ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

הוצאת ספרים
קהלת יעקב
קרני הוד תורה
ליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים"

770 איסטערן פארקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קיט

זה המזמור נכבד מאד וחברו דוד על שמונה א״ב וכל אות ח׳ פסוקים ובכל פסוק יש בו דרך או תורה עדות פקודים מצוה אמירה דבור משפט צדק חקים, כל המזמור הוא מוסר ובקשות גדולות שמן הראוי כל אדם לאמרו בכל יום והוא הכנה גדולה לעבודת הקדוש ברוך הוא (פר״ץ ב״ן דמ״ה סימן שבהם מלת עדותיך בוי״ו חולם):

א א אַשְׁרֵי תְמִימֵי־דָרֶךְ הַהֹלְכִים בְּתוֹרַת
יְהוָה: ב אַשְׁרֵי נֹצְרֵי עֵדֹתָיו בְּכָל־לֵב יִדְרְשׁוּהוּ:
ג אַף לֹא־פָעֲלוּ עַוְלָה בִּדְרָכָיו הָלָכוּ: ד אַתָּה
צִוִּיתָה פִּקֻּדֶיךָ לִשְׁמֹר מְאֹד: ה אַחֲלַי יִכֹּנוּ דְרָכַי
לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ: ו אָז לֹא־אֵבוֹשׁ בְּהַבִּיטִי אֶל־כָּל־
מִצְוֹתֶיךָ: ז אוֹדְךָ בְּיֹשֶׁר לֵבָב בְּלָמְדִי מִשְׁפְּטֵי
צִדְקֶךָ: ח אֶת־חֻקֶּיךָ אֶשְׁמֹר אַל־תַּעַזְבֵנִי עַד־מְאֹד:

ב ט בַּמֶּה יְזַכֶּה־נַּעַר אֶת־אָרְחוֹ לִשְׁמֹר כִּדְבָרֶךָ:
י בְּכָל־לִבִּי דְרַשְׁתִּיךָ אַל־תַּשְׁגֵּנִי מִמִּצְוֹתֶיךָ:
יא בְּלִבִּי צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ לְמַעַן לֹא אֶחֱטָא־לָךְ:
יב בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ: יג בִּשְׂפָתַי
סִפַּרְתִּי כֹּל מִשְׁפְּטֵי־פִיךָ: יד בְּדֶרֶךְ עֵדְוֹתֶיךָ שָׂשְׂתִּי
כְּעַל כָּל־הוֹן: טו בְּפִקּוּדֶיךָ אָשִׂיחָה וְאַבִּיטָה
אָרְחֹתֶיךָ: טו בְּחֻקֹּתֶיךָ אֶשְׁתַּעֲשָׁע לֹא אֶשְׁכַּח

המשך תהלים בעמוד קה

זמן תחילת קידוש לבנה: יום ראשון בערב, ו׳ תמוז
זמן סוף קידוש לבנה: מוצאי שבת קודש, י״ב תמוז

אגרות קודש

ב״ה, כ״ג תמוז, תשכ״ג
ברוקלין.

יצחק אלעזר שי׳

שלום וברכה!

במענה למכתבו בו שואל בנוגע לפסקי רבנו הזקן במקום שיש חילוק בין השו״ע שלו והסידור, כמאי עבדינן.

ידוע אשר הסידור הוא בתראי, ועבדינן כפסקי הסידור ויעוין בזה בספר שער הכולל אשר על הסידור (להרב לאוואט), וביותר ביאור ב״פסקי הסידור״ להרב נאה, בו נאספו הפסקי דינים בהם יש חילוק בין השו״ע והסידור.

וכיון שהכל בהשגחה פרטית, עלי החובה והזכות לעוררו על ההכרח לקבוע עתים בלימוד פנימיות התורה שבדורנו נתגלתה בתורת החסידות, קביעות בכל יום ובהוספה ביום השבת אשר קדש הוא לה׳.

בטח יודע משלשת השיעורים דחומש תהלים ותניא הידועים ועכ״פ ישמור עליהם מכאן ולהבא.

בברכה לבשו״ט בכל האמור.

* * *

ב״ה. נוסח המברק שהואיל כ״ק אדמו״ר שליט״א
לשלוח לאנ״ש שי׳ בכל מרחבי תבל
לקראת י״ב־י״ג תמוז, ה׳תשכ״ט

התוועדויות פעילות ולהמשיכן בכל השנה ובברכת הצלחה.

מנחם שניאורסאהן

ובברכת הצלחה: במברק שנשלח לירושלים עיה״ק: ״ובברכת שבתא טבא דחג הגאולה״.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קיט, קכ ..... ג

ג) מאמר ד״ה וידבר ה׳ אל משה גו׳
ש״פ חוקת-בלק, י״ב תמוז ה׳תשכ״ט ..... ה

ד) שיחת ש״פ חוקת-בלק, י״ב תמוז, ה׳תשכ״ט. כה

ה) שיחת יום א׳ פ׳ פינחס, י״ג תמוז, ה׳תשכ״ט .. לז

ו) לקוטי-שיחות פרשת בלק כרך יג.....ע

ז) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל .....עה

ח) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת בלק..... עז

ט) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת בלק..... עט

י) שיעורי תהלים לשבוע פרשת בלק..... קח

יא) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת בלק..... קט

יב) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת בלק ..... קכ

יג) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... קכג

שיעורי רמב״ם

יד) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת בלק ..... קכו

טו) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת בלק..... קפה

טז) – ספר המצוות לשבוע פרשת בלק ..... רג

יז) נביאים וכתובים
ירמיה פרק לח, דניאל פרק ד .....רז

יח) משניות – מסכת מעילה/תמיד
ביאור קהתי..... רט

יט) עין יעקב מסכת מגילה ..... ריז

כ) מסכת שבת עם ביאורים
מדף קיד עד דף קכ ..... ריח

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כא) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... רנ

כב) שולחן ערוך הלכות ברכת הפירות
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן .....רנא

כג) לקוטי תורה מה טובו
אדמו״ר הזקן ..... רנד

כד) תורת חיים
אדמו״ר האמצעי .....רסה

כה) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ .....רסו

כו) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש ..... רסז

כז) קונטרס העבודה
אדמו״ר מוהרש״ב.....רסח

כח) ספר המאמרים – קונטרסים
אדמו״ר מוהריי״צ.....רסט

כט) ספר השיחות ה׳תש״ב-תש״ג בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ.....ערב

ל) ספר הזכרונות פרק כא.....רעג

לא) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ.....רעו

לב) חומש לקריאה בציבור ..... רעז

לג) קריאה התורה למנחת שבת-קודש .....רפד

לד) ביאורים לפרקי אבות פרק ה ..... רפה

לה) לוח זמנים לשבוע פרשת בלק ..... רפו

לו) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש ..... רפז

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת חוקת־בלק, י"ב תמוז, ה'תשכ"ט*

1 **וַיְדַבֵּר** ה' אֶל מֹשֶׁה גו' זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה גו'
2 וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָרָה אֲדֻמָּה גו'[1], וּפֵירֵשׁ
3 רַשִׁ"י וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ, לְעוֹלָם הִיא נִקְרֶאת עַל שִׁמְךָ,
4 פָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר. וְצָרִיךְ לְהָבִין, הֲרֵי רַק
5 פָּרָה הָרִאשׁוֹנָה עָשָׂה מֹשֶׁה, וְלָמָּה נִקְרָאוֹת כָּל
6 הַפָּרוֹת (שְׁמוֹנַת הַפָּרוֹת שֶׁעָשׂוּ אַחַר־כָּךְ, וְגַם
7 פָּרָה הָעֲשִׂירִית שֶׁיַּעֲשֶׂה מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ[2]) עַל שְׁמוֹ
8 שֶׁל מֹשֶׁה. וּלְהוֹסִיף, דְּעַל־פִּי הַיָּדוּעַ[3] שֶׁשְּׁמוֹ שֶׁל
9 כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יִקְרְאוּ לוֹ - מוֹרֶה עַל עִנְיָנוֹ וְתוֹכְנוֹ,
10 מוּכָן דְּזֶה שֶׁכָּל הַפָּרוֹת נִקְרָאוֹת עַל שְׁמוֹ שֶׁל
11 מֹשֶׁה, הוּא לְפִי שֶׁזֶּה (הַשַּׁיָּכוּת לְמֹשֶׁה) הוּא
12 עִנְיָנָם וְתוֹכְנָם. וְעַל־פִּי־זֶה צָרִיךְ לְהָבִין עוֹד יוֹתֵר
13 זֶה שֶׁהַפָּרוֹת נִקְרָאוֹת עַל שֵׁם מֹשֶׁה, הֲרֵי עֲשִׂיַּת הַפָּרוֹת
14 הָיְתָה עַל־יְדֵי הַכֹּהֲנִים[4] [וְגַם פָּרָה
15 הָרִאשׁוֹנָה נֶעֱשְׂתָה עַל־יְדֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן[5], וּפֵרוּשׁ
16 "פָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה" הוּא לִכְאוֹרָה רַק שֶׁנֶּעֱשְׂתָה
17 עַל־פִּי הוֹרָאָתוֹ וְצִיּוּוּיוֹ[6]], וּמַהִי שַׁיָּכוּתָן לְמֹשֶׁה,
18 וְעַד שֶׁנִּקְרָאוֹת עַל שְׁמוֹ.

19 ב) **וְהָעִנְיָן** הוּא, דְּאִיתָא בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'[7], דְּהַטַּעַם עַל זֶה שֶׁבְּ'פָרָה אֲדֻמָּה'
20 נֶאֱמַר "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה" הוּא, לְפִי שֶׁמִּצְוַת פָּרָה אֲדֻמָּה הִיא
21 כְּלָלוּת הַתּוֹרָה. וְלָכֵן, כְּמוֹ שֶׁהַתּוֹרָה נִקְרֶאת עַל שְׁמוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[8]
22 זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי[9], כֵּן גַּם פָּרָה אֲדֻמָּה, שֶׁהִיא כְּלָלוּת הַתּוֹרָה, נִקְרֶאת
23 עַל שְׁמוֹ שֶׁל מֹשֶׁה[10]. וְלִכְאוֹרָה יֵשׁ לְהוֹסִיף, דְּמַה שֶׁכָּתוּב בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'
24 שֶׁמִּצְוַת פָּרָה אֲדֻמָּה הִיא כְּלָלוּת הַתּוֹרָה, הַכַּוָּנָה הִיא בְּעִיקָּר לְמִצְוֹת הַתּוֹרָה
25 [כַּמּוּבָן מֵהַבֵּאוּר בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה' שָׁם[11], דְּזֶה שֶׁמִּצְוַת פָּרָה אֲדֻמָּה הוּא כְּלָלוּת

ביאור בדרך אפשר

1 בתחילת פרשת השבוע, פרשת חוקת, נאמר:
2 **וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה גו' זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה גו' וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ**
3 **פָּרָה אֲדֻמָּה גו'**[1], **וּפֵירֵשׁ רַשִׁ"י וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ**, אל משה רבינו
4 **לְעוֹלָם הִיא** הפרה האדומה, גם זו שיעשו בדורות הבאים **נִקְרֶאת עַל**
5 **שְׁמְךָ, פָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה**
6 **בַּמִּדְבָּר. וְצָרִיךְ לְהָבִין, הֲרֵי**
7 **רַק פָּרָה הָרִאשׁוֹנָה עָשָׂה**
8 **מֹשֶׁה, וְלָמָּה נִקְרָאוֹת כָּל**
9 **הַפָּרוֹת** האדומות שנעשו אחרי משה
10 **(שְׁמוֹנַת הַפָּרוֹת שֶׁעָשׂוּ אַחַר־**
11 **כָּךְ, וְגַם פָּרָה הָעֲשִׂירִית**
12 **שֶׁיַּעֲשֶׂה מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ**[2]**) עַל**
13 **שְׁמוֹ שֶׁל מֹשֶׁה?**
14 **וּלְהוֹסִיף**, ולהגדיל עוד יותר את
15 השאלה **דְּעַל־פִּי הַיָּדוּעַ**[3] בתורת
16 החסידות **שֶׁשְּׁמוֹ שֶׁל כָּל דָּבָר**
17 **אֲשֶׁר יִקְרְאוּ לוֹ** בלשון הקודש אינו
18 עניין חיצוני בלבד אלא - **מוֹרֶה עַל**
19 **עִנְיָנוֹ וְתוֹכְנוֹ** הפנימי, **מוּכָן דְּזֶה**
20 **שֶׁכָּל הַפָּרוֹת** האדומות בכל השנים
21 הבאות **נִקְרָאוֹת עַל שְׁמוֹ שֶׁל**
22 **מֹשֶׁה, הוּא לְפִי שֶׁזֶּה (הַשַּׁיָּכוּת**
23 **לְמֹשֶׁה) הוּא עִנְיָנָם וְתוֹכְנָם** של
24 כל הפרות האדומות ללא יוצא מן הכלל.
25 **וְעַל־פִּי־זֶה צָרִיךְ לְהָבִין עוֹד**
26 **יוֹתֵר זֶה שֶׁהַפָּרוֹת נִקְרָאוֹת עַל**
27 **שֵׁם מֹשֶׁה, הֲרֵי עֲשִׂיַּת הַפָּרוֹת**
28 **הָיְתָה עַל־יְדֵי הַכֹּהֲנִים**[4] כמפורש
29 בתורה **[וְגַם פָּרָה הָרִאשׁוֹנָה**
30 **נֶעֱשְׂתָה עַל־יְדֵי אֶלְעָזָר**
31 **הַכֹּהֵן**[5], ככתוב בפרשת השבוע
32 **וּפֵרוּשׁ "פָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה"**
33 **הוּא לִכְאוֹרָה רַק שֶׁנֶּעֱשְׂתָה**
34 **עַל־פִּי הוֹרָאָתוֹ וְצִיּוּוּיוֹ**[6] אבל אין
35 הכוונה שאכן עשה משה בפועל**]**,
36 **וּמַהִי שַׁיָּכוּתָן** של הפרות האדומות
37 שעשו הכוהנים **לְמֹשֶׁה, וְעַד**
38 **שֶׁנִּקְרָאוֹת עַל שְׁמוֹ?**

ביאור בדרך אפשר

39 **ב) וְהָעִנְיָן הוּא, דְּאִיתָא** מובא **בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'**[7], מאמרי חסידות
40 של אדמו"ר הזקן על פרשיות התורה (בחומשים ויקרא במדבר דברים ופסוקי
41 שיר השירים) **דְּהַטַּעַם עַל זֶה שֶׁבְּ'פָרָה אֲדֻמָּה' נֶאֱמַר "זֹאת**
42 **חֻקַּת הַתּוֹרָה"** ולא 'זאת חוקת הפרה' **הוּא, לְפִי שֶׁמִּצְוַת פָּרָה**
43 **אֲדֻמָּה הִיא** התוכן והעניין של
44 **כְּלָלוּת הַתּוֹרָה** ולכן נאמר בה 'זאת
45 חוקת התורה' אף שלכאורה היא
46 מצווה אחת פרטית. **וְלָכֵן, כְּמוֹ**
47 **שֶׁהַתּוֹרָה** כולה **נִקְרֶאת עַל שְׁמוֹ**
48 **שֶׁל מֹשֶׁה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[8] **זִכְרוּ**
49 **תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי**[9], **כֵּן גַּם**
50 **פָּרָה אֲדֻמָּה, שֶׁהִיא כְּלָלוּת**
51 **הַתּוֹרָה, נִקְרֶאת עַל שְׁמוֹ שֶׁל**
52 **מֹשֶׁה**[10].
53 **וְלִכְאוֹרָה יֵשׁ לְהוֹסִיף, דְּמַה**
54 **שֶׁכָּתוּב בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'**
55 **שֶׁמִּצְוַת פָּרָה אֲדֻמָּה הִיא**
56 **כְּלָלוּת הַתּוֹרָה**, כנזכר לעיל
57 **הַכַּוָּנָה הִיא בְּעִיקָּר לְמִצְוֹת**
58 **הַתּוֹרָה** היינו שמצוות פרה אדומה
59 היא עניין כללי הכולל בתוכו את
60 התוכן והעניין של כל המצוות
61 **[כַּמּוּבָן מֵהַבֵּאוּר בְּ'לִקּוּטֵי**
62 **תּוֹרָה' שָׁם**[11]**, דְּזֶה שֶׁמִּצְוַת**
63 **פָּרָה אֲדֻמָּה הוּא כְּלָלוּת**
64 **הַתּוֹרָה הוּא, כִּי יְסוֹד כָּל**
65 **הַמִּצְוֹת הוּא 'רָצוֹא וָשׁוֹב'**,
66 **וּפָרָה אֲדֻמָּה הוּא עִנְיָן 'רָצוֹא**

) המאמר הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א ויצא לאור בקונטרס חג הגאולה י"ב־י"ג תמוז - תנש"א. 1) פרשתנו (חוקת) יט, א־ב. 2) רמב"ם הל' פרה אדומה ספ"ג. 3) שעהיוה"א פ"א. וראה בארוכה תשובות וביאורים (קה"ת תשל"ד) סימן א (נדפס באג"ק ח"א ס"ע רפח ואילך). 4) רמב"ם הל' פרה אדומה פ"א הי"א. 5) פרשתנו יט, ג. 6) ע"ד פרה העשירית שיעשה מלך המשיח, שהפירוש (בפשטות) הוא לא שמשיח עצמו יעשה (כי עשיית הפרה צריכה להיות ע"י כהן), אלא שתיעשה ע"פ הציווי שלו. 7) ריש פרשתנו (נו, א). 8) מלאכי ג, כב. 9) שבת פט, א. 10) ראה עד"ז כלי יקר כאן. 11) נו, ב ואילך.

---

*) ולהעיר, שמאמר זה שייך במיוחד לשנה זו (תנש"א [בה י"ל המאמר]) - שנת הצדי"ק להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א - כי בו מבואר המזמור תפלה למשה, מזמור צדי"ק שבתהלים.

ביאור בדרך אפשר

וָשׁוֹב' על חיות הקודש (מלאכים) של המרכבה העליונה נאמר שהן רצות "רצוא ושוב". וגם בעבודת ה' של כל יהודי צריך להיות שילוב בין ה"רצוא", התשוקה והשאיפה לדבוק בה' בתכלית הדביקות עד כדי כלות הנפש, ובין ה'שוב' של חיי הנשמה בגוף כדי שיוכל לעסוק בתורה ומצוות כנשמה בגוף בעולם הזה ולא לבוא לידי כלות הנפש בפועל, ועל כך מבואר ב'לקוטי תורה' פרשת חוקת שבמעשה הפרה האדומה יש שילוב של רצוא ושוב (ולדוגמא שיש בה גם מים המסמלים את ה'שוב' וגם אש המסמלת את ה'רצוא') ולכן נאמר בה "זאת חוקת התורה", כי עניין ה'רצוא ושוב' צריך להיות בכל ענייני התורה והמצוות). **וְעַל־פִּי־זֶה כְּלָלוּת מִצְוֹת הַתּוֹרָה שַׁיָּכוֹת לְמֹשֶׁה** (ולא רק התורה שייכת למשה).

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה עַל־פִּי מַה שֶׁכָּתוּב בַּתַּנְיָא[12] **דְּהַטַּעַם עַל זֶה שֶׁצִּוָּה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לַדּוֹר שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ לִקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע פַּעֲמַיִם בְּכָל יוֹם** כדי **לְקַבֵּל** על עצמם **מַלְכוּת שָׁמַיִם בִּמְסִירַת־נֶפֶשׁ** ולהיות נאמנים לקדוש ברוך הוא גם אם לשם כך יצטרכו למסור את נפשם **(אַף שֶׁהִבְטִיחַ לָהֶם פַּחְדְּכֶם וּמוֹרַאֲכֶם יִתֵּן ה' וְגוֹ'**[13] וכיוון שכל האומות יפחדו מפניהם, לשם מה היו זקוקים למסירות נפש, והרי לא ייתכן שמישהו יאלץ אותם לעשות משהו נגד מלכות שמים ולכן עליהם להיות מוכנים למסירות נפש) **הוּא מִפְּנֵי שֶׁקִּיּוּם הַתּוֹרָה־וּמִצְוֹת תָּלוּי בִּזְכִירַת עִנְיַן הַמְּסִירַת־נֶפֶשׁ** תמיד וזה התוכן של קריאת־שמע ולכן צריך לקרוא קריאת שמע פעמיים בכל יום וכפי שממשיך בתניא שם שעניין המסירות נפש צריך להיות "קבוע בלבו תמיד ממש, יומם ולילה, לא ימיש מזיכרונו כי בזה יוכל לעמוד נגד יצרו לנצחו תמיד בכל עת ובכל שעה..").

ביאור בדרך אפשר

וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּזֶה שֶׁמֹּשֶׁה דַּוְקָא צִוָּה זֶה את הצורך לזכור תמיד את עניין המסירות נפש **לַדּוֹר שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ הוּא, כִּי מְסִירַת־נֶפֶשׁ הוּא עִנְיַן הַבִּיטּוּל** של המציאות האישית, **וְכֵיוָן שֶׁהָאָדָם הוּא מְצִיאוּת** עם תחושת יישות עצמית **(הֵיפֶךְ עִנְיַן הַבִּיטּוּל)**, ואם כן עניין המסירות נפש היא היפך טבעו **לָכֵן בִּכְדֵי שֶׁעִנְיַן הַמְּסִירַת־נֶפֶשׁ יִהְיֶה אֶצְלוֹ בְּגִילוּי [וּבְאוֹפֶן שֶׁיִּהְיֶה קָבוּעַ בְּלִבּוֹ תָּמִיד מַמָּשׁ יוֹמָם וָלַיְלָה, לֹא יָמִישׁ מִזִּכְרוֹנוֹ**[14] כלשון ספר התניא], **צָרִיךְ לְזֶה נְתִינַת כֹּחַ מְיוּחֶדֶת. וְהַ'נְתִינַת כֹּחַ'** הזו למסור את הנפש למען הקדוש ברוך הוא למרות שהדבר הוא בניגוד לטבע האדם **הוּא עַל־יְדֵי מֹשֶׁה, כִּי מֹשֶׁה הוּא עִנְיַן הַבִּיטּוּל,** כפי שאמר על עצמו **וְנַחְנוּ** משה ואהרן **מָה**[15] כלום. **וְלָכֵן עַל־יְדֵי שְׁמֹשֶׁה** שעניינו ביטול המציאות **צִוָּה**[16] **לַדּוֹר שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ לְקַבֵּל עֲלֵיהֶם (פַּעֲמַיִם בְּכָל יוֹם) מַלְכוּת שָׁמַיִם בִּמְסִירַת־נֶפֶשׁ, עַל־יְדֵי־זֶה נִתַּן לָהֶם** לבני ישראל בדור שנכנסו לארץ (וכן לבני ישראל בדורות הבאים על־ידי נשיא הדור בכל דור, כפי שיובא להלן) **הַכֹּחַ לִזְכּוֹר תָּמִיד עִנְיַן הַמְּסִירַת־נֶפֶשׁ שֶׁלָּהֶם.**

וְזֶהוּ גם פירוש מאמר חכמינו ז"ל לגבי פרה אדומה **"לְעוֹלָם הִיא נִקְרֵאת עַל שֵׁמֶךָ"**, על שם משה, **כִּי קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ [דְּפָרָה אֲדוּמָה הִיא כְּלָלוּת הַתּוֹרָה־וּמִצְוֹת** כנזכר לעיל, ולכן נאמר בה "זאת חוקת התורה"] **תָּלוּי בִּזְכִירַת עִנְיַן הַמְּסִירַת־נֶפֶשׁ,** כמובא לעיל מספר התניא **וְהַכֹּחַ לִזְכּוֹר תָּמִיד עִנְיַן הַמְּסִירַת־נֶפֶשׁ הוּא עַל־יְדֵי מֹשֶׁה, וְעַל־יְדֵי הָאִתְפַּשְׁטוּתָא דְּמֹשֶׁה שֶׁבְּכָל דּוֹר**[17], כמובא בזוהר שבכל דור ודור יש ראשי בני ישראל שהנשמה שלהם

1 הַתּוֹרָה הוּא, כִּי יְסוֹד כָּל הַמִּצְוֹת הוּא 'רָצוֹא
2 וָשׁוֹב', וּפָרָה אֲדוּמָה הוּא עִנְיַן 'רָצוֹא וָשׁוֹב'].
3 וְעַל־פִּי־זֶה כְּלָלוּת מִצְוֹת הַתּוֹרָה שַׁיָּכוֹת לְמֹשֶׁה.
4 **וְיֵשׁ** לְבָאֵר זֶה עַל־פִּי מַה שֶׁכָּתוּב בַּתַּנְיָא[12]
5 דְּהַטַּעַם עַל זֶה שֶׁצִּוָּה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לַדּוֹר
6 שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ לִקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע פַּעֲמַיִם בְּכָל
7 יוֹם לְקַבֵּל מַלְכוּת שָׁמַיִם בִּמְסִירַת־נֶפֶשׁ (אַף
8 שֶׁהִבְטִיחַ לָהֶם פַּחְדְּכֶם וּמוֹרַאֲכֶם יִתֵּן ה' וְגוֹ'[13])
9 הוּא מִפְּנֵי שֶׁקִּיּוּם הַתּוֹרָה־וּמִצְוֹת תָּלוּי בִּזְכִירַת
10 עִנְיַן הַמְּסִירַת־נֶפֶשׁ. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּזֶה שֶׁמֹּשֶׁה
11 דַּוְקָא צִוָּה זֶה לַדּוֹר שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ הוּא, כִּי
12 מְסִירַת־נֶפֶשׁ הוּא עִנְיַן הַבִּיטּוּל, וְכֵיוָן שֶׁהָאָדָם
13 הוּא מְצִיאוּת (הֵיפֶךְ עִנְיַן הַבִּיטּוּל), לָכֵן בִּכְדֵי
14 שֶׁעִנְיַן הַמְּסִירַת־נֶפֶשׁ יִהְיֶה אֶצְלוֹ בְּגִילוּי [וּבְאוֹפֶן
15 שֶׁיִּהְיֶה קָבוּעַ בְּלִבּוֹ תָּמִיד מַמָּשׁ יוֹמָם וָלַיְלָה, לֹא
16 יָמִישׁ מִזִּכְרוֹנוֹ[14]], צָרִיךְ לְזֶה נְתִינַת כֹּחַ מְיוּחֶדֶת.
17 וְהַ'נְתִינַת כֹּחַ' הוּא עַל־יְדֵי מֹשֶׁה, כִּי מֹשֶׁה הוּא
18 עִנְיַן הַבִּיטּוּל, וְנַחְנוּ מָה[15]. וְלָכֵן עַל־יְדֵי שְׁמֹשֶׁה
19 צִוָּה[16] לַדּוֹר שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ לְקַבֵּל עֲלֵיהֶם (פַּעֲמַיִם
20 בְּכָל יוֹם) מַלְכוּת שָׁמַיִם בִּמְסִירַת־נֶפֶשׁ, עַל־יְדֵי־
21 זֶה נִתַּן לָהֶם הַכֹּחַ לִזְכּוֹר תָּמִיד עִנְיַן הַמְּסִירַת־
22 נֶפֶשׁ שֶׁלָּהֶם. וְזֶהוּ "לְעוֹלָם הִיא נִקְרֵאת עַל
23 שִׁמְךָ", כִּי קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ [דְּפָרָה אֲדוּמָה
24 הִיא כְּלָלוּת הַתּוֹרָה־וּמִצְוֹת] תָּלוּי בִּזְכִירַת עִנְיַן
25 הַמְּסִירַת־נֶפֶשׁ, וְהַכֹּחַ לִזְכּוֹר תָּמִיד עִנְיַן הַמְּסִירַת־
26 נֶפֶשׁ הוּא עַל־יְדֵי מֹשֶׁה, וְעַל־יְדֵי הָאִתְפַּשְׁטוּתָא

---

12) ספר"ה. 13) עקב יא, כה. 14) לשון אדה"ז בתניא שם. 15) בשלח טז, ח. 16) ע"פ מ"ש בפנים יומתק לשון אדה"ז בתניא שם "למה ציוה משה רבינו ע"ה במשנה תורה לדור שנכנסו לארץ כו'" - ולכאורה הול"ל "למה נצטוה הדור שנכנסו לארץ כו'", ומה נוגע בזה שהציווי הי' ע"י משה רבינו ושהציווי נאמר במשנה תורה? וע"פ מ"ש בפנים יש לומר שבזה מרמז שהכח על זכירת המס"נ הוא ממשה. ובכדי להדגיש זה עוד יותר מוסיף "במשנה תורה" - שמשנה תורה אמר משה לא רק בתור שליח אלא מפי עצמו (מגילה לא, ב וראה פירש"י שם), היינו שזה נתעצם בהשגתו (ראה לקו"ת שה"ש כ, ג).

ביאור בדרך אפשר

היא התפשטות מנשמתו של משה רבינו **עַד לְכ״ק מו״ח אַדְמוּ״ר** הרבי הריי״צ, חותנו של הרבי **נְשִׂיא דּוֹרֵנוּ בַּעַל הַשִּׂמְחָה וְהַגְּאוּלָה** שיצא ממאסרו ברוסיה הסובייטית בימים י״ב־י״ג תמוז (בשנת תרפ״ז) שבדורנו הוא הנותן את הכוח לכך.

וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּעַל־יְדֵי שֶׁעֲבוֹדָתוֹ שֶׁל נְשִׂיא דּוֹרֵנוּ הרבי הריי״צ עצמו **בְּכָל מֶשֶׁךְ שְׁלוֹשִׁים שָׁנוֹת נְשִׂיאוּתוֹ**[18] בין השנים תר״פ־תש״י **הָיְתָה בִּמְסִירַת־נֶפֶשׁ בְּגִילוּי, לָכֵן הַ׳נְּתִינַת כֹּחַ׳** שהוא משפיע על כל אנשי הדור **עַל זְכִירַת הַמְּסִירַת־נֶפֶשׁ מֵאִתְּפַשְׁטוּתָא דְּמֹשֶׁה שֶׁבְּדוֹרֵנוּ - הוּא בְּגִילוּי עוֹד יוֹתֵר.**

וּלְהוֹסִיף, דְּמֵהַבֵּאוּרִים אחד ההסברים **בָּזֶה שֶׁמִּצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה הִיא כְּלָלוּת כָּל הַתּוֹרָה** ולא רק מצווה אחת פרטית **[שֶׁלָּכֵן נֶאֱמַר בָּהּ זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה] הוּא**[19]**, כִּי הַיְסוֹד** והבסיס **דְּכָל הַמִּצְוֹת** גם המצוות הללו שיש להם טעם וסיבה המובנים בשכל אנושי **הוּא שֶׁהֵם חוּקָּה** חוק שלמעלה מהשכל וההיגיון. **הֵינוּ שֶׁהַמִּצְוֹת הֵם רְצוֹן הָעֶלְיוֹן** רצונו של הקדוש ברוך הוא **שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל, וְלָכֵן גַּם קִיּוּמָם צָרִיךְ לִהְיוֹת** לא רק במידה שהשכל וההיגיון מחייבים אלא **בְּדֶרֶךְ קַבָּלַת עוֹל,** מתוך ביטול המציאות האישית ולמעלה ממה שמתחייב על־פי טעם ודעת כפי שמקיימים גזירה ופקודה, ובלשון חכמינו ז״ל **חוּקָּה**[20] **חָקַקְתִּי גְּזֵרָה גָּזַרְתִּי** ״אין לך רשות להרהר אחריה״ אלא חובה לקיימה.

ביאור בדרך אפשר

וְעַל־פִּי־זֶה לפי ההסבר האמור שפרה אדומה היא מצווה כללית כי היא מצווה של ׳חוקה׳ ועניין זה הוא הבסיס לכל המצוות **יוּבָן עוֹד יוֹתֵר**[21] **זֶה שֶׁפָּרָה אֲדוּמָה נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ שֶׁל מֹשֶׁה,** כמובא לעיל **כִּי בִּכְדֵי שֶׁקִּיּוּם כָּל הַמִּצְוֹת (הֲגַם שֶׁיֵּשׁ עֲלֵיהֶם טַעַם**[22]**) יִהְיֶה בְּאוֹפֶן דְּ״זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה״** מתוך קבלת עול כפי שמקיימים מצוות שהן ״חוק״ למעלה מטעם ודעת **הוּא עַל־יְדֵי שֶׁהַתּוֹרָה (וּמִצְוֹתֶיהָ), גַּם לְאַחֲרֵי שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה בְּחָכְמָה וְשֵׂכֶל, נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁעֲנָיָנוֹ הוּא בִּיטּוּל,** כמובא לעיל, כלשון הפסוק האומר על כל התורה (והמצות) **תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי, וְעַל־יְדֵי־זֶה** שגם כפי שהתורה נתלבשה בשכל עדיין היא ׳תורת משה׳ שעניינו ביטול **יֶשְׁנָהּ הַ׳נְּתִינַת כֹּחַ׳ לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל (עַל־יְדֵי בְּחִינַת מֹשֶׁה שֶׁבּוֹ**[23] כמבואר בספר התניא ש״כל נפש ונפש מבית ישראל יש בה מבחינת משה רבינו עליו־השלום, כי הוא משבעה רועים הממשיכים חיות ואלוהות לכללות נשמות ישראל, שלכן נקראים בשם ״רועים״. ומשה רבינו עליו־השלום הוא כללות כולם, ונקרא רעיא מהימנא... ועוד זאת יתר על כן, בכל דור ודור יורדין ניצוצין מנשמת משה רבינו עליו־השלום ומתלבשין בגוף ונפש של חכמי הדור עיני העדה, ללמד דעת את העם ולידע גדולת ה׳ ולעבדו בלב ונפש״) **שֶׁקִּיּוּם הַמִּצְוֹת שֶׁלּוֹ** של כל אחד ואחד מישראל **יִהְיֶה בְּבִיטּוּל דְּקַבָּלַת־עוֹל, כְּקִיּוּם מִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה,** שבהיותה ״חוק״ שלמעלה מהדעת קיומה הוא מתוך ביטול

---

1 דְּמֹשֶׁה שֶׁבְּכָל דּוֹר[17]**, עַד לְכ״ק מו״ח אַדְמוּ״ר**
2 **נְשִׂיא דּוֹרֵנוּ בַּעַל הַשִּׂמְחָה וְהַגְּאוּלָה. וְיֵשׁ לוֹמַר,**
3 **דְּעַל־יְדֵי שֶׁעֲבוֹדָתוֹ שֶׁל נְשִׂיא דּוֹרֵנוּ בְּכָל מֶשֶׁךְ**
4 **שְׁלוֹשִׁים שָׁנוֹת נְשִׂיאוּתוֹ**[18] **הָיְתָה בִּמְסִירַת־נֶפֶשׁ**
5 **בְּגִילוּי, לָכֵן הַ׳נְּתִינַת כֹּחַ׳ עַל זְכִירַת הַמְּסִירַת־**
6 **נֶפֶשׁ מֵאִתְּפַשְׁטוּתָא דְּמֹשֶׁה שֶׁבְּדוֹרֵנוּ - הוּא**
7 **בְּגִילוּי עוֹד יוֹתֵר.**
8 **וּלְהוֹסִיף, דְּמֵהַבֵּאוּרִים בָּזֶה שֶׁמִּצְוַת פָּרָה**
9 **אֲדוּמָה הִיא כְּלָלוּת כָּל הַתּוֹרָה**
10 **[שֶׁלָּכֵן נֶאֱמַר בָּהּ זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה] הוּא**[19]**, כִּי**
11 **הַיְסוֹד דְּכָל הַמִּצְוֹת הוּא שֶׁהֵם חוּקָּה. הֵינוּ**
12 **שֶׁהַמִּצְוֹת הֵם רְצוֹן הָעֶלְיוֹן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל,**
13 **וְלָכֵן גַּם קִיּוּמָם צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּדֶרֶךְ קַבָּלַת עוֹל,**
14 **חוּקָּה**[20] **חָקַקְתִּי גְּזֵרָה גָּזַרְתִּי. וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן**
15 **עוֹד יוֹתֵר**[21] **זֶה שֶׁפָּרָה אֲדוּמָה נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ**
16 **שֶׁל מֹשֶׁה, כִּי בִּכְדֵי שֶׁקִּיּוּם כָּל הַמִּצְוֹת (הֲגַם**
17 **שֶׁיֵּשׁ עֲלֵיהֶם טַעַם**[22]**) יִהְיֶה בְּאוֹפֶן דְּ״זֹאת חֻקַּת**
18 **הַתּוֹרָה״ הוּא עַל־יְדֵי שֶׁהַתּוֹרָה (וּמִצְוֹתֶיהָ), גַּם**
19 **לְאַחֲרֵי שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה בְּחָכְמָה וְשֵׂכֶל, נִקְרֵאת עַל**
20 **שְׁמוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁעֲנָיָנוֹ הוּא בִּיטּוּל, תּוֹרַת מֹשֶׁה**
21 **עַבְדִּי, וְעַל־יְדֵי־זֶה יֶשְׁנָהּ הַ׳נְּתִינַת כֹּחַ׳ לְכָל אֶחָד**
22 **מִיִּשְׂרָאֵל (עַל־יְדֵי בְּחִינַת מֹשֶׁה שֶׁבּוֹ**[23]**) שֶׁקִּיּוּם**
23 **הַמִּצְוֹת שֶׁלּוֹ יִהְיֶה בְּבִיטּוּל דְּקַבָּלַת־עוֹל, כְּקִיּוּם**
24 **מִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה, זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה.**

---

17) תקו״ז תס״ט (קיב א. קיד, א). 18) ב׳ ניסן תר״פ - יו״ד שבט ה׳שי״ת. וראה לקו״ש חי״ח ע׳ 303 ואילך. 19) ראה לקו״ש ח״ד ע׳ 1056. ובכ״מ. 20) תנחומא פרשתנו ג. שם ח. במדב״ר ריש פרשתנו. ועוד. 21) היתרון בהביאור דלקמן הוא, כי מזה שפרה אדומה (שהוא כללות התורה) נקראת על שמו של משה, משמע, שהמצוות עצמם שייכים למשה, ולפי הביאור דלעיל שהשייכות למשה הוא מצד ענין המס״נ, אין זה נוגע להמצוות עצמם, כי זה שקיום התומ״צ תלוי בזכירת ענין המס״נ הוא ״כי בזה יוכל לעמוד נגד יצרו״ (תניא ספכ״ה), משא״כ זה שקיום המצוות צ״ל (בקב״ע) מפני הציווי הו״ע שנוגע לקיום המצוות עצמם. ויתירה מזה יש לומר להביאור דלקמן, שהשייכות דמצוות למשה היא לא רק בנוגע לקיום המצוות אלא גם בנוגע המצוות עצמם. דזה שגם לאחרי שהמצוות (רצונו ית׳) נמשכו בתורה (חכמה) נרגש שהם רצון שלמעלה מהחכמה הוא, כי החכמה (תורה) שבה נמשך הרצון דמצוות היא תורת משה עבדי. 22) גם המצוות דחוקים. שהרי אינם היפך השכל לגמרי כפרה אדומה (ראה סה״מ תרכ״ט ע׳ רלז [בהוצאת תשנ״ב ע׳ רנח] ובכ״מ), ובערך החוקה דפרה אדומה - גם המצוות דחוקים הם מובנים קצת. 23) תניא רפמ״ב.

ג) **וְהִנֵּה** אִיתָא בַּמִּדְרָשׁ[24] עַל הַפָּסוּק וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה, אָמַר לוֹ הַקָּבָּ"ה לְמֹשֶׁה, לְךָ אֲנִי אֹמֵר לְאַחֵר - חוּקָה. וְצָרִיךְ לְהָבִין, דְּכֵיוָן שֶׁמֹּשֶׁה הִשִּׂיג הַטַּעַם דְּכָל הַמִּצְוֹת, גַּם הַטַּעַם דְּמִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה, אֵיךְ נִמְשַׁךְ עַל־יָדוֹ הַ'נְתִינַת כֹּחַ' לְקִיּוּם הַמִּצְוֹת בְּאוֹפֶן דְּ"חוּקָה חָקַקְתִּי גְּזֵרָה גָּזַרְתִּי". וְלִכְאוֹרָה הָיָה אֶפְשָׁר לְבָאֵר עַל־פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב בְּמָקוֹם אַחֵר[25], שֶׁבְּכָל מִצְוָה יֶשְׁנָם שְׁנֵי הָעִנְיָנִים דְּחוּקִים וּמִשְׁפָּטִים. כִּי כָּל הַמִּצְוֹת דְּעֵדוּת וּמִשְׁפָּטִים שֶׁיֵּשׁ עֲלֵיהֶם טַעַם) הֵם רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְרָצוֹן הוּא לְמַעְלָה מִטַּעַם, לְמַעְלָה גַּם מֵהַטְּעָמִים שֶׁבְּחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וּלְאַחֲרֵי שֶׁהָרָצוֹן דְּמִצְוֹת (גַּם הַמִּצְוֹת דְּחוּקִים, וַאֲפִילוּ מִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה) נִמְשַׁךְ וְנִתְלַבֵּשׁ בְּחָכְמָה (דְּתוֹרָה), נִתְוַסֵּף בָּהֶם טַעַם. וְהַחִילּוּק שֶׁבֵּין הַמִּצְוֹת דְּעֵדוּת וּמִשְׁפָּטִים לְהַמִּצְוֹת דְּ'חוּקִים' הוּא, שֶׁבְּמִצְוֹת דְּעֵדוּת וּמִשְׁפָּטִים, הַטְּעָמִים שֶׁבְּחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ נִמְשְׁכוּ וְנִתְלַבְּשׁוּ בְּשֵׂכֶל הַנִּבְרָאִים, וְעַד בְּשֵׂכֶל אֱנוֹשִׁי. וּבְמִצְוֹת דְּ'חוּקִים', הַטְּעָמִים שֶׁלָּהֶם לֹא נִתְלַבְּשׁוּ (כָּל־כָּךְ) בְּשֵׂכֶל הַנִּבְרָאִים. וְהַטַּעַם דְּמִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה הוּא בְּחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ (חָכְמָה דַּאֲצִילוּת) וְלֹא נִמְשָׁךְ כְּלָל בְּשֵׂכֶל הַנִּבְרָאִים. [וְזֶה שֶׁמֹּשֶׁה הִשִּׂיג טַעַם פָּרָה, הוּא לְפִי שֶׁגַּם בִּהְיוֹתוֹ לְמַטָּה הָיָה בְּחִינַת חָכְמָה דַּאֲצִילוּת בְּגִילוּי[26]].

וְזֶהוּ שֶׁבְּכָל הַמִּצְוֹת יֶשְׁנָם שְׁנֵי הָעִנְיָנִים דְּ'חוּקִים וּמִשְׁפָּטִים, שֶׁמִּצַּד הָרָצוֹן דְּמִצְוֹת - כָּל הַמִּצְוֹת הֵם חוּקִים, וְקִיּוּמָם צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּדֶרֶךְ קַבָּלַת עוֹל, חוּקָה חָקַקְתִּי גְּזֵרָה גָּזַרְתִּי. וּמִצַּד הָעִנְיָן דְּטַעֲמֵי הַמִּצְוֹת - כָּל הַמִּצְוֹת הֵם מִשְׁפָּטִים, וְקִיּוּמָם צָרִיךְ לִהְיוֹת (גַּם) מִצַּד הַטַּעַם. וְעַל־יְדֵי שֶׁמֹּשֶׁה יָדַע הַטַּעַם דְּמִצְוַת פָּרָה,

ביאור בדרך אפשר

המציאות האישית וקבלת עול מלכות שמים, כמובן מכך שעל פרה אדומה נאמר **זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה.**

ג) **וְהִנֵּה אִיתָא** מובא **בַּמִּדְרָשׁ**[24] **עַל הַפָּסוּק וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ** אל משה רבינו **פָּרָה אֲדֻמָּה, אָמַר לוֹ הַקָּבָּ"ה לְמֹשֶׁה, לְךָ אֲנִי מְגַלֶּה טַעַם פָּרָה,** את הטעם הכמוס והנסתר של מצוות פרה אדומה **אֲבָל לְאַחֵר - חוּקָה** ביחס לכל שאר בני ישראל זו מצווה של 'חוק' ו'גזירה' למעלה מטעם ודעת. **וְצָרִיךְ לְהָבִין, דְּכֵיוָן שֶׁמֹּשֶׁה** רבינו עצמו **הִשִּׂיג הַטַּעַם דְּכָל הַמִּצְוֹת, גַּם הַטַּעַם דְּמִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה** ולגביו גם פרה אדומה היא מצווה שיש לה טעם המובן בשכל, **אֵיךְ נִמְשַׁךְ עַל־יָדוֹ הַ'נְתִינַת כֹּחַ'** לכל אחד ואחד מישראל **לְקִיּוּם הַמִּצְוֹת בְּאוֹפֶן דְּ"חוּקָה חָקַקְתִּי גְּזֵרָה גָּזַרְתִּי"** והרי אצל משה עצמו פרה אדומה היא לא חוק וגזירה? **וְלִכְאוֹרָה הָיָה אֶפְשָׁר לְבָאֵר** וליישב את השאלה הזו **עַל־פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב בְּמָקוֹם אַחֵר**[25], בשיחות ובמאמרים של הרבי, **שֶׁבְּכָל מִצְוָה יֶשְׁנָם שְׁנֵי הָעִנְיָנִים דְּחוּקִים** גזירות שלמעלה מטעם ודעת **וּמִשְׁפָּטִים** המובנים ומתקבלים בשכל. **כִּי כָּל הַמִּצְוֹת (גַּם הַמִּצְוֹת דְּעֵדוּת** המצוות שניתנו לעדות ואות כמו השבת והמועדים **וּמִשְׁפָּטִים** המצוות המובנות גם בשכל אנושי כמו כיבוד אב ואם ואיסור גניבה או גזילה **שֶׁיֵּשׁ עֲלֵיהֶם טַעַם** המובן בשכל) **הֵם רְצוֹנוֹ של ה' יִתְבָּרֵךְ, וְרָצוֹן הוּא לְמַעְלָה מִטַּעַם,** כמו שבכוחות הנפש של האדם הרצון הוא נעלה יותר מהשכל, כך גם הרצון העליון הוא למעלה מהחכמה העליונה, והרצון הוא **לְמַעְלָה גַּם מֵהַטְּעָמִים שֶׁבְּחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וּלְאַחֲרֵי שֶׁהָרָצוֹן** העליון **דְּמִצְוֹת** (של כל המצוות שכולן הם רצון ה', **גַּם הַמִּצְוֹת דְּחוּקִים, וַאֲפִילוּ מִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה) נִמְשַׁךְ וְנִתְלַבֵּשׁ בְּחָכְמָה (דְּתוֹרָה), נִתְוַסֵּף בָּהֶם טַעַם** ונמצא שלמעשה כל המצוות מכל הסוגים יש בהן גם רצון וגם טעם. **וְהַחִילּוּק** ההבדל **שֶׁבֵּין הַמִּצְוֹת דְּעֵדוּת וּמִשְׁפָּטִים** שבהן הטעם גלוי ומובן בשכל אנושי **לְהַמִּצְוֹת דְּ'חוּקִים'** שבהן הטעם על־פי שכל נסתר **הוּא, שֶׁבְּמִצְוֹת דְּעֵדוּת וּמִשְׁפָּטִים, הַטְּעָמִים שֶׁבְּחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ נִמְשְׁכוּ** מלמעלה למטה **וְנִתְלַבְּשׁוּ בְּשֵׂכֶל הַנִּבְרָאִים, וְעַד בְּשֵׂכֶל אֱנוֹשִׁי. וּבְמִצְוֹת דְּ'חוּקִים', הַטְּעָמִים שֶׁלָּהֶם לֹא נִתְלַבְּשׁוּ (כָּל־כָּךְ) בְּשֵׂכֶל הַנִּבְרָאִים. וְהַטַּעַם דְּמִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה הוּא בְּחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ (חָכְמָה דַּאֲצִילוּת)** החכמה העליונה כפי שהיא מאירה בעולם האצילות) **וְלֹא נִמְשָׁךְ כְּלָל בְּשֵׂכֶל הַנִּבְרָאִים** אבל גם במצוות של 'חוקים' יש טעם בחכמה העליונה. **[וְזֶה שֶׁמֹּשֶׁה הִשִּׂיג טַעַם פָּרָה, הוּא לְפִי שֶׁגַּם בִּהְיוֹתוֹ לְמַטָּה** כנשמה בגוף בעולם הזה **הָיָה בְּחִינַת חָכְמָה דַּאֲצִילוּת בְּגִילוּי**[26]**].**

וְזֶהוּ המשמעות של האמור לעיל **שֶׁבְּכָל הַמִּצְוֹת** מכל הסוגים, הן 'עדות', הן 'חוקים' והן 'משפטים' **יֶשְׁנָם שְׁנֵי הָעִנְיָנִים דְּ'חוּקִים'** שלמעלה מטעם ודעת **וּמִשְׁפָּטִים** המובנים בשכל, **שֶׁמִּצַּד הָרָצוֹן דְּמִצְוֹת** כפי שהמצוות הן מצד הרצון העליון - **כָּל הַמִּצְוֹת הֵם חוּקִים, וְקִיּוּמָם צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּדֶרֶךְ קַבָּלַת עוֹל,** מתוך ביטול לרצון העליון, כפי שמקיימים ציווי שהוא בגדר חוק, ובלשון חכמינו ז"ל **חוּקָה חָקַקְתִּי גְּזֵרָה גָּזַרְתִּי. וּמִצַּד הָעִנְיָן דְּטַעֲמֵי הַמִּצְוֹת** כפי שירדו ונתלבשו בשכל אנושי - **כָּל הַמִּצְוֹת הֵם מִשְׁפָּטִים** המובנים בשכל, **וְקִיּוּמָם צָרִיךְ לִהְיוֹת** (לא רק מתוך קבלת עול אלא **גַּם) מִצַּד הַטַּעַם. וְעַל־יְדֵי שֶׁמֹּשֶׁה יָדַע הַטַּעַם דְּמִצְוַת פָּרָה,**

---

24) במדב"ר פרשתנו פי"ט, ו. תנחומא פרשתנו ח. 25) ראה תו"מ סה"מ תמוז ס"ע יד ואילך (וראה גם שם כסלו ס"ע קסד ואילך). שם ניסן ע' קמג ואילך. 26) ראה לקו"ת נצבים מט, ב. ובכ"מ.

ביאור בדרך אפשר

כאמור שה׳ אמר לו ״לך אני מגלה טעם פרה״, **קִיֵּם גַּם מִצְוָה זוֹ** של פרה אדומה **מִצַּד הַטַּעַם [מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּכָל אֶחָד** מישראל, מלבד משה עצמו, **קִיּוּם מִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה מִצַּד הַטַּעַם הוּא**[27] לא בהבנה והשגה של הטעם באופן המובן בשכלו שהרי לכל בני ישראל אין הטעם מובן ומושג אלא על־ידי **זֶה שֶׁמִּתְבּוֹנֵן שֶׁגַּם מִצְוָה זוֹ** מצות פרה אדומה **יֵשׁ לָהּ טַעַם** על פי שכל, הטעם שנתגלה למשה רבינו].

וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן בְּפַשְׁטוּת שֶׁגַּם אֵצֶל מֹשֶׁה עצמו שכן ידע והבין טעם למצוות פרה אדומה **לֹא הָיָה חָסֵר חַס־וְשָׁלוֹם קִיּוּם הַמִּצְוֹת בְּאוֹפֶן דְּ״חוּקָה חָקַקְתִּי גְּזֵרָה גָּזַרְתִּי״, כִּי עִנְיָן זֶה שֶׁבְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת** מתוך ביטול, כפי שמקיימים חוק וגזירה **הוּא מִצַּד הָרָצוֹן דְּמִצְוֹת** ואין זו סתירה לכך שבנוסף לזה ישנו גם קיום המצוות מצד הטעם. **אֲבָל בְּאוּר זֶה** שמשה רבנו השפיע לבני ישראל גם עניין החוקה שבפרה אדומה כי גם אצלו יש את קיום המצווה כחוק וגזירה (מצד הרצון) **צָרִיךְ לְבֵאוּר נוֹסָף** ועדיין אינו מספק מענה מלא לשאלה, **כִּי הַיִּתְרוֹן דְּמִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה לְגַבֵּי כָּל הַמִּצְוֹת הוּא, שֶׁבְּכָל הַמִּצְוֹת הַטַּעַם שֶׁבָּהֶם מַעְלִים עַל הָרָצוֹן, וּבְמִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה שֶׁאֵין עָלֶיהָ טַעַם (בְּשֵׂכֶל הָאָדָם) הָרָצוֹן הוּא בְּגִילוּי. [וּפֵרוּשׁ ״זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה״ הוּא, שֶׁכָּל מִצְוֹת הַתּוֹרָה הֵם חוּקָה כְּמוֹ פָּרָה אֲדוּמָה]. וּמִזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ, דְּהַפָּרָה נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, מִשְּׁמַע, דְּעִנְיָן הַמְיוּחָד שֶׁבְּמִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה, שֶׁהַחוּקָה שֶׁבָּהּ (רָצוֹן לְמַעְלָה מִטַּעַם) הוּא בְּגִילוּי, הוּא גַּם לְגַבֵּי מֹשֶׁה, וְלִכְאוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁמֹּשֶׁה יָדַע טַעַם פָּרָה, מַהוּ הַחִילּוּק לְגַבֵּי מֹשֶׁה בֵּין מִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה לְכָל הַמִּצְוֹת.**

ד) **וְיוּבָן** זֶה בְּהַקְדִּים מַה שֶּׁכָּתוּב[28] תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה. וְאִיתָא בַּזֹּהַר[29] שֶׁ׳תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה׳ הֵיא תְּפִלַּת עָשִׁיר[30]. וּלְהָעִיר מִמַּה שֶׁאָמַר כ״ק מו״ח אַדְמו״ר בַּעַל הַגְּאוּלָה בְּשִׂיחָתוֹ הַיְדוּעָה[31], שֶׁהַמִּזְמוֹר ׳תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה׳ שַׁיָּךְ לְהַגְּאוּלָה של דִּי״ט כִּסְלֵו היום שבו (בשנת תקנ״ט) אדמו״ר הזקן יצא ממאסרו [כַּיָּדוּעַ שֶׁאַדְמו״ר הַזָּקֵן הָיָה אוֹמֵר תמיד וכן בעת מאסרו בְּכָל יוֹם שִׁיעוּר תְּהִלִּים כְּמוֹ שֶׁנֶּחְלַק לִימֵי הַחוֹדֶשׁ[32], וְכֵיוָן שֶׁהַמִּזְמוֹר ׳תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה׳ התחלת פרק צ׳ בתהילים הוּא הַתְחָלַת שִׁיעוּר תְּהִלִּים הַחָדְשִׁי דְּיוֹם הַי״ט לַחוֹדֶשׁ, הְרֵי אָמַר בְּיוֹם גְּאוּלָתוֹ (י״ט

ביאור בדרך אפשר

הַטַּעַם. וְעַל־יְדֵי שֶׁמֹּשֶׁה יָדַע הַטַּעַם דְּמִצְוַת פָּרָה, קִיֵּם גַּם מִצְוָה זוֹ מִצַּד הַטַּעַם [מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּכָל אֶחָד, קִיּוּם מִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה מִצַּד הַטַּעַם הוּא[27] זֶה שֶׁמִּתְבּוֹנֵן שֶׁגַּם מִצְוָה זוֹ יֵשׁ לָהּ טַעַם]. וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן בְּפַשְׁטוּת שֶׁגַּם אֵצֶל מֹשֶׁה לֹא הָיָה חָסֵר חַס־וְשָׁלוֹם קִיּוּם הַמִּצְוֹת בְּאוֹפֶן דְּ״חוּקָה חָקַקְתִּי גְּזֵרָה גָּזַרְתִּי״, כִּי עִנְיָן זֶה שֶׁבְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת הוּא מִצַּד הָרָצוֹן דְּמִצְוֹת. אֲבָל בֵּאוּר זֶה צָרִיךְ לְבֵאוּר נוֹסָף, כִּי הַיִּתְרוֹן דְּמִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה לְגַבֵּי כָּל הַמִּצְוֹת הוּא, שֶׁבְּכָל הַמִּצְוֹת הַטַּעַם שֶׁבָּהֶם מַעְלִים עַל הָרָצוֹן, וּבְמִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה שֶׁאֵין עָלֶיהָ טַעַם (בְּשֵׂכֶל הָאָדָם) הָרָצוֹן הוּא בְּגִילוּי. [וּפֵרוּשׁ ״זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה״ הוּא, שֶׁכָּל מִצְוֹת הַתּוֹרָה הֵם חוּקָה כְּמוֹ פָּרָה אֲדוּמָה]. וּמִזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ, דְּהַפָּרָה נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, מִשְּׁמַע, דְּעִנְיָן הַמְיוּחָד שֶׁבְּמִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה, שֶׁהַחוּקָה שֶׁבָּהּ (רָצוֹן לְמַעְלָה מִטַּעַם) הוּא בְּגִילוּי, הוּא גַּם לְגַבֵּי מֹשֶׁה, וְלִכְאוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁמֹּשֶׁה יָדַע טַעַם פָּרָה, מַהוּ הַחִילּוּק לְגַבֵּי מֹשֶׁה בֵּין מִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה לְכָל הַמִּצְוֹת.

ד) **וְיוּבָן** זֶה בְּהַקְדִּים מַה שֶּׁכָּתוּב[28] תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה. וְאִיתָא בַּזֹּהַר[29] שֶׁ׳תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה׳ הֵיא תְּפִלַּת עָשִׁיר[30]. וּלְהָעִיר מִמַּה שֶׁאָמַר כ״ק מו״ח אַדְמו״ר בַּעַל הַגְּאוּלָה בְּשִׂיחָתוֹ הַיְדוּעָה[31], שֶׁהַמִּזְמוֹר ׳תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה׳ שַׁיָּךְ לְהַגְּאוּלָה דִּי״ט כִּסְלֵו [כַּיָּדוּעַ שֶׁאַדְמו״ר הַזָּקֵן הָיָה אוֹמֵר בְּכָל יוֹם שִׁיעוּר תְּהִלִּים כְּמוֹ שֶׁנֶּחְלַק לִימֵי הַחוֹדֶשׁ[32], וְכֵיוָן שֶׁהַמִּזְמוֹר ׳תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה׳ הוּא הַתְחָלַת שִׁיעוּר תְּהִלִּים הַחָדְשִׁי דְּיוֹם הַי״ט

---

27) ראה עד״ז תו״מ סה״מ ניסן שם. 28) תהלים צדי״ק, א*. 29) ראה זח״א קסח, ב. 30) ראה גם נדרים לח, א שמשה הי׳ עשיר. 31) דליל כ׳ כסלו תרצ״ד (לקו״ד כרך א צז, א ואילך). 32) לקו״ד שם. וכן נהגו הנשיאים שלאחריו, ממלאי מקומו - מכתב כ״ק מו״ח אדמו״ר, נדפס ב״קובץ מכתבים״ שבסו״ס תהלים אהל יוסף יצחק (ע׳ 200). אג״ק שלו ח״ג ע׳ תעג ואילך.

*) ע״פ המנהג לומר בכל יום הקאַפּיטל תהלים המתאים לשנות חייו (מכתב כ״ק מו״ח אדמו״ר).

ביאור בדרך אפשר

כְּסִלֵּו) מִזְמוֹר זֶה], דְּמִזֶּה מדברי הרבי הריי"צ על הקשר של "תפילה למשה" לי"ט כסלו **מוּבָן, שֶׁמִּזְמוֹר זֶה שַׁיָּךְ גַּם לְהַגְּאוּלָה דְּי"ב וְי"ג תַּמּוּז, הַגְּאוּלָה דִּנְשִׁיא דּוֹרֵנוּ** הרבי הריי"צ שהוא **מְמַלֵּא־מְקוֹמוֹ שֶׁל** אדמו"ר הזקן **בַּעַל הַגְּאוּלָה דְּי"ט כִּסְלֵו. [וּבִפְרָט בְּשָׁנָה זוֹ[33], שֶׁבְּי"ב תַּמּוּז, יוֹם הַהוּלֶּדֶת דְּבַעַל הַגְּאוּלָה, הוּא הַתְחָלַת שְׁנַת הַצַּדִּי"ק** השנה התשעים **דְּבַעַל הַגְּאוּלָה,** שנולד בי"ב תמוז בשנת תר"מ **וּבוֹ מַתְחִילִים לוֹמַר מִזְמוֹר צַדִּי"ק שֶׁבִּתְהִלִּים** לפי המנהג לומר בכל יום את הפרק המתאים למספר השנים (למשל, מי שמלאו לו י"ג שנים ונכנס לשנתו הארבע־עשרה אומר פרק י"ד) - **הוּא הַמִּזְמוֹר 'תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה'].**

וְהִנֵּה עִנְיָנוֹ וְתוֹכְנוֹ דְּמִזְמוֹר זֶה הוּא 'תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה' [דְּהָעִנְיָנִים הַבָּאִים בְּהֶמְשֵׁךְ הַמִּזְמוֹר (לְאַחֲרֵי הַתֵּבוֹת 'תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹקִים') הֵם הָעִנְיָנִים שֶׁמֹּשֶׁה אָמְרָם בִּתְפִלָּתוֹ (עִנְיָנִים פְּרָטִיִּים), אֲבָל עִנְיָנוֹ הַכְּלָלִי דְּהַמִּזְמוֹר והתוכן כולו **[שֶׁהוּא גַּם שְׁמוֹ דְּהַמִּזְמוֹר** והרי ידוע ששמו של כל דבר מלמד על תוכנו] **הוּא 'תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה'], דִּ'תְפִלָּה לְמֹשֶׁה' הִיא תְּפִלַּת עָשִׁיר (כַּנַּ"ל)** שיש לה יתרון ומעלה על "תפלה לעני". **וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁהַשַּׁיָּכוּת דְּהַמִּזְמוֹר** "תפלה למשה" **לְהַגְּאוּלָה דְּי"ט כִּסְלֵו וּדְי"ב תַּמּוּז הִיא בְּעִיקָּר מִצַּד עִנְיָנוֹ דְּכְלָלוּת הַמִּזְמוֹר - תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה, תְּפִלַּת עָשִׁיר, כְּדִלְקַמָּן סְעִיף יג** (ולא כל־כך בגלל פרט מסויים במזמור זה).

ה) וְיוּבָן זֶה בְּהַקְדִּים הַדִּיּוּק דְּאַדְמוּ"ר (מהורַשַׁ"ב) נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן בְּמַאֲמָרוֹ דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה[34], הֲרֵי עִנְיַן הַתְּפִלָּה הוּא שֶׁמִּתְפַּלֵּל לַהקָּבָ"ה שֶׁיְּמַלֵּא אֶת מַחְסוֹרוֹ[35], וְכֵיוָן שֶׁהֶעָשִׁיר אֵינוֹ חָסֵר שׁוּם דָּבָר, מַהוּ עִנְיַן תְּפִלַּת עָשִׁיר. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁדִּיּוּק זֶה הוּא (בְּעִיקָּר) בְּנוֹגֵעַ לִתְפִלַּת מֹשֶׁה. דִּבְעָשִׁיר בִּכְלָל, יֵשׁ לוֹמַר שֶׁהַתְּפִלָּה שֶׁלּוֹ הִיא שֶׁהַקָּבָ"ה יְמַלֵּא אֶת מַחְסוֹרוֹ הָרוּחָנִי שהרי עניינים רוחניים הם ללא הגבלה וגם מי שכבר עשיר יכול להתעלות עד אין שיעור. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּמֹשֶׁה שֶׁגַּם בִּהְיוֹתוֹ לְמַטָּה** בעולם הזה **הֵאִיר בּוֹ בְּגִילּוּי הַמָּקוֹר שֶׁלּוֹ** שורש נשמתו **כְּמוֹ שֶׁהוּא בָּאֲצִילוּת,** שהוא עולם רוחני נעלה מאד **וְעַד שֶׁאֵין מְחִיצָה וְהֶפְסֵק בֵּינֵיהֶם,** בין עניינו של משה כפי שהוא בעולם האצילות לעניינו כפי שהוא למטה בעולם הזה, כמאמר הזוהר **מֹשֶׁה מֹשֶׁה לֹא פְּסִיק טַעֲמָא[36],** (מובא בזוהר שבאברהם, ביעקב ובשמואל, בכל מקום ששמם מופיע פעמיים יש סימן מפסיק בין שני השמות, להורות שכל אחד הוא במדריגה אחרת – אברהם האחרון יותר מושלם מאברהם הראשון, לאחר שנתנסה בעשר הניסיונות, יעקב האחרון יותר מושלם מיעקב הראשון לאחר שנתבשר על יוסף, שמואל האחרון מושלם משמואל הראשון לאחר שנעשה נביא, אבל 'משה משה'

ביאור בדרך אפשר

1 לַחוֹדֶשׁ, הֲרֵי אָמַר בְּיוֹם גְּאוּלָתוֹ (י"ט כִּסְלֵו)
2 מִזְמוֹר זֶה], דְּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁמִּזְמוֹר זֶה שַׁיָּךְ גַּם
3 לְהַגְּאוּלָה דְּי"ב וְי"ג תַּמּוּז, הַגְּאוּלָה דִּנְשִׁיא
4 דּוֹרֵנוּ מְמַלֵּא־מְקוֹמוֹ שֶׁל בַּעַל הַגְּאוּלָה דְּי"ט
5 כִּסְלֵו. [וּבִפְרָט בְּשָׁנָה זוֹ[33], שֶׁבְּי"ב תַּמּוּז, יוֹם
6 הַהוּלֶּדֶת דְּבַעַל הַגְּאוּלָה, הוּא הַתְחָלַת שְׁנַת
7 הַצַּדִּי"ק דְּבַעַל הַגְּאוּלָה, וּבוֹ מַתְחִילִים לוֹמַר
8 מִזְמוֹר צַדִּי"ק שֶׁבִּתְהִלִּים - הוּא הַמִּזְמוֹר 'תְּפִלָּה
9 לְמֹשֶׁה']. וְהִנֵּה עִנְיָנוֹ וְתוֹכְנוֹ דְּמִזְמוֹר זֶה הוּא
10 'תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה' [דְּהָעִנְיָנִים הַבָּאִים בְּהֶמְשֵׁךְ
11 הַמִּזְמוֹר (לְאַחֲרֵי הַתֵּבוֹת 'תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה אִישׁ
12 הָאֱלֹקִים') הֵם הָעִנְיָנִים שֶׁמֹּשֶׁה אָמְרָם בִּתְפִלָּתוֹ
13 (עִנְיָנִים פְּרָטִיִּים), אֲבָל עִנְיָנוֹ הַכְּלָלִי דְּהַמִּזְמוֹר
14 [שֶׁהוּא גַּם שְׁמוֹ דְּהַמִּזְמוֹר] הוּא 'תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה'],
15 דִּ'תְפִלָּה לְמֹשֶׁה' הִיא תְּפִלַּת עָשִׁיר (כַּנַּ"ל). וּמִזֶּה
16 מוּבָן, שֶׁהַשַּׁיָּכוּת דְּהַמִּזְמוֹר לְהַגְּאוּלָה דְּי"ט כִּסְלֵו
17 וּדְי"ב תַּמּוּז הִיא בְּעִיקָּר מִצַּד עִנְיָנוֹ דְּכְלָלוּת
18 הַמִּזְמוֹר - תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה, תְּפִלַּת עָשִׁיר, כְּדִלְקַמָּן
19 סְעִיף יג.
20 ה) **וְיוּבָן** זֶה בְּהַקְדִּים הַדִּיּוּק דְּאַדְמוּ"ר
21 (מהורַשַׁ"ב) נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן בְּמַאֲמָרוֹ
22 דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה[34], הֲרֵי עִנְיַן הַתְּפִלָּה
23 הוּא שֶׁמִּתְפַּלֵּל לַהקָּבָ"ה שֶׁיְּמַלֵּא אֶת מַחְסוֹרוֹ[35],
24 וְכֵיוָן שֶׁהֶעָשִׁיר אֵינוֹ חָסֵר שׁוּם דָּבָר, מַהוּ עִנְיַן
25 תְּפִלַּת עָשִׁיר. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁדִּיּוּק זֶה הוּא (בְּעִיקָּר)
26 בְּנוֹגֵעַ לִתְפִלַּת מֹשֶׁה. דִּבְעָשִׁיר בִּכְלָל, יֵשׁ לוֹמַר
27 שֶׁהַתְּפִלָּה שֶׁלּוֹ הִיא שֶׁהַקָּבָ"ה יְמַלֵּא אֶת מַחְסוֹרוֹ
28 הָרוּחָנִי. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּמֹשֶׁה שֶׁגַּם בִּהְיוֹתוֹ
29 לְמַטָּה הֵאִיר בּוֹ בְּגִילּוּי הַמָּקוֹר שֶׁלּוֹ כְּמוֹ שֶׁהוּא בָּאֲצִילוּת, וְעַד שֶׁאֵין מְחִיצָה
30 וְהֶפְסֵק בֵּינֵיהֶם, מֹשֶׁה מֹשֶׁה לֹא פְּסִיק טַעֲמָא[36], הֲרֵי מוּבָן, דְּזֶה שֶׁמֹּשֶׁה הָיָה

33) תשכ"ט, שנת אמירת מאמר זה. 34) דשנת תר"ס - נדפס בסה"מ תר"ס ע' מט ואילך. וראה בארוכה ד"ה זה די"ג תמוז שנה זו (תשכ"ט) - תו"מ סה"מ תמוז ס"ע רסט ואילך. 35) ראה רמב"ם הל' תפלה פ"א ה"ב. 36) זח"ג (באד"ר) קלה, א. וראה תו"א משפטים עה, ג. המשך תרס"ו ע' רטז. ובכ"מ. נדפס ב"קובץ מכתבים" שבסו"ס תהלים אהל יוסף יצחק (ע' 214). אג"ק שלו ח"א ע' לא. ח"י ע' נג. וראה גם מאמרי אדה"ז הקצרים ע' שמא. סה"מ י"א ניסן ע' 1 ואילך) - התחילו בי"א ניסן שנה זו (תנש"א - שנת הדפסת המאמר) אמירת מזמור צדי"ק שבתהלים. המו"ל.

ביאור בדרך אפשר

אין טעם מפסיק בין שני שמותיו כי מיום לידתו היה מושלם שמיד שנולד נאמר בו "ותרא אותו כי טוב הוא") **הֲרֵי מוּבָן, דְּזֶה שֶׁמֹּשֶׁה הָיָה עָשִׁיר בְּגַשְׁמִיּוּת הוּא לְפִי שֶׁהָיָה עָשִׁיר בְּרוּחָנִיּוּת,** שהרי הגשמיות נובעת ומשתלשלת ממקורה ברוחניות, **הַיְנוּ שֶׁגַּם בְּרוּחָנִיּוּת לֹא הָיָה חָסֵר שׁוּם דָּבָר, גַּם לֹא חִסָּרוֹן שֶׁבְּדוּגְמַת ׳סוּס לִרְכּוֹב עָלָיו, וְעֶבֶד לָרוּץ לְפָנָיו׳,** כדברי חכמינו ז"ל לגבי מצוות צדקה שעליה נאמר בתורה שיש לתת לעני "די מחסורו" שאם העני היה רגיל שיהיה לו סוס לרכב עליו ועבד שירוץ לפניו ויפנה לו את הדרך, צריך לתת לו צדקה בשיעור שיספיק לו לכך, והרי זה חסרון שלכאורה לא כל־כך נחוץ וחיוני, ומאחר שמשה רבינו היה עשיר, מובן שלא זו בלבד שלא היו חסרים לו ענינים עיקריים וחיוניים אלא שגם חסרון מעין זה לא היה אצלו **וְלָכֵן מְדַיֵּק בְּהַמַּאֲמָר מַהוּ עִנְיַן תְּפִלַּת עָשִׁיר** ועל מה מתפלל ומבקש מי שלא חסר לו מאומה? **וּמַמְשִׁיךְ** הרבי הרש"ב **בְּהַמַּאֲמָר**[37], **דְּעִנְיַן הֶעָשִׁיר הוּא לֹא רַק שֶׁאֵינוֹ חָסֵר שׁוּם דָּבָר,** אפילו דברים שלכאורה אינם חיוניים ונחוצים, כאמור לעיל, **אֶלָּא** יתירה מזו **שֶׁהוּא מוּשְׁפָּע בְּרִבּוּי הַשֶּׁפַע. וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל**[38] **עַל הַפָּסוּק**[39] **דֵּי מַחְסוֹרוֹ אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ, דֵּי מַחְסוֹרוֹ וְאִי אַתָּה מְצַוֶּה לְעָשְׁרוֹ** כלומר שמצוות צדקה מחייבת לתת לעני את ׳די מחסורו׳ אבל אין חובה לתת לו צדקה במידה כזו שיהיה עשיר. **וְכֵיוָן שֶׁבְּ׳דֵּי מַחְסוֹרוֹ אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ׳ נִכְלָל גַּם הַחִסָּרוֹן דְּ׳סוּס לִרְכּוֹב עָלָיו וְעֶבֶד לָרוּץ לְפָנָיו׳,** אם העני היה רגיל לכך בעבר, **וְאַף־עַל־פִּי־כֵן אָמְרוּ וְאִי אַתָּה מְצַוֶּה לְעָשְׁרוֹ, הֲרֵי מוּבָן, שֶׁגַּם כְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ כָּל צְרָכָיו (כּוֹלֵל גַּם ׳סוּס לִרְכּוֹב עָלָיו וְעֶבֶד לָרוּץ לְפָנָיו׳),** ולא חסר לו כלום **אֵינוֹ**

ביאור בדרך אפשר

(עַדַיִן) עָשִׁיר, כִּי עִנְיַן הֶעָשִׁיר הוּא (דְּלֹא רַק שֶׁיֵּשׁ לוֹ כָּל צְרָכָיו, אֶלָּא) שֶׁהוּא מוּשְׁפָּע בְּרִבּוּי הַשֶּׁפַע הרבה מעבר למה שהוא זקוק לו. **וְעַל־פִּי מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל דְּזֶה שֶׁמֹּשֶׁה הָיָה עָשִׁיר בְּגַשְׁמִיּוּת הוּא לְפִי שֶׁהָיָה עָשִׁיר בְּרוּחָנִיּוּת, מוּבָן, דְּנוֹסָף לְזֶה שֶׁבְּמֹשֶׁה לֹא הָיָה חִסָּרוֹן שׁוּם חִסָּרוֹן (גַּם לֹא חִסָּרוֹן שֶׁבְּדוּגְמַת סוּס לִרְכּוֹב עָלָיו וְכוּ׳), כִּי הֵאירוּ בּוֹ בְּגִילוּי כָּל הַגִּילוּיִים** של האורות האלוקיים **הַשַּׁיָּכִים לָעוֹלָמוֹת, הַנִּכְלָלִים** האורות האלוקיים שיש להם שייכות לעולמות ומאירים גם למטה באים לגילוי באופן כללי **בִּשְׁנֵי הָעִנְיָנִים דְּ׳מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין׳** אור שמותאם לפי עניינם וערכם של העולמות ומתלבש בהם בפנימיות ו׳ממלא׳ אותם (כשם שאור הנשמה מתלבש בגוף ו׳ממלא׳ אותו) בכל עולם לפי עניינו **וְ׳סוֹבֵב כָּל עָלְמִין׳,** אור בלתי מוגבל שמאיר בדרך ׳סובב׳ ו׳מקיף׳ מלמעלה ומאיר בכל העולמות בשווה **שֶׁהַגִּילוּי דְּעִנְיָנִים** אלוקיים **אֵלֶּה** למטה **הוּא מִילּוּי הַחִסָּרוֹן** שהעולם זקוק לו **[דְּ׳אוֹר הַמְמַלֵּא׳, כֵּיוָן שֶׁהוּא מָקוֹר לָעוֹלָמוֹת,** בהיותו אור מוגבל ומצומצם המותאם לעולמות **לָכֵן כְּשֶׁאוֹר זֶה אֵינוֹ בְּגִילוּי בָּעוֹלָם, הָעוֹלָם הוּא חָסֵר מַמָּשׁ** כי חסרה לו השפעה ממקור חיותו. **וְ׳אוֹר הַסּוֹבֵב׳, שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִמָּקוֹר לָעוֹלָמוֹת** ואינו מהווה מקור ישיר לעולמות **וְרַק שַׁיָּךְ לָעוֹלָמוֹת,** ומטעם זה נקרא "סובב כל עלמין" אף שהוא למעלה מהעולמות **לָכֵן כְּשֶׁאֵינוֹ מִתְגַּלֶּה בָּעוֹלָם אוֹר זֶה, הַחִסָּרוֹן דְּעוֹלָם הוּא** לא חסרון כמו עני שחסר לו דבר חיוני לקיומו אלא חסרון **דּוּגְמַת הַחִסָּרוֹן דְּ׳סוּס לִרְכּוֹב עָלָיו וְעֶבֶד לָרוּץ לְפָנָיו׳. וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל**[40] **עַל הַפָּסוּק**[41]

---

1 **עָשִׁיר בְּגַשְׁמִיּוּת הוּא לְפִי שֶׁהָיָה עָשִׁיר בְּרוּחָנִיּוּת,**
2 **הַיְנוּ שֶׁגַּם בְּרוּחָנִיּוּת לֹא הָיָה חָסֵר שׁוּם דָּבָר, גַּם**
3 **לֹא חִסָּרוֹן שֶׁבְּדוּגְמַת ׳סוּס לִרְכּוֹב עָלָיו, וְעֶבֶד**
4 **לָרוּץ לְפָנָיו׳, וְלָכֵן מְדַיֵּק בְּהַמַּאֲמָר מַהוּ עִנְיַן**
5 **תְּפִלַּת עָשִׁיר.**
6 **וּמַמְשִׁיךְ בְּהַמַּאֲמָר**[37], **דְּעִנְיַן הֶעָשִׁיר הוּא לֹא**
7 **רַק שֶׁאֵינוֹ חָסֵר שׁוּם דָּבָר, אֶלָּא**
8 **שֶׁהוּא מוּשְׁפָּע בְּרִבּוּי הַשֶּׁפַע. וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ**
9 **זַ"ל**[38] **עַל הַפָּסוּק**[39] **דֵּי מַחְסוֹרוֹ אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ,**
10 **דֵּי מַחְסוֹרוֹ וְאִי אַתָּה מְצַוֶּה לְעָשְׁרוֹ. וְכֵיוָן שֶׁבְּ׳דֵּי**
11 **מַחְסוֹרוֹ אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ׳ נִכְלָל גַּם הַחִסָּרוֹן דְּ׳סוּס**
12 **לִרְכּוֹב עָלָיו וְעֶבֶד לָרוּץ לְפָנָיו׳, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן**
13 **אָמְרוּ וְאִי אַתָּה מְצַוֶּה לְעָשְׁרוֹ, הֲרֵי מוּבָן, שֶׁגַּם**
14 **כְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ כָּל צְרָכָיו (כּוֹלֵל גַּם ׳סוּס לִרְכּוֹב עָלָיו**
15 **וְעֶבֶד לָרוּץ לְפָנָיו׳), אֵינוֹ (עַדַיִן) עָשִׁיר, כִּי עִנְיַן**
16 **הֶעָשִׁיר הוּא (דְּלֹא רַק שֶׁיֵּשׁ לוֹ כָּל צְרָכָיו, אֶלָּא)**
17 **שֶׁהוּא מוּשְׁפָּע בְּרִבּוּי הַשֶּׁפַע. וְעַל־פִּי מַה**
18 **שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל דְּזֶה שֶׁמֹּשֶׁה הָיָה עָשִׁיר בְּגַשְׁמִיּוּת**
19 **הוּא לְפִי שֶׁהָיָה עָשִׁיר בְּרוּחָנִיּוּת, מוּבָן, דְּנוֹסָף**
20 **לְזֶה שֶׁבְּמֹשֶׁה לֹא הָיָה שׁוּם חִסָּרוֹן חַס־וְשָׁלוֹם**
21 **(גַּם לֹא חִסָּרוֹן שֶׁבְּדוּגְמַת סוּס לִרְכּוֹב עָלָיו וְכוּ׳),**
22 **כִּי הֵאירוּ בּוֹ בְּגִילוּי כָּל הַגִּילוּיִים הַשַּׁיָּכִים**
23 **לָעוֹלָמוֹת, הַנִּכְלָלִים בִּשְׁנֵי הָעִנְיָנִים דְּ׳מְמַלֵּא כָּל**
24 **עָלְמִין׳ וְ׳סוֹבֵב כָּל עָלְמִין׳, שֶׁהַגִּילוּי דְּעִנְיָנִים**
25 **אֵלֶּה הוּא מִילּוּי הַחִסָּרוֹן [דְּ׳אוֹר הַמְמַלֵּא׳, כֵּיוָן**
26 **שֶׁהוּא מָקוֹר לָעוֹלָמוֹת, לָכֵן כְּשֶׁאוֹר זֶה אֵינוֹ**
27 **בְּגִילוּי בָּעוֹלָם, הָעוֹלָם הוּא חָסֵר מַמָּשׁ. וְ׳אוֹר**
28 **הַסּוֹבֵב׳, שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִמָּקוֹר לָעוֹלָמוֹת וְרַק**
29 **שַׁיָּךְ לָעוֹלָמוֹת, לָכֵן כְּשֶׁאֵינוֹ מִתְגַּלֶּה בָּעוֹלָם אוֹר**
30 **זֶה, הַחִסָּרוֹן דְּעוֹלָם הוּא דּוּגְמַת הַחִסָּרוֹן דְּ׳סוּס**
31 **לִרְכּוֹב עָלָיו וְעֶבֶד לָרוּץ לְפָנָיו׳. וּכְמַאֲמַר**

---

37) סה"מ תר"ס ס"ע נג ואילך. 38) כתובות סז, ב. 39) ראה טו, ח.

ביאור בדרך אפשר

וַיְכַל אֱלֹקִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, שבמשך ששת ימי הבריאה הקדוש ברוך הוא כילה, סיים והשלים, את מלאכת הבריאה לגמרי **מַה הָיָה הָעוֹלָם חָסֵר - מְנוּחָה, בָּא שַׁבָּת - בָּא מְנוּחָה,** והמשמעות הפנימית של הדברים היא **מְנוּחָה הִיא בְּחִינַת 'סוֹבֵב' שֶׁלְּמַעְלָה מֵהָאוֹר** ה'ממלא' **הַמִּתְלַבֵּשׁ בָּעוֹלָם, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן כְּשֶׁלֹּא הָיָה גִּילוּי זֶה בָּעוֹלָם, הָיָה הָעוֹלָם חָסֵר, אֶלָּא שֶׁחִסָּרוֹן זֶה** העדר הגילוי של אור ה'סובב' **הוּא לֹא שֶׁהָיָה חָסֵר אֵיזֶה פְּרָט בָּעוֹלָם עַצְמוֹ, כִּי כָּל הַפְּרָטִים דְּהָעוֹלָם נִתְהַוּוּ עַל־יְדֵי מְלֶאכֶת הַבְּרִיאָה (אוֹר** ה'ממלא' **הַמִּתְלַבֵּשׁ בָּעוֹלָם) שֶׁנִּשְׁלְמָה לִפְנֵי שַׁבָּת, וְזֶה שֶׁהָעוֹלָם הָיָה חָסֵר מְנוּחָה - הוּא דּוּגְמַת הַחִסָּרוֹן דְּ'סוּס לִרְכּוֹב עָלָיו' (שֶׁאֵין זֶה דָּבָר הֶכְרֵחִי לְצוֹרֶךְ קִיּוּם חַיּוּתוֹ), וּכְשֶׁבָּא שַׁבָּת וְנִמְשַׁךְ וְנִתְגַּלָּה 'אוֹר הַסּוֹבֵב', נִתְמַלֵּא** שלמעלה מהעולם, **גַּם חִסָּרוֹן זֶה** והעולם הפך להיות מושלם ללא כל חסרון. **וְעִנְיַן הָעֲשִׂירוּת** הרוחנית הגדולה **דְּמֹשֶׁה הוּא, דְּנוֹסֵף עַל זֶה שֶׁהֵאִירוּ בּוֹ בְּגִילוּיֵי הַגִּילוּיִים דְּ'מְמַלֵּא' וְ'סוֹבֵב'], הֵאִיר אֶצְלוֹ בְּגִילוּי גַּם דְּאוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִשַּׁיָּכוּת לָעוֹלָמוֹת** הנעלה מאור ה'סובב' שאינו מתלבש בעולמות אבל יש לו שייכות לעולמות. **וְכַמְּבֹאָר בְּהַמַּאֲמָר**[42], הנזכר של הרבי הרש"ב **דְּזֶה שֶׁמֹּשֶׁה נִקְרָא עָשִׁיר הוּא לְפִי שֶׁמֹּשֶׁה הוּא בְּחִינַת 'דַּעַת עֶלְיוֹן'** כמבואר בתורת החסידות על הפסוק "א־ל דעות ה'" שיש שתי 'דעות' (גישות, תפיסות) "דעת עליון", - כפי שהדברים הם מצד האלוקות העליונה, והיא התפיסה שהאלוקות היא המציאות האמיתית, והעולם בטל לאלוקות. ו"דעת תחתון" – כפי שהדברים הם מצד הנבראים התחתונים הרואים עצמם למציאות. **וּמֵהַמַּעֲלוֹת** היתרונות **שֶׁבְּ'דַעַת עֶלְיוֹן' עַל 'דַּעַת תַּחְתּוֹן' הוּא, שֶׁ'דַּעַת תַּחְתּוֹן' מְקַבֵּל** אור ושפע אלוקי **מֵחִיצוֹנִיּוּת הַכֶּתֶר** הבחינה החיצונית והנמוכה שבבחינת 'כתר עליון" (שלמעלה מעשר הספירות), הנקראת **אֲרִיךְ** (בחינת "אריך אנפין") – והיא הבחינה של **סוֹבֵב** (האור האלוקי ה"סובב כל עלמין"), **וְ'דַעַת עֶלְיוֹן' מְקַבֵּל מִפְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר,** הבחינה הפנימית והנעלית שבבחינת 'כתר עליון' הנקראת **עַתִּיק** (בחינת "עתיק יומין") – **אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִגֶּדֶר עוֹלָמוֹת** ואינו שייך לעולמות כלל.

וְעַל־פִּי־זֶה שלמשה רבינו היתה עשירות רוחנית גדולה ביותר עד כדי כך שהאירה בו 'דעת עליון, אור אין סוף שלמעלה משייכות לעולמות, **צָרִיךְ לְהָבִין עוֹד יוֹתֵר הָעִנְיָן דְּ'תְפִלָּה לְמֹשֶׁה', תְּפִלַּת עָשִׁיר, הֲרֵי עִנְיַן הַתְּפִלָּה הוּא** בקשה ותחינה **שֶׁהַקָּבָּ"ה יְמַלֵּא אֶת מַחְסוֹרוֹ, וְכֵיוָן שֶׁמֹּשֶׁה הָיָה עָשִׁיר הֵן בְּגַשְׁמִיּוּת וְהֵן בְּרוּחָנִיּוּת, הֲרֵי לֹא רַק שֶׁלֹּא הָיָה חָסֵר (בְּפוֹעַל) שׁוּם דָּבָר, אֶלָּא שֶׁלֹּא הָיָה שַׁיָּךְ** ואפשרי **אֶצְלוֹ עִנְיַן הַחִסָּרוֹן**[43], **וּמַהוּ עִנְיַן הַתְּפִלָּה שֶׁלּוֹ?**

ו) וּנְקוּדַת הַבֵּאוּר בָּזֶה (בְּהַמַּאֲמָר[44] הנזכר של הרבי הרש"ב), **דְּתְפִלַּת עָשִׁיר הִיא לֹא בִּשְׁבִיל עַצְמוֹ** כי לו עצמו אכן לא חסר שום דבר לא בגשמיות ולא

ביאור בדרך אפשר

1 רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[40] עַל הַפָּסוּק[41] וַיְכַל אֱלֹקִים בַּיּוֹם
2 הַשְּׁבִיעִי, מַה הָיָה הָעוֹלָם חָסֵר - מְנוּחָה, בָּא
3 שַׁבָּת - בָּא מְנוּחָה, מְנוּחָה הִיא בְּחִינַת 'סוֹבֵב'
4 שֶׁלְּמַעְלָה מֵהָאוֹר הַמִּתְלַבֵּשׁ בָּעוֹלָם, וְאַף־עַל־
5 פִּי-כֵן כְּשֶׁלֹּא הָיָה גִּילוּי זֶה בָּעוֹלָם, הָיָה הָעוֹלָם
6 חָסֵר, אֶלָּא שֶׁחִסָּרוֹן זֶה הוּא לֹא שֶׁהָיָה חָסֵר אֵיזֶה
7 פְּרָט בָּעוֹלָם עַצְמוֹ, כִּי כָּל הַפְּרָטִים דְּהָעוֹלָם
8 נִתְהַוּוּ עַל־יְדֵי מְלֶאכֶת הַבְּרִיאָה (אוֹר הַמִּתְלַבֵּשׁ
9 בָּעוֹלָם) שֶׁנִּשְׁלְמָה לִפְנֵי שַׁבָּת, וְזֶה שֶׁהָעוֹלָם הָיָה
10 חָסֵר מְנוּחָה - הוּא דּוּגְמַת הַחִסָּרוֹן דְּ'סוּס לִרְכּוֹב
11 עָלָיו' (שֶׁאֵין זֶה דָּבָר הֶכְרֵחִי לְצוֹרֶךְ קִיּוּם חַיּוּתוֹ),
12 וּכְשֶׁבָּא שַׁבָּת וְנִמְשַׁךְ וְנִתְגַּלָּה 'אוֹר הַסּוֹבֵב',
13 נִתְמַלֵּא גַּם חִסָּרוֹן זֶה. וְעִנְיַן הָעֲשִׂירוּת דְּמֹשֶׁה
14 הוּא, דְּנוֹסֵף עַל זֶה שֶׁהֵאִירוּ בּוֹ בְּגִילוּי הַגִּילוּיִים
15 דְּ'מְמַלֵּא' וְ'סוֹבֵב'], הֵאִיר אֶצְלוֹ בְּגִילוּי גַּם
16 הַגִּילוּי דְּאוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִשַּׁיָּכוּת
17 לָעוֹלָמוֹת. וְכַמְּבֹאָר בְּהַמַּאֲמָר[42], דְּזֶה שֶׁמֹּשֶׁה
18 נִקְרָא עָשִׁיר הוּא לְפִי שֶׁמֹּשֶׁה הוּא בְּחִינַת 'דַּעַת
19 עֶלְיוֹן'. וּמֵהַמַּעֲלוֹת שֶׁבְּ'דַעַת עֶלְיוֹן' עַל 'דַּעַת
20 תַּחְתּוֹן' הוּא, שֶׁ'דַעַת תַּחְתּוֹן' מְקַבֵּל מֵחִיצוֹנִיּוּת
21 הַכֶּתֶר, אֲרִיךְ - סוֹבֵב, וְ'דַעַת עֶלְיוֹן' מְקַבֵּל
22 מִפְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר, עַתִּיק — אוֹר־אֵין־סוֹף
23 שֶׁלְּמַעְלָה מִגֶּדֶר עוֹלָמוֹת. וְעַל־פִּי־זֶה צָרִיךְ לְהָבִין
24 עוֹד יוֹתֵר הָעִנְיָן דְּ'תְפִלָּה לְמֹשֶׁה', תְּפִלַּת עָשִׁיר,
25 הֲרֵי עִנְיַן הַתְּפִלָּה הוּא שֶׁהַקָּבָּ"ה יְמַלֵּא אֶת
26 מַחְסוֹרוֹ, וְכֵיוָן שֶׁמֹּשֶׁה הָיָה עָשִׁיר הֵן בְּגַשְׁמִיּוּת
27 וְהֵן בְּרוּחָנִיּוּת, הֲרֵי לֹא רַק שֶׁלֹּא הָיָה חָסֵר
28 (בְּפוֹעַל) שׁוּם דָּבָר, אֶלָּא שֶׁלֹּא הָיָה שַׁיָּךְ אֶצְלוֹ עִנְיַן הַחִסָּרוֹן[43], וּמַהוּ עִנְיַן
29 הַתְּפִלָּה שֶׁלּוֹ.
30 ו) **וּנְקוּדַת** הַבֵּאוּר בָּזֶה (בְּהַמַּאֲמָר[44]), דְּתְפִלַּת עָשִׁיר הִיא לֹא בִּשְׁבִיל עַצְמוֹ

---

40) פירש"י עה"פ בראשית ב, ב. פירש"י ד"ה ויכל - מגילה ט, א (וראה ב"ר פ"י, ט). תוד"ה חצבה - סנהדרין לח, א.
41) בראשית שם. 42) סה"מ תר"ס ע' נח. וראה שם ע' נג. 43) ראה בארוכה ד"ה תפלה למשה שבהערה 34. 44) שם ע' נח.

ביאור בדרך אפשר

ברוחניות **אֶלָּא בִּשְׁבִיל כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל. כִּדְאִיתָא** כפי שמובא **בַּמִּדְרָשׁ**[45] **עַל הַפָּסוּק** הזה **׳תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה׳, מָשָׁל לְמַה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לִשְׁלֹשָׁה שֶׁבָּאוּ לִיטּוֹל כּוֹ׳ מֵאֵת הַמֶּלֶךְ כּוֹ׳ בָּא הַשְּׁלִישִׁי, אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ מָה אַתָּה מְבַקֵּשׁ. אָמַר לוֹ, אֵינִי מְבַקֵּשׁ עַל עַצְמִי דָּבָר, אֶלָּא מְדִינָה פְּלוֹנִית הִיא חֲרֻבָה וְהִיא שֶׁלְּךָ, גְּזוֹר שֶׁתִּבָּנֶה כּוֹ׳, כָּךְ מֹשֶׁה לֹא בִּקֵּשׁ לְעַצְמוֹ אֶלָּא בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל** (וזה לשון המדרש ב״ילקוט שמעוני״: למה הדבר דומה לשלשה בני אדם שבאו ליטול דרוריא של מלך, בא הראשון וכבדו. אמר לו: מה אתה מבקש. אמר לו בשביל המרד שמרדתי אני מבקש שתתן לי דרוריא, נתן לו. בא השני ונתן לו. בא השלישי, אמר לו: מה אתה מבקש, אמר לו איני מבקש על עצמי כלום אלא מדינה פלונית חרבה והיא שלך גזור שתבנה. אמר לו המלך זו עטרה גדולה היא לך. כך דוד בא להתפלל, אמר לו: מה מבקש, אמר לו: תשמע תפלתי שמעה ה׳ צדק. בא חבקוק, אמר לו: מה אתה מבקש. אמר לו: כל מה שאמרתי לפניך בשגגה אמרתי, שראה חנניה וחבריו מושלכים לכבשן האש ונמלטין, וראה ר׳ חנניא בן תרדיון וחבריו ניתנין באור ונשרפין. בא משה, אמר לו מה אתה מבקש, אמר לו: סלח נא לעוון העם הזה. אמר לו: זו עטרה גדולה היא לך שאני מעביר רצוני מפניך״).

וְלִכְאוֹרָה, בֵּאוּר זֶה שמשה התפלל למרות שהיה עשיר ולא חסר לו דבר בגשמיות או ברוחניות כי תפילתו לא הייתה בשביל עצמו אלא בשביל כנסת ישראל **צָרִיךְ לְבֵאוּר נוֹסָף** ועדיין אינו מענה מלא על השאלה. **דִּלְפִי הַנַּ״ל, הַתְּפִלָּה שֶׁהֶעָשִׁיר מִתְפַּלֵּל (בִּשְׁבִיל אֲחֵרִים) אֵינָהּ שַׁיֶּכֶת לְהֶעָשִׁירוּת שֶׁלּוֹ [דְּזֶה שֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל בִּשְׁבִיל אֲחֵרִים, הוּא מִפְּנֵי שֶׁהוּא רוֹצֶה בְּטוֹבָתָם], וּפֵרוּשׁ תְּפִלַּת עָשִׁיר (בְּפַשְׁטוּת) הוּא שֶׁהַתְּפִלָּה שֶׁלּוֹ הִיא מִפְּנֵי שֶׁהוּא עָשִׁיר**[46].

וְיוּבָן זֶה עַל־פִּי הַמְבֹאָר בְּהַמַּאֲמָר[44] דִּכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל הִיא בְּחִינַת מַלְכוּת, וּבַקָּשַׁת מֹשֶׁה עֲבוּר כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל הָיְתָה (בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל כִּפְשׁוּטָם, וְגַם) בִּשְׁבִיל סְפִירַת הַמַּלְכוּת. וְלָכֵן[47] אוֹמֵר בַּמִּדְרָשׁ שֶׁבַּקָּשַׁת מֹשֶׁה עֲבוּר כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל הִיא בְּחִינַת מַלְכוּת, וּבַקָּשַׁת מֹשֶׁה עֲבוּר כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל הָיְתָה (בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל כִּפְשׁוּטָם, וְגַם) בִּשְׁבִיל סְפִירַת הַמַּלְכוּת, וְהִיא חֲרֻבָה הוּא הַחִסָּרוֹן שֶׁנַּעֲשָׂה בַּמַּלְכוּת (עִנְיַן מִיעוּט הַיָּרֵחַ), וְהַבַּקָּשָׁה גְּזוֹר שֶׁתִּבָּנֶה הִיא שֶׁיּוּמְשַׁךְ גִּילוּי עַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף בַּמַּלְכוּת שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה תִּבָּנֶה בִּבְחִינַת בִּנְיָן עֲדֵי עַד. דִּכְשֶׁנִּתְמַלֵּא הַחִסָּרוֹן דְּמַלְכוּת עַל־יְדֵי שֶׁנִּמְשָׁךְ בָּהּ הַגִּילוּי שֶׁשַּׁיָּךְ לַמַּלְכוּת, שֶׁאָז הִיא מִתְעַלִּית לְהַדַּרְגָּא כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה קוֹדֶם שֶׁנִּסְתַּלֵּק וְנֶחְסַר מִמֶּנָּה הָאוֹר, אַזַי אֶפְשָׁר שֶׁהָאוֹר

ביאור בדרך אפשר

שלו עצמו ולכן הביאור על השאלה צריך להיות ביאור עניין התפילה כפי שהיא באה כתוצאה מהעשירות, וכפי שיתבאר להלן.

וְיוּבָן זֶה ההסבר כיצד הביאור שתפלת משה היתה על כנסת ישראל מבאר מה הענין והתוכן של ״תפלה לעשיר״ **עַל־פִּי הַמְבֹאָר בְּהַמַּאֲמָר**[44] **דִּכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל הִיא בְּחִינַת** ספירת **מַלְכוּת** העליונה, **וּבַקָּשַׁת מֹשֶׁה עֲבוּר כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל הָיְתָה (בִּשְׁבִיל** בני **יִשְׂרָאֵל כִּפְשׁוּטָם, וְגַם) בִּשְׁבִיל סְפִירַת הַמַּלְכוּת** האלוקית. **וְלָכֵן**[47] **אוֹמֵר בַּמִּדְרָשׁ שֶׁבַּקָּשַׁת מֹשֶׁה עֲבוּר כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל הִיא עַל־דֶּרֶךְ הַבַּקָּשָׁה** של האדם מהמלך **מְדִינָה פְּלוֹנִית כּוֹ׳** שלך חרבה, גזור עליה שתיבנה, היינו בקשה עבור המלך עצמו וטובתו, ותוכן הענין למעלה, בנמשל, הוא **דִּמְדִינָה הִיא מַלְכוּת, וְהִיא חֲרֻבָה הוּא הַחִסָּרוֹן שֶׁנַּעֲשָׂה בַּמַּלְכוּת (עִנְיַן מִיעוּט הַיָּרֵחַ** כמבואר בקבלה וחסידות, ספירת המלכות אין לה תוכן וענין משל עצמה (״לית לה מגרמא כלום״) והיא מקבלת אור ושפע מהספירות שלמעלה ממנה, וענין זה של בחינת ׳מקבל׳ הוא ענינו של הירח שאין לו אור משלו והוא מקבל את אורו מה׳משפיע׳, השמש. ומיעוט הירח, שבתחילת הבריאה היה מאור גדול כמו השמש ואחר־כך נתמעט מסמל את החיסרון שבספירת המלכות), **וְהַבַּקָּשָׁה** מהמלך **גְּזוֹר שֶׁתִּבָּנֶה הִיא** שספירת המלכות לא תהיה ׳חריבה׳ ו׳חסרה׳ אלא **שֶׁיּוּמְשַׁךְ גִּילוּי עַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף** התגלות מהעצמיות של האור האלוקי האינסופי **בַּמַּלְכוּת שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה** לא תהיה המלכות ׳חרבה׳ ו׳חסרה׳ אלא **תִּבָּנֶה בִּבְחִינַת בִּנְיָן עֲדֵי עַד** בניין שבנוי לנצח. **דִּכְשֶׁנִּתְמַלֵּא הַחִסָּרוֹן דְּמַלְכוּת עַל־יְדֵי שֶׁנִּמְשָׁךְ בָּהּ הַגִּילוּי** של האור האלוקי **שֶׁשַּׁיָּךְ לַמַּלְכוּת, שֶׁאָז הִיא מִתְעַלִּית לְהַדַּרְגָּא כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה קוֹדֶם שֶׁנִּסְתַּלֵּק וְנֶחְסַר מִמֶּנָּה הָאוֹר, אַזַי** אמנם החיסרון נשלם ונעשה

---

45) שוחר טוב ויל״ש עה״פ. מדרש תהלים באָבער שם. 46) בדוגמת תפלת עני, שהתפלה שלו היא מפני שהוא עני.
47) סה״מ תר״ס שם ע׳ סב.

ביאור בדרך אפשר

'בנין' של המלכות אבל מכל־מקום **אֶפְשָׁר** ייתכן **שֶׁהָאוֹר שֶׁנִּמְשָׁךְ בָּהּ יִסְתַּלֵּק עוֹד פַּעַם. וּבִכְדֵי שֶׁהַבִּנְיָן שֶׁלָּהּ יִהְיֶה בִּבְחִינַת בִּנְיָן עֲדֵי עַד** בנין נצחי (**שֶׁאֵין שַׁיָּךְ** לא יתכן **שֶׁתִּתְחָרֵב חַס־וְשָׁלוֹם**) **הוּא עַל־יְדֵי שֶׁנִּמְשָׁךְ בָּהּ גִּילוּי עַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵהָאוֹר הַשַּׁיָּךְ לָעוֹלָמוֹת (מַלְכוּת), דְּבָאוֹר זֶה אֵין שַׁיָּךְ צִמְצוּם וְסִילּוּק** והעולמות לא יכולים להעלים ולהסתיר עליו, ולא ייתכן שלאחר שנמשך יחזור ויסתלק.

וְזֶהוּ שֶׁתְּפִלַּת מֹשֶׁה נִקְרֵאת תְּפִלַּת עָשִׁיר, דְּפֵרוּשׁ תְּפִלַּת עָשִׁיר הוּא לא רק שמדובר בעשיר שמתפלל אלא גם **שֶׁהַתְּפִלָּה שֶׁלּוֹ הִיא מִפְּנֵי שֶׁהוּא עָשִׁיר (כַּנַּ"ל), כִּי זֶה שֶׁמֹּשֶׁה הִתְפַּלֵּל שֶׁיּוּמְשַׁךְ בַּמַּלְכוּת גִּילּוּי עַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף (שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה דַּוְקָא תִּבָּנֶה בִּבְחִינַת** ספירת המלכות **בִּבְחִינַת בִּנְיָן עֲדֵי עַד) הוּא מִפְּנֵי שֶׁהָיָה** במעלה ומדריגה רוחנית של **עָשִׁיר, בְּחִינַת 'דַּעַת עֶלְיוֹן' שֶׁמְּקַבֵּל מֵ'עַתִּיק', עַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִגֶּדֶר עוֹלָמוֹת** וכיון שהוא עצמו קיבל ממדרגה זו וזו היתה מעלתו ומדרגתו, יש בכוחו לפעול המשכת וגילוי אור זה ולכן התפלל שאור נעלה זה יומשך למטה.

ז) וְצָרִיךְ לְהָבִין, דִּלְפִי הַנַּ"ל [שֶׁתְּפִלָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה שֶׁיּוּמְשַׁךְ עַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף בַּמַּלְכוּת הוּא מִפְּנֵי שֶׁמֹּשֶׁה הוּא 'דַּעַת עֶלְיוֹן', וְלָכֵן בִּיכָלְתּוֹ לְהַמְשִׁיךְ אוֹר זֶה בַּמַּלְכוּת], הַמְשָׁכַת הַגִּילּוּי בַּמַּלְכוּת עַל־יְדֵי מֹשֶׁה הוּא (לְכְאוֹרָה) בְּדֶרֶךְ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה[48]. וּמַהוּ עִנְיַן תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה (תְּפִלַּת עָשִׁיר), דִּתְפִלָּה הִיא מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה. וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה, דִּכְשֶׁהַהַמְשָׁכָה בַּמַּלְכוּת הִיא בְּדֶרֶךְ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, אֲזַי גַּם כְּשֶׁהַגִּילּוּי הוּא עַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵעִנְיַן הַצִּמְצוּם, דְּבִכְלָלוּת הוּא בְּחִינַת עֶצֶם הָאוֹר שֶׁלֹּא נָגַע בּוֹ הַצִּמְצוּם, מִכָּל־מָקוֹם כֵּיוָן דְּזֶה שֶׁאֵין שַׁיָּךְ שֶׁיִּסְתַּלֵּק הָאוֹר מֵהַמַּלְכוּת הוּא מִפְּנֵי שֶׁהָאוֹר הוּא מִלְּמַעְלָה מֵעִנְיַן הַצִּמְצוּם, חֲרֵי בְּנוּגֵעַ לַמַּלְכוּת, אֵין זֶה אֲמִתִּית הָעִנְיָן דְּבִנְיָן עֲדֵי עַד, מִכֵּיוָן שֶׁמִּצַּד הַמַּלְכוּת אֶפְשָׁר שֶׁיִּסְתַּלֵּק מִמֶּנָּה הָאוֹר. וַאֲמִתִּית הָעִנְיָן דְּבִנְיָן עֲדֵי עַד הוּא כְּשֶׁהַמְשָׁכַת גִּילּוּי זֶה בַּמַּלְכוּת הוּא כְּשֶׁהַמְשָׁכַת גִּילּוּי זֶה בַּמַּלְכוּת (לֹא רַק מִצַּד הַמַּלְכוּת הוּא הספירה הנמוכה ביותר מעשר הספירות וזו המשכה מלמעלה שיורדת למטה.

ביאור בדרך אפשר

וּמַהוּ עִנְיַן תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה (תְּפִלַּת עָשִׁיר), ומאחר שמדובר בגילוי אלוקות בדרך המשכה מלמעלה למטה, מדוע הדבר נקרא בשם 'תפילה' **דִּתְפִלָּה הִיא** התקרבות לאלוקות **מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה** היינו שההתחלה היא מצד האדם, מלמטה, הנמשך להתקרב לאלוקות, למעלה, ולא המשכה מלמעלה למטה?

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה, מדוע לא די בהמשכת עצמות אור אין־סוף במלכות מלמעלה למטה אלא הדבר מחייב גם תפילה שעניינה מלמטה למעלה **דִּכְשֶׁהַהַמְשָׁכָה** של אור־אין סוף **בַּמַּלְכוּת הִיא בְּדֶרֶךְ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, אֲזַי גַּם כְּשֶׁהַגִּילּוּי הוּא** מהבחינה ומדרגה הכי נעלית **עַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵעִנְיַן הַצִּמְצוּם** ושום דבר לא מעלים ומסתיר עליה, **דְּבִכְלָלוּת הוּא** המדרגה של **בְּחִינַת עֶצֶם הָאוֹר שֶׁלֹּא נָגַע בּוֹ הַצִּמְצוּם,** וגם בצמצום הראשון שהיה באור האין־סוף (לצורך התהוות עולמות מוגבלים), היה רק צמצום של החלק המאיר ומתגלה ומתפשט מחוץ לעצם אבל ב'עצם האור' לא היה צמצום מלכתחילה וכאשר יש המשכה מ'עצם האור' לא יתכן שאחרי ההמשכה, האור יחזור ויתעלם, **מִכָּל־מָקוֹם** אם ההמשכה היא מלמעלה למטה בלבד עדיין לא די בכך **כֵּיוָן דְּזֶה שֶׁאֵין שַׁיָּךְ שֶׁיִּסְתַּלֵּק הָאוֹר** של עצמות אור אין־סוף **מֵהַמַּלְכוּת הוּא מִפְּנֵי שֶׁהָאוֹר** מצד עצמו ומצד העניין שלו **הוּא לְמַעְלָה מֵעִנְיַן הַצִּמְצוּם, חֲרֵי בְּנוּגֵעַ לַמַּלְכוּת, אֵין זֶה אֲמִתִּית הָעִנְיָן דְּבִנְיָן עֲדֵי עַד,** ואין זה נחשב 'בנין' נצחי אמיתי של ספירת המלכות **מִכֵּיוָן שֶׁמִּצַּד הַמַּלְכוּת** עצמה **אֶפְשָׁר שֶׁיִּסְתַּלֵּק מִמֶּנָּה הָאוֹר** וזה שלמעשה לא יתכן שיסתלק אינו מצידה אלא מצד האור עצמו. **וַאֲמִתִּית הָעִנְיָן דְּבִנְיָן עֲדֵי עַד הוּא כְּשֶׁהַמְשָׁכַת גִּילּוּי זֶה בַּמַּלְכוּת הוּא (לֹא רַק מִצַּד**

---

48) וראה בסה"מ תר"ס שם ע' סב - דתפלה למשה היא ע"ד תורה.

ביאור בדרך אפשר

לְמַעְלָה, אֶלָּא גַּם) מִצַּד הַמַּלְכוּת[49] התחתונה ולכן יש צורך שמלבד ההמשכה בדרך מלמעלה למטה, הדבר יבוא גם על ידי תפילה, מלמטה למעלה, כפי שממשיך ומבאר. **וְזֶהוּ תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה, דִּתְפִלָּה הִיא עֲבוֹדַת הַנִּבְרָאִים** הממשיכה ומגלה אלוקות על־ידי עבודה מלמטה למעלה, **וְלָכֵן הַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי תְּפִלָּה הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁשַּׁיֶּכֶת לְהַ׳מַּטָּה׳ עַצְמוֹ, לְהַנִּבְרָאִים וְכֵן לְסִפִּירַת הַמַּלְכוּת** שהיא הספירה הכי תחתונה ולכן היא **שֹׁרֶשׁ** ומקור ישיר להתהוות **הַנִּבְרָאִים. אֶלָּא שֶׁהַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי תְּפִלָּה בִּכְלָל,** על־דרך הרגיל, **כֵּיוָן שֶׁתְּפִלָּה הִיא עֲבוֹדַת הַנִּבְרָאִים, לָכֵן הַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה הִיא הַמְשָׁכָה שֶׁשַּׁיֶּכֶת לָעוֹלָמוֹת**[50], ובדרך כלל אין בכוחה של תפילה לגלות ולהמשיך אור אלוקי שלא שייך לעולמות **וּבַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה, שְׁתֵּי הַמַּעֲלוֹת** גם יחד. המעלה האחת שהיא **הַמְשָׁכַת עַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִשַּׁיָּכוּת לָעוֹלָמוֹת,** המשכה שבדרך כלל לא יכולה להיות על ידי תפילה מלמטה למעלה כי עבודת האדם אינה מגעת למדריגה נעלית זו **וְאַף־עַל־פִּי־כֵן** במקרה זה **הַהַמְשָׁכָה** הנעלית הזו **הִיא נִמְשֶׁכֶת בַּמַּלְכוּת,** כי היא באה גם בדרך מלמעלה למטה ולא רק על ידי תפילה מלמטה למעלה ויש בה גם את המעלה השנייה שהיא **וּבְאוֹפֶן שֶׁהִיא שַׁיֶּכֶת לַמַּלְכוּת עַצְמָהּ** בגלל שהיא נמשכת גם על ידי תפילה שהיא מלמטה למעלה.

ח) וּבְעוֹמֶק יוֹתֵר יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַיִּתְרוֹן בַּהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי תְּפִלַּת מֹשֶׁה לְגַבֵּי הַהַמְשָׁכָה בְּדֶרֶךְ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, הוּא לֹא רַק בְּאוֹפֶן הַהַמְשָׁכָה (שֶׁהַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי תְּפִלַּת מֹשֶׁה שַׁיֶּכֶת יוֹתֵר לְהַ׳מַּטָּה׳, כַּנַּ״ל) אֶלָּא גַּם בַּהַמְשָׁכָה עַצְמָהּ. וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהַטַּעַם עַל זֶה שֶׁכָּל מַה שֶׁנִּבְרָא בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית צָרִיךְ תִּקּוּן[51] **הוּא, כִּי כַּוָּנַת הַבְּרִיאָה הִיא בִּשְׁבִיל עֲבוֹדַת הָאָדָם, וְלָכֵן נִבְרָא הָעוֹלָם בְּאוֹפֶן שֶׁתִּקּוּנוֹ יִהְיֶה עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה הָאָדָם שׁוּתָּף לַהקָּבָ״ה בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית**[52] ומשלים את כוונת הבריאה. **וְזֶהוּ גַּם הַטַּעַם עַל זֶה שֶׁהִתְהַוּוּת הָעוֹלָמוֹת מֵהַמַּלְכוּת הָיְתָה עַל־יְדֵי הַצִּמְצוּם** והעלם והסתר של האור האלוקי **שֶׁנֶּחְסַר הָאוֹר מִבְּחִינַת הַמַּלְכוּת [וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[53] **אַתָּ עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם גוֹ׳, אַתָּ חָסַר ה׳, דְּזֶה שֶׁהַמַּלְכוּת נַעֲשֵׂית מָקוֹר לְהַוּוֹת אֶת הָעוֹלָמוֹת (עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם גוֹ׳) הוּא עַל־יְדֵי שֶׁנֶּחְסְרוּ מִמְּנָה ה׳ פַּרְצוּפִים, אַתָּ חָסַר ה׳**[54]. מבואר בקבלה וחסידות שעשר

ביאור בדרך אפשר

1 הוּא (לֹא רַק מִצַּד לְמַעְלָה, אֶלָּא גַּם) מִצַּד
2 הַמַּלְכוּת[49]. וְזֶהוּ תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה, דִּתְפִלָּה הִיא
3 עֲבוֹדַת הַנִּבְרָאִים, וְלָכֵן הַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי
4 תְּפִלָּה הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁשַּׁיֶּכֶת לְהַ׳מַּטָּה׳ עַצְמוֹ,
5 לְהַנִּבְרָאִים וְכֵן לְסִפִּירַת הַמַּלְכוּת שֹׁרֶשׁ הַנִּבְרָאִים.
6 אֶלָּא שֶׁהַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי תְּפִלָּה בִּכְלָל, כֵּיוָן
7 שֶׁתְּפִלָּה הִיא עֲבוֹדַת הַנִּבְרָאִים, לָכֵן הַהַמְשָׁכָה
8 שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה הִיא הַמְשָׁכָה שֶׁשַּׁיֶּכֶת לָעוֹלָמוֹת[50],
9 וּבַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה, שְׁתֵּי
10 הַמַּעֲלוֹת. הַמְשָׁכַת עַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף
11 שֶׁלְּמַעְלָה מִשַּׁיָּכוּת לָעוֹלָמוֹת, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן
12 הַהַמְשָׁכָה הִיא נִמְשֶׁכֶת בַּמַּלְכוּת, וּבְאוֹפֶן שֶׁהִיא
13 שַׁיֶּכֶת לַמַּלְכוּת עַצְמָהּ.
14 ח) **וּבְעוֹמֶק** יוֹתֵר יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַיִּתְרוֹן
15 בַּהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי תְּפִלַּת מֹשֶׁה
16 לְגַבֵּי הַהַמְשָׁכָה בְּדֶרֶךְ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, הוּא לֹא
17 רַק בְּאוֹפֶן הַהַמְשָׁכָה (שֶׁהַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי
18 תְּפִלַּת מֹשֶׁה שַׁיֶּכֶת יוֹתֵר לְהַ׳מַּטָּה׳, כַּנַּ״ל) אֶלָּא
19 גַּם בַּהַמְשָׁכָה עַצְמָהּ. וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהַטַּעַם עַל זֶה
20 שֶׁכָּל מַה שֶׁנִּבְרָא בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית צָרִיךְ
21 תִּקּוּן[51] הוּא, כִּי כַּוָּנַת הַבְּרִיאָה הִיא בִּשְׁבִיל
22 עֲבוֹדַת הָאָדָם, וְלָכֵן נִבְרָא הָעוֹלָם בְּאוֹפֶן שֶׁתִּקּוּנוֹ
23 יִהְיֶה עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה
24 הָאָדָם שׁוּתָּף לַהקָּבָ״ה בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית[52]. וְזֶהוּ
25 גַּם הַטַּעַם עַל זֶה שֶׁהִתְהַוּוּת הָעוֹלָמוֹת מֵהַמַּלְכוּת
26 הָיְתָה עַל־יְדֵי הַצִּמְצוּם שֶׁנֶּחְסַר הָאוֹר מִבְּחִינַת
27 הַמַּלְכוּת [וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[53] אַתָּ עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם גוֹ׳, אַתָּ חָסַר ה׳, דְּזֶה
28 שֶׁהַמַּלְכוּת נַעֲשֵׂית מָקוֹר לְהַוּוֹת אֶת הָעוֹלָמוֹת (עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם גוֹ׳) הוּא
29 עַל־יְדֵי שֶׁנֶּחְסְרוּ מִמְּנָה ה׳ פַּרְצוּפִים, אַתָּ חָסַר ה׳[54]. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּהַחִסָּרוֹן שֶׁהָיָה

ביאור בדרך אפשר

40 לֹא רַק בְּאוֹפֶן הַהַמְשָׁכָה (שֶׁהַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי תְּפִלַּת מֹשֶׁה
41 שַׁיֶּכֶת יוֹתֵר לְהַ׳מַּטָּה׳, ולכן היא נמשכת בספירת המלכות לא רק מצד
42 המקור הממשיך אלא גם מצד המלכות עצמה כַּנַּ״ל) אֶלָּא גַּם
43 בַּהַמְשָׁכָה עַצְמָהּ באור האלוקי הנמשך עצמו יש מעלה ויתרון כאשר
44 הוא נמשך על ידי תפילה, בעבודת
45 האדם מלמטה למעלה, כפי שממשיך
46 ומבאר. וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהַטַּעַם
47 עַל זֶה שֶׁכָּל מַה שֶׁנִּבְרָא
48 בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית צָרִיךְ
49 תִּקּוּן[51] כדברי המדרש ״כל מה
50 שנברא בששת ימי בראשית צריכין
51 עשייה, כגון החרדל צריך למיתוק,
52 התורמוסים צריכין להיטחן, אפילו
53 אדם צריך תיקון״ (על־ידי ברית מילה)
54 הוּא, כִּי כַּוָּנַת המטרה והתכלית
55 של הַבְּרִיאָה הִיא בִּשְׁבִיל
56 עֲבוֹדַת הָאָדָם, וְלָכֵן נִבְרָא
57 הָעוֹלָם בְּאוֹפֶן שֶׁתִּקּוּנוֹ יִהְיֶה
58 עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם, שֶׁעַל־
59 יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה הָאָדָם שׁוּתָּף
60 לַהקָּבָ״ה בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית[52]
61
62 וְזֶהוּ גַּם הַטַּעַם עַל זֶה
63 שֶׁהִתְהַוּוּת הָעוֹלָמוֹת
64 מֵהַמַּלְכוּת הָיְתָה עַל־יְדֵי
65 הַצִּמְצוּם
66 שֶׁנֶּחְסַר הָאוֹר מִבְּחִינַת
67 הַמַּלְכוּת [וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[53] אַתָּ
68 עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם גוֹ׳, אַתָּ
69 חָסַר ה׳, דְּזֶה שֶׁהַמַּלְכוּת
70 נַעֲשֵׂית מָקוֹר לְהַוּוֹת אֶת
71 הָעוֹלָמוֹת (עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם
72 גוֹ׳) הוּא עַל־יְדֵי שֶׁנֶּחְסְרוּ
73 מִמְּנָה ה׳ פַּרְצוּפִים, אַתָּ חָסַר
74 ה׳[54].

---

49) ועפ״ז יומתק שההקדמה להבקשה ״גזור שתיבנה״ היא ״והיא שלך״, ״היינו שבשרשה היא בבחינת פנימיות ועצמות א״ס״ (סה״מ תר״ס שם) - די״ל, דכיון ש״היא שלך״ לכן ההמשכה במלכות (גזור שתיבנה) תהי׳ מצד ענינה דהמלכות.
50) דהגם שע״י התפלה נמשך רצון חדש (שלמעלה מהשתלשלות) - הרי גם הרצון חדש הוא בנוגע ענין השייך לעולם, למלאות בקשת המתפלל. 51) ב״ר פי״א, ו. 52) ראה שבת קיט, ריש ע״ב. 53) נחמי׳ ט, ו. 54) המאמר ד״ה תפלה למשה תר״ס בא בהמשך להמאמר ד״ה הקול קול יעקב תר״ס ושם (ע׳ נה ואילך) מבואר ענין את חסר ה׳. וראה גם תו״מ סה״מ תמוז ע׳ קד, ובהנסמן שם.

ביאור בדרך אפשר

הספירות שבעולם האצילות נחלקות לשלוש מדרגות: מוחין (הספירות חכמה־בינה־דעת), מידות (הספירות חסד־גבורה־תפארת־נצח־הוד־יסוד) וספירת המלכות, ובפרטיות יותר ה'פרצופים' נחלקים לחמש: "אריך אנפין" (כתר), "אבא" (חכמה), "אימא" (בינה), "זעיר אנפין" (המידות) ו"נוקבא" (מלכות), ולצורך בריאת והתהוות העולמות נהיה צמצום וחסרון בה' הפרצופים כפי שהם בספירת המלכות **וְיֵשׁ לוֹמַר דְּהַחְסָרוֹן** והצמצום באור האלוקי **שֶׁהָיָה בַּמַּלְכוּת שֶׁמִּמֶּנָּה נִבְרָא הָעוֹלָם, הוּא הַשֹּׁרֶשׁ וְהַסִּיבָּה לְהַחְסָרוֹן דְּהָעוֹלָם,** ולכן העולם נברא באופן שהוא זקוק לתיקון **דְּכָל מַה שֶׁנִּבְרָא בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית צָרִיךְ תִּקּוּן], הוּא בִּכְּדֵי שֶׁמִּילּוּי הַחְסָרוֹן דְּהַמַּלְכוּת יִהְיֶה עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם. וּלְהוֹסִיף, דַּהֲגַם שֶׁהַצִּמְצוּם הָיָה רַק בְּהָאוֹר הַשַּׁיָּךְ לָעוֹלָמוֹת, בָּאוֹר הַגְּבוּל (שֹׁרֶשׁ הַ'מְמַלֵּא') וְגַם בָּאוֹר הַבְּלִי־גְּבוּל (שֹׁרֶשׁ הַ'סּוֹבֵב'), [אֶלָּא שֶׁפְּעוּלַת הַצִּמְצוּם בָּאוֹר הַגְּבוּל הוּא[55] בְּהָאוֹר עַצְמוֹ, שֶׁנַּעֲשֶׂה בּוֹ יְרִידָה וְהַגְּבָלָה, וְעַד שֶׁנַּעֲשֶׂה מָקוֹר לְהַוּוֹת אֶת הָעוֹלָמוֹת, וּפְעוּלַת הַצִּמְצוּם בָּאוֹר הַבְּלִי־גְּבוּל הוּא רַק[55] שֶׁלֹּא יָאִיר בִּמְקוֹם הֶחָלָל[56]. דְּזֶהוּ שֶׁבַּעִיגּוּל הַגָּדוֹל (אוֹר הַבְּלִי־גְּבוּל) נָגַע בּוֹ הַצִּמְצוּם, דְּעִנְיַן נְגִיעַת הַצִּמְצוּם הוּא שֶׁהָאוֹר יִהְיֶה רַק שָׁם (בָּעִיגּוּל) וְלֹא יִתְגַּלֶּה לַחוּץ[57] אֲבָל בְּעֶצֶם הָאוֹר לֹא הָיָה הַצִּמְצוּם כְּלָל, הֵינוּ שֶׁהַצִּמְצוּם גַּם לֹא נָגַע בּוֹ [שֶׁלָּכֵן, מִצַּד אוֹר זֶה אֶפְשָׁר לִהְיוֹת הַגִּילּוּי גַּם בָּעוֹלָמוֹת], מִכָּל־מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁהַכַּוָּנָה בְּכָל הַגִּילּוּיִים (גַּם בַּגִּילּוּי דְּעֶצֶם הָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מִגֶּדֶר עוֹלָמוֹת, לְמַעְלָה גַּם מֵ(הַשֹּׁרֶשׁ דְּ)סוֹבֵב כָּל עָלְמִין) הוּא בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, לָכֵן גַּם הַמְשָׁכַת אוֹר זֶה הִיא עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם.

ט) **וְעַל־פִּי־זֶה** יֵשׁ לְבָאֵר מַה שֶׁכָּתוּב בְּהַמַּאֲמָר[58] דְּבַגִּילּוּיִים שֶׁלְּמַעְלָה יֵשׁ ג' מַדְרֵגוֹת בִּכְלָלוּת. מְמַלֵּא־כָּל־עָלְמִין, סוֹבֵב־כָּל־עָלְמִין וְעַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִ'מְמַלֵּא' וְ'סוֹבֵב'. וּבְג' מַדְרֵגוֹת אֵלֶּה הֵם ג' הָאַהֲבוֹת שֶׁבַּפָּסוּק[59] וְאָהַבְתָּ, בְּכָל לְבָבְךָ,

ביאור בדרך אפשר

היה אור אין סוף ממלא את כל החלל ולא הייתה נתינת מקום ('מקום' במובן הרוחני – אפשרות) לבריאת העולמות ולאחר הצמצום שבו הקדוש ברוך הוא סילק את אורו הגדול הצידה, כביכול, נעשה חלל, היינו נתינת מקום ואפשרות לעולמות. **דְּזֶהוּ שֶׁבַּעִיגּוּל הַגָּדוֹל (אוֹר הַבְּלִי־גְּבוּל,** האור שהוא שורש ל'סובב כל עלמין' ומכונה 'עיגול' להורות שאין קצוות או התחלה וסוף כי הוא אין־סוף) **נָגַע בּוֹ הַצִּמְצוּם** והשפיע עליו, **דְּעִנְיַן נְגִיעַת הַצִּמְצוּם הוּא שֶׁהָאוֹר יִהְיֶה רַק שָׁם (בָּעִיגּוּל) וְלֹא יִתְגַּלֶּה לַחוּץ[57] אֲבָל בְּעֶצֶם הָאוֹר** שהוא למעלה מכל שייכות לעולמות **לֹא הָיָה הַצִּמְצוּם כְּלָל,** כמבואר לעיל **הֵינוּ שֶׁהַצִּמְצוּם גַּם לֹא נָגַע בּוֹ** ולא פעל בו שום שינוי **[שֶׁלָּכֵן, מִצַּד אוֹר זֶה אֶפְשָׁר לִהְיוֹת הַגִּילּוּי גַּם בָּעוֹלָמוֹת** והעולמות לא יכולים להעלים ולהסתיר עליו**], מִכָּל־מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁהַכַּוָּנָה** המטרה והתכלית **בְּכָל הַגִּילּוּיִים (גַּם בַּגִּילּוּי דְּעֶצֶם הָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מִגֶּדֶר עוֹלָמוֹת, לְמַעְלָה גַּם מֵ(הַשֹּׁרֶשׁ דְּ)סוֹבֵב כָּל עָלְמִין) הוּא בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל,** כי בני ישראל הם תכלית כל הבריאה **לָכֵן גַּם הַמְשָׁכַת אוֹר זֶה הִיא עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם** וגם כשהאור נמשך מלמעלה למטה יש עניין ב'תפילה' שפועלת את ההמשכה.

ט) **וְעַל־פִּי־זֶה** יֵשׁ לְבָאֵר מַה שֶׁכָּתוּב בְּהַמַּאֲמָר[58] **דְּבַגִּילּוּיִים שֶׁלְּמַעְלָה יֵשׁ ג' מַדְרֵגוֹת בִּכְלָלוּת. מְמַלֵּא־כָּל־עָלְמִין, סוֹבֵב־כָּל־עָלְמִין וְעַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִ'מְמַלֵּא' וְ'סוֹבֵב'** כפי שנתבאר לעיל באריכות. **וּבְג' מַדְרֵגוֹת אֵלֶּה הֵם ג' הָאַהֲבוֹת שֶׁבַּפָּסוּק[59] וְאָהַבְתָּ, בְּכָל לְבָבְךָ,** המדריגה הראשונה **בְּכָל לְבָבְךָ,** השניה **בְּכָל**

---

55) ואולי יש לומר שב"את עשית את השמים" דוגמת שני ענינים אלה: חסר ה', שנחסרו מהמלכות ה' פרצופים - הוא שנסתלקו מהמלכות (אבל לא נעשה שינוים בהם עצמם); ועי"ז ירדה המלכות ונעשית מקור להוות העולמות, "עשית את השמים גו'". 56) ראה בארוכה המשך תער"ב ח"ב ע' תתקכז ואילך. ובכ"מ. 57) ראה סה"מ תרמ"ג ע' פ. המשך תרס"ו ע' קצד־ה. ובכ"מ. 58) סה"מ תר"ס שם ע' נד ואילך. 59) ואתחנן ו, ה.

ביאור בדרך אפשר

נַפְשְׁךָ והשלישית **וּבְכָל מְאֹדֶךָ. הָאַהֲבָה דִּ׳בְכָל לְבָבְךָ׳ הִיא** אהבת ה׳ **בִּבְחִינַת מְמַלֵּא־כָּל־עָלְמִין, דְּכֵיוָן שֶׁהַחַיּוּת דִּבְחִינַת מְמַלֵּא־כָּל־עָלְמִין הוּא מְלוּבָּשׁ בַּנִּבְרָאִים בִּפְנִימִיּוּתָם,** בהתאם למהותו של כל נברא וכל עולם בפרט, **לָכֵן עַל־יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת** בעניינו של אור זה **נִרְגָּשׁ חַיּוּת זֶה גַּם בַּנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וְהָאַהֲבָה** לה׳ שבעקבות התבוננות זו **הִיא בְּכָל לְבָבְךָ - בִּשְׁנֵי יְצָרֶיךָ**[60] היצר הטוב (הנפש האלוקית) והיצר הרע (הנפש הבהמית), כדרשת חכמינו ז״ל על פסוק זה שנאמר בו ״בכל לבבך״ ולא ״בכל לבך״ להורות שהכוונה לאהבת ה׳ ״בשני יצריך״. **הָאַהֲבָה דִּ׳בְכָל נַפְשְׁךָ׳** שהיא אהבה נעלית יותר ושייכת רק לנפש האלוקית **הִיא בִּבְחִינַת סוֹבֵב־כָּל־עָלְמִין, דְּכֵיוָן שֶׁ׳אוֹר הַסּוֹבֵב׳ הוּא לְמַעְלָה מֵהִתְלַבְּשׁוּת בָּעוֹלָמוֹת, לָכֵן עַל־יְדֵי שֶׁנִּרְגָּשׁ בּוֹ** באדם המתבונן במעלתו של אור הסובב **הַהַפְלָאָה דְּאוֹר־אֵין־סוֹף (סוֹבֵב), אַהֲבָתוֹ אֶת הֲוָיָ׳ הִיא בְּאוֹפֶן דִּמְסִירַת־נֶפֶשׁ** [כפי שדרשו חכמינו ז״ל על הכתוב **בְּכָל נַפְשְׁךָ**, שהכוונה לאהבת ה׳ **אֲפִילוּ נוֹטֵל אֶת נַפְשְׁךָ**[60]], ומי שמתעורר באהבת ה׳ במדריגה זו מגיע למצב **שֶׁרוֹצֶה לָצֵאת מִמְּציאוּתוֹ** היינו לא להיות מוגבל בתוך הגדרים המגבילים את מציאותו ולבטל את מציאותו לגמרי **וְלִיכָּלֵל בְּאוֹר־אֵין־סוֹף. וְאַהֲבָה זוֹ** של ״בכל נפשך״ עד מסירות נפש **הִיא רַק בַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית. כִּי הַהַשָּׂגָה [בְּאוֹפֶן דְּהַכָּרָה וְהַרְגָּשָׁה,** שבאה מתוך התבוננות בצורה פנימית ועמוקה **שֶׁאָז דַּוְקָא מְבִיאָה הַהַשָּׂגָה לְאַהֲבָה** ואילו השגה ללא הכרה והרגשה לא מעוררת רגש בלב ונשארת דבר מופשט ממציאות האדם] **בַּהַפְלָאָה דְּאוֹר־אֵין־סוֹף** עד כמה הוא נעלה ומרומם מהבריאה **יְכוֹלָה לִהְיוֹת רַק בַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית,**

ביאור בדרך אפשר

שֶׁשָּׁרְשָׁהּ הוּא בְּשֵׁם הֲוָיָ׳[61], השם שקשור באור הבלי־גבול ״סוֹבֵב״ ו״מקיף״ שלמעלה מגדרי העולמות. **וְהָאַהֲבָה דִּ׳בְכָל מְאֹדֶךָ׳** שהיא אהבה למעלה מכל מדידה והגבלה, עוד יותר מאשר ״בכל נפשך״, **הִיא בְּעַצְמוּת־אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מִ׳סוֹבֵב׳. כִּי אֲמִתִּית הַבְּלִי־גְּבוּל הוּא בְּעַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף** שרק הוא אין־סוף ובלי גבול באמת למעלה מכל מדידה והגבלה (**מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן ״אוֹר הַסּוֹבֵב״, יֵשׁ בּוֹ אֵיזֶה צִיּוּר וְהַגְבָּלָה** כמבואר בחסידות שלכן נקרא אור זה ״סובב כל עלמין״ כי עם היותו בלי גבול יש לו איזה ערך, יחס ושייכות לעולמות), **וְלָכֵן הָאַהֲבָה שֶׁעַל־יְדֵי גִּילוּי עַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף הִיא בְּכָל מְאֹדֶךָ, בְּלִי גְּבוּל.**

וּלְאַחֲרֵי שֶׁמְּבָאֵר הרבי הרש״ב במאמרו **הַשַּׂיָּכוּת דְּג׳ הָאַהֲבוֹת לְג׳ מַדְרֵגוֹת הַנַּ״ל, מְסַיֵּם, דְּמִזֶּה** מתוך ההבנה לאיזו דרגה באלקות קשורה כל אחת משלוש האהבות **מוּבָן עִנְיָנָם שֶׁל ג׳ הַמַּדְרֵגוֹת** האמורות באלוקות, **דִּ׳מְמַלֵּא׳ הוּא** אור אלוקי **מִתְלַבֵּשׁ בָּעוֹלָמוֹת, וְ׳סוֹבֵב׳ הוּא לְמַעְלָה מֵהִתְלַבְּשׁוּת אֲבָל שַׁיָּךְ לָעוֹלָמוֹת** ולכן כאמור אינו בלי גבול אמיתי, **וְעַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף אֵינוֹ בְּגֶדֶר עוֹלָמוֹת** כלל והוא בלי גבול באמת, ללא כל הגבלה והגדרה.

וְצָרִיךְ לְהָבִין מה משמעות הדברים שעניינם ותוכנם של שלושת המדריגות מובנים מתוך ההסבר על שייכותם לשלוש האהבות, **דִּלְכְאוֹרָה, הַבֵּאוּר בַּשַּׂיָּכוּת דְּג׳ הָאַהֲבוֹת לְג׳ הַמַּדְרֵגוֹת דִּלְמַעְלָה, הוּא לְאַחֲרֵי הֲבָנַת הָעִנְיָנִים דְּג׳ הַמַּדְרֵגוֹת,** כלומר, לכאורה סדר הדברים הוא שתחילה יודעים ומבינים את העניין והתוכן של שלושת הדרגות ואחר־כך ניתן להבין את שייכותם לשלושת האהבות **וּמֵהֶמְשֵׁךְ הָעִנְיָנִים בְּהַמַּאֲמָר מַשְׁמַע דְּעִנְיָן זֶה**

1 בְּכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. הָאַהֲבָה דִּ׳בְכָל לְבָבְךָ׳
2 הִיא בִּבְחִינַת מְמַלֵּא־כָּל־עָלְמִין, דְּכֵיוָן שֶׁהַחַיּוּת
3 דִּבְחִינַת מְמַלֵּא־כָּל־עָלְמִין הוּא מְלוּבָּשׁ בַּנִּבְרָאִים
4 בִּפְנִימִיּוּתָם, לָכֵן עַל־יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת נִרְגָּשׁ חַיּוּת
5 זֶה גַּם בַּנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וְהָאַהֲבָה הִיא בְּכָל לְבָבְךָ
6 - בִּשְׁנֵי יְצָרֶיךָ[60]. הָאַהֲבָה דִּ׳בְכָל נַפְשְׁךָ׳ הִיא
7 בִּבְחִינַת סוֹבֵב־כָּל־עָלְמִין, דְּכֵיוָן שֶׁ׳אוֹר הַסּוֹבֵב׳
8 הוּא לְמַעְלָה מֵהִתְלַבְּשׁוּת בָּעוֹלָמוֹת, לָכֵן עַל־יְדֵי
9 שֶׁנִּרְגָּשׁ בּוֹ הַהַפְלָאָה דְּאוֹר־אֵין־סוֹף (סוֹבֵב),
10 אַהֲבָתוֹ אֶת הֲוָיָ׳ הִיא בְּאוֹפֶן דִּמְסִירַת־נֶפֶשׁ [בְּכָל
11 נַפְשְׁךָ, אֲפִילוּ נוֹטֵל אֶת נַפְשְׁךָ[60]], שֶׁרוֹצֶה לָצֵאת
12 מִמְּצִיאוּתוֹ וְלִיכָּלֵל בְּאוֹר־אֵין־סוֹף. וְאַהֲבָה זוֹ
13 הִיא רַק בַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית. כִּי הַהַשָּׂגָה [בְּאוֹפֶן
14 דְּהַכָּרָה וְהַרְגָּשָׁה, שֶׁאָז דַּוְקָא מְבִיאָה הַהַשָּׂגָה
15 לְאַהֲבָה] בַּהַפְלָאָה דְּאוֹר־אֵין־סוֹף יְכוֹלָה לִהְיוֹת
16 רַק בַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית, שֶׁשָּׁרְשָׁהּ הוּא בְּשֵׁם הֲוָיָ׳[61],
17 ״סוֹבֵב״. וְהָאַהֲבָה דִּ׳בְכָל מְאֹדֶךָ׳ הִיא בְּעַצְמוּת־
18 אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מִ׳סוֹבֵב״. כִּי אֲמִתִּית
19 הַבְּלִי־גְּבוּל הוּא בְּעַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף (מַה־
20 שֶּׁאֵין־כֵּן ״אוֹר הַסּוֹבֵב״, יֵשׁ בּוֹ אֵיזֶה צִיּוּר
21 וְהַגְבָּלָה), וְלָכֵן הָאַהֲבָה שֶׁעַל־יְדֵי גִּילוּי עַצְמוּת
22 אוֹר־אֵין־סוֹף הִיא בְּכָל מְאֹדֶךָ, בְּלִי גְּבוּל.
23 וּלְאַחֲרֵי שֶׁמְּבָאֵר הַשַּׂיָּכוּת דְּג׳ הָאַהֲבוֹת לְג׳
24 מַדְרֵגוֹת הַנַּ״ל, מְסַיֵּם, דְּמִזֶּה מוּבָן עִנְיָנָם שֶׁל ג׳
25 הַמַּדְרֵגוֹת, דִּ׳מְמַלֵּא׳ הוּא מִתְלַבֵּשׁ בָּעוֹלָמוֹת,
26 וְ׳סוֹבֵב׳ הוּא לְמַעְלָה מֵהִתְלַבְּשׁוּת אֲבָל שַׁיָּךְ
27 לָעוֹלָמוֹת, וְעַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף אֵינוֹ בְּגֶדֶר
28 עוֹלָמוֹת.
29 וְצָרִיךְ לְהָבִין, דִּלְכְאוֹרָה, הַבֵּאוּר בַּשַּׂיָּכוּת דְּג׳
30 הָאַהֲבוֹת לְג׳ הַמַּדְרֵגוֹת דִּלְמַעְלָה, הוּא
31 לְאַחֲרֵי הֲבָנַת הָעִנְיָנִים דְּג׳ הַמַּדְרֵגוֹת, וּמֵהֶמְשֵׁךְ

60) ברכות נד, א במשנה. ספרי (הובא בפירש״י) עה״פ. 61) אגה״ת פ״ד (צד, א).

ביאור בדרך אפשר

[שֶׁג׳ מַדְרֵגוֹת אֵלֶּה הֵם ג׳ הָאַהֲבוֹת] מוֹסִיף בֵּאוּר בְּג׳ הַמַּדְרֵגוֹת ולפי זה תחילה מבינים את הקשר בין שלוש האהבות לשלושת הדרגות ורק אחר־כך באים לתוספת הבנה בשלושת הדרגות, ולכאורה סדר זה תמוה.

וְיֵשׁ לוֹמַר מֵהַבֵּאוּרִים בָּזֶה, אחד ההסברים לכך שדווקא ההסבר על ההתאמה בין שלושת הדרגות באהבת ה׳ ושלושת הדרגות באלוקות מוסיף בהבנת התוכן והעניין של דרגות אלו הוא דְּהַטַּעַם עַל זֶה שֶׁיֵּשְׁנָם לְמַעְלָה ג׳ מַדְרֵגוֹת כללִיות שֶׁבָּהֶם נִכְלָלִים כָּל הַגִּילוּיִים של האלוקות שבכל הדרגות מלמעלה מעלה עד לאור המתלבש בעולמות ממש - הוּא, כִּי כָּל הַגִּילוּיִים דִּלְמַעְלָה בכל הדרגות השונות הֵם בִּשְׁבִיל עֲבוֹדַת הָאָדָם, כי כך נשלמת כוונת הבריאה, כמבואר לעיל וְכֵיוָן שֶׁבְּאַהֲבַת ה׳ [שֶׁהִיא עִיקַּר הָעֲבוֹדָה של האדם את ה׳, כמאמר הזוהר דְּלֵית פּוּלְחָנָא כְּפוּלְחָנָא דִּרְחִימוּתָא[62] אין עבודה (חשובה ונעלית יותר) כעבודת האהבה] יֶשְׁנָם ג׳ הָאַהֲבוֹת, בְּכָל לְבָבְךָ בְּכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ, לָכֵן כְּלָלוּת כָּל הַגִּילוּיִים דִּלְמַעְלָה נֶחְלָקִים לְג׳ מַדְרֵגוֹת (׳מְמַלֵּא׳ וְ׳סוֹבֵב׳ וְאוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִ׳סוֹבֵב׳) שֶׁבְּהֶתְאֵם לְג׳ אַהֲבוֹת הַנַּ״ל. וְכֵיוָן שֶׁהַבָּנַת עִנְיָן עַל בּוּרְיוֹ הוּא עַל־יְדֵי שֶׁמְּבָאֲרִים אוֹתוֹ מִיסּוֹדוֹ וְשָׁרְשׁוֹ, לָכֵן הַתְחָלַת הַבֵּאוּר (בְּהַמַּאֲמָר) שֶׁל ג׳ הַמַּדְרֵגוֹת דִּלְמַעְלָה הוּא אֵיךְ שֶׁבָּהֶם הֵם ג׳ הָאַהֲבוֹת, כִּי זֶהוּ הַשֹּׁרֶשׁ וְהַסִּיבָּה לְזֶה שֶׁנִּמְשְׁכוּ ג׳ הַמַּדְרֵגוֹת.

יו״ד) וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהַטַּעַם בִּפְנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים עַל זֶה שֶׁהַמְשָׁכַת וְגִילוּי ג׳ הָעִנְיָנִים דִּ׳מְמַלֵּא׳ וְ׳סוֹבֵב׳ וְעַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף הוּא עַל־יְדֵי ג׳ הָאַהֲבוֹת דִּבְכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ - הוּא, כִּי הַכַּוָּנָה בְּכָל הַגִּילוּיִים הִיא בְּכְדֵי שֶׁעַל־יְדָם תִּהְיֶה אַחַר־כָּךְ בְּרִיאַת הָעוֹלָם, וְלָכֵן כְּמוֹ שֶׁבְּרִיאַת הָעוֹלָם הָיְתָה בְּאוֹפֶן שֶׁכָּל הָעִנְיָנִים שֶׁבּוֹ[63] יִתְתַּקְּנוּ עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם, בְּכְדֵי שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יִהְיֶה הָאָדָם שׁוּתָּף לַהקָּבָּ״ה בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, עַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בְּנוֹגֵעַ לְהַגִּילוּיִים דִּלְמַעְלָה, שֶׁהִתְהַוּוּתָם (הַמְשָׁכָתָם) הָיְתָה בְּאוֹפֶן שֶׁהַגִּילוּי שֶׁלָּהֶם[64] יִהְיֶה עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם, בִּכְדֵי שֶׁהַשּׁוּתָּפוּת שֶׁל הָאָדָם לַהקָּבָּ״ה בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית תִּהְיֶה לֹא רַק בָּעוֹלָם עַצְמוֹ אֶלָּא גַּם בַּגִּילוּיִים דִּלְמַעְלָה שֶׁעַל־יָדָם הָיְתָה בְּרִיאַת הָעוֹלָם כְּמוֹ שֶׁעִיקַּר עֲבוֹדַת הָאָדָם הוּא אַהֲבַת ה׳ דְּלֵית פּוּלְחָנָא כְּפוּלְחָנָא דִּרְחִימוּתָא (כַּנַּ״ל), לָכֵן הַגִּילוּי דְּג׳

ביאור בדרך אפשר

להגיע להבנה טובה יותר ועמוקה יותר בשלושת הדרגות עצמן.

יו״ד) וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהַטַּעַם בִּפְנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים עַל זֶה שֶׁהַמְשָׁכַת וְגִילוּי ג׳ הָעִנְיָנִים דִּ׳מְמַלֵּא׳ וְ׳סוֹבֵב׳ וְעַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף הוּא עַל־יְדֵי ג׳ הָאַהֲבוֹת דִּבְכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ ושלושת האהבות הללו הן, כאמור, "השורש והסיבה" לגילויים הללו - הוּא, כִּי הַכַּוָּנָה המטרה והתכלית בְּכָל הַגִּילוּיִים של האור האלוקי בכל המדריגות הִיא בִּכְדֵי שֶׁעַל־יָדָם תִּהְיֶה אַחַר־כָּךְ בְּרִיאַת הָעוֹלָם, וְלָכֵן כְּמוֹ שֶׁבְּרִיאַת הָעוֹלָם הָיְתָה בְּאוֹפֶן שֶׁכָּל הָעִנְיָנִים שֶׁבּוֹ[63] יִתְתַּקְּנוּ ויבואו לידי שלימות עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם, בִּכְדֵי שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יִהְיֶה הָאָדָם שׁוּתָּף לַהקָּבָּ״ה בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, עַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בְּנוֹגֵעַ לְהַגִּילוּיִים דִּלְמַעְלָה, שֶׁהִתְהַוּוּתָם (הַמְשָׁכָתָם) הָיְתָה בְּאוֹפֶן שֶׁהַגִּילוּי שֶׁלָּהֶם[64] מהקדוש־ברוך־הוא בעצמו, להתגלות ולברוא עולמות יִהְיֶה עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם, בִּכְדֵי שֶׁהַשּׁוּתָּפוּת שֶׁל הָאָדָם לַהקָּבָּ״ה בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית תִּהְיֶה לֹא רַק בָּעוֹלָם עַצְמוֹ על ידי שהאדם ׳מתקן׳ ומשלים את הבריאה אֶלָּא גַּם בַּגִּילוּיִים דִּלְמַעְלָה שֶׁעַל־יָדָם הָיְתָה בְּרִיאַת הָעוֹלָם יהיה לאדם חלק, וההמשכה והגילוי שלהם יהיו מכוח עבודתו. וְכֵיוָן שֶׁעִיקַּר עֲבוֹדַת הָאָדָם הוּא אַהֲבַת ה׳ דְּלֵית פּוּלְחָנָא דִּרְחִימוּתָא

---

62) ראה זהר ח״ב נה, ב. ח״ג רסז, א. וראה לקו״ת שלח מב, ג. 63) וכלשון המדרש שבהערה 51 כל מה שנברא בששת ימי בראשית צריך תיקון. 64) שהוא ה״תיקון״ שלהם.

ביאור בדרך אפשר

אין עבודה כעבודת האהבה (**כַּנַּ״ל**), **לָכֵן הַגִּילוּי** וההמשכה מלמעלה למטה **דְּגִ׳ הַמַּדְרֵגוֹת הַנַּ״ל** (**שֶׁבָּהֶם נִכְלָלִים כָּל הָעִנְיָנִים דִּלְמַעְלָה**), **הוּא עַל־יְדֵי גִ׳ הָאַהֲבוֹת דִּבְכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ.**

וְעַל־יְדֵי שֶׁהָעִנְיָנִים דִּלְמַעְלָה נִמְשָׁכִים וּמִתְגַּלִּים עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם, נַעֲשָׂה בָּהֶם בעניני האלקות עצמם, כביכול, **עֲלִיָּה לְמַעְלָה יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהֵם מִצַּד־עַצְמָם**[65] והאדם פועל עילוי והוספה באלוקות, כביכול.

וְזֶהוּ תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה, דְּהַמְשָׁכַת הַגִּילוּי דְּעַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִ׳סוֹבֵב׳, שֶׁהִמְשִׁיךְ מֹשֶׁה בַּמַּלְכוּת, הָיְתָה עַל־יְדֵי תְּפִלָּה דַּוְקָא, שעניינה הוא עבודת האדם מלמטה למעלה, **הֲגַם דְּכֵיוָן שֶׁמֹּשֶׁה הוּא ׳דַּעַת עֶלְיוֹן׳ שֶׁמְּקַבֵּל מֵ׳עַתִּיק׳ (עַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִ׳סוֹבֵב׳) הָיָה בִּיכָלְתּוֹ לְהַמְשִׁיךְ לְהַמַּלְכוּת אוֹר זֶה בְּדֶרֶךְ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה,** ומצד כוחו ומעלתו של משה היה אפשר לפעול את ההמשכה הזו גם ללא תפילה, ובכל זאת ההמשכה היתה דווקא על ידי ״תפלה למשה״ **כִּי עַל־יְדֵי שֶׁהַמְשָׁכַת הָאוֹר הִיא עַל־יְדֵי תְּפִלָּה, עֲבוֹדַת הָאָדָם (בְּדֶרֶךְ מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה), נִשְׁלֶמֶת הַכַּוָּנָה שֶׁבִּשְׁבִילָהּ נֶאֱצַל הָאוֹר** מלכתחילה, **וְעַל־יְדֵי־זֶה** כאשר הכוונה אכן נשלמת **נַעֲשָׂה בּוֹ עֲלִיָּה וּמִתְוַסֵּף בַּבְּלִי־גְּבוּל שֶׁלּוֹ** והוא נהיה עוד יותר בלי גבול, כביכול. ומשמעות הדברים היא **שֶׁהַבְּלִי־גְּבוּל שֶׁבּוֹ הוּא לֹא רַק כְּמוֹ שֶׁהוּא** האור הבלי־גבול **מִצַּד־עַצְמוֹ,** בתור אור שהוא **עֶצֶם הָאוֹר שֶׁאֵין שַׁיָּךְ בּוֹ צִמְצוּם וְסִילּוּק, אֶלָּא (גַּם) כְּמוֹ שֶׁהוּא מִצַּד הָעַצְמוּת, וְלָכֵן, בְּנִין הַמַּלְכוּת שֶׁנַּעֲשֶׂה עַל־יְדֵי תְּפִלַּת מֹשֶׁה - הוּא בְּנִין עֲדֵי עַד** ועל־ידו המלכות נבנית באופן נצחי, בגלל המעלה המיוחדת שיש בעבודת האדם מלמטה למעלה לגבי ההמשכה מלמעלה למטה כמבואר לעיל באריכות.

יא) וְצָרִיךְ בֵּאוּר, באמור לעיל שכאשר המשכת האור היא על ידי עבודת האדם (תפילה) נעשה עילוי באור עצמו **דְּהָעִילּוּי שֶׁנַּעֲשָׂה בַּגִּילּוּיִים דִּלְמַעְלָה עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם הוּא (בְּעִיקָּר**[66]**) כְּשֶׁהַהַמְשָׁכָה וְהַגִּילּוּי שֶׁלָּהֶם הִיא עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם, וְכֵיוָן** שבעניינו אין זה כך כיוון **דְּזֶה שֶׁעַל־יְדֵי תְּפִלַּת מֹשֶׁה הָיְתָה הַהַמְשָׁכָה וְהַגִּילּוּי הוּא רַק בְּנוֹגֵעַ כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל (כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל כְּפִשּׁוּטוֹ,** בני ישראל **וְגַם סְפִירַת הַמַּלְכוּת** השורש של כנסת ישראל), **אֲבָל בְּנוֹגֵעַ לְמֹשֶׁה** עצמו **אֵין שַׁיָּךְ לְכְאוֹרָה לוֹמַר שֶׁהַהַמְשָׁכָה וְהַגִּילּוּי הָיְתָה עַל־יְדֵי תְּפִלָּתוֹ,** אלא הגילוי האיר אצלו גם ללא התפילה **שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה הוּא עָשִׁיר** שלא חסר לו מאומה, **דְּעִנְיַן הֶעָשִׁיר הוּא שֶׁמְּאִירִים אֶצְלוֹ בְּגִילּוּי כָּל הַגִּילּוּיִים** בכל הדרגות, **וַאֲפִילּוּ הַגִּילּוּי דְּעַצְמוּת אוֹר־**

ביאור בדרך אפשר

צִמְצוּם וְסִילּוּק, אֶלָּא (גַּם) כְּמוֹ שֶׁהוּא מִצַּד הָעַצְמוּת, המאור, מקורו של האור והרי בעצמותו עניין הבלי־גבול הוא באופן יותר נעלה מאשר באור המתגלה ומתפשט ממנו. **וְלָכֵן, בְּנִין הַמַּלְכוּת שֶׁנַּעֲשֶׂה עַל־יְדֵי הָאוֹר כְּמוֹ שֶׁנִּמְשָׁךְ עַל־יְדֵי תְּפִלַּת מֹשֶׁה - הוּא בְּנִין עֲדֵי עַד** ועל־ידו המלכות נבנית באופן נצחי, בגלל המעלה המיוחדת שיש בעבודת האדם מלמטה למעלה לגבי ההמשכה מלמעלה למטה כמבואר לעיל באריכות.

יא) וְצָרִיךְ בֵּאוּר, באמור לעיל שכאשר המשכת האור היא על ידי עבודת האדם (תפילה) נעשה עילוי באור עצמו **דְּהָעִילּוּי שֶׁנַּעֲשָׂה בַּגִּילּוּיִים דִּלְמַעְלָה עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם הוּא (בְּעִיקָּר**[66]**) כְּשֶׁהַהַמְשָׁכָה וְהַגִּילּוּי שֶׁלָּהֶם הִיא עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם, וְכֵיוָן** שבעניינו אין זה כך כיוון **דְּזֶה שֶׁעַל־יְדֵי תְּפִלַּת מֹשֶׁה הָיְתָה הַהַמְשָׁכָה וְהַגִּילּוּי הוּא רַק בְּנוֹגֵעַ כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל (כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל כְּפִשּׁוּטוֹ, וְגַם סְפִירַת הַמַּלְכוּת), אֲבָל בְּנוֹגֵעַ לְמֹשֶׁה אֵין שַׁיָּךְ לְכְאוֹרָה לוֹמַר שֶׁהַהַמְשָׁכָה וְהַגִּילּוּי הָיְתָה עַל־יְדֵי תְּפִלָּתוֹ, שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה הוּא עָשִׁיר, דְּעִנְיַן הֶעָשִׁיר הוּא שֶׁמְּאִירִים אֶצְלוֹ בְּגִילּוּי כָּל הַגִּילּוּיִים, וַאֲפִילּוּ הַגִּילּוּי דְּעַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה**

---

65) ראה עד״ז לקו״ד כרך ב שג, א־ב, שע״י מחשבת האדם בהענינים דלמעלה, נעשה בהם עלי׳ בדוגמת העלי׳ שנעשית בדברים גשמיים ע״י שמביאים תועלת לעבודת ה׳ (ומכש״כ כשמקיימים בהם מצוה). ויש לומר, דהעלי׳ בהענינים דלמעלה ע״י שנמשכים ע״י עבודת האדם היא באופן נעלה יותר, מכיון שעבודת האדם היא בנוגע להמשכת הענינים עצמם (ולא רק שהאדם משתמש בהם לעבודת ה׳). 66) ראה הערה הקודמת.

ביאור בדרך אפשר

אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִשַּׂכְּוּת לָעוֹלָמוֹת, וְעַל־פִּי־זֶה הָעֲלִיָּה וְהַהוֹסָפָה שֶׁנַּעֲשֵׂית בְּהָאוֹר עַל־יְדֵי תְּפִלַּת מֹשֶׁה הִיא לִכְאוֹרָה רַק לְגַבֵּי אֲחֵרִים שלגביהם ההמשכות והגילויים הם על ידי התפילה וְלֹא לְגַבֵּי מֹשֶׁה עַצְמוֹ.

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה, שמכל־מקום לאמיתו של דבר גם לגבי משה ההמשכה היא באופן כזה שכן פועל עילוי באור הנמשך דְּכֵיוָן שֶׁמֹּשֶׁה הוּא רוֹעָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, והשייכות של משה לבני ישראל היא עמוקה ופנימית ביותר לָכֵן כְּשֶׁחָסֵר אֵיזֶה עִנְיָן בִּכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, הוּא כְּמוֹ שֶׁחָסֵר הָעִנְיָן גַּם אֶצְלוֹ, דְּנוֹסָף לָזֶה שֶׁהַצַּעַר שֶׁלּוֹ עַל זֶה שֶׁחָסֵר לְיִשְׂרָאֵל הָיָה צַעַר גָּדוֹל בְּיוֹתֵר כְּאִילוּ שֶׁהוּא עַצְמוֹ הָיָה הֶחָסֵר, וכיון שיש לו צער גדול הרי גם הוא, למרות היותו עשיר, נמצא במצב שיש בו חיסרון מסויים הִנֵּה גַּם הַחִסָּרוֹן דְּיִשְׂרָאֵל הָיָה הַחִסָּרוֹן שֶׁלּוֹ[67] וכאילו כל הענין חסר גם לו עצמו. כִּי מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל הֵם ״חַד״, אחד ממש וּבִלְשׁוֹן רַשִׁ״י[68] שֶׁמֹּשֶׁה הוּא יִשְׂרָאֵל, וְיִשְׂרָאֵל הֵם מֹשֶׁה היינו מציאות אחת ואי אפשר לחלק ולהפריד ביניהם. וְלָכֵן, הַגַּם שֶׁמֹּשֶׁה מצד עצמו הָיָה עָשִׁיר וְהֵאִירוּ בּוֹ כָּל הַגִּילוּיִים, גם ללא תפילה ובקשה מצידו, מִכָּל־מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁיִּשְׂרָאֵל הָיוּ חֲסֵרִים הַגִּילוּי, וְרַק עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה (תְּפִלָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה) נִתְחַדֵּשׁ הַגִּילוּי לְגַבָּם - גַּם לְגַבֵּי מֹשֶׁה נִתְחַדֵּשׁ הַגִּילוּי עַל־יְדֵי תְּפִלָּתוֹ. [וּלְהוֹסִיף, דְּזֶה שֶׁמֹּשֶׁה הוּא רוֹעָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, זֶהוּ עִנְיָנוֹ הָעִיקָּרִי. וְכָל הַמַּעֲלוֹת שֶׁלּוֹ, כּוֹלֵל זֶה שֶׁהָיָה עָשִׁיר גַּם בְּרוּחָנִיּוּת, בְּחִינַת ״דַּעַת עֶלְיוֹן״ שֶׁמְּקַבֵּל מִ״עַתִּיק״ - הֵם טְפֵלִים, בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת, לְגַבֵּי זֶה שֶׁהָיָה רוֹעָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל[69]. וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן יוֹתֵר שֶׁגַּם לְגַבֵּי מֹשֶׁה נִתְחַדֵּשׁ הַגִּילוּי עַל־יְדֵי תְּפִלָּה, הַגַּם שֶׁמִּצַּד הָעֲשִׁירוּת שֶׁלּוֹ (בְּחִינַת ״דַּעַת עֶלְיוֹן״) הֵאִירוּ אֶצְלוֹ גַּם לִפְנֵי־זֶה כָּל הַגִּילוּיִים, כִּי זֶה שֶׁהֵאִירוּ אֶצְלוֹ כָּל הַגִּילוּיִים גַּם לִפְנֵי־זֶה מִצַּד הָעֲשִׁירוּת שֶׁלּוֹ, הוּא בְּחִינַת הַחִיצוֹנִיּוּת שֶׁבּוֹ. אֲבָל בְּנוֹגֵעַ לְהַפְּנִימִיּוּת שֶׁלּוֹ, זֶה שֶׁהוּא רוֹעָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, נִתְחַדֵּשׁ הַגִּילוּי עַל־יְדֵי תְּפִלָּה].

וְלָכֵן לאמיתו של דבר הָעִילּוּי שֶׁנַּעֲשָׂה בַּגִּילוּיִים דִּלְמַעְלָה עַל־יְדֵי שֶׁנִּמְשְׁכוּ עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה (תְּפִלָּה), הוּא גַּם בְּנוֹגֵעַ מֹשֶׁה ולא רק לגבי בני ישראל שמלכתחילה היו זקוקים לעבודה מלמטה למעלה כדי לפעול את ההמשכות הללו.

ביאור בדרך אפשר

1 מִשַּׂכְּוּת לָעוֹלָמוֹת, וְעַל־פִּי־זֶה הָעֲלִיָּה וְהַהוֹסָפָה
2 שֶׁנַּעֲשֵׂית בְּהָאוֹר עַל־יְדֵי תְּפִלַּת מֹשֶׁה הִיא
3 לִכְאוֹרָה רַק לְגַבֵּי אֲחֵרִים וְלֹא לְגַבֵּי מֹשֶׁה עַצְמוֹ.
4 וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה, דְּכֵיוָן שֶׁמֹּשֶׁה הוּא רוֹעָן
5 שֶׁל יִשְׂרָאֵל, לָכֵן כְּשֶׁחָסֵר אֵיזֶה עִנְיָן בִּכְנֶסֶת
6 יִשְׂרָאֵל, הוּא כְּמוֹ שֶׁחָסֵר הָעִנְיָן גַּם אֶצְלוֹ, דְּנוֹסָף
7 לָזֶה שֶׁהַצַּעַר שֶׁלּוֹ עַל זֶה שֶׁחָסֵר לְיִשְׂרָאֵל הָיָה
8 צַעַר גָּדוֹל בְּיוֹתֵר כְּאִילוּ שֶׁהוּא עַצְמוֹ הָיָה הֶחָסֵר,
9 הִנֵּה גַּם הַחִסָּרוֹן דְּיִשְׂרָאֵל הָיָה הַחִסָּרוֹן שֶׁלּוֹ[67].
10 כִּי מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל הֵם ״חַד״, וּבִלְשׁוֹן רַשִׁ״י[68]
11 שֶׁמֹּשֶׁה הוּא יִשְׂרָאֵל, וְיִשְׂרָאֵל הֵם מֹשֶׁה. וְלָכֵן,
12 הַגַּם שֶׁמֹּשֶׁה הָיָה עָשִׁיר וְהֵאִירוּ בּוֹ כָּל הַגִּילוּיִים,
13 מִכָּל־מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁיִּשְׂרָאֵל הָיוּ חֲסֵרִים הַגִּילוּי,
14 וְרַק עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה (תְּפִלָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה) נִתְחַדֵּשׁ
15 הַגִּילוּי לְגַבָּם - גַּם לְגַבֵּי מֹשֶׁה נִתְחַדֵּשׁ הַגִּילוּי
16 עַל־יְדֵי תְּפִלָּתוֹ. [וּלְהוֹסִיף, דְּזֶה שֶׁמֹּשֶׁה הוּא רוֹעָן
17 שֶׁל יִשְׂרָאֵל, זֶהוּ עִנְיָנוֹ הָעִיקָּרִי. וְכָל הַמַּעֲלוֹת
18 שֶׁלּוֹ, כּוֹלֵל זֶה שֶׁהָיָה עָשִׁיר גַּם בְּרוּחָנִיּוּת, בְּחִינַת
19 ״דַּעַת עֶלְיוֹן״ שֶׁמְּקַבֵּל מִ״עַתִּיק״ - הֵם טְפֵלִים,
20 בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת, לְגַבֵּי זֶה שֶׁהָיָה רוֹעָן שֶׁל
21 יִשְׂרָאֵל[69]. וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן יוֹתֵר שֶׁגַּם לְגַבֵּי מֹשֶׁה
22 נִתְחַדֵּשׁ הַגִּילוּי עַל־יְדֵי תְּפִלָּה, הַגַּם שֶׁמִּצַּד
23 הָעֲשִׁירוּת שֶׁלּוֹ (בְּחִינַת ״דַּעַת עֶלְיוֹן״) הֵאִירוּ
24 אֶצְלוֹ גַּם לִפְנֵי־זֶה כָּל הַגִּילוּיִים, כִּי זֶה שֶׁהֵאִירוּ
25 אֶצְלוֹ כָּל הַגִּילוּיִים גַּם לִפְנֵי־זֶה מִצַּד הָעֲשִׁירוּת שֶׁלּוֹ, הוּא בְּחִינַת הַחִיצוֹנִיּוּת
26 שֶׁבּוֹ. אֲבָל בְּנוֹגֵעַ לְהַפְּנִימִיּוּת שֶׁלּוֹ, זֶה שֶׁהוּא רוֹעָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, נִתְחַדֵּשׁ הַגִּילוּי
27 עַל־יְדֵי תְּפִלָּה]. וְלָכֵן הָעִילּוּי שֶׁנַּעֲשָׂה בַּגִּילוּיִים דִּלְמַעְלָה עַל־יְדֵי שֶׁנִּמְשְׁכוּ
28 עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה (תְּפִלָּה), הוּא גַּם בְּנוֹגֵעַ מֹשֶׁה.

---

67) וזה שתפילת משה נקראת תפילת עשיר - אף שהחסרון דכנס"י (שעל זה התפלל) הוא (כמו) החסרון שלו - ראה ד"ה תפילה למשה תשכ"ט הנ"ל סעיף ט (תו"מ סה"מ תמוז ע' רפ ואילך). 68) פרשתנו (חוקת) כא, כא. 69) ולכן אמר "ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת - מכל התורה כולה" (תשא לב, לב. פירש"י שם) - כי אפילו תורה, אף שמשה נתן נפשו על התורה (מכילתא לבשלח טז, א. שמו"ר פ"ל, ד. וש"נ), אינה הפנימיות דמשה, כישראל. וראה בארוכה לקו"ש חכ"א ע' 175 ואילך.

ביאור בדרך אפשר

יב) וּכְמוֹ כֵן הוּא בְּאִתְפַּשְׁטוּתָא דְּמֹשֶׁה שֶׁבְּכָל דּוֹר, עַד לְכ״ק מו״ח אַדְמו״ר בַּעַל הַגְּאוּלָּה, שֶׁעִנְיָנוֹ הָעִיקָּרִי וְהַפְּנִימִי הוּא זֶה שֶׁהוּא רוֹעֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְהָעִנְיָנִים דְּיִשְׂרָאֵל הֵם עִנְיָנוֹ דְּהַנָּשִׂיא. וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר הָעִילּוּי שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ בַּגְּאוּלָּה דְּי״ט כִּסְלֵו וּבַגְּאוּלָּה דְּי״ב תַּמּוּז עַל־יְדֵי הַמַּאֲסָר, שֶׁהוּא כְּיִתְרוֹן הָאוֹר מִן הַחוֹשֶׁךְ, דִּלְכְאוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁבְּנוֹגֵעַ לְהַנְּשִׂיאִים לֹא שַׁיָּךְ לוֹמַר שֶׁבִּהְיוֹתָם בַּמַּאֲסָר הָיָה לְגַבָּם אֵיזֶה עִנְיָן שֶׁל חוֹשֶׁךְ, [וְכַמּוּבָן גַּם מֵהַשִּׂיחָה הַיְּדוּעָה דְּבַעַל הַגְּאוּלָּה[70] בְּנוֹגֵעַ לְהַמַּאֲסָר שֶׁל אַדְמו״ר הַזָּקֵן שֶׁהַמַּאֲסָר הָיָה בְּהַסְכָּמָתוֹ, דְּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁלְּגַבָּם הַהַעְלָמוֹת וְהַהֶסְתֵּרִים דְּהַמַּאֲסָר הֵם רַק בְּחִיצוֹנִיּוּת], אֵיךְ נַעֲשָׂה עַל־יְדֵי־זֶה יִתְרוֹן הָאוֹר. וְיֵשׁ לוֹמַר מֵהַבֵּאוּרִים בָּזֶה, דְּכֵיוָן שֶׁעִיקַּר עִנְיָנָם שֶׁל הַנְּשִׂיאִים הוּא זֶה שֶׁהֵם רוֹעֵי יִשְׂרָאֵל וּנְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל, לָכֵן הַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר דְּהַמַּאֲסָר שֶׁהָיָה בְּנוֹגֵעַ יִשְׂרָאֵל הוּא הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר גַּם לְגַבֵּי הַנְּשִׂיאִים. וְלָכֵן, בַּגְּאוּלָּה מֵהַמַּאֲסָר, כְּשֶׁהַחוֹשֶׁךְ נֶהֱפַךְ לְאוֹר, נַעֲשָׂה יִתְרוֹן הָאוֹר.

יג) וְהִנֵּה נִתְבָּאֵר לְעֵיל (סְעִיף ד) שֶׁהַשִּׂיכוּת דְּהַגְּאוּלָּה דְּי״ט כִּסְלֵו וּדְי״ב תַּמּוּז לְהַמִּזְמוֹר ׳תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה׳ הוּא (הֵן לְהָעִנְיָנִים הַפְּרָטִיִּים שֶׁנֶּאֱמְרוּ בַּמִּזְמוֹר, וּמִכָּל־שֶׁכֵּן) לְעִנְיָנוֹ וְתוֹכְנוֹ דִּכְלָלוּת הַמִּזְמוֹר - תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה, תְּפִלַּת עָשִׁיר. וְעַל־פִּי הַמּוּבָא לְעֵיל מֵהַמַּאֲמָר דְּעִנְיָן הָעֲשִׁירוּת הוּא גִּילּוּי עַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִ׳סוֹבֵב׳ [וְהַשִּׂיכוּת דִּתְפִלַּת עָשִׁיר (מְדִינָה פְּלוֹנִית כוּ׳ גְּזוֹר שֶׁתִּבְנֶה) לַעֲשִׁירוּת הִיא כִּי בִּכְדֵי שֶׁבִּנְיַן הַמַּלְכוּת (הַמְּדִינָה) יִהְיֶה בִּבְחִינַת בִּנְיָן עֲדֵי עַד, הוּא עַל־יְדֵי שֶׁנִּמְשָׁךְ בָּהּ גִּילּוּי עַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף], יֵשׁ לוֹמַר, דְּיִתְרוֹן הָאוֹר שֶׁנַּעֲשָׂה בַּגְּאוּלָּה דְּי״ט כִּסְלֵו וּדְי״ב תַּמּוּז הוּא הַמְשָׁכַת גִּילּוּי עַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִ׳מְמַלֵּא׳ וְ׳סוֹבֵב׳.

ביאור בדרך אפשר

1 ההארה וההתפשטות דְּמֹשֶׁה
2 הרבי הריי״צ בַּעַל
3 של י״ב תמוז, שֶׁעִנְיָנוֹ הָעִיקָּרִי וְהַפְּנִימִי הוּא זֶה שֶׁהוּא
4 של אדמו״ר הריי״צ דְּי״ב תַּמּוּז עַל־
10 שאור המאיר כְּיִתְרוֹן
11 מתוך החושך ולאחר שקדם לו חושך
12 יש לו מעלה ויתרון על אור רגיל
13 עצמם לֹא שַׁיָּךְ
14 לוֹמַר שֶׁבִּהְיוֹתָם בַּמַּאֲסָר הָיָה
15 לְגַבָּם אֵיזֶה עִנְיָן שֶׁל חוֹשֶׁךְ
16 והעלם והסתר על מעמדם ומצבם
17 הרוחני כי הם נמצאים בכזו מעלה
18 ומדריגה ששום דבר לא מגביל
19 לגביהם, וְכַמּוּבָן גַּם מֵהַשִּׂיחָה
20 הַיְּדוּעָה דְּבַעַל הַגְּאוּלָּה[70] הרבי
21 הריי״צ בְּנוֹגֵעַ לְהַמַּאֲסָר שֶׁל
22 אַדְמו״ר הַזָּקֵן שֶׁהַמַּאֲסָר הָיָה
23 בְּהַסְכָּמָתוֹ, דְּמִזֶּה מוּבָן,
24 שֶׁלְּגַבָּם הַהַעְלָמוֹת וְהַהֶסְתֵּרִים
25 דְּהַמַּאֲסָר הֵם רַק בְּחִיצוֹנִיּוּת
26 אבל בפנימיותם הרי גם בעת המאסר
27 עצמו הם למעלה מההגבלות, והראיה
28 שאם לא היו מסכימים לזה, לא היה
29 המאסר מתקיים], אֵיךְ נַעֲשָׂה עַל־
30 יְדֵי־זֶה יִתְרוֹן הָאוֹר והרי לכאורה
31 לגביהם לא היה כלל חושך?
32 וְיֵשׁ לוֹמַר מֵהַבֵּאוּרִים אחד
33 ההסברים בָּזֶה, דְּכֵיוָן שֶׁעִיקַּר
34 עִנְיָנָם שֶׁל הַנְּשִׂיאִים הוּא זֶה
35 שֶׁהֵם רוֹעֵי יִשְׂרָאֵל וּנְשִׂיאֵי
36 יִשְׂרָאֵל, לָכֵן הַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר
37 דְּהַמַּאֲסָר שֶׁהָיָה בְּנוֹגֵעַ
38 יִשְׂרָאֵל שלגביהם אכן היה העלם
39 והסתר (שהרי אינם במעלתם
40 ומדריגתם של הנשיאים) הוּא
41 הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר ו״חושך״ גַּם
42 לְגַבֵּי הַנְּשִׂיאִים. וְלָכֵן, בַּגְּאוּלָּה מֵהַמַּאֲסָר, כְּשֶׁהַחוֹשֶׁךְ
43 נֶהֱפַךְ לְאוֹר, נַעֲשָׂה יִתְרוֹן הָאוֹר באופן
44 והעלם והסתר של המאסר
45 הנעלה של ״יתרון האור מתוך החושך״.
46 יג) וְהִנֵּה נִתְבָּאֵר לְעֵיל (סְעִיף ד) שֶׁהַשִּׂיכוּת דְּהַגְּאוּלָּה דְּי״ט
47 כִּסְלֵו וּדְי״ב תַּמּוּז לְהַמִּזְמוֹר
48 ׳תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה׳ הוּא (הֵן
49 לְהָעִנְיָנִים הַפְּרָטִיִּים שֶׁנֶּאֱמְרוּ
50 בַּמִּזְמוֹר, וּמִכָּל־שֶׁכֵּן שעניני
51 הגאולה של י״ט כסלו וי״ב תמוז
52 קשורים) לְעִנְיָנוֹ וְתוֹכְנוֹ
53 דִּכְלָלוּת הַמִּזְמוֹר שהוא המזמור
54 הפותח את השיעור בתהילים של יום
55 י״ט בחודש - תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה,
56 תְּפִלַּת עָשִׁיר. וְעַל־פִּי הַמּוּבָא
57 לְעֵיל מֵהַמַּאֲמָר דְּעִנְיָן
58 הָעֲשִׁירוּת הוּא גִּילּוּי עַצְמוּת
59 אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה
60 מִ׳סוֹבֵב׳ [וְהַשִּׂיכוּת דִּתְפִלַּת
61 עָשִׁיר (שאינו מתפלל על עצמו כיון
62 שלא חסר לו מאומה אלא לטובת
63 המלך, כלשון המדרש המובא לעיל
64 מְדִינָה פְּלוֹנִית כוּ׳ גְּזוֹר
65 שֶׁתִּבְנֶה) לַעֲשִׁירוּת שהיא גילוי
66 עצמות אור אין־סוף הִיא כִּי בִּכְדֵי
67 שֶׁבִּנְיַן הַמַּלְכוּת (הַמְּדִינָה של
68 המלך) יִהְיֶה בִּבְחִינַת בִּנְיָן עֲדֵי
69 עַד, וההמשכה והגילוי יאירו בה
70 באופן נצחי הוּא עַל־יְדֵי שֶׁנִּמְשָׁךְ
71 בָּהּ גִּילּוּי עַצְמוּת אוֹר־אֵין־
72 סוֹף], יֵשׁ לוֹמַר, דְּיִתְרוֹן הָאוֹר
73 שֶׁנַּעֲשָׂה בַּגְּאוּלָּה דְּי״ט כִּסְלֵו
74 וּדְי״ב תַּמּוּז בהיותו אור שהאיר
75 מתוך החושך (הרוחני) של המאסר
76 הוּא הַמְשָׁכַת גִּילּוּי עַצְמוּת
77 אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה
78 מִ׳מְמַלֵּא׳ וְ׳סוֹבֵב׳ העניין הכי
79

70) לקו״ד ח״א לז, סע״ב ואילך.

ביאור בדרך אפשר

נעלה משלושת העניינים הכוללים את כללות ההמשכות והגילויים של אור אלוקי.

וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּזֶהוּ שֶׁהַגְּאוּלָה (דְּי"ט כִּסְלֵו וּדְי"ב תַּמּוּז) הָיְתָה גַּם גָּלוּי שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטֶּבַע, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הָיָה הַגֵּס מְלוּבָּשׁ בַּטֶּבַע היינו שילוב של גס וטבע ביחד. **וְהַגַּם שֶׁהַגֵּס נִתְלַבֵּשׁ בַּטֶּבַע,** ולכאורה יש לכל האירועים של הגאולה ממאסרים אלה הסבר ו'לבוש' טבעי **הָיָה זֶה בְּאוֹפֶן שֶׁהַטֶּבַע לֹא הֶעְלִים וְהִסְתִּיר עַל הַגֵּס** שלמעלה מן הטבע, **וְעַד שֶׁרָאוּ כָּל אַפְסֵי אָרֶץ** אפילו אומות העולם **שֶׁזֶּהוּ גַּם גָּלוּי, כִּי שֹׁרֶשׁ הַטֶּבַע הוּא מִשֵּׁם אֱלֹקִים - מְמַלֵּא** השם שקשור באור האלוקי ה'ממלא כל עלמין' שמתלבש בגדרי הנבראים וטבע העולם, **וְשֹׁרֶשׁ הַנְּסִים** שלמעלה מהטבע **הוּא מִשֵּׁם הֲוָיָ' - סוֹבֵב** השם שקשור באור ה'סובב כל עלמין' שלמעלה מגדרי הבריאה. **וְכֵיוָן שֶׁבַּגְּאוּלָה** של י"ט כסלו וי"ב תמוז **הָיָה הַגִּילוּי דְּעַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִ'סוֹבֵב' וּ'מְמַלֵּא',** אור נעלה משניהם **הַכּוֹלֵל וּמְחַבֵּר אֶת שְׁנֵיהֶם, לָכֵן הָיְתָה הַגְּאוּלָה בְּאוֹפֶן שֶׁהַגֵּס וְהַטֶּבַע נִתְחַבְּרוּ יַחַד, יִחוּד הֲוָיָ' וֵאלֹקִים** שילוב ואיחוד השמות **וֵאלֹקִים** שיאירו יחד ולכן הגאולה היתה מצד אחד בגס על־טבעי ומצד שני מלובשת בטבע באופן שההתלבשות לא מסתירה על כך שבעצם מדובר בגס.

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַגִּילוּי דְּאוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִ'סוֹבֵב' וּ'מְמַלֵּא', בְּחִיבּוּר דְּגֵס (שֶׁשָּׁרְשׁוֹ מִ'סוֹבֵב') וְטֶבַע (שֶׁשָּׁרְשׁוֹ מִ'מְמַלֵּא'), הוּא רַק שֶׁנִּרְגָּשׁ בָּהֶם בגס ("ממלא") **עִנְיָן שֶׁלְּמַעְלָה מִשְּׁנֵיהֶם, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה הֵם מִתְחַבְּרִים. אֲבָל זֶה שֶׁהַטֶּבַע** ובטבע ("סובב") **עַצְמוֹ הָיָה אָז בְּאוֹפֶן שֶׁלֹּא הֶעְלִים וְהִסְתִּיר עַל הַגֵּס, וְעַד שֶׁגַּם הַמְּנַגְּדִים [שֶׁנִּשְׁאֲרוּ אָז בְּתָקְפָּם] וּמִכָּל־מָקוֹם הוּכְרְחוּ לְסַיֵּעַ [וְעַל־יְדֵי הַתּוֹקֶף שֶׁלָּהֶם] בַּשִּׁחְרוּר וּבַגְּאוּלָה, הוּא עַל־יְדֵי שֶׁבַּמַּלְכוּת עַצְמָהּ (שֹׁרֶשׁ הַנִּבְרָאִים) נִתְגַּלָּה שָׁרְשָׁהּ הָאֲמִתִּי. וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן עוֹד יוֹתֵר הַקֶּשֶׁר וְהַשַּׁיָּכוּת דְּהַגְּאוּלָה לְהַמִּזְמוֹר 'תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה', תְּפִלַּת עָשִׁיר, דְּעִנְיַן תְּפִלַּת עָשִׁיר הוּא מְדִינָה פְּלוֹנִית כּוּ' גְּזוֹר שֶׁתִּבָּנֶה, הַמְשָׁכַת גִּילוּי עַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף בַּמַּלְכוּת.**

וּלְהוֹסִיף, שֶׁעַל־יְדֵי הַחִיבּוּר דְּגֵס וְטֶבַע שֶׁהָיָה בַּגְּאוּלָה, נִתָּן הַכֹּחַ לְכָל הַהוֹלְכִים בְּאֹרְחוֹתָיו שֶׁל בַּעַל הַגְּאוּלָה, שֶׁהָאֱמוּנָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל (נֵס) תּוּמְשַׁךְ גַּם בַּשֵּׂכֶל (טֶבַע), וְשֶׁהַשֵּׂכֶל לֹא יַעְלִים וְיַסְתִּיר עַל הָאֱמוּנָה. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בְּנוֹגֵעַ לְהָעִנְיָן דְּיָפּוּצוּ מַעְיְנוֹתֶיךָ חוּצָה [שֶׁהוּתְחַל בַּגְּאוּלָה דְּי"ט כִּסְלֵו[71],

ביאור בדרך אפשר

בעת הגאולה של י"ט כסלו ובעת הגאולה של י"ב תמוז **עַצְמוֹ הָיָה אָז** בעת הגאולות האמורות **בְּתָקְפָּם** והמשיכו להתנגד **[שֶׁנִּשְׁאֲרוּ אָז** בעת הגאולות האמורות **בְּתָקְפָּם** והמשיכו להתנגד] **וּמִכָּל־מָקוֹם הוּכְרְחוּ לְסַיֵּעַ [וְעַל־יְדֵי הַתּוֹקֶף שֶׁלָּהֶם] בַּשִּׁחְרוּר וּבַגְּאוּלָה, הוּא עַל־יְדֵי** גילוי עוד יותר נעלה מגילוי האור שלמעלה מ'ממלא' ומ'סובב' גם יחד והוא **שֶׁבַּמַּלְכוּת עַצְמָהּ (שֹׁרֶשׁ הַנִּבְרָאִים) נִתְגַּלָּה** והאיר בגלוי ללא שהטבע העלים **שָׁרְשָׁהּ הָאֲמִתִּי** באין־סוף.

וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן עוֹד יוֹתֵר הַקֶּשֶׁר וְהַשַּׁיָּכוּת דְּהַגְּאוּלָה לְהַמִּזְמוֹר 'תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה', תְּפִלַּת עָשִׁיר, דְּעִנְיַן תְּפִלַּת עָשִׁיר הוּא שתוכנו הוא **מְדִינָה פְּלוֹנִית כּוּ' גְּזוֹר שֶׁתִּבָּנֶה,** והמשמעות הפנימית של הדברים היא בקשה מהקדוש ברוך הוא (המלך) על **הַמְשָׁכַת גִּילוּי עַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף בַּמַּלְכוּת** שעל ידי זה ספירת המלכות (מדינה של המלך) תהיה 'בנויה' בבנין נצחי, כמבואר לעיל באריכות.

וּלְהוֹסִיף, שֶׁעַל־יְדֵי הַחִיבּוּר דְּגֵס וְטֶבַע שֶׁהָיָה בַּגְּאוּלָה, של י"ט כסלו וי"ב תמוז **נִתָּן הַכֹּחַ לְכָל הַהוֹלְכִים בְּאֹרְחוֹתָיו שֶׁל בַּעַל הַגְּאוּלָה,** שגם בעבודה הרוחנית שלהם יהיה חיבור מעין זה, היינו **שֶׁהָאֱמוּנָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל (נֵס) תּוּמְשַׁךְ** ותאיר בגילוי **גַּם בַּשֵּׂכֶל (טֶבַע), וְשֶׁהַשֵּׂכֶל לֹא יַעְלִים וְיַסְתִּיר עַל הָאֱמוּנָה. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בְּנוֹגֵעַ לְהָעִנְיָן דְּיָפּוּצוּ מַעְיְנוֹתֶיךָ חוּצָה** ההפצה (התפשטות ופרסום)

---

71) ספר השיחות תורת שלום ס"ע 112 ואילך.

ביאור בדרך אפשר

של מעיינות תורת החסידות כמענה מלך המשיח לבעל־שם־טוב על שאלתו ״אימתי קא אתי מר״ (מתי יבוא אדוני) ״לכשיפוצו מעיינותיך (המעינות של הבעל־שם־טוב מייסד החסידות) חוצה״ **[שֶׁהוּתְחַל בַּגְּאוּלָה דְּי״ט כִּסְלֵו**[71], שאז סרו הקטרוגים על גילוי ופרסום תורת החסידות הבעל־שם־טוב כפי שנתבארה בחסידות חב״ד **וְנִתְוַסֵּף עוֹד יוֹתֵר בַּגְּאוּלָה דְּי״ב תַּמּוּז** שאז נוצרו אפשרויות חדשות להפצת המעיינות חוצה] **שֶׁעַל־יְדֵי הַחִיבּוּר דְּגֵס וָטֶבַע שֶׁהָיָה בַּגְּאוּלָה,** כמבואר לעיל, **נִתָּן הַכֹּחַ לְהָפִיץ הַמַּעְיָנוֹת דִּפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה (שֶׁלְּמַעְלָה מֵהָעוֹלָם, גֵּס) חוּצָה, וּבְאוֹפֶן שֶׁגַּם כְּשֶׁהֵם נִמְצָאִים חוּצָה** ולכאורה התרחקו הרבה ממקורם, בכל זאת **נִרְאֶה בְּגָלוּי שֶׁהֵם הַמַּעְיָנוֹת דִּפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה.** מעינות החסידות **וְזֶה שֶׁגַּם כְּשֶׁהֵם נִמְצָאִים חוּצָה, הֵם בְּאוֹפֶן שֶׁרוֹאִים בְּגָלוּי שֶׁהֵם מַעְיָנוֹת, הוּא לֹא רַק מִפְּנֵי שֶׁהַמַּעְיָנוֹת הֵם בְּגִילוּי אֶלָּא גַּם מִפְּנֵי שֶׁהַחוּצָה** עצמו שמצד עצמו הוא רחוק מהמעיינות מתהפך, וה״חוצה״ **נַעֲשֶׂה בְּאוֹפֶן שֶׁאֵינוֹ מַעְלִים וּמַסְתִּיר עַל הַמַּעְיָנוֹת, וִיתֵרָה מִזּוֹ, שֶׁהוּא כְּלִי** ראוי **לַמַּעְיָנוֹת** שמתלבשים ומאירים בפנימיותו. **וְזֶה** השינוי הזה במצב העולם **נַעֲשֶׂה הֶכְנָה קְרוֹבָה לְקִיּוּם הַיִּעוּד** הנבואי על גילוי האלוקות שיהיה בעולם לעתיד לבוא **וְנִגְלָה כְּבוֹד הֲוָיָ׳ וְרָאוּ כָל בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִּי הֲוָיָ׳ דִּבֵּר**[72], **שֶׁהַבָּשָׂר** היינו העולם הגשמי בכלל **יִרְאֶה אֱלִקוּת (לֹא רַק מִצַּד הַגִּילוּי דִּכְבוֹד הֲוָיָ׳, אֶלָּא גַּם) מִצַּד הַבָּשָׂר עַצְמוֹ** האמור לעיל שהפצת המעיינות חוצה באופן היותר נעלה היא כאשר החוצה עצמו הופך להיות כלי ראוי להפצת המעיינות.

יד) וְזֶהוּ וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה גוֹ׳ דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה גוֹ׳, דְּזֶה שֶׁהַפָּרָה נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ שֶׁל מֹשֶׁה - הֲגַם שֶׁהָעִנְיָן הַמְיוּחָד שֶׁבְּמִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה הוּא שֶׁהַחוּקָה שֶׁבָּהּ (רָצוֹן שֶׁלְּמַעְלָה מֵחָכְמָה) הוּא בְּגִילוּי, וְכֵיוָן שֶׁמֹּשֶׁה יָדַע טַעַם פָּרָה, הֲרֵי לְגַבֵּיהּ אֵין חִילּוּק בֵּין מִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה לְכָל הַמִּצְוֹת - כִּי עַל־יְדֵי שֶׁמִּצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה הִיא חוּקָה לְגַבֵּי יִשְׂרָאֵל, הִיא חוּקָה גַּם לְגַבֵּי מֹשֶׁה. וְזֶהוּ דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ גוֹ׳, דְּעַל־יְדֵי ״דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״ — עַל־יְדֵי־זֶה הוּא ״וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ״, הָעִנְיָן דְּ״זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה״ בְּנוֹגֵעַ לְמֹשֶׁה. אֶלָּא שֶׁעִנְיָן זֶה (שֶׁמִּישְׂרָאֵל נִמְשָׁךְ לְמֹשֶׁה) הוּא בְּנוֹגֵעַ לַמִּצְוָה עַצְמָהּ, דְּזֶה שֶׁהִיא חוּקָה (בְּלִי טַעַם) הוּא בְּעִיקָּר בְּיִשְׂרָאֵל. אֲבָל בְּנוֹגֵעַ לְקִיּוּם הַמִּצְוָה, בִּכְדֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל יוּכְלוּ לְקַיֵּם הַמִּצְוָה דְּפָרָה אֲדוּמָה וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה כָּל הַמִּצְוֹת, בְּבִיטּוּל דְּ״קַבָּלַת עוֹל״ (בְּאוֹפֶן דְּ״חוּקָה חָקַקְתִּי גְּזֵרָה״), הַ״נְתִינַת כֹּחַ״ עַל זֶה הוּא מִמֹּשֶׁה,

ביאור בדרך אפשר

אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה גוֹ׳, דְּזֶה שֶׁהַפָּרָה נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ שֶׁל מֹשֶׁה - הֲגַם שֶׁהָעִנְיָן הַמְיוּחָד שֶׁבְּמִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה הוּא שֶׁהַחוּקָה שֶׁבָּהּ (רָצוֹן שֶׁלְּמַעְלָה מֵחָכְמָה) הוּא בְּגִילוּי, וְכֵיוָן שֶׁמֹּשֶׁה יָדַע טַעַם פָּרָה, הֲרֵי לְגַבֵּיהּ אֵין חִילּוּק בֵּין מִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה לְכָל הַמִּצְוֹת כמבואר לעיל שבכל המצוות, הן החוקים והן המצוות המובנות בשכל, יש גם עניין של ״חכמה״ וגם עניין של ״רצון שלמעלה מהשכל **וְכֵיוָן שֶׁמֹּשֶׁה יָדַע טַעַם פָּרָה, הֲרֵי לְגַבֵּיהּ אֵין חִילּוּק בֵּין מִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה לְכָל הַמִּצְוֹת** ואם כן מדוע המצווה נקראת על שמו - **כִּי עַל־יְדֵי שֶׁמִּצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה הִיא חוּקָה לְגַבֵּי יִשְׂרָאֵל, הִיא חוּקָה גַּם לְגַבֵּי מֹשֶׁה** כי הוא מצטער כשבני ישראל מצטערים, ועניינו כרועה נאמן של ישראל הוא עניינו העיקרי (כמבואר לעיל באריכות).

וְזֶהוּ דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ גוֹ׳, ושני חלקי הפסוק קשורים זה בזה **דְּעַל־יְדֵי ״דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״ -** בגלל השייכות של משה לבני ישראל **עַל־יְדֵי־זֶה הוּא ״וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ״, הָעִנְיָן דְּ״זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה״ בְּנוֹגֵעַ לְמֹשֶׁה** שגם אצלו פרה אדומה היא ״חוקה״ (הגם שטעמה ידוע לו). **אֶלָּא שֶׁעִנְיָן זֶה (שֶׁמִּישְׂרָאֵל נִמְשָׁךְ לְמֹשֶׁה) הוּא בְּנוֹגֵעַ לַמִּצְוָה עַצְמָהּ,** היינו הענין והתוכן של המצווה, **דְּזֶה שֶׁהִיא חוּקָה (בְּלִי טַעַם) הוּא בְּעִיקָּר בְּיִשְׂרָאֵל** והם הממשיכים את הענין למשה. **אֲבָל בְּנוֹגֵעַ לְקִיּוּם הַמִּצְוָה,** אופן קיומה בפועל, הרי **בִּכְדֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל יוּכְלוּ לְקַיֵּם הַמִּצְוָה דְּפָרָה אֲדוּמָה וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה כָּל הַמִּצְוֹת, בְּבִיטּוּל דְּ״קַבָּלַת עוֹל״** מלכות שמים **(בְּאוֹפֶן דְּ״חוּקָה חָקַקְתִּי גְּזֵרָה גְּזַרְתִּי״** כפי שמקיימים ״חוק״ שאין לו הסבר וטעם), **הַ״נְתִינַת כֹּחַ״ עַל זֶה הוּא מִמֹּשֶׁה, שֶׁעִנְיָנוֹ הוּא בִּיטּוּל, וְנַחְנוּ מָה.**

---

72) ישעי׳ מ, ה. וראה תו״מ סה״מ ניסן ע׳ קצג ובהערות שם.

ביאור בדרך אפשר

וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּעַל־יְדֵי שֶׁמֹּשֶׁה יָדַע טַעַם פָּרָה, וְהַבִּיטוּל דְּ׳קַבָּלַת עוֹל׳ נִמְשָׁךְ ופעל והאיר גַּם בַּהַשָּׂגָה שֶׁלּוֹ, נִתָּן הַכֹּחַ לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁהֶאֱמוּנָה וְהַ׳קַבָּלַת עוֹל׳ שמצד עניינם ומהותם הם למעלה מהשכל יוּנַח (זָאל זִיךְ אָפְּלֵייגְן יהיה ״מונח״ ויתקבל) גַּם בַּשֵּׂכֶל שֶׁלּוֹ שגם השכל יהיה חדור בביטול ובקבלת עול.

וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל ״חוּקָה[20] חָקַקְתִּי גְּזֵרָה גָּזַרְתִּי וְאֵין לְךָ רְשׁוּת לְהַרְהֵר אַחֲרֶיהָ״[73], ולפי האמור משמעות התוספת ״ואין לך רשות...״ היא שֶׁהַ׳קַבָּלַת עוֹל׳ שֶׁלּוֹ של היהודי המקיים את המצוות מתוך ביטול לרצון האלוקי הֵיא בְּאוֹפֶן שֶׁלֹּא רַק שֶׁהוּא מְקַיֵּם בְּפוֹעַל צִיווּי הַקָּבָ״ה (גַּם כְּשֶׁאֵינוֹ מֵבִין), היינו שהביטול הוא בנוגע לקיום בפועל שהעדר ההבנה לא מונע מקיום כי הוא מבטל עצמו לרצון העליון אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ מְהַרְהֵר כְּלָל, והקיום הוא ללא שום ספיקות והרהורים, כִּי גַּם בְּשִׂכְלוֹ שמצד מהותו מבקש להבין מוּנָח הָעִנְיָן דְּ׳קַבָּלַת עוֹל׳ והביטול הוא גם מצד השכל.

וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה עִם מַאֲמַר הַמִּדְרָשׁ[74] שֶׁפָּרָה אֲדוּמָה רוֹמֶזֶת עַל הַגָּלוּיוֹת של ארבעת בני ישראל בין האומות, פָּרָה - זוֹ מְצָרִים, אֲדוּמָה - זוֹ בָּבֶל, תְּמִימָה - זוֹ מָדַי, אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוּם - זֶה יָוָן, כִּי עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁהַשֵּׂכֶל הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁמּוּנָח אֶצְלוֹ הָעִנְיָן דְּ׳קַבָּלַת עוֹל׳ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל, הוּא הֲכָנָה קְרוֹבָה לַגְּאוּלָה הָעֲתִידָה, שֶׁהַגִּילוּי אֱלֹקוּת בָּעוֹלָם יִהְיֶה גַּם מִצַּד הָעוֹלָם כאמור לעיל בפירוש הפנימי של הפסוק ״ונגלה כבוד ה׳ וראו כל בשר...״, שגם הבשר מצד עצמו יהיה כלי לגילוי אלקות.

וְזוֹהִי הַשַּׁיָּכוּת דְּ׳זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה׳ לִשְׁרִיפַת הַפָּרָה, דְּעַל־יְדֵי שֶׁהַ׳קַבָּלַת עוֹל׳ הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁלֹּא רַק שֶׁהוּא מְקַיֵּם בְּפוֹעַל צִיווּי הַקָּבָ״ה (גַּם כְּשֶׁאֵינוֹ מֵבִין), אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ מְהַרְהֵר כְּלָל, כִּי גַּם בְּשִׂכְלוֹ מוּנָח הָעִנְיָן דְּ׳קַבָּלַת עוֹל׳. וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה עִם מַאֲמַר הַמִּדְרָשׁ[74] שֶׁפָּרָה אֲדוּמָה רוֹמֶזֶת עַל הַגָּלוּיוֹת, פָּרָה - זוֹ מְצָרִים, אֲדוּמָה - זוֹ בָּבֶל, תְּמִימָה - זוֹ מָדַי, אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוּם - זֶה יָוָן, כִּי עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁהַשֵּׂכֶל הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁמּוּנָח אֶצְלוֹ הָעִנְיָן דְּ׳קַבָּלַת עוֹל׳ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל, הוּא הֲכָנָה קְרוֹבָה לַגְּאוּלָה הָעֲתִידָה, שֶׁהַגִּילוּי אֱלֹקוּת בָּעוֹלָם יִהְיֶה גַּם מִצַּד הָעוֹלָם. וְזוֹהִי הַשַּׁיָּכוּת דְּ׳זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה׳ לִשְׁרִיפַת הַפָּרָה, דְּעַל־יְדֵי שֶׁהַ׳קַבָּלַת עוֹל׳ הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁאֵינוֹ מְהַרְהֵר, כִּי גַּם בְּשִׂכְלוֹ מוּנָח הָעִנְיָן דְּ׳קַבָּלַת עוֹל׳, נַעֲשָׂה שְׂרֵיפַת (הַפָּרָה שֶׁרוֹמֶזֶת עַל) הַגָּלוּת, כַּפִּתְגָּם הַיָּדוּעַ דְּבַעַל הַגְּאוּלָה[75], הרבי הריי״צ שהקדוש ברוך הוא ״ישרוף את כתלי הגלות״ וְהוֹלְכִים כּוּלָּנוּ יַחַד עִם נְשִׂיאֵינוּ בַּעַל הַגְּאוּלָה בְּרֹאשֵׁנוּ לַגְּאוּלָה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה בְּבִיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁעִנְיָנוֹ הוּא בִּיטּוּל, וְנַחְנוּ מָה. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּעַל־יְדֵי שֶׁמֹּשֶׁה יָדַע טַעַם פָּרָה, וְהַבִּיטּוּל דְּ׳קַבָּלַת עוֹל׳ נִמְשָׁךְ גַּם בַּהַשָּׂגָה שֶׁלּוֹ, נִתָּן הַכֹּחַ לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁהֶאֱמוּנָה וְהַ׳קַבָּלַת עוֹל׳ יוּנַח (זָאל זִיךְ אָפְּלֵייגְן) גַּם בַּשֵּׂכֶל שֶׁלּוֹ.

וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל ״חוּקָה[20] חָקַקְתִּי גְּזֵרָה גָּזַרְתִּי וְאֵין לְךָ רְשׁוּת לְהַרְהֵר אַחֲרֶיהָ״[73], שֶׁהַ׳קַבָּלַת עוֹל׳ שֶׁלּוֹ הֵיא בְּאוֹפֶן שֶׁלֹּא רַק שֶׁהוּא מְקַיֵּם בְּפוֹעַל צִיווּי הַקָּבָ״ה (גַּם כְּשֶׁאֵינוֹ מֵבִין), אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ מְהַרְהֵר כְּלָל, כִּי גַּם בְּשִׂכְלוֹ מוּנָח הָעִנְיָן דְּ׳קַבָּלַת עוֹל׳. וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה עִם מַאֲמַר הַמִּדְרָשׁ[74] שֶׁפָּרָה אֲדוּמָה רוֹמֶזֶת עַל הַגָּלוּיוֹת, פָּרָה - זוֹ מְצָרִים, אֲדוּמָה - זוֹ בָּבֶל, תְּמִימָה - זוֹ מָדַי, אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוּם - זֶה יָוָן, כִּי עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁהַשֵּׂכֶל הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁמּוּנָח אֶצְלוֹ הָעִנְיָן דְּ׳קַבָּלַת עוֹל׳ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל, הוּא הֲכָנָה קְרוֹבָה לַגְּאוּלָה הָעֲתִידָה, שֶׁהַגִּילוּי אֱלֹקוּת בָּעוֹלָם יִהְיֶה גַּם מִצַּד הָעוֹלָם. וְזוֹהִי הַשַּׁיָּכוּת דְּ׳זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה׳ לִשְׁרִיפַת הַפָּרָה, דְּעַל־יְדֵי שֶׁהַ׳קַבָּלַת עוֹל׳ הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁאֵינוֹ מְהַרְהֵר, כִּי גַּם בְּשִׂכְלוֹ מוּנָח הָעִנְיָן דְּ׳קַבָּלַת עוֹל׳, נַעֲשָׂה שְׂרֵיפַת (הַפָּרָה שֶׁרוֹמֶזֶת עַל) הַגָּלוּת, כַּפִּתְגָּם הַיָּדוּעַ דְּבַעַל הַגְּאוּלָה[75], וְהוֹלְכִים כּוּלָּנוּ יַחַד עִם נְשִׂיאֵינוּ בַּעַל הַגְּאוּלָה בְּרֹאשֵׁנוּ לַגְּאוּלָה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה בְּבִיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

---

73) פירש״י ריש פרשתנו, מיומא סז, ב. 74) יל״ש פרשתנו רמז תשנט. 75) אג״ק שלו ח״ו ע׳ שעב. ״היום יום״ בתחלתו.

המשך ביאור למס׳ שבת ליום שני עמ׳ א

לְפָנָיו סֵפֶר אִיּוֹב שכתוב תַּרְגּוּם, וְאָמַר לַבַּנַּאי שֶׁקָּעֲקוּ תַּחַת הַנִּדְבָּךְ [–שורת אבני הבנין], אַף הוּא רבן גמליאל בריבי צִוָּה עָלָיו וּגְנָזוּ את ספר איוב שכתוב תרגום. הרי שכתבי הקודש הכתובים תרגום לא ניתנו לקרות בהם, ואם כן אין מצילים אותם.

הברייתא מביאה דיעה חולקת: רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, רבן גמליאל הזקן לא הניח את ספר איוב תרגום תחת אבני הבנין, אלא עֲרִיבָה [–קערה] שֶׁל טִיט כָּפוּ עָלָיו. אָמַר רַבִּי, שְׁתֵּי תְּשׁוּבוֹת בַּדָּבָר לדחות את דברי רבי יוסי ברבי יהודה, חֲדָא – אחד, וְכִי טִיט בְּהַר הַבַּיִת מִנַּיִן, הרי היו בונים את הר הבית בחול וסיד מעורבים, ולא בטיט שזה עפר ומים. וְעוֹד, וְכִי מוּתָּר לְאַבְדָן בַּיָּד, אֶלָּא מַנִּיחָן בִּמְקוֹם הַתּוּרְפָּה [–גלוי ומופקר] וְהֵן מַרְקִיבִין מֵאֲלֵיהֶן.

הגמרא מבררת אלו תנאים נחלקו במחלוקת של רב הונא ורב חסדא: מַאן תַּנָּאֵי – מי הם התנאים שרב הונא אמר לעיל שנחלקו האם מצילין כתבי הקודש שכתובים בכל לשון.

בס"ד. שיחת ש"פ חוקת־בלק, י"ב תמוז, ה'תשכ"ט.

בלתי מוגה

א. צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה וידבר גו' זאת חוקת התורה וגו' (הוגה על ידי כ"ק אדמו"ר שליט"א).

* * *

ב. הביאור במאמר המדרש[1] "אמר לו הקב"ה למשה (לאחרי שאלתו בנוגע לטומאת מת: "במה תהא טהרתו", ועד ש"נתכרכמו פניו") לך אני מגלה טעם פרה" — דלכאורה, כיון שפרה היא "חוקת התורה", היינו, שענין ה"חוקה" הוא הנקודה הכללית של כל התורה כולה, ולכן צ"ל ענין היגיעה בתורה[2], שעי"ז מגיעים למדריגת התורה כפי שהיא בעצם למעלה מגדר השגה — הרי כשהקב"ה גילה למשה טעם פרה, נחסר אצל משה[3] כללות ענין ה"חוקה"[4] (מס"נ) ושלימות היגיעה בתורה (שעי"ז באים לענין המציאה — "ומצאת"[5] — שבאה בהיסח הדעת[6])? והביאור בזה, שטעם פרה שנתגלה למשה אינו טעם שכלי, אלא נתגלה לו רצון העליון דעצמות א"ס באופן שנעשה גם המציאות של שכלו, וע"ד ש"פנימיות אבא (דרגתו של משה) הוא פנימיות עתיק ממש"[7], ולכן לא שייך לומר שאצל משה רבינו הי' חסר ח"ו בשלימות הביטול והמס"נ, כיון שאינו מציאות בפ"ע שצריך למסור נפשו, אלא כל מהותו הו"ע המס"נ — הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס[8] בלקו"ש חי"ח ע' 229 ואילך.

ג. ויש להוסיף, שכן הוא בנוגע למשנ"ת במאמר[9] ש"תפלה למשה"[10] היא תפלת עשיר[11] — אף שזהו ענין בפ"ע שקובע ברכה לעצמו:

לכאורה אינו מובן: אם הוא עשיר, היינו שאין לו חסרון, א"כ, מה שייך אצלו ענין התפלה?

---

1) במדב"ר פי"ט, ד־ו. תנחומא פרשתנו (חוקת) ו־ח.

2) וכידוע הסיפור (לקו"ד ח"ד תשעה, א) אודות אחד שנכנס להצ"צ ליחידות ושאל מה עליו לעשות כשאין לו רצון ("אים ווילט זיך ניט") ללמוד, וענה לו הצ"צ: אדרבה, מה עלי לעשות שיש לי רצון ללמוד!...

והביאור בזה, שמעלת היגיעה היא שצריך לשבור את עצמו — שזוהי העבודה דאתכפיא, שלמעלה אפילו מאתהפכא, כמבואר בזה, שאתהפכא היא מדריגת "עבד", משא"כ באתכפיא הרי הוא "עובד", "לשון הוה, שהוא באמצע העבודה" (ראה תניא פט"ו), ולכן, כאשר הלימוד הוא מצד הרצון והחשק (להיותו בעל שכל, באופן שכל מעיינו בחכמה), חסרה אצלו מעלת העבודה, ובגלל זה הנה גם ההשגה שלו אינה בתכלית העילוי, כיון שלא יכול להיות הענין ד"עני במרחב" ללא הענין ד"מן המיצר קראתי" (תהלים קיח, ה), ודוקא ע"י המיצר באים למרחב העצמי.

3) וכן יוקשה בנוגע לכל אחד מישראל — בשעה שמתעורר בו בחי' משה, כמבואר בתניא (רפמ"ב) ש"כל נפש ונפש מבית ישראל יש בה מבחי' משרע"ה" (שלכן נאמר (עקב יו"ד, יב) "ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה גו'", שיראה היא "מילתא זוטרתי", כמו ש"לגבי משה מילתא זוטרתי היא" (ברכות לג, סע"ב)).

4) ובהקדמה — שענין החוקים הוא ע"ד "בכל מאדך" (ואתחנן ו, ה), מאד שלך (ראה תו"א מקץ לט, רע"ד. ובכ"מ), והיינו, שגם ענין שאצלו הוא באופן של בלי גבול, הנה לגבי מי שלמעלה הימנו, הרי זה עדיין בהגבלה, וכן הוא בענין השכל, שגם ענין שבעל שכל קטן אינו יכול להבין, יכול להבין זאת בעל שכל גדול ממנו. ולכן ישנם יחידי סגולה שמזמן לזמן הולכים ומשיגים עוד ענינים של חוקים, שבאים אצלם בהבנה והשגה (לא כמו רוב ישראל — שהתורה על הרוב תדבר (ראה מו"נ ח"ג פל"ד) — שנשארים אצלם באופן של חוקים). אבל אעפ"כ, גם אצלם צ"ל ענין מסויים שנשאר באופן של "חוקה". וכמו שלמה, שעמד על כל חוקי התורה, מלבד פרה אדומה (במדב"ר שם, ג. תנחומא שם, ו), ועי"ז השתתף עם כל בנ"י בענין החוקים.

5) מגילה ו, ריש ע"ב.

6) סנהדרין צז, א. — ולהעיר שכל ענינו של משה הו"ע הדעת (וכמבואר בהמאמר (ספ"ה (תורת מנחם חנ"ז ע' 10)) שמשה הוא בחי' דעת עליון, והרי גם דעת עליון נקרא בשם דעת), וא"כ, איך יכולים להיות אצלו הענינים שבאים בהיסח הדעת.

7) נסמן בלקו"ש שבפנים הערה 65. — ולהעיר, שגם בנוגע להגילוי דפנימיות עתיק (שהו"ע עצמי שאין בו שינוי) יש חילוקי מדרגות [נוסף על החילוק בין פנימיות עתיק כמו שהיא במקומה לגבי אופן המשכתה בפנימיות אבא (ראה המשך תרס"ו ריש ע' קב) גם] מצד המקבל, ולכן, אצל משה גופא היו חילוקי מדרגות במשך ימי חייו (ראה גם לקו"ש שבפנים הערה 70), וכמו"כ לעתיד לבוא, כשמשיח ילמד תורה את כל בנ"י, כמ"ש (שה"ש א, ב) "ישקני מנשיקות פיהו" — בודאי יהיו שינויים כו' (ממענה כ"ק אדמו"ר שליט"א — ע"פ רשימת א' המזכירים).

8) בשילוב שיחת ש"פ פרה תשכ"ח.

9) פ"ד ואילך (תורת מנחם חנ"ז ס"ע 7 ואילך).

10) תהלים צ, א.

11) ראה זח"א קסח, ב.

ואפילו לאחרי הביאור שהתפלה היא על החסרון של אחרים (מדינה חריבה[12]), אין זו התפלה שלו; והרי בודאי שענין התפלה – מלשון "נפתולי גו' נפתלתי"[13], היינו, שמתחבר עם זה שממנו מבקש ואליו מתפלל – צ"ל באופן שזוהי התפלה שלו.

וביותר יוקשה ע"פ סיפור כ"ק מו"ח אדמו"ר[14] (וכאן רואים שסיפורי רבותינו נשיאינו אינם סיפורים סתם[15], אלא נוגעים[16] לכמה ענינים ועד להלכה בפועל), שכאשר איש אחד נכנס ליחידות לאדמו"ר האמצעי וביקש תיקון על ענין כזה שאדמו"ר האמצעי לא הי' יכול למצוא בעצמו אפילו בדקות דדקות, לא רצה להשיב לו (ועד"ז אירע גם אצל הצ"צ) – דלכאורה אינו מובן: למה לא הי' יכול להשיב לו באופן שהוא ע"ד הענין ד"תפלת עשיר", שאף שאצלו אין חסרון, הרי הוא מתפלל בשביל אחרים?! ועכצ"ל, שענין התפלה צריך להיות על עצמו. וא"כ, נשאלת השאלה מהו הענין ד"תפלה למשה" שהיא תפלת עשיר?!

ונקודת הענין בזה – שגם כאשר משה מתפלל אודות "מדינה חריבה", הרי זו תפלת עשיר, כי, מצד העצמות (פנימיות עתיק), הנה בכל מקום שנמשך הרי זה באופן שנשאר מהות העצמות, ולכן לא שייך לומר שיש ענין של חסרון ח"ו, שיהי' צורך להשיבו אל העצמות, להיותו מהות העצמות.

ולהעיר שמצינו זאת גם בדרגא נמוכה – כידוע[17] הקושיא איך שייך לומר "נהורא תתאה קארי תדיר לנהורא עילאה ולא שכיך"[18], בה בשעה ש"נהורא תתאה" גופא היא ספירה, שזהו"ע של אלקות.

ד. וה"בכן" מכל האמור לעיל בנוגע לעבודת כל אחד מישראל:

ובהקדם מארז"ל[19] "חייב לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה, אילימא כו', לא נצרכה אלא לקבולינהו בשמחה", והיינו, שהתחלת העבודה צריכה להיות באופן של אתכפיא ומס"נ, אבל לאח"ז צ"ל ענין זה גופא באופן של שמחה (אף שלכאורה הרי זו סתירה, כי, אם הוא בשמחה, אין זו אתכפיא, שהרי אתכפיא פירושה שכופה ושובר את עצמו, ואם הוא שמח מזה, אין זו כפי' ושבירה),

– כמו שהי' אצל משה רבינו, שבתחילה הי' גם אצלו הענין ד"חוקת התורה", ולאח"ז אמר לו הקב"ה "לך אני מגלה כו'"[20] –

כיון שנתרגל בזה ועד שנעשה טבעו, וכהפירוש במארז"ל[21] "עשה רצונו כרצונך כו' בטל רצונך מפני רצונו", כמבואר בלקו"ת[22] פרטי הדרגות בזה.

וענין זה שהעבודה צ"ל בשמחה, מודגש גם בפתגם הידוע שאמר בעל השמחה והגאולה[23], שכל ענין המאסר והיסורים שבזה, לקח לעצמו, ולנו השאיר את ענין השמחה שבזה.

ועי"ז באים לגאולה האמיתית והשלימה, והולכים קוממיות לארצנו הקדושה, בביאת משיח צדקנו.

* * *

ה. המדובר לעיל במאמר[9] אודות מ"ש במדרש תהלים על הפסוק "תפלה למשה", קשור במיוחד עם יום י"ב תמוז, יום ההולדת של בעל השמחה והגאולה – ע"פ המנהג[24] לומר הקאַפּיטל תהלים המתאים למספר ימי שנותיו, והרי בי"ב תמוז דשנה זו מסתיימים פ"ט שנה ומתחילה שנת הצדי"ק, ומזמור צדי"ק בתהלים מתחיל בפסוק "תפלה למשה".

---

12) מדרש שוחר טוב ויל"ש עה"פ. מדרש תהלים באבער שם.
13) ויצא ל, ח ובפרש"י.
14) ראה אג"ק שלו ח"ג ס"ע שעט ואילך. וש"נ.
15) ראה גם תורת מנחם חמ"ה ע' 141. וש"נ.
16) מ'קען מיט זיי דורכגיין כו'.
17) ראה אוה"ת סידור ע' רלח. סה"מ תרל"ט ח"א ע' רנד. הגהות לד"ה פתח אליהו תרנ"ח ע' כג. סה"מ תרס"ח ע' צה. ועוד.
18) ראה זהר ח"ב קמ, א. ח"א קעח, ב. עז, ב. פו, ב.
19) ברכות ס, סע"ב.
20) ראה גם לקו"ש שם הערה 70.
21) אבות פ"ב מ"ד.
22) במדבר א, ב. נשא כה, א.
23) ראה גם שיחת י"ג תמוז תשט"ו ס"ב (תורת מנחם חי"ד ע' 182). שם חכ"ה ע' 24.
24) סה"ש תש"ד ע' 162. אג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"י ע' נג.

[וכמדובר כמ"פ[25] שהשייכות לקאַפּיטל תהלים המתאים למספר שנותיו היא גם לאחרי ההסתלקות, כי, אע"פ שעלה למעלה כו', ולא שייכים אצלו כל ההגבלות של עוה"ז הגשמי, ועאכו"כ עוה"ז החומרי, הנה כיון שרועי ישראל אינם עוזבים צאן מרעיתם[26], ואדרבה, כיון שאין כל ההגבלות כו', אזי נקל יותר להתקשר עמהם (כמבואר באגה"ק סי' ז"ך וביאורו), הרי מובן, שגם עכשיו ישנו הענין של הקאַפּיטל תהלים השייך למספר שנותיו.

וכידוע מ"ש ברשימת בעל השמחה והגאולה[27], שכמה שנים לאחרי הסתלקות אביו, כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, ראה בחלום שאביו אמר מאמר חסידות ביום הולדתו על קאַפּיטל תהלים שהי' מתאים למספר שנותיו אז].

ובכן: בהמשך למשנ"ת במאמר הענין דתפלה למשה בשייכות לפרשת חוקת, יש להוסיף ולבאר גם השייכות עם פרשת בלק.

ו. בנוגע לפרשת בלק – מבואר במאמר דפ' בלק משנת תרכ"ט[28], ש"בלק ובלעם הם בחי' זלע"ז דקליפה שכנגד משה ואהרן":

בלעם הוא המנגד דקליפה שכנגד משה – "כמארז"ל עה"פ[29] ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, בישראל לא קם, אבל באוה"ע קם ומנו בלעם",

ו"בלק הי' בחי' מנגד דקליפה שכנגד אהרן .. (כי) בלק בא ללוק דמן של ישראל, פי' דמן היינו תוקפם וחזקם, והיינו מה שישראל מתקיפין את עצמם להיות בבחי' רצוא ותשוקה ליכלל לאלקות, שז"ע הקרבת הדם בעבודה .. ובלק בא ללוק דמן, שלא יהי' בבחי' רצוא ותשוקה, כי אם בבחי' רתיחת הדמים להבלי העולם .. והרי זה היפך אהרן כהנא רבא, שושבינא דמטרוניתא[30], המעלה נש"י למעלה כו'".

ועל זה נאמר במדרש תהלים על הפסוק[10] "תפלה למשה": "תפלה למשה, זהו שאמר הכתוב[31] זבח רשעים תועבת ה', זה בלעם ובלק. אימתי, בשעה שאמר לו בלעם לבלק בנה לי בזה שבעה מזבחות[32], אמר לו הקב"ה, רשע, ממך אני מקבל קרבנות (בתמי') .. תועבה הם לפני, שנאמר זבח רשעים תועבת ה'. ובמה אני חפץ, בתפלת הצדיקים .. תפלה למשה".

ז. והענין בזה:

כאשר יהודי רואה שאומות העולם "מרקדין בהיכלו"[33], ויש להם הצלחה, כולל גם הצלחה ברוחניות [ולדוגמא: יהודי הולך ברחוב ורואה "פרופסור", שהתורה סומכת עליו בנוגע לפקו"נ ביוהכ"פ, בגלל היותו מלומד כו'], וכיון שמאמין שכל דבר הוא בהשגחה פרטית, הרי בודאי שהכח שלהם בא מלמעלה, וזהו כח נעלה, כמובן מזה שנפל למטה ביותר – יכול לחשוב שצריך להתפעל מזה.

[ולהעיר, שמצינו שאפילו משה רבינו התיירא מפרעה שנקרא "התנין הגדול"[34], שהו"ע תוקף הקליפה כו', ועד שהוצרך לציווי מיוחד מהקב"ה "בא אל פרעה"[35]. ובגלל זה יכולה להיות אצל יהודי מחשבה שצריך להתפעל ולהתיירא מפני הגוים].

ועל זה אומרים לו, שצריך לידע ש"זבח רשעים תועבת ה'":

זהו אמנם ענין שנקרא בשם "זבח", והיינו, שעם היותו "תועבה", הרי זה עדיין "זבח"[36], ולא עוד

---

25) ראה גם שיחת ש"פ בלק תשכ"ד בתחלתה (תורת מנחם ח"מ ע' 251 ואילך). וש"נ.
26) ראה אג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"א ע' קמא.
27) נעתקה בתורת מנחם ח"ב ע' 207 הערה 16.
28) סה"מ תרכ"ט ע' רסו ואילך.
29) ברכה לד, יו"ד ובספרי.
30) זהר ח"א רסו, ב. ח"ב מט, ב. ח"ג כ, א (ברע"מ). נג, ב. ערה, ב.
31) משלי טו, ח.
32) פרשתנו (בלק) כג, א־כט.
33) יומא סט, ב (לגירסת הע"י).
34) יחזקאל כט, ג. וראה זח"ב לד, א.
35) ר"פ בא. וראה זח"ב שם.
36) וכפי שמצינו להלכה גם בנוגע לקרבנות שאין מקבלין מן הגוים (ראה רמב"ם הל' מעה"ק פ"ג ה"ב־ג). וכמו בכללות עבודת הקרבנות, שיש כמה ענינים שלכתחילה הם פסולים, ואעפ"כ, אם נעשו בפועל, יש בהם תועלת כו'.

אלא שזהו זבח שהקריב בלעם (ובלק), וכמבואר בקבלה[37] אודות הכוונות שכיון בלעם כדי להמשיך את הענינים שרצה לפעול ע"י קרבנותיו,

— ועד שהמשיך את הענין היותר נעלה שישנו בעולם, שזהו ענין הנבואה [אמנם באופן של "נופל", אבל אעפ"כ הי' זה באופן של "גלוי עינים"[38], וכמ"ש[39] "ויקר אלקים אל בלעם" (אף שהי' זה רק באופן ד"ויקר"[40], ללא אל"ף)], ועד לנבואה אודות ענינים שיהיו בימות המשיח: "דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל וגו' וישראל עושה חיל"[41] —

אבל אעפ"כ אומר הקב"ה ש"זבח רשעים — תועבת ה'"; "ובמה אני חפץ — בתפלת הצדיקים .. תפלה למשה".

מצינו אמנם ש"מתחלת ברייתו של עולם צפה הקב"ה במעשיהן של צדיקים ומעשיהן של רשעים .. והארץ היתה תהו ובהו[42], אלו מעשיהן של רשעים, ויאמר אלקים יהי אור[43], אלו מעשיהן של צדיקים, אבל איני יודע באיזה מהם חפץ כו'", אבל המסקנא היא ש"במעשיהן של צדיקים חפץ, ואינו חפץ במעשיהן של רשעים"[44].

ח. ובנוגע לפועל:

אע"פ שנמצאים בגלות, ו"דינא דמלכותא דינא"[45], וכמ"ש[46] "ודרשו את שלום העיר אשר הגליתי אתכם שמה והתפללו בעדה גו'" — צריך לדעת שכל זה הוא מהקב"ה; הסיבה לכך ש"דינא דמלכותא דינא" היא בגלל ש"מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא"[47], והקב"ה הוא "הממליך מלכים" כיון ש"לו המלוכה"[48]; וכיון שכן, הרי כשמדובר אודות ענין של יהדות, אין מה להתפעל מפני הגוים.

וכידוע[49] שכל הענין של "דינא דמלכותא דינא" הוא רק כאשר אין זה פוגע בענין של יהדות, אבל אם זה פוגע בענין של יהדות, אין להתפעל מפני הגוים.

וכדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר[50], שרק גופותינו נמצאים בגלות, אבל לא נשמותינו, ולכן, בענין שנוגע לנשמה ויהדות, אין להתפעל מהגוים, למרות החוזק שלהם, לא רק בגשמיות, אלא גם ברוחניות.

וכללות הענין בזה — שהכח שניתן להם הוא רק "כמאן דשדי בתר כתפי'"[51], וכמו העורף שהו"ע של חיצוניות בלבד [ולא כמו המצח, שאע"פ שאינו כמו עינים ואזנים ואף, שיש בהם חילוקים, אלא הוא עצם חלק, שלכן קשור עם ענין הנצח (מצח אותיות נצח[52]), הרי הוא קשור עם ענין הרצון[53], משא"כ העורף], ועאכו"כ הכתפיים שהם למטה מהעורף; ולכן אין להתיירא ולהתפעל מפני הגוים.

ועי"ז שלא מתייראים ומתפעלים מהם, שוברים את התוקף שלהם — שזהו ענינו של י"ב תמוז[54] שבו נעשה שבירת התוקף והחוזק שלהם כו', ועד שזוכים לקיום היעוד[55] "והיו מלכים אומניך"[56], בביאת משיח צדקנו.

* * *

37) ראה זח"ב רכד, א (הובא באוה"ת תצא ס"ע תתקפ), ובאוה"ח שם (מהרח"ו).
38) פרשתנו (בלק) כד, ד־טז.
39) שם כג, ד.
40) ראה פרש"י עה"פ.
41) שם כד, יז־יח.
42) בראשית א, ב.
43) שם, ג.
44) ב"ר ספ"ב.
45) גיטין יו"ד, ב. וש"נ. וראה אנציק' תלמודית בערכו (כרך ז ע' רצה ואילך). וש"נ.
46) ירמי' כט, ז.
47) ברכות נח, א.
48) פיוט "וכל מאמינים" בתפלת מוסף דימים הנוראים.
49) ראה אנציק' תלמודית שם ס"ג (שם ע' ש). וש"נ.
50) סה"ש תרפ"ז ע' 170. וש"נ.
51) ראה תניא פכ"ב.
52) ראה זח"ג קלו, ב.
53) ראה תו"א תצוה פג, ג ואילך. לקו"ת שלח מח, סע"ב. שה"ש כג, ג ואילך. המשך תער"ב ח"ג ע' א'רלז. וש"נ.
54) נזכר גם שהנס די"ב תמוז הי' מלובש בטבע, שזהו למעלה מכל המועדים שבהם היו נסים גלויים, ולכן נקרא י"ב תמוז "מועד המועדים" (ראה גם שיחת י"ב תמוז ה'שי"ת ס"ג (תורת מנחם ח"א ע' 129). וש"נ).
55) ישעי' מט, כג. וראה זבחים יט, רע"א.
56) בלשון הברכה נזכר גם הענין ד"מה יפו פעמיך בנעלים" (שה"ש ז, ב), "והדריך בנעלים" (ישעי' יא, טו).

ט. בנוגע לפירוש רש"י, ידובר אודות פירוש רש"י בנוגע לסיפור התורה שהי' ענין של שריפה[57] ע"י הנחש – "נחשים השרפים"[58], ולאח"ז נאמר למשה "עשה לך שרף גו' והי' כל הנשוך וראה אותו וחי"[59], והיינו, שלא זו בלבד שלא הי' ענין של היפך החיים, אלא אדרבה: "וראה אותו וחי", וכפירוש רש"י: "אמרו רבותינו[60], וכי נחש ממית או מחי', אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים, היו מתרפאים", והיינו, שע"י ההסתכלות כלפי מעלה, שזהו"ע ד"והביט" (כפי שיתבאר לקמן), אזי נעשה ענין החיים ("וחי").

וענין זה מתאים גם עם פתגם אדמו"ר הזקן, אדמו"ר האמצעי והצמח צדק (כפי שנדפס בהחוברת[61]): "שמעתי מפי קדושי עליון .. שאחר השריפה מתעשרים, יען כי השתלשלות מדות העליונות הקדושות וסדרן כך: חסד דין רחמים, ולזאת, אחר מדת הדין בשריפה מתעוררת מדת הרחמים שהיא גדולה ממדת החסד שבתחלה, כנודע שהיא מדתו של יעקב נחלה בלי מצרים כו'"[62], שעי"ז יוצאים מאפילה לאורה ומצרה לרווחה.

ויש להעיר על דבר פלא שרואים בענין זה – ש"שרף" בגימטריא "עשיר"[63].

ומזה מובן גם בנוגע לענינו – שלאחר השריפה צריך להיות ענין של עשירות גם בהענין ד"מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים", שענין זה יהי' באופן נעלה יותר, באופן של עשירות, והיינו, שאף שאין זה באופן שצריך לפעול ענין חדש, שהרי ענין זה הי' גם מקודם לכן, הרי עניני קדושה אין להם גבול, כך שיכולים להוסיף ולהתעלות למעלה יותר.

וכן הוא בנוגע לענין החיים ("וחי"), שלאחרי השריפה מגיעים לדרגא נעלית יותר בענין החיים – בחי' "מחי' חיים"[64] (כמובא בהמאמר[65]), ויתירה מזה, שלא מסתפקים אפילו בדרגא ד"מחי' חיים", שזוהי בחי' הסובב[65], כיון שבחי' זו שייכת כבר לעולמות, שלכן אומרים[64] "מחי' חיים יתן לך חיים", והיינו, שבחי' "מחי' חיים" שייכת כבר להמשכת ענין החיים, אלא מגיעים לדרגא נעלית יותר – "מנוחה לחיי העולמים"[66] ("מנוחה גם מבחי' חי העולמים שהוא בחי' סוכ"ע"[65]), שזהו ענין שבאין ערוך.

ועוד זאת: "וראה אותו וחי" – שענין החיים נעשה באופן של ראי', והיינו, שאע"פ שבדרך כלל לא שייך עכשיו ענין הראי' [וכידוע[67] שמשה רצה לפעול על כל בנ"י שיהי' אצלם ענין הראי', אבל לא הי' יכול לפעול זאת, ולכן אמר "הסכת ושמע ישראל"[68], שלכל־הפחות תהי' אצלם העבודה באופן של שמיעה], מ"מ, לאחרי ענין הנחש כו', נעשה הענין ד"וראה גו' וחי", באופן של ראי'.

אבל אעפ"כ, הרי זה ענין שצריך לברך עליו ברכת הגומל, ואין זה סדר העבודה של יהודי, אלא ענין שיכול לבוא רק מלמעלה; מצד המטה – צריכה להיות העבודה באופן ד"עזוב תעזוב עמו"[69], לברר ולזכך את חומר הגוף ולהעלותו לקדושה, שענין זה יכול להיות דוקא מתוך בריאות הגוף כפשוטו; ואילו כל האמור לעיל במעלת הדבר, הרי זה רק לאחרי שכבר אירע בפועל.

---

57) כנראה בקשר לתאונה שגרמה לשריפת מכונית שבה נסעו כמה מתלמידי התמימים בחזרתם משמחת נישואין דא' התלמידים, ובחסדי השם נשארו בחיים (וראה לקמן בשוה"ג להערה 61). – המו"ל.

58) פרשתנו (חוקת) כא, ו.

59) שם, ח.

60) ר"ה כט, א (במשנה).

61) קונטרס* "קטע משיחת אחרון של פסח, ה'תשכ"ט"** (ג' תמוז, ה'תשכ"ט) ע' 11 ואילך. וראה גם מכתב מחרת ימי הגאולה יב־יג תמוז שנה זו (אג"ק חכ"ו ע' קסה). וש"נ.

62) אג"ק אדה"ז ע' תל. וש"נ.

63) כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר: אמנם לא ראיתי זאת בפירוש בשום מקום, אבל, אי אפשר להתעלם מהגימטריא!...

64) יומא עא, א.

65) ד"ה תפלה למשה תר"ס (סה"מ תר"ס ע' נו) – שעליו הי' מיוסד המאמר שנאמר בהתוועדות (וסיים: אלא שחלק זה לא נזכר במאמר דלעיל).

66) תמיד בסופה.

67) ראה לקו"ת ואתחנן ב, ד ואילך. ובארוכה – שע"ת לאדהאמ"צ ח"ב חינוך פ"ח ואילך.

68) תבוא כז, ט.

69) משפטים כג, ה. וראה כתר שם טוב בהוספות סכ"א. וש"נ (נעתק ב"היום יום" כח שבט).

---

*) יש לציין שקונטרס זה מסר כ"ק אדמו"ר שליט"א להדפסה באותו זמן שבו אירעה התאונה הנ"ל, ולאחר זמן אמר, שכנראה, בגלל מאורע זה ניתוספו בקונטרס הנ"ל אגרות אלו שבהם מדובר בענין השריפה (המו"ל).

**) נדפס לאח"ז בתורת מנחם חנ"ו ע' 132 ואילך. וש"נ.

ועד"ז דברי כ"ק מו"ח אדמו"ר[70], שאילו היו שואלים אותו אם רצונו לילך למאסר, אינו יודע אם הי' מסכים, אבל לאחרי שאירע המאסר, אינו מוכן לוותר אפילו על רגע אחד מהמאסר.

ועד"ז בענינו: הסיבה שאירע מאורע זה[57] — "אין גו' אתנו יודע עד מה"[71]; זהו א' מפליאות תמים דעים (ע"ד לשון כ"ק מו"ח אדמו"ר בשיחת י"ט כסלו הידועה[72]); אבל לאחרי שאירע בפועל — צריכה להיות התוצאה ד"וראה אותו וחי", בחיות מחודשת, שלכן צריכים להוסיף התמדה ושקידה בלימוד התורה, ובאופן שהלימוד מביא לידי מעשה — קיום המצוות בהידור, ומתוך בריאות נכונה, באופן ד"וחי", אמן כן יהי' רצון.

י. ובנוגע לפירוש רש"י — מפרש רש"י מ"ש "כל הנשוך"[59]: "אפילו כלב או חמור נושכו הי' נזוק ומתנוונה והולך, אלא שנשיכת הנחש ממהרת להמית, [ועפ"ז מבאר רש"י כאילו בדרך־אגב:] לכך נאמר כאן וראה אותו, ראי' בעלמא, ובנשיכת הנחש נאמר והביט. והי' אם נשך הנחש את איש והביט וגו'[73], שלא הי' ממהר נשוך הנחש להתרפאות אלא א"כ מביט בו בכוונה. ואמרו רבותינו[60], וכי נחש ממית או מחי', אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים, היו מתרפאים, ואם לאו היו נמוקים" (נ"א ניזוקים).

וצריך להבין:

א) מדוע אומר רש"י "אפילו כלב או חמור נושכו" — אם רצונו להביא דוגמאות, הרי אין לדבר סוף, וא"כ, הול"ל "כל בהמה וחי'", ולמה נקט "כלב או חמור"?

וביותר יוקשה — שבמדרשים שמהם הביא רש"י את פירושו, יש מקומות שבהם נזכר רק "כלב"[74], ויש מקומות שבהם נזכר "כלב" בין שאר דברים: "פתן ועקרב וחי' רעה וכלב"[75], ואילו "חמור" לא נזכר כלל.

ב) מדוע אומר רש"י ש"נשיכת הנחש ממהרת להמית" — הרי בפסוק נאמר רק "וימת גו'"?

ג) מהי אריכות הלשון בפרש"י: "ובנשיכת הנחש נאמר והביט, והי' אם נשך הנחש את איש והביט וגו'" — הרי מעצמו מובן שהכוונה היא לפסוק זה[76]?

ד) שאלת רבותינו "וכי נחש ממית" — הי' רש"י צריך להביא בפסוק "וימת עם רב מישראל" שלפנ"ז[58], שהרי אי אפשר לומר שרש"י סומך על מה שיפרש בפסוקים שלאח"ז?

ואין לומר שרש"י המתין לפרש זאת בפסוק "וראה אותו וחי" כדי שיוכל לכלול בשאלה "וכי נחש ממית או מחי'" — שהרי רש"י מתרץ רק את השאלה "וכי נחש מחי'" (ש"בזמן שהיו מסתכלין כלפי מעלה כו' היו מתרפאים"), ואינו מתרץ את השאלה "וכי נחש ממית", שמתעוררת בפסוק "וימת עם רב מישראל"?

ה) מדוע כותב רש"י "וכי נחש ממית או מחי'" — הרי הנחש שהמית אינו אותו הנחש שהי' מחי', אלא הם שני סוגי נחשים: נחש ממית — "הנחשים השרפים", ונחש מחי' — "נחש הנחושת" שעשה משה[77]. וא"כ הי' רש"י צריך לומר "וכי נחש ממית או נחש מחי'"?

---

70) ראה אג"ק שלו חי"ג ע' כא. וש"נ.
71) תהלים עד, ט.
72) תרצ"ב (לקו"ד ח"ב תשנג, א).
73) הביאור בפיסקא זו, ש"והי' אם נשך .. והביט וגו'" הוא ד"ה חדש* — נכלל בשיחה שהוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפסה בלקו"ש חי"ג ע' 72־3 הערות 16־5.
74) ירושלמי ר"ה פ"ג ה"ט.
75) במדב"ר פי"ט, כג. תנחומא פרשתנו (חוקת) יט.
76) התירוץ על שאלה זו — נכלל בביאור שבהערה 73.
77) פרשתנו שם, ט.

---

*) כלומר: בתיבות אלו מתחיל פירוש רש"י על פסוק ט'. אלא שהוקשה לה"בחור־הזעצער" מדוע הקדים רש"י לפרש התיבות "והי' אם נשך הנחש את איש", לפני פירוש התיבות "נחש נחושת" שלפנ"ז, ולכן השמיט את הנקודה שהיתה בפירוש רש"י אחרי תיבת "והביט", ועי"ז נעשה ד"ה אחד ארוך; אבל לא הוקשה לו אריכות וכפל הדברים בפרש"י — "ובנשיכת הנחש נאמר והביט, והי' אם נשך גו' והביט", שהרי הוא רק "בחור", ולא יהודי בעל זקן שיבה!...

ולהעיר, שבמשנה במסכת ר"ה[60] — ששם הוא המקור דפרש"י זה — אכן נאמר "וכי נחש ממית או נחש מחי'"!

ולכאורה הי' מסתבר להיפך — שבמשנה שנאמרת (לפעמים) בלשון קצרה, מספיק לכתוב "וכי נחש (פ"א) ממית או מחי'", ואילו רש"י שמפרש פשש"מ לבן חמש, צריך לכתוב ברור — "וכי נחש ממית או נחש מחי'" (ב"פ); אבל בפועל, הנה במשנה נאמר "וכי נחש ממית או נחש מחי'" (ב"פ), ודוקא בפרש"י נאמר "וכי נחש (פ"א) ממית או מחי'"[78]!

ו) מהי בכלל הקושיא "וכי נחש ממית" — הרי כבר פירש רש"י לעיל בפסוק[58] "וינשכו את העם", "יבוא נחש שלקה על הוצאת דבה ויפרע ממוציאי דבה", כך, שהשאלה "וכי נחש ממית" היא בסתירה לדברי רש"י לעיל מיני' "יבוא נחש .. ויפרע"?!

ומה גם שבנוגע לנחש ישנה גזירה מלמעלה "אתה תשופנו עקב"[79], וכמדובר פעם[80] שרש"י חוזר ומפרש זאת בפרשת בשלח[81]: "כשר שבמצרים הרוג, טוב שבנחשים רצוץ את מוחו", והיינו, שנשיכת הנחש הוא טבעו של נחש שאי אפשר לשנותו; וא"כ מהי הקושיא "וכי נחש ממית"?

ז) רש"י מתחיל "וכי נחש ממית", ומסיים "ואם לאו היו נימוקים" (ניזוקים); ולכאורה, לאו רישא סיפא ולאו סיפא רישא?

ח) ונוסף על השאלות הנ"ל בפרש"י על אתר — יש גם קלאָץ־קושיא ממקום אחר:

במסכת ר"ה — ששם "אמרו רבותינו וכי נחש ממית וכו'" — נאמר עד"ז גם בנוגע למלחמת עמלק: "וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה, אלא לומר לך כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה וכו'".

אבל רש"י בפ' בשלח[82] מזכיר רק את השאלה: "וכי ידיו של משה נוצחות היו המלחמה כו'", ומסיים "כדאיתא בר"ה", ואינו מביא את התירוץ; רש"י אומר שהבן חמש למקרא יכול להמתין עד שיהי' בן עשר למשנה, ואז ילמד את התירוץ במשנה במסכת ר"ה.

ולכאורה: אם זוהי קושיא בפשוטו של מקרא, שלכן מזכירה רש"י, הי' צריך להביא את התירוץ גם בפרשת בשלח; ואם אין זו קושיא בפשוטו של מקרא, לא הי' רש"י צריך להביא את התירוץ גם בפרשתנו?

בשלמא אילו היו הדברים בסדר הפוך, שבפ' בשלח הי' רש"י מביא את כל אריכות הדברים, ובפרשתנו הי' כותב רק "כדאיתא בר"ה", הי' אפשר לומר שבפעם השני' סומך על מ"ש כבר לפנ"ז; משא"כ כאשר בפ' בשלח כותב רק "כדאיתא בר"ה", ואילו לאח"ז, בפרשתנו, כותב את כל אריכות הדברים.

וכמדובר כמ"פ שהביאור בכל הדיוקים הנ"ל צ"ל מוכרח בפשוטו של מקרא, וכפי שיתבאר לקמן.

*

יא. בהמשך להמדובר אודות הנחש — יש להבהיר ענין הקשור עם מ"ש[83] "והנחש הי' ערום", דקאי על היצה"ר, הנקרא "דער קלוגינקער"[84], לפי ש"כך אומנתו .. (ש)היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך עד שאומר לו עבוד כו'"[85] — איסור מדרבנן ועד לאיסור מדאורייתא.

---

78) הביאור שהגירסא הנכונה בפרש"י היא: "וכי נחש ממית או נחש מחי'"* — נכלל בלקו"ש הנ"ל בשוה"ג הא' להערה 16.

79) בראשית ג, טו.

80) שיחות פורים סל"ט; וש"פ תשא ס"ח שנה זו (תורת מנחם חנ"ה ע' 332; ס"ע 387 ואילך). וש"נ.

81) יד, ז.

82) יז, יא.

83) בראשית ג, א.

84) ראה לקו"ד ח"ג תקטז, א. ועוד.

85) שבת קה, ב.

---

*) וגם כאן טעה ה"בחור־הזעצער", שבראותו שבפיסקא זו נאמרה תיבת נחש ב"פ, החליט שמספיק לכתוב תיבת נחש פעם אחת!...

ובהקדמה:

יש בחורים שאינם רוצים להתפאר בכך שהם יודעים בעל־פה ריבוי דפי גמרא וריבוי מאמרים וכו' (ולכן לא מודיעים לי על זה[86]), באמרם, שבליובאַוויטש תבעו ענין הביטול, והזהירו שלא יהי' ענין של ישות; הנהגה כזו מתאימה ל"מתנגד", אבל לא ל"חסיד".

אבל האמת היא, שמצד המעמד ומצב בימינו אלו (שאינו כמו בליובאַוויטש שלא היו "עיתונים" וכו'[87]), צריך ללמוד תורה אפילו באופן שיבוא מזה ישות. וכהפס"ד בשו"ע של רבינו הזקן[88] — שהי' חסיד... — "לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה", ומדיוק הלשון "לעולם", משמע, שאין אפשרות להגיע ללימוד לשמה אלא ע"י ההקדמה ד"שלא לשמה".

וכאשר חסר הענין ד"שלא לשמה", כך, שהבחור לא שומע "אַ גוט וואָרט" שהי' יכול להוסיף לו עידוד וחיות בלימוד, הנה מי שהוא בעל מרה־שחורה, ימשיך להתמיד בלימודו, אבל אם אינו בעל מרה־שחורה, אזי יתכן שיתחיל לחפש דברים אחרים במה לבטא את מדת החסידות שלו, ולדוגמא: לגנוב מאמרים, או להאזין מאחורי הדלת וכו', כמדובר כבר פעם בארוכה[89].

ועכשיו ניתוסף ענין חדש — בנוגע לעריכת "טייפ" מהתוועדות (בימות החול, כמובן, שאז מותר לעסוק בל"ט מלאכות) ע"י אנשים פרטיים, באופן של הפקרות, ללא סדר וללא אחריות, תוך כדי פגיעה בחוטי החשמל כו', מבלי להתחשב עם האיסור שבדבר — בל תשחית וגזל הרבים[90] וכו'[91].

וגם מי שיש לו עצה איך לעשות זאת באופן שלא יפריע ויזיק לאף אחד — הרי בגלל זה אינו יכול להקשיב לדברים הנאמרים בהתוועדות[92], כיון שהוא טרוד[93] להבטיח שה"טייפ" שלו עובד כראוי, שלא תחסר ב"טייפ" שלו שורה שתהי' ב"טייפ" של חבירו!...

ואז יוכל להתפאר בכך שיש ברשותו הקלטה טובה יותר, ויוכל לשלוח העתק ממנה (בחתימת שמו ושם אביו[94]) לירושלים, לברינוא ולמלבורן...

ומה שטוען שזהו ענין שממש נוגע בנפש, ולכן, אף שלכאורה יש בזה איסור של בל תשחית, הרי

---

86) כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר, שזה כבר תשע־עשרה שנה (משנת תש"י) שלא מודיעים לו מי מהבחורים יודעים ריבוי דפי גמרא ומאמרים בע"פ (ואיננו חושד שאין כאלו...). והוסיף, שמה שהי' בזמנים שלפנ"ז — אינו באחריותו, אבל עכשיו — הרי זה באחריותו!

87) כ"ק אדמו"ר שליט"א הוסיף (בבת־שחוק) עוד דוגמא — שבליובאוויטש, ראש־הישיבה לא לבש עניבה... ועד"ז בנוגע למשפיע וכו'.

88) הל' ת"ת פ"ד ה"ג. וש"נ.

89) שיחת ש"פ במדבר סי"ט (תורת מנחם חנ"ו ע' 206).

90) ולהעיר, שבנוגע לגזל הרבים, יש שקו"ט בפוסקים באיזה אופן יכולה להיות ההשבה כו' (ראה שו"ע אדה"ז חו"מ הל' גזלה וגנבה ס"ח. אנציק' תלמודית (כרך ה) ערך גזל הרבים (ס"ע תקט ואילך). וש"נ).

91) כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר, שלאמיתו של דבר אין ענינו לדבר על זה (ענין שהוא היפך הטוב והחסד, היפך טבעו), ואין זה תפקידו (וכידוע בענין "ימים יוצרו ולו אחד בהם" (תהלים קלט, טז), שנותנים לכל אחד זמן וכחות כדי למלא את התפקיד שלו, וכאשר עוסק בענינים אחרים, אזי נחסר במילוי תפקידו); בשביל זה יש "ועד המסדר", ראשי־ישיבה, משפיעים ומדריכים או התלמידים הקשישים ("עלטערע בחורים"), שהיו צריכים לומר זאת פעם אחת, פעם שני' ושלישית, ו"אפילו מאה פעמים" (כדברי רבינו הזקן באגה"ק (קו"א בסופו)). אבל כיון שהגיעה אליו ידיעה זו, הנה מצד "והייתם נקיים מה' ומישראל" (מטות לב, כב), מוכרח להזכיר זאת בעצמו.

92) אף שיש לו "תירוץ" — שבלאה"כ אינו יכול להתרכז בשעת ההתוועדות בגלל הדוחק כו', ולכן, כשיהי' ברשותו טייפ, יוכל לשמוע את הדברים לאח"ז כשיהי' בביתו ובחדרו במצב של מנוחה ("רואיק'ערהייט")...

93) כ"ק אדמו"ר שליט"א הזכיר גם שיש כאלו שמסתכלים לראות את תגובתו של גוי שנוכח בהתוועדות, אם הוא מחייך וכו' — כפי שאירע בהתוועדות של חג השבועות, בסיומם של שני מעת־לעת של יו"ט שענינו הוא "אתה בחרתנו מכל העמים", הנה בשעה שחוזרים תורת הבעש"ט בנוגע לאמירת אמן יהא שמי' רבא, יושבים זקני אנ"ש ("אַלטע תמימים") ומסתכלים מה נעשה עם הגוי!... — תורת הבעש"ט לא נוגע לו שישמע אותה, ומה גם שיוכל לקרותה אח"כ ב"רשימה"; נוגע לו מה נעשה עם ה"גוי"! — ומה שנוגע לו הענין ד"ברוך תהי' מכל העמים" (עקב ז, יד), הרי זה אמנם ענין חשוב, אבל, מה שייך ענין זה באמצע ההתוועדות?!...

ובכן: גם אם בנוגע להם עצמם אי אפשר לבוא בטענות, כיון שכבר מזמן יצאו מ"תומכי תמימים" ומתנועה של "קבלת עול" שיהי' עליהם בעה"ב — מה יהי' עם הצעירים שמסתכלים עליהם?!...

94) שגם הוא מרוצה ממעשיו של בנו... — במקום שהאב ידגיש שחפצו ורצונו שהבן יעסוק בלימוד התורה, שלכן, בבוא הבן הביתה, יבחן אותו אביו על מה שלמד בישיבה וכו' (אא"כ האב עצמו נמצא במעמד ומצב שיש צורך שיבחנו אותו...).

ע"פ דין "בל תשחית דגופא עדיף"[95] — הנה אם הי' עוסק בלימוד התורה אפילו שלא לשמה, אזי לא הי' נוגע בנפשו שכולם ידעו שיש ברשותו הקלטה טובה יותר!

ובכן: בחור צריך לדעת שאין זה ענינו להתעסק עם ה"טייפ" בעת ההתוועדות! אלא מאי, מה יהי' עם ה"טייפ" שצריכים לשלוח למקומות שונים — ישנם אלו שעוסקים בכך, ואין זה ענינו של בחור. די בכך שהתירו את כללות הענין של הקלטה ב"טייפ", אבל האם אמנם יש צורך שכל בחור יהי' לו "טייפ"?!... ענינו של בחור הוא — לעסוק בלימוד התורה[96]. ובפרט הבחורים שהגיעו לכאן מארץ ישראל — הרי בודאי לא הגיעו בשביל ענינים הנ"ל, כי אם בשביל ללמוד תורה[97], ועד שלימודם יהי' באופן כזה שבחזרתם לשם יהיו "כתרי מינייהו"[98].

והמורם מכל האמור לעיל: אם בקולי תשמעו — הנה מכאן ולהבא לא יעמידו עוד "טייפ'ס" אפילו באופן שאינו מזיק לאף אחד. ואלו שעשו זאת, יחזרו בע"פ מאה דפי גמרא, וכל אגרת התשובה. וכולי האי ואולי יפעלו הדברים כו'.

*

יב. המשך הביאור בפירוש רש"י[99] בפ' שלח על הפסוק[100] "וכי תשגו וגו'" — נכלל בשיחת ש"פ שלח ס"כ ואילך[101].

*

יג. בנוגע לאגרת התשובה — אוחזים עתה בפרק ד':

לאחרי שמביא רבינו הזקן מאמר אליהו[102] "אנת הוא דאפיקת עשר תיקונין כו' אנת הוא חכים ולא בחכמה ידיעא וכו'", ממשיך לבאר ש"כל הי' ספירות נכללות ונרמזות בשם הוי' ב"ה", ומבאר ענינה של אות יו"ד ואות ה"א, עד לביאור ענינם של אותיות ו"ה — ש"הוי"ו מורה על ההמשכה מלמעלה למטה, וגם המשכה זו היא ע"י מדת חסדו וטובו ושאר מדותיו הקדושות הנכללות בדרך כלל במספר שש שבפסוק[103] לך ה' הגדולה וכו' עד לך ה' הממלכה וכו', ולא עד בכלל, כי מדת מלכותו ית' נק' בשם דבר ה', כמ"ש[104] באשר דבר מלך שלטון, ונכללת ונרמזת באות ה' אחרונה של שם הוי'".

---

95) שבת קכט, א. וש"נ.

96) ומי שטוען שאינו יכול ללמוד — אין האמת כן; הוא לא רוצה, ולא שאינו יכול.

97) כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר, שלא יקפיד (וגם הקב"ה לא יקפיד...), אם במקום לבוא להתוועדות, ישב בחדרו במנוחה ("רואיק'ערהייט") ויעסוק בלימוד גמרא או מאמרי חסידות וכו'.

98) ראה כתובות עה, סע"א.

99) כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר, שנשאר באמצע הענין, ומאז המתין שמישהו ישאל ויעורר על זה, וכרגיל, אין קול ואין עונה. ועד"ז בנוגע לענינים שנאמרים מלכתחילה לחידודי (שבשביל זה מותר ע"פ דין לומר דבר שאינו מדוייק כו' (ראה תורת מנחם חנ"ה ע' 153. וש"נ)), ואעפ"כ אין זה מועיל שיעירו וישאלו כו'. והסיבה לכך שממשיך לעשות זאת, אף שיש כבר "חזקה" שאין זה מועיל — הרי זה בגלל שכל פעם יש בהתוועדות "פנים חדשות", שביחס אליהם אין "חזקה" הנ"ל; אבל בנוגע לאלו שנמצאים כאן בקביעות — הנה כשם שלא הועיל עד עתה, לא יועיל גם מכאן ולהבא.

וסמוכין לזה מדברי רבותינו נשיאינו* — כידוע סיפור החסידים אודות הבעש"ט קודם התגלותו, בתקופה שרדפו אותו ורצו להוכיח שאינו יודע ללמוד וכו', אירע פעם שהגיע לעיירה בערב ר"ח, וכשפנה לרב לקבל רשיון לפעול בעיירה, שאל אותו הרב שאלה פשוטה באורח־חיים (כדי להוכיח שאינו יודע אפילו דבר פשוט שהכל יודעים, כפי שהי' אז, שכולם היו בקיאים בשו"ע או"ח): מה דינו של השוכח בר"ח לומר "יעלה ויבוא"? והשיב הבעש"ט — למי זה נוגע? לי אין זה נוגע — כיון שמלכתחילה לא אשכח; ולך אין זה נוגע — כי, כשם שתשכח בפעם הראשונה, כך תשכח גם בפעם השני'!... וכך הוה, שלמחרת בשחרית** שכח יעלה ויבוא, וכאשר חזר והתפלל שמו"ע, שכח גם בפעם השני'.

100) טו, כב.

101) תורת מנחם חנ"ו ע' 367 ואילך.

102) תקו"ז בהקדמה (יז, א־ב).

103) דברי הימים־א כט, יא.

104) קהלת ח, ד.

---

*) כ"ק אדמו"ר שליט"א העיר בבת־שחוק, שיש כאלו שרק כאשר שומעים דבר בשם רבותינו נשיאינו אזי נחה דעתם!...

**) שהרי השוכח "יעלה ויבוא" במעריב — אינו חוזר (ראה שו"ע אדה"ז או"ח סת"צ ס"ג. וש"נ).

ובפיסקא זו יש כמה ענינים הדורשים ביאור[105]:

א) מה נוגע לבאר שהמדות "נכללות .. במספר שש שבפסוק לך ה' הגדולה וכו'"; גם ללא פיסקא זו מובן תוכן הדברים?

ב) מדוע אומר "עד לך ה' הממלכה וכו' ולא עד בכלל" — כיון שבפסוק לא נאמרה תיבת "עד", א"כ, למה הוצרך לומר "עד כו'", שאז צריך לפרש שכוונתו בתיבת "עד" היא "ולא עד בכלל", הרי הי' יכול לומר "(לך ה' הגדולה וכו') מלבד לך ה' הממלכה"?

ג) מדוע צריך להביא ראי' שמדת המלכות שנקראת בשם דבר ה' ממ"ש "באשר דבר מלך שלטון" — הרי מצינו שבכ"מ נאמר בפשטות שמלכות הו"ע הדיבור, "בדבר ה' שמים נעשו"[106], ולמה כאן צריך להביא ראי' ממ"ש "באשר דבר מלך שלטון"?

אלא שזהו מצד המשך הדברים — דכיון שאמר ש"עד לך ה' הממלכה וכו' ולא עד בכלל, כי מדת מלכותו ית' נק' בשם דבר ה'" (שלכן אינה בכלל שאר המדות), לכן צריך להביא ראי' ממ"ש "באשר דבר מלך שלטון".

וכפי שיתבאר לקמן[107].

*

יד. הביאור בפרש"י:

התיבות "כל הנשוך" — שהם ריבוי אחר ריבוי (כיון שגם תיבת "הנשוך" מיותרת) — באים לרבות לא רק נשוך ע"י נחש, אלא גם נשוך ע"י שאר בעלי־חיים, וגם נשוך ע"י בעלי־חיים שבדרך כלל אינם נושכים — בהמות וחיות בייתיות, בני תרבות (כלשון הגמרא במסכת ב"ק[108]).

והנה, הבע"ח היותר רגיל אצל בני אדם הוא — חמור [יש אמנם גם סוסים וגמלים, אבל הם בעיקר בשדה, ואילו עיקר ההשתמשות של האדם היא בחמור], כפי שמצינו באברהם: "ויחבוש את חמורו"[109], וכן במשה: "וירכיבם על החמור"[110], וכפי שאמר בשעת מחלוקת קרח: "לא חמור אחד מהם נשאתי"[111], "אפילו כשהלכתי ממדין למצרים והרכבתי את אשתי ואת בני על החמור, והי' לי ליטול אותו החמור משלהם, לא נטלתי אלא משלי"[112], וכן מצינו ביצי"מ "שאין לך כל אחד ואחד מישראל שלא היו עמו תשעים חמורים לובים טעונים מכספה וזהבה של מצרים"[113]. וכיון שכן, הרי מובן, שבנוגע לחמור לא שייך כלל ענין של נשיכה.

ויש עוד בע"ח שנגזר עליו שלא יפגע בבנ"י — כלב, כמ"ש[114] "ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו", ולכן ניתן לו שכר — כפי שמפרש רש"י על הפסוק[115] "ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו", "למדך הכתוב שאין הקב"ה מקפח שכר כל ברי', שנאמר ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו, אמר הקב"ה, תנו לו שכרו" (שלכן מוטב ליתנו לכלב מאשר ליתנו לגוי), כך, שאין זה ענין שהי' רק בשעתו, אלא נוגע גם לזמנים שלאח"ז.

אמנם, כיון שכאן נאמר "והי' כל הנשוך", מפרש רש"י כוונת הריבוי — "אפילו כלב או חמור נושכו", אף שבדרך כלל אינם נושכים.

---

105) בנוגע לדיוק במ"ש ש"כל הי' ספירות נכללות ונרמזות בשם הוי' ב"ה", ובהמשך הענין אומר רק ש"היו"ד .. מרמזת לחכמתו ית'" — ראה לקמן סי"ז.

106) תהלים לג, ו.

107) לשלימות הענין — ראה שיחת ש"פ מטו"מ סט"ז (תורת מנחם חנ"ז ע' 142 ואילך).

108) טו, ב. טז, ב.

109) וירא כב, ג.

110) שמות ד, כ.

111) קרח טז, טו.

112) פרש"י עה"פ.

113) בכורות ה, ב. הובא בפרש"י עה"ת בא יג, יג.

114) בא יא, ז.

115) משפטים כב, ל.

כלומר: מ"ש רש"י "אפילו כלב או חמור נושכו" הוא (לא מצד הלשון במדרשי חז"ל, אלא) פירוש הריבוי שבכתוב "כל הנשוך", שבא לרבות גם בע"ח שבדרך כלל אינם נושכים.

טו. ולאחרי שיודעים שהכתוב מרבה "אפילו כלב או חמור נושכו" – אזי מתעוררת השאלה "וכי נחש ממית":

בפסוק[58] "וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים וינשכו את העם וימת עם רב מישראל", אין מקום להקשות "וכי נחש ממית" – כדברי רש"י כאן: "יבוא נחש .. ויפרע ממוציאי דבה"; וכאמור שיש ביכלתו של הנחש ליפרע, מצד הגזירה "ואתה תשופנו עקב".

אבל כשרואים שנשכו והמיתו גם שאר בע"ח שאין דרכם לנשוך ולהמית – נשאלת השאלה: "וכי נחש – כולל גם "אפילו כלב או חמור" – ממית"?!

והתירוץ על זה – "אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאים, ואם לאו כו'", שבזה מתורצת גם הקושיא "וכי נחש ממית", שאין זו פעולת הנחש, אלא כאשר לא היו משעבדין את לבם כו', לא הי' הענין ד"וחי".

ומ"ש רש"י "ואם לאו היו ניזוקין" – הרי זה בגלל שהקב"ה הוא "ארך אפים"[116], וממתין שישובו בתשובה, שהרי סוכ"ס "לא ידח ממנו נדח"[117], ולכן לא כתב רש"י שהיו מתים, אלא ניזוקין.

טז. המשך הביאור בפרש"י – שמקדים פירושו על התיבות "והי' אם נשך גו' והביט וגו'", "שלא הי' ממהר נשוך הנחש להתרפאות אא"כ מביט בו בכוונה .. בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאים כו'", ולאח"ז מפרש התיבות "נחש נחושת", ש"לא נאמר לו לעשותו של נחושת, אלא אמר משה, הקב"ה קוראו נחש, ואני אעשנו של נחושת, לשון נופל על לשון" – שלאחרי שיודעים שעשיית נחש הנחושת היתה רק כדי לעורר את בנ"י שיסתכלו כלפי מעלה וישעבדו את לבם לאביהם שבשמים שירפאם, אזי מובן שנאמר למשה רק "עשה לך נחש שרף" (אלא שנכתב בתורה רק עיקר האמירה: "עשה לך שרף"), אבל "לא נאמר לו לעשותו של נחושת", שהרי לצורך ההתעוררות של בנ"י אין נפק"מ מאיזה חומר יעשוהו; ולכן צריך לפרש שהסיבה שמשה עשאו נחושת היא מצד הענין ד"לשון נופל על לשון" – הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס[118] בלקו"ש חי"ג ע' 71 ואילך.

* * *

יז. הביאור במ"ש באגרת התשובה ש"כל הי' ספירות נכללות ונרמזות בשם הוי' ב"ה", ובהמשך הענין אומר רק ש"היו"ד .. מרמזת לחכמתו ית'" – ש"נכללות" קאי על הכלים, ו"נרמזות" קאי על האורות (שדוגמתם הו"ע מעשה המצוות – כלים, וכוונת המצוות – אורות), וכיון שבחכמה גם הכלי היא בבחי' אור, נאמר רק "מרמזת"; ומ"מ, לגבי "אנת הוא דאפיקת עשר תיקונין", שלמעלה מעשר ספירות (שמשם נמשך הכח לתקן הפגמים בד' אותיות שם הוי'), הרי כיון שגם בחכמה יש אורות וכלים, לכן נאמר ש"כל הי' ספירות (גם החכמה) נכללות ונרמזות" – הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס[119] בלקו"ש חי"ט ע' 416 ואילך, ובלה"ק בהוספות ללקו"ש חל"ט ע' 143 ואילך.

*

יח. בפירוש רש"י הנ"ל "אמרו רבותינו וכי נחש ממית וכו'" – יש גם "יינה של תורה"[120]:

רבותינו – הרביים של כל בנ"י שהם תלמידיהם – שואלים: וכי נשיכת נחש צריכה לגרום ענין של מיתה ("וכי נחש ממית") – הרי מצינו בגמרא[121] בנוגע לרבי חנינא בן דוסא ש"נתן עקבו על פי החור

116) תשא לד, ו. שלח יד, יח.
117) ע"פ שמואל־ב יד, יד.
118) בשילוב שיחת ש"פ מטו"מ שנה זו.
119) בשילוב שיחת ש"פ נצו"י תש"ל.
120) ראה גם לקו"ש חי"ג הנ"ל ע' 75 ואילך.
121) ברכות לג, א.

(של ערוד, ו)יצא ונשכו, ומת אותו ערוד .. באותה שעה אמרו .. אוי לו לערוד שפגע בו רבי חנינא בן דוסא", וכך הי' צ"ל אצל כל אחד מישראל?!

וכמו"כ שואלים רבותינו "וכי נחש מחי'" — וכי יהודי זקוק לנחש בשביל ענין החיות?!

והתירוץ היחידי על זה הוא — שזהו מצד היצה"ר שנברא ע"י הקב"ה (אף שהקב"ה מתחרט שבראו, "דכתיב[122] ואשר הרעתי"[123]), וטוען להקב"ה, שכיון שבראו לבלבל את האדם כו' (אף שהכוונה בזה היא לטובת האדם שיתגבר עליו כו', "כמשל הזונה שבזה"ק"[124]), צריך ליתן לו כח שיוכל לעמוד נגד היהודי; ואכן הקב"ה נותן לו כח על זה.

והעצה לזה — שיהיו "ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים", שעי"ז מהפכים את היצה"ר, כמ"ש[125] "גם אויביו ישלים אתו", "זה הנחש"[126], וע"ד מ"ש באברהם אבינו "ומצאת את לבבו נאמן לפניך"[127], כמבואר בירושלמי[128] הפירוש בזה שהפך גם את היצה"ר, שזהו ענין נעלה יותר ממ"ש בדוד "ולבי חלל בקרבי"[129], "כי הרגו בתענית"[130].

וענין זה מצינו גם בנוגע לגאולה די"ב־י"ג תמוז — שהם עצמם סייעו בענין הגאולה[131].

אלא שבשביל זה יש צורך בענין המס"נ, וכפי שהי' אצל כ"ק מו"ח אדמו"ר, שתחילה הי' אצלו ענין המס"נ, ולאחרי כן הי' יכול להפך אותם כו'.

וכמו"כ עתה, הנה ע"י העבודה במס"נ — מתוך עושר והרחבה — פועלים את ענין הגאולה, הן הגאולה הפרטית והן הגאולה הכללית, ובאופן ד"כספם וזהבם אתם"[132], כפי שהי' בגאולת כ"ק מו"ח אדמו"ר, שהם וויתרו על הכל והניחו ליקח הכל כו'[133]; ומזה לוקחים את הכח בנוגע לגאולה העתידה.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן הניגון "אנא עבדא".

לאחרי ברכה אחרונה אמר:]

מסתמא יערכו התוועדות רבתי ב"סעודה שלישית", וכן ב"מלוה מלכה", עד למחר בערב... ובאופן שיפעל על כל השנה כולה.

---

122) מיכה ד, ו.
123) סוכה נב, ב.
124) תניא ספ"ט. ספכ"ט.
125) משלי טז, ז.
126) ב"ר רפנ"ד.
127) נחמי' ט, ח.
128) ברכות פ"ט ה"ה. — כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר שהציון לירושלמי נמצא בהגהה לא נודע למי על גליון התניא (לקוטי הגהות לספר התניא ס"ע ו).
129) תהלים קט, כב.
130) תניא פ"א (ה, ב). וראה תניא עם מ"מ, לקו"פ מרבותינו נשיאינו ע' כז.
131) ראה גם במאמר פי"ג (תורת מנחם חנ"ז ס"ע 16).
132) ישעי' ס, ט.
133) ראה גם שיחת י"ב תמוז דאשתקד סי"ט (תורת מנחם חנ"ג ע' 214). וש"נ.

המשך ביאור למס' שבת ליום רביעי עמ' א

1 יהודה מודה שמספיק שתי מחיצות ולחי אחד, וחכמים סוברים
2 שצריך שתי מחיצות ושני לחיים כהלכתו.
3 אביי מקשה על ביאורו של רבה: אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי, לְדִידְךָ נַמִּי –
4 לשיטתך גם אפשר להקשות בקושייתך על רב חסדא, לְרַבָּנָן שיש
5 כאן מבוי שמתוקן כראוי לשיטת רבי יהודה, נַצִּיל לְתוֹכוֹ אוֹכְלִין
6 וּמַשְׁקִין, ולא רק כתבי הקודש.

בס"ד. שיחת יום א' פ' פינחס, י"ג תמוז, ה'תשכ"ט.

בלתי מוגה

[לאחרי שניגנו הניגון "פדה בשלום נפשי" – צוה כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן הניגון "ניעט ניעט ניקאַווא", ועודד בידיו הק' בשמחה רבה].

א. ברוב הענינים, ובפרט בכל הענינים הקשורים עם תורה ומצוות, ישנו "כלל" ו"פרט"[1].

ועד"ז בנוגע להתוועדות של כו"כ עשיריות מישראל בשביל ענין הקשור עם תומ"צ ויהדות – שבודאי יש בזה "כלל" ו"פרט", או בסגנון אחר (שאמנם אין זה אותו ענין, אבל הוא מעין זה): "עיקר" ו"טפל".

וכיון שישנם כו"כ ענינים ופרטים בזה, הנה מתוך ההתבוננות בריבוי הפרטים, עלולים לאבד את שימת־הלב הראוי' לעיקר וכלל הדבר.

ב. וכן הוא בנוגע להתוועדות זו – שיש בה כו"כ ענינים:

לכל לראש – עצם הענין שיהודים ממקומות שונים, בעלי דרגות שונות בלימוד התורה ודרגות שונות בקיום המצוות, מתאספים יחדיו, ועד לאופן ד"לאחדים כאחד"[2], לשם מטרה אחת וענין אחד, מטרה טובה וענין טוב – הרי "אכל בי' עשרה שכינתא שריא"[3], וכמ"ש רבינו הזקן[4] שזהו "אף שאינם מדברים בדברי תורה", ועאכו"כ כאשר הענין שמאסף ומאחד אותם הו"ע טוב הקשור עם שחרור וגאולה של יהודי שמסר נפשו עבור יהדות, ופעל את הנצחון של היהדות, תורה ומצוות, באופן שישפיע גם על הדורות הבאים, להוסיף אומץ בלימוד התורה וקיום המצוות וענייני יהדות, מבלי להתיירא ולפחד מהקשיים הכרוכים בזה.

ועאכו"כ כאשר ההתוועדות היא באופן שמלבד ההתעוררות בשעת מעשה, יש לה השפעה גם על מחר ומחרתיים, להוסיף חום, חיות וחוזק בכל הענינים שעבורם מסר בעל השמחה והגאולה את נפשו – אזי ניתוסף דבר נעלה ביותר, כדברי חכמים[5]: "המעשה הוא העיקר".

ועאכו"כ כאשר ניתוסף חום, חיות וחוזק (לא רק בענינים פרטיים, אלא) גם בכל הגישה והיחס הדרוש לכללות החיים של כל אחד ובני ביתו, כך שנעשה שינוי כללי של כו"כ משפחות, ועד לכו"כ קבוצות וקהילות, שמתעלים לדרגא נעלית יותר בהתקשרותם ודביקותם בהקב"ה ועניניו – "אתם הדבקים בהוי' אלקיכם חיים כולכם היום"[6].

ועאכו"כ כאשר כל אחד מהמסובים אינו מסתפק בעצמו בלבד, אלא משתדל גם בנוגע להזולת,

– כפי שלמדים מהמס"נ של בעל השמחה והגאולה:

מסירת נפשו לא היתה בגלל שהפריעו לעבודה שלו בלימוד התורה וקיום המצוות, או לאופן הנהגת הבית והמשפחה שלו; בענין זה לא היו שום הפרעות, ואף אחד לא הי' מתערב בזה, אפילו לפי החוקים שהיו אז;

מסירת נפשו היתה עבור משפחה שנמצאת בעיירה או מושב במקום נדח, שצריכה עזר בנוגע לחינוך הילדים בדרך היהדות, או בנוגע לכשרות וטהרת המשפחה וכיו"ב – עי"ז ששלח לשם שלוחים, בהעמידו את עצמו בסכנה בגלל עבודתו בהפצת היהדות לאלו שאינם יכולים לעשות זאת בעצמם, כי אם ע"י הסיוע שלו; ענין זה הי' מספיק חשוב אצלו בשביל להעמיד את עצמו בסכנת נפש בפועל.

---

1) ראה גם תורת מנחם חנ"ו ע' 249. וש"נ.
2) לקו"ת ר"פ נצבים.
3) סנהדרין לט, א.
4) תניא אגה"ק סכ"ג.
5) אבות פ"א מי"ז.
6) ואתחנן ד, ד. וראה אבות דר"נ ספל"ד.

וזוהי הוראה ודוגמא חי׳ נצחיים – שהרי ״דברי צדיקים״, מעשיהם ופעולותיהם ״קיימים לעד״[7] – שזהו מה שנדרש מכל אחד מישראל, שנוסף לכך שהוא עצמו ומשפחתו מתנהגים בדרך התורה והמצוה, עליו לקיים את הציווי ״ואהבת לרעך כמוך״[8], לנצל את כל האפשרויות שלו כדי שגם יהודי שני ושלישי, ועד ליהודי שנמצא במקום רחוק, אבל ביכלתו להגיע אליו, יהי׳ קשור עם הקב״ה, תורתו ומצוותיו, ולעשות כל התלוי בו, עד כדי מסירות־נפש –

אזי ניתוסף ענין עיקרי במטרה ותכלית של ההתוועדות.

ובכן: פרטים אלו הם סוגים כלליים, והיינו, שכל פרט הוא ״כלל״ במטרת ההתוועדות.

ומצד ריבוי הפרטים, שכל אחד מהם יש לו חשיבות בפני עצמו – יכולים לפעמים לאבד את שימת־הלב הדרושה לעיקר הדבר.

ג. אך כיצד בוחרים ומבדילים ״עיקר״ ו״כלל״ מבין ריבוי הפרטים?

ובכן: ענין זה הורה בעל השמחה בעצמו במכתבו הידוע מיום ט״ו סיון תרפ״ח[9], לחגיגת י״ב תמוז הראשונה שנערכה בתפוצות ישראל, שבו כותב אודות חגיגת י״ב־י״ג תמוז ע״י התאספות להתוועדות, ומורה גם את מטרתה של ההתוועדות – שמזה ניתן להבין מהו ה״עיקר״ שבהתאספות זו, שכולל את כל הפרטים המנויים לעיל, ועוד נוסף עליהם כהנה וכהנה.

וז״ל במכתבו בנוגע ליום זה: ״ראוי הוא לקובעו ליום התוועדות והתעוררות לחיזוק התורה והיהדות בכל אתר ואתר לפי ענינו״ (וממשיך למנות עוד כמה פרטים).

ד. ובהקדמה:

בכלל צריך כל אחד מישראל להיות מחושב וזהיר בכל המחשבות והדיבורים והמעשים שלו – לחשוב ולדבר ולעשות מה שצריך, לא חסר ולא יתיר.

וטעם הדבר:

כיון שהקב״ה ברא את העולם, וגם יהודי יחיד זה, ונותן לו ימים ושנים (״ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה״[10], ״והיו ימיו מאה ועשרים שנה״[11]), כחות ומרץ ואמצעים כו׳ – הרי בודאי לא יתן פחות מכדי הצורך, אבל גם לא יתן באופן מיותר, שהרי ״כל מה שברא הקב״ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה״[12], וכיון שביכלתו של יהודי למלא את שליחותו בעולם בסכום מסויים של ימים, מרץ ואמצעים וכו׳, אין צורך בדבר מיותר שלא יביא תועלת בתכלית בריאתו בעולם – ״אני נבראתי לשמש את קוני״[13].

וזהו פירוש הפסוק[14] ״ימים יוצרו ולו אחד בהם״ – שאין יום מיותר, וגם אין חסרון של יום ח״ו; כל מה שדרוש ליהודי למלא שליחותו – ניתן לו ״מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה״[15] של הקב״ה בעצמו.

ומזה מובן, שכאשר מקדיש מחשבה לענין שאין בו צורך, דיבור שאינו צריך לדבר, ומעשה שאינו שייך לשליחותו – הרי נוסף לכך שזהו היפך השכל, שבשעה שיש באפשרותו למלא שליחותו של הקב״ה, עושה ענין אחר, שאינו בערך למילוי שליחותו של מלך מלכי המלכים הקב״ה, הנה עוד זאת, שעי״ז יחסרו לו אח״כ המחשבה והדיבור והמעשה הדרושים למילוי השליחות במילואה, כיון שבזבז אותם עבור ענינים שאינם שייכים אליו.

---

7) ראה אג״ק אדמו״ר מוהריי״צ ח״ג ע׳ תקעו. ח״ד ע׳ שלט. ח״י ע׳ קמו. חי״א ע׳ שכט.
8) קדושים יט, יח.
9) אג״ק שלו ח״ב ע׳ פ ואילך. וש״נ.
10) תהלים צ, יו״ד.
11) בראשית ו, ג.
12) שבת עז, ב.
13) משנה ובריתא סוף קידושין.
14) תהלים קלט, טז. וראה לקו״ש חט״ז ע׳ 273. וש״נ.
15) נוסח ברכה הג׳ דברהמ״ז.

אלא, כיון שהקב״ה יודע שמדובר אודות נשמה שמלובשת בגוף בשר ודם, ויש לה נסיונות שונים – לכן נותן אפשרות לענין התשובה, שעי״ז ביכלתו לתקן, למלא ולהשלים את החסר; אבל, ״האומר אחטא ואשוב, אין מספיקין בידו לעשות תשובה״[16], כך, שאי אפשר שמלכתחילה תהי׳ אצלו מחשבה דיבור ומעשה שאינם שייכים למילוי שליחותו.

וכל זה – בנוגע לכל אחד מישראל, ויתירה מזה – בנוגע לכל נברא, כמובן מזה שהדוגמא שהובאה במאמר הגמרא ״לא ברא (הקב״ה בעולמו) דבר אחד לבטלה״ היא מבעלי־חיים, ובעלי־חיים קטנים ביותר; ועאכו״כ שכן הוא בנוגע לגדולי ישראל, ועאכו״כ נשיאי ישראל, ועאכו״כ בענין שפירסמו ברבים, בזמנם, ועל מנת שיקראו ויתבוננו בזה גם בשנים ובדורות שלאח״ז.

ומזה מובן, שסגנון הלשון במכתב הנ״ל הוא באופן דלא חסר ולא יתיר; זהו בדיוק מה שנוגע לידע בשייכות לעיקר ענינה של ההתוועדות.

וענין זה נוגע לא רק באותו זמן, בשנה שנכתב מכתב זה – שהרי כתיבת המכתב היתה כדי שיקראוהו וילמדוהו גם בכל השנים שלאח״ז, בתור הקדמה להתוועדות של י״ב־י״ג תמוז, כך, שזה נוגע גם בשנה זו, במקום זה, ובכל המקומות שבהם נערכת התוועדות של י״ב־י״ג תמוז.

ה. אך כאשר מתבוננים בלשון מכתבו של בעל השמחה והגאולה, שצריכה להיות התוועדות והתעוררות ״לחיזוק התורה והיהדות בכל אתר ואתר לפי ענינו״ – מתעוררת מיד שאלה ותמיהה[17]:

א) בנוגע לסדר הענינים ב״חיזוק התורה והיהדות״ (תורה ואח״כ יהדות) – שהרי אצל יהודי שמדייק בהנהגתו ע״פ התורה, הנה גם סדר הדברים במכתבו, או בדיבורו ומחשבתו הוא מדוייק[18] – דלכאורה צ״ל בסדר הפוך: לכל לראש – יש לחזק כללות ה״יהדות״, שזהו כללות הענין דלימוד התורה וקיום המצוות, הן המצוות שבין אדם למקום והן המצוות שבין אדם לחבירו, כולל גם ההנהגה בעניני הרשות באופן ש״בכל דרכיך דעהו״[19] [וב׳ אופנים בזה: (א) עי״ז ש״כל מעשיך יהיו לשם שמים״[20], (ב) יתירה מזה, ש״בכל דרכיך״ גופא נעשה הענין ד״דעהו״[21]], ולאחרי שפועלים חיזוק היהדות בכלל, אזי יכולים לגשת לחזק פרט מסויים ביהדות – לימוד התורה?!

ב) בנוגע להדיוק ״בכל אתר ואתר לפי ענינו״ – דלכאורה, הרי ידוע לשון הרמב״ם[22] שהתורה היא נצחית, ולא תהי׳ מוחלפת, אלא היא בכל התוקף בכל מקום ובכל זמן, וא״כ, מהו הפירוש ש״חיזוק התורה והיהדות״ צ״ל ״בכל אתר ואתר לפי ענינו״, הרי התורה והיהדות הם בשוה בכל מקום?!

ו. ובכן, בדיוק הלשון ״חיזוק התורה והיהדות״, תחילה תורה ואח״כ יהדות (ולא כפי שמסתבר לכאורה להיפך), מצינו מענה על ענינים ש״הרעישו״ את דורנו – בנוגע לשאלה מהי ״יהדות״ ומהו ״יהודי״.

ובהקדמה:

אצל כל יהודי – אם הוא רק נורמלי (בלשון המקובלת בימינו) – מונח בפשיטות שעליו להיות יהודי, כלומר, להתנהג באורח חיים יהודי; בזה הכל מודים.

וכאשר מישהו טוען בנוגע ליהודי שאינו רוצה לנהוג בדרך היהדות, שמדובר אודות חייו הפרטיים של פלוני, ואין לאף אחד להתערב בזה,

– ומוסיף לטעון שע״פ כללי הדמוקרטיא (שהרי אנו חיים במדינה דמוקרטית), יכולים לדבר אתו כמה שרוצים, אבל אסור להפריע לו ח״ו, ואם אינו רוצה לשמוע, אסור אפילו לדבר אתו; ויתירה מזה:

16) יומא פה, ב (במשנה).
17) תוכן ונקודת הדברים דלקמן – הוגה ע״י כ״ק אדמו״ר שליט״א, ונדפס בלקו״ש חל״ג ע׳ 145 ואילך.
18) ראה גם תורת מנחם חנ״ג ריש ע׳ 269. וש״נ.
19) משלי ג, ו.
20) אבות פ״ב מי״ב.
21) ראה לקו״ש ח״י ע׳ 104. וש״נ.
22) ראה רמב״ם הל׳ יסוה״ת רפ״ט. הל׳ מלכים פי״א סה״ג. פיה״מ סנהדרין פ׳ חלק יסוד התשיעי.

כדי להיות הוגן (״קאָרעקט״) בהנהגה שבין אדם לחבירו, יש להקדים ולבקש ממנו ״רשיון״ לדבר אתו אודות הנהגתו הפרטית —

הרי זה בדוגמת אדם שרוצה לאבד עצמו לדעת, רחמנא ליצלן, שלמרות היותו מבוגר, וצועק, שרצונו לאבד את עצמו לדעת הוא ענינו הפרטי, ואין לאף א׳ להתערב ולומר לו דעה — הרי מנהג פשוט בכל המדינות, שמגייסים את כל הכחות כדי למנוע ממנו לעשות זאת, מבלי לבקש ממנו רשיון... שכן, אדם נורמלי שדעתו מיושבת עליו, לא יתכן שירצה לאבד את עצמו רח״ל.

וכן הוא בנוגע ליהודי ביחס ליהדות — שהיא ״חיינו ואורך ימינו״[23]: אין זה כמו אצל שאר העמים, שהאדם הוא מציאות לעצמו, ו״מציאות״ זו קיבלה על עצמה הנהגה או דת מסויימת, ולכן יש ביכלתה לעבור מדת זו לדת אחרת או להשאר ללא דת, ואעפ״כ לא תשתנה מציאותה; אצל יהודי אין מציאות כזו — כל מציאותו של יהודי היא: תורה ומצוות.

ולכן אמרו רז״ל[24] ״אע״פ שחטא ישראל הוא״: אם הוא רק נולד בתור יהודי, הנה כל מה שיאמר ויעשה כו׳, גם כאשר עובר עבירה ונקרא ״חוטא״ — ״ישראל הוא״. וכאשר צועק שמתחרט על כל הענין, ורוצה להיות ״כגויי הארצות״ — אומרים לו, שלא ניתנה לו ברירה על זה; זוהי המציאות שלו. הוא יכול לבטל את מציאותו (״זיך מאַכן אויס מציאות״) רח״ל, אבל כל זמן שהוא בחיים — ״ישראל הוא״, וכאשר עושה דבר שאינו ע״פ תורה ומצוות, הרי זה אצלו ״חטא״.

ואע״פ שבנ״י טענו ש״עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה כו׳״[25] — הרי זה רק בנוגע לביטול השידוך כו׳, אבל אי אפשר לבטל את עצם מציאות הדבר; יכולים רק לשנות דבר שניתוסף לאחרי שישנה כבר המציאות.

במה מתבטאת איפוא המחלוקת בין ה״נורמליים״ — המחלוקת היא: מהי ״יהדות״ ומהו ״יהודי״:

יש מי שמשלה את עצמו ש״יהדות״ יכולה להיות הנהגה כזו שהיא היפך השולחן־ערוך, או שמקבל את סמכות השו״ע באופן חלקי בלבד, ״למחצה ולשליש ולרביע״[26], ואעפ״כ ״עודנו ביהדותו״; הוא טוען שאין זה ענין של ״עבירה״ [שיכול להיות גם אצל צדיק, כמ״ש[27] ״אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא״], אלא הוא סבור שמצוה פלונית אינה שייכת אליו, כך, שגם אם לא יקיימנה, לא יחסר לו מאומה; אין לו שום קשר עם מצוה זו!

ובדקות יותר — אצל אלו שטוענים שהם מקבלים על עצמם תורה שבכתב ותורה שבעל־פה, וגם ״דקדוקי סופרים״, אבל אינם מחוייבים לקבל על עצמם את חומרות הגאונים וגדולי ישראל שבדורות האחרונים, ולדוגמא: הגהות הרמ״א על השולחן־ערוך, או מה שהשולחן־ערוך עצמו ״מוסיף״ ו״מחדש״ בדיני התורה — טוען הוא — אינם כובלים אותו; כשרוצה — עושה זאת, וכאשר אינו רוצה — אין זה פוגע ביהדותו!

ואח״כ נעשה מ״חבלי השוא״ — ״כעבות העגלה״[28], כמדובר פעם בארוכה[29], שהמעבר מ״דרך המלך״ (בלשון המדינה: ״היי־וויי״) למעבה היער לא נעשה מתוך דילוג חד־פעמי, אלא ההתחלה היא באופן של סטי׳ ועיקום ״כחוט השערה״, ואח״כ ניתוסף עוד ״חוט״ ועוד ״חוט״ בכיוון היורד מדרך המלך, ועד שמגיעים לתעות במעבה היער, מקום שאין בו בני־אדם, כי אם חיות טורפות בלבד.

ועד״ז בנדו״ד: כאשר יהודי מתחיל עם ״הנחה״ שיש לו ״בעלות״ על יהדות, כך, שדבר שמוצא־חן בעיניו הוא מקבל, ודבר שאינו מוצא־חן בעיניו אינו מקבל, באמרו שאין זו ״עבירה״, אלא זוהי שלימות היהדות — אזי ממשיך לילך ולהתדרדר: הוא מתחיל להתווכח בנוגע לתורה שבעל־פה אם גם היא מן

23) נוסח ברכת ״אהבת עולם״ בתפלת ערבית, ע״פ לשון הכתוב ס״פ נצבים.
24) סנהדרין מד, רע״א.
25) שם קה, א.
26) לשון חז״ל — ב״ק ע, א. ועוד.
27) קהלת ז, כ.
28) ישעי׳ ה, יח. וראה סוכה נב, א. פרש״י עה״פ.
29) ראה שיחת י״ב תמוז תשכ״ה סי״ד (תורת מנחם חמ״ד ע׳ 84). חנ״ג ס״ע 133 ואילך. וש״נ.

השמים, או שמא רק תורה שבכתב, ואח״כ מתחיל להתווכח גם בנוגע לתורה שבכתב – איזה ענין הוא מן השמים ואיזה ענין אינו מן השמים!

כלומר: אין זה רק חסרון בענין של מעשה, ובאופן שיודע ומרגיש שעבר עבירה, שאז יעשה תשובה כו׳, אלא הוא עושה מזה שיטה („טרענד") ביהדות, שמקבלת רק חצי מתורה שבעל־פה, או שאינה מקבלת תורה שבעל־פה לחלוטין, ועד״ז גם בנוגע לתורה שבכתב.

וממשיך לטעון, שאצל שאר אומות העולם, כאשר נשתנו העיתים אזי נשתנו הדתות, ואעפ״כ נשארו העם והמלוכה בקיומם, ובמה שונה הוא משאר גויי הארץ?!...

ובפרט בידעו שהקב״ה נתן לו ראש על הכתפיים, ונתן בראשו חכמה ובינה, וכתב בתושב״כ אודות „חכמתכם ובינתכם לעיני העמים"[30], וכיון שכן, הרי אם שאר האומות יכולים לבחור ע״פ חכמתם ושכלם כיצד להתנהג בחיים, עאכו״כ הוא, שיש לו חכמה ובינה יותר, יכול בודאי לבחור ולקבוע איזה חוקים ומשפטים טובים עבורו, ואיזה היו טובים בעבר, אבל עכשיו אינם טובים, אלא הם מפריעים לו ואין לו צורך בהם, ואעפ״כ, הרי זו „יהדות" בשלימותה!

ז. ולכן יש צורך להבהיר, שעוד לפני שמתעסקים ב„חיזוק היהדות", הנה התנאי לזה הוא – „חיזוק התורה", שצריך ללמוד מהי „יהדות" – בתורה, תורה זו שעלי׳ מסרו יהודים את נפשם במשך אלפי שנים, ושמרוה בשלימות במשך כל הדורות.

בענין זה אין צורך בחיזוק אמונה; יש צורך רק ב„חיזוק התורה" – ע״י העיון וההתבוננות בדברי ימי ישראל, ב„היסטורי׳" של עם ישראל בכל הדורות.

ובכן, „כבר הי׳ לעולמים": ארבעים יום לאחרי מתן־תורה היו כבר אלו שעשו „עגל הזהב", ואמרו „אלה אלקיך ישראל"[31]; הם לא אמרו שאינם חפצים להיות יהודים („אויס איד"), כי אם „אלה אלקיך ישראל"; הנך יהודי, אלא ש„אלקיך" הוא „עגל הזהב"!...

ובסופו של דבר – התחרטו עובדי העגל ושבו בתשובה וחזרו להיות יהודים כמו שאר תלמידי משה רבינו.

וכן הי׳ גם מיד כשנכנסו לארץ ישראל, ארץ הקודש – שהיו כאלו שעבדו „את הבעלים ואת העשתרות"[32] (והיינו, שאפילו קדושת ארץ ישראל לא הגינה עליהם כו׳), באמרם, שגם הם שייכים לארץ ישראל (ולא שבגלל שעובדים ע״ז מתבטלת שייכותם לארץ ישראל), אלא טענו שבארץ ישראל עצמה יש שבטים שעובדים את ה׳, ויש כאלו שמתנהגים כשאר עמי הארץ, כמו כנען; ובסופו של דבר, כעבור דור, שבו בתשובה וחזרו להיות כמו שאר השבטים.

וכך גם בזמן שביהמ״ק הי׳ קיים – מקדש ראשון, היו גם כאלו כמו ירבעם בן נבט, שטען שיכולים להשאר יהודים, ואעפ״כ לא צריכים ללכת להשתחוות להקב״ה בירושלים עיר הקודש, כיון שיש „עגל הזהב" בדן ויש „עגל הזהב" בבית א־ל[33]; אין צורך לילך למלכות יהודה, אלא ישנו מקום קרוב ונוח יותר, וגם שם יכולים להקריב קרבנות וכל שאר הענינים; אבל מצב זה החזיק מעמד רק כמה מאות שנים, ואח״כ ראו את הסוף – שעשרת שבטים החזירם ירמיהו מהגלות, ועוד לפני כן שבו בתשובה על העגלים שעשה ירבעם בן נבט[34].

וכך הי׳ גם בגלות בבל, ובזמן ביהמ״ק השני, וכן הלאה, עד לדורנו זה; חבל על הזמן להביא את כל הדוגמאות.

---

30) ואתחנן ד, ו.
31) תשא לב, ד.
32) ס׳ שופטים יו״ד, ו.
33) מלכים־א יב, כט.
34) ראה מלכים־ב יז, ב ובפרש״י. כג, כב ובפרש״י. ירמי׳ ג, יב ובפרש״י. תענית ל, סע״ב ואילך ובפרש״י. וש״נ. מגילה יד, ב ובפרש״י וש״נ.

זהו מה שרואים במשך כל הדורות, שגם כאשר היצה״ר – שהי׳ תמיד – פעל על יהודי פלוני בן פלוני שירד מהדרך והרעיש שהוא צודק כו׳ – הרי זה החזיק מעמד זמן קצר בלבד, ולאחרי כן קרה אחת משתי האפשריות: או שהוא ותלמידיו חזרו להיות יהודים שומרי תורה ומצוה, או שלא נשאר מהם שריד ופליט רח״ל[35].

ולאלו שטוענים שכיון שחיים בזמן שנתחדשו תגליות גדולות במדע – לפי דעתם – יש צורך לנצל את החידושים של המדע גם ביחס לתורה, עליהם לדעת, שכל אלו שרצו ״לחדש״ ביהדות, הנה החידוש שלהם לא הי׳ קשור עם מצב של ״התקדמות״ כתוצאה מריבוי ידיעות והבנה עמוקה; כל סטי׳ מיהדות אינה קשורה עם עלי׳ למדריגה נעלית יותר ב״תרבות״ (כפי שיש שרוצים להשלות את עצמם), או הבנה עמוקה יותר בענינים שבין אדם למקום או בין אדם לחבירו, או בגלל שנעשו מזוככים יותר (״איידעלער״), ולכן לא צריכים את ההגבלות והגדרים וסייגים שהיו צריכים בעבר – כל זה אינו נכון;

כל זה בא מאותו יצה״ר שבגללו נעשה ״עגל הזהב״ ביום הארבעים ואחד לאחרי מ״ת!

ולא עוד אלא שעתה, גדלה יותר טפשותו של היצה״ר, כי, בפעם הראשונה, אצל עובדי העגל, לא היתה להם הוכחה, והיו יכולים לומר: אולי הם צודקים, ודי לתורה בארבעים יום, ואילו ביום הארבעים ואחד אזי ״אלה אלקיך ישראל״; משא״כ עכשיו, יכולים להתבונן ולראות מה אירע במשך כל הדורות – ״דוגמאות חיות״ מכל מיני תקופות שונות, שכל אלו שרצו לחדש ביהדות, לא הי׳ זה בגלל שניתוסף גדלות, עומק או רוחב במדע, אלא בגלל שסטו מדרך התורה מאיזה טעם שיהי׳, ולכן היו יכולים לדמיין לעצמם ש״אלה אלקיך ישראל״, אע״פ שזהו ״עגל הזהב״, ולא ״אנכי הוי׳ אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים״[36].

ומאז, לאחרי שעברו ריבוי שנים, רואים דוגמאות מכל המדינות ומכל הזמנים, בנוגע לכל סטי׳ מדרך התורה, שהתוצאה מזה היתה בא׳ מב׳ האופנים: או שהוכרחו לחזור בתשובה, או שנאבדו לגמרי רח״ל.

עובדה זו מעניקה גם את הביטחון, שכל התנועות שסרות מדרך התורה, אינן יכולות להישאר בתחום ה״יהדות״, וסוכ״ס הנה ״בל ידח ממנו נדח״[37], שיחזרו לתורה, ובמילא יחזרו ליהדות – יהדות אמיתית, כפי שיהדות צריכה להיות.

אבל, חבל על הזמן, ויתירה מזה, חבל על הימים שעוברים עד שישובו בתשובה [כאמור לעיל (ס״ד) שכל יום, כל מאמץ וכל ענין הוא מחושב בדיוק] – בה בשעה שיכולים לכתחילה לא לטעות.

ח. ובענין זה רואים דוגמא בולטת גם מהמאסר והגאולה של בעל השמחה והגאולה:

במכתבו הנ״ל כותב בעל השמחה והגאולה: ״הכל יודעים ברור (כפי שיודעים כל אלו שזוכרים מה שאירע אז), אשר המאסר והגלות בא לי על ידי אמצעות הלשנת אחינו שונאינו מנדינו הנוקמים בשומרי דת משה וישראל נגד חוקי המדינה והשלטון״.

כלומר: המאסר לא נגרם ע״י הממשלה עצמה, אלא ע״י חלק מסויים של המפלגה, שקראו את עצמם (לא בשם ״גוים״, או אפילו סתם אנשי המפלגה, אלא) בשם ״יעווריסקאַיע סעקציע״, שפירושו, המחלקה היהודית של המפלגה!...

ומשמעות הדברים – שטענו שהם יהודים, אבל במה מתבטאת היהדות שלהם – בכך שהם צריכים שלא לאפשר הענין של לימוד תורה וקיום מצוות, וחינוך ילדים בדרך היהדות!

ובגלל זה אירע להם כל מה שאירע בסופו של דבר,

– אסור שיהי׳ ח״ו רגש של היפך הצער כאשר יהודי נאבד, אבל רואים שגם ענין זה הי׳ באופן של ״מדה כנגד מדה״[38] –

35) ראה גם תורת מנחם חנ״ה ריש ע׳ 342. וש״נ.
36) יתרו כ, ב. ואתחנן ה, ו.
37) ע״פ שמואל־ב יד, יד. וראה הל׳ ת״ת לאדה״ז פ״ד סה״ג. תניא ספל״ט.
38) סנהדרין צ, סע״א. וראה סוטה ח, ב ואילך.

שכאשר בסופו של דבר קיבלו את ה״פסק״ שלהם מהממשלה, אמרו להם, שהסיבה שמענישים אותם עד לעונש של היפך החיים, היא, בגלל שהם מתנהגים בתור עם בפני עצמו, בתור יהודים (כידוע לכל אלו שיודעים דברי הימים ההם).

ט. ובהנוגע אלינו:

כאשר רוצים לבד לקבוע שיטה מהי ״יהדות״, מבלי לעיין בשולחן־ערוך, ולקבוע לבד שיטה ״מיהו יהודי״, מבלי לשאול אצל תנאים ואמוראים ופוסקי ישראל — הנה סוכ״ס תועים בדרך, עד שמגיעים ל״יעווסעקציע״ — אלו שהם נגד יהודים, באשר הם יהודים.

ולעומת זאת, כאשר ישנו הענין של יציאה ממאסר, כיון שרואים את אור האמת, את היהדות האמיתית, ע״י חיזוק תורת אמת — אזי בטוחים שכיון ש״היא חיינו ואורך ימינו״, בודאי תומשך ברכתו של הקב״ה לאריכות ימים ושנים (ובאופן שיהיו) טובות, ימים ושנים בריאים ומוארים, מתוך נחת אמיתי מבנים ובני בנים, כיון שמתנהגים בדרך התורה והמצוה, תורת חיים ומצוותי׳, עליהם נאמר[39] ״וחי בהם״, ולכן מתברכים מהקב״ה, ״אלקים חיים״, בבני חיי ומזוני רוויחא.

ומהתוועדות של כו״כ מבנ״י לוקחים תוספת חיים, הוספה בחיות, חום ואור, בנוגע להנהגה בחיי היום־יום, בימות החול, ועאכו״כ בימי שבת ויום טוב, מתוך גאולה אמיתית מכל הענינים שמבלבלים בחיים.

וזוהי הכנה קרובה לגאולה הכללית של כל בנ״י מן הגלות, ע״י משיח צדקנו, שיבוא ויגאלנו מן הגלות, ויוליכנו קוממיות לארצנו, בקרוב ממש.

* * *

י. וממשיך בהמכתב, ש״חיזוק התורה והיהדות״ צריך להיות ״בכל אתר ואתר לפי ענינו״.

וכאמור לעיל (ס״ה), שבהשקפה ראשונה, אינו מובן, לכאורה, כיצד אפשר לומר ש״חיזוק התורה והיהדות״ צריך להיות ״בכל אתר ואתר לפי ענינו״, בה בשעה שתורה ויהדות נצחיים הם, ועומדים בקיומם בכל התוקף, בכל המקומות ובכל הזמנים?

אך הענין הוא — שאין הכוונה לעשות שינויים ח״ו בתורה או ביהדות, אלא שהאופן והגישה כיצד לפעול בחיזוק התורה והיהדות, צריך להיות תוך כדי התחשבות בתנאי המקום והזמן, טבעו ותוכנו כו׳.

יא. ובהקדמה:

ישנה שיטה שיכולים לפעול רק במקום וזמן המתאימים בכל מאת האחוזים, ואם לאו — אין זה שייך אליו; הקב״ה ידאג כבר לספק מה שדרוש להם; אבל הוא — יש לו עסק רק עם אלו שהם שומרי תורה ומצוה, וסבורים כמוהו שיש לחזק תורה ויהדות; דוקא בהם ישקיע את כחותיו להתעסק עמהם כו׳.

ובכן — זהו היפך הגישה של הבעש״ט בתורת החסידות, שגילה את החיות והחום והאור של התורה — פנימיות התורה — באופן גלוי לכאו״א מישראל,

באמרו, שציווי התורה ״ואהבת לרעך כמוך״, מתייחס לא רק לחבר שמתגורר אתך תחת גג אחד בגשמיות, וכן ״תחת גג אחד״ ברוחניות, היינו, שנמצא באותה מדריגה בהקישור לתורה ויהדות כמוך — שבזה לא שייך לומר ״לפי ענינו״, כיון שזהו בשוה אצלו ואצל כל אלו שיש לו עסק עמהם;

אלא הפירוש ב״ואהבת לרעך כמוך״ הוא — אפילו ביחס ליהודי שאף פעם לא נפגש עמו, כיון שהלה נמצא בקצה השני של כדור הארץ[40].

והכוונה בזה — לא רק לריחוק בגשמיות, שביניהם מפסיק מקום גשמי, שטח אדמה שמשתרע על מספר מסויים של קילומטרים,

---

39) אחרי יח, ה.

40) ראה כתר שם טוב בהוספות סקל״ג. וש״נ (נעתק ב״היום יום״ טו כסלו. וראה גם שם ג אדר א).

— שהרי בימינו אלו אין זה דבר המונע, שכן, במשך שעות ספורות יכולים להגיע לכל מקום בעולם. ובפרט אם רוצים רק למסור איזה פתגם או הוראה וכו׳, הרי בימינו ישנם האמצעים והמכשירים שעל ידם יכולים להעביר את הדברים בכל קצוי תבל במשך רגעים אחדים, ועד ל״רגע כמימרא״[41], כך, שאין חידוש בכך שיכול לדבר גם עם יהודי שנמצא בקצוי תבל —

החידוש הוא איפוא בנוגע ליהודי שגם ב״שטח״ ומהלך רוחני — ביחס ליהדות — הוא רחוק לגמרי ממנו, ועד שמעולם לא נפגש עמו.

מהי משמעותה של פגישה עם יהודי ברוחניות?

ובכן: איתא בשו״ע[42] — מיוסד על דברי הגמרא[43] — שכאשר יהודי נושא תפלה באיזה מקום שהוא, עולה תפלתו דרך מקום המקדש, ולכן, בשעת שמונה־עשרה, שזוהי עיקר התפלה, צריך להחזיר פניו כנגד בית המקדש וקודש הקדשים.

וכיון שהתפלה כדבעי היא באופן של שפיכת הלב, נמצא, שלבו ולבם של כל בנ״י שמתפללים, נפגשים יחדיו באותו ביהמ״ק וקדה״ק, אע״פ שפלוני חי בקצה אחד של כדור הארץ וחבירו חי בקצה השני של כדור הארץ.

ועל זה אומר הבעש״ט, שאפילו יהודי שמעולם לא נפגש עמו, כלומר, יהודי שנשבה לבין הנכרים, רח״ל, ומעולם לא התפלל, אפילו לא כשנעשה בר־מצוה, שלכן מעולם לא נפגש עמו, כיון שלבו לא הי׳ אף פעם בביהמ״ק — גם ביחס אליו נאמר הציווי ״ואהבת לרעך״.

והתורה מוסיפה — ״כמוך״: אי אפשר לחלק ולומר שכאשר אתה פוגש יהודי דתי, הבן שלך, אזי תהי׳ האהבה באופן כך, ואילו ביחס למישהו אחר תהי׳ האהבה במדריגה פחותה, אלא ״ואהבת לרעך כמוך״; עליך להתאמץ ולהשתדל שגם אליו תהי׳ האהבה ״כמוך״, אע״פ שזהו ״רעך״ שלא פגשת מעולם.

יב. ובכן: גם כשמדובר אודות יהודי שמעולם לא נפגש עמו ברוחניות, כך, שאין ביניהם דברים משותפים שיכולים לקשר אותם — הנה גם הוא ״רעך״; הקב״ה אומר ש״אב אחד לכולנה״[44]; גם הוא בן אברהם יצחק ויעקב, ו״אע״פ שחטא ישראל הוא״, ועאכו״כ אם חטאיו אינם באשמתו, להיותו ״תינוק שנשבה לבין הנכרים״[45], ולכן, עליך לדבר עמו מתוך אהבה, ולחזק אותו בתורה ויהדות.

אבל יש חילוק באופן החיזוק:

אם הדיבור עמו יהי׳ מאמר עמוק בשיטת הגמרא — לא יבין במה דברים אמורים, ומזה לא יבוא להעריך את היוקר של לימוד התורה; אם ילמדו עמו פסוק קשה בתנ״ך — לא יתקרב עי״ז ליהדות;

עם יהודי כזה יש להתחיל מה״אל״ף־בי״ת״ של תורה וה״אל״ף־בי״ת״ של יהדות, ולולי זאת, אין זה ״לפי ענינו״.

אלא, שיש להזהר שהלה לא יחשוב ש״אל״ף־בי״ת״ הוא הכל — שהרי זה היפך האמת:

התורה היא ״תורה אחת״, וכידוע הפתגם[46] שמאות ב׳ של ״בראשית״ עד לאות ל׳ של ״לעיני כל ישראל״ הרי זו תיבה אחת ארוכה בתורה שבכתב; ומיד לאחרי האות ל׳ של ״לעיני כל ישראל״ שבסיום החומש — באה בהמשך לזה האות מ׳ של ״מאימתי קורין את שמע בערבין״[47], וכל שאר הענינים שלאח״ז, עד ״כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש״[48], שהם כל הענינים שנתחדשו ע״י גדולי ישראל — כל זה הוא ״תורה אחת״, שאי אפשר לחתכה ולחלקה לחלקים[49].

---

41) ברכות ז, א.
42) או״ח רסצ״ד.
43) ברכות ל, א.
44) מלאכי ב, יו״ד. וראה תניא רפל״ב.
45) שבת סח, ב.
46) ראה תורת מנחם — רשימת היומן ע׳ תג. וש״נ.
47) ריש מס׳ ברכות.
48) ראה הנסמן בלקו״ש חי״ט ע׳ 252.
49) ראה גם שיחת י״ג תמוז תשי״ט סכ״ב ואילך (תורת מנחם חכ״ו ע׳ 113 ואילך).

ורק בגלל שהוא "מתחיל" – אי אפשר להתחיל עמו מה"אמצע"; סדר הלימוד הוא באופן ד"חנוך לנער על פי דרכו"[50] – "לפי ענינו", ואז יגיע סוכ"ס למעמד ומצב ש"גם כי יזקין"[50] תהי' לו תורה שלימה.

יג. זוהי איפוא הבהרת הדברים:

"יהדות" – לא שייך בה פשרות; לא שייך שינוי בין יהודי אחד לשני, או שינויים ממקום למקום או מתקופה לתקופה, כיון שזהו ענין הקשור עם תורה, שניתנה ע"י הקב"ה, וכשם שלא שייך שינוי אצל הקב"ה, כך לא שייך שינוי בתורה ויהדות שניתנו על ידו.

אבל כשבאים "בכל אתר ואתר", בכל מקום ובכל עיר – יש להתבונן ולבחון באיזה אופן צריך ללמוד עמהם תורה, כדי שיבינו את הדברים ויתקבלו אצלם, ויהיו ה"חיים" שלהם – "כי הם חיינו ואורך ימינו", כפי שנאמר בנוגע לכל אחד מישראל, מן הקצה אל הקצה, מ"ראשיכם שבטיכם" עד "חוטב עציך" ו"שואב מימיך"[51].

וזהו הדיוק במכתבו של בעל השמחה והגאולה – שמוכרח להיות "חיזוק היהדות" עי"ז שמקודם לכן ישנו "חיזוק התורה";

ועוד זאת – שאין להסתפק בפעולתו במקום שנמצא בו, שזהו המקום שלו, לפי ה"געשמאַק" והרגילות שלו, אלא צריך לפעול גם "בכל אתר ואתר" – בכל מקום שהגיעה אליו ידיעה שיש שם יהודים,

והפעולה "בכל אתר ואתר" צריכה להיות "לפי ענינו" של מקום זה: אין לו לדרוש מהם שתיכף ומיד שפוגשים אותו יהיו כמותו, או כמו פלוני בן פלוני, אלא "לפי ענינו" – לקרב אותם לתורה בדרך שהם יכולים לקבל, ואז יצליח בחיזוק התורה והיהדות אצלם.

יד. ולסיכום הדברים – במילים קצרות:

אסור לפטור את עצמו ולוותר ח"ו אפילו על יהודי אחד, מבלי הבט על אופן הנהגתו, כיון שגם הוא בכלל "רעך" שאודותיו נאמר הציווי "ואהבת .. כמוך" (כפי שמאריך רבינו הזקן בפרק "לב" שבתניא).

וכיון שאי אפשר ואסור לפטור את עצמו ממנו – בהכרח להתעסק עמו, וההתעסקות עמו צריכה להיות (לא כמו עשיית דבר קשה שמוכרח לעשותו, אלא) מתוך רגש של אהבה – "ואהבת".

והתעסקות זו צריכה להיות "לפי ענינו":

צריך לומר לו, שישנה תורה שיש בה תרי"ג מצוות, ותורה זו שייכת לכל אחד מישראל, וכל אחד מישראל יכול לקיימה, וסוכ"ס אכן יקיימנה, אלא שסדר הלימוד הוא "לפי ענינו": מי שאוחז לפני האל"ף – מתחילים ללמדו את האל"ף, ומי שכבר למד את האל"ף – מתחילים ללמדו את הבי"ת, וכו' וכו', ועד שפועלים שהתלמיד והמקבל לא יהי' זקוק אליו, אלא יוכל לעמוד על רגליו.

וכאמור לעיל – צריך לומר לכל אחד, שעליו לדעת, שבתורה לא שייך פשרות; התורה כולה מתחילתה עד סופה היא מן השמים – מהקב"ה, וכשם שהקב"ה כולו אמת, כך גם התורה כולה אמת; אלא, כיון שאתה נמצא במעמד ומצב מסויים ביהדות, לימוד התורה וקיום המצוות, עליך ללכת "מחיל אל חיל"[52], להוסיף ולהתעלות יותר ויותר,

ולא להתפעל ולהתיירא מזה שאתמול הי' חסר אצלו משהו, ושלשום הי' חסר עוד יותר, ולכן "אמרתי נואש"[53] רח"ל, מי יודע אם יוכל פעם להיות יהודי כדבעי, "תמים תהי' עם הוי' אלקיך"[54], שלם בשלימות התומ"צ – כי, כל עשרת הדברות נאמרו בלשון יחיד: "אנכי הוי' אלקיך"[36], "זכור", "לא תענה" ו"לא תחמוד" וכו', כך, שלכל יהודי בפרט ניתנה התורה כולה מתחילתה ועד סופה, וניתנה ע"י הקב"ה שיודע

50) משלי כב, ו.
51) ר"פ נצבים.
52) תהלים פד, ח.
53) ע"פ ישעי' נז, יו"ד.
54) פ' שופטים יח, יג. וראה לקו"ת נצבים מה, ג.

״יצר לב האדם״[55], ומעריך את הכחות והנסיונות של כל אחד, ואינו תובע ממנו יותר מכפי הכח שנתן לו[56]; וכיון שהקב״ה תובע זאת ממנו, ברור הדבר, שאם רק ירצה באמת, יוכל מכאן ולהבא לילך בעילוי אחר עילוי ולהתקרב להקב״ה,

ויתירה מזה – שע״י ענין התשובה יוכל למלא ולהשלים גם מה שהחסיר אתמול ושלשום, עד שיהי׳ ״בא בימים״[57], כפירוש הזהר[58], שבא להקב״ה עם כל ימיו כפי שהם ״ימים שלמים״, כרצונו של הקב״ה בנוגע להנהגתו של יהודי, לא רק בשבת ויו״ט, אלא גם בימות החול, שגם אז יכירו עליו שהוא שליח של הקב״ה להאיר בעוה״ז הגשמי.

ויעשה זאת מתוך שמחה וטוב לבב – ע״י הסיוע מיהודי נוסף שמסייע לו מתוך אהבה אמיתית,

ואז – ״מאיר עיני שניהם הוי׳״[59], שהרי גם ליהודי המסייע מגיע שכר, לא פחות מהשכר שמגיע ליהודי שהסתייע על ידו,

והרי גם הוא זקוק לברכתו של הקב״ה, שכן, ״אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא״[27]: כל אחד צריך למלא משהו שהחסיר במילוי שליחותו, ולכן זקוק לסליחה ומחילה וכפרה מהקב״ה, ולכן, כשיבוא ויאמר להקב״ה שעזר ליהודי נוסף להתקרב ליהדות, הרי זה יתן לו את ההצדקה וההבטחה שהקב״ה יעזור לו, שיתוסף אצלו בעניני יהדות שצריך להשלים.

וכולם יחד יעמידו ״צבאות ה׳״, ״חיילים״ של הקב״ה, שהולכים בכח התורה ובכח המצוה, לגאולה האמיתית והשלימה ע״י משיח צדקנו, בקרוב ממש.

טו. בנוגע להמאסר והגאולה של בעל השמחה והגאולה, ישנם רשימותיו מכל פרטי המאורעות[60], החל מתחלת הענין, וכל המשך הדברים שהיו במשך כמה ימים עד לריבוי ימים, בהיותו במאסר – שהתחיל לרשום עוד בהיותו במאסר[61], ואח״כ המשיך והוסיף כו׳, וגם נתן להדפיס[60], כיון שרצונו הי׳ שישאר גם עבור השנים שלאח״ז, מתוך תקוה שהדבר יביא תועלת בהלימוד מהמאסר והגאולה, ובעיקר, בנוגע ל״חיזוק התורה והיהדות״, חיזוק בלימוד התורה, שעי״ז תהי׳ הכרה אמיתית במהותה של היהדות (כנ״ל בארוכה).

ברשימות אלו, שכבר נדפסו[60], ישנם ענינים שכל אחד נעמד עליהם, שרואים מיד באופן בולט מה שיכולים, צריכים ומוכרחים ללמוד מזה; אבל ישנם ענינים שבהשקפה ראשונה אינם אלא פרטים מכללות הסיפור שלכאורה אינם חשובים כ״כ, ועד שיש ענינים שלא מובן כלל הקשר והשייכות שלהם, ומה גם לכותבם ולהורות על הדפסתם והפצתם, ועד שמאז נקראו ונלמדו ע״י עשרות אלפים מבנ״י.

טז. ויש להתעכב על אחד הענינים שלכאורה אינו מובן כלל:

ברשימה הנ״ל[62] מספר בעל השמחה והגאולה אודות סדר ההנהגה בעת הישיבה בבית האסורים – לא עלינו – החל מההכרזה בהתחלת היום: ״עמדו, עמדו, הגיע הזמן לעמוד״, והמשכו בשאר פרטי הענינים במשך היום, ועד להכרזה האחרונה בסוף היום: ״שכב לישן, הגיע מועד השינה״.

ומסיים[63]: ״אין מורה שעות בחדר הכלא, ולזאת, עפ״י הכרוזים של הקיצה, חלוקת לחם, חמין, אוכל, דייסא, חמין, שינה, יודעים בערך שעות היום, כי, בקיץ זמן העמידה מחצי השביעית עד השביעית, לחם חצי השמינית וכו׳, שכיבה חצי האחד עשרה״.

---

55) נח ח, כא.
56) ראה כתובות סז, רע״א. ע״ז ג, סע״א. תנחומא נשא יא. ועוד.
57) חיי שרה כד, א.
58) ראה זח״א קכט, א. רכא, ב ואילך. רכד, א. וראה גם לקו״ש חל״ה ע׳ 92. וש״נ.
59) משלי כט, יג. וראה תמורה טז, א. תניא בהקדמה.
60) לקו״ד ח״ד תריא, ב ואילך. ולאח״ז בסה״ש תרפ״ז ע׳ 179 ואילך (עם הוספות).
61) ראה גם שיחת י״ב תמוז תשכ״ו סכ״ז (תורת מנחם חמ״ז ס״ע 179 ואילך). חנ״ו ע׳ 299.
62) לקו״ד שם תרנב, סע״א ואילך. סה״ש שם ע׳ 220 ואילך.
63) לקו״ד שם תרנט, א. סה״ש שם ע׳ 227. וראה גם סה״ש תש״א ע׳ 138. תש״ב ריש ע׳ 82.

והכוונה בזה – כפי שיכולים לומר בפשטות – שרצונו לבאר עד כמה גדולה שליטת ״בית־האסורים״ על האסיר, שנוטלת ממנו את כל בעלותו, שאינו עומד ברשות עצמו, ועד שאפילו לדעת אם עכשיו יום או לילה, ואיזה חלק מהיום – גם בענין זה תלוי הוא בה״שומר״ הממונה ע״י הנהלת בית־האסורים.

ומיד לאחרי הסיפור שבבית־האסורים אין מורה־שעות, וידיעת חילוקי הזמנים היא ע״פ הכרוזים בנוגע להקיצה, אכילה ושתי׳ ושינה – הנה ללא שום ״מעבר״, מוסיף שלש שורות, בזה״ל:

״איתא במדרש[64]: ומנין ידע משה (בהיותו בהר סיני) מתי יום ומתי לילה, כששמע שמלאכי השרת אומרים ״קדוש״, ידע שהוא יום, וכששמע אותם אומרים ״ברוך״, ידע שהוא לילה״.

ובזה מסתיימת הרשימה.

יז. ולכאורה אינו מובן כלל:

בתחילה מדבר אודות הישיבה בבית־האסורים בסכנת מות (בגלל הפצת היהדות), ומבאר עד כמה המצב שם איום ונורא, שלא שייך אפילו לדעת היכן נמצאים – אם זה יום או לילה, או מהי השעה ביום, אם זה התחלת היום, אמצע היום או סוף היום; הא גופא קשור עם בית־האסורים: אין אפשרות לאכול או לשתות מתי שרוצה, אלא בזמן שמגישים לו ומצווים עליו לאכול ולשתות, ואין אפשרות לישון מתי שרוצה, אלא בזמן שמצווים עליו – עד כדי כך אינו ״מהות״ לעצמו; וזהו גם ה״מורה־שעות״ שלו לידע השעה ביום.

ומיד לאח״ז – ללא ״מעבר״ כלל – כותב אודות מעמדו ומצבו של משה רבינו בהיותו על הר סיני במשך ״ארבעים יום וארבעים לילה״, כאשר ״לחם לא אכל ומים לא שתה״[65], שמצד עצמו לא ידע גם מה השעה, אם זה יום או לילה, אלא ע״י שירת המלאכים, שבשמעו שאומרים ״קדוש קדוש קדוש״, ידע שזה יום, ובשמעו שאומרים ״ברוך״, ידע שזה לילה, בידעו שע״פ תורה, תורת הקבלה, פנימיות התורה, שייכת אמירת ״קדוש״ ל״יום״ ואמירת ״ברוך״ ל״לילה״.

ולכאורה, ענינים אלו הם לא רק מן הקצה אל הקצה, אלא אינם שייכים זל״ז כלל:

בהיותו בהר סיני הי׳ משה למעלה לגמרי מכל עניני הגבלות, עד ש״לחם לא אכל ומים לא שתה״ – היפך הגמור מבית־האסורים – חירות לגמרי; הוא הי׳ יחד עם הקב״ה בתור תלמידו של הקב״ה, שכל מציאותו אינה אלא ללמוד אצל הקב״ה, ומובן איפוא שבמצב כזה לא היתה לו שייכות לענין הזמן – כיון שהי׳ למעלה מהזמן; ומה שהכניס אותו לגדרי הזמן – הרי זה העובדה שאצל המלאכים, שהם למטה ממדריגתו של משה [כמובן מדברי הגמרא[66] שהקב״ה לא נתן את התורה למלאכים, אלא למשה רבינו דוקא] – היו חילוקים באמירת ״קדוש״ ו״ברוך״.

[ולהעיר, שישנו מאמר נוסף במדרש[64]: ״בשעה שהי׳ הקב״ה מלמדו מקרא הי׳ יודע שהוא יום, ובשעה שהי׳ מלמדו משנה הי׳ יודע שהוא לילה״ – שכאן החילוק בין יום ללילה הוא מצד משה עצמו, משא״כ במדרש הנ״ל, החילוק הוא רק מצד המלאכים].

וא״כ, מהו הקשר בין הישיבה בבית־האסורים במצב של העדר החירות, עד שלא יכולים לדעת אם זה יום או לילה, אלא ע״פ הציווי של הנהלת בית־האסורים – עם מעמדו ומצבו של משה בהיותו בהר סיני, למעלה מכל הדרגות ש״נברא״ יכול להגיע אליהם, שלכן הוצרך ל״סימן״ משירת המלאכים לידע אם זה יום או לילה?!

וכאמור, ענין זה נרשם ונדפס, כדי שנוכל ללמוד מזה דבר־מה!

יח. ובכן, בענין זה יש לימוד והוראה ב״חיזוק התורה והיהדות״ – ובהקדמה:

כאשר יהודי מביט על העולם – מתעורר אצלו פלא גדול:

---

64) יל״ש תשא רמז תו. מדרש תהלים יט, ג.

65) תשא לד, כח.

66) שבת פח, סע״ב ואילך.

הוא יודע ש״ה׳ אלקינו ה׳ אחד״[67], שפירושו[68] שהאות ח׳ רומזת על ז׳ רקיעים וארץ, והאות ד׳ רומזת על ד׳ סטרי העולם, והיינו, שהקב״ה (א׳ – אלופו של עולם) הוא אחד ויחיד בשמים ובארץ ולד׳ רוחות (כדברי הגמרא[69]: ״אמליכתי׳ למעלה ולמטה ולארבע רוחות״); באיזה צד שיהי׳ – נמצאת אחדותו של הקב״ה.

וככל הענינים – הנה בשעת מתן תורה ראו ושמעו זאת, כדאיתא במדרש[70] שמכל רוחות העולם ומלמעלה ומלמטה היו שומעים את הקול ״אנכי הוי׳ אלקיך״ ו״לא יהי׳ לך אלקים אחרים״, ואח״כ נקבע הדבר בתורה, וצריכים ללמוד זאת בתורה, ומהתורה – לחיי האדם.

וכיון שהקב״ה הוא עצם האחדות, שלא שייך בו פירוד, ו״הוא עצם הטוב ומטבע הטוב להיטיב״[71], ו״מפי עליון לא תצא הרעות״[72] – אינו מובן כלל: איך יתכן שיומשך בעולם ענין שאינו טוב, ועד שיש בעולם ענין רע, ועד לענינים שנלחמים עם הטוב?!

והרי גם שם ״לית אתר פנוי מיני׳״[73], כדאיתא במדרש[74], שהקב״ה נגלה למשה רבינו לראשונה ״מתוך הסנה״[75] (אילן שגדלים עליו קוצים ודרדרים), ״ללמדך שאין מקום פנוי בלא שכינה אפילו סנה״.

והגע עצמך: מדובר אודות אילן דוקרני, שאי אפשר לגעת בו, להיותו דבר המזיק, ולכאורה לא רואים בו תועלת (כפי שמצינו במדרש[76] שדוד שאל אודות דברים מסויימים: ״מה הנאה באלו שבראת בעולמך״), ועד שזהו ענין הקשור עם היפך הברכה – כמש״נ לאחרי חטא עץ הדעת: ״וקוץ ודרדר תצמיח לך״[77], ואעפ״כ, ״אין מקום פנוי בלא שכינה אפילו סנה״!

וא״כ, נשאלת שאלה אצל יהודי: איך אפשר לומר ש״ה׳ אחד״ גם ב״סנה״; ישנו ענין רע, שדוקר ונלחם עם הטוב, ואעפ״כ, לא יפגע הדבר בכך שמאמין באמונה שלימה ש״ה׳[78] אחד ושמו אחד״?!

והרי תוכנה של אמונה זו היא שהקב״ה הוא אחד ויחיד לא רק בשמים, אלא גם כאן, במקום שהוא נמצא, ועד – כבסיפור זה – בשבתו בבית־האסורים, כפי שהשיב בעל השמחה והגאולה[79] כששאלוהו היכן הוא נמצא – ש״אין עוד מלבדו״[80], גם בשבתו בבית־האסורים.

נשאלת איפוא השאלה: איך יכול להיות בעולם ענין של בית־האסורים, ולמה הושיבוהו בבית־האסורים בגלל התעסקותו במילוי שליחותו של הקב״ה, ״ואהבת לרעך כמוך״, לפעול שיהודי ילמד תורה ויקיים מצוות; איך יכול לבוא מהקב״ה דבר כזה, בה בשעה ש״מפי עליון לא תצא הרעות״, להיותו ״עצם הטוב״ ו״טבע הטוב להיטיב״?!

וממשיך לשאול: היתכן שהעמידוהו במעמד ומצב שאין לו שום בעלות על עצמו, עד שאפילו בנוגע לידיעת הזמן, אם זה יום או לילה, אינו יכול לדעת מעצמו (אלא ע״פ חוקי בית־האסורים), ועאכו״כ בנוגע לשאר ענינים?!

[בשלמא בנוגע לעצם הישיבה בבית־האסורים, יכולים עוד ״להצדיק״ זאת בהצורך להבטיח שפלוני לא יוכל להזיק, או בגלל הצורך ליתן עונש; אבל מהו המכוון בכך שאין שם מורה־שעות – מה איכפת להם שהאסיר ידע אם זה יום או לילה?! – אין זה אלא כדי לדכא אותו, שירגיש היפך מאדם שעומד ברשות עצמו, ויש לו לכל־הפחות איזו בעלות על עצמו, עי״ז שנוטלים מבעלותו את כל הענינים, אפילו ענין שמצד עצמו אין בו תוכן, כמו ידיעת השעה, או אם זה יום או לילה].

---

67) ואתחנן ו, ד.
68) ראה שו״ע אדה״ז או״ח סס״א ס״ו. וש״נ.
69) ברכות יג, ב.
70) תנחומא שמות כה. שמו״ר פ״ה, ט.
71) ראה בהנסמן בלקו״ש חכ״ד ע׳ 334 בהערה (ד״ה מספרי).
72) איכה ג, לח.
73) תקו״ז תנ״ז (צא, סע״ב). ת״ע (קכב, ב). הובא בתניא שעהיוה״א פ״ז.
74) שמו״ר פ״ב, ה.
75) שמות ג, ב.
76) אוצר מדרשים (אייזנשטיין) ח״א ע׳ 47.
77) בראשית ג, יח.
78) זכרי׳ יד, ט.
79) ראה גם שיחת י״ב תמוז תשכ״ה סי״ד (תורת מנחם חמ״ד ס״ע 84). וש״נ.
80) ואתחנן ד, לה.

יט. ועל זה מביא בעל השמחה והגאולה דוגמא נוספת – אף שלכאורה אינה שייכת לנדו״ד:

ישנו מעמד ומצב שהגוף נמצא בדרגת הנשמה – כמו אצל משה בהיותו בהר סיני, שלא היתה לו שייכות כלל לעוה״ז, ״לחם לא אכל ומים לא שתה״, וכל ענינו הי׳ רק ללמוד תורה מהקב״ה,

וכאשר יודעים מי הוא ה״מלמד״, אזי מבינים באיזה דרגא נמצא ה״תלמיד״,

– שהרי צריך להיות איזה קישור בין ה״מלמד״ ל״תלמיד״, שלכן יכולים להכיר ע״י התלמידים אם הם ״תלמידיו של אברהם אבינו״[81], היינו, שה״מלמד״ שלהם הוא כמו אברהם אבינו, או ח״ו להיפך –

וכיון שבאותו זמן עמד משה רבינו, בגופו, בדרגא כזו שהי׳ יכול ללמוד תורה מפי הקב״ה הן ביום והן בלילה, במשך ״ארבעים יום וארבעים לילה״, ללא הפסק – הרי מובן, שגופו הי׳ במעמד ומצב נעלה ביותר שלא בערך לגבי נשמה של יהודי פשוט, או אפילו יהודי בעל מדריגה נעלית בזמנים שלאח״ז.

ומובן, שבהיותו במעמד ומצב כזה – אין לו שייכות לזמן: למאי נפק״מ עבורו אם זה יום או לילה, אם זה אמצע היום, התחלת היום, או סוף היום – בהיותו למעלה לגמרי מזמן, כשם שה״מלמד״ שלו אינו שייך לזמן. וכפי שרואים דוגמא לזה גם עתה – שלפעמים יכול אדם לעמוד במצב מרומם, במדריגה נעלית בחיי הנפש והנשמה, עד ש״שוכח על הזמן״, כלשון העולם.

אך עפ״ז נשאלת השאלה לאידך גיסא: א״כ, מדוע אמנם הוצרך משה רבינו לידע אם זה יום או לילה (כפי שידע ע״פ שירת המלאכים), ומה יקרה אם לא ידע?! – ואדרבה: לכאורה הרי זו ירידה עבורו, שהרי בשעה שנמצא יחד עם הקב״ה ולומד תורה ממנו הרי הוא במעמד ומצב שלמעלה לגמרי מהזמן, ולמה הוצרך לירד ממדריגתו ולידע מתי יום ומתי לילה, בה בשעה שמצד עצמו הוא למעלה מיום ולילה?!

וההסברה בזה – שתכלית הכוונה שבשבילה נברא האדם וניתנה לו התורה, היא – לא שישאר במדריגות הרוחניות, ללא שייכות לגשמיות; התכלית והכוונה היא – שמהגשמיות יעשה רוחניות.

כאשר מעמיד את עצמו במעמד ומצב שלמעלה מזמן ומקום – אזי מגיע אמנם למדריגה נעלית ביותר; אבל התכלית והכוונה והמטרה היא – שעילוי זה יומשך לאח״ז בזמן ומקום, וגם שם יעשה דבר של קדושה וטהרה, עד שהקב״ה יאמר ״ושכנתי בתוכם״[82], במשכן שנעשה מ״זהב וכסף ונחושת״[83], והיינו, שהקב״ה, שהוא למעלה גם מהשמים, כמ״ש[84] ״השמים ושמי השמים לא יכלכלוך״, משרה שכינתו דוקא במשכן שבנוי מענינים גשמיים, ״זהב וכסף ונחושת״.

ולכן, בשעה שמשה רבינו נמצא במעמד ומצב שלמעלה מהזמן, אומר לו הקב״ה, שגם אז צריך להיות לו קשר עם זמן, אבל, לא לירד ממדריגתו ח״ו, כי אם, שיכיר, ע״י שינוי ההנהגה של מלאך, אם זה ענין של יום או ענין של לילה.

ועי״ז שגם בהיותו למעלה מהזמן יש לו קשר עם זמן – הנה ברדתו מהר סיני, יוכל ליקח עמו תורה זו, כפי שלמדה מהקב״ה בהיותו במעמד ומצב שלמעלה מהזמן, עם כל היוקר והעילוי והאור שבה, ולהמשיכה למטה מעשרה טפחים, בין כל בנ״י, מ״ראשיכם שבטיכם״ עד ״חוטב עציך״ ו״שואב מימיך״[51] – כיון שגם בהיותו בהר הי׳ לו קשר כלשהו עם זמן (אם כי ע״י מלאך, כיון שמצד עצמו הי׳ למעלה מזה).

ויתירה מזה – שברדתו מהר סיני, הי׳ לו עסק לא רק עם כהנים, לא רק עם לויים, ולא רק עם ישראלים, אלא אפילו עם ה״ערב רב״, ואפילו עם עושי העגל – שגם אודותם אמר משה רבינו[85]: ״ואם אין – מחני נא מספרך״!...

---

81) אבות פ״ה מי״ט.
82) תרומה כה, ח.
83) שם, ג.
84) מלכים־א ח, כז.
85) תשא לב, לב.

והגע עצמך:

בנוגע לכל ענין של חטא אצל בנ״י, ישנו כלל: ״ואשימם בראשיכם״[86], ״שאשמותיהם של ישראל תלויות בראשי דייניהם״, הראשים והמנהיגים, ראש או חבר הסנהדרין – בזמן שהיו סנהדרין – ״שהי׳ להם .. לכוון אותם לדרך הישרה״[87].

וכדאיתא בתנא דבי אליהו[88] בנוגע להנהגת הסנהדרין – שלא די בכך שישבו בלשכת הגזית שבביהמ״ק ולמדו תורה ופסקו דינים, אלא ״הי׳ להם לילך ולקשור חבלים של ברזל במתניהם .. ויחזרו בכל עיירות ישראל .. וילמדו את ישראל כו׳״: עליהם לחגור את מתניהם בחבלים של ברזל – כי, חבלים רגילים יקרעו מהליכה בדרך במשך ריבוי זמן, ולכן חוגר את עצמו מלכתחילה בחבלים של ברזל, שיחזיקו מעמד באורך הזמן וריחוק המקום – ולילך ולחזר בכל עיר ועיירה שבה דרים בנ״י, ולקיים מש״נ[89] ״כי תראה ערום וכסיתו״, שכאשר רואים מישהו ״ערום״ מתומ״צ, יש לתקן ולפעול עליו שילמד תורה ויקיים מצוות.

המקרה היחידי שבו לא היו יכולים להאשים את ה״ראשים״ הוא – בחטא העגל, שהרי משה רבינו הי׳ אז בהר סיני, ולא בגלל בחירתו, אלא בגלל שהקב״ה עכבו שם ״ארבעים יום וארבעים לילה״, ובהיותו שם במעמד ומצב של תלמיד, שומע לקחו ולומד תורה עם הקב״ה, לא היתה לו שום שייכות עם חטא העגל שנעשה באותה שעה למטה.

ואעפ״כ אומר משה רבינו, שאם הקב״ה מוחל לעושי העגל, אזי מסכים עם קיום מציאותו, ״ואם אין״ – אזי ״מחני נא מספרך אשר כתבת״!

ואודות הנהגה זו מספר משה רבינו – ע״פ ציווי הקב״ה – בתורה, לשון הוראה (כדאיתא בזהר[90]), כדי שילמדו מזה לדורות הבאים.

כ. ועל זה מבאר בעל השמחה והגאולה ברשימה הנ״ל – שיש קשר ושייכות בין שני ענינים אלו:

כאשר יהודי נמצא במעמד ומצב של ״בית־האסורים״, באופן שאינו ברשות עצמו כלל, עד שהוא למטה מן הזמן (לא כמו במשה שהי׳ למעלה מן הזמן), שאינו בעה״ב לידע אם זה יום או לילה, התחלת היום, אמצע או סוף היום – אין לו להתיירא שזהו בסתירה ל״ה׳ אחד״, אלא עליו לדעת שרצונו של הקב״ה, שבשבתו בבית־האסורים במעמד ומצב שלמטה מן הזמן, יקשר זאת עם מעמד ומצב שלמעלה מן הזמן, כמו אצל משה רבינו שהי׳ במעמד ומצב שלמעלה מן הזמן, והמלאכים – שלוחים – הזכירו לו אם זה יום או לילה, ע״י אמירת ״קדוש״ או ״ברוך״ (ועד״ז בנוגע להכרת הזמן מלימוד מקרא או משנה, כנ״ל סי״ז).

ובדידי׳ הוי עובדא – שישיבתו בבית־האסורים במעמד ומצב שלא ידע אם זה יום או לילה, הזכירה לו שגם משה רבינו בהיותו בהר לא ידע מתי יום ומתי לילה, והמלאכים שלמטה ממנו היו שלוחים של הקב״ה להודיעו שעכשיו הזמן של אמירת ״קדוש״ (יום), ועכשיו הזמן של אמירת ״ברוך״ (לילה).

וכאשר מתנהג כן, פועל עי״ז את ענין הגאולה – גאולה פרטית בחייו הפרטיים, ולאחרי כן – גאולה כללית.

כא. ויש להביא דוגמא וביאור על זה – ממ״ש[91] ״ויעש משה נחש נחושת וישימהו על הנס והי׳ אם נשך הנחש את איש והביט אל נחש הנחושת וחי״, ומפרש רש״י, ״אמרו רבותינו (במשנה[92]), וכי נחש ממית או מחי׳, אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים, היו מתרפאים״ (כמשנ״ת ביום הש״ק[93]):

---

86) דברים א, יג.
87) פרש״י עה״פ.
88) רבא – פי״א.
89) ישעי׳ נח, ז. וראה תדבא״ר פכ״ז.
90) ראה זח״ג נג, ב.
91) חוקת כא, ט.
92) ר״ה כט, א.
93) שיחת ש״פ חו״ב, י״ב תמוז ס״י ואילך (תורת מנחם חנ״ז ע׳ 27 ואילך). וש״נ.

בדרך הטבע – הוצרך הנחש להמית; וכיצד נעשית הרפואה? – ע״י ההבטה אל נחש הנחושת (אבל לא נחש נחושת סתם, אלא נחש נחושת) שעשה משה רבינו, ושם אותו ״על הנס״ – ככל הרמזים שבדבר, ולכל לראש – שזהו ענין שלמעלה מהארץ (״מסתכלין כלפי מעלה״), ואז – ״וראה אותו וחי״[94].

והענין בזה:

כאשר מסתכלים על ״הנחש״ – ובנדו״ד: בית־האסורים – כפי שהוא למטה, ונרגש אצלו שסיבת ישיבתו בבית־האסורים היא בגלל שישנו גוי שהשליכו שם, ונטל ממנו את השליטה על עצמו, עד למעמד ומצב שלא ידע אם זה יום או לילה, התחלת היום או סופו – הרי זה מעמד ומצב של מאסר אמיתי רח״ל;

אבל כאשר יהודי מסתכל על ה״נחש״ באופן שזהו ענין שעשה משה רבינו, והוא נמצא ״על נס״, היינו, שזהו ענין שלמעלה מהארץ, אלא שהקב״ה שלחו למטה כדי לנסותו – ״מנסה הוי׳ אלקיכם אתכם לדעת הישכם אוהבים את הוי׳ אלקיכם בכל לבבכם״[95] – שגם בהיותו בבית־האסורים, במעמד ומצב איום ביותר, עד שלא ידע אם זה יום או לילה, הרי הוא מקשר זאת עם מעמדו ומצבו של משה רבינו בהר סיני שהי׳ למעלה מן הזמן,

הרי זה משנה את המעמד ומצב של בית־האסורים באופן ש״מבית האסורים יצא למלוך״[96], כמ״ש גבי יוסף (אחד משמותיו של בעל השמחה והגאולה) הצדיק, כך, שמתוך האפילה נעשית אורה, ומתוך הצרה נעשית הרווחה.

כב. וזהו גם הלימוד לכל אחד מישראל בעניניו:

יש מצב שיהודי מרגיש שאינו בעה״ב על עצמו; הוא רוצה ללמוד תורה שעה נוספת, ולקיים מצוות בהידור גדול יותר, ואעפ״כ, אינו יכול לעשות זאת, מפני סיבות שאינן תלויות בו לגמרי.

ולדוגמא: רצונו ליתן לצדקה הרבה יותר ממה שנתן, אבל אין לו ריבוי ממון.

טוען הוא איפוא להקב״ה: איך יתכן דבר כזה?! – הקב״ה מצוה עליו לעשות דבר מסויים, והוא הצליח לנצח את היצה״ר ולפעול בעצמו הרצון ליתן סכום גדול עבור ענינים של צדקה ותורה וכו׳, ואעפ״כ, לא נותן לו הקב״ה את האפשרות לקיים רצונו הטוב, כיון שאינו נותן לו ריבוי ממון, כך, שאינו בעה״ב על עצמו!

אומרים לו שתורה היא ״תורת אמת״, ואעפ״כ, גם כאשר רוצה ללמוד תורה ולהפיץ תורה, ישנם כאלו שמונעים זאת ממנו, ואינו יכול להם!

ואין זה בגלל מיעוט העשי׳ שלו; הוא עשה כל מה שהקב״ה דורש ממנו, ואעפ״כ, לא עלה בידו עדיין לפעול במקום פלוני חיזוק התורה והיהדות.

והמענה על זה: ״כי מנסה הוי׳ אלקיכם אתכם״, אם יעמוד בנסיון ויכיר בכך שב״בית־האסורים״ משתקף ה״גבוה גבוה יותר״ – המעמד ומצב של משה רבינו בהיותו בהר.

ולכן, אין לו להתייאש ח״ו, ועאכו״כ שיתעוררו אצלו ספיקות כו׳;

עליו לזכור שיכולים להגבי׳ את ״נחש הנחושת״ – ע״י ניצוץ משה רבינו שישנו בכל אחד מישראל (כמ״ש רבינו הזקן בתניא[97]) – ״שים אותו על נס״[94], באופן ש״מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים״ (כפי שמביא רש״י מדברי המשנה), ואז, הנה לא זו בלבד שהנחש אינו ממית, אלא אדרבה: הנחש מחי׳ אותו – ״וראה אותו וחי״, היינו, שע״י הנסיון יתוסף אצלו חיות ואור חדשים בלימוד התורה וקיום המצוות, ועד שנעשה ״נר להאיר״[98] – להאיר מסביבו לכל בנ״י שנמצאים תחת השפעתו, שגם אצלם יתוסף בלימוד התורה וקיום מצוותי׳.

---

94) שם, ח.
95) פ׳ ראה יג, ד.
96) קהלת ד, יד ובפרש״י.
97) רפמ״ב.
98) ראה תורת מנחם ח״ד ריש ע׳ 228. וש״נ.

והרי זוהי התכלית האמיתית של התוועדות בכלל, והתוועדות י״ב־י״ג תמוז בפרט – ״חיזוק התורה והיהדות״ – להפיץ אור התורה ומצוותי׳ בכל מקום שידו מגעת, מתוך שמחה וטוב לבב,

ואז עוזר הקב״ה להצליח יותר מכפי היגיעה – ״יגעת ומצאת״[99] – בהפצת אור התורה והמצוות, ו״יפוצו מעיינותיך חוצה״,

ועי״ז פועלים – קא אתי מר דא מלכא משיחא[100], בקרוב ממש.

* * *

כג. דובר כמ״פ, שהכוונה בכל ענין של זכרון היא – כלשון הכתוב בנוגע לזכרון ימי הפורים, עליהם נאמר[101] ש״לא יעברו גו׳ וזכרם לא יסוף גו׳״, שישאר זכרון נצחי: ״הימים האלה נזכרים ונעשים״ – שהזכרון (״נזכרים״) צריך להיות נמשך בענין של מעשה בפועל (״נעשים״)[102].

והענין בזה:

אע״פ ש״זכרון״ מצד עצמו מעורר רגשות הנפש, ובפרט כאשר אין זה זכרון בעלמא, אלא כפי שהרבי בעל השמחה רגיל לומר[103], שצריכים להתבונן ו״לחיות״ את המאורע מחדש, ״כחדשים״[104], ומובן עד כמה שזכרון כזה מעורר את רגשות הלב, ובמילא נפתחים עי״ז גם ״שערי חכמה ובינה״ להבנה והשגה בשכל שבמוח,

– כמובן ממארז״ל[105] ״לעולם ילמוד אדם תורה במקום שלבו חפץ״, כיון שהתשוקה ללמוד פועלת את הבנת הלימוד באופן טוב ועמוק יותר –

כך, שניתוסף אצלו הבנה והשגה חדשה, גישה חדשה, בלימוד הפשט והתוכן של המאורע, ורואה בו ענינים חדשים, אשר, עד עתה לא הבחין כלל בעומק שבחוויית הזכרון והלימוד ממנו מכאן ולהבא,

אעפ״כ, לא די בזכרון הענין בלבד, אלא יש צורך להמשיך זאת במעשה בפועל – ״ונעשים״, כלשון חכמים במשנתם[5]: ״המעשה הוא העיקר״.

ואז, הנה לא זו בלבד שניתוסף עוד ענין, שמלבד הרגש שבלב וההבנה וההשגה שבמוח, ישנו גם מעשה, אלא עוד זאת, שע״י המעשה בפועל, ניתוסף עומק גם בהבנה והשגה שבמוח וברגש שבלב.

וכפי שרואים גם בפועל, שכאשר יש לאדם רגש בלב והבנה והשגה בשכל, מבלי לבחון זאת בענין של מעשה, הרי זה יכול להיות דבר אמיתי, רחב ועמוק, ועם כל המעלות, אבל, אין זה מגיע להעומק, חיות ואור שרואה בהבנת והשגת אותו השכל ואותו רגש שבלב, כאשר השכל והרגש באים לידי ביטוי במעשה, אף שלכאורה המעשה הוא למטה מדיבור, ועאכו״כ למטה ממחשבה, כי מחשבה ודיבור הם זכים (״איידעלער״) שלא בערך לגבי מעשה בפועל.

וכמו״כ רואים גם בנוגע לענינים של שמחה – שכאשר יש לאדם רגש המביא לידי שמחה, ויש לו גם הבנה והשגה בטעם וסיבת השמחה, הנה כאשר ניתוסף גם הטיפוח בידים והריקוד ברגלים, הרי אף שלכאורה אי אפשר להשוות את ה״זַכות״ וה״אור״ שבטיפוח בידים ובריקוד ברגלים אל ה״זַכות״ וה״אור״ שברגש הלב ובהבנת השכל, מ״מ, המציאות בפועל היא, שע״י הטיפוח בידים והריקוד ברגלים ניתוסף עומק בהרגש ובהבנה בהענין המביא לידי שמחה.

ויתירה מזה: גם כאשר ההתחלה היא במעשה בלבד, עוד לפני שיש לו הבנה והרגש בדבר, אין זה כ״מעשה קוף״ בעלמא, ששייך ונוגע רק לבשר הגוף (הידים והרגלים), ותו לא, אלא מעשה זה פותח

---

99) מגילה ו, ריש ע״ב.
100) אגה״ק דהבעש״ט (כש״ט בתחלתו. ובכ״מ).
101) אסתר ט, כח.
102) ראה רמ״ז בס׳ תיקון שובבים. הובא ונת׳ בס׳ לב דוד (להחיד״א) פכ״ט.
103) ראה לקו״ד ח״א קיג, ב ואילך.
104) ראה שו״ע אדה״ז או״ח סס״א ס״ב. וש״נ.
105) ע״ז יט, א. וראה סה״מ תרע״ח ס״ע שסא. וראה גם תורת מנחם חנ״ו ריש ע׳ 253. וש״נ.

אצלו ״חלון״, ״דלת״ או ״שער רחב״ ללב ולמוח, שיוכל בקלות יותר להגיע לידי הרגש בלב והבנה והשגה במוח.

כד. ולהעיר, שכל זה הוא אפילו כשמדובר בנוגע לעצמו; ועאכו״כ כשמדובר אודות ההשפעה על הזולת – מצד מצות ״ואהבת לרעך כמוך״[8], שהיא לא רק מצוה אחת בין כל רמ״ח מצוות עשה, אלא זהו ״כלל גדול בתורה״[106], ויתירה מזה, ״זו היא כל התורה כולה, ואידך פירושה הוא זיל גמור״[107] – הרי בודאי שנוגע בעיקר ענין המעשה:

כדי להגיע אל הזולת – הנה מענין המחשבה אין להזולת תועלת; גם כאשר המחשבה היא אמיתית ועמוקה כו׳ – הרי היא נשארת לעצמו, ואין ממנה תועלת להזולת.

וכאשר המחשבה נמשכת בדיבור – הרי אף שהדיבור לא יכול לבטא את כל הרגש הלב (כשם ש״תבנא דליבאי לא כתבי אינשי״[108]), וכדי שאור המחשבה יוכל לבוא בדיבור מוכרח להיות צמצום באמצע, מ״מ, ע״י הדיבור מתקבל הדבר אצל הזולת.

[ועד שיש אפשרות שהזולת יבין לא רק את המחשבה המצומצמת שבאה לידי ביטוי בדיבור, אלא עי״ז יקבל מושג ועד שיוכל להתאחד עם מחשבתו של בעל הדיבור כפי שהיא מצד עצמה, לפני שנתצמצמה בהדיבור].

אבל אעפ״כ, לאחרי שהזולת שומע את הדיבור פעם אחת, יכול לשכוח את הדברים; וגם אם יזכור אותם – הרי אינו דומה הרושם של הדיבור והשפעתו בעת שמיעת הדיבור לגבי זכרון הדבר למחר, ועאכו״כ ״יש מחר שהוא לאחר זמן״[109], כשצריך להיזכר בזה לאחרי אריכות הזמן, הרי זו מציאות רחוקה ביותר שהרושם וההשפעה יהיו כפי הדרוש לאמיתתו.

ובענין זה יש מעלה מיוחדת כאשר הדיבור נמשך במעשה, ע״י הכתיבה, שזוהי ה״עשי׳״ שבדיבור – שכאשר הדברים נכתבים ע״י ״אותיות הנפש״, שהכותב מכניס בזה את הרגש שבדיבורו ומחשבתו, כולל גם פנימיות המחשבה, החיות והאור שבמחשבה – הנה אפילו לאחרי שעובר משך זמן ארוך מאז הכתיבה, הרי כיון שהכתב קיים, יש אפשרות בכל עת ובכל זמן לקרוא את הדברים בעיון ושימת־לב, להכניס את עצמו בהענין הכתוב, ולהכניס את לבו, ועד לפנימיות הלב, כך, שע״י הכתב יוכל להגיע למחשבת הכותב, ועד לפנימיות המחשבה.

כה. ויש להוסיף ולבאר גודל מעלת המעשה גם בנוגע לעצמו – כפי שמודגש בנוגע לכללות הענין דקיום המצוות:

רבינו הזקן מבאר בארוכה בתניא[110] ״פסק ההלכה .. (ש)אם קרא ק״ש במחשבתו ובלבו לבד בכל כח כוונתו, לא יצא ידי חובתו, וצריך לחזור ולקרות .. ואם הוציא בשפתיו ולא כיון לבו, יצא ידי חובתו .. ואין צריך לחזור (לבד מפסוק ראשון של ק״ש וברכה ראשונה של תפלת שמונה עשרה)״; ועד״ז בנוגע לכוונה ומעשה – שע״י מעשה ללא כוונה, יוצא י״ח, משא״כ להיפך, אם כיון את כל הכוונות הכי עמוקות, אבל לא עשה את המעשה בפועל – לא קיים את המצוה.

ולהעיר:

רבינו הזקן עצמו מבאר[111] שמחשבה היא למעלה מדיבור, וכדי שיומשך ממחשבה לדיבור יש צורך בענין של צמצום, כי, כאשר אור המחשבה מאיר בכל התוקף, אינו יכול לבוא בדיבור, כיון שהוא מוצף (״פאַרפלייצט״) באור, ואינו יכול להגביל את עצמו בתיבות ספורות או אפילו בריבוי תיבות, שהם עדיין במדידה והגבלה,

---

106) תו״כ ופרש״י עה״פ.
107) שבת לא, א. וראה תניא פל״ב.
108) ע״פ סנהדרין לה, סע״א ובפרש״י (ראה סה״מ תרנ״ז ס״ע מו).
109) פרש״י בא יג, יד.
110) רפל״ח.
111) ראה תניא פ״כ. שעהיחוה״א פ״ט.

וכן לאח"ז, כדי שיומשך מהדיבור בענין של עשי', מעשה מסודר, יש צורך בצמצום נוסף בין דיבור למעשה, כי, אם ישאר כל האור שישנו בדיבור, לא יוכל לבוא מזה "מעשה" הראוי לשמו, מעשה מסודר;

אבל אעפ"כ, בנוגע לפועל – הנה כל זמן שלא נמשך במעשה בפועל, לא יודעים בוודאות אם רגש הלב וההבנה וההשגה שבמוח הם אמיתיים; ה"בחינה" לזה היא – כשנמשך גם במעשה, והמעשה הוא כדבעי, הרי זה סימן שהוא אכן הבין את הדבר לאשורו, והרגש שלו הי' אמיתי.

ולכן, בנוגע למצוות – שצריך לקיימם בגלל שכך צוה הקב"ה, כנוסח ברכת המצוות: "אשר קדשנו במצוותיו וצונו" – העיקר הוא שיהי' המעשה בפועל; ומבטיחים לו שלאחרי ה"נעשה" יהי' גם ה"נשמע" (נבין), היינו, שהמעשה גופא יחזק ויזכך את שכלו, שיוכל להבין את החכמה שהכניס הקב"ה במצוה זו, ובגללה צוה לבנ"י לקיימה.

כו. ונקודת הדברים:

כאשר ענין שישנו במחשבה, בא בדיבור – הנה הן אמת שבשביל זה יש צורך לצמצם את השפע שבמחשבה שיבוא בדיבור מדוד, מ"מ, אין זה רק ירידה בלבד, אלא ע"י ירידה זו שבהמשכה בדיבור, ניתוסף מבט ורגש עמוק יותר בהרגש שבמחשבה.

וכמו כן בנוגע להמשכה מדיבור למעשה – שאע"פ שצריך לצמצם את שפע הדיבור כדי שיוכל להיות נמשך בכתיבה בדיו על הקלף או על הנייר, שזוהי מדידה והגבלה, ועד שיכול להיות שבשעת מעשה כרוך הדבר ביסורים, היפך התענוג וההתפשטות, מ"מ, רואים בפועל, שכאשר מכריח את עצמו להמשיך את הענין בכתב, הנה כאשר קורא אח"כ את תוכן הדיבור (שבו נמצאת המחשבה) בכתב, ניתוסף לו רגש עמוק יותר בלב והבנה עמוקה יותר במוח בתוכן הדיבור עצמו.

כז. ויש להביא דוגמא לדבר – ממה שמצינו בגמרא[112] "הרבה למדתי מרבותי, ומחבירי יותר מרבותי, ומתלמידי יותר מכולן":

לימוד התורה "מרבותי" הוא – ע"י שמיעה, שבה נתפס (לא כח הדיבור שלו, אלא) כח ההבנה והשגה ומחשבה שבלב ושבמוח, כך, שלכאורה, הרי זה הענין היותר נעלה.

ואעפ"כ, כאשר חוזר ומדבר ענין זה עם "חברי", "בדיבוק חברים"[113] – הנה ע"י הדיבור ניתוסף בהלימוד יותר ממה שלמד "מרבותי".

אמנם, בהלימוד עם "חבירי" – ש"חבר" אמיתי הוא באופן ששניהם באותה דרגא של הבנה והשגה – אין עדיין ענין של ירידה וצמצום.

אך ישנו גם הלימוד "מתלמידי" – תלמיד שלו, שכדי שיתקבל בשכלו והבנתו, צריך להשפיל את עצמו ולבאר את השכל ע"י דוגמא ומשל, ומשל למשל, כיון שהתלמיד לא יוכל לקבל את השכל (או הרגש) כמו שהוא, להיותו למעלה ממנו, ולכן צריך להלבישו במשלים ודוגמאות, ולפעמים לא די במשל אחד, אלא יש צורך בכמה משלים.

ואעפ"כ, אין זו ירידה בלבד, אלא "מתלמידי יותר מכולן": דוקא עי"ז שמוריד ומשפיל את עצמו ומתאמץ להסביר לתלמידיו ע"י משלים והסברות, נפתחים אצלו "חלונות", "דלתות" ו"שערים" חדשים, שיוכל לראות את העמקות שישנה בשכל זה, אשר, עד עתה לא הבחין בה.

ועד"ז בהנוגע לרגש שבלב.

כח. עפ"ז יש לבאר גם מה שמצינו בגמרא במסכת ערכין[114] שיש ב' דעות בנוגע לשירת הלוים שהיתה במקדש – אם "עיקר שירה בפה" או "עיקר שירה בכלי":

לכאורה אינו מובן: מה מקום לספק בדבר – איך אפשר להשוות "שירה בכלי" ל"שירה בפה"?!

---

112) תענית ז, א. וש"נ.
113) אבות פ"ו מ"ו.
114) יא, א.

״שירה בפה״ — היא השירה שנשמעה מפי הלוים עצמם, במלוא הרגש, שכן, להיותם אלו שהקב״ה הבדיל ובחר ״לעמוד לפני ה׳ לשרתו״[115], בתור שלוחים של כל בנ״י, ״נתונים נתונים המה לי מתוך בני ישראל״[116], הרי בודאי ששירתם היתה מכל הלב, ״בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך״[117].

ואילו ״שירה בכלי״ — כלי־זמר שהיו במשכן ולאח״ז במקדש (כפי שנימנו בכ״מ בנביאים וכתובים: בדברי־הימים[118] וגם בתהלים[119] ובספר שמואל[120]) — הנה אף שבאה ע״י איש חי מבית לוי (״אַ לעבעדיקער לוי״) שפורט באצבעותיו ״עלי עשור ועלי נבל״, או בכלי־זמר שנופח בו ברוח פיו, הרי שירה זו היא באמצעות המתכת או העץ שבכלי, ואיך אפשר להשוותה ל״שירה בפה״?!

ואעפ״כ, יש דעה בגמרא ש״עיקר שירה בכלי״!

כט. וההסברה בזה:

יהודי — ונברא בכלל — מורכב מנפש וגוף, באופן שהנפש קשורה עם הגוף, כשם שהגוף חי מהנפש. וכדי לקבל מהנפש כל מה שיש בה ומה שמצפים ממנה — יש להבטיח שהגוף לא יעלים ויסתיר ולא ימנע זאת, ויתירה מזה, שהגוף יסייע בזה, ואז, הנה לא זו בלבד שתהי׳ הן שירת הנפש והן שירת הגוף, אלא עוד זאת, שע״י סיוע הגוף תהי׳ שירת הנפש באופן נעלה יותר.

ובהקדם המובא מכתבי האריז״ל (ומתבאר גם בפשטות)[121] בפירוש הכתוב[122] ״כי לא על הלחם לבדו יחי׳ האדם כי על כל מוצא פי ה׳ יחי׳ האדם״,

— שהפירוש האמיתי בזה, שאין כוונת הכתוב לומר שהלחם אינו ממשיך חיות, שכן, ע״פ דין וע״פ שכל, נעשה קיום הנשמה בגוף ע״י אכילה ושתי׳, שכללותם נקרא בשם ״לחם״[123], אלא, התורה, שנקראת ״תורה אור״[124], מאירה את הענין, ומבהירה, שהחיות של האדם אינה מהגשמיות של הלחם, אלא מה״מוצא פי ה׳״ שישנו בלחם —

דלכאורה אינו מובן: הרי ״מוצא פי ה׳״ ישנו הן בלחם והן באדם האוכל את הלחם — ״מוצא פי ה׳״ שמהוה את האדם, וא״כ, למה זקוק האדם ל״מוצא פי ה׳״ שישנו בלחם? אך הענין הוא — שהקב״ה הכניס בלחם ניצוץ קדושה ששייך ליהודי זה, שע״י ניצוץ קדושה זה יתוסף בו חיות.

וכשם שהדברים אמורים בנוגע לנפש וגוף — כן הוא בנוגע לשירה שבפה ושירה שבכלי:

כיון שהקב״ה הטביע בטבע הבריאה, שע״י פעולת האדם בכלי־זמר — אם ע״י נפיחה ברוח פיו, או ע״י מעשה אצבעותיו, שפורט באצבעותיו ״עלי עשור ועלי נבל״ — מוציא ה״כלי״ קול של שיר, הנה עי״ז ניתוסף שלימות (לא רק בכלי שיר, אלא) גם באדם כמו שהוא אדם — שנעשה אצלו ״פתח״ לשפוך ולבטא את רגשי לבו בשירה, באופן שלא הי׳ יכול לבטא ע״י השירה בפה.

[וכאמור לעיל (סכ״ג) בנוגע לענין השמחה — שכאשר השמחה היא במדידה והגבלה, אזי יכולה להתבטא במילים; כאשר השמחה היא למעלה ממדידה והגבלה של מילים, אזי מתעורר הצורך לספק בידים; וכאשר השמחה עולה על כל גדותי׳, אזי פועלת השמחה שיוצא ממקומו ומתחיל לרקוד אפילו ברגלים, מצד גודל השמחה כ״כ שלא הדיבור ולא הידים יכולים להכיל אותה. והיינו, שמקומה של השמחה הוא — לא רק ברגל, אלא הריקוד ברגל מוכיח שהשמחה שבלב ובמוח ובכל האדם היא גדולה ועמוקה כ״כ שעולה על גדות הלב, וגדות המוח וגדות הידים, עד שחודרת גם ברגלים].

---

115) עקב יו״ד, ח.
116) בהעלותך ח, טז.
117) ואתחנן ו, ה.
118) א יג, ח. טו, טז ואילך.
119) פא, ג. צב, ד. קנ, ג ואילך. ועוד.
120) ב ו, ה.
121) ל״ת וסה״ל להאריז״ל עה״פ עקב ח, ג. וראה כש״ט סקצ״ד. תו״א בשלח סה, ד ואילך. לקו״ת צו יג, סע״ב ואילך. ובכ״מ.
122) עקב שם.
123) ראה פרש״י ויצא לא, נד. אמור כא, יז. וראה גם תורת מנחם חנ״ו ע׳ 352. וש״נ.
124) משלי ו, כג.

וזוהי ההסברה בדברי הגמרא:

יש דעה ש״עיקר שירה בפה״, שכן, מה יכול להיות נעלה יותר מאשר קול חי מפיו של בן לוי שמשורר להקב״ה בביהמ״ק?!...

אך יש דעה נוספת, ש״עיקר שירה בכלי״ — שכאשר בן לוי זה מצמצם את עצמו שלא ״לצאת מן הכלים״, אלא לשקול ולמדוד את נפיחת רוח פיו בכלי־זמר שמשמיע קול ע״י רוח פיו, או את אופן פריטת אצבעותיו בכלי־זמר שמשמיע קול ע״י פריטת האצבעות, הנה דוקא עי״ז מגיע ל״עיקר שירה״.

ל. וכן הוא בנוגע ל״שירה״ של בנ״י להקב״ה ע״י לימוד התורה וקיום מצוותי׳ — שנחלקת לשני חלקים: נשמת המצוה — כוונת המצוה, וגוף המצוה — מעשה המצוה, כאמור לעיל (סכ״ה) שהעיקר הוא (לא כוונת המצוה, אלא) מעשה המצוה:

לכאורה צריך להיות בפשטות שהעיקר הוא שיש ליהודי כוונה טובה, שהרי ״רחמנא לבא בעי״[125], לב יהודי (״אַ אידישע האַרץ״) וכוונה שהיא ברוח היהדות (״אַ אידישע כוונה״), ומה נוגע כיצד יתבטא הדבר במעשה.

ואעפ״כ אומר הקב״ה שאין האמת כן, אלא העיקר הוא — המעשה.

ואדרבה: כאשר ישנו הענין ד״נעשה״ ע״י בשר הגוף, וע״י צמר גשמי שעושה ממנו ציצית, וקלף גשמי שעושה ממנו תפילין, ואח״כ מניח התפילין על הראש והיד, ולובש הטלית גדול או טלית קטן — אזי הענין ד״נשמע״ (ונבין) הוא אצלו מתוך הבנה עמוקה ביותר, ומזה נמשך עומק גדול ו״חי״ גם בהרגש הלב, ״בכל לבבך״, יותר מכמו שהי׳ לולי ענין המעשה.

לא. וכן הוא גם בהאמור לעיל בנוגע לענין הזכרון — ״נזכרים ונעשים״:

כאשר מתאספים יחד בקשר עם זכרון על ענין שאירע לפני ריבוי שנים, הנה אף שלכאורה נתיישן הדבר, מ״מ, דורשים מיהודי שכל הענינים הקשורים עם טוב וקדושה, תורה ומצוותי׳, צריכים להיות באופן ש״בכל יום ויום יהיו בעיניך כחדשים״[104], כמ״ש[126] ״היום הזה גו׳״, ״כאילו בו ביום נצטוית עליהם״ (״כאילו היום ניתנו״[127]), ולא ״כדיוטגמא ישנה״ (כמובא מספרי[128]).

אבל אעפ״כ — טוען הוא — הרי עברו ריבוי שנים כ״כ?!

ועל זה אומרים לו — שהענין ד״נזכרים״ צריך להיות באופן של ״נעשים״:

כל המניעה לענין הזכרון באופן של ״חדשים״ מצד החילוק בין ימים שעברו לזמן ההוה, אינה אלא מצד הגשם והחומר, כי, ענין הרוחניות הוא למעלה מהזמן, ושם, אין חילוק אם הדבר אירע לפני ריבוי שנים או ברגע כמימרא, וכל החילוק הוא רק בענין שהוא תחת ממשלת הזמן, שזהו החומר והגשם.

ולכן, כאשר פועלים שינוי בהגשם (״מ׳מאַכט אים איבער״) ע״י מעשה גשמי הקשור עם ענין זכרון,

— ולדוגמא: אכילת מצה, וכל שאר הענינים הקשורים עם ״זכר ליציאת מצרים״, מאורע שהי׳ לפני אלפי שנים. ועד״ז כללות התורה ומצוותי׳, שקשורה עם יצי״מ, כמבואר בספר החינוך[129] (ולכן, התחלת עשה״ד, שהיא התחלת כל התורה ומצוותי׳, היא: ״אנכי ה׳ אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים״[36]) —

הרי זה מבטל את המניעה שמצד הגוף, שטוען, שאצלו יש חילוק בין הי׳ הוה ויהי׳; זה עתיד, וזה הוה, וזה עבר ועד לעבר הרחוק, ובמילא יש חילוק בין ענין ישן לענין חדש — שהרי הגוף עצמו אכל מצה ועשה קידוש ״זכר ליציאת מצרים״, ובמילא נעשה הזכרון לא רק ״כחדשים״ (בכ״ף הדמיון), אלא ״חדשים״ ממש.

---

125) סנהדרין קו, ב ובפרש״י. זהר ח״ב קסב, ב. ח״ג רפא, ב.
126) תבוא כו, טז ובפרש״י.
127) פרש״י יתרו יט, א.
128) פרש״י ואתחנן ו, ו — מספרי שם.
129) מצוה כא.

לב. וכן הוא בענין ד״נזכרים ונעשים״ בנוגע לי״ב־י״ג תמוז:

ישנם כאלו שזוכרים את התנועה שבה עמדו בי״ב־י״ג תמוז בפעם הראשונה — שאז לא היו צריכים להתווכח ולטעון עמהם שיש צורך במס״נ על תומ״צ, מתוך בטחון בוודאות הנצחון, שהרי הם בעצמם ראו זאת באותו יום;

היתה ממשלה אדירה שעמדה ״מעבר אחד״, ומעבר השני עמד ״אברהם אבינו״[130] של דורנו — ״אחד הי׳ אברהם״[131]. ומי ניצח? — ״אחד הי׳ אברהם״, ובאופן שלא הסתפק עם עצמו, אלא (כהמשך דברי יחזקאל בנבואתו) ״ויירש (זרעו) את הארץ״[131], היינו, שבכח זה כובשים (יורשים) את הלבבות של בנ״י שנקראים ״ארץ חפץ״[132], מאז ועד היום ולשנים יבואו.

ובמילא לא הי׳ צורך לטעון עמהם שאין להתפעל מפני הגוים, וגם לא מפני ה״א־ל זר אשר בקרבך״, ה״גוי״ שבלבו, ״זה יצר הרע״[133], כיון שברור הדבר שאם רק תהי׳ החלטה אמיתית, אזי ינצחו — כפי שאכן ראו בפועל בי״ב־י״ג תמוז הראשון.

ו״הימים האלה״, כשהם ״נזכרים״ כדבעי, אזי ״נעשים״ — במעשה בפועל, בהפצת לימוד התורה וקיום מצוותי׳, לא רק בד׳ אמות שלו, אלא בכל מקום שידו מגעת, ועושה זאת בשמחה ובטוב לבב, ואז מובטח לו שיצליח — וכנוסח הידוע[134]: ״ידו על העליונה״ — להפיץ ״נר מצוה ותורה אור״[124], לפעול בסביבתו אור וחום, ובאופן דהולך ומוסיף ואור, ועד לקיום היעוד ״לילה כיום יאיר״[135], שאז תתקיים הנבואה ״לא יהי׳ לך עוד השמש לאור יומם גו׳ והי׳ לך הוי׳ לאור עולם״[136], במהרה בימינו, בביאת משיח צדקנו.

* * *

לג. דובר לעיל (ס״ה ואילך) אודות דיוק לשון בעל השמחה והגאולה במכתבו לחגיגת י״ב־י״ג תמוז, שמטרת ההתוועדות היא להביא ״לחיזוק התורה והיהדות״ (ולפעול זאת ״בכל אתר ואתר לפי ענינו״) — אף שלכאורה הוצרך להיות הסדר ״חיזוק היהדות והתורה״, תחילה יהדות בכלל, ואח״כ לימוד התורה, שזהו רק חלק מיהדות, שהרי מלבד זאת ישנו הענין דקיום המצוות — כדי להבהיר מה שראו בכל הזמנים, וגם בזמננו זה, שאם לא אוחזים בתורה, אלא מחפשים דרכים לבד, אזי יכולים לקרוא בשם ״יהדות״ לענין שהוא היפך ומהרס היהדות!

וכפי שראו מיד לאחרי מתן־תורה, אצל הנשיא ורועה נאמן הראשון בישראל, משה רבינו, שכאשר באו עושי העגל, עגל הזהב, לא היתה טענתם שצריכים לחדול להיות יהודים (״ווערן אויס אידן״) ח״ו — הם הבינו שלא יוכלו לפעול שיצייתו להם בכך, ואולי גם הם בעצמם לא התכוונו לכך — אלא טענתם היתה: ״אלה אלקיך ישראל״; הנך נשאר ״ישראל״, אלא, שבארבעים יום הראשונים הי׳ ״אנכי ה׳ אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים״ ו״לא יהי׳ לך אלקים אחרים״, ואילו החל מיום הארבעים — ״אלה אלקיך״, ואעפ״כ תוכל להשאר ״ישראל״!

גם הוא טוען שאין כוונתו לעשות ממנו ״קומוניסט״ או ״אתאיסט״, וכל שאר הצרות; גם הוא מציע לו ענין ב״אלקות״, אלא מאי — ״אלה אלקיך״ הוא ה״עגל״, כפי שראה שעושים במצרים!

מה לך ולמצרים?! — הרי ״הוצאתיך מארץ מצרים״, ובהיותך במצרים ראית ששיעבדו אותך ב״עבודת פרך״, ועד שהרגו את הילדים (ככל סיפורי חז״ל בזה[137]), וא״כ, מדוע אתה נחפז לחזור לאותו ״עגל״, בנו של ה״שור״ שאליו השתחווה פרעה מלך מצרים?!

---

130) ב״ר ספמ״ב.
131) יחזקאל לג, כד.
132) מלאכי ג, יב. וראה כתר שם טוב בהוספות סנ״ז. וש״נ (נעתק ב״היום יום״ יז אייר).
133) שבת קה, ב.
134) ב״מ רפ״ד. ועוד. וראה גם אג״ק אדמו״ר מוהריי״צ ח״ד ס״ע רסד ואילך.
135) תהלים קלט, יב.
136) ישעי׳ ס, יט.
137) ראה בהנסמן בתורה שלמה עה״פ שמות ב, כד (אות קצה).

ובכן: אע״פ שאין לזה מקום בשכל – הנה כאשר סומכים על השכל, ומתחילים לחפש הסברות בשכל, אזי מוצא השכל קושיות, העלמות ובלבולים, ולדוגמא: ״זה משה האיש .. לא ידענו מה הי׳ לו״[138]: הוא לא מבין בשכלו מה נעשה עם משה רבינו, וכיון ש״לא ידענו״, הוא לא מבין, ואין הדבר מתקבל בשכלו כו׳ – אזי עושה לעצמו ״שיטה״ ביהדות, כיצד צריכה להיות הנהגה של ״ישראל״, ועד שהתוצאה היא ש״אלה אלקיך״ הוא ״עגל הזהב״!

אם ״לא ידענו״ – הרי זה סימן שאתה שוטה שאינו מבין כו׳, וא״כ, מה אתה מתערב ובונה ״שיטה״ באלקות?!

אלא שלהיותו ״חכם בעיניו״, הנה העובדה ש״לא ידענו״ (כפי שמודה בעצמו שאינו יודע), נותנת לו כח לצאת בהכרזה: ״אלה אלקיך ישראל״; ה״עגל״, שממנו סבלת ״עבודת פרך״ וכל הצרות – תתחיל עכשיו לבנותו מחדש!

ועד״ז ״דור הולך ודור בא״[139] עד לדורנו זה – כדאיתא בספרי קבלה[140] שהוא הגלגול של הדור ההוא – שחוזרים ונשנים כמה ענינים שכבר ניסו אותם בדורות שלפנ״ז, וניכוו מהם וראו את התוצאות כו׳, ואעפ״כ, לא למדו מזה מאומה, וקופצים עוה״פ לעשות אותה טעות – לומר על ענין שהוא היפך היהדות, ״אלה אלקיך ישראל״!

לד. ולכן, הדרך היחידה להבטיח את חיזוק היהדות האמיתית היא (לא ע״י הסברה בשכל, אע״פ שלכאורה צריך השכל עצמו להפריך זאת, אלא) ע״י הקדמת ״חיזוק התורה״, ״התורה״ דייקא, בה״א הידיעה, התורה הידועה:

אפילו אלו שרצונם לפעול ״חדשות״ ש״לא שערום אבותינו״[141] – גם הם מודים שישנה ״תורה״ מקדמת דנא, אלא הם טוענים ש״אלקיהם ישן הוא״ (כטענת המן הרשע[142]), שיש בזה ב׳ פירושים[143]: (א) ״יָשָׁן״ (״שלאָפט״), (ב) ״יָשָׁן״ (״אַלט״); זה הי׳ טוב בזמן הישן, אבל לא בזמננו המודרני, כאשר יש ת״ל ריבוי ״מדע״, ריבוי ״פשיעה״, גנבים ורצחנים, עד שיכולים להרוג עשרות מליוני בני־אדם והעולם שותק!... כשמגיעים ל״דרגא״ כזו – אזי כדאי לבנות ״יהדות״ חדשה, ״תורה״ חדשה, ו״תורת מוסר״ חדשה, אשר ״לאורם״ נלך ונחי׳...

ומובן גודל החילוק בין אדם שעובר עבירה בגלל שאינו יכול להתגבר על התאוה – שאז נרגש אצלו בשעת מעשה שזוהי עבירה, אלא שאינו יכול להתאפק כו׳, כך, שזהו אמנם מעשה פסול, אבל אין זה דבר שפוגע באמונות ודעות – לאדם האומר ״אלקיכם ישן הוא״, וגם התומ״צ הם ישנים, ואילו עכשיו די בכך שיקבל על עצמו את המצוות שבין אדם לחבירו, אבל בנוגע למצוות שבין אדם למקום, עליו לחזור ולבחון אם הם מתאימים לפי השיטות החדשניות – שיטות החקירה של גוי זה או אחר, ואח״כ יערוך ״הצבעה״ כמה גוים יקבלו שיטה זו וכמה גוים יקבלו שיטה זו, ולפי דעת הרוב – ״אחרי רבים להטות״[144] – יקבל גם הוא את ה״אלקים אחרים״ שקיבלו על עצמם רוב הגוים, היפך התורה, שהיא ״תורת אמת״, והיא ״חיינו ואורך ימינו״.

ולכן יש צורך להדגיש הענין ד״חיזוק התורה״ בה״א הידיעה – ללמוד את התורה שניתנה לפני אלפי שנים, מתוך הבטחה ש״תורה זו לא תהי׳ מוחלפת״, כי ״התורה היא נצחית״ (בלשון רבינו הזקן[145]), וע״י חיזוק התורה, מאיר האור ד״תורה אור״, להכיר מהי יהדות אמיתית, ומה הם הענינים שמהרסים את היהדות.

לה. וע״י חיזוק התורה מתקשר יהודי עם אלקי ישראל, ומשתחרר מארץ מצרים ומעבודת פרך הקשורה עם העמדת ״עגל הזהב״ – בין אם עושים זאת מזהב או מכסף, או משיטה שהיא היפך שיטת היהדות – ענינים כאלו שמחזירים רח״ל יהודי למצרים,

---

138) תשא לב, א.
139) קהלת א, ד. וראה גם תורת מנחם חנ״א ע׳ 98. וש״נ.
140) ראה ל״ת וסה״ל להאריז״ל שמות ג, ד. שער הגלגולים הקדמה כ.
141) ע״פ האזינו לב, יז.
142) ראה אסת״ר פ״ז, יב. יל״ש אסתר רמז תתרנד. פע״ח שער הפורים פ״ה.
143) ראה גם תורת מנחם ח״ל ס״ע 171.
144) משפטים כג, ב.
145) תניא רפי״ז.

מצרים – לא רק ברוחניות, אלא גם בגשמיות, שכן, אצל בנ״י אי אפשר לחלק את הרוחניות מהגשמיות;

חילוק כזה יכול להיות רק למשך איזה זמן – דכיון שהקב״ה רוצה לבחון יהודי אם יעמוד בנסיון, לכן לא בא השכר או העונש בה בשעה שיהודי מקיים מצוה או עובר עבירה ח״ו, אלא הקב״ה ״מאריך אף״ וממתין שבודאי ישוב בתשובה,

אבל, לא לאורך זמן יכול להיות מעמד ומצב ש״אלה אלקיך ישראל״ – לעבוד את העגל, ״אלקים אחרים״ (של אומות העולם), ולהשאר ״ישראל״, כמבואר בארוכה בקונטרס ומעין[146], שרק באופן זמני יכול יהודי לקבל חיותו ממקור הרע, כי, טבעו ועצמיותו של יהודי הוא טוב וקדושה, ולכן, מה שנותן לו חיים אמיתיים וקיום אמיתי ועלי׳ אמיתית, הרי זה רק כאשר שואב את כחו וחיותו מטוב וקדושה.

וכאשר יהודי רוצה לקשר את עצמו עם ״אלקי מצרים״, ״אלקי אשור״ ו״אלקי וואַשינגטאָן״ – הרי זה יכול להחזיק מעמד זמן קצר, בגלל ש״מנסה ה׳ אלקיכם אתכם לדעת הישכם אוהבים את ה׳ אלקיכם בכל לבבכם״[95], שלכן ממתין הקב״ה ונותן לו זמן שינסה ללכת בדרך זו או בדרך אחרת, עד שיגיע להכרת האמת האמיתית – אלקי אמת, שנתן תורת אמת, ויעמיד את עצמו בדרך האמת, שזהו דרך הטוב והישר, לא רק בין אדם למקום, אלא גם בין אדם לחבירו.

וכמדובר כמ״פ[147], שכיון שהעולם כולו נברא ע״י ״ה׳ אחד״, בהכרח שתהי׳ אחדות בכל הענינים שבעולם, והחלוקה ״בין אדם לחבירו״ ו״בין אדם למקום״ היא חלוקה בה״אחד״ גופא – ע״ד שתיבת ״אחד״ מורכבת משלש אותיות, ומשלשת האותיות יחד נעשית תיבת ״אחד״, וע״ד גוף האדם, גוף אחד שמורכב מרמ״ח אברים ושס״ה גידים, וכך גם בנוגע לב׳ הענינים ד״בין אדם למקום״ ו״בין אדם לחבירו״, שמשניהם יחד מורכב הציווי והשליחות של הקב״ה לישראל ״עם קרובו״[148].

אך ישנו מי שרוצה להפריד ביניהם – שהענינים ש״בין אדם לחבירו״ הרי הוא מקבל על עצמו, כיון שהדבר מתקבל בשכלו, ואילו בנוגע לענינים ש״בין אדם למקום״ טוען: ״זה משה האיש .. לא ידענו מה הי׳ לו״ – הוא לא מבין את הנהגתו של משה: מה הוא יושב בהר סיני, בשעה שצריך לדאוג לכל עניניהם של בנ״י, ומהו הצורך בארבעים יום – מספיק גם פחות מזה;

ובכלל טוען הוא, שזוהי הנהגה טובה עבור יהודי שנמצא על הר סיני, ש״לחם לא אכל ומים לא שתה״; אבל כיון שהוא לא נמצא על הר סיני, אלא בעוה״ז הגשמי והחומרי, וצריך ״לחם״ ו״מים״, וצריך לפרנס בני ביתו – אינו מבין למה לא להתנהג באופן ש״נהי׳ כגויי הארצות״.

ועל זה אומרים: אין ברירה אחרת! ״ביד[149] חזקה .. אמלוך עליכם״!

אין מצב כזה שיכולים להיות ״ישראל״, וביחד עם זה, להיות קשורים עם ״עגל הזהב״ בתור ״אלקיך״;

סברא כזו יכולה להתקבל אצל מצרי – כמסופר בדברי חז״ל[150] שאצל בנ״י עצמם לא היתה קס״ד לעשיית העגל, ורק אצל ה״ערב רב״ מהמצריים הי׳ יכול להתקבל הצירוף של ״ישראל״ יחד עם ״עגל הזהב״, ולכן ניסו להשלות את עצמם אולי תתקבל סברא זו גם אצל בנ״י; אבל אצל בנ״י מצד עצמם אין מקום לסברא כזו. ורק בגלל שהקב״ה רוצה לנסות את בנ״י, בהכניסו אותם בין שבעים אומות, ובאופן שבכמות ״אתם המעט מכל העמים״[151] – הנה בחיצוניות ולשעה קלה עלולה לעלות סברא ש״עגל הזהב״, ״אלקים אחרים״ של אומות אחרים, יוכל להידבק לישראל, ויוכלו לומר – בחדא מחתא, באותו ״פזמון״ – ״אלה אלקיך ישראל״.

---

146) מ״ו פ״ג ואילך.
147) ראה גם ״רשימות״ חוברת מד (ס״ו).
148) תהלים קמח, יד.
149) יחזקאל כ, לג.
150) ראה ויק״ר פכ״ז, ח. הובא בפרש״י עה״ת תשא לב, ד.
151) ואתחנן ז, ז.

ובכן, העצה לזה היא – ״חיזוק התורה״, כי, התורה היא ״תורה אור״, שמאירה את המושג והענין של ״יהדות״.

לו. וכדי להקל את הנסיון – כיון שיודעים שהנשמות דעכשיו הם במדריגה נמוכה יותר, וכחותיהם פחותים – הראו לנו עתה, שדוקא ה״נוער״ השליכו את כל ״עגלי הזהב״, ושברו את כל ה״פסילים״ ו״אלקים אחרים״ שהעמידו עד עתה (ע״ד המסופר במדרשי חז״ל[152]), ומסתובבים ברחוב בתנועה של געגועים, וצועקים – בלשון אילמת, ״קלא דלא אשתמע״ – שיראו להם את דרך האמת!

ולעומת זאת, הנה אלו שצריכים להיות ה״מדריכים״ שלהם – עומדים ומסתכלים: מה אומר גוי בוואַשינגטאָן – כדי לומר זאת לתלמידיו; מה אומר גוי נוסף בלאָנדאָן – כדי לומר לכתה השני׳ של התלמידים, ומה אומר גוי שלישי במאָסקווא – כדי לומר לכתה השלישית של התלמידים!...

וכל זה – בה בשעה שאתה בעצמך יודע שאלו הם הגוים ששיעבדו אותך בעבודת פרך, ובשביל לבנות לעצמם ״ערי מבצר״, פיתום ורעמסס [שבעצמך ראית שגם עבורם לא החזיקו מעמד, אלא ״ראשון ראשון כו׳״[153], מתפורר, נשבר ונחרב], נטלו ילדי ישראל ועשו מהם אלו שתמכו במאָסקווא, בלאָנדאָן ובוואַשינגטאָן, אשר, אע״פ שצריך לומר ״להבדיל״ בין אלו שיצאו ״על השם ועל משיחו״ ובין אלו שאינם מפריעים, ועד לאלו שגם מסייעים, הרי המקום שבו צריך להשקיע את ילדי ישראל הוא – בית־הכנסת ובית־המדרש, ולא פיתום ורעמסס!

וכדברי בעל השמחה בשיחתו הידועה[154], שצריך לידע, שהענין ד״דינא דמלכותא דינא״[155] והציווי ״ודרשו את שלום העיר גו׳ והתפללו בעדה״[156], הרי זה רק בענינים הנוגעים לגוף, שנמצא בגלות, אבל לא בנוגע לנשמה, שאף פעם לא היתה בגלות, אינה בגלות עכשיו, ואף פעם לא תהי׳ בגלות, להיותה ״חלק אלוקה ממעל ממש״[157].

וא״כ, כאשר חושבים אודות המקום שבו צריך להשקיע את הילדים, אם זה פיתום ורעמסס או בית־הכנסת ובית־המדרש – יודעים כבר מלפני אלפי שנה, שבניית פיתום ורעמסס לא נתקיימה אפילו אצל הגוים, ובהיותה בקיומה, סבלו ממנה צרות – כפי שראו בפועל בנוגע לעיר־בירה אחת, עיר־בירה שני׳ ושלישית, ואין כאן המקום להאריך בזה.

ובשעה שה״נוער״ אינו ממתין, ובא וצועק – אם בקול או ברגש הלב; באותיות גלויות או באותיות של צער, כמו חולה שחליו עמוק כ״כ עד שאינו יודע בעצמו במה מתבטא החולי – אזי החוב הראשון הוא, לבוא עם תורת אמת ותורת חיים, ועם מצוות התורה עליהם נאמר[39] ״וחי בהם״, ולומר להם:

שמעו! הנה לפניכם ״תורה״ שניסו אותה במשך אלפי שנים, כשעברו בכל מיני ארצות ומדינות ומשטרים ובכל התקופות של גזירות ורדיפות כו׳, וראו שהתורה נשארה בשלימותה, וכל אותם יהודים שהחזיקו בתורה, הם בקיומם וימשיכו להתקיים עד סוף כל הדורות;

ולעומת זאת, בנוגע לעושי ״עגל הזהב״ במדבר, עובדי ה״בעלים״ וה״עשתרות״ בזמן שלפני בנין ביהמ״ק הראשון, עובדי ״עגלי זהב״ בדן ובית א־ל בזמן ביהמ״ק הראשון, ועד״ז בזמן ביהמ״ק השני, וכן לאח״ז, עד להרפורמים בגרמניא ותלמידיהם ותלמידי־תלמידיהם – הנה בסופו של דבר, או ששבו בתשובה וחזרו ליהדות אמיתית, או שלא נשאר מהם שריד ופליט רח״ל[35].

ולהעיר, שמציאות כזו, שלא ישאר מהם שריד ופליט, היתה יכולה להיות בדורות שלפנ״ז, כשהיו צריכים להמתין משך זמן עד ביאת משיח, ולכן הי׳ יכול להיות שניצוץ קדושה יתגלגל וידחה מלהתברר עד לאחר זמן; משא״כ עתה, כאשר משיח הוא במעמד ומצב ש״הנה זה עומד אחר כתלנו״[158], כדברי בעל השמחה והגאולה[159] – ברור הדבר שסוכ״ס ינצל כל אחד מישראל, ובלשון הכתוב[37]: ״בל ידח

152) ראה ב״ר פל״ח, יג.
153) סוטה יא, סע״א.
154) סה״ש תרפ״ז ע׳ 170. וש״נ.
155) גיטין יו״ד, ב. וש״נ.
156) ירמי׳ כט, ז.
157) תניא רפ״ב.
158) שה״ש ב, ט.
159) ראה סה״ש תרצ״ט ע׳ 316. תש״א ע׳ 81. ועוד.

ממנו נדח״, ״שבודאי סופו לעשות תשובה״ (כדברי רבינו הזקן[160]), אלא שצריכים לעזור לו; ולעזור ליהודי – שהוא עם אמת – יכולים רק ע״י אמת לאמיתו, תורת אמת.

לז. אך אעפ״כ, נתבאר לעיל ש״חיזוק התורה ויהדות״ צריך להיות ״בכל אתר ואתר לפי ענינו״:

כאשר באים ל״אתר״ שאינו לפי ענינו של מחזק התורה והיהדות, אלא הוא בא ל״אתר״ אחר – עליו לחזק את התורה והיהדות לפי ענינו של מקום זה.

אך יש להבהיר, שאין זה באופן שלוקחים את התורה ומקרבים אותה אל הבריות (כמדובר כמ״פ[161]) – שהרי זה היפך ״חיזוק התורה״, שפירושו, שהתורה כפי שקיבל אותה, הרי הוא עוד מחזק אותה, ועאכו״כ שאינו מנסה לקרב את התורה ולהתאימה לדעת הבריות, שזהו היפך הענין של ״תורת אמת״, ש״אמת״ אינה סובלת פשרות,

וזהו גם היפך טובת הבריות, שכן, כאשר נותנים להם תורה מזוייפת, הנה לא זו בלבד שלא עושים להם טובה (כפי שיש כאלו שמדמים לעצמם), אלא עושים להם רעה – שמרגילים אותם לענינים של שקר, שזהו ענינה של פשרה, שהיא היפך האמת,

ואדרבה: לאחרי שיעבור משך זמן – יבוא ויטען: למה לא סיפרו לו את האמת?! להיותו אדם מבוגר, לא היו צריכים להתיירא מהענין ד״תפסת מרובה כו׳״[162], אלא היו יכולים לספר לו שישנם תרי״ג מצוות, והוא יחליט אם יקבל אותם על עצמו אם לאו; אבל לא לבוא ולומר לו שישנו ״עגל הזהב״, שאליו משתחווים שאר האומות, וגם הוא יכול להתנהג כמותם ולהשתחוות אליו, ואעפ״כ ישאר ״ישראל״ (כנ״ל בארוכה).

ולכן, הנה אע״פ שחיזוק התורה והיהדות צריך להיות ״לפי ענינו״ של אתר זה, והיינו, שאם יש צורך ללמדו התחלת האל״ף־בי״ת, אי אפשר להתחיל מיד מסיום האל״ף־בי״ת, כיון שעדיין לא הגיע לידי זה, מ״מ, צריכים לומר לו מיד שישנו אל״ף־בי״ת שלם, תושב״כ שלימה, ותושבע״פ שלימה, עם ״דקדוק קל של דברי סופרים״, ו״כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש״, ולכן, כאשר יתבגר ביום נוסף, יתוסף אצלו קיום מצוה נוספת, ו״מצוה גוררת מצוה״[163], עד שיבוא למעמד ומצב ד״תמים תהי׳ עם ה׳ אלקיך״ – עם כל התומ״צ; אבל כבר ביום הראשון יודע הוא שישנה תורת אמת ותורה שלימה, ולא שייך בזה פשרות כלל. ואז, יש לו אימון שמדברים עמו דברי אמת, ומתכוונים לכך באמת, וסוכ״ס גם ישיג זאת.

ואז, המדריך אותו, ילך לבטח דרכו, ויראה פרי טוב בעמלו – שיציל ילדי ישראל מ״פיתום״ ו״רעמסס״, ומ״אלקים אחרים״ אשר ״לא שערום אבותינו״, וידריך אותם בדרך החיים, ע״י תורת חיים, לקראת אלקים חיים, ועד לגאולה האמיתית והשלימה ע״י משיח צדקנו, בקרוב ממש.

* * *

לח. דובר לעיל (ס״י ואילך) שאע״פ ש״חיזוק התורה והיהדות״ צריך להיות ״בכל אתר ואתר לפי ענינו״, ולכן, כשבאים לעיר שבה יש צורך לדבר אודות כשרות, או אודות שמירת שבת, או אודות טהרת המשפחה, הרי מעצמו מובן שאי־אפשר ״להרעיש״ (״שטורעמען״) בבת־אחת גם אודות ענינים הקשורים עם ״דקדוק קל של דברי סופרים״ – אסור לומר ששמירת שבת, כשרות וטהרת המשפחה, זהו כל התורה כולה; מותר רק לומר שזהו הצעד הראשון והפסיעה הראשונה בכיוון הרצוי.

וכמו בלימוד האל״ף־בי״ת – שכל זמן שעדיין לא למד האל״ף, אי אפשר ללמדו את האות תי״ו, שזהו סוף האל״ף־בי״ת; אבל עליו לשמוע מיד בעת לימוד האל״ף שזוהי רק התחלה, ולאח״ז ישנו בי״ת וגימ״ל, עד תי״ו.

---

160) תניא שבהערה 37.

161) ראה תורת מנחם חל״ו ע׳ 64. וש״נ.

162) ר״ה ד, סע״ב. וש״נ.

163) אבות פ״ד מ״ב.

וטעם הדבר – לפי שהאל״ף הוא חלק מאל״ף־בי״ת שלם, שהתחלתו באל״ף, ובאמצעו יש מ״ם, ובסופו – תי״ו, וכדאיתא בירושלמי[164] שזהו אותיות ״אמת״, כך, שזהו חלק מ״תורת אמת״, ואם מפרידים אותו ואומרים שהאל״ף הוא הכל, אזי האל״ף עצמו אינו אמת, כי, האל״ף הוא חלק מ״אמת״ רק בהיותו ביחד עם שאר האותיות, אלא, שלהיותו ילד קטן שמתחיל לימוד האל״ף־בי״ת, לומדים עמו אות אחת בכל פעם, כיון שאינו יכול להבין בבת־אחת יותר מאשר אות אחת, אבל זהו רק בנוגע להבנה והשגה; אך כבר בתחילת הלימוד צריכה להיות אצלו הידיעה הכללית שלאחרי אות זו באים אותיות נוספות, ומחר ילמדו עמו את האות השני׳ וכו׳, עד ש״זיל גמור״[107].

וכאמור, שאין זה בבחינת ״תפסת מרובה לא תפסת״[162] (כפי שישנם כאלו שרוצים להשלות את עצמם) – כיון שאין זה ענין של ״תפסת״; נותנים לו רק הודעה כללית שישנם תרי״ג מצוות, אלא שהוא אוחז בשלב שיש לדבר עמו אודות מצוות מסויימות – לא בגלל שכל שאר הענינים אינם שייכים אליו, אלא באופן זמני בלבד, אבל גם עכשיו יודע הוא שישנם עוד מצוות שאודותם ידברו עמו מחר או מחרתיים, כי ״מצוה גוררת מצוה״[163], כך, שזה יכשיר אותו להמשיך ללמוד ולהבין עוד יותר.

לט. וכשם שהדברים אמורים בנוגע לתורה – הרי כיון שהתורה ניתנה לישראל, וכדברי המדרש[165] ש״מחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר״, אפילו לתורה, וראי׳ לדבר, שנאמר ״צו את בני ישראל״ ו״דבר אל בני ישראל״, והיינו, שענינה של התורה מתבטא בכך שישנם ״בני ישראל״, ואז נאמר אליהם ציווי ודיבור זה, מובן, שכן הוא גם בישראל:

יש אמנם חלוקה בישראל – שהרי בנוגע לכהנים נאמר[166] ״ויבדל אהרן להקדישו (ובפרט כהן גדול שהוא בבחי׳) קודש קדשים״, ועד״ז הובדל שבט לוי בכללותו – ״נתונים נתונים המה לי מתוך בני ישראל״[116].

ועד שבנ״י נחלקים לעשר סוגים – מ״ראשיכם שבטיכם״ עד ״חוטב עציך״ ו״שואב מימיך״[51], והיינו, שע״פ תורת אמת נקראים אלו בשם ״ראשיכם״, ואלו נקראים רק ״חוטב עציך״ ו״שואב מימיך״.

אבל אעפ״כ, אימתי ״אתם נצבים .. לפני ה׳ אלקיכם״? – לא כאשר ״ראשיכם״ באים בפני עצמם ו״שבטיכם״ באים בפני עצמם, אלא רק כאשר ״אתם נצבים .. כולכם״, ״ראשיכם שבטיכם וגו׳ מחוטב עציך עד שואב מימיך״ – הרי זה ״לפני ה׳ אלקיכם״[51].

וכמדובר כמ״פ אודות דברי המדרש[167] בנוגע למתן־תורה, שהקב״ה אמר שיש צורך במספר מלא של ששים ריבוא בנ״י, ואילו הי׳ חסר אפילו אחד, אינו יכול ליתן התורה ח״ו אפילו לא למשה רבינו.

כשם שכדי לעמוד ״לפני ה׳ אלקיכם״ יש צורך ש״ראשיכם״ יצרפו אליהם את ה״חוטב עציך״ ו״שואב מימיך״ – כך גם במתן־תורה הוצרכו להיות ששים ריבוא בנ״י במילואם, ואז יכול משה רבינו לקבל את התורה בהבנתו והשגתו, אהרן – לפי הבנתו, והנשיאים – לפי הבנתם, ועד לכל העם כולו (כדברי הגמרא במסכת עירובין[168] אודות ד׳ סוגים שב״סדר המשנה״).

וכל הגדלות של ״ראשיכם״ היא – כמאמר[169] ״כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל״, וכאשר ישראל ירדו מגדולתם, אזי אומרים למשה רבינו: ״לך רד״[170];

ולאידך גיסא – כאשר ״ראשיכם״ מתמסרים לעסוק ולהתייגע ולהעלות את ״חוטב עציך״ ו״שואב מימיך״, הנה ״יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני, העני עושה עם בעל הבית״[171] – שעי״ז ניתוסף אצלם עילוי גדול יותר ממה שמקבלים ה״חוטב עציך״ ו״שואב מימיך״ על ידם, כי: ה״חוטב עציך״ – אם לא יקבל מפלוני ששייך לסוג של ״ראשיכם״ – יקבל ממישהו אחר; ואילו ה״ראשיכם״ – הנה כדי

---

164) סנהדרין פ״א ה״א.
165) ב״ר פ״א, ד. וראה לקו״ש חל״ד ע׳ 222. וש״נ.
166) דברי הימים־א כג, יג.
167) מכילתא יתרו יט, יא. דב״ר פ״ז, ח.
168) נד, ב. הובא בפרש״י עה״ת ס״פ תשא (לד, לב).
169) ברכות לב, א.
170) תשא לב, ז ובפרש״י.
171) ויק״ר פל״ד, ח.

להיות ״ראש״ ומנהיג אמיתי, עליו לא להסתגר לעצמו, אלא להתמסר ולהתעסק (לא רק עם יחידי סגולה, ״שבטיכם״, ״כל איש ישראל״, אלא) אפילו עם ״חוטב עציך״ ו״שואב מימיך״.

וכן הוא גם בנוגע לחלוקה של כהן וישראל כו׳ – שכאשר בא כהן ועובד עבודתו בביהמ״ק, במקום שאסור ל״זר״ להיכנס, הנה בתפלתו שם צריך להתפלל על כל ישראל.

כדי שכה״ג יוכל למלא שליחותו ביום הכיפורים בקודש הקדשים – כמדובר כמ״פ[172] שזהו הצירוף של הקדושה היותר נעלית במקום (קודש הקדשים) עם הקדושה היותר נעלית בזמן (יום הכיפורים) והקדושה היותר נעלית בבני אדם, מין המדבר (כה״ג) –הרי זה דוקא כאשר מקטיר שם קטורת (לא בתור קרבן יחיד, שאז הקטורת פסולה רח״ל, אלא) בתור קרבן ציבור, שבאה מ״מחצית השקל״ שבה השתתף כאו״א מישראל, גם מפינה רחוקה, אפילו משבט דן, ה״ירוד שבשבטים״[173], ודוקא ״בזאת יבוא אהרן אל הקודש״[174] – בקטורת שבה הוצרכו להשתתף כל השבטים (ואדרבה: בנוגע לכהנים – יש סברא שהיו פטורים ממחצית השקל[175], כך, שלא השתתפו בקטורת).

מ. וכשם שהדברים אמורים בנוגע לתורה, ובנוגע לעם ישראל, כן הוא גם בנוגע לארץ ישראל:

ובהקדים – ששלשתם קשורים זב״ז, כנ״ל ש״מחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר״, אפילו למחשבתה של תורה, כדמוכח ממ״ש ״צו את בני ישראל״ ו״דבר אל בני ישראל״; והרי לימוד התורה וקיום המצוות במילואם ובשלימותם הוא בארץ ישראל בזמן שביהמ״ק הי׳ קיים, שאז היו חייבים בכל המצוות, משא״כ משחרב ביהמ״ק יש כמה מצוות שלא זו בלבד שאי אפשר לקיימם, אלא אסור לקיימם, ועאכו״כ בחוץ לארץ בזמן שביהמ״ק הי׳ קיים, ועאכו״כ בחו״ל משחרב ביהמ״ק; וארץ ישראל היא ״ארץ אשר גו׳ עיני ה׳ אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה״[176], היינו, שמר״ה עד לערב ר״ה הבא לפנות ערב, צריך להיות ניכר ונראה בה אלקות – ע״י לימוד התורה וקיום מצוותי׳.

ובכן: בנוגע לתורה – ישנם יהודים שנמצאים במעמד ומצב שעדיין אי אפשר ללמוד עמהם כל התורה כולה, אלא צריך ללמדם – כסדר הלימוד – תחילה ״מקרא״, אח״כ ״משנה״, ואח״כ ״תלמוד״, ואי אפשר להתחיל עמו בלימוד התלמוד לפני שלמד משנה או לפני שלמד מקרא; אבל ״כשהתינוק מתחיל לדבר״[177], עוד לפני שלומדים עמו מקרא, אומרים לו מיד: ״תורה צוה לנו משה״[178], כלומר, ישנה תורה שלימה – כל מה שצוה משה; ורק לאח״ז מתחילים ללמוד עמו פרטי הדברים: מקרא, אח״כ משנה ואח״כ גמרא.

ועד״ז בנוגע לעם ישראל: בשעה שניתנה התורה לישראל בהר סיני, הי׳ אמנם הסדר באופן ש״משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע״[179], אבל, העובדה ש״משה קיבל תורה״ התאפשרה רק כאשר עמדו בהר סיני ששים ריבוא מישראל, גם משבט דן, ה״ירוד שבשבטים״, ואז, ״משה קיבל תורה״, ככל סדר ההשתלשלות ש״מסרה ליהושע ויהושע לזקנים״, עד לדורנו זה; ומיד בעמדם בהר סיני נאמר למשה שכל העם צריך לעמוד בהר סיני, ועד שגם משה הוצרך לירד מהר סיני, כדאיתא במדרש[180]: ״אמר הקב״ה ירד משה אל המחנה ואח״כ אני משמיע תורתי לישראל״, כך, שכל העם יראו שהקול בא מהר סיני לכל בנ״י בבת אחת, ועד ש״אנכי ולא יהי׳ לך מפי הגבורה שמענום״[181] – כולם בשוה, ממשה עד ״חוטב עציך״ ו״שואב מימיך״, והרי ב״אנכי ולא יהי׳ לך״ נכללים כל המצוות, כדברי רבינו הזקן[182] ש״אנכי״ הוא שורש לכל רמ״ח מצוות עשה, ו״לא יהי׳ לך״ הוא שורש לכל שס״ה מצוות לא תעשה.

---

172) ראה גם תורת מנחם ח״נ ע׳ 89. וש״נ.
173) ראה תנחומא תשא יג. פרש״י ויקהל לה, לד.
174) אחרי טז, ג.
175) דעת בן בוכרי – ראה מנחות כא, סע״ב. וש״נ. וראה גם תורת מנחם חנ״ה ע׳ 268.
176) עקב יא, יב.
177) סוכה מב, א. ספרי שם, יט.
178) ברכה לג, ד.
179) אבות רפ״א.
180) פרדר״א פמ״א. וראה שמו״ר פכ״ח, ג.
181) מכות כד, רע״א. וש״נ. הובא בפרש״י עה״ת שלח טו, כב.
182) תניא רפ״כ.

וכמו בתורת ישראל ובעם ישראל – כן הוא בארץ ישראל:

היו זמנים שבהם לא הי׳ כיבוש כל הארץ: בשעה שבנ״י נכנסו לא״י – כבשו תחילה את יריחו, ואח״כ כבשו את העי, וכך המשיכו לכבוש עוד שטח ועוד שטח, במשך שבע שנים – ״שבע שכבשו״[183], עד שסיימו את כיבוש א״י כולה.

ואח״כ הי׳ הזמן של ירבעם בן נבט שאז התחיל הפילוג כו׳, ואח״כ הי׳ זמן הגלות – החל מגלות סנחריב, שכבש חלק מא״י, ועד לגלות בבל לאחרי חורבן מקדש ראשון, שכל א״י היתה ביד גוים; וגם לאחרי כן, בזמן בית שני, לא הי׳ כיבוש א״י כולה, ולא היו ״כל יושבי׳ עלי׳״[184], שלכן יש סברא שהחיוב דתרומות ומעשרות הי׳ רק מדרבנן, כיון שצ״ל ״בבואכם״[185] – ״ביאת כולכם ולא ביאת מקצתכם״[186] (ועאכו״כ בנוגע לשטח של א״י).

וגם כאן היא אותה השיטה כמו בנוגע לתורה ובנוגע לעם ישראל:

בנוגע לחילוקי הזמנים ובנוגע לפועל – הנה מי שאוחז בלימוד המקרא, לא יכול להיות אצלו עדיין לימוד המשנה; אבל גם אז, עליו לדעת שכל התורה כולה היא תורה אחת. ואם ח״ו יאמרו לילד שבתורה יש רק ״מקרא״ בלבד – הרי זה ענין של כפירה (לא רק במשנה ותלמוד, אלא) גם במקרא, שמתבטלת שייכותו לתורת משה, כמובן מדברי הרמב״ם[187] ״האומר שאין התורה מעם ה׳, אפילו פסוק אחד אפילו תיבה אחת, אם אמר משה אמרו מפי עצמו, הרי זה כופר בתורה״ (גם בחלק התורה שאומר שמודה בו). אלא, שבהיותו בן חמש, אי אפשר ללמוד עמו אלא מקרא בלבד, אבל תיכף ״כשמתחיל לדבר״, מודיעים לו שישנו משה רבינו שנתן תורה לכל ישראל, והרי ״כשמתחיל לדבר״ רחוק הוא מלימוד המקרא כמו הריחוק של בן חמש מלימוד המשנה, ואעפ״כ אומרים לו מיד ״תורה צוה לנו משה״, אף שעדיין אינו יודע פירוש הדברים, שהרי רק ״מתחיל לדבר״.

וכן הוא בנוגע לארץ ישראל:

כשנכנסו לא״י בתחילת ״שבע שכבשו״, כבשו תחילה את יריחו בלבד, אבל, לא בתור כיבוש עיר אחת (יריחו) בתור התחלת הכיבוש של שבע שנים, אלא כדברי רז״ל[188] שכיבוש יריחו הי׳ בתור ״מנעולה של ארץ ישראל״ (כמו ״מפתח״ שעל ידו ״פותחים״ את כל א״י), וכפי שמצינו לדינא במסכת בבא בתרא[189] שע״י ה״מנעול״ נעשה קנין כל הבית כולו.

כלומר: כיבוש יריחו לא הי׳ בתור עיר אחת או בתור התחלה בלבד, אלא מתוך כוונה לכבוש את כל א״י בכללותה, אלא, כיון שענין זה דורש משך זמן, הנה בינתיים ישבו עדיין גוים ב״עי״[190], אבל גם הם ידעו שבידי בנ״י ישנו כבר ה״מפתח״ לכיבוש העי, אלא שהכיבוש בפועל יהי׳ לאחרי משך זמן.

ועד״ז בנוגע לגבעונים – שמיד בשמעם אודות כיבוש יריחו, עשו כבר כל מיני תחבולות וערמות שבנ״י ישלימו עמהם, באופן שיהיו לבנ״י ״למס עובד״[191].

ולכאורה אינו מובן: הרי בנ״י כבשו רק את יריחו, והכיבוש ימשך שבע שנים?! – אך הענין הוא, שכאשר גוים רואים ש״יריחו סוגרת ומסוגרת גו׳ אין יוצא ואין בא״[192], ואעפ״כ ״ותפול החומה תחתי׳״[193], וכבשו את יריחו בתור ״מנעולה של ארץ ישראל״, אזי מרגישים ויודעים ששוב אין להם מה לעשות ב״עי״ או ב״גבעון״!... ועליהם לחפש דרכים – כמו ה״גרגשי״ ש״עמד ופנה״[194], או כמו גבעון שהשלימה, או כמו ה״עי״ שהחליטה בכל זאת לנסות ולהלחם שמא יעלה בידם כו׳.

---

183) ב״מ פט, א. זבחים קיח, ב. ועוד.
184) ערכין לב, סע״ב. רמב״ם הל׳ שמיטה ויובל פ״י ה״ח.
185) שלח טו, יח.
186) רמב״ם הל׳ איסו״ב פ״כ ה״ג. הל׳ ביכורים פ״ה ה״ה. וראה הל׳ תרומות ספ״א.
187) הל׳ תשובה פ״ג ה״ח.
188) ראה תנחומא בהעלותך יו״ד. במדב״ר פט״ו, טו. ועוד.
189) ראה מב, סע״א – במשנה. נב, סע״ב – בגמרא. וש״נ.
190) ראה יהושע ז, ב.
191) שם טז, יו״ד.
192) שם ו, א.
193) שם, כ.
194) פרש״י תשא לג, ב. לד, יא. וראה לקו״ש חכ״א ע׳ 223 הערה 4. וש״נ.

ונקודת הענין – שאף שבנוגע לכיבוש והתיישבות בנ״י בא״י ישנם חילוקים, הרי תמיד שייך לבנ״י שטחה של א״י כולה, כפי שנקבע (לא ע״פ רצונו של גוי פלוני או אלמוני, אלא) ע״פ דברי הקב״ה: ״מן הנהר נהר פרת ועד הים האחרון יהי׳ גבולכם״[195], בתור פס״ד בתורה שהיא נצחית.

ובענין זה אין מה להתיירא מפני הגוים; מעולם לא היתה להם בעלות על ארץ־ישראל!

וכמדובר כמ״פ אודות דברי רש״י מיד בהתחלת הלימוד עם ילד, ״בן חמש למקרא״: ״כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים[196] .. כל הארץ של הקב״ה היא, הוא בראה, ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם, וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו״, והיינו, שגם מה שהי׳ בעבר – ע״פ תורה – ״נחלת גוים״, ״ארץ כנען״ (אפילו כאשר יצחק הי׳ גר שם), הנה משכבשו את א״י (החל מכיבוש יריחו, ״מנעולה של ארץ ישראל״), שוב אינה ״ארץ כנען״, אלא נעשית ״ארץ ישראל״, בכל השטח אשר ״מן הנהר הגדול נהר פרת ועד הים האחרון גו׳״.

מא. ובפרטיות יותר[197]:

השייכות של ארץ ישראל לעם ישראל היא החל מ״ברית בין הבתרים״[198], שאז כרת הקב״ה ״ברית עולם״, שלאחרי שבנ״י יעברו את ״כור הברזל״[199] של מצרים, ויעמדו בהר סיני לקבל את התורה, ״תעבדון את האלקים על ההר הזה״[200], אזי יכנסו לא״י, החל מכיבוש יריחו שהיתה ״מנעולה של ארץ ישראל״, ומיני אז – אין זו ״ארץ כנען״ (״אויס ארץ כנען״), ולעולם לא תהי׳ ״ארץ בבל״, ״ארץ מדי״, ״ארץ יון״ או ״ארץ אדום״, אע״פ שבנ״י נמצאים בגלות בבל, גלות מדי, גלות יון או בגלות אדום זה עשו.

החילוק הוא רק אם ״יושבי׳ עלי׳״, או שיושבי׳ נמצאים במעמד ומצב שעליו נאמר ״אוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם״[201], אבל גם אז הרי הם ״בניו״, וזהו ״שולחנו״ של ה״אב״, מלך מלכי המלכים הקב״ה, שרק ממתין שה״בן״ ישוב בתשובה ויחזור לישב על שולחנו; אבל ח״ו לומר שכיון שהבן גלה מעל שולחן אביו, שוב אין זה שולחנו של אביו – זהו דבר שאין לו מקום!

ועד״ז בנוגע לא״י – שגם כאשר גלו ישראל מעל אדמתם, אינה נקראת ״ארץ אשור״, בגלל שעכשיו יושב אשור בנחלת עשר השבטים – ח״ו לומר כן! גם אז הרי זו ״ארץ ישראל״, אע״פ שיש מצוות שבטלו, בגלל שצ״ל ״יושבי׳ עלי׳״, כשם שיש מצוות הקשורות עם ביהמ״ק.

הנפק״מ אינה אלא היכן נמצאים בנ״י בגופם: אם הם נמצאים ב״ארצנו״ ו״אדמתנו״ – שזהו המעמד ומצב לולי ״חטאינו״, או ש״מפני חטאינו גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו״[202], אבל, גם כאשר ״גלינו״ ו״נתרחקנו״, אין זו ארץ ואדמת כנען, או אפילו ארץ ואדמת ישראל, אלא ״ארצנו״ ו״אדמתנו״; גם כאשר יהודי יושב בחו״ל, יש לו חלק בא״י[203], והיא נקראת על שמו: ״ארץ ישראל״,

– ועד כדי כך, שגוים קורין אותה ״ארץ־ישראל״ ו״ארץ הקודש״; עם מי צריך להתווכח ולטעון (״זיך אויס׳טענה׳ן״) – עם יהודים, שבמקום ״ארץ״, רצונם לקרותה ״מדינה״!...

אלא מאי, בינתיים הושיב הקב״ה שם ״דייר״ ו״שכן״ – הרי זה כמ״ש בפ׳ בחוקותי[204]: ״והשימותי אני את הארץ ושממו עלי׳ אויביכם היושבים בה״, וכפי שמפרש רש״י: ״זו מדה טובה לישראל, שלא ימצאו האויבים נחת רוח בארצם, שתהא שוממה מיושבי׳״.

מב. וכאמור, החילוק בנוגע לבנ״י התלוי בהנהגתם הוא – רק בנוגע למקום מגוריו בגופו, כי, בנשמתו הרי הוא תמיד בארץ ישראל!

---

195) עקב יא, כד.
196) תהלים קיא, ו.
197) ראה גם מכתב י״ט סיון שנה זו (אג״ק חכ״ו ס״ע קמג ואילך). וש״נ.
198) לך לך טו, יח ואילך.
199) ואתחנן ד, כ. ועוד. וראה תו״א יתרו עד, א ואילך. ובכ״מ.
200) שמות ג, יב.
201) ברכות ג, סע״א.
202) נוסח תפלת מוסף דיו״ט.
203) ראה תורת מנחם חנ״ה ע׳ 199. וש״נ.
204) כו, לב.

וכמדובר לעיל (סי״א) בנוגע לדין התורה (שלהיותה ״תורת אמת״, הרי זה מורה שכן הוא האמת) שבשעת התפלה צריך להחזיר פניו כנגד ארץ ישראל, שנאמר[205] ״והתפללו אליך דרך ארצם״, ויכוין גם כנגד המקדש וכנגד בית קדשי הקדשים:

ענין התפלה הוא — ״שפכי כמים לבך נוכח פני הוי׳״[206], אשר, הפירוש הפשוט בזה הוא — שכל נפשו של יהודי ״יוצאת״ בתפלתו.

ולהיכן הולכת התפלה?

ובכן, ישנו פס״ד בשו״ע שתפלתו של כל אחד מישראל, באיזה מקום שנמצא, צריכה להיות ״דרך ארצם״ — שזהו פס״ד עבור כל ישראל כולם, לאו דוקא עבור ״לומדים״, ואפילו לאו דוקא עבור אלו שכבר לומדים ״תלמוד״, שהרי גם ילד קטן יודע שבתפלת שמונה־עשרה צריך להחזיר פניו לצד מזרח, לצד ארץ ישראל.

ונמצא, שארץ ישראל היא גם ארצו של איש (או ילד מ)ישראל שנמצא בקצוי תבל, ובשעה שעומד להתפלל, עולה נפשו יחד עם תפלתו ״דרך ארצם״, ביהמ״ק וקדה״ק!

והרי עיקר האדם הוא (לא הגוף, אלא) הנפש, וכיון שמידי תפלה ותפלה נמצאת נפשו בארץ ישראל, הרי שם הוא נמצא!

אלא מאי — ״מפני חטאינו גלינו מארצנו״, וכדברי בעל השמחה והגאולה[154] ש״גופותינו נמסרו בגלות״, כך, שהגוף נמצא בגלות — בחוץ לארץ, או ב״גלות״ בהיותו בא״י,

— שזהו גלות מר ביותר, שנמצא ב״ארץ אשר גו׳ עיני ה׳ אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה״, ואעפ״כ אינו רואה שזוהי ״ארץ אשר גו׳ עיני ה׳ אלקיך בה״, אלא נדמה לו שזוהי ארץ ככל הארצות (״כגויי הארצות״): ניתוספה עוד מדינה, לא רחוק מלבנון, ירדן או מצרים וכיו״ב.

ובכדי להקל את הנסיון, נקבע בטבע העולם, שכאשר שואלים אצל גוי: איזה ארץ נמצאת בין לבנון ירדן ומצרים? משיב הגוי, שזוהי ״ארץ הקודש״ (״האָלי לאַנד״). ומניין יודע שזוהי ״ארץ הקודש״ — בגלל שכך כתוב בחומש: ״ארץ אשר גו׳ עיני ה׳ אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה״! —

הנה בודאי צריך יהודי להיות בא״י גם בגופו, ולכן, יש לבטל את הענין ד״חטאינו״ שזהו הסיבה לכך ש״גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו״, ובדרך ממילא יתבטל גם המסובב;

אבל לומר שבגלל זה נעשה ״תושב״ של ארץ אחרת, ונעשה ״מעורה״ בארץ אחרת, ואילו את ארץ ישראל מחזיר ל״נחלת גוים״ — אין אפשרות כזו!

מג. זאת ועוד:

גם בנ״י אין להם בעלות להחזיר חלק מארץ ישראל — לאחרי שהקב״ה ״נתנה לנו״, ״לתת להם נחלת גוים״, ולא רק כיבוש לשעה, אלא נעשה ע״ד ירושה ומתנה מהקב״ה, ״נחלת עולם״, לעד ולעולמי עולמים.

והרי זה כמו שיהודי אינו יכול להיות גוי, ו״אע״פ שחטא״[23] באיזה עבירה שתהי׳, וצועק ״נהי׳ כגויי הארצות״ — משיב לו יחזקאל: יש לך אמנם טענה בשכל, ״עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה כו׳״[25], וכל מיני קושיות ע״פ שכל, אבל אעפ״כ, ״ביד חזקה .. אמלוך עליכם״[149]; כשם שמצינו בנוגע להקב״ה, ש״להחליפם באומה אחרת אי אפשר״[207], כביכול, כך גם יהודי אינו יכול לשנות את עובדת היותו יהודי: מי שנולד יהודי — ישאר כך כל ימי חייו, בעלמא דין ובעלמא דאתי,

אלא שהברירה בידו להיות ילד טוב — שאז ישב על שולחן אביו; אבל גם כאשר צריכים ללמדו איך להתנהג, כל ילד לפי ענינו (כאמור לעיל — ״בכל אתר ואתר לפי ענינו״), הרי הוא נשאר תמיד ״בן״,

---

205) מלכים־א ח, מח.

206) איכה ב, יט.

207) רות רבה פתיחתא ג.

עם כל הענינים של ״בן״, ולכל לראש – ענין הירושה, והרי דין הירושה הוא שבשביל זה אין צורך בענינים מיוחדים; הוא לא צריך להיות ״בר מצוה״, לא צריך להיות ״למדן״ ו״חכם״; מיד כשנולד בתור מציאות – יורש את אביו בכל הענינים. אלא שאין זה כמו אצלם, רח״ל, שיורשים בול מת, אלא זוהי ירושה מ״אלקים חיים״ – שרוצה ״לתת להם נחלת גוים״ באופן של ירושה – ל״עם חי״, ע״י ״תורת חיים״.

ואף שיכולים לשאול קושיא: הרי מדובר אודות ילד בלבד, שאינו יכול ללמוד ואינו מקיים מצוות, ואין לו זכויות מיוחדות – הנה להיותו בנו של הקב״ה, ״בנים אתם לה׳ אלקיכם״[208], יש לו נפש אלקית שהיא ״חלק אלוקה ממעל ממש״[157] – לכן יורש הכל, כדין הירושה, שאין בה הגבלות כלל.

וכיון שמדובר אודות ירושה – לא שייך להתנות בה תנאים, שכן, ״המתנה על מה שכתוב בתורה, תנאו בטל״[209].

וכאשר אומר שרוצה לוותר על זה, דבר זה כדאי לו ודבר זה אינו כדאי לו כו׳ – הנה ביכלתו לוותר וללכת משם [שהרי הקב״ה נותן בחירה לכל יהודי; הוא אמנם מבקש ממנו ״ובחרת בחיים״[210], אבל אינו רוצה להכריח אותו], אבל, לומר שנעשה שינוי ב״ארצנו״ ו״אדמתנו״ בגלל שיהודי הלך משם – בפירוש לא!

בנוגע למצוות – יש מצוות שבהם ישנו תנאי שצריך להיות ״כל יושבי׳ עלי׳״, וצריך להיות הכיבוש של כל א״י, וכיבוש יחיד אינו מועיל אלא לאחרי שכבשו כל א״י; אבל בנוגע לא״י מצד עצמה – הנה החל מכיבוש יריחו, שאז חדלה להיות ״ארץ כנען״, ישנה ״ברית עולם״ שזוהי ארץ ישראל (לא ״מדינת ישראל״, אלא ״ארץ ישראל״), ובאופן ש״מן הנהר נהר פרת ועד הים האחרון יהי׳ גבולכם״!

מד. ובתקופה האחרונה – באים גוים וטוענים ומבקשים מבנ״י: למה אתם מתווכחים ונכנסים לשקלא וטריא? כבשתם חלקי א״י – שבו ותהנו מזה!...

אלא מאי, נדמה לכם שיש גוי שתהי׳ לו טענה – הרי זה מה שנדמה ליצה״ר שלכם, וא״כ, למה לכם לשמוע ל״מלך[211] זקן וכסיל״?!

אבל בכל זאת יש ליהודי בחירה; הקב״ה בעצמו אומר שנתן בחירה ליהודי, כך, שביכלתו לבחור לשכנע את היצה״ר שצריך להתיירא מפני הגוי!

– כמדובר פעם בארוכה[212], שבאמירת ״על חטא״ על סדר האל״ף־בי״ת ישנו ״על חטא״ מוזר: ״על חטא שחטאנו לפניך ביצר הרע״. והקשו מפרשים[213]: הרי כל החטאים באים מיצה״ר, וא״כ, מהו החטא המיוחד ״שחטאנו לפניך ביצר הרע״? – והביאור בזה, שישנם ענינים כאלו שהיצה״ר עצמו אינו חפץ בהם, בידעו, שיהודי אינו שייך לענין כזה. אך ישנו חטא ״שחטאנו לפניך ביצר הרע״ – ״דקמגרי יצה״ר אנפשי׳״ (כלשון הגמרא[214]); הוא טוען ליצה״ר ומשכנע אותו שצריך להתיירא מן הגוי!

והגע עצמך: הגוי – נחל מפלה, ברח ורועד מפחד; בא היהודי ורודף אחריו ואומר לו: שמע! אל תרעד ממני!...

ובכן, גם ענין זה – כבר הי׳ לעולמים:

ישנו סיפור מלא במקרא, בתורה־שבכתב, בנביאים[215] – שהקב״ה הפיל את ארם לפני אחאב, ולאחרי שארם נחל מפלה – רדף אחאב אחרי ארם ואמר לו: שמע! אל תתיירא ממני!... ובגלל זה סבלו אח״כ צרות, רח״ל!

---

208) פ׳ ראה יד, א.
209) כתובות פג, א (במשנה). וש״נ.
210) נצבים ל, יט.
211) קהלת ד, יג ובפרש״י.
212) ראה תורת מנחם חנ״ג ע׳ 442. וש״נ.
213) ראה של״ה סח, סע״א.
214) נדה יג, ריש ע״ב.
215) מלכים־א קאַפּיטל כ.

ובכן, גם אם יש מקום לשקו״ט בשכל – הרי כאשר רואים שכבר הי׳ לעולמים דבר כזה, למה רוצים להיכוות („זיך אָפּבריען") באותו דבר פעם שני׳?!

(כ״ק אדמו״ר שליט״א המשיך בבת־שחוק:) ספרתי פעם[216], שכאשר למדתי ב״חדר״ למד שם גם ילד פשוט, שהי׳ בעל שכל קטן, אבל הי׳ לו זכרון טוב, ובשנה הראשונה שהתחילו ללמוד חומש, לימדו את הסיפור אודות יוסף, שאחיו רימוהו, השליכוהו לבור, ואח״כ מכרוהו מצרימה. ובשנה הבאה, כאשר ה״מלמד״ חזר עוה״פ ולמד עם הכתה פרשת וישב – כפי שהי׳ נהוג ב״חדר״ שבכל ערב שבת היו לומדים פרשת השבוע (אם לא כל הפרשה, אזי לכל־הפחות עד שני, שלישי או רביעי) – נעמד אותו ילד ואמר: „אוי"... הרי הוא ראה כבר בשנה שעברה שאחיו רימוהו ומכרוהו מצרימה, ועכשיו הוא מניח להם לרמותו ולמכרו מצרימה פעם נוספת?!... הוא לא „אוחז" מיוסף; איך היו יכולים לרמותו פעם נוספת באותה „חכמה" ו„תחבולה", להשליכו הבורה ולמכרו מצרימה – לא הי׳ צריך ללכת אליהם, בידעו מה שאירע בשנה שעברה...

ועד״ז בנדו״ד:

כבר אירע אצל אחאב אותו ענין לכל פרטיו: ארם אסף חיל גדול, והי׳ בטוח בנצחונו – כמו שהי׳ לפני שנתיים[217], שכבר תיכננו כיצד להתחלק לאחרי שיכבשו כו׳. ולאחרי כן, הנה בדרך נס, שלמעלה מדרך הטבע, נחלו הגוים מפלה אמיתית, וברחו ועזבו את כל כלי הנשק – בדיוק כפי שהי׳ לפני שנתיים.

וא״כ, היו צריכים ללמוד מזה – שלא לעשות אותה טעות שעשה אחאב. ואעפ״כ, התנהגו כמו אחאב – לרדוף אחרי הגוים ולשלוח שלוחים כו׳.

ואח״כ מתפלאים: מדוע ישנם קשיים?!...

הקשיים לא היו מארם; הקשיים היו מאחאב! – לאחאב היתה אמנם זכות גדולה – שאביו הוסיף כרך אחד בארץ ישראל, ו״זכה .. למלכות עשרים ושתים שנה מפני שכיבד את התורה שניתנה בעשרים ושתים אותיות"[218], אבל אעפ״כ, התפעל מגוי, אפילו גוי מוכה וחבול, שברח והשאיר כל אשר לו, ורץ אחריו להודיעו שהוא „רודף שלום", ומתנהג ע״פ צדק ויושר, ולא יעשה לו רעה ח״ו, ולהיותו מלך, יושיבנו על כסא המלוכה...

זוהי איפוא ההוראה מסיפור התורה – שהרי התורה אינה ספר סיפורים[219], אלא כל סיפור בתורה הוא גם הלכה מפורשת, שלכן נתפרש הדבר בתורה, כדי שלא יחזרו על אותה טעות פעם נוספת, ע״ד האמור לעיל אודות סיפור החומש אודות יוסף ואחיו, שכבר למדו בשנה שעברה כל פרטי המאורעות, ואעפ״כ, נכנסים עוה״פ לאותו ענין, עם אותם התוצאות רח״ל.

מה. אמנם, כיון שהקב״ה הוא „ארך אפים"[220] – יש עדיין זמן, ויכולים לחטוף ולתקן את המצב.

צריכים לדעת שיש להתייחס לארץ ישראל כמו לתורה ולעם ישראל:

כשם שבתורה, הנה גם מי שאוחז עדיין בלימוד מקרא בלבד, צריך לידע שישנה כל התורה כולה (ואם הוא שולל אפילו אות אחת, אזי אין לו גם לימוד המקרא), אלא שזהו ענין הדורש משך זמן, ועד״ז בנוגע לשלימות עם ישראל, שאסור לוותר אפילו על „חוטב עציך" ו„שואב מימיך", ויש לפעול „בכל אתר ואתר לפי ענינו", גם אם הוא מקום רחוק, כמדובר לעיל בארוכה,

כן הוא גם בנוגע לארץ ישראל כולה – שאע״פ שלעת־עתה הנה „מפני חטאינו גלינו מארצנו", ואפילו היהודים שנמצאים בא״י נמצאים גם הם במעמד ומצב של גלות, ולכן יש ענינים שאין חייבים בהם, וצריך להזהר בכל עניני ההגבלות שהטיל הקב״ה כו׳, ועאכו״כ בנוגע להמקומות שנמצאים עדיין ביד הגוים, הנה לאידך גיסא, צריכים לדעת שכל השטח אשר „מן הנהר נהר פרת ועד הים האחרון"

---

216) ראה גם תורת מנחם חל״ה ע׳ 238.

217) במלחמת ששת הימים (המו״ל).

218) סנהדרין קב, ב.

219) ראה זח״ג קנב, א. וראה גם תורת מנחם חנ״ה ס״ע 294. וש״נ.

220) תשא לד, ו.

שייך לארץ ישראל, ואותם שטחים שנמצאים כבר ביד ישראל, אין רשות לוותר עליהם – זהו היפך הענין!

וכמדובר כמ"פ, שכדי להקל עלינו, מלובש כל ענין בדרך הטבע, ועד"ז בנדו"ד – שרואים במוחש, שכדי שיהיו בטוחים בכל מקום שהוא בשטחה של א"י, מוכרחים "להחזיק" בכל המקומות שמסר הקב"ה ביד בנ"י.

אלא שצריכים לידע שאין זה באופן ש"כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה"[221], ואין זו עוד "מדינה" שניתוספה בין לבנון ירדן ומצרים, אלא זוהי "ארץ אשר גו' עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה", עי"ז ש"ארץ הקודש יקרא לה"[222].

וזוהי גם ההכנה לכך שהקב"ה ימסור גם את שאר חלקי א"י, ועד ש"מן הנהר הגדול נהר פרת ועד הים האחרון יהי' גבולכם", בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, בקרוב ממש.

המשך השיחה נדפס בדבר מלכות לפרשת פנחס

221) עקב ח, יז.

222) ע"פ ישעי' לה, ח.

המשך ביאור למס' שבת ליום ראשון עמ' ב

לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת אָסוּר בִּקְנִיבַת יָרָק, שהרי אסור לטרוח בשבת בשביל יום חול, ולא התירו חכמים איסור זה משום מצות העינוי של יום הכיפורים. ומכל שכן שהקניבה אסורה מטעם זה בשאר שבתות השנה.

הגמרא מביאה ברייתא שממנה מוכח דין זה: אָמַר רַב מָנָא, תָּנָא בברייתא כדברי רב הונא, מִנַּיִן לְיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת שֶׁאָסוּר בִּקְנִיבַת יָרָק, תַּלְמוּד לוֹמַר – מלמדנו הפסוק האמור לגבי שבת (שמות טז כג) 'שַׁבָּתוֹן שַׁבַּת קֹדֶשׁ', שאסור, לפי שמתיבת 'שבתון' יש לדרוש 'שְׁבוֹת', ולמדים מזה שקניבת ירק אסורה. מבורר רב מנא: לְמַאי – איזו קניבת ירק למדה הברייתא מ'שבתון' שאסורה, אִילֵימָא לְמֶלֶאכָה – אם נאמר שכוונת הברייתא לאסור קניבת ירק מחובר שיש בה משום מלאכת קוצר, אם כן קשה, וְהָכְתִיב (שמות כ ט) 'לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה', ומזה כבר למדים לאסור מלאכות בשבת, ומדוע אמרה הברייתא שהאיסור נלמד מ'שבתון'. אֶלָּא לָאו – אלא ודאי הברייתא מדברת אִקְּנִיבַת יָרָק תלוש, שאף שאינה מלאכה, מכל מקום למדה הברייתא שהיא אסורה מן התורה משום מצות עשה של שביתה. שמתיבת 'שבתון' למדים שתהיה לנו בשבת מנוחה מן הטורח והעמל, ולכן אף מה שאינו בכלל שלשים ותשע אבות מלאכות ותולדותיהן, אם הוא דבר שיש בו יגיעה וטירחא, כגון קניבת ירק, אסור לעשותו בשבת. ובודאי שלא התירו חכמים איסור תורה אפילו כדי לגרום תוספת עינוי ביום הכיפורים. אמנם כשחל יום הכיפורים בחול מותר לקנוב בו ירק משום עינוי, כיון שביום הכפורים לא נצטוינו על השביתה אלא על המלאכה, וקניבת ירק אינה בכלל מלאכה. מסיקה הגמרא: שְׁמַע מִינָּהּ שקניבת ירק אסורה ביום הכיפורים שחל בשבת.

הגמרא מביאה שרבי יוחנן חולק על רב הונא: אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, יוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, מוּתָּר בִּקְנִיבַת יָרָק תלוש. לפי שסובר שאין דורשים 'שבתון שבות' לאסור כל דבר שיש בו יגיעה וטירחא, אלא ללמד שהעושה מלאכה בשבת עובר גם על 'עשה' וגם על 'לא תעשה' וכמו שיתבאר. ונמצא שקניבת ירק בשבת אינה אסורה אלא מדרבנן, ולפיכך התירוה כשחל בו יום כיפור מפני שמקיים בכך מצות עינוי.

הגמרא מקשה על רבי יוחנן מן הברייתא הנזכרת לעיל: מֵיתִיבִי – הקשו בני הישיבה על דברי רבי יוחנן, שנינו בברייתא, מִנַּיִן לְיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת שֶׁאָסוּר בִּקְנִיבַת יָרָק, תַּלְמוּד לוֹמַר 'שַׁבָּתוֹן' שְׁבוֹת. וכבר בירורה הגמרא לעיל, לְמַאי – איזו קניבה למדה הברייתא מ'שבתון' שאסורה, אִילֵימָא לְמֶלֶאכָה – אם נאמר שכוונת הברייתא לאסור קניבת מחובר שיש בו מלאכה גמורה, וְהָכְתִיב (שמות כ ט) 'לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה', ומדוע למדה הברייתא מ'שבתון' שהיא אסורה. אֶלָּא לָאו בִּקְנִיבַת יָרָק – ודאי אוסרת הברייתא קניבת ירק תלוש. וקשה, כיון שמבואר בברייתא שזהו איסור תורה היאך אמר רבי יוחנן שהתירוהו לצורך עינוי. מתרצת הגמרא: לֹא – אל תפרש את הברייתא שאוסרת קניבת ירק תלוש, אלא לְעוֹלָם פירוש הברייתא הוא שלְּמֶלֶאכָה גמורה אסרה הברייתא מ'שבתון', כגון לקניבת ירק מחובר, וְלַעֲבוֹר עָלֶיהָ בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה, כלומר, ואל תקשה מכך שכבר נאמר לענין זה 'לא תעשה כל מלאכה' שהוא 'לא תעשה', לפי שהפסוק 'שבתון' מלמד שהעושה מלאכה בשבת עובר גם על 'עשה' וגם על 'לא תעשה'. אבל קניבת ירק תלוש אינה אסורה מן התורה, ולכך התירוה אף ביום הכיפורים שחל בשבת.

הגמרא מביאה ראיה לרבי יוחנן: תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן – שנינו בברייתא כדברי רבי יוחנן, יוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת

לקוטי שיחות פרשת בלק כרך יג

א. בנבואתו של בלעם ל"אחרית הימים", שבפרשתנו[1], פירשו המפרשים[2] שכתובי נבואה זו (דרך כוכב גו' והיה אדום גו' וירד גו') כללותם קאי על מלכות דוד ומלכות מלך המשיח. אמנם בפרטיות פירושם של הכתובים מצינו כמה פירושים, ומהם:

הרמב"ם בספרו יד החזקה[3] כותב: "בפרשת בלעם כו' הוא אומר אראנו ולא עתה זה דוד[4] אשורנו ולא קרוב זה מלך המשיח[5]. דרך כוכב מיעקב זה דוד, וקם שבט מישראל זה מלך המשיח[6]. ומחץ פאתי מואב זה דוד וכן הוא אומר[7] ויך דוד את מואב כו', וקרקר כל בני שת זה מלך המשיח שנאמר בו[8] ומשלו מים עד ים. והיה אדום ירשה זה דוד שנאמר[9] ותהי אדום לדוד עבדים וגו', והיה ירשה זה מלך המשיח שנאמר[10] ועלו מושיעים בהר ציון".

והיינו דהרמב"ם מחלק בפירושו כל פסוק שבפסוקים אלו לשנים - בחלקו הראשון המדובר בדוד המלך, ובחלקו השני - במלך המשיח.

אמנם רש"י פירש כתובים אלו באופן אחר: "אראנו רואה אני שבחו של יעקב כו' לאחר זמן. דרך כוכב . . וקם שבט מלך רודה ומושל ומחץ פאתי מואב זה דוד שנאמר בו כו'. וירד מיעקב ועוד יהיה מושל אחר . . מלך המשיח". והיינו שלפירושו[11] כל הנאמר בכתובים אלה - עד "וירד מיעקב" - קאי על דוד.

וצריך להבין: למה לא פירש רש"י כפירוש הרמב"ם המתאים לכאורה יותר לפשוטו של מקרא, שזוהי דרכו של רש"י בפירושו על התורה, כי:

א) לפי פירוש הרמב"ם כפל הענין בכל פסוק כי אחד מדבר בדוד והשני במלך המשיח[12]; מה־שאין־כן לפי פירוש רש"י, שהכתובים כולם איירי בדוד, צריך לומר ש"אראנו גו'" ו"אשורנו וגו'" (וכן בשאר הכתובים[13]) הרי זה אריכות וכפל לשון[14].

ב) פשטות הכתוב "וקרקר כל בני שת" (שרש"י פירש "כל האומות") מכריע כפירוש הרמב"ם שקאי על מלך המשיח - שיכבוש את כל העולם וימלוך על כל האומות[15]; מה־שאין־כן בדוד שלא מצינו בו כיבוש ומלוכה על כל האומות.

וביותר קשה, שלפירוש רש"י לא נאמר בנצחונו של מלך המשיח אלא רק "והאביד שריד מעיר" (ופירש רש"י: "מעיר החשובה כו' רומי"), בעוד שבנוגע לדוד נאמר הרבה יותר מזה ועד ש"וקרקר כל בני שת" - ולכאורה איפכא מסתברא, וכנ"ל.

גם צריך להבין:

ג) רש"י לא פירש מיהו "(דרך) כוכב וגו'" (שזהו דוד). כי אם רק בסוף הענין "ומחץ פאתי מואב - זה דוד" (שמזה מובן - דעליו קאי "כוכב")?

---

1) כד, יד ואילך.

2) רש"י ורמב"ם דלקמן בפנים. פי' הרלב"ג עה"ת. וראה גם אוה"ח ועוד.

בראב"ע כאן מפרשו רק על דוד, וברמב"ן - רק על משיח.

3) הל' מלכים פי"א ה"א.

4) לא כתב "דוד המלך" (משא"כ במשיח) - כי לישני' דקראי שמביא נקט.

5) ראה הרלב"ג עה"ת כאן: "אראנו ולא עתה ר"ל שאחר זמן רב יהי' זה כו' אשורנו ולא קרוב (כפל הענין במלות שונות או) הוא שב למה שזכר ממלך המשיח שיהי' אחר כן זמן ארוך אורך נפלא (והוא היותר נכון) ולזה שנה לשונו ממה שאמר תחלה ולא עתה . . ולזה הורה אמרו ולא קרוב מרחוק על מרחק יותר עצום".

ובמלבי"ם כאן מדייק הל' "אראנו" ו"אשורנו" "שהראי' הוא מקרוב ואשורנו הוא מרחוק", ראה אוה"ת בלק תתקיד. א'נב. לקו"ש ח"ד ע' 1067 ובהערה 5 שם.

6) ראה הרלב"ג עה"ת כאן, ושם פי' להיפך: "דרך כוכב רמז למלך המשיח כו' וקם שבט מישראל רמז לדוד כו'".

7) ש"ב ח, ב.

8) זכרי' ט, י.

9) ש"ב ח, יד.

10) עובדי' א, כא.

11) ראה רא"ם כאן. לח"מ על הרמב"ם שם.

12) לפי' הרמב"ם יש לבאר גם זה שב"דרך כוכב גו'" (דקאי על דוד) כתוב "מיעקב" וב"וקם שבט גו'" (דקאי על משיח) כתוב "מישראל": עיקר ושלימות הממשלה הוא במלך המשיח ולכן ע"ז אומר "ישראל" שהוא שם המעלה, גדולה ושררה (ראה וישלח לב, כט ובפרש"י שם), משא"כ בימי דוד, וכן פי' במלבי"ם כאן.

13) ואף שלפי פי' רש"י דרך כוכב וקם שבט פירושן שונה דב"דרך כוכב גו'" פי' "יקום מזל" וב"וקם שבט גו' - "מלך רודה ומושל" - מ"מ התוכן אחד הוא - מלכות דוד, כבפנים.

14) ואף שאינה קושיא בפשש"מ, כי י"ל דכן הוא דרך הכתובים במשל ושיר לכפול הענין במלות שונות (וראה ראב"ע כאן: אשורנו כו' הטעם כפול והמשל כוכב ושבט כו'. ועד"ז ברלב"ג - הובא לעיל הערה 5), אבל מובן דיומתק יותר (גם בפשש"מ) באם יש לפרש דקאי על ענינים (זמנים) נפרדים. וראה פרש"י עה"פ ע"כ יאמרו המושלים (חוקת כא, כז) ושלאחריו.

15) ראה רשב"ם: כל בני שת, לפי הפשט זה מלך המשיח.

ד) בהקדמה לנבואתו אמר בלעם שתוכן נבואתו שייך ל"אחרית הימים" אשר "אחרית הימים" בפשטות - היינו ימות המשיח (אחרית כל הימים). ולפי זה קשה לשני הפירושים: לפירוש הרמב"ם, כי בהכתובים מדובר הן בנבואה לזמנו של דוד, הן לזמנו של מלך המשיח; ויותר קשה לפירוש רש"י שברוב הכתובים, הנבואה - לימי דוד, ורק הכתוב האחרון קאי על מלך המשיח?

ב. על הפסוק וירד מיעקב, מפרש רש"י: "ועוד יהיה מושל אחר מיעקב", וצריך להבין:

א) מהו ההכרח[16] לפרש ד"וירד מיעקב" היינו "מושל אחר"[17] - ולא כדמשמע לכאורה בפשטות שפסוק זה בא בהמשך להכתובים דלעיל ("וקם שבט וגו'" שלפירוש רש"י קאי על דוד) וקחשיב עוד דבר נוסף[18] שיעשה אותו המושל הנזכר לעיל: "והאביד שריד מעיר"?

ב) למה מעתיק רש"י מהכתוב גם תיבת "מיעקב" - הרי חידושו הוא רק אשר "וירד" פירושו "ועוד יהיה מושל אחר" ותו לא.

לאחרי זה מעתיק רש"י "והאביד שריד מעיר" ומפרש: "מעיר החשובה של אדום כו' ועל מלך המשיח אומר כן (ומביא ב' ראיות) שנאמר בו[19] וירד מים עד ים (שמזה מובן ש"וירד (מיעקב)" קאי על מלך המשיח) ולא[20] יהיה שריד לבית עשו" (הוכחה למה שכתוב "והאביד שריד מעיר").

ויש לדייק בדברי רש"י:

א) כל הענין ד"ועל מלך המשיח כו'" מקומו לפני זה: אחרי שכתב (בפי' וירד מיעקב) "ועוד יהיה מושל אחר כו'" — הוה־ליה לפרש מיהו המושל - ועל מלך המשיח אומר כן, שנאמר בו וירד כו'.

ב) מהי הראיה מהכתוב וירד מים עד ים - דבפשטות מדבר הכתוב במלך שלמה (בהמשך לתחלת המזמור "לשלמה אלקים משפטיך גו'")[21] ולא במלך המשיח.

ג) בהראיה מהכתוב וירד מים גו' מעתיק רש"י גם התיבות "עד ים"[22], שלכאורה אינן מוסיפות כלום בתוכן הראיה - ודברי רש"י הלא מדוייקים הם בחסר ויתיר.

ג. והביאור בכל זה:

רש"י והרמב"ם מחולקים כאן בענין כללי - בכללות המכוון שבנבואת בלעם, כדלקמן:

נבואתו של בלעם היתה כתוצאה מזה שבלק שכר אותו והביאו לקלל את בני ישראל[23] ולמנוע כיבוש ארצו של בלק - מואב — על ידי בני ישראל.

וזהו שאמר לבלק בסיום נבואתו קודם שחוזר והולך לעמו "אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים - מה שהן עתידין להרע למואב באחרית הימים"[24] ולכן מובן בפשוטו של מקרא כי אף שקורא לזה "אחרית הימים" שבפשטות פירושו בכל מקום בסוף כל הימים, הרי כאן שבא להצדיק עצמו בפני בלק - שנתמלא רצון בלק ולא יכבשו בני ישראל

16) לכאורה י"ל דזהו מפני שנא' לעיל שהנבואה היא על אחרית הימים, לכן מוכרח רש"י לפרש לכה"פ פסוק א' על מלך המשיח (שזהו אחרית כל הימים), אבל אי"ז הכרח מספיק לפרש הכתוב דלא כמשמעות פשטות המשך הכתובים, כבפנים. (וראה ראב"ע דמפרש כל הכתובים על דוד). וי"ל (בדוחק) ד"וירא את עמלק גו' ואחריתו עדי אובד" זהו חלק הנבואה המדבר בזמן מלך המשיח (אף שמתחיל עוה"פ "וירא גו' וישא משלו גו").

17) ואין לומר שדיוקו של רש"י הוא מל' "וירד" שפירושו "וימשול" (- דלכאו' ל"ל להזכיר עוה"פ ענין הממשלה, ומזה, דהמדובר בעוד מושל); דא"כ הו"ל לפרש דקאי על שלמה וכיו"ב (וראה הראב"ע דפי' על יואב), שעפ"ז הוא בא בהמשך להכתובים דלעיל - בממשלתו של דוד (ולא דקאי על מלך המשיח). וראה הערה הבאה.

18) וע"ד פי' הראב"ע דב' הכתובים (והי' אדום גו' וירד מיעקב גו') קאי על מלכות דוד, ובפסוק הא' מפרש "וידוע כי גברה יד דוד על אדום כו'" - בכללות ממשלת דוד על אדום, ובפסוק הב' מפרש: "מכל עיר . . עד הכרית כל זכר באדום" מוסיף בנוגע להמלחמה, שהכריתו כל זכר מכל עיר שבאדום (ולא רק "גברה יד דוד כו'").

ולהעיר מפרש"י (ש"ב ח, יב) ד"שתי מלחמות היו (באדום)", ועפ"ז הרי אפשר הי' לפרש דהכוונה בפסוק הב' על מלחמה נוספת דאותו המושל.

19) תהלים עב, ח.

20) עובדי' א, יח.

21) ראה פרש"י שם דמפרשו על שלמה וראה גם ראב"ע שם.

22) מה שהוצרך לכתוב תיבת "מים"*, י"ל בפשטות, דעי"ז מובן ש"וירד" שבהכתוב שם הוא מל' רידוי ולא ירידה (דאינו מתאים לומר ירידה מים, כי היוצא מן הים - ה"ה הפכו ד"יורדי הים" (הובא בפרש"י צו ז, יב) ומובן שנקרא עולה מן הים) וכמו בכתוב דילן. וראה גם דקדוקי רש"י כאן.

23) כמבואר בתחלת פרשתנו כב, ה ואילך.

24) פרשתנו כד, יד ופרש"י שם. ועפ"ז תומתק אריכות הלשון ברש"י "(להרע) למואב כו'" (דלכאו' מיותר הוא אלא) דכוונתו להדגיש שזהו עיקר תוכן הנבואה. וכבפנים.

*) דאין לומר שזהו רק לציין מקום הכתוב, כי אז הו"ל לכתוב "בתהלים וירד" (ראה לקו"ש ח"י ע' 115 הערה 6).

את ארצו - מובן שבעיקר הוא מתכוון להודיע לו שכיבוש מואב על ידי ישראל לא יהיה בזמן בלק – כי אם זמן רב לאחר ימים דבלק, (אלא שלשלמות ענין נבואתו - מוסיף גם מה שיעשה העם לעמך בזמן דאחרית הימים כפשוטו, דגם זה בא בהמשך נבואתו),

היינו שהנבואה לא באה להדגיש גודלה של ממשלת ישראל כשלעצמה[25], כי אם רק ביחס למואב ולשאר האומות, שסופן להכבש על ידי בני ישראל.

ועל יסוד זה מתחיל רש"י פירושו על הכתוב "דרך כוכב מיעקב" ומפרש "כתרגומו לשון דרך קשתו שהכוכב דורך כחץ . . כלומר יקום מזל" ואינו מפרש דקאי על מלך מושל שיקום בישראל.

והטעם: בני אדם הם המין המעולה בסוגי בעלי חיים (שהם למעלה מדומם וצומח), היות ובהם היתרון של "דיעה ודיבור"[26], ולכן נמסרה להם הממשלה על הבעלי־חיים וכו', כמו שכתוב[27] "ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרומשת על הארץ"; ובבני אדם גופא המלך הוא המורם מעם והוא המושל ושולט עליהם. בנוגע לכוכבים לא מצינו בהם מעלת דיעה והשכל ולכן אין לפרש בפשוטו של מקרא - שהם משל ודוגמא למלך ומושל, ולכן לא יתכן לפרש שב"דרך כוכב" כוונתו ל"מלך מושל" - היינו דוד[28].

(ודוחק גדול לפרש שהרמז למלכות הוא בזה שהכוכבים הם למעלה מהארץ ומאירים לארץ ולדרים עליה להבדיל בין היום ובין הלילה, שזהו כעין שליטה בעניני ארץ (וכלשון הכתוב[29] "ולממשל ביום ובלילה")[30], דאם כן הוה־ליה לרמוז זה באחד מהמאורות הגדולים, השמש או הירח, ולא כוכב; ואדרבה, כוכבים הרי הם רק צבא[31] ושל "המאור הקטן" - הירח) ולכן מוכרח רש"י לומר שדרך כוכב פירושו "יקום מזל", וממשיך בנבואתו להסביר מהו ענינו של ה"מזל" - "וקם שבט מלך רודה ומושל": אולם אין הוכחה מכתוב זה לאיזה מלך הוא מתכוון - ולכן גם רש"י לא פירש בו מי הוא ה"מלך רודה", עד שאמר הכתוב "ומחץ פאתי מואב" דמזה מוכיח רש"י ש"זה דוד שנאמר בו[32] השכב אותם ארצה כו'" זאת אומרת שכל הענין "דרך כוכב גו' וקם שבט גו'" הנאמר לפני זה מוסב על זמנו של דוד ועל דבר מלכותו.

ועל פי זה מובן גם כן בנוגע להמשך הכתובים שלאחרי זה, שכל כמה שאין לנו הכרח מפסוק שהמדובר הוא במלך אחר, הרי בפשטות מסתבר שעדיין מדובר באותו המלך דלעיל - דוד.

ולכן פירש רש"י "וקרקר" לשון קורה (נוקב[33]) כו':

בפירוש תיבת "וקרקר" יש לומר ב' פירושים: א) מלשון הריסה[34] כמו "מקרקר קיר"[35]; ב) מלשון קורה (נוקב) – כפירוש רש"י. דלפירוש הא' היינו הירוס והשמדה לגמרי, ולפירוש הב' (כפירוש רש"י) אין זה הרס של השמדה, אלא קלקול של ניקוב והוצאת דבר ממקומו הנכון[36]. ומכיון שרש"י מפרש דקאי על דוד, לכן מפרש וקרקר מלשון קורה, היות ודוד לא נצח את האומות באופן שהשמיד את כל בני שת, כי אם רק על־דרך "קורה" ונוקב בלבד.

ד. אמנם הרמב"ם המפרש ש"דרך כוכב מיעקב" קאי על מלך שיקום מיעקב - לשיטתיה אזיל:

---

25) ומש"כ רש"י על "אראנו גו' - רואה אני שבחו של יעקב וגדולתו כו'" הרי אין כוונתו אלא לפרש כתוב זה (ולא לומר שזהו כוונת תוכן נבואתו) - וראה רא"ם כאן.

26) פרש"י בראשית ב, ז.

27) שם א, כח.

28) ואף שמצינו בחלומו של יוסף (וישב לז, ט) ד"השמש והירח גו' כוכבים גו'" מרמזים - בפשש"מ - על יעקב והשבטים - אנשים חשובים (וראה לקו"ש שם ע' 116 הערה 10 הטעם ע"ד הפשט שזהו מצד שהם הדברים הכי חשובים בעולם) הרי (א) הרמז שם על יעקב (שהוא הכי חשוב) הוא "השמש", וכאן בהרמז על מלך הזכיר רק "כוכב" (וראה לקמן בפנים). (ב) המדובר שם הוא בחשיבות* וכאן בממשלה. (ג) שם הי' זה הרמז בחלום - מחזה הנבואה, אבל כאן שזהו דיבור וסיפור של עתידות (אף שדיבר במשל ומליצה, מ"מ) הו"ל לומר דוגמא קרובה יותר.

*) אדרבה יוסף עצמו (המלך והמושל) אינו נרמז בצבא השמים כ"א "השמש והירח ואחד עשר כוכבים (יעקב כו' והשבטים) משתחוים לי".

29) בראשית א, יז־יח.

30) ראה גם רד"ק (עה"ת) כאן: דומה המלך לרוב גדולתו ומעלתו הרמה לכוכב (וראה גם הרלב"ג כאן), אבל אי"מ כבפנים.

31) ראה פרש"י (בראשית שם, טז): הרבה צבאי' להפיס דעתה.

32) ש"ב ח, ב.

33) שפתי חכמים כאן. וראה דקדוקי רש"י כאן.

34) וכפי' הראב"ע ועוד.

35) ישעי' כב, ה.

36) ע"ד הדוגמא שבפרש"י "מקבת בור נקבתם" (ישעי' נא, א) שבחפירת בור אין העפר "נשמד", כ"א רק שמוציאים אותו ממקומו, אלא שעי"ז נעשה חור וחסרון במקום ההוא.

כתב הרמב"ם[37]: "כל הכוכבים והגלגלים כולן בעלי נפש ודיעה והשכל הם כו' ודעת הכוכבים כו' וגדולה מדעת בני אדם". ומכיון שהם למעלה מכללות בני אדם בשכלם ובדעתם, לכן מפרש "דרך כוכב" על המרומם ומנושא מבני אדם - המלך; ו"כוכב מיעקב" היינו מלך בישראל, ומעתה מה שאמר הכתוב לאחרי זה "וקם שבט מישראל", שקאי בודאי (כמשמעותו של "שבט" - מלך רודה) על מלך בישראל, אין כוונתו לאותו המלך המרומז ב"כוכב" (דאם כן אין זה אלא כפל לשון ממש), אלא ש(ב' חלקי) הכתוב מיירי בשני מלכים, דוד ומשיח, שהם "שני משיחים". והטעם שנקט דוקא ב' מלכים אלו, והשייכות ביניהם, מובן על פי לשון הרמב"ם[38]: "מלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות בית דוד ליושנה לממשלה הראשונה" - והיינו שניבא על כללות תקומתם וישועתם העתידה לבא על ידי מלכותו של מלך משיח ה', ורמז להתחלתה (דוד) ולתכלית שלימותה (משיח). וזהו שכתב הרמב"ם: "נבא בשני משיחים, משיח הראשון שהוא דוד שיושיע את ישראל מיד צריהם, ומשיח האחרון שעומד מבניו שמושיע את עם ישראל (באחרונה)".

ובזה מובן הטעם לכפל הביטויים בנבואה: "אראנו . . . אשורנו, ומחץ פאתי מואב . . . וקרקר וגו'", דחד קאי על דוד ואידך על מלך המשיח. ועל פי זה צריך לומר שלפירוש הרמב"ם ענינו של "וקרקר" (הוא לא כפירוש רש"י כנ"ל, אלא): הריסתן[39] וביטולן של ממשלת האומות[40].

ה. ומעתה צריך לומר, לפי פירוש הרמב"ם, שכוונת בלעם בנבואתו היתה בעיקר לתאר את תקפה וגדולתה העתידה של ממשלת בני ישראל, שיוושעו מכל האומות וגם ישלטו בהם "באחרית הימים".

ומה שהוא מקדים לנבואתו: "אשר יעשה העם הזה לעמך גו'" דהיינו כיבוש מואב (והאומות) על ידי עם ישראל - אין זאת בתור הקדמה כללית לתוכן הנבואה דלהלן, כי־אם כעין פתח דבר וטעם לנבואה. כי דבר זה (שבלק מלך מואב רצה לשלול עשיית בני ישראל לעמו) הוא שהביאו לנבא בנצחונם של בני ישראל על שונאיהם, והיינו "מה שיעשה העם הזה לעמך", וכן לכל האומות, אלא שיהיה כל זה באחרית הימים.

ולכן מפרש הרמב"ם את התיבות "באחרית הימים" (שבהקדמת נבואה זו) כפשוטן - בסוף כל הימים. ומזה מובן שהמדובר בתוכן הנבואה - ישועת וגאולת ישראל מיד האומות - הוא בעיקר בנוגע לזמן משיח, ובפרט: וירד גו'.

ו. אמנם את הכתוב "וירד מיעקב" גם רש"י מפרשו (שלא קאי על דוד, אלא): "ועוד יהיה מושל אחר מיעקב", והכרחו לפרש כן: לפירוש רש"י הרמז בהכתוב דלעיל שיקום מלך רודה ומושל בישראל (דוד), מרומז הוא בתיבות "וקם שבט מישראל" ולא ב"דרך כוכב מיעקב": ולכן - אם בכתוב זה ד"וירד מיעקב" כוונתו לאותו מלך (דוד) הוה־ליה למימר "וירד מישראל" כדלעיל[41] - ולכן על כרחך צריך לומר שבשנותו משם ישראל לשם אחר בא ללמד "ועוד יהיה מושל אחר מיעקב";

והיינו שהתיבות "וירד מיעקב" באות בהמשך למה שכתוב לעיל "דרך כוכב מיעקב" - שענינו "יקום מזל" ליעקב (בזה ש"וקם שבט מישראל") - וחזר הכתוב לומר עוד ענין בזה: "וירד מיעקב" - עוד הפעם יקום מזל ליעקב[42] בזה שיהי' מושל אחר ממנו.

37) הל' יסוה"ת פ"ג, ה"ט.

38) הל' מלכים שם.

39) וראה גם הרלב"ג כאן: ואחר זה זכר במלחמת המשיח על כל הגוים כי הם בני שת . . . וטעם וקרקר וכו' כטעם מקרקר קיר.

40) התיבות "וישראל עושה חיל" שבכתוב, בפשטות באים בהמשך ל"והי' ירשה שעיר" שלפנ"ז, ולכן א"צ הרמב"ם לפרשן.

ומה שלא פי' הרמב"ם הכתוב "וירד מיעקב גו'" - הוא כי כל ההמשך והי' ירשה שעיר אויביו גו' קאי על מלך המשיח ולכן אינו מפרשו.

והטעם: בהכתובים שלפני זה "אראנו גו' אשורנו גו' דרך כוכב גו' וקם שבט גו'" נכפל תוכן אחד ב' פעמים (בלשונות שונות), ולכן מפרש הרמב"ם שהכוונה לשני ענינים. אבל בהכתוב וירד מיעקב והאביד שריד מעיר אין כפל תוכן אחד כי "וירד מיעקב" מדבר במלכות ישראל ו"והאביד שריד" - באבדון האומות, הפירוש כפשוטו - בהמשך ללפניו, דקאי על 'מלך המשיח.

41) ודוחק לומר שזהו מפני יופי המליצה כו' (וראה לקו"ש ח"ז ע' 13־12), כי: א) מכיון שה"ז פסוקים אחדים לאח"ז והמדובר באותו מושל דלעיל לא הו"ל לשנות (בכדי שלא ליתן מקום לטעות), וכבפנים. ב) מצד תוכן הנבואה מתאים יותר השם "ישראל" - מלשון שררה. וראה לעיל הערה 12.

42) ועפ"ז מובן דא"א לפרש דקאי על שלמה (שע"פ פרש"י (דלעיל הערה 21) הרי גם הי' אפשר להוכיח כן מל' הכתוב וירד), כי בשלמה אין צורך שיקום מזל חדש שהרי שלמה ממשיך מלכות דוד אביו - המשך מזלו של יעקב שבזמן דוד.

ועל פי זה מובן בפשטות למה הביא רש"י בפירושו גם תיבת מיעקב, כי בה ההוכחה לפירושו שקאי על מושל אחר.

ז. אמנם עדיין אין די בהוכחה זו לפרש תיכף בדבור זה (על "וירד מיעקב") דקאי על משיח; אף שמצינו שהקדים בלעם לנבואתו שזהו "באחרית הימים", שיש לדייק מזה דעל־כל־פנים באחד (ובמילא על־כל־פנים בפסוק האחרון) מפסוקי נבואתו זו מרומז ל"אחרית" כפשוטו, לזמנו של מלך המשיח - ומכיון דיש גם הוכחה מלשון הכתוב ש"וירד מיעקב" היינו "מושל אחר" כנ"ל, הרי על ידי שתי ההוכחות יש להסיק שכתוב זה קאי במלך המשיח,

בכל זאת אין די בזה להכריח ש"על מלך המשיח אומר כן" כי אם על ידי ראיות מהכתוב עצמו -

כי הכתוב "וירד מים גו'" אינו ראיה מספיקה שקאי על מלך המשיח, ואדרבה, (כנ"ל סעיף ב) בפשטות אפשר לומר שפסוק זה, בכללות המזמור, מכוון לשלמה המלך, שדוד התפלל עליו שיהיו אצלו כל הענינים האלו (אלא דמכל־מקום מביא רש"י ראיה משם, אבל רק לאחרי שכבר הכריח דפסוק דילן קאי על מלך המשיח, וכדלקמן סעיף ח).

ולכן מקדים רש"י ומפרש תיבות "והאביד שריד מעיר - מעיר החשובה של אדום והיא רומי", והיינו דממה שנאמר מעיר סתם הרי ברור שזוהי עיר הידועה של הממשלה הידועה מכבר, היינו העיר החשובה של ממשלת אדום ושעיר הנזכרת בכתוב דלעיל.

ומעתה הרי מהכתוב "ולא יהיה שריד לבית עשו" (שהוא יעוד לימות המשיח) ראיה ברורה שגם פסוק דילן "והאביד שריד מעיר" (של אדום - בית עשו) קאי על מלך המשיח, ושהוא הוא ה"מושל אחר" המרומז ב"וירד מיעקב".

ח. ואף על פי דמ"והאביד" לבד יש הכרח מספיק, מכל־מקום מביא רש"י גם את הראיה מ"וירד מים עד ים", כדי להדגיש שגם מתיבת "וירד" גופא, שמשמעותה מושל, ממנה עצמה משמע שזהו מלך המשיח.

ולזה מעתיק רש"י את התיבות "עד ים", כי מהן משמע שהמדובר במלך המשיח:

"וירד מים עד ים" פירושו בפשטות שימשול על כל הארץ כולה - "מים" בקצה הא' "עד ים" בקצהו השני; ולא מצינו ענין זה בשלמה, כי אם במשיח. ולכן מסתבר לרש"י לפרש שזהו ממשלתו של מלך המשיח[43], והיינו דעם היות שהמזמור בכללותו הרי הוא תפלת דוד על שלמה בנו, מכל־מקום (מפרש רש"י ש)פרטים מסוימים מתפלתו לא נתקיימו בשלמה, כי אם במשיח בן (דוד ו)שלמה[44].

אולם מכיון שפירוש זה בהכתוב אינו מוכרח מצד עצמו, כי יש לדחוק ולפרש שם דקאי על שלמה (בכללות הנושא של המזמור) ומים עד ים היינו מים סוף עד ים פלשתים[45],

לכן מביא רש"י ראיה זו רק לאחרי שפירש תיבת "והאביד שריד" דקאי על רומי (שעל ידי זה הרי מוכרח דפסוק דילן שכתוב בו "וירד" קאי על המשיח כנ"ל סעיף ז), כי מכאן יש לרש"י ראיה לפירושו גם בהכתוב בתהלים דקאי על מלך המשיח[46].

(משיחות שבת פרשת בלק תשכ"ח)

43) ומה ששם בתהלים פרש"י דקאי על שלמה - הרי פרש"י בנ"ך אינו ע"פ פשש"מ בדיוק בתכלית כמו בפירושו עה"ת.

44) סהמ"צ להרמב"ם מל"ת שסב. פיה"מ ר"פ חלק יסוד יב. ובכמה מקומות. נסמן בלקו"ש כרך ח' ע' 215 הערה 52.

45) כפרש"י שם, ועוד. אבל דוחק הוא דא"כ הו"ל להכתוב לפרש באיזה ים מדובר. וראה גם רד"ק שם.

46) וי"ל (בדוחק) דגם לרש"י אראנו גו' אשורנו גו' אי"ז כפל לשון אלא מכיון שסו"ס קאי כאן בהנבואה בהמלך המשיח הרי בהתחלת הנבואה כופל הלשונות לרמז גם על זמן רחוק ביותר (בזמן מלך המשיח).

ומה שאין רש"י מפרש כן בהדיא - כי בהכתוב על אתר אי"ז קושיא (כנ"ל הערה 14) ואינו מוכרח לפרשו. ובפרט שלאחר לימוד הכתוב וירד מיעקב יובן הנ"ל מעצמו.

בראשית מה, כג - ולאביו שלח כזאת עשרה חמרים[1]* נשאים מטוב מצרים ועשר אתנת נשאת בר ולחם ומזון לאביו לדרך

קא

יוסף שלח ליעקב חמורים ואתונות, כדי להכניע קליפות מצרים וכו'

מצרים[2] הוא בחי' חמור[3] דקליפה כמ"ש עליהם ביחזקאל סי' כ"ג[4] אשר בשר חמורים בשרם וזרמת סוסים זרמתם. וכמו שיוסף שלח ליעקב עשרה חמורים נושאים מטוב מצרים, שיוסף ויעקב - ברית[5] וגוף שכחד חשבינן - הכניעום, ועיין בזוה"ק פ' בלק דף ר"ז[6] ע"א בענין חמורים, ובפ' ויחי דף[7] רמ"ב ע"ב.

ומה שמצרים נמשלו לסוס ג"כ כמ"ש וזרמת סוסים

---

*) עשרה חמרים, ראה גם לקוטי לוי יצחק הערות לזהר, שמות-דברים סוף עמוד קצא.

2) פירוש: מבאר בסימן זה, דדוקא א) יוסף, ב) שלח ליעקב, ג) "חמורים", דיוסף ויעקב הם בחי' ברית דקדושה כדלקמן, הלעומת מצרים - קליפת חמור - ניאוף, וראה רש"י בראשית יב, יט "שהמצרים שטופי זימה שנא' (יחזקאל כג, כ) וזמרת סוסים זרמתם".

3) חמור הוא בחי' חסד דקליפה, והו"ע הניאוף. (ראה גם ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק ב סימן עט. פ) שכם בן חמור הוא בחי' חסד דקליפה והי' נואף שבא על דינה וכו'.

ולהעיר מרש"י תענית כג, א ד"ה רמכי. וראה שו"ת צפנת פענח (מרוגצובי גאון ז"ל) נ"י סימן רמ"ט וז"ל: "כל בעלי חיים אינם רובעים את אמם משא"כ חמור, עיין תענית כג ע"א רמכי רמכי וברש"י שם. וראה שם בענין חמור דבלעם (ע"ז ד, ב) "שאני עושה לך רכיבות ביום ואישות בלילה".

וראה לקוטי לוי יצחק הערות לזהר בראשית עמוד קנ וז"ל: חמור הוא בחי' חסד דקליפה, כי חמרא בתקופת תמוז קרירא לי' (שבת נג, א) שהוא היפך דחמימות דאש - גבורה. ילקוט לוי יצחק עה"ת ח"א סימן קלד, דזהו מ"ש באברהם בחי' חסד - (בראשית כב, ג) "ויחבש את חמרו", שיהי' רק חסד דקדושה. ועד"ז הוא כאן דיוסף ויעקב רצו להכניע ולברר בחי' חמור דקליפה (מצרים). ע"ש.

עוד בענין חמור הוא חסד - ראה שיחות קודש ה'תשל"ו ח"ב משיחות ערב חג השבועות סעיף א. תורת מנחם התוועדויות ה'תשכ"ז ח"ג (כרך נ) עמוד 334 ואילך.

4) פסוק כ. ופירש רש"י וז"ל: אשר בשר חמורים בשרם, אבר תשמיש. וזרמת סוסים, לשון ריבוי תשמיש שמרבים תשמיש יותר משאר כל הזכרים שבבהמה.

ובמצודת ציון וז"ל: בשר, כן נקרא אבר המשגל וכן יהי' זב מבשרו (ויקרא טו): וזרמת, מרוצת המים יקרא זרם כמו כזרם מים (ישעי' כח), והושאל על שטיפת הזרע. עכ"ל.

5) פירוש: כידוע במ"ש "אלה תולדות יעקב יוסף", שיוסף הוא בחי' יסוד - ברית, ויעקב בחי' תפארת הנק' גוף, וגוף וברית כחד חשבינן, (ראה זוהר ח"ג פ' פנחס דף רל"ה ע"ב. תורת מנחם - ספר המאמרים ה'תשי"ז ד"ה באתי לגני עמוד קיד ואילך), ראה לעיל סימן ד. ה. ונמצא דיעקב ויוסף בקדושה הם הזה לעומת זה דקליפת מצרים. ולהעיר מ"ש ביעקב בראשית מט, ג (ובפרש"י), וביוסף שם לט י ואילך, לעיל סימן ע.

6) וז"ל: אמר רבי יהודה באלין כתרין תתאין אית ימינא ואית שמאלא (באלו כתרים [ספירות] התחתונות של הסטרא אחרא, יש בהם צד ימין, ויש בהם צד שמאל), מסטרא דימינא חמרי כמה דאוקימנא (מצד הימין היינו מפסולת ושמרי החסד שבימין, נבראו קליפות החמורים שהן הזכרים כמו שביארנו), ומסטרא דשמאלי אתני (ומצד השמאל היינו מפסולת ושמרי הגבורה שבשמאל, נבראו קליפות האתונות שהן הנקבות).

ותאנא, עשרה אינון לימינא ועשרה לשמאלא (ולמדנו כי עשר מדרגות הם לימין ועשר מדרגות הם לשמאל, והם כנגד העשר ספירות דקדושה, כי זה לעומת זה עשה האלהי"ם), ודא הוא דאמר רבי יוסי (וזהו שאמר רבי יוסי), יוסף כד אתפרש מאבוי (יוסף כשנפרד מאביו), ידע בחכמתא דלעילא (הי' יודע בחכמה שלמעלה), ברזא דכתרין קדישין עלאין (בסודות של ספירות הקדושות העליונות), כיון דהוה במצרים אוליף בההיא חכמתא דלהון באינון כתרין תתאין (כיון שהי' במצרים למד בחכמה שלהם באותם ספירות התחתונות של הקליפות), היך אחידן אינון דימינא ואינון דשמאלא (איך נאחזות אותם של ימין ואותם של השמאל, דהיינו) עשרה דימינא ועשרה דשמאלא, חמרי ואתני (עשר מדרגות של ימין עם עשר מדרגות של שמאל, דהיינו קליפת החמורים עם קליפת האתונות), ובגין כך רמז לאבוי ממה דאוליף תמן (ולכך רמז לאביו ממה שלמד שם), דכתיב ולאביו שלח כזאת עשרה חמורים וגו' (ועשר אתונות).

7) וז"ל: יששכר חמור גרם רובץ וגו'... תא חזי בשעתא דעאל ליליא פתחין סתימין (בא וראה בשעה שנכנס הלילה פתחי ההיכלות העליונים הם סתומים וסגורים כדי שלא יתאחזו בהם החיצונים, ואז) וכלבי וחמרי שריין ושטאן בעלמא (והחיצונים הנקראים כלבים וחמורים שהם שולטים בב' משמרות הראשונות של הלילה עד חצות מתירים אותם מקשריהם ומשוטטים בעולם), ואתייהיבת רשו לחבלא (וניתן להם רשות לחבל ולהשחית לאותם הראוים לעונש), וכל בני עלמא ניימי בערסייהו (כל בני העולם ישנים במטתם), ונשמתהון דצדיקייא סלקין לאתענגא לעילא (ונשמותיהם של הצדיקים עולות לגן עדן להתענג למעלה).

כד אתער רוח צפון ואתפליג ליליא (כשמתעורר רוח צפון ונחלק הלילה והיינו בחצות), אתערותא קדישא אתער בעלמא, ואתמר בכמה דוכתי (התעוררות של קדושה מתעוררת בעולם כמו שלמדנו כבר בכמה מקומות), זכאה חולקיה דההוא בר נש דאיהו קאים בההיא שעתא ואשתדל באורייתא (אשרי חלקו של זה האדם שהוא קם באותה השעה ועוסק בתורה), כיון דאיהו פתח באורייתא (כיון שהוא פותח ומתחיל בלימוד התורה, אז בכח תורתו) כל אינון זינין בישין אעיל לו בנוקבי דתהומא רבה (כל אותם מיני מזיקים הרעים מכניס אותם בנקבי תהום הגדול), וכפית לי' לחמור (וקושר את קליפת החמור ששליטתו במשמרה הראשונה והוא תוקף הדין, לכן בעיקר צריך להכניע את קליפת החמור ותחתי' כבר נמנעים גם שאר כחות החיצונים), ונחית לי' בטפסרי (מלשון טפסק ושר) דתחות עפרא (ומורידו בין שרים החיצונים שתחת העפר), דזוהמי קשרא (שיש שם קשר זוהמת הקליפות).

בגיני כך יששכר דאשתדלותיה באורייתא (לכן יששכר שעסקו בתורה), כפית ליה לחמור (קושר את קליפת החמור ומכניעו). ע"ש.

זרמתם, וכתיב[8] סוס ורוכבו רמה בים, כל[9] סוס פרעה.

הוא, כי מצרים[10] עצמו הוא ב׳ הבחי׳[11] דחמור סוס גם יחד, וסימנך חמו״ר[12] סו״ס גי׳ מצרי״ם במכוון.

כי חמור[13] הוא בחי׳ ימין[14] חסדים, וסוס הוא בחי׳ גבורות, סוס מוכן למלחמה וכו׳.

ומה שיוסף לא שלח ליעקב שירד למצרים, גם סוסים.

י״ל, כי הרי שלח לו גם י׳ אתונות, שאתון הוא בחי׳ שמאל גבורות דקליפה, כמ״ש בפרשת בלק שם ומסטרא דשמאלא אתני ע״ש.

לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר שמות–דברים עמוד ז

8) שמות טו, א.

9) שם יד ט.

10) ראה בפנים בלקוטי לוי יצחק, דמצרים הוא בחי׳ ״בינה״ דקליפה (ראה לעיל סימן כט. לקמן סימן קג הערה 2. 11). וממנו נמשך חסד (חמור) גבורה (סוס). ע״ש.

11) להעיר ממארז״ל (סוטה יג, א) ״ויספדו שָׁם (בארונו של יעקב) מספד כבד מאוד תנא אפי׳ סוסים ואפי׳ חמורים״. דיעקב הכניע קליפת מצרים וד״ל. וע״ש שאלות המפרשים בכוונת המאחז״ל, ולמה נקטו סוסים וחמורים דוקא וד״ל.

12) חמו״ר (בגי׳ 254) + סו״ס (126) = 380, וכן מצרי״ם בגי׳ 380.

13) כנ״ל הערה 2.

14) ימין חסדים . . שמאל גבורות: ראה הקדמת תיקוני זהר – פתח אליהו (יז, ב) ״חסד דרועא ימינא וגבורה דרועא שמאלא״. תניא – אגרת הקודש סימן י (קיד, ב). אור התורה שיר השירים עמוד תנ-א. ועוד.

המשך ביאור למס׳ שבת ליום שלישי עמ׳ א

1 סוטה על קלף ומוחקו בתוך המים, ואף שכתובות שם הרבה
2 אזכרות, הַלְּוּ המינים, שֶׁמַּטִּילִין קַנְאָה וְאִיבָה וְתַחֲרוּת בֵּין יִשְׂרָאֵל
3 לַאֲבִיהֶן שֶׁבַּשָּׁמַיִם עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה ששורפים את ספריהם אף
4 עם האזכרות שבהם, וַעֲלֵיהֶם [–על המינים] אָמַר דָּוִד (תהלים קלט
5 כא-כב) ׳הֲלֹא מְשַׂנְאֶיךָ ה׳ אֶשְׂנָא וּבִתְקוֹמְמֶיךָ אֶתְקוֹטָט, תַּכְלִית שִׂנְאָה
6 שָׂנֵאתִים לְאוֹיְבִים הָיוּ לִי׳.
7 הברייתא מביאה את המשך דברי תנא קמא: וּכְשֵׁם שֶׁאֵין מַצִּילִין
8 אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵקָה, כָּךְ אֵין מַצִּילִין אוֹתָן אף בחול לֹא מִן הַמַּפּוֹלֶת
9 וְלֹא מִן הַמַּיִם, וְלֹא מִדָּבָר הַמַּאֲבֵדָן, שתנא קמא סובר שאינם צריכים
10 גניזה, לכך אין צריכים להצילם אף בחול.
11 בָּעֵי מִינַּיְיהוּ יוֹסֵף בַּר חֲנִין מֵרַבִּי אֲבָהוּ, הָנֵי סִפְרֵי דְּבֵי אֲבִידָן – ספרים
12 שכתבו המינים כדי להתווכח עם ישראל, והמקום שמתווכחים
13 שם נקרא בי אבידן, מַצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵקָה אוֹ אֵין מַצִּילִין. ולא
14 השיב לו רבי אבהו דבר ברור, אלא אֵין וְלָאוּ וְרַפְיָא בְּיַדֵּיהּ, פעמים
15 ענה כן ופעמים ענה לא, שהיתה התשובה רפויה בפיו.
16 הגמרא מביאה האם הלכו האמוראים לבי אבידן: רַב לֹא אָזֵיל
17 [–לא הלך] לְבֵי אֲבִידָן, כיון שחשש שמא מתוך הויכוח יעמדו עליו
18 ויהרגוהו, וְכָל שֶׁכֵּן שלא הלך לְבֵי – לבית עבודה זרה שנקראת
19 נִצְרָפֵי. שְׁמוּאֵל לְבֵי נִצְרָפֵי לֹא אָזֵיל, אבל לְבֵי אֲבִידָן אָזֵיל.
20 אָמְרוּ לֵיהּ המינים לְרָבָא, מַאי טַעְמָא לֹא אָתֵית – מדוע אינך מגיע
21 לְבֵי אֲבִידָן. אָמַר לְהוּ רבא, דִּיקְלָא פְּלָגְיָא אִיכָּא בְּאוֹרְחָא – דקל פלוני
22 יש באמצע הדרך, וְקָשֵׁי לִי – וקשה לי ללכת שם, ששורשיו נעשו
23 גבשושית, ומפני שלא רצה ללכת לשם מפחד שמא יהרגוהו דחה
24 אותם בטענות שוא. אמרו לו, נֵיעָקְרֵיהּ – נעקור את הדקל כדי
25 שתוכל ללכת לבי אבידן. אמר להם, דּוּכְתֵּיהּ קָשֵׁי לִי – קשה לי
26 לעבור במקום הדקל אף שיקצצוהו, כיון שתהיה שם גומא.
27 מַר בַּר יוֹסֵף אָמַר, אֲנָא – אני יכול ללכת כיון שמִינַּיְיהוּ אֲנָא –
28 מכירים הם אותי, וְלֹא מִסְתַּפְּיָנָא מִינַּיְיהוּ – ואיני פוחד מהם, זִימְנָא
29 חֲדָא אֲזִיל, בָּעוּ לְסַכּוּנֵיהּ – פעם אחת הלך ורצו להורגו.
30 הגמרא מביאה מעשה על מין: אִימָּא שָׁלוֹם, דְּבִיתְהוּ [–אשתו] דְּרַבִּי
31 אֱלִיעֶזֶר, אַחְתֵּיהּ [–אחותו] דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל הֲוַאי [–היתה], הֲוָה הַהוּא
32 פִּילוֹסוֹפָא בְּשִׁבְכוּתֵיהּ – היה בשכנותם מין,

המשך ביאור למס׳ שבת ליום שלישי עמ׳ ב

1 [–החלבים] קוֹדֶם הַפְּשָׁטַת הָעוֹר עד החזה, כיון שהכל עשה ה׳
2 לכבודו, ואין זה כבודו שיוציאו את החלבים בלא להפשיט את
3 העור. שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא – מה הטעם שאין זה כבודו,
4 כלומר, מה מזיק העור לאימורים. משיבה הגמרא: אָמַר רַב הוּנָא
5 בְּרֵיהּ דְּרַב נָתָן, מִשּׁוּם גִּימִין – חוטים של צמר הנדבקים באימורים
6 כשאינו מפשיט את העור קודם שמוציאם.
7 הגמרא מבארת מה השיבו חכמים לרבי ישמעאל: אָמַר רַב חִסְדָּא
8 אָמַר מַר עוּקְבָא, מַאי אַהֲדְרוּ לֵיהּ חַבְרַיָּיא – מה השיבו החולקים
9 עליו לְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה. הָכִי קָאָמְרִי לֵיהּ –
10 כך אמרו לו חכמים, אִם מַצִּילִין מפני הדליקה בשבת תִּיק הַסֵּפֶר עִם
11 הַסֵּפֶר ואף על פי שיש בתוכו מעות, כמבואר במשנתנו, שמפני
12 כבוד הספר שהוא צורך גבוה התירו גם את הצלת המעות שהן
13 צורך הדיוט, אם כן מפני צורך גבוה של הפשטת הפסח עד החזה
14 לצורך הוצאת החלבים, לֹא נַפְשִׁיט אֶת הַפֶּסַח כולו מֵעוֹרוֹ, אף
15 שהוא צורך הדיוט.
16 דוחה הגמרא: מִי דָּמֵי – וכי יש לדמות זה לזה, הָתָם – שם
17 במשנתנו, לגבי הצלת תיק עם מעות, האיסור הוא רק טֻלְטוּל
18 שהוא אסור מדרבנן, ולכך התירו אף צורך הדיוט, אבל הָכָא –
19 כאן לגבי מחלוקתם בהפשטת הפסח בשבת, הנידון הוא לגבי
20 הפשטה שהיא מְלָאכָה האסורה מן התורה, ולכך סובר רבי
21 ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה שלא התירו צורך הדיוט אגב
22 צורך גבוה.
23 הגמרא מנסה לבאר את הראיה של חכמים ממשנתנו באופן אחר:
24 אָמַר רַב אַשִׁי, בְּתַרְתֵּי פְּלִיגִי – בשני דברים חולקים חכמים ורבי
25 ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה, פְּלִיגִי בְּטֻלְטוּל – הם חולקים
26 האם מותר לטלטל את הפסח [לאחר שהוציאו את חלביו] מחמה
27 לצל שלא יסריח, כאשר מחובר אליו העור האסור בטלטול,
28 וּפְלִיגִי בִּמְלָאכָה – והם חולקים גם לענין הפשטת הפסח, האם מותר
29 להפשיט את כולו, וְהָכִי קָאָמְרִי לֵיהּ – כך אמרו לו חכמים לרבי
30 ישמעאל, יש לנו ראיה לענין טלטול שמותר לטלטלו מחמה לצל,
31 שהרי אִם מַצִּילִין את תִּיק הַסֵּפֶר עִם הַסֵּפֶר, והיינו שמפני כבוד
32 הספר שהוא צורך גבוה התירו לטלטל אף את התיק, אם כן לֹא
33 נְטַלְטֵל עוֹר שמחובר לקרבן פסח, אַגַּב בָּשָׂר, מפני כבוד שמים שלא
34 יסריח הבשר.

כב, ב – וירא בלק בן ציפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי

א. טעם שהפרשה נק' בשם "בלק" דמשיח ומלכות בית דוד בא מרות המואבי', שיצתה מבלק מלך מואב (סוטה מז) וכו', דמורה על אתהפכא חשוכא לנהורא בתכלית העילוי וכו'.

לכאורה אינו מובן היתכן שיש פרשה **בתורה** הנקראת בשם "**בלק**", היפך הענין ד"שם[1] רשעים ירקב"?!

בשלמא בנוגע לקורח – שנקראת פרשה בתורה בשם "'קרח" – הרי נוסף על העיקר שהי' **מישראל** (ובהם – בן יצהר **וכו'**), וברא מזכי אבא[2], בני קורח וכו', יש לומר שעשה תשובה כו'. ובפרט ע"פ המבואר בפנימיות התורה[3] אודות גודל מעלתו של קורח כו'.

משא"כ בנוגע לבלק – מאומות העולם, ושונא ישראל "יותר מכל שונאים"[4].

ויש לומר הביאור בזה – ע"פ המובא בדרושי ה'צמח צדק'[5] מדברי השל"ה[6] ש"בלק ובלעם שניהם היו חכמים גדולים . . ובלק הי' יותר חכם, וידע שלשלת הגדול[7] יחוס מלכות ישראל, שהוא מלכות בית דוד ומשיח, וידע כי זה העצום יבא ממנו כו'", שהרי דוד המלך, וכן משיח שהוא מבית דוד, יצא מרות **המואבי'**, הנקראת "אמה של מלכות"[8], שיצתה מבלק מלך מואב[9].

ולהעיר גם מדברי הרמב"ם[10]: "אף בפרשת **בלעם** (שבפרשת בלק) נאמר ושם נבא בשני המשיחים, במשיח הראשון שהוא דוד . . ובמשיח האחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל [באחרונה], ושם הוא אומר[11] אראנו ולא עתה – זה מלך המשיח, דרך כוכב מיעקב – זה דוד, וקם שבט מישראל – זה מלך המשיח", ועד"ז בנוגע להמשך הפסוקים שבפרשה.

ונמצא, ש"בלק" מורה על הענין דאתהפכא חשוכא לנהורא ומרירו למיתקא בתכלית העילוי[12], היינו, שמהפכים את ענינו של "בלק מלך מואב" שממנו תצא "**מלכות בית דוד ומשיח**".

לקוטי שיחות חלק כח עמוד 274 סעיף ח

ב. וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור פתורה. הנה שלחן, תרגומו פתורא, לרמוז: כי מה שעלה בדעתו של בלק להלחם בישראל, הי' כקרח שחלק עם משה[13], לפי שעינו הטעתו, שראה שמואל עומד מזרעו. וכן בלק ראה בקסמיו, כי דוד מלך ישראל וזרעו, עתידים לצאת מרות המואבי', בת מלך עגלון, שהוא מבני בניו של בלק, כנזכר בס"ה[14]. והנה מלכות בית דוד זכו ליטול כתר מלכות, שהוא רמז אל זר זהב שעל השלחן שבמקדש[15], הנקרא פתורה. וזהו מה שרמז בלק לבלעם, לבל יתפחד מלהתקוטט עם ישראל המנצחים לכל האומות, כמש"ה (שמות טו, יד) שמעו עמים ירגזון וגו'. אבל יכול הוא לנצחם ולא יפול בידם, כי הרי עתידים כל זרע מלכי בית דוד לצאת ממנו.

שער הפסוקים מהאריז"ל

כב, כו – ויוסף מלאך ה' עבור ויעמוד במקום צר אשר אין דרך לנטות ימין ושמאל

ג. אמר במדרש (תנחומא) מה ראה לקדמו ג' פעמים, עמד לו בראשונה והי' ריוח מכאן ומכאן, בקש לקלל בניו של אברהם אבינו, מצא בני ישמעאל מכאן ובני קטורה מכאן, ותט האתון מן הדרך, בקש לקלל בניו של יצחק, מצא ריוח לצד אחד, הם בני עשו, ותלחץ אל הקיר, בקש לקלל בני יעקב, לא מצא בהם פסולת ליגע בהם, לכך כתיב בשלישית במקום צר אשר אין דרך לנטות ימין ושמאל, ע"כ.

כוונת האתון בנטותה הדרך, לפי שראתה בני ישמעאל מכאן ובני קטורה מכאן, רמזה לו שאלו אינם נקראים זרע, שנאמר (בראשית כא, יב) כי ביצחק יקרא לך זרע, והן עתידין לירש את כל העולם, שכן נאמר לאברהם (בראשית יג, יד) שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפונה ונגבה וקדמה וימה כי כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך עד עולם, לזה הלכה בשדה לרמוז לו על זרעו העיקרי שיש להם נחלה בלי מצרים.

ובשני' רמזה לו שיראה זרעו של יצחק הזקן שהם בני עשו שעתיד לילחץ וליאבד מן העולם על ידי בניו של יעקב, וגם הוא עתיד לילחץ על ידיהם.

בשלישית רמזה לו זכותו של יעקב שאין בו פסולת, וזרעו לבד יירש ארץ, כמו שעתיד לומר הן עם לבדד ישכון וגו'.

שפתי כהן

---

1) משלי י, ז. וראה יומא לח, ב.

2) סנהדרין קד, א. וראה קונטרס "חנוך לנער" ע' 29 ואילך.

3) ראה לקוטי שיחות חלק יח עמוד 187. **ושם נסמן.**

4) תנחומא פרשתנו (בלק) ב. במדב"ר פ"כ, ב (כגירסת הרד"ל).

5) אור התורה פרשתינו (בלק) עמוד תתקב.

6) פרשתנו (בלק) שסג, ב ואילך. (עיין לקמן סימן ס).

7) וי"ל לכאורה שהוא ע"ד שמצינו בנוגע לקורח – "קורח שפיקח הי' מה ראה לשטות זו, עינו הטעתו, ראה שלשלת גדולה יוצאה ממנו כו'" (פרש"י קורח טז, ז – מתנחומא שם ה).

בשלמא בנוגע לקרח – שנקראת פרשת בתורה בשם "קרח": עיין בזה ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת קרח סימן טו. טז. יז. יז.

8) בבא בתרא צא, ב. הובא בפירוש רש"י מלכים-א ב, יט.

9) סוטה מז, א. וראה לקוטי תורה פרשתנו (חוקת סו, ג) בפירוש הכתוב "אכלה ער מואב".

10) הלכות מלכים ריש פרק יא. (עיין לקמן סימן שע. שעא. שעב) – ולהעיר שבכמה דפוסים (וינציאה רפד, שי) נקראים הלכות אלו בשם "הלכות מלכים ומלחמות **ומלך המשיח**".

11) פרשתנו (בלק) כד, יז.

12) ראה גם שיחת ש"פ חו"ב תשמ"ב. (עיין לקמן סימן עג).

13) במדבר רבה פרשה יח סימן יז. תנחומא קרח ה.

14) זהר חדש עח ע"ב. מדרש רבה רות פרשה ב סימן ט.

15) **שהוא רמז אל זר זהב שעל השלחן שבמקדש:** עיין ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת תרומה במפתחות ערך "כלי המקדש – השולחן" עמוד 782.

כד, ט – כרע שכב כארי[1] וכלביא מי יקימנו מברכיך ברוך ואורריך ארור[2]

ביאור המדרש "כרע שכב כארי וגו'" מצדקי' עד מלך המשיח, דבנ"י תקיפים כארי וכלביא גם בזמן הגלות, "מי יקימנו" קאי על הקב"ה דיוציאנו מהגלות

א. על הפסוק בפרשתנו, כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו, איתא במדרש[3] יש אומרים דקאי על הזמן שמאז המלך צדקי' עד מלך המשיח, כיון שבזמן צדקי', החל זמן החורבן והגלות, ואפילו לאחר השבעים שנה, בזמן בית שני, עדיין הי' זה ענין של גלות, שהרי חמשה דברים חסרו בבית שני[4], כיון שעדיין לא היתה זו גאולה שלימה.

על הזמן שמצדקי' עד מלך המשיח, נאמר שזהו ענין של כרע שכב. שכב, לפירוש היש אומרים - כותב הצמח צדק[5] - הוא מלשון וישכב וירדם, על משכבי בלילות, ולא ימות ונפל למשכב, שזה מורה - על הענין של גלות.

הרי אפשר לחשוב שהגלות אינה רק על הגוף אלא גם על הנשמה חס ושלום, כולל עניני תורה ומצות הקשורים עם הנשמה,

אך באותו פסוק נאמר, שהגם שכרע שכב, אך אין זו שכיבה של מי שאין לו כח, אלא זוהי מדידה והגבלה של מי שרק הוא עצמו מודד, מגביל ומצמצם את עצמו, שהרי הוא כארי וכלביא, שארי הוא בתוקף ולביא הוא בתוקף עוד יותר, וכדאיתא בזהר[6] שלביא הוא בתקיפא יתיר.

כלומר: אפילו בזמן של כרע שכב, אין פירוש הדבר שחס־ושלום יד האומות שליטה על ישראל. עם ישראל הוא תמיד כארי וכלביא, ורק **שמי** - יקימנו. על דרך הענין דמי גלה לבני רז זה[7], הקשור עם מי יתן והי' לבבם זה להם ליראה אותי[8], שקאי על הקב"ה[9], ועד"ז בנדו"ד הפירוש הוא **שמי** - היינו הקב"ה - יקימנו, הוא יוציאנו מהגלות, וכמו שנאמר מי יתן מציון ישועת ישראל[10].

ועד לזמן שמי יקימנו, גם אז אין זו שליטה אמיתית חס ושלום, כיון שהוא ארי ולביא, שלאף אחד אין שליטה עליו.

- על דרך הפסק בשלחן ערוך[11] שעל ארי ולביא אין לאף אחד שליטה, ועד שישנה שאלה האם אפשר לחנכם ע"י תרבות. -

כל הגלות אין לה מקום על פי שכל, ואין זאת אלא כאנוס על פי הדבור, שהארי ולביא יכרע וישכב.

ובמילא מובן, שבנוגע לתורה ומצות, שוידבר אלקים את כל הדברים האלה - אין לכל הגלות שום שייכות.

ב. אמנם מצד ההרגל, שמתרגלים אל הגלות ואותותינו לא ראינו[12],

- נסים ישנם גם עכשיו, אלא שלא ראינו, אין בעל הנס מכיר בניסו[13] -

הנה מצד חושך הגלות אפשר שיהי' נדמה שעולם כמנהגו נוהג, עולם מלשון העלם והסתר[14], היינו שלעולם יש שליטה על הארי ולביא. ולכן מזמן לזמן מראים מלמעלה נסים גלויים גם בזמן הגלות (שאחד הנסים הגלויים והכלליים בדורנו הוא הנס די"ב וי"ג תמוז), ועי"ז נזכרים שגם בזמן הגלות אין עוד מלבדו.

וזהו תוכן מאמר רז"ל[15], בתחלה עלה במחשבה לברוא את העולם במדת הדין, ראה שאין העולם מתקיים שיתף בו מדת הרחמים, ונאמר ע"ז בשער היחוד והאמונה בתניא[16], שהכוונה היא לגילוי אלקות על ידי צדיקים ואותות ומופתים שבתורה.

המופתים שוברים את המדידה וההגבלה של העולם, כך שרואים גם בעיני בשר, שיש מנהיג לבירה זו.

וכאשר זוכרים זאת - יודעים במילא שעם ישראל הוא תמיד ארי ולביא, ואשר בנוגע לנשמה ותורה ומצוות לא נמסרנו לשיעבוד הגלות.

לקוטי שיחות חלק ב עמוד 337

---

1) **פסוק כד, ט – כרע שכב כארי** וגו': עיין בזה ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת ויחי סימן קעז, ובהנסמן שם. ועיין שם סימן קפו. רלח.

2) **פסוק כד, ט – מברכך ברוך ואורריך ארור**: עיין בזה ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת תולדות סימן תסה, כה. קלא. תעג. תעד.

3) בראשית רבה פרשה צח, ז. (עיין בילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת ויחי סימן קעז, ובהנסמן שם). בכללות הסימן: עיין גם לעיל סימן שלב.

4) יומא כא, ב. ירושלמי מכות פרק ב הלכה ו. הוריות פרק ג הלכה ב. במדבר רבה פרשה טו, י.

5) בד"ה כרע שכב שנת ה'תר"ה בסעודה שלישית (אוה"ת בלק ע' א'מח ואילך).

6) ויחי רלז, ב.

7) שבת פח, א.

8) דברים ה, כו.

9) ראה לקוטי תורה במדבר טו, א-ב.

10) תהלים יד, ז. נג, ז.

11) חושן משפט, הלכות נזיקין סימן שפט סעיף ח.

12) תהלים עד, ט.

13) נדה לא, א (בשינוי לשון קצת).

14) לקוטי תורה במדבר לז, ד. ספר המאמרים ה'תש"י עמוד 116.

15) פירוש רש"י ריש בראשית. ספר הלקוטים להאריז"ל בתחילתו ובכמה מקומות. וראה מדרש ילמדנו הובא בספר תלמוד תורה*.

16) פרק ה.

*) **נדפס בס' בתי מדרשות ח"א עמוד קמא**. המו"ל.

מובן שצריך להשתדל בכל עוז לעשות מקווה בשכונתם.

ממכתב ד' תמוז תשי"ח

◆ יום ראשון ו׳ תמוז ◆

כב (ב) **וַיַּרְא בָּלָק בֶּן־צִפּוֹר אֵת כָּל־אֲשֶׁר־עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לָאֱמֹרִי׃**

רש״י◄ **וַיַּרְא בָּלָק בֶּן־צִפּוֹר אֵת כָּל־אֲשֶׁר־עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לָאֱמֹרִי•** אָמַר: אֵלּוּ[א] שְׁנֵי מְלָכִים שֶׁהָיוּ בְּטוּחִים עֲלֵיהֶם לֹא עָמְדוּ בִּפְנֵיהֶם, אָנוּ עַל־אַחַת־כַּמָּה[ב]־וְכַמָּה! לְפִיכָךְ: "וַיָּגָר מוֹאָב".

ב וַחֲזָא בָּלָק בַּר צִפּוֹר יָת כָּל דִּי עֲבַד יִשְׂרָאֵל לֶאֱמוֹרָאִי׃

(ג) **וַיָּגָר מוֹאָב מִפְּנֵי הָעָם מְאֹד כִּי רַב־הוּא וַיָּקָץ מוֹאָב מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃**

רש״י◄ **וַיָּגָר•** לְשׁוֹן מוֹרָא, כְּמוֹ (איוב יט): "גּוּרוּ לָכֶם". **וַיָּקָץ מוֹאָב•** קָצוּ[ג] בְּחַיֵּיהֶם (כְּמוֹ קַצְתִּי בְּחַיַּי, וְהוּא מִקְרָא קָצָר).

ג וּדְחֵל מוֹאָבָאָה מִן קֳדָם עַמָּא לַחֲדָא אֲרֵי סַגִּי הוּא וַעֲקַת לְמוֹאָבָאָה מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

(ד) **וַיֹּאמֶר מוֹאָב אֶל־זִקְנֵי מִדְיָן עַתָּה יְלַחֲכוּ הַקָּהָל אֶת־כָּל־סְבִיבֹתֵינוּ כִּלְחֹךְ הַשּׁוֹר אֵת יֶרֶק הַשָּׂדֶה וּבָלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ לְמוֹאָב בָּעֵת הַהִוא׃**

רש״י◄ **אֶל־זִקְנֵי מִדְיָן•** וַהֲלֹא מֵעוֹלָם הָיוּ שׂוֹנְאִים זֶה אֶת זֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לו): "הַמַּכֶּה[ד] אֶת־מִדְיָן בִּשְׂדֵה מוֹאָב", שֶׁבָּאוּ מִדְיָן עַל מוֹאָב לְמִלְחָמָה? אֶלָּא מִיִּרְאָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם. וּמָה רָאָה מוֹאָב[ה] לִטֹּל עֵצָה מִמִּדְיָן[ו]? כֵּיוָן שֶׁרָאוּ אֶת יִשְׂרָאֵל נוֹצְחִים שֶׁלֹּא כְּמִנְהַג הָעוֹלָם, אָמְרוּ: מַנְהִיגָם שֶׁל אֵלּוּ

ד אֲמַר מוֹאָב לְסָבֵי מִדְיָן כְּעַן יְשֵׁיצוּן קְהָלָא יָת כָּל סַחֲרָנָנָא כְּמָא דְּמִלַּחִיךְ תּוֹרָא יָת יְרוֹקָא דְּחַקְלָא וּבָלָק בַּר צִפּוֹר מַלְכָּא לְמוֹאָב בְּעִדָּנָא הַהִיא׃

שפתי חכמים

פֶּרֶק־כב (ב) **א** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ״י, וְכִי הוּא רָאָה וְאַחֵרִים לֹא רָאוּ, אֶלָּא הוּא שָׂם עַל לִבּוֹ, לְפִיכָךְ תְּלָה הָרְאִיָּה בּוֹ. אִי נַמִּי דְּקָשֶׁה לֵיהּ, 'וַיִּשְׁמַע' הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר, דְּמִסְתָּמָא לֹא הָיָה בַּמִּלְחָמָה, אֶלָּא 'וַיַּרְא' הוּא לְשׁוֹן הֶבְנָה, וּמַהוּ הַהִתְבּוֹנְנוּת, אָמַר כּוֹ: **ב** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ״י, הֵיאָךְ מוּסָב 'וַיָּגָר מוֹאָב' אַ'וַיַּרְא בָּלָק' וְגוֹמֵר, דְּמַשְׁמַע בִּשְׁבִיל שֶׁרָאָה לְפִיכָךְ 'וַיָּגָר מוֹאָב'. וְעַל זֶה פֵּירַשׁ, אָמַר אֵלּוּ שְׁנֵי מְלָכִים כּוֹ' סִיחוֹן וְעוֹג, כְּלוֹמַר כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעוּ הֲמוֹן הָעָם אֶת דִּבְרֵי הַמֶּלֶךְ שֶׁאָמַר כֵּן, מִשּׁוּם הָכִי 'וַיָּגָר מוֹאָב', וְקַל לְהָבִין. כָּתַב הָרְאַ״ם, וְתֵימָא, אִם מִלַּת 'וַיָּגָר' דְּבֵקָה אַדִּלְעֵיל מִינֵּיהּ, מַאי 'כִּי רַב הוּא' דִּכְתִיב בַּתְרֵיהּ, דְּמַשְׁמַע שֶׁמִּפְּנֵי רִבּוּיָם הוּא שֶׁפָּחֲדוּ, וְלֹא מִפְּנֵי מַה שֶּׁעָשׂוּ לִשְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמוֹרִי. וְלֵיכָא לְמֵימַר שֶׁחָסֵר וְי״ו מִן 'כִּי רַב הוּא', כְּאִלּוּ אָמַר 'וְכִי רַב הוּא', שֶׁפֵּירוּשׁוֹ וְעוֹד מִפְּנֵי שֶׁרַב הוּא, דְּאִם כֵּן הָיָה לוֹ לְפָרֵשׁ זֶה כְּמוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ גַּבֵּי כִּי הוֹצִיא ה׳ אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וכו׳. וְנִרְאֶה לְפָרֵשׁ שֶׁגַּם הַמּוֹאָבִים יָדְעוּ שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִצְּחוּ אֶת שְׁנֵי הַמְּלָכִים, אֲבָל חָשְׁבוּ שֶׁהַנִּצּוּחַ הָיָה בְּדֶרֶךְ טֶבַע, וְכֵיוָן שֶׁנִּצּוּחַ מִלְּחַמְתָּם לֹא הָיָה כִּי אִם מִפְּנֵי רִבּוּי הָעָם, אֶפְשָׁר לְנַצֵּחַ אוֹתָם בְּרִבּוּי הָעָם, שֶׁיִּשְׁכְּרוּ עֲלֵיהֶם כָּל מַלְכֵי כְּנַעַן, וְעִכְּשָׁיו שֶׁשָּׁמְעוּ מִפִּי מַלְכָּם כִּי נִצּוּחַ מִלְחֲמוֹת יִשְׂרָאֵל הוּא שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע, כִּי יִשְׂרָאֵל הָרְגוּ הָאֱמוֹרִים, וְהֵם לֹא עָמְדוּ כְּנֶגְדָּם לַהֲרוֹג בָּהֶם, אָז 'וַיָּגָר מוֹאָב מִפְּנֵי הָעָם כִּי רַב הוּא', כְּלוֹמַר שֶׁעֲדַיִין נִשְׁאֲרוּ בְּרִבּוּיָם כְּבַתְּחִלָּה וְלֹא נִפְקַד מֵהֶם אִישׁ, וּלְכָךְ קָצוּ בְּחַיֵּיהֶם בְּעַצְמָם. וּלְפִי זֶה יִהְיֶה פֵּירוּשׁ שֶׁל רַשִׁ״י הָכִי, 'אֵלּוּ שְׁנֵי מְלָכִים' וכו׳, כְּלוֹמַר אֵלּוּ שְׁנֵי מְלָכִים שֶׁהָיוּ בְּטוּחִים עֲלֵיהֶם שֶׁיִּהְרְגוּ לְכָל הַפָּחוֹת מִיִּשְׂרָאֵל כְּפִי הַמִּסְפָּר שֶׁיִּהְרְגוּ יִשְׂרָאֵל מֵהֶם, וְאָז נָבוֹא אֲנַחְנוּ עִם כָּל מַלְכֵי כְּנַעַן וְנַהֲרוֹג הַנִּשְׁאָרִים בָּהֶם בְּיִשְׂרָאֵל, אֲבָל עַכְשָׁיו שֶׁלֹּא הָרְגוּ מֵהֶם כְּלוּם, כִּי לֹא נָשָׂא אִישׁ אֶת יָדוֹ עֲלֵיהֶם מִפְּנֵי שֶׁנָּפַל פַּחַד יִשְׂרָאֵל עֲלֵיהֶם, אָנוּ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁלֹּא נוּכַל לָהֶם אֲפִילּוּ עִם כָּל מַלְכֵי כְּנַעַן: תורה ג

(ג) **ג** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, הַמּוֹאָבִים קָצוּ בְּחַיֵּיהֶם, וּכְאִלּוּ אָמַר 'וַיָּקָץ מוֹאָב בְּחַיָּיו'. וְהַסִּבָּה הִיא, בִּשְׁבִיל מוֹרָא שֶׁיָּרְאוּ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְהוֹכְחָתוֹ מִדִּכְתִיב 'מִפְּנֵי הָעָם': תורה ד

(ד) **ד** דְּאִם לֹא כֵּן לְכְתּוֹב 'הִכָּה אֶת מִדְיָן', דְּמַשְׁמַע פַּעַם אַחַת, אֲבָל 'הַמַּכֶּה אֶת מִדְיָן' מַשְׁמַע שֶׁתָּמִיד מַכֶּה וְהוֹלֵךְ: **ה** פֵּירוּשׁ, אַף עַל גַּב דְּעָשׂוּ שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם מִפְּנֵי הַיִּרְאָה, מִכָּל מָקוֹם הַשָּׁלוֹם לֹא הָיָה אֶלָּא שֶׁלֹּא יִהְיוּ עוֹד שׂוֹנְאִים, אֲבָל לִיטּוֹל עֵצָה מֵהֶם מָה רָאוּ, וּמִשֶּׁנֵּי כּוֹ': **ו** דְּמִדְּתָלָה הַכָּתוּב בַּקֶּשֶׁת הָעֵצָה בְּמוֹאָב, וְלֹא כְּתִיב 'וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי מוֹאָב וְזִקְנֵי מִדְיָן', שְׁמַע מִינָּהּ דְּמוֹאָב לָקְחוּ עֵצָה מִמִּדְיָן, מִשּׁוּם הָכִי קֶשֶׁה וּמָה רָאָה וכו׳. וְעַל הַקְּרָא לֹא קֶשֶׁה מִידִּי, דַּהֲוָה אָמִינָא מִדְיָן לֹא הָיָה יָרֵא מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶלָּא מוֹאָב לְבַד הָיָה יָרֵא. אֲבָל עַכְשָׁיו שֶׁפֵּירֵשׁ רַשִׁ״י מִיִּרְאָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ שָׁלוֹם

בְּמִדְיָן נִתְגַּדֵּל, נִשְׁאַל מֵהֶם מַה מִּדָּתוֹ? אָמְרוּ לָהֶם: אֵין כֹּחוֹ אֶלָּא בְּפִיו; אָמְרוּ: אַף אָנוּ נָבוֹא עֲלֵיהֶם בְּאָדָם שֶׁכֹּחוֹ בְּפִיו. **כִּלְחֹךְ הַשּׁוֹר•** (במדבר רבה) כָּל מַה שֶׁהַשּׁוֹר מְלַחֵךְ, אֵינוֹ בּוֹ סִימַן בְּרָכָה. **בָּעֵת הַהִוא•** לֹא הָיָה רָאוּי לְמַלְכוּת; מִנְּסִיכֵי מִדְיָן הָיָה, וְכֵיוָן שֶׁמֵּת סִיחוֹן, מִנּוּהוּ עֲלֵיהֶם לְצֹרֶךְ שָׁעָה.

(ה) **וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר פְּתוֹרָה אֲשֶׁר עַל־הַנָּהָר אֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹ לִקְרֹא־לוֹ לֵאמֹר הִנֵּה עַם יָצָא מִמִּצְרַיִם הִנֵּה כִסָּה אֶת־עֵין הָאָרֶץ וְהוּא יֹשֵׁב מִמֻּלִי:**

ה **וּשְׁלַח אִזְגַּדִּין לְוָת בִּלְעָם בַּר בְּעוֹר לִפְתּוֹר אֲרַם דְּעַל פְּרָת אַרַע בְּנֵי עַמֵּהּ לְמִקְרֵי לֵהּ לְמֵימַר הָא עַמָּא נְפַק מִמִּצְרַיִם הָא חָפָא יָת עֵין שִׁמְשָׁא דְּאַרְעָא וְהוּא שָׁרֵי מִלָּקְבְלִי:**

רש״י ◄ **פְּתוֹרָה•** כַּשֶּׁלְחָנִי[ט] הַזֶּה שֶׁהַכֹּל מְרִיצִין לוֹ מָעוֹת, כָּךְ כָּל הַמְּלָכִים מְרִיצִין לוֹ אִגְּרוֹתֵיהֶם. וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, כָּךְ שֵׁם[כ] הַמָּקוֹם (שם). **אֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹ•** (שם) שֶׁל בָּלָק. מִשָּׁם הָיָה, וְזֶה הָיָה מִתְנַבֵּא[ל] וְאוֹמֵר לוֹ: עָתִיד אַתָּה לִמְלֹךְ. וְאִם תֹּאמַר: מִפְּנֵי מַה הִשְׁרָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שְׁכִינָתוֹ עַל עוֹבֵד־כּוֹכָבִים רָשָׁע[מ]? כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה פִּתְחוֹן פֶּה לָאֻמּוֹת לוֹמַר: אִלּוּ הָיָה לָנוּ נְבִיאִים חָזַרְנוּ לְמוּטָב! הֶעֱמִיד לָהֶם נְבִיאִים וְהֵם פָּרְצוּ גֶּדֶר הָעוֹלָם, שֶׁבִּתְחִלָּה הָיוּ גְּדוּרִים בַּעֲרָיוֹת, וְזֶה נָתַן לָהֶם עֵצָה לְהַפְקִיר עַצְמָן לִזְנוּת. **לִקְרֹא־לוֹ•** (שם) הַקְּרִיאָה שֶׁלּוֹ הָיְתָה וְלַהֲנָאָתוֹ, שֶׁהָיָה פּוֹסֵק לוֹ מָמוֹן הַרְבֵּה. **עַם יָצָא מִמִּצְרַיִם•** וְאִם תֹּאמַר: מַה[ס] מַזִּיקֶךָ?. **הִנֵּה כִסָּה אֶת־עֵין הָאָרֶץ•** סִיחוֹן וְעוֹג, שֶׁהָיוּ שׁוֹמְרִים אוֹתָנוּ, עָמְדוּ עֲלֵיהֶם וַהֲרָגוּם. **וְהוּא יֹשֵׁב מִמֻּלִי•** חָסֵר כְּתִיבַע, קְרוֹבִים הֵם לְהַכְרִיתֵנִי, כְּמוֹ (תהילים קיח): "כִּי אֲמִילֵם".

(ו) **וְעַתָּה לְכָה־נָּא אָרָה־לִּי אֶת־הָעָם הַזֶּה כִּי־עָצוּם הוּא מִמֶּנִּי אוּלַי אוּכַל נַכֶּה־בּוֹ וַאֲגָרְשֶׁנּוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ וַאֲשֶׁר תָּאֹר יוּאָר:**

ו **וּכְעַן אִיתָא כְעַן לוֹט לִי יָת עַמָּא הָדֵין אֲרֵי תַקִּיף הוּא מִנִּי מָאִים אֵכֵל לְאַגָּחָא בֵּהּ קְרָב וַאֲתַרְכִנֵּהּ מִן אַרְעָא אֲרֵי יְדַעְנָא יָת דִּי תְבָרֵךְ מְבָרָךְ וְדִי תְלוֹט לִיט:**

רש״י ◄ **נַכֶּה־בּוֹ•** אֲנִי וְעַמִּי[פ] נַכֶּה בָּהֶם. דָּבָר אַחֵר: לְשׁוֹן מִשְׁנָה הוּא (ב״מ קה ב), מְנַכֶּה לוֹ מִן הַדָּמִים, לְחַסֵּר[צ] מֵהֶם מְעַט. **כִּי יָדַעְתִּי וְגוֹ׳•** עַל־יְדֵי מִלְחֶמֶת סִיחוֹן, שֶׁעֲזַרְתּוֹ לְהַכּוֹת אֶת מוֹאָב.

שפתי חכמים

בֵּינֵיהֶם, שְׁמַע מִינָּהּ דִּשְׁנֵיהֶם יָרְאוּ, אִם כֵּן קָשֶׁה מָה רָאָה מוֹאָב לִיטּוֹל עֵצָה מִמִּדְיָן, וְלָמָּה לֹא נָטַל מִדְיָן עֵצָה מִמּוֹאָב לְהַצִּיל אֶת עַצְמָם. וּמִתָּרֵץ, כֵּיוָן שֶׁרָאוּ כּוֹר, רָצָה לוֹמַר דְּהַמִּדְיָנִים מַכִּירִין מַנְהִיגָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל דְּהַיְינוּ מֹשֶׁה לְפִי שֶׁבְּמִדְיָן נִתְגַּדֵּל לְכָךְ נָטַל מוֹאָב עֵצָה מִמִּדְיָן: **ז** לְפִי שֶׁעוֹקֵר אֶת הַכֹּל מִן הַשּׁוֹרֶשׁ, כָּךְ אֵלּוּ כֵּן שֶׁעוֹקְרִים אֶת הַכֹּל, כְּדִכְתִיב 'עַד בִּלְתִּי הַשְׁאִיר לוֹ שָׂרִיד'. דְּאִם לֹא כֵּן, 'כִּלְחֹךְ הַבְּהֵמָה' מִיבָּעֵי לֵיהּ: **ח** פֵּירוּשׁ, שָׂרִים. וְהָרְאֵ״ם גּוֹרֵס מִנְּסִיכֵי סִיחוֹן הָיָה, וְעַיֵּין שָׁם. אֲבָל אֵין צָרִיךְ לִמְחוֹק הַסְּפָרִים בִּשְׁבִיל זֶה, כִּי בַּקְּרָא עַל שֵׁם שְׁנֵיהֶם נִזְכְּרוּ, דִּכְתִיב 'וְאֶת נְשִׂיאֵי מִדְיָן, אֶת אֱוִי וְאֶת רֶקֶם וְאֶת צוּר וְאֶת חוּר וְאֶת רֶבַע נְסִיכֵי סִיחוֹן': תורה ה

(ה) **ט** ו׳פְּתוֹרָה׳ לְשׁוֹן שֻׁלְחָן: **י** לִיטּוֹל עֵצָה הֵימֶנּוּ: **כ** ו׳פְּתוֹרָה׳ פֵּירוּשׁוֹ כְּמוֹ ׳לִפְתּוֹר׳, דְּכָל תֵּיבָה שֶׁצְּרִיכָה לָמֶ״ד בִּתְחִלָּתָהּ הֵטִיל לָהּ הֵ״א בְּסוֹפָהּ, וּלְפִי הַמִּדְרָשׁ הַהֵ״א מִן הַשֵּׁם, כִּי תַּרְגּוּם שֶׁל ׳שֻׁלְחָן׳ – ׳פְּתוֹרָה׳: **ל** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, בִּלְעָם הָיָה מִתְנַבֵּא עָלָיו. וְאַף שֶׁהָיָה מִנְּסִיכֵי מִדְיָן, אֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ הָיָה פְּתוֹרָה: **מ** וְהָא דְּלֹא הִמְתִּין רַשִׁ״י לְהַקְשׁוֹת הַקּוּשְׁיָא בִּמְקוֹמָהּ גַּבֵּי ׳וַתְּהִי עָלָיו רוּחַ אֱלֹהִים׳, יֵשׁ לוֹמַר דְּלְקַמָּן לֹא קָשֶׁה מִידֵי, דְּלְמָא מִשּׁוּם כְּבוֹדָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל הִשְׁרָה שְׁכִינָה עָלָיו כְּדֵי שֶׁיְּבָרֵךְ אוֹתָן, אֲבָל הָכָא קָשֶׁה: **נ** מִדִּכְתִיב ׳לִקְרֹא לוֹ׳, לָמָּה לִי לְמִכְתַּב, וְהָא אַחֵר כָּךְ כְּתִיב ׳לְכָה נָּא׳ וְגוֹמֵר, פֵּירוּשׁ שֶׁיֵּלֵךְ עִם שְׁלוּחָיו, אֶלָּא לִדְרוּשׁ וכו׳. וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר, כֵּיוָן שֶׁכַּוָּנָתוֹ הָיָה שֶׁיְּקַלֵּל אוֹתָם, לָמָּה קָרָא אוֹתוֹ שֶׁיָּבֹא אֵלָיו, יְקַלְלֵם בִּמְקוֹמוֹ, אֶלָּא וַדַּאי הַקְּרִיאָה הָיְתָה לַהֲנָאָתוֹ, שֶׁיַּעֲשֶׂה עִמּוֹ פִּיסּוּק הַדָּמִים. וּבְזֶה יְתוֹרַץ קוּשְׁיַּית הָרְאֵ״ם, שֶׁכָּתַב, ׳אֲבָל לֹא יָדַעְתִּי מֵהֵיכָן דָּרְשׁוּ זֶה, שֶׁהֲרֵי אֵין מִלַּת ׳לוֹ׳ מְיוּתָּר כְּמוֹ גַּבֵּי ׳פְּסָל לְךָ׳ ׳עֲשֵׂה לְךָ׳ ׳שְׁלַח לְךָ׳, שֶׁהֲרֵי כָּאן הוּא צָרִיךְ לְמִלַּת ׳לוֹ׳ בִּמְקוֹם ׳אוֹתוֹ׳, כְּמוֹ ׳קְרָאן לוֹ וְיֹאכַל לֶחֶם׳, שְׁמִלַּת ׳לוֹ׳ בִּמְקוֹם ׳אוֹתוֹ׳. וְקַל לְהָבִין: **ס** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ״י, לָמָּה לִי לְמִכְתַּב ׳הִנֵּה׳ ׳הִנֵּה׳, דְּכָל ׳הִנֵּה׳ מַשְׁמַע דָּבָר בְּאַנְפֵּי נַפְשֵׁיהּ. וּבְתוֹסֶפֶת זוֹ יְתוֹרַץ הַכֹּפֶל, שֶׁיְּהִיֶּה עַתָּה הַתְחָלַת דִּיבּוּר, וְצָרִיךְ בּוֹ מִלַּת ׳הִנֵּה׳: **ע** פֵּירוּשׁ, ׳מִמּוּלִי׳ מָלֵא פֵּירוּשׁוֹ ׳לְנֶגְדִּי׳, אֲבָל כֵּיוָן שֶׁכְּתִיב חָסֵר הוּא לְשׁוֹן כְּרִיתָה: תורה ו

(ו) **פ** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ״י, דְּ׳אוּלַי אוּכַל׳ לְשׁוֹן יָחִיד, וְ׳נַכֶּה׳ הוּא לְשׁוֹן רַבִּים: **צ** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, כָּךְ אָמְרוּ הַמּוֹאָבִים עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁיִּחַסְּרוּ מִיִּשְׂרָאֵל מְעַט. וְהוּצְרַךְ לְטַעַם שֶׁל דָּבָר אַחֵר וכו׳, כִּי לְפִי טַעַם רִאשׁוֹן קָשֶׁה שֶׁצָּרִיךְ לְהַגִּיהַּ ׳אֲנִי וְעַמִּי׳, לָכֵן פֵּירֵשׁ דָּבָר אַחֵר וכו׳.

(ז) וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי מוֹאָב וְזִקְנֵי מִדְיָן וּקְסָמִים בְּיָדָם וַיָּבֹאוּ אֶל־בִּלְעָם וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו דִּבְרֵי בָלָק׃

ז וַאֲזָלוּ סָבֵי מוֹאָב וְסָבֵי מִדְיָן וְקִסְמַיָּא בִּידֵיהוֹן וַאֲתוֹ לְוָת בִּלְעָם וּמַלִּילוּ עִמֵּהּ פִּתְגָּמֵי בָלָק׃

רש״י◄ **וּקְסָמִים בְּיָדָם•** (שם) כָּל מִינֵי קְסָמִים, שֶׁלֹּא יֹאמַר: אֵין כְּלֵי תַּשְׁמִישִׁי עִמִּי. דָּבָר אַחֵר: (שם) קֶסֶם זֶה נָטְלוּ בְּיָדָם[ק] זִקְנֵי מִדְיָן; אָמְרוּ: אִם יָבֹא עִמָּנוּ בַּפַּעַם הַזֹּאת, יֵשׁ בּוֹ מַמָּשׁ, וְאִם יִדְחֶנּוּ - אֵין בּוֹ תוֹעֶלֶת. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁאָמַר לָהֶם ״לִינוּ פֹה הַלַּיְלָה״, אָמְרוּ: אֵין בּוֹ תִּקְוָה! הִנִּיחוּהוּ וְהָלְכוּ לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיֵּשְׁבוּ שָׂרֵי־מוֹאָב עִם־בִּלְעָם״, אֲבָל זִקְנֵי מִדְיָן הָלְכוּ לָהֶם.

(ח) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לִינוּ פֹה הַלַּיְלָה וַהֲשִׁבֹתִי אֶתְכֶם דָּבָר כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה אֵלָי וַיֵּשְׁבוּ שָׂרֵי־מוֹאָב עִם־בִּלְעָם׃

ח וַאֲמַר לְהוֹן בִּיתוּ הָכָא בְּלֵילְיָא וְאָתֵב יָתְכוֹן פִּתְגָּמָא כְּמָא דִּי מַלֵּיל יְיָ עִמִּי וְאוֹרִיכוּ רַבְרְבֵי מוֹאָב עִם בִּלְעָם׃

רש״י◄ **לִינוּ פֹה הַלַּיְלָה•** אֵין רוּחַ הַקֹּדֶשׁ שׁוֹרָה עָלָיו אֶלָּא בַּלַּיְלָה. וְכֵן לְכָל נְבִיאֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם; וְכֵן לָבָן בַּחֲלוֹם הַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לא): ״וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־לָבָן הָאֲרַמִּי בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה״. כְּאָדָם הַהוֹלֵךְ אֶל פִּילַגְשׁוֹ בְּהַחְבֵּא. **כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר ה׳ אֵלָי•** אִם יַמְלִיכֻנִי לָלֶכֶת עִם בְּנֵי אָדָם כְּמוֹתְכֶם[ש] אֵלֵךְ עִמָּכֶם, שֶׁמָּא אֵין כְּבוֹדוֹ לְתִתִּי לַהֲלֹךְ אֶלָּא עִם שָׂרִים גְּדוֹלִים מִכֶּם. **וַיֵּשְׁבוּ•** לְשׁוֹן עַכָּבָה.

(ט) וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם וַיֹּאמֶר מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ׃

ט וַאֲתָא מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ לְוָת בִּלְעָם וַאֲמַר מָן גֻּבְרַיָּא הָאִלֵּין דְּעִמָּךְ׃

רש״י◄ **מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ•** לְהַטְעוֹתוֹ[ת] בָּא; (ר״ל יְשָׁרִים דַּרְכֵי ה׳, צַדִּיקִים יֵלְכוּ בָם וּפוֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם. כַּוָּנַת רַשִׁ״י, שֶׁאָמַר ״מִי הָאֲנָשִׁים״ הָיְתָה לְטוֹבָה, לְכָנֵס עִמּוֹ בִּדְבָרִים, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ״י בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית בְּתֵבַת ״אַיֶּכָּה״, אַךְ בָּא לְבִלְעָם לַטָּעוּת, כִּי הוּא טָעָה) אָמַר: פְּעָמִים שֶׁאֵין הַכֹּל גָּלוּי לְפָנָיו, אֵין דַּעְתּוֹ שָׁוָה עָלָיו, אַף אֲנִי אֵרָאֶה עֵת שֶׁאוּכַל לְקַלֵּל וְלֹא יָבִין.

(י) וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־הָאֱלֹהִים בָּלָק בֶּן־צִפֹּר מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח אֵלָי׃

י וַאֲמַר בִּלְעָם קֳדָם יְיָ בָּלָק בַּר צִפּוֹר מַלְכָּא דְּמוֹאָב שְׁלַח לְוָתִי׃

רש״י◄ **בָּלָק בֶּן־צִפֹּר וְגוֹ׳•** אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינִי חָשׁוּב בְּעֵינֶיךָ[א], חָשׁוּב אֲנִי בְּעֵינֵי הַמְּלָכִים.

שפתי חכמים

וּלְטַעַם שֶׁל דָּבָר אַחֵר קָשֶׁה, דַּהֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר ׳נַכָּה מִמֶּנּוּ׳ כִּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה ׳מְנַכֶּה מִן הַדָּמִים׳, לָכֵן צָרִיךְ גַּם לְטַעַם רִאשׁוֹן: תורה ז

(ז) **ק** כְּלוֹמַר, סִימָן זֶה נָטְלוּ בְּיָדָם. וְהוּצְרַךְ לְטַעַם שֶׁל דָּבָר אַחֵר כּוֹ׳, דִּלְפִי טַעַם רִאשׁוֹן קָשֶׁה, מַאי כְּלֵי אוּמָּנוּת צָרִיךְ לָזֶה. וְעוֹד, וְהָא בְּבֵיתוֹ הָיָה, וּבְוַדַּאי כְּלֵי אוּמָּנָתוֹ בְּיָדוֹ, לָכֵן פֵּירֵשׁ דָּבָר אַחֵר. וּלְטַעַם שֶׁל דָּבָר אַחֵר קָשֶׁה, דְּמַאי לְשׁוֹן ׳קְסָמִים׳ לְשׁוֹן רַבִּים. וְעוֹד, ׳סִימָן זֶה׳ הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר, אוֹ ׳דָּבָר זֶה׳ נָטְלוּ בְּיָדָם. וְעוֹד, לְשׁוֹן ׳בְּיָדָם׳ אֵינוֹ נוֹפֵל עַל הַסִּימָן. לְכָךְ צָרִיךְ לְטַעַם רִאשׁוֹן. וְקַל לְהָבִין: **ר** שֶׁיָּדְעוּ שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁ. לְכָךְ נָקַט רַשִׁ״י לְעִיל ׳קֶסֶם זֶה נָטְלוּ בְּיָדָם וְזִקְנֵי מִדְיָן׳, שֶׁהֵרֵי זִקְנֵי מוֹאָב יָשְׁבוּ עִם בִּלְעָם: תורה ח

(ח) **ש** וְאִם תֹּאמַר, דִּלְמָא כִּפְשׁוּטוֹ, שֶׁלֹּא רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיֵּלֵךְ עִמָּהֶם, וְכֵן בְּסָמוּךְ כְּתִיב ׳לַהֲלוֹךְ עִמָּכֶם׳ וּפֵירֵשׁ רַשִׁ״י אֶלָּא עִם שָׂרִים גְּדוֹלִים, קָשֶׁה גַּם כֵּן מְנָלֵיהּ. וְיֵשׁ לוֹמַר, מִדִּכְתִיב ׳וַיֹּסֶף עוֹד בָּלָק שְׁלֹחַ שָׂרִים רַבִּים וְנִכְבָּדִים מֵאֵלֶּה׳, מַשְׁמַע שֶׁהוּא אָמַר שֶׁהָרִאשׁוֹנִים אֵינָן רְאוּיִן שֶׁיֵּלֵךְ עִמָּהֶם, דְּאִם ׳כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר ה׳ אֵלַי׳ פֵּירוּשׁ אִם יְצַוֶּה לֵילֵךְ וּלְקַלֵּל אִם לֹא, אִם כֵּן לָמָּה הָלְכוּ לָהֶם זִקְנֵי מִדְיָן מֵאַחַר שֶׁהוּא אוֹמֵר שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בִּרְצוֹן ה׳, אֶלָּא פֵּירוּשׁ אִם יִתֵּן לוֹ רְשׁוּת שֶׁיֵּלֵךְ עִם בְּנֵי אָדָם שְׁפָלִים כְּמוֹתָם, אִם כֵּן רָאוּ בְּנֵי מִדְיָן שֶׁוַּדַּאי אֵין בּוֹ תִּקְוָה מֵאַחַר שֶׁהוּא רוּחַ גְּבוֹהָה, וּלְכָךְ הָלְכוּ לָהֶם: תורה ט

(ט) **ת** עַיֵּן לְעִיל בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית, וְשָׁם פֵּירֵשׁ כְּדֵי לִיכָּנֵס עִמּוֹ בִּדְבָרִים, וְכָאן פֵּירֵשׁ כְּדֵי לְהַטְעוֹתוֹ. וְהָרְאֵ״ם פֵּירֵשׁ, לְהַטְעוֹתוֹ כּוֹ׳, כְּלוֹמַר לִיכָּנֵס עִמּוֹ בִּדְבָרִים שֶׁלֹּא יְהֵא נִבְהָל, וְלָמָּה, כְּדֵי לְהַטְעוֹתוֹ. וְכָאן פֵּירֵשׁ הַטַּעַם לָמָּה נִכְנַס עִמּוֹ בִּדְבָרִים, וְשָׁם לֹא פֵּירֵשׁ הַטַּעַם: תורה י

(י) **א** דְּאִם לֹא כֵּן, ׳מֶלֶךְ מוֹאָב׳ לָמָּה לִי: תורה יא

(יא) הִנֵּה הָעָם הַיֹּצֵא מִמִּצְרַיִם וַיְכַס אֶת־עֵין הָאָרֶץ עַתָּה לְכָה קָּבָה־לִּי אֹתוֹ אוּלַי אוּכַל לְהִלָּחֶם בּוֹ וְגֵרַשְׁתִּיו:

יא הָא עַמָּא דִּי נְפַק מִמִּצְרַיִם וַחֲפָא יָת עֵין שִׁמְשָׁא דְּאַרְעָא כְּעַן אִיתָא לוֹט לִי יָתֵהּ מָאִים אֵכֵל לְאַגָּחָא בֵּהּ קְרָב וַאֲתָרְכִנֵּהּ:

רש״י◄ **קָּבָה־לִּי •** (במדבר רבה) זוֹ קְשָׁה מֵ״אָרָה־לִי״ב שֶׁהוּא נוֹקֵבג וּמְפָרֵשׁ. **וְגֵרַשְׁתִּיו •** (שם) מִן הָעוֹלָם־ד. וּבָלָק לֹא אָמַר אֶלָּא ״וַאֲגָרְשֵׁנוּ מִן־הָאָרֶץ״. אֵינִי מְבַקֵּשׁ אֶלָּא לְהַסִּיעָם מֵעָלַי; וּבִלְעָם הָיָה שׁוֹנְאָם יוֹתֵר מִבָּלָק.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע״פ לקו״ש חלק ל״ח עמ׳ 85 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

הַחֲלוּק בַּשִּׂנְאָה בֵּין בִּלְעָם לְבָלָק

הִנֵּה הָעָם הַיֹּצֵא מִמִּצְרַיִם . . אוּלַי אוּכַל לְהִלָּחֶם בּוֹ וְגֵרַשְׁתִּיו:

וְגֵרַשְׁתִּיו - מִן הָעוֹלָם, וּבָלָק לֹא אָמַר אֶלָּא וַאֲגָרְשֵׁנוּ מִן הָאָרֶץ, אֵינִי מְבַקֵּשׁ אֶלָּא לְהַסִּיעָם מֵעָלַי, וּבִלְעָם הָיָה שׂוֹנְאָם יוֹתֵר מִבָּלָק (כב, יא. ובפרש״י). כַּמָּה מִמְּפָרְשֵׁי הַתּוֹרָה הִסְבִּירוּ לְהֵיפֶךְ, שֶׁבְּאַמִּירַת ״וְגֵרַשְׁתִּיו״ הִתְכַּוֵּן בִּלְעָם לְמַעֵט בַּקְּלָלָה - רַק מִמָּקוֹם זֶה, וּבָלָק שֶׁאָמַר ״וַאֲגָרְשֵׁנוּ מִן הָאָרֶץ״ הִתְכַּוֵּן לְגָרְשָׁם מִכָּל הָעוֹלָם.

וְיֵשׁ לְבָאֵר הֶכְרֵחוֹ שֶׁל רַשִׁ״י לִזֶּה שֶׁבִּלְעָם שׂוֹנְאָם יוֹתֵר מִבָּלָק, דְּהִנֵּה פַּחֲדוֹ שֶׁל בָּלָק הָיָה מִכָּךְ שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִלָּחֲמוּ בּוֹ, וּכְפֵירוּשׁ רַשִׁ״י עַל הַפָּסוּק ״וְהוּא יוֹשֵׁב מִמּוּלִי״ - ״קְרוֹבִים הֵם לְהַכְרִיתֵנִי״, וְצָרִיךְ לְהָבִין, מַדּוּעַ נִתְיָרֵא בָּלָק מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַהֲלֹא נִצְטַוּוּ ״אַל תְּצַר אֶת מוֹאָב״ וְגוֹ׳ וּכְפִי שֶׁרָאָה בָּלָק בְּעַצְמוֹ שֶׁהִקִּיפוּ אֶת אֶרֶץ מוֹאָב וְלֹא בָּאוּ לִגְבוּלָם, וְכַאֲשֶׁר לֹא נִתַּן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל רְשׁוּת לַעֲבֹר בְּאַרְצָם, לֹא עָשׂוּ עִמָּהֶם מִלְחָמָה?

בְּנוֹגֵעַ לְמוֹאָב (וּבָלָק) י״ל בְּפַשְׁטוּת, שֶׁלֹּא יָדְעוּ אֶת הַצִּוּוּי דְּ״אַל תְּצַר אֶת מוֹאָב״, וְחָשְׁבוּ שֶׁהִסִּבָּה לְכָךְ שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵינָם לוֹחֲמִים עִמָּהֶם הוּא מִפְּנֵי סִיחוֹן וְעוֹג שֶׁ״הָיוּ בְּטוּחִים עֲלֵיהֶם״, וְלָכֵן לְאַחַר שֶׁשָּׁמְעוּ ״אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לָאֱמֹרִי״ שֶׁנִּצְּחוּ אוֹתָם, נִתְיָרְאוּ מְאֹד. אוּלָם עֲדַיִן צָרִיךְ עִיּוּן, הֲרֵי בִּלְעָם נָבִיא הָיָה וְיָדַע שֶׁהַטַּעַם שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא נִלְחֲמוּ עִמָּהֶם הוּא מִפְּנֵי הַצִּוּוּי, וְאִם כֵּן מַדּוּעַ לֹא עָנָה לְבָלָק שֶׁאֵין לוֹ מִמָּה לִפְחֹד?

וְלָכֵן כָּתַב רַשִׁ״י שֶׁ״בִּלְעָם הָיָה שׂוֹנְאָם יוֹתֵר מִבָּלָק״, הַיְינוּ שֶׁשִּׂנְאָתוֹ הָיְתָה מִסּוּג אַחֵר: שִׂנְאָתוֹ שֶׁל בָּלָק הָיְתָה תּוֹצָאָה מִיִּרְאָתוֹ שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִלָּחֲמוּ עִמּוֹ וְיִכְבְּשׁוּ אֶת אַרְצוֹ, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן שִׂנְאָתוֹ שֶׁל בִּלְעָם לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָיְתָה שִׂנְאָה עַצְמִית בְּלִי טַעַם, וְלָכֵן לֹא גִּלָּה בִּלְעָם לְבָלָק שֶׁאֵין לוֹ מִמָּה לִפְחֹד, כִּי חִפֵּשׂ הִזְדַּמְּנוּת לְהַזִּיק לְיִשְׂרָאֵל וּלְקַלְּלָם.

(יב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם לֹא תָאֹר אֶת־הָעָם כִּי בָרוּךְ הוּא:

יב וַאֲמַר יְיָ לְבִלְעָם לָא תֵזֵל עִמְּהוֹן לָא תְלוּט יָת עַמָּא אֲרֵי בְּרִיךְ הוּא:

רש״י◄ **לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם •** (שם) אָמַר לוֹ: אִם כֵּן, אֲקַלְּלֵם בִּמְקוֹמִיה. אָמַר לוֹ: ״לֹא תָאֹר אֶת־הָעָם!״. אָמַר לוֹ: אִם כֵּן, אֲבָרְכֵם. אָמַר לוֹ: אֵינָם צְרִיכִים לְבִרְכָתְךָ, ״כִּי בָרוּךְ הוּא״. מָשָׁל אוֹמְרִים לַצְּרָעָה (ס״א לַדֻּבּוֹרָה): ״לֹא מִדֶּבְשֵׁךְ וְלֹא מֵעֲקִצָּךְ״.

◆ יום שני ז׳ תמוז ◆

(יג) וַיָּקָם בִּלְעָם בַּבֹּקֶר וַיֹּאמֶר אֶל־שָׂרֵי בָלָק לְכוּ אֶל־אַרְצְכֶם כִּי מֵאֵן יְהוָה לְהִתִּי לַהֲלֹךְ עִמָּכֶם:

יג וְקָם בִּלְעָם בְּצַפְרָא וַאֲמַר לְרַבְרְבֵי בָלָק אֲזִילוּ לְאַרְעֲכוֹן אֲרֵי לֵית רַעֲוָא קֳדָם יְיָ לְמִשְׁבְּקִי לְמֵזֵל עִמְּכוֹן:

שפתי חכמים

(יא) **ב** דְּאִם לֹא כֵּן, לָמָּה שִׂנְאָה בִּלְעָם, הֲלֹא בָּלָק אָמַר ׳אָרָה לִי׳, לָכֵן פֵּירֵשׁ כָּל כָּךְ שִׂנְאָה הָיָה לוֹ עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁבָּרִאשׁוֹנָה שָׁאַל בָּלָק ׳אָרָה׳, וְהוּא בִּקֵּשׁ ׳קְבָה׳ בִּמְקוֹם ׳אָרָה׳. רְאֵ״ם: **ג** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, דְּ׳קָבָה לִי׳ לְשׁוֹן ׳נוֹקֵב׳ וּמְפָרֵשׁ הַקְּלָלָה יוֹתֵר: **ד** לֹא מֵאַרְצוֹ לְבָד, דְּאִם כֵּן ׳מִן הָאָרֶץ׳ מִיבָּעֵי לֵיהּ, כְּמַאֲמַר בָּלָק. אַף כָּאן פֵּירֵשׁ הָרְאֵ״ם, מֵרוֹב שִׂנְאָתוֹ אָמַר ׳וְגֵרַשְׁתִּיו מִן הָעוֹלָם׳. וַאֲנִי אוֹמֵר שֶׁאָמַר כֵּן, שֶׁאוּלַי יָבֹא עִמּוֹ הַשֵּׁם בִּפְשָׁרָה, כְּמוֹ שֶׁפֵּירַשְׁתִּי לְעֵיל: תורה יב

(יב) **ה** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ״י, לָמָּה לִי לְמִכְתַּב ׳לֹא׳ תְּרֵי זִימְנֵי, לֹא הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב אֶלָּא ׳לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם לָאוֹר אֶת הָעָם׳. וְעוֹד, מָה אָמַר לוֹ ׳כִּי בָרוּךְ הוּא׳, הִיא הַנּוֹתֶנֶת שֶׁיֵּלֵךְ לָאוֹר אֶת הָעָם כְּדֵי לְבַטֵּל אֶת הַבְּרָכוֹת. וּמִתָּרֵץ, דְּכָל אֶחָד דִּבּוּר בְּאַנְפֵּי נַפְשֵׁיהּ, שֶׁמִּפְּנֵי שֶׁרָצָה לָלֶכֶת אָמַר ׳לֹא תֵלֵךְ׳, וּמִפְּנֵי שֶׁבִּקֵּשׁ

רש״י◄ **לַהֲלֹךְ עִמָּכֶם •** אֶלָּא עִם שָׂרִים גְּדוֹלִים מִכֶּם; לְמַדְנוּ שֶׁרוּחוֹ גְּבוֹהָה[ו], וְלֹא רָצָה לְגַלּוֹת שֶׁהוּא בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם, אֶלָּא בִּלְשׁוֹן גַּסּוּת, לְפִיכָךְ ״וַיֹּסֶף עוֹד בָּלָק״•.

(יד) וַיָּקוּמוּ שָׂרֵי מוֹאָב וַיָּבֹאוּ אֶל־בָּלָק וַיֹּאמְרוּ מֵאֵן בִּלְעָם הֲלֹךְ עִמָּנוּ׃

יד וְקָמוּ רַבְרְבֵי מוֹאָב וַאֲתוֹ לְוָת בָּלָק וַאֲמָרוּ סָרֵב בִּלְעָם לְמֵתֵי עִמָּנָא׃

(טו) וַיֹּסֶף עוֹד בָּלָק שְׁלֹחַ שָׂרִים רַבִּים וְנִכְבָּדִים מֵאֵלֶּה׃

טו וְאוֹסֵף עוֹד בָּלָק לְמִשְׁלַח רַבְרְבִין סַגִּיאִין וְיַקִּירִין מֵאִלֵּין׃

(טז) וַיָּבֹאוּ אֶל־בִּלְעָם וַיֹּאמְרוּ לוֹ כֹּה אָמַר בָּלָק בֶּן־צִפּוֹר אַל־נָא תִמָּנַע מֵהֲלֹךְ אֵלָי׃

טז וַאֲתוֹ לְוָת בִּלְעָם וַאֲמָרוּ לֵהּ כִּדְנָן אֲמַר בָּלָק בַּר צִפּוֹר לָא כְעַן תִּתְמְנַע מִלְּמֵתֵי לְוָתִי׃

(יז) כִּי־כַבֵּד אֲכַבֶּדְךָ מְאֹד וְכֹל אֲשֶׁר־תֹּאמַר אֵלַי אֶעֱשֶׂה וּלְכָה־נָּא קָבָה־לִּי אֶת הָעָם הַזֶּה׃

יז אֲרֵי יַקָּרָא אֲיַקְּרִנָּךְ לַחֲדָא וְכֹל דִּי תֵימַר לִי אַעְבֵּד וְאִיתָא כְעַן לוֹט לִי יָת עַמָּא הָדֵין׃

רש״י◄ **כִּי־כַבֵּד אֲכַבֶּדְךָ מְאֹד•** (במדבר רבה) יוֹתֵר מִמַּה שֶׁהָיִיתָ נוֹטֵל לְשֶׁעָבַר (ר״ל בְּמִלְחֶמֶת סִיחוֹן) אֲנִי נוֹתֵן לְךָ•.

(יח) וַיַּעַן בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֶל־עַבְדֵי בָלָק אִם־יִתֶּן־לִי בָלָק מְלֹא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוּכַל לַעֲבֹר אֶת־פִּי יְהוָה אֱלֹהָי לַעֲשׂוֹת קְטַנָּה אוֹ גְדוֹלָה׃

יח וְאָתֵב בִּלְעָם וַאֲמַר לְעַבְדֵי בָלָק אִם יִתֶּן לִי בָלָק מְלֵי בֵיתֵהּ כְּסַף וּדְהָב לֵית לִי רְשׁוּ לְמֶעְבַּר עַל גְּזֵרַת מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהִי לְמֶעְבַּד זְעֵרְתָּא אוֹ רַבְּתָא׃

רש״י◄ **מְלֹא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב •** לָמַדְנוּ, שֶׁנִּפְשׁוֹ רְחָבָה[ח] וּמְחַמֵּד מְמוֹן אֲחֵרִים. אָמַר: רָאוּי לוֹ לִתֵּן לִי כָּל כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁלּוֹ, שֶׁהֲרֵי צָרִיךְ לִשְׂכֹּר חֵילוֹת רַבּוֹת, סָפֵק נוֹצֵחַ סָפֵק אֵינוֹ נוֹצֵחַ, וַאֲנִי יַדַּאי נוֹצֵחַ. **לֹא אוּכַל לַעֲבֹר•** עַל־כָּרְחוֹ גִּלָּה שֶׁהוּא בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים, וְנִתְנַבֵּא כָּאן, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְבַטֵּל הַבְּרָכוֹת[ט] שֶׁנִּתְבָּרְכוּ הָאָבוֹת מִפִּי הַשְּׁכִינָה•.

(יט) וְעַתָּה שְׁבוּ נָא בָזֶה גַּם־אַתֶּם הַלָּיְלָה וְאֵדְעָה מַה־יֹּסֵף יְהוָה דַּבֵּר עִמִּי׃

יט וּכְעַן אוֹרִיכוּ כְעַן הָכָא אַף אַתּוּן בְּלֵילְיָא וְאִדַּע מָא יוֹסֵף יְיָ לְמַלָּלָא עִמִּי׃

שפתי חכמים

לְקַלְלָם בִּמְקוֹמוֹ אָמַר ׳לֹא תָאוֹר׳, וּמִפְּנֵי שֶׁבִּקֵּשׁ לְבָרְכָם אָמַר ׳כִּי בָרוּךְ הוּא׳ וְאֵין צְרִיכִין לְבִרְכָתְךָ׃ תורה יג

(יג) **ו** וְאִם תֹּאמַר, דִּלְמָא ׳עִמָּכֶם׳ דְּהָכָא כְּמוֹ ׳לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם׳ דְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּהוֹכָחָתוֹ לָמָּה לִי ׳עִמָּכֶם׳, הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר ׳מֵאֵן ה׳ לְתִתִּי לַהֲלוֹךְ׳ וְתוּ לֹא. בִּשְׁלָמָא ׳עִמָּהֶם׳ דְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פֵּירוּשׁ לֹא תֵלֵךְ כַּאֲשֶׁר הֵם חוֹשְׁבִים לְקַלְלָם, אֲבָל ׳עִמָּכֶם׳ דְּהָכָא לָמָּה לִי. וְהָרְאַ״ם פֵּירֵשׁ דְּדָיֵיק מִקְּרָא דְּ׳וַיֹּסֶף עוֹד בָּלָק שְׁלֹחַ שָׂרִים רַבִּים וְנִכְבָּדִים מֵאֵלֶּה׳: תורה יד

(יז) **ז** דְּאִם לֹא כֵן, הֵיאָךְ הוּא יוֹדֵעַ לְכַבֵּד אוֹתוֹ, שֶׁמָּא כָּל מַה שֶׁיְּכַבֵּד אוֹתוֹ עֲדַיִין לֹא הִגִּיעַ לַחֲצִי כְּבוֹדוֹ: תורה יח

(יח) **ח** מִדְּלֹא אָמַר בִּלְעָם אִם יַחְתּוֹךְ בָּלָק אֶת רֹאשִׁי אוֹ שׂוּם דָּבָר אַחֵר יַעֲשֶׂה לִי ׳לֹא אוּכַל לַעֲבוֹר׳ וגו׳, אֶלָּא אָמַר ׳אִם יִתֶּן לִי בָלָק מְלֹא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב׳, לָמַדְנוּ שֶׁנִּפְשׁוֹ כוּ׳: **ט** כְּלוֹמַר, נִיבָּא וְלֹא יָדַע מַה נִּיבָּא, שֶׁיָּצָא מִפִּיו ׳לֹא אוּכַל לַעֲבוֹר אֶת פִּי ה״, וּפִי ה׳ כּוֹלֵל אֶת שְׁנֵיהֶם. רְאַ״ם. אִי נַמִּי, דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ״י לָמָּה אָמַר ׳לֹא אוּכַל׳, הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר ׳לֹא אֶעֱבוֹר׳, דַּהֲוֵי מַשְׁמַע דְּתוֹלֶה בִּבְחִירָתוֹ, אֲבָל ׳לֹא אוּכַל׳ מַשְׁמַע שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי כֵּיוָן שֶׁהוּא בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וּמִדְּהָוָה לֵיהּ לְמֵימַר ׳לֹא אוּכַל לְקַלְלָם׳, מַאי ׳פִּי ה״ דְּקָאָמַר, אֶלָּא לֹא אוּכַל לְשַׁנּוֹת הַבְּרָכָה שֶׁנִּתְבָּרְכוּ מִפִּי ה׳. וְקַל לְהָבִין: תורה יט

רש״י◄ **גַּם־אַתֶּם** • פִּיו הִכְשִׁילוֹ: גַּם אַתֶּם סוֹפְכֶם לֵילֵךְ בְּפַחֵי נֶפֶשׁ כָּרָאשׁוֹנִים. **מַה־יֹּסֵף** • לֹא יִשַּׁנֶּה דְּבָרָיוכ מִבְּרָכָה לִקְלָלָה; הַלְוַאי שֶׁלֹּא יוֹסִיף לְבָרֵךְ! כָּאן נִתְנַבֵּא שֶׁעָתִיד לְהוֹסִיף לָהֶם בְּרָכוֹת עַל־יָדוֹ.

(כ) **וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם לַיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ אִם־לִקְרֹא לְךָ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים קוּם לֵךְ אִתָּם וְאַךְ אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר־אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אֹתוֹ תַעֲשֶׂה:**

כ וַאֲתָא מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ לְבִלְעָם בְּלֵילְיָא וַאֲמַר לֵהּ אִם לְמִקְרֵי לָךְ אֲתוֹ גֻּבְרַיָּא קוּם אֲזֵל עִמְּהוֹן וּבְרַם יָת פִּתְגָּמָא דִּי אֲמַלֵּל עִמָּךְ יָתֵהּ תַּעְבֵּד:

רש״י◄ **אִם־לִקְרֹא לְךָ** • אִם הַקְּרִיאָה שֶׁלְּךָ וְסָבוּר אַתָּה לִטֹּל עָלֶיהָ שָׂכָר, קוּם לֵךְ אִתָּם. **וְאַךְ** • עַל־כָּרְחֲךָ אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אֹתוֹ תַעֲשֶׂה, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן ״וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם״, אָמַר: שֶׁמָּא אֲפַתֶּנּוּ וְיִתְרַצֶּה.

◆ יום שלישי ח׳ תמוז ◆

(כא) **וַיָּקָם בִּלְעָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־אֲתֹנוֹ וַיֵּלֶךְ עִם־שָׂרֵי מוֹאָב:**

כא וְקָם בִּלְעָם בְּצַפְרָא וְזָרַז יָת אַתָּנֵהּ וַאֲזַל עִם רַבְּרְבֵי מוֹאָב:

רש״י◄ **וַיַּחֲבֹשׁ אֶת אֲתֹנוֹ** • מִכָּאן, שֶׁהַשִּׁנְאָה מְקַלְקֶלֶת אֶת הַשּׁוּרָה, שֶׁחָבַשׁ הוּא בְּעַצְמוֹ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: רָשָׁע, כְּבָר קִדֵּמְךָ אַבְרָהָם אָבִיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כב): ״וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־חֲמֹרוֹ״. **עִם־שָׂרֵי מוֹאָב** • (במדבר רבה) לִבּוֹ כְּלִבָּם שָׁוֶה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע״פ לקו״ש חכ״ח עמ׳ 157 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

אַהֲבָה מְקַלְקֶלֶת אֶת הַשּׁוּרָה

וַיָּקָם בִּלְעָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־אֲתֹנוֹ

״וַיַּחֲבֹשׁ אֶת אֲתֹנוֹ״ - מִכָּאן שֶׁהַשִּׁנְאָה מְקַלְקֶלֶת אֶת הַשּׁוּרָה, שֶׁחָבַשׁ הוּא בְּעַצְמוֹ, אָמַר הַקָּבָּ״ה: רָשָׁע, כְּבָר קִדֵּמְךָ אַבְרָהָם אֲבִיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת חֲמוֹרוֹ (כב, כא. ובפרש״י)

לִכְאוֹרָה תְּמוּהַּ: בִּלְעָם חָבַשׁ בְּעַצְמוֹ מִצַּד הַשִּׂנְאָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, וּלְעָמָתוֹ אַבְרָהָם אָבִינוּ עָשָׂה זֹאת מִצַּד רְצוֹנוֹ לְקַיֵּם צִוּוּי ה׳, וּמַהוּ שֶׁמַּשְׁוֶה בֵּינֵיהֶם, ״כְּבָר קִדֵּמְךָ אַבְרָהָם אֲבִיהֶם״?

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בְּזֶה: בִּלְעָם נִשְׂכַּר עַל יְדֵי בָּלָק לְקַלֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל, וְגַם כַּאֲשֶׁר רָאָה שֶׁהַקָּבָּ״ה אֵינוֹ מְנִיחוֹ לְקַלְקֵלָם, אַף־עַל־פִּי־כֵן ״וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם״ - כִּי חָשַׁב בְּלִבּוֹ ״שֶׁמָּא אֲפַתֶּנּוּ וְיִתְרַצֶּה״ לְקַלֵּל חַס־וְשָׁלוֹם אֶת יִשְׂרָאֵל, אוֹ לְקַטְרֵג עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְעַל־דֶּרֶךְ פרש״י לְהַלֵּן (כד, א) שֶׁאָמַר בִּלְעָם ״אַזְכִּיר עֲוֹנוֹתֵיהֶם, וְהִקְלָלָה עַל הַזְּכָרַת עֲוֹנוֹתֵיהֶם תָּחוּל״.

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בִּפְעוּלַת חֲבִישַׁת הָאָתוֹן בְּעַצְמוֹ, הָיָה בָּזֶה טַעַם נִסְתָּר (כִּי בִּלְעָם קוֹסֵם הָיָה), לְקַטְרֵג עַל עַם יִשְׂרָאֵל, כִּי הַנְהָגָתוֹ הַבִּלְתִּי מַתְאִימָה - ״קִלְקוּל הַשּׁוּרָה״ תַּזְכִּיר אֶת כָּל הַנְהָגוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר שֶׁהָיוּ שֶׁלֹּא כָּרָאוּי - ״קִלְקוּל הַשּׁוּרָה״, וְעַל־יְדֵי־זֶה יִגְרֹם לְהֵפֶךְ הָאַהֲבָה חַס־וְשָׁלוֹם דְּהַקָּבָּ״ה לְיִשְׂרָאֵל.

וְעַל זֶה עָנָה לוֹ הַקָּבָּ״ה ״כְּבָר קִדֵּמְךָ אַבְרָהָם אֲבִיהֶם״ שֶׁהַקִּטְרוּג עַל הַנְהָגָתָם הַבִּלְתִּי רְצוּיָה דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, אֵינוֹ יָכוֹל לָחוּל, כִּי הַזְּכוּת שֶׁל אַבְרָהָם שֶׁחָבַשׁ הָאָתוֹן בְּעַצְמוֹ - שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הָרֶגֵל, מִצַּד גֹּדֶל אַהֲבָתוֹ לַה׳ (״אַהֲבָה מְקַלְקֶלֶת הַשּׁוּרָה״), מוֹנַעַת אֶת פְּעֻלַּת הַקִּטְרוּג שֶׁעַל־יְדֵי מַעֲשֶׂה בִּלְעָם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כח עמ׳ 162)

מִכָּאן, שֶׁהַשִּׂנְאָה מְקַלְקֶלֶת אֶת הַשּׁוּרָה (רש״י כב, כא) מִכָּאן - וְלֹא מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר בְּפַרְעֹה (בְּשַׁלַּח יד, ו) ״וַיֶּאְסֹר אֶת רִכְבּוֹ״. כִּי פַּרְעֹה עָשָׂה זֹאת כְּדֵי לְהַשְׁפִּיעַ עַל עַמּוֹ לְהִצְטָרֵף אֵלָיו וְלִרְדֹּף אַחֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וּכְפֵרוּשׁ רַשִׁ״י שָׁם: ״לֹא אֶתְנַהֵג עִמָּכֶם כִּשְׁאָר מְלָכִים . . אַקְדִּים לִפְנֵיכֶם כו׳״. הֲרֵי שֶׁבְּמַעֲשֶׂה זֶה לֹא הָיָה קִלְקוּל הַשּׁוּרָה אֶלָּא חֶשְׁבּוֹן שֶׁל רֶוַח גָּדוֹל.

שפתי חכמים

(יט) **י** בְּדַאֲבוֹן נֶפֶשׁ: **כ** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ״י, הָיָה לוֹ לוֹמַר ׳יְדַבֵּר ה׳ עִמִּי׳, אֶלָּא הָכִי קָאָמַר, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁלֹּא יְשַׁנֶּה כו׳, הַלְוַאי שֶׁלֹּא יוֹסִיף לְבָרֵךְ. וְהָרְאַ״ם פֵּירֵשׁ גַּם כָּאן עַל דֶּרֶךְ נִיבָּא וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה נִּיבָּא: תורה כ

(כא) **ל** כֵּיוָן שֶׁקָּם בַּבּוֹקֶר קוֹדֶם שֶׁקָּמוּ נְעָרָיו כְּדֵי לְמַהֵר וְלֵילֵךְ, וְשֶׁלֹּא לְהִתְעַכֵּב עַד שֶׁהַנְּעָרִים יַחְבְּשׁוּ אֶת חֲמוֹרוֹ. וְתוּ קָשֶׁה, אִם כֵּן לָמָּה לֹא כְּתִיב ׳וַיַּשְׁכֵּם בִּלְעָם׳ וגו׳. וּמִתָּרֵץ, כְּדֵי לִרְמוֹז תְּשׁוּבָתוֹ שֶׁל מָקוֹם, ׳אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא׳ וכו׳: תורה כב

(כב) וַיִּחַר־אַף אֱלֹהִים כִּי־הוֹלֵךְ הוּא וַיִּתְיַצֵּב מַלְאַךְ יְהוָה בַּדֶּרֶךְ לְשָׂטָן לוֹ וְהוּא רֹכֵב עַל־אֲתֹנוֹ וּשְׁנֵי נְעָרָיו עִמּוֹ׃

כב וּתְקֵף רָגְזָא דַיְיָ אֲרֵי אָזֵל הוּא וְאִתְעַתַּד מַלְאָכָא דַיְיָ בְּאָרְחָא לְשָׂטָן לֵהּ וְהוּא רָכֵב עַל אַתָּנֵהּ וּתְרֵין עוּלֵמוֹהִי עִמֵּהּ׃

רש״י ◄ כִּי־הוֹלֵךְ הוּא • רָאָה שֶׁהַדָּבָר רַע בְּעֵינֵי הַמָּקוֹם[מ] וְנִתְאַוָּה לֵילֵךְ. לְשָׂטָן לוֹ • (שם) מַלְאָךְ שֶׁל רַחֲמִים[נ] הָיָה, וְהָיָה רוֹצֶה לְמָנְעוֹ מִלַּחֲטֹא, שֶׁלֹּא יֶחֱטָא וְיֹאבַד.

וּשְׁנֵי נְעָרָיו עִמּוֹ • מִכָּאן לְאָדָם חָשׁוּב הַיּוֹצֵא לַדֶּרֶךְ, יוֹלִיךְ עִמּוֹ שְׁנֵי[ס] אֲנָשִׁים לְשַׁמְּשׁוֹ, וְחוֹזְרִים[ע] וּמְשַׁמְּשִׁים זֶה אֶת זֶה.

(כג) וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה נִצָּב בַּדֶּרֶךְ וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ וַתֵּט הָאָתוֹן מִן־הַדֶּרֶךְ וַתֵּלֶךְ בַּשָּׂדֶה וַיַּךְ בִּלְעָם אֶת־הָאָתוֹן לְהַטֹּתָהּ הַדָּרֶךְ׃

כג וַחֲזַת אַתָּנָא יָת מַלְאָכָא דַיְיָ מְעַתַּד בְּאָרְחָא וְחַרְבֵּהּ שְׁלִיפָא בִּידֵהּ וּסְטַת אַתָּנָא מִן אָרְחָא וַאֲזָלַת בְּחַקְלָא וּמְחָא בִּלְעָם יָת אַתָּנָא לְאַסְטְיוּתַהּ לְאָרְחָא׃

רש״י ◄ וַתֵּרֶא הָאָתוֹן • וְהוּא לֹא רָאָה; שֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רְשׁוּת לַבְּהֵמָה לִרְאוֹת יוֹתֵר מִן הָאָדָם, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת, תִּטְרֵף דַּעְתּוֹ כְּשֶׁיִּרְאֶה מַזִּיקִין. וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ • אָמַר: רָשָׁע זֶה הִנִּיחַ[פ] כְּלֵי אֻמָּנוּתוֹ, שֶׁכְּלֵי זַיְנָן שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם בַּחֶרֶב, וְהוּא בָּא עֲלֵיהֶם בְּפִיו, שֶׁהוּא אֻמָּנוּת שֶׁלָּהֶם, אַף אֲנִי אֶתְפֹּשׂ אֶת שֶׁלּוֹ וְאָבֹא עָלָיו בְּאֻמָּנוּתוֹ. וְכֵן הָיָה סוֹפוֹ (במדבר לא): ״וְאֵת בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר הָרְגוּ בֶּחָרֶב״.

(כד) וַיַּעֲמֹד מַלְאַךְ יְהוָה בְּמִשְׁעוֹל הַכְּרָמִים גָּדֵר מִזֶּה וְגָדֵר מִזֶּה׃

כד וְקָם מַלְאָכָא דַיְיָ בִּשְׁבִיל כַּרְמַיָּא אַתְרָא דְגָדֵרָא מִכָּא וְגָדֵרָא מִכָּא׃

רש״י ◄ בְּמִשְׁעוֹל • כְּתַרְגּוּמוֹ: ״בִּשְׁבִיל״. וְכֵן (מ״א כ): ״אִם יִשְׁפֹּק עֲפַר שֹׁמְרוֹן לִשְׁעָלִים״ - עָפָר הַנִּדְבָּק בְּכַפּוֹת הָרַגְלַיִם בְּהִלּוּכָן. וְכֵן (ישעיה מ): ״מִי מָדַד בְּשָׁעָלוֹ מַיִם״ - בְּרַגְלָיו וּבְהִלּוּכוֹ. גָּדֵר מִזֶּה וְגָדֵר מִזֶּה • סְתָם ״גָּדֵר״ שֶׁל[צ] אֲבָנִים הוּא.

שפתי חכמים

(כב) **מ** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ״י, לָמָּה כְּתִיב ׳וַיִּחַר אַף ה״ וגו׳, וַהֲלֹא אָמַר לוֹ קוּם לֵךְ אִתָּם. אֶלָּא רָאָה שֶׁהַדָּבָר רָע הוּא בְּעֵינֵי הַמָּקוֹם, שֶׁלֹּא הִתִּיר לוֹ לֵילֵךְ אֶלָּא בִּשְׁבִיל הֲנָאָתוֹ לִיטּוֹל עָלֶיהָ שָׂכָר, וְהוּא נִתְאַוָּה לֵילֵךְ כְּדֵי לְקַלְקֵל, לְפִיכָךְ וַיִּחַר אַף ה׳ וגו׳. וְהָרְאֵ״ם פֵּירֵשׁ, כֵּיוָן שֶׁלֹּא הִסְכִּים ה׳ שֶׁיֵּלֵךְ אֶלָּא מִפְּנֵי שְׁכָרוֹ, לֹא הָיָה לוֹ לֵילֵךְ, מִשּׁוּם הָכִי ׳וַיִּחַר׳ וגו׳: **נ** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ״י, אִם הָיָה שָׂטָן, לֹא הָיָה ׳מַלְאַךְ ה״, שֶׁהוּא שֶׁל רַחֲמִים. (נחלת יעקב) מַשְׁמַע דְּדַיְיֵיק מִתֵּיבַת ׳לוֹ׳, מַשְׁמַע הָא לְאַחֵר לֹא הָיָה שָׂטָן אֶלָּא מַלְאָךְ שֶׁל רַחֲמִים הָיָה, וּמִמֵּילָא גַּם כָּאן נָהַג עִמּוֹ בְּרַחֲמִים לְטוֹבָתוֹ: **ס** דְּאִם לֹא כֵּן ׳שְׁנֵי׳ לָמָּה לִי, דְּלֹא הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב אֶלָּא ׳נְעָרָיו עִמּוֹ׳: **ע** כְּלוֹמַר, אִם יִצְטָרֵךְ אַחַד לְנָקְבָיו יִהְיֶה הַשֵּׁנִי מְשַׁמֵּשׁ שִׁמּוּשׁ שֶׁלּוֹ וְשֶׁל חֲבֵירוֹ. וְכֵן פֵּירֵשׁ רַשִׁ״י בְּהָדְיָא בְּפָרָשַׁת וַיֵּרָא עַל פָּסוּק ׳וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ׳. דְּאִם לֹא כֵּן, יֵשׁ לְהַקְשׁוֹת עַל רַשִׁ״י שֶׁלֹּא פֵּירֵשׁ הָכָא כְּמוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ הָתָם גַּבֵּי אַבְרָהָם. וְאֵין לְהַקְשׁוֹת, וַהֲלֹא כְּבָר לְמַדְנוּ זֶה מֵאַבְרָהָם. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּאִי לַאו הַאי קְרָא הֲוָה אָמִינָא דַּוְקָא תַּלְמִיד חָכָם אָסוּר כִּדְאָמְרִינָן אָסוּר לְתַלְמִיד חָכָם לֵילֵךְ יְחִידִי בַּלַּיְלָה מִפְּנֵי הַחֶשֶׁד, וְאַבְרָהָם תַּלְמִיד חָכָם הָיָה, אֲבָל אֵינָשׁ אַחֲרִינָא אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָדָם חָשׁוּב לֹא, מִשּׁוּם הָכִי כָּתַב כָּאן. וְאִי לַאו קְרָא דְּהָתָם הֲוָה אָמִינָא דֶּרֶךְ אֶרֶץ בְּעָלְמָא, אֲבָל אִיסּוּרָא לֵיכָּא, לְהָכִי צָרִיךְ לְמִכְתַּב קְרָא דְּאַבְרָהָם. וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר דְּלִכְךָ לֹא פֵּירֵשׁ רַשִׁ״י הָכָא כְּמוֹ גַּבֵּי אַבְרָהָם, מִשּׁוּם דְּגַבֵּי אַבְרָהָם כְּתִיב ׳וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר׳, דִּלְשׁוֹן ׳וַיַּשְׁכֵּם׳ מַשְׁמַע קוֹדֶם אוֹר הַבֹּקֶר, רוֹצֶה לוֹמַר קוֹדֶם שֶׁיָּאִיר הַיּוֹם וַעֲדַיִן הָיָה לַיְלָה, וּלְכָךְ פֵּירֵשׁ רַשִׁ״י שֶׁאִם אֶחָד יִצְטָרֵךְ לְנָקְבָיו יִשְׁאַר יְחִידִי וְאָסוּר לָצֵאת יְחִידִי בַּלַּיְלָה, וּלְכָךְ נָקַט רַשִׁ״י שֶׁאֵין אָדָם חָשׁוּב רַשַּׁאי לָצֵאת בִּלְתִּי שְׁנֵי נְעָרִים מִשּׁוּם סַכָּנָה, וְסַכָּנָה חֲמִירָא מֵאִיסּוּרָא, אֲבָל גַּבֵּי בִּלְעָם לֹא כְּתִיב ׳וַיַּשְׁכֵּם׳ אֶלָּא ׳וַיָּקָם בַּבֹּקֶר׳, מַשְׁמַע שֶׁהֵאִיר הַיּוֹם, וּלְכָךְ לֹא הָיָה סַכָּנָה אַף אִם יִשְׁאַר יְחִידִי, וּלְכָךְ מְפָרֵשׁ מִשּׁוּם דֶּרֶךְ אֶרֶץ. וְקַל לְהָבִין: תורה כג

(כג) **פ** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ״י, דִּבְלֹא חֶרֶב יָכוֹל הַמַּלְאָךְ לְהַמִּיתוֹ. וְעַל זֶה פֵּירֵשׁ, אָמַר הַמַּלְאָךְ רָשָׁע זֶה כּוֹ׳. וּלְכָךְ כְּתִיב ׳שְׁלוּפָה׳, כְּלוֹמַר ׳שֶׁלּוֹ פֶּה׳, הַפֶּה לִישְׁרָאֵל שֶׁמִּתְפַּלְּלִים לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְלֹא שֶׁלָּךְ: תורה כד

(כד) **צ** מִדִּכְתִיב בְּסָמוּךְ ׳וַתִּלְחַץ אֶל הַקִּיר׳ בְּהֵ״א הַיְדִיעָה, מַשְׁמַע הַ׳גָּדֵר׳ שֶׁהוּזְכַּר לְפָנָיו, כֵּן פֵּירֵשׁ הָרְאֵ״ם. וְכָל ׳קִיר׳ שֶׁל אֲבָנִים הוּא, דִּבְפָרָשַׁת מְצוֹרָע כְּתִיב ׳וְהִנֵּה הַנֶּגַע בְּקִירוֹת הַבַּיִת׳, וּכְתִיב אַחֲרָיו ׳וְחִלְּצוּ אֶת הָאֲבָנִים, מַשְׁמַע דְּקִיר הוּא שֶׁל אֲבָנִים, וְ׳קִיר׳ דְּהָכָא קָאֵי אַ׳גָּדֵר׳ דִּלְעֵיל (בבא קמא כט): תורה כה

(כה) וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה וַתִּלְחַץ אֶל־הַקִּיר וַתִּלְחַץ אֶת־רֶגֶל בִּלְעָם אֶל־הַקִּיר וַיֹּסֶף לְהַכֹּתָהּ׃

כה וַחֲזַת אַתְּנָא יָת מַלְאָכָא דַיְיָ וְאִדְּחֵקַת לְכָתְלָא וּדְחֵקַת יָת רִגְלָא דְּבִלְעָם לְכָתְלָא וְאוֹסֵף לְמִמְחַהּ׃

רש״י ◄ **וַתִּלָּחֵץ** • הִיא עַצְמָהּ. **וַתִּלְחַץ** • אֶת אֲחֵרִים, אֶת־רֶגֶל בִּלְעָם.

(כו) וַיֹּסֶף מַלְאַךְ־יְהוָה עֲבוֹר וַיַּעֲמֹד בְּמָקוֹם צָר אֲשֶׁר אֵין־דֶּרֶךְ לִנְטוֹת יָמִין וּשְׂמֹאול׃

כו וְאוֹסֵף מַלְאָכָא דַיְיָ לְמֶעְבַּר וְקָם בַּאֲתַר עָק דִּי לֵית אֹרַח לְמִסְטֵי לְיַמִּינָא וְלִסְמָאלָא׃

רש״י ◄ **וַיּוֹסֶף מַלְאַךְ־ה׳ עֲבוֹר** • לַעֲבֹר עוֹד לְפָנָיו לְהַלֵּךְ, לִהְיוֹת לְפָנָיו בְּמָקוֹם אַחֵר, כְּמוֹ (בראשית לג): ״וְהוּא עָבַר לִפְנֵיהֶם״. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה יֵשׁ בְּתַנְחוּמָא: מָה רָאָה לַעֲמֹד בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת? סִימָנֵי אָבוֹת הֶרְאָהוּ.

(כז) וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה וַתִּרְבַּץ תַּחַת בִּלְעָם וַיִּחַר־אַף בִּלְעָם וַיַּךְ אֶת־הָאָתוֹן בַּמַּקֵּל׃

כז וַחֲזַת אַתְּנָא יָת מַלְאָכָא דַיְיָ וּרְבָעַת תְּחוֹת בִּלְעָם וּתְקֵף רָגְזָא דְּבִלְעָם וּמְחָא יָת אַתְּנָא בְּחַטָּרָא׃

(כח) וַיִּפְתַּח יְהוָה אֶת־פִּי הָאָתוֹן וַתֹּאמֶר לְבִלְעָם מֶה־עָשִׂיתִי לְךָ כִּי הִכִּיתָנִי זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים׃

כח וּפְתַח יְיָ יָת פּוּמָא דְּאַתְּנָא וַאֲמָרַת לְבִלְעָם מָה עֲבָדִית לָךְ אֲרֵי מְחִיתַנִּי דְּנַן תְּלַת זִמְנִין׃

רש״י ◄ **זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים** • רָמַז לוֹ: אַתָּה מְבַקֵּשׁ לַעֲקֹר אֵמָּה הַחוֹגֶגֶת שָׁלֹשׁ רְגָלִים בַּשָּׁנָה.

(כט) וַיֹּאמֶר בִּלְעָם לָאָתוֹן כִּי הִתְעַלַּלְתְּ בִּי לוּ יֶשׁ־חֶרֶב בְּיָדִי כִּי עַתָּה הָרַגְתִּיךְ׃

כט וַאֲמַר בִּלְעָם לְאַתְּנָא אֲרֵי חַיַּכְתְּ בִּי אִלּוּ פוֹן אִית חַרְבָּא בִּידִי אֲרֵי כְּעַן קְטַלְתִּיךְ׃

רש״י ◄ **הִתְעַלַּלְתְּ** • כְּתַרְגּוּמוֹ: לְשׁוֹן גְּנַאי וּבִזָּיוֹן. **לוּ יֶשׁ־חֶרֶב בְּיָדִי** • גְּנוּת גְּדוֹלָה הָיָה לוֹ דָּבָר זֶה בְּעֵינֵי הַשָּׂרִים[ת]: זֶה הוֹלֵךְ לַהֲרֹג אֵמָּה שְׁלֵמָה בְּפִיו - וּלְאָתוֹן זֶה צָרִיךְ לִכְלֵי זַיִן.

שפתי חכמים

(כו) ק דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ״י, דִּלְשׁוֹן ׳עֲבוֹר׳ אֵינוֹ שַׁיָּיךְ אֶלָּא כְּשֶׁעוֹבְרִין עַל הַנָּהָר, אוֹ בֵּין בְּתָרִים, וְהָכָא לֹא מְצִינוּ שֶׁעָבַר. וּמְפָרֵשׁ דְּהַאי ׳עֲבוֹר׳ פֵּירוּשׁ לְפָנָיו, כְּלוֹמַר שֶׁהָלַךְ בְּמָקוֹם אַחֵר לַעֲמוֹד לְפָנָיו. וְהָא דְּנָקֵט רַשִׁ״י ׳לַעֲבוֹר׳ בִּמְקוֹם ׳עֲבוֹר׳, כִּי כֵן מִשְׁפַּט הַמָּקוֹר שֶׁהוּא עָבַר שֶׁהוּא בָּא בְּלָמֶ״ד. רְאֵ״ם: ר נִרְאֶה לִי פֵּירוּשׁוֹ הָכִי, דְּבְעַמִּידָה רִאשׁוֹנָה הָיָה לוֹ רֵיוַח מִכָּאן וּמִכָּאן, לְכָךְ כְּתִיב ׳וַתֵּט הָאָתוֹן מִן הַדֶּרֶךְ׳, מַשְׁמַע שֶׁלֹּא הָיְתָה צְרִיכָה אֶלָּא הַטָּיָה מְעַט, וּבַעֲמִידָה שְׁנִיָּה לֹא יָכְלָה לָזוּז אֶלָּא לְצַד אֶחָד, דִּכְתִיב ׳וַתִּלָּחֵץ אֶל הַקִּיר׳, מַשְׁמַע שֶׁדָּחֲקָה אֶת עַצְמָהּ לְאוֹתוֹ צַד קִיר כְּדֵי שֶׁיֵּלֵךְ הַמַּלְאָךְ, וּבַעֲמִידָה שְׁלִישִׁית אֵין דֶּרֶךְ לְהַטּוֹת יָמִין וּשְׂמֹאל כְּדִכְתִיב בִּקְרָא. וּמָה הָיוּ הַסִּימָנִים, שֶׁאִם יְבַקֵּשׁ לְקַלֵּל בָּנָיו שֶׁל אַבְרָהָם, יִמְצָא רֶיוַח מִכָּאן וּמִכָּאן שֶׁתְּחוּל הַקְּלָלָה, שֶׁיֵּצְאוּ מִמֶּנּוּ בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי קְטוּרָה. וְאִם יְבַקֵּשׁ לְקַלֵּל בָּנָיו שֶׁל יִצְחָק, יִמְצָא רֶיוַח מִצַּד אֶחָד, שֶׁיֵּצְא עֵשָׂו מִמֶּנּוּ. וְאִם יְבַקֵּשׁ לְקַלֵּל בָּנָיו שֶׁל יַעֲקֹב, לֹא יִמְצָא בָּהֶם פְּסוּל וְלֹא יוּכַל לִיגַּע בָּהֶם, וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב בַּעֲמִידָה שְׁלִישִׁית ׳בְּמָקוֹם צָר׳, וְזֶה יַעֲקֹב שֶׁנֶּאֱמַר ׳וַיֵּצֶר לוֹ׳: תורה כז

(כח) ש וְהָא דְּרָמַז לוֹ מִצְוָה זוֹ וְלֹא אַחַת מִשֶּׁאָר מִצְוֹת, יֵשׁ לוֹמַר דְּגַבֵּי רְגָלִים כְּתִיב ׳שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל זְכוּרְךָ׳, וְדָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה ׳יֵרָאֶה׳ ׳יֵרָאֶה׳, כְּשֵׁם שֶׁבָּא לִרְאוֹת וכו׳, וְאָמַר לוֹ הַמַּלְאָךְ, אַתָּה בָּא לַעֲקוֹר הָאוּמָּה מִן הָעוֹלָם שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוֹצֶה לִרְאוֹת אוֹתָם שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה, וְדָבָר זֶה הֵיאָךְ יָקוּם אִם אַתָּה מְאַבְּדָם מִן הָעוֹלָם. וְקַל לְהָבִין: תורה כט

(כט) ת יֵשׁ מַקְשִׁים, וּמָה הִיא הַגְּנוּת, דְּהָא הוּא עַצְמוֹ אָמַר אֵין כֹּחִי אֶלָּא שֶׁאֲנִי יוֹדֵעַ לְכַוֵּין הַשָּׁעָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כּוֹעֵס, כְּמוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ רַשִׁ״י לְקַמָּן ׳וּמָה אֶזְעַם לֹא זָעַם ה״, וְאִם כֵּן מַהוּ הַגְּנוּת שֶׁלֹּא הָיָה עַכְשָׁיו הָעֵת שֶׁל זַעַם. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּזֶה לֹא הָיָה יוֹדֵעַ בְּלָק וְהַשָּׂרִים מִתְּחִלָּה, דְּהָא אָמַר בָּלָק ׳כִּי יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ וַאֲשֶׁר תָּאֹר יוּאָר׳, וְהָא אֵין בְּיָדוֹ לְקַלֵּל אִם לֹא בְּעֵת שֶׁזּוֹעֵם ה׳, וְשָׁמָּא לֹא יִזְעוֹם ה׳, אֶלָּא עַל כָּרְחָךְ צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁבְּלָעָם לֹא גִּלָּה הַסּוֹד, וּבָתַר הָכִי עַל כָּרְחָךְ שֶׁלֹּא בְּטוּבָתוֹ גִּלָּה הַדָּבָר, וְקַל לְהָבִין. נִרְאֶה לִי: תורה ל

(ל) וַתֹּאמֶר הֲאָתוֹן אֶל־בִּלְעָם הֲלוֹא אָנֹכִי אֲתֹנְךָ אֲשֶׁר־רָכַבְתָּ עָלַי מֵעוֹדְךָ עַד־הַיּוֹם הַזֶּה הַהַסְכֵּן הִסְכַּנְתִּי לַעֲשׂוֹת לְךָ כֹּה וַיֹּאמֶר לֹא:

ל וַאֲמַרַת אַתָּנָא לְבִלְעָם הֲלָא אֲנָא אַתָּנָךְ דִּי רְכַבְתְּ עֲלַי מִדְּאִיתָךְ עַד יוֹמָא הָדֵין הֲמִילַף אַלִּיפְנָא לְמֶעְבַּד לָךְ כְּדֵין וַאֲמַר לָא:

רש״י◄ **הַהַסְכֵּן הִסְכַּנְתִּי** • כְּתַרְגּוּמוֹ, וְכֵן (איוב כב): ״הַלְאֵל יִסְכָּן־גֶּבֶר״. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ מִקְרָא זֶה בַּגְּמָרָא: אָמְרוּ לֵיהּ: מַאי טַעְמָא לָא רָכַבְתְּ אֲסוּסְיָא? אָמַר לְהוֹן: בִּרְטִיבָא[א] שָׁדַאי לֵיהּ כּוּ׳ כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה־זָרָה (דף ד).

(לא) וַיְגַל יְהוָה אֶת־עֵינֵי בִלְעָם וַיַּרְא אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה נִצָּב בַּדֶּרֶךְ וְחַרְבּוֹ שְׁלֻפָה בְיָדוֹ וַיִּקֹּד וַיִּשְׁתַּחוּ לְאַפָּיו:

לא וּגְלָא יְיָ יָת עֵינֵי בִלְעָם וַחְזָא יָת מַלְאָכָא דַיְיָ מְעַתַּד בְּאָרְחָא וְחַרְבֵּהּ שְׁלִיפָא בִּידֵהּ וּכְרַע וּסְגִיד לְאַפּוֹהִי:

(לב) וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַלְאַךְ יְהוָה עַל־מָה הִכִּיתָ אֶת־אֲתֹנְךָ זֶה שָׁלוֹשׁ רְגָלִים הִנֵּה אָנֹכִי יָצָאתִי לְשָׂטָן כִּי־יָרַט הַדֶּרֶךְ לְנֶגְדִּי:

לב וַאֲמַר לֵהּ מַלְאָכָא דַיְיָ עַל מָא מְחֵתָא יָת אֲתָנָךְ דְּנַן תְּלַת זִמְנִין הָא אֲנָא נְפָקִית לְמִסְטַן אֲרֵי גְּלֵי קֳדָמַי דְּאַתְּ רְעֵי לְמֵזַל בְּאָרְחָא לְקָבְלִי:

רש״י◄ **כִּי־יָרַט הַדֶּרֶךְ לְנֶגְדִּי** • רַבּוֹתֵינוּ חַכְמֵי הַמִּשְׁנָה (שבת קה) דָּרְשׁוּהוּ נוֹטָרִיקוֹן: יָרְאָה[ב], רָאֲתָה, נָטְתָה, בִּשְׁבִיל שֶׁהַדֶּרֶךְ לְנֶגְדִּי, כְּלוֹמַר[ג]: לְקִנְאָתִי וּלְהַקְנִיטֵנִי. וּלְפִי מַשְׁמָעוֹ: כִּי חָרַד הַדֶּרֶךְ לְנֶגְדִּי - לְשׁוֹן ״רֶטֶט״[ד] - כִּי רָאִיתִי בַּעַל הַדֶּרֶךְ שֶׁחָרַד וּמְהֵר הַדֶּרֶךְ[ה], שֶׁהוּא לְכַעֲסִי וּלְהַמְרוֹתִי, וּמִקְרָא קָצָר הוּא: ״רָט״ לְשׁוֹן[ו] רָצוֹן, וְכֵן (איוב טז) ״וְעַל־יְדֵי רְשָׁעִים יִרְטֵנִי״ - מְפַיֵּס וּמְנַחֵם אוֹתוֹ עַל־יְדֵי רְשָׁעִים, שֶׁאֵינָן אֶלָּא מַקְנִיטִים.

(לג) וַתִּרְאַנִי הָאָתוֹן וַתֵּט לְפָנַי זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים אוּלַי נָטְתָה מִפָּנַי כִּי עַתָּה גַּם־אֹתְכָה הָרַגְתִּי וְאוֹתָהּ הֶחֱיִיתִי:

לג וַחֲזַתְנִי אַתָּנָא וּסְטַת מִן קֳדָמַי דְּנַן תְּלַת זִמְנִין אִלּוּ פוֹן לָא סְטַת מִן קֳדָמַי אֲרֵי כְעַן אַף יָתָךְ קְטָלִית וְיָתַהּ קַיְּמִית:

רש״י◄ **אוּלַי נָטְתָה** • כְּמוֹ ״לוּלֵא״[ח], פְּעָמִים שֶׁ״אוּלַי״ מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן ״לוּלֵא״. **גַּם־אֹתְכָה הָרַגְתִּי** • חֲרִי זֶה מִקְרָא מְסֹרָס[ט], וְהוּא כְּמוֹ: ״גַּם הָרַגְתִּי אוֹתְךָ״, כְּלוֹמַר, לֹא הָעַכָּבָה בִּלְבַד׳ קְרָאתְךָ עַל־יָדִי, כִּי גַּם הַהֲרִיגָה.

שפתי חכמים

(ל) **א** פֵּירוּשׁ, בָּאֲפָר רוֹעִין. כְּלוֹמַר, הַסּוּסִים רוֹעִין בִּשְׂדֶה. וְאָמְרָה לוֹ, ׳הֲלוֹא אָנֹכִי אֲתֹנְךָ׳, אָמַר לָהּ הֵן, לְמַשָּׂא וְלֹא לִרְכִיבָה. אָמְרָה לוֹ, ׳אֲשֶׁר רָכַבְתָּ עָלַי׳, אָמַר לָהּ לִפְרָקִים, דֶּרֶךְ אֲרָעִי. אָמְרָה לוֹ, ׳מֵעוֹדְךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה׳, וְלֹא עוֹד אֶלָּא גַּם שָׁבַבְתָּ אֶצְלִי, שֶׁנֶּאֱמַר ׳הַהַסְכֵּן הִסְכַּנְתִּי׳, וּבַאֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית כְּתִיב ׳וַתְּהִי לַמֶּלֶךְ סוֹכֶנֶת׳, פֵּירוּשׁ מְחַמֶּמֶת: תורה לא

(לב) **ב** כְּלוֹמַר, בִּשְׁבִיל שֶׁרָאֲתָה אוֹתִי, וּלְכָךְ נָטְתָה: **ג** כְּלוֹמַר, דִּקְשָׁה לְרַשִׁ״י, כֵּיוָן דְּ׳יָרַט׳ נוֹטָרִיקוֹן הוּא עַל מָה קָאֵי ׳הַדֶּרֶךְ לְנֶגְדִּי׳. וּמִתָּרֵץ דִּקָּאֵי אַ׳הִנֵּה אָנֹכִי יָצָאתִי לְשָׂטָן׳, וְהָכִי קָאָמַר, ׳הִנֵּה אָנֹכִי יָצָאתִי לְשָׂטָן כִּי הַדֶּרֶךְ שֶׁהָלַכְתָּ הָיָה לְנֶגְדִּי, לְקִנְאָתִי וּלְהַקְנִיטֵנִי׳. וּבָזֶה יִתְיַשֵּׁב קְצָת קוּשְׁיַית הָרְאֵ״ם שֶׁכָּתַב, וְלֹא יָדַעְתִּי אֵיךְ מִתְפָּרֵשׁ מִלַּת ׳כִּי׳ בַּמָּקוֹם הַזֶּה. וְדוֹ״ק: **ד** כְּלוֹמַר, מְהֵר: **ה** וְהָכִי קָאָמַר קְרָא, שֶׁ״יָרַט׳ בַּעַל ׳הַדֶּרֶךְ׳, דְּהַיְינוּ בִּלְעָם, ׳לְנֶגְדִּי׳, שֶׁהוּא לְכַעְסִי וּלְהַמְרוֹתִי. וּמִקְרָא קָצָר הוּא, דִּשְׁתֵּי תֵּיבוֹת חֲסֵרִים הֵם, ׳בַּעַל׳ וְ׳הַדֶּרֶךְ׳, דְּכָךְ רָאוּי לִיכָּתֵב, ׳כִּי יָרַט בַּעַל הַדֶּרֶךְ הַדֶּרֶךְ שֶׁהוּא לְנֶגְדִּי׳. וּבָזֶה נִיחָא נַמִּי מַאי שֶׁהֵבִיא רַשִׁ״י הַפְּשׁוּטוֹ לְאַחַר שֶׁהֵבִיא הַמִּדְרָשׁ, לְפִי שֶׁעַל פִּי הַמִּדְרָשׁ אֵין צָרִיךְ לוֹמַר מִקְרָא קָצָר. וְקַל לְהָבִין: **ו** דְּגַם כֵּן חָסֵר הוּא, דְּ׳וַתְּכַל׳ הוּא לְשׁוֹן נְקֵבָה, וְאֵינוֹ מוּכָּב עַל דָּוִד, וְצָרִיךְ לִהְיוֹת ׳וַתְּכַל נֶפֶשׁ דָּוִד׳: **ז** וְגַם חִיבּוּרוֹ שֶׁל מִקְרָא כְּבִתְחִלָּה, ׳כִּי רָצָה בַּעַל הַדֶּרֶךְ לֵילֵךְ בְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא לְנֶגְדִּי׳, אֶלָּא לְפֵירוּשׁ זֶה ׳יָרַט׳ לְשׁוֹן רָצוֹן: תורה לג

(לג) **ח** דִּקְשָׁה לְרַשִׁ״י, דְּ׳אוּלַי׳ מַשְׁמַע שֶׁמָּא נָטְתָה, וְהָא וַדַּאי נָטְתָה: **ט** דִּקְשָׁה לֵיהּ, דְּ׳גַּם אֹתְכָה הָרַגְתִּי׳ מַשְׁמַע דְּבַתְחִלָּה הָרַג שׁוּם אָדָם אַחֵר, וְזֶה אֵינוֹ, דְּאֵין לוֹמַר שָׁרֵי בְּלָק שֶׁהֵם סַרְסוּרֵי הָעֲבֵירָה, דְּהָא כְּתִיב ׳לֵךְ עִם הָאֲנָשִׁים׳, וְאֵין לוֹמַר הַנְּעָרִים דְּמִה פִּשְׁעָם וּמִה חֲטָאתָם, וְאֵין לוֹמַר דְּ׳גַּם׳ קָאֵי עַל הָאָתוֹן, כְּלוֹמַר כְּמוֹ שֶׁהָרַגְתִּי הָאָתוֹן הָרַגְתִּי אוֹתְךָ, דְּהָא כְּתִיב ׳וְאוֹתָהּ הֶחֱיִיתִי׳: **י** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, לֹא

וְאוֹתָהּ הֶחֱיֵיתִי • (במ״ר) **וְעַתָּה מִפְּנֵי שֶׁדִּבְּרָה וְהוֹכִיחַתְךָ** [כ] **וְלֹא יָכֹלְתָּ לַעֲמֹד בְּתוֹכַחְתָּהּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וַיֹּאמֶר לֹא" - הֲרַגְתִּיהָ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: זוֹ הִיא שֶׁסִּלְקָה אֶת בִּלְעָם בְּתוֹכַחְתָּהּ וְלֹא יָכוֹל לְהָשִׁיב; שֶׁחָס הַמָּקוֹם עַל כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת. וְכֵן** (ויקרא כ): **"וְאֶת הַבְּהֵמָה תַּהֲרֹגוּ", וְכֵן** (שם): **"וְהָרַגְתָּ אֶת הָאִשָּׁה וְאֶת הַבְּהֵמָה".**

(לד) **וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־מַלְאַךְ יְהוָה חָטָאתִי כִּי לֹא יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה נִצָּב לִקְרָאתִי בַּדֶּרֶךְ וְעַתָּה אִם־רַע בְּעֵינֶיךָ אָשׁוּבָה לִי:**

לד **וַאֲמַר בִּלְעָם לְמַלְאָכָא דַיְיָ חָבִית אֲרֵי לָא יְדָעִית דִּי אַתְּ מְעַתַּד לְקָדָמוֹתִי בְּאָרְחָא וּכְעַן אִם בִּישׁ בְּעֵינָיךְ אֵתוּב לִי:**

רש״י◄ **כִּי לֹא יָדַעְתִּי •** גַּם זֶה גְּנוּתוֹ, וְעַל־כָּרְחוֹ הוֹדָה; שֶׁהוּא הָיָה מִשְׁתַּבֵּחַ שֶׁיּוֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן, וּפִיו הֵעִיד "לֹא יָדַעְתִּי". **אִם־רַע בְּעֵינֶיךָ אָשׁוּבָה לִי •** לְהַתְרִיס נֶגֶד הַמָּקוֹם[ל] הִיא תְּשׁוּבָה זוֹ. אָמַר לוֹ: הוּא בְּעַצְמוֹ צִוָּנִי לָלֶכֶת, וְאַתָּה מַלְאָךְ מְבַטֵּל אֶת דְּבָרָיו! לָמוּד הוּא בְּכָךְ, שֶׁאוֹמֵר דָּבָר וּמַלְאָךְ מַחֲזִירוֹ. אָמַר לְאַבְרָהָם (בראשית כב): "קַח־נָא אֶת־בִּנְךָ וְגוֹ'" וְעַל־יְדֵי מַלְאָךְ בִּטֵּל אֶת דְּבָרוֹ, אַף אֲנִי, אִם רַע בְּעֵינֶיךָ צָרִיךְ אֲנִי לָשׁוּב.

(לה) **וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־בִּלְעָם לֵךְ עִם־הָאֲנָשִׁים וְאֶפֶס אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר־אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אֹתוֹ תְדַבֵּר וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם עִם־שָׂרֵי בָלָק:**

לה **וַאֲמַר מַלְאָכָא דַיְיָ לְבִלְעָם אֲזַל עִם גֻּבְרַיָּא וּלְחוֹד יָת פִּתְגָּמָא דִּי אֲמַלֵּל עִמָּךְ יָתֵהּ תְּמַלֵּל וַאֲזַל בִּלְעָם עִם רַבְּרְבֵי בָלָק:**

רש״י◄ **לֵךְ עִם־הָאֲנָשִׁים •** (במ״ר) בַּדֶּרֶךְ שֶׁאָדָם רוֹצֶה לֵילֵךְ, בָּהּ מוֹלִיכִין[מ] אוֹתוֹ. **וְאֶפֶס •** עַל־כָּרְחֲךָ אֶת הַדָּבָר[נ] אֲשֶׁר אֲדַבֵּר וְגוֹ'. **לֵךְ עִם־הָאֲנָשִׁים •** כִּי חֶלְקְךָ עִמָּהֶם[ס] וְסוֹפְךָ לְהֵאָבֵד מִן הָעוֹלָם. **עִם־שָׂרֵי בָלָק •** שָׁמֵחַ לְקַלְלָם כְּמוֹתָם.

(לו) **וַיִּשְׁמַע בָּלָק כִּי בָא בִלְעָם וַיֵּצֵא לִקְרָאתוֹ אֶל־עִיר מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־גְּבוּל אַרְנֹן אֲשֶׁר בִּקְצֵה הַגְּבוּל:**

לו **וּשְׁמַע בָּלָק אֲרֵי אֲתָא בִלְעָם וּנְפַק לְקָדָמוֹתֵהּ לְקַרְתָּא דְמוֹאָב דִּי עַל תְּחוּם אַרְנוֹן דִּי בִּסְטַר תְּחוּמָא:**

רש״י◄ **וַיִּשְׁמַע בָּלָק •** שָׁלַח שְׁלוּחִים לְבַשְּׂרוֹ. **אֶל־עִיר מוֹאָב •** (במדבר רבה) אֵלּוּ מֶטְרוֹפּוֹלִין שֶׁלּוֹעַ, עִיר הַחֲשׁוּבָה שֶׁלּוֹ, לוֹמַר: רְאֵה מָה אֵלּוּ מְבַקְּשִׁים לַעֲקֹר!.

שפתי חכמים

שֶׁעִכַּבְתִּי אוֹתְךָ מִלֵּילֵךְ, אֶלָּא 'גַּם' הֲרַגְתִּיךָ. 'קְרָאתָךְ', פֵּירוּשׁ אֵירַע לְךָ: **כ** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ״י, מִדִּכְתִיב 'אוּלַי נָטְתָה' וגו', כְּלוֹמַר 'אִי לֹא נָטְתָה מִפָּנַי כִּי עַתָּה גַּם אֹתְכָה הָרַגְתִּי וְאוֹתָהּ הֶחֱיֵיתִי', מַשְׁמַע אֲבָל עַכְשָׁיו שֶׁנָּטְתָה לֹא הֶחֱיֵיתִי, וְלָמָּה, אַדְּרַבָּה עַכְשָׁיו הָיָה לוֹ לְהַחֲיוֹתָהּ יוֹתֵר הוֹאִיל וְנָטְתָה מִפָּנָיו, וְלָמָּה הֲרָגָהּ. וּמְפָרֵשׁ, דִּלְכָךְ הֲרָגָהּ, מִפְּנֵי שֶׁדִּבְּרָה כוֹ'. וּפֵירוּשׁ מִלַּת 'הָרַגְתִּי', רְצוֹנוֹ לוֹמַר הָיִיתִי הוֹרְגָךְ, וְאִם כֵּן 'הֶחֱיֵיתִי' פֵּירוּשׁוֹ נַמִּי הָיִיתִי מְחַיֶּהָ, וְלָמַדְנוּ מִזֶּה שֶׁהֲרָגָהּ: תורה לד

(לד) **ל** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ״י, הָא וַדַּאי רָע בְּעֵינָיו, דְּהָא קָצַף עָלָיו. וְעוֹד קָשֶׁה, מִלַּת 'בְּעֵינֶיךָ' לָמָּה לִי, דְּמַשְׁמַע בְּעֵינֶיךָ וְלֹא בְּעֵינַי אַחֵר. וְעוֹד קָשֶׁה, מִלַּת 'לִי' לָמָּה לִי. וְעַל זֶה פֵּירֵשׁ לְהַתְרִיס נֶגֶד הַמָּקוֹם וכו', וּבְזֶה יְתוֹרְצוּ כָּל הַקּוּשְׁיוֹת. וְקַל לְהָבִין: תורה לה

(לה) **מ** דְּאִם לֹא כֵּן, כֵּיוָן שֶׁאָמַר בִּלְעָם 'אָשׁוּבָה לִי', הָיָה לוֹ לוֹמַר 'שׁוּב', אֶלָּא מִשּׁוּם בְּדֶרֶךְ שֶׁאָדָם רוֹצֶה כו', אָמַר לוֹ 'לֵךְ': **נ** דְּאִם לֹא כֵּן, מַה הִרְוִיחַ הַמַּלְאָךְ בִּרְדִיפָתוֹ שֶׁרָדַף אַחֲרָיו, מִפְּנֵי שֶׁהַשֵּׁם חָרָה לוֹ אַפּוֹ, אִם בַּעֲבוּר שֶׁאָמַר לוֹ 'וְאֶפֶס אֶת הַדָּבָר' וגו', הֲרֵי כְּבָר אָמַר לוֹ הַשֵּׁם 'וְאַךְ אֶת הַדָּבָר' וגו', עַד כָּאן לְשׁוֹן הָרְאֵ״ם. וְלִי נִרְאֶה שֶׁהוֹצִיא רַשִׁ״י זֶה מִלְּשׁוֹן 'אֶפֶס', כִּי יָדוּעַ כִּי לְשׁוֹן 'אֶפֶס' נֶאֱמַר עַל הֶעְדֵּר הַדָּבָר אוֹ הָעִנְיָן, כְּמוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ גַּם כֵּן (מאיר נתיב) בְּמִלַּת 'אֶפֶס'. וְיִהְיֶה דִּבְרֵי הַמַּלְאָךְ אֶל בִּלְעָם 'לֵךְ', אֲבָל הֲלִיכָתְךָ שֶׁבְּמַחֲשַׁבְתְּךָ הִיא נֶעֱדֶרֶת, כִּי 'אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר' וגו' אַתָּה מוּכְרָח לְדַבֵּר: **ס** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ״י, 'עִם הָאֲנָשִׁים' לָמָּה לִי, אֶלָּא לְרַמֵּז כִּי חֶלְקְךָ עִמָּהֶם. וְהָא דִּמְהַפֵּךְ רַשִׁ״י וּפֵירֵשׁ שֶׁלֹּא עַל דֶּרֶךְ הַקְּרָא, יֵשׁ לוֹמַר דְּרַשִׁ״י בָּא לְהוֹרוֹת דְּ'אֶפֶס' וגו' קָאֵי אַמִּלַּת 'לֵךְ' שֶׁדָּרְשׁוּ בּוֹ בְּדֶרֶךְ שֶׁאָדָם רוֹצֶה וכו', כִּי עַל מִדְרַשׁ 'עִם הָאֲנָשִׁים' כִּי חֶלְקְךָ וכו' אֵין נוֹפֵל עָלָיו לְשׁוֹן 'אֶפֶס', דְּאֵין לוֹמַר 'וְאֶפֶס' וגו' מִלְּתָא אַחֲרִיתָא וְהוּא תְּחִלַּת דִּיבּוּר, וְי״ו הָעִיטּוּף דְּמִלַּת 'וְאֶפֶס' לָמָּה לִי, אֶלָּא עַל כָּרְחָךְ כִּדְפֵרֵשׁ: תורה לו

(לו) **ע** דְּאִם לֹא כֵּן, 'עִיר מוֹאָב' לָמָּה לִי, אִם לְהוֹדִיעַ הַכָּבוֹד שֶׁיָּצָא לִקְרָאתוֹ עַד קְצֵה גְּבוּלוֹ, הָיָה לוֹ לוֹמַר 'וַיֵּצֵא לִקְרָאתוֹ אֶל עִיר קְצֵה גְּבוּלוֹ', מַה צָּרִיךְ לוֹמַר 'אֶל עִיר מוֹאָב אֲשֶׁר עַל גְּבוּל אַרְנוֹן'. וְכֵיוָן בָּזֶה דָּרְשׁוּ גַּבֵּי 'קִרְיַת חוּצוֹת' כְּמוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ רַשִׁ״י לְקַמָּן, דְּאִם

(לז) וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם הֲלֹא שָׁלֹחַ שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ לִקְרֹא־לָךְ לָמָּה לֹא־הָלַכְתָּ אֵלַי הַאֻמְנָם לֹא אוּכַל כַּבֶּדֶךָּ׃

לז וַאֲמַר בָּלָק לְבִלְעָם הֲלָא מִשְׁלַח שְׁלָחִית לְוָתָךְ לְמִקְרֵי לָךְ לְמָא לָא אָתֵיתָא לְוָתִי הַבְקוּשְׁטָא הֲוֵיתָא אָמַר לֵית אֲנָא יָכִיל לְיַקָּרוּתָךְ׃

רש״י◄ **הַאֻמְנָם לֹא אוּכַל כַּבֶּדֶךָּ** • נִתְנַבֵּא, שֶׁסּוֹפוֹ לָצֵאת מֵעִמּוֹ בְּקָלוֹן.

(לח) וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק הִנֵּה־בָאתִי אֵלֶיךָ עַתָּה הֲיָכֹל אוּכַל דַּבֵּר מְאוּמָה הַדָּבָר אֲשֶׁר יָשִׂים אֱלֹהִים בְּפִי אֹתוֹ אֲדַבֵּר׃

לח וַאֲמַר בִּלְעָם לְבָלָק הָא אֲתֵיתִי לְוָתָךְ כְּעַן הֲמִיכַל יָכִלְנָא לְמַלָּלָא מִדְּעָם פּוּתְגָמָא דִּישַׁוִּי יְיָ בְּפוּמִי יָתֵהּ אֲמַלֵּל׃

◆ יום רביעי ט׳ תמוז ◆

(לט) וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם עִם־בָּלָק וַיָּבֹאוּ קִרְיַת חֻצוֹת׃

לט וַאֲזַל בִּלְעָם עִם בָּלָק וַאֲתוֹ לְקִרְיַת מָחוּזוֹהִי׃

רש״י◄ **קִרְיַת חֻצוֹת** • עִיר מְלֵאָה שְׁוָקִים, אֲנָשִׁים, נָשִׁים וָטַף בְּחוּצוֹתֶיהָ, לוֹמַר: רְאֵה וְרַחֵם שֶׁלֹּא יֵעָקְרוּ אֵלּוּ.

(מ) וַיִּזְבַּח בָּלָק בָּקָר וָצֹאן וַיְשַׁלַּח לְבִלְעָם וְלַשָּׂרִים אֲשֶׁר אִתּוֹ׃

מ וּנְכַס בָּלָק תּוֹרִין וְעָן וּשְׁלַח לְבִלְעָם וּלְרַבְרְבַיָּא דִּי עִמֵּהּ׃

רש״י◄ **בָּקָר וָצֹאן** • (שם) דָּבָר מֵעָט, בָּקָר אֶחָד וְצֹאן אֶחָד בִּלְבַד.

(מא) וַיְהִי בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח בָּלָק אֶת־בִּלְעָם וַיַּעֲלֵהוּ בָּמוֹת בָּעַל וַיַּרְא מִשָּׁם קְצֵה הָעָם׃

מא וַהֲוָה בְּצַפְרָא וּדְבַר בָּלָק יָת בִּלְעָם וְאַסְקֵהּ לְרָמַת דַּחַלְתֵּהּ וַחֲזָא מִתַּמָּן קְצַת מִן עַמָּא׃

רש״י◄ **בָּמוֹת בָּעַל** • כְּתַרְגּוּמוֹ: לְרָמַת דַּחַלְתֵּהּ - שֵׁם עֲבוֹדַת אֱלִילִים.

כג (א) וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק בְּנֵה־לִי בָזֶה שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וְהָכֵן לִי בָּזֶה שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים׃

א וַאֲמַר בִּלְעָם לְבָלָק בְּנֵה לִי הָכָא שַׁבְעָא מַדְבְּחִין וְאַתְקֵן לִי הָכָא שַׁבְעָא תּוֹרִין וְשַׁבְעָא דְכִרִין׃

(ב) וַיַּעַשׂ בָּלָק כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר בִּלְעָם וַיַּעַל בָּלָק וּבִלְעָם פָּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ׃

ב וַעֲבַד בָּלָק כְּמָא דִי מַלִּיל בִּלְעָם וְאַסֵּק בָּלָק וּבִלְעָם תּוֹר וּדְכַר עַל כָּל מַדְבְּחָא׃

שפתי חכמים

לא כֵּן ׳וַיָּבֹאוּ קִרְיַת חוּצוֹת׳ לָמָּה לִי: תורה לז

(לז) פ (גור אריה) דְּאִם לֹא כֵּן הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר ׳הַאֻמְנָם אָמַרְתָּ לֹא אוּכַל כַּבֶּדֶךָּ׳, מַאי ׳הַאֻמְנָם לֹא אוּכַל כַּבֶּדֶךָּ׳, אֶלָּא שֶׁכָּךְ הוּא הָאֱמֶת שֶׁלֹּא יְכַבֵּד אוֹתוֹ: תורה לח

(מ) צ מִדִּכְתִיב ׳כִּי כַבֵּד אֲכַבֶּדְךָ מְאֹד׳, לָמָּה לִי לְמִכְתַּב ׳צֹאן וּבָקָר׳, וַדַּאי כִּבְּדוֹ כְּמוֹ שֶׁהִבְטִיחוֹ. וְעוֹד, דְּדֶרֶךְ כָּל הָעוֹלָם כֵּן הוּא שֶׁשּׁוֹלְחִים לַשָּׂרִים הַבָּאִים אֶצְלָם מַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה, וְכָל שֶׁכֵּן לְבִלְעָם וְלַשָּׂרִים אֲשֶׁר אִתּוֹ שֶׁבָּאוּ בִּשְׁבִילוֹ בִּשְׁלִיחוּתוֹ. אֶלָּא לְכָךְ כְּתִיב ׳בָּקָר וְצֹאן׳, לוֹמַר לְךָ דְּלֹא כִּבְּדוֹ כְּמוֹ שֶׁהִבְטִיחוֹ אֶלָּא בְּדָבָר מוּעָט, דְּלֹא שָׁלַח לוֹ אֶלָּא בָּקָר אֶחָד וְצֹאן אֶחָד, וּלְהוֹדִיעַ רִשְׁעָתוֹ שֶׁל בָּלָק שֶׁאָמַר הַרְבֵּה וְעָשָׂה מְעַט: תורה מא

(ג) וַיֹּאמֶר בִּלְעָם לְבָלָק הִתְיַצֵּב עַל־עֹלָתֶךָ וְאֵלְכָה אוּלַי יִקָּרֶה יְהוָה לִקְרָאתִי וּדְבַר מַה־יַּרְאֵנִי וְהִגַּדְתִּי לָךְ וַיֵּלֶךְ שָׁפִי׃

ג וַאֲמַר בִּלְעָם לְבָלָק אִתְעַתַּד עַל עֲלָתָךְ וְאֵיהַךְ מָאִים יְעָרַע מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ לְקָדָמוֹתִי וּפִתְגָּמָא דְיַחֲזַנֵּנִי וְאֵחַוֵּי לָךְ וַאֲזַל יְחִידִי׃

רש״י◄ אוּלַי יִקָּרֶה ה׳ לִקְרָאתִי• אֵינוֹ רָגִיל לְדַבֵּרק עִמִּי בַּיּוֹם. וַיֵּלֶךְ שָׁפִי• כְּתַרְגּוּמוֹ: יְחִידִי, לְשׁוֹן שׁוֹפִי וָשֶׁקֶט, שֶׁאֵין עִמּוֹר אֶלָּא שְׁתִיקָה.

(ד) וַיִּקָּר אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֶת־שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחֹת עָרַכְתִּי וָאַעַל פָּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ׃

ד וַעֲרַע מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ לְוָת בִּלְעָם וַאֲמַר לֵהּ יָת שַׁבְעָא מַדְבְּחִין סַדָּרִית וְאַסֵּקִית תּוֹר וּדְכַר עַל כָּל מַדְבְּחָא׃

רש״י◄ וַיִּקָּר• לְשׁוֹן עֲרַאי, לְשׁוֹן גְּנַאי, לְשׁוֹן טֻמְאַת קֶרִי, כְּלוֹמַר בְּקִשֵּׁי וּבְבִזָּיוֹנש, וְלֹא הָיָה נִגְלָה אֵלָיו בַּיּוֹם אֶלָּא בִּשְׁבִיל לְהַרְאוֹת חִבָּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. אֶת־שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחֹת• "שִׁבְעָה מִזְבְּחוֹת עָרַכְתִּי" אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא "אֶת־שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחוֹת". אָמַר לְפָנָיו: אֲבוֹתֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ בָּנוּ לְפָנֶיךָ שִׁבְעָה מִזְבְּחוֹת, וַאֲנִי עָרַכְתִּי כְּנֶגֶד כֻּלָּן. אַבְרָהָם בָּנָה אַרְבָּעָה (בראשית יב):

"וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה׳ הַנִּרְאֶה אֵלָיו" (שם): "וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם הָהָרָה וְגוֹ׳" (שם יג): "וַיֶּאֱהַל אַבְרָם וְגוֹ׳", וְאֶחָד בְּהַר הַמּוֹרִיָּה (שם כב). וְיִצְחָק בָּנָה אֶחָד (שם כו): "וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וְגוֹ׳, וַיִּכְרוּ שָׁם עַבְדֵי יִצְחָק בְּאֵר". וְיַעֲקֹב בָּנָה שְׁתַּיִם: אֶחָד בִּשְׁכֶם (שם לג) וְאֶחָד בְּבֵית אֵל (שם לה). וָאַעַל פָּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ• וְאַבְרָהָם לא הֶעֱלָה אֶלָּא אַיִל אֶחָד.

(ה) וַיָּשֶׂם יְהוָה דָּבָר בְּפִי בִלְעָם וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל־בָּלָק וְכֹה תְדַבֵּר׃

ה וְשַׁוִּי יְיָ פִּתְגָּמָא בְּפוּמָא דְבִלְעָם וַאֲמַר תּוּב לְוָת בָּלָק וּכְדֵין תְּמַלֵּל׃

(ו) וַיָּשָׁב אֵלָיו וְהִנֵּה נִצָּב עַל־עֹלָתוֹ הוּא וְכָל־שָׂרֵי מוֹאָב׃

ו וְתָב לְוָתֵהּ וְהָא מְעַתַּד עַל עֲלָתֵהּ הוּא וְכָל רַבְרְבֵי מוֹאָב׃

(ז) וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר מִן־אֲרָם יַנְחֵנִי בָלָק מֶלֶךְ־מוֹאָב מֵהַרְרֵי־קֶדֶם לְכָה אָרָה־לִּי יַעֲקֹב וּלְכָה זֹעֲמָה יִשְׂרָאֵל׃

ז וּנְטַל מַתְלֵהּ וַאֲמַר מִן אֲרַם דַּבְּרַנִי בָלָק מַלְכָּא דְמוֹאָב מִטּוּרֵי מַדִּינְחָא אִיתָא לוּט לִי יַעֲקֹב וְאִיתָא תָּרֵךְ לִי יִשְׂרָאֵל׃

רש״י◄ אָרָה־לִּי יַעֲקֹב וּלְכָה זֹעֲמָה יִשְׂרָאֵל• בִּשְׁנֵי שְׁמוֹתֵיהֶם אָמַר לוֹ לְקַלְקְלָם א - שֶׁמָּא אֶחָד מֵהֶם אֵינוֹ מֻבְהָק.

(ח) מָה אֶקֹּב לֹא קָבַהּ אֵל וּמָה אֶזְעֹם לֹא זָעַם יְהוָה׃

ח מָא אֲלוֹטֵהּ דְּלָא לַטֵּיהּ אֵל וּמָא אֲתָרְכֵהּ דְּלָא תָרְכֵהּ יְיָ׃

שפתי חכמים

כג (ג) ק כְּדִכְתִיב ׳לִינוּ פֹּה הַלַּיְלָה׳, וְכֵן אָמַר ׳נוֹפֵל וּגְלוּי עֵינַיִם׳ שֶׁפֵּירוּשׁוֹ לְפִי פְּשׁוּטוֹ כְּתַרְגּוּמוֹ, שֶׁאֵינוֹ נִרְאֶה אֶלָּא בַּלַּיְלָה כְּשֶׁהוּא שׁוֹכֵב עַל מִטָּתוֹ. (גור אריה) דְּאִם לֹא כֵן לָמָּה אָמַר ׳אוּלַי׳ לְשׁוֹן מְסוּפָּק וּלְמַעְלָה אָמַר ׳וְאֵדְעָה מַה יֹּסֵף׳ וגו׳ שֶׁמִּשְׁמַע שֶׁהָיָה בָּטוּחַ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְדַבֵּר עִמּוֹ: **ר** כֵּיוָן שֶׁהוֹלֵךְ יָחִיד, אֵין לוֹ חָבֵר לְדַבֵּר עִמּוֹ: תורה ד

(ד) **ש** אָמַר ׳בְּקִשֵּׁי׳ מִלְּשׁוֹן מִקְרֶה וַעֲרַאי, ׳וּבְבִזָּיוֹן׳ מִלְּשׁוֹן קֶרִי: **ת** דְּאִם לֹא כֵן, ׳וָאַעַל עוֹלוֹת׳ מִיבָּעֵי לֵיהּ, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר ׳פָּר וָאַיִל׳, אֶלָּא לֹא כְּאַבְרָהָם כו׳: תורה ה

(ז) **א** אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִזְכַּר בַּקְּרָא רַק ׳אָרָה׳ וגו׳, מִסְּתָמָא כָּךְ הָיָה, כֵּיוָן שֶׁהוּא אָמַר כֵּן. וְכֵן מָצִינוּ בַּקְּרָא ׳וַתֹּאמְרוּ נִשְׁלְחָה אֲנָשִׁים׳, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִזְכַּר בַּקְּרָא: תורה ח

רש״י◄ **מָה אֶקֹּב לֹא קָבַה אֵל•** (במ״ר) כְּשֶׁהָיוּ רְאוּיִים לְהִתְקַלֵּל לֹא נִתְקַלְּלוּב, כְּשֶׁהִזְכִּיר אֲבִיהֶם אֶת עֲוֹנָם: ״כִּי בְאַפָּם הָרְגוּ אִישׁ״, לֹא קִלֵּל אֶלָּא אַפָּם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מט): ״אָרוּר אַפָּם״. כְּשֶׁנִּכְנַס אֲבִיהֶם בְּמִרְמָה אֵצֶל אָבִיו הָיָה רָאוּי לְהִתְקַלֵּל, מַה נֶּאֱמַר שָׁם? (שם כז): ״גַּם־בָּרוּךְ יִהְיֶה״. בַּמְּבָרְכִים נֶאֱמַר (דברים כז): ״אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת־הָעָם״. בַּמְּקַלְּלִים לֹא נֶאֱמַר ״וְאֵלֶּה יַעַמְדוּ לְקַלֵּל אֶת הָעָם״, אֶלָּא (שם) ״וְאֵלֶּה יַעַמְדוּ עַל הַקְּלָלָה״ - לֹא רָצָה לְהַזְכִּיר עֲלֵיהֶם שֵׁם קְלָלָה. **לֹא זָעַם ה׳•** (ברכות ו) אֲנִי אֵין כֹּחִי אֶלָּא שֶׁאֲנִי יוֹדֵעַ לְכַוֵּן הַשָּׁעָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כּוֹעֵס בָּהּ, וְהוּא לֹא כָּעַס כָּל הַיָּמִים הַלָּלוּג שֶׁבָּאתִי אֵלֶיךָ. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (מיכה ו): ״עַמִּי זְכָר־נָא מַה־יָּעַץ וְגוֹ׳ וּמֵה־עָנָה אוֹתוֹ בִּלְעָם וְגוֹ׳ לְמַעַן דַּעַת צִדְקוֹת ה׳״.

(ט) **כִּי־מֵרֹאשׁ צֻרִים אֶרְאֶנּוּ וּמִגְּבָעוֹת אֲשׁוּרֶנּוּ הֶן־עָם לְבָדָד יִשְׁכֹּן וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב:**

ט אֲרֵי מֵרֵישׁ טוּרַיָּא חֲזִיתֵהּ וּמֵרָמָתָא סְכִיתֵהּ הָא עַמָּא בִּלְחוֹדֵיהוֹן עֲתִידִין דְּיַחְסְנוּן עָלְמָא וּבַעֲמָמַיָּא לָא יִתְדָּנוּן גְּמִירָא:

רש״י◄ **כִּי־מֵרֹאשׁ צֻרִים אֶרְאֶנּוּ•** אֲנִי מִסְתַּכֵּל בְּרֵאשִׁיתָם וּבִתְחִלַּת שָׁרְשֵׁיהֶם וַאֲנִי רוֹאֶה אוֹתָם מְיֻסָּדִים וַחֲזָקִים כְּצוּרִים וּגְבָעוֹת הַלָּלוּ, עַל־יְדֵי אָבוֹתד וְאִמָּהוֹת. **הֶן־עָם לְבָדָד יִשְׁכֹּן•** הוּא אֲשֶׁר זִכּוּ לוֹ אֲבוֹתָיוה - לִשְׁכֹּן בָּדָד, כְּתַרְגּוּמוֹ. **וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב•** כְּתַרְגּוּמוֹ: לֹא יִהְיוּ נַעֲשִׂין כֻּלָּה עִם שְׁאָר הָאֻמּוֹת עוֹבְדֵי גִּילּוּלִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ל): ״כִּי אֶעֱשֶׂה כָלָה בְּכָל הַגּוֹיִם וְגוֹ׳״ - אֵינָן נִמְנִין עִם הַשְּׁאָר. דָּבָר אַחֵר: כְּשֶׁהֵן שְׁמֵחִיוז אֵין אֻמָּה שְׂמֵחָה עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לב): ״ה׳ בָּדָד יַנְחֶנּוּ״. וּכְשֶׁהָאֻמּוֹת עוֹבְדֵי גִּילּוּלִים בְּטוֹבָה, הֵם אוֹכְלִין עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד וְאֵין עוֹלֶה לָהֶם מִן הַחֶשְׁבּוֹן, וְזֶהוּ ״וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב״.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כח עמ׳ 170)

אֲנִי מִסְתַּכֵּל בְּרֵאשִׁיתָם וּבִתְחִלַּת שָׁרְשֵׁיהֶם (רש״י כג, ט) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ מוֹצִיא אֶת הַכָּתוּב מִפְּשׁוּטוֹ - בְּלִעָם עָמַד אָז עַל הַר גָּבוֹהַּ וּמִשָּׁם רָאָה אֶת יִשְׂרָאֵל. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהִקְשָׁה לוֹ: נֶאֱמַר לְעֵיל ״וַיֵּשֶׁא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר״, וְלֹא מָצִינוּ בִּדְבָרָיו מָשָׁל. לָכֵן מְפָרֵשׁ, שֶׁהַמָּשָׁל הוּא בַּמִּלִּים הַלָּלוּ: ״צוּרִים״ וּ״גְּבָעוֹת״ מָשָׁל הֵם לְחֹזֶק וְתֹקֶף שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

(י) **מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב וּמִסְפַּר אֶת־רֹבַע יִשְׂרָאֵל תָּמֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים וּתְהִי אַחֲרִיתִי כָּמֹהוּ:**

י מָן יֵיכוּל לְמִמְנֵי דַּעְדְּקַיָּא דְּבֵית יַעֲקֹב דַּאֲמִיר עֲלֵיהוֹן יִסְגּוּן כְּעַפְרָא דְּאַרְעָא אוֹ חָדָא מֵאַרְבַּע מַשְׁרְיָתָא דְּיִשְׂרָאֵל תְּמוּת נַפְשִׁי מוֹתָא דְּקַשִּׁיטוֹהִי וִיהֵי סוֹפִי כְּוָתְהוֹן:

רש״י◄ **מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב וְגוֹ׳•** כְּתַרְגּוּמוֹ: דַּעְדְּקַיָּא דְּבֵית יַעֲקֹב וְכוּ׳ מֵאַרְבַּע מַשְׁרְיָתָאז, אַרְבָּעָה דְּגָלִים. דָּבָר אַחֵר: ״עֲפַר יַעֲקֹב״ - אֵין חֶשְׁבּוֹן בַּמִּצְוֹת שֶׁהֵם מְקַיְּמִין בֶּעָפָר (דברים כב): ״לֹא תַחֲרוֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמוֹר״,

---

שפתי חכמים

(ח) **ב** וְיִהְיֶה פֵּירוּשׁ הַפָּסוּק ׳מָה אֶקֹּב׳, כִּי יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁלֹּא יַסְכִּים אֵל עַל יָדִי לְקַלֵּל, וּמִמָּה אֲנִי יוֹדֵעַ, מִשֶּׁלֹּא נִתְקַלְּלוּ כְּלָל אַף שֶׁהָיוּ רְאוּיִים לְהִתְקַלֵּל. שֶׁאֵין לוֹמַר שֶׁפֵּירוּשׁוֹ שֶׁאֵין הַשֵּׁם רוֹצֶה לְקַלְּלָם, אִם כֵּן מַאי ׳וּמָה אֶזְעֹם לֹא זָעַם ה׳״, שֶׁהֲרֵי כְּבָר אָמַר שֶׁאֵין הַשֵּׁם רוֹצֶה לְקַלְּלָם, אִם כֵּן אֲפִילּוּ הָיָה כּוֹעֵס בַּיָּמִים הָהֵם לֹא הָיָה יָכוֹל לְקַלְּלָם: **ג** וְאִם תֹּאמַר, כֵּיוָן שֶׁלֹּא יָכוֹל לְקַלֵּל אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁכּוֹעֵס הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא כָּעַס כָּל הַיָּמִים הַלָּלוּ, לָמָּה אָמַר לוֹ אֱלֹהִים ׳לֹא תָאֹר אֶת הָעָם׳, דְּהָא הַקְּלָלָה לֹא הָיְתָה חָלָה. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁעֲתִידִין לִיכָּשֵׁל בְּבַעַל פְּעוֹר וּמַגִּפָּה תָּבֹא עֲלֵיהֶם, וְאִם הָיָה מְקַלְּלָם הָיָה אוֹמֵר בִּשְׁבִיל הַקְּלָלָה בָּאָה הַמַּגֵּפָה. מָצָאתִי: תורה ט

(ט) **ד** אָבוֹת קְרוּיִם ׳צוּרִים׳, וְאִמָּהוֹת קְרוּיוֹת ׳גְּבָעוֹת׳: **ה** פֵּירוּשׁ, עַל כָּרְחָךְ הַאי ׳הֶן׳ נִמְשָׁךְ לִתְחִלַּת הַמִּקְרָא, ׳כִּי מֵרֹאשׁ צוּרִים׳ וגו׳ הֵן הָאָבוֹת כְּמוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ רַשִׁ״י, וּבָא לְהוֹדִיעַ מַה הוּא הַחֹזֶק שֶׁזָּכוּ לוֹ אֲבוֹתָיו, וְאָמַר ׳הֶן עָם׳ וגו׳, וְהוּא אֲשֶׁר זָכוּ לוֹ אֲבוֹתָיו, כְּתַרְגּוּמוֹ בִּלְחוֹדֵיהוֹן עֲתִידִין וכו׳, דְּאִם לֹא כֵּן מַה הוּא לְשׁוֹן ׳הֶן׳, הָיָה לוֹ לוֹמַר ׳וְהוּא עָם׳ וגו׳: **ו** דִּלְטַעַם רִאשׁוֹן קָשֶׁה, מֵהֵיכָא תֵּיתֵי שֶׁיִּהְיוּ נַעֲשִׂים כֻּלָּה עִם הָעוֹבְדֵי גִּלּוּלִים, לָכֵן פֵּירֵשׁ דָּבָר אַחֵר. וּלְדָבָר אַחֵר קָשֶׁה, מְנָא לֵיהּ לְחַלֵּק בֵּין שִׁמְחָה לְפוּרְעָנוּת, לָכֵן פֵּירֵשׁ טַעַם רִאשׁוֹן: תורה י

(י) **ז** לְפִי שֶׁפֵּירֵשׁ ׳מִי מָנָה עֲפַר׳ כו׳ כְּתַרְגּוּמוֹ, וְהַתַּרְגּוּם מְתַרְגֵּם בּוֹ מֵאַרְבַּע מַשְׁרְיָתָא, וְלֹא יָדַעְנוּ מַאי הוּא. לְכָךְ פֵּירֵשׁ מֵאַרְבָּעָה דְּגָלִים. וְקַל לְהָבִין: **ח** וְיִהְיֶה הַמִּקְרָא הַזֶּה מְסוֹרָס, כְּאִלּוּ אָמַר ׳מִי מָנָה מַה שֶׁעוֹשֶׂה יַעֲקֹב בְּעָפָר׳, פֵּירוּשׁ הַמִּצְוֹת שֶׁעוֹשֶׂה בְּעָפָר, ׳וּמִסְפַּר אֶת רֹבַע יִשְׂרָאֵל׳, זֶרַע הַיּוֹצֵא מִן הַתַּשְׁמִישׁ, כְּאִלּוּ אָמַר, מִי מָנָה מִצְוֹת הֶעָפָר שֶׁעוֹשִׂים יִשְׂרָאֵל וּמִסְפַּר זֶרַע רֹבַע יִשְׂרָאֵל כַּמָּה הֵם. וְלֹא יָדַעְתִּי מַה יֵּעָשׂוּ בְּמִלַּת ׳אֶת׳. עַד כָּאן לְשׁוֹן הָרְאֵ״ם. וְהָא דְּפֵירֵשׁ דָּבָר אַחֵר וכו׳, מִשּׁוּם דִּלְטַעַם רִאשׁוֹן קָשֶׁה, וְכִי לָא

(ויקרא יט): "לֹא תִזְרַע כִּלְאַיִם", אֵפֶר פָּרָה וַעֲפַר סוֹטָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם. **וּמִסְפַּר אֶת־רֹבַע יִשְׂרָאֵל**, רְבִיעוֹתֵיהֶן, זֶרַע הַיּוֹצֵא מִן הַתַּשְׁמִישׁ שֶׁלָּהֶם. **תָּמֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים**ט• שֶׁבָּהֶם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לח עמ׳ 96)

וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם (רש"י כג, י) יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבְּתֵיבוֹת אֵלּוּ מִתְכַּוֵּן רַשִׁ"י לְאַרְבַּע מִצְוֹת נוֹסָפוֹת: אִסּוּר חֲרִישָׁה בְּשַׁבָּת וּבִשְׁמִטָּה, אִסּוּר זְרִיעָה בְּשַׁבָּת וּבִשְׁמִטָּה, כִּסּוּי דָּם בְּעָפָר, "וְעָפָר אַחֵר יִקַּח וְטָח אֶת הַבַּיִת". וּבִלְעָם מְתָאֵר בְּכָךְ אֶת מַעֲלָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל לְעֻמַּת אֻמּוֹת הָעוֹלָם: לִבְנֵי נֹחַ יֵשׁ רַק **שָׁבַע** מִצְוֹת, וּלְיִשְׂרָאֵל יֵשׁ לְפָחוֹת שְׁמוֹנֶה בָּעָפָר בִּלְבַד.

(יא) וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם מֶה עָשִׂיתָ לִּי לָקֹב אֹיְבַי לְקַחְתִּיךָ וְהִנֵּה בֵּרַכְתָּ בָרֵךְ׃

יא וַאֲמַר בָּלָק לְבִלְעָם מָה עֲבַדְתָּ לִי לְמִילַט סַנְאַי דְּבַרְתִּיךָ וְהָא בָרְכָא מְבָרְכַת לְהוֹן׃

(יב) וַיַּעַן וַיֹּאמֶר הֲלֹא אֵת אֲשֶׁר יָשִׂים יְהוָה בְּפִי אֹתוֹ אֶשְׁמֹר לְדַבֵּר׃

יב וַאֲתִיב וַאֲמַר הֲלָא יָת דִּישַׁוִּי יְיָ בְּפוּמִי יָתֵהּ אֶטַּר לְמַלָּלָא׃

◆ יום חמישי י׳ תמוז ◆

(יג) וַיֹּאמֶר אֵלָיו בָּלָק לֵךְ־נָא אִתִּי אֶל־מָקוֹם אַחֵר אֲשֶׁר תִּרְאֶנּוּ מִשָּׁם אֶפֶס קָצֵהוּ תִרְאֶה וְכֻלּוֹ לֹא תִרְאֶה וְקָבְנוֹ־לִי מִשָּׁם׃

יג וַאֲמַר לֵהּ בָּלָק אִיתָא כְּעַן עִמִּי לַאֲתַר אָחֳרָן דְּתִחֲזַנֵּהּ מִתַּמָּן לְחוֹד קְצָתֵהּ תֶּחֱזֵי וְכֻלֵּהּ לָא תֶחֱזֵי וּתְלוּטֵהּ לִי מִתַּמָּן׃

רש"י◄ **וְקָבְנוֹ־לִי**• לְשׁוֹן צִוּוּי: קַלְּלֵהוּ לִי.

(יד) וַיִּקַּחֵהוּ שְׂדֵה צֹפִים אֶל־רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וַיִּבֶן שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וַיַּעַל פָּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ׃

יד וְדַבְּרֵהּ לַחֲקַל סְכוּתָא לְרֵישׁ רָמָתָא וּבְנָא שַׁבְעָא מַדְבְּחִין וְאַסֵּק תּוֹר וּדְכַר עַל כָּל מַדְבְּחָא׃

רש"י◄ **שְׂדֵה צֹפִים**• מָקוֹם גָּבֹהַּ הָיָה, שֶׁשָּׁם הַצּוֹפֶה עוֹמֵד לִשְׁמֹר אִם יָבֹא חַיִל עַל הָעִיר. **רֹאשׁ הַפִּסְגָּה**• בִּלְעָם לֹא הָיָה קוֹסֵם כְּבָלָק; רָאָה בָּלָק שֶׁעֲתִידָה פִּרְצָה לְהִפָּרֵץ בְּיִשְׂרָאֵל מִשָּׁם, שֶׁשָּׁם מֵת מֹשֶׁה. כְּסָבוּר שֶׁשָּׁם תָּחוּל עֲלֵיהֶם הַקְּלָלָה, וְזוֹ הִיא הַפִּרְצָה שֶׁאֲנִי רוֹאֶה.

(טו) וַיֹּאמֶר אֶל־בָּלָק הִתְיַצֵּב כֹּה עַל־עֹלָתֶךָ וְאָנֹכִי אִקָּרֶה כֹּה׃

טו וַאֲמַר לְבָלָק אִתְעַתַּד הָכָא עַל עֲלָתָךְ וַאֲנָא אִתְמְטֵי עַד כָּא׃

רש"י◄ **אִקָּרֶה כֹּה**• מֵאֵת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. **אִקָּרֶה**• לְשׁוֹן אֶתְפָּעֵל.

(טז) וַיִּקָּר יְהוָה אֶל־בִּלְעָם וַיָּשֶׂם דָּבָר בְּפִיו וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל־בָּלָק וְכֹה תְדַבֵּר׃

טז וַעֲרַע מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ לְבִלְעָם וְשַׁוִּי פִּתְגָּמָא בְּפוּמֵהּ וַאֲמַר תּוּב לְוָת בָּלָק וּכְדֵין תְּמַלֵּל׃

רש"י◄ **וַיָּשֶׂם דָּבָר בְּפִיו**• וּמַה הִיא הַשִּׁימָה הַזֹּאת? וּמֶה חָסֵר הַמִּקְרָא בְּאָמְרוֹ: "שׁוּב אֶל־בָּלָק וְכֹה תְדַבֵּר"?

שפתי חכמים

יָדְעִינַן מִסְפַּר אַרְבָּעָה דְּגָלִים, שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר לִסְפּוֹר אוֹתָן, לָכֵן הֵבִיא דָּבָר אַחֵר וכו׳, וְכִדְפֵירַשְׁתִּי דִּבְמִתַּן שְׂכָרָן קָמַיְירֵי. וּלְדָבָר אַחֵר קָשֶׁה, שֶׁצָּרִיךְ לְסָרֵס הַמִּקְרָא, לְכָךְ פֵּירֵשׁ גַּם טַעַם רִאשׁוֹן: **ט** פֵּירוּשׁ, וְלֹא יִשָּׁרִים סְתָם, דְּאִם כֵּן הַבְּרָכָה הַזֹּאת אֵינָהּ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְאֵיךְ אָמַר בָּלָק ׳לָקֹב אוֹיְבַי לִקַּחְתִּיךָ וְהִנֵּה בֵּרַכְתָּ בָרֵךְ׳: תורה יא (טז) **י** שְׁתֵּי קוּשְׁיוֹת מַקְשֶׁה רַשִׁ"י. חָדָא, מַה הִיא הַשִּׁימָה הַזֹּאת, דְּלֹא מְפָרֵשׁ הַפָּסוּק מַה הִיא הַשִּׁימָה; וְעוֹד, מֶה חָסֵר

אֶלָּא כְּשֶׁהָיָה שׁוֹמֵעַ שֶׁאֵינוֹ נִרְשָׁה לְקַלֵּל, אָמַר: מָה אֲנִי חוֹזֵר אֵצֶל בָּלָק לְצַעֲרוֹ? (סנהדרין ק״ה) וְנָתַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רֶסֶן וְחַכָּה בְּפִיו, כְּאָדָם הַפּוֹקֵס בְּהֵמָה בְּחַכָּה לְהוֹלִיכָהּ אֶל אֲשֶׁר יִרְצֶה, אָמַר לוֹ: עַל־כָּרְחֶךָ תָּשׁוּב אֶל בָּלָק.

(יז) וַיָּבֹא אֵלָיו וְהִנֹּו נִצָּב עַל־עֹלָתוֹ וְשָׂרֵי מוֹאָב אִתּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ בָּלָק מַה־דִּבֶּר יְהוָה:

יז וַאֲתָא לְוָתֵהּ וְהוּא מְעַתַּד עַל עֲלָתֵהּ וְרַבְרְבֵי מוֹאָב עִמֵּהּ וַאֲמַר לֵהּ בָּלָק מָא מַלִּיל יְיָ׃

רש״י ◄ וְשָׂרֵי מוֹאָב אִתּוֹ • וּלְמַעְלָה הוּא אוֹמֵר: ״וְכָל־שָׂרֵי מוֹאָב״? כֵּיוָן שֶׁרָאוּ שֶׁאֵין בּוֹ תִּקְוָה, הָלְכוּ לָהֶם מִקְצָתָם וְלֹא נִשְׁאֲרוּ אֶלָּא מִקְצָתָם. מַה־דִּבֶּר ה׳ • (במ״ר) לְשׁוֹן צְחוֹק הוּא זֶהָל, כְּלוֹמַר: אֵינְךָ בִּרְשׁוּתְךָ.

(יח) וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר קוּם בָּלָק וּשְׁמָע הַאֲזִינָה עָדִי בְּנוֹ צִפֹּר:

יח וּנְטַל מַתְלֵהּ וַאֲמַר קוּם בָּלָק וּשְׁמַע אָצֵית לְמֵימְרִי בַּר צִפּוֹר׃

רש״י ◄ קוּם בָּלָק • כֵּיוָן שֶׁרָאָהוּ מְצַחֵק בּוֹ, נִתְכַּוֵּן לְצַעֲרוֹ: עֲמֹד עַל רַגְלֶיךָ, אֵינְךָ רַשַּׁאי לֵישֵׁב, וַאֲנִי שָׁלוּחַ אֵלֶיךָ בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם. בְּנוֹ צִפֹּר • לְשׁוֹן מִקְרָא הוּא זֶה, כְּמוֹ (תהילים קד): ״חַיְתוֹ יָעַר״, (בראשית א): ״וְחַיְתוֹ־אֶרֶץ״, (תהלים קיד): ״לְמַעְיְנוֹ מָיִם״.

(יט) לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב וּבֶן־אָדָם וְיִתְנֶחָם הַהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה וְדִבֶּר וְלֹא יְקִימֶנָּה:

יט לָא כְּמִלֵּי בְּנֵי אֱנָשָׁא מֵימַר אֱלָהָא בְּנֵי אֱנָשָׁא אָמְרִין וּמְכַדְּבִין וְאַף לָא כְּעוֹבָדֵי בְּנֵי בְּשָׂרָא דִּי אִנּוּן גָּזְרִין לְמֶעְבַּד וְתַיְּבִין וּמִתְמַלְּכִין דְּהוּא אָמַר וְעָבֵד וְכָל מֵימְרֵהּ מִתְקַיָּם׃

רש״י ◄ לֹא אִישׁ אֵל וְגוֹ׳ • כְּבָר נִשְׁבַּע לָהֶם לַהֲבִיאָם וּלְהוֹרִישָׁם אֶרֶץ שִׁבְעָה אֻמּוֹת, וְאַתָּה סָבוּר לַהֲמִיתָם בַּמִּדְבָּר?. הַהוּא אָמַר וְגוֹ׳ • בִּלְשׁוֹן תְּמַהּמ, וְתַרְגּוּמוֹ: ״וְתַיְּבִין וּמִתְמַלְּכִין״ - חוֹזְרִיסנ וְנִמְלָכִין לַחֲזוֹר בָּהֶם.

(כ) הִנֵּה בָרֵךְ לָקָחְתִּי וּבֵרֵךְ וְלֹא אֲשִׁיבֶנָּה:

כ הָא בִּרְכַּן קַבֵּלִית וַאֲבָרְכִנֵּהּ לְיִשְׂרָאֵל וְלָא אָתֵב בִּרְכָתִי מִנֵּהּ׃

רש״י ◄ הִנֵּה בָרֵךְ לָקָחְתִּי • אַתָּה שׁוֹאֲלֵנִי ״מַה־דִּבֶּר ה׳״? קִבַּלְתִּי מִמֶּנּוס לְבָרֵךְ אוֹתָם. (ס״א: ״בָּרֵךְ״ כְּמוֹ ״לְבָרֵךְ״). וּבֵרֵךְ וְלֹא אֲשִׁיבֶנָּה • הוּא בֵּרֵךְ אוֹתָם, וַאֲנִי לֹא אָשִׁיבע אֶת בִּרְכָתוֹ. וּבֵרֵךְ • כְּמוֹ וּבִרֵּךְ, וְכֵן

שפתי חכמים

הַמִּקְרָא בְּאָמְרוֹ כוֹ׳, רְצוֹנוֹ לוֹמַר הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב ׳וַיִּקַּר ה׳ אֶל בִּלְעָם וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל בָּלָק׳ וגו׳, דְּהָא לֹא חָסֵר הַמִּקְרָא כְּלוּם אִי לֹא אָמַר ׳וַיָּשֶׂם דָּבָר בְּפִיו׳. וְהָרְאֵ״ם פֵּירֵשׁ, מַה הִיא הַשִּׂימָה הַזּוֹאת, דְּאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁמַּאֲמַר ׳שוּב אֶל בָּלָק׳ הוּא פֵּירוּשׁ ׳וַיָּשֶׂם דָּבָר בְּפִיו׳, דְּאִם כֵּן ׳וַיֹּאמֶר׳ לָמָּה לִי, הָיָה לוֹ לוֹמַר ׳וַיָּשֶׂם דָּבָר בְּפִיו, שׁוּב אֶל בָּלָק וְכֹה תְדַבֵּר׳: כ וְאִם תֹּאמַר, לָמָּה לֹא פֵּירֵשׁ רַשִּׁ״י זֶה לְעֵיל, דְּשָׁם גַּם כֵּן כְּתִיב ׳וַיָּשֶׂם ה׳ דָּבָר בְּפִי בִּלְעָם וַיֹּאמֶר שוּב אֶל בָּלָק וְכֹה תְדַבֵּר׳. יֵשׁ לוֹמַר, דִּלְעֵיל יֵשׁ לוֹמַר דְּ׳וַיָּשֶׂם ה׳ בְּפִיו׳ וגו׳ הוּא תְּשׁוּבָה עַל ׳אֶת שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחוֹת עָרַכְתִּי׳ וגו׳, אֲבָל הָכָא קָשֶׁה הֲלֹא לֹא דִּבֵּר בִּלְעָם כְּלוּם: תורה יז

(יז) ל דְּאִם לֹא כֵּן ׳מַה בְּפִיךָ׳ מִיבָּעֵי לֵיהּ, דִּפְשִׁיטָא שֶׁשָּׁאַל מַה דִּבֶּר ה׳. (גור אריה) דְּאִם לֹא כֵּן, מָה הָיָה צָרִיךְ לִשְׁאוֹל, דְּוַדַּאי מֵעַצְמוֹ יֹאמַר לוֹ מַה דִּבֶּר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ כְּבָרְאשׁוֹנָה, אֶלָּא כְּוַן לְצַחֵק: תורה יח

(יט) מ כְּלוֹמַר, וְכִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא ׳אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה וְדִבֵּר וְלֹא יְקִימֶנָּה׳: נ כְּלוֹמַר, תַּרְגּוּמוֹ שֶׁל ׳וְיִתְנֶחָם׳ תָּיְיבִין וּמִתְמַלְּכִין. וּפֵירֵשׁ, חוֹזְרִין וְנִמְלָכִין לַחֲזוֹר בָּהֶם, וְהוּא מִדִּבְרֵי רַשִּׁ״י זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. וּלְפִי הַתַּרְגּוּם אֵינוֹ לְשׁוֹן תְּמִיָּה, כְּלוֹמַר בְּנֵי אָדָם דַּרְכָּם בְּכָךְ, אֲבָל לֹא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: תורה כ

(כ) ם הוֹדִיעָנוּ בָּזֶה, כִּי ׳בָּרֵךְ׳ אֵינוֹ דָּבוּק עִם ׳וְדִבֵּר וְלֹא יְקִימֶנָּה׳ הַסָּמוּךְ לוֹ, אֶלָּא עִם מַאֲמַר ׳מַה דִּבֵּר ה׳׳. וְאָמַר ׳קִבַּלְתִּי׳ בִּמְקוֹם ׳לָקַחְתִּי׳, שֶׁהֲרֵי לֹא לָקַח מִמֶּנּוּ כְּפֵירוּשׁ לְקִיחָה בְּכָל מָקוֹם. וְלִהְיוֹת שֶׁמִּלַּת ׳בָּרֵךְ׳ מָקוֹר, הוֹסִיף לָמֶ״ד, כִּי הַמָּקוֹר בְּכָל מָקוֹם יִצְטָרֵךְ לְשִׁימּוּשׁ אוֹתִיּוֹת בכל״ם. וּלְהוֹרוֹת מִמִּי קִבֵּל הַבְּרָכוֹת הוֹסִיף מִלַּת ׳מִמֶּנּוּ׳, וּלְהוֹרוֹת לְמִי יְבָרֵךְ הוֹסִיף מִלַּת ׳אוֹתָם׳: ע הוֹדִיעָנוּ בָּזֶה שֶׁמִּלַּת ׳בָּרֵךְ׳ הוּא פֹּעַל, כְּלוֹמַר שֶׁבֵּרֵךְ אוֹתָם, וְלֹא שֵׁם, כְּלוֹמַר שֶׁהוּא מוּכָן לְבָרֵךְ אוֹתָם. וּמִפְּנֵי שֶׁמִּלַּת ׳וְלֹא אֲשִׁיבֶנָּה׳ אֵינוֹ נוֹפֵל אֶלָּא עַל הַשֵּׁם, כְּלוֹמַר שֶׁעֲדַיִּין לֹא בֵּרֵךְ אוֹתָם, וְלֹא אֲשִׁיבֶנּוּ מִמַּחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁרוֹצֶה לְבָרֵךְ אוֹתָם, אֲבָל עַל הַפֹּעַל אֵינוֹ נוֹפֵל ׳לֹא

הוּא גִּזְרַת רִי״ש, כְּמוֹ (תהלים עד): ״אוֹיֵב חֵרֵף״, כְּמוֹ חֵרֵף. וְכֵן (שם י): ״וּבוֹצֵעַ בֵּרֵךְ״, הַמְהַלֵּל וּמְבָרֵךְ אֶת הַגּוֹזֵל וְאוֹמֵר: אַל תִּירָא כִּי לֹא תֵעָנֵשׁ, שָׁלוֹם יִהְיֶה לְךָ - מַרְגִּיז הוּא לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. וְאֵין לוֹמַר בֵּרֵךְ שֵׁם דָּבָר, שֶׁאִם־כֵּן הָיָה נָקוּד בְּפַתָּח קָטָן (ר״ל: סֶגוֹל תַּחַת הָרִי״ש) וְטַעֲמוֹ לְמַעְלָה, אֲבָל לְפִי שֶׁהוּא פָּעַל, הוּא נָקוּד קָמָץ קָטָן (צֵירֵי) וְטַעֲמוֹ לְמַטָּה.

(כא) לֹא־הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב וְלֹא־רָאָה עָמָל בְּיִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהָיו עִמּוֹ וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ׃

כא אִסְתַּכָּלִית לֵית פָּלְחֵי גְּלוּלִין בִּדְבֵית יַעֲקֹב וְאַף לָא עָבְדֵי לֵאוּת שְׁקַר בְּיִשְׂרָאֵל מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהֲהוֹן בְּסַעְדְּהוֹן וּשְׁכִינַת מַלְכְּהוֹן בֵּינֵיהוֹן׃

רש״י◄ **לֹא־הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב וגו׳** • כְּתַרְגּוּמוֹ. דָּבָר אַחֵר: אַחֲרֵי פְּשׁוּטוֹ הוּא נִדְרָשׁ מִדְרָשׁ נָאֶה. **לֹא הִבִּיט** • הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא ״אָוֶן״ שֶׁבְּיַעֲקֹב, שֶׁכְּשֶׁהֵן עוֹבְרִין עַל דְּבָרָיו אֵינוֹ מְדַקְדֵּק אַחֲרֵיהֶם לְהִתְבּוֹנֵן בְּאַוְנִיּוֹתפ שֶׁלָּהֶם וּבָעֲמָלָן, שֶׁהֵן עוֹבְרִים עַל דָּתוֹ. **עָמָל** • לְשׁוֹן עֲבֵרָה, כְּמוֹ (שם ז): ״הָרָה עָמָל״, (שם י): ״כִּי אַתָּה עָמָל וָכַעַס תַּבִּיט״, לְפִי שֶׁהָעֲבֵרָה הִיא עָמָל לִפְנֵי הַמָּקוֹם. **ה׳ אֱלֹהָיו עִמּוֹ** • אֲפִלּוּ מַכְעִיסִין וּמַמְרִים לְפָנָיו, אֵינוֹ זָז מִתּוֹכָן. **וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ** • לְשׁוֹן חִבָּה וְרֵעוּת, כְּמוֹ (שמואל ב טו): ״רֵעֶה דָוִד״ אוֹהֵב דָּוִד, (שופטים טו): ״וַיִּתְּנָהּ לְמֵרֵעֶהוּ״. וְכֵן תִּרְגֵּם אוֹנְקְלוֹס: וּשְׁכִינַת מַלְכְּהוֹן בֵּינֵיהוֹן.

(כב) אֵל מוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם כְּתוֹעֲפֹת רְאֵם לוֹ׃

כב אֱלָהּ דְּאַפֵּקְנוּן מִמִּצְרָיִם תְּקֻפָּא וְרוּמָא דִּילֵהּ׃

רש״י◄ **אֵל מוֹצִיאָם מִמִּצְרָיִם** • אַתָּה אָמַרְתָּ: ״הִנֵּה עַם יָצָא מִמִּצְרַיִם״, לֹא יָצָא מֵעַצְמוֹ, אֶלָּא הָאֱלֹהִים הוֹצִיאָם. **כְּתוֹעֲפֹת רְאֵם לוֹ** • כְּתֹקֶף רוּמצ וְגֹבַהּ שֶׁלּוֹ. וְכֵן (איוב כב): ״וְכֶסֶף תּוֹעָפוֹת״ - לְשׁוֹן מָעוֹז הַמָּה. וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁהוּא לְשׁוֹן (בראשית א): ״וְעוֹף יְעוֹפֵף״, הַמְעוֹפֵף בְּרוּם וָגֹבַהּק, וְתֹקֶף רַב הוּא זֶה. **תּוֹעֲפֹת רְאֵם** • עֲפִיפַת גֹּבַהּ. דָּבָר אַחֵר: ״תּוֹעֲפֹת רְאֵם״. תֹּקֶף רְאֵמִים. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: (גיטין סח) אֵלּוּ הַשֵּׁדִים.

(כג) כִּי לֹא־נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב וְלֹא־קֶסֶם בְּיִשְׂרָאֵל כָּעֵת יֵאָמֵר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה־פָּעַל אֵל׃

כג אֲרֵי לָא נַחֲשַׁיָּא צָבָן דְּיִיטַב לְדִבֵּית יַעֲקֹב וְאַף לָא קְסָמַיָּא רְעַן בִּרְבוּת בֵּית יִשְׂרָאֵל כְּעִדָּן יִתְאַמַּר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מָה עֲבַד אֱלָהָא׃

רש״י◄ **כִּי לֹא־נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב** • כִּי רְאוּיִים הֵם לִבְרָכָה, שֶׁאֵין בָּהֶם מְנַחֲשִׁים וְקוֹסְמִים. **כָּעֵת יֵאָמֵר לְיַעֲקֹב וגו׳** • עוֹד עָתִיד לִהְיוֹת עֵת כָּעֵת הַזֹּאתש, אֲשֶׁר תִּגָּלֶה חִבָּתָן לְעֵיניַ כֹּל, שֶׁהֵן יוֹשְׁבִין לְפָנָיו וְלוֹמְדִים תּוֹרָה מִפִּיו וּמְחִיצָתָן לִפְנִים מִמַּלְאַכֵי הַשָּׁרֵת, וְהֵם יִשְׁאָלוּ לָהֶם: מַה פָּעַל אֵל, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ל): ״וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת־מוֹרֶיךָ״. דָּבָר אַחֵר: ״יֵאָמֵר לְיַעֲקֹב״ - אֵינוֹ לְשׁוֹן עָתִיד, אֶלָּא לְשׁוֹן הֹוֶה: אֵינָן צְרִיכִים לִמְנַחֵשׁ

שפתי חכמים

אֶשִׁיבֶנָּה׳ כֵּיוָן שֶׁכְּבָר בֵּרֵךְ אוֹתָם, הוּצְרַךְ לוֹמַר ׳וְלֹא אָשִׁיב אֶת בִּרְכָתוֹ׳, כְּאִלּוּ אָמַר ׳וּבֵרֵךְ בְּרָכָה וְלֹא אֶשִׁיבֶנָּה׳: תורה כא

(כא) **פ** ׳בְּאוֹנִיּוֹת שֶׁלָּהֶם׳, לְשׁוֹן ׳אָוֶן׳: תורה כב

(כב) **צ** רְצוֹנוֹ בָּזֶה, דְּמִלַּת ׳רְאֵם׳ כְּמוֹ רוּם, לֹא רְאֵם שֶׁהוּא בְּהֵמָה, שֶׁאֵין רָאוּי לְיַחֵס כֹּחַ הָאֵל לִבְהֵמָה. וְהָכִי קָאָמַר, כְּמוֹ הַבַּנָּאִי שֶׁבָּנָה בִּנְיָן גָּבוֹהַּ וְחָזָק, אַתָּה מַכִּירוֹ וְיוֹדֵעַ שֶׁהוּא חָזָק, כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּנָה עוֹלָמוֹ וְיִסְּדוֹ עַל חָזְקוֹ, וְהוֹצִיאָם בְּחָזְקָה כְּתֹקֶף רוּם וְגוֹבַהּ שֶׁלּוֹ, רְצוֹנוֹ לוֹמַר כְּחָזְקַת עוֹלָמוֹ. וּרְצוֹנוֹ לוֹמַר, ׳כְּתוֹעֲפוֹת׳ דְּהָכָא ׳וְכֶסֶף תּוֹעֲפוֹת׳ שְׁנֵיהֶם לְשׁוֹן מָעוֹז: **ק** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, דְּהוּא רוֹצֶה לָתֵת טַעַם לְמָה נִקְרָא הַתּוֹקֶף בִּלְשׁוֹן ׳תּוֹעֲפוֹת׳. וְאָמַר, שֶׁהוּא לְשׁוֹן ׳עוֹף יְעוֹפֵף׳, דְּמַה שֶׁיָּעוּף הָעוֹף תֹּקֶף רַב הוּא זֶה, לְפִי שֶׁסֵּדֶר כָּל דָּבָר שֶׁהוּא מוּרְכָּב מֵאַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת, כְּשֶׁזּוֹרְקִין אוֹתוֹ בָּאֲוִיר נוֹפֵל לָאָרֶץ, וְהָעוֹף מְעוֹפֵף בָּאֲוִיר שֶׁהוּא הֵפֶךְ טִבְעוֹ, בְּוַדַּאי כֹּחַ רַב יֵשׁ לוֹ: **ר** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, כְּתֹקֶף הַשֵּׁדִים שֶׁפּוֹרְחִין בִּמְהִירוּת מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ. וּלְטַעַם רִאשׁוֹן קָשֶׁה, לָמָּה כְּתִיב ׳רְאֵם׳, לָכֵן הֵבִיא דָּבָר אַחֵר דְּשֵׁדִים נִקְרָאִים ׳רְאֵמִים׳. וּלְדָבָר אַחֵר קָשֶׁה, הָיָה לוֹ לוֹמַר בַּקָּרָא ׳רְאֵמִים׳, לָכֵן פֵּירֵשׁ גַּם טַעַם רִאשׁוֹן. וְקַל לְהָבִין: תורה כג

(כג) **ש** מִפְּנֵי שֶׁכַּ״ף הַדִּמְיוֹן מוֹרָה שֶׁהוּא מְדַמֶּה עֵת אַחֶרֶת לָעֵת הַזֹּאת: **ת** מִפְּנֵי דִּלְעֵיל מִינַּיהּ כְּתִיב ׳וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ׳, שֶׁהוּא חִבָּה וְרֵיעוּת, אָמַר עוֹד עָתִיד שֶׁתְּהֵא עֵת אַחֶרֶת כָּזֹאת שֶׁיֵּשְׁבוּ לְפָנָיו

וְקוֹסֵם, כִּי בְּכָל עֵת שֶׁצָּרִיךְ לְהֵאָמֵר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה פָּעַל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וּמַה גְּזֵרוֹתָיו בַּמָּרוֹם, אֵינָן מְנַחֲשִׁים וְקוֹסְמִים[א], אֶלָּא נִמְסָר לָהֶם עַל־פִּי נְבִיאֵיהֶם מַה הִיא גְּזֵרַת הַמָּקוֹם, אוֹ אוּרִים וְתֻמִּים מַגִּידִים לָהֶם. וְאוֹנְקְלוֹס לֹא תִּרְגֵּם כֵּן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יח עמ' 266)

וּמְחִיצָתָן לִפְנִים מִמְּחִיצַת מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת (רש"י כג, כג) רַשִׁ"י פֵּרֵשׁ לְעֵיל (ויקרא א, א) שֶׁמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מִשְׁתַּמְּשִׁין בִּלְשׁוֹן "וַיִּקְרָא", וְאֵלּוּ בִּנְבִיאֵי הָאֻמּוֹת נֶאֱמַר לְשׁוֹן "וַיִּקַּר", לְשׁוֹן אַרְעִי וְטָמְאָה. וְהַיְנוּ, שֶׁבִּלְעָם הָיָה **לְמַטָּה** מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. מוּבָן אַפּוֹא, שֶׁמִּבְּחִינָתוֹ יֶשְׁנָהּ חֲשִׁיבוּת מְיֻחֶדֶת בְּכָךְ שֶׁיִּשְׂרָאֵל הֵם **לְמַעְלָה** מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת.

(כד) הֶן־עָ֣ם כְּלָבִיא֩ יָקוּ֨ם וְכַאֲרִ֜י יִתְנַשָּׂ֗א לֹ֤א יִשְׁכַּב֙ עַד־יֹאכַ֣ל טֶ֔רֶף וְדַם־חֲלָלִ֖ים יִשְׁתֶּֽה׃

כד הָא עַמָּא כְּלֵיתָא שָׁרֵי וּכְאַרְיָא יִתְנַטָּל לָא יִשְׁרֵי בְּאַרְעֵהּ עַד דְּיִקְטוֹל קְטוֹל וְנִכְסֵי עַמְמַיָּא יֵירָת׃

רש"י◄ הֶן־עָם כְּלָבִיא יָקוּם וְגוֹ'• כְּשֶׁהֵן עוֹמְדִין מִשֵּׁינָתָם שַׁחֲרִית, הֵן מִתְגַּבְּרִים כְּלָבִיא וְכַאֲרִי לַחֲטֹף אֶת הַמִּצְוֹת: לִלְבֹּשׁ צִיצִית, לִקְרֹא אֶת שְׁמַע וּלְהָנִיחַ תְּפִלִּין. **לֹא יִשְׁכַּב•** בַּלַּיְלָה עַל מִטָּתוֹ עַד שֶׁהוּא אוֹכֵל[ב] וּמְחַבֵּל כָּל מַזִּיק הַבָּא לְטָרְפוֹ. כֵּיצַד? קוֹרֵא אֶת שְׁמַע עַל מִטָּתוֹ וּמַפְקִיד רוּחוֹ בְּיַד הַמָּקוֹם. בָּא מַחֲנֶה וְגַיִס לְהַזִּיקָם - הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שׁוֹמְרָם וְנִלְחָם מִלְחֲמוֹתֵיהֶם וּמַפִּילָם[ג] חֲלָלִים. דָּבָר אַחֵר: הֶן־עָם כְּלָבִיא יָקוּם וְגוֹ', כְּתַרְגּוּמוֹ. **וְדַם־חֲלָלִים יִשְׁתֶּה•** (במ"ר) נִתְנַבֵּא שֶׁאֵין מֹשֶׁה מֵת עַד שֶׁיַּפִּיל מַלְכֵי מִדְיָן[ד] חֲלָלִים, וְיֵהָרֵג הוּא עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע יג): "וְאֶת־בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר הַקּוֹסֵם הָרְגוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּחֶרֶב אֶל־חַלְלֵיהֶם".

(כה) וַיֹּ֣אמֶר בָּלָ֗ק אֶל־בִּלְעָ֔ם גַּם־קֹ֥ב לֹ֖א תִקְּבֶ֑נּוּ גַּם־בָּרֵ֥ךְ לֹ֖א תְבָרְכֶֽנּוּ׃

כה וַאֲמַר בָּלָק לְבִלְעָם אַף מִילַט לָא תְלוּטִנּוּן אַף בָּרְכָא לָא תְבָרְכִנּוּן׃

רש"י◄ **גַּם־קֹב לֹא תִקְּבֶנּוּ•** "גַּם" רִאשׁוֹן מוּסָף עַל "גַּם" הַשֵּׁנִי, וְ"גַּם" שֵׁנִי[ה] עַל "גַּם" רִאשׁוֹן. וְכֵן (מ"א ג): "גַּם־לִי גַּם־לָךְ לֹא יִהְיֶה", וְכֵן (דברים לב): "גַּם בָּחוּר גַּם בְּתוּלָה".

(כו) וַיַּ֣עַן בִּלְעָ֗ם וַיֹּ֤אמֶר אֶל־בָּלָק֙ הֲלֹ֣א דִבַּ֔רְתִּי אֵלֶ֖יךָ לֵאמֹ֑ר כֹּ֣ל אֲשֶׁר־יְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֹתוֹ֣ אֶֽעֱשֶֽׂה׃

כו וַאֲתֵב בִּלְעָם וַאֲמַר לְבָלָק הֲלָא מַלֵּלִית עִמָּךְ לְמֵימַר כֹּל דִּי יְמַלֵּל יְיָ יָתֵהּ אֶעְבֵּד׃

◆ יום שישי י"א תמוז ◆

(כז) וַיֹּ֣אמֶר בָּלָ֗ק אֶל־בִּלְעָם֙ לְכָה־נָּ֣א אֶקָּחֲךָ֔ אֶל־מָק֖וֹם אַחֵ֑ר אוּלַ֣י יִישַׁר֩ בְּעֵינֵ֨י הָאֱלֹהִ֜ים וְקַבֹּתוֹ֧ לִי מִשָּֽׁם׃

כז וַאֲמַר בָּלָק לְבִלְעָם אִיתָא כְּעַן אֲדַבְּרִנָּךְ לַאֲתַר אָחֳרָן מָאִים יְהֵי רַעֲוָא מִן קֳדָם יְיָ וּתְלוּטֵהּ לִי מִתַּמָּן׃

שפתי חכמים

דֶּרֶךְ חִבָּה: **א** פֵּירוּשׁ, וְיִהְיֶה דָּבוּק עִם 'כִּי לֹא נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב'. וּלְפִי הַדָּבָר אַחֵר יִהְיֶה פֵּירוּשׁ כַּ"ף הַדִּמְיוֹן הָכִי: 'כָּעֵת', כְּלוֹמַר אִם יָבֹאוּ עִתִּים שֶׁיִּצְטָרְכוּ לְדַבֵּר בְּעִנְיַן נַחַשׁ אוֹ קֶסֶם יֹאמַר לָהֶם עַל יְדֵי נְבוּאָה וְלֹא יִצְטָרְכוּ נַחַשׁ אוֹ קֶסֶם, כֵּן נִרְאֶה לִי. וּבָזֶה נִמְשַׁךְ נִיחָא, לָמָּה לֵיהּ לְרַשִׁ"י לִשְׁנֵי טְעָמִים. וְקַל לְהָבִין: תורה כד

(כד) **ב** 'אוֹכֵל' גַּם כֵּן לְשׁוֹן חִבָּלָה הוּא:

ג הַיְינוּ 'דַּם חֲלָלִים יִשְׁתֶּה': **ד** דִּלְפֵירוּשׁ רִאשׁוֹן הַמִּקְרָא הַזֶּה כּוּלּוֹ אֵינוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ, וּלְפֵירוּשׁ דָּבָר אַחֵר קָשֶׁה דְּפֵרֵשׁ 'לֹא יִשְׁכַּב' עַל מֹשֶׁה, וּפְשׁוּטוֹ מַשְׁמַע דְּקָאֵי עַל הָעָם, לָכֵן פֵּרֵשׁ גַּם טַעַם רִאשׁוֹן. וְקַל לְהָבִין. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין כָּאן רֶמֶז עַל הֲרִיגָתוֹ שֶׁל בִּלְעָם עִמָּהֶם, מִכָּל מָקוֹם מִסְּתָמָא הֲרָאוּ לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם הֲרִיגָתוֹ כַּאֲשֶׁר הֲרָאוּ לוֹ הֲרִיגַת מִדְיָן: תורה כה

(כה) **ה** כְּאִלּוּ אָמַר 'לֹא תְבָרְכֶנּוּ גַּם לֹא תִקְּבֶנּוּ' וְ'לֹא תִקְּבֶנּוּ גַּם לֹא תְבָרְכֶנּוּ'. וְאִם תֹּאמַר, מַאי טַעְמָא אָמַר לוֹ בָּלָק כֵּן. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּסָלְקָא אַדַּעְתָּא דְּבָלָק, שֶׁמָּא יִהְיֶה בִּלְעָם סוֹבֵר, לְפִי שֶׁאָמַר 'גַּם קֹב לֹא תִקְּבֶנּוּ' וגו', אָבָל אִם רוֹצֶה יְבָרֵךְ תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ יְקַלֵּל אוֹתָם, לְכָךְ אָמַר 'גַּם קֹב' וגו', פֵּירוּשׁ, 'גַּם' רִאשׁוֹן מוּסָב עַל 'גַּם' שֵׁנִי, וְ'גַּם' שֵׁנִי עַל 'גַּם' רִאשׁוֹן. וְקַל לְהָבִין: תורה כו

רש"י◄ **וְקַבֹּתוֹ לִי•** אֵין זֶה לְשׁוֹן צִוּוּי וּכְמוֹ "וְקָבְנוֹ", אֶלָּא לְשׁוֹן עָתִיד: אוּלַי יִישַׁר בְּעֵינָיו וְתִקָּבֶנּוּ לִי מִשָּׁם, מלדיר"ש בְּלַעַז (דוא זאלסט שעלטען)•

(כח) **וַיִּקַּח בָּלָק אֶת־בִּלְעָם רֹאשׁ הַפְּעוֹר הַנִּשְׁקָף עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימֹן:**

כח וּדְבַר בָּלָק יָת בִּלְעָם רֵישׁ רָמָתָא דְּמִסְתַּכְּיָא עַל אַפֵּי בֵּית יְשִׁימוֹן:

רש"י◄ **רֹאשׁ הַפְּעוֹר•** קוֹסֵם גָּדוֹל הָיָה בָּלָק, וְרָאָה שֶׁהֵן עֲתִידִין לִלְקוֹת עַל־יְדֵי פְּעוֹר, וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ בַּמֶּה. אָמַר: שֶׁמָּא הַקְּלָלָה תָּחוּל עֲלֵיהֶם מִשָּׁם? וְכֵן כָּל הַחוֹזִים בַּכּוֹכָבִים - רוֹאִים וְאֵין יוֹדְעִים מָה רוֹאִים•

(כט) **וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק בְּנֵה־לִי בָזֶה שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וְהָכֵן לִי בָּזֶה שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִם:**

כט וַאֲמַר בִּלְעָם לְבָלָק בְּנֵה לִי הָכָא שַׁבְעָא מַדְבְּחִין וְאַתְקֵין לִי הָכָא שַׁבְעָא תּוֹרִין וְשַׁבְעָא דְכָרִין:

(ל) **וַיַּעַשׂ בָּלָק כַּאֲשֶׁר אָמַר בִּלְעָם וַיַּעַל פָּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ:**

ל וַעֲבַד בָּלָק כְּמָא דִי אֲמַר בִּלְעָם וְאַסֵּק תּוֹר וּדְכַר עַל כָּל מַדְבְּחָא:

כד (א) **וַיַּרְא בִּלְעָם כִּי טוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה לְבָרֵךְ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְלֹא־הָלַךְ כְּפַעַם־בְּפַעַם לִקְרַאת נְחָשִׁים וַיָּשֶׁת אֶל־הַמִּדְבָּר פָּנָיו:**

א וְחַזָא בִּלְעָם אֲרֵי תַקִּין קֳדָם יְיָ לְבָרָכָא יָת יִשְׂרָאֵל וְלָא הֲלַךְ כִּזְמַן בִּזְמַן אֶלָּהֵן לְקָדָמוּת נְחָשַׁיָּא וְשַׁוִי [לְקָבֵל עֶגְלָא דַעֲבִידוּ יִשְׂרָאֵל] לְמַדְבְּרָא אַפּוֹהִי:

רש"י◄ **וַיַּרְא בִּלְעָם כִּי טוֹב וְגוֹ'•** אָמַר: אֵינִי צָרִיךְ לִבְדֹּק עוֹד בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כִּי לֹא יַחְפֹּץ לְקַלְּלָם. **וְלֹא־הָלַךְ כְּפַעַם־בְּפַעַם•** כַּאֲשֶׁר עָשָׂה שְׁתֵּי פְּעָמִים. **לִקְרַאת נְחָשִׁים•** לְנַחֵשׁ אוּלַי יִקָּרֶה ה' לִקְרָאתוֹ כִּרְצוֹנוֹ. אָמַר: רוֹצֶה וְלֹא רוֹצֶה לְקַלְּלָם. אַזְכִּיר עֲווֹנוֹתֵיהֶם[ח], וְהַקְּלָלָה עַל הַזְכָּרַת עֲווֹנוֹתֵיהֶם תָּחוּל. **וַיָּשֶׁת אֶל־הַמִּדְבָּר פָּנָיו[ט]•** כְּתַרְגּוּמוֹ•

(ב) **וַיִּשָּׂא בִלְעָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־יִשְׂרָאֵל שֹׁכֵן לִשְׁבָטָיו וַתְּהִי עָלָיו רוּחַ אֱלֹהִים:**

ב וּזְקַף בִּלְעָם יָת עֵינוֹהִי וַחֲזָא יָת יִשְׂרָאֵל שָׁרָן לְשִׁבְטוֹהִי וּשְׁרַת עֲלוֹהִי רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ:

רש"י◄ **וַיִּשָּׂא בִלְעָם אֶת־עֵינָיו•** בִּקֵּשׁ לְהַכְנִיס בָּהֶם עַיִן רָעָה', וַהֲרֵי יֵשׁ לְךָ שָׁלֹשׁ מִדּוֹתָיו: עַיִן רָעָה וְרוּחַ גְּבוֹהָה וְנֶפֶשׁ רְחָבָה הָאֲמוּרִים לְמַעְלָה (אבות פ"ה). **שֹׁכֵן לִשְׁבָטָיו•** רָאָה כָּל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט שׁוֹכֵן לְעַצְמוֹ וְאֵינָן מְעֹרָבִין, רָאָה שֶׁאֵין פִּתְחֵיהֶם מְכֻוָּנִין זֶה כְּנֶגֶד זֶה, שֶׁלֹּא יָצִיץ לְתוֹךְ אֹהֶל חֲבֵרוֹ. **וַתְּהִי עָלָיו רוּחַ אֱלֹהִים•** עָלָה בְּלִבּוֹ[כ] שֶׁלֹּא יְקַלְּלֵם.

שפתי חכמים

(כז) **ו** כִּי אֵיךְ יְצַוֶּנּוּ שֶׁיִּקּוֹב אוֹתוֹ מִיָּד, שֶׁמָּא לֹא יִישַׁר בְּעֵינֵי אֱלֹהִים, לָכֵן אָמַר 'וְקַבֹּתוֹ לִי מִשָּׁם' לְשׁוֹן עָתִיד, כְּלוֹמַר אַחַר שֶׁיִּישַׁר בְּעֵינֵי אֱלֹהִים לְקַב אוֹתָם: תורה כח

(כח) **ז** (נַחֲלַת יַעֲקֹב) הָרֵב כְּפַל בְּכָאן קָרוֹב לְמַה שֶׁכָּתַב לְעֵיל גַּבֵּי 'רֹאשׁ הַפִּסְגָּה', וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁהוֹסִיף 'וְכֵן כָּל הַחוֹזִים' וכו'. וְנִרְאֶה, דְּבִשְׁלָמָא לְעֵיל רָאָה שֶׁתִּהְיֶה הַפִּרְצָה בְּרֹאשׁ הַפִּסְגָּה, וְכֵן נַעֲשָׂה, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בְּסוֹף פָּרָשַׁת וְזֹאת הַבְּרָכָה 'וַיַּעַל מֹשֶׁה וגו' רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וגו' וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה' וגו', אֲבָל בְּרֹאשׁ הַפְּעוֹר לֹא הָיְתָה שׁוּם פִּרְצָה, וְלָמָּה הוֹלִיכוֹ בָּלָק לְשָׁם, וְעַל זֶה תֵּירֵץ דְּמִכָּל מָקוֹם הָיְתָה הַפִּרְצָה עַל יְדֵי הַפְּעוֹר. וְהוּקְשָׁה לְהָרַב, דְּאִם כֵּן לֹא הָיָה בָּלָק קוֹסֵם, דְּהָא טָעָה, וּלְכָךְ תֵּירֵץ 'וְכֵן כָּל הַחוֹזִים' וכו': תורה כט

כד (א) **ח** הָכִי גָּרְסִינַן: רוֹצֶה וְלֹא רוֹצֶה לְקַלְּלָם, אַזְכִּיר כו'. כְּלוֹמַר, בֵּין רוֹצֶה בֵּין אֵינוֹ רוֹצֶה לְקַלְּלָם אַזְכִּיר עֲווֹנוֹתֵיהֶם: **ט** שֶׁהִזְכִּיר לָהֶם עָוֹן שֶׁל עֵגֶל שֶׁעָשׂוּ בַּמִּדְבָּר: תורה ב

(ב) **י** דְּאִם לֹא כֵן, לָמָּה נָשָׂא אֶת עֵינָיו בַּפַּעַם הַזֹּאת יוֹתֵר מִבְּשְׁאָר פְּעָמִים: **כ** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, בְּמַה שֶׁכָּתוּב 'וַתְּהִי עָלָיו רוּחַ אֱלֹהִים' מִשְּׁמַע שֶׁהָיָה עָלָיו נְבוּאָה, וְלֹא מְפָרֵשׁ אַחֲרָיו מֵאֵי נְבוּאָה, אֶלָּא מְסַפֵּר בְּשִׁבְחָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות יג עמ' 84)

שֶׁאֵין פִּתְחֵי אָהֳלֵיהֶם מְכֻוָּנִים זֶה כְּנֶגֶד זֶה (רש"י כד, ב) גַּם בְּשָׁעָה שֶׁאָדָם מָצוּי בְּדִירַת עֲרַאי, אֹהֶל, עָלָיו לְהַקְפִּיד עַל כְּלֵי הַצְּנִיעוּת בְּמִילּוּאָם. לַאֲפוּקֵי מִן הַמְּקַלִּים בְּעִנְיְנֵי צְנִיעוּת בַּקַּיִץ, וּבִמְיֻחָד כְּשֶׁנִּמְצָאִים בְּדִירַת עֲרַאי מִחוּץ לָעִיר, בְּאָמְרָם: "אֶחְטָא וְאֶשּׁוּב", כְּשֶׁאֶשּׁוּב הָעִירָה.

(ג) **וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר נְאֻם בִּלְעָם בְּנוֹ בְעוֹר וּנְאֻם הַגֶּבֶר שְׁתֻם הָעָיִן:**

ג **וּנְטַל מַתְלֵהּ וַאֲמַר אֲמַר בִּלְעָם בְּרֵהּ בְּעוֹר וְאֲמַר גַּבְרָא דְּשַׁפִּיר חָזֵי:**

רש"י ◄ **בְּנוֹ בְעוֹר** • כְּמוֹ (תהילים קיד): "לְמַעְיְנוֹ מָיִם". וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: (סנהדרין ק"ה) שְׁנֵיהֶם[ל] הָיוּ גְּדוֹלִים מֵאֲבוֹתֵיהֶם; בָּלָק בְּנוֹ צִפּוֹר - אָבִיו בְּנוֹ הוּא בְּמַלְכוּת, וּבִלְעָם גָּדוֹל מֵאָבִיו בִּנְבִיאוּת - מָגֵן בֵּן[מ] פְּרָס הָיָה. **שְׁתֻם הָעָיִן** • עֵינוֹ נְקוּרָה וּמוּצֵאת לַחוּץ וְחוֹר שֶׁלָּהּ נִרְאָה פָּתוּחַ, וּלְשׁוֹן מִשְׁנָה הוּא, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁתֹּם[נ] וְיִסְתֹּם וְיִגֹּב. (ע"ז סט). וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: לְפִי שֶׁאָמַר: וּמִסְפַּר אֶת רֹבַע יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יוֹשֵׁב וּמוֹנֶה רְבִיעוֹתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, מָתַי תָּבוֹא טִפָּה שֶׁנּוֹלַד הַצַּדִּיק מִמֶּנָּה. אָמַר בִּלְבּוֹ: מִי שֶׁהוּא קָדוֹשׁ וּמְשָׁרְתָיו קְדוֹשִׁים, יִסְתַּכֵּל בַּדְּבָרִים הַלָּלוּ? וְעַל דָּבָר זֶה נִסְמְכָה עֵינוֹ שֶׁל בִּלְעָם (נדה לא). וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים: "שְׁתֻם הָעָיִן" - פְּתוּחַ הָעַיִן[ס], כְּמוֹ שֶׁתִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס, וְעַל שֶׁאָמַר "שְׁתֻם הָעָיִן"[ע] וְלֹא אָמַר "שְׁתֻם הָעֵינַיִם", לָמַדְנוּ שֶׁסּוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו הָיָה.

(ד) **נְאֻם שֹׁמֵעַ אִמְרֵי־אֵל אֲשֶׁר מַחֲזֵה שַׁדַּי יֶחֱזֶה נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם:**

ד **אֲמַר דִּשְׁמַע מֵימַר מִן קֳדָם אֵל וְחֲזוּ מִן קֳדָם שַׁדַּי חָזֵי שְׁכִיב וּמִתְגְּלֵי לֵהּ:**

רש"י ◄ **נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם** • פְּשׁוּטוֹ כְּתַרְגּוּמוֹ, שֶׁאֵין נִרְאָה עָלָיו אֶלָּא בַּלַּיְלָה כְּשֶׁהוּא שׁוֹכֵב. וּמִדְרָשׁוֹ: כְּשֶׁהָיָה נִגְלָה[פ] עָלָיו לֹא הָיָה בּוֹ כֹּחַ לַעֲמֹד עַל רַגְלָיו, וְנוֹפֵל עַל פָּנָיו, לְפִי שֶׁהָיָה עָרֵל וּמָאוּס לִהְיוֹת נִגְלֶה עָלָיו בְּקוֹמָה זְקוּפָה לְפָנָיו.

(ה) **מַה־טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב מִשְׁכְּנֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל:**

ה **מָא טָבָא אַרְעָךְ יַעֲקֹב בֵּית מֵישְׁרָיִךְ יִשְׂרָאֵל:**

רש"י ◄ **מַה־טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ** • עַל שֶׁרָאָה פִּתְחֵיהֶם שֶׁאֵינָן מְכֻוָּנִין זֶה מוּל זֶה. **מִשְׁכְּנֹתֶיךָ** • חֲנִיּוֹתֶיךָ, כְּתַרְגּוּמוֹ. דָּבָר אַחֵר: "מַה־טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ", מַה טֹּבוּ - אֹהֶל שִׁילֹה וּבֵית עוֹלָמִים בְּיִשּׂוּבָן, שֶׁמַּקְרִיבִין בָּהֶן קָרְבָּנוֹת לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם. **מִשְׁכְּנֹתֶיךָ** • אַף כְּשֶׁהֵן חֲרֵבִין, לְפִי שֶׁהֵן מַשְׁכּוֹן עֲלֵיהֶם, וְחֲרָבָנָן כַּפָּרָה עַל הַנְּפָשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (איכה ד): "כִּלָּה ה' אֶת־חֲמָתוֹ", וּבַמֶּה כִּלָּה? "וַיַּצֶּת־אֵשׁ בְּצִיּוֹן".

(ו) **כִּנְחָלִים נִטָּיוּ כְּגַנֹּת עַלֵּי נָהָר כַּאֲהָלִים נָטַע יְהוָה כַּאֲרָזִים עַלֵּי־מָיִם:**

ו **כְּנַחֲלִין דְּמִדַּבְּרִין כְּגִנַּת שַׁקְיָא דְעַל פְּרָת כְּבוּסְמַיָּא דִּנְצִיב יְיָ כְּאַרְזִין דִּנְצִיבִין עַל מַיָּא:**

שפתי חכמים

וּמְפָרֵשׁ, עָלָה בְּלִבּוֹ וכו', וּכְאִלּוּ אָמַר וַתְּהִי עָלָיו רוּחַ אַחֶרֶת, וְהוּא רוּחַ אֱלֹהִים שֶׁלֹּא לְקַלְקֵל: תורה ג

(ג) **ל** בִּלְעָם וּבָלָק, דִּלְעֵיל גַּם כֵּן כְּתִיב בְּבָלָק 'בְּנוֹ צִפּוֹר'. וּפֵירוּשׁוֹ, בְּנוֹ הוּא בְּעוֹר אָבִיו, וְכֵן בָּלָק. וְהָא דְּלֹא פֵּרֵשׁ זֶה לְעֵיל גַּבֵּי 'בְּנוֹ צִפּוֹר', יֵשׁ לוֹמַר דִּלְעֵיל הָוָה אָמִינָא שֶׁזּוּ"ז נוֹסֶפֶת הִיא, כְּמוֹ 'לְמַעְיְנוֹ מָיִם', אֲבָל הָכָא דָּרְשׁוּ מִשּׁוּם דִּכְתִיב פַּעַם שֵׁנִית 'בְּנוֹ בְעוֹר', עַל כָּרְחָךְ לִדְרָשָׁא אָתֵי, וּמִכָּאן יָלְפִינַן נַמִּי אַמַּה דִּכְתִיב 'בְּנוֹ צִפּוֹר': **מ** כְּלוֹמַר, לִיטְרָא בֶּן חֲצִי לִיטְרָא הָיָה: **נ** לְעִנְיַן יַיִן נָסֶךְ קָאָמַר, שֶׁאִם הָיָה חָבִית שֶׁל יַיִן בְּבֵית עוֹבֵד כּוֹכָבִים לְבַדּוֹ, וְשָׁהָה שָׁם עַד שֶׁיָּכוֹל לְנַקֵּב הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים הֶחָבִית וּלְהוֹצִיא יַיִן 'וְיִסְתֹּם וְיִגֹּב', פֵּירוּשׁ וְיִיבֵּשׁ הַסְּתִימָה, כְּתַרְגּוּם 'חָרְבוּ הַמַּיִם' נְגוּבוּ, אָז הֲוֵי יַיִן נָסֶךְ, שְׁמַע מִינָּהּ דִּלְשׁוֹן 'שְׁתוּם' נְקוּבָה הוּא: **ס** כְּלוֹמַר, שֶׁהָיָה לוֹ רְאִיָּה טוֹבָה יוֹתֵר מִשְּׁאָר הָאָדָם: **ע** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, הָא מְסוֹרֶת בְּיָדֵינוּ דְּבִלְעָם הָיָה סוּמָא, וְלָמָּה מְפָרֵשׁ רַשִׁ"י פְּתוּחַ הָעַיִן דְּמַשְׁמַע שֶׁהָיָה רוֹאֶה בִּרְאִיָּה טוֹבָה. וְעַל זֶה פֵּירֵשׁ, וְלֹא אָמַר 'שְׁתוּם הָעֵינַיִם' וכו': תורה ד

(ד) **פ** לְפִי פְּשׁוּטוֹ קָשֶׁה, לָמָּה אָמַר 'נוֹפֵל', הָיָה לוֹ לוֹמַר 'שׁוֹכֵב וּגְלוּי עֵינַיִם': תורה ה

רש"י◄ **כִּנְחָלִים נְטָיוּ•** שֶׁנֶּאֱרְכוּ וְנִמְשְׁכוּ לִנְטוֹת לְמֵרָחוֹק. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: מִבִּרְכוֹתָיו שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע, אָנוּ לְמֵדִים מָה הָיָה בְּלִבּוֹ לְקַלְלָם, כְּשֶׁאָמַר לְהָשִׁית אֶל הַמִּדְבָּר פָּנָיו. וּכְשֶׁהָפַךְ הַמָּקוֹם אֶת פִּיו, בֵּרְכָם מֵעֵין אוֹתָן קְלָלוֹת שֶׁבִּקֵּשׁ לוֹמַר כוּ', כִּדְאִיתָא בְּ"חֵלֶק" (סנהדרין קה). **כַּאֲהָלִים•** כְּתַרְגּוּמוֹ: לְשׁוֹן (תהלים מה): "מֹר וַאֲהָלוֹת". **נָטַע ה'•** בְּגַן־עֵדֶן. לָשׁוֹן אַחֵר: כַּאֲהָלִים נָטַע ה' - כַּשָּׁמַיִם הַמְתוּחִין כְּאֹהֶל, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מ): "וַיִּמְתָּחֵם כָּאֹהֶל לָשָׁבֶת". וְלָשׁוֹן זֶה אֵינוֹ, דְּאִם־כֵּן הָיָה לוֹ לִנְקֹד "כַּאֲהָלִים" הָא' בְּחָטָף קָמַץ. **נָטַע ה'•** לְשׁוֹן "נְטִיעָה" מָצִינוּ בְּאֹהָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל יא): "וַיִּטַּע אָהֳלֵי אַפַּדְנוֹ".

(ז) יַזֵּל־מַיִם מִדָּלְיָו וְזַרְעוֹ בְּמַיִם רַבִּים וְיָרֹם מֵאֲגַג מַלְכּוֹ וְתִנָּשֵׂא מַלְכֻתוֹ:

ז יִסְגֵּי מַלְכָּא דִּיתְרַבָּא מִבְּנוֹהִי וְיִשְׁלוֹט בְּעַמְמִין סַגִּיאִין וְיִתְקוֹף מֵאֲגַג מַלְכֵּהּ וְתִתְנְטַל מַלְכוּתֵהּ:

רש"י◄ **מִדָّלְיָו•** מִבְּאֵרוֹתָיו. וּפֵרוּשׁוֹ כְּתַרְגּוּמוֹ. **וְזַרְעוֹ בְּמַיִם רַבִּים•** לְשׁוֹן הַצָּלָחָה הוּא זֶה - זַרְעוֹ כַּזֶּרַע הַזָּרוּעַ עַל פְּנֵי הַמַּיִם. **וְיָרֹם מֵאֲגַג מַלְכּוֹ•** מֶלֶךְ רִאשׁוֹן שֶׁלָּהֶם יִכְבֹּשׁ אֶת אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק. **וְתִנָּשֵׂא מַלְכֻתוֹ•** שֶׁל יַעֲקֹב יוֹתֵר וְיוֹתֵר, שֶׁיָּבֹא אַחֲרָיו דָּוִד וּשְׁלֹמֹה.

(ח) אֵל מוֹצִיאוֹ מִמִּצְרַיִם כְּתוֹעֲפֹת רְאֵם לוֹ יֹאכַל גּוֹיִם צָרָיו וְעַצְמֹתֵיהֶם יְגָרֶם וְחִצָּיו יִמְחָץ:

ח אֱלָהָא דְּאַפֵּקְנוּן מִמִּצְרַיִם תָּקְפָּא וְרוּמָא דִּילֵהּ יֵיכְלוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִכְסֵי עַמְמַיָּא סַנְאֵיהוֹן וּבְכַזַּת מַלְכֵּיהוֹן יִתְפַּנְּקוּן וְאַרְעַתְהוֹן יַחְסְנוּן:

רש"י◄ **אֵל מוֹצִיאוֹ מִמִּצְרַיִם•** מִי גּוֹרֵם לָהֶם הַגְּדֻלָּה הַזֹּאת? אֵל הַמּוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם בְּתֹקֶף וְרוּם שֶׁלּוֹ, יֹאכַל אֶת הַגּוֹיִם שֶׁהֵם צָרָיו. **וְעַצְמֹתֵיהֶם•** שֶׁל צָרִים. **יְגָרֶם•** מְנַחֵם פָּתַר בּוֹ לְשׁוֹן שְׁבִירָה, וְכֵן (צפניה ג): "לֹא גָרְמוּ לַבֹּקֶר", וְכֵן (יחזקאל כג): "וְאֶת־חֲרָשֶׂיהָ תִּגְרֹמִי". וַאֲנִי אוֹמֵר לְשׁוֹן עֶצֶם הוּא, שֶׁמְּגָרֵר הַבָּשָׂר בְּשִׁנָּיו מִסָּבִיב וְהַמֹּחַ שֶׁבְּפְנִים, וּמַעֲמִיד הָעֶצֶם עַל עַרְמִימוּתוֹ. **וְחִצָּיו יִמְחָץ•** אוֹנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: חִצָּיו שֶׁל צָרִים, חֲלַקָּה שֶׁלָּהֶם כְּמוֹ בַּעֲלֵי חִצִּים, מָרֵי פְּלוּגְתָּא. (ס"א לְשׁוֹן חֲלַקָּה וַחֲצִיָּה) וְכֵן יִמְחָץ לְשׁוֹן (שופטים ה): "וּמָחֲצָה וְחָלְפָה רַקָּתוֹ". שֶׁיַּחֲצוּ אֶת אַרְצָם. וְיֵשׁ לִפְתֹּר לְשׁוֹן חִצִּים מַמָּשׁ - חִצָּיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יִמְחַץ בְּדָמָם שֶׁל צָרִים, יִטְבֹּל וְיִצְטַבַּע בְּדָמָם, כְּמוֹ (תהלים סח): "לְמַעַן תִּמְחַץ רַגְלְךָ בְּדָם" וְאֵינוֹ זָז מִלְּשׁוֹן מַכָּה, כְּמוֹ: "מָחַצְתִּי", שֶׁהַצָּבוּעַ בְּדָם נִרְאֶה כְּאִלּוּ מָחוּץ וְנָגוּעַ.

(ט) כָּרַע שָׁכַב כַּאֲרִי וּכְלָבִיא מִי יְקִימֶנּוּ מְבָרֲכֶיךָ בָרוּךְ וְאֹרְרֶיךָ אָרוּר:

ט יְנוּחַ יִשְׂרֵי בִּתְקוֹף כְּאַרְיָא וּכְלֵיתָא לֵית דִּיקִימִנֵּהּ בָּרִיכָךְ יְהוֹן בְּרִיכִין וְלִיטָיךְ יְהוֹן לִיטִין:

רש"י◄ **כָּרַע שָׁכַב כַּאֲרִי•** כְּתַרְגּוּמוֹ: יִתְיַשְּׁבוּ בְּאַרְצָם בְּכֹחַ וּבִגְבוּרָה.

שפתי חכמים

(ז) **צ** שָׁאוּל הַמֶּלֶךְ. וְהָכִי קָאָמַר קְרָא: 'וְיָרֹם', רְצוֹנוֹ לוֹמַר שָׁאוּל הַמֶּלֶךְ יִטּוֹל מַלְכוּתוֹ מֵאֲגַג עַל יְדֵי שֶׁיִּכְבּוֹשׁ אוֹתוֹ: תורה ח

(ח) **ק** וְאֵין כַּוָּנַת הַמִּקְרָא הַזֶּה לוֹמַר שֶׁהָאֵל שֶׁהוֹצִיאוֹ מִמִּצְרַיִם תָּקְפּוֹ כְּתֹקֶף רוּם וְגוֹבַהּ שֶׁלּוֹ, שֶׁלֹּא בָּא הַכָּתוּב כָּאן לְהוֹדִיעַ כֹּחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהֲרֵי כְּבָר אָמַר לְמַעְלָה. וְעוֹד, שֶׁיִּשָּׁאֵר מַאֲמַר 'יֹאכַל גּוֹיִם צָרָיו' בִּלְתִּי נִקְשָׁר לֹא לְפָנָיו וְלֹא לְאַחֲרָיו. וּלְפִיכָךְ אָמַר 'בְּתֹקֶף וְרוּם שֶׁלּוֹ יֹאכַל' וכו', וְאִם כֵּן יִהְיֶה פֵּירוּשׁוֹ שֶׁל קְרָא הָכִי, הָאֵל שֶׁהוֹצִיאוֹ מִמִּצְרַיִם, תָּקְפּוֹ כְּתֹקֶף רוּם וְגוֹבַהּ שֶׁלּוֹ, וְעִם אוֹתוֹ הַתֹּקֶף וְרוּם שֶׁלּוֹ יֹאכַל יִשְׂרָאֵל כו'. וְהוֹסִיף מִלַּת 'אֶת' וְהֵ"א הַיְדִיעָה עַל מִלַּת גּוֹיִם, וְאָמַר 'אֶת הַגּוֹיִם', כִּי עִם זֶה יוּבַן שֶׁיִּהְיוּ הַגּוֹיִם נָאֱכָלִים וְלֹא אוֹכְלִים. וְהוֹסִיף מִלַּת 'שֶׁהֵם', כִּי עִם זֶה תִּהְיֶה מִלַּת 'צָרָיו' בִּיאוּר. וְעוֹד הוֹסִיף מִלַּת 'שֶׁל צָרִים', לְהוֹרוֹת אוֹתָם שֶׁהֵם 'צָרָיו יְגָרֵם', וְלֹא כָּל הַגּוֹיִם בִּכְלָל, לָכֵן אָמַר 'צָרָיו' וְלֹא 'צָרִים': **ר** עַרְמִימוּתוֹ, לְשׁוֹן עָרוֹם: **ש** תִּרְגּוּם שֶׁל 'בַּעֲלֵי חִצִּים'. וְהָכִי קָאָמַר קְרָא: וַחֲלוּקָה שֶׁל צָרִים יַחְלִקוּ יִשְׂרָאֵל. רְצוֹנוֹ לוֹמַר, אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה לָהֶם בַּחֲלוּקָה, יְחַלְּקוּ יִשְׂרָאֵל: תורה ט

(י) וַיִּחַר־אַף בָּלָק אֶל־בִּלְעָם וַיִּסְפֹּק אֶת־כַּפָּיו וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם לָקֹב אֹיְבַי קְרָאתִיךָ וְהִנֵּה בֵּרַכְתָּ בָרֵךְ זֶה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים:

י וּתְקַף רָגְזָא דְּבָלָק בְּבִלְעָם וּשְׁקָפְנִין לִידוֹהִי וַאֲמַר בָּלָק לְבִלְעָם לְמֵילַט סַנְאַי קְרִיתָךְ וְהָא בָּרָכָא מְבָרְכַת לְהוֹן דְּנַן תְּלַת זִמְנִין:

רש"י◄ וַיִּסְפֹּק • הִכָּה זוֹ עַל זוֹ.

(יא) וְעַתָּה בְּרַח־לְךָ אֶל־מְקוֹמֶךָ אָמַרְתִּי כַּבֵּד אֲכַבֶּדְךָ וְהִנֵּה מְנָעֲךָ יְהוָה מִכָּבוֹד:

יא וּכְעַן זִיל לָךְ לְאַתְרָךְ אֲמָרִית יְקָרָא אֲיַקְרִנָּךְ וְהָא מְנָעָךְ יְיָ מִן יְקָר:

(יב) וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק הֲלֹא גַּם אֶל־מַלְאָכֶיךָ אֲשֶׁר־שָׁלַחְתָּ אֵלַי דִּבַּרְתִּי לֵאמֹר:

יב וַאֲמַר בִּלְעָם לְבָלָק הֲלָא אַף לְאִזְגַּדָּיךָ דִּי שַׁלְחַת לְוָתִי מַלֵּלִית לְמֵימָר:

(יג) אִם־יִתֶּן־לִי בָלָק מְלֹא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוּכַל לַעֲבֹר אֶת־פִּי יְהוָה לַעֲשׂוֹת טוֹבָה אוֹ רָעָה מִלִּבִּי אֲשֶׁר־יְדַבֵּר יְהוָה אֹתוֹ אֲדַבֵּר:

יג אִם יִתֶּן לִי בָלָק מְלֵי בֵיתֵהּ כְּסַף וּדְהַב לֵית לִי רְשׁוּ לְמֶעְבַּד עַל גְּזֵרַת מֵימְרָא דַיְיָ לְמֶעְבַּד טַבְתָּא אוֹ בִישְׁתָּא מֵרְעוּתִי דִּימַלֵּל יְיָ יָתֵהּ אֲמַלֵּל:

רש"י◄ לַעֲבֹר אֶת־פִּי ה' • כָּאן לֹא נֶאֱמַר "אֱלֹהָי" כְּמוֹ שֶׁאָמַר בָּרִאשׁוֹנָה, לְפִי שֶׁיָּדַע שֶׁנִּבְאַשׁ בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְנִטְרַד.

◆ שבת קודש י"ב תמוז ◆

(יד) וְעַתָּה הִנְנִי הוֹלֵךְ לְעַמִּי לְכָה אִיעָצְךָ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמְּךָ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים:

יד וּכְעַן הָא אֲנָא אָזֵל לְעַמִּי אִיתָא אֲמַלְכִּינָךְ מָא דְּתַעְבֵּד וַאֲחַוִּי לָךְ מָא דְּיַעְבֵּד עַמָּא הָדֵין לְעַמָּךְ בְּסוֹף יוֹמַיָּא:

רש"י◄ הוֹלֵךְ לְעַמִּי • מֵעַתָּה הֲרֵינִי כִּשְׁאָר עַמִּית, שֶׁנִּסְתַּלֵּק הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מֵעָלַי. לְכָה אִיעָצְךָ • מַה לְּךָ לַעֲשׂוֹת. וּמַה הִיא הֲעֵצָה? אֱלֹהֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ שׁוֹנֵא זִמָּה הוּא כוּ', כִּדְאִיתָא בְּ"חֵלֶק" (סנהדרין קה). תֵּדַע שֶׁבִּלְעָם הִשִּׁיא עֵצָה זוֹ לְהַכְשִׁילָם בְּזִמָּה, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר (במדבר לא): "הֵן הֵנָּה הָיוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בִּדְבַר בִּלְעָם". אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמְּךָ • מִקְרָא קָצָר הוּא זֶה: אִיעָצְךָ לְהַכְשִׁילָם, וְאֹמַר לְךָ מַה שֶּׁהֵן עֲתִידִין לְהָרַע לְמוֹאָב בְּאַחֲרִית הַיָּמִים, "וּמָחַץ פַּאֲתֵי מוֹאָב". הַתַּרְגּוּם מְפָרֵשׁ קִצּוּר הָעִבְרִי, וְיִקְטוֹל וְכוּ'.

(טו) וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמֶר נְאֻם בִּלְעָם בְּנוֹ בְעוֹר וּנְאֻם הַגֶּבֶר שְׁתֻם הָעָיִן:

טו וּנְטַל מַתְלֵהּ וַאֲמַר אֲמַר בִּלְעָם בְּרֵהּ בְּעוֹר וְאֲמַר גַּבְרָא דְּשַׁפִּיר חָזֵי:

שפתי חכמים

(יד) **ת** דְּאִם לֹא כֵן, 'אֲנִי הוֹלֵךְ לִמְקוֹמִי' מִיבָּעֵי לֵיהּ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּסָמוּךְ 'וַיָּשָׁב לִמְקוֹמוֹ': **א** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, דִּלְשׁוֹן 'אִיעָצְךָ' אֵין שַׁיָּךְ לוֹמַר עַל 'אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם' וגו', אֶלָּא יֹאמַר לוֹ הַשְּׁמוּעָה, אֲבָל לֹא בִּלְשׁוֹן עֵצָה. וְהָיָה רָאוּי לִכְתּוֹב 'אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה' וגו'. וְעַל זֶה פֵּירֵשׁ מַה לְּךָ לַעֲשׂוֹת, וּמִקְרָא קָצָר הוּא, כְּמוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ בְּסָמוּךְ, וְהָכִי פֵּירוּשׁוֹ: אִיעָצְךָ מַה לְּךָ לַעֲשׂוֹת, וְגַם אוֹדִיעֲךָ אֵת אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה וכו', וּמַה הִיא הָעֵצָה שֶׁהַכָּתוּב לֹא גִּלָּה אוֹתָהּ, אֱלֹהֵיהֶן וכו': תורה טו

(טז) **נְאֻם שֹׁמֵעַ אִמְרֵי־אֵל וְיֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן מַחֲזֵה שַׁדַּי יֶחֱזֶה נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם:**

רש"י ◄ **וְיֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן •** (סנהדרין ק"ה ב) לְכַוֵּן הַשָּׁעָה שֶׁכּוֹעֵס בָּהּ.

טז אֲמַר דְּשָׁמַע מֵימַר מִן קֳדָם אֵל וְיָדַע מַדַּע מִן קֳדָם עִלָּאָה חֲזוּ מִן קֳדָם שַׁדַּי חָזֵי שְׁכִיב וּמִתְגְּלֵי לֵהּ:

(יז) **אֶרְאֶנּוּ וְלֹא עַתָּה אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב דָּרַךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב וְקָם שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל וּמָחַץ פַּאֲתֵי מוֹאָב וְקַרְקַר כָּל־בְּנֵי־שֵׁת:**

רש"י ◄ **אֶרְאֶנּוּ •** רוֹאֶה אֲנִי שִׁבְחוֹ שֶׁל יַעֲקֹב וּגְדֻלָּתוֹ, אַךְ לֹא עַתָּה הוּא אֶלָּא לְאַחַר זְמַן. **דָּרַךְ כּוֹכָב •** כְּתַרְגּוּמוֹ, לְשׁוֹן (איכה ב): "דָּרַךְ קַשְׁתּוֹ"; שֶׁהַכּוֹכָב עוֹבֵר כְּחֵץ. וּבְלַעַ"ז דישטינ"ט, כְּלוֹמַר, יָקוּם מַזָּל. **וְקָם שֵׁבֶט •** מֶלֶךְ רוֹדֶה וּמוֹשֵׁל. **וּמָחַץ פַּאֲתֵי מוֹאָב •** זֶה דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (שמואל ב ח): "הַשְׁכֵּב אוֹתָם אַרְצָה וַיְמַדֵּד שְׁנֵי־חֲבָלִים לְהָמִית וְגוֹ'". **וְקַרְקַר •** לְשׁוֹן קוֹרֶה[ד], כְּמוֹ (מ"ב יט) "אֲנִי קַרְתִּי", (ישעיה נא) "וּמַקֶּבֶת בּוֹר נַקְרָתָם", (משלי ל): "יִקְּרוּהָ עוֹרְבֵי נַחַל". פוריי"ר בְּלַעַ"ז. **כָּל־בְּנֵי־שֵׁת •** כָּל הָאֻמּוֹת, שֶׁכֻּלָּם יָצְאוּ מִן שֵׁת[ה] בְּנוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן.

יז חֲזִיתֵהּ וְלָא כְעַן סְכִיתֵהּ וְלָא אִיתוֹהִי קָרִיב כַּד יְקוּם מַלְכָּא מִיַּעֲקֹב וְיִתְרַבָּא מְשִׁיחָא מִיִּשְׂרָאֵל וְיִקְטוֹל רַבְרְבֵי מוֹאָב וְיִשְׁלוֹט בְּכָל בְּנֵי אֱנָשָׁא:

(יח) **וְהָיָה אֱדוֹם יְרֻשָׁה וְהָיָה יְרֻשָׁה שֵׂעִיר אֹיְבָיו וְיִשְׂרָאֵל עֹשֶׂה חָיִל:**

רש"י ◄ **וְהָיָה יְרֻשָׁה שֵׂעִיר אֹיְבָיו •** לְאוֹיְבָיו יִשְׂרָאֵל.

יח וִיהֵי אֱדוֹם יְרָתָא וִיהֵי יְרָתָא שֵׂעִיר לְבַעֲלֵי דְּבָבוֹהִי וְיִשְׂרָאֵל יַצְלַח בְּנִכְסִין:

(יט) **וְיֵרֶד מִיַּעֲקֹב וְהֵאֲבִיד שָׂרִיד מֵעִיר:**

רש"י ◄ **וְיֵרֶד מִיַّעֲקֹב •** וְעוֹד יִהְיֶה מוֹשֵׁל אַחֵר מִיַּעֲקֹב. **וְהֶאֱבִיד שָׂרִיד מֵעִיר •** מֵעִיר הַחֲשׁוּבָה שֶׁל אֱדוֹם וְהִיא רוֹמִי. וְעַל מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ אוֹמֵר כֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (תהילים עב): "וְיֵרֶד מַיִם עַד־יָם", (עובדיה): "וְלֹא־יִהְיֶה שָׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו".

יט וְיֵחוּת חַד מִדְּבֵית יַעֲקֹב וְיוֹבֵד מִשֵּׁזֵב מִקִּרְיַת עַמְמַיָּא:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יח עמ' 283)

וְעַל מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ אוֹמֵר כֵּן (רש"י כד, יט) רַז"ל אָמְרוּ, שֶׁעוֹבַדְיָה הַנָּבִיא, שֶׁהָיָה גֵּר אֲדוֹמִי, הִתְנַבֵּא עַל מַפֶּלֶת אֱדוֹם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים, "וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו", כִּי "מִינֵּיהּ וּבֵיהּ אַבָּא לִיזִיל בֵּיהּ נַרְגָּא" (אַבָּא = יַעַר - מַעֲצָמוֹ שֶׁל יַעַר יִכָּנֵס בְּתוֹךְ הַגַּרְגָּן לִהְיוֹת בֵּית יָד וִיקַצְּצוּ בּוֹ אֶת הַיַּעַר). וְאַף כָּאן: בִּלְעָם, נְבִיא אֻמּוֹת הָעוֹלָם, מִתְנַבֵּא עַל מַפֶּלֶת הָאֻמּוֹת וּשְׁלִיטַת מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ עֲלֵיהֶם.

(כ) **וַיַּרְא אֶת־עֲמָלֵק וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר רֵאשִׁית גּוֹיִם עֲמָלֵק וְאַחֲרִיתוֹ עֲדֵי אֹבֵד:**

כ חֲזָא יָת עֲמַלֵּקָאָה וּנְטַל מַתְלֵהּ וַאֲמַר רֵישׁ קְרָבַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל הֲוָה עֲמַלֵּקָאָה וְסוֹפֵהּ לְעָלְמָא יֵיבַד:

שפתי חכמים

(טז) **ב** דְּקָרֵינַן 'דַּע עַת עֶלְיוֹן', כְּלוֹמַר שֶׁיּוֹדֵעַ עֵת שֶׁכּוֹעֵס בָּהּ עֶלְיוֹן. (דֶּבֶק טוּב) דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י, הַשְׁתָּא דַּעַת בְּהֶמְתּוֹ לֹא יָדַע וְהֵיאָךְ יֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן, לָכֵן פֵּירֵשׁ לְכַוֵּין וכו': תורה יז

(יז) **ג** (גור אריה) דְּאֵין לְפָרֵשׁ 'אֶרְאֶנּוּ' לָעָם, דְּאִם כֵּן אֵיךְ אָמַר וְלֹא עַתָּה, אֶלָּא אָמַר רוֹאֶה וכו': **ד** וְהוּא לְשׁוֹן נוֹקֵב: **ה** וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה לְאָדָם גַּם קַיִן וְהֶבֶל, הָא הֶבֶל הֲרָגוֹ קַיִן קוֹדֶם שֶׁהָיוּ לוֹ בָּנִים, וְקַיִן אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ לוֹ בָּנִים הָא מֵתוּ כּוּלָּם בַּמַּבּוּל. אֲבָל מִשֵּׁת בֶּן אָדָם בָּא נֹחַ, שֶׁהָיָה אַחַר הַמַּבּוּל, וּמִמֶּנּוּ יָצְאוּ כָּל הָאוּמּוֹת, שֶׁהוּא בָּא מִשֵּׁת: תורה יח

(יח) **ו** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, 'אוֹיְבָיו' שֶׁכָּתוּב בַּקְּרָא הֵם יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם אוֹיְבָיו שֶׁל עוֹבְדֵי אֱלִילִים. וְהוֹסִיף לְמ"ד לְמִלַּת 'אוֹיְבָיו', מִפְּנֵי שֶׁבְּזוּלַת זֶה לֹא הוֹדִיעַ הַכָּתוּב לְאֵיזֶה אוּמָּה יִהְיֶה שֵׂעִיר יְרוּשָׁה: תורה יט

(יט) **ז** כְּלוֹמַר, זוּלַת דָּוִד הַנִּזְכָּר: תורה כ

רש"י ◄ **וַיַּרְא אֶת־עֲמָלֵק.** נִסְתַּכֵּל[ח] בְּפֵרְעָנוּתוֹ שֶׁל עֲמָלֵק. **רֵאשִׁית גּוֹיִם עֲמָלֵק.** הוּא קִדֵּם אֶת כֻּלָּם[ט] לְהִלָּחֵם בְּיִשְׂרָאֵל, וְכֵן תִּרְגֵּם אוֹנְקְלוּס. וְאַחֲרִיתוֹ לְהֵאָבֵד בְּיָדָם', שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כה): "תִּמְחֶה אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק".

(כא) **וַיַּרְא אֶת־הַקֵּינִי וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ וְשִׂים בַּסֶּלַע קִנֶּךָ:**

כא וַחֲזָא יָת שַׁלְמָאָה וּנְטַל מַתְלֵהּ וַאֲמַר תַּקִּיף בֵּית מוֹתְבָךְ וְשַׁוִּי בִכְרָךְ תַּקִּיף מְדוֹרָךְ:

רש"י ◄ **וַיַּרְא אֶת־הַקֵּינִי.** לְפִי שֶׁהָיָה קֵינִי תָּקוּעַ אֵצֶל עֲמָלֵק, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א טו): "וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־הַקֵּינִי וְגוֹ'" - הִזְכִּירוֹ אַחַר עֲמָלֵק. נִסְתַּכֵּל בִּגְדֻלָּתָם שֶׁל בְּנֵי יִתְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם (דה"א ב): "תִּרְעָתִים שִׁמְעָתִים[כ] שׁוּכָתִים". **אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ.** תָּמֵהּ אֲנִי מֵהֵיכָן זָכִיתָ[ל] לְכָךְ? הֲלֹא אַתָּה עִמִּי הָיִיתָ בַּעֲצַת (שמות א): "הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ", וְעַתָּה נִתְיַשַּׁבְתָּ בְּאֵיתָן וּמְעוֹז שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

(כב) **כִּי אִם־יִהְיֶה לְבָעֵר קָיִן עַד־מָה אַשּׁוּר תִּשְׁבֶּךָּ:**

כב אֲרֵי אִם יְהֵי לְשַׁצָּאָה שַׁלְמָאָה עַד מָא אֲתוּרָאָה יִשְׁבְּנָךְ:

רש"י ◄ **כִּי אִם־יִהְיֶה לְבָעֵר קָיִן וְגוֹ'.** אַשְׁרֶיךָ שֶׁנִּתְקַעְתָּ לְתַקֵּף זֶה, שֶׁאֵינְךָ נִטְרָד עוֹד מִן הָעוֹלָם, כִּי אַף אִם אַתָּה עָתִיד לִגְלוֹת עִם עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים וְתִהְיֶה לְבָעֵר מִמָּקוֹם שֶׁנִּתְיַשַּׁבְתָּ שָׁם, מַה בְּכָךְ?. **עַד־מָה אַשּׁוּר תִּשְׁבֶּךָ.** עַד הֵיכָן הוּא מַגְלֶה אוֹתְךָ? שֶׁמָּא לַחְלַח וְחָבוֹר[מ]? אֵין זֶה טֵרוּד מִן הָעוֹלָם אֶלָּא טִלְטוּל מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְתָשׁוּב עִם שְׁאָר הַגָּלְיוֹת.

(כג) **וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אּוֹי מִי יִחְיֶה מִשָּׂמוֹ אֵל:**

כג וּנְטַל מַתְלֵהּ וַאֲמַר וַי לְחַיָּבְיָא דְּיֵחוֹן כַּד יַעְבֵּד אֱלָהָא יָת אִלֵּין:

רש"י ◄ **וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וְגוֹ'.** כֵּיוָן שֶׁהִזְכִּיר אֶת שִׁבְיַת אַשּׁוּר, אָמַר. **אוֹי מִי יִחְיֶה מִשָּׂמוֹ אֵל.** מִי יָכוֹל לְהַחֲיוֹת אֶת עַצְמוֹ מִשּׁוּמוֹ אֶת אֱלֹהִי[נ], שֶׁלֹּא יָשִׂים עָלָיו הַגּוֹזֵר אֶת אֵלֶּה; שֶׁיַּעֲמֹד סַנְחֵרִיב וִיבַלְבֵּל אֶת כָּל הָאֻמּוֹת, וְעוֹד יָבוֹאוּ צִים מִיַּד כִּתִּים - וְיַעַבְרוּ כִּתִּיִּים שֶׁהֵן רוֹמִיִּים בְּבִירְנִיּוּת גְּדוֹלוֹת עַל אַשּׁוּר.

(כד) **וְצִים מִיַּד כִּתִּים וְעִנּוּ אַשּׁוּר וְעִנּוּ־עֵבֶר וְגַם־הוּא עֲדֵי אֹבֵד:**

כד וְסִיעַן יִצְטָרְחַן מֵרוֹמָאֵי וִיעַנּוּן לְאָתוּר וְיִשְׁתַּעְבְּדוּן לְעֵבֶר פְּרָת וְאַף אִנּוּן לְעָלְמָא יֵיבְדּוּן:

שפתי חכמים

(כ) **ח** פֵּירוּשׁ, לֹא רְאִיָּה חוּשִׁיּוּת, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב אַחֲרָיו 'וְאַחֲרִיתוֹ עֲדֵי אוֹבֵד'. וְתִהְיֶה מִלַּת 'וַיַּרְא' עַל כָּרְחָךְ הָרְאִיָּה הַשִּׂכְלִית. וּמַה שֶּׁלֹּא פֵּרֵשׁ לְעֵיל גַּבֵּי 'אֶרְאֶנּוּ' שֶׁהוּא לְשׁוֹן הִסְתַּכְּלוּת שֶׁהִיא רְאִיָּה שִׂכְלִית, מִפְּנֵי שֶׁשָּׁם מְדַבֵּר בְּעִנְיָן שִׁבְחוֹ וּגְדוּלָּתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, שֶׁהִיא רְאִיָּה שִׂכְלִית בְּהֶכְרֵחַ, אֲבָל פֹּה אָמַר 'רֵאשִׁית גּוֹיִם עֲמָלֵק', הָיָה עוֹלֶה עַל הַדַּעַת שֶׁהִיא רְאִיָּה חוּשִׁיּוּת, לְפִיכָךְ פֵּרֵשׁ שֶׁהוּא מוֹרֶה עַל רְאִיָּה שִׂכְלִית (רא"ם):

ט רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, הָא הַרְבֵּה אוּמּוֹת הָיוּ לִפְנֵי עֲמָלֵק. וְאֵין לְפָרֵשׁ נַמִּי 'רֵאשִׁית' לְשׁוֹן חֲשִׁיבוּת וּמַעֲלָה, שֶׁהֲרֵי מִפְּלֶגֶשׁ אֲלִיפַז בֶּן עֵשָׂו הָיָה: **י** כְּלוֹמַר, וְלֹא כְּמוֹ שְׁאָר מַלְכֵי אוּמּוֹת שֶׁיֹּאבְדוּ מִכֹּחַ מִלְחֲמוֹת שְׁאָר הָאוּמּוֹת, וְיָדְעֵנוּ זֶה דִּכְתִיב 'תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק', יָדַעְנוּ שֶׁעַל כָּל פָּנִים יִהְיֶה זֶה מִיָּדֵינוּ: תורה כא

(כא) **כ** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, שֶׁהָיוּ סַנְהֶדְרִין. וְכָל הַלְּשׁוֹנוֹת הַלָּלוּ שַׁיָּיכִים גַּבֵּי סַנְהֶדְרִין: 'תִּרְעָתִים', לְשׁוֹן שַׁעַר, רְצוֹנוֹ לוֹמַר שַׁעַר שֶׁל סַנְהֶדְרִין; 'שִׁמְעָתִים', עַל שֵׁם שֶׁיּוֹדְעִים בִּשְׁמַעְתָּא; 'שׁוּכָתִים', רְצוֹנוֹ לוֹמַר שֶׁסּוֹכִים בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ: **ל** הוּצְרַךְ לְפָרֵשׁ שֶׁהוּא לְשׁוֹן תֵּימַהּ, מִפְּנֵי שֶׁבִּלְעָם לֹא בָּא אֶלָּא לְהוֹדִיעַ גְּדוּלָּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וּמַה לּוֹ לְהוֹדִיעַ גְּדוּלָּתָן שֶׁל בְּנֵי יִתְרוֹ. וְאֵין לוֹמַר, מִשּׁוּם שֶׁהוּא תָּקוּעַ אֵצֶל עֲמָלֵק מִשּׁוּם הָכִי הִזְכִּירוֹ אַחַר עֲמָלֵק, וּכְמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִּׁ"י לְעֵיל, וַעֲדַיִן קָשֶׁה מְנָא לֵיהּ שֶׁהוּא לְשׁוֹן תֵּימַהּ. יֵשׁ לוֹמַר, דְּאִם כֵּן לָמָּה הִזְכִּיר גְּדוּלָּתוֹ עַד שֶׁהוּצְרַךְ לְפָרֵשׁ גַּם הָרָעָה שֶׁלּוֹ, דְּהַיְינוּ שֶׁיִּגְלֶה, וְאֵין בָּזֶה הֶיזֵּק מֵאַחַר שֶׁיֵּשׁ לוֹ תִּקְוָה שֶׁיָּשׁוּב, אֶלָּא עַל כָּרְחָךְ שֶׁלֹּא הִזְכִּיר אֶלָּא עַל דֶּרֶךְ תֵּימַהּ. רְאֵ"ם. וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר, כֵּיוָן שֶׁהִזְכִּירוֹ בִּלְשׁוֹן נוֹכֵחַ, וְאָמַר 'אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ' וְלֹא אָמַר 'מוֹשָׁבוֹ', שְׁמַע מִינָּהּ לְשׁוֹן תֵּימַהּ הוּא: תורה כב

(כב) **מ** כְּלוֹמַר, אֵינוֹ מַגִּלְךָ אֶלָּא לַחְלַח וְחָבוֹר, וְאֵין זֶה טֵירוּד כו'. לַחְלַח וְחָבוֹר שְׁמוֹת מְקוֹמוֹת הֵם, וְהָכִי קָאָמַר, 'כִּי' אַף 'אִם יְהִיֶה' אַתָּה עָתִיד 'לְבָעֵר' עִם יִשְׂרָאֵל, אַתָּה 'קִיָּן' מַה בְּכָךְ, 'עַד מָה אַשּׁוּר תִּשְׁבֶּךָ', רְצוֹנוֹ לוֹמַר אֵינוֹ מַגִּלְךָ אֶלָּא לַחְלַח וְחָבוֹר, וְאֵין זֶה טֵירוּד מִן הָעוֹלָם: תורה כג

(כג) **נ** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, מִי הָאָדָם שֶׁיָּכוֹל לַעֲשׂוֹת שֶׁלֹּא יָשִׂים עָלָיו הַגּוֹזֵר אֶת אֵלֶּה, וְהֵם הַבַּלְבּוּלִים שֶׁיִּהְיוּ בָּעוֹלָם: תורה כד

רש"י ◄ **וְעִנּוּ אַשּׁוּר וְעִנּוּ־עֵבֶר • וְעִנּוּ אוֹתָם שֶׁבְּעֵבֶר הַנָּהָר. וְגַם־הוּא עֲדֵי אוֹבֵד • וְכֵן פֵּירֵשׁ** (דניאל ז): "עַד דִּי קְטִילַת חֵיוְתָא וְהוּבַד גִּשְׁמַהּ". **וְצִים • סְפִינוֹת** גְּדוֹלוֹת, כְּדִכְתִיב (ישעיה לג) "וְצִי אַדִּיר" - **תַּרְגּוּמוֹ:** "יוּבּוּרְנִי רַבְּתָא".

(כה) **וַיָּקָם בִּלְעָם וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב לִמְקֹמוֹ וְגַם־בָּלָק הָלַךְ לְדַרְכּוֹ:**

כה וְקָם בִּלְעָם וַאֲזַל וְתָב לְאַתְרֵהּ וְאַף בָּלָק אֲזַל לְאָרְחֵהּ:

כה (א) **וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת אֶל־בְּנוֹת מוֹאָב:**

א וִיתֵב יִשְׂרָאֵל בְּשִׁטִּין וְשָׁרֵי עַמָּא לְמִטְעֵי בָּתַר בְּנַת מוֹאָב:

רש"י ◄ **בַּשִּׁטִּים • כָּךְ שְׁמָהּ. לִזְנוֹת אֶל־בְּנוֹת מוֹאָב • עַל־יְדֵי עֲצַת בִּלְעָם, כִּדְאִיתָא בְּ"חֵלֶק".**

(ב) **וַתִּקְרֶאן לָעָם לְזִבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן וַיֹּאכַל הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לֵאלֹהֵיהֶן:**

ב וּקְרָא לְעַמָּא לְדִבְחֵי טַעֲוָתְהוֹן וַאֲכַל עַמָּא וּסְגִידוּ לְטַעֲוָתְהוֹן:

רש"י ◄ **וַיִּשְׁתַּחֲווּ לֵאלֹהֵיהֶן • כְּשֶׁתָּקַף יִצְרוֹ עָלָיו וְאוֹמֵר לָהּ הִשָּׁמְעִי לִי, וְהִיא מוֹצִיאָה לוֹ דְּמוּת פְּעוֹר מֵחֵיקָהּ וְאוֹמֶרֶת לוֹ: הִשְׁתַּחֲוֵה לָזֶה!** (סנהדרין קו א)◆

(ג) **וַיִּצָּמֶד יִשְׂרָאֵל לְבַעַל פְּעוֹר וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל:**

ג וְאִתְחַבַּר יִשְׂרָאֵל לְבַעֲלָא פְּעוֹר וּתְקֵף רָגְזָא דַיְיָ בְּיִשְׂרָאֵל:

רש"י ◄ **פְּעוֹר • עַל שֵׁם שֶׁפּוֹעֲרִין** (ק) **לְפָנָיו פִּי הַטַּבַּעַת וּמוֹצִיאִין רְעִי, וְזוֹ הִיא עֲבוֹדָתוֹ. וַיִּחַר־אַף ה' בְּיִשְׂרָאֵל • שָׁלַח בָּהֶם** (ר) **מַגֵּפָה.**

(ד) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה קַח אֶת־כָּל־רָאשֵׁי הָעָם וְהוֹקַע אוֹתָם לַיהוָה נֶגֶד הַשָּׁמֶשׁ וְיָשֹׁב חֲרוֹן אַף־יְהוָה מִיִּשְׂרָאֵל:**

ד וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה דְּבַר יָת כָּל רֵישֵׁי עַמָּא וְדוּן וּקְטוֹל דְּחַיָּב קְטוֹל קֳדָם יְיָ לְקֳבֵל שִׁמְשָׁא וִיתוּב תְּקוֹף רָגְזָא דַיְיָ מִיִּשְׂרָאֵל:

רש"י ◄ **קַח אֶת־כָּל רָאשֵׁי הָעָם •** (שם א) **לִשְׁפּוֹט** (ש) **אֶת הָעוֹבְדִים לַפְּעוֹר. וְהוֹקַע אוֹתָם • אֶת הָעוֹבְדִים, וְהוֹקַע - הִיא תְּלִיָּה, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בִּבְנֵי שָׁאוּל** (שמואל ב כא): "וְהוֹקַעֲנוּם לַה'", **וְשָׁם תְּלִיָּה מְפֹרֶשֶׁת: בְּעוֹבְדֵי**

שפתי חכמים

(כד) **ם** כְּלוֹמַר וְאַחֵר כָּךְ גַּם הָעוֹבְדֵי אֱלִילִים שֶׁעִנּוּ אֶת אַשּׁוּר וְעֵבֶר סוֹפָן לִיאָבֵד עֲדֵי עַד: תורה כה

כה (א) **ע** כְּלוֹמַר, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ מִדְּרָשִׁים לָמָּה נִקְרָא 'שִׁטִּים' עַל שֵׁם שֶׁעָשׂוּ שָׁם מַעֲשֶׂה שְׁטוּת, אֵין זֶה מִמִּדְּרָשִׁים הַקְּרוֹבִים לִפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא לְכָךְ פֵּירֵשׁ 'כָּךְ שְׁמָהּ': **פ** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, דְּשֵׁם מְפוֹרָשׁ מָה הָעֵצָה שֶׁנִּתַּן בִּלְעָם, אֵיךְ שֶׁיִּתְפַּתּוּ אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ פְּרוּשִׁים מִן הָעֲרָיוֹת, כִּדְאִיתָא הָתָם, שֶׁהָיְתָה הַיַּלְדָּה יוֹשֶׁבֶת מִבִּפְנִים וְהַזְּקֵנָה מִבַּחוּץ וכו'. אֲבָל לא רָצָה לוֹמַר כִּדְאִיתָא בְּחֵלֶק שֶׁבִּלְעָם נָתַן הָעֵצָה, שֶׁזֶּה מוּכָח בְּהָדְיָא בְּקְרָא, כִּדְפֵירֵשׁ רַשִׁ"י לְעֵיל דִּכְתִיב 'הֵן הֵנָּה הָיוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּדְבַר בִּלְעָם': תורה ב

(ב) **צ** הוּצְרַךְ לוֹמַר זֶה, מִפְּנֵי שֶׁהַזְּנוּת יֵצֶר הָרָע שׁוֹלֵט בּוֹ, מִשּׁוּם הָכִי אֵין לִתְמוֹהַּ הֵיאָךְ נִכְשְׁלוּ בָּהּ יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ לִתְמוֹהַּ בֵּעֲבוֹדַת אֱלִילִים הֵיאָךְ נִכְשְׁלוּ בָּהּ, וְזֶה בָּא לְהוֹדִיעַ וכו'. (גור אריה) דְּאִם לא כֵן, הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר 'וַיִּשְׁתַּחֲווּ לֵאלֹהֵי מוֹאָב', לָמָּה אָמַר 'לֵאלֹהֵיהֶן', שֶׁתְּלָה הָאֱלֹהוּת בַּזְּנוּת, אֶלָּא שֶׁעַל יְדֵי הַזְּנוּת עָבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה: תורה ג

(ג) **ק** פֵּירוּשׁ, 'פְּעוֹר' מִלְּשׁוֹן פְּתִיחָה וְגִלּוּי הוּא, שֶׁהָיוּ מְגַלִּים פִּי הַטַּבַּעַת וּמוֹצִיאִין רְעִי: **ר** מִדִּכְתִיב בְּסָמוּךְ 'וַתֵּעָצֵר הַמַּגֵּפָה', מִכְּלָל שֶׁשָּׁלַח בָּם מַגֵּפָה: תורה ד

(ד) **ש** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, אִם הָעָם חָטְאוּ, רָאשֵׁי הָעָם מָה חָטְאוּ. וּמִתָּרֵץ, דִּ'וְהוֹקַע' לָא קָאֵי אַרָאשֵׁי הָעָם, אֶלָּא הֵם דָּנוּ אֶת הָעָם, וְכָל מִי שֶׁדָּנוּנוּ

עֲבוֹדַת אֱלִילִים, בִּסְקִילָה׳. (סנהדרין מה ב) וְכָל הַנִּסְקָלִים נִתְלִין. נֶגֶד הַשֶּׁמֶשׁ • לְעֵין כֹּלּא. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה:

(ה) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־שֹׁפְטֵי יִשְׂרָאֵל הִרְגוּ אִישׁ אֲנָשָׁיו הַנִּצְמָדִים לְבַעַל פְּעוֹר:

ה וַאֲמַר מֹשֶׁה לְדַיָּנֵי יִשְׂרָאֵל קְטוּלוּ גְּבַר גֻּבְרוֹהִי דְּאִתְחַבָּרוּ לְבַעֲלָא פְּעוֹר:

רש"י◄ הִרְגוּ אִישׁ אֲנָשָׁיו • כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִדַּיָּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה הוֹרֵג שְׁנַיִם, וְדַיָּנֵי יִשְׂרָאֵל [ח׳] (ז׳) רִבּוֹא וּשְׁמוֹנַת אֲלָפִים [וְשֵׁשׁ מֵאוֹת], כִּדְאִיתָא בְּ׳סַנְהֶדְרִין׳ (י"ח)◆.

(ו) וְהִנֵּה אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּא וַיַּקְרֵב אֶל־אֶחָיו אֶת־הַמִּדְיָנִית לְעֵינֵי מֹשֶׁה וּלְעֵינֵי כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְהֵמָּה בֹכִים פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד:

ו וְהָא גַּבְרָא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲתָא וְקָרַב לְוָת אַחוֹהִי יָת מִדְיָנָיְתָא לְעֵינֵי מֹשֶׁה וּלְעֵינֵי כָּל כְּנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִנּוּן בָּכָן בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא:

רש"י◄ וְהִנֵּה אִישׁ וְגוֹ׳ • נִתְקַבְּצוּ שִׁבְטוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן אֵצֶל זִמְרִי, שֶׁהָיָה נָשִׂיא שֶׁלָּהֶם, וְאָמְרוּ לוֹ: אָנוּ נִדּוֹנִין בְּמִיתָה וְאַתָּה יוֹשֵׁב וְכוּ׳? כִּדְאִיתָא בְּ׳אֵלּוּ הֵן הַנִּשְׂרָפִין׳ (סנהדרין פב)◆. אֶת־הַמִּדְיָנִית • כָּזְבִּי בַּת צוּר. לְעֵינֵי מֹשֶׁה • אָמְרוּ לוֹ: מֹשֶׁה, זוֹ אֲסוּרָה אוֹ מֻתֶּרֶת? אִם תֹּאמַר: אֲסוּרָה, בַּת יִתְרוֹ מִי הִתִּירָהּ לְךָ? וְכוּ׳, כִּדְאִיתָא הָתָם. וְהֵמָּה בֹכִים • נִתְעַלְּמָה מִמֶּנּוּ הֲלָכָה (כָּל הַבּוֹעֵל אֲרַמִּית, קַנָּאִין פּוֹגְעִין בּוֹ). גָּעוּ כֻּלָּם בְּבִכְיָה. בָּעֵגֶל עָמַד מֹשֶׁה כְּנֶגֶד שִׁשִּׁים רִבּוֹא, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב): "וַיִּטְחַן עַד אֲשֶׁר־דָּק וְגוֹ׳", וְכָאן רָפוּ יָדָיו? אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיָּבֹא פִּינְחָס וְיִטֹּל אֶת הָרָאוּי לוֹ. (סנהדרין שם)◆.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (יעוריין בארוכה לקו"ש חי"ח עמ' 285 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

בַּת יִתְרוֹ מִי הִתִּירָהּ לָךְ

וַיַּקְרֵב אֶל־אֶחָיו אֶת־הַמִּדְיָנִית לְעֵינֵי מֹשֶׁה

אָמְרוּ לוֹ: מֹשֶׁה, זוֹ אֲסוּרָה אוֹ מֻתֶּרֶת, אִם תֹּאמַר אֲסוּרָה, בַּת יִתְרוֹ מִי הִתִּירָהּ לָךְ וְכוּ׳. (כה, ו. ובפרש"י)

נֶחְלְקוּ בִּזְבָחִים (קב, א) אִי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ כֹּהֵן הָיָה אִי לֹא, וְדַעַת הַ"יֵּשׁ אוֹמְרִים" הִיא שֶׁ"לֹּא פָּסְקָה כְּהוּנָּה אֶלָּא מִזַּרְעוֹ שֶׁל מֹשֶׁה" אַף מֹשֶׁה עַצְמוֹ "כָּל יָמָיו כֹּהֵן הָיָה" (לשון רש"י שם). וְעַל־פִּי־זֶה יְדוּעָה הַקַּשְׁיָא, דְּאַף שֶׁלֹּא נֶאֱסְרָה "בַּת יִתְרוֹ" לְמֹשֶׁה מִדִּין נָכְרִית, כִּי נִתְגַּיְּרָה (ראה רש"י סנהדרין פב, א ד"ה בת יתרו), הֲרֵי עֲדַיִן קָשֶׁה לְמַאן־דְּאָמַר הַנַּ"ל, אֵיךְ הֻתְּרָה "בַּת יִתְרוֹ" לְמֹשֶׁה, וַהֲרֵי גִּיּוֹרֶת אֲסוּרָה לְכֹהֵן מִן הַתּוֹרָה (ראה רמב"ם הל' איסורי ביאה פי"ח ה"ג). וּבַמְּפָרְשִׁים תֵּרְצוּ בְּאוֹפַנִּים שׁוֹנִים.

וַיֵּשׁ לוֹמַר בָּזֶה, דְּהִנֵּה תִּנֵּן בִּיבָמוֹת (סא, א) "אֵרַס אֶת הָאַלְמָנָה וְנִתְמַנָּה לִהְיוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל, יִכְנֹס". דְּיָלְפִינַן מֵהַפָּסוּק "יִקַּח אִשָּׁה" (אמור כא, יד) דְּאִם לְקִיחַת הָאִשָּׁה הָיְתָה בְּהֶתֵּר, מֻתָּר לוֹ לִכְנוֹס, גַּם אִם אַחַר־כָּךְ נֶאֱסְרָה עָלָיו.

וּבְ׳תּוֹסְפוֹת׳ (יבמות כ, ב ד"ה אטו) כָּתְבוּ עוֹד יוֹתֵר, "נִשָּׂאָהּ קֹדֶם שֶׁנִּתְמַנָּה, מַשְׁמַע דְּלֹא צָרִיךְ קְרָא שֶׁיָּכוֹל לְקַיְּמָהּ מִשּׁוּם דִּנְשָׂאָהּ בְּהֶתֵּר".

וְעַל־פִּי כָּל זֶה, מוּבָן הֵיטֵב, אֵיךְ הֻתְּרָה "בַּת יִתְרוֹ" לְמֹשֶׁה, שֶׁהֲרֵי לֹא רַק הָאֲרוּסִין הָיוּ בְּהֶתֵּר, אֶלָּא גַּם הַנִּשּׂוּאִין בְּהֶתֵּר הָיוּ, שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁנִּשָּׂאָהּ מֹשֶׁה עֲדַיִן לֹא נִתְכַּהֵן, וְשֶׁפִּיר הָיָה יָכוֹל לְקַיְּמָהּ, גַּם אִם גִּיֹּרֶת הָיְתָה.

שפתי חכמים

לְמִיתָה 'וְהוֹקַע אוֹתָם': **ת** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, הָא עוֹבְדֵי עֲבוֹדַת אֱלִילִים בִּסְקִילָה, וְלָמָּה נִתְלוּ אֵלּוּ: **א** מִפְּנֵי שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ הוּא לְעֵין כֹּל, נִקְרָא כָּל דָּבָר שֶׁהוּא לְעֵין כֹּל 'נֶגֶד הַשֶּׁמֶשׁ', וְלֹא שֶׁהוּא נֶגֶד הַשֶּׁמֶשׁ מַמָּשׁ: **ב** יֵשׁ מַקְשִׁים, וְהָא כְּשֶׁמֵּת אַהֲרֹן נִסְתַּלְּקוּ הָעֲנָנִים כִּדְפֵירֵשׁ רַשִׁ"י לְעֵיל בְּפָרָשַׁת חֻקַּת, וְלֹא מָצִינוּ שֶׁחָזְרוּ כְּמוֹ הַבְּאֵר שֶׁנִּסְתַּלֵּק שֶׁחָזַר לָהֶם. וְכֵן הִקְשָׁה הַחִזְקוּנִי. וְלִי נִרְאֶה, אַף שֶׁנִּסְתַּלְּקוּ הָעֲנָנִים, הֶעָנָן שֶׁהָיָה מֵיסֵךְ עֲלֵיהֶם מִפְּנֵי הַשָּׁרָב וְהַשֶּׁמֶשׁ שֶׁלֹּא יַכֶּה עַל רֹאשָׁם, וּבִפְרָט בַּמִּדְבָּר שֶׁהָיָה הַחוֹם גָּדוֹל, וְשֶׁלֹּא נָשְׁבוּ הָרוּחוֹת, שֶׁהֲרֵי מִשּׁוּם הָכִי לֹא מָלוּ אֶת עַצְמָם מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נָשְׁבָה רוּחַ צְפוֹנִית, אוֹתוֹ עָנָן לֹא נִסְתַּלֵּק מֵהֶם. וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁאַף שֶׁנִּסְתַּלְּקוּ הָעֲנָנִים, עָנָן זֶה הָיָה לְפִי שָׁעָה כְּדֵי לְהוֹדִיעַ מִי הֵם הַחוֹטְאִים: **ג** דְּהָעָנָן הָיָה נִמְשָׁךְ עֲלֵיהֶם כְּסוּכָּה, וְאוֹתוֹ שֶׁחָטָא נִקְפַּל מִכְּנָגְדוֹ כו': תורה ה (ו) **ד** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, הָא רָאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל שֶׁמֹּשֶׁה צִוָּה לַהֲרוֹג כָּל הַנִּצְמָד לְבַעַל פְּעוֹר וְהַשּׁוֹכֵב עִמָּהֶם, וְלָמָּה לֹא יָרֵא מִלִּקְרַב אֵלֶיהָ. וְהָרְאֵ"ם פֵּירֵשׁ, דְּאִם מֵעַצְמוֹ עָשָׂה זֶה, מַדּוּעַ הִמְתִּין עַד שֶׁאָמַר מֹשֶׁה 'הִרְגוּ אִישׁ אֲנָשָׁיו הַנִּצְמָדִים': **ה** אֲבָל טָעוּ, דְּמֹשֶׁה הָיָה נוֹשְׂאָהּ קוֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה, אִי נַמִּי שֶׁהָיְתָה גִּיּוֹרֶת: **ו** דְּאִם לֹא כֵּן, לָמָּה הָיוּ בוֹכִין כָּאן יוֹתֵר מִבַּעֲוֹן הָעֵגֶל אוֹ שְׁאָר הָעֲבֵירוֹת: תורה ז

נִתְעַלְּמָה הֲלָכָה מִמֶּנּוּ

וְהִנֵּה אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּא . . וְהֵמָּה בֹכִים

נִתְעַלְּמָה מִמֶּנּוּ הֲלָכָה (כה, ו. ובפרש"י)

מָצִינוּ עוֹד מָקוֹם שֶׁנִּתְעַלְּמָה הֲלָכָה מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, וְהוּא בִּבְנוֹת צְלָפְחָד, שֶׁגַּם אָז "נִתְעַלְּמָה מִמֶּנּוּ הֲלָכָה" (רש"י פנחס כז, ה). וְצָרִיךְ בֵּאוּר מַדּוּעַ נִתְעַלְּמוּ מִמֹּשֶׁה דַּוְקָא שְׁתֵּי הֲלָכוֹת אֵלּוּ, בְּמַעֲשֵׂה זִמְרִי, וּבִבְנוֹת צְלָפְחָד?

וְיֵשׁ לוֹמַר בָּזֶה, דְּהִנֵּה אִיתָא בִּיבָמוֹת (עז, א) "כָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁמּוֹרֶה הֲלָכָה וּבָא, אִם קֹדֶם מַעֲשֶׂה אֲמָרָהּ שׁוֹמְעִין לוֹ, וְאִם לָאו אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ". וְכָתְבוּ הַתּוֹסְפוֹת (שָׁם ד"ה אם) "דְּהַיְנוּ דַּוְקָא הֵיכָא דְּהוּא עַצְמוֹ נוֹגֵעַ בַּדָּבָר", דְּאָז "אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ" אִם לֹא אֲמָרָהּ קֹדֶם הַמַּעֲשֶׂה.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר, דְּטַעַם הַדָּבָר שֶׁנִּתְעַלְּמוּ הֲלָכוֹת אֵלּוּ מִמֹּשֶׁה הוּא, כִּי בִּשְׁנֵי הַמְּאֹרָעוֹת הָיָה מֹשֶׁה נוֹגֵעַ בַּדָּבָר: בְּמַעֲשֵׂה זִמְרִי "אָמְרוּ לוֹ: מֹשֶׁה, זוֹ אֲסוּרָה אוֹ מֻתֶּרֶת, אִם תֹּאמַר אֲסוּרָה, בַּת יִתְרוֹ מִי הִתִּירָהּ לָךְ" (רש"י בלק שם), וְאִם־כֵּן נַעֲשָׂה מֹשֶׁה נוֹגֵעַ בַּדָּבָר, וְ"אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ" לוֹמַר שֶׁ"קַנָּאִים פּוֹגְעִין בּוֹ".

וּבִבְנוֹת צְלָפְחָד הֲרֵי אָמְרוּ "וְהוּא לֹא הָיָה גּוֹ' בַּעֲדַת קֹרַח" (פרשתנו כז, ג) שֶׁחָלְקוּ עַל מֹשֶׁה, וּמִמֵּילָא נַעֲשָׂה מֹשֶׁה "נוֹגֵעַ בַּדָּבָר" בְּנִדּוֹן זֶה.

וְנִמְצָא, שֶׁבִּשְׁתֵּי הֲלָכוֹת אֵלּוּ לֹא הָיוּ מְקַבְּלִים מִמֵּילָא מִמֹּשֶׁה כִּי לֹא אֲמָרָהּ קֹדֶם מַעֲשֶׂה, וְלָכֵן נִתְעַלְּמוּ מִמֶּנּוּ הַהֲלָכוֹת, וְנִתְגַּלּוּ עַל־יְדֵי פִּנְחָס, אוֹ עַל־יְדֵי שֶׁהִקְרִיב מֹשֶׁה "אֶת מִשְׁפָּטָן לִפְנֵי ה'".

(ז) **וַיַּרְא פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן וַיָּקָם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֹמַח בְּיָדוֹ:**

ז **וַחֲזָא פִּינְחָס בַּר אֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן כַּהֲנָא וְקָם מִגּוֹ כְּנִשְׁתָּא וּנְסֵיב רָמְחָא בִּידֵיהּ:**

רש"י ◄ **וַיַּרְא פִּינְחָס •** (שם) רָאָה מַעֲשֶׂה וְנִזְכַּר הֲלָכָה: אָמַר לוֹ לְמֹשֶׁה: מְקַבְּלֵנִי מִמְּךָ: הַבּוֹעֵל אֲרַמִּית קַנָּאִין פּוֹגְעִין בּוֹ. אָמַר לוֹ: קַרְיָנָא דְּאַגַּרְתָּא אִיהוּ לֶיהֱוֵי פַּרְוָנְקָא. מִיָּד: וַיִּקַּח רֹמַח בְּיָדוֹ וְגוֹ'.

(ח) **וַיָּבֹא אַחַר אִישׁ־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַקֻּבָּה וַיִּדְקֹר אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶת אִישׁ יִשְׂרָאֵל וְאֶת־הָאִשָּׁה אֶל־קֻבָּתָהּ וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:**

ח **וְעַל בָּתַר גַּבְרָא בַּר יִשְׂרָאֵל לְקֻבָּתָא וּבְזַע יָת תַּרְוֵיהוֹן יָת גַּבְרָא בַּר יִשְׂרָאֵל וְיָת אִתְּתָא לִמְעָהָא וְאִתְכְּלִי מוֹתָנָא מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:**

רש"י ◄ **אֶל־הַקֻּבָּה •** אֶל הָאֹהֶל. **אֶל־קֻבָּתָהּ •** כְּמוֹ "הַלְּחָיַיִם וְהַקֻּבָּה", כִּוּן בְּתוֹךְ זַכְרוּת שֶׁל זִמְרִי וְנַקְבוּת שֶׁלָּהּ, וְרָאוּ כֻּלָּם שֶׁלֹּא לְחִנָּם הֲרָגָם, וְהַרְבֵּה נִסִּים נַעֲשׂוּט לוֹ כוּ', כִּדְאִיתָא הָתָם (סנהדרין שם):

ט **וַהֲווֹ דְּמִיתוּ בְּמוֹתָנָא עֶשְׂרִין וְאַרְבְּעָא אַלְפִין: פ פ פ**

(ט) **וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אָלֶף:**

ק"ד פסוקים, מנו"ח סימן. חסלת פרשת בלק

הפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רפא - רפג

שפתי חכמים

(ז) **ז** דְּאִם לֹא כֵּן, לָמָּה לֵיהּ 'וַיַּרְא', הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר 'וַיָּקָם פִּינְחָס מִתּוֹךְ הָעֵדָה' וגו': **ח** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, הָרוֹצִים לְקַנֵּא לְהַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ יַהֲרְגוּהוּ. וּפֵירוּשׁ 'קַנָּאִין פּוֹגְעִין בּוֹ', כְּלוֹמַר מֵעַצְמָן. וְדַוְקָא בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה, אֲבָל אִם פֵּירֵשׁ הַבּוֹעֵל אֵין הוֹרְגִין אוֹתוֹ. וְאִם בָּא הַקַּנָּאי לִיטּוֹל רְשׁוּת מִבֵּית דִּין, אֵין מוֹרִין לוֹ אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה, מִשּׁוּם הָכִי הוּצְרַךְ פִּינְחָס לָקוּם מֵאֵלָיו וְלַעֲשׂוֹת הַמַּעֲשֶׂה: תורה ח

(ח) **ט** שֶׁהָיָה לוֹ לְזִמְרִי לִפְרוֹשׁ וּפִינְחָס לֹא הָיָה רַשַּׁאי אָז לְהָרְגוֹ, וְלֹא פֵּירֵשׁ. וְכָן הָיָה לוֹ לְזִמְרִי לִקְרֹא לְאַנְשֵׁי שִׁבְטוֹ שֶׁיִּסַּיְּעוּהוּ. וְשֶׁכִּוּן בְּזִכְרוּת שֶׁל אִישׁ וְנַקְבוּת הָאִשָּׁה, שֶׁיִּהְיוּ הַכֹּל יוֹדְעִין לָמָּה הֲרָגָם. וְשֶׁלֹּא נִשְׁמְטוּ מִן הָרֹמַח. וּבָא הַמַּלְאָךְ וְהִגְבִּיהַּ הַמִּשְׁקוֹף כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְהוֹצִיאָם. וּבָא הַמַּלְאָךְ וְהִשְׁחִית בָּעָם שֶׁיְּהֵא שִׁבְטוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן טְרוּדִים. וְנֶאֱרַךְ חֲנִית הָרֹמַח עַד שֶׁנִּכְנַס בְּתוֹכָם וְיָצָא לְמַעְלָה. וְנִתְחַזֵּק זְרוֹעַ פִּינְחָס. וְלֹא נִשְׁבַּר הָרֹמַח. וְלֹא נָפַל מִדָּמָם עַל פִּינְחָס. וְלֹא מֵתוּ לְטַמֵּא אֶת פִּינְחָס. וְדֶרֶךְ הָעֶלְיוֹן לִהְיוֹת תַּחְתּוֹן וְתַחְתּוֹן עֶלְיוֹן, וְכָאן עֶלְיוֹן עֶלְיוֹן וְתַחְתּוֹן תַּחְתּוֹן: תורה ט חסלת פרשת בלק

המשך מעמוד ג

דְּבָרֶךָ: ג יז גְּמֹל עַל־עַבְדְּךָ אֶחְיֶה וְאֶשְׁמְרָה
דְבָרֶךָ: יח גַּל־עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ:
יט גֵּר אָנֹכִי בָּאָרֶץ אַל־תַּסְתֵּר מִמֶּנִּי מִצְוֹתֶיךָ:
כ גָּרְסָה נַפְשִׁי לְתַאֲבָה אֶל־מִשְׁפָּטֶיךָ בְכָל־עֵת:
כא גָּעַרְתָּ זֵדִים אֲרוּרִים הַשֹּׁגִים מִמִּצְוֹתֶיךָ: כב גַּל
מֵעָלַי חֶרְפָּה וָבוּז כִּי עֵדֹתֶיךָ נָצָרְתִּי: כג גַּם יָשְׁבוּ
שָׂרִים בִּי נִדְבָּרוּ עַבְדְּךָ יָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ: כד גַּם־
עֵדֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי אַנְשֵׁי עֲצָתִי: ד כה דָּבְקָה לֶעָפָר
נַפְשִׁי חַיֵּנִי כִּדְבָרֶךָ: כו דְּרָכַי סִפַּרְתִּי וַתַּעֲנֵנִי לַמְּדֵנִי
חֻקֶּיךָ: כז דֶּרֶךְ־פִּקּוּדֶיךָ הֲבִינֵנִי וְאָשִׂיחָה
בְּנִפְלְאוֹתֶיךָ: כח דָּלְפָה נַפְשִׁי מִתּוּגָה קַיְּמֵנִי
כִּדְבָרֶךָ: כט דֶּרֶךְ־שֶׁקֶר הָסֵר מִמֶּנִּי וְתוֹרָתְךָ חָנֵּנִי:
ל דֶּרֶךְ־אֱמוּנָה בָּחָרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ שִׁוִּיתִי: לא דָּבַקְתִּי
בְּעֵדוֹתֶיךָ יְהוָה אַל־תְּבִישֵׁנִי: לב דֶּרֶךְ־מִצְוֹתֶיךָ
אָרוּץ כִּי תַרְחִיב לִבִּי: ה לג הוֹרֵנִי יְהוָה דֶּרֶךְ חֻקֶּיךָ
וְאֶצְּרֶנָּה עֵקֶב: לד הֲבִינֵנִי וְאֶצְּרָה תוֹרָתֶךָ
וְאֶשְׁמְרֶנָּה בְכָל־לֵב: לה הַדְרִיכֵנִי בִּנְתִיב מִצְוֹתֶיךָ
כִּי־בוֹ חָפָצְתִּי: לו הַט־לִבִּי אֶל־עֵדְוֹתֶיךָ וְאַל
אֶל־בָּצַע: לז הַעֲבֵר עֵינַי מֵרְאוֹת שָׁוְא בִּדְרָכֶךָ
חַיֵּנִי: לח הָקֵם לְעַבְדְּךָ אִמְרָתֶךָ אֲשֶׁר לְיִרְאָתֶךָ:
לט הַעֲבֵר חֶרְפָּתִי אֲשֶׁר יָגֹרְתִּי כִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
טוֹבִים: מ הִנֵּה תָּאַבְתִּי לְפִקֻּדֶיךָ בְּצִדְקָתְךָ חַיֵּנִי:
ו מא וִיבֹאנִי חַסְדֶּךָ יְהוָה תְּשׁוּעָתְךָ כְּאִמְרָתֶךָ:
מב וְאֶעֱנֶה חֹרְפִי דָבָר כִּי־בָטַחְתִּי בִּדְבָרֶךָ: מג וְאַל־
תַּצֵּל מִפִּי דְבַר־אֱמֶת עַד־מְאֹד כִּי לְמִשְׁפָּטֶךָ
יִחָלְתִּי: מד וְאֶשְׁמְרָה תוֹרָתְךָ תָמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:
מה וְאֶתְהַלְּכָה בָרְחָבָה כִּי פִקֻּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי:
מו וַאֲדַבְּרָה בְעֵדֹתֶיךָ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ:
מז וְאֶשְׁתַּעֲשַׁע בְּמִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי: מח וְאֶשָּׂא־
כַפַּי אֶל־מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי וְאָשִׂיחָה בְּחֻקֶּיךָ:
ז מט זְכָר־דָּבָר לְעַבְדֶּךָ עַל אֲשֶׁר יִחַלְתָּנִי: נ זֹאת
נֶחָמָתִי בְעָנְיִי כִּי אִמְרָתְךָ חִיָּתְנִי: נא זֵדִים הֵלִיצָנִי
עַד־מְאֹד מִתּוֹרָתְךָ לֹא נָטִיתִי: נב זָכַרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
מֵעוֹלָם ׀ יְהוָה וָאֶתְנָחֵם: נג זַלְעָפָה אֲחָזַתְנִי

מֵרְשָׁעִים עֹזְבֵי תוֹרָתֶךָ: נד זְמִרוֹת הָיוּ־לִי חֻקֶּיךָ
בְּבֵית מְגוּרָי: נה זָכַרְתִּי בַלַּיְלָה שִׁמְךָ יְהוָה
וָאֶשְׁמְרָה תוֹרָתֶךָ: נו זֹאת הָיְתָה־לִּי כִּי פִקֻּדֶיךָ
נָצָרְתִּי: ח נז חֶלְקִי יְהוָה אָמַרְתִּי לִשְׁמֹר דְּבָרֶיךָ:
נח חִלִּיתִי פָנֶיךָ בְכָל־לֵב חָנֵּנִי כְּאִמְרָתֶךָ:
נט חִשַּׁבְתִּי דְרָכָי וָאָשִׁיבָה רַגְלַי אֶל־עֵדֹתֶיךָ:
ס חַשְׁתִּי וְלֹא הִתְמַהְמָהְתִּי לִשְׁמֹר מִצְוֹתֶיךָ:
סא חֶבְלֵי רְשָׁעִים עִוְּדָנִי תּוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי:
סב חֲצוֹת־לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפְּטֵי
צִדְקֶךָ: סג חָבֵר אָנִי לְכָל־אֲשֶׁר יְרֵאוּךָ וּלְשֹׁמְרֵי
פִקּוּדֶיךָ: סד חַסְדְּךָ יְהוָה מָלְאָה הָאָרֶץ חֻקֶּיךָ
לַמְּדֵנִי: ט סה טוֹב עָשִׂיתָ עִם־עַבְדְּךָ יְהוָה
כִּדְבָרֶךָ: סו טוּב טַעַם וָדַעַת לַמְּדֵנִי כִּי בְמִצְוֹתֶיךָ
הֶאֱמָנְתִּי: סז טֶרֶם אֶעֱנֶה אֲנִי שֹׁגֵג וְעַתָּה אִמְרָתְךָ
שָׁמָרְתִּי: סח טוֹב־אַתָּה וּמֵטִיב לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ:
סט טָפְלוּ עָלַי שֶׁקֶר זֵדִים אֲנִי בְּכָל־לֵב ׀ אֶצֹּר
פִּקּוּדֶיךָ: ע טָפַשׁ כַּחֵלֶב לִבָּם אֲנִי תּוֹרָתְךָ
שִׁעֲשָׁעְתִּי: עא טוֹב־לִי כִּי־עֻנֵּיתִי לְמַעַן אֶלְמַד
חֻקֶּיךָ: עב טוֹב־לִי תּוֹרַת־פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וָכֶסֶף:
י עג יָדֶיךָ עָשׂוּנִי וַיְכוֹנְנוּנִי הֲבִינֵנִי וְאֶלְמְדָה
מִצְוֹתֶיךָ: עד יְרֵאֶיךָ יִרְאוּנִי וְיִשְׂמָחוּ כִּי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי: עה יָדַעְתִּי יְהוָה כִּי־צֶדֶק מִשְׁפָּטֶיךָ וֶאֱמוּנָה
עִנִּיתָנִי: עו יְהִי־נָא חַסְדְּךָ לְנַחֲמֵנִי כְּאִמְרָתְךָ
לְעַבְדֶּךָ: עז יְבֹאוּנִי רַחֲמֶיךָ וְאֶחְיֶה כִּי־תוֹרָתְךָ
שַׁעֲשֻׁעָי: עח יֵבֹשׁוּ זֵדִים כִּי־שֶׁקֶר עִוְּתוּנִי אֲנִי
אָשִׂיחַ בְּפִקּוּדֶיךָ: עט יָשׁוּבוּ לִי יְרֵאֶיךָ
וְיֹדְעֵי עֵדֹתֶיךָ: פ יְהִי־לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ לְמַעַן לֹא
אֵבוֹשׁ: כ פא כָּלְתָה לִתְשׁוּעָתְךָ נַפְשִׁי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי: פב כָּלוּ עֵינַי לְאִמְרָתֶךָ לֵאמֹר מָתַי
תְּנַחֲמֵנִי: פג כִּי־הָיִיתִי כְּנֹאד בְּקִיטוֹר חֻקֶּיךָ לֹא
שָׁכָחְתִּי: פד כַּמָּה יְמֵי־עַבְדֶּךָ מָתַי תַּעֲשֶׂה בְרֹדְפַי
מִשְׁפָּט: פה כָּרוּ־לִי זֵדִים שִׂיחוֹת אֲשֶׁר לֹא
כְתוֹרָתֶךָ: פו כָּל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמוּנָה שֶׁקֶר רְדָפוּנִי
עָזְרֵנִי: פז כְּמְעַט כִּלּוּנִי בָאָרֶץ וַאֲנִי לֹא־עָזַבְתִּי

פִּקֻּדֶיךָ: פח כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדוּת פִּיךָ:
ל פט לְעוֹלָם יְהוָה דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם: צ לְדֹר
וָדֹר אֱמוּנָתֶךָ כּוֹנַנְתָּ אָרֶץ וַתַּעֲמֹד: צא לְמִשְׁפָּטֶיךָ
עָמְדוּ הַיּוֹם כִּי הַכֹּל עֲבָדֶיךָ: צב לוּלֵי תוֹרָתְךָ
שַׁעֲשֻׁעָי אָז אָבַדְתִּי בְעָנְיִי: צג לְעוֹלָם לֹא־אֶשְׁכַּח
פִּקּוּדֶיךָ כִּי בָם חִיִּיתָנִי: צד לְךָ־אֲנִי הוֹשִׁיעֵנִי כִּי
פִקּוּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי: צה לִי קִוּו רְשָׁעִים לְאַבְּדֵנִי
עֵדֹתֶיךָ אֶתְבּוֹנָן: צו לְכָל־תִּכְלָה רָאִיתִי קֵץ רְחָבָה
מִצְוָתְךָ מְאֹד: מ צז מָה־אָהַבְתִּי תוֹרָתֶךָ כָּל־הַיּוֹם
הִיא שִׂיחָתִי: צח מֵאֹיְבַי תְּחַכְּמֵנִי מִצְוֹתֶךָ כִּי
לְעוֹלָם הִיא־לִי: צט מִכָּל־מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי כִּי
עֵדְוֹתֶיךָ שִׂיחָה לִי: ק מִזְּקֵנִים אֶתְבּוֹנָן כִּי פִקּוּדֶיךָ
נָצָרְתִּי: קא מִכָּל־אֹרַח רָע כָּלָאתִי רַגְלָי לְמַעַן
אֶשְׁמֹר דְּבָרֶךָ: קב מִמִּשְׁפָּטֶיךָ לֹא־סָרְתִּי כִּי־אַתָּה
הוֹרֵתָנִי: קג מַה־נִּמְלְצוּ לְחִכִּי אִמְרָתֶךָ מִדְּבַשׁ לְפִי:
קד מִפִּקּוּדֶיךָ אֶתְבּוֹנָן עַל־כֵּן שָׂנֵאתִי | כָּל־אֹרַח
שָׁקֶר: נ קה נֵר־לְרַגְלִי דְבָרֶךָ וְאוֹר לִנְתִיבָתִי:
קו נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה לִשְׁמֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ:
קז נֶעֱנֵיתִי עַד־מְאֹד יְהוָה חַיֵּנִי כִּדְבָרֶךָ: קח נִדְבוֹת
פִּי רְצֵה־נָא יְהוָה וּמִשְׁפָּטֶיךָ לַמְּדֵנִי: קט נַפְשִׁי
בְכַפִּי תָמִיד וְתוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי: קי נָתְנוּ רְשָׁעִים
פַּח לִי וּמִפִּקּוּדֶיךָ לֹא תָעִיתִי: קיא נָחַלְתִּי עֵדְוֹתֶיךָ
לְעוֹלָם כִּי־שְׂשׂוֹן לִבִּי הֵמָּה: קיב נָטִיתִי לִבִּי
לַעֲשׂוֹת חֻקֶּיךָ לְעוֹלָם עֵקֶב: ס קיג סֵעֲפִים שָׂנֵאתִי
וְתוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי: קיד סִתְרִי וּמָגִנִּי אָתָּה לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי: קטו סוּרוּ־מִמֶּנִּי מְרֵעִים וְאֶצְּרָה מִצְוֹת
אֱלֹהָי: קטז סָמְכֵנִי כְּאִמְרָתְךָ וְאֶחְיֶה וְאַל־תְּבִישֵׁנִי
מִשִּׂבְרִי: קיז סְעָדֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה וְאֶשְׁעָה בְחֻקֶּיךָ
תָמִיד: קיח סָלִיתָ כָּל־שׁוֹגִים מֵחֻקֶּיךָ כִּי־שֶׁקֶר
תַּרְמִיתָם: קיט סִגִים הִשְׁבַּתָּ כָּל־רִשְׁעֵי־אָרֶץ לָכֵן
אָהַבְתִּי עֵדְוֹתֶיךָ: קכ סָמַר מִפַּחְדְּךָ בְשָׂרִי
וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ יָרֵאתִי: ע קכא עָשִׂיתִי מִשְׁפָּט וָצֶדֶק
בַּל־תַּנִּיחֵנִי לְעֹשְׁקָי: קכב עֲרֹב עַבְדְּךָ לְטוֹב אַל־
יַעֲשְׁקֻנִי זֵדִים: קכג עֵינַי כָּלוּ לִישׁוּעָתֶךָ וּלְאִמְרַת
צִדְקֶךָ: קכד עֲשֵׂה עִם־עַבְדְּךָ כְּחַסְדֶּךָ וְחֻקֶּיךָ
לַמְּדֵנִי: קכה עַבְדְּךָ־אָנִי הַבִּינֵנִי וְאֵדְעָה עֵדֹתֶיךָ:
קכו עֵת לַעֲשׂוֹת לַיהוָה הֵפֵרוּ תּוֹרָתֶךָ: קכז עַל־כֵּן
אָהַבְתִּי מִצְוֹתֶיךָ מִזָּהָב וּמִפָּז: קכח עַל־כֵּן |
כָּל־פִּקּוּדֵי כֹל יִשָּׁרְתִּי כָּל־אֹרַח שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי:
פ קכט פְּלָאוֹת עֵדְוֹתֶיךָ עַל־כֵּן נְצָרָתַם נַפְשִׁי:
קל פֵּתַח דְּבָרֶיךָ יָאִיר מֵבִין פְּתָיִים: קלא פִּי־פָעַרְתִּי
וָאֶשְׁאָפָה כִּי לְמִצְוֹתֶיךָ יָאָבְתִּי: קלב פְּנֵה־אֵלַי וְחָנֵּנִי
כְּמִשְׁפָּט לְאֹהֲבֵי שְׁמֶךָ: קלג פְּעָמַי הָכֵן בְּאִמְרָתֶךָ
וְאַל־תַּשְׁלֶט־בִּי כָּל־אָוֶן: קלד פְּדֵנִי מֵעֹשֶׁק אָדָם
וְאֶשְׁמְרָה פִּקּוּדֶיךָ: קלה פָּנֶיךָ הָאֵר בְּעַבְדֶּךָ וְלַמְּדֵנִי
אֶת־חֻקֶּיךָ: קלו פַּלְגֵי־מַיִם יָרְדוּ עֵינָי עַל לֹא־שָׁמְרוּ
תוֹרָתֶךָ: צ קלז צַדִּיק אַתָּה יְהוָה וְיָשָׁר מִשְׁפָּטֶיךָ:
קלח צִוִּיתָ צֶדֶק עֵדֹתֶיךָ וֶאֱמוּנָה מְאֹד:
קלט צִמְּתַתְנִי קִנְאָתִי כִּי־שָׁכְחוּ דְבָרֶיךָ צָרָי:
קמ צְרוּפָה אִמְרָתְךָ מְאֹד וְעַבְדְּךָ אֲהֵבָהּ:
קמא צָעִיר אָנֹכִי וְנִבְזֶה פִּקֻּדֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי:
קמב צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת: קמג צַר־
וּמָצוֹק מְצָאוּנִי מִצְוֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי: קמד צֶדֶק
עֵדְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם הַבִּינֵנִי וְאֶחְיֶה: ק קמה קָרָאתִי
בְכָל־לֵב עֲנֵנִי יְהוָה חֻקֶּיךָ אֶצֹּרָה: קמו קְרָאתִיךָ
הוֹשִׁיעֵנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדֹתֶיךָ: קמז קִדַּמְתִּי בַנֶּשֶׁף
וָאֲשַׁוֵּעָה לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי: קמח קִדְּמוּ עֵינַי אַשְׁמֻרוֹת
לָשִׂיחַ בְּאִמְרָתֶךָ: קמט קוֹלִי שִׁמְעָה כְחַסְדֶּךָ יְהוָה
כְּמִשְׁפָּטֶךָ חַיֵּנִי: קנ קָרְבוּ רֹדְפֵי זִמָּה מִתּוֹרָתְךָ
רָחָקוּ: קנא קָרוֹב אַתָּה יְהוָה וְכָל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמֶת:
קנב קֶדֶם יָדַעְתִּי מֵעֵדֹתֶיךָ כִּי לְעוֹלָם
יְסַדְתָּם: ר קנג רְאֵה־עָנְיִי וְחַלְּצֵנִי כִּי־תוֹרָתְךָ לֹא
שָׁכָחְתִּי: קנד רִיבָה רִיבִי וּגְאָלֵנִי לְאִמְרָתְךָ חַיֵּנִי:
קנה רָחוֹק מֵרְשָׁעִים יְשׁוּעָה כִּי־חֻקֶּיךָ לֹא דָרָשׁוּ:
קנו רַחֲמֶיךָ רַבִּים | יְהוָה כְּמִשְׁפָּטֶיךָ חַיֵּנִי: קנז רַבִּים
רֹדְפַי וְצָרַי מֵעֵדְוֹתֶיךָ לֹא נָטִיתִי: קנח רָאִיתִי
בֹגְדִים וָאֶתְקוֹטָטָה אֲשֶׁר אִמְרָתְךָ לֹא שָׁמָרוּ:
קנט רְאֵה כִּי־פִקּוּדֶיךָ אָהָבְתִּי יְהוָה כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי:
קס רֹאשׁ־דְּבָרְךָ אֱמֶת וּלְעוֹלָם כָּל־מִשְׁפַּט צִדְקֶךָ:
ש קסא שָׂרִים רְדָפוּנִי חִנָּם וּמִדְּבָרְךָ פָּחַד לִבִּי:

קסב שָׂשׂ אָנֹכִי עַל־אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב:
קסג שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי וַאֲתַעֲבָה תּוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי:
קסד שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ:
קסה שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין־לָמוֹ מִכְשׁוֹל:
קסו שִׂבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וּמִצְוֹתֶיךָ עָשִׂיתִי:
קסז שָׁמְרָה נַפְשִׁי עֵדֹתֶיךָ וָאֹהֲבֵם מְאֹד:
קסח שָׁמַרְתִּי פִקּוּדֶיךָ וְעֵדֹתֶיךָ כִּי כָל־דְּרָכַי נֶגְדֶּךָ:
ת קסט תִּקְרַב רִנָּתִי לְפָנֶיךָ יְהוָה כִּדְבָרְךָ הֲבִינֵנִי:
קע תָּבוֹא תְחִנָּתִי לְפָנֶיךָ כְּאִמְרָתְךָ הַצִּילֵנִי:
קעא תַּבַּעְנָה שְׂפָתַי תְּהִלָּה כִּי תְלַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ:
קעב תַּעַן לְשׁוֹנִי אִמְרָתֶךָ כִּי כָל־מִצְוֹתֶיךָ צֶדֶק:
קעג תְּהִי־יָדְךָ לְעָזְרֵנִי כִּי פִקּוּדֶיךָ בָּחָרְתִּי:
קעד תָּאַבְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וְתוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי:
קעה תְּחִי־נַפְשִׁי וּתְהַלְלֶךָּ וּמִשְׁפָּטֶךָ יַעְזְרֵנִי:
קעו תָּעִיתִי כְּשֶׂה אֹבֵד בַּקֵּשׁ עַבְדֶּךָ כִּי מִצְוֹתֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי:

קכ.

ויכוח על אותן המדברים לשון הרע והיאך הורגת אף במקום רחוק יותר מכלי זיין:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶל־יְהוָה בַּצָּרָתָה לִי קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי: ב יְהוָה הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשְּׂפַת־שֶׁקֶר מִלְּשׁוֹן רְמִיָּה: ג מַה־יִּתֵּן לְךָ וּמַה־יֹּסִיף לָךְ לְשׁוֹן רְמִיָּה: ד חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי רְתָמִים: ה אוּיָה־לִּי כִּי־גַרְתִּי מֶשֶׁךְ שָׁכַנְתִּי עִם־אָהֳלֵי קֵדָר: ו רַבַּת שָׁכְנָה־לָּהּ נַפְשִׁי עִם שׂוֹנֵא שָׁלוֹם: ז אֲנִי־שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הֵמָּה לַמִּלְחָמָה:

אגרות קודש

ב״ה, כ״ד תמוז, תשכ״ג
ברוקלין.

הרה״ג וו״ח אי״א נו״נ וכו׳ מו״ה יעקב משה שי׳

שלום וברכה!

במענה למכתבו מאור ליום השני, בו שואל דעתי בנוגע להחליף המחזור שמשתמשים בו עד עתה, במחזור חדש וכו׳,

וכיון שהבירור, האם ישנן מעלות במחזור החדש לגבי המחזור דעד עתה תלוי בביקור המחזור החדש ככל הדרוש, אין בידי לחוות דיעה בשאלתו,

וכיון שכל המשנה עליו להביא ראי׳, מובן שכנ״ל צריכה להיות הבקורת מרישא עד סיפא ולפרטיו, ובמקום ספק, שב ואל תעשה עדיף.

התקוה חזקה אשר מתאים לשם בית הכנסת, יש בו קביעות עתים ללימוד התורה לא רק בנגלה דתורה כי אם גם בתורת האריז״ל החי, שבדורנו נתגלתה בתורת החסידות, והרי שמא מילתא היא, ומחייב ומזכה, ובודאי לדכוותי׳ האריכות אך למותר.

בכבוד ובברכה לבשו״ט בכל האמור.

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - ו' תמוז מפרק לה עד סוף פרק לח	**יום רביעי - ט' תמוז** מפרק מט עד סוף פרק נד
יום שני - ז' תמוז מפרק לט עד סוף פרק מג	**יום חמישי - י' תמוז** מפרק נה עד סוף פרק נט
יום שלישי - ח' תמוז מפרק מד עד סוף פרק מח	**יום שישי - י"א תמוז** מפרק ס עד סוף פרק סה
שבת קודש - י"ב תמוז פרק כ מפרק סו עד סוף פרק סח	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון ו' תמוז

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 178, כי הן ד"מ דוגמת... עד עמ' צ, יתברך ויתעלה.

כִּי הֵן דֶּרֶךְ־מָשָׁל, דּוּגְמַת אוֹר הַמֵּאִיר בַּלַּיְלָה בְּאֶרֶץ מִן הַיָּרֵחַ, וְאוֹר הַיָּרֵחַ הוּא מֵהַשֶּׁמֶשׁ, וְנִמְצָא אוֹר שֶׁעַל הָאָרֶץ – המאיר מן הלבנה, הוּא אוֹר הָאוֹר שֶׁל הַשֶּׁמֶשׁ. – לא האור של השמש עצמה, אלא אור המתנוצץ מדבר שמקבל אורו מהשמש. וְכָכָה מַמָּשׁ דֶּרֶךְ־מָשָׁל, הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּמַּאֲמָרוֹת הֵן כְּלָלוּת הַמְשָׁכַת הַחַיּוּת וְהָאוֹר וְהַכֹּחַ מִמִּדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, לִבְרֹא הָעוֹלָמוֹת מֵאַיִן לְיֵשׁ, וּלְהַחֲיוֹתָן וּלְקַיְּמָן כָּל זְמַן מֶשֶׁךְ רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ. – שהם יחיו ויתקיימו. חיות כללית זו באה מה"מאמרות" עצמם. וּמִכְּלָלוּת הַמְשָׁכָה וְהָאָרָה גְּדוֹלָה הַזּוֹ, – שמה"מאמרות" עצמם, הֵאִיר ה' וְהַמְשִׁיךְ מִמֶּנָּה תּוֹלְדוֹתֶיהָ כַּיּוֹצֵא בָּהּ, – של המשכה זו, וַעֲנָפֶיהָ, – של ההמשכה הכללית, שֶׁהֵן תּוֹלְדוֹת וְהַמְשָׁכַת הָאוֹר מֵהָאוֹתִיּוֹת, – שב"מאמרות", וְהֵן הֵן – ההארות שבבחינת תולדות, חִלּוּפֵי אוֹתִיּוֹת וּתְמוּרוֹתֵיהֶן, וּבָרָא בָּהֶן – ב"תולדות", שהם החילופים והתמורות של האותיות, בְּרוּאִים פְּרָטִים שֶׁבְּכָל עוֹלָם. וְכֵן הֵאִיר ה' עוֹד, – באופן נוסף (מהאותיות) וְהַמְשִׁיךְ וְהוֹרִיד הֶאָרָה דְּהֶאָרָה – לעיל דובר, שזה כמשל אור הלבנה המאיר על הארץ, אור שהוא הארה מהארה מהשמש, ואילו כאן מדובר שזה יורד למדריגה ולצמצומים נמוכים עוד יותר, והוא הארה דהארה דהארה – הארה שלישית, מֵהֶאָרוֹת הָאוֹתִיּוֹת. – מהאור המאיר מהאותיות – זהו הארה דהארה דהארה. וְכֵן הִמְשִׁיךְ עוֹד, – את ההארה מההארה וכו' וְהוֹרִיד עַד לְמַטָּה מַטָּה בִּבְחִינַת הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, – כשלשלת, שכל טבעת נמוכה מקודמתה, עַד שֶׁנִּבְרָא הַדּוֹמֵם מַמָּשׁ – הדברים הדוממים שלא נראה בהם כל חיות, כַּאֲבָנִים וְעָפָר, וּשְׁמוֹתֵיהֶן "אֶבֶן" וְ"עָפָר" – שהשם הוא חיותו של החפץ, כנזכר בפרק הראשון, הֵם חִלּוּפִים דְּחִלּוּפִים כו' וּתְמוּרוֹת דְּתְמוּרוֹת כו', – כלומר, שהאותיות מתחלפות פעם שניה ויותר, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל: – הרי, שחיותו ומציאותו של כל נברא, הן האותיות של "דבר ה'", והנברא בטל במציאות ל"דבר הוי'", כך שכל הבריאה בטלה ומאוחדת אתו יתברך.

נִשְׁלַם חֵלֶק שֵׁנִי בְּעֶזְרַת ה' יִתְבָּרֵךְ וְיִתְעַלֶּה

שער היחוד והאמונה

כי הן ד"מ דוגמת אור המאיר בלילה בארץ מן הירח ואור הירח הוא מהשמש ונמצא אור שעל הארץ הוא אור האור של השמש וככה ממש ד"מ האותיות שבמאמרות הן כללות המשכת החיות והאור והכח ממדותיו של הקב"ה לברוא העולמו' מאין ליש ולהחיותן ולקיימן כ"ז משך רצונו ית' ומכללות המשכה והארה גדולה הזו האיר ה' והמשיך ממנה תולדותיה כיוצא בה וענפיה שהן תולדות והמשכת האור מהאותיות והן הן חילופי אותיות ותמורותיהן וברא בהן ברואים פרטים שבכל עולם וכן האיר ה' עוד והמשיך והוריד הארה דהארה דהארה מהארות האותיו' וכן המשיך עוד והוריד עד למטה מטה בבחי' השתלשלות עד שנברא הדומם ממש כאבנים ועפר ושמותיהן אבן ועפר הם חילופים דחילופים כו' ותמורות דתמורות כו' כנ"ל:

נשלם חלק שני
בעז"ה יתברך ויתעלה

יום שני ז' תמוז

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 180, אגרת התשובה... עד עמ' צא, עכ"ל הברייתא:

לִקּוּטֵי אֲמָרִים חֵלֶק שְׁלִישִׁי הַנִּקְרָא בְּשֵׁם אִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה

בתור הקדמה קצרה לחלק השלישי, של ספר ה"תניא", הוא "אגרת התשובה", ראוי לציין: רבנו הזקן נקרא "בעל התניא והשולחן־ערוך", והרבי שליט"א מפרש: "בעל התניא" – פוסק בפנימיות התורה, ו"בעל השולחן־ערוך" – פוסק בנגלה דתורה.

ישנה אימרה בשיחותיו הקדושות של הרבי הקודם נשמתו־עדן (ספר השיחות ה'תש"א עמוד 142 ואילך), שארבעה חלקי ה"תניא" הם כנגד ארבעה חלקי ה"שולחן ערוך".

את שייכותו של החלק השלישי, "אגרת התשובה", לחלק השלישי שב"שולחן ערוך" ("אבן העזר"), מסביר הרבי שליט"א גם על פי חסידות וגם על פי נגלה:

על־פי חסידות, הרי זה לפי מה שאנו רואים להלן בפרק ד' שב"אגרת התשובה", ששני האופנים בתשובה, תשובה־תתאה ותשובה־עילאה (תשובה תחתונה ותשובה עליונה), הכוללות בתוכן כל ענין התשובה, הן שתי האותיות "ה" שבשם הוי', ה' תתאה, וה' האחרונה, וה' עילאה, וה' הראשונה, ואם כן – הרי זה הסדר "נשים", "מלכות" ו"בינה".

וכשם שהסדר בש"ס הוא, שבתחילה בא מסכת גיטין, ולאחריה – מסכת קידושין, שזהו (כפי שהרמב"ם אומר בהקדמתו לפירוש המשניות) מפני שבפסוק נאמר "ויצאה והיתה" ("ויצאה מביתו והיתה לאיש אחר"), בתחילה "ויצאה" – גירושין, גיטין, ואחר כך "והיתה", קידושין; ועל־דרך־זה בסדר דברי הימים, שבתחילה היה "ויגרש את האדם", ובמדרש רבה בראשית פרשה כ"א פסקא ח' כתוב ש"ויגרש" מלשון גירושין "כבת ישראל שנתגרשה", שיכולה עדיין להתחתן. ולאחר מכן, בשעת מתן תורה, היה "קדשנו במצוותיו", מלשון "קידושין", כפי שכתוב ב"תניא" חלק ראשון, פרק מ"ו, שזה כמו קידושין שהמקדש אומר "הרי את מקודשת לי" (וכפי שהוא אומר להלן בפרק י') – כך הרי גם הסדר בנוגע ל"נשים" ברוחניות –

אגרת התשובה

פרק א תניא בסוף יומא שלשה חלוקי כפרה הם ותשובה עם כל אחד. עבר על מ"ע ושב אינו זז משם עד שמוחלין לו עבר על מל"ת ושב תשובה תולה ויוה"כ מכפר. (פי' דאע"ג דלענין קיום מ"ע גדולה שדוחה את ל"ת. היינו משום

שענין ה"קידושין" בא אחרי "גיטין", וממילא מובנת השייכות ל"תשובה". שכן, כיצד יכול היה להיות קידושין אחרי גירושין – אלא שמן ההכרח שיהיה בינתיים ענין התשובה, כפי שאומר בפרק י"ז ב"תניא", שאי אפשר שיהיה ענין עבודת ה' מבלי שיהיה לפני זה ענין התשובה.

זאת ועוד: על־ידי חטא – "שולחה **אמכם**" (ככתוב: "ובפשעכם שולחה אמכם"), "שולחה" – ענין הגירושין, "ושלחה מביתו", ועל־ידי **תשובה**, הרי "כה אמר ה' איזה ספר כריתות אמכם", שספר הכריתות, ענין הגירושין, שהיה לפני זה – מתבטל. ובנגלה ממש: גם מהגמרא ראיה מפורשת על שייכות ענין התשובה לקידושין שאחרי גירושין, כפי שהגמרא (יומא פו, ב) אומרת שרבי יוחנן אומר, שתשובה דוחה לא־תעשה שבתורה, ומביא מהפסוק (ירמיה ג, א) "לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו לאיש אחר הישוב אליה עוד, ואת זנית רעים רבים ושובי אלי" – אומר הקדוש־ברוך־הוא. כלומר, שענין התשובה דוחה הענין של "לא יוכל בעלה הראשון לשוב לקחתה". הרי ברור מהגמרא, שענין התשובה הוא ענין הקידושין שאחרי גירושין. אם־כן מכאן ברורה שייכות החלק השלישי של ספר ה"תניא", – "**אגרת התשובה**", לחלק השלישי של ה"שולחן ערוך" – "**אבן העזר**" – הענינים של "נשים".

פֶּרֶק א. תַּנְיָא – למדנו בברייתא, **בְּסוֹף** – מסכת **יוֹמָא**[1]**: שְׁלֹשָׁה חֲלוּקֵי כַּפָּרָה הֵם,** – באופן הכפרה הניתנת לאדם על חטא שחטא, ישנן שלש דרכים שונות: אם עבר עבירה מסוג מסויים, קיים אופן מסויים של כפרה, ואם העבירה היא מסוג אחר, גם אופן הכפרה הוא אחר, **וּתְשׁוּבָה עִם כָּל אֶחָד:** – בשלשת אופני הכפרה. יחד עם כל אופן של כפרה, נדרש ענין התשובה: **עָבַר עַל מִצְוַת־עֲשֵׂה** – לא קיים מצות־עשה שהיה מחוייב לקיימה, **וְשָׁב** – וחזר בתשובה **אֵינוֹ זָז מִשָּׁם עַד שֶׁמּוֹחֲלִין לוֹ;** – כלומר, מוחלים לו מיד, **עָבַר עַל מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה** – עשה דבר שהתורה מצווה שלא לעשותו, **וְשָׁב - תְּשׁוּבָה תּוֹלָה, וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר** – התשובה עצמה אינה מספיקה ביחס למדה המרובה של כפרה הנדרשת לגבי אותה עבירה, התשובה משפיעה שלא יענישו אותו – עד לזמנה של הכפרה, והוא יום הכיפורים, בו הוא מתכפר על העבירה שעבר. (**פֵּרוּשׁ, דְּאַף־עַל־גַּב דְּלְעִנְיַן קִיּוּם, מִצְוַת־עֲשֵׂה גְּדוֹלָה, שֶׁדּוֹחָה אֶת לֹא־תַעֲשֶׂה**[2] – : כשמזדמן ענין שיש בו הניגודים של 'עשה' ולא־תעשה, כלומר, על־ידי שיעבור על לא־תעשה יקיים מצות־עשה – דוחה אז ה"עשה" את ה"לא־תעשה", ומותר לו לקיים את הדבר כדי לקיים את ה"עשה". לדוגמה: כלאים בציצית; הרי שקיום מצות־עשה הוא למעלה מקיום לא־תעשה, ואילו כאן אנו אומרים, שעל עבירת מצות־עשה מספיקה תשובה בלבד כדי לכפר על כך. ועל עבירת לא־תעשה אין תשובה בלבד מספיקה, אלא מן ההכרח להזדקק ליום־כיפור לשם כפרה? – שאלה זו עומד רבנו הזקן לפתור. ומהפתרון נבין גם את פנימיות הענינים המתעוררים על־ידי קיום מצות־עשה והפגם המתחולל על־ידי עבירה חס־ושלום על לא־תעשה, ובהתאם לפנימיות הענינים בא פסק ההלכה בנוגע לקיום מצות־עשה כיצד עליה לדחות לא־תעשה, ואופן הכפרה הנדרשת על עבירת לא־תעשה. תוכן התירוץ בקצרה הוא: בקיום מצות־עשה, הרי נוסף על כך שהוא מקיים ציווי הקב"ה לעשות את הדבר, גם נמשך על־ידי־זה אור ושפע בעולמות העליונים ובנפשו, כי כל מצוה היא כמו אבר (**הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "וכל' רז"ל[3] רמ"ח איברין כנגד רמ"ח מ"ע"), כלומר, כשם שאבר הוא כלי וממשיך חיות מהנפש, כך כל מצות־עשה היא כלי וממשיכה שפע חיות מאור אין־סוף ברוך־הוא, וכמו שבאבר מתלבשת החיות מהנפש – כך מתלבשת (כלומר, נמשכת בפנימיות) החיות הנמשכת על־ידי קיום מצות־עשה – בעולמות; ואילו בלא־תעשה הרי למרות שבשעה שהוא מקיים לא־תעשה – על־ידי שאינו עובר עליה – שבענין קיום ציווי הקב"ה הוא גם כאן מקיים הציווי שלא לעשות, כמאמר חכמינו ז"ל[4]: "ישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר (**הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** אבל רק) **כאילו** עשה מצוה", היות שאין זה דרך פעולה ועשיה, כמו שהדבר במצות־עשה, אלא על־ידי שלילה – על־ידי אי־עשיה – הוא מקיים ציווי ה', ותורה ומצוות הן הרי כדי להמשיך אור על־ידי רמ"ח מצוות־עשה, ולהעביר את "רוח הטומאה" על־ידי שס"ה מצוות לא־תעשה (כפי שאמר בחלק הראשון פרק ל"ז, דף מח, א), וכאן בענינו, כשנפגשים יחד 'עשה' ולא־תעשה, ומתעוררת שאלה איזו מהן לדחות, הרי שלא שייך כאן לומר שעל־ידי שיעשה את הדבר תישאר "רוח הטומאה", שהרי הוא עושה בהתאם לציווי התורה, שהתורה מצוה עליו לדחות את מצות הלא־תעשה. ואילו גם אם התורה תצווה עליו לדחות מצות־עשה – הרי סוף סוף אין כאן **מעשה** שימשיך את האור, והאור הרי יחסר אז. לכן דוחה ה'עשה' את הלא־תעשה: החסרון שישנו באופן רגיל כשמקיימים לא־תעשה – אין כאן, והריווח של עשיית מצות־עשה – המשכת האור – ישנו. בהתאם לכך, הרי לכאורה, שגם בנוגע לעבירה על מצות־עשה, שאז חסרה המשכת האור והשפע בעולמות ובנפשו – תהיה הכפרה הנדרשת גדולה יותר, כפי שהדבר בעבירה על לא־תעשה, ולפי דברי הגמרא ב"יומא", כאמור, הרי להיפך – שעל עבירה על לא־תעשה, נדרשת כפרה גדולה יותר? – אלא, ההסבר הוא שהעליונות שישנה בקיום מצות־עשה, בהמשכת אור בנפש האלקית – לא ניתנת לתיקון על־ידי הכפרה, כי האור שהחסיר להמשיך, אין הכפרה משלימה. הכפרה באה רק כדי לכפר על שעבר על ציווי

---

1. פו, א. 2. יבמות ג, ב. ובכ"מ. 3. מכות כג, סוף ע"ב. 4. משנה מכות פ"ג מט"ו.

ה' ולא קיים את המצוה – ועל כך מספיקה תשובה בלבד. ואילו, בעבירה על לא־תעשה, באה הכפרה כדי לתקן את **כל** מה שהעבירה קלקלה, וכיוון שעל־ידי העבירה – בפעולה – על הלא־תעשה, נגרם פגם בנפשו וגם למעלה, לכן אין די בתשובה בלבד לתקן את הדבר, אלא מן ההכרח להזדקק לכפרה של יום כיפור, שדוקא הוא בכוחו לתקן ולהסיר את הפגם שנגרם בנפשו ולמעלה. וזאת אומר רבנו הזקן: **הֵינוּ** – לכן בענין של **קיום** – גדולה מצות־עשה מלא־תעשה, והיא דוחה את הלא־תעשה, **מִשּׁוּם שֶׁעַל־יְדֵי קִיּוּם מִצְוַת־עֲשֵׂה שֶׁל־מַשְׁיָךְ אוֹר וְשֶׁפַע בְּעוֹלְמוֹת עֶלְיוֹנִים מֵהָאֲרַת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא** (**כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב** בְּ**זֹהַר**[5], **דְּרֵמָ"ח פִּקּוּדִין** – **248** מצוות ה'עשה', **אִנּוּן רְמָ"ח אֵבְרִין דְּמַלְכָּא** – הן **248** אברי "מלכא") – מדות של עולם האצילות הנקראות "מלכא", כלומר, כשם שאבר הוא כלי לכוח הנפש וממשיך בתוכו הכוח מהנפש אליו הוא משמש כלי, כך כל מצוה היא אבר וכלי להמשכה מיוחדת מהמדות שלמעלה, הנמשכת על־ידי קיום אותה מצוה. הרי, שעל־ידי קיום מצוה, ממשיכים אור ושפע בעולמות העליונים, **וְגַם עַל נַפְשׁוֹ הָאֱלֹקִית,** – הוא ממשיך אור ושפע מהארת אין־סוף ברוך־הוא – על־ידי קיום המצוה, **כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים:** – כמו שאנו אומרים בברכה שאנו מברכים על קיום מצוה: "**אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו";** – שעל־ידי מצוות, נמשכת קדושה על הנפש. ומפני טעם זה, שעל־ידי מצות־עשה נמשך אור ושפע, – ישנה העליונות של מצות־עשה לגבי לא־תעשה, ו"עשה" דוחה "לא תעשה", **אֲבָל לְעִנְיַן תְּשׁוּבָה,** – לגבי ענין התשובה, כדי לתקן כשעבר על מצות־עשה, **אַף** – למרות שהתשובה עצמה מספיקה על כך **שֶׁמּוֹחֲלִין לוֹ הָעֹנֶשׁ עַל שֶׁמָּרַד בְּמַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ וְלֹא עָשָׂה מַאֲמַר הַמֶּלֶךְ,** – הקב"ה. את זאת מתקנת תשובה בלבד, אך, בכל זאת, אין היא מתקנת כליל את העבירה על מצות־עשה, שהרי **מִכָּל־מָקוֹם הָאוֹר** – שהיה ממשיך על־ידי קיום מצות־העשה, **נֶעְדָּר** – גם אחרי שחזר בתשובה, **וְכוּ',** וּ**כְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה**[6] **עַל פָּסוּק**[7]: "**מְעֻוָּת לֹא יוּכַל לִתְקֹן**" - "**זֶה שֶׁבִּטֵּל קְרִיאַת־שְׁמַע שֶׁל עַרְבִית אוֹ וְכוּ'",** – לא ניתן לתקן זאת, גם כשעושים תשובה, **דְּאַף שֶׁנִּזְהָר מֵעַתָּה לִקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע שֶׁל עַרְבִית וְשַׁחֲרִית לְעוֹלָם** – היינו, שהוא חוזר בתשובה על מה שהחסיר מקודם לקרוא קריאת שמע, **אֵין תְּשׁוּבָתוֹ מוֹעֶלֶת לְתַקֵּן מַה שֶּׁבִּטֵּל פַּעַם אַחַת;** – קריאת־שמע. שכן, המשכת האור והשפע שהיה ממשיך על־ידי **אותה** קריאת־שמע – חסרה. על־כל־פנים, הרי מה **שאפשר** לו לתקן – הוא מתקן בתשובה בלבד, ולכן מספיקה תשובה בלבד לשם כפרתו, ואין דבר נוסף כדי לסיים את הכפרה. **וְהָעוֹבֵר עַל מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה, עַל־יְדֵי שֶׁנִּדְבַּק הָרָע בְּנַפְשׁוֹ** – כשעושה פעולה של רע על־ידי מעשה או על־ידי דיבור או על־ידי מחשבה, הנה על־ידי זה, **עוֹשֶׂה פְּגָם לְמַעְלָה בְּשָׁרְשָׁהּ וּמְקוֹר חֲצָבָהּ** – של הנשמה, (**בַּלְּבוּשִׁים דְּעֲשֶׂר סְפִירוֹת דַּעֲשִׂיָּה,** – בלבושי עשר ספירות שבעולם העשיה, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'תִקּוּנֵי זֹהַר'**[8]: "**לְבוּשִׁין תְּקִינַת לוֹן, דְּמִנַּיְהוּ פְּרָחִין נִשְׁמָתִין לִבְנֵי נָשָׁא וְכוּ'**" – לבושים התקנת להן, ל"ספירות", שמהם פורחות נשמות לבני אדם). רואים אנו מ"תיקוני זוהר" זה, שישנו ענין של לבושים ל"ספירות" שמהם באות הנפשות, וכשעל־ידי עבירה נעשה פגם בנפש – נעשה על־ידי־זה פגם גם בשורש הנפש, **לְכָךְ** – לכן, **אֵין כַּפָּרָה לְנַפְשׁוֹ וְלֹא לְמַעְלָה** – כפי שיאמר להלן, משמעותה של "כפרה" היא הסרת וניקוי הפגם, הנה תשובה בלבד אין בכוחה לנקות את הפגם בנפש ולמעלה, **עַד יוֹם הַכִּפּוּרִים,** – שהיום עצמו מכפר. **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב:** – בנוגע ליום כיפור[9]: "**וְכִפֶּר עַל הַקֹּדֶשׁ מִטֻּמְאוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִפִּשְׁעֵיהֶם וְגוֹ'",** "**לִפְנֵי ה' תִּטְהָרוּ**"[10] - "**לִפְנֵי ה'**" **הַיְקָא.** - **לפני** ה' דוקא. "לפני" היינו למעלה, למעלה משם הוי', משם תבוא טהרתכם. הרי שהטהרה של יום כיפור, באה ממקום וממדריגה שלמעלה משם הוי', אשר לכן הוא למעלה מהמקום והמדריגה בהם פוגע הפגם המתהווה על־ידי שעוברים על לא־תעשה – ולכן ישנה אז הכפרה על עבירה זו. על־כל־פנים יוצא, שבעבירה על מצות־עשה ישנו דבר חמור יותר מאשר בעבירה על לא־תעשה. **וְלָכֵן אֵין לִלְמֹד מִכָּאן** – מהברייתא האומרת שבמצות־עשה – כשעושים תשובה מוחלין לו במקום, ואילו בלא־תעשה באה הכפרה רק ביום כיפור – אי אפשר ללמוד **שׁוּם קָלָא חַס־וְשָׁלוֹם בְּמִצְוַת־עֲשֵׂה, וּכְפָרָה** – שאסור ללמוד שום קולא **בְּתַלְמוּד תּוֹרָה,** – במצות ה'עשה' של לימוד תורה, **וְאַדְרַבָּה**

אגרת התשובה

שע"י קיום מ"ע ממשיך אור ושפע בעולמות עליונים מהארת אור א"ס ב"ה (כמ"ש בזהר דרמ"ח פקודין אינון רמ"ח אברין דמלכא) וגם על נפשו האלקית כמ"ש אשר קדשנו במצותיו. אבל לענין תשובה אף שמוחלין לו העונש על שמרד במלכותו ית' ולא עשה מאמר המלך. מ"מ האור נעדר וכו' וכמארז"ל ע"פ מעוות לא יוכל לתקן זה שביטל ק"ש של ערבית או וכו'. דאף שנזהר מעתה לקרות ק"ש של ערבית ושחרית לעולם אין תשובתו מועלת לתקן מה שביטל פ"א. והעובר על מל"ת ע"י שנדבק הרע בנפשו עושה פגם למעלה בשרשה ומקור חוצבה (בלבושי' די"ם דעשי' כמ"ש בת"ז לבושין תקינת לון דמנייהו פרחין נשמתין לב"נ וכו') לכך אין כפרה לנפשו ולא למעלה עד יוה"כ כמ"ש וכפר על הקדש מטומאות בנ"י ומפשעיהם וכו' לפני ה' תטהרו לפני ה' דייקא ולכן אין ללמוד מכאן שום קולא ח"ו במ"ע ובפרט בת"ת. ואדרבה ארז"ל

---

5. תיקוני זהר תיקון ל'. **6.** ברכות כו, א. **7.** קהלת א, ה. **8.** בהקדמה. **9.** אחרי מות טז, טז. **10.** שם, טז, ל.

אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה[11]: וְתֵר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא – בנסיבות מסויימות, עַל – עבירות חמורות כמו עֲבוֹדָה־זָרָה וְכוּ', אַף שֶׁהֵן – אף שעונשן כְּרִיתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית־דִּין, וְלֹא וְתֵר עַל בִּטּוּל תַּלְמוּד תּוֹרָה). – להלן אומר בברייתא: עֲבַר עַל כְּרִיתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית־דִּין – על עבירות שעונשן כרת או מיתה על־ידי בית־דין – תְּשׁוּבָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים תּוֹלִין, – שלא להיענש מלמעלה על עבירות אלו, וְיִסּוּרִין מְמָרְקִין (פֵּרוּשׁ, – "ממרקין" הוא, גּוֹמְרִין הַכַּפָּרָה, וְהוּא מִלְּשׁוֹן מְרִיקָה וּשְׁטִיפָה לְצַחְצֵחַ הַנֶּפֶשׁ, כִּי 'כַּפָּרָה' הִיא לְשׁוֹן קִנּוּחַ, שֶׁמְּקַנֵּחַ לְכְלוּךְ הַחֵטְא), – הרי שבעבירות של כריתות ומיתות בית־דין, לא מספיק הניקוי שנעשה על־ידי ענינים של תשובה ויום כיפור, אלא נדרש גם הניקוי והמירוק על־ידי יסורים רחמנא־ליצלן, שֶׁנֶּאֱמַר[12]: "וּפָקַדְתִּי בְשֵׁבֶט פִּשְׁעָם וּבִנְגָעִים עֲוֹנָם". – הרי שישנן עבירות כאלו שעליהן נדרש הניקוי על־ידי יסורין ר"ל – והן, העבירות שעונשן כריתות ומיתות בית־דין. עַד כָּאן לְשׁוֹן הַבְּרַיְתָא – שבסוף מסכת יומא.

אגרת התשובה

ויתר הקב"ה על ע"ז וכו' אף שהן כריתות ומיתות ב"ד ולא ויתר על ביטול ת"ת). עבר על כריתות ומיתות ב"ד תשובה ויוה"כ תולין ויסורין ממרקין (פי' גומרין הכפרה והוא מלשון מריקה ושטיפה לצחצח הנפש. כי כפרה היא לשון קינוח שמקנח לכלוך החטא) שנאמר ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם. עכ"ל הברייתא:

יום שלישי ח' תמוז

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' צא, והנה מצות התשובה... עד עמ' 182, כ"א מיראה.

וְהִנֵּה, מִצְוַת הַתְּשׁוּבָה[13] מִן הַתּוֹרָה הִיא עֲזִיבַת הַחֵטְא בְּלִבָּד – עזיבת החטא בלבד, היא ענין התשובה מן התורה, (כִּדְאִיתָא – כפי שכתוב בַּגְּמָרָא פֶּרֶק ג' דְּסַנְהֶדְרִין[14] וּב'חֹשֶׁן מִשְׁפָּט' סוֹף סִימָן לד[15] לְעָנְיַן עֵדוּת[16]), – שאם הוא עוזב את החטא בלבד ואינו חוזר על אותו חטא שעשה אותו פסול לעדות – הריהו כשר לעדות[17], דְּהַיְנוּ שֶׁיִּגְמֹר בְּלִבּוֹ בְּלִבָּ שָׁלֵם, לְבַל יָשׁוּב עוֹד לְכִסְלָה, לִמְרֹד בְּמַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ[18], וְלֹא יַעֲבֹר עוֹד – על מִצְוַת הַמֶּלֶךְ – מלכו של עולם, הקב"ה חַס־וְשָׁלוֹם, הֵן בְּמִצְוֹת־עֲשֵׂה[19] הֵן בְּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה[20]. וְזֶהוּ עִקַּר פֵּרוּשׁ לְשׁוֹן "תְּשׁוּבָה", – כלומר, לָשׁוּב אֶל ה' בְּכָל לִבּוֹ וּבְכָל נַפְשׁוֹ, לְעָבְדוֹ וְלִשְׁמֹר כָּל מִצְוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[21]: "יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו, וְיָשֹׁב אֶל

אגרת התשובה

והנה מצות התשובה מן התורה היא עזיבת החטא בלבד (כדאי' בגמ' פ"ג דסנהדרין ובח"מ סס' ל"ד לענין עדות) דהיינו שיגמור בלבו בלב שלם לבל ישוב עוד לכסלה למרוד במלכותו ית' ולא יעבור עוד מצות המלך ח"ו הן במ"ע הן במל"ת. וזהו עיקר פי' לשון תשובה לשוב אל ה' בכל לבו ובכל נפשו לעבדו ולשמור כל מצותיו כמ"ש יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב

---

11. ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז. **12.** תהלים פט, כג. **13.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "כותב "מצוה" (ולא "ענין" או "והנה התשובה" וכיו"ב. וע"ד ל' הרמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ב) - דפשטות הל' מורה דס"ל דתשובה בתוכן **דעזיבת החטא מצוה** מה"ת וגם להרמב"ם והסמ"ג שהרי אליבי' קאי כאן (וראה סהמ"צ להצ"צ מצות וידוי ותשובה בתחלתה) - ולא רק להרמב"ן (נצבים ל, יא. הובא בלקו"ת עה"פ שם). ובס' היד **לפני** הל' תשובה, (שכנראה גם "הקדמות" אלו להרמב"ם הם): מ"ע א' והוא שישוב החוטא מחטאו לפני ה' ויתודה. ואולי ג"ז מקור דברי הצ"צ שם. ובסהמ"צ להרמב"ם : 'מצוה ע"ג היא שצוונו להתודות כו' ולומר אותם **עם התשובה**'". ראה במפורט להלן עמוד 1118 ואילך. **14.** כה, ב. **15.** סעיף כט ואילך. **16.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "לא הביא מקדושין (מט, ב) ושו"ע אה"ע סל"ח סל"א לענין קדושין ובפרט דקדמו לסנה' וחו"מ (וראה מנ"ח מצוה שס"ד) - וי"ל דעדיפא לי' הוכחה מדיני ממונות דלא אזלינן בתר רובא, ז.א. שלא רק ע"ד הרוב מספיקה עזיבת החטא". **17.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "עיקר הכוונה כאן - דלא התענית וכמשל"ק. אבל מהל' מובן דגם **בלא** וידוי דברים - תשובה היא (**וכדמוכח** גם מהראיות משו"ע מחו"מ שלא הוזכרו שם וידוי דברים), אלא שוידוי ובקשת מחילה - כשעושים - הם חלק התשובה ומוסיפים בתשובה - ולכן הזכירום הרמב"ם כו' משא"כ התענית, הוא ענין **בפ"ע**, וכמשנ"ת בסוף הפרק ורפ"ב - "ולכן לא הזכירו הרמב"ם והסמ"ג שום תעניות **כלל**". ועיין זח"ג קכב, א. סמה"צ להצ"צ מצות וידוי ותשובה. מנחת חינוך מצוה שסד". **18.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "כל המשך הדברים - להקל עשיית התשובה, לבד ענין זה, דבכל תשובה צ"ל ענין **כללי** "דלא ישוב למרוד במל' ית'". ולכאורה הוא חידוש גדול. וצ"ע המקור ע"ז בפוסקים [והוא בדוגמא **שבקיום** המצות ג"כ צ"ל הקדמת ענין הכללי בתחלה יקבל עליו עומ"ש **ואח"כ** עול מצות - ברכות רפ"ב] - וכ"ה גם בהכתובים שמביא לראי': יעזוב רשע דרכו (ל' יחיד - דרכו **בכלל**, שהוא רֶשַׁע ואח"כ) מחשבותיו (ל' רבים, ענינים ועברות פרטיות); ושבת (בכלל), בקולו וגו' ("פרט") (ציוויו - פרטי המצות). וכן שצ"ל ב' החלטות "הן במ"ע הן במל"ת". **19.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "שבזה צ"ל קום ועשה - ובכ"ז מקבל עליו". **20.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "שבעבירה על מל"ת - **ניכרת** המרידה, משא"כ **בהעדר** עשיית מ"ע". **21.** ישעיה נה, ז.

ה' וְגוֹ'"; – הפסוק אומר: במה מתבטא שובו אל הקב"ה – במה שהרשע עוזב את דרכו הקודמת, והחוטא עוזב את מחשבות החטא שלו. **וּבְפָרָשַׁת נִצָּבִים**[22] **כְּתִיב:** – כתוב[23]: **"וְשַׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹקֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְקֹלוֹ וְגוֹ', בְּכָל לְבָבְךָ וְגוֹ'"**[24]. – הרי[25] שענין התשובה הוא, לשוב אל ה', על־ידי השמיעה בקולו, דבר שצריך להיעשות בכל הלב. וכך גם כתוב[26]: **"שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹקֶיךָ וְגוֹ'"**; – וכן כתוב[27]: **"הֲשִׁיבֵנוּ ה' אֵלֶיךָ וְגוֹ'"**[28]. – מכל הפסוקים האמורים, ברור שענין התשובה הוא לשוב אל ה', לקיים את מצוותיו ולא לעשות שום עבירות. **וְלֹא כְּדַעַת הֶהָמוֹן, שֶׁהַתְּשׁוּבָה הִיא הַתַּעֲנִית.** – על העבירות שעבר. **וַאֲפִלּוּ מִי שֶׁעָבַר עַל כְּרִיתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית־דִּין שֶׁגָּמַר כַּפָּרָתוֹ הִיא עַל־יְדֵי יִסּוּרִים,** – כנזכר לעיל מהברייתא במסכת יומא, **הֵינוּ שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מֵבִיא עָלָיו יִסּוּרִים** – ויסורים אלה הם גמר כפרתו, (**וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[11]: **"וּפָקַדְתִּי בְשֵׁבֶט וְגוֹ'" - "וּפָקַדְתִּי" דַּיְקָא**), – שהקב"ה **מביא את היסורים, וְהֵינוּ**[29] – מתי מביא הקב"ה יסורים לגמר הכפרה, הרי זה **כְּשֶׁתְּשׁוּבָתוֹ רְצוּיָה לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ, כְּשׁוּבוֹ אֶל ה' בְּכָל לִבּוֹ וְנַפְשׁוֹ מֵאַהֲבָה, אֲזַי בְּאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא וְ"כַמַּיִם הַפָּנִים וְכוּ'" - אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא, לְעוֹרֵר הָאַהֲבָה וְחֶסֶד ה' לְמָרֵק עֲוֹנוֹ בִּיסּוּרִים בָּעוֹלָם הַזֶּה,** – על־ידי התעוררות מלמטה, ו"כמים הפנים", כפי שהאדם מבטא את רצונו העז לשוב אל ה' מצד אהבתו אל ה' – דבר זה פועל התעוררות מקבילה למעלה, שגם אליו יתייחסו באהבה וחסד, למרק אותו כליל מעוונותיו על־ידי יסורים בעולם הזה, **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[30]: **"כִּי אֶת אֲשֶׁר יֶאֱהַב ה' יוֹכִיחַ וְגוֹ'"**. – כדי למרק אותו מעוונותיו – בעולם הזה. יסורים אלה, שהקב"ה מביא, מצד אהבתו, למי ששב אל ה' מתוך אהבה – אלה הם היסורים המסיימים כפרת הנפש, בעבירות שגמר כפרתן הוא על־ידי יסורים. אך, אין הכוונה לתעניות ויסורים שאדם מקבל על עצמו. **וְלָכֵן לֹא הִזְכִּירוּ הָרַמְבַּ"ם וְהַסְּמַ"ג** – מ"ע טז, **שׁוּם תַּעֲנִית כְּלָל בְּמִצְוַת הַתְּשׁוּבָה, אַף** – לא, **בִּכְרִיתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית־דִּין,** – גם בתשובה על עבירות שעונשן הוא כרת או מיתת בית דין, שגמר כפרת עבירות אלו הוא הרי ענין היסורים – כפי שהגמרא אומרת – אף על פי כן, אין הרמב"ם והסמ"ג מזכירים גם בעבירות אלו את ענין התענית – מפני שהיסורים האמורים אינם מכוונים לתעניות, רַק הַוִּדּוּי – שמתוודים ומפרטים בדיבור את החטאים שחטאו, **וּבַקָּשַׁת מְחִילָה,** – על העבירות, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה**[31]: **"וְהִתְוַדּוּ אֶת חַטֹּאתָם וְגוֹ'"**[32]. – את הוידוי ובקשת

אגרת התשובה

אל ה' וכו'. ובפ' נצבים כתיב ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו וכו' בכל לבבך וכו' שובה ישראל עד ה' אלקיך וכו' השיבנו ה' אליך וכו'. ולא כדעת ההמון שהתשובה היא התענית. ואפי' מי שעבר על כריתות ומיתות ב"ד שגמר כפרתו היא ע"י יסורים. היינו שהקב"ה מביא עליו יסורים (וכמ"ש ופקדתי בשבט וכו' ופקדתי דייקא) והיינו כשתשובתו רצויה לפניו ית' בשובו אל ה' בכל לבו ונפשו מאהבה אזי באתערותא דלתתא וכמים הפנים וכו' אתערותא דלעילא לעורר האהבה וחסד ה' למרק עונו ביסורים בעוה"ז וכמ"ש כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכו'. ולכן לא הזכירו הרמב"ם והסמ"ג שום תענית כלל במצות התשובה אף בכריתות ומיתות ב"ד. רק הוידוי ובקשת מחילה כמ"ש בתורה והתודו את חטאתם

---

22. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מפרש הסדרה ולא כדלקמן "בתורה" לשלול ואתחנן ד, ל - דשם הוא רק סיפור דברים, וכהתחלתה **העידותי בכם** גו'. ועוד ועיקר (כי לכאורה גם מסיפור יש ללמוד מהו ענין התשובה) - כי שם אינו מפרט דצ"ל 'בכל לבבך'". **23.** נצבים ל, ב. **24.** הטעם מדוע מביא רבנו הזקן בתחילה פסוק מנביא (ישעיה) ולאחר מכן פסוק מן התורה, כותב הרבי שליט"א, ש"יש לומר" שזה מפני שבנביא מפורש שהתשובה היא עזיבת החטא. והרבי שליט"א מוסיף: "וראה הרמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ב". **25.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ואף דכנ"ל כאן קאי (גם) להרמב"ם, ולדידי' פ' זה הבטחה היא (הל' תשובה פ"ז ה"ה) - עיין רמב"ן (שם) דתרווייהו איתנהו בי'. ומר חפץ אלוף בסהמ"צ שלו מנה במנין העשין עשה ושבת עד ה' אלקיך (הובא בפי' הרי"פ לסהמ"צ להרס"ג פרשה מ"ב) וכ"ה בסמ"ק במצוה נג "לשוב דכתיב ושבת עד ה"א ושמעת בקולו". **26.** הושע יד, ב. **27.** איכה ה, כב. **28.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "הכרח כל ד' הפסוקים ודיוק סדרם (**הקדים** נביא לתורה וכו'): לקמן רפ"ג דע"י החטא מוריד השפעת שם הוי' ב"ה (דחלק הוי' עמו גו' חבל גו' - כמשל החבל כו') - שמזה מובן שהתיקון (התשובה) צ"ל העלאת **כהנ"ל**. ובפ"ד מבוארים פרטי שם הוי' - ה' (אחרונה) מעשה - ועז"נ **יעזוב רשע דרכו** גו' וישוב גו'. ו' - קול וששה מדות (**שבלב**) כו' - ועז"נ ושבת גו' **בקולו** גו' **לבבך** גו'. ה' (ראשונה) התבוננות (**רק** בזה חסרונו) - ועז"נ שובה **ישראל** (שם המעלה). י' - שכל הנעלם שבכחו כו' **שרש** ועיקר חכ' שבה מלובש ה' (ח"א פי"ט ושם, אשר כשנוגע לשם - פונה בכל הכחות כו'). - ועז"נ **השיבנו ה'** גו'. וזהו ג"כ הענין והסדר, שנאמר: **סור מרע** (**יעזוב רשע** - מל"ת) ועשה טוב (ושמעת גו' **בכל לבבך** - דפליג לרמ"ח איברין, רמ"ח מ"ע) בקש שלום (**לאחרי** סומ"ר וע"ט - שלכן נק' **ישראל** - ויכול להיות שלום ושלימות כו' - **מתחלה** מלמטלמ"ע, ואח"כ מלמעלמ"ט - שובה ישראל, השיבנו ה') וכמובן **כ"ז** מלקו"ת ס"פ בלק ד"ה מה טובו בבי' **ד'** תשובות - אלא ששם מבארם כאו"א **בפ"ע** - וכאן - כמו שכאו"א מהן (אפילו תשו"ת) כלולה מכולן. וק"ל. ע"ד הקבלה - ראה ש' הגלגולים הקדמה כא [ולהעיר דשם מפרש **ד'** חלקי כפרה - וכפרה הד' חילול ה', וראה חדא"ג יומא (פו, א)]". **29.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מוסיף בזה בי' — דבכ"ז **כל** מצות התשובה גם על כריתות תלוי' **באדם**. ויכול למלאותה ולגמרה כי כששב מאהבה כו' מעורר כו'". **30.** משלי כז, יט. **31.** נשא ה, ז. **32.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה הי' צ"ל זה בתחילת הבי' — מהו תשובה מה"ת — אלא עיקר הכוונה כאן — דלא התענית וכמשל"ק. אבל

מחילה כן מזכירים הרמב"ם והסמ"ג במצות התשובה, כי זהו חלק מהתשובה. טעמו של דבר (כתוב) הוא, כי בעבירה ישנו "גוף" ו"נשמה". מעשה העבירה הוא ה"גוף", והרצון והתאוה לעשות את העבירה, הוא ה"נשמה". בשעה שהוא עושה תשובה, עליו הרי לבטל גם את ה"גוף" וגם את ה"נשמה" של העבירה.

הנה את ה"נשמה" – את הרצון והתאוה – מבטלים על־ידי החרטה על העבר, שחורה לו והוא מצטער על שעשה את העבירה. צער הוא הרי ההיפך מתענוג, והצער על העבירה מבטל את התענוג שבסיבתו היו בו הרצון והתאוה באותה עבירה. אבל הרי צריכים לבטל גם את ה"גוף" של העבירה, ובכך להימנע להבא מלעשות עבירה זו – והרי אין כאן מעשה שיבטל את מעשה העבירה, שהוא "גוף" העבירה. הנה הוידוי שהוא מוציא בפיו, ו"עקימת שפתיו הוי מעשה" – זה מבטל את "גוף" העבירה. על כל פנים, זהו ענין הוידוי שהוא חלק מהתשובה. ואילו תעניות אינן חלק מהתשובה. **וּמַה שֶּׁכָּתוּב בְּיוֹאֵל**[33]**: "שׁוּבוּ עָדַי בְּכָל לְבַבְכֶם בְּצוֹם וּבְבֶכִי גוֹ'"**, – כתוב הרי כאן ענין התענית כחלק מ"שובו אלי", **הֵינוּ** – הרי זה כדי **לְבַטֵּל** – **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: ענין של **עתיד** (ותשובה – עזיבת **העבר**), **הַגְּזֵרָה שֶׁנִּגְזְרָה** – אז, **לְמָרֵק עָוֹן הַדּוֹר עַל־יְדֵי יִסּוּרִים בְּאַרְבָּה.** – שכדי לבטל את הגזירה, נדרש ענין התענית. אך אין התענית חלק מתשובה. **וְזֶהוּ הַטַּעַם בְּכָל תַּעֲנִיּוֹת שֶׁמִּתְעַנִּין עַל כָּל צָרָה שֶׁלֹּא תָּבֹא עַל הַצִּבּוּר,** – שהתענית באה כדי לבטל את צרת הגזירה. **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמְגִלַּת אֶסְתֵּר**[34] – שאסתר ביקשה להטיל תענית כדי לבטל גזירת המן. **וּמַה שֶּׁכָּתוּב בְּסִפְרֵי הַמּוּסָר, וּבְרֵאשָׁם 'סֵפֶר הָרוֹקֵחַ' וְ'סֵפֶר חֲסִידִים',** הַרְבֵּה תַּעֲנִיּוֹת וְסִגּוּפִים לָעוֹבֵר עַל כְּרִיתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית־דִּין[35], **וְכֵן** – הם מביאים הרבה תעניות, **לְמוֹצִיא זֶרַע לְבַטָּלָה, שֶׁחַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה**[36] **גַּבֵּי עֵר וְאוֹנָן,** – בהם היה חטא **זה**, וזה אשר הביא את העונש של מיתה בידי שמים, **וְדִינוֹ** – של המוציא זרע לבטלה, **כְּחַיָּבֵי כְּרִיתוֹת לְעָנְיָן זֶה** – ולכן מביאים ספרי המוסר האמורים הרבה תעניות למי שעבר על חטא זה. הרי לכאורה, שהתעניות באות בתור יסורים לגמר הכפרה, שבחייבי כריתות נדרש ענין היסורים דוקא, ואילו לעיל, נאמר הרי שהיסורים הגומרים כפרתם של חייבי כריתות, הם דוקא היסורים שמביאים על האדם מלמעלה, ולא התעניות שהוא מקבל על עצמו בתור יסורים? – מסביר רבנו הזקן: **הֵינוּ, כְּדֵי לִנְצֹל מֵעֹנֶשׁ יִסּוּרִים שֶׁל מַעְלָה חַס־וְשָׁלוֹם;** – (**הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: ענין דלעתיד (כנ"ל) – ולא תשובה – שהוא על העבר), שמא נגזר עליו חס־ושלום מלמעלה עונש של יסורים, יינצל מכך על־ידי התעניות, **וְגַם כְּדֵי לְזָרֵז וּלְמַהֵר גְּמַר כַּפָּרַת נַפְשׁוֹ;** – שבזה יש בכח התעניות לעזור, **וְגַם אוּלַי אֵינוֹ שָׁב אֶל ה' בְּכָל לִבּוֹ וְנַפְשׁוֹ מֵאַהֲבָה, כִּי־אִם מִיִּרְאָה:** – שאז אין ה"כמים הפנים" שלמעלה, עוזר לגמור כפרתו על־ידי יסורים, ולכן הוא מקבל על עצמו יסורים בענין התעניות[37]. אך בעצם, ענין היסורים הגומרים את הכפרה (בחייבי כריתות ומיתות בית־דין) אין הכוונה ליסורי תעניות, אלא ליסורים שמביאים על האדם רחמנא־ליצלן מלמעלה, כדי לגמור את כפרתו.

אגרת התשובה

וכו'. ומ"ש ביואל שובו עדי בכל לבבכם בצום ובבכי כו' היינו לבטל הגזרה שנגזרה למרק עון הדור ע"י יסורי' בארבה. וזהו הטעם בכל תעניות שמתענין על כל צרה שלא תבא על הצבור וכמ"ש במגלת אסתר. ומ"ש בספרי המוסר ובראשם ספר הרוקח וס' חסידים הרבה תעניות וסיגופים לעובר על כריתות ומיתות ב"ד וכן למוציא זרע לבטלה שחייב מיתה בידי שמים כמ"ש בתורה גבי ער ואונן ודינו כחייבי כריתות לענין זה. היינו כדי לינצל מעונש יסורי' של מעלה ח"ו. וגם כדי לזרז ולמהר גמר כפרת נפשו. וגם אולי אינו שב אל ה' בכל לבו ונפשו מאהבה כ"א מיראה:

מהל' מובן דגם **בלא** וידוי דברים – תשובה היא (**וכדמוכח** גם מהראיות משו"ע מחו"מ **שלא** הוזכרו שם וידוי דברים), **אלא** שוידוי ובקשת מחילה – כשעושים – הם חלק התשובה ומוסיפים בתשובה - ולכן הזכירום הרמב"ם כו' משא"כ התענית, הוא ענין **בפ"ע**, וכמשנ"ת בסוף הפרק ורפ"ב - "ולכן **לא** הזכירו הרמב"ם והסמ"ג שום תעניות כלל". ועיין זח"ג קכב, א. סהמ"צ להצ"צ מצות וידוי ותשובה. מנחת חינוך מצוה שסד". - ראה לעיל הערה 17. **33.** ב, יב. **34.** ד, טז. **35. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "וביותר תגדל הקושיא מ"**סיגופים**" דלבטל גזירה לא מצינו רק תענית, כנ"ל ביואל ואסתר כו'. ועכצ"ל שכאן הכוונה אחרת. **36.** וישב לח, ז-ו. **37. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "עפ"ז קשה למה לא הזכירו הרמב"ם (שהרי מדבר גם בעושה תשובה מיראה)?! ואולי כוונת בי' אדה"ז – שתעניות וסיגופים הנ"ל (מיעוט חלב ודם) הם ענין (קרבן-) תפלה על העתיד: לינצל מעונש וגם – שתמהר כפרתו וגם אולי – להגיע לתשו' מעולה ויותר. אלא שעפ"ז ג"כ ק"ק – **חילוקי** מספר התעניות כו' לכאו"א **בפ"ע**. אבל ראה פ"ב כיו"ב. ועיין ח"א פכ"ט ע"ד בטוש הגוף (אלא ששם נת' ענין הביטוש דסיבת חומריות הגוף – הקליפה וע"י התבוננות)".

יום רביעי ט' תמוז

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 182, פרק ב אך כל זה... עד עמ' צב, יום רצון:

פֶּרֶק ב. בפרק הקודם, פרק א', הסביר רבנו הזקן, שתשובה אינה ענין התענית, צום על עבירות שנעשו, אלא תשובה היא "עזיבת החטא", לעזוב את החטא ולא לעשותו עוד. ואפילו בעבירות שגמר כפרתן הוא על־ידי יסורים (והן העבירות שעונשן כרת או מיתת בית־דין) – אין הכוונה ליסורי תעניות שהאדם גוזר על עצמו, אלא הכוונה היא, ליסורים שמביאים **עליו מלמעלה, כדי לגמור כפרת נפשו.**

אַךְ כָּל זֶה לְעִנְיַן כַּפָּרָה וּמְחִילַת הֶעָוֹן, – פועלת התשובה ולא נדרשות על כך שום תעניות, **שֶׁנִּמְחַל לוֹ לְגַמְרֵי מַה שֶּׁעָבַר עַל מִצְוַת הַמֶּלֶךְ** – מלכו של עולם, **כְּשֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה שְׁלֵמָה, וְאֵין מַזְכִּירִין לוֹ דָּבָר וַחֲצִי דָּבָר בְּיוֹם הַדִּין לְעָנְשׁוֹ עַל זֶה** – על חטאו, **חַס־וְשָׁלוֹם בָּעוֹלָם הַבָּא, וְנִפְטַר לְגַמְרֵי מִן הַדִּין בְּעוֹלָם הַבָּא. אָמְנָם** – כדי **שֶׁיִּהְיֶה לְרָצוֹן לִפְנֵי ה' וּמְרֻצֶּה וְחָבִיב לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ בְּקִרֻּם הַחֵטְא, לִהְיוֹת נַחַת רוּחַ לְקוֹנוֹ מֵעֲבוֹדָתוֹ** – לשם כך, **הָיָה צָרִיךְ לְהָבִיא קָרְבַּן עוֹלָה אֲפִלּוּ עַל מִצְוַת־עֲשֵׂה קַלָּה שֶׁאֵין בָּהּ כָּרֵת וּמִיתַת בֵּית־דִּין,** – גם כשמישהו עבר על מצות־עשה כזו, היה עליו להביא קרבן עולה – כשהיו יכולים להקריב קרבנות – בנוסף לתשובתו, **כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה בְּ'תוֹרַת כֹּהֲנִים' עַל פָּסוּק[1] "וְנִרְצָה לוֹ"**; – שהעולה מרצה על מי שעבר על מצות־עשה, **וְכִדְאִיתָא בַּגְּמָרָא פֶּרֶק־קַמָּא דִּזְבָחִים,** – וכמו שהגמרא אומרת בפרק ראשון של מסכת זבחים[2] **דְּעוֹלָה מְכַפֶּרֶת עַל מִצְוַת־עֲשֵׂה, וְהֵיא דּוֹרוֹן לְאַחַר שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה וְנִמְחַל לוֹ הָעֹנֶשׁ, וּכְאָדָם שֶׁסָּרַח בַּמֶּלֶךְ וּפִיְּסוֹ עַל־יְדֵי פְּרַקְלִיטִין** – שתדלנים, **וּמָחַל לוֹ,** – המלך, **אַף־עַל־פִּי־כֵן שׁוֹלֵחַ** – זה שסרח במלך, **דּוֹרוֹן וּמִנְחָה לְפָנָיו** – לפני המלך, כדי **שֶׁיִּתְרַצֶּה לוֹ לִרְאוֹת פְּנֵי הַמֶּלֶךְ** – כך גם ענינו של קרבן עולה, שאחרי שעשה תשובה ומחלו לו על חטאו – מהווה הקרבן מתנה כדי שיהיה מרוצה וחביב לפני הקב"ה כמו שהיה לפני שחטא. (**וּלְשׁוֹן** – הגמרא שאומרת על ה"עולה" שהיא **"מְכַפֶּרֶת", וְכֵן מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה "וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו"** - **אֵין זוֹ כַּפָּרַת נַפְשׁוֹ,** – אין הכוונה לכפרת נפשו הבאה על־ידי התשובה, **אֶלָּא** – הכוונה היא: **לְכַפֵּר לִפְנֵי ה' לִהְיוֹת נַחַת רוּחַ לְקוֹנוֹ,** – שתימחה לפני הקב"ה כל השפעה עקב החטא, והחוטא יהיה שוב אהוב על הקב"ה כמו לפני שחטא, **כִּדְאִיתָא שָׁם בַּגְּמָרָא,** – כפי שהגמרא אומרת שם, שאחרי שהיתה כבר הכפרה, באה ה"עולה" בתור דורון, **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[3]: "תָּמִים יִהְיֶה לְרָצוֹן").** – כל ענינו של קרבן ה"עולה" הוא לרצות, שכן הכפרה כבר היתה לפני זה. כל זה היה כשהיו יכולים להקריב קרבנות, שאחרי שעשו תשובה, היו צריכים להביא קרבן כדי להיות מרוצה וחביב כמו לפני החטא, **וְעַכְשָׁו שֶׁאֵין לָנוּ קָרְבָּן לְהָפִיק רָצוֹן מֵה'** - **הַתַּעֲנִית הוּא בִּמְקוֹם קָרְבָּן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּגְּמָרָא[4]** – שתפלת המתענה היא: **"שֶׁיְּהֵא מְעוּט חֶלְבִּי וְדָמִי שֶׁנִּתְמַעֵט** – על־ידי הצום, **כְּאִלּוּ הִקְרַבְתִּי לְפָנֶיךָ וְכוּ'"** – הרי, שענין התענית הוא ענין של קרבן, להיות מרוצה לפני הקב"ה כמו לפני החטא. **וְלָכֵן מָצִינוּ בְּכַמָּה תַּנָּאִים וְאָמוֹרָאִים, שֶׁעַל דָּבָר קַל** – על חטא קל, **הָיוּ מִתְעַנִּים תַּעֲנִיּוֹת הַרְבֵּה מְאֹד, כְּמוֹ[5] רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה שֶׁהָיָה מַתִּיר שֶׁתְּהֵא פָּרָה יוֹצֵאָה בְּרִצּוּעָה שֶׁבֵּין קַרְנֶיהָ בְּשַׁבָּת, וַחֲכָמִים אוֹסְרִים, וּפַעַם אַחַת יָצְאָה כֵּן פָּרָתוֹ שֶׁל שְׁכֶנְתּוֹ וְלֹא מִחָה בָּהּ,** – שתימנע מכך, **וְהֶשְׁחֲרוּ שִׁנָּיו מִפְּנֵי הַצּוֹמוֹת,** – שצם, **עַל שֶׁלֹּא קִיֵּם דִּבְרֵי חֲבֵרָיו;** – החכמים שאסרו דבר זה. **וְכֵן רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שֶׁאָמַר[6]: "בּוֹשְׁנִי מִדִּבְרֵיכֶם בֵּית שַׁמַּאי", וְהֶשְׁחֲרוּ שִׁנָּיו מִפְּנֵי**

אגרת התשובה

פרק ב אך כל זה לענין כפרה ומחילת העון שנמחל לו לגמרי מה שעבר על מצות המלך כשעשה תשובה שלימה ואין מזכירין לו דבר וחצי דבר ביום הדין לענשו ע"ז ח"ו בעוה"ב ונפטר לגמרי מן הדין בעוה"ב. אמנם שיהי' לרצון לפני ה' ומרוצה וחביב לפניו ית' כקודם החטא להיות נחת רוח לקונו מעבודתו. היה צריך להביא קרבן עולה אפי' על מ"ע קלה שאין בה כרת ומיתת ב"ד כמו שדרשו רז"ל בת"כ ע"פ ונרצה לו וכדאיתא בגמ' פ"ק דזבחים דעולה מכפרת על מ"ע והיא דורון לאחר שעשה תשובה ונמחל לו העונש. וכאדם שסרח במלך ופייסו ע"י פרקליטין ומחל לו. אעפ"כ שולח דורון ומנחה לפניו שיתרצה לו לראות פני המלך (ולשון מכפרת וכן מ"ש בתורה ונרצה לו לכפר עליו אין זו כפרת נפשו אלא לכפר לפני ה' להיות נחת רוח לקונו כדאי' שם בגמ' וכמ"ש תמים יהי' לרצון). ועכשיו שאין לנו קרבן להפיק רצון מה' התענית הוא במקום קרבן כמ"ש בגמרא שיהא מיעוט חלבי ודמי שנתמעט כאלו הקרבתי לפניך וכו'. ולכן מצינו בכמה תנאים ואמוראי' שעל דבר קל היו מתענים תעניות הרבה מאד כמו ראב"ע שהי' מתיר שתהא פרה יוצאה ברצועה שבין קרניה בשבת וחכמים אוסרי' ופ"א יצאה כן פרתו של שכנתו ולא מיחה בה והושחרו שיניו מפני הצומות על שלא קיים דברי חביריו. וכן ר' יהושע שאמר בושני מדבריכם ב"ש והושחרו שיניו מפני הצומות. ורב הונא פעם אחת

---

1. ויקרא א, ד. 2. ד, ב. 3. אמור כב, כא. 4. ברכות יז, א. 5. ירושלמי ביצה פ"ב ה"ח. 6. חגיגה כב, ב.

הַצּוֹמוֹת; – שצם על שהתבטא כך על בית־שמאי, **וְרַב הוּנָא פַּעַם אַחַת נִתְהַפְּכָה לוֹ רְצוּעָה שֶׁל תְּפִלִּין, וְהִתְעַנָּה מ' צוֹמוֹת**[7]**; וְכָהֵנָּה רַבּוֹת** – בתנאים שונים. – תעניות אלו לא היו ענין של תשובה, וגם לא ענין של יסורים כדי לגמור את הכפרה – שהרי לא היו אלה חטאים כאלו הדורשים גמר כפרה על־ידי יסורים, אלא התעניות באו במקום קרבן, כדי להיות מרוצה וחביב לפני הקב"ה כמו לפני החטא. **וְעַל יְסוֹד זֶה** – שיש ענין של תעניות גם על חטאים קלים שאינם דורשים גמר כפרה על־ידי יסורים, אלא התעניות הן במקום קרבן, הנה על יסוד זה, **לְמֵד הָאָר"י זַ"ל לְתַלְמִידָיו עַל־פִּי חָכְמַת הָאֱמֶת,** – כפי שנקראת תורת הקבלה, **מִסְפַּר הַצּוֹמוֹת לְכַמָּה עֲוֹנוֹת וַחֲטָאִים, אַף שֶׁאֵין בָּהֶן כָּרֵת וְלֹא מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם,** – שבהם נדרש גמר כפרה על־ידי יסורים, **כְּמוֹ עַל הַכַּעַס קנ"א** – מאה חמישים ואחת, **תַּעֲנִיּוֹת וְכוּ'; וַאֲפִלּוּ עַל אִיסּוּר דְּרַבָּנָן כְּמוֹ 'סְתָם יֵינָם'** – יין של גוי, **יִתְעַנֶּה ע"ג** – שבעים ושלש **תַּעֲנִיּוֹת וְכוּ'; וְכֵן עַל בִּטּוּל מִצְוַת־עֲשֵׂה דְּרַבָּנָן כְּמוֹ תְּפִלָּה**[8] **- יִתְעַנֶּה ס"א** – ששים ואחת **תַּעֲנִיּוֹת וְכוּ'. וְדֶרֶךְ כְּלָל, סוֹד הַתַּעֲנִית הִיא סְגֻלָּה נִפְלָאָה לְהִתְגַּלּוֹת רְצוֹן הָעֶלְיוֹן בְּרוּךְ־הוּא, כְּמוֹ הַקָּרְבָּן שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ**[9]**: "רֵיחַ נִיחוֹחַ לַה'",** – נחת רוח לקב"ה. **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּישַׁעְיָה**[10]**: "הַלָּזֶה תִּקְרָא צוֹם וְיוֹם רָצוֹן לַה'", מִכְּלָל** – הרי, **שֶׁהַצּוֹם הַנִּרְצֶה הוּא יוֹם רָצוֹן:**

אגרת התשובה

נתהפכה לו רצועה של תפילין והתענה מ' צומות. וכהנה רבות. ועל יסוד זה לימד האריז"ל לתלמידיו עפ"י חכמת האמת מספר הצומות לכמה עונות וחטאים אף שאין בהן כרת ולא מיתה בידי שמים כמו על הכעס קנ"א תעניות וכו'. ואפי' על איסור דרבנן כמו סתם יינם יתענה ע"ג תעניות וכו' וכן על ביטול מ"ע דרבנן כמו תפלה יתענה ס"א תעניות וכו' ודרך כלל סוד התענית היא סגולה נפלאה להתגלות רצון העליון ב"ה כמו הקרבן שנא' בו ריח ניחוח לה'. וכמ"ש בישעי' הלזה תקרא צום ויום רצון לה' מכלל שהצום הנרצה הוא יום רצון:

יום חמישי י' תמוז

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' צב, פרק ג והנה חכמי... עד עמ' 184, ג"פ וכו'.

פֶּרֶק ג. בפרק הקודם, פרק ב', הסביר רבנו הזקן, שלמרות שלעצם ענין התשובה לא נדרשות שום תעניות, הרי כשם שבשעה שבית המקדש היה קיים היו צריכים, אחרי החזרה בתשובה, להקריב קרבן עולה על החטא, גם בעבירה על מצות־עשה קלה, וענינו של הקרבן היה כדי שיהיה "ונרצה לו", שיהיה החזור בתשובה רצוי וחביב לפני הקב"ה כמו לפני החטא, הרי כעת, שאין לנו קרבנות להביא על־ידם את ה"ונרצה לו" – בא התענית במקום הקרבן. על יסוד זה לימד האריז"ל, בהתאם לחכמת הקבלה, את מספר הצומות על מספר רב של עוונות וחטאים, גם כאלה שאין עליהם עונש כרת ומיתה בידי שמים.

וְהִנֵּה, חַכְמֵי הַמּוּסָר הָאַחֲרוֹנִים – שאחרי האריז"ל, **נָחֳלְקוּ** – בדיעותיהם, **כְּמִי שֶׁחָטָא חֵטְא אֶחָד פְּעָמִים רַבּוֹת: דְּיֵשׁ אוֹמְרִים, שֶׁצָּרִיךְ לְהִתְעַנּוֹת מִסְפַּר הַצּוֹמוֹת לְאוֹתוֹ חֵטְא פְּעָמִים רַבּוֹת כְּפִי הַמִּסְפָּר אֲשֶׁר חָטָא; כְּגוֹן הַמּוֹצִיא זֶרַע לְבַטָּלָה, שֶׁמִּסְפַּר הַצּוֹמוֹת הַמְּפֹרָשׁ** – על חטא זה, **בְּתִקּוּנֵי תְּשׁוּבָה מֵהָאָר"י זַ"ל הֵן פ"ד** – שמונים וארבע, **תַּעֲנִיּוֹת, וְאִם חָטָא בָּזֶה עֶשֶׂר אוֹ עֶשְׂרִים פְּעָמִים עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, צָרִיךְ לְהִתְעַנּוֹת עֶשֶׂר אוֹ עֶשְׂרִים פְּעָמִים פ"ד, וְכֵן לְעוֹלָם,** – שתמיד מספר התעניות לכל חטא, הוא לפי מספר הפעמים שעבר על אותו חטא, **דּוּמְיָא** – כמו, **דְּקָרְבַּן חַטָּאת** – הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: כל החטאות, **שֶׁחַיָּב לְהָבִיא עַל כָּל פַּעַם וּפַעַם;** – שחטא. **וְיֵשׁ** – בין חכמי המוסר, **מְדַמִּין** – משווים, **עִנְיָן זֶה לְקָרְבַּן עוֹלָה הַבָּאָה עַל מִצְוַת־עֲשֵׂה**[1]**, דַּאֲפִלּוּ עָבַר עַל כַּמָּה מִצְוֹת־עֲשֵׂה - מִתְכַּפֵּר** – ומתרצה לפני הקב"ה,

אגרת התשובה

פרק ג והנה חכמי המוסר האחרונים נחלקו במי שחטא חטא א' פעמים רבות. דיש אומרים שצריך להתענות מספר הצומות לאותו חטא פעמים רבות כפי המספר אשר חטא. כגון המוציא זרע לבטלה שמספר הצומות המפורש בתיקוני תשובה מהאריז"ל הן פ"ד תעניות ואם חטא בזה עשר או עשרים פעמים עד"מ צריך להתענות עשר או עשרים פעמים פ"ד וכן לעולם. דומיא דקרבן חטאת שחייב להביא על כל פעם ופעם. ויש מדמין ענין זה לקרבן עולה הבאה על מ"ע דאפי' עבר על כמה מ"ע

---

7. מועד קטן כה, א. **8.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אין להוכיח מכאן דאדה"ז ס"ל דתפלה מדרבנן [ראה שו"ע דאדה"ז סק"ו, תניא רפל"ח, לקו"ת בלק (ע, ג). ובמכ' אדה"ז הידוע (בית רבי ח"א כ, א) בפשיטות דתפלה מה"ת וראה משנת יואל שקו"ט וביאור], כי לכ"ע זמני התפלה הם דרבנן וכשביטל זה ציווה האריז"ל להתענות ס"א כו'". **9.** ויקרא א, ג. **10.** נח, ה. **1.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "משא"כ עולות אחרות – ראה סוגי הקרבנות בהקדמת הרמב"ם לפיה"מ קדשים".

בְּעוֹלָה אַחַת, כִּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא פֶּרֶק־קַמָּא דִּזְבָחִים[2] – כמו שהגמרא אומרת בפרק ראשון של מסכת זבחים. וְהַכְרָעָה הַמְקֻבֶּלֶת בָּזֶה, – בין שתי הדיעות של חכמי המוסר, היא לְהִתְעַנּוֹת ג' פְּעָמִים כְּפִי מִסְפַּר הַצּוֹמוֹת דְּחֵטְא זֶה, דְּהַיְינוּ – כגון: רנ"ב – מאתים חמשים ושנים, שלש פעמים שמונים וארבעה צוֹמוֹת עַל הוֹצָאַת שִׁכְבַת זֶרַע לְבַטָּלָה, וְכֵן בְּשְׁאָר חֲטָאִים וַעֲוֹנוֹת – שעבר עליהם הרבה פעמים, יצום שלש פעמים כמספר הצומות הקבוע לאותו חטא. וְהַטַּעַם – מדוע שלש פעמים דוקא, הוּא עַל־פִּי מַה שֶּׁכָּתַב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ סוֹף פָּרָשַׁת נֹחַ[3]: "בֵּיוָן דְּחָב בַּר נַשׁ קַמֵּי קֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא, – כשאדם חוטא לפני הקב"ה, זִמְנָא חֲדָא – בפעם הראשונה שחוטא אותו חטא, עָבִיד רְשִׁימוּ כּוֹ', – זה עושה רושם למעלה. אם חטא פעם שניה אותו חטא – אומר שם בזהר – מתחזק הרושם, זִמְנָא תְּלִיתָאָה – אם חטא פעם שלישית אותו חטא, אִתְפַּשֵּׁט הַהוּא כִּתְמָא מִסִּטְרָא דָא לְסִטְרָא דָא כּוֹ"', – מתפשט הכתם והפגם בעקבות החטא מצד אל צד, כלומר: אין זה רושם בלבד, או רושם חזק בלבד, אלא פגם החודר מצד אל צד, לְכָךְ צָרִיךְ מִסְפַּר הַצּוֹמוֹת גַּם־כֵּן ג' פְּעָמִים וְכוּ'. – כיוון שעל־ידי חטאו בפעם השלישית אותו חטא, מתהווה ההתפשטות הגדולה ביותר של הפגם למעלה.

אגרת התשובה

מתכפר בעולה אחת כדאי' בגמ' פ"ק דזבחים. והכרעה המקובלת בזה להתענות ג"פ כפי מספר הצומות דחטא זה. דהיינו רנ"ב צומות על הוצאות שז"ל וכן בשאר חטאים ועונות. והטעם הוא עפ"י מ"ש בזוה"ק ס"פ נח כיון דחב ב"נ קמי קודב"ה זמנא חדא עביד רשימו כו' זמנא תליתאה אתפשט ההוא כתמא מסטרא דא לסטרא דא כו'. לכך צריך מספר הצומות ג"כ ג"פ וכו'.

יום שישי י"א תמוז

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 184, אכן כל זה... עד עמ' 184, תענית:

אָכֵן – ברם, כָּל זֶה[4] בְּאָדָם חָזָק וּבְרִיא, שֶׁאֵין רִבּוּי הַצּוֹמוֹת מַזִּיק לוֹ כְּלָל לִבְרִיאוּת גּוּפוֹ, וְכָמוֹ בַּדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים – כשהגופים היו חזקים ובריאים, וריבוי תעניות לא הזיק, הם היו צריכים לצום כל הצומות האמורים, אֲבָל מִי שֶׁרִּבּוּי הַצּוֹמוֹת מַזִּיק לוֹ, שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיּוּכַל לָבֹא לִידֵי חֹלִי אוֹ מִיחוּשׁ חַם־וְשָׁלוֹם, – על־ידי הצומות, כְּמוֹ בְּדוֹרוֹתֵינוּ אֵלֶּה – שהאנשים חלשים, וריבוי תעניות עלול להזיק להם, אָסוּר לוֹ לְהַרְבּוֹת בְּתַעֲנִיּוֹת אֲפִלּוּ עַל – חטאים שעונשם כְּרִיתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית־דִּין, וּמִכָּל־שֶׁכֵּן – שאסור לו להרבות בתעניות, עַל מִצְוֹת־עֲשֵׂה וּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה שֶׁאֵין בָּהֶן כָּרֵת, אֶלָּא כְּפִי אֲשֶׁר יִשַּׁעֵר בְּנַפְשׁוֹ שֶׁבְּוַדַּאי לֹא יַזִּיק לוֹ כְּלָל. כִּי אֲפִלּוּ בַּדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים, בִּימֵי תַּנָּאִים וְאָמוֹרָאִים – לֹא הָיוּ מִתְעַנִּין בִּבְהַאי גַּוְנָא, – באופן כזה, על חטאים, אֶלָּא הַבְּרִיאִים, דְּמָצוּ לְצִעוּרֵי נַפְשֵׁיהוּ; – שבכוחם לצער את עצמם, וּדְלָא מָצֵי לְצִעוּרֵי נַפְשֵׁיהּ – מי שאין בכוחו לצער את נפשו, וּמִתְעַנֶּה - נִקְרָא "חוֹטֵא" בַּגְּמָרָא פֶּרֶק קַמָּא – ראשון, דְּתַעֲנִית[5], וַאֲפִלּוּ מִתְעַנֶּה עַל עֲבֵרוֹת שֶׁבִּידוֹ כִּדְפָרַשׁ רַשִׁ"י שָׁם, – שאפילו באותו אופן שלפי ה"מאן דאמר" השני הוא נקרא קדוש, שזה כפי שרש"י אומר שם מפני שעל־ידי־זה עוונותיו מתמרקים, הרי גם באופן כזה אומר אותו "מאן דאמר" שנקרא חוטא אם הוא מתענה בשעה שאין הוא יכול לצער את עצמו, וְכִדְאִיתָא – כפי שמוצאים בַּגְּמָרָא פֶּרֶק קַמָּא – ראשון, דִּזְבָחִים[6], שֶׁאֵין לְךָ אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁאֵינוֹ מְחֻיָּב 'עֲשֵׂה' וְכוּ'. – הרי שתמיד ישנו ענין של עוונות בתענית, ובכל זאת אומרים, שאם אין בכוחו לצער את עצמו וצם – נקרא חוטא. וּמִכָּל־שֶׁכֵּן מִי שֶׁהוּא בַּעַל תּוֹרָה, – וצם למרות שאין

אגרת התשובה

אכן כל זה באדם חזק ובריא שאין ריבוי הצומות מזיק לו כלל לבריאות גופו וכמו בדורות הראשונים. אבל מי שריבוי הצומות מזיק לו שאפשר שיוכל לבא לידי חולי או מיחוש ח"ו כמו בדורותינו אלה. אסור לו להרבות בתעניות אפי' על כריתות ומיתות ב"ד ומכ"ש על מ"ע ומל"ת שאין בהן כרת. אלא כפי אשר ישער בנפשו שבודאי לא יזיק לו כלל. כי אפי' בדורות הראשונים בימי תנאים ואמוראים לא היו מתענין בכה"ג אלא הבריאים דמצו לצעורי נפשייהו ודלא מצי לצעורי נפשיה ומתענה נקרא חוטא בגמ' פ"ק דתענית. ואפי' מתענה על עבירות שבידו כדפרש"י שם וכדאיתא בגמ' פ"ק דזבחים שאין לך אדם מישראל שאינו מחוייב עשה וכו'. ומכ"ש מי שהוא בעל

---

2. ה, ב. ו, א. ז, ב. 3. עג, ב. 4. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בכל הדינים דלקמן – עיין שו"ע או"ח סתקע"א ובנ"כ שם. שו"ע אדה"ז הל' נזקי גו"נ סי' ד". 5. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "יא, סע"א. ועיין רמב"ם הל' דעות רפ"ג ובנ"כ שם". 6. ז, א. ראה רש"י שם.

בכוחו לצער את עצמו, **שֶׁחוֹטֵא** – במה שהוא צם, **וְנֶעֱנָשׁ בְּכִפְלַיִם, כִּי מַחֲמַת חֲלִישׁוּת הַתַּעֲנִית לֹא יוּכַל לַעֲסֹק בָּהּ** – בתורה, **כְּרָאוּי** – ויש לו עונש כפול, א) על הצום, ב) על ביטול תורה. **אֶלָּא מַאי תַּקָּנְתֵּיהּ?** – מהי תקנתו של אותו אדם? – כיצד יהיה לו ענין הכפרה כדי להיות "נרצה" לפני הקב"ה כמו לפני החטא? – הרי זה, **כְּדִכְתִיב:** – כמו שכתוב[7]: **"וַחֲטָאֶךָ בְּצִדְקָה פְּרֹק"**; – כלומר, שיתן צדקה כתמורה על התעניות שהיה עליו לצום על חטאיו, **וּכְמוֹ שֶׁכָּתְבוּ הַפּוֹסְקִים, לִתֵּן** – לתת, **בְּעַד כָּל יוֹם תַּעֲנִית שֶׁל תְּשׁוּבָה עֶרֶךְ ח"י גְּדוֹלִים פּוֹלִישׁ[8] וְכוּ', וְהֶעָשִׁיר יוֹסִיף לְפִי עָשְׁרוֹ וְכוּ'**, – ויתן סכומים גדולים יותר עבור כל יום של תענית־תשובה, **כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַ'מָּגֵן אַבְרָהָם' הִלְכוֹת תַּעֲנִית[9]:**

אגרת התשובה

תורה שחוטא ונענש בכפליים כי מחמת חלישות התענית לא יוכל לעסוק בה כראוי. אלא מאי תקנתי' כדכתיב וחטאך בצדקה פרוק. וכמ"ש הפוסקים ליתן בעד כל יום תענית של תשובה ערך ח"י ג"פ וכו' והעשיר יוסיף לפי עשרו וכו' כמ"ש המ"א הלכות תענית:

יום שבת קודש י"ב תמוז

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 184, ומ"מ כל בעל... עד עמ' 186, לא תמנו):

וּמִכָּל־מָקוֹם, – למרות שאמרנו שבדורותינו, שאין כוח לאדם לצער את עצמו, יש להמיר את תעניות התשובה במתן צדקה, בכל זאת **כָּל בַּעַל נֶפֶשׁ הֶחָפֵץ קִרְבַת ה', לְתַקֵּן נַפְשׁוֹ[10] לַהֲשִׁיבָהּ** – את הנפש, **אֶל ה' בִּתְשׁוּבָה מְעֻלָּה מִן הַמֻּבְחָר** - **יַחֲמִיר עַל עַצְמוֹ לְהַשְׁלִים עַל־כָּל־פָּנִים פַּעַם אַחַת כָּל יְמֵי חַיָּיו מִסְפַּר הַצּוֹמוֹת לְכָל עָוֹן וְעָוֹן מֵעֲוֹנוֹת הַחֲמוּרִים שֶׁחַיָּבִין עֲלֵיהֶם מִיתָה עַל־כָּל־פָּנִים,** – על־כל־פנים, על העוונות שחייבים עליהם מיתה – ישלים את מספר הצומות הנדרשים על אותו עוון, **וַאֲפִלּוּ** – אם חיוב המיתה על אותו עוון, הוא **בִּידֵי שָׁמַיִם בִּלְבַד,** – ולא מיתה בידי אדם – ישלים על אותם עוונות – על כל פנים – את מספר הצומות הנדרשים על אותו עוון. **כְּגוֹן לְהוֹצָאַת זֶרַע לְבַטָּלָה** – ישלים, **פ"ד** – שמונים וארבעה **צוֹמוֹת פַּעַם אַחַת בִּימֵי חַיָּיו. וְיָכוֹל לִדְחוֹתָן** את הצומות, **לַיָּמִים הַקְּצָרִים בַּחֹרֶף, וְיִתְעַנֶּה כְּעֶשֶׂר תַּעֲנִיּוֹת עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל בְּחֹרֶף אֶחָד, אוֹ פָּחוֹת,** – מעשרה תעניות, **וְיִגְמֹר מִסְפַּר הַפ"ד צוֹמוֹת בְּט' שָׁנִים, אוֹ יוֹתֵר כְּפִי כֹּחוֹ** – אם יש לו יותר כוח, הוא יכול לעשות זאת בתקופה קצרה יותר, ואם כוחו חלוש – בתקופה ארוכה יותר, **(וְגַם יָכוֹל לֶאֱכוֹל מְעַט כְּגוּ' שָׁעוֹת לִפְנֵי נֵץ הַחַמָּה, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן נֶחְשָׁב לְתַעֲנִית אִם הִתְנָה כֵּן).** – למרות שאכל שלוש שעות לפני נץ החמה, נחשב לו אותו יום לתענית שלם, כפי שהתנה שכך יהיה הצום שלו[11]. **וּלְתַשְׁלוּם** – וכדי להשלים, **רנ"כ** – מאתים חמשים ושנים **צוֹמוֹת כַּנִּזְכָּר לְעֵיל** – שהם שלש פעמים שמונים וארבע, כפי ההכרעה המקובלת בין אלה הסבורים שדי לצום פעם אחת מספר הצומות על כל חטא, גם אם חטא אותו חטא הרבה פעמים, לבין אלה הסבורים שעל כל פעם שחטא, יש לצום אותו מספר צומות – **יִתְעַנֶּה עוֹד ד' פְּעָמִים פ"ד עַד אַחַר חֲצוֹת הַיּוֹם בִּלְבַד, דְּמִיחְשַׁב גַּם־כֵּן תַּעֲנִית בַּירוּשַׁלְמִי[12]**, – בתלמוד ירושלמי נחשב צום של עד אחר חצות היום, לתענית, **וּב'** – ושני חֲצָאֵי יוֹם נֶחְשָׁבִים לוֹ לְיוֹם אֶחָד לְעִנְיָן זֶה. – של מספר

אגרת התשובה

ומ"מ כל בעל נפש החפץ קרבת ה' לתקן נפשו להשיבה אל ה' בתשובה מעולה מן המובחר. יחמיר על עצמו להשלים עכ"פ פעם א' כל ימי חייו מספר הצומות לכל עון ועון מעונות החמורים שחייבין עליהם מיתה עכ"פ ואפי' בידי שמים בלבד כגון להוצאות ז"ל פ"ד צומות פ"א בימי חייו. ויכול לדחותן לימים הקצרים בחורף ויתענה כעשר תעניות עד"מ בחורף א' או פחות ויגמור מספר הפ"ד צומות בט' שנים או יותר כפי כחו (וגם יכול לאכול מעט כג' שעות לפני נ"ה ואעפ"כ נחשב לתענית אם התנה כן) ולתשלום רנ"ב צומות כנ"ל יתענה עוד ד' פעמים פ"ד עד אחר חצות היום בלבד דמיחשב ג"כ תענית בירושלמי. וב' חצאי יום נחשבים לו ליום א' לענין

---

7. דניאל ד, כד. **8.** ראה ביאור כ"ק אדמו"ר שליט"א להלן עמוד 1168 ואילך. **9.** או"ח סתקס"ח סקי"ב ובהנסמן שם. **10.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בכ"מ בכיו"ב מובא השם "נפש" דוקא – וי"ל שהוא ע"פ זח"ג (כד, ב) עה"פ ובס' הגלגולים ובכ"מ "שדוקא הנפש היא החוטאת". **11.** ראה ביאור כ"ק אדמו"ר שליט"א להלן עמוד 1174 ואילך. **12.** נדרים פ"ח ה"א.

הימים שעליו לצום לתיקון חטאו, **וְכֵן לִשְׁאָר עֲוֹנוֹת כַּיּוֹצֵא בָּהֶן,** – לעיל דיבר אודות עוונות שחייבים עליהם מיתה בידי שמים (על־כל־פנים), שיחמיר בהם על עצמו להשלים את מספר הצומות האמורים. וכעת אומר רבנו הזקן, שגם עוונות שאין עליהם חיוב מיתה, אלא שיש בהם ה"חומר" של עוונות שחייבים עליהם מיתה (בכך הם "כיוצא בהן", דומים לעוונות שיש עליהם חיוב מיתה), כפי שהוא מזכיר למשל להלן בפרק ז' הדברים שהם **ממש** כמו עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכת דמים, והם העלמת עין מן הצדקה, לשון הרע, כעס וכדומה, גם עליהם יחמיר על עצמו לצום על־כל־פנים פעם אחת את מספר הצומות הנדרש על אותו חטא, **אֲשֶׁר כָּל "לֵב יוֹדֵעַ מָרַת נַפְשׁוֹ", וְחָפֵץ בִּהְצָדְקָה:** – שתתוקן ותהיה צודקת. **אָכֵן, מִסְפַּר הַצּוֹמוֹת הָעוֹדְפִים עַל רנ"ב** – לגבי החטא של הוצאת זרע לבטלה, **וּכְהַאי גַּוְנָא,** – מספר הצומות שמעל לשלש פעמים של מספר הצומות לגבי חטאים אחרים, **שֶׁהָיָה צָרִיךְ לְהִתְעַנּוֹת,** כדי לָחוּשׁ לְדַעַת **הַמַּחְמִירִים לְהִתְעַנּוֹת מִסְפַּר הַצּוֹמוֹת שֶׁעַל כָּל חֵטְא וְחֵטְא כְּפִי מִסְפַּר הַפְּעָמִים שֶׁחָטָא כַּנִּזְכָּר לְעֵיל** – הנה, יתרת צומות אלה, **יִפְדֶּה כֻּלָּן בִּצְדָקָה עֶרֶךְ ח"י** – שמונה עשר, **גְּדוֹלִים פּוֹלִיש בְּעֵד כָּל יוֹם.** – שהיה עליו לצום, **וְכֵן שְׁאָר כָּל תַּעֲנִיּוֹת שֶׁצָּרִיךְ לְהִתְעַנּוֹת עַל עֲבֵרוֹת שֶׁאֵין בָּהֶן מִיתָה, וַאֲפִלּוּ עַל בִּטּוּל מִצְוַת־עֲשֵׂה דְּאוֹרַיְתָא וּדְרַבָּנָן,** – מצות־עשה מן התורה או מצות־עשה שמדרבנן, **וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם,** – ועל ביטול מצות־עשה של תלמוד תורה השקולה כנגד כל שאר המצוות, מספר הצומות שעליו לצום, הוא – **כְּפִי הַמִּסְפָּר הַמְפֹרָשׁ בְּתִקּוּנֵי הַתְּשׁוּבָה מֵהָאר"י זַ"ל (וְרֻבָּם נִזְכָּרִים בְּ'מִשְׁנַת חֲסִידִים' בְּ'מַסֶּכֶת הַתְּשׁוּבָה') - הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לְכֹל יִפְדֶּה בִּצְדָקָה כַּנִּזְכָּר לְעֵיל,** – בערך של שמונה עשר "גדולים פוליש" תמורת כל יום של צום, **אִי לָא מָצִי לְצַעוּרֵי נַפְשֵׁיהּ** – אם קשה לו לצער את נפשו – יפדה את הצומות בצדקה, **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.** – שבדורותינו החלושים האלה, אי אפשר לאדם לצער את עצמו, ועליו לפדות תעניות **אלו** בצדקה. **וְאַף שֶׁיַּעֲלֶה** – פדיית ימי הצום, **לְסַךְ מְסֻיָּם** – לסכומים גדולים, **אֵין לָחוּשׁ מִשּׁוּם** – אל לו לחשוש למה שאמרו רבותינו ז"ל[14]: **"אַל יְכַזֵּבוּ יוֹתֵר מֵחֻמְשׁ",** – ואילו כאן יכול הסכום להגיע ליותר מחומש, אף־על־פי־כן לא יחשוש, מפני – **דְּלָא מִקְרֵי בִּזְבּוּז בִּכְהַאי גַּוְנָא,** – אין זה נקרא בזבוז במקרה זה, כשהוא נותן את הכסף כפדיון הצומות שהיה עליו לצום, **מֵאַחַר שֶׁעוֹשֶׂה לִפְדּוֹת נַפְשׁוֹ מִתַּעֲנִיּוֹת וְסִגּוּפִים, וְלָא גְּרֵעָא** – ואין זה גרוע, **מֵרְפוּאַת הַגּוּף וּשְׁאָר צְרָכָיו.** – בהן מבזבז האדם יותר מחומש של רכושו. **וּלְפִי שֶׁמִּסְפַּר הַצּוֹמוֹת הַמֻּזְכָּרִים בְּתִקּוּנֵי תְּשׁוּבָה** – של האריז"ל, **הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל רַבּוּ בִּמְאֹד מְאֹד, לָכֵן נָהֲגוּ עַכְשָׁו כָּל הַחֲרֵדִים לִדְבַר ה', לְהַרְבּוֹת מְאֹד מְאֹד בִּצְדָקָה,** – כדי לפדות הצומות שהם חושבים שמוטל עליהם לצום, וזאת – **מַחֲמַת חֲלִישׁוּת הַדּוֹר, דְּלָא מָצוּ לְצַעוּרֵי נַפְשָׁם כְּלֵי הַאי** – שאינם יכולים לצער את נפשם כל כך ולצום – לכן הם מרבים בצדקה כתמורה לריבוי הצומות, **(וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר עַל פָּסוּק[15]: "חַסְדֵי ה' כִּי לֹא תָמְנוּ"):** – מפרש להלן ב"אגרת הקדש" סימן י', מפני ש"לא תמנו", מפני אנו שלמים, אלא יש לנו חטאים ועוונות לתקן, עלינו להזדקק לא **לסתם** צדקה וחסד **מוגבלים**, אלא ל"חסד ה'", לצדקה וחסד בלתי מוגבלים, כמדת החסד והצדקה של הקב"ה שאינם מוגבלים.

אגרת התשובה

זה. וכן לשאר עונות כיוצא בהן אשר כל לב יודע מרת נפשו וחפץ בהצדקה:

אכן מספר הצומות העודפי' על רנ"ב וכה"ג שהיה צריך להתענות לחוש לדעת המחמירי' להתענות מספר הצומות שעל כל חטא וחטא כפי מספר הפעמים שחטא כנ"ל. יפדה כולן בצדקה ערך ח"י ג"פ בעד כל יום. וכן שאר כל תעניות שצריך להתענות על עבירות שאין בהן מיתה ואפי' על ביטול מ"ע דאוריי' ודרבנן ות"ת כנגד כולם כפי המספר המפורש בתיקוני התשובה מהאר"י ז"ל (ורובם נזכרים במשנת חסידים במס' התשובה) הכל כאשר לכל יפדה בצדקה כנ"ל אי לא מצי לצעורי נפשי' כנ"ל. ואף שיעלה לסך מסויים אין לחוש משום אל יבזבז יותר מחומש. דלא מקרי בזבוז בכה"ג מאחר שעושה לפדות נפשו מתעניות וסיגופים. ולא גרעא מרפואת הגוף ושאר צרכיו. ולפי שמספר הצומות המוזכרי' בתקוני תשובה הנ"ל רבו במאד מאד לכן נהגו עכשיו כל החרדים לדבר ה' להרבות מאד מאד בצדקה. מחמת חלישות הדור דלא מצו לצעורי נפשם כולי האי (וכמ"ש במ"א ע"פ חסדי ה' כי לא תמנו):

---

14. כתובות נ, א. **15.** איכה ג, כב.

יום ראשון

יום שישי | ו תמוז | ה'תש"ג

שיעורים. חומש: חוקת, ששי עם פירש"י.
תהלים: לה־לח.
תניא: עד"מ . . . מדות כלל.

הַמִּצְוֹת נִמְשָׁכוֹת עַל־יְדֵי הַמַּקִּיף שֶׁבַּמִּצְוֹת עַצְמָם. מִצְוַת צְדָקָה, עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, הִיא מִצְוָה כּוֹלֶלֶת, אֲשֶׁר כָּל הַמִּצְוֹת נִקְרָאוֹת בְּשֵׁם צְדָקָה. וּמֵהַאי טַעֲמָא [=מִסִּיבָּה זוֹ] נָכוֹן בִּמְאֹד לָתֵת קֹדֶם כָּל מִצְוָה פְּרוּטָה לִצְדָקָה, שֶׁהוּא הַמְשָׁכַת הַמַּקִּיף בַּפְּנִימִי. וּמִכָּל־מָקוֹם הֲוֵי [זֶה] מַקִּיף הַקָּרוֹב, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן תּוֹרָה שֶׁהִיא מַקִּיף הָרָחוֹק וּפְעֻלָּתוֹ נַעֲלָה יוֹתֵר.

יום שני

שבת | ז תמוז | ה'תש"ג

שיעורים. חומש: חוקת, שביעי עם פירש"י.
תהלים: לט־מג.
תניא: פרק יא. והנה . . . ~176~ בלבו.

אאמו"ר אמר: חסידות איז נעוץ תחלתן בסופן וסופן בתחילתן, די דרגא פון עיגולים מבלי אשר ימצא ראש וסוף, אבער אחר כל זה איז דער עיקר איז סדר.

דער בעש"ט איז געווען א מסודר, דער מעזריטשער האָט מדקדק געווען אויף סדר, און דער עלטער זיידע – רבינו הזקן – האָט געלערענט חסידים זיי זאָלען זיין מסודרים, דאָס זעהט מען אין זיינע מאמרים, בריף, ניגונים. די חסידים וואָס האָבען געהאַט א זמן קבוע אויף קומען אין ליאזנא – דערנאָך אין ליאדי – האָבען ניט געהאַט קיין רשות בייטען דעם זמן אָן א רשיון פון רבי'ן, אויף באַקומען א רשיון האָט מען געדארפט זאָגען א טעם.

באם רבי'ן איז געווען א ועד מיוחד אויף פיהרען סדר החסידים ובראשו מהרי"ל אחי רבינו, און א באזונדער ועד אויף אָנפירען מיט חסידישע יונגעלייט ובראשו אדמו"ר האמצעי.

אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"ב] אָמַר: חֲסִידוּת הִיא בִּבְחִינַת נָעוּץ תְּחִלָּתָן בְּסוֹפָן וְסוֹפָן בִּתְחִלָּתָן, דַּרְגַּת הָעִגּוּלִים, מִבְּלִי אֲשֶׁר יִמָּצֵא רֹאשׁ וְסוֹף - אֲבָל אַחַר כָּל זֶה הָעִקָּר הוּא סֵדֶר.

הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב הָיָה מְסֻדָּר, הַמַּגִּיד מִמֶּעזְרִיטְשׁ דִּקְדֵּק בְּסֵדֶר, וְהַסַּבָּא רַבָּא - רַבֵּנוּ הַזָּקֵן - לִמֵּד אֶת הַחֲסִידִים שֶׁהֵם יִהְיוּ מְסֻדָּרִים. זֹאת רוֹאִים בְּמַאֲמָרָיו, מִכְתָּבָיו, נִגּוּנָיו. הַחֲסִידִים שֶׁהָיָה לָהֶם זְמַן קָבוּעַ לָבֹא לְלִיאֶזְנָא - אַחַר־כָּךְ לְלִיאַדִי - לֹא הָיְתָה לָהֶם רְשׁוּת לְשַׁנּוֹת אֶת הַזְּמַן לְלֹא רִשָּׁיוֹן [=הֶתֵּר] מֵהָרַבִּי. כְּדֵי לְקַבֵּל רִשָּׁיוֹן הָיָה צָרִיךְ לְנַמֵּק.

אֵצֶל הָרַבִּי הָיָה וַעַד מְיֻחָד לְהַנְהָגַת סֵדֶר הַחֲסִידִים, וּבְרֹאשׁוֹ מַהֲרִי"ל [=מוֹרֵנוּ הָרַב יְהוּדָה לֵייב] אֲחִי רַבֵּנוּ, וּוַעַד מְיֻחָד לְהַנְהָגַת הָאַבְרֵכִים הַחֲסִידִיִּים, וּבְרֹאשׁוֹ אַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי.

יום שלישי

יום ראשון | ח תמוז | ה'תש"ג

שיעורים. חומש: בלק, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: מד־מח.
תניא: אבל האמת . . . כמ"ש במ"א.

מָצִינוּ דְּעִקַּר חִבָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְאַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם הָיָה "לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה" - כְּפֵרוּשׁוֹ יְחַבֵּר - "אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ". הֵינוּ, דְּכָל גֹּדֶל עֲבוֹדָתוֹ בְּהַנְסִיּוֹנוֹת, אֵינוֹ בְּעֶרֶךְ לְגַבֵּי הָא [=זֶה] דְּיִצַּוֶּה וִיחַבֵּר אֲחֵרִים, מַה שֶּׁיִּזְכֶּה אֲחֵרִים.

יום רביעי

יום שני — **ט תמוז** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: בלק, שני עם פירש"י.
תהלים: מט־נד.
תניא: פרק יב. רק . . . ־178־ עצמן.

אלע אידישע עלטערן וועלכע באַדאַרפען האָבען א ספּעציעלע ישועה און הצלה פאַר זייערע קינדער, איז דער זיכערסטער מיטעל צו שטיצען תורה לערנער.

כָּל הַהוֹרִים בְּיִשְׂרָאֵל הַזְּקוּקִים לִישׁוּעָה וְהַצָּלָה מְיֻחֶדֶת לְיַלְדֵיהֶם, הָאֶמְצָעִי הַבָּטוּחַ בְּיוֹתֵר לְכָךְ הוּא לִתְמֹךְ בְּלוֹמְדֵי תּוֹרָה.

יום חמישי

יום שלישי — **י תמוז** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: בלק, שלישי עם פירש"י.
תהלים: נה־נט.
תניא: כי הן ד"מ . . . כו' כנ"ל.

רבינו הזקן בתחילת נשיאותו אמר תורה: מה' מצעדי גבר כוננו, אז א איד קומט אין א אָרט, איז עס צוליב א כוונה טאָן א מצוה, הן א מצוה שבין אדם למקום והן א מצוה שבין אדם לחבירו. א איד איז א שליח של מעלה, א שליח וואו ער איז, איז ער דער כח המשלח, דער יתרון המעלה אין נשמות לגבי מלאכים – וואָס בא נשמות איז דאָס על פי התורה.

רַבֵּנוּ הַזָּקֵן בִּתְחִלַּת נְשִׂיאוּתוֹ אָמַר "תּוֹרָה": "מֵה' מִצְעֲדֵי גֶבֶר כּוֹנָנוּ". כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי מַגִּיעַ לְמָקוֹם, הֲרֵי זֶה בְּשֶׁל כַּוָּנָה לַעֲשׂוֹת מִצְוָה, הֵן מִצְוָה שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם וְהֵן מִצְוָה שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ. יְהוּדִי הוּא שָׁלִיחַ שֶׁל מַעְלָה. שָׁלִיחַ הֵיכָן שֶׁנִּמְצָא, הוּא כֹּחוֹ שֶׁל הַמְשַׁלֵּחַ. יִתְרוֹן הַמַּעֲלָה בִּנְשָׁמוֹת לְעֻמַּת מַלְאָכִים – שֶׁבִּנְשָׁמוֹת זֶהוּ עַל פִּי הַתּוֹרָה.

יום שישי

יום רביעי — **יא תמוז** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: בלק, רביעי עם פירש"י.
תהלים: ס־סה.
תניא: פרק א. תניא בסוף . . . הברייתא.

בְּתַנְיָא דְּפוּס זאָלקָווי שְׁנַת מְבַשֵּׁ"ר טוֹ"ב [=תקנ"ט], נִדְפְּסָה אִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה מֵהַדּוּרָא קַמָּא, וְלֹא נֶחְלְקָה לְפְרָקִים, גַּם יֵשׁ כַּמָּה שִׁנּוּיִים בְּתֹכֶן הָאִגֶּרֶת.

שבת קודש

יום חמישי — **יב תמוז, חג הגאולה** — ה'תש"ג

אֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן.

שיעורים. חומש: בלק, חמישי עם פירש"י.
תהלים: סו־סח.
תניא: והנה מצות . . . .־182־ מיראה.

יוֹם הֻלֶּדֶת אֶת כְּבוֹד קָדְשַׁת אַדְמוֹ"ר שְׁלִיטָ"א [אַדְמוֹ"ר מְהוֹרַיִי"צ נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן] בִּשְׁנַת תר"ם. יוֹם בּוֹ נִתְבַּשֵּׂר – בִּשְׁנַת תרפ"ז – שֶׁהוּא חָפְשִׁי מִגְּלוּתוֹ אֲשֶׁר הָגְלָה – אַחֲרֵי שֶׁהָיָה תָּפוּס בְּמַאֲסָר – עַל עֲבוֹדָתוֹ בְּחִזּוּק הַתּוֹרָה וְהַיַּהֲדוּת.

היום יום . . .

מִמִּכְתַּב כְּבוֹד קְדֻשַּׁת אַדְמוֹ״ר שְׁלִיטָ״א [הָרַיִּי״צ נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן]: בִּשְׁנֵי יְמֵי הַגְּאֻלָּה י״ב וְי״ג תַּמּוּז הַבָּאִים עָלֵינוּ לְטוֹבָה יִתְוַעֲדוּ אַנַ״שׁ, לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה בְּגַשְׁמִיּוּת וּבְרוּחָנִיּוּת, כַּאֲשֶׁר הֻקְבַּע מֵאֵת אָבִינוּ הָרִאשׁוֹן הוֹד כ״ק אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי רַבֵּנוּ הַזָּקֵן זצוקללה״ה נבג״ם זִי״עַ [=זֵכֶר צַדִּיק וְקָדוֹשׁ לִבְרָכָה, לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, נִשְׁמָתוֹ בְּגִנְזֵי מְרוֹמִים, זְכוּתוֹ יָגֵן עָלֵינוּ]. בְּהִתְוַעֲדוּת זוֹ יְדַבְּרוּ אַנַ״שׁ שֶׁיִּחְיוּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ בְּשֶׁבֶת אַחִים בְּחִזּוּק קְבִיעוּת שִׁעוּרֵי הַלִּמּוּד, וְהִנְנִי שׁוֹלֵחַ לָהֶם אֶת בִּרְכָתִי כִּי יִשָּׂא ה׳ פָּנָיו אֲלֵיהֶם בְּגַשְׁמִיּוּת וְרוּחָנִיּוּת.

המשך ביאור למס׳ שבת ליום ראשון עמ׳ א

דאי כַּחֲדָא מַסֶּכְתָּא – אם יודע להשיב הלכה במסכת אחת שבה הוא עוסק כעת, אבל במסכתות אחרות שאינו עוסק בהן אינו יכול להשיב, **כְּאַתְרֵיהּ** – ממנים אותו פרנס רק במקומו. אבל **אִי כְּכוּלֵּיהּ תַּנּוּיֵהּ** – אם יודע להשיב דבר הלכה בכל הש״ס, ואפילו במסכתות שאינו עוסק בהם עתה, **בְּרֵישׁ מְתִיבְתָּא** – ממנים אותו בראש הישיבה.

הגמרא חוזרת למה ששנינו במשנה שהובאה לעיל, שלרבי יוסי בבגד של בנאין חוצץ גם רבב מצד אחד, ופירשה הגמרא ש׳בנאין׳ הם תלמידי חכמים. הגמרא מביאה פירוש אחר: **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר**, בגדים של ׳בנאין׳ שאמר רבי יוסי, **אֵלּוּ כֵּלִים הָאוֹלְיָירִין** – בגדים של הבלנים של המרחץ, **הַבָּאִין** [–המובאים] **מִמְּדִינַת הַיָּם**, שיש לבלנים אלו אלונטיאות חשובות, שהן בגדים שסופגים בהם את המים כשיוצאים מהמרחץ, כדי שאנשים חשובים היוצאים מהמרחץ יתעטפו בהן, ובאלונטיאות אלו הם מקפידים אפילו על לכלוך מועט, ולכן חוצץ בהם רבב אפילו מצד אחד.

הגמרא מקשה על דברי ריש לקיש: **לְמֵימְרָא דְּחִיוָּרֵי נִינְהוּ** – האם אתה רוצה לומר ש׳כלים האוליירין הבאין ממדינת הים׳ הם לבנים, ולכן מקפידים בהם אפילו על לכלוך מועט, שהרי בגדים אדומים אינם מתגנים בלכלוך מועט, **וְהָאָמַר לְהוּ רַבִּי יַנַּאי לְבָנָיו, בָּנַי, אַל תִּקְבְּרוּנִי לֹא בְּכֵלִים** [–תכריכים] **לְבָנִים וְלֹא בְּכֵלִים שְׁחוֹרִים, בִּלְבָנִים** לא תקברוני, **שֶׁמָּא לֹא אֶזְכֶּה** להיות בגן עדן, ואשב בין אותם שנידונים בגיהנם שפניהם שחורים כשולי הקדירה, **וֶאֱהֵיֶה** נראה בבגדי הלבנים **בְּחָתָן בֵּין אֲבֵלִים, וּבְשָׁחוֹרִים** לא תקברוני, **שֶׁמָּא אֶזְכֶּה** לשבת בגן עדן, שהצדיקים לבושים בו לבנים, **וֶאֱהֵיֶה** נראה בבגדי השחורים **כְּאָבֵל בֵּין חֲתָנִים, אֶלָּא** תקברוני **בְּכֵלִים הָאוֹלְיָירִין הַבָּאִין מִמְּדִינַת הַיָּם. אַלְמָא סוּמְקֵי נִינְהוּ** – מוכח מכאן שכלים האוליירין הבאים ממדינת הים אדומים הם, כלומר לא שחורים ולא לבנים, וקשה על מה שעולה מדברי ריש לקיש שהם לבנים.

מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, הָא בִּגְלִימֵי** – מה שמשמע מדברי רבי ינאי שכלים אלו הם אדומים, מדובר בגלימה, שהיא בגד עליון, והיא אדומה קצת, **וְאִילּוּ הָא בִּלְבוּשֵׁי** – מה שמשמע מדברי ריש לקיש שהם לבנים, מדובר בלבוש התחתון.

שנינו במשנה: ׳**רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר מְקַפְּלִין כּוּ**׳ וחלבי שבת קריבין ביום הכיפורים אבל לא של יום הכיפורים בשבת. רבי עקיבא אומר לא של שבת קריבין ביום הכיפורים ולא של יום הכיפורים קריבין בשבת׳. הגמרא מביאה ברייתא המבארת את טעמי מחלוקתם: **תָּנוּ רַבָּנָן** בברייתא, נאמר בתורה (במדבר כח ז) בסוף פרשת קרבן מוסף שבת ׳**עוֹלַת שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ**׳, ופסוק זה נדרש כאילו נאמר בו ׳עולת שבת בשבת׳ בלי וא״ו, כלומר, שמותר להקטיר עולת שבת אחת בשבת אחרת. ואי אפשר לפרש שהכוונה כפשוטו על שבת הבאה, שהרי בינתים נעשה נותר ואינו ראוי להקטרה, אלא **לִימַּד עַל חֲלָבֵי שַׁבָּת שֶׁקְּרֵיבִין בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים**, כשחל יום הכיפורים במוצאי שבת, שהרי אף יום הכיפורים נקרא ׳שבת׳. שואלת הברייתא: **יָכוֹל** – אפשר שנלמד מכך **אַף** על חלבי הקרבנות **שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים** שיהיו קרבים **בַּשַּׁבָּת** החלה במוצאי יום הכיפורים, **תַּלְמוּד לוֹמַר** – מלמדנו הכתוב ׳**בְּשַׁבַּתּוֹ**׳, כלומר, הוסיף הכתוב אות וא״ו בתיבת ׳בשבתו׳ כדי ללמד שיש שבת שאין חלביו קרבים בשבת אחרת, ומסתבר שהכוונה לחלבי יום הכיפורים שאינם קרבים בשבת, **דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל.**

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, כך יש לדרוש את הפסוק, ׳**עוֹלַת שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ**׳, **לִימַּד עַל חֲלָבֵי שַׁבָּת שֶׁקְּרֵבִים בְּיוֹם טוֹב**, שכן גם יום טוב נקרא שבת, וחלבי שבת החמורה קרבים ביום טוב הקל כאשר חל יום טוב במוצאי שבת. **יָכוֹל** שיהיו חלבי קרבן שבת קרבים **אַף בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים** כשחל במוצאי שבת, **תַּלְמוּד לוֹמַר בְּשַׁבַּתּוֹ** – הוסיף הכתוב וא״ו בתיבת ׳בשבתו׳ כדי ללמד שחלבי הקרבנות של שבת אינם קרבים ביום הכיפורים. וכל שכן שאין חלבי יום הכיפורים קרבים בשבת.

הגמרא מבארת את יסוד המחלוקת: **כְּשֶׁתִּמְצָא לוֹמַר** – כשתדקדק בדברי רבי ישמעאל ורבי עקיבא לברר מהו שורש מחלוקתם, תמצא שלְ**דִבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל נְדָרִים וּנְדָבוֹת קְרֵיבִין בְּיוֹם טוֹב** – רבי ישמעאל סובר כדעה שמותר להקריב נדרים ונדבות ביום טוב, אף על פי שיכול להמתין ולהקריבם אחר יום טוב, ולשיטה זו כל שכן שמותר להקטיר בו חלבי הקרבנות שנשחטו בדרכם בזמנם בשבת אלא שלא הספיקו להקטירם בשבת ואין צריך פסוק מיוחד לכך. **וְכִי אִיצְטְרִיךְ קְרָא לְיוֹם הַכִּפּוּרִים** – ולכך סבר רבי ישמעאל שמן הפסוק ׳עולת שבת בשבתו׳ דורשים להתיר הקטרת חלבי שבת ביום הכיפורים. אך **לְדִבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא נְדָרִים וּנְדָבוֹת אֵין קְרֵבִין בְּיוֹם טוֹב, וְכִי אִיצְטְרִיךְ קְרָא** – ולכך סובר שהפסוק נצרך **לְמִישְׁרָא** – להתיר הקטרת חלבי שבת **בְּיוֹם טוֹב.**

שנינו בברייתא לעיל (לה:), שבערב שבת, סמוך לכניסת השבת, היו תוקעים שש תקיעות להבטיל את העם מן המלאכה ולהבדיל בין קודש לחול. ובמשנה בחולין (כו:) שנינו שגם אם חל יום טוב להיות בערב שבת היו תוקעים בו סמוך לכניסת השבת, כדי להבדיל את העם ממלאכת אוכל נפש שהיתה מותרת ביום טוב ואסורה בשבת. עוד שנינו שם, שכשם שתיקנו חכמים להבדיל במוצאי שבת כשהוא חול, כך תיקנו להבדיל בו אף כשהוא יום טוב. הגמרא דנה אם תוקעים ביום הכיפורים שחל בערב שבת, ואם מבדילים ביום הכיפורים החל במוצאי שבת, ואם דינים אלו תלויים במחלוקת של רבי ישמעאל ורבי עקיבא שהתבארה לעיל: **אָמַר רַבִּי זֵירָא,**

כוחה של השפעה עקיפה

יום ראשון ו' תמוז ה'תש"פ

הלכות עדות פרק כב, הלכה א: שֶׁתֵּי כִּתֵּי עֵדִים הַמַּכְחִישׁוֹת זוֹ אֶת זוֹ... בָּאָה כַּת זוֹ בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וּבָאָה כַּת זוֹ בִּפְנֵי עַצְמָהּ וְהֵעִידָה עֵדוּת אַחֶרֶת - מְקַבְּלִין כָּל אַחַת מֵהֶם בִּפְנֵי עַצְמָהּ.

ולמה מקבלים כל אחת משתי כתות העדים, למרות שיש ספק על כשרותם (כי אולי הם ששיקרו בפעם הקודמת)? כי לכל אדם קיימת 'חזקת כשרות' שאינה נפגמת כל עוד לא הוכח אחרת.

אך לכאורה, כאשר הם באים להעיד בדיני ממונות ולחייב אדם ממון, הרי לצד הנתבע עומדת חזקת הממון הקובעת שהממון שלו כל עוד לא הוכח אחרת, ומאחר וכל נאמנותם מבוססת על חזקת הכשרות שלהם, במה היא עדיפה על חזקת הממון שלו?

והביאור:

מלכתחילה, כאשר מתעוררת השאלה לגבי כשרותם של העדים, אין חזקה נגדית העומדת אל מול חזקת הכשרות שלהם, שהרי השאלה הממונית (וחזקת הממון של הנתבע) עדיין איננה עומדת על הפרק, ולכן מכריעים על פיה שהעדים כשרים ומעתה הם מקבלים תוקף מוחלט כעדים, גם לגבי הוצאת ממון.

ונמצא, כי אף שאין בכוח חזקת הכשרות לגבור באופן ישיר על חזקת הממון, היא גוברת עליה באופן עקיף, כאשר מלכתחילה חזקת הכשרות קובעת את דין העדים, ובכוח העדים לפעול כנגד חזקת ממון (שו"ת צמח צדק חו"מ ו).

ומצינו עיקרון זה של 'השפעה עקיפה' בכמה נושאים בהלכה. ולדוגמא:

קביעותו של חג השבועות תלויה בספירת העומר שלפניה (יום החמישים לספירה הוא חג השבועות). והנה, ספירת העומר היא מצוה המוטלת על כל יחיד בפני עצמו ואינה שייכת לציבור (בשונה מקביעות ימי החודש, למשל, המסורה לציבור) ונמצא שחג השבועות נקבע על ידי יחידים, אך למעשה לאחר שהיום נקבע כחג השבועות, הוא גורם דינים על הציבור, כגון חובת הקרבת קרבנות הציבור של החג.

נמצא כי על אף שאין בכוחו של יחיד לקבוע דינים של ציבור, מכל־מקום בכוחו של היחיד לקדש את יום החמישים כחג וכתוצאה מקדושת היום חלים בו דינים על הציבור, למרות שהקדושה נוצרה על ידי היחידים (לקוטי שיחות ג עמ' 1000, הע' 22).

מתי נקבע דינו של 'זקן ממרא'?

יום שני ז' תמוז ה'תש"פ

הלכות ממרים פרק ג, הלכה ח: וְכֵיצַד דָּנִין זָקֵן מַמְרֵא? בְּעֵת שֶׁיִּפָּלֵא דָּבָר, וְיוֹרֶה בּוֹ חָכָם הַמַּגִּיעַ לְהוֹרָאָה... הֲרֵי הוּא וְהַחוֹלְקִין עִמּוֹ עוֹלִין לִירוּשָׁלַיִם, וּבָאִין לְבֵית דִּין שֶׁעַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת; וְאוֹמְרִים לָהֶם בֵּית דִּין: 'כָּךְ הוּא הַדִּין'. אִם שָׁמַע וְקִבֵּל, מוּטָב... וְאִם לָאו - כֻּלָּן בָּאִין לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית... שֶׁנֶּאֱמַר: "מִן הַמָּקוֹם הַהוּא, אֲשֶׁר יִבְחַר ה'". וּבֵית דִּין אוֹמְרִין לָהֶם: 'כָּךְ הוּא הַדִּין'.

זה לשון המשנה: "שלשה בתי דינין היו שם, אחד יושב על פתח הר הבית... ואחד יושב בלשכת הגזית. באין לזה שעל פתח הר הבית... אם שמעו – אומרים להם, ואם לאו – אלו ואלו באין לבית דין הגדול שבלשכת הגזית... שנאמר מן המקום ההוא אשר יבחר ה'" (סנהדרין פו, ב).

ופירש ה'תוספות יו"ט' (שם ד"ה אם):

"אם שמעו, אומרים להם" - היינו, בית דין שבפתח הר הבית היו מורים הוראתם לחכם ולחולקים עליו רק אם שמעו וקיבלו את הדין מרבותיהם, אך "אינם רשאים להורות מליבם". ורק בית דין הגדול שבלשכת הגזית רשאים להורות על פי סברתם, כי הציווי "ועשית" ככל אשר יורוך" נאמר על היושבים "במקום ההוא אשר יבחר ה' (לשכת הגזית)".

ולכן, אם החכם ('זקן ממרא') לא קיבל את הוראת בית דין שבפתח הר הבית (וכן הוראת בית דין שבפתח העזרה) אין לו דין 'זקן ממרא' כי "ועשית... ככל אשר יורוך" נאמר רק על בית דין הגדול. ויש להקשות: אם כן, מה הועילו בהוראתם "כיון שהזקן אינו מתחייב כשלא ישמע אליהם"?

ומבאר:

מטעם זה שינה הרמב"ם בגרסת המשנה וכתב: כאשר החכם והחולקים עמו באים לבית דין שבפתח הר הבית, ואומרים להם בית דין את הדין – "אם שמע וקיבל מהן, מוטב". כלומר, בית דין שבפתח הר הבית היו אומרים את הדין רק אם החכם קיבל עליו מראש לעשות כהוראת בית הדין, אבל אם לא קיבל עליו לעשות כהוראתם – לא היו אומרים לו את הוראתם (כי כשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע) אלא הלכו לבסוף לבית דין הגדול, ושם היו חייבים לעשות כהוראתם.

(תוספות יום טוב סנהדרין פי"א מ"ב)

האם אדם חייב בכבוד זקנו?

יום שלישי ח' תמוז ה'תש"פ

הלכות ממרים פרק ה הלכות א - ג: הַמְקַלֵּל אָבִיו אוֹ אִמּוֹ - נִסְקָל... הַמְקַלֵּל אֲבִי אָבִיו וַאֲבִי אִמּוֹ - הֲרֵי זֶה כִּמְקַלֵּל אֶחָד מִשְּׁאָר הַקָּהָל [לוקה ואינו נסקל].

וכתב ה'כסף משנה':

הרמב"ם למד הלכה זו מדברי הגמרא (מכות יב, א) כי אב שהרג את בנו בשוגג - אין הבן (אחיו של ההרוג) נעשה גואל הדם להרוג את אביו, אך בן ההרוג (בן בנו של ההרוג) נעשה גואל הדם להרוג את אבי אביו. ומפרש רש"י (ד"ה אלא) שבן הבן אינו מוזהר על כבוד זקנו ולכן מותר לו להרגו. ואם כן, גם לדעת הרמב"ם אין אדם חייב בכבוד זקנו!

וכן דייק ב'דרך עץ החיים' (סי' מד) בלשון הרמב"ם, "המקלל אבי אביו... הרי זה כמקלל אחד משאר הקהל" היינו, כמו שאינו מוזהר לכבד שאר אדם, כך אינו מוזהר על כבוד זקנו.

אך לדעת הרמ"א (יו"ד סי' רמ סכ"ד) חייב הנכד לכבד את אבי אביו, אלא שבכבוד אביו חייב יותר מכבוד אבי אביו. והוכיח כן מדברי המדרש (בראשית רבה פצ"ד) על הפסוק "ויזבח זבחים לאלקי אביו יצחק" (בראשית מו, א), שחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו. ומובן מזה שחייב לכבד גם את זקנו.

וכתב ב'שערי דעה' (יו"ד סי' רמ ס"ה):

גם לדעת הרמב"ם הנכד חייב לכבד את זקנו, ומזה שהמקלל את אבי אביו אינו נסקל, אין להוכיח שפטור מלכבדו, כי מצינו שממזר חייב בכבוד אביו ומוראו (אף שהוא רשע) ופטור על קללתו (להלן פ"ו הי"א).

וגם ה'ברית יעקב' (ח"ב דרוש ז) מבאר שהרמב"ם סובר כמשמעות המדרש שחייב אדם בכבוד זקנו, ואם מקללו אינו נסקל אלא עונשו מלקות כ'אחד משאר הקהל'. וראיה לכך ממצות כיבוד אב עצמו שחיובה מן התורה ("כבד את אביך") ועם זאת לולי פסוק מפורש שהמקללו נסקל (לעיל ה"א) לא היה עונשו סקילה, אבל לענין כיבוד זקנו אף שיש חיוב לכבדו, לא מצינו שהעובר על זה ומקללו, יהא עונשו סקילה.

האם מותר לכהן קטן להיטמא לקרוביו? יום רביעי ט' תמוז ה'תש"פ

הלכות אבל פרק ב, הלכה ו: כַּמָּה חֲמוּרָה מִצְוַת אֵבֶל, שֶׁהֲרֵי הַכֹּהֵן נִדְחֵית לוֹ הַטֻּמְאָה מִפְּנֵי קְרוֹבָיו, כְּדֵי שֶׁיִּתְעַסֵּק עִמָּהֶם וְיִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶם.

וכן כתב הרמב"ם ב'ספר המצות' (מ"ע לז): "שציוונו שיטמאו הכהנים לקרובים הנזכרים בתורה... כי כל איש מישראל חייב להתאבל על קרוביו... ולחזק חיוב זה ביאר אותו בכהן שהוא מוזהר על הטומאה שיטמא... כדי שלא יחלש דין האבלות".

ובספר 'ושב הכהן' (סי' נו. הובא בפתחי תשבה יו"ד סי' שעג סק"א) הסתפק:

לדעת הרמב"ם שהמצווה על הכהן להיטמא לקרוביו היא כדי שיתאבל עליהם – האם מותר לכהן קטן להיטמא לקרוביו שהרי הקטן אינו חייב להתאבל, או אולי כיון שחיוב האב להפרישו מטומאה הוא מדין חינוך, כדי לחנכו להיזהר ולקיים את המצוה כשיגדל, והרי בגדלותו מצווה עליו להיטמא לקרוביו, אין לחנכו להימנע מטומאה לקרוביו?

והנה, כתב הרמב"ם (להלן פ"ג הי"ב): "כהן קטן, הרי הגדולים מוזהרים שלא יטמאוהו, ואם בא להתטמא מעצמו, אין בית דין מצווין להפרישו, אבל אביו צריך לחנכו בקדושה".

ולפי זה כתב ה'מנחת חינוך' (מצוה רסד. וכ"כ ה'מחנה לויה' סי' צ סק"א) שהגדול מוזהר שלא לטמא את הקטן בידים אפילו לקרוביו, כי אף שמדין חינוך צריך הקטן לנהוג בדיני אבלות ומדין אבלות עליו להיטמא לקרוביו (לדעת הרמב"ם) – הרי חינוך הוא מדרבנן ואינו דוחה איסור מן התורה (מ'אמור.. ואמרת' למדים שצריך להזהיר גדולים על הקטנים).

אך הקטן עצמו יכול להיטמא לקרוביו ואין אביו צריך להפרישו כדי לחנכו בקדושה, כי מדין חינוך הרי אדרבא כשיגדל מצוה עליו להיטמא לקרוביו משום מצות אבלות, וכשנטמא לקרוביו כעת, הרי הוא מתחנך למצוה זו.

'שבעה', 'שלושים' ו'שלושה' יום חמישי י' תמוז ה'תש"פ

הלכות אבל פרק ה, הלכה ח: כָּל שְׁלֹשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים, אָסוּר בַּעֲשַׂיַּת מְלָאכָה, אֲפִלּוּ הָיָה עָנִי הַמִּתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה. מִכָּאן וָאֵילָךְ, אִם הָיָה עָנִי - עוֹשֶׂה בְּצִנְעָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ.

מקובל לחלק את ימי האבלות לשלושה: ימי השבעה, השלושים וי"ב חודש. אולם מצינו בכמה הלכות התייחסות מיוחדת גם לשלושת הימים הראשונים, כמבואר כאן שבימים אלו נאסר העיסוק במלאכה אפילו לעני, מה שאין כן בשאר הימים.

וה'כסף משנה' הביא מדברי הראשונים שני טעמים לכך:

א. חז"ל תיקנו שבשלושת הימים הראשונים יבכה האבל ויצטער ביותר, כדי שיבוא לידי יראת שמים ופחד מן החטא.

ב. לפי המבואר ב'ירושלמי' שבשלושת הימים הראשונים לאחר המיתה הנשמה מרחפת מעל הגוף וסבורה שתחזור אליו, ורק לאחר מכן, כאשר היא רואה שמראהו משתנה, היא פונה והולכת.

(ודברים אלו נוגעים להלכה גם לעניין עדות על אדם שמת כדי להתיר את אשתו להינשא, שאין מעידים אלא אם ראוהו בתוך שלושה ימים למיתה כי לאחר מכן משתנה מראהו ואי אפשר לזהותו בוודאות).

ו'נפקא מינה' בין שני הטעמים, לגבי מי ששמע על מיתת קרובו לאחר זמן (בתוך שלושים יום למיתה שעליו לנהוג אבלות משעת השמיעה): לפי הטעם הראשון, עליו לנהוג גם בדינים המיוחדים של שלושת הימים הראשונים, כשם שצריך לנהוג בדיני ימי השבעה וכו', אך לפי הטעם השני, כבר אין בכך טעם שהרי לאחר שלושה ימים מהמיתה הנשמה הסתלקה מעל הגוף (חתם סופר שו"ת יו"ד סי' שמו, ה).

וכך גם לענין דין 'מקצת היום ככולו', היינו שאין צורך בשבעה ימים שלמים, אלא ביום הראשון וביום השביעי די במקצת היום. ולגבי הדינים הנוהגים בשלושת הימים הראשונים, לפי הטעם הראשון יש לומר גם בהם מקצת היום ככולו, אך לפי הטעם השני שחומרתם של ימים אלו נובעת מהעובדה שהנשמה מרחפת מעל הגוף, אין להתיר עשיית מלאכה בהמשך היום השלישי כאשר הנשמה עדיין מרחפת (ראה הלכות אבילות (אושינסקי) סי' א).

כבוד חמיו וחמותו

יום שישי י"א תמוז ה'תש"פ

הלכות אבל פרק ח, הלכה ה: וְקוֹרֵעַ אָדָם עַל חָמִיו וְעַל חֲמוֹתוֹ, מִפְּנֵי כְּבוֹד אִשְׁתּוֹ.

כתב ה'שבט יהודה' (יור"ד סי' שמ ס"ד) שחיוב קריעה על חמיו ועל חמותו הוא רק בפני אשתו, כחיוב אבלות על חמיו וחמותו ש"נוהג אבילות עם אשתו בפניה אבל שלא בפניה אינו נוהג אבילות" (לעיל פ"ב ה"ה).

וב'תשובה מאהבה' (ח"ה סי' שעא) הוסיף שזהו בהתאם להלכה (טושו"ע יור"ד סי' רמ סכ"ד) שחייב אדם בכבוד חמיו, כי מצינו בדוד המלך שאמר לחמיו (שאול) "ואבי ראה גם ראה" (שמואל א כד יא), הרי שקראו 'אבי'. וכן חייב גם בכבוד חמותו (ט"ז שם סקי"ט) וכפי שנפסק כאן שקורע על חמיו וחמותו. ולפי זה החיוב לכבד את חמיו וחמותו הוא כחיוב לכבד את אביו ואמו, לא כדעת הב"ח (יור"ד שם) הסובר שאינו חייב לכבד את חמיו אלא רק "כדרך שמכבד הזקנים בקימה והידור וכיו"ב".

ולמעשה כתב הרמ"א (יור"ד סי' שמ ס"ד) שבימינו אין נוהגים לקרוע על חמיו וחמותו.

אבלות במועד

שבת קודש י"ב תמוז ה'תש"פ

הלכות אבל פרק י, הלכה ג: חָרְגָלִים, וְכֵן רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים - אֵין דָּבָר מִדִּבְרֵי אֲבֵלוּת נוֹהֵג בָּהֶן.

לדעת הרמב"ן (מועד קטן כד, א), אבלות בפרהסיא אינה נוהגת במועד אבל נוהגת ב'דברים שבצנעה' (רחיצה בחמין וכד'), והוכיח כן מדברי הגמרא (כתובות ד, א. לפי גירסתנו) שאין אבלות נוהגת בחתן וכלה בשבעת ימי המשתה ואף־על־פי־כן ב'דברים שבצנעה' נוהגים אבלות, ומביאה מזה ראיה לדברי רבי יוחנן שאף שאין אבלות במועד, יש אבלות בדברים שבצנעה.

אך לדעת הרמב"ם אין אבלות במועד כלל, וכפי שכתב להלן (ה"ח) "הקובר את מתו בתוך הרגל לא חלה עליו אבלות כלל", היינו אפילו דברים שבצנעה. ולגירסתו בגמרא דינו של רבי יוחנן שבדברים שבצנעה נוהגת אבלות, נאמר בשבת ולא במועד.

וכתב הריטב"א (מו"ק כג, ב) שגירסת הרמב"ם שבשבת נוהגת אבלות בדברים שבצנעה מדויקת יותר, כי שמחת ימי המשתה של חתן וכלה היא מדרבנן ואין לדמותה ליום טוב שהמצוה לשמוח בו היא מן התורה, אך אפשר לדמות שמחה זו לשבת (שאין בה מצות שמחה מן התורה) שאין אבלות נוהגת בה אלא בדברים שבצנעה.

וה'בית יוסף' (או"ח סי' תקמח ד"ה והוי) הקשה: אם בשבת נוהג דין אבלות בדברים שבצנעה, מדוע אין הדין כך גם ביום טוב? ומבאר: דין אבלות נוהג שבעת ימים וכיון שאין שבעת ימים ללא שבת, לכן יש בשבת מקצת אבלות (בדברים שבצנעה) אבל כיון שיום טוב מפסיק אבלות שהחלה לפני יום טוב (כמובא בהמשך הלכה זו), הרי כשעדיין לא חלה האבלות, "דין הוא שלא ינהוג בו כלל".

וכתב ה'בית יוסף' שכדעת הרמב"ן סוברים התוספות והרא"ש (כתובות שם) ונראה לו שכך היא הלכה למעשה. וכך פסק ב'שלחן ערוך' (או"ח שם ס"ד) שהקובר מתו ברגל, נוהג אבלות בדברים שבצנעה. וב'שערי תשובה' (שם) הוסיף עם זאת שמותר ללמוד תורה כי "לא נכון לישב בטל לגמרי מדברי תורה" ו"כדאי הוא הרמב"ם דסבירא־ליה דברגל אין נוהג אפילו דבר שבצנעה".

המשך ביאור למס' שבת ליום חמישי עמ' א

1 תחת מראשותיו במקום הכר.
2 הגמרא מביאה ברייתא אודות הדחת קערות בשבת: תָּנוּ רַבָּנַן,
3 קְעָרוֹת שֶׁאָכַל בָּהֶן בשבת עֲרֵבִית [–בלילה], מְדִיחָן כדי שיהא ניתן
4 לֶאֱכוֹל בָּהֶן בסעודת שַׁחֲרִית, שהיות והדחה זו היא לצורך שבת,
5 היא מותרת. וקערות שאכל בהן בשַׁחֲרִית, מְדִיחָן כדי שיהא ניתן
6 לֶאֱכוֹל בָּהֶן בַּצָּהֳרַיִם. וקערות שאכל בהן בַּצָּהֳרַיִם, מְדִיחָן לֶאֱכוֹל בָּהֶן
7 בַּמִּנְחָה – בזמן הראוי לתפילת מנחה. אבל קערות שאכל בהן מִן
8 זמן הַמִּנְחָה וְאֵילָךְ, שוּב אֵינוֹ מֵדִיחַ, משום ששוב אינו אוכל עוד
9 סעודה בשבת, ונמצא שהדחה זו היא לצורך חול, ואסור להכין
10 בשבת לצורך חול. אֲבָל כּוֹסוֹת וְקִיתּוֹנִיּוֹת וּצְלוֹחִיּוֹת שהם מיני כלי
11 שתיה, מֵדִיחַ וְהוֹלֵךְ כָּל הַיּוֹם כּוּלּוֹ, לְפִי שֶׁאֵין קֶבַע [–זמן קבוע]
12 לִשְׁתִיָּה, ובמשך כל היום צריכים את הכוסות לשתות בהם, וגם מן
13 המנחה ואילך, הדחתן היא לצורך שבת.
14 הגמרא מביאה שמועה במעלת האוכל שלש סעודות בשבת: אָמַר
15 רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי מִשּׁוּם [–בשם] בַּר קַפָּרָא,
16 כָּל הַמְקַיֵּים שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת בַּשַּׁבָּת ניצול מִשָּׁלֹשׁ פּוּרְעָנִיּוֹת, מֵחֶבְלוֹ שֶׁל
17 מָשִׁיחַ – מהיסורים שיהיו בדור שהמשיח יבוא, וּמִדִּינָה שֶׁל גֵּיהִנֹּם –
18 ומן העונש הצפוי לרשעים בגיהנם, וּמִמִּלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג.
19 הגמרא מבארת שדבר זה נלמד בגזירה שוה 'יום' 'יום'. אומרת
20 הגמרא: שינצל מֵחֶבְלוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ נלמד בגזירה שוה 'יום' 'יום',
21 כְּתִיב הָכָא לגבי שבת 'יוֹם', שנאמר (שמות טז כה) 'וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
22 אִכְלוּהוּ הַיּוֹם', וּכְתִיב הָתָם בנבואת מלאכי על ביאת המשיח 'יום',
23 שנאמר (מלאכי ג כג), 'הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בּוֹא
24 יוֹם ה' הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא' וגו', שהוא קודם שיבוא המשיח, ללמד שעל
25 ידי סעודות שבת ינצל מהיסורים שיהיו קודם בואו.
26 ושינצל מִדִּינָה שֶׁל גֵּיהִנֹּם גם נלמד בגזירה שוה 'יום' 'יום', כְּתִיב
27 הָכָא לגבי שבת 'יוֹם', וּכְתִיב הָתָם לגבי גיהנם 'יום', שנאמר (צפניה
28 א טו) 'יוֹם עֶבְרָה הַיּוֹם הַהוּא', ללמד שעל ידי סעודות שבת ינצל
29 מדינה של גיהנם.
30 ושינצל מִמִּלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג גם נלמד בגזירה שוה 'יום' 'יום', כְּתִיב
31 הָכָא 'יוֹם', וּכְתִיב הָתָם בענין מלחמת גוג ומגוג 'יום', שנאמר
32 (יחזקאל לח יח) 'בְּיוֹם בֹּא גוֹג', ללמד שעל ידי סעודות שבת ינצל
33 ממלחמת גוג ומגוג.
34 אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי, כָּל הַמְעַנֵּג אֶת הַשַּׁבָּת נוֹתְנִין לוֹ נַחֲלָה
35 בְּלִי מְצָרִים – בלי קץ וגבול, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נח יד) לאחר הפסוק
36 'וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עוֹנֶג', 'אָז תִּתְעַנַּג עַל ה' וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ
37 וְהַאֲכַלְתִּיךָ

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – ו'-י"ב תמוז ה'תש"פ

יום ראשון ו' תמוז ה'תש"פ

הִלְכוֹת עֵדוּת

פֶּרֶק עֶשְׂרִים[1]

1) שאין העדים זוממים נענשים עד שיהיו כשרים לעדות ויזומו שניהם. ההבדל בהזמה בין עדות נפשות, לעדות בעונש מכות או ממון. הזמה בעדות על איש טריפה, או שהעדים עצמם היו טריפה. דין הזמה בעדות שאין בה לא חיוב עונש גופני ולא חיוב ממוני. עונש הזמה בעדות על בת כהן שזינתה.

1 **א. אֵין עֵדִים זוֹמְמִין נֶהֱרָגִין וְלֹא לוֹקִין וְלֹא מְשַׁלְּמִין**
2 **עַד שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם רְאוּיִין לְעֵדוּת[2], וְיָזֹמוּ[3] שְׁנֵיהֶם**
3 **אַחַר שֶׁנִּגְמַר הַדִּין[4]. אֲבָל אִם הוּזַם אֶחָד מֵהֶן בִּלְבַד[5],**
4 **אוֹ שֶׁהוּזַמוּ שְׁנֵיהֶם קֹדֶם גְּמַר דִּין, אוֹ אַחַר גְּמַר דִּין**
5 **וְנִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב אוֹ פָּסוּל[6] - אֵין נֶעֱנָשִׁין, אַף**
6 **עַל פִּי שֶׁהוּזַמוּ וְנִפְסְלוּ לְכָל עֵדוּת שֶׁבַּתּוֹרָה[7].**

2) שאם אחד מהם נמצא פסול להעיד, הרי עדותם בטילה, כמבואר לעיל פרק ה, הלכה ג, וממילא אינם נענשים (כסף משנה). וב"קרית ספר" מנמק: שהרי על פי עד אחד לא היה הנידון מתחייב, וממילא אין אתה קורא בו; כאשר זמם. 3) בדפוס וינציאה שי"א: ויוזמו. 4) שנאמר (דברים כ, כא) "ולא תחוס עינך נפש בנפש" - אינם נהרגים עד שייגמר הדין (מכות ה, ב). כי אחר שנגמר דינו - דינו כמת, וכאילו כבר לקחו את נפשו. 5) שם, ומפרש רש"י: שנאמר (שם, יח) "ודרשו השופטים והנה עד שקר העד" - ואמר מר: כל מקום שנאמר "עד" הרי כאן שניים, עד שיפרוט לך הכתוב אחד, מכאן, שאינם נהרגים עד שיוזמו שניהם. וראה לקמן הלכה ג. 6) ואז בטלה עדותם ממילא, ושוב אינם נהרגים. 7) כדין עד זומם, המבואר לעיל פרק י, הלכה ד, שאפילו הוזם בעדות ממון בלבד, ושילם, הרי זה פסול לכל עדות.

7 **ב. נֶהֱרָג זֶה שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו וְאַחַר כָּךְ הוּזַמוּ - אֵינָן**
8 **נֶהֱרָגִין מִן הַדִּין[8]. שֶׁנֶּאֱמַר: כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת -**
9 **וַעֲדַיִן לֹא עָשָׂה[9]. וְדָבָר זֶה[10] מִפִּי הַקַּבָּלָה[11]. אֲבָל אִם**
10 **לָקָה זֶה שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו - לוֹקִין[12]. וְכֵן אִם יָצָא הַמָּמוֹן**
11 **מִיַּד זֶה לְיַד זֶה בְּעֵדוּתָן - חוֹזֵר לִבְעָלָיו[13], וּמְשַׁלְּמִין**
12 **לוֹ[14].**

8) מדין קל וחומר, לומר, אם כשלא נהרג - נהרגים, כשנהרג - לא כל שכן, שאין עונשים מן הדין (=דין קל וחומר). 9) מכות שם: "כאשר זמם לעשות לאחיו, והרי אחיו קיים" - כלומר, שאם אנו מדגישים: כאשר זמם, ולא כאשר עשה - הרי בהכרח לומר, שאחיו קיים, אם כבר נהרג הרי זה "כאשר עשה" ("תורה תמימה" לתורה שם) והשווה רש"י בחולין יא, ב דיבור המתחיל אין נהרגין. וזהו שהדגישה תורה ואמרה (שם) "נפש בנפש" ולא נפש תחת נפש, כי הכתוב מדבר כשעדיין לא נהרג, ולא יצדק לומר בו: תחת נפש, שמשמעה תחת הנפש שנהרגה (מלבי"ם שם). 10) שאם נהרג הנידון אין העדים נהרגים. 11) שקיבל משה מסיני. שמצד הדין, הרי יש לומר, שגילה הכתוב שחייב אפילו על הזימום בלבד, אבל משום זה לא נפטרנו כשכבר נעשה מעשה על פי עדותו (מלבי"ם שם). ורבי עובדיה מברטנורה בפירושו לתורה מסביר את הדבר, שאם תאמר: הרגו - נהרגים, אין לדבר סוף, שקרובי הנהרג יביאו עדים להזים את העדים, וקרובי הנהרגים יביאו להזים את המזימים, וכן עד סוף העולם. ועוד, כדי שלא להוציא לעז על הדיינים, לומר עליהם, שלא דנו דין אמת לאמיתו. 12) כי רק בעונש מיתה יש מקום לומר, אילו לא היה חייב הנידון מיתה, לא היה מניח הקב"ה (=שהוא ניצב בעדת־א'ל) להסכים שתאבד נפש מישראל, כי המשפט לאלוקים הוא, ובוודאי מת בעוונו, ולפיכך אין לעדים משפט מוות, אבל בעונש מלקות אין מקום לומר כן (כסף משנה, וראה ברמב"ן לתורה, שם פסוק יט). 13) שאין לומר בממון: "לא כאשר עשה" - שממון ניתן בחזרה, ותמיד אנו קוראים בו "כאשר זמם", וגם כי בממון אנו עונשים ומחייבים אותם מדין קל וחומר, ורק על עונש הגוף נאמר הכלל: "אין עונשים מן הדין" (תוספות בבבא קמא ד, ב דיבור המתחיל ועדים זוממים). וראה בתוספות יום טוב לבבא בתרא פרק ג, משנה ד. 14) וזכה הנידון בדמי הקנס, כאשר זכה הנגנב בתשלומי כפל (רדב"ז).

13 **ג. הָיוּ הָעֵדִים שְׁלֹשָׁה, אֲפִלּוּ מֵאָה, אִם הֵעִידוּ בְּבֵית**
14 **דִּין זֶה אַחַר זֶה, וְהֵעִיד כָּל אֶחָד מֵהֶן אַחַר חֲבֵרוֹ**
15 **בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר[15], וְהוּזַמוּ מִקְצָתָן - אֵין נֶעֱנָשִׁין עַד**
16 **שֶׁיּוּזַמוּ כֻּלָּן[16]. אֲבָל אִם הָיָה הֶפְסֵק בֵּין זֶה לָזֶה יָתֵר**
17 **מִכְּדֵי דִּבּוּר, שֶׁהוּא כְּדֵי שְׁאֵלַת שָׁלוֹם תַּלְמִיד לְרַב[17]**
18 **- הֲרֵי נֶחְלְקָה הָעֵדוּת; וְהַשְּׁנַיִם שֶׁהוּזַמוּ - נֶעֱנָשִׁין[18],**
19 **וְהַשְּׁנַיִם הָאֲחֵרִים, שֶׁהָיָה בֵּין דִּבְרֵיהֶן וְדִבְרֵי**
20 **הָרִאשׁוֹנִים הֶפְסֵק - אֵין נֶעֱנָשִׁין[19]. וְאַף עַל פִּי**
21 **שֶׁבָּטְלָה הָעֵדוּת כֻּלָּהּ[20]; מִפְּנֵי שֶׁהֵן כַּת אַחַת[21], הוֹאִיל**
22 **וְנִפְסְלָה מִקְצָתָהּ - נִפְסְלָה כֻּלָּהּ[22].**

15) סיומו של חבירו. 16) מכיוון שהם עדות אחת אינם נהרגים עד שיוזמו כולם (מכות ה, ב), שהכתוב אומר: "והנה עד שקר העד" הרי הם כאחד (רש"י). 17) האומר: שלום עליך רבי, ראה הלכות שבועות פרק ב, הלכה י"ז. 18) אף על פי שהאחרונים לא הוזמו, הרי הן כשתי כיתי עדים נפרדות. 19) לכאורה, למה ייענשו, והלא לא הוזמו? אלא מפני שהופיעו בבית הדין כאחד הייתי אומר, שראויים הם לעונש על ששתו ידם עם רשע, והכתוב אומר (דברי הימים־ב כ, לז) "בהתחברך עם אחזיהו פרץ ה' את מעשיך" - משמיענו רבינו שאינם נענשים, הואיל ולא ידעו, שהראשונים רשעים (רדב"ז). ולדעת ה"לחם משנה" לא ייענשו האחרונים אפילו אם יוזמו, כיוון שבאו להעיד אחר

כדי דיבור הראשונים, שכבר נתחייב מיתה על ידם, נמצא שלא העידו אלא על אדם הרוג. 20) שאין הנידון נהרג על פי עדות האחרונים. 21) שהופיעו בבת אחת לפני בית הדין. 22) מכות ו, א. והטעם, שלעניין הזמה הם נחשבים כשתי עדויות נפרדות, ולעניין ביטול עדותם הם נחשבים כאחת, פירשו התוספות שם דיבור המתחיל אמר רבא, שבהזמה הכול תלוי בהגדת העדות, ועדותם מתחילה משעת העדתם בבית דין, וכיוון שלא העידו כאחד, הם נחשבים כשתי עדויות נפרדות, אבל לעניין: נמצא אחד מהם פסול, שעדותם מתחלת משעת ראייתם העדות, וראייתם הייתה בבת אחת, ומכיוון שבעת שראו היה אחד מהם פסול, מה לי אם העידו תוך כדי דיבור או לא.

1 **ד. הֵעִיד הָאֶחָד וְנֶחְקְרָה עֵדוּתוֹ, וְאָמַר הַשֵּׁנִי[23]: אַף**
2 **אֲנִי כָּמוֹהוּ, אוֹ שֶׁאָמַר: הֵן כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, וְהוּזַמּוּ**
3 **שְׁנֵיהֶן - הֲרֵי שְׁנֵיהֶן נֶהֱרָגִין אוֹ לוֹקִין אוֹ מְשַׁלְּמִין.**
4 **שֶׁכָּל עֵד שֶׁאָמַר אַחַר עֵדוּת חֲבֵרוֹ 'הֵן'[24] - הֲרֵי זֶה**
5 **כְּמִי שֶׁנֶּחְקַר וְהֵעִיד כְּמוֹ שֶׁהֵעִיד חֲבֵרוֹ[25]. וְאֵין לְעֵדִים**
6 **זוֹמְמִין שְׁגָגָה[26], לְפִי שֶׁאֵין בָּהּ[27] מַעֲשֶׂה. לְפִיכָךְ[28]**
7 **אֵין צְרִיכִים הַתְרָאָה[29], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[30].**

23) תוך כדי דיבור. 24) בדפוסי רומי ווינציאה, תיבה זו איננה. 25) סנהדרין ס, א. והשווה הלכות עבודה זרה פרק ב, הלכה ח "והעד השני אומר: אף אני כמותו שמעתי". 26) שאפילו היו שוגגים חייבים ונענשים. 27) בדפוס רומי וכן בכתב יד תימן: שאין בהם. והכתוב אומר (במדבר טו, כט) "תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה" - דבר שיש בו מעשה - יש בו שגגה, דבר שאין בו מעשה - אין בו שגגה (רדב"ז), והשווה שבת קנג, ב "עד דעביד מעשה בגופו". ובתוספתא כריתות פרק א, משנה א שנינו: "ועדים זוממים אף על פי שיש בהן מיתת בית דין אין בהם קרבן, שאין בהן מעשה". ובתורת כהנים ויקרא ד, ב "מה אני מרבה את המקלל אביו ואמו... ועדים זוממין? (=לעניין הבאת קרבן בשגגה) תלמוד לומר: ועשה, יצאו אלו שאין בהם מעשה. 28) הואיל והם נענשים כשהם שוגגים. 29) שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד, שמא שוגג היה, כלשון רבינו לעיל הלכות סנהדרין פרק י"ב, הלכה ב. ובכתובות לג, א נימקו: איך אפשר להצריך התראה בעדים זוממין, והלא הם רצו להרוג את הנידון בלא התראה (=שכל עדותם לא הייתה ולא נבראה, ולא התרו בו ההתראה שהם מעידים עליה), והתורה אמרה: "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו", כשם שרצו להרוג את הנידון בלא התראה, כך ייענשו הם אף בלא התראה. 30) פרק י"ח, הלכה ד.

8 **ה. כְּשֵׁם שֶׁהַשְּׁנַיִם מְזִמִּין אֶת הַמֵּאָה אִם הֵעִידוּ**
9 **הַמֵּאָה בְּבַת אַחַת[31], כָּךְ הֵן מְזִמִּין אוֹתָן אֲפִלּוּ הָיוּ**
10 **חֲמִשִּׁים כַּת וּבָאוּ שְׁנַיִם אַחַר שְׁנַיִם. כֵּיצַד? כַּת**
11 **שֶׁהֵעִידָה עַל רְאוּבֵן שֶׁהָרַג אֶת שִׁמְעוֹן בִּירוּשָׁלַיִם,**
12 **וּבָאוּ שְׁנֵי עֵדִים וְהֵזִּמוּהָ[32], וּבָאת כַּת שְׁנִיָּה וְהֵעִידָה**
13 **אוֹתָהּ עֵדוּת עַצְמָהּ, שֶׁרְאוּבֵן הָרַג שִׁמְעוֹן בִּירוּשָׁלַיִם,**
14 **וְעָמְדוּ אוֹתָן הַשְּׁנַיִם וְהֵזִּמוּהָ גַּם זוֹ הַכַּת הַשְּׁנִיָּה, וְכֵן**
15 **הַשְּׁלִישִׁית, וְכֵן הָרְבִיעִית, אֲפִלּוּ מֵאָה - כֻּלָּן הֵן**
16 **נֶהֱרָגִין[33] עַל פִּי אֵלּוּ הַשְּׁנַיִם[34].**

31) כמבואר לעיל פרק י"ח, הלכה ג "שהשניים כמאה ומאה כשניים". 32) בכתב יד תימן: והזימו. 33) ובכתב יד תימן: אפילו הם מאה כולם נהרגין. 34) ואין אומרים "איסטטית" היא זו, כת של עדות סרה וסוטה היא, שנטלו עצה ביניהם, להזים את כל הבא להעיד עליו (מכות ה, א וברש"י).

17 **ו. כַּת שֶׁהֵעִידָה עַל רְאוּבֵן שֶׁהָרַג אֶת שִׁמְעוֹן**
18 **בִּירוּשָׁלַיִם, וּבָאָה כַּת שְׁנִיָּה וְהֵזִּמָּה אֶת הַכַּת רִאשׁוֹנָה**
19 **- יֵהָרְגוּ הָעֵדִים הַזּוֹמְמִין, וְיִנָּצֵל רְאוּבֵן[35]. בָּאָה כַּת**
20 **שְׁלִישִׁית וְהֵזִּמָּה אֶת הַכַּת הַשְּׁנִיָּה[36] - תֵּהָרֵג הַכַּת**
21 **הַשְּׁנִיָּה וּרְאוּבֵן[37], וְתִנָּצֵל הַכַּת רִאשׁוֹנָה. בָּאָה כַּת**
22 **רְבִיעִית וְהֵזִּמָּה אֶת הַכַּת שְׁלִישִׁית - תֵּהָרֵג הַכַּת**
23 **הַשְּׁלִישִׁית וְהָרִאשׁוֹנָה[38], וְיִנָּצֵל רְאוּבֵן[39] וְהַכַּת**
24 **הַשְּׁנִיָּה. וְכֵן אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה כַּת, זוֹ מְזִמָּה אֶת זוֹ -**
25 **כַּת נִכְנֶסֶת[40] וְכַת יוֹצֵאת[41].**

35) הנידון. 36) טרם שנהרגה הכת הראשונה, כי אם נהרגה אין השנייה נהרגת, כמבואר לעיל הלכה ב. 37) הנידון, שהרי נתברר שהכת הראשונה כשרה היא. 38) שנתברר שהכת השנייה כשרה היא, והרי היא הזימה את הראשונה. 39) שאם הכת הראשונה זוממת, הרי ראובן הנידון צדיק ונקי. 40) להעיד. 41) נפסלת מלהעיד ונענשת. כי אם שניים יכולים להזים חמישים כיתות נפרדות, כמבואר בהלכה הקודמת, כל שכן, ששניים מזימים שניים, וכל שניים האחרים מזימים את השניים הקודמים (כסף משנה). ובאמת דברי רבינו מפורשים בתוספתא מכות פרק א, משנה ו "...הנדון חייב, כת הראשונה פטורה... כת אחת נכנסת וכת אחת יוצאה" וכן ב"חסדי דוד" שם.

26 **ז. עֵדִים שֶׁהֵעִידוּ עַל אִישׁ טְרֵפָה[42] שֶׁהָרַג, וְהוּזַמּוּ -**
27 **אֵין נֶהֱרָגִין; שֶׁאֲפִלּוּ הֲרָגוּהוּ בִּידֵיהֶן - אֵין נֶהֱרָגִין,**
28 **לְפִי שֶׁהוּא טְרֵפָה[43]. וְכֵן הָעֵדִים שֶׁהָיוּ טְרֵפָה, וְהֵעִידוּ**
29 **בְּדָבָר שֶׁחַיָּבִין[44] עָלָיו מִיתַת בֵּית דִּין, וְהוּזַמּוּ - אֵין**
30 **נֶהֱרָגִין; שֶׁאִם יוּזַמּוּ זוֹמְמֵיהֶן[45] - אֵין זוֹמְמֵיהֶן[46]**
31 **נֶהֱרָגִין, שֶׁלֹּא הֵזִּמוּ אֶלָּא טְרֵפָה[47].**

42) שחלה מחלה, שהרופאים אומרים, שאין לה רפואה ובה ימות, ראה הלכות רוצח פרק ב, הלכה ח. 43) וההורג את הטריפה פטור מדיני אדם, שהרי הוא כאדם מת (סנהדרין עח, א). 44) העובר עליו. 45) מזימיהם. 46) אלו המזימים שזממו להרוג את העדים שהם טריפה. 47) וההורג את הטריפה פטור, נמצאת עדות זו, עדות שאי אתה יכול להזימה, וכל עדות שאי אתה יכול להזימה - אינה עדות (שם). והשווה הלכות רוצח פרק ב, הלכה ט. ועדיין קשה, איך דן בית הדין מתחילה על פי עדי טריפה אלו, להמית את הנידון על פיהם. הלא עדים אלה אין אתה יכול להזימם, שהרי אין מזימיהם נהרגין, וממילא אין זו

עדות! וייתכן, שבשעת עדותם, לא הכיר בהם בית הדין שהם טריפה (כסף משנה).

ח. עֵדִים שֶׁהֵעִידוּ עַל אֶחָד, וְהִרְשִׁיעוּהוּ רֶשַׁע[48] שֶׁאֵין בּוֹ לֹא מַלְקוּת וְלֹא מִיתָה וְלֹא חִיּוּב מָמוֹן, וְאַחַר כָּךְ הוּזַמּוּ - הֲרֵי אֵלּוּ לוֹקִין, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא זָמְמוּ לְהַלְקוֹת זֶה וְלֹא לְחַיְּבוֹ מָמוֹן. כֵּיצַד? הֵעִידוּ עַל כֹּהֵן שֶׁהוּא חָלָל, כְּגוֹן שֶׁהֵעִידוּ: בְּפָנֵינוּ נִתְגָּרְשָׁה אִמּוֹ[49] אוֹ נֶחֱלְצָה[50] בְּמְקוֹם פְּלוֹנִי בְּיוֹם פְּלוֹנִי, וְהוּזַמּוּ - הֲרֵי הֵן לוֹקִין[51]. וְכֵן אִם הֵעִידוּ עַל אָדָם שֶׁהָרַג בִּשְׁגָגָה[52], וְהוּזַמּוּ - לוֹקִין, וְאֵינָן גּוֹלִין[53]. הֵעִידוּ עַל שׁוֹרוֹ שֶׁל זֶה שֶׁהָרַג הַנֶּפֶשׁ[54], וְהוּזַמּוּ - הֲרֵי הֵן לוֹקִין, וְאֵין מְשַׁלְּמִין אֶת הַכֹּפֶר[55]. הֵעִידוּ עָלָיו שֶׁנִּמְכַּר בְּעֶבֶד עִבְרִי[56], וְהוּזַמּוּ - לוֹקִין[57]. וְאַרְבָּעָה דְבָרִים אֵלּוּ מִפִּי הַקַּבָּלָה הֵן[58].

48) אשמה. 49) קודם שנתעברה מאביו, והרי בן זה, חלל ופסול לכהונה, ככתוב (ויקרא כא, טו) "ולא יחלל זרעו בעמיו". 50) חלצה נעלו של יבמה, וחלוצה אסורה לכהן מדברי סופרים (יבמות כד, א). נמצא בן זה, חלל מדברי חכמים (ר"ן למכות ב, א). 51) גמרא שם, שאי אפשר לומר אם הוזמו והם כהנים ייעשו חללים, לקיים בהם: "כאשר זמם" - שהרי הכתוב אומר: ועשיתם לו - לו ולא לזרעו, ואם תעשהו חלל, פסלת את זרעו לעולם, ואם נפסול רק אותו ולא את זרעו, שוב לא קיימת בו "כאשר זמם", שהרי הוא זמם לפסול את הנידון ואת זרעו (גמרא שם). 52) וחייב גלות. 53) שאין לומר בהם יגלו תחתיו, שנאמר ברוצח (דברים יט, ה) "הוא ינוס אל אחת הערים" - הוא ולא זוממיו. 54) וחייב לשלם כופר נפשו, ככתוב (שמות כא, ל) "אם כופר יושת עליו ונתן פדיון נפשו". 55) שהכופר אינו חיוב ממוני כשאר תשלומי נזקים, אלא כפרה הוא על הבעלים ששורם הרג אדם, ואלה הזוממים אינם "בני כפרה", שהרי לא הרג שורם שום אדם (שם עמוד ב וברש"י) והשווה הלכות נזקי ממון פרק י, הלכה ד־ה. 56) שגנב מחבירו, ואין לו מה לשלם ונגמר דינו להימכר, ככתוב (שם כב, ב) "אם אין לו ונמכר בגניבתו". ולדעת "נמוקי מהרא"י" יש לנסח כאן: שיימכר, במקום: שנמכר. כלומר, נגמר דינו להימכר, שאם כבר נמכר, אין זו אלא עדות ממון, שמחייבים אותו לעבוד את רבו, כשאר חיובי ממון, שמשלמים הזוממים ואינם לוקים. 57) אבל אינם נמכרים כאשר זממו, שנאמר: "בגניבתו" - בגניבתו ולא בזממו (מכות שם). 58) כך נתקבל למשה מסיני, שילקו, ולא לקיים בהם כאשר זממו ממש. שכל הדרשות שהבאנו לעיל מפסוקים שונים, הואיל ולא נלמדו ממדרש י"ג מידות, על כורחך לא נתפרשו אלא על פי הקבלה (כסף משנה).

ט. כָּךְ קִבְּלוּ חֲכָמִים: שֶׁשְּׁנַיִם שֶׁהִרְשִׁיעוּ אֶת הַצַּדִּיק[59] וְהִצְדִּיקוּ אֶת הָרָשָׁע בְּעֵדוּתָן[60], וּבָאוּ עֵדִים אֲחֵרִים וְהֶזְּמוּם, וְהִצְדִּיקוּ אֶת הַצַּדִּיק[61] וְהִרְשִׁיעוּ אֶת הָרָשָׁע - הֲרֵי עֵדִים הָרִאשׁוֹנִים[62] לוֹקִים, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִרְשִׁיעוּ הַצַּדִּיק לְהַלְקוֹתוֹ[63]. אֲבָל אִם הֵעִידוּ עָלָיו שֶׁאָכַל בָּשָׂר בְּחָלָב[64] אוֹ שֶׁלָּבַשׁ שַׁעַטְנֵז - הֲרֵי אֵלּוּ לוֹקִין מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם[65].

59) שהעלילו על מי שהוא נקי מפשע. 60) לשון זו קשה להולמה, כי אם זיכו את החייב בעדותם איזו הזמה תקיים בהם, ואמנם בגמרא (מכות ב, ב) לא נזכר אלא: "עדים שהרשיעו את הצדיק". ועל כורחך אי אפשר לפרשה אלא בזוממי זוממין, המרשיעים את הכת הראשונה (=הצדקת) ומזכים את הרשע (=הנידון), נמצאו: מרשיעים את הצדיק, ומצדיקים את הרשע (הגהות עמק המלך). 61) מעיקרו, הוא הנידון. 62) הם העדים שזממו להרשיע. 63) אלא לחייבו גלות, וכל אלה המנויים בהלכה הקודמת. ועל זה מתכוון הכתוב (דברים כה, א־ב) "והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות הרשע" ברשע שהוא עד זומם, הכתוב מדבר (מכות שם). ואזהרתו, מ"לא תענה ברעך עד שקר", כמבואר שם ד, ב. 64) שחייב על זה מלקות מן התורה, ראה לעיל פרק י, הלכה ג. 65) כלומר, אין צורך בזה לשום "רמזים" ואסמכתות, שזהו פשוטו של מקרא, שאם זמם אדם לחייב מלקות לחבירו, הרי דינו ללקות.

י. שְׁנַיִם שֶׁהֵעִידוּ עַל רְאוּבֵן שֶׁנָּאַף עִם בַּת כֹּהֵן, וְנִגְמַר דִּין רְאוּבֵן לֵהָנֵק וְדִין הַנּוֹאֶפֶת לִשְׂרֵפָה[66], וְאַחַר כָּךְ נִמְצְאוּ זוֹמְמִין - הֲרֵי אֵלּוּ נֶחֱנָקִין וְלֹא נִשְׂרָפִין. וְדָבָר זֶה מִפִּי הַקַּבָּלָה[67].

66) כמבואר בהלכות איסורי ביאה פרק ג, הלכה ג. ובסנהדרין צ, א אמרו: "היא מחללת באש תישרף" - היא בשריפה ואין בועלה בשריפה, אלא כשאר כל בועל אשת איש. 67) סנהדרין שם, שנאמר: "כאשר זמם לעשות לאחיו - לאחיו ולא לאחותו" ומפרש רש"י כל מקום שבעדותם מחייבים איש ואשה, ודינם חלוק, לו הוקשו. ואפילו לא היה הבועל נידון על פי עדותם, כגון שהיה קטן בן תשע שנים (=שביאתו ביאה ואינו נהרג), או שלא הכירו העדים את הבועל, בכל זאת נידונים העדים בחנק ולא בשריפה, כי כן דרשו (סנהדרין נא, א) היא - ולא זוממיה, היא בשריפה ואין זוממיה בשריפה (תוספות למכות ב, א דיבור המתחיל זוממי בת כהן).

פֶּרֶק אֶחָד וְעֶשְׂרִים[1]

1) הזמה בעדות על גירושי אשה ולא נפרעה כתובתה. הזמה בעדות על אדון שהפיל שן עבדו וסימא את עינו. עדי קינוי וסתירה שהוזמו. הזמה בעדות טביחה או מכירת שור גנוב. שלוש כתי עדים באכילת שדה שלוש שנים והוזמו. עדות זוממים בסורר ומורה, עדות גניבת איש ומכירתו ופרטיה. הזמה בעדות הוצאת שם רע, המחייבת מיתה ותשלומי ממון כאחד.

א. עֵדִים שֶׁהֵעִידוּ שֶׁפִּלּוֹנִי גֵּרַשׁ אִשְׁתּוֹ[2] וְלֹא נָתַן לָהּ כְּתֻבָּה, וְהוּזַמּוּ[3]; וַהֲלוֹא בֵּין הַיּוֹם בֵּין לְמָחָר, אִם גֵּרַשׁ, סוֹפוֹ לִתֵּן כְּתֻבָּה[4] - אוֹמְדִין כַּמָּה רוֹצֶה אָדָם לִתֵּן בִּכְתֻבָּתָהּ שֶׁל זוֹ[5], שֶׁתִּמְכֹּר אוֹתָהּ בְּטוֹבַת הֲנָאָה[6], וּמְשַׁלְּמִין דְּמֵי טוֹבַת הֲנָאָה זוֹ[7]. וּמְשַׁעֲרִין בָּאִשָּׁה

וּבִכְתֻבָּתָהּ. שֶׁאִם הָאִשָּׁה הָיְתָה חוֹלָה אוֹ זְקֵנָה, אוֹ שֶׁהָיָה שָׁלוֹם בֵּינָהּ לְבֵין בַּעְלָהּ - אֵין דְּמֵי הַכְּתֻבָּה כְּשֶׁתִּמָּכֵר כְּמוֹ דָּמֶיהָ אִם הָיְתָה הָאִשָּׁה בְּרִיאָה וּקְטַנָּה[8], אִם יֵשׁ[9] בֵּינֵיהֶן קְטָטָה; שֶׁזּוֹ[10] קְרוֹבָה מִן הַגְּרוּשִׁין וּרְחוֹקָה מִן הַמִּיתָה[11]. וְכֵן אֵין טוֹבַת הֲנָאָה שֶׁל כְּתֻבָּה הַמְרֻבָּה לְפִי טוֹבַת הֲנָאָה שֶׁל כְּתֻבָּה הַמּוּעֶטֶת; שֶׁאִם הָיְתָה כְּתֻבָּתָהּ אֶלֶף זוּז - הֲרֵי הִיא נִמְכֶּרֶת בְּטוֹבַת הֲנָאָה בְּמֵאָה[12], וְאִם הָיְתָה מֵאָה - אֵינָהּ נִמְכֶּרֶת בַּעֲשָׂרָה אֶלָּא בִּפְחוּת[13]. דְּבָרִים אֵלּוּ כְּפִי מַה שֶּׁיִּשְׁעַרוּ הַדַּיָּנִים.

2) בפניהם, ביום פלוני. 3) וגם הבעל אומר לא גירשתי, ואיני חייב לה כתובה. 4) נמצא שלא הפסידוהו כלום, ואיך נחייבם לשלם לו כל הכתובה שרצו להפסידו. 5) של אשה זו. 6) בהנאה מועטת, שאם תתאלמן או תתגרש - יטלנה הלוקח, ואם תמות - יירשנה בעלה, ולא יצטרך לשלם כלום, נמצא הלוקח מפסיד המעות שנתן, ולפיכך אינו משלם לאשה סכום רב, שהרי מְסַכֵּן את מעותיו. 7) לבעל. לדעת ה"משנה למלך" יש כאן חסרון לשון בדברי רבינו. וצריך להיות: ומשלמין את העודף על דמי טובת הנאה זו. שהרי, לא זכות האשה באו להפסידו, ולמה ישלמו לבעל את דמי זכותה. אלא הכוונה, שכל העודף על "טובת הנאתה" ישלמו לבעל, שכל זה רצו להפסידו, אבל סכום דמי "טובת הנאה" לא הפסידוהו, שהרי גם עכשיו כשהוזמו, אם תרצה למכרה לבעל, יתן לה ברצון טובת הנאתה, שאם ימות או יגרשנה לא תטול כלום מכתובתה (ראה רש"י למכות ג, א ד"ה כיצד שמין), נמצא שאם כתובתה מאה זוז, וטובת הנאתה שוה שלשים, ואלה זממו לחייבו מאה, מנכים להם השלושים, שהיא שוה גם עכשיו, ומשלמים לו שבעים זוז, שכך רצו להפסידו. וראוי להעיר שבכת"י תימן, הנוסח: ומשלימין את דמי טובת הנאה זו. וזה בהתאם לפירוש הנ"ל. 8) צעירה. 9) בכת"י תימן: אז יש. 10) בעלת הקטטה. 11) שבעלה לא יסכים לסבול ממנה, ובוודאי יגרשנה ויצטרך לתת לה כתובתה. שהרי צעירה היא ובריאה, ואין לחוש שתמות ובעלה יירשנה. 12) שכדאי לו ללוקח לסכן ממונו, כדי לזכות בסכום גדול. 13) שאינו להוט לסכן עשרה זוזים, כדי לזכות בסכום שאינו גדול ואינו קוסם ללבו (מכות ג, א "באשה ובכתובתה", וכפירוש הרי"ף שם).

ב. הֵעִידוּ עַל זֶה שֶׁחַיָּב לִפְלוֹנִי אֶלֶף זוּז עַל מְנָת לִתֵּן מִכָּאן[14] וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְהַלְוֶה אוֹמֵר: עַד חָמֵשׁ שָׁנִים אַחַר הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם, וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין - אוֹמְדִין כַּמָּה רוֹצֶה אָדָם לִתֵּן[15] וְיִהְיוּ בְּיָדוֹ אֶלֶף זוּז חָמֵשׁ שָׁנִים, וּמְשַׁלְּמִין כֵּן לַלְוֶה[16]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

14) מעכשיו. 15) לאיזה מתווך, שישיג עבורו מלוה ארוך, ואין זו ריבית, כי לא אסרה תורה אלא ריבית הבאה מלווה למלוה, כמבואר בהל' מלוה פ"ה, הט"ז. 16) מכות ג, א. ושם הנוסח: "והוא אומר מכאן ועד עשר שנים", ורבינו תיקן: "עד חמש שנים", כדי שלא לעורר את קושיית הגמרא שם, והלא שנת השמיטה משמטת את המלוה, והיה הלווה נפטר מלשלם, נמצא שהעדים הפסידוהו לשלם את החוב, וישלמו הכל? ואע"פ שתירצו שם תירוצים שונים, שהמשנה עוסקת ב"מלוה" שאין השביעית משמטתו - לא רצה רבינו להאריך בזה, ותיקן: "עד חמש שנים", באופן, ששנת השמיטה לא תגיע, ואין צורך בתירוצים דחוקים (כסף־משנה).

ג. הֵעִידוּ עַל שׁוֹרוֹ שֶׁל זֶה שֶׁנָּגַח[17], וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין - מְשַׁלְּמִין חֲצִי נֶזֶק[18]. וְאִם אֵין הַשּׁוֹר[19] שָׁוֶה חֲצִי נֶזֶק - מְשַׁלְּמִין דְּמֵי הַשּׁוֹר בִּלְבַד; שֶׁאֵין מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק אֶלָּא מִגּוּפוֹ[20]. לְפִיכָךְ, אִם הֵעִידוּ עָלָיו שֶׁאָכַל פֵּרוֹת אוֹ שִׁבֵּר כֵּלִים בְּדֶרֶךְ הִלּוּכוֹ - מְשַׁלְּמִין נֶזֶק שָׁלֵם[21]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

17) את שור רעהו. 18) שעל נזקי נגיחה אין הבעלים משלמים אלא חצי נזק, הואיל ואין דרכו של שור ליגח, ראה הל' נזקי ממון פ"א ה"ב, ובבבא־קמא כד, ב אמרו: "לחיובי גברא פלגא נזקא אתינן". 19) המזיק. 20) של השור המזיק, ככתוב (שמות כא, לה) "ומכרו את השור החי וחצו את כספו", ואם אין השור שוה אלא דינר אחד, והשור המת היה שוה מאה דינרים, אומר לו: הרי השור שהזיק לפניך, קחהו ולך, ראה שם ה"ג. 21) מן היפה שבנכסיהם. שעל נזקי "שן ורגל" חייבים לשלם נזק שלם, שהבהמה רגילה לעשותם תמיד כמנהג ברייתה, ונקראת "מועדת" (הל' נזקי ממון פ"א, ה"ד), וכלל הוא: "כל מועד, משלם נזק שלם מן היפה שבנכסים, וכל תם (=כגון שור שנגח, שאין דרכו לעשות כן תמיד), משלם חצי נזק מגופו" (שם, ה"ז).

ד. הֵעִידוּ עַל פְּלוֹנִי שֶׁהִפִּיל שֵׁן עַבְדּוֹ[22] וְאַחַר כָּךְ סִמֵּא אֶת עֵינוֹ[23], וְהוּזַמּוּ - מְשַׁלְּמִין לָאָדוֹן דְּמֵי הָעֶבֶד וּדְמֵי עֵינוֹ[24]. הֵעִידוּ שֶׁסִּמֵּא אֶת עֵינוֹ וְאַחַר כָּךְ הִפִּיל אֶת שִׁנּוֹ[25], וְהוּזַמּוּ[26], וְנִמְצָא הַדָּבָר הֵפֶךְ, שֶׁהָאָדוֹן הִפִּיל אֶת שִׁנּוֹ וְאַחַר כָּךְ סִמֵּא אֶת עֵינוֹ[27] - מְשַׁלְּמִין דְּמֵי עַיִן לָעֶבֶד[28]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

22) הכנעני, ועליו להוציאו לחרות, ככתוב (שם שם, כז) "לחפשי ישלחנו תחת שנו". 23) ועליו לשלם לעבד דמי עינו, שמשעה שהפיל את שנו נעשה בן־חורין, והרי הוא ככל בן־חורין שחייבים לשלם לו דמי איבריו. 24) שרצו להפסידו את העבד ולחייבו דמי עינו (בבא־קמא עג, ב): "דמי כוליה עבד לרב בעי לשלומי". והראב"ד שואל: והלא הוא (רבינו) כתב בהל' חובל פ"ד הי"א, שהמפיל שן עבדו ואח"כ סימא עינו, יוצא בשנו ואינו נותן לו דמי עינו (הואיל ועדיין לא נתן לו גט שחרור, ספק הוא אם חייב לשלם לו), ואם תפס (=העבד מידי רבו) אין מוציאים מידו, אם כן, למה ישלמו העדים לאדון דמי עין העבד, שהוא בעצמו לא היה משלם לו, נמצא שלא הפסידוהו בעדותם. ואפשר, שלא נתכוון רבינו לומר, אלא אם תפס האדון מהעדים דמי עין עבדו, אין מוציאים מידו, כשם שאם תפס העבד מהאדון (ע"פ העדים לא היו מוציאים מידו, כך מקיימים בהם כאשר זממו לעשות (לחם־משנה. ובהגהות "עמק המלך" מתרץ, שהעדים העידו שהפיל את שינו וכתב לו

שטר שחרור, ואח"כ סימא את עינו, שלדבריהם חייב הוא לשלם לעבד דמי עינו, הואיל וכבר כתב לו שטר שחרור, ולפיכך ישלמו הכל. 25) נמצא שחייב לו דמי שנו. 26) בכת"י תימן, תיבות אלו אינן, אלא: והוזמו ונמצא הדבר וכו'. והכסף־משנה סובר שזהו הנוסח המדוייק. 27) וחייב לשלם לו דמי עינו שהם מרובים מדמי שינו. 28) אחרי שינכו להם דמי שינו, שרצו לזכותו (בבא קמא עג, ב). וצריך לומר, שהעדים המזימים אמרו, שעוד ביום שלפני־כן הועמד האדון לדין ונתחייב לשחררו ולשלם לו דמי עינו, כי אם איחרו המזימים את יום המעשה אחרי תאריך עדות הזוממים, נמצא שבאותו יום שהעידו עליו, עדיין לא אירע המעשה, ורצו להפסיד את האדון דמי כל העבד, א"כ עליהם לשלם לאדון דמי העבד כולו, שעדיין לא היה האדון בר חיוב כלל, כמבואר שם עד, א, וכנראה שרבינו סמך בכל זה על מה שכתב לעיל פי"ט ה"ב, ששם כלל את כל הפרטים האלו (לחם־משנה).

1 **ה. עֲדֵי קִנּוּי[29] וּסְתִירָה[30] שֶׁהוּזַמּוּ - לוֹקִין[31]. בָּא עֵד**
2 **אֶחָד וְהֵעִיד שֶׁזָּנְתָה אַחַר קִנּוּי וּסְתִירָה[32], [וְנִמְצָא**
3 **אוֹתוֹ הָעֵד זוֹמֵם - מְשַׁלֵּם כְּתֻבָּתָהּ[33]. הָיוּ שְׁנַיִם, וְהֵן**
4 **עֲדֵי הַקִּנּוּי וְהַסְּתִירָה וְהַטֻּמְאָה][34], וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין -**
5 **מְשַׁלְּמִין כְּנֶגֶד הַכְּתֻבָּה, וְאֵין לוֹקִין[35]. וְלָמָּה לֹא**
6 **יֵהָרְגוּ, וְהֲרֵי הֵעִידוּ בְּטֻמְאָה? לְפִי שֶׁלֹּא הִתְרוּ בָּהּ[36].**

29) שהתרה הבעל באשתו שלא תיסתר עם פלוני. 30) שמעידים עליה שנסתרה עם פלוני אחרי שקינא לה בעלה עליו, והרי זו אסורה על בעלה עד שתשתה מי המרים, ראה הל' סוטה פ"א, ה"ב. 31) שעברו על "לא תענה ברעך עד שקר", וכמבואר לעיל פ"כ, ה"ט. ואע"פ שאם לא תשתה מי המרים תפסיד כתובתה, נמצאו עדים אלו הפסידוה ממון, בכל זאת אינם משלמים ממון, ש"לא מכוחם היא מפסדת כתובתה" אלא מסירובה לשתות, והם לא באו אלא להשקותה (ירושלמי סוטה פ"א ה"א, וב"קרבן העדה" שם). 32) והרי נאסרה על בעלה, ואינה שותה, ויוצאת בלא כתובה, כמבואר בהל' סוטה פ"א, הי"ד. 33) אבל אינו לוקה, שכל המשלם אינו לוקה, כמבואר לעיל פי"ח, ה"א. ונראה מדברי רבינו, שאפילו עד אחד והוזם, כל שחייב הנידון לשלם, הרי זה משלם כאשר זמם. וכן נראה מדברי ה'תוספות' בבבא־מציעא ד, א ד"ה עד אחד. וראה ב"קצות החושן" חו"מ סימן לח ס"ק ה, שנסתפק בזה. 34) שמעידים גם על הסתירה וגם על הטומאה, שראוה נבעלת בפניהם, ובוודאי להפסידה כתובתה נתכוונו, כי אם לא נתכוונו אלא לאוסרה על בעלה, לא היה להם להעיד על הטומאה, שהרי בסתירה בלבד נאסרה לבעלה אם לא תשתה ('מרכבת המשנה'), והשווה הל' שבועות פ"י, ה"ז. 35) כאמור לעיל אות יב. 36) ואין אדם נהרג בלא התראה, כמבואר בהל' סנהדרין פי"ב, ה"א־ב, נמצא שלא נתכוונו להרגה. ומשמיענו רבינו שאע"פ שיש כאן צד חיוב מיתה, אילו התרו בה, בכל זאת כשלא התרו בה משלמים ממון, שהרי לא נתחייבו "בדין גדול מזה" (רדב"ז), וראה לשון רבינו לעיל הל' סנהדרין פט"ז, ה"ה.

7 **ו. שְׁנַיִם שֶׁהֵעִידוּ עַל זֶה שֶׁגָּנַב וְטָבַח אוֹ מָכַר[37],**
8 **וְהוּזַמּוּ - מְשַׁלְּמִין אֶת הַכֹּל[38]. הֵעִידוּ שְׁנַיִם שֶׁגָּנַב,**
9 **וְהֵעִידוּ שְׁנַיִם אֲחֵרִים שֶׁטָּבַח אוֹ מָכַר, וְהוּזַמּוּ אֵלּוּ**
10 **וְאֵלּוּ - הֲרֵי הָרִאשׁוֹנִים מְשַׁלְּמִין תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל,**
11 **וְאַחֲרוֹנִים מְשַׁלְּמִין שְׁנַיִם וּשְׁלִשָׁה[39]. הוּזַמּוּ**
12 **הָאַחֲרוֹנִים בִּלְבַד - הֲרֵי הַגַּנָּב מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל[40],**
13 **וְהָעֵדִים הָאַחֲרוֹנִים מְשַׁלְּמִין לַגַּנָּב תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה**
14 **וַחֲמִשָּׁה[41]. נִמְצָא אֶחָד מִן הָאַחֲרוֹנִים זוֹמֵם - בָּטְלָה**
15 **עֵדוּת שְׁנֵיָּה[42]. נִמְצָא אֶחָד מִן הָרִאשׁוֹנִים זוֹמֵם -**
16 **בָּטְלָה כָּל הָעֵדוּת[43]; שֶׁאִם אֵין גְּנֵבָה - אֵין הַטְּבִיחָה**
17 **אוֹ הַמְּכִירָה מְחַיֶּבְתּוֹ לְשַׁלֵּם כְּלוּם[44].**

37) וחייב לשלם חמשה בקר תחת השור, וארבע צאן תחת השה, ככתוב בתורה (שמות כא, לז). 38) בבא־קמא עב, ב. ואע"פ שכשהוזמו על הגניבה, בטלה ממילא עדות הטביחה, שאם אין גניבה אין הטביחה מחייבתו כלום - סובר רבינו הכחשה תחילת הזמה היא (ראה לעיל פי"ח ה"ד), וכשהוזמו אח"כ על הטביחה נעשו זוממים (לחם־משנה, ובתוספות רבי עקיבא איגר למשנה שם). 39) שלשה - תחת השור; ושנים - תחת השה (בבא־קמא שם). 40) ע"פ עידי הגניבה. 41) שישלימו עד ארבעה וחמשה, ולמעשה לא ישלמו אלא שנים ושלשה, כאמור בדין הקודם. וראוי להעיר, שלשון המשנה בבבא־קמא שם: "והם משלמים תשלומי שלשה". 42) שעדות שנמצא בה פסול להעיד, בטלה כל העדות, כמבואר לעיל פ"ה ה"ג, נמצא הגנב משלם כפל ע"פ העדים הראשונים, והאחרונים פטורים, שאין עדים משלמים ממון עד שיזומו כולם, כמבואר לקמן פ"כ, ה"א. 43) והוא פטור והם פטורים. הוא פטור מכפל, שהרי בטלה עדות ראשונה. והם פטורים, שהרי אינם נענשים עד שיוזמו כולם, אבל אם הוזמו שנים הראשונים היו משלמים כפל. ובנוגע לתשלומי שנים ושלשה ג"כ פטור הנידון כמבואר בסמוך. 44) שמא הבעלים מכרוהו לו, נמצא שטבח או מכר שלו (משנה בבבא־קמא שם, וכפירוש רבי עקיבא איגר, שם).

18 **ז. שְׁנַיִם שֶׁהֵעִידוּ שֶׁאָכַל שָׂדֶה זוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים[45],**
19 **וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין[46] - מְשַׁלְּמִין לְבַעַל הַשָּׂדֶה[47] דְּמֵי**
20 **הַשָּׂדֶה[48]. הֵעִידוּ שְׁנַיִם שֶׁאֲכָלָהּ שָׁנָה רִאשׁוֹנָה, וּשְׁנַיִם**
21 **שֶׁאֲכָלָהּ שָׁנָה שְׁנִיָּה, וּשְׁנַיִם שֶׁאֲכָלָהּ שָׁנָה שְׁלִישִׁית,**
22 **וְהוּזַמּוּ כֻּלָּן - מְשַׁלְּשִׁין[49] בֵּינֵיהֶן. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁעֵדוּת**
23 **הַחֲזָקָה שָׁלֹשׁ עֵדֵיוֹת הֵן[50] - הֲרֵי הֵן כְּעֵדוּת אַחַת**
24 **לַהֲזָמָה[51]. לְפִיכָךְ, שְׁלֹשָׁה אַחִים, וְאֶחָד מִצְטָרֵף עִם**
25 **כָּל אֶחָד וְאֶחָד[52], וְהֵעִידוּ בְּשָׁנָה שָׁנָה[53] - הֲרֵי אֵלּוּ**
26 **שָׁלֹשׁ עֵדֵיוֹת, וְתִתְקַיֵּם בָּהֶן הַחֲזָקָה[54], וְהֵן כְּעֵדוּת**
27 **אַחַת לַהֲזָמָה; שֶׁאִם הוּזַמּוּ כֻּלָּן - הֲרֵי שְׁלֹשָׁה הָאַחִין**
28 **מְשַׁלְּמִין חֲצִי דְּמֵי הַשָּׂדֶה, וְזֶה שֶׁנִּצְטָרֵף עִם כָּל אֶחָד**
29 **מֵהֶן מְשַׁלֵּם חֲצִי דָּמֶיהָ[55].**

45) ואכילת שלש שנים רצופות הרי היא חזקה, וזכה בה המחזיק, כמבואר בהל' טוען ונטען פי"א, ה"ב. 46) שבאו שנים ואמרו להם: איך ראיתם חזקה זו, והלא באותו זמן, עמנו הייתם. 47) המערער על המחזיק. 48) שרצו

להפסידו, והקרקע עצמה יטול מהמחזיק (בבא־בתרא נו, א). 49) מחלקים ביניהם, שכל כת תשלם שליש הממון שרצו לחייב את המערער, וראה לעיל פי"ח, ה"א. ואין הראשונים יכולים לטעון: אנו לא באנו אלא לחייב את המחזיק, שישלם את הפירות שאכל במשך שנה אחת - כיון שהמחזיק הביאם לבית־דין, ודאי לטובתו באו להחזיקו בקרקע, ולא לחייבו פירות שאכל (בבא־בתרא שם, וב'תוספות' ד"ה משלשים ביניהם). וראה בביאורנו לעיל פ"ג ה"ה, אות לט. 50) שכל כת מעידה על שנה נפרדת, ועל מה שמעידה זו - אין זו מעידה. 51) לשלש ביניהן, וכן אין העדים נעשים זוממים עד שיוזמו כל הכתות. 52) איש זר. 53) בדפוס ויניציאה שי"א: והעידו בכל שנה ושנה. כלומר, על כל שנה היה אח אחד מעיד, ואיש אחר הצטרף עם כולם להעיד על כל שלש השנים. 54) ואין זו עדות קרובים, שעל שנה שהעיד אח זה, לא העיד האח השני. וראה לעיל פ"ד ה"ז, ובביאורנו אות מו. 55) וכן שאין כת אחת מהן נעשית זוממת עד שיוזמו כולן. שכולן נתכוונו להחזיק את המחזיק בקרקעו, ואין עדותן מועילה זו בלא זו, ולפיכך הרי הן כעדות אחת להזמה (בבא־בתרא שם נו, ב).

1 **ח. שָׁלֹשׁ כִּתֵּי עֵדִים שֶׁנִּתְקַיֵּם בְּעֵדוּתָן שֶׁשּׁוֹר זֶה**
2 **מוּעָד[56], וְנִמְצֵאת כַּת רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה זוֹמְמִין[57] - כֻּלָּן**
3 **פְּטוּרִין[58]. נִמְצְאוּ שְׁלָשְׁתָּן זוֹמְמִין - כֻּלָּן חַיָּבִין לְשַׁלֵּם**
4 **הַנֶּזֶק[59]; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהוּא תָּם, מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק[60].**
5 **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[61] כְּשֶׁהָיוּ כֻּלָּן רוֹמְזִין זֶה אֶת**
6 **זֶה[62], אוֹ שֶׁבָּאוּ רְצוּפִין[63], אוֹ שֶׁהָיוּ מַכִּירִין בַּעַל**
7 **הַשּׁוֹר וְלֹא הִכִּירוּ הַשּׁוֹר[64]; אֲבָל אִם אֵין שָׁם אַחַת**
8 **מֵאֵלּוּ - הֲרֵי כַּת רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה פְּטוּרִין[65]; שֶׁהֲרֵי הֵן**
9 **אוֹמְרִין: לֹא בָּאנוּ אֶלָּא לְחַיְּבוֹ חֲצִי נֶזֶק, וְלֹא יָדַעְנוּ**
10 **שֶׁתָּבוֹא כַּת אַחֶרֶת וְיַעֲשֶׂה מוּעָד[66].**

56) רגיל לנגוח, ומעתה אם יגח, ישלם בעליו נזק שלם, בניגוד ל"תם" שאינו משלם בשלש נגיחות הראשונות אלא חצי נזק. ולשון המשנה (בבא־קמא כג, ב): "מועד - כל שהעידו בו שלשה ימים", כלשון הכתוב (שמות כא, כט) "ואם שור נגח הוא מתמול שלשום, והועד בבעליו ולא ישמרנו". 57) נמצא שור זה עדיין תם הוא. 58) מתשלומי חצי נזק של צד העדאה, שכולם סייעו בו, ואין העדים משלמים ממון עד שיוזמו כולם. אבל חייבים לשלם לנידון חצי נזק או דמי השור בלבד, כמבואר לעיל ה"ג. 59) בדפוס ויניציאה, וכן בכת"י תימן: לשלם חצי נזק. והכוונה, לחצי נזק של צד ההעדאה, שכולם גרמו לו לשלם מעתה נזק שלם. ואע"פ שעל נגיחה שלישית אין המועד משלם אלא חצי נזק - כיון שבאו להעידו וממילא יתחייב לשלם נזק שלם על הנגיחה הרביעית, אומדים כמה נפחת שור זה מדמיו וישלמו ('תוספות' בבא־קמא כד, א. ד"ה ולא ישמרנו). 60) יוצא, שבחצי נזק הראשון, אין הכיתות הראשונות מצטרפות, שהרי אפילו לא העידו כלום, היתה הכת השלישית חייבת לשלם את צד ה"תמות" שהוא חצי נזק, ולא הועילו הכתות הראשונות אלא להצטרף עם השלישית לחייבו נזק שלם, ובזה נעשו לעדות אחת (כסף־משנה). 61) שנעשו עדות אחת לשלם חצי נזק של צד ההעדאה. 62) להעיד, וידעו אלו באלו, ונתכוונו לייעדו. 63) כולם כאחד, ובוודאי לייעדו באו. 64) ובוודאי לא נתכוונו לחייבו חצי נזק, שהרי שור תם אינו משלם אלא "מגופו", ומכיון שאין יודעים איזה שור הוא, אי־אפשר לחייב את בעליו, ועל־כרחך לא נתכוונו אלא לייעדו, לומר: יש לבעלים שור אחד נגחן בעדרו, ועליו לשמור היטב את כל בקרו, שאם מי מהם יגח - יתחייב לשלם נזק שלם. 65) מלהשתתף בדמי חצי נזק של צד ההעדאה. 66) ואין להם כל קשר עם הכת השלישית (בבא־קמא כד, ב). אבל בהלכה הקודמת ב"עדות חזקה" אפילו לא נתקיימו בהם כל התנאים האלו, הרי הם כעדות אחת, כיון שהמחזיק הביאם להעיד בבית־דין, ודאי לטובתו באו להחזיקו בקרקע, ולא לחייבו לשלם הפירות שאכל, ובוודאי ידעו הכתות זו מזו ('תוספות' בבבא־בתרא נו, ב ד"ה משלשין, וכן בהגהות מיימוניות).

11 **ט. וְכֵן שְׁנַיִם שֶׁהֵעִידוּ בְּבֵן סוֹרֵר וּמוֹרֶה[67] עֵדוּת**
12 **הָרִאשׁוֹנָה[68], וּבָאוּ שְׁנַיִם אַחֲרֵיהֶם וְהֵעִידוּ עָלָיו עֵדוּת**
13 **הָאַחֲרוֹנָה[69] שֶׁבָּהּ יֵהָרֵג, וְהוּזַמוּ שְׁתֵּיהֶן - כַּת**
14 **הָרִאשׁוֹנָה לוֹקָה וְאֵינָהּ נֶהֱרֶגֶת[70], מִפְּנֵי שֶׁיְּכוֹלִים**
15 **לוֹמַר: לְהַלְקוֹתוֹ בָּאנוּ[71]; אֲבָל כַּת הָאַחֲרוֹנָה נֶהֱרֶגֶת,**
16 **שֶׁעַל פִּיהֶן בִּלְבַד הוּא נֶהֱרָג[72]. הָיְתָה הַכַּת הָאַחֲרוֹנָה**
17 **אַרְבָּעָה, שְׁנַיִם אוֹמְרִים: בְּפָנֵינוּ גָּנַב, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים:**
18 **בְּפָנֵינוּ אָכַל, וְהוּזַמוּ - כֻּלָּן נֶהֱרָגִין[73]. הֵעִידוּ שְׁנַיִם**
19 **שֶׁזֶּה גָּנַב נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל וּמְכָרוֹ, וְהוּזַמוּ - הֲרֵי אֵלּוּ**
20 **נֶחֱנָקִין[74]. הֵעִידוּ שְׁנַיִם שֶׁגְּנָבוֹ, וְהֵעִידוּ שְׁנַיִם אֲחֵרִים**
21 **שֶׁמְּכָרוֹ, בֵּין שֶׁהוּזַמוּ עֵדֵי גְנֵבָה בֵּין שֶׁהוּזַמוּ עֵדֵי**
22 **מְכִירָה - כָּל כַּת מֵהֶן שֶׁהוּזְּמָה נֶהֱרֶגֶת; שֶׁהַגְּנֵבָה הִיא**
23 **תְּחִלַּת חִיּוּבוֹ שֶׁל זֶה לְמִיתָה[75]. הֵעִידוּ שְׁנַיִם שֶׁמְּכָרוֹ**
24 **לְזֶה הַיִּשְׂרָאֵל[76], וְהוּזַמוּ, וְלֹא הָיוּ שָׁם עֵדִים שֶׁגְּנָבוֹ**
25 **- הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין; שֶׁאֲפִלּוּ לֹא הוּזַמוּ לֹא הָיָה זֶה**
26 **נֶהֱרָג, מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר: עַבְדִּי מָכַרְתִּי. בָּאוּ עֵדֵי**
27 **גְּנֵבָה אַחַר שֶׁהוּזַמוּ עֵדֵי מְכִירָה, אֲפִלּוּ רָאִינוּ אוֹתָן**
28 **רוֹמְזִין זֶה אֶת זֶה[77] - אֵין נֶהֱרָגִין[78].**

67) שגנב משל אביו, וקנה בשר ויין במה שגנב, ואכלם ברעבתנות, כמבואר לקמן הל' ממרים פ"ז, ה"ב. 68) שאינו חייב עליה אלא מלקות בלבד (שם ה"ז). 69) שגנב שנית ואכל כנ"ל. 70) אע"פ שגרמה בעדותה שיהרג בעדות השניה, כי אילו לא העידה לא היו גומרים את דינו להריגה בעדות השניה. 71) ולא נתכוונו להרגו. 72) שהרי ידעה שכבר לקה בפעם הראשונה, ועל־כרחך לא באה אלא להרגו, והרי זו עדות שלימה בפני עצמה. 73) שכל כת משתיהן צריכה לחברתה, שאין נהרג על הגניבה לבדה, או על האכילה לבדה, נמצאו שתיהן נתכוונו בעדותן להרגו, ואע"פ שכל כת מהן מעידה רק על "חצי דבר" - מצטרפות לחייבו (סנהדרין פו, ב), וראה לעיל פ"ד ה"ז, ובביאורנו שם. 74) ככתוב (דברים כד, ז) "ומת הגנב ההוא", וכל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק (שם פד, ב), והשווה לעיל הל' סנהדרין פט"ו, הי"ג. 75) כי

אין עונש מלקות על לאו זה, הואיל וניתן לאזהרת מיתת בית־דין, ועל־כרחך לא באו אלא להרגו, ואע"פ שהן צריכות לעדות השניה, מצטרפות הן לחייבו מיתה, כדעת החכמים האומרים "יקום דבר - ואפילו חצי דבר" (שם סו, ב). 76) שמכר את הישראל הזה, וזה מוסב על הנמכר ולא על הלוקח, כי לא איכפת לנו למי מכרו, אם לישראל או לגוי (כסף־משנה). 77) שרמזו עידי המכירה לעידי הגניבה שיבואו להעיד אחריהם. ורש"י מפרש: אחר שהעידו עידי מכירה באו עידי גניבה ונגמר הדין על־פי שניהם. וכנראה, שבאו קודם שהוזמו הראשונים. 78) שיכולים הראשונים לומר: כשהעדנו לא ידענו שיבואו עידי גניבה אחרינו, ורמיזתם אינה כלום (גמרא שם). ואע"פ שלעיל ה"ח נפסק שרמיזתם זה לזה מועילה? - כבר תירצו ה'תוספות' שם ד"ה קמשמע לן, שיש לחלק בין דיני ממונות לדיני נפשות, שבאלו האחרונים אין הרמיזה קובעת.

1 **י. מוֹצִיא שֵׁם רַע עַל אִשְׁתּוֹ שֶׁהֵבִיא עֵדִים שֶׁזִּנְתָּה**
2 **כְּשֶׁהִיא אֲרוּסָה[79], וְהֵבִיא אָבִיהָ עֵדִים וֶהֱזִמּוּם - הֲרֵי**
3 **עֵדֵי הַבַּעַל נֶהֱרָגִין[80]. חָזַר הַבַּעַל וְהֵבִיא עֵדִים וְהֵזִמּוּ**
4 **עֵדֵי הָאָב - הֲרֵי עֵדֵי הָאָב נֶהֱרָגִין, וּמְשַׁלְּמִין מָמוֹן[81]**
5 **לַבַּעַל. נֶהֱרָגִין - מִפְּנֵי שֶׁעֵדֵי הַבַּעַל נִגְמַר דִּינָם**
6 **לַהֲרִיגָה בְּעֵדוּתָן, וּמְשַׁלְּמִין קְנָס - מִפְּנֵי שֶׁנִּגְמַר דִּין**
7 **הַבַּעַל לְשַׁלֵּם קְנָס בְּעֵדוּתָן, וְנִמְצְאוּ חַיָּבִין נְפָשׁוֹת**
8 **לָזֶה וּמָמוֹן לָזֶה[82]. וְכֵן שְׁנַיִם שֶׁהֵעִידוּ עַל זֶה שֶׁבָּא**
9 **עַל נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה[83], וְהוּזַמּוּ - נֶהֱרָגִין וְאֵין**
10 **מְשַׁלְּמִין[84]; בָּא עַל בִּתּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, וְהוּזַמּוּ - נֶהֱרָגִין,**
11 **וּמְשַׁלְּמִין הַקְּנָס לְאָבִיהָ[85]. פְּלוֹנִי רָבַע הַשּׁוֹר[86],**
12 **וְהוּזַמּוּ - נִסְקָלִין וְאֵין מְשַׁלְּמִין[87]; שׁוֹרוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי**
13 **- נִסְקָלִין[88], וּמְשַׁלְּמִין דְּמֵי הַשּׁוֹר[89] לְבַעַל הַשּׁוֹר[90].**
14 **וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

79) ודינה להיהרג. 80) אבל אין משלמין לה טובת הנאת כתובתה, שרצו להפסידה - הואיל ובשבילה הם נהרגים, אין משלמין לה ממון, שכל המתחייב בנפשו, פטור מן התשלומין (שם ט, ב וברש"י). 81) מאה כסף, ככתוב (דברים כב, יט) "וענשו אותו מאה כסף". 82) נפשות - לעדים; וממון - לבעל (שם). והעיר הרדב"ז, שלכאורה היו העדים חייבים מיתה, ממון ומלקות, שהרי הבעל לוקה בעדותם, ככתוב (שם, יח) "ויסרו אותו" (ראה לעיל הל' סנהדרין פי"ט, ה"ד, לאו קלג), אלא כיון שהם נהרגים - בשתי מיתות לא ממיתים אותם. ואע"פ שבהל' חובל פ"ח הי"ב, פסק רבינו: "רודף שרדף אחר חבירו להרגו... ושבר את הכלים, בין של הנרדף, בין של כל אדם, פטור מן התשלומין, מפני שהוא מתחייב בנפשו" וכו' - הרי שאפילו חייב מיתה לנרדף, וממון לכל אדם פטור מלשלם? - כאן בהזמה הם חייבים, שצריך לקיים בהם "כאשר זמם" כלפי כל אחד בפני עצמו ('תוספות' בבבא־קמא כב, ד"ה קטל תוריה). 83) ודינו להסקל. 84) טובת הנאת כתובתה שהפסידוה, לפי שלא הזכירו את שמה, ואת מי הפסידו! (סנהדרין י, א וברש"י). 85) כסף טובת הנאת כתובתה, שמשלמים אותו בתורת קנס, שייך לאביה, שכל שבח נעורים לאביה, והרי הם חייבים נפשות – לה, וממון - לאביה. אבל כשהעידו על נשואה, הרי כסף כתובתה לעצמה, ומכיון שנהרגים בשבילה, אין משלמים לה ממון (שם וברש"י). ומדובר כשכתב לה כתובה מן האירוסין, כי סתם ארוסה אין לה כתובה בכלל, כמבואר בהל' אישות פ"י, הי"א (רדב"ז). וראוי להעיר, שבדפוסים ראשונים, הנוסח: ומשלמין הקנס לנטען. ופירושו לבועל הנטען על הנערה, אבל אפשר ליישבו גם על אביה, שטוענים עליו שבתו זנתה (כסף־משנה). 86) ולא פירשו שור של מי. 87) דמי השור, שהרי אינו יודע של מי השור. 88) שחייבים נפשות לרובע. 89) שרצו לחייבו סקילה, ככתוב (ויקרא כ, טו) "ואת הבהמה תהרגו". 90) סנהדרין י, א. וראה לעיל פי"ב ה"ב, בענין פלוני רבע את שורי.

פֶּרֶק שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים[1]

1) דין שתי כתי עדים המכחישות זו את זו, שבאו להעיד בעדות אחרת. שטרות החתומים על ידי עדים מוכחשים - מה דינם לעניין פירעון. חיוב שבועת "מודה במקצת" לכופר בממון שעדים מעידים על מקצתו. המביא כמה כתי עדים על טענה אחת והוזמו, ולבסוף הביא עדים על אותה טענה ולא הוזמו - מה דין עדות האחרונים.

15 **א. שְׁתֵּי כִּתֵּי עֵדִים הַמַּכְחִישׁוֹת זוֹ אֶת זוֹ[2], שֶׁבָּא עֵד**
16 **אֶחָד מִכַּת זוֹ וְעֵד אֶחָד מִכַּת זוֹ וְהֵעִידוּ בְּעֵדוּת אַחֶרֶת**
17 **- אֵין כָּאן עֵדוּת; שֶׁהֲרֵי בְּוַדַּאי אֶחָד מֵהֶן שַׁקְרָן[3], וְאֵין**
18 **יָדוּעַ מִי הוּא מִשְּׁנֵיהֶן[4]. בָּאָה כַּת זוֹ בִּפְנֵי עַצְמָהּ**
19 **וְהֵעִידָה עֵדוּת, וּבָאָה כַּת זוֹ וְהֵעִידָה עֵדוּת אַחֶרֶת**
20 **בִּפְנֵי עַצְמָהּ - מְקַבְּלִין כָּל אֶחָד מֵהֶן בִּפְנֵי עַצְמָהּ[5].**

2) בעדות עצמה, זו אומרת פלוני הלוה מנה לפלוני, וזו מכחישה ואומרת לא הלוה, כמבואר לעיל פי"ח, ה"ב. 3) ובכת"י תימן: שקרן. 4) נמצא שאין כאן עדות של שנים כשרים, שאחד מהם פסול להעיד (רי"ף לשבועות פ"ז, וכן ברש"י שם מז, ב). ואע"פ שעד אחד כשר מחייב את הנתבע להשבע שבועה דאורייתא - כאן יפטר הנתבע משבועה זו, כיון שהעדים הופיעו כאחד, הרי זה כ"נמצא אחד מהם קרוב או פסול" שבטלה כל העדות (ראה לעיל פ"ה ה"ג), אלא שבכל זאת צריך הנתבע להשבע שבועת "היסת", שאינה אלא מדבריהם, כאילו תבעו בעל־פה ללא כל עדים (ב"ח לחו"מ סי' לא, וכן בסמ"ע שם ס"ק ב). 5) הואיל ואין אנו יודעים איזו מהן פסולה, אין לנו לפסול לא את זו ולא את זו, ומעמידים את כל אחת מהן בחזקת כשרות (שבועות מז, ב. וכרב הונא).

21 **ב. רְאוּבֵן שֶׁהוֹצִיא עַל שִׁמְעוֹן שְׁנֵי שְׁטָרוֹת, אֶחָד**
22 **בְּמָנֶה[6] וְאֶחָד בְּמָאתַיִם, וְכָפַר שִׁמְעוֹן בִּשְׁנֵי הַשְּׁטָרוֹת,**
23 **וְעֵדֵי שְׁטָר זֶה כַּת אַחַת מֵאוֹתָן הַשְּׁתַּיִם שֶׁהִכְחִישׁוּ זוֹ**
24 **אֶת זוֹ, וְעֵדֵי הַשְּׁטָר הַשֵּׁנִי הַכַּת הַשְּׁנִיָּה - הֲרֵי שִׁמְעוֹן**
25 **מְשַׁלֵּם מָנֶה, שֶׁיַּד בַּעַל הַשְּׁטָר עַל הַתַּחְתּוֹנָה[7], וְיִשָּׁבַע**
26 **עַל הַשְּׁאָר[8]. יֵרָאֶה לִי, שֶׁשְּׁבוּעָה זוֹ שֶׁיִּשָּׁבַע עַל**
27 **הַשְּׁאָר - בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[9], כְּדִין מוֹדֶה בְּמִקְצָת[10]; שֶׁהֲרֵי**

1 עָלָיו שְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים[11] מְעִידִין בְּמִקְצָת הַמָּמוֹן
2 שֶׁכָּפַר בְּכֻלּוֹ, וְלֹא תְּהֵא הוֹדָאַת פִּיו[12] גְּדוֹלָה
3 מֵהַעֲדָאַת עֵדִים[13], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[14].

6) מאה זו. 7) כיון שכת אחת מהן פסולה, ואין אנו יודעים איזו היא, לפיכך לא יגבה ממנו אלא דמי השטר הקטן, ואת הגדול יפסיד, שאין להוציא ממון מספק, אבל את הסכום שבשטר הקטן גובה, שיש בכלל מאתיים מנה (שם, וברי"ף). ומוציאים שטר של מאתיים מידו וקורעים אותו. ואם הוציא שטר אחד בלבד גובה אותו, ואם אח"כ הוציא השטר השני גובה אותו גם־כן (חו"מ סי' לא, סעיף ב). וכתב הגר"א שם ס"ק ו, אפילו הוציאו לפני אותו בית־דין, גובה אותו, ואין מבטלין את הפסק־דין הראשון, כמבואר ביבמות לז, ב "קם דינא", וראה לקמן ה"ד. 8) נשבע הלווה על הסכום שבשטר הגדול, ונפטר (רי"ף שם). 9) שאוחז ספר־תורה בזרועו ועומד ונשבע בשם או בכינוי, ראה הל' שבועות פי"א, ה"ח. 10) בניגוד לשבועת "היסת" שהיא מתקנת חכמי התלמוד, ואינה ב"נקיטת חפץ". כמבואר שם ה"ז, והי"ג. 11) עדי השטר, שעל־כל־פנים כת אחת מהם כשרה. 12) כשהוא בעצמו מודה במקצת, והודאתו מחייבתו שבועה על השאר. 13) עדי השטר המחייבים אותו לשלם מקצת מהתביעה. 14) הל' טוען ונטען פ"ד, ה"י, שהתובע את חבירו מנה, והלה כופר בכל, ועדים מעידים עליו שיש לו אצלו חמשים, ישלם החמשים וישבע על השאר, שלא תהא הודאת פיו גדולה מהעדאת עדים. ואע"פ שהמודה בשטר, אין זה מודה במקצת, שהשטר - לא תועיל בו כפירתו, ואפילו כפר בו היה חייב לשלם, שהרי כל נכסיו משועבדים בו, כדברי רבינו שם ה"ד? אין זה אלא כשתובעו בשטר ידוע ומסוים, ואומר לו: חמשים זוז שבשטר "זה" אני תובעך, וחמשים בלא שטר, אבל כאן אינו תובעו ע"פ שטר ידוע, שהרי אינו ידוע לנו ולו, איזה שטר משניהם הוא הכשר, ואינו מייחד לו מה תובע הוא בשטר, ומה בלא שטר, שטר כזה אינו משעבד נכסיו, ונשבעים עליו (כסף־משנה). וכתב הרדב"ז: אפילו יודה הלווה באחד השטרות, אין המלוה יכול לטרוף את חובו מיד לקוחות הלווה, כיון שעדיו הם ספק פסולים, אין הודאתו מחייבת את הלקוחות, והרי זו כמלוה על־פה, שאין המלוה גובה מן הלקוחות.

4 ג. הוֹצִיא רְאוּבֵן שְׁטָר עַל לֵוִי[15], וְעֵדָיו כַּת אַחַת
5 מִשְּׁתֵּיהֶן, וְהוֹצִיא שִׁמְעוֹן שְׁטָר שֵׁנִי עַל לֵוִי, וְעֵדָיו
6 הַכַּת הַשֵּׁנִיָּה, וְלֵוִי כּוֹפֵר בִּשְׁנֵיהֶן - הֲרֵי רְאוּבֵן נִשְׁבָּע
7 וְנוֹטֵל, וְשִׁמְעוֹן נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל; שֶׁבְּוַדַּאי אֶחָד מֵהֶן יֵשׁ
8 לוֹ אֶצְלוֹ[16]. וּשְׁבוּעָה זוֹ בְּתַקָּנַת חֲכָמִים[17], כְּדִין חֲנוּנִי
9 עַל פִּנְקָסוֹ[18].

15) שהלווהו. 16) אלא שאין אנו יודעים מי הוא השקרן, ולפיכך אין אנו יכולים להפסיד את אחד מהם, ועל־כרחו של הלווה ה"עני" בית־הדין נזקק להם להגבותם (שבועות מז, ב וברש"י). 17) כדי להפיס (=להרגיע) דעתו של הלווה, שלא יטלו ממנו אלא ע"י השבועה, ושמא ע"י פחד מעונש השבועה יפרוש מלוה אחד מתביעתו וישחרר את הלווה משטרו. 18) על מה שכתוב בפנקסו, שהוא רושם בו את כל מה שהוא מוכר בהקפה, עד שיתקבץ סכום גדול ופורעים לו. ואם אמר בעל הבית לחנוני: "תן לפועלים סלע... ואני אתן לך, והרי החנוני אומר: נתתי, והפועל אומר לא לקחתי, הרי הפועל נשבע ונוטל מבעל הבית, וכן החנוני נשבע ונוטל מבעל הבית מה שטען, שנתן..., והפועל נשבע במעמד החנוני, וכן החנוני במעמד הפועל, כדי שיכלמו זה מזה", כלשון רבינו בהל' מלוה ולוה פט"ז, ה"ה. ושבועה זו היא בנקיטת חפץ, כמבואר שם (שבועות שם).

10 ד. הוֹצִיא רְאוּבֵן שְׁטָר עַל שִׁמְעוֹן, וְעֵדָיו כַּת אַחַת
11 מֵהֶן, וְהוֹצִיא שְׁטָר שֵׁנִי עַל לֵוִי, וְעֵדָיו הַכַּת הַשֵּׁנִיָּה,
12 וְכָל אֶחָד מֵהֶן כּוֹפֵר בּוֹ - הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו
13 הָרְאָיָה. הוֹאִיל וְאֵין רְאוּבֵן יָכוֹל לְקַיֵּם אֶחָד מִשְּׁנֵי
14 שְׁטָרוֹת[19] - הֲרֵי כָּל שְׁטָר מֵהֶן כְּחֶרֶס[20], וּשְׁנֵי
15 הַנִּטְעָנִין נִשְׁבָּעִין הֶסֵּת[21] וְנִפְטָרִין. בַּמֶּה דְּבָרִים
16 אֲמוּרִים? כְּשֶׁבָּאוּ שְׁתֵּי הַכִּתּוֹת לְהָעִיד כְּאַחַת[22]; אֲבָל
17 כָּל הַמּוֹצִיא שְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֵדוּת כַּת אַחַת מִשְּׁתֵּיהֶן
18 - הֲרֵי זֶה גּוֹבֶה בּוֹ; וְאִם הוֹצִיא אַחֵר כָּךְ, בֵּין הוּא
19 בֵּין אַחֵר, שְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֵדוּת הַכַּת הַשֵּׁנִיָּה - הֲרֵי
20 זֶה גּוֹבֶה בּוֹ, בֵּין מִלְּוֶה הָרִאשׁוֹן[23] בֵּין מֵאַחֵר[24];
21 שֶׁהֲרֵי כָּל כַּת מִשְּׁתֵּיהֶן בָּאָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ וְהֵעִידָה[25].

19) שאחד משניהם בוודאי פסול הוא, ואין אנו יודעים איזה הוא. 20) וכל אחד מהלווים מדחהו אצל הלווה השני, לומר שטרך עלי פסול הוא, ושטרך הכשר הוא על הלווה השני (שם) בעיא שלא נפשטה, וכל ספק ממון - נהנה הנתבע ומפסיד התובע, וכן ברי"ף שם. 21) שהיא מתקנת חכמים, לכל מי ש"כופר בכל" על תביעת חבירו, כמבואר בהל' טוען ונטען פ"א, ה"ג. 22) והרי בוודאי אחד מהם פסול. 23) בכת"י תימן: בין מן הלווה. 24) מלווה שני. ולדעת הרדב"ז, הכוונה ללוקח שקנה נכסים מהלווה, הרי המלוה טורף ממנו את חובו כדין מלוה בשטר, שטורף מנכסים משועבדים. 25) וכבר נתבאר לעיל ה"א, שכל אחת מהן בחזקת כשרות היא ומקבלים עדותה (ע"פ הרי"ף שם).

22 ה. מִי שֶׁהֵבִיא עֵדִים וְנֶחְקְרָה עֵדוּתָן וְהוּזַמּוּ, וְחָזַר
23 וְהֵבִיא עֵדִים אֲחֵרִים בְּאוֹתָהּ הַטַּעֲנָה עַצְמָהּ וְהוּזַמּוּ,
24 אֲפִלּוּ מֵאָה כַּת, וְאַחַר כָּךְ הֵבִיא עֵדִים אֲחֵרִים בְּאוֹתָהּ
25 הַטַּעֲנָה עַצְמָהּ, וְנִמְצֵאת עֵדוּת אֵלּוּ הָאַחֲרוֹנִים מְכֻוֶּנֶת
26 - דָּנִין עַל פִּיהֶן. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהֶחְזַק זֶה שֶׁטָּעַן
27 טַעֲנָה זוֹ לְהָבִיא עֵדִים שַׁקְרָנִים - הֲרֵי לֹא הֶחְזִקוּ אֵלּוּ
28 הָעֵדִים הָאַחֲרוֹנִים שֶׁהֵן מְשַׁקְּרִין[26]. אֲבָל שְׁטָר שֶׁקָּרָא
29 עָלָיו עַרְעָר[27], וְהוּא שֶׁיָּבוֹאוּ שְׁנַיִם וְיֹאמְרוּ: מִמֶּנּוּ
30 שָׁאַל לְזַיֵּף לוֹ שְׁטָר זֶה[28], אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְקַיֵּם הַשְּׁטָר
31 מֵחוֹתָמָיו[29] - אֵין גּוֹבִין בּוֹ לְעוֹלָם[30]. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁאִם
32 בָּאוּ עֵדֵי הַשְּׁטָר וְהֵעִידוּ הֵן בְּעַצְמָן עַל כְּתַב יָדָן[31] -
33 גּוֹבִין בּוֹ.

26) לשמוע לו, שתחזיק אותם כשקרנים (מכות ה, ב) "אם היא (=התובעת) הוחזקה, כל ישראל מי הוחזקו?!".

27) שהלווה הוציא עליו קול שהוא פסול. 28) לחתום עליו בשקר. 29) שזיהו את חתימות העדים מתוך חתימותיהם על שטרות אחרים כשרים, ראה לעיל פ"ו, ה"ב: "הדרך החמישי, שיהיה כתב־ידם יוצא משטרות אחרים" וכו'. 30) שיש לחוש, שהוא עצמו למד לכוון כתב הדומה לחתימותיהם, ומזוייף הוא (כתובות לו, ב וברש"י). 31) והם זוכרים את ההלוואה, ואע"פ שאינם זוכרים אם חתמו עליו, הואיל והם מכירים כתב ידם, רגלים לדבר, שהשטר כשר (כסף־משנה). והש"ך בחו"מ סי' לא ס"ק ד, מסביר, כל שהעדים עצמם מכירים חתימת ידם, אין לחוש שמא טועים הם ומזוייף הוא, וכל זה כשזוכרים ההלוואה, שאם לא כן אין עדותם מועילה בכלל, כמבואר בדברי רבינו לעיל פ"ח, ה"א: "שאין אדם מעיד על כתב־ידו שהוא זה, אלא על הממון שבשטר הוא מעיד שזה חייב לזה, וכתב־ידו הוא כדי להזכיר הדבר". וראה חו"מ סי' סג, סעיף א. ובביאור הגר"א ס"ק ה.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעָן

יום שני ז' תמוז ה'תש"פ

הִלְכוֹת מַמְרִים

1 יֵשׁ בְּכְלָלָן תֵּשַׁע מִצְוֹת. שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ
2 מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פְּרָטָן: א) לַעֲשׂוֹת עַל
3 פִּי הַתּוֹרָה שֶׁאָמְרוּ לָנוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל. ב) שֶׁלֹּא
4 לָסוּר מִדִּבְרֵיהֶם. ג) שֶׁלֹּא לְהוֹסִיף עַל הַתּוֹרָה, לֹא
5 בַּמִּצְוֹת שֶׁבִּכְתָב וְלֹא בְּפֵרוּשָׁן שֶׁלָּמַדְנוּ מִפִּי
6 הַשְּׁמוּעָה. ד) שֶׁלֹּא לִגְרֹעַ מִן הַכֹּל. ה) שֶׁלֹּא לְקַלֵּל
7 אָב וָאֵם. ו) שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתָם. ז) לְכַבְּדָם. ח) לְיָרְאָם.
8 ט) שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַבֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה עַל קוֹל אָבִיו
9 וְאִמּוֹ.
10 וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

11 פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) מתבאר בו, שבית דין הגדול שבירושלים הוא עיקר תורה שבעל־פה. ההבדל המשמעותי בין דברי קבלה לדברי סופרים. שני בתי דין שנחלקו ואינך יודע להיכן הדין נוטה - בשל תורה, הלך אחר המחמיר; בשל סופרים, הלך אחר המקיל.

12 א. בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם[2] הֵם עִקַּר תּוֹרָה
13 שֶׁבְּעַל פֶּה[3], וְהֵם עַמּוּדֵי הַהוֹרָאָה[4], וּמֵהֶם חֹק
14 וּמִשְׁפָּט יוֹצֵא לְכָל יִשְׂרָאֵל[5], וַעֲלֵיהֶן הִבְטִיחָה תּוֹרָה[6].
15 שֶׁנֶּאֱמַר: עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ - זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה[7].
16 וְכָל הַמַּאֲמִין בְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ וּבְתוֹרָתוֹ - חַיָּב לִסְמֹךְ
17 מַעֲשֵׂה הַדָּת עֲלֵיהֶן[8] וְלִשָּׁעֵן עֲלֵיהֶן[9].

~ נקודות משיחות קודש ~

"בית־דין הגדול שבירושלים הם עיקר תורה שבעל־פה, והם עמוד ההוראה, ומהם חוק ומשפט יוצא לכל ישראל".

הבדל מהותי יש בין תפקידם של דייני ישראל, ובין בית־הדין שעליו נצטוו בני נח "לדון בשש מצוות אלו ולהזהיר את העם" (הל' מלכים ספ"ט). אצל בני נח תפקיד השופטים והדיינים הוא לדאוג לקיומם של מצוות בני נח בשלימותן, ולהודיע את הדין המתאים למקרה שהובא לפניהם.

אבל דייני ישראל הם לכל לראש "עיקר תורה שבעל־פה", להם נמסרה התורה שבכתב כדי שילמדוה, יפרשוה, ויחדשו בה, ועל כל דבריהם ישנו ציווי "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל".

ובנוסף לזה הם גם "עמוד ההוראה" וצריכים לברר את ההלכה שבתורה למעשה - הוראה לפועל.

"ומהם חוק ומשפט יוצא לכל ישראל" שתפקידם גם לדאוג לכך שחוקי התורה יגיעו לכל העם.

(על־פי לקו"ש חלק כ"ט עמוד 97 והערה 24)

~ נקודות משיחות קודש ~

"על־פי התורה אשר יורוך – זו מצות־עשה".

"והן הגזירות והתקנות והמנהגות - כל אחד ואחד מאלו שלושה דברים, מצות־עשה לשמוע להן, והעובר על כל אחת מהן עובר בלא־תעשה".

וידועה השגת הראב"ד (ספר המצוות, שורש ראשון) שלפי זה אין כל הבדל בין איסורי תורה ובין דרבנן, כי על כל האיסורים דרבנן ישנו ציווי התורה "לא תסור".

והביאור בזה: ההבדל שבין איסורי תורה לדרבנן הוא שכשהתורה אסרה דבר כלשהו, הרי האיסור הוא על ה"חפצא" של הדבר, היינו על עצם מציאותו - כמו דם, שרצים או חלב שה"חפצא" שלהם הוא איסור. אבל הגזירות והתקנות של חכמים אינם על ה"חפצא" של הדבר, כי־אם על ה"גברא" בלבד, כי אין כח לחכמים לאסור את ה"חפצא" של הדבר.

ונמצא, שבאיסורים דאורייתא יש לכל איסור גדר פרטי משלו, כאיסור דם, איסור חלב וכו', אבל באיסורים דרבנן שווים כולם בגדרם ובתכנם - לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך.

ונפק"מ להלכה: אם עבר על שלושה איסורים, האם נהיה מוחזק לעבור על דברים אסורים.

אם עבר על איסורי דאורייתא שלוש פעמים, הרי לא נעשה מוחזק כי לא עשה את אותו האיסור ג' פעמים. אבל אם עבר על איסורים דרבנן נעשה מוחזק - שמכיון שתכנם זהה, הרי שגם אם עבר על שלושה איסורים שונים נעשה מוחזק.

(על־פי יין מלכות ספר שופטים סימן כ)

2) היושב בלשכת הגזית שבמקדש, ראה לעיל הלכות סנהדרין פרק א, הלכה ג ולקמן הלכה ד. 3) שהיא הפירוש למצוות התורה שבכתב, כלשון רבינו בהקדמתו:

"כל המצוות שניתנו לו למשה בסיני, בפירושן ניתנו... 'והתורה והמצוה'. תורה - זו תורה שבכתב, והמצוה - זו פירושה". 4) מורים איך לפרש את הכתוב, ומה יש להוציא ממנו. 5) משנה בסנהדרין פו, ב "שממנו יוצאה תורה לכל ישראל". 6) התורה סמכה עליהם, בפירוש מצוותיה, שרק הם יפרשוה כמשפט. 7) ספרי, שם. 8) בכתב יד תימן: אליהן. 9) על פירושם. כי רוח ה' תנהלם לכוון ההלכה, ולא יטעו (מלבי"ם לתורה שם).

1 **ב. כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה כְּהוֹרָאָתָן - עוֹבֵר בְּלֹא**
2 **תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תָסוּר מִכָּל הַדָּבָר[10] אֲשֶׁר יַגִּידוּ**
3 **לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל[11]. וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, מִפְּנֵי**
4 **שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין[12]; שֶׁכָּל חָכָם שֶׁמּוֹרֶה[13]**
5 **עַל דִּבְרֵיהֶם - מִיתָתוֹ בְּחֶנֶק, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאִישׁ אֲשֶׁר**
6 **יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן וְגוֹמֵר. אֶחָד דְּבָרִים שֶׁלָּמְדוּ אוֹתָן מִפִּי**
7 **הַשְּׁמוּעָה[14], וְהֵם תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה[15]; וְאֶחָד דְּבָרִים**
8 **שֶׁלָּמְדוּם מִפִּי דַעְתָּם בְּאַחַת מִן הַמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה**
9 **נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן[16], וְנִרְאָה בְּעֵינֵיהֶם שֶׁדָּבָר זֶה כָּךְ הוּא;**
10 **וְאֶחָד דְּבָרִים שֶׁעָשָׂאוּם סְיָג[17] לַתּוֹרָה, וּלְפִי מַה**
11 **שֶׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה, וְהֵן הַגְּזֵרוֹת[18] וְהַתַּקָּנוֹת[19]**
12 **וְהַמִּנְהָגוֹת[20] - כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵאֵלּוּ הַשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים**
13 **מִצְוָת עֲשֵׂה לִשְׁמֹעַ לָהֶן, וְהָעוֹבֵר עַל כָּל אֶחָד מֵהֶן**
14 **- עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה[21]. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: עַל פִּי הַתּוֹרָה**
15 **אֲשֶׁר יוֹרוּךָ - אֵלּוּ הַתַּקָּנוֹת וְהַגְּזֵרוֹת וְהַמִּנְהָגוֹת,**
16 **שֶׁיּוֹרוּ בָּהֶם לָרַבִּים כְּדֵי לְחַזֵּק הַדָּת וּלְתַקֵּן הָעוֹלָם;**
17 **וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ - אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁיִּלְמְדוּ**
18 **אוֹתָן מִן הַדִּין[22] בְּאַחַת מִן הַמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת**
19 **בָּהֶן; מִכָּל הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ - זוֹ הַקַּבָּלָה שֶׁקִּבְּלוּ**
20 **אִישׁ מִפִּי אִישׁ[23].**

10) בכתוב: מן הדבר. 11) ספרי שם. וכן אמרו שם: "ימין ושמאל - אפילו נראים בעיניך על שמאל שהוא ימין, ועל ימין שהוא שמאל - שמע להם". 12) וכלל הוא: אין לוקים על לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין, שלא ניתן לאו זה לאזהרת עונש מלקות כשאר לאווין, אלא להזהירו על עונש מוות, כמבואר לעיל הלכות סנהדרין פרק י"ח, הלכה ב (מכות יג, ב). 13) שממרה, ובדפוס ויניציאה שי"א: שמורד. 14) ששמעו איש מפי איש עד למשה מסיני. 15) שלימדה הקדוש־ברוך־הוא למשה בסיני, ומשה רבינו לא כתבה, אלא לימדה לזקנים וליהושע - בעל פה כדברי רבינו בהקדמתו. 16) הן שלוש עשרה מידות המנויות ב"ברייתא דרבי ישמעאל" המובאת בראש "תורת כהנים". ובסנהדרין פו, א אמרו: "צא ולמד משלוש עשרה מידות, שהתורה נדרשת בהן". 17) גדר. 18) כגון, איסור אכילת בשר עוף בחלב, ראה לקמן פרק ב, הלכה ט. 19) כגון, עירובין ונטילת ידים, ששלמה ובית דינו תיקנון, כמבואר בעירובין כא, ב ובהלכות עירובין פרק א, הלכה ב, וראה הלכות שאר אבות הטומאות פרק ח, הלכה ח. 20) שהחזיקו בהם רבים לחיזוק הדת, או לתיקון העולם, כגון, שלא לעשות מלאכה בערב פסח עד חצות (פסחים נ, א) או חיבוט ערבה בהושענא רבה (סוכה מד, א), או קריאת הלל בראשי חדשים (תענית כח, ב) וכן המנהג של הוצאת המת בבגדי פשתן לבד, שהוא לתיקון העולם. ש"בראשונה הייתה הוצאת המת קשה לקרוביו (=בתכריכין טובים) יותר ממיתתו, עד שהיו קרוביו מניחים אותו ובורחים, עד שבא רבן גמליאל ונהג קלות ראש בעצמו ויצא בכלי פשתן, ונהגו העם אחריו לצאת בכלי פשתן" (מועד קטן כז, ב והלכות אבל פרק ד, הלכה א). 21) של "לא תסור מן הדבר" וגו', וכן אמרו (ברכות יט, ב) "כל מילי דרבנן אסמכינהו על לאו דלא תסור". 22) סנהדרין פז, א "למשפט - זה הדין" ומפרש רש"י: אם נחלק בדבר הלמד בדין גזירה שווה. 23) וכן אומר הכתוב (דברים לב, ז) "שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך". והרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות שורש ראשון אות ד שואל: אם כדברי רבינו, שכל מי שאינו עושה כהוראת בית דין הגדול עובר ב"לא תעשה", ואפילו כשהוא עובר על גזירת חכמים או תקנותיהם עובר בלא תעשה, היה לנו להחמיר בכל דברי סופרים כדברי תורה, שהרי הכול מן התורה הוא, ולמה אמרו: "בשל סופרים הלך אחרי המקיל" (ראה להלן הלכה ה), ובהרבה מקומות מצינו, שהקילו בדברי סופרים יותר מבדברי תורה, ראה שבת לד, א "ספיקא דרבנן להקל", ושם קכח, ב אמרו: "ביטול כלי מהיכנו - דרבנן, צער בעלי חיים דאורייתא, ואתי דאורייתא ודחי דרבנן"! וב"קרית ספר" למבי"ט מתרץ, שהחכמים התנו מתחילה, שהעובר על גזירתם לא יהא עונשו חמור כשל תורה, וגם מחלו בתחילה, שכל ספק דבריהם יידון להקל, אולם כל זה כשעובר על דבריהם להנאתו ולצורכו, אבל החולק על דבריהם ואומר שאינם אמת, הרי זה ממרה על עיקר הוראתם, וביחס אליו לא מחלו חכמים על כבודם, ועליו נאמר: "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך", ואם עמד בסירובו - הרי זה "זקן ממרא", אפילו, כשעבר רק על גזירתם, כמבואר לקמן פרק ד, הלכה א "כגון שהתיר החמץ ביום י"ד בניסן בשעה שישית" ולזה נתכוון רבינו באמרו כאן: "והעובר על כל אחת מהן עובר בלא תעשה". וראה ב"לחם משנה" ששיבח את ההסבר הזה והסכים לו.

21 **ג. דִּבְרֵי קַבָּלָה[24] - אֵין בָּהֶן מַחֲלֹקֶת לְעוֹלָם[25]. וְכָל**
22 **דָּבָר שֶׁתִּמְצָא בּוֹ מַחֲלֹקֶת - בְּיָדוּעַ שֶׁאֵינוֹ קַבָּלָה**
23 **מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ. וּדְבָרִים שֶׁלָּמְדִין מִן הַדִּין[26], אִם**
24 **הִסְכִּימוּ עֲלֵיהֶן בֵּית דִּין הַגָּדוֹל כֻּלָּן - הֲרֵי הִסְכִּימוּ;**
25 **וְאִם נֶחְלְקוּ בָּהֶן - הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב, וּמוֹצִיאִין הַדִּין**
26 **אַחַר הָרַבִּים. וְכֵן הַגְּזֵרוֹת וְהַתַּקָּנוֹת וְהַמִּנְהָגוֹת, אִם**
27 **רָאוּ מִקְצָתָן שֶׁרָאוּי לִגְזֹר גְּזֵרָה אוֹ לְתַקֵּן תַּקָּנָה אוֹ**
28 **שֶׁיַּנִּיחוּ הָעָם הַמִּנְהָג הַזֶּה[27], וְרָאוּ מִקְצָתָן שֶׁאֵין רָאוּי**
29 **לִגְזֹר גְּזֵרָה זוֹ וְלֹא לְתַקֵּן תַּקָּנָה זוֹ וְלֹא לְהַנִּיחַ מִנְהָג**
30 **זֶה[28] - נוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ, וְהוֹלְכִין אַחַר**
31 **רֻבָּן, וּמוֹצִיאִין הַדָּבָר אַחַר הָרַבִּים[29].**

24) שקיבלו מפי משה מסיני. 25) "שהרי מאז ועד עתה לא מצאנו מחלוקת... בין החכמים, שיאמר אחד: המוציא עין חבירו - יוציאו את עינו... ויאמר השני: אינו אלא כופר בלבד שחייב לתת. ולא מצאנו גם כן מחלוקת במה שאמר הכתוב 'פרי עץ הדר' עד שיאמר אחד, שהוא: אתרוג; ויאמר אחר, שהוא: חבושים או רימונים... שכולם פירושים

מקובלים מפי משה" (לשון רבינו בהקדמתו למשנה). 26) מ"גזירה שווה" או מדין "קל וחומר" שהתורה נדרשת בהם. 27) להשאיר להם לנהוג כמנהגם. 28) אלא לבטלו. 29) כמו שאמרו (שבת יג, ב) "נמנו ורבו בית שמאי על בית הלל, ושמונה עשר דברים גזרו בו ביום", ובמועד קטן ג, ב אמרו: רבן גמליאל ובית דינו נמנו על שני פרקים הללו ובטלום", למרות, שכבר נהגו בהם שנים רבות.

1 **ד. כְּשֶׁהָיָה בֵּית דִּין הַגָּדוֹל קַיָּם, לֹא הָיְתָה מַחֲלֹקֶת**
2 **בְּיִשְׂרָאֵל. אֶלָּא כָּל דִּין שֶׁנּוֹלַד בּוֹ סָפֵק לְאֶחָד**
3 **מִיִּשְׂרָאֵל - שׁוֹאֵל לְבֵית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ. אִם יָדְעוּ -**
4 **אָמְרוּ לוֹ; אִם לָאוּ - הֲרֵי הַשּׁוֹאֵל עִם אוֹתוֹ בֵּית דִּין**
5 **אוֹ עִם שְׁלוּחָיו עוֹלִין לִירוּשָׁלַיִם[30] וְשׁוֹאֲלִין לְבֵית דִּין**
6 **שֶׁבְּהַר הַבַּיִת[31]. אִם יָדְעוּ - אָמְרוּ לוֹ; אִם לָאוּ - הַכֹּל**
7 **בָּאִין לְבֵית דִּין שֶׁעַל פֶּתַח הָעֲזָרָה[32]. אִם יָדְעוּ - אָמְרוּ**
8 **לָהֶן; וְאִם לָאוּ - הַכֹּל בָּאִין לְלִשְׁכַּת הַגָּזִית[33] לְבֵית**
9 **דִּין הַגָּדוֹל וְשׁוֹאֲלִין. אִם הָיָה הַדָּבָר שֶׁנּוֹלַד בּוֹ הַסָּפֵק**
10 **לַכֹּל יָדוּעַ אֵצֶל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל, בֵּין מִפִּי הַקַּבָּלָה בֵּין**
11 **מִפִּי הַמִּדָּה שֶׁדָּנוּ בָּהּ - אוֹמְרִים מִיָּד; אִם לֹא הָיָה**
12 **הַדָּבָר בָּרוּר אֵצֶל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל - דָּנִין בּוֹ בִּשְׁעָתָן[34],**
13 **וְנוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין בַּדָּבָר עַד שֶׁיַּסְכִּימוּ כֻּלָּן, אוֹ יַעַמְדוּ**
14 **לְמִנְיָן וְיֵלְכוּ אַחַר הָרֹב, וְיֹאמְרוּ לְכָל הַשּׁוֹאֲלִים: כָּךְ**
15 **הֲלָכָה, וְהוֹלְכִין לָהֶן. מִשֶּׁבָּטַל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל רָבְתָה**
16 **מַחֲלֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל, זֶה מְטַמֵּא וְנוֹתֵן טַעַם לִדְבָרָיו, וְזֶה**
17 **מְטַהֵר וְנוֹתֵן טַעַם לִדְבָרָיו; זֶה אוֹסֵר, וְזֶה מַתִּיר[35].**

30) תוספתא סנהדרין פרק ז, משנה א: "הוא והמופלא שבהן באין לבית דין שבהר הבית", וראה סנהדרין פח, ב "ואם לאו, באין לזה שסמוך לעירו... ואם לאו, באין לזה שעל פתח הר הבית", משמע שהלכו קודם לבית דין שסמוך לעירו, ואחרי כן לזה שעל הר הבית, וכנראה שבנוסח התלמוד שלפני רבינו לא הייתה גירסה זו (כסף משנה). 31) והוא בשער המזרחי, שלפנים מן החיל, לפני עזרת נשים (רש"י בסנהדרין פו, ב). 32) כשעברו עזרת נשים, ובאים לפתח עזרת ישראל (שם). 33) שהיא בנוייה בתוך העזרה, חצייה בקודש וחצייה בחול, "ובחצי של חול היו הסנהדרין יושבין" (הלכות בית הבחירה פרק ה, הלכה י"ז).
34) באותה שעה. 35) בסנהדרין פח, ב אמרו: "משרבו תלמידי שמאי והלל, שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקות בישראל ונעשית תורה כשתי תורות" ורבינו בהקדמתו לפירוש המשנה, מסביר: "כל שני אנשים בהיותם שווים בשכל ובעיון... לא תיפול ביניהם מחלוקת בסברתם בשום פנים... מפני שדעות שניהם היו קרובות זו לזו... אבל כאשר רפתה שקידת התלמידים... ונחלשה סברתם כנגד סברת הלל ושמאי רבותיהם - נפלה מחלוקת ביניהם בעיון... שסברת כל אחד ואחד מהם הייתה לפי שכלו, ולפי מה שיש בידו מן העיקרים".

18 **ה. שְׁנֵי חֲכָמִים אוֹ שְׁנֵי בָּתֵּי דִינִין שֶׁנֶּחְלְקוּ שֶׁלֹּא**
19 **בִּזְמַן הַסַּנְהֶדְרִין[36], אוֹ עַד שֶׁלֹּא הָיָה הַדָּבָר בָּרוּר**
20 **לָהֶן[37], בֵּין בִּזְמַן אֶחָד בֵּין בָּזֶה אַחַר זֶה, אֶחָד מְטַהֵר**
21 **וְאֶחָד מְטַמֵּא, אֶחָד אוֹסֵר וְאֶחָד מַתִּיר, אִם אֵינְךָ**
22 **יוֹדֵעַ לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה: בְּשֶׁל תּוֹרָה - הֵלֵךְ אַחַר**
23 **הַמַּחְמִיר, בְּשֶׁל סוֹפְרִים - הֵלֵךְ אַחַר הַמֵּקֵל[38].**

36) משבטל בית דין הגדול. 37) טרם שבית הדין הגדול סיכם חוות דעתו בנידון, ובינתיים צריכים השואלים לעשות מעשה. ובכתב יד תימן הנוסח: או עד שלא הגיע הדבר להן. כלומר, שהשאלה לא הגיעה עדיין לדיון לפני הסנהדרין. 38) עבודה זרה ז, א וכדברי רבי יהושע בן קרחה. והרשב"א בתשובותיו סימן רנג כותב: "אם נודע האחד, גדול בחכמה ובמניין (ראה לקמן פרק ב, הלכה ב) ויצא שמו כן, הולכים אחריו... היו שניהם שווים ולא נודע מי גדול משניהם, בשל תורה הלך אחר המחמיר" וכו', וייתכן, שגם רבינו סובר כן (לחם משנה).

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) שאין בית דין יכול לבטל גזירה או תקנת בית דין קודמו, עד שיהיה גדול ממנו בחכמה ובמניין. המקרים בהם יכול בית דין לבטל דברי בית דין קודמו למרות שהוא קטן ממנו. שצריך להתיישב היטב כשגוזרים גזירה, אם רוב הציבור יוכל לעמוד בה. הגדרת אזהרת התורה: לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו.

24 **א. בֵּית דִּין גָּדוֹל שֶׁדָּרְשׁוּ בְּאַחַת מִן הַמִּדּוֹת[2] כְּפִי מַה**
25 **שֶׁנִּרְאָה בְּעֵינֵיהֶם שֶׁהַדִּין כָּךְ, וְדָנוּ דִין, וְעָמַד**
26 **אַחֲרֵיהֶם בֵּית דִּין אַחֵר[3], וְנִרְאָה לוֹ טַעַם אַחֵר לִסְתּוֹר**
27 **אוֹתוֹ - הֲרֵי זֶה סוֹתֵר, וְדָן כְּפִי מַה שֶׁנִּרְאָה בְּעֵינָיו.**
28 **שֶׁנֶּאֱמַר: אֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם - אֵינְךָ**
29 **חַיָּב לָלֶכֶת אֶלָּא אַחַר בֵּית דִּין שֶׁבְּדוֹרְךָ[4].**

2) שהתורה נדרשת בהן, ראה לעיל פ"א ה"ב, ובביאורנו. 3) ואפילו אינו גדול מבית־הדין הקודם לא בחכמה ולא במניין, ראה להלן ה"ב. 4) ראש השנה כה, ב: "וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל הדיין שלא היה בימיו? הא, אין לך לילך אלא אצל שופט שבימיך", וכן אמרו שם: "ירובעל בדורו כמשה בדורו... יפתח בדורו כשמואל בדורו". וכן אתה מוצא שתנאים אחרונים חולקים על תנאים ראשונים, ואמוראים אחרונים על אמוראים קודמיהם. ובסוטה כז, ב אמר רבן יוחנן בן זכאי: "עתיד דור אחר לטהר ככר שלישי, שאין לו מקרא מן התורה שהוא טמא", אלא מדין קל־וחומר בלבד, כמבואר שם כט, א (אור שמח). ואע"פ שאנו מוצאים בתלמוד שמקשים ממשנת התנאים על דברי האמוראים, כאילו אין רשות לאמוראים לחלוק עליהם? - אפשר לומר, שמיום חתימת המשנה קיבלו עליהם, שדורות האחרונים לא יחלקו על הראשונים. וכן עשו בחתימת התלמוד, שמיום שנחתם, לא ניתנה רשות לשום אדם לחלוק עליו (כסף־משנה). והשווה דברי רבינו בהקדמתו: "וכן אם לימד אחד מהגאונים שדרך המשפט כך הוא, ונתבאר לבית־דין אחר שעמד אחריו, שאין זה דרך המשפט הכתוב בתלמוד - אין שומעים לראשון, אלא למי שהדעת

נוטה לדבריו... אבל כל הדברים שבתלמוד הבבלי - חייבים כל ישראל ללכת בהם".

1 **ב. בֵּית דִּין שֶׁגָּזְרוּ גְּזֵרָה אוֹ תִּקְּנוּ תַּקָּנָה וְהִנְהִיגוּ**
2 **מִנְהָג, וּפָשַׁט[5] הַדָּבָר בְּכָל יִשְׂרָאֵל, וְעָמַד אַחֲרֵיהֶם**
3 **בֵּית דִּין אַחֵר וּבִקֵּשׁ לְבַטֵּל דְּבָרִים הָרִאשׁוֹנִים, וְלַעֲקֹר**
4 **אוֹתָהּ הַתַּקָּנָה וְאוֹתָהּ הַגְּזֵרָה וְאוֹתוֹ הַמִּנְהָג - אֵינוֹ**
5 **יָכוֹל עַד שֶׁיִּהְיֶה גָּדוֹל מִן הָרִאשׁוֹנִים בְּחָכְמָה[6]**
6 **וּבְמִנְיָן[7]. הָיָה גָּדוֹל בְּחָכְמָה אֲבָל לֹא בְּמִנְיָן, בְּמִנְיָן**
7 **אֲבָל לֹא בְּחָכְמָה - אֵינוֹ יָכוֹל לְבַטֵּל אֶת דְּבָרָיו[8].**
8 **אֲפִלּוּ בָּטַל הַטַּעַם שֶׁבִּגְלָלוֹ גָּזְרוּ הָרִאשׁוֹנִים אוֹ**
9 **הִתְקִינוּ - אֵין הָאַחֲרוֹנִים יְכוֹלִין לְבַטֵּל עַד שֶׁיִּהְיוּ**
10 **גְּדוֹלִים מֵהֶם[9]. וְהֵיאַךְ יִהְיוּ גְּדוֹלִים מֵהֶם בְּמִנְיָן,**
11 **הוֹאִיל וְכָל בֵּית דִּין וּבֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד**
12 **הוּא[10]? זֶה מִנְיָן חַכְמֵי הַדּוֹר, שֶׁהִסְכִּימוּ וְקִבְּלוּ הַדָּבָר**
13 **שֶׁאָמְרוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל[11] וְלֹא חָלְקוּ בּוֹ.**

5) נפוץ ונתקבל. 6) שראש הישיבה של בית־דין האחרון, יהיה מופלג בחכמה יותר מראש הישיבה הקודם (עדיות פ"א, מ"ה, וכפירוש רבינו שם). 7) שיהיה מנין התלמידים של בית־דין האחרון מרובה ממנין התלמידים של בית־דין הקודם, וכדברי רבינו בסמוך. והראב"ד בפירושו למשנה שם, אומר: במנין - במנין שנים, שיהיה ראש בית־דין האחרון זקן מהראשון. 8) שם. 9) ביצה ה, ב. שהרי התורה אמרה (שמות יט, טו) "היו נכונים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה", וממילא אני יודע, שלאחר שלשה ימים, כשקיבלו כבר את התורה הותרו בנשותיהם, ובכל זאת הוצרך הקב"ה להתיר להם בפירוש, ולומר: "לך אמור להם, שובו לכם לאהליכם" (דברים ה, כז), מכאן, שכל דבר הנאסר במנין "צריך מנין אחר להתירו", ואפילו בטל הטעם שבגללו נאסר מקודם. וסובר רבינו, שהכוונה למנין אחר גדול מהקודם (כסף־משנה). 10) ראה לעיל הל' סנהדרין פ"א, ה"ג. 11) שכבר ביאר רבינו בהקדמתו, שכל ראשי הישיבות היו עמהם "בכל דור ודור אלפים ורבבות ששמעו מהם", וכן הוא מדגיש שם: "ואותם חכמים שהתקינו... או שדנו דין ולמדו שהמשפט כך הוא - הם כל חכמי ישראל או רובם".

14 **ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[12] בִּדְבָרִים שֶׁלֹּא אָסְרוּ אוֹתָן**
15 **כְּדֵי לַעֲשׂוֹת סְיָג לַתּוֹרָה, אֶלָּא כִּשְׁאָר[13] דִּינֵי תּוֹרָה;**
16 **אֲבָל דְּבָרִים שֶׁרָאוּ בֵּית דִּין לִגְזֹר וּלְאָסְרָן לַעֲשׂוֹת**
17 **סְיָג[14], אִם פָּשַׁט אִסּוּרָן בְּכָל [יִשְׂרָאֵל] - אֵין בֵּית דִּין**
18 **גָּדוֹל אַחֵר יָכוֹל לְעָקְרָן וּלְהַתִּירָן, אֲפִלּוּ הָיָה גָּדוֹל מִן**
19 **הָרִאשׁוֹנִים[15].**

12) שבית־דין גדול מחבירו יכול לבטל גזירת בית־דין קודמו. 13) בדפוס וינציאה שי"א: בשאר. 14) גדר למשמרת, כגון איסור אכילת בשר עוף בחלב, שנגזר משום שלא יבואו לאכול אכילת בשר בהמה בחלב, כמבואר להלן ה"ט. 15) שהרי אמרו (ע"ז לו, א) "בַּכֹּל, יכול לבטל בית־דין דברי בי"ד חבירו, חוץ משמונה־עשר דבר (שמונה־עשרה גזירות, שגזרו בית שמאי, והן מנויות בשבת יג, ב - יז, ב), שאפילו יבוא אליהו ובית־דינו אין שומעים לו", וסובר רבינו: חוץ משמונה־עשר דבר וכיוצא בהם, שנעשו סייג לתורה (כסף־משנה). ואם לא פשט איסורם בכל ישראל, יתבאר דינם לקמן ה"ז.

20 **ד. וְיֵשׁ לְבֵית דִּין לַעֲקֹר אַף דְּבָרִים אֵלּוּ[16] לְפִי**
21 **שָׁעָה[17], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא קָטָן מִן הָרִאשׁוֹנִים; שֶׁלֹּא**
22 **יְהוּ גְּזֵרוֹת אֵלּוּ חֲמוּרִין מִדִּבְרֵי תּוֹרָה עַצְמָהּ, שֶׁאֲפִלּוּ**
23 **דִּבְרֵי תּוֹרָה יֵשׁ לְכָל בֵּית דִּין לְעָקְרוֹ[18] הוֹרָאַת שָׁעָה[19].**
24 **כֵּיצַד? בֵּית דִּין שֶׁרָאוּ לְחַזֵּק הַדָּת וְלַעֲשׂוֹת סְיָג כְּדֵי**
25 **שֶׁלֹּא יַעַבְרוּ הָעָם עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה - מַכִּין וְעוֹנְשִׁין[20]**
26 **שֶׁלֹּא כַּדִּין[21]; אֲבָל אֵין קוֹבְעִין הַדָּבָר לְדוֹרוֹת**
27 **וְאוֹמְרִים שֶׁהַלָּכָה כָּךְ הוּא. וְכֵן אִם רָאוּ לְפִי שָׁעָה**
28 **לְבַטֵּל מִצְוֹת עֲשֵׂה אוֹ לַעֲבֹר עַל מִצְוַת לֹא תַּעֲשֶׂה,**
29 **כְּדֵי לְהַחֲזִיר רַבִּים לַדָּת[22] אוֹ לְהַצִּיל רַבִּים מִיִּשְׂרָאֵל**
30 **מִלְּהִכָּשֵׁל בִּדְבָרִים אֲחֵרִים - עוֹשִׂין לְפִי מַה שֶּׁצְּרִיכָה**
31 **הַשָּׁעָה. כְּשֵׁם שֶׁהָרוֹפֵא חוֹתֵךְ יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ שֶׁל זֶה[23],**
32 **כְּדֵי שֶׁיִּחְיֶה כֻּלּוֹ; כָּךְ בֵּית דִּין מוֹרִים בִּזְמַן מִן**
33 **הַזְּמַנִּים לַעֲבֹר עַל קְצָת מִצְוֹת לְפִי שָׁעָה, כְּדֵי**
34 **שֶׁיִּתְקַיְּמוּ [כֻּלָּם][24]. כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים**
35 **הָרִאשׁוֹנִים[25]: חָלֵל עָלָיו[26] שַׁבָּת אַחַת, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמֹר**
36 **שַׁבָּתוֹת הַרְבֵּה[27].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה".

צריך להבין מה ההבדל בין הלימוד "חלל עליו שבת אחת כו'" ובין הלימוד שלמסקנת הגמרא (יומא פה.) אין עליו פירכא - "וחי בהם, ולא שימות בהם".

ועוד, מדוע הוצרכה הגמרא ללמוד שוב שפיקוח נפש דוחה שבת מ"וחי בהם, ולא שימות בהם", הרי מפסוק זה עצמו ישנו כבר לימוד קודם (בגמרא, יומא שם) שפיקוח נפש דוחה כל התורה כולה, והלא שבת היא בכלל כל המצוות שנדחות מפני פיקוח נפש.

גם ברמב"ם מצינו שהביא לימוד זה פעמיים, בהלכות יסודי התורה (פ"ה ה"א) ובהלכות שבת (פ"ב ה"ד), אלא שבלימוד על שבת שינה מלשון הגמרא, ובמקום "...אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, וחי בהם ולא שימות בהם" כתב בהלכות שבת "אשר יעשה אותם וחי בהם, ולא שימות בהם".

והביאור הוא, לשיטת הרמב"ם דחיית פיקוח נפש את כל התורה כולה, שונה בגדרה מדחיית פיקוח נפש את השבת. בכל המצוות חיובי התורה קיימים ועומדים אלא שבמקום פיקוח נפש הם נדחים, אבל שבת אינה רק דחויה מפני פיקוח נפש אלא שאין כל חיוב על שמירתה, ובמקום פיקוח נפש לא ציוותה התורה על השבת כלל.

עניין זה מדוייק ברמב"ם הלכות שבת, ששינה מלשון הלימוד בש"ס (ומהלימוד שלו עצמו בהלכות יסודי התורה

המדבר בדחיית כל התורה כולה), כי שם, קודם מביאה הגמרא את הפסוק "...וחי בהם" ואח"כ את הלימוד "וחי בהם ולא שימות בהם", כיון שזהו הלימוד המיוחד על כך שפיקוח נפש דוחה את כל המצוות, אבל לעניין שבת לא כתב זאת הרמב"ם בלשון של לימוד אלא כהמשך ופירוש של הפסוק "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ולא שימות בהם" כי אין הפשט שהשבת דחויה מפני פיקוח נפש אלא שמלכתחילה אין כל חיוב שבת במקום פיקוח נפש.

בסיבת ההבדל בדין פיקוח נפש בשבת ובכל המצוות, יש לומר - שהשבת היא אות בין הקב"ה ובין ישראל, וכפירש"י "אות גדולה היא בינינו שבחרתי בכם בהנחילי לכם את יום מנוחתי למנוחה", ומכיון שה"אות הגדולה" שבין הקב"ה וישראל היא תוכנה של השביתה בשבת, אין היא מתקיימת כלל במקום פיקוח נפש של איש מישראל. זהו ההבדל בין הלימוד "חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה" ובין הלימוד "וחי בהם", כי ב"חלל עליו כו'" מודגש שאמנם עכשיו יש כאן **חילול** שבת, והשבת היא דחויה אצל פיקוח נפש כמו כל המצוות, אבל בלימוד מ"וחי בהם" משמע שאין כאן כל חילול שבת כי זו לא נצטוותה כלל במקום פיקוח נפש.

(על־פי לקו"ש חלק כ"ז עמוד 138)

16) שנאסרו משום סייג לתורה. 17) לציין, שזה רק לפי שעה ובאופן זמני. 18) בכת"י תימן: לעקרן. 19) לא שיקבע הדבר הוראה לדורות. ומשמיענו רבינו, שאין אומרים בזה: "חכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה". ראה כתובות פג, ב (כסף־משנה). 20) מכים - מלקות; ועונשים - עונש מיתה. 21) שלא מן התורה, כלשון רבינו לעיל הל' סנהדרין פכ"ד, ה"ד: "מעשה והלקו אדם שבעל אשתו תחת אילן (=מקום גלוי), ומעשה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יוונים (=שהיו מצוות בזויות בעיניהם) והביאוהו לבית־דין וסקלוהו", והכל משום סייג לתורה, כמבואר בסנהדרין מו, א. וראה רש"י בגיטין ס, א על הפסוק (תהלים קיט, קכו) "עת לעשות לה' הפרו תורתך", שמפרש: "אם באה עת לעשות תקנה לשם שמים - הפרו דברי תורה לשעה הצריכה". 22) כגון להקריב קרבן בחוץ, שיש בו איסור 'עשה', שנאמר (דברים יב, יד) "ושם תעשה כל אשר אנכי מצוך" - זו מצות־עשה להקריב בבית הבחירה בלבד, וגם איסור לא־תעשה שנאמר (שם, יג) "השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה", ו"השמר" - אינו אלא לא־תעשה (ראה הל' מעשה הקרבנות פי"ח ה"ב), ואליהו הנביא הקריב עולה בהר הכרמל, כדי להכחיש את נביאי הבעל, ובזה החזיר את ישראל למוטב והשיבם מעבודה־זרה (יבמות צ, ב. וסנהדרין צ, א) והשווה הל' יסודי התורה פ"ט, ה"ג. 23) שלקתה ידו בהרעלת דם. 24) כאילו כל המצוות הן גוף אחד, ומבטלים מקצתן לקיים את השאר (רדב"ז). 25) יומא פה, ב. 26) על החולה, לעשות לו כל צרכיו בשבת, שדחויה היא שבת אצל סכנת נפשות (הל' שבת פ"ב, ה"א). 27) "שאין משפטי התורה נקמה בעולם, אלא רחמים וחסד ושלום בעולם" (לשון רבינו שם, ה"ג).

ה. בֵּית דִּין שֶׁנִּרְאָה לָהֶן לִגְזֹר גְּזֵרָה[28] אוֹ לְתַקֵּן תַּקָּנָה[29] אוֹ לְהַנְהִיג מִנְהָג - צְרִיכִין לְהִתְיַשֵּׁב בַּדָּבָר וְלֵידַע תְּחִלָּה אִם רֹב הַצִּבּוּר יְכוֹלִין לַעֲמֹד בָּהֶן אוֹ אִם אֵין יְכוֹלִין לַעֲמֹד. וּלְעוֹלָם אֵין גּוֹזְרִין גְּזֵרָה עַל הַצִّבּוּר, אֶלָּא אִם כֵּן רֹב הַצִּבּוּר יְכוֹלִין לַעֲמֹד בָּהּ[30].

28) שיש בה משום סייג לתורה, כמו שאמרו (יבמות כא, א) "ושמרתם את משמרתי" - עשו משמרת למשמרתי, והחכמים קוראים לה: "גזירה" (מלשון רבינו בהקדמתו לפירוש המשנה, ד"ה "והחלק הרביעי"). 29) בדברים הנוהגים בין בני אדם שאין בהם תוספת במצוה ולא גרעון, או בדברים שהם תועלת לבני אדם בדברי תורה, וקראו אותם: "תקנות ומנהגות", מהן - בענין איסור והיתר; ומהן - בענין הממונות (לשון רבינו שם ד"ה "והחלק החמישי"). 30) ע"ז לו, א. שנאמר (מלאכי ג, ט) "במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים הגוי כולו" - עד שהגוי כולו יוכל לעמוד בה, ובהוריות ג, ב אמרו בקשר לזה: רובו ככולו. ורש"י בע"ז שם מפרש: במארה אתם נארים - אתם מקבלים עליכם גזירה בארור ובקללה... ואח"כ אתם גוזלים אותי, שאתם נהנים מן הארורים.

ו. הֲרֵי שֶׁגָּזְרוּ בֵּית דִּין גְּזֵרָה, וְדִמּוּ שֶׁרֹּב הַקָּהָל יְכוֹלִין לַעֲמֹד בָּהּ, וְאַחַר שֶׁגְּזָרוּהָ פִּקְפְּקוּ[31] הָעָם בָּהּ וְלֹא פָּשְׁטָה בְּרֹב הַקָּהָל - הֲרֵי זוֹ בִּטֵּלָה[32], וְאֵינָן רַשָּׁאִין לָכֹף אֶת הָעָם לָלֶכֶת בָּהּ.

31) זלזלו, כמו: "שפקפק בטהרת ידים" (עדויות פ"ה, מ"ו), ומפרש הרע"ב (וכן רש"י בברכות יט, א): שזלזל. 32) ירושלמי ע"ז פ"ב, ה"ח: "מקובל אני מרבי אלעזר ברבי צדוק, שכל גזירה שבית־דין גוזרים, ואין רוב ציבור מקבלים עליהם - אינה גזירה", ואינה צריכה שום בית־דין לבטלה (לחם־משנה).

ז. גָּזְרוּ וְדִמּוּ שֶׁפָּשְׁטָה בְּכָל יִשְׂרָאֵל, וְעָמַד הַדָּבָר כֵּן שָׁנִים רַבּוֹת, וּלְאַחַר זְמַן מֻרְבֶּה עָמַד בֵּית דִּין אַחֵר וּבָדַק בְּכָל יִשְׂרָאֵל וְרָאָה שֶׁאֵין אוֹתָהּ הַגְּזֵרָה פּוֹשֶׁטֶת בְּכָל יִשְׂרָאֵל - יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לְבַטֵּל, וַאֲפִלּוּ הָיָה פָּחוֹת מִבֵּית דִּין הָרִאשׁוֹן בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן[33].

33) שהרי רבי יהודה נשיאה (=נכדו של רבי) התיר שמן של גויים, למרות שגזרו עליו תלמידי שמאי והלל, שהיו גדולים ממנו, אלא מפני שבדק עליו, ומצא שלא פשט איסורו ברוב ישראל, נמנה עליו עם בית־דינו והתירוהו (ע"ז שם). נמצאת למד, שיש שלשה חילוקים בדבר, א) בית־דין שדרש באחת מן המדות ודן דין, ועמד בית־דין אחר ומצא טעם לסתרו - הרי זה סותר, ואפילו הוא פחות מבית־דין הראשון (לעיל ה"א), ב) אם גזר בית־דין או תיקן או הנהיג ופשט הדבר בכל ישראל, אין בית־דין אחר יכול לבטלו אלא־אם־כן היה גדול ממנו בחכמה ובמנין (לעיל ה"ב). ג)

גזר בית־דין כדי לעשות סייג לתורה, ופשטה גזירתו בכל ישראל, אין שום בית־דין שבעולם יכול לעקרה ולהתירה (לעיל ה"ג), ואם נודע שלא פשטה הגזירה בכל ישראל, אפילו בית־דין שאינו גדול כראשון - יכול לבטלה (רדב"ז לעיל ה"ג).

1 **ח. וְכָל בֵּית דִּין שֶׁהִתִּיר שְׁנֵי דְבָרִים - אַל יְמַהֵר**
2 **לְהַתִּיר דָּבָר שְׁלִישִׁי[34].**

34) שהרי רבי יהודה נשיאה לא רצה להתיר פת של גויים, מפני שכבר התיר שני דברים, ולא רצה שיקראו לבית־דינו: "בית־דין המתיר" (ע"ז לז, א), וכן בירושלמי שם פ"ב, ה"ח: "כל בית־דין דשרו (=שמתירים) שלשה דברים, נקרא: בי דינא שריא", וראה עדויות פ"ח, מ"ד: "וקרו ליה אסי שריא".

3 **ט. הוֹאִיל וְיֵשׁ[35] לְבֵית דִּין לִגְזֹר וְלֶאֱסֹר דָּבָר הַמַּתָּר**
4 **וְיַעֲמֹד אִסּוּרוֹ לְדוֹרוֹת[36], וְכֵן יֵשׁ לָהֶן לְהַתִּיר אִסּוּרֵי**
5 **תּוֹרָה[37] לְפִי שָׁעָה, מַהוּ זֶה שֶׁהִזְהִירָה הַתּוֹרָה: לֹא**
6 **תֹסֵף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ? שֶׁלֹּא לְהוֹסִיף עַל דִּבְרֵי**
7 **תּוֹרָה[38] וְלֹא לִגְרֹעַ מֵהֶן[39] וְלִקְבֹּעַ הַדָּבָר לְעוֹלָם**
8 **בְּדָבָר[40] שֶׁהוּא מִן הַתּוֹרָה[41], בֵּין בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב בֵּין**
9 **בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה[42]. כֵּיצַד? הֲרֵי כָּתוּב בַּתּוֹרָה: לֹא**
10 **תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[43], שֶׁזֶּה**
11 **הַכָּתוּב אָסַר לְבַשֵּׁל וְלֶאֱכֹל בָּשָׂר בְּחָלָב, בֵּין בְּשַׂר**
12 **בְּהֵמָה בֵּין בְּשַׂר חַיָּה; אֲבָל בְּשַׂר הָעוֹף - מֵתֶר מִן הַחָלָב**
13 **מִן הַתּוֹרָה[44]. אִם יָבוֹא בֵּית דִּין וְיַתִּיר בְּשַׂר חַיָּה**
14 **בְּחָלָב - הֲרֵי זֶה גּוֹרֵעַ[45]; וְאִם יֶאֱסֹר בְּשַׂר הָעוֹף**
15 **וְיֹאמַר שֶׁהוּא בִּכְלַל הַגְּדִי וְהוּא אָסוּר מִן הַתּוֹרָה -**
16 **הֲרֵי זֶה מוֹסִיף[46]. אֲבָל אִם אָמַר: בְּשַׂר הָעוֹף מֵתֶר מִן**
17 **הַתּוֹרָה, וְאָנוּ נֶאֱסֹר אוֹתוֹ, וְנוֹדִיעַ לָעָם שֶׁהוּא גְזֵרָה,**
18 **שֶׁלֹּא יָבוֹא מִן הַדָּבָר חוֹבָה וְיֹאמְרוּ: הָעוֹף מֵתֶר מִפְּנֵי**
19 **שֶׁלֹּא נִתְפְּרֵשׁ, כָּךְ הַחַיָּה מֻתֶּרֶת שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְפָּרְשָׁה;**
20 **וְיָבוֹא אַחֵר לוֹמַר: אַף בְּשַׂר בְּהֵמָה מֻתֶּרֶת, חוּץ מִן**
21 **הָעֵז[47]; וְיָבוֹא אַחֵר לוֹמַר: אַף בְּשַׂר הָעֵז מֻתָּר בַּחֲלֵב**
22 **פָּרָה אוֹ הַכִּבְשָׂה, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אֶלָּא 'אִמּוֹ', שֶׁהִיא**
23 **מִינוֹ; וְיָבוֹא אַחֵר לוֹמַר: אַף בַּחֲלֵב הָעֵז שֶׁאֵינָהּ אִמּוֹ**
24 **מֻתָּר, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אֶלָּא 'אִמּוֹ'; לְפִיכָךְ נֶאֱסֹר כָּל בָּשָׂר**
25 **בְּחָלָב, אֲפִלּוּ בְּשַׂר עוֹף - אֵין זֶה מוֹסִיף, אֶלָּא עוֹשֶׂה**
26 **סְיָג לַתּוֹרָה[48]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[49].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו.. כו".

האיסור שלא להוסיף על מצוות התורה מוזכר פעמיים, האחד בפסוק הנ"ל בפרשת ראה (יג, א.), והשני קודם לכן בפרשת ואתחנן (ד, ב.) "לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו כו'".

הרמב"ם מזכיר איסור "בל תוסיף" שלוש פעמים: כאן, בהל' יסודי התורה רפ"ט, ובספר המצוות (ל"ת שי"ג ושי"ד), ובשלושת המקומות לא ציטט את הפסוק מפרשת ואתחנן אלא רק את הפסוק מפרשת ראה, וצריך להבין טעם הדבר.

ובביאור ההבדל שביניהם, יש לומר: על איסור "בל תוסיף" שבפרשת ואתחנן, מפרש רש"י "כגון חמש פרשיות בתפילין... וחמש גדילים בציצית". ואילו על הפסוק בפרשת ראה, מפרש: "כגון חמש טוטפות בתפילין וארבע ברכות בברכת כהנים". כי חמש פרשיות בתפילין וחמש גדילים בציצית הם הוספה על המצוה עצמה, היינו על תרי"ג מצוות, שהרי רק ארבע פרשיות בתורה מדברים במצות תפילין, וכל המוסיף יוסיף פרשיה שאינה ממין המצוה - תפילין. וכן הוא בחמש גדילים בציצית, שהרי התורה ציוותה על ארבע ציציות לארבע כנפות הבגד, ולכן גדיל חמישי אינו ממין המצוה כלל.

אבל בפרשת ראה, חידשה התורה דין נוסף, שגם הוספה באותה מצוה גופא - אסורה, ולכן הביא רש"י הדוגמאות של חמש טוטפות וארבע ברכות בברכת כהנים, כי הטוטפות הם עניין לעצמן ולשם זיכרון (שהרי במדבר לא נאמרו עדיין פרשיות שמע והיה אם שמוע, ומכל־מקום הניחו התפילין עם שתי פרשיות בלבד, ושתי טוטפות ריקות - כי כאמור הן עניין לעצמו).

(על־פי לקו"ש חלק ט"ו עמוד 138 הערה 8, ולקו"ש חלק ט' לפרשת ואתחנן)

35) רשאי. 36) כמבואר לעיל פ"א ה"ג, ובפרק זה ה"ג. 37) כאמור לעיל ה"ד. 38) אפילו לפי שעה, בצורה האמורה להלן. 39) מדברי תורה. 40) בדפוס רומי ר"מ, וכן בכת"י תימן: תיבה זו איננה. 41) כלומר, אסור להוסיף ולומר שזה אסור מן התורה, אלא צריך לציין, שהוספה זו היא מדבריהם ואינה אלא גזירה משום סייג לתורה; וכן אסור להתיר דבר מן התורה ולבטלו לעולם, שהרי זה גורע ממצוות התורה, אלא מבטלו לפי שעה, כדי להחזיר רבים לדת, כפי שהשעה צריכה, ומדגיש בביטולו שזו הוראת שעה בלבד. 42) אפילו דברים שנאמרו למשה מסיני בעל־פה, אסור להוסיף עליהם ולגרוע מהם. והשווה דברי רבינו בהקדמתו לפירוש המשנה, ד"ה החלק הראשון: "ואין הפרש בין שיוסיף ויגרע על הפסוק, ובין שיוסיף ויגרע על הפירוש המקובל", וכן בפירושו לפרק "חלק" (הפרק העשירי בסנהדרין) בהקדמתו שם ב"יסוד התשיעי": "ועליה אין להוסיף, וממנה אין לגרוע, לא בתורה שבכתב ולא בתורה שבעל־פה". והראב"ד חולק, ולדעתו אין איסור "בל תוסיף" אלא במצוות־עשה, כגון לולב ותפילין וציצית, בין לשעה בין לדורות, בין שקבע שהוא מן התורה, בין שלא קבע. וב"ספרי" פ' ראה, אות פב שנינו: "לא תוסף עליו - מנין שאין מוסיפים לא על הלולב (=יותר מארבעה מינים), ולא על הציצית (=יותר מארבעה חוטים), תלמוד־לומר לא תוסף עליו. ומנין שאין פוחתים מהם, תלמוד־לומר ולא תגרע ממנו". 43) חולין קטו, ב. 44) שם קיג, א: שנאמר "בחלב אמו" - יצא עוף שאין לו חלב אם, וכדעת רבי יוסי הגלילי שם. 45) מתורה שבעל־פה.

46) על תורה שבכתב. 47) שלא נאמרה בהמה אלא "גדי" בלבד. 48) וראוי להעיר, שבהל' מאכלות אסורות פ"ט ה"ד, כותב רבינו: "וכן בשר חיה ועוף, בין בחלב חיה בין בחלב בהמה, אינו אסור באכילה מן התורה... ואסור באכילה מדברי סופרים" וכו'. הרי שהשווה דין חיה לדין עוף בחלב, ששניהם מותרים מן התורה, וכבר נאמרו בזה הרבה תירוצים (ראה רדב"ז וכסף־משנה). אולם המחוור שבהם, הוא דעת הרב מאיר אנשיכון, הובא ב"מרכבת המשנה", שתיבות: "וכן בשר חיה" אין שייכות להתחלת הלכה ד, אלא חוזרות אל סוף הלכה ג, וכוונת רבינו לומר: וכן בשר חיה, היא בכלל איסור אכילת בהמה בחלב, וה'סדר' טעה בקביעת הנקודה, וסימנה שלא במקומה. והלכה ד' צריכה להתחיל במלים: ועוף וכו'. דוגמה לזה, דברי רבינו בהל' אבות הטומאות פי"ב, ה"ז: "אחר שנגמר הכלי, מצרף מה שבתוכו" וכו' ושתי המלים הראשונות אין להן כל קשר עם המשפט הבא. אולם בכת"י נמצאות מלים אלה בסוף ההלכה הקודמת... "ועדיין הוא לח אחר שנגמר". ואח"כ מתחילה הלכה ז "הכלי מצרף" וכו'. ראה מבוא לצילום משנה־תורה דפוס רומי ר"מ - להרב י. ל. מימון עמ' 12. 49) כגון, אם יאמר אדם: אין איסור דם מן התורה אלא דם בהמה ועוף, ככתוב (ויקרא ז, כו) "וכל דם לא תאכלו... לעוף ולבהמה" ודם חיה מותר מן התורה - הרי זה גורע, כי חיה בכלל בהמה היא (הל' מאכלות אסורות פ"ו, ה"א), ואם יאמר: דם אדם אסור מן התורה, הרי זה מוסיף, שאין דם אדם אסור אלא מדברי סופרים, כמבואר שם ה"ב (רדב"ז). והשווה הקדמת פירוש המשנה לרבינו, בד"ה והמתנבא בשם... "החלק הראשון", שרבינו מדגים שם: "כגון שיאמר: הקב"ה אמר אלי כי הערלה היא שתי שנים, ואחר שתי שנים מותר לאכול הפירות הנטועים, או שיאמר: הקב"ה אמר אלי, שהערלה אסור לאכול אותה ארבע שנים, חלף מה שאמר הקב"ה: שלש שנים יהיה לכם ערלים (ויקרא יט, כג) וכדומה לו".

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) איזה זקן ממרא וכיצד דנים אותו. מה בין אפיקורוס לזקן ממרא. ארבעה הרוגי בית דין שצריכים הכרזה.

1 **א. מִי שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה[2] - אֵינוֹ זָקֵן**
2 **מַמְרֵא הָאָמוּר בַּתּוֹרָה[3]; אֶלָּא הֲרֵי זֶה בִּכְלַל**
3 **הָאֶפִּיקוֹרוֹסִין[4], [וּמִיתָתוֹ בְּכָל אָדָם][5].**

2) פירוש המצוות, שלימדו הקב"ה למשה מסיני, והוא הנקרא: "מפי השמועה", כדברי רבינו לעיל פ"א, ה"ב. ובהקדמתו לספר זה, אומר רבינו: "ואתנה לך את לחות האבן והתורה והמצוה (שמות כד, יב), תורה - זו תורה שבכתב; והמצוה - זו פירושה... ומצוה זו - היא הנקראת תורה שבעל־פה". 3) דברים יז, יב. 4) בדפוס רומי, וכן בכת"י תימן: המינים. 5) בדפוס הנ"ל: ביד כל אדם. כלומר, אין צורך שבית־דין ידונו, אלא כל אחד מצווה להרגו, כמבואר להלן ה"ב. ורבינו בפירושו למשנה סנהדרין פי"א מ"ג, אומר: "האתה סובר, שיאמר אדם שדעתו ואמונתו, השניות, או דבר אחר... מכחיש למה שכתוב בתורה: ה' אלהינו ה' אחד, שנאמר אדם כזה אינו נהרג, או שהוא זקן ממרא, ודאי זה יהרג, משום שיצא מן הכלל, כלומר מכלל ישראל... שאין זקן ממרא ההורס לחומת התורה... אלא אדם שהוא רואה דבריו יותר מדברי בית־דין הגדול, ולכן חייבתו תורה מיתה, לכבוד בית־דין ומעלתו, כמו שחייב המקלל אביו ואמו מיתה לכבוד אביו ואמו" וכו'.

4 **ב. מֵאַחַר שֶׁנִּתְפַּרְסֵם שֶׁהוּא כּוֹפֵר בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה**
5 **- [מוֹרִידִין אוֹתוֹ][6] וְלֹא מַעֲלִין[7]. וַהֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר כָּל**
6 **הָאֶפִּיקוֹרוֹסִין וְהָאוֹמְרִין אֵין תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם[8]**
7 **וְהַמּוֹסְרִין[9] וְהַמּוּמָרִין[10]. שֶׁכָּל אֵלּוּ אֵינָם בִּכְלַל**
8 **יִשְׂרָאֵל, וְאֵין צָרִיךְ לֹא עֵדִים וְלֹא הַתְרָאָה וְלֹא**
9 **דַּיָּנִים, [אֶלָּא כָּל הַהוֹרֵג אֶחָד מֵהֶן - עָשָׂה מִצְוָה**
10 **גְּדוֹלָה וְהֵסִיר הַמִּכְשׁוֹל][11].**

6) לבור. 7) שאם היה בבור סולם, מסלקו ואינו מניחו לעלות בו (ע"ז כו, ב), והשווה הל' רוצח פ"ד, ה"י. 8) אלא משה רבינו מפי עצמו אמרה. 9) שמוסר ממון ישראל ליד גוי אנס, ראה הל' חובל ומזיק פ"ח ה"ט־י, והל' תשובה פ"ג הי"ב. 10) בדפוסים קדומים, וכן בכת"יד תימן: והמשומדים. והם שהחזיקו עצמם לעבור עבירה בזדון ולהכעיס, ונמצא כאילו בטלה מצוה זו מן העולם אצלם, וכן החוזרים לדתי עובדי־כוכבים בשעה שגוזרים גזירה וידבק בהם (הל' תשובה פ"ג, ה"ט). 11) ע"ז שם. ובסנהדרין צט, א שנינו: "ואפילו אמר: כל התורה כולה מן השמים חוץ מדקדוק זה (=חסרות ויתרות), מקל־וחומר זה, מגזירה־שוה זו, זה הוא: כי דבר ה' בזה", והושווה שם למי שאומר: אין תורה מן השמים. ובהל' ע"ז פ"י ה"א, כותב רבינו: "מצוה לאבדם ביד, ולהורידם לבאר שחת מפני שהם מצרים לישראל ומסירים את העם מאחרי ה', כצדוק ובייתוס ותלמידיהם, שם רשעים ירקב". וראה פירוש המשנה לרבינו חולין פ"א, מ"ב.

11 **ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאִישׁ שֶׁכָּפַר בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל**
12 **פֶּה בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ[12] וּבִדְבָרִים שֶׁנִּגְרְאוּ לוֹ, וְהָלַךְ אַחַר**
13 **דַּעְתּוֹ הַקַּלָּה וְאַחַר שְׁרִירוּת לִבּוֹ[13], וְכוֹפֵר בַּתּוֹרָה**
14 **שֶׁבְּעַל פֶּה תְּחִלָּה, כְּצָדוֹק וּבַיְתוֹס[14] וְכֵן כָּל הַתּוֹעִים**
15 **אַחֲרָיו. אֲבָל בְּנֵי הַתּוֹעִים הָאֵלֶּה וּבְנֵי בְנֵיהֶם,**
16 **שֶׁהִדִּיחוּ אוֹתָם אֲבוֹתָם, וְנוֹלְדוּ בֵּין הַקְּרָאִים וְגִדְּלוּ**
17 **אוֹתָם עַל דַּעְתָּם[15] - הֲרֵי הוּא כְּתִינוֹק שֶׁנִּשְׁבָּה בֵּינֵיהֶם**
18 **וְגִדְּלוּהוּ[16], וְאֵינוֹ זָרִיז לֵאֶחֹז בְּדַרְכֵי הַמִּצְוֹת, שֶׁהֲרֵי**
19 **הוּא כְּאָנוּס[17]. וְאַף עַל פִּי שֶׁשָּׁמַע אַחַר כָּךְ [שֶׁהוּא**
20 **יְהוּדִי, וְרָאָה הַיְּהוּדִים וְדָתָם - הֲרֵי הוּא כְּאָנוּס,**
21 **שֶׁהֲרֵי גִּדְּלוּהוּ עַל טָעוּתָם]. כָּךְ אֵלּוּ שֶׁאָמַרְנוּ,**
22 **הָאוֹחֲזִים בְּדַרְכֵי אֲבוֹתָם הַקְּרָאִים שֶׁטָּעוּ[18]. לְפִיכָךְ**
23 **רָאוּי לְהַחֲזִירָן בִּתְשׁוּבָה, וּלְמָשְׁכָם בִּדְבָרֵי שָׁלוֹם, עַד**
24 **שֶׁיַּחְזְרוּ לְאֵיתָן הַתּוֹרָה[19].**

12) בהכרתו. 13) מלשון הכתוב דברים כט, יח. 14) שכפרו בתורה שבעל־פה, והם תלמידי אנטיגנוס איש סוכו, כמפורש באבות דרבי נתן פ"ה מ"ב, ראה הל' תשובה

פ"ג, ה"ח. ובפירוש המשנה אבות פ"א, מ"ג: אומר רבינו: שכל אחד מהם אמר לסיעתו, שהוא מאמין בתורה וחולק על הקבלה, ומאז יצאו הכתות הרעות, הנקראות במצרים: "קראים", ואצל החכמים - צדוקים וביתוסים, והם מפרשים הפסוקים, כפי מה שיראה להם, ואינם שומעים לחכמים כלל. 15) בדפוס רומי, וכן בכת"יד תימן: ונולדו במינות, וגידלו אותם עליו. 16) שם: הרי הם כתינוק שנשבה לבין הגויים, וגידלוהו הגויים על דתם שהוא אנוס. 17) ואינו חייב אלא להביא חטאת אחת על כל עבירה ועבירה שעשה (שבת סח, ב. והל' שגגות פ"ב, ה"ו). 18) דינם כאנוסים. 19) לחוזק התורה ולתקפה. ובדפוסים קדומים, וכן בכת"י תימן, נוסף כאן: ולא ימהר אדם להרגן. וכתב הרדב"ז: נתכוון רבינו ללמד זכות על הקראים, אבל הנמצאים בזמננו, אם אפשר בידינו להורידם, היה מצוה להורידם, שהרי בכל יום אנו מחזירים אותם למוטב... והם מחרפים ומגדפים את בעל הקבלה, ואין לדונם כאנוסים, אלא ככופרים בתורה שבעל־פה. וראה בתשובותיו ח"ב סימן תשצו. ובמוספנו "תשובות הרמב"ם" הבאנו תשובת רבינו בענין זה.

ד. אֲבָל זָקֵן מַמְרֵא הָאָמוּר בַּתּוֹרָה הוּא חָכָם אֶחָד מֵחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ קַבָּלָה[20] וְדָן וּמוֹרֶה בְּדִבְרֵי תּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁיָּדוּנוּ וְיוֹרוּ כָּל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל[21], שֶׁבָּאת לוֹ מַחֲלֹקֶת בְּדִין מִן הַדִּינִים עִם בֵּית דִּין הַגָּדוֹל, וְלֹא חָזַר לְדִבְרֵיהֶם, אֶלָּא חָלַק עֲלֵיהֶם וְהוֹרָה לַעֲשׂוֹת שֶׁלֹּא כְּהוֹרָאָתָן - גָּזְרָה עָלָיו תּוֹרָה מִיתָה[22]. וּמִתְוַדֶּה, וְיֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא[23]. אַף עַל פִּי שֶׁהוּא דָן[24] וְהֵן דָּנִים, הוּא קִבֵּל[25] וְהֵם קִבְּלוּ - הֲרֵי הַתּוֹרָה חֲלֻקָּה לָהֶם כָּבוֹד[26]. וְאִם רָצוּ בֵּית דִּין לִמְחֹל עַל כְּבוֹדָן וּלְהַנִּיחוֹ - אֵינָן יְכוֹלִין, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְבּוּ מַחֲלוֹקוֹת בְּיִשְׂרָאֵל[27].

20) שהוא מודה בתורה שבעל־פה ובקבלת החכמים איש מפי איש עד למשה מסיני. 21) על־פי השמועה, ועל־פי המדות שהתורה נדרשת בהן. 22) דברים יז, יב "ומת האיש ההוא". 23) משנה בסנהדרין מג, ב: "שכן דרך כל המומתין מתוודין, שכל המתוודה יש לו חלק לעולם הבא", וראה לעיל הל' סנהדרין פי"ג, ה"א ובביאורנו שם. ולא נתכוון רבינו אלא לומר, זקן ממרא יש לו חלק לעוה"ב, אבל הכופר בתורה שבעל־פה אין לו חלק לעוה"ב (כסף־משנה). וראה הל' תשובה פ"ג, ה"ר־ח. 24) בסברתו, לפי אחת מהמדות שהתורה נדרשת בהן. 25) מרבותיו מפי השמועה. ואפילו הוא אומר מפי השמועה, והם אומרים כך נראה בעינינו שהדין נותן - הרי זה חייב, כדברי רבינו לקמן פ"ד ה"א, ע"פ סנהדרין פח, א וכרבי אלעזר. 26) ככתוב (דברים יז, יא) "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל". וכדברי רבינו בפירוש המשנה, הובאו לעיל בביאורנו אות ד: "ולכן חייבתו תורה מיתה לכבוד בית־דין ומעלתו" וכו'. 27) סנהדרין פח, ב. ובדפוס רומי, וכן בכת"י תימן: מחלוקת בישראל.

ה. אֵין זָקֵן מַמְרֵא[28] חַיָּב מִיתָה עַד שֶׁיְּהֵא חָכָם שֶׁהִגִּיעַ לְהוֹרָאָה סָמוּךְ בְּסַנְהֶדְרִין[29], וְיַחֲלֹק עַל בֵּית דִּין בִּדְבָר שֶׁזְּדוֹנוֹ כָּרֵת וְשִׁגְגָתוֹ חַטָּאת[30], אוֹ בִּתְפִלִּין[31], וְיוֹרֶה לַעֲשׂוֹת כְּהוֹרָאָתוֹ[32] אוֹ יַעֲשֶׂה הוּא עַל פִּי הוֹרָאָתוֹ[33], וְיַחֲלֹק עֲלֵיהֶן וְהֵן יוֹשְׁבִין בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית[34]. אֲבָל אִם הָיָה תַּלְמִיד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְהוֹרָאָה[35] וְהוֹרָה לַעֲשׂוֹת - פָּטוּר[36]. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָבָר לַמִּשְׁפָּט - מִי שֶׁלֹּא יִפָּלֵא מִמֶּנּוּ[37] אֶלָּא דָבָר מֻפְלָא[38].

28) בדפוס רומי, וכן בכת"י תימן, כתוב בכל מקום: ממרה בה"א. ע"פ משקל הכתוב (יהושע א, יח) "כל איש אשר ימרה את פיך". 29) שהוסמך ע"י הסנהדרין, כמבואר לעיל הל' סנהדרין פ"ד ה"ה, ש"התקינו שלא יהא אדם נסמך אלא ברשות הנשיא". 30) או בדבר הגורם לידי דבר, שחייבים על זדונו כרת וכו', כמבואר לקמן פ"ד, ה"ב. 31) שהורה להוסיף טוטפת חמישית בתפילין, ואע"פ שאין בהן גורם לדבר שזדונו כרת וכו' - הרי זו "הלכה מפי הקבלה", כלשון רבינו לקמן פ"ד ה"ג (סנהדרין פז, א. ופח, ב). 32) שנאמר: "והאיש אשר יעשה בזדון" וגו' - אינו חייב עד שיורה (שם פו, ב). 33) שם פח, ב. 34) שאם מצאם חוץ למקומם והמרה עליהם - פטור, כמבואר להלן ה"ז. 35) בידיעותיו בתורה, ולדעת רש"י שם פו, ב - שעדיין לא מלאו לו ארבעים שנה. 36) שאין הוראתו הוראה (שם וברש"י). 37) שלא נעלם. 38) קשה ועמוק, אבל תלמיד שלא הגיע להוראה - הכל אצלו פלא (שם פז, א), "כי יפלא - במופלא (=מומחה) שבבית־דין הכתוב מדבר".

ו. הָיָה חָכָם מֻפְלָא שֶׁל בֵּית דִּין, וְחָלַק, וְשָׁנָה[39] וְלִמֵּד לַאֲחֵרִים כִּדְבָרָיו, אֲבָל לֹא הוֹרָה לַעֲשׂוֹת - פָּטוּר. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּזָדוֹן. לֹא שֶׁיֹּאמַר בְּזָדוֹן, אֶלָּא יוֹרֶה לַעֲשׂוֹת אוֹ יַעֲשֶׂה הוּא בְּעַצְמוֹ[40].

39) וחזר, אחרי ששב מבית־דין הגדול לעירו. 40) שם פו, ב. ופח, ב.

ז. מְצָאָן[41] חוּץ לִמְקוֹמָן[42] וְהִמְרָה עֲלֵיהֶן - פָּטוּר[43]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם - מְלַמֵּד, שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם לוֹ מִיתָה. וְכָל אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן שֶׁהֵן פְּטוּרִין מִן הַמִּיתָה, יֵשׁ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל לְנַדּוֹתָם[44] וּלְהַכְּרִישָׁן וּלְהַכּוֹתָן[45] וּלְמָנְעָן מִלִּלְמֹד[46], כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה לָהֶן שֶׁהַדָּבָר צָרִיךְ לְכָךְ[47].

41) את הסנהדרין, חברי בית־הדין הגדול. 42) מחוץ ללשכת הגזית, שהיא מקום ישיבתם. 43) שם יד, ב "מצאם אבית פגי" וכו', והוא לפנים מחומת ירושלים. ופירשו ה'תוספות' שם, שכל מקום שהוא מחוץ ללשכת הגזית - נחשב: חוץ למקומם. 44) מרחיקים אותם מן הקהל, ואין יושבים בארבע אמותיהם, כמבואר בהל' תלמוד תורה פ"ז, ה"ד. שהרי עקביא בן מהללאל חלק על הסנהדרין, ומפני שלא הורה הלכה למעשה, לא הרגוהו,

אלא נידוהו בלבד, כדברי המשנה בעדיות פ"ה, מ"ו (סנהדרין פח, א). 45) ירושלמי יבמות פ"ב ה"ו, הלקו את יעקב איש כפר נבוריה, על שרצה להתיר למול בשבת בן אשה נכרית. 46) כדין המוחרם "שאינו שונה לאחרים" (הל' תלמוד תורה פ"ז, ה"ה). 47) ואם רצו למחול להם - הרשות בידם, שהרי רבי יהודה אמר: "חס־ושלום שעקביא נתנדה" (עדיות פ"ה מ"ו), ולכאורה תמוה: וכי משוא פנים יש בדבר? אלא ודאי הדבר תלוי לפי ראות עיני בית־דין, שידע בעקביא שהוא צדיק גדול ולא ירבה מחלוקת, כמו שבאמת ציוה לבנו לפני מותו: "בני, חזור בך בארבעה דברים שהייתי אומר" (שם, מ"ז) ולפיכך לא העמידו דבריהם על הדין (ר"צ חיות במאמרו "משפט ההוראה").

1 **ח. וְכֵיצַד דָּנִין זָקֵן מַמְרֵא? בְּעֵת שֶׁיִּפָּלֵא דָּבָר[48] וְיוֹרֶה**
2 **בּוֹ חָכָם הַמַּגִּיעַ לְהוֹרָאָה, בֵּין בְּדָבָר שֶׁיֵּרָאֶה בְּעֵינָיו[49]**
3 **בֵּין בְּדָבָר שֶׁקִּבֵּל מֵרַבּוֹתָיו - הֲרֵי הוּא וְהַחוֹלְקִין עִמּוֹ**
4 **עוֹלִין לִירוּשָׁלַיִם, וּבָאִין לְבֵית דִּין שֶׁעַל פֶּתַח הַר**
5 **הַבַּיִת[50]. אוֹמְרִים לָהֶן בֵּית דִּין: כָּךְ הוּא הַדִּין. אִם**
6 **שָׁמַע וְקִבֵּל[51] - מוּטָב; וְאִם לָאו - בָּאִין כֻּלָּן לְבֵית**
7 **דִּין שֶׁעַל פֶּתַח הָעֲזָרָה, וְאוֹמְרִים לָהֶם גַּם הֵם: כָּךְ**
8 **הוּא הַדִּין. אִם קִבְּלוּ[52] - יֵלְכוּ לָהֶן; וְאִם לָאו - כֻּלָּן**
9 **בָּאִין לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל לְלִשְׁכַּת הַגָּזִית[53], שֶׁמִּשָּׁם תּוֹרָה**
10 **יוֹצֵאת לְכָל יִשְׂרָאֵל. שֶׁנֶּאֱמַר: מִן הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר**
11 **יִבְחַר יְיָ. וּבֵית דִּין אוֹמֵר לָהֶם: כָּךְ הוּא הַדִּין,**
12 **וְיוֹצְאִין כֻּלָּן[54]. חָזַר זֶה הֶחָכָם לְעִירוֹ וְשָׁנָה[55] וְלִמֵּד[56]**
13 **כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא לָמוּד - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[57]. הוֹרָה לַעֲשׂוֹת**
14 **אוֹ שֶׁעָשָׂה כְּהוֹרָאָתוֹ - חַיָּב מִיתָה, וְאֵינוֹ צָרִיךְ**
15 **הַתְרָאָה[58]. אֲפִלּוּ נָתַן טַעַם לִדְבָרָיו[59] - אֵין שׁוֹמְעִין**
16 **לוֹ[60]. אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ עֵדִים שֶׁעָשָׂה כְּהוֹרָאָתוֹ אוֹ**
17 **שֶׁהוֹרָה לַאֲחֵרִים לַעֲשׂוֹת - גּוֹמְרִין דִּינוֹ לְמִיתָה בְּבֵית**
18 **דִּין שֶׁבְּעִירוֹ[61], וְתוֹפְסִין אוֹתוֹ וּמַעֲלִין אוֹתוֹ מִשָּׁם**
19 **לִירוּשָׁלַיִם. וְאֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ בְּבֵית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ,**
20 **וְלֹא בְּבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁיָּצָא חוּץ לִירוּשָׁלַיִם[62], אֶלָּא**
21 **מַעֲלִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם. וְעַד**
22 **הָרֶגֶל מְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ, וְחוֹנְקִין אוֹתוֹ בָּרֶגֶל[63]. שֶׁנֶּאֱמַר:**
23 **וְכָל יִשְׂרָאֵל[64] יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ; מִכְּלָל שֶׁצָּרִיךְ הַכְרָזָה[65].**
24 **וְאַרְבָּעָה צְרִיכִין הַכְרָזָה: זָקֵן מַמְרֵא, וְעֵדִים זוֹמְמִין,**
25 **וְהַמֵּסִית[66], וּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה[67]; שֶׁהֲרֵי בְּכֻלָּן נֶאֱמַר:**
26 **יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ.**

48) ייעלם ויסתפק. 49) על־פי הסברה והיקשי ההגיון. 50) מפורש לעיל פ"א, אות ל. 51) בכת"י תימן: וקיבל מהן. 52) בכתי"ת: קיבל. 53) שהיתה בנויה מאבנים מפוסלות מרובעות, לכבודם של הסנהדרין (מדות פ"ה, מ"ד. ובתויו"ט ובתפא"י שם). 54) משנה בסנהדרין פו, ב. 55) למד שנית. 56) בכת"י תימן: ולימד. וראה לעיל ה"ו: "ולמד לאחרים". 57) שהרי לא הורה לעשות, וכאמור לעיל ה"ו. 58) סנהדרין פח, ב. 59) לזכות עצמו ולהצלתו. 60) שם. 61) ככל המומתים, שגומרים את דינם בבית־דין של עשרים ושלשה (שם טז, א וברש"י). 62) כגון שגלה ליבנה, כלשון המשנה (שם פט, א) "ולא בבית־דין שביבנה". וכבר נתבאר לעיל הל' סנהדרין פי"ד הי"א, ש"אין דנים דיני נפשות אלא בפני הבית, והוא שיהיה בית־דין הגדול שם בלשכה שבמקדש". וכאן משמיענו רבינו שאפילו נגמר דינו בעירו, כשבית־דין הגדול עדיין היה במקומו בלשכת הגזית, בכל זאת אם יצא בית־הדין אח"כ מירושלים, אין ממיתים אותו. וראה דברי רבינו־תם ב'תוספות' שם ד"ה ולא בבית־דין. 63) בחול המועד, שביו"ט עצמו אסור להרגו, כמבואר לעיל (שם פי"א ה"ב), וראה שם פי"ג, ה"ה. 64) ונוסח הכתוב: "וכל העם ישמעו". 65) ומכריזים במקום שהרבים נקבצים שם והוא ירושלים, שעולים אליה לרגל. 66) לעבוד ע"ז. 67) ומדברי רבינו לקמן פ"ז, הי"ג: "כותבים לכל ישראל, בבית־דין פלוני, סקלנו פלוני מפני שהיה בן סורר ומורה" - משמע שאין משמרים אותו עד הרגל, אלא מכריזים עליו מבית־דין שבעירו בכתב. וכן לעיל הל' עדות פי"ח ה"ז לענין זוממין, וכדעת רבי יהודה בסנהדרין פ"ט, א. למרות שבתוספתא שם פי"א מ"ג, סובר רבי עקיבא, שאת כל ארבעתם מעלים לירושלים להמיתם שם ברגל, וראה ב"חסדי דוד" שם. וראוי להעיר, שבהל' ע"ז פ"ה, המדבר בדיני מסית לפרטיהם, לא הזכיר רבינו שהוא צריך הכרזה, וכנראה שסמך על דבריו כאן.

יום שלישי ח' תמוז ה'תש"פ

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) שאינו נעשה זקן ממרא עד שיחלוק על חבריו בדבר שחייבים על זדונו כרת ועל שיגגתו חטאת. דברים המביאים לידי דבר שחייבים עליהם כרת, אפילו בדרך רחוקה, ואפילו אחר מאה דברים - חייב הזקן במחלוקתו בהם. שחייב הזקן החולק על מצוות תפילין, אפילו כשאינה מביאה לידי עונש כרת.

27 **א. זֶה שֶׁחָלַק עַל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל בְּדָבָר שֶׁחַיָּבִין עַל**
28 **זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת[2], בֵּין שֶׁהָיוּ הֵן אוֹסְרִים**
29 **וְהוּא מַתִּיר בֵּין שֶׁהָיוּ הֵן מַתִּירִין וְהוּא אוֹסֵר - הֲרֵי**
30 **זֶה חַיָּב מִיתָה[3]. אֲפִלּוּ הוּא הָיָה אוֹמֵר מִפִּי הַקַּבָּלָה,**
31 **וְאָמַר: כָּךְ קִבַּלְתִּי מֵרַבּוֹתַי, וְהֵן אוֹמְרִים: כָּךְ נִרְאֶה**
32 **בְּעֵינֵינוּ שֶׁהַדִּין נוֹתֵן[4], הוֹאִיל וְנָשָׂא וְנָתַן[5] עֲלֵיהֶן**
33 **בַּדָּבָר, וְעָשָׂה אוֹ שֶׁהוֹרָה לַעֲשׂוֹת - הֲרֵי זֶה חַיָּב. וְאֵין**
34 **צָרִיךְ לוֹמַר אִם הֵם מוֹרִים מִפִּי הַקַּבָּלָה[6]. וְכֵן אִם**
35 **חָלַק עֲלֵיהֶם בִּגְזֵרָה מִן הַגְּזֵרוֹת שֶׁגָּזְרוּ בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ**
36 **בְּשִׁגְגָתוֹ חַטָּאת וּזְדוֹנוֹ כָּרֵת, כְּגוֹן שֶׁהִתִּיר הֶחָמֵץ[7]**
37 **בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן בְּשָׁעָה שִׁשִּׁית[8], אוֹ אָסְרוּ**
38 **בַּהֲנָאָה בְּשָׁעָה חֲמִישִׁית[9] - הֲרֵי זֶה חַיָּב מִיתָה[10]. וְכֵן**
39 **כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

2) סנהדרין פז, א, כדברי רבי מאיר הלומד "גזירה שווה" דבר - דבר. נאמר כאן: "כי ייפלא ממך דבר למשפט", ונאמר שם (ויקרא ד, יג) "ונעלם דבר מעיני הקהל" - מה להלן דבר שחייבים על זדונו כרת ועל שיגגתו חטאת אף

כאן" וכו'. וראה להלן הלכה ג שגם על מצוות תפילין הוא נידון כזקן ממרא. 3) כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל. 4) מצד הסברא והעיון העצמי. 5) דן והתווכח עימם. ובכתב יד תימן הנוסח: "הואיל וחלק עליהן". 6) שקבלתם עדיפה יותר (שם פח, א), והשווה לעיל פרק ג, הלכה ד. 7) אכילת חמץ. 8) וחכמים גזרו על החמץ שייאסר באכילה ובהנאה בשעה זו, כמבואר בהלכות חמץ ומצה פרק א, הלכה ט. 9) ולדעת חכמים אינו אסור אלא באכילה בלבד, כמבואר שם. 10) כיוון שעיקר איסור חמץ יש בו כרת (רדב"ז). ולדעת הכסף משנה, גם גזירה זו מביאה לידי איסור כרת, שהרי אם יקדש אשה בחמץ בשעה שישית, לדברי חכמים אינה מקודשת כלל, ואם יבוא אחר ויקדשנה אחרי כן הרי זו מקודשת לשני, ולדברי הזקן החולק מקודשת היא לראשון, ואין קידושי השני תופסים בה כלל, נמצא שנחלקו באיסור ערווה, שהיא איסור כרת. וראה ברמב"ן בהשגותיו על ספר המצוות לרבינו בשורש ראשון, שחולק על רבינו בזה, ולדעתו אינו נעשה זקן ממרא, כשחולק על גזירה מדבריהם, אפילו אם היא מביאה לידי איסור עונש כרת. וכן אמרו (שבת מ, א) "האי מאן דעבר אדרבנן, שרי למקרייה עבריינא" (=מי שעבר על איסור דרבנן מותר לקרותו עבריין) - הרי שלא הזכירו אלא את זה, ולא אמרו שהוא נידון כזקן ממרא. אולם דברי רבינו מקורם בסנהדרין פז, א שאמרו שם: אם חלק עליהם בעיבור שנה, אם מעברים עד פורים או כל אדר, הרי זה חייב (ראה להלן הלכה ב), הרי שאפילו חלק עליהם בגזירה מן הגזירות - חייב (קרית מלך).

**ב. אֶחָד שֶׁנֶּחְלְקוּ בְּדָבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת, אוֹ שֶׁנֶּחְלְקוּ בְּדָבָר הַמֵּבִיא לִידֵי דָּבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת. כֵּיצַד? נֶחְלְקוּ בְּאִשָּׁה זוֹ אִם הִיא עֶרְוָה[11] אִם לָאו[12], אִם מַרְאֵה דָם זֶה מְטַמֵּא בְּאִשָּׁה אוֹ לֹא[13], אִם זוֹ טְמֵאָה לֵדָה אוֹ לֹא[14], אִם זוֹ זָבָה אוֹ לֹא[15], אִם חֵלֶב זֶה אָסוּר[16] אוֹ מֻתָּר, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ - הֲרֵי חוֹלֵק בְּדָבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת. וְכֵיצַד דָּבָר הַמֵּבִיא לִידֵי דָּבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת? כְּגוֹן שֶׁנֶּחְלְקוּ בְּעִבּוּר שָׁנָה, אִם מְעַבְּרִים עַד הַפּוּרִים אוֹ בְּכָל אֲדָר - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁזֶּה מֵבִיא לִידֵי חָמֵץ בְּפֶסַח[17]. וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בְּדִינֵי מְמוֹנוֹת אוֹ בְּמִנְיַן הַדַּיָּנִין[18] שֶׁדָּנִין דִּינֵי מָמוֹנוֹת - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לִדְבָרָיו שֶׁל זֶה שֶׁאוֹמֵר שֶׁזֶּה חַיָּב לָזֶה, כֹּל שֶׁנָּטַל מִמֶּנּוּ - כְּדִין נָטַל, וְעַל פִּי בֵּית דִּין נָטַל; וְלִדְבָרָיו שֶׁל זֶה שֶׁאוֹמֵר פָּטוּר, אוֹ שֶׁאָמַר שֶׁאֵין אֵלּוּ רְאוּיִין לָדוּן[19], כֹּל שֶׁנָּטַל[20] - גָּזֵל הוּא בְּיָדוֹ, וְאִם קִדֵּשׁ בּוֹ אִשָּׁה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[21]; וּלְדִבְרֵי הָאוֹמֵר שֶׁלּוֹ נָטַל[22], הַבָּא עָלֶיהָ בְּמֵזִיד - עָנוּשׁ כָּרֵת, בְּשׁוֹגֵג - חַיָּב חַטָּאת[23]; וְנִמְצָא הַדָּבָר מֵבִיא לִידֵי דָּבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת. וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בְּדִינֵי מַכּוֹת, אִם זֶה חַיָּב מַלְקוּת אוֹ אֵינוֹ, אוֹ שֶׁחָלַק בְּמִנְיַן הַדַּיָּנִים שֶׁלּוֹקִין בִּפְנֵיהֶם[24] - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר אֵינוֹ לוֹקֶה[25] - חוֹבְלִין הֵם בּוֹ, וְחַיָּבִין לְשַׁלֵּם[26], וְכֹל שֶׁיִּטֹּל מֵהֶן - כְּדִין נוֹטֵל; וּלְדִבְרֵי הָאוֹמֵר בֶּן מַלְקוּת הוּא[27], כֹּל שֶׁיִּטֹּל מֵהֶן - גָּזֵל הוּא בְּיָדוֹ, וְאִם קִדֵּשׁ בּוֹ אִשָּׁה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[28]. וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בַּעֲרָכִין[29] אוֹ בַּחֲרָמִין[30], אִם זֶה חַיָּב לִתֵּן אוֹ אֵינוֹ - הֲרֵי זֶה[31] חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר אֵינוֹ חַיָּב לִתֵּן, אִם לָקְחוּ מִמֶּנּוּ - הֲרֵי זֶה גָּזֵל, וְהַמְקַדֵּשׁ בּוֹ אִשָּׁה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[32]. וְכֵן אִם חָלַק עֲלֵיהֶן בִּפְדְיוֹן קָדָשִׁים, אִם נִפְדּוּ אוֹ לֹא נִפְדּוּ[33] - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר אֵין זֶה פִּדְיוֹן, אִם קִדֵּשׁ בּוֹ אִשָּׁה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[34]. וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בַּעֲרִיפַת הָעֶגְלָה[35], אִם אֵלּוּ חַיָּבִין לְהָבִיא אוֹ לֹא[36] - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר חַיָּבִים לְהָבִיא - הֲרֵי הִיא אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה, וְהַמְקַדֵּשׁ בּוֹ[37] אִשָּׁה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[38]. וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בְּעָרְלָה[39]. וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בְּלֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה, אִם זֶה לָעֲנִיִּים אוֹ לְבַעַל הַבַּיִת[40] - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר לְבַעַל הַבַּיִת - הֲרֵי זֶה גָּזֵל בְּיַד הֶעָנִי, וְאִם קִדֵּשׁ בּוֹ אִשָּׁה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְכֵן אִם חָלַק עֲלֵיהֶן בְּאָב מֵאֲבוֹת הַטֻּמְאָה, כְּגוֹן נִגְעֵי בָּשָׂר[41] אוֹ נִגְעֵי בָּתִּים[42] אוֹ נִגְעֵי בְּגָדִים[43] - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר טָהוֹר - מֻתָּר לְהִכָּנֵס בַּמִּקְדָּשׁ וְלֶאֱכֹל[44] קָדָשִׁים; וּלְדִבְרֵי הָאוֹמֵר טָמֵא, אִם נִכְנַס[45] אוֹ אָכַל בְּמֵזִיד - עָנוּשׁ כָּרֵת, וּבְשׁוֹגֵג - חַיָּב חַטָּאת. וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בְּטָהֲרַת מְצֹרָע, אִם יֵשׁ לָזֶה[46] טָהֲרָה אוֹ אֵין לוֹ. וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בְּהַשְׁקָאַת סוֹטָה, אִם זוֹ צְרִיכָה לִשְׁתּוֹת אוֹ אֵינָהּ צְרִיכָה[47] - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר צְרִיכָה, אִם מֵת הַבַּעַל קֹדֶם שֶׁתִּשְׁתֶּה - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לִיבָּמָהּ[48]; וּלְדִבְרֵי הָאוֹמֵר אֵינָהּ צְרִיכָה - מִתְיַבֶּמֶת. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - צְרִיכִין לִבְדֹּק וְלַחְקֹר אִם הָיְתָה מַחֲלֹקֶת זוֹ מְבִיאָה לִידֵי דָּבָר זֶה, וְדָבָר זֶה מֵבִיא לִידֵי דָּבָר שֵׁנִי, אֲפִלּוּ אַחַר מֵאָה דְּבָרִים, אִם יָבוֹא בַּסּוֹף לְדָבָר שֶׁזְּדוֹנוֹ כָּרֵת וְשִׁגְגָתוֹ חַטָּאת, בֵּין שֶׁהָיָה הַזָּקֵן מֻקָּל וְהֵן מַחְמִירִין בֵּין שֶׁהָיָה הוּא מַחְמִיר וְהֵן מְקַלִּין - חַיָּב[49].

11) אסורה איסור ערווה, שהיא בכרת. 12) כגון, בתו מאנוסתו (=שבא על אשה דרך זנות, והוליד ממנה בת), שאין איסורה מפורש בתורה, אלא נלמדת בקל וחומר מבת בתו (סנהדרין עו, א). ואם חלק הזקן ואמר שאינה ערוה - הרי זה חייב (שם פז, ב, וראה הלכות איסורי ביאה פרק ב, הלכה ו). 13) כגון, שראתה דם ירוק, שהחכמים מטהרים (ראה הלכות איסורי ביאה פרק ה, הלכה ו), ועקביא בן מהללאל מטמא (שם פז, ב). 14) כגון, ששפעה דם מתוך שבועיים (לידתה, שילדה נקבה) - לאחר שבועיים, שלא פסק מעיינה בתוך שבועיים - שהם ימי טומאת לידה לנקיבה, ונחלקו החכמים אם דם זה טהור, כשאר ימי טוהר של יולדת נקבה, שהם שישים ושישה יום (ראה ויקרא יב,

ה), או מכיוון שלא נסתם המעיין, בתוך השבועיים, הרי זה דם טמא, של מעיין "ימי לידה" (שם פז, ב וראה הלכות איסורי ביאה פרק ו, הלכה א ופרק ז, הלכה ז). 15) כגון "קשתה שלושה ימים (=שראתה דם שלושה ימים רצופים מחמת קישוי לידה) בתוך אחד עשר יום (=ימי זיבה), ושפתה מעת לעת (=נחה מעת לעת מחבלי לידה), וילדה, הרי זו יולדת בזוב (שהוברר הדבר, שאותו דם שראתה לא היה מקושי הלידה, אלא דם זיבה), רבי יהושע אומר: לילה ויום כלילי שבת ויומו" שאפילו שפתה מעת לעת טהורה היא, עד שתשפות לילה שלם ואחרי כן יום שלם כשבת (נדה פרק ד, משנה ד). ואם נחלקו החכמים והזקן בזה, אם היא טמאה זבה או לא, הרי זה חייב (סנהדרין פז, ב).

16) כגון, חלב שעל הקיבה, עקום כמו קשת, שלרבי ישמעאל חייבים עליו כרת, ולרבי עקיבא אינו אלא אסור, אבל אין ענושים עליו כרת (חולין מט, ב והלכות מאכלות אסורות פרק ז, הלכה ו), ואם נחלקו בו החכמים והזקן הרי הוא חייב, שהרי איסור חלב יש בו כרת. ואפילו הזקן יחמיר הרי הוא חייב, כמבואר בדברי רבינו סוף הלכה זו.

17) שאם בית הדין מורה לעבר כל אדר, נמצא שצריך לעבר שנה זו, להוסיף בה אדר שני, וחודש ניסן יחול באיחור של שלושים יום, ואז יתקיים חג הפסח. ולדברי הזקן לא יעברו השנה, כיוון שלא עיברוה עד פורים, נמצא יעשו הפסח בחודש הבא, ובחודש שלאחריו כבר יהיה אייר, ויאכלו בו חמץ, בעוד שלדעת בית הדין חל אז הפסח (סנהדרין פז, א). 18) כמה צריך להיות ההרכב של בית הדין, שני דיינים או שלושה. 19) הואיל ואינם אלא שניים, ואין בית דין פחות משלושה. 20) התובע. 21) שהמקדש בגזל אינה מקודשת (קידושין נב, א). 22) בדפוס וילנא; שלא נטל, והיא טעות גלוייה. 23) שמקודשת היא, והרי היא אשת איש (סנהדרין פז, ב). 24) אם שלושה הם, או עשרים ושלושה, ככל דיני נפשות (ראה סנהדרין י, א).

25) שאינו חייב מלקות. 26) כשאר חובל בחבירו שחייב לשלם לו חמישה דברים (בבא קמא פג, ב). 27) שבית־דין של שלושה דן דיני מכות. 28) סנהדרין פז, ב.

29) כגון, שהעריך תינוק שהוא פחות מבן חודש, שאין לו עדיין ערך, ואינו נותן כלום, אולם רבי מאיר אומר: נותן דמיו, כמו שהוא נמכר בשוק, שאין אדם מוציא דבריו לבטלה, והוא יודע שאין ערך לפחות מבן חודש, וגמר והחליט לשם דמים (שם פח, א). 30) שאמר נכסי אלה הם חרם, וסתם דבריו, ולא פירש אם לבדק הבית או לכהנים. שאם זה שייך לכהן הרי הוא ממונו, ויכול לקדש בו אשה, ואם זה לבדק הבית אין הכהן יכול לקדש בו אשה, שאין זה ממונו. 31) זקן ממרא זה. 32) סנהדרין שם. 33) שלדעת רבי אליעזר בן יעקב אין דברי הקדש נפדים בפחות מעשרה שמאים השמים את ערך החפץ הנפדה, ולדעת החכמים מספיקים שלושה שמאים, ראה שם יד, ב. 34) שהמקדש בהקדש במזיד אינה מקודשת, כמבואר בהלכות אישות פרק ה, הלכה ג (סנהדרין שם).

35) שמביאים על מציאת חלל, ולא נודע מי היכהו (ראה דברים כא, א־ג). 36) שנחלקו מאיזה מקום בגוף מודדים אל העיר הקרובה אל החלל (=ההרוג), אם מטבורו, או מחוטמו, אם העיר הקרובה אל החלל מטבורו מביאה עגלה, או הקרובה לו מחוטמו מביאה. 37) בכתב יד תימן: בה.

38) כמבואר בקידושין נו, ב (סנהדרין שם). 39) כגון, הנוטע עץ מאכל לצורך רבים, שלדעת החכמים חייב עץ זה בערלה, ופירותיו אסורים בהנאה כל שלוש השנים הראשונות לנטיעתו, ולדעת רבי יהודה עץ זה פטור מערלה (ערלה פרק א, משנה ב), נמצא המקדש בפירות ערלה של עץ זה, לדעת החכמים אינה מקודשת, ולרבי יהודה מקודשת. 40) כמו ששנינו (פאה פרק ו, משנה ה) "שני עומרים - שכחה, ושלושה אינם שכחה (=ושייכים לבעל הבית); שני שיבולים לקט (=ושייך לעניים), ושלושה אינם לקט... ועל כולם בית שמאי אומרים שלושה - לעניים וארבעה - לבעל הבית; ופאה - נחלקו בה רבי ישמעאל וחכמים, אם לא הניח פאה בסוף שדהו לקצור, וטחן את התבואה ולשה, ולדעת רבי ישמעאל מפריש פאה מן העיסה ונותנה לעני, ולחכמים פטור מן הפאה, שכבר קנה העיסה בשינוי מעשה (סנהדרין פח, א). 41) נגעי אדם, שהם בעור בשרו, כגון שיש ספק אם בהרת קדמה לשיער לבן והוא טמא, או שקדם השיער לבן לבהרת וטהור - החכמים מטמאים, ורבי יהושע מטהר (שם פז, ב). 42) כגון, שנראו כשני גריסים בשני קירות הבית, שלחכמים - הבית טמא, ולרבי אלעזר ברבי שמעון, אין הבית טמא עד שייראה כשני גריסים על שתי אבנים, בשני כתלים בקרן זווית (שם). 43) כגון, שפרחה הצרעת בכל הבגד, שלדברי רבי נתן, הבגד טהור, ולחכמים בגד זה טמא (שם פח, א). 44) שהרי שני דברים נפרדים הם. 45) זה שיש בו הנגע, או שנכנס לבית המנוגע, או שנגע בבגד המנוגע.

46) שאין לו בוהן יד ובוהן רגל ואוזן ימנית, שלדעת החכמים אין לו טהרה עולמית, שאין על מה לתת את דם האשם והשמן (ראה ויקרא יד, יד־יז), ולדעת רבי אליעזר נותן לו על מקומו ויוצא (שם). ואם אין לו טהרה אסור לו להיכנס למקדש או לאכול מן הקדשים, שהרי טמא הוא.

47) כגון, שקינא לה בפני שני עדים; אל תיסתרי עם פלוני, ובא עד אחד והעיד שהיא נסתרה עם אותו פלוני, לרבי אליעזר צריכה לשתות מי המרים, ואם לא שתתה, נאסרה על בעלה. ולרבי יהושע אינו משקה עד שיהיו גם שני עדים על הסתירה (שם פח, א). 48) כמבואר בסוטה ב, א. והכסף משנה מקשה, שבכל זאת אין סוטה זו אסורה על היבם באיסור כרת, אלא איסור לאו בלבד, וכנראה מדברי רבינו הלכות ייבום פרק ו, הלכה י"ט, שהיא "חולצת ואינה מתייבמת", ואילו היה דינה כדין ערווה ממש, הייתה פטורה גם מן החליצה, כמבואר שם בראש ההלכה. וב"מרכבת המשנה" מתרץ שבכל זאת יש כאן דבר המביא לידי חיוב כרת. שאם צריכה להתייבם, הרי היא ככל יבמה, שאין קידושי היבם גומרים בה, ואינה נעשית בהם אשת איש גמורה, עד שיבוא עליה, כמבואר בהלכות ייבום פרק ה, הלכה ב, ולפיכך אם בינתיים יקדשנה אחר מן השוק קידושיו תופסים בה, ואם יבוא עליה אדם אחר, יתחייב כרת כבא על אשת איש, אבל לדברי האומר: אסורה להתייבם, אם יקדשנה היבם הרי זו מקודשת קידושין גמורים, שהרי אינה חסירה ייבום. ואף על פי שאסורה היא על היבם, בכל זאת קידושיו תופסים בה, שאינה אסורה עליו אלא איסור לאו, כמבואר ביבמות יא, ב וב"מגיד

משנה" הלכות ייבום פרק ו, הלכה י"ט, ומעתה אם יקדשנה שני אינה מקודשת לו, שהרי אשת־איש גמורה היא, ואין קידושין תופסים באשת־איש ואם יבוא עליה אחר: בחיי היבם - ענוש כרת, לאחר מותו - פטור מכלום, שיש לה דין פנוייה, הואיל וקידושי השני מן השוק לא תפסו בה כלל. 49) כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל, ותיעשה תורה כשתי תורות (רדב"ז). והשווה לעיל פרק ג, הלכה ד "הרי התורה חלקה להם כבוד".

1 **ג. וְאִם לֹא תָּבִיא הַמַּחֲלֹקֶת לִידֵי כָּךְ[50] - הֲרֵי זֶה**
2 **פָּטוּר. חוּץ מִמִּצְוַת תְּפִלִּין בִּלְבַד[51]. כֵּיצַד? הוֹרָה**
3 **לְהוֹסִיף טוֹטֶפֶת חֲמִישִׁית[52] בַּתְּפִלִּין וְיַעֲשֶׂנָּה[53] חָמֵשׁ**
4 **טוֹטָפוֹת - הֲרֵי זֶה חַיָּב. וְהוּא שֶׁיַּעֲשֶׂה בַּתְּחִלָּה**
5 **אַרְבָּעָה בָּתִּים כְּהִלְכָתָן זֶה[54], וְיָבִיא חֲמִישִׁית וִידַבֵּק**
6 **בַּחִיצוֹן; שֶׁהַבַּיִת הַחִיצוֹן שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה אֶת הָאֲוִיר[55] -**
7 **תָּמִיד[56] פָּסוּל. וְחִיּוּב זָקֵן מַמְרֵא עַל דָּבָר זֶה - הֲלָכָה**
8 **מִפִּי הַקַּבָּלָה[57]. אֲבָל אִם נֶחְלְקוּ בִּשְׁאָר מִצְוֹת, כְּגוֹן**
9 **שֶׁחָלַק בְּדָבָר מִדִּבְרֵי לוּלָב[58] אוֹ צִיצִית[59] אוֹ שׁוֹפָר,**
10 **זֶה אוֹמֵר פָּסוּל, וְזֶה אוֹמֵר כָּשֵׁר, זֶה אוֹמֵר יָצָא יְדֵי**
11 **חוֹבָתוֹ, וְזֶה אוֹמֵר לֹא יָצָא, זֶה אוֹמֵר טָהוֹר, וְזֶה**
12 **אוֹמֵר שֵׁנִי לְטֻמְאָה[60] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַמִּיתָה[61].**
13 **וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

50) לידי דבר שחייבים על זדונו כרת, ועל שגגתו חטאת. 51) למרות שהיא מצוות עשה בלבד, ואין בה דבר הגורם לידי כרת וכו'. 52) בית חמישי בתפילה של ראש, שדינה רק ארבעה בתים, ובהם ארבע פרשיות של תפילין, פרשה אחת בכל בית. טוטפת - לשון דיבור מגזרת: "והטף אל דרום" (יחזקאל כא, ב), שהרואה אותן קשורות בין העיניים יזכור הנס וידבר בו (רש"י לשמות יג, טז). והרמב"ן שם מפרש, שרבותינו קוראים לדבר המונח בראש: טוטפת, והם היו בעלי הלשון שמדברים בו ומהם ראוי לקבלו. וראה בתוספות למנחות לד, ב דיבור המתחיל לטטפת. 53) או שהוא בעצמו עשאה, ראה לעיל פרק ג, הלכה ו. 54) בדפוס רומי וכן בכתב יד תימן תיבה זו איננה. 55) כגון, זה שהוסיף בצידו דבר אחר, המסתירו מפני האוויר שבחוץ. 56) בכתב יד תימן תיבה זו איננה. 57) שכל עניין ראיית הבית את האוויר החיצון, אינו מפורש בתורה, ואינו אלא מפי הקבלה (סנהדרין פט, א). ושם פח, ב אמרו: "אינו חייב אלא על דבר, שעיקרו מדברי תורה, ופירושו מדברי סופרים, ויש בו להוסיף (=על מה שפירשו חכמים) ואם הוסיף גורע (פסל את הראשון בתוספתו), ואין לנו אלא תפילין" וכו', כלומר מצוות תפילין עיקרה כתוב בתורה, אבל לא נתפרשה לנו אלא על ידי הסופרים, שהכוונה לארבעה בתים ובהם ארבע פרשיות, ואם יוסיף עליהם בית חמישי אחרי שנעשו כבר בהכשר - פסלן. אבל אם עשה מתחילה תפילה של ראש בת חמישה בתים אין זה "מוסיף וגורע" אלא גרועה ועומדת היא מתחילתה שלא נעשית בהכשר. וכל השיטה הזאת היא כרבי יהודה האומר שם פז, א: "על דבר שעיקרו מדברי תורה, ופירושו מדברי סופרים" וסובר רבינו שהוא מודה לדברי רבי מאיר קודמו בברייתא שם האומר: "אינו חייב אלא על דבר שזדונו כרת" וכו', אלא שהוא מוסיף עליו גם "מצוות תפילין", למרות שאין בה כרת, ואינה אלא מצוות עשה בלבד (כסף משנה ורדב"ז). 58) שאמר להוסיף מין חמישי על ארבעה מינים שבלולב. 59) להוסיף חוט תשיעי על שמונת החוטים שבציצית. 60) וכבר נתבאר בהלכות ביאת מקדש פרק ג, הלכה ט"ו, ששני לטומאה שנכנס למקדש, אינו חייב כרת, נמצא שאין בדבר זה חיוב כרת. 61) אבל מכים ועונשים אותו כפי ראות עיני בית דין הגדול, כמבואר לעיל פרק ג, הלכה ז.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) דיני המקלל אביו ואמו והמכה אותם. רופא מנתח מהו שיטפל בניתוח הוריו. ההבדל בין גר לעבד ביחס לכיבוד הוריו. היו הוריו רשעים ונגמר דינם להריגה, אם מותר לבן להרגם או לקללם. אב שנתחייב שבועה לבנו, המותר לבן להשביעו בשבועת האלה. דין גאולת דם האח מהאב הרוצח.

14 **א. הַמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ - נִסְקָל; שֶׁנֶּאֱמַר: אָבִיו וְאִמּוֹ**
15 **קִלֵּל, דָּמָיו בּוֹ[2]. וְאֶחָד הַמְקַלֵּל בְּחַיֵּיהֶן אוֹ לְאַחַר**
16 **מִיתָתָן - הֲרֵי זֶה נִסְקָל[3]. וְצָרִיךְ עֵדִים[4] וְהַתְרָאָה,**
17 **כִּשְׁאָר כָּל מְחַיְּבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין[5]. וְאֶחָד הָאִישׁ**
18 **וְאֶחָד הָאִשָּׁה[6], וְכֵן הַטֻּמְטוּם וְהָאַנְדְּרוֹגִינוֹס[7]. וְהוּא**
19 **שֶׁיִּהְיוּ גְּדוֹלִים[8] שֶׁהִגִּיעוּ לְכָלַל הָעֲנָשִׁין.**

2) ונאמר להלן (שם, כז) "באבן ירגמו אותם, דמיהם בם" - מה להלן בסקילה, אף כאן בסקילה (סנהדרין סו, א). וכתב הרדב"ז: החמיר הכתוב במקלל יותר מן המכה, שאינו אלא בחנק (ראה להלן ה"ה), משום שיש בו שתים רעות: קלון אביו ואמו, וגם הוצאת שם שמים לבטלה (שאין המקלל חייב עד שיקלל בשם משמות ה', להלן ה"ב), והדבר ידוע שהסקילה חמורה מהחנק. 3) שנאמר: אביו ואמו קלל, שהוא מיותר, שהרי כבר כתוב בראש הפסוק: "איש אשר יקלל את אביו ואת אמו" וגו' - לרבות לאחר מיתה (שם פה, ב). אבל המכה אביו ואמו לאחר מיתתם - פטור, כמבואר להלן ה"ה. וב"ספר חסידים" אות תקעו, מנמק: כי הקללה מועילה, שיש היזק לאב לנשמתו, מה־שאין־כן בהכאה. כי ההכאה אינה אלא מכה גופנית, ולאחר המוות אין הגוף מרגיש בזה, אבל הקללה היא צער רוחני, והרוח קיימת גם לאחר המיתה (מהר"ל). 4) שלא תאמר: הקללה מצויה לרוב בבית ההורים, ואין שם עדים כשרים להעיד בו, ואם כן יתחייב גם בלא עדים, וכן הוצרך רבינו להשמיענו דין זה גם במכה אביו ואמו (להלן ה"ג), הכל מאותו הטעם (כסף־משנה). 5) בניגוד לזקן ממרא, השנוי לעיל פ"ג ה"ח, ש"אינו צריך התראה". 6) שלא תאמר: "איש" כתוב בפרשה, להוציא את האשה, תלמוד לומר: "איש איש" - לרבות האשה, שאין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות (סנהדרין סו, ט וב'תוספות' שם ד"ה לרבות). 7) שהם ספק זכר ספק נקבה, ואע"פ שאנדרוגינוס בריה בפני עצמו הוא - בכל זאת חייב (שם). 8) בני שלש־עשרה שנה שהביאו שתי שערות.

ב. אֵינוֹ חַיָּב סְקִילָה עַד שֶׁיְּקַלְּלֵם בְּשֵׁם מִן הַשֵּׁמוֹת הַמְיֻחָדִין[9]; אֲבָל אִם קִלְּלָם בְּכִנּוּי[10] - פָּטוּר מִן הַסְּקִילָה[11], וְלוֹקֶה כְּדֶרֶךְ שֶׁלּוֹקֶה עַל קִלְלַת כָּל אָדָם כָּשֵׁר מִיִּשְׂרָאֵל[12].

9) המיוחדים בזה, שאסור למחקם. ושבעה שמות הם: "השם הנכתב יו"ד ה"א וא"ו ה"א, וא-ל, אלוה, ואלהים, ואהיה, ושדי וצבאות", כדברי רבינו בהל' יסודי התורה פ"ו, ה"ב. 10) תארי כבוד שמכנים בהם את ה', כגון: חנון ורחום, ארך אפים, וכדומה. השווה הל' שבועות פ"ב, ה"ב. 11) משנה בסנהדרין סו, א. וכדעת החכמים, שנאמר (ויקרא כד, טז) "ונוקב שם ה'... בנקבו שם יומת", "מה תלמוד־לומר "שם"? (היה לו לכתוב: בנקבו יומת), לימד על מקלל אביו ואמו שאינו חייב עד שיקלל בשם". 12) כמבואר לעיל הל' סנהדרין פכ"ו, ה"ג. ומקורו בשבועות לה, א "המקלל עצמו וחבירו, בכולן עובר בלא־תעשה", וכן בירושלמי שם פ"ד, ה"י.

ג. וְכֵן הַמְקַלֵּל אֲבִי אָבִיו וַאֲבִי אִמּוֹ - הֲרֵי זֶה כִּמְקַלֵּל אֶחָד מִשְּׁאָר הַקָּהָל[13].

13) שאינו נסקל אלא לוקה בלבד. ומקורו ב"תורת כהנים" פרשת קדושים פ"ט "כי יקלל את אביו - ולא את אבי אביו; ואת אמו - ולא את אבי אמו".

ד. אַזְהָרָה שֶׁל מְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מִנַּיִן?[14] עֹנֶשׁ שֶׁמַּעְנוּ בְּפֵרוּשׁ, אֲבָל הָאַזְהָרָה הֲרֵי הִיא בִּכְלַל לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ[15]. הוֹאִיל וְהוּא מֵזְהָר שֶׁלֹּא לְקַלֵּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל, הֲרֵי אָבִיו בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל[16].

14) והלא אין עונשים אלא־אם־כן מזהירין, כמבואר בסנהדרין נו, ב. 15) ואין לדחות, ששונה חרש שחרשותו ושפלותו גרמו לו, שלא לקללו ולצערו יותר מדאי, שהרי בשבועות לו, א למדו אזהרה למקלל את חבירו שהוא לוקה מ"לא תקלל חרש" - הרי שכוונת הכתוב לומר, שאפילו חרש זה "שאינו שומע ולא נצטער בקללה זו - לוקה על קללתו", כלשון רבינו לעיל הל' סנהדרין פכ"ו ה"א, וכביאורנו שם. 16) וכן שנינו ב"תורת כהנים" לפרשת קדושים פ"ג "לא תקלל חרש, אין לי אלא חרש, מנין לרבות כל אדם? תלמוד־לומר: ונשיא בעמך לא תאור, א"כ למה נאמר חרש, מה חרש מיוחד שהוא בחיים, יצא המת שאינו בחיים", וראה במכילתא לשמות פכ"ב, כז: "שאר כל אדם מנין? תלמוד־לומר: בעמך לא תאור", והשווה לעיל הל' סנהדרין פכ"ו, ה"ב.

ה. הַמַּכֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ[17] - מִיתָתוֹ בְּחֶנֶק; שֶׁנֶּאֱמַר: מַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת[18]. וְצָרִיךְ עֵדִים[19] וְהַתְרָאָה, כִּשְׁאָר כָּל מְחַיְּבֵי מִיתַת בֵּית דִּין[20]. וְאֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה, וְכֵן הַטֻּמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס. וְהוּא שֶׁיַּגִּיעוּ לִכְלַל עֲנָשִׁין. אֵינוֹ חַיָּב חֶנֶק עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בָּהֶן חַבּוּרָה; אֲבָל אִם לֹא עָשָׂה בָּהֶן חַבּוּרָה - הֲרֵי זֶה כְּמַכֶּה אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל[21]. וְהַמַּכֶּה אוֹתָן לְאַחַר מִיתָה - פָּטוּר[22].

17) שלא הרגם נפש אלא עשה בהם חבורה בלבד. 18) וכל מיתה האמורה בתורה סתם - אינה אלא חנק (סנהדרין פד, ב). ואם הרגו נפש, חייב מיתת סייף, שהיא חמורה מחנק, שאין זה גרוע משאר הורג את חבירו שחייב סייף (מכות ח, ב). וראה סנהדרין שם. 19) ראה לעיל בביאורנו אות ג. 20) הכל כדיני המקלל, המבוארים לעיל הלכה א. וסובר רבינו: "מקשינן (=משווים ומדמים) הכאה למקלל (שם פה, ב). 21) שאינו אלא באיסור לאו, כמבואר בהלכות חובל פרק ה, הלכה א. וראה לעיל הל' סנהדרין פי"ט ה"ד, אות קלא. 22) שאין חבורה במכה לאחר מיתה (שם פה, ב).

ו. מִי שֶׁהִכָּה אֶת אָבִיו עַל אָזְנוֹ וְחֵרְשוֹ - חַיָּב[23] וְנֶהֱרָג. שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיֵּעָשֶׂה חֵרֵשׁ בְּלֹא חַבּוּרָה, אֶלָּא יָצָאת טִפַּת דָּם בִּפְנִים[24] בָּאֹזֶן וְנִתְחָרֵשׁ.

23) מיתת חנק. 24) בבא־קמא פו, א. ובכת"י תימן, וכן בדפוס רומי ר"מ, הנוסח: אפילו טיפת דם יצאת בפנים וכו'.

ז. הַמַּקִּיז דָּם לְאָבִיו[25], אוֹ שֶׁהָיָה רוֹפֵא וְחָתַךְ לוֹ בָּשָׂר אוֹ אֵבֶר - פָּטוּר[26]. אַף עַל פִּי שֶׁהוּא פָּטוּר, לְכַתְּחִלָּה לֹא יַעֲשֶׂה. אוֹ לְהוֹצִיא סְלוֹן[27] מִבְּשַׂר אָבִיו אוֹ אִמּוֹ - לֹא יוֹצִיא, שֶׁמָּא יַעֲשֶׂה חַבּוּרָה[28]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁיֵּשׁ שָׁם אַחֵר לַעֲשׂוֹת; אֲבָל אִם אֵין שָׁם מִי שֶׁיֵּעָשֶׂה אֶלָּא הוּא, וַהֲרֵי הֵן מִצְטַעֲרִין - הֲרֵי זֶה מַקִּיז וְחוֹתֵךְ כְּפִי מַה שֶּׁיַּרְשֵׁהוּ[29] לַעֲשׂוֹת.

25) לרפואה. 26) סנהדרין פד, ב. שנאמר (ויקרא כד, כא): "ומכה בהמה ישלמנה, ומכה אדם יומת" - מה מכה בהמה לרפואה - פטור (=מן התשלומין, שהרי לא הזיקה), אף מכה אדם לרפואה - פטור. 27) קוץ. 28) והרי זה שוגג באיסור חנק (שם). 29) האב, ובדפוסים קדומים: מה שירשוהו. והכוונה, לרשות ההורים.

ח. אַזְהָרָה שֶׁל מַכֵּה אָבִיו מִנַּיִן? עֹנֶשׁ שֶׁמַּעְנוּ, אַזְהָרָה לֹא שָׁמַעְנוּ. הוֹאִיל וְהוּא מֵזְהָר שֶׁלֹּא לְהַכּוֹת אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל[30] - הֲרֵי אָבִיו וְאִמּוֹ בַּכְּלָל[31].

30) שנאמר (דברים כה, ג) "ארבעים יכנו לא יוסיף, פן יוסיף" וגו', ומה אם זה שנתנה תורה רשות להכותו, ציוה הכתוב שלא להכותו על רשעו, קל־וחומר לשאר כל האדם, כלשון רבינו בהל' סנהדרין פט"ז, הי"ב. 31) מכילתא לשמות כא, טו. ונזכרה בסנהדרין פה, א וכפירוש רש"י שם. וכתב ה"חינוך" מצוה סט: "מה שאמרו רבותינו: עונש שמענו, אזהרה מנין? הענין הוא, שאם לא תבוא לנו בדבר מניעת האל, אלא העושה דבר פלוני יענש בכך, היה משמע שיש רשות ביד כל הרוצה לקבל העונש... לעבור על המצוה... ויחזור דבר המצוה כגון מקח וממכר, כלומר: הרוצה לעשות דבר פלוני, יתן כך וכך ויעשהו... ואין הכוונה על המצוה בכך, אלא האל לטובתנו מְנָעָנוּ בדברים, והודיענו בקצתם העונש המגיע לנו, מלבד העברת רצונו, שהיא קשה מן הכל" וכו'.

ט. שְׁתוּקִי[32] - חַיָּב עַל אִמּוֹ, וְאֵינוֹ חַיָּב עַל אָבִיו[33].

אַף עַל פִּי שֶׁנִּבְדְּקָה[34] אִמּוֹ וְאָמְרָה: בֵּן פְּלוֹנִי הוּא[35] - אֵינוֹ נִסְקָל אוֹ נֶחֱנָק עַל פִּיהָ[36]. אֲבָל בְּנוֹ מִן הַשִּׁפְחָה וּמִן הָעוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים - אֵינוֹ חַיָּב לֹא עַל אָבִיו וְלֹא עַל אִמּוֹ[37]. וְכֵן גֵּר שֶׁהוֹרָתוֹ[38] שֶׁלֹּא בִּקְדֻשָּׁה[39], אַף עַל פִּי שֶׁלִּדְּתוֹ בִּקְדֻשָּׁה[40] - אֵינוֹ חַיָּב עַל מַכַּת אָבִיו וְקִלְלָתוֹ[41].

32) שנולד לאמו הפנויה, שנתעברה בזנות, ואינו ידוע מיהו אביו, כלשון רבינו בהל' איסורי ביאה פט"ו, הי"ב: "שמכיר את אמו ואינו מכיר את אביו", ובוודאי שמשתיקים אותו מנכסי אביו, שאינו יורשו, שהרי הבנים מדחים אותו, לומר שאינו אחיהם, ראה כתובות יג, ב. 33) על הכאתו או על קללתו. 34) נשאלה ונחקרה. 35) של איש כשר, שאינו שתוקי. 36) אינה נאמנת לחייבו (ירושלמי יבמות פרק יא הלכה ב) "מודה רבי עקיבא בשתוקי שהוא חייב על אמו, אף־על־פי שאינו חייב על אביו". 37) שאינו בנו לשום דבר, ככתוב (שמות כא, ד) "האשה וילדיה תהיה לאדוניה", אין הם מתייחסים אחריו (יבמות כב, ב), וכדברי רבינו בהלכות יבום פרק א, הלכה ד: שזרע הבא מן השפחה - עבדים, והבא מן הגויה – גוי, וכאילו אינם". וגם על אמו אינו חייב, שאם נשתחררה ונתגיירה הרי היא כ"קטן שנולד", ואין כל קרבה ביניהם, ואם לא נשתחררה והוא נשתחרר, הרי אמו גויה, והוא כ"קטן שנולד" שאין לו כל יחוס עמה (כסף־משנה). 38) הריונו. 39) שהולידו אביו כשהיה גוי. 40) שנתגיירה אמו בהיותה מעוברת, נמצא הבן גר מלידתו. 41) אפילו אם יתגייר אביו אח"כ, שכל "גר שנתגייר, כקטן שנולד דומה" ואין שום קרבה ביניהם.

י. כְּשֵׁם שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַל אָבִיו, כָּךְ אֵינוֹ חַיָּב עַל אִמּוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ. אֶת שֶׁהוּא חַיָּב עַל אָבִיו - חַיָּב עַל אִמּוֹ, וְזֶה שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַל אָבִיו[42] - אֵינוֹ חַיָּב עַל אִמּוֹ[43].

42) שאין זה בנו, כאמור לעיל. והשווה הל' עדות פי"ג ה"ב, והל' איסורי ביאה פי"ד, הי"א. 43) ירושלמי יבמות פי"א ה"ב, וב"תורת כהנים" ויקרא כ, א וכרבי עקיבא שם. ובכל זאת חייב השתוקי על אמו, אע"פ שאינו חייב על אביו (ראה לעיל ה"ט)? כי שם הפטור הוא מצד שאינו ידוע מיהו אביו, ואילו היו באים עדים ומעידים שזה אביו היה חייב עליו, אבל גר אע"פ שזה אביו, אינו חייב עליו, ולפיכך פטור גם על אמו (כסף־משנה ורדב"ז).

יא. הַגֵּר אָסוּר לְקַלֵּל אָבִיו הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּלְהַכּוֹתוֹ. וְלֹא יְבַזֵּהוּ. כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: בָּאוּ מִקְּדֻשָּׁה חֲמוּרָה לִקְדֻשָּׁה קַלָּה[44], שֶׁהֲרֵי זֶה מְבַזֶּה אָבִיו. אֶלָּא נוֹהֵג בּוֹ מִקְצָת כָּבוֹד[45]. אֲבָל הָעֶבֶד[46] - אֵין לוֹ יִחוּס[47], אֶלָּא הֲרֵי אָבִיו כְּמִי שֶׁאֵינוֹ אָבִיו לְכָל דָּבָר[48], אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ[49].

44) שבהיותו גוי, אסור היה בהכאתו ובקללתו - אלא שאינו הוזהר עליו בעונש, כמבואר בנזיר סא, א. ועכשיו שנתגייר, הותר לו! וכעין זה ביבמות כב, א לענין איסור עריות בגרים. 45) כבימי גיותו, שעליו לנהוג בכבודו, כמו שאמרו ב'מדרש רבה' (לך־לך פל"ט): "אמר לו הקב"ה (=לאברהם), לך אני פוטרך מכיבוד אב ואם, ואין אני פוטר לאחר מכיבוד אב ואם". 46) עבד כנעני. 47) אינו מתייחס אחר אביו. 48) כמו שאמרו (יבמות סב, א) "הכל מודים בעבד שאין לו חייס (=יחוס), דכתיב: שבו לכם פה עם החמור - עם הדומה לחמור". והשווה הל' אישות פט"ו, ה"ו: "שהעבד אין לו יחוס". 49) האב והבן ונתגיירו, הרי הם כ"קטן שנולד", שאין כל יחס קרבה ביניהם. וב"אור שמח" הביא ראיה לזה, ממה שאמרו (יבמות צט, א) "יש מוכר את אביו להגבות אמו כתובתה, כיצד? ישראל לקח עבד ושפחה מן השוק ולהם בן, ושחרר את השפחה ונשאה, ועמד וכתב כל נכסיו לבנה - נמצא זה (=הבן) מוכר את אביו להגבות לאמו כתובתה" - הרי שמותר לו לבזותו.

יב. מִי שֶׁהָיוּ אָבִיו וְאִמּוֹ רְשָׁעִים גְּמוּרִים וְעוֹבְרֵי עֲבֵרוֹת, אֲפִלּוּ נִגְמַר דִּינָן לַהֲרִיגָה וְהֵם יוֹצְאִים לֵהָרֵג - אָסוּר לְהַכּוֹתָן וּלְקַלְלָם[50]. וְאִם קִלֵּל אוֹ חָבַל בָּהֶן - פָּטוּר[51]. וְאִם עָשׂוּ תְּשׁוּבָה - הֲרֵי זֶה חַיָּב, וְנֶהֱרָג עֲלֵיהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהֲרֵי הֵן יוֹצְאִין לְמִיתָה[52]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּבְנוֹ; אֲבָל אַחֵר שֶׁבָּא וְהִכָּהוּ וְקִלְּלוֹ אַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה - הֲרֵי זֶה פָּטוּר, הוֹאִיל וְהוּא הוֹלֵךְ לְמִיתָה[53]. וְאִם בִּיְּשׁוּ - חַיָּב בְּקָנָס הַמְבַיֵּשׁ[54].

50) כמו שאמרו (סנהדרין פה, ב): "אין הבן נעשה שליח (שמש בית־דין) לאביו להכותו ולקללו", וכמבואר בסמוך הי"ג. ובזוהר פרשת ויצא קסד, ב מצינו, שרחל אמנו נענשה על שציערה את לבן אביה בלקחה ממנו את התרפים, למרות שנתכוונה להפרישו מעבודת אלילים, ולכן מתה ולא זכתה לגדל את בנימין בנה (שיורי ברכה ליו"ד סי' רמא סעיף ד). 51) סנהדרין שם עמ' א, שנאמר (שמות כב, כז) "ונשיא בעמך לא תאור" - בעושה מעשה עמך, וזה שעובר עבירה - אינו עושה מעשה עמך, ומדמים הכאתו לקללתו. כשם שבקללתו - פטור, כך בהכאתו. 52) אין זה גרוע ממקלל אביו לאחר מותו שהוא חייב. ואע"פ שהמכה אביו לאחר מיתתו פטור - אין זה אלא משום שאינו חייב עד שיעשה בו חבורה, ולאחר מיתה אין חבורה, אבל זה חי הוא אלא שסופו למות (רש"י שם עמ' ב). 53) והתורה אמרה: "ונשיא בעמך" - במקויים שבעמך, שראוי להתקיים, ולא זה שנגמר דינו (שם וברש"י). והשווה לקמן פ"ז, ה"ט: "שכל מי שנגמר דינו, הרי הוא כהרוג ואין לו דם". 54) בקנס שחייב כל מבייש לפי גודל הבושה. וכוונת רבינו שהמבייש חייב לתת הקנס לבנים היורשים, שהרי גרם להם בושה בביישו את אביהם, וכמו שאמרו (סנהדרין פה, א) "ביישו ישן ומת (=תוך שנתו) חייב", שהרי נתביישו בניו, והוא־הדין כאן. אלא שבהל' חובל ומזיק פ"ג ה"ג, כותב רבינו: "ואם מת בתוך שנתו ולא הקיץ ולא הרגיש בזה שביישו, אין גובים בושת זו מן המבייש, ואם תפסו היורשים אין מוציאים מידם", משום שזאת היא בעיא שלא נפשטה בבבא־קמא פו, ב. ומספק אין גובים בושת זו, וזהו שהדגיש רבינו כאן: חייב בקנס

המבייש, כדין "בייש ישן ומת" שאין גובים, ואם תפסו היורשים - אין מוציאים מידם.

יג. עָבַר אָבִיו וְאִמּוֹ עַל עֲבֵרָה שֶׁלּוֹקִין עָלֶיהָ, וְהָיָה הוּא חַזָּן[55] לִפְנֵי הַדַּיָּנִים - לֹא יַכֶּה אוֹתָם. וְכֵן אִם נִתְחַיְּבוּ נִדּוּי[56] - לֹא יִהְיֶה שָׁלִיחַ לְנַדּוֹתָם. וְלֹא יִדְחַף אוֹתָם וְלֹא יְבַזֶּה אוֹתָם בִּשְׁלִיחוּת בֵּית דִּין, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן רְאוּיִין לְכָךְ וְלֹא עָשׂוּ תְּשׁוּבָה[57].

55) שמש, המכה על־פי הדיינים. ראה לעיל הל' סנהדרין פט"ז, הי"א. 56) על שלא ציית לפסק־דין בית־הדין, או שביזה החכם וכדומה, ראה הל' תלמוד תורה פ"ו הי"ב, והי"ד, שאומרים עליו: "פלוני יהיה בשמתא" (שם פ"ז, ה"ב). 57) ולדעת ה'תוספות' ביבמות כב, ב ד"ה כשעשה, אין איסור לקללם אלא כשעשו תשובה.

יד. לַכֹּל אֵין הַבֵּן נַעֲשֶׂה שָׁלִיחַ לְהַכּוֹתוֹ וּלְקַלְלוֹ, חוּץ מִמֵּסִית וּמַדִּיחַ[58]. שֶׁהֲרֵי אָמְרָה תּוֹרָה: לֹא תַחְמֹל וְלֹא תְכַסֶּה עָלָיו[59].

58) אם היה אביו מסית את חבירו לעבודה־זרה או שהדיח רוב אנשי העיר לעבדה, ראה דברים יג, יד. 59) סנהדרין פה, ב. ושם לא הוזכר מדיח, אולם ברי"ף ליבמות פ"ב (השייך לסוגיא של דף כב, ב) מביא: חוץ ממסית ומדיח, וכן בשאילתות פרשת בלק, סוף סימן קלד.

טו. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׁבוּעָה לִבְנוֹ - כָּךְ רָאִינוּ בּוֹ תָּמִיד, שֶׁאֵינוֹ מַשְׁבִּיעוֹ בִּשְׁבוּעַת הָאָלָה[60], שֶׁהֲרֵי זֶה בָּא לְקַלְלַת אָבִיו, אֶלָּא מַשְׁבִּיעוֹ שְׁבוּעָה שֶׁאֵין בָּהּ אָלָה[61]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[62], שֶׁהָאָב שֶׁהָרַג אֶת בְּנוֹ - אֵין אֶחָד מֵאֶחָיו שֶׁל גֶּהֱרֵג נַעֲשֶׂה גּוֹאֵל הַדָּם[63]. וְלֹא עַל הַכָּאָה וְלֹא עַל הַקְּלָלָה בִּלְבַד הִקְפִּידָה תּוֹרָה, אֶלָּא אַף עַל הַבִּזָּיוֹן. שֶׁכָּל הַמְבַזֶּה אָבִיו אוֹ אִמּוֹ, אֲפִלּוּ בִּדְבָרִים וַאֲפִלּוּ בִּרְמִיזָה - הֲרֵי זֶה אָרוּר מִפִּי הַגְּבוּרָה[64]. שֶׁנֶּאֱמַר: אָרוּר מַקְלֶה אָבִיו וְאִמּוֹ[65]. וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: עַיִן תִּלְעַג לְאָב[66] וְתָבֵז לִיקֲהַת אֵם[67] וְגוֹמֵר. וְיֵשׁ לְבֵית דִּין לְהַכּוֹת עַל זֶה מַכַּת מַרְדּוּת וְלַעֲנֹשׁ כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאוּ[68].

~ נקודות משיחות קודש ~

"ארור מקלה אביו ואמו, והרי הוא אומר עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם וגו'".

והקשה הרדב"ז, לשם מה הביא הרמב"ם את הפסוק מהכתובים "עין תלעג לאב כו'" ולא הסתפק בפסוק מהתורה "ארור מקלה אביו ואמו כו'".

ויש לומר, שחיוב כיבוד אב ואם לא נאמר בבני נח, שהרי הגמרא אומרת (סנהדרין נו, ב.) "שבע שקיבלו עליהן בני נח, והוסיפו עליהן דינין ושבת וכיבוד אב ואם", היינו שבני נח לא נצטוו על כיבוד אב ואם.

וא"כ קשה מדוע נענש חם על שלא נהג כבוד בנח אביו, וכן לבן נענש על ש"קפץ להשיב לפני אביו", אלא שהגם שאין על בני נח חיוב כיבוד אב ואם, הרי שיש עליהם חיוב שלא לבזותם, ואת זה משמיע הרמב"ם בפסוק הנ"ל. כי הנה נאמר "אלמלא לא ניתנה תורה כו'" היה צריך ללמוד כמה וכמה הנהגות מבעלי חיים, והפסוק שמביא הרמב"ם מדבר בהנהגת העורב ללעוג לאביו ולאמו, כי אמנם לבנ"י נאמר הציווי "ארור מקלה אביו ואמו" ועל בני נח אין חיוב לכבד אב ואם, אבל יש חיוב שלא לבזותם - ואותו ילמדו מהעורב.

(על־פי לקו"ש חלק כ"ז עמוד 155 הערה 43)

60) שבועה שיש עמה קללה, שאומר: "הרי הוא ארור לה', או ארור למי ששמו חנון, אם יש לזה אצלי כלום" (הל' שבועות פי"א, ה"ט). 61) הריני נשבע בה'... שאיני חייב לזה כלום (שם). וכל זה מתשובת הגאונים סימן רצט. וראה בט"ז ליו"ד סי' רמא ס"ק ב, שמביא בשמם, שהמנהג לומר לבן התובע, הקנה תביעתך לאיש אחר, שלא תבוא לידי קללת אביך. 62) בהל' רוצח פ"א, ה"ג. 63) להמית את אביו, ומקורו במכות יב, א. 64) הקב"ה, שכל הגבורה שלו (סנהדרין צח, ב). 65) ומפרש רש"י שם: מקלה - מזלזל, לשון ונקלה אחיך. 66) אפילו ברמיזה בעין. 67) לקבוץ הקמטים שבפניה, מלשון: "ולו יקהת עמים" (בראשית מט, י. וברש"י שם), וסוף הכתוב במשלי שם: "יקרוה עורבי נחל". 68) כמו שמצינו בחולין קי, ב שכפתו על העמוד להלקות, את מי שלא הוקיר כבוד אביו ואמו, ואע"פ שהעירו שם שעל 'עשה' שמתן שכרה בצדה (=למען יאריכון ימיך) אין בית־דין שלמטה מוזהר עליה, זה רק בנוגע להעדר הוקרה וכיבוד. אבל בבזיון ממש, ודאי שמכים אותו מכת מרדות ("לב אריה" לחולין שם).

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) דיני כיבוד אב ואם ומוראם. כיבוד האב לאחר מותו. החיוב על האב שלא להכביד עולו על בניו, ולדקדק שלא יביאם לידי מכשול. איך להתנהג בהורים שנטרפה דעתם. חיוב הממזר בכבוד אביו. כיבוד אב ואם מי מהם עדיף. כיבוד אשת אביו או בעל אמו.

א. כִּבּוּד אָב וָאֵם - מִצְוַת עֲשֵׂה גְּדוֹלָה. וְכֵן מוֹרָא אָב וָאֵם. שָׁקַל[2] אוֹתָן הַכָּתוּב בִּכְבוֹדוֹ וּבְמוֹרָאוֹ[3]. כָּתוּב: כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ, וְכָתוּב: כַּבֵּד אֶת יְיָ מֵהוֹנֶךָ. וּבְאָבִיו וְאִמּוֹ כָּתוּב: אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ, וְכָתוּב: אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ תִּירָא. כְּדֶרֶךְ שֶׁצִּוָּה עַל כְּבוֹד שְׁמוֹ הַגָּדוֹל וּמוֹרָאוֹ, כָּךְ צִוָּה[4] עַל כְּבוֹדָם וּמוֹרָאָם[5].

2) השוה. 3) ובכת"י תימן: ככבודו וכמוראו. 4) קידושין לב, ב. 5) ובירושלמי פאה פ"א ה"א, אמר רבי שמעון בר יוחאי: "גדול כיבוד אב ואם שהעדיפו הקב"ה יותר מכבודו, נאמר: כבד את אביך ואת אמך. ונאמר (משלי ג, ט): כבד את ה' מהונך, ממה אתה מכבדו ממה שחננך, מפריש לקט שכחה ופאה... ועושה סוכה ולולב... ומאכיל את העניים ואת הרעבים... אם יש לך, אתה חייב בכולם. ואם אין לך, אין אתה חייב באחת מהן. אבל...כיבוד אם

ואם, בין שיש לך הון, בין שאין לך הון - כבד את אביך ואת אמך, ואפילו אתה מסבב על הפתחים".

ב. הַמְקַלֵּל אָבִיו אוֹ אִמּוֹ - בִּסְקִילָה, וְהַמְגַדֵּף[6] - בִּסְקִילָה. הִגֵּה הִשְׁוָה אוֹתָן בְּעֹנֶשׁ[7]. הִקְדִּים אָב לְאֵם לְכָבוֹד[8], וְהִקְדִּים אֵם לְאָב לְמוֹרָא[9]. לְלַמֵּד שֶׁשְּׁנֵיהֶם שָׁוִים, בֵּין לְמוֹרָא בֵּין לְכָבוֹד[10].

6) מברך את ה', ראה ויקרא כד, טו־טז. 7) קידושין ל, ב. ושם סיימו: "וכן בדין, ששלשתם שותפים בו... בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו, אמר הקב"ה: מעלה אני עליכם, כאילו דרתי ביניהם וכבדוני". 8) ככתוב: כבד את אביך ואת אמך. 9) ככתוב: איש אמו ואביו תיראו. 10) אלא מתוך שהבן מכבד את אמו יותר מאביו מפני שמשדלתו בדברים, לפיכך הקדים הכתוב אב לאם - לכיבוד; ומתוך שהבן מתיירא מאביו יותר מאמו, מפני שמלמדו תורה - הקדים הקב"ה מורא האם למורא האב (שם לא, א).

ג. אֵי זֶהוּ מוֹרָא, וְאֵי זֶהוּ כָּבוֹד? מוֹרָא - לֹא עוֹמֵד בִּמְקוֹמוֹ[11], וְלֹא יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ[12], וְלֹא סוֹתֵר אֶת דְּבָרָיו, וְלֹא מַכְרִיעַ אֶת דְּבָרָיו[13]. וְלֹא יִקְרָא לוֹ בִּשְׁמוֹ, לֹא בְּחַיָּיו וְלֹא בְּמוֹתוֹ, אֶלָּא אוֹמֵר: אַבָּא מָרִי[14]. הָיָה שֵׁם אָבִיו אוֹ שֵׁם רַבּוֹ כְּשֵׁם אֲחֵרִים - מְשַׁנֶּה אֶת שְׁמָם[15]. יֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵין נִזְהָר בְּכָךְ אֶלָּא בְּשֵׁם שֶׁהוּא פֶּלֶא[16], שֶׁאֵין הַכֹּל דָּשִׁין בּוֹ[17]; אֲבָל הַשֵּׁמוֹת שֶׁקּוֹרְאִין בָּהֶן אֶת הָעָם, כְּגוֹן אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב מֹשֶׁה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, בְּכָל לָשׁוֹן וּבְכָל זְמַן - קוֹרֵא בָּהֶן לַאֲחֵרִים[18] שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, וְאֵין בְּכָךְ כְּלוּם[19]. אֵי זֶהוּ כָּבוֹד? מַאֲכִיל וּמַשְׁקֶה, מַלְבִּישׁ וּמְכַסֶּה - מִשֵּׁל הָאָב[20]. וְאִם אֵין מָמוֹן לָאָב, וְיֵשׁ מָמוֹן לַבֵּן - כּוֹפִין אוֹתוֹ וְזָן אָבִיו וְאִמּוֹ כְּפִי מַה שֶּׁהוּא יָכוֹל[21]. וּמוֹצִיא וּמַכְנִיס וּמְשַׁמְּשׁוֹ בִּשְׁאָר הַדְּבָרִים שֶׁהַשַּׁמָּשִׁים מְשַׁמְּשִׁים בָּהֶן אֶת הָרַב[22]. וְעוֹמֵד מִפָּנָיו כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹמֵד מִפְּנֵי רַבּוֹ[23].

11) במקום המיוחד לו, לעמוד שם בסוד זקנים עם חבריו בעצה (רש"י לקידושין לא, ב) או במקום המיוחד לו להתפלל (יו"ד סי' רמ סעיף ב). 12) במקום המיוחד לו להסב בביתו (יו"ד שם). 13) אם היה אביו וחכם אחר חלוקים בדבר הלכה, לא יאמר: נראים לי דברי אבא, שנראה כמכריע את דבריו, אלא אם יש לו להשיב על החולק - משיב (קידושין לא, ב וכפירוש הרמ"ה הובא בכסף־משנה). 14) שם. "חכם - משנה שם אביו", ומפרש רש"י: אם בא לומר דבר הלכה שאמר אביו... אומר: כך אמר אבא מורי, וראה לקמן ה"ה. 15) של אחרים, שהשומע יחשוב שקורא את אביו או רבו, ויש כאן זלזול (רדב"ז). ומקור דברי רבינו ב"תשובות הגאונים" הובאו דבריהם ב"הערוך" ערך אביי, וכן בתוספות הרא"ש להוריות יד, א, שרבה קרא לתלמידו בן אחיו: "אביי", אע"פ ששמו האמיתי היא: נחמני - מפני שגם שמו של אבי רבה היה: נחמני, ולא רצה לקראו בשמו מפני כבוד אביו, וקרא אותו: אביי בלשון ארמית, כאדם שקורא: אבי, ויצא מזה: אביי. ורבא שהיה חבירו של אביי, קרא לו בשמו נחמני, ראה שבת לג, א (ביאור הגר"א ליו"ד סי' רמ, ס"ק ז), וראה גיטין לד, ב ברש"י ד"ה והלכתא כנחמני. 16) מופלא ומובדל משאר שמות האנשים, כלשון הכתוב (שופטים יג, יח), "והוא פלאי". 17) רגילים. 18) שכן אנו מוצאים (כתובות קג, ב) שרבי אמר לפני מותו: "שמעון בני - חכם", למרות שזה היה שם אביו ורבו. והשווה הל' תלמוד תורה פ"ה, ה"ה. 19) משמע מזה, שבפניו - אפילו בשמות אלה אסור לקרוא לאחרים, ולא ראינו את העם נזהר בזה? והרדב"ז ממליץ, שכל האיסור אינו אלא שקורא להם בשמם בלא תואר כבוד, אבל אם קורא אותם דרך כבוד, כגון ר' אברהם, או "סידי" אברהם - בערבית, אין בזה שום זלזול לאביו ורבו. 20) קידושין לב, א. וכפסק הרי"ף שם. ואע"פ ששנינו שם: "כבד את אביך... בחסרון כיס"? - הכוונה לביטול הבן ממלאכתו כדי לשמשו, כמבואר בגמרא שם. 21) בתורת צדקה, שכופים על הצדקה, כמבואר בכתובות מט, ב. ובהל' מתנות עניים פ"ז, ה"י. ובירושלמי פאה פ"א ה"א, אמר רבי יוסי ב"ר בון: "הלוואי ויהיו כל השמועות ברורות לי כזו, שכופין על הבן לזון את האב". 22) נדרים לח, ב: "מותר למלאות לו חבית של מים, ולהדליק לו את הנר" וכו' (הגר"א ליו"ד סי' רמ ס"ק ט). 23) שחייב לעמוד מפניו, משיראנו מרחוק מלוא עיניו, עד שיתכסה ממנו, כמבואר בהל' תלמוד תורה פ"ה, ה"ז. ובקידושין לא, ב אמרו: רב יוסף כשהיה שומע קול צעדי אמו, אמר: אקום מפני השכינה שבאה.

ד. וְהָאָב שֶׁהָיָה תַּלְמִיד בְּנוֹ - אֵין הָאָב עוֹמֵד מִפְּנֵי הַבֵּן[24], אֲבָל הַבֵּן עוֹמֵד מִפְּנֵי אָבִיו, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא תַּלְמִידוֹ[25]. וְחַיָּב[26] לְכַבְּדוֹ בִּשְׁאָר דְּרָכָיו בִּשְׁעַת עֲשִׂיַּת מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ וַעֲשִׂיַּת חֲפָצָיו. כֵּיצַד? הַנִּשְׁמָע בִּדְבַר אָבִיו לְמָקוֹם[27] - לֹא יֹאמַר: מַהֲרוּנִי[28] בִּשְׁבִיל עַצְמִי[29]! פָּטְרוּנִי[30] בִּשְׁבִיל עַצְמִי[31]! אֶלָּא: מַהֲרוּנִי בִּשְׁבִיל אַבָּא[32]! פָּטְרוּנִי בִּשְׁבִיל אַבָּא! וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, לְעוֹלָם יִכְלֹל בִּכְלַל דְּבָרָיו שֶׁהוּא חוֹשֵׁשׁ בִּכְבוֹד אָבִיו[33] וְשֶׁמִּתְיָרֵא מִמֶּנּוּ.

~ נקודות משיחות קודש ~

"והאב שהיה תלמיד בנו... הבן עומד מפני אביו".

בגמרא "בנו והוא רבו, מהו לעמוד מפני אביו" היא איבעיא שלא נפשטה. הרמב"ם פסק ש"אין האב עומד מפני הבן, אבל הבן עומד בפני אביו", אבל הרא"ש כתב "ויעמדו זה מפני זה", ומביא שם: "אמרו עליו על המהר"ם מרוטנבורג שמיום שעלה לגדולה לא הקביל פני אביו ולא רצה שאביו יבוא אליו".

והרמב"ם אזיל לשיטתו, שבן חייב בכבוד אביו אפילו הוא רשע (פ"ו הי"א), ועאכו"כ אם הוא (רק) תלמידו.

(על־פי לקו"ש ח"ה עמוד 310 הערה 65)

24) למרות שהבן הוא רבו. 25) קידושין לג, ב. וכדעת רבינו חננאל, הובאה בר"ן שם. ולדעת הרא"ש שם, הואיל ושתי שאלות אלו הן בעיות שנשאלו בתלמוד ולא נפשטו,

הרי זה ספק תורה ולהחמיר, ויעמדו זה מפני זה, ולכן ממשיך הרא"ש: "אמרו על רבינו מאיר מרוטנבורג, שמיום שעלה לגדולה, לא הקביל פני אביו, ולא רצה שאביו יבוא אליו". וכן ביו"ד סי' רמ סעיף ז, שיש לחוש לבזיון התורה אם יתבזה הבן בפני האב, ויש להם להתרחק זה מזה. 26) בדפוסים קדומים, וכן בכת"י תימן: כאן התחלת הלכה. 27) אם מכיר באנשי המקום שמכבדים את אביו, וימלאו את רצונו בדברים שיאמר בשמו. 28) סדרו לי מהר את עניני. 29) שאני צריך ללכת. 30) שלחוני. 31) אע"פ שיודע שיכבדוהו כאביו. 32) שהוא צריך לי, יתלה הכבוד באביו (קידושין לא, ב וברש"י). 33) ולפיכך אם הוא יודע שאינו נשמע למקום בדבר אביו כדבר עצמו, אל יתלה באביו, שאינו לו אלא גנאי (רש"י שם).

1 **ה. וְחַיָּב לְכַבְּדוֹ אֲפִלּוּ לְאַחַר מוֹתוֹ. כֵּיצַד? הָיָה**
2 **אוֹמֵר דְּבַר שְׁמוּעָה[34] מִפִּיו - לֹא יֹאמַר: כָּךְ אָמַר**
3 **אַבָּא; אֶלָּא אוֹמֵר: כָּךְ אָמַר אַבָּא מָרִי, אֲנִי כַּפָּרַת**
4 **מִשְׁכָּבוֹ[35]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּתוֹךְ שְׁנֵים עָשָׂר**
5 **חֹדֶשׁ שֶׁלְּאַחַר מִיתָתוֹ; אֲבָל לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ[36]**
6 **- אוֹמֵר: זִכְרוֹנוֹ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא[37].**

34) דבר הלכה. 35) עלי יבוא כל רע הראוי לבוא על נפשו. וכעין זה בנגעים פ"ב, מ"א: "רבי ישמעאל אומר: בני ישראל, אני כפרתם". 36) שכבר קיבל מה שקיבל, שאין משפט רשעי ישראל בגיהנם אלא י"ב חודש. 37) שם וברש"י. וביו"ד סי' רמ סעיף ט, מוסיף שיש להחמיר אפילו בכתיבה להזכיר כנ"ל. וכתב הט"ז שם (ס"ק יג) שנוסח הגמרא הוא: זכרונו לברכה לחיי העולם הבא, ולפיכך אלה החותמים: זלה"ה מחסרים הלמ"ד, וצריך לחתום: זללה"ה.

7 **ו. אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה חַיָּבִין בְּמוֹרָא וְכָבוֹד[38];**
8 **אֶלָּא שֶׁהָאִישׁ יֵשׁ בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת, וְהָאִשָּׁה אֵין בְּיָדָהּ**
9 **לַעֲשׂוֹת, שֶׁהֲרֵי רְשׁוּת אֲחֵרִים עָלֶיהָ[39]. לְפִיכָךְ, אִם**
10 **נִתְגָּרְשָׁה אוֹ נִתְאַלְמְנָה - הֲרֵי שְׁנֵיהֶם[40] שָׁוִים[41].**

38) שהרי נאמר: "איש אמו ואביו תיראו" - הרי כאן שנים. 39) בעלה, שמשועבדת לו. ואם אין בעלה מקפיד, חייבת בכל דבר האפשרי כמו האיש (ש"ך ליו"ד סי' רמ ס"ק יט). 40) האיש והאשה. 41) קידושין ל, ב. ובנוגע לנתאלמנה - מקורו בירושלמי פאה פ"א, ה"א.

11 **ז. עַד הֵיכָן הוּא כִּבּוּד אָב וָאֵם? אֲפִלּוּ נָטְלוּ כִּיס שֶׁל**
12 **זְהוּבִים שֶׁלּוֹ וְהִשְׁלִיכוּ בְּפָנָיו לַיָּם - לֹא יַכְלִימֵם[42],**
13 **וְלֹא יְצַעֵר[43] בִּפְנֵיהֶם, וְלֹא יִכְעַס כְּנֶגְדָּם; אֶלָּא יְקַבֵּל**
14 **גְּזֵרַת הַכָּתוּב[44] וְיִשְׁתֹּק. וְעַד הֵיכָן מוֹרָאָן? אֲפִלּוּ הָיָה**
15 **לוֹבֵשׁ[45] בְּגָדִים חֲמוּדוֹת[46] וְיוֹשֵׁב בְּרֹאשׁ בִּפְנֵי הַקָּהָל,**
16 **וּבָא אָבִיו וְאִמּוֹ[47] וְקָרְעוּ בְּגָדָיו וְהִכּוּהוּ בְּרֹאשׁוֹ וְיָרְקוּ**
17 **בְּפָנָיו - לֹא יַכְלִימֵם, אֶלָּא יִשְׁתֹּק[48] וְיִירָא וְיִפְחַד**
18 **מִמֶּלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים שֶׁצִּוָּהוּ בְּכָךְ. שֶׁאִלּוּ מֶלֶךְ בָּשָׂר**
19 **וָדָם גָּזַר עָלָיו דָּבָר שֶׁהוּא מְצַעֵר יָתֵר מִזֶּה - לֹא הָיָה**
20 **יָכוֹל לְפַרְכֵּס[49] בַּדָּבָר; קַל וָחֹמֶר לְמִי שֶׁאָמַר וְהָיָה**
21 **הָעוֹלָם כִּרְצוֹנוֹ.**

42) שם לב, א. ואע"פ שרבינו פסק לעיל ה"ג שכיבוד אב אינו אלא משל האב - בכל זאת אסור לבן לצערו ולהכלימו אפילו כשהכיס הוא שלו. כי הבדל יש בין כיבוד לצער, שאפילו הוא מאבד לו את כל ממונו אסור לבן לצערו (כסף־משנה ורדב"ז). וגירסת רבינו בגמרא שם... "ויזרקנו לים בפניו ואינו מכלימו? מכלימו שאני (=שונה), וכי הא דרבה" וכו' (ביאור הגר"א ליו"ד סי' רמ ס"ק יח). ולדעת הלחם־משנה, כוונת רבינו, אחרי שהשליך האב את הארנק אסור לבן לצערו, כי "מה שהיה היה", אבל ודאי טרם שהספיק להשליך את הכיס, מותר לבן להכלימו ולמנעו מלהפסיד את ממונו, כי אינו מצווה על כיבוד שיש בו חסרון כיס, וכן דעת הרמ"ה בטור יו"ד סי' רמ. 43) ובכת"י תימן: יצעוק. 44) שאמר: כבד את אביך ואת אמך וגו'. 45) בדפוס רומי ר"מ, וכן בויניציאה שי"א, חסרה כל הפיסקה, ולפיכך הקפתיה בסוגריים. 46) מלשון הכתוב בבראשית כז, טו. 47) בכת"י תימן: או אמו. 48) קידושין לא, א. וכתב הש"ך ביו"ד שם ס"ק א: אבל מותר (לבן) לתבעו בדין. 49) להתלבט ולהתחבט. ובחולין פ"ב, מ"ו: "עד שתפרכס ביד וברגל" - שתנענע באבריה.

22 **ח. אַף עַל פִּי שֶׁכְּבָכָךְ נִצְטַוִּינוּ, אָסוּר לְאָדָם לְהַכְבִּיד**
23 **עֵלּוֹ עַל בָּנָיו[50] וּלְדַקְדֵּק בִּכְבוֹדוֹ עִמָּהֶם, שֶׁלֹּא יְבִיאֵם**
24 **לִידֵי מִכְשׁוֹל[51], אֶלָּא יִמְחַל וְיִתְעַלֵּם[52]; שֶׁהָאָב שֶׁמָּחַל**
25 **עַל כְּבוֹדוֹ - כְּבוֹדוֹ מָחוּל[53].**

50) לדרוש מהם יותר מדאי. 51) שיסרבו לשמוע לו ויבעטו בו. 52) אם פגע בכבודו. 53) קידושין לב, א. ונפטר הבן מעונש, אם לא כיבדו (רדב"ז ח"א תקנד).

26 **ט. וְהַמַּכֶּה בְּנוֹ גָּדוֹל - מְנַדִּין אוֹתוֹ[54], שֶׁהֲרֵי הוּא**
27 **עוֹבֵר עַל וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל[55].**

54) אומרים לו: "פלוני זה בשמתא", והוא מרוחק מהציבור, ואין יושבים עמו בארבע אמות, כמבואר בהל' תלמוד תורה פ"ז ה"ב, וה"ד. 55) שגורם שיבעט בו, וב'נמוקי יוסף' למועד קטן יז, א מפרש: "שמא לא יוכל לעמוד בפני יצר הרע, ויגביה ידו על אביו ויתחייב מיתה". וכן עשתה שפחתו של רבי, כשראתה אדם מכה את בנו הגדול, אמרה: יהא אדם זה כשמתא (מועד קטן שם). ואינו נקרא גדול לעניין זה, רק אחר כב או כד שנה (רש"י לקידושין ל, א ד"ה משיתסר, וביו"ד סי' רמ סעיף כ). וכשהוא נשוי, אפילו פחות מגיל זה נקרא גדול (רש"ל לקידושין שם, סימן סח).

28 **י. מִי שֶׁנִּטְרְפָה[56] דַּעְתּוֹ שֶׁל אָבִיו אוֹ שֶׁל אִמּוֹ - מִשְׁתַּדֵּל**
29 **לִנְהֹג עִמָּהֶם כְּפִי דַּעְתָּם עַד שֶׁיְּרַחֵם עֲלֵיהֶן. וְאִם אֵי**
30 **אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲמֹד מִפְּנֵי שֶׁנִּשְׁתַּטּוּ בְּיוֹתֵר - יַנִּיחֵם וְיֵלֵךְ**
31 **לוֹ[57], וִיצַוֶּה אֲחֵרִים לְהַנְהִיגָם כָּרָאוּי לָהֶם[58].**

56) נתבלבלה. 57) קידושין לא, ב: רב אסי היתה לו אם זקנה, אמרה לו: אני רוצה תכשיטין, עשה לה. אמרה לו: אני רוצה להנשא לגבר, שיהיה יפה כמוך, עזבה והלך לארץ ישראל. 58) מצד המוסר וההגינות. והראב"ד קובל: אין

זו הוראה נכונה, אם הוא ילך ויניחם, למי יצוה לשמרם, והרדב"ז ממליץ על רבינו, שדווקא ביחס לבנה, אינה מתביישת ממנו, וגם אינו יכול לגעור בה, אבל אחרים גוערים בה, ואפשר ע"י הכאה תחזור משטותה, ומעשים בכל יום כיוצא בזה, אבל הבן אי־אפשר לו לעשות פעולות אלו, נמצאו דברי רבינו נכונים וצודקים.

יא. הַמַּמְזֵר[59] חַיָּב בִּכְבוֹד אָבִיו וּמוֹרָאוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא פָּטוּר[60] עַל מַכָּתוֹ וְקִלְלָתוֹ עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה[61]. אֲפִלּוּ[62] הָיָה אָבִיו רָשָׁע וּבַעַל עֲבֵרוֹת - מְכַבְּדוֹ וּמִתְיָרֵא מִמֶּנּוּ[63]. רָאָהוּ עוֹבֵר עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה - לֹא יֹאמַר לוֹ: אַבָּא, עָבַרְתָּ עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה[64]! אֶלָּא יֹאמַר לוֹ: אַבָּא, כָּתוּב בַּתּוֹרָה כָּךְ וְכָךְ? כְּאִלּוּ הוּא שׁוֹאֵל מִמֶּנּוּ, וְלֹא כְּמַזְהִירוֹ[65].

~ נקודות משיחות קודש ~

"שאפילו היה אביו רשע ובעל עבירות מכבדו ומתיירא ממנו".

אבל ה'טור' כתב ש"אביו רשע, כל זמן שלא עשה תשובה אינו חייב בכבודו".

ויש לומר שמחלוקתם תלויה לכאורה בשני הפירושים ברש"י על הפסוק "וימת תרח בחרן". א. "ולמה הקדים מיתתו של תרח ליציאתו של אברם, שלא יהיה הדבר מפורסם לכל, ויאמרו לא קיים אברם את כבוד אביו כו'". ב. "ועוד, שהרשעים בחייהם קרויים מתים".

התירוץ ש"שלא יהיה הדבר מפורסם", מתאים לדעת הרמב"ם כי זה שהיה רשע אינו סיבה שלא לכבדו, אבל התירוץ ש"הרשעים בחייהם קרויים מתים" מתאים לדעת ה'טור' שאין חיוב בכבוד אביו רשע.

(על־פי לקו"ש ח"ה עמוד 309)

59) שנולד מאיסור ערוה, כגון אבא אביו על אחותו והוליד את זה. 60) ממיתה. 61) שנאמר: "ונשיא בעמך לא תאור" - בעושה מעשה עמך. וזה שבא על ערוה, אינו עושה מעשה עמך - כל עוד שלא עשה תשובה (יבמות כב, ב).
62) בכת"י תימן: שאפילו. 63) וכן פסק הרי"ף ליבמות שם, אע"פ שהבן פטור על הכאתו וקללתו, כשלא עשה אביו תשובה - אבל איסור יש בהכאתו, אפילו כשלא חזר בתשובה, כמו ששנינו (סנהדרין פה, ב): "לכל אין הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללו חוץ ממסית". וראה לעיל פ"ה הי"ב, ובביאורנו שם אות מט. ואע"פ שבהל' מלוה פ"ד ה"ד, פסק רבינו: "הניח להם אביהם פרה וטלית של ריבית וכל דבר המסוים, חייבים להחזיר מפני כבוד אביהם, במה דברים אמורים כשעשה תשובה... אבל אם לא עשה תשובה, אין חוששים לכבודו, ואפילו דבר המסוים אין מחזירים". ומקורו בבבא־מציעא סב, א - הרי שאינם חייבים בכבודו? שם מדובר כשמת בלא תשובה, שאינו יכול עוד לתקן את אשר עיוות, וכאן מדובר כשאביו חי, ויש תקוה שיחזור בתשובה, ונמצא הבן עבר למפרע, והדבר ברור, שהחי מצטער (רדב"ז). וב"אור שמח" הביא ראיה לדעת רבינו שממזר חייב בכבוד אביו, שכן בסנהדרין עא, א אמרו: שאם אמו אינה ראויה לאביו, כגון שהיא אסורה עליו בעונש כרת או מיתת בית־דין (שהבן הנולד מהם הוא ממזר), נידון הבן כסורר ומורה, אם חטא ולא שמע לקולם, ככתוב: בננו זה סורר ומורה איננו שומע בקולנו וגו', והרי שם לא עשה אביו תשובה, שהרי אמו נמצאת אצל אביו, ובכל זאת נתחייב אם לא שמע לקולם, והרי כל ענשו מתחייב מצד כיבוד הורים, שהרי אם רצו אביו ואמו למחול, מוחלים לו, ראה לקמן פ"ז ה"ח, ומכאן שגם ממזר מצווה על כיבוד אב ואם. 64) שהרי מצערו בכך, וגם פוגע בכבודו. 65) קידושין לב, א. והוא יבין מעצמו ולא יתבייש (יו"ד סי' רמ סעיף יא).

יב. מִי שֶׁאָמַר לוֹ אָבִיו לַעֲבֹר עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה, בֵּין שֶׁאָמַר לוֹ לַעֲבֹר עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה אוֹ לְבַטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה, אֲפִלּוּ שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[66] - הֲרֵי זֶה לֹא יִשְׁמַע לוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ - כֻּלְּכֶם חַיָּבִין בִּכְבוֹדִי[67].

66) של החכמים, כגון הדלקת נר חנוכה או נר של שבת, ראה הל' שבת פ"ה, ה"א. 67) יבמות ו, א. ובבבא־מציעא לב, א הדגישו: "אני ה' אלהיכם - כולכם חייבים בכבודי". וראה רש"י ליבמות ה, ב ד"ה כולכם. ואפילו מצוות של "דבריהם" - הואיל והתורה ציותה (דברים יז, יב): "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך", הרי הם כדברי תורה (כסף־משנה), וכלשון רבינו פ"א, ה"ב: "ואחד הדברים שעשאום סייג לתורה... מצות־עשה לשמוע להם, והעובר על כל אחד מהם, עובר בלא־תעשה".

יג. אָמַר לוֹ אָבִיו: הַשְׁקֵנִי מַיִם! וְיֵשׁ בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת מִצְוָה[68]: אִם אֶפְשָׁר לַמִּצְוָה שֶׁתֵּעָשֶׂה עַל יְדֵי אֲחֵרִים - תֵּעָשֶׂה, וְיִתְעַסֵּק בִּכְבוֹד אָבִיו; שֶׁאֵין מְבַטְּלִין מִצְוָה מִפְּנֵי מִצְוָה. וְאִם אֵין שָׁם אֲחֵרִים לַעֲשׂוֹתָהּ - יִתְעַסֵּק בַּמִּצְוָה וְיַנִּיחַ כְּבוֹד אָבִיו; שֶׁהוּא וְאָבִיו חַיָּבִים בִּדְבַר מִצְוָה[69]. וְתַלְמוּד תּוֹרָה גָּדוֹל מִכִּבּוּד אָב וָאֵם[70].

68) כגון לקבור את המת או ללוותו. 69) קידושין לב, א. וכל זה במצוה שזמנה עובר, שאילו אין זמנה עובר, אפילו אם אין אחרים לעשותה עוסק תחילה בכבוד אביו, ואח"כ הוא מתפנה לעשיית המצוה (כסף־משנה בשם הרא"ש).
70) כמו ששנינו (פאה פ"א, מ"א): "ותלמוד תורה כנגד כולם". ובמגילה טז, ב אמרו: "גדול תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם, שכל אותן שנים שהיה יעקב אבינו בבית עבר (י"ד שנים למד תורה בבית עבר), לא נענש" על ביטול כיבוד אביו, כשפירש מאביו, ועל שאר כל השנים שנשתהה בבית לבן נענש (רש"י שם).

יד. אָמַר לוֹ אָבִיו: הַשְׁקֵנִי מַיִם! וְאָמְרָה לוֹ אִמּוֹ: הַשְׁקֵנִי מַיִם! - מַנִּיחַ כְּבוֹד אִמּוֹ וְעוֹסֵק בִּכְבוֹד אָבִיו תְּחִלָּה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא וְאִמּוֹ חַיָּבִין בִּכְבוֹד אָבִיו[71].

71) קידושין לא, א. וכן במשנה כריתות כח, א. וראה הל' אישות פט"ו, ה"כ: "וכן ציוו על האשה, שתהיה מכבדת את בעלה ביותר מדאי, ויהיה עליה מורא ממנו... ויהיה בעיניה כמו שר או מלך". ומובן, שאם נתגרשה מאביו,

כבוד שניהם שוה, ולאיזה מהם שירצה יקדים, כמבואר בקידושין שם, וכן נפסק להלכה ביו"ד סי' רמ, סעיף יד.

טו. חַיָּב אָדָם לְכַבֵּד אֶת אֵשֶׁת אָבִיו, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ אִמּוֹ, כָּל זְמַן שֶׁאָבִיו קַיָּם; שֶׁזֶּה בִּכְלַל כִּבּוּד אָבִיו[72]. וְכֵן מְכַבֵּד בַּעַל אִמּוֹ, כָּל זְמַן שֶׁאִמּוֹ קַיֶּמֶת[73]; אֲבָל לְאַחַר מִיתָתָהּ - אֵינוֹ חַיָּב[74]. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁיִּהְיֶה אָדָם חַיָּב בִּכְבוּד אָחִיו הַגָּדוֹל כִּכְבוּד אָבִיו[75].

72) כתובות קג, א, שנאמר: "כבד את אביך" - "את" לרבות אשת אביך. ושם מסופר, שרבינו הקדוש ציוה לבניו לפני מותו: "הזהרו בכבוד אמכם", והתכוון לאם חורגתם, שלאחר מותו אינם מצווים על כיבודה מצד הדין, אלא משום צוואתו. 73) שם, שנאמר "את אמך" - לרבות בעל אמך. 74) וביו"ד סי' רמ סעיף כא, מסיים: "ומכל־מקום דבר הגון לכבדם אף לאחר מיתה". שהרי רבינו הקדוש ציוה לכבדה אף לאחר מותו, וכנ"ל אות סט (באר הגולה, שם). 75) כתובות שם "ואת אמך" - וא"ו יתירה, לרבות את אחיך הגדול. וביו"ד שם סעיף כב, מציין: "בין שהוא אחיו מאביו בין שהוא אחיו מאמו". וראה ב"מגילת אסתר" ל"ספר המצוות" לרבינו שרש שני, שדעת רבינו, שהקטן חייב לכבד את אחיו הגדול, אפילו לאחר מיתת ההורים. תדע, שהרי לא התנה רבינו בחיוב כבוד אחיו הגדול שהוא רק בחיי ההורים, כדרך שהתנה באשת אביו. וראוי להעיר שביו"ד שם סעיף כד, אמרו: "חייב אדם לכבד חמיו". ומקורו במדרש 'שוחר טוב' תהלים ז, שכן דוד אמר לשאול חותנו (שמואל־א, כד, יב): "ואבי ראה גם ראה - מכאן שחייב אדם בכבוד חמיו כאביו".

יום רביעי ט' תמוז ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) עונש בן סורר ומורה ומקור אזהרתו. תנאי האכילה שיתחייב עליה כזולל וסובא, הגיל המדוייק של חיוב בן סורר ומורה. בן סורר שמחלו לו הוריו קודם שייגמר דינו. אם הבת נידונית כסוררת ומורה. ירושת בן סורר שנהרג, למי?

א. בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה הָאָמוּר בַּתּוֹרָה[2], הֲרֵי נִתְפָּרְשָׁה בּוֹ סְקִילָה[3]; וְלֹא עָנַשׁ הַכָּתוּב אֶלָּא אִם כֵּן הִזְהִיר[4], וְהֵיכָן הִזְהִיר? לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם - לֹא תֹאכַל אֲכִילָה הַמְּבִיאָה לִידֵי שְׁפִיכוּת דָּמִים; וְזוֹ אֲכִילַת בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה[5], שֶׁאֵינוֹ נֶהֱרָג אֶלָּא עַל אֲכִילָה מְכֹעֶרֶת שֶׁאָכַל. שֶׁנֶּאֱמַר: זוֹלֵל וְסֹבֵא. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזּוֹלֵל הוּא הָאוֹכֵל בָּשָׂר בְּרַעַבְתָּנוּת, וְסוֹבֵא - הַשּׁוֹתֶה יַיִן בְּרַעַבְתָּנוּת[6].

2) דברים כא, יח־כא. 3) "ורגמוהו כל אנשי עירו באבנים ומת" (שם כא). 4) סנהדרין נו, ב. וראה לעיל פרק ה, ובביאורנו שם. 5) שם סג, א. ואף על פי שאין לוקים על לאו שבכללות, ולאו זה כולל דברים הרבה, כמבואר לעיל הלכות סנהדרין פרק י"ח, הלכה ג - "כיוון שהעונש מפורש, לא נחוש לאזהרה אם היא מן הדין או מן לאו שבכללות" (ספר המצוות לרבינו לא־תעשה קצה). 6) זכר לדבר, שנאמר (משלי כג, כ): "אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו" (סנהדרין ע, א). וכתב "החינוך" מצוה רמח: "משורשי המצוה: לפי שרוב חטאות בני אדם יעשו בסיבת ריבוי האכילה ושתייה, כמו שכתוב (דברים לב, טו) "וישמן ישורון ויבעט", וכן אמרו חז"ל (ברכות לב, א) "מי גרם ליך שתהא מבעטת בי, אלא כרשינין שהאכלתיך". ודרך כלל אמרו (שם): מילוי הכרס יביא לחטאים רעים ... שהמזונות הם עיסת החומר, וההתבונות במושכל וביראת ה', היא עיסת הנפש, והנפש והחומר הפכים גמורים ובהתגבר עיסת החומר, תיחלש עיסת הנפש.. ועל כן תמנענו תורתינו לטובתנו מהרבות באכילה ושתייה פן יתגבר החומר על הנפש עד שיחליאה ויאבד אותה לגמרי...".

ב. אֲכִילָה זוֹ שֶׁהוּא חַיָּב עָלֶיהָ - דְּבָרִים הַרְבֵּה[7] יֵשׁ בָּהֶם[8], וְהֵן כֻּלָּן הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה[9]. אֵינוֹ חַיָּב סְקִילָה עַד שֶׁיִּגְנֹב מִשֶּׁל אָבִיו וְיִקְנֶה בָּשָׂר בְּזוֹל וְיַיִן בְּזוֹל[10]; וְיֹאכַל וְיִשְׁתֶּה חוּץ מֵרְשׁוּת אָבִיו[11] בַּחֲבוּרָה שֶׁכֻּלָּן רֵיקָנִין וּפְחוּתִין[12]; וְיֹאכַל הַבָּשָׂר חַי וְאֵינוֹ חַי, מְבֻשָּׁל וְאֵינוֹ מְבֻשָּׁל, כְּדֶרֶךְ שֶׁהַגַּנָּבִים אוֹכְלִים[13], וְיִשְׁתֶּה הַיַּיִן מָזוּג[14] כְּדֶרֶךְ שֶׁהַגַּרְגְּרָנִים[15] שׁוֹתִים. וְהוּא שֶׁיֹּאכַל מִשְׁקַל חֲמִשִּׁים דִּינָרִין[16] מִבָּשָׂר זֶה בִּמְלוּגְמָא אַחַת[17], וְיִשְׁתֶּה חֲצִי לֹג[18] מִיַּיִן זֶה בְּבַת אַחַת. גָּנַב מִשֶּׁל אָבִיו, וְאָכַל אֲכִילָה זוֹ בִּרְשׁוּת אָבִיו[19]; אוֹ שֶׁגָּנַב מִשֶּׁל אֲחֵרִים[20], וְאָכַל אֲכִילָה זוֹ הַמְכֹעֶרֶת בֵּין בִּרְשׁוּת אָבִיו בֵּין בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[21]. וְכֵן אִם גָּנַב מִשֶּׁל אָבִיו, וְאָכַל אֲכִילָה מְכֹעֶרֶת כָּזוֹ בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים, וְהָיְתָה אֲכִילַת מִצְוָה אֲפִלּוּ מִדִּבְרֵיהֶם [אוֹ אֲכִילַת עֲבֵרָה אֲפִלּוּ מִדִّבְרֵיהֶם] - פָּטוּר. שֶׁנֶּאֱמַר: אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקֹלֵנוּ - שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵר בַּאֲכִילָה זוֹ אֶלָּא עַל קוֹלָם. יָצָא זֶה שֶׁעָבַר בָּהּ עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה[22], אוֹ שֶׁאֲכָלָהּ בִּדְבַר מִצְוָה[23]. כֵּיצַד? אָכַל אֲכִילָה זוֹ הַמְכֹעֶרֶת עִם הַחֲבוּרָה הָרָעָה שֶׁאוֹכֵל עִמָּהֶם בִּדְבַר מִצְוָה[24], אוֹ שֶׁאֲכָלוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם[25], אֲפִלּוּ אֲכָלוֹ בְּתַנְחוּמֵי אֲבֵלִים[26] שֶׁהִיא מִצְוָה מִדִּבְרֵיהֶם - הֲרֵי זֶה פָּטוּר. וְכֵן אִם אֲכָלָהּ מִנְּבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת, שְׁקָצִים[27] וּרְמָשִׂים[28], אֲפִלּוּ אָכַל בְּתַעֲנִית צִבּוּר[29] שֶׁהִיא עֲבֵרָה מִדִּבְרֵיהֶם[30] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַמִּיתָה[31].

7) תנאים והגבלות. 8) בכתב יד תימן: בה. 9) שנתקבלה איש מפי איש עד למשה מסיני. 10) אבל ביוקר - לא ימצא כל כך הרבה כסף לגנוב, וממילא לא ימשיך באכילה זו (סנהדרין ע, א וברש"י). 11) שאינו פוחד שם מאביו. 12) שירגילוהו בכך, אבל אם יש בחבורה אדם הגון, לא ימשיכו בה הרבה (שם עמוד ב וברש"י). 13) שאין להם שהות לבשל כל צרכו, הואיל ועושים מעשיהם בסתר. וראוי להעיר שבגמרא שם (עמוד א) אמרו: "בשר חי", ופירשו: שזהו מבושל ואינו מבושל. ולפי זה יש לגרוס בדברי רבינו: ויאכל הבשר חי; מבושל

ואינו מבושל. 14) במים. ובכתב יד תימן: מזוג ואינו מזוג. וכן בגמרא שם, שלא נתן בו מים הרבה, כי אם הוא מזוג מלוא צרכו - לא יבוא להמשיך בשתייתו (רש"י שם). 15) הסובאים. 16) שמשקלם ארבעת אלפים ות"ת שעורים בינוניות. וכדברי רבינו בהלכות עירובין פרק א, הלכה י"ב: "הדינר שש מעין והמעה משקל שש עשרה שעורות". 17) אכילה אחת בלי הפסק, כאילו היא בלגימה אחת. שלא בלע החתיכה הראשונה עד שנתן השנייה לתוך פיו (רדב"ז). ובתוספתא סנהדרין פרק י"א, משנה ב שנינו: "אין נעשה בן סורר ומורה עד שייתן לתוך פיו כשיעור". והכוונה לאכילה בלי הפסק וכנ"ל. 18) שהן שתי רביעיות "והרביעית מחזקת מן המים או מן היין משקל שבעה עשר דינרים וחצי דינר בקרוב" (הלכות עירובין פרק א, הלכה י"ב). והן כשיעור שלוש ביצים, וראה בהלכות נשיאת כפיים פרק ט"ו, הלכה ד. 19) שפוחד שלא יראנו אביו. 20) אין זה מצוי לו לגנוב בכל עת. 21) הואיל ובכל המקרים הנזכרים אינו עלול להימשך ולהתמיד בהם, אין לחוש לו (סנהדרין עא, א), שכל חטאו של בן סורר ומורה אינו אלא משום סופו, כי ירדה תורה לסוף דעתו, שסופו לכלות נכסי אביו ומבקש הרגלו (לזלול בשר ולסבוא יין) ואינו מוצא, "ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות, אמרה תורה: ימות זכאי ואל ימות חייב" (שם עב, א). ולפיכך כשאין דרכו להימשך אחרי האכילה המכוערת אין מחייבים אותו. 22) שאפילו בקול אביו שבשמים אינו שומע (ירושלמי שם פרק ח, הלכה ב). 23) "יצא זה שהוא שומע בקול אביו שבשמים" (שם) והרי הוא עושה מצוה, ואינו חייב אלא כשיעשה עבירה באכילתו. 24) בסעודה של מצוה, כגון נישואין וברית מילה, או אכילת קדשים. 25) שגנב ממעות מעשר שני, וקנה ממנו בשר ויין ואכלו בירושלים, וזוהי דרך מצוותו, ככתוב (דברים יד, כו) "ונתת הכסף בכל אשר תאווה נפשך בבקר ובצאן וביין ובשכר". 26) שהיו סועדים בבית האבל כשבאו לנחמו, ראה לקמן הלכות אבל פרק י"ג הלכה ח. 27) עופות טמאים, ככתוב (ויקרא יא, יג) "לא יאכלו שקץ הם". 28) הם שרצים הרומשים על הארץ (סנהדרין ע, ב וברש"י). וראה לעיל הלכות עדות פרק י הלכה ב ובביאורנו שם, וכן בהלכות סנהדרין פרק י"ט, הלכה ד. ובהלכות שבועות פרק ה, הלכה ה. 29) שבית דין גוזר על הציבור להתענות. 30) כדברי רבינו בהלכות תעניות פרק א, הלכה ד: "ומדברי סופרים להתענות על כל צרה שתבוא על הציבור עד שירוחמו מן השמים". 31) סנהדרין ע, ב.

ג. אָכַל כָּל מַאֲכָל וְלֹא אָכַל בְּשַׂר בְּהֵמָה, אַף עַל פִּי שֶׁאָכַל אֲכִילָה זוֹ מִבְּשַׂר הָעוֹף - פָּטוּר. וְאִם אָכַל אֲכִילָה זוֹ מִבְּשַׂר בְּהֵמָה, וְהִשְׁלִים הַחֲמִשִּׁים דִּינָרִים מִבְּשַׂר הָעוֹף[32] - חַיָּב. שָׁתָה כָּל מַשְׁקֶה וְלֹא שָׁתָה יַיִן - פָּטוּר[33].

32) כזית ממנו (רש"י שם). 33) שם.

ד. אָכַל בָּשָׂר חַי וְשָׁתָה יַיִן חַי[34] - פָּטוּר; שֶׁזֶּה קָרֵי[35] הוּא, וְאֵין אָדָם יָכוֹל לְהִמָּשֵׁךְ בָּזֶה[36]. וְכֵן אִם אָכַל בָּשָׂר מָלִיחַ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לִמְלִיחָתוֹ[37], אוֹ שָׁתָה יַיִן מִגִּתּוֹ[38] - פָּטוּר; שֶׁאֵין אָדָם יָכוֹל לְהִמָּשֵׁךְ בָּזֶה.

34) בלתי מזוג במים. 35) מקרה, שאין אדם נוהג לאכול בשר ויין כשהם חיים. 36) שם עמוד א. ואמר החכם (שער השמים יג): "הדברים המקריים אינם תמידיים". 37) שיצא ונחלף טעמו במלחו. 38) כשהוא יוצא מן הגת ועדיין מתוק הוא, ואינו טוב כיין ישן, וכל זמן שהוא תוסס (=רותח) הוא נקרא "יין מגיתו" ואינו טעים לשתייה (סנהדרין ע, א). ושם העלו דיעה שנייה, שבנוגע ל"סורר ומורה" אינו נקרא סובא עד שישתה יין שעברו עליו ארבעים יום מסחיטתו בגת, ולא הכריעו שם הלכה כדברי מי. וראה הלכות איסורי מזבח פרק ו, הלכה ט לעניין נסכים, שאין מנסכים על המזבח "יין מגיתו שלא שהה ארבעים יום". ומקורו בעדויות פרק ו, משנה א.

ה. לֹא עָנַשׁ הַכָּתוּב קָטָן[39] שֶׁלֹּא בָא לִכְלַל הַמִּצְוֹת. וְכֵן אִישׁ שֶׁגָּדַל וַהֲרֵי הוּא בִּרְשׁוּת עַצְמוֹ - אֵינוֹ נִסְקָל מִפְּנֵי שֶׁגָּנַב וְאָכַל וְשָׁתָה אֲכִילָה זוֹ הַמְכֹעֶרֶת[40]. הָא כֵּיצַד[41]? מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁאֵין דִּין זֶה אֶלָּא בְּבֶן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד שֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, עַד שֶׁיַּקִּיף[42] כָּל הַגִּיד[43]; וְאַחַר שֶׁיַּקִּיף הַשֵּׂעָר כָּל הַגִּיד - הֲרֵי הוּא בִּרְשׁוּת עַצְמוֹ וְאֵינוֹ נִסְקָל.

39) פחות משלוש עשרה שנה. 40) שנאמר: "בן סורר" - בן ולא איש (משנה בסנהדרין סח, ב). 41) מהו הזמן, שיצא מכלל קטן, ולכלל איש שגדל - לא בא. 42) בכתב יד תימן: עד שיקיף השיער. 43) שם, שנאמר: וכי יהיה לאיש בן - בן הסמוך לגבורתו של איש.

ו. כָּל יָמָיו שֶׁל בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה אֵינָן אֶלָּא שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים מֵאַחַר שֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת[44]. לְפִי שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁתִּתְעַבֵּר אִשְׁתּוֹ[45] וְיִהְיֶה עֻבָּרָה נִכָּר בִּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים[46], וְנֶאֱמַר: כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה - וְלֹא אָב[47] סוֹרֵר וּמוֹרֶה. הָא לָמַדְתָּ[48], שֶׁאִם הִקִּיף הַשֵּׂעָר אֶת כָּל הַגִּיד קֹדֶם שֶׁיַּשְׁלִים שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[49].

44) שצמחו לו אחרי יג שנה. אבל אם הביא שערות לפני יג שנה אינם אלא שומא בלבד, כדברי רבינו בהלכות אישות פרק ב, הלכה י. 45) ממנו, אחרי שהביא שתי שערות. 46) לעיבורה, שאז מכירים אם מעוברת היא, ככתוב (בראשית לח, כד) "ויהי כמשלוש חדשים... וגם הנה הרה". 47) סנהדרין סט, א. "בן - ולא הראוי לקרותו אב". 48) מכאן אתה למד. 49) שאם נתקבל מפי השמועה, שאינו נסקל משיקיף כל הגיד, על כורחך, הכוונה קודם שישלים שלושה חדשים, כי לאחר שלושה חדשים ממילא אינו נסקל, אפילו כשלא הקיף השיער, שהרי אז הוא "אב", נמצא: הקיף שער - אף על פי שלא מלאו שלושה חדשים; מלאו שלושה חדשים - אף על פי שלא הקיף שיער, אינו נעשה סורר ומורה (שם).

ז. כֵּיצַד דָּנִין בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה? מְבִיאִין אוֹתוֹ אָבִיו

וְאִמּוֹ תְּחִלָּה לְבֵית דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה[50] וְאוֹמְרִין לָהֶן: בְּבֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמוֹרֶה. וּמְבִיאִין שְׁנֵי עֵדִים שֶׁגָּנַב מִשֶּׁל אָבִיו, וְקָנָה בָּשָׂר וָיַיִן בַּמֶּה שֶׁגָּנַב, וְאָכַל אוֹתָהּ אֲכִילָה הָאֲמוּרָה אַחַר הַהַתְרָאָה[51]. וְזוֹ הִיא עֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה. וּמַלְקִין אוֹתוֹ כִּשְׁאָר חַיְּבֵי מַלְקוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִסְּרוּ אֹתוֹ[52] וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם. חָזַר וְגָנַב מִשֶּׁל אָבִיו וְאָכַל אֲכִילָה זוֹ - אָבִיו וְאִמּוֹ מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים[53], וּמְבִיאִין שְׁנֵי עֵדִים וּמְעִידִין עָלָיו שֶׁגָּנַב וְאָכַל אֲכִילָה זוֹ הָאֲמוּרָה אַחַר שֶׁהִתְרוּ בּוֹ[54]. וְזוֹ הִיא עֵדוּת אַחֲרוֹנָה. אֲפִלּוּ הָיוּ הַשְּׁנַיִם הָרִאשׁוֹנִים[55] הֵם הָאַחֲרוֹנִים[56]. וְאַחַר שֶׁמְּקַבְּלִין עֵדוּתָן בּוֹדְקִין אוֹתוֹ שֶׁמָּא הִקִּיף הַשַּׂעַר אֶת כָּל הַגִּיד. אִם לֹא הִקִּיף וְלֹא שָׁלְמוּ לוֹ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים - גּוֹמְרִין דִּינוֹ כְּדֶרֶךְ כָּל הַרוּגֵי בֵּית דִּין וְסוֹקְלִין אוֹתוֹ. וְאֵינוֹ נִסְקָל עַד שֶׁיְּהוּ שָׁם שְׁלֹשָׁה הָרִאשׁוֹנִים[57]. שֶׁנֶּאֱמַר: בְּנֵנוּ זֶה - זֶהוּ שֶׁלָּקָה בִּפְנֵיכֶם[58].

50) המוסמך לדון דיני מכות, כמבואר לעיל הלכות סנהדרין פרק ה, הלכה ד. 51) שהתרו בו הוריו, בפני עדים אחרים, אבל אביו ואמו אין נאמנים עליו (סנהדרין עא, ב וברש"י). 52) ואין ייסור זה אלא מלקות, כתוב כאן: בן סורר ומורה, וכתוב (דברים כה, ב) "והיה אם בן הכות הרשע" מה שם מלקות אף כאן מלקות (שם). אבל אינו לוקה משום: לא תאכלו על הדם (ראה לעיל הלכה א), שאין לוקים על לאו שבכללות, אלא, לאו זה משמש אזהרה לעונש המלקות (שם סג, א ובתוספות דיבור המתחיל משום). 53) הדן דיני נפשות. 54) אביו ואמו. 55) העדים הראשונים. 56) תוספתא שם פרק י"א, משנה ג "בננו זה מלמד שאחד מן הראשונים מצטרף עם האחרונים לחייבו מיתה". 57) הדיינים שחייבוהו מלקות. 58) שם עא, א.

ח. וְאִם מָחֲלוּ לוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ[59] קֹדֶם שֶׁיִּגָּמֵר דִּינוֹ[60] - פָּטוּר[61].

59) ואפילו אחד מהם, וכמבואר בירושלמי שם פרק ח, הלכה ו. 60) אפילו לאחר שתפשוהו והביאוהו לבית דין. 61) ירושלמי שם: "ואפילו עמד בדין - בשלא נגמר דינו, אבל אם נגמר דינו לא", שהרי הוא כהרוג, וכמבואר בסמוך. וראוי להעיר, שרש"י בסנהדרין פח, ב מפרש: "אם רצו למחול ולא הביאוהו לבית דין... שהכתוב תלה בהם: ותפשו אותו". נראה מדבריו שאם כבר הביאוהו לבית דין אינם יכולים למחול, אבל דברי רבינו מקורם בירושלמי הנ"ל (משנה למלך).

ט. בָּרַח עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ, וְאַחַר כָּךְ הִקִּיף הַשַּׂעַר מִלְּמַטָּה - פָּטוּר[62]. וְאִם מִשֶּׁנִּגְמַר דִּינוֹ בָּרַח, אֲפִלּוּ הִזְקִין - כָּל עֵת שֶׁיִּמָּצֵא יִסָּקֵל; שֶׁכָּל מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ - הֲרֵי הוּא כְּהָרוּג וְאֵין לוֹ דָּם[63].

62) שנשתנה גופו, והרי אילו היה חוטא עכשיו היה נפטר, כמבואר לעיל הלכה ה. 63) משנה בסנהדרין עא, ב.

י. הָיָה אָבִיו רוֹצֶה[64] וְאִמּוֹ אֵינָהּ רוֹצָה, אִמּוֹ רוֹצָה וְאָבִיו אֵינוֹ רוֹצֶה - אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְתָפְשׂוּ בוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ. הָיָה אֶחָד מֵהֶן גּוֹדֵם אוֹ חִגֵּר אוֹ אִלֵּם אוֹ סוּמָא אוֹ חֵרֵשׁ - אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְתָפְשׂוּ בוֹ - וְלֹא גִּדְמִים; וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ - וְלֹא חִגְּרִים; וְאָמְרוּ - וְלֹא אִלְּמִים; בְּנֵנוּ זֶה[65] - וְלֹא סוּמִים; אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקֹלֵנוּ - וְלֹא חֵרְשִׁים[66].

64) להביאו לבית דין ולהאשימו. 65) משמע שמראים אותו באצבעם. 66) כשהבן אומר להם: איני רוצה לשמוע בקולכם, אינם שומעים, ואף על פי שרואים אחרי כן, שאינו מקיים מצוותם? - התורה אמרה: איננו שומע בקולנו, משמעו, שבשעת הקול, שמעו ממנו: שאינו מקבל דבריהם (שם עמוד א וברש"י).

יא. גְּזֵרַת הַכָּתוּב הוּא שֶׁיִּסָּקֵל בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. אֲבָל הַבַּת - אֵינָהּ נִדּוֹנֶת בְּדִין זֶה, שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ לְהִמָּשֵׁךְ בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה כְּאִישׁ[67]. שֶׁנֶּאֱמַר: בֵּן - וְלֹא בַּת[68], וְלֹא טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס[69].

67) ולא תבוא ללסטם את הבריות, כדרך הבן, ראה בביאורנו לעיל הלכה ב. 68) שם ע, א. ושם הנוסח: "אמר רבי שמעון בדין הוא שתהא בת ראוייה להיות כבן סורר ומורה, שהכול מצויים אצלה בעבירה (כשלא תמצא הרגלה לזלול ולסבוא תעמוד בפרשת דרכים ותרגיל הבריות לעבירה בשביל אתנן - רש"י), אלא גזירת הכתוב היא: בן - ולא בת". 69) שניהם ספק זכר ספק נקיבה, ואין עונשים מספק.

יב. טֻמְטוּם שֶׁנִּקְרַע[70] וְנִמְצָא זָכָר - אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה - עַד שֶׁיִּהְיֶה בֵּן מִשְּׁעַת הַתְּרָאָה[71].

70) שניתחוהו ומצאו את גידו וביציו טמונים בגוף (רשב"ם לבבא בתרא קכו, ב). 71) משמע מזה, אילו היה נקרע לפני ההתראה, ונמצא בן, נעשה בן סורר ומורה, אולם בדפוס ויניציאה שי"א וכן בכתב יד תימן הנוסח: משעת הווייה. כלומר, משעת לידה, צריך שיהיה זכר גמור, ואפילו נקרע לפני ההתראה, אינו נעשה סורר ומורה, וזה בהתאם לגירסת התלמוד (בבא בתרא קכו, ב) "עד שיהא בן משעת הווייה" וכפירוש הרשב"ם שם, והשווה הלכות נחלות פרק ב, הלכה ג.

יג. בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה צָרִיךְ הַכְּרָזָה. כֵּיצַד מַכְרִיזִין עָלָיו? כּוֹתְבִין לְכָל יִשְׂרָאֵל: בְּבֵית דִּין פְּלוֹנִי סָקַלְנוּ פְּלוֹנִי מִפְּנֵי שֶׁהָיָה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה[72].

72) סנהדרין פט, א, כדי לרדות את האחרים, שנאמר (דברים כא, כא) "וכל ישראל ישמעו ויראו" והשווה לעיל פרק ג, הלכה ה, והלכות עדות פרק י"ח, הלכה ז.

יד. בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה הֲרֵי הוּא כְּכָל הָרוּגֵי בֵּית דִּין

1 שֶׁמְּמוֹנָם לְיוֹרְשֵׁיהֶן[73]; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאָבִיו גָּרַם לוֹ
2 סְקִילָה - הֲרֵי הוּא יוֹרֵשׁ כָּל נְכָסָיו[74].

73) כמבואר לקמן הלכות אבל פרק א, הלכה ט. בניגוד להרוגי המלך, שממונם למלך, ראה לקמן הלכות מלכים פרק ד, הלכה ט. 74) ואין חושדים בו שמא עיניו נתן בממונו, ולפיכך לא מחל לו וגרם לסקלו (רדב"ז). וכן מצינו באחאב, אחרי ששמע כי מת נבות, ויקם "לרדת אל כרם נבות היזרעאלי לרשתו" (מלכים-א כא, טז), ואמר רב יהודה (סנהדרין מח, ב) נבות - בן אחי אחאב היה, וירד ליורשו בתורת דודו, הרי שלמרות זה, שגרם למותו, לא הפסיד את ירושתו, וכן מצינו (שמואל-ב יד, ז) "ונמיתהו בנפש אחיו אשר הרג ונשמידה גם את היורש" ומפרש הרד"ק: הם מתכוונים להרוג את בני, כדי שיירשו נכסי בעלי, ואין כוונתם לגאול את דם אחיו הנרצח, כי לא נתחמם לבבם על זה, אלא לרשת את נחלתו הם באים. הרי, שגואל הדם ההורג את הרוצח, יורשו, אם אין לו בנים (אור שמח).

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעָן

הִלְכוֹת אֵבֶל

3 יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע מִצְוֹת. אַחַת מִצְוַת עֲשֵׂה, וְשָׁלֹשׁ
4 מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן: א) לְהִתְאַבֵּל עַל
5 הַקְּרוֹבִים. וַאֲפִלּוּ כֹּהֵן מְטַמֵּא וּמִתְאַבֵּל עַל
6 הַקְּרוֹבִים. וְאֵין אָדָם מִתְאַבֵּל עַל הֲרוּגֵי בֵּית דִּין[1].
7 וּלְפִי זֶה כָּלַלְתִּי הֲלָכוֹת אֵלּוּ בְּסֵפֶר זֶה[2], שֶׁהֵן מֵעֵין[3]
8 קְבוּרָה בְּיוֹם מִיתָה, שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה[4]. ב) שֶׁלֹּא
9 יִטַּמָּא כֹּהֵן גָּדוֹל לִקְרוֹבִים. ג) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס עִם הַמֵּת
10 בְּאֹהֶל. ד) שֶׁלֹּא יִטַּמָּא כֹּהֵן הֶדְיוֹט לְנֶפֶשׁ אָדָם אֶלָּא
11 לִקְרוֹבִים בִּלְבַד.
12 וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ:

13 פֶּרֶק רִאשׁוֹן[5]

1) מתבארת בו המצוה להתאבל על הקרובים ומקורה בתורה. מאימתי יתחייב אדם באבל קרוביו שמתו, ובהרוגי מלכות שאין מניחים אותם להיקבר. תינוק שמת ביום היוולדו מה דין אבלו. ההבדל בין הרוגי מלכות להרוגי בית דין באבלם ובקבורתם. הפורשים מדרכי ציבור, והמומרים והמוסרים שמתו - מה דינם באבל. המאבד עצמו לדעת - איך מתעסקים עימו ושאר דברי אבלו.

14 א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהִתְאַבֵּל עַל הַקְּרוֹבִים. שֶׁנֶּאֱמַר:
15 וְאָכַלְתִּי חַטָּאת הַיּוֹם, הַיֵּטַב בְּעֵינֵי יְיָ[6]. וְאֵין אֲבֵלוּת
16 מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּיוֹם רִאשׁוֹן בִּלְבַד, שֶׁהוּא יוֹם
17 הַמִּיתָה וְיוֹם הַקְּבוּרָה[7]; אֲבָל שְׁאָר הַשִּׁבְעָה יָמִים -
18 אֵינוֹ דִּין תּוֹרָה. אַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: וַיַּעַשׂ
19 לְאָבִיו אֵבֶל שִׁבְעַת יָמִים - נִתְּנָה תּוֹרָה וְנִתְחַדְּשָׁה
20 הֲלָכָה[8]. וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ תִּקֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת יְמֵי
21 אֲבֵלוּת וְשִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה[9].

2) כמבואר לקמן פ"א, ה"ט. 3) בספר שופטים, הדן בתפקידי השופטים וסמכותם. 4) מענין. 5) הנזכרת בהרוגי בית־דין, ככתוב (דברים כא, כג): "כי קבור תקברנו ביום ההוא", וכבר הדגיש רבינו לעיל הל' סנהדרין פט"ו, ה"ח: "ולא הרוגי בית־דין בלבד אלא כל המלין את מתו עובר עליו בלא־תעשה", וראה לקמן פ"ד ה"ח, דינים מפורטים בזה. 6) לאכול קדשים ביום אנינותו על מות בניו, ומכיון שנדחית אכילת קדשים, שהיא מצות־עשה של תורה מפני האנינות, סובר רבינו שהאנינות, שהיא אבלות על הקרובים ביום הראשון למותם, היא מצות־עשה מן התורה (רדב"ז). וראה זבחים קא, א שאכילת קדשים באנינות, אסורה בקל־וחומר ממעשר הקל, ומה מעשר הקל אמרה תורה (דברים כו, יד) "לא אכלתי באוני ממנו" - קדשים (=החמורים ממעשר) לא כל־שכן. וב'ספר המצוות' עשה לז, כותב רבינו: "שנצטוינו שיתטמאו הכהנים לקרובים הנזכרים בתורה (ויקרא כא, ב־ג)...מצוה זו עצמה היא מצות אֵבל. כלומר, שכל אדם מישראל חייב להתאבל על קרוביו... ומחמת חומר חיוב זה, פֵּרֵש בכהן, שהוא מוזהר על הטומאה, שיתטמא על־כל־פנים כשאר ישראל, כדי שלא יקלו בדיני האבלות... ובפירוש אמרו (מועד קטן יד, ב) "אבל אינו נוהג אבלות ברגל, אֵי אבלות דמעיקרא (שמלפני הרגל) הוא - אָתי 'עשה' דרבים (=שמחת החג שהיא מוטלת על כל ישראל), ודחי 'עשה' דיחיד". הנה נתבאר שחיוב האבלות הוא דאורייתא, ושהיא מצות־עשה". 7) דעת הגאונים הובאה ברי"ף לברכות פ"ב, וכן אמרו בגמרא שם טז, ב: שנאמר (עמוס ח, י) "ושמתיה כאבל יחיד ואחריתה כיום מר", הרי שהאבל והמרירות אינם אלא יום אחד. וראה ברבינו יונה שם, שמביא שיטת "רבני צרפת" שאפילו האבילות של יום ראשון אינה אלא מדברי חכמים, ואע"פ שהאנינות היא דין תורה - אנינות לחוד, ואבילות לחוד. ומה שאסור באנינות - מותר באבלות, דוגמא לכך, ראה לקמן פ"ד, ה"ו. 8) שאין אבלות אלא יום ראשון בלבד, ואין למדים דבר מקודם מתן־תורה (ירושלמי מועד קטן פ"ג, ה"ה), והשווה שבת קלה, א "ניתנה תורה ונתחדשה הלכה". 9) ירושלמי כתובות פ"א, ה"א. ובירושלמי במועד קטן שם, דרשו: "והפכתי חגיכם לאבל (עמוס ח, י) - מה חג שבעה, אף אבילות שבעה". וכן בבבלי כ, א.

22 ב. מֵאֵימָתַי יִתְחַיֵּב אָדָם בְּאֵבֶל? מִשֶּׁיִּסָּתֵם הַגּוֹלֵל[10].
23 אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִקְבַּר הַמֵּת - אֵינוֹ אָסוּר בְּדָבָר מִן
24 הַדְּבָרִים שֶׁהָאָבֵל אָסוּר בָּהֶן[11]. וּמִפְּנֵי טַעַם זֶה רָחַץ
25 דָּוִד וְסָךְ כְּשֶׁמֵּת הַיֶּלֶד[12] טֶרֶם שֶׁיִּקָּבֵר[13].

10) לאחר שישימו את המת בקבר וימלאו הקבר עפר (מועד קטן כז, א). ובמדרש "שוחר טוב" פט"ז: "לא נקראו (=האבות) קדושים, עד שניתנו בארץ ונסתם הגולל בפניהם, שנאמר: לקדושים אשר בארץ המה". גולל - אבן גדולה שנותנים על הקבר לסותמו, מלשון: "וגללו את האבן" (רמב"ן ב'תורת האדם'). ורבינו בפירוש המשנה (אהלות פ"ב, מ"ד) אומר: "ויקרא כיסוי הקבר גולל, להיותו אצלו מאבן מתגלגלת על פי הקבר, כאמרו: "אבן גלל" (עזרא ו, ד) ענינו מתגלגלת". 11) כגון תספורת וכיבוס, רחיצה וסיכה וכו', כמבואר לקמן פ"ה, ה"א. 12) אשר ילדה אשת אוריה לדוד (שמואל־ב יב, טו, כ). 13) שעדיין

לא חלו עליו דיני אבלות, אבל דיני אנינות חלים על האונן, משעת מיתת המת עד שיקבר, כמבואר לקמן פ"ד, ה"ו.

ג. הֲרוּגֵי מַלְכוּת שֶׁאֵין מַנִּיחִין אוֹתָן לְהִקָּבֵר[14], מֵאֵימָתַי מַתְחִילִין לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן וְלִסְפֹּד שִׁבְעָה וּשְׁלֹשִׁים? מִשֶּׁיִּתְיָאֲשׁוּ לִשְׁאֹל[15] לַמֶּלֶךְ לְקָבְרָן, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְיָאֲשׁוּ מִלְּגַנֵּב אוֹתָן[16].

14) מחמת שנאה וכדומה. 15) בכת"י תימן: מלשאול. 16) מתאבלים עליהם, כי נדיר מאד הוא שיצליחו לגנבם (מסכת שמחות פ"ב, הי"א). וכתבו הרמב"ן והרא"ש, הובאו דבריהם בכסף־משנה, אין הדברים אמורים אלא בהרוגי מלכות, שמונעת קבורתם מחמת שנאה, כגון הרוגי ביתר וכדומה, שגזירתה אינה עשויה להבטל, אבל מי שלא הניחו השלטון להקבר עד שיפדוהו בממון הרבה, לא חלה עליו אבילות, כי אפשר שיתפייס השלטון בסכום קטן וירשוהו להקבר. וזהו שהדגיש רבינו: "שאין מניחים אותם להקבר" - שאין הדבר תלוי בממון, אלא בחסדי המלכות לבטל גזירתה הזדונית (כסף־משנה).

ד. מִי שֶׁטָּבַע בַּנָּהָר[17] אוֹ מִי שֶׁאֲכָלַתּוּ חַיָּה רָעָה - מִשֶּׁנִּתְיָאֲשׁוּ לְבַקֵּשׁ. מְצָאוּהוּ אֵיבָרִים אֵיבָרִים - אֵין מוֹנִין לוֹ עַד שֶׁיִּמָּצֵא רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ[18] אוֹ יִתְיָאֲשׁוּ מִלְּבַקֵּשׁ[19].

17) שמחות שם, הי"ב. וב"העיטור" אות ק מביא בשם תשובת הרי"ף שאין חיוב אבלות אלא אם טבע במים שיש להם סוף, כי אז בידוע שהוא מת, כי אילו היה חי היה יוצא מן המים לעינינו, אבל אם טבע במים שאין להם סוף שהוא בחזקת חי, ואין מתירים את אשתו להנשא לאחרים, שמא יצא במקום אחר ולא ראינוהו, כמבואר בהל' גירושין פי"ג הט"ז - אין מתאבלים עליו. כי אם תחמיר להתאבל עליו, יחשבוהו כמת ויבואו להתיר את אשתו להנשא, וכן ביו"ד סי' שעה סעיף ז. ודעת רבינו סתומה בזה, וכנראה שסובר הואיל ואבילות ביום ראשון היא מצות־עשה מן התורה - אין לדחותה משום חשש שמא יבואו להתירה להינשא, ויתכן שגם הרי"ף עצמו לא נתכוון אלא בשאר הימים שהאבילות בהם אינה אלא מדבריהם בלבד, ועדיין הדבר צריך הכרע (רדב"ז). 18) שניהם יחד, ומספיק שהראש יצטרף לשיעור הרוב, אבל ראש בלא רוב הגוף או להיפך - אין מתאבלים עליו ('פרישה' ליו"ד שם, אות יט). 19) שמחות שם. ואם נמצא אחר שנתייאשו ממנו, אין הקרובים צריכים לחזור ולהתאבל, אלא הבנים - אם הם שם בשעה שנמצא, מתאבלים אותו היום בלבד, שאין זה גרוע מדין "ליקוט עצמות אביו", שמתאבל הבן עליהם כל היום, ראה לקמן פי"ב ה"ח (יו"ד שם, סעיף ז).

ה. מִי שֶׁדַּרְכָּן לִשְׁלֹחַ הַמֵּת לִמְדִינָה[20] אַחֶרֶת לְקָבְרוֹ, וְאֵינָם יוֹדְעִים מָתַי יִקָּבֵר - מֵעֵת שֶׁיַּחֲזִירוּ פְּנֵיהֶן מִלְּוַוֹתוֹ מַתְחִילִין לִמְנוֹת שִׁבְעָה וּשְׁלֹשִׁים וּמַתְחִילִין לְהִתְאַבֵּל[21].

20) לעיר. 21) מועד קטן כב, א. וההולכים עמו מונים משיקבר, וראה לקמן פ"ז, ה"ד. וכתב הרדב"ז: אבל אם נקבר בעיר עצמה, אע"פ שהוא חוץ לתחום, אין אבילות נוהגת עד שיחזרו הקוברים וידעו כולם שנקבר.

ו. הַנְּפָלִים[22] - אֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן[23]. וְכֹל שֶׁלֹּא שָׁהָה שְׁלֹשִׁים יוֹם[24] בְּאָדָם[25] - הֲרֵי זֶה נֵפֶל[26]. אֲפִלּוּ מֵת בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים - אֵין מִתְאַבְּלִין עָלָיו[27].

22) ולד מת שהפילתו אמו, או שנולד חי ואינו בן קיום, ככתוב (קהלת ו, ג־ד) "טוב ממנו הנפל...ובחשך שמו יכוסה". 23) נדה מד, ב. 24) שלא חי שלשים יום משעת לידתו. 25) בניגוד לבהמה, שאם חי הולד שמונה ימים מותר לאכלו, ואינו נפל (שבת קלה, ב). 26) שנאמר (במדבר יח, טז) "ופדויו מבן חודש תפדה" - עכשיו נתברר שהוא בן קיום ולא קודם לכן (שם וברש"י). 27) שיום שלושים הרי הוא כיום שלפניו (בכורות מט, א), והשווה הל' בכורים פי"א, הי"ז. ואע"פ שבהל' יבום פ"א ה"ה, כתב רבינו: "ואם מת בתוך השלושים... הרי זה ספק נפל, ספק בן קיימא"? - אין מתאבלים על הספק (רדב"ז).

ז. וְאִם נוֹדַע בְּוַדַּאי שֶׁנּוֹלַד לְתִשְׁעָה חֳדָשִׁים גְּמוּרִים[28], אֲפִלּוּ מֵת בַּיּוֹם שֶׁנּוֹלַד - מִתְאַבְּלִים עָלָיו[29].

28) שלא שימשה עם בעלה כל ימי עיבורה, ועברו תשעה חדשים מששימשה עד שילדתו (רש"י לשבת קלו, א ד"ה לא נצרכא). 29) נדה מד, א "תינוק בן יום אחד... הרי הוא לאביו ולאמו... כחתן שלם". וביארו בגמרא שם עמ' ב, שהכוונה לענין אבילות שמתאבלים עליו, וכגון שנודע לנו שגמרו חדשיו. והשווה הל' רוצח פ"ב, ה"ו: "אחד ההורג את הגדול או את הקטן בן יומו...הרי זה נהרג עליו... והוא שכלו לו חדשיו". וכתב הרמ"א באבן־העזר סי' קנו, סעיף ד: "בזמן הזה אפילו לא נכנסה (אמו) בחודש התשיעי רק יום אחד מלבד יום שנתעברה, הרי זה ולד של קיימא, ואע"פ שאמרו (יבמות מב, א): יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעים (חודש תשיעי חסר) - כבר תמהו על זה רבים, שהחוש מכחיש זה, אלא שאנו צריכים לומר, שעכשיו נשתנה הענין, וכן הוא בכמה דברים". והשווה 'תוספות' לחולין מז, א ד"ה כל הני; וכן בע"ז כד, ב ד"ה פרה וחמור.

ח. בֵּן תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים שֶׁנּוֹלַד מֵת, וּבֵן שְׁמוֹנָה שֶׁמֵּת אֲפִלּוּ לְאַחַר שְׁלֹשִׁים, וּמִי שֶׁיָּצָא מְחֻתָּךְ אוֹ מְרֻסָּס[30] אַף עַל פִּי שֶׁכָּלוּ לוֹ חֳדָשָׁיו - הֲרֵי זֶה נֵפֶל; וְאֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן, וְלֹא מִתְעַסְּקִין עִמָּהֶם[31].

30) מעוך לרסיסים, כלשון הכתוב (עמוס ו, יא) "והכה הבית לרסיסים". ובכת"י תימן, הנוסח: או מסורס. ואמנם במס' שמחות פ"א ה"ז שהיא המקור לדברי רבינו, כתוב: מחותך מפורט. ופירשו שם: שיצא הפוך מבטן אמו, שאינו יכול לחיות, וכן ברי"ף מועד קטן סוף פ"ג, וב'נמוקי יוסף' שם. 31) שאין מתבטלים ממלאכה עבורם (שמחות שם, וראה ב'נמוקי יוסף' למועד קטן שם. וביו"ד סי' שדמ, סעיף ח: "אין מתעסקין להספד ולַלַוות". וכתב הש"ך שם: אבל בצרכי מיטה וקבורה מתעסקים עמהם. והראב"ד משיג, ולדעתו כל בן שמונה חדשים שמת לאחר שלשים יום אינו

נפל, הואיל ושהה שלשים יום, הרי זה בן שבעה אלא שנתעכב בבטן אמו עוד חודש וראוי היה לחיות, שהרי כך אמר רבן שמעון בן גמליאל (שבת קלה, ב) "כל ששהה שלשים יום באדם - אינו נפל"! ודעת רבינו, הואיל ובתוספתא (שבת פט"ז, ה"ד) חולקים החכמים עליו, ולדעתם אין שלשים יום מועילים בדבר, אלא חדשי ההריון קובעים בזה, הרי ממילא אין להתאבל עליו, שכבר אמרו (מועד קטן יח, א): "הלכה כדברי המקיל באבל". וכל זה, כשהוא בן שמונה ודאי, אבל אם אינו יודע באיזה חודש נולד, וחי שלשים יום, יצא מתורת נפל ומתאבלים עליו (רדב"ז).

1 **ט. כָּל הֲרוּגֵי מַלְכוּת[32], אַף עַל פִּי שֶׁנֶּהֱרְגוּ בְּדִין**
2 **הַמֶּלֶךְ, וְהַתּוֹרָה נָתְנָה לוֹ רְשׁוּת לְהָרְגָן[33] - הֲרֵי אֵלּוּ**
3 **מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן[34], וְאֵין מוֹנְעִין מֵהֶן כָּל דָּבָר[35],**
4 **וּמָמוֹנָם לַמֶּלֶךְ[36], וְנִקְבָּרִין בְּקִבְרֵי אֲבוֹתֵיהֶן[37]. אֲבָל כָּל**
5 **הֲרוּגֵי בֵּית דִּין[38] - אֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן[39], אֲבָל**
6 **אוֹנְנִין; שֶׁאֵין אֲנִינוּת אֶלָּא בַּלֵּב[40]. וְאֵין נִקְבָּרִין עִם**
7 **אֲבוֹתֵיהֶן[41] עַד שֶׁיִּתְאַכֵּל הַבָּשָׂר[42], וּמָמוֹנָם**
8 **לְיוֹרְשֵׁיהֶם[43].**

32) שמרדו במלך. 33) ככתוב (יהושע א, יח): "כל איש אשר ימרה את פיך... לכל אשר תצונו יומת". 34) שמחות פ"ב, הי"א. 35) להספידם וכדומה, הואיל ואין חטאם אלא שביזו את המלך, אע"פ שנהרגו בדין המלכות - מיתתם היא כפרתם ואסור לבזותם יותר (לחם־משנה). 36) סנהדרין מח, ב. והשווה הל' מלכים פ"ד, ה"ט. 37) שמיתתם כיפרה עליהם (שם מז, ב). 38) על עבירות חמורות, שבית־דין ממית עליהן, ראה לעיל הלכות סנהדרין פרק יד, הלכה א. 39) כדי שיהא בזיונם כפרה להם (משנה בסנהדרין מו, ב וברש"י). 40) ואין זה כבוד להרוג, ולפיכך אין כפרתו נמנעת בכך (שם וברש"י). 41) שאין קוברים רשע אצל צדיק. 42) כבר נתכפרו במיתתם ובזיונם, ומלקטים עצמותיהם לקברן בקברות אבותיהם (שם עמ' א וברש"י), והשווה לעיל הלכות סנהדרין פרק יד הלכה ט. 43) סנהדרין מח, ב.

9 **י. כָּל הַפּוֹרְשִׁין מִדַּרְכֵי צִבּוּר, וְהֵם הָאֲנָשִׁים שֶׁפָּרְקוּ**
10 **עֹל הַמִּצְוֹת מֵעַל צַוָּארָן, וְאֵין נִכְלָלִין בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל**
11 **בַּעֲשִׂיַּת הַמִּצְוֹת וּבְכִבּוּד הַמּוֹעֲדוֹת וִישִׁיבַת בָּתֵּי**
12 **כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, אֶלָּא הֲרֵי הֵן כִּבְנֵי חוֹרִין**
13 **לְעַצְמָן, וְכֵן הָאֶפִּיקוֹרוֹסִין [וְהַמּוּמָרִים] וְהַמּוֹסְרִין[44]**
14 **- כָּל אֵלּוּ אֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן; אֶלָּא אֲחֵיהֶם וּשְׁאָר**
15 **קְרוֹבֵיהֶם לוֹבְשִׁין לְבָנִים וּמִתְעַטְּפִים לְבָנִים וְאוֹכְלִים**
16 **וְשׁוֹתִים וּשְׂמֵחִים[45], שֶׁהֲרֵי אָבְדוּ שׂוֹנְאָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ**
17 **בָּרוּךְ הוּא. וַעֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר: הֲלוֹא מְשַׂנְאֶיךָ יְיָ**
18 **אֶשְׂנָא.**

44) מפורש לעיל הל' ממרים פ"ג, ה"ב. 45) שמחות פ"ב, ה"י. וכן נאמר (משלי יא, י) "ובאבוד רשעים רנה". וראה סנהדרין לט, ב. ושם מז, א אמרו: "יכול אפילו פירשו אבותיו מדרכי ציבור - יטמא? תלמוד־לומר: לא יטמא בעל בעמיו - בעושה מעשה עמיו". והשווה לקמן פ"ב, ה"ח. וכתב הטור יו"ד סי' שמה: "מכאן שהאבלים וקרובי המת לובשים שחורים... וכל מקום ומקום יש לעשות כפי מנהגו". וב'מרדכי' למועד קטן פ"ג אות תתפו, מביא בשם רבי יצחק מוינא, שרבינו גרשום התאבל על בנו שהמיר עם אמו ומת. ובהגהות אשר"י לרא"ש שם פ"ג אות נט מביא: "רבינו גרשון התאבל על בנו כשהמיר דתו, ארבעה עשר יום. קל־וחומר לשכינה ארבעה עשר יום", ע"פ דברי התלמוד (בבא־קמא כה, א) "ואביה ירוק ירק בפניה, הלא תכלם שבעת ימים – קל־וחומר לשכינה ארבעה עשר יום".

19 **יא. הַמְאַבֵּד עַצְמוֹ לְדַעַת[46] - אֵין מִתְעַסְּקִין עִמּוֹ לְכָל**
20 **דָּבָר[47], וְאֵין מִתְאַבְּלִין עָלָיו[48], וְאֵין מַסְפִּידִין אוֹתוֹ.**
21 **אֲבָל עוֹמְדִין עָלָיו בְּשׁוּרָה[49], וְאוֹמְרִין עָלָיו בִּרְכַּת**
22 **אֲבֵלִים[50], וְכָל דָּבָר שֶׁהוּא כָּבוֹד לַחַיִּים[51]. וְאֵי זֶהוּ**
23 **הַמְאַבֵּד עַצְמוֹ לְדַעַת? לֹא שֶׁעָלָה לַגָּג וְנָפַל וָמֵת[52],**
24 **אֶלָּא הָאוֹמֵר: הֲרֵינִי עוֹלֶה לְרֹאשׁ הַגָּג! רָאוּהוּ שֶׁעָלָה**
25 **מִיָּד דֶּרֶךְ כַּעַס, אוֹ שֶׁהָיָה מְצֻעָר[53], וְנָפַל וָמֵת - הֲרֵי**
26 **זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁאִבֵּד עַצְמוֹ לְדַעַת. אֲבָל אִם רָאוּהוּ חָנוּק**
27 **וְתָלוּי בְּאִילָן, אוֹ הָרוּג וּמֻשְׁלָךְ עַל גַּב סִיפּוֹ - הֲרֵי**
28 **זֶה בְּחֶזְקַת כָּל הַמֵּתִים[54], וּמִתְעַסְּקִין עִמּוֹ וְאֵין מוֹנְעִין**
29 **מִמֶּנּוּ דָּבָר.**

46) לרצונו ובהכרתו המליאה. 47) לקרוע עליו או ללוותו. 48) שמחות פ"ב ה"א, שנאמר (בראשית ט, ה) "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש" - מיד נפשותיכם אדרוש את דמכם (בבא־קמא צא, ב). וראה ע"ז יח, א "מוטב שיטלנה מי שנתנה (=הקב"ה), ואל יחבל הוא בעצמו". 49) כשחוזרים מהקבורה, עומדים המלווים סביב לאבלים שורה לפני שורה לנחמם, כדברי רבינו לקמן פי"ג, ה"א. 50) "דברים שאומרים בבית האבל" (לקמן פי"ב ה"ד), והם דברי שבח להקב"ה, ומסיימים בה: "מחיה מתים במאמרו, ברוך אתה ה' מחיה המתים" (כתובות ח, ב). 51) שמחות שם. אבל האבילות עצמה אינה אלא כבוד המתים. ואע"פ שאבילות יום ראשון מן התורה היא? לא חייבה תורה אלא למי שעושה מעשה עמך, ומאבד זה - אינו עושה מעשה עמך (רדב"ז). 52) שמא נפל מאונס ושלא מדעתו, ומתאבלים עליו. 53) שרוי בצער. 54) שמחות שם. הרי זה בחזקת מאבד עצמו שלא לדעת (טור יו"ד סי' שמה). וקטן המאבד עצמו, חשוב כשלא לדעת. וכן גדול המאבד עצמו לדעת, והוא אנוס, כשאול המלך (שירא, פן ידקרוהו הפלשתים ויתעללו בו, והחזיק בחרבו ונפל עליה, שמואל־א לא, ד), אין מונעים ממנו כל דבר (יו"ד שם סעיף ג). וכן אמרו ב'מדרש רבה' נח, פרשה לד "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש - יכול כשאול? תלמוד־לומר אך" אין אך, אלא למעט. וביבמות עח, ב תבע הקדוש־ברוך־הוא את כבודו של שאול, "שלא נספד כהלכה", הרי שחייבים בהספדו (ביאור הגר"א שם, ס"ק ה).

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) מי הם הקרובים שחייב להתאבל עליהם דין תורה. הקרובים שהחכמים הוסיפו עליהם. הקרובים שהכהן

מיטמא להם. שאין הכהן מיטמא למת חסר. שהטומאה לקרובים דחוייה היא, ולא הותרה לכל, ולפיכך נקברים קרובי הכהנים בסוף בית־הקברות.

א. אֵלּוּ שֶׁאָדָם חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן דִּין תּוֹרָה: אִמּוֹ וְאָבִיו, בְּנוֹ וּבִתּוֹ, וְאָחִיו וַאֲחוֹתוֹ מֵאָבִיו[2]. וּמִדִּבְרֵיהֶם שֶׁיִּתְאַבֵּל הָאִישׁ עַל אִשְׁתּוֹ הַנְּשׂוּאָה[3], וְכֵן הָאִשָּׁה עַל בַּעְלָהּ[4], וּמִתְאַבֵּל עַל אָחִיו וְעַל אֲחוֹתוֹ שֶׁהֵן מֵאִמּוֹ[5].

2) כל אלה מפורשים הם בתורה (ויקרא כא, ב־ג) לענין טומאת כהנים, ובמועד קטן כ, ב שנינו: "כל האמור בפרשת כהנים, שכהן מיטמא להם, אָבל מתאבל עליהם". וב'תורת כהנים' שם, דרשו: "מה בנו ובתו שהוא יורשו, אף אחיו ואחותו שהוא יורשו, יצאו אחיו ואחותו מאמו, שאינו יורשו", והשווה לקמן הי"ב. 3) סובר רבינו, אע"פ שכתוב: "כי אם לשארו הקרוב אליו", ודרשו (יבמות כב, ב) שארו - זו אשתו, אין זה אלא דרש מדרבנן, ופשוטו של מקרא הוא: לקרובו הקרוב אליו, כתרגום אונקלוס שם, וכן אין רבינו גורס במועד קטן כ, ב "אשתו" עם הקרובים שמתאבל עליהם מן התורה, אלא עם אלה הקרובים המנויים שם ב"הוסיפו עליהם" וכו', שאינם אלא מדבריהם (רדב"ז). והשווה הל' נחלות פ"א ה"ה, ש"הבעל יורש את כל נכסי אשתו מדברי סופרים". 4) שכן אמרו (מועד קטן שם): האשה שמת חמיה או חמותה... כופה מיטתה, ונוהגת עמו אבלות" - לכבוד בעלה, וזה בהתאם לכלל האמור שם: "כל שמתאבל עליו - מתאבל עמו", ואם על בעלה אינה מתאבלת, איך תתאבל על חמיה וחמותה (לחם־משנה). וכן שנינו ביבמות מא, א: "כל הנשים יתארסו חוץ מן האלמנה, מפני האיבול", הרי שמתאבלת על בעלה, וכדברי הגמרא שם מג, ב "וכמה איבול שלה - שלשים יום" (ביאור הגר"א ליו"ד סי' שעד). 5) מו"ק שם.

ב. אֲפִלּוּ הַכֹּהֵן, שֶׁאֵינוֹ מִטַּמֵּא לְאָחִיו וַאֲחוֹתוֹ מֵאִמּוֹ, וְלַאֲחוֹתוֹ הַנְּשׂוּאָה אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מֵאָבִיו[6] - מִתְאַבֵּל הוּא עֲלֵיהֶן[7]. וְאִם הָיְתָה אֲחוֹתוֹ זוֹ הַנְּשׂוּאָה מֵאָבִיו - הֲרֵי הוּא מִתְאַבֵּל עָלֶיהָ דִּין תּוֹרָה[8].

6) ראה ויקרא כא, ג "ולאחותו... אשר לא היתה לאיש, לה יטמא". ולהלן ה"י־יב. 7) מו"ק שם: "ואחותו נשואה, בין מאביו בין מאמו", ומפרש רבינו: או מאביו או מאמו, בניגוד לרבינו יואל שמפרש: בין מאביו בין מאמו - משני הצדדים, אבל מן האב או מן האם בלבד, אינו מתאבל עליה, ועשה מעשה בעצמו שרחץ ביום שנפטרה אחותו נשואה מאמו, להורות הלכה לתלמידים, שאין מתאבלים עליה. וכדברי רבינו, מפורש גם ב'תוספות' שם ד"ה ואחותו (הגהות מיימוניות). 8) דין זה אין לו מקור, וכבר העיר הרמב"ן על זה ש"לא ידענו לו צד סמך ומקום טענה". וביותר יפלא, הואיל ואנו למדים אבלות מטומאה, כמבואר לעיל בביאורנו פ"א ה"א, אות ה, איך מתאבל עליה דין תורה, והלא אסור לו להטמא אליה, ולהלן ה"ו נביא יישוב לפליאה זו.

ג. בְּנוֹ אוֹ אָחִיו הַבָּא מִן הַשִּׁפְחָה וּמִן הַנָּכְרִית - אֵינוֹ מִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן כְּלָל[9]. וְכֵן מִי שֶׁנִּתְגַּיֵּר הוּא וּבָנָיו[10], אוֹ נִשְׁתַּחְרֵר הוּא וְאִמּוֹ - אֵין מִתְאַבְּלִין זֶה עַל זֶה[11]. וְכֵן אִשְׁתּוֹ אֲרוּסָה - אֵינוֹ מִתְאַבֵּל עָלֶיהָ[12] וְלֹא אוֹנֵן[13], וְכֵן הִיא לֹא אוֹנֶנֶת[14] וְלֹא מִתְאַבֶּלֶת עָלָיו[15].

9) שבנה כמוה, ואין זה בנו או אחיו לשום דבר, וכן שנינו (שמחות פ"ד, הי"ז) "מטמא כהן על הקרובים... חוץ ממי שיש לו מן השפחה ומן הנכרית", והשווה הל' יבום פ"א, ה"ד: "שזרע הבא מן השפחה - עבדים; והבא מן הגויה - גוים וכאילו אינם". ומקורו ביבמות כב, א. 10) שאין עוד שום קירבה ביניהם, כמו שאמרו (שם): "גר שנתגייר - כקטן שנולד דומה". ובקידושין יז, ב שנינו: "גר את הגר - אינו (=יורש) לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים". 11) שאינו עדיף מגר. ונקט רבינו בעבד: "הוא ואמו" ולא "הוא ובניו", כי עבד אין לו ייחוס כלל, ואין בניו מתייחסים אחריו, כמבואר לעיל הל' ממרים פ"ה הי"א, בניגוד לגוי שבניו מתייחסים אחריו בהיותם בגיותם, כמבואר ביבמות סב, א. ובכת"י תימן, הנוסח: או נשתחרר הוא ובניו. 12) שהרי הכהן אסור לו להטמא לה, כמבואר לקמן ה"ז. ואבילות תלויה בטומאה, כמו שאמרו (מועד קטן כ, ב) "כל... שכהן מיטמא להן - אבל מתאבל עליהן". 13) להאסר באכילת קדשים ביום מיתתה, ולכל שאר הדברים השנויים לקמן פ"ד ה"ו, לענין אנינות (יבמות כט, ב). 14) להאסר באכילת קדשים וכו'. 15) שם, כי התורה אמרה (ויקרא כא, ב) "כי אם לשארו (=אשתו) הקרוב אליו" - וארוסתו אינה קרובה לו. וראה שם מג, ב.

ד. כָּל קְרוֹבִים שֶׁהוּא חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן - הֲרֵי זֶה מִתְאַבֵּל עִמָּהֶם[16] בִּפְנֵיהֶם[17] מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁמֵּת בֶּן בְּנוֹ אוֹ אָחִי בְּנוֹ[18] אוֹ אֵם בְּנוֹ[19] - חַיָּב לִקְרֹעַ בִּפְנֵי בְּנוֹ וְלִנְהֹג אֲבֵלוּת בְּפָנָיו; אֲבָל שֶׁלֹּא בְּפָנָיו - אֵינוֹ חַיָּב. וְכֵן בִּשְׂאָר הַקְּרוֹבִים[20].

16) כשמת עליהם קרוב. 17) בנוכחותם, משום כבודם. 18) מן האם, שאחיו המת אינו בנו כלל. 19) שנתגרשה ממנו בחייה, ואינו חייב להתאבל עליה בתורת אשתו. 20) כגון שמת אבי אביו או אבי אמו, וכן בן בתו או בן אחותו (מועד קטן כ, ב וברש"י שם).

ה. אִשְׁתּוֹ הַנְּשׂוּאָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִתְאַבֵּל עָלֶיהָ - אֵינוֹ מִתְאַבֵּל עִמָּהּ עַל שְׂאָר קְרוֹבִים; אֶלָּא עַל אָבִיהָ וְעַל אִמָּהּ, מִשּׁוּם כְּבוֹד אִשְׁתּוֹ, נוֹהֵג אֲבֵלוּת עֲלֵיהֶן בְּפָנֶיהָ. כֵּיצַד? מִי שֶׁמֵּת חָמִיו אוֹ חֲמוֹתוֹ - כּוֹפֶה[21] מִטָּתוֹ וְנוֹהֵג אֲבֵלוּת עִם אִשְׁתּוֹ בְּפָנֶיהָ, אֲבָל לֹא שֶׁלֹּא בְּפָנֶיהָ. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁמֵּת חָמִיהָ אוֹ חֲמוֹתָהּ - נוֹהֶגֶת אֲבֵלוּת בְּפָנָיו. אֲבָל שְׂאָר קְרוֹבִים, כְּגוֹן שֶׁמֵּת אָחִי אִשְׁתּוֹ אוֹ בְּנָהּ[22], וְהָאִשָּׁה שֶׁמֵּת אָחִי בַּעְלָהּ אוֹ בְּנוֹ - אֵין מִתְאַבְּלִין זֶה עַל זֶה[23]. וְכֵן יֵרָאֶה לִי, שֶׁאִם מֵתָה אֵשֶׁת קְרוֹבוֹ אוֹ בַּעַל קְרוֹבָתוֹ, כְּגוֹן שֶׁמֵּתָה אֵשֶׁת בְּנוֹ אוֹ בַּעַל בִּתּוֹ - אֵינוֹ חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן[24]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[25].

21) הופכה, וכמבואר לקמן פ"ה, הי"ח. 22) מבעל אחר.

23) מו"ק שם. ובירושלמי שם פ"ג, ה"ה: "שמואל אמר: לא שנו אלא חמיו או חמותו, הא (=אבל) אחד מכל הקרובים - לא". 24) שאינו מתאבל אלא על קירבת שאר משפחה, אבל לא על קירבה הבאה ע"י קידושין, שעלולה להתרחק ע"י גירושין, שאם נתגרשה כלתו ומתה, אפילו בנו אינו מתאבל עליה. 25) כגון אשת אחיו, או בעל אחותו. ובכל זאת, אם מתה אשת אביו בחייו, או בעל אמו בחייה - נוהג אבילות עד מוצאי שבת הראשונה, שהרי אלה חייב בכבודם, כמבואר לעיל הל' ממרים פ"ו הט"ו (פתחי תשובה ליו"ד סי' שעד ס"ק ב). ויתכן, שזהו הטעם, שמתאבל עם אשתו על חמיו וחמותו, שכן הוא חייב בכבודם בחייהם, כמבואר בביאורנו לעיל הל' ממרים פ"ו, הט"ו. וכן לשון השו"ע שם, סעיף ו: "אינו מתאבל עמה אלא על אביה או על אמו, משום כבוד חמיו וחמותו". וכתוב ב"הגהות מיימוניות": כיום נוהגים להקל באבילות עם הקרובים שמתאבלים עליהם, שאין זו אלא משום כבוד האבלים, והיום כל האבלים נוהגים למחול על כבודם, ואדרבה מי שמתאבל עמהם, אינו אלא מן המתמיהים ואינו כמכבדם, אלא כלועג להם. וכן ב"יורה דעה" שם.

ו. כַּמָּה חֲמוּרָה מִצְוַת אֲבֵלוּת, שֶׁהֲרֵי נִדְחֵית לוֹ הַטֻּמְאָה[26] מִפְּנֵי קְרוֹבָיו, כְּדֵי שֶׁיִּתְעַסֵּק עִמָּהֶן וְיִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אִם לִשְׁאֹרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו, לְאִמּוֹ וְגוֹמֵר, לָהּ יִטַּמָּא - מִצְוַת עֲשֵׂה; שֶׁאִם לֹא רָצָה לְהִטַּמָּא - מְטַמְּאִין אוֹתוֹ עַל כָּרְחוֹ[27]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[28] בִּזְקָרִים, שֶׁהֵזְהִרוּ עַל הַטֻּמְאָה[29]; אֲבָל הַכֹּהֲנוֹת, הוֹאִיל וְאֵינָן מֻזְהָרוֹת עַל הַטֻּמְאָה, כֵּן אֵינָן מְצֻוּוֹת לְהִטַּמֵּא לַקְּרוֹבִים[30]; אֶלָּא אִם רָצוּ - מִטַּמְּאוֹת, וְאִם לָאוּ - לֹא מִטַּמְּאוֹת.

26) איסור טומאה האמורה בכהן. 27) כדברי רבי עקיבא, האומר (זבחים ק, א): "לה יטמא - חובה", וכל זה "כדי שלא יקלו בדיני האבילות", כלשון רבינו ב'ספר המצוות' 'עשה' לז. 28) שהכהנים מצווים להטמא לקרוביהם. 29) שנאמר (ויקרא כא, א) "אמור אל הכהנים בני אהרן...לנפש לא יטמא" - בני אהרן ולא בנות אהרן (קידושין לה, ב). 30) כל שישנו ב"לא יטמא" לזרים, ישנו ב"יטמא" לקרובים, וכל שאינו ב"לא יטמא" - אינו ב"יטמא". וכן ב'ספר המצוות' שם. וב"מרכבת המשנה" מוסיף לבאר זה, שהרי רואים אנו בישראל זכר, שמצווה על האבילות (מועד קטן יד, ב) ובכל זאת אינו מצווה על התטמאות לקרוביו. והטעם, כי אין לחוש בו שיתרשל במצות אבילות, בניגוד לכהן, הואיל והוא מוזהר על התטמאות למתים, חששה התורה שאם לא יצטווה להטמא לקרוביו יתרשל מלהתאבל, והוצרכה לחייבו להטמא להם בתורת מצוה, והוא־הדין לגבי נשים כהנות, שאינן עדיפות בזה מישראלים זכרים, שאינם מצווים להטמא לקרוביהם, שממילא לא יפרשו מהאבילות. וכשם שלא נתבטלה מצות אבילות מישראלים וכהנות, למרות שאינן מצוות על היטמאות לקרוביהם, כך כהן שמתה עליו אחותו הנשואה אע"פ שאינו רשאי להטמאות לה, - כי בעלה חייב בקבורתה, והוא יתעסק בה - אין זה פוטרו מלהתאבל עליה. שאין הוא גרוע מישראלים וכהנות, שמחוייבים להתאבל למרות שלא נצטוו על הטומאה, ולפיכך בצדק פסק רבינו לעיל ה"ב: אחותו הנשואה מאביו, מתאבל עליה דין תורה, כי שלילת ההתטמאות אינה יכולה לשמש עילה להפקעת האבילות.

ז. אִשְׁתּוֹ שֶׁל כֹּהֵן - מְטַמֵּא לָהּ עַל כָּרְחוֹ[31]. וְאֵינוֹ מְטַמֵּא לָהּ אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[32]. עֲשָׂאוּהָ כְּמֵת מִצְוָה[33]; כֵּיוָן שֶׁאֵין לָהּ יוֹרֵשׁ אֶלָּא הוּא, לֹא תִמְצָא מִי שֶׁיִּתְעַסֵּק בָּהּ[34]. וְאֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא לִנְשׂוֹאָה בִּלְבַד; אֲבָל הָאֲרוּסָה - אֵינוֹ מְטַמֵּא לָהּ[35].

31) "מעשה ביוסף הכהן, שמתה אשתו בערב הפסח, ולא רצה להטמא (כדי שיוכל להקריב קרבן הפסח), ונמנו אחיו הכהנים, וטימאוהו בעל־כרחו" (זבחים ק, א). 32) כבר נתבאר לעיל ה"א, שרבינו סובר שאבילות בעל על אשתו, אינה אלא מדבריהם. תדע, שאינו מיטמא לה מדין תורה, שהרי ביחזקאל (מד, כה) הוא אומר: "ואל מת אדם לא יבוא לטמאה, כי אם לאב ולאם ולבן ולבת לאח ולאחות אשר לא היתה לאיש - יטמאו" - הרי שהוא מונה את כולם ואינו מזכיר את אשתו (רש"ש). 33) שאין לו קוברים, ראה לקמן פ"ג, ה"ח. שאפילו כהן גדול חייב להיטמא לו ולקברו. 34) יבמות פט, ב לגבי נישואי קטנה יתומה, וסובר רבינו שהוא הטעם לגבי אשתו הגדולה (כסף־משנה). 35) שהרי אינו יורשה, ואחיה יורשיה יתעסקו בה ויקברוה (שם כט, ב), והשווה לעיל ה"ג.

ח. וְכֵן כָּל אוֹתָן שֶׁאָמְרוּ שֶׁאֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן, כְּגוֹן הֲרוּגֵי בֵּית דִּין וְשֶׁפָּרְשׁוּ מִדַּרְכֵי צִבּוּר וְהַנְּפָלִים וְהַמְאֻבָּד עַצְמוֹ לְדַעַת[36] - אֵין הַכֹּהֵן מְטַמֵּא לָהֶן[37]. וְעַד מָתַי מְצֻוֶּה לְהִתְטַמֵּא לִקְרוֹבָיו? עַד שֶׁיִּסָּתֵם הַגּוֹלֵל[38]. אֲבָל מֵאַחַר שֶׁנִּסְתַּם הַגּוֹלֵל - הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר כָּל הַמֵּתִים, שֶׁאִם נִטְמָא בָּהֶן - לוֹקֶה[39].

36) המנויים לעיל פ"א, ה"ו־יא. 37) פרשו מדרכי ציבור, שנאמר: "לנפש לא יטמא בעמיו כי אם לשארו" וגו' - בעושה מעשה עמך (סנהדרין מז, א): נפלים, שנאמר: לאמו ולאביו - מה אמו ואביו בני קיימא, אף בנו ובתו בני קיימא, יצאו הנפלים שאינם בני קיימא (תורת כהנים); הרוגי בית־דין ומאבד עצמו לדעת, הואיל ואין מתאבלים עליהם, כמבואר לעיל פ"א, ה"ט וי"א, אין להטמא להם, שלא נדחית הטומאה אלא כדי שיתעסק בקרוביו ויתאבל עליהם, כמבואר לעיל ה"ו (כסף־משנה). 38) שיתנו המת בקבר וימלאו הקבר עפר, ראה לעיל פ"א ה"ב, ובביאורנו. 39) שמחות פ"ד, הי"א: "מעשה שמת שמעון בן יהוצדק בלוד, ובא יוחנן אחיו מן הגליל אחר שנסתם הגולל להטמא לו, ובאו ושאלו לחכמים, ואמרו: אל יטמא, אלא יפתחו חצר הקבר ויראה" כנוסח הרא"ש מו"ק פ"ג, סימן לט, וראה מעדני יו"ט להל' טומאה להרא"ש סימן ז אות ג.

ט. אִשְׁתּוֹ הַפְּסוּלָה[40] - אֵינוֹ מְטַמֵּא לָהּ[41]. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁשָּׁמְעָה שְׁמוּעָה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ וְנִשֵּׂאת, וּבָא בַּעְלָהּ - שְׁנֵיהֶן אֵין מַטַּמְּאִין לָהּ, שֶׁהֲרֵי הִיא פְּסוּלָה

לִשְׁנֵיהֶן[42]. אֲבָל מְטַמֵּא הוּא לְאִמּוֹ אַף עַל פִּי שֶׁהִיא חֲלָלָה[43]. וְכֵן מְטַמֵּא לִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ וּלְאָחִיו וְלַאֲחוֹתוֹ אַף עַל פִּי שֶׁהֵן פְּסוּלִין[44]. אֲפִלּוּ הָיוּ מַמְזֵרִים - מְטַמֵּא לָהֶן[45].

40) שאסורה לו. 41) שהרי עליו להוציאה, ואינה אשתו (יבמות כב, ב). 42) שם צ, ב "לא יטמא בעל בעמיו להחלו - יש בעל שמיטמא, ויש בעל שאינו מיטמא...מיטמא הוא לאשתו כשרה, ואינו מיטמא לאשתו פסולה. 43) שמכל־מקום אמו היא. ומדובר, שלאחר שנולד בן זה, נתגרשה אמו ונשאת לכהן אחר, ונתחללה. אבל אם נולד כהן זה לאמו חללה, הרי הבן כהן חלל, ומותר לו להיטמא לכל המתים אפילו שאינם קרוביו, כמבואר לקמן פ"ג, הי"א. וראה בש"ך ליו"ד סי' שעג ס"ק ו. ולשון השו"ע שם: "ומיטמא לאמו, אפילו נתחללה". וב"תורת כהנים" דרשו: "לאמו ולאביו" - למה נאמר: לאמו, והלא מה אביו שהוא חזקה (רק חזקה, אבל אין זה ודאי שהוא אביו מיטמא לו, אמו ודאי, אינו דין שיטמא לה? אילו כן, הייתי אומר אביו שאינו מתחלל, אף אמו שאינה מתחללת, אמו שנתחללה מנין? תלמוד־לומר: לאמו. 44) חללים, שנולדו מגרושה לכהן. 45) יבמות כב, ב, שהממזר "בנו הוא לכל דבר", והשווה הל' נחלות פ"א, ה"ז.

י. אֲחוֹתוֹ הַנְּשׂוּאָה[46] - אֵינוֹ מְטַמֵּא לָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא נְשׂוּאָה לְכֹהֵן. שֶׁנֶּאֱמַר: הַבְּתוּלָה הַקְּרוֹבָה אֵלָיו אֲשֶׁר לֹא הָיְתָה לְאִישׁ. הַבְּתוּלָה - פְּרָט לַאֲנוּסָה וּמְפֻתָּה. יָכוֹל שֶׁאֲנִי מוֹצִיא אֶת הַבּוֹגֶדֶת[47] וּמֵמַּת עֵץ?[48] תַּלְמוּד לוֹמַר: אֲשֶׁר לֹא הָיְתָה לְאִישׁ - מִי שֶׁהֲוָיָתָהּ בִּידֵי אִישׁ[49]. אֲשֶׁר לֹא הָיְתָה לְאִישׁ - פְּרָט לַאֲרוּסָה, שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא לָהּ[50], אַף עַל פִּי שֶׁהִיא אֲרוּסָה לְכֹהֵן.

46) אפילו כשנכנסה לחופה ולא נבעלה ואפילו כשנתגרשה (רדב"ז). 47) שנתמעטו בתוליה, והשווה הל' איסורי ביאה פי"ז, הי"ג. 48) שהוכתה בעץ באותו מקום, ונשרו בתוליה. 49) יצאו אלו, שאין הוייתן (הפסד בתוליהן) ע"י איש (יבמות ס, א). 50) שנתקדשה לאיש. ש"הויה" לשון קידושין הוא (שם וברש"י).

יא. נִתְגָּרְשָׁה אֲחוֹתוֹ מִן הָאֲרוּסִין - מְטַמֵּא לָהּ. שֶׁנֶּאֱמַר: הַקְּרוֹבָה אֵלָיו - לְהָבִיא אֶת הַמְּגֹרֶשֶׁת מִן הָאֲרוּסִין[51].

51) שנתרחקה ונתקרבה אליו (שם), אבל כשלא נתגרשה נתרחקה ממנו, וכן מתרגם יונתן בן עוזיאל: הקרובה אליו - דקריבא ליה ולאָ מאַרסא. וביו"ד סי' שעג סעיף ד, מוסיף: ומיטמא לשומרת יבם. יבמה שנפלה לפניו להתייבם, כיון שיורש כתובתה, וכבר שנינו (כתובות פא, א) "יורשי כתובתה חייבים בקבורתה" והרי היא כמת מצוה, כמבואר לעיל ה"ז (ביאור הגר"א שם, ס"ק יא).

יב. אָחִיו וַאֲחוֹתוֹ מֵאִמּוֹ - אֵינוֹ מְטַמֵּא לָהֶן. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ וּלְאָחִיו וְלַאֲחֹתוֹ. מַה בְּנוֹ הָרָאוּי לִירֵשָׁתוֹ, אַף אָחִיו וַאֲחוֹתוֹ הָרְאוּיִים לִירֵשָׁתוֹ[52].

52) ואחיו מן האם אינו יורשו ('תורת כהנים' שם).

יג. הַסְּפֵקוֹת - אֵינוֹ מְטַמֵּא לָהֶן. שֶׁנֶּאֱמַר: לָהּ יִטַּמָּא - מְטַמֵּא הוּא עַל הַוַּדַּאי, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא עַל הַסָּפֵק[53]. לְפִיכָךְ, הַיּוֹלְדוֹת שֶׁנִּתְעָרְבוּ[54], וְהַבֵּן שֶׁהוּא סְפֵק בֶּן שִׁבְעָה לָאַחֵרוֹן אוֹ בֶּן תִּשְׁעָה לָרִאשׁוֹן[55], וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵינוֹ מְטַמֵּא לָהֶן מִסָּפֵק[56]. וְכֵן כָּל הַמִּתְגָּרֶשֶׁת סְפֵק גֵּרוּשִׁין[57] אוֹ בְּגֵט פָּסוּל[58] - אֵינוֹ מְטַמֵּא לָהּ[59].

53) 'תורת כהנים' שם: שהייתי יכול לומר, הואיל והותרה טומאת כהנים מכללה אצל קרובים, תותר גם אצל הספקות, משמיענו הכתוב לאסור (רדב"ז). כי הכינוי "לה" הוא מיותר, אחרי שכבר נאמר: ולאחותו, והוא מוזר בלשון, לפיכך עלינו לדרשו: לה - דוקא (מלבי"ם שם). 54) ואין אחד מהם יודע מי אביו, וכן האבות אינם יודעים מי זה בנם. 55) כגון שלא שהתה אמו אחר מות בעלה שלשה חדשים, ונשאת וילדה, ואינו יודע אם בן תשעה חדשים הוא לבעל הראשון, או בן שבעה לבעל השני, שלא היתה מעוברת מהראשון. 56) שמא אינו אביו הוא, ואסור לו להטמא לו (יבמות ק, ב). ושם שאלו: אם אמו נישאה לבעל השני אחרי מות בעלה הראשון, איך אפשר לומר שאינו מיטמא לראשון, והלא אינו קיים מזמן. ותירצו, שלא שהתה אחר בועלה הראשון בזנות, ועדיין הוא קיים ונשאת לבעל אחר. אבל אין לומר שנתגרשה מבעלה הראשון ונשאה לשני, שאם כן מותר לבן להטמא לראשון על־כל־פנים. אם בנו הוא, הרי מותר לו. ואם בן השני הוא, הרי הוא חלל, שנולד מגרושה, וכהן חלל מותר לו להטמא למתים אפילו שאינם קרוביו, כמבואר לקמן פ"ג, הי"א. 57) כגון זרק לה בעלה גט, ספק קרוב לו - ואינה מגורשת, ספק קרוב לה - ומגורשת, ראה הל' גירושין פ"ה, הי"ג. ודינה, שלא תינשא, ואם נשאת תצא, שם פ"י, ה"ג. 58) כגון שיש עליו עדים ואין בו תאריך, ראה שם פ"א הכ"ה, ודינה לא להנשא לכתחילה, ואם נשאת לא תצא, שם פ"י, ה"ב. 59) שהרי מן התורה גט כשר הוא, ואסור לו להטמא לגרושתו, שאינה עוד אשתו, וכן בספק מגורשת, שמא גרושה היא ואין מיטמאים לספק.

יד. אֵין הַכֹּהֵן מְטַמֵּא לְאָבֵר מִן הַחַי מֵאָבִיו[60], וְלֹא לְעֶצֶם מֵעַצְמוֹת אָבִיו[61]. וְכֵן הַמְלַקֵּט עַצְמוֹת אָבִיו[62] - אֵינוֹ מְטַמֵּא לָהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהַשִּׁדְרָה[63] קַיֶּמֶת[64].

60) שאבר מן החי מטמא במגע ובמשא ובאהל, כמבואר בהל' טומאת מת פ"ג ה"א, והכהן מוזהר מלהטמא לו אפילו לקרוביו, שנאמר: "לה יטמא - אינו מטמא על אבריה, שאין אדם מטמא על אבר מן החי מאביו" ('תורת כהנים', וכן בנזיר מג, ב). 61) שאם מצא עצם מעצמות אביו המת - אינו מיטמא לה, שאינו מיטמא אלא לאביו בזמן שהוא שלם, כמבואר להלן הט"ו. 62) אינו נוגע בהן

ואינו נושאן, אבל אינן מטמאות באהל עד שיהיה בהן רובע הקב, ראה הל' טומאת מת פ"ב, ה"ט. 63) מערכת חוליות לאורך הגב. 64) אין זה מספיק להתיר לו להטמא להן, שאינו מיטמא אלא לגוף אביו שלם, ללא כל חסרון.

1 **טו. נִקְטַע רֹאשׁוֹ שֶׁל אָבִיו - אֵינוֹ מִטַּמֵּא לוֹ.**
2 **שֶׁנֶּאֱמַר: לְאָבִיו - בִּזְמַן שֶׁהוּא שָׁלֵם, וְלֹא בִּזְמַן**
3 **שֶׁהוּא חָסֵר[65]. וְכֵן שְׁאָר הַקְּרוֹבִים[66]. הַטֻּמְאָה**
4 **לַקְּרוֹבִים - דְּחוּיָה הִיא[67], וְלֹא הֻתְּרָה לַכֹּל[68]. לְפִיכָךְ**
5 **אָסוּר לְכֹהֵן לְהִטַּמֵּא לְמֵת[69] אֲפִלּוּ בְּעֵת שֶׁמִּטַּמֵּא**
6 **לִקְרוֹבָיו. שֶׁנֶּאֱמַר: לָהּ יִטַּמָּא - אֵינוֹ מִטַּמֵּא לַאֲחֵרִים**
7 **עִמָּהּ. שֶׁלֹּא יֹאמַר: הוֹאִיל וְנִטְמֵאתִי עַל אָבִי, אֲלַקֵּט**
8 **עַצְמוֹת פְּלוֹנִי אוֹ אֶגַּע בְּקֶבֶר פְּלוֹנִי[70]. לְפִיכָךְ, כֹּהֵן**
9 **שֶׁמֵּת לוֹ מֵת - צָרִיךְ לְהִזָּהֵר וּלְקָבְרוֹ בְּסוֹף בֵּית**
10 **הַקְּבָרוֹת[71], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לְבֵית הַקְּבָרוֹת וְלֹא יִטַּמֵּא**
11 **בְּקִבְרוֹת אֲחֵרִים כְּשֶׁיִּקְבֹּר מֵתוֹ[72].**

65) נזיר מג, ב. ומפרש רש"י: אע"פ שהראש בצד הגוף, הואיל וכבר נקטע אינו מטמא, כי התורה מקפידה שיהא שלם, שלא נתפרדו איבריו זה מזה, וכתב הרדב"ז: אפילו תפר הראש עם הגוף אין זה חיבור, ואינו מיטמא לו. ושם מד, א אמרו: "מעשה שמת אביו של רבי יצחק בגינזק, ובאו והודיעוהו לאחר שלש שנים, ובא ושאל את רבי יהושע בן אלישע וארבעה זקנים שעמו (=להביאו לקברי אבותיו). ואמרו: לאביו - בזמן שהוא שלם, ולא בזמן שהוא חסר", שלאחר שלש שנים, אי־אפשר לו שאינו חסר (רש"י). ואפילו נקטעה רק אצבעו - אין זה שלם, ואינו מיטמא לו, אלא רבינו משמיענו חידוש יותר גדול, אע"פ שקטיעת ראשו ומיתתו באו לו כאחת, הרי זה כאילו נקטע ראשו לאחר מיתה, שאי־אפשר שלא קדמה מיתה לקטיעת הראש, אבל אם נקטע אבר מאביו בחיים ואח"כ מת - הרי זה כשלם ומיטמא לו, כיון שהוא לאחר מיתה באותה שלימות שהיה בה בחיים, הריני קורא בו: "לאביו" (רדב"ז, ורמב"ן הובא ב'בית יוסף' ליו"ד סי' שעג). 66) אינו מיטמא להם כשהם חסרים כל שהוא. 67) נידחת מפניהם בגלל קרבתם. 68) לומר, שאין איסור טומאה קיים לכהנים ביום שנטמאו לקרוביהם, והרי הם כישראל זר שמותר לו להטמא לכל, והשווה הל' ביאת מקדש פ"ד, הט"ו: "שהטומאה לא הותרה בציבור, אלא באיסורה עומדת, ודחויה היא עתה מפני הדחק". 69) לנגוע בו או להאהיל על קברו. 70) 'תורת כהנים' שם. מסגנון לשון רבינו: "אפילו בעת שמתטמא לקרוביו... אינו מיטמא לאחרים עמה" - אפשר להבין, שאפילו בשעה שהוא עוסק ונוגע במתו, אסור לו להטמא לאחרים, אולם במס' שמחות פ"ד הט"ו, שנינו: "היה עומד וקובר את מתו, עד שהוא עומד בתוך הקבר, מקבל מאחרים וקובר (כיון שהוא עוסק במתו ונוגע בו הרי זו כטומאה אחת, והתורה אמרה: "לא יחלל" - מי שאינו מחולל, שעדיין לא נטמא, יצא זה שהוא מחולל ועומד, שעדיין לא נסתלק מטומאה ראשונה, נזיר מב, ב), פירש, הרי זה לא יטמא". משמע שכל עוד שהוא במגע עם מתו - מותר לו להטמא לאחרים. ואפשר לפרש גם דברי רבינו בכיוון זה, שאינו אסור אלא כשפירש, ומה שכתב: "לאחרים עמה" - לא עמה ממש, אלא עם טומאתה (רדב"ז). 71) רחוק מקברים אחרים. 72) ויחזור, ואחרי שפירש מן הטומאה אסור לו להטמא לאחרים, ומדובר שאין שם דרך להכנס אלא על הקברים, אבל אם אפשר לעבור שם ולא להאהיל על הקברים אין חוששים לזה, וראה ברדב"ז לקמן פ"ג, הי"ג. ולדעת הב"ח ל'טור' יו"ד סי' שעג, אפילו בהליכתו לבית הקברות, אסור לו להוסיף טומאה על טומאתו, כיון שאפשר לו לקבור את מתו בסוף בית הקברות, ולדעתו אפילו כשהוא תפוס ועסוק במתו, אסור לו להטמא לאחרים, אלא שאינו לוקה על זה, כמשמעות לשון התלמוד בנזיר מב, ב: "יכול יהא חייב? תלמוד־לומר ולא יחלל" וכו', חיוב אין כאן, אבל איסור יש בזה, וכן דעת "באר הגולה" שם ס"ק כב בהבנת דברי רבינו, שאפילו בעודו מחובר לטומאת קרוביו, אסור לו להיטמא לאחרים.

יום חמישי י' תמוז ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) דין כהן שנכנס לאוהל המת או לבית הקברות בשגגה. שהכהן מיטמא לנשיא ולמת מצוה. שהמת תופש ארבע אמות שלו לטומאה. לאיזה דבר מצוה מותר לכהן לצאת לחוץ לארץ. שכבוד הבריות דוחה איסור טומאה מדבריהם.

12 **א. כָּל כֹּהֵן שֶׁנִּטְמָא לְמֵת, חוּץ מִשִּׁשָּׁה מֵתִים**
13 **הַמְּפֹרָשִׁים בַּתּוֹרָה[2] אוֹ אִשְׁתּוֹ[3], בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה -**
14 **הֲרֵי זֶה לוֹקֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו.**
15 **וְאֶחָד הַנּוֹגֵעַ בְּמֵת אוֹ הַמַּאֲהִיל[4] אוֹ הַנּוֹשֵׂא. וְאֶחָד**
16 **הַמֵּת וְאֶחָד שְׁאָר הַטֻּמְאוֹת הַפּוֹרְשׁוֹת מִן הַמֵּת[5].**
17 **שֶׁנֶּאֱמַר: לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו[6]. וּכְבָר פֵּרַשְׁנוּ**
18 **בְּהִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת[7] כָּל דְּבָרִים הַמְטַמְּאִין מִן הַמֵּת**
19 **מִן הַתּוֹרָה אוֹ מִדִּבְרֵיהֶם[8].**

2) ויקרא כא, א־ג, שמצווה להיטמא להם. 3) שמצווה להיטמא לה מדברי סופרים, ראה לעיל פרק ב, הלכה ז. 4) את גופו על המת, כגון שהמת בחוץ תחת כיפת השמים, והוא סוכך בגופו עליו, אף על פי שלא נגע בו. 5) כגון, רביעית דם מן המת, או כזית מן המת המטמא כמת שלם, וכן אבר הפורש ממנו או עצמות המת שיש בהן כדי רובע הקב. 6) תורת כהנים: "מניין לרבות את הדם תלמוד לומר לנפש, ואומר: כי הדם הוא הנפש, מניין לרבות את הטומאות הפורשות מן המת, תלמוד לומר: ואמרת אליהם - לרבות את הטומאות הפורשות ממנו". 7) פרק ב. 8) כגון דם תבוסה (=תערובת רביעית דם, שאינו ידוע כמה יצא מן הגוף מחיים, וכמה יצא אחר מיתה), שם הלכה י"ג. ומובן, שאם נטמא לדבר שאינו מטמא אלא מדברי סופרים אינו לוקה. ובתוספתא מכות פרק ג הלכה י שנינו: "זה הכלל כל טומאה מן המת שהנזיר מגלח עליה... וכל... שאין הנזיר מגלח עליה אין לוקין עליה" וראה בשמחות פרק ד, הלכה כ"א.

20 **ב. וְכֵן אִם נָגַע הַכֹּהֵן בְּקֶבֶר[9] - לוֹקֶה. אֲבָל נוֹגֵעַ הוּא**

1 **בִּבְגָדִים שֶׁנָּגְעוּ בְּמֵת, אַף עַל פִּי שֶׁמִּטַּמֵּא בָּהֶן טֻמְאַת**
2 **שִׁבְעָה[10].**

9) והוא הדין אם האהיל עליו, שהקבר מטמא במגע ובאוהל, כמבואר בהלכות טומאת מת פרק ב, הלכה ט"ו, שנאמר: "או במת או בעצם אדם או בקבר". ובשמחות שם הלכה כ"ב שנינו: "או שנכנס לבית הקברות הרי זה לוקה". 10) כמבואר בהלכות טומאת מת פרק ה, הלכה י"ג - בכל זאת, הואיל ואין הנזיר מגלח עליהם, ראה הלכות נזירות פרק ז, הלכה ח, אין הכהן מוזהר עליהם, כמבואר לעיל הלכה א. ונקט רבינו: "נוגע הוא בבגדים" כי במשא ובאוהל אינם מטמאים כלל, כמבואר בהלכות טומאת מת פרק ה, הלכה י"ג.

3 **ג. וְכֵן אִם נִכְנַס לְאֹהֶל טָמֵא שֶׁנִּכְנְסָה לוֹ הַטֻּמְאָה -**
4 **לוֹקֶה, אַף עַל פִּי שֶׁעַצְמָהּ שֶׁל טֻמְאָה בְּבַיִת אַחֵר[11].**
5 **וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[12] כָּל הָאֹהָלִים שֶׁתּוּכָנֵס לָהֶן הַטֻּמְאָה[13] אוֹ**
6 **שֶׁתֵּצֵא מֵהֶן[14], וְדִין הַסְּכָכוֹת וְהַפְּרָעוֹת[15], וְכָל**
7 **הַדְּבָרִים הַמְּבִיאִין אֶת הַטֻּמְאָה[16] וְהַחוּצְצִין בִּפְנֵי**
8 **הַטֻּמְאָה[17], וְאֵי זֶה מֵהֶן דִּין תּוֹרָה וְאֵי זֶה מֵהֶן**
9 **מִדִּבְרֵיהֶן[18] - הַכֹּל בְּהִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת[19]. וְשָׁם בֵּאַרְנוּ,**
10 **שֶׁאֵין עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מְטַמְּאִין בְּאֹהֶל[20], וּלְפִיכָךְ**
11 **קִבְרוֹתֵיהֶם טְהוֹרִים[21], וּמֻתָּר לְכֹהֵן לִכָּנֵס לְשָׁם וְלִדְרֹךְ**
12 **עַל קִבְרוֹתֵיהֶם[22]. וְאֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא שֶׁיִּגַּע בַּטֻּמְאָה אוֹ**
13 **שֶׁיִּשָּׂאֶנָּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ שָׁם[23].**

11) שכבר יצאה הטומאה מאוהל זה למקום אחר, שהרי נטמא האוהל ולא נטהר עד שיזו עליו מאפר הפרה, ככתוב (במדבר יט, יח) "והיזה על האוהל" וכו'. והתורה אמרה (שם, יד) "כל הבא אל האוהל... יטמא". 12) בהלכות טומאת מת פרק ה, הלכה י"ב. 13) שאף על פי שיצאה ממנו נטמא האוהל עד שיזו עליו, והם: אוהלים הנעשים מבגד, או שק או כלי עץ (=פשתן הנעשה מעץ, והכתוב קוראו (יהושע ב, ו) "בפשתי העץ") או עור. 14) שאין האוהל טמא מחמת הטומאה שנכנסה לתוכו, ומשיצאה הטומאה ממנו אין האוהל מטמא את הבא אליו, והם: אוהל הנעשה מנסרים של עץ או ממתכות, או שהוא בניין, כל אלה אינם מטמאים את האדם אלא בשעה שהטומאה נמצאת בהם, והאוהל עצמו לא נטמא כלל, וכשיצאה הטומאה ממנו הרי הוא טהור, כשהיה לפני הכנסת הטומאה. 15) סככות - שריגי האילנות הסוככים על הארץ; פרעות - אבנים היוצאות מן הגדר הסוככות על הארץ, אם הן בריאות ועומדות, הרי הן מביאות הטומאה, וחוצצות מפני הטומאה; ואם אינן ראויות לקבל מעזיבה בינונית (שעושים מקנים, ושופכים עליהם טיט מועט) אלא הן נופלות - הרי אלו מביאות מדבריהם, ואינן חוצצות (הלכות טומאת מת פרק י"ג, הלכה ב). 16) שאם האהילו על הטומאה ואדם או כלים, נטמא האדם או הכלים אף על פי שלא נגעו בטומאה. 17) אם הטומאה תחתיהם, ואדם או כלים על גביהם, הרי הם מצילים עליהם מלהיטמא, לפי שהם חוצצים בפני הטומאה. וכן אם הטומאה על גבם מבחוץ, מצילים הם על הכלים שתחתיהם מלהיטמא (שם, הלכה ג). 18) כגון, אוהל רעוע אינו חוצץ בפני הטומאה, והכלים שעל גביו מאהילים על הטומאה שמתחתיו, ונטמאו: ומביא את הטומאה מדברי סופרים (שם הלכה ב ופרק י"ב, הלכה א). 19) פרק א, הלכה י"ג. 20) אלא במגע ובמשא בלבד, "הרי הוא אומר במלחמת מדין (במדבר לא, יט) "וכל נוגע בחלל תתחטאו" ולא הזכיר שם אוהל". 21) שאין הקבר מטמא אלא מפני שהוא מאהיל על המת. 22) שהנוגע באהלם לא נטמא (יבמות סא, א) כרבי שמעון בן יוחאי, וכן עשה אליהו הנביא, שהיה עומד בבית הקברות של נכרים, למרות שכהן הוא, וענה לשואליו, קבריהם של גויים אינם מטמאים (בבא מציעא קיד, ב). 23) הלכות טומאת מת פרק א, הלכה י"ב, "ודבר זה קבלה הוא" (שם הלכה י"ג).

14 **ד. כֹּהֵן שֶׁנִּכְנַס לְאֹהֶל הַמֵּת אוֹ לְבֵית הַקְּבָרוֹת**
15 **בִּשְׁגָגָה, וְאַחַר שֶׁיָּדַע הִתְרוּ בּוֹ: אִם קָפַץ וְיָצָא -**
16 **פָּטוּר; וְאִם יָשַׁב שָׁם כְּדֵי הִשְׁתַּחֲוָיָה[24], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ**
17 **בְּעִנְיַן טֻמְאַת מִקְדָּשׁ[25] - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה. נִכְנַס וְיָצָא,**
18 **וְחָזַר וְנִכְנַס וְיָצָא, אִם הִתְרוּ בּוֹ עַל כָּל פַּעַם וָפַעַם -**
19 **לוֹקֶה עַל כָּל כְּנִיסָה וּכְנִיסָה. וְכֵן אִם נָגַע בְּמֵת וְהִתְרוּ**
20 **בּוֹ, וּפָרַשׁ וְחָזַר וְנָגַע וְהִתְרוּ בּוֹ[26], אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים**
21 **- לוֹקֶה עַל כָּל אַחַת וְאַחַת[27]. הָיָה נוֹגֵעַ וְלֹא פָּרַשׁ,**
22 **אוֹ שֶׁהָיָה עוֹמֵד בְּבֵית הַקְּבָרוֹת וְנָגַע בְּמֵתִים אֲחֵרִים,**
23 **אַף עַל פִּי שֶׁהִתְרוּ בּוֹ כַּמָּה פְּעָמִים - אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא**
24 **אַחַת; שֶׁהֲרֵי מְחֻלָּל וְעוֹמֵד כָּל זְמַן שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ[28].**

24) כדי לקרוא: "ויכרעו אפיים ארצה על הרצפה וישתחוו, והודות לה' כי טוב כי לעולם חסדו" (דברי הימים־ב ז, ג). 25) הלכות ביאת המקדש פרק ג, הלכה כ"ג והשווה הלכות נזירות פרק ה, הלכה י"ט. ואף על פי שאין לוקין על לאו שאין בו מעשה, כמבואר לעיל הלכות סנהדרין פרק י"ח, הלכה ב, בכל זאת, כיוון שבידו לפרוש מהטומאה ואינו פורש, הרי זה כמטמא עצמו בידיים (על פי הריטב"א למכות כא, ב הובא בכסף משנה הלכות כלאיים פרק י, הלכה ל), וראה בביאורנו להלכות נזירות פרק ה יישוב אחר לזה. ומקור הלכה זו בשבועות יז, א וכן בנזיר יז, א. 26) סמוך לנגיעתו. 27) נזיר מב, א. 28) שם עמוד ב. "ולא יחלל, במי שאינו מחולל, יצא זה שהוא מחולל ועומד", שכל זמן שהוא נוגע בטומאה הראשונה, נחשב הכול לטומאה אחת, אבל כשפירש מהטומאה וחזר ונטמא, הרי נסתלקה הטומאה הקודמת, והשנייה חוזרת וחלה (רש"י שם). והתוספות שם הסבירו: בשעה שפירש מן המת וחזר ונגע, יש כאן תוספת טומאה, שבאותה שעה שהוא מחובר למת, כל אדם שיגע בו יטמא שבעת ימים, אבל כשפירש מן המת ויגע בו אדם אחר, אינו טמא אלא טומאת ערב בלבד, נמצא בשעה שהוא נוגע במת והתרו בו אין כאן שום תוספת ואינו לוקה אלא אחת.

25 **ה. הַמְטַמֵּא אֶת הַכֹּהֵן: אִם הָיוּ שְׁנֵיהֶם מְזִידִין - הֲרֵי**
26 **הַכֹּהֵן לוֹקֶה, וְזֶה שֶׁטִּמְּאוֹ עוֹבֵר עַל וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא**
27 **תִּתֵּן מִכְשֹׁל[29]; הָיָה הַכֹּהֵן שׁוֹגֵג, וְזֶה שֶׁטִּמְּאוֹ מֵזִיד -**
28 **הֲרֵי זֶה שֶׁטִּמְּאוֹ לוֹקֶה[30].**

29) אבל אינו לוקה, שלאו זה כולל דברים הרבה, ואין לוקים על לאו שבכללות. ומדובר, שלולא זה שטימאו, לא היה הכהן יכול להגיע לטומאה כלל, אבל אם הטומאה מונחת במקום שהכהן בעצמו יכול להגיע שם, אין חבירו עובר על "ולפני עיוור" וגו', כי אין הוא אלא מסייע, ומסייע אין בו ממש (רדב"ז). 30) שנאמר: לא יִטַּמָּא, ואפשר לקרוא: לא יְטַמֵּא שזה מכוון למטמא את חבירו, בזמן שאין אתה קורא לא יִטַּמָּא, כגון שהיה הכהן שוגג, קרא בו לא יְטַמֵּא את אחרים, ובזמן שאתה קורא בו לא יִטַּמָּא, שהיה הכהן מזיד, אין אתה קורא בו לא יְטַמֵּא, אלא עובר הוא על "ולפני עיוור" וגו' (רדב"ז). ומקור הדברים בתוספתא מכות פרק ג, הלכה ז: המטמא את הכהן וכו'.

1 **ו. כֹּהֵן גָּדוֹל אֵינוֹ מִטַּמֵּא לַקְּרוֹבִים; שֶׁנֶּאֱמַר: לְאָבִיו**
2 **וּלְאִמּוֹ לֹא יִטַּמָּא. וְכֵן אֵינוֹ נִכְנָס עִם הַמֵּת בְּאֹהֶל[31],**
3 **אֲפִלּוּ קְרוֹבָיו; שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַל כָּל נַפְשֹׁת מֵת לֹא יָבֹא[32].**
4 **הָא לָמַדְתָּ, שֶׁהוּא חַיָּב בְּלֹא יָבֹא וְחַיָּב בְּלֹא יִטַּמָּא[33].**
5 **כֵּיצַד? נָגַע אוֹ נָשָׂא - לוֹקֶה אַחַת. נִכְנַס לְאֹהֶל וְיָשַׁב**
6 **שָׁם עַד שֶׁמֵּת עָלָיו הַמֵּת; אוֹ שֶׁנִּכְנַס לְשִׂדָּה[34] תֵּבָה**
7 **וּמִגְדָּל[35], וּבָא חֲבֵרוֹ וּפָרַע[36] עָלָיו גַּג הַשִׂّדָּה, שֶׁהֲרֵי**
8 **טֻמְאָה וּבִיאָה בָּאִין כְּאֶחָד - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה שְׁתַּיִם:**
9 **מִשּׁוּם לֹא יָבֹא וּמִשּׁוּם לֹא יִטַּמָּא[37].**

31) כשהמת באוהל. 32) בניגוד לכהן הדיוט שלא הוזהר, אלא על "לא יטמא" בלבד. 33) משום "לא יטמא". 34) מרכבה עשוייה כעין ארון. "שדה ושדות" (קהלת ב, ח) מפרש רש"י: "מרכבות נוי, עגלות צב". 35) הסגורים מסביב, ומפסיקים בינו ובין הטומאה. 36) סָתַר וגילה. 37) ומדובר, שסייע אף הוא להסיר הגג, והתרו בו שלא יסיר, כי אם לא כן אינו לוקה, שהרי לא עשה מעשה (נזיר מג, א ובתוספות שם דיבור המתחיל כגון שנכנס). ובהלכות נזירות פרק ה, הלכה י"ח מסיים רבינו: "אבל אם נכנס כדרכו, טומאתו קודמת לביאתו, שמאותו זמן שנכנס חוטמו או אצבעות רגליו נטמא (=שאוהל המת כאילו מלא טומאה הוא, וכאילו נגע חוטמו בטומאה), ואינו חייב משום ביאה עד שיבוא כולו", נמצא שהוא מחולל ועומד משום "לא יטמא" ואין איסור "לא יבוא" חל עליו. וכל זה בכהן גדול, שהוזהר על "לא יבוא", אבל כהן הדיוט שנכנס לאוהל בשידה ופרעו עליו הגג, אינו חייב אלא אחת, שאינו מוזהר אלא על "לא ייטמא" בלבד.

10 **ז. נִטְמָא מִקֹּדֶם[38] וְאַחַר כָּךְ נִכְנַס לְאֹהֶל, אִם הִתְרוּ**
11 **בּוֹ[39] - לוֹקֶה אַף עַל הַבִּיאָה[40].**

38) שנגע במת או נשאו. 39) משום "לא יבוא". 40) שמאחר שפירש מהטומאה הקודמת לוקה גם על השנייה, כמבואר לעיל הלכה ד, לגבי כהן הדיוט, אלא, שבכהן הדיוט צריך להתרות בו משום "לא יטמא", כי אם התרו בו משום "לא יבוא" לא ילקה, שאין הוא מוזהר עליו, ואין התראה מועילה, אם לא יזהירו אותו בלאו הראוי לו (רדב"ז), וראה בתוספות מועד קטן, ב, ב דיבור המתחיל משום מאי מתרינן.

12 **ח. כֹּהֵן שֶׁפָּגַע בְּמֵת מִצְוָה בַּדֶּרֶךְ - הֲרֵי זֶה מִטַּמֵּא**
13 **לוֹ. אֲפִלּוּ כֹּהֵן גָּדוֹל חַיָּב לְהִטַּמֵּא לוֹ וּלְקָבְרוֹ[41]. וְאִי**
14 **זֶהוּ מֵת מִצְוָה? אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה מֻשְׁלָךְ בַּדֶּרֶךְ**
15 **וְאֵין לוֹ קוֹבְרִין. דָּבָר[42] זֶה הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה[43]. בַּמֶּה**
16 **דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה הַכֹּהֵן לְבַדּוֹ וְאֵין עִמּוֹ אַחֵר,**
17 **וַאֲפִלּוּ קָרָא שָׁם בַּדֶּרֶךְ וְאֵין לוֹ עוֹנֶה; אֲבָל אִם**
18 **כְּשֶׁיִּקְרָא אֲחֵרִים עוֹנִים אוֹתוֹ - אֵין זֶה מֵת מִצְוָה,**
19 **אֶלָּא יִקְרָא לַאֲחֵרִים וְיָבוֹאוּ וְיַעַסְקוּ בּוֹ[44].**

41) משנה בנזיר מז, א. 42) בכתב יד תימן: ודבר. 43) שנתקבל למשה מסיני. וב"תורת כהנים" דרשו: "לנפש לא ייטמא בעמיו (ויקרא כא, א) - בזמן שעמיו שם (=יש אנשים) אינו מיטמא, מיטמא הוא למת מצוה", ובנזיר שם עמוד ב דרשו: "ועל כל נפשות מת לא יבוא (שם, יא) - במה הכתוב מדבר? אי ברחוקים, קל וחומר הוא, ומה כהן הדיוט... אינו מיטמא לרחוקים, כהן גדול שאינו מיטמא לקרובים אינו דין... אלא בקרובים הכתוב מדבר, ולאביו הוא דאינו מיטמא, הא מיטמא הוא למת מצוה". 44) יבמות פט, ב "קורא ואחרים עונים אותו אין זה מת מצוה".

20 **ט. הָיוּ כֹּהֵן וְנָזִיר מְהַלְּכִין בַּדֶّרֶךְ וּפָגְעוּ בְּמֵת מִצְוָה**
21 **- יִתְעַסֵּק בּוֹ הַנָּזִיר, לְפִי שֶׁאֵין קְדֻשָּׁתוֹ קְדֻשַּׁת**
22 **עוֹלָם[45], וְאַל יִטַּמָּא בּוֹ הַכֹּהֵן, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא כֹּהֵן**
23 **הֶדְיוֹט. הָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל וְכֹהֵן הֶדְיוֹט - יִטַּמָּא**
24 **הַהֶדְיוֹט[46]. וְכָל הַקּוֹדֵם אֶת חֲבֵרוֹ בְּמַעֲלָה - מִתְאַחֵר**
25 **בְּטֻמְאָה[47]. וּסְגָן[48] עִם מְשׁוּחַ מִלְחָמָה[49] שֶׁפָּגְעוּ בְּמֵת**
26 **מִצְוָה - יִטַּמָּא מְשׁוּחַ מִלְחָמָה, וְאַל יִטַּמָּא הַסְּגָן[50].**

45) שסתם נזירות אינה אלא שלושים יום, ואפילו היה נזיר מן הבטן ונזירותו נזירות עולם - כנזירות שמשון - אין קדושתו אלא על ידי הַזָּרַת אביו, בניגוד לכהן הדיוט, שקדושתו באה לו מאליו (רדב"ז), ובירושלמי נזיר פרק ז, הלכה א אמרו "הגע עצמך, שהקדישו אביו מרחם? זו תורה וזו אינו תורה" - קדושת כהן מפורשת בתורה, והדרת נזיר על ידי אביו, אינה אלא הלכה מפי הקבלה. וראה הלכות נזירות פרק ב, הלכה י"ג־י"ד. 46) נזיר מז, א, והשווה הלכות נזירות פרק ז, הלכה י"ג. 47) ובהלכות כלי המקדש פרק ד, הלכה י"ט מונה רבינו שמונה מעלות בכהנים: כהן גדול המשוח קודם למרובה בגדים, ומרובה בגדים קודם למשוח שעבר מחמת קרי, והעובר מחמת קרי קודם לעובר מחמת מום, וזה קודם לכהן משוח מלחמה, וזה קודם לסגן וסגן קודם לקתיקון [=כן כתב רבינו גם בפירוש המשניות (בשקלים פרק ה משנה ב). אבל זה אינו בהוריות שם ולמדו רבינו גם ממה שאמרו בירושלמי שקלים פרק ה הלכה ב, שאמרכל נותן לקתליקון וקתליקון נותן לכהן גדול, הרי שקתליקון קודם לאמרכל. והוא בין הסגן לאמרכל.], וזה - לאמרכל, וזה - לגזבר, וזה - לראש משמר, וזה - לראש בית אב, וזה קודם לכהן הדיוט משאר הכהנים. 48) שממנים אותו תחת הכהן הגדול, כמו המשנה למלך, והוא הנקרא סגן וגם ממונה, ועומד לימין הכהן הגדול תמיד (שם הלכה ט"ז). 49) שמושחים אותו בשמן המשחה, וממנים אותו לדבר אל העם בשעת

המלחמה, ראה דברים כ, ב־ד, ולקמן הלכות מלכים פרק ז, הלכה א. 50) שהסגן ראוי לעבודת יום הכיפורים, שאם יארע פסול בכהן הגדול נכנס הסגן ומשמש תחתיו, ואילו משוח מלחמה עיקר מינויו אינו אלא למלחמה (נזיר מז, ב ובתוספות שם דיבור המתחיל משוח מלחמה).

י. נָשִׂיא[51] שֶׁמֵּת - הַכֹּל מִטַּמְּאִין לוֹ, אֲפִלּוּ כֹּהֲנִים. עֲשָׂאוּהוּ כְּמֵת מִצְוָה לַכֹּל, מִפְּנֵי שֶׁהַכֹּל חַיָּבִין בִּכְבוֹדוֹ[52]. וְכֵן הַכֹּל אוֹנְנִין עָלָיו[53].

51) ראש הסנהדרין, וכדברי רבינו בהלכות סנהדרין פרק א, הלכה ג: "הוא ראש הישיבה והוא שקוראים אותו החכמים נשיא בכל מקום". 52) פסחים ע, ב "דמית נשיא" ומפרש רש"י: ומצוה לכל ישראל להתעסק בו. ובירושלמי נזיר פרק ז, הלכה א אמרו: כשנפטר רבי יהודה הנשיא, הכריז רבי ינאי: "אין כהונה היום". ואפילו על אחותו של נשיא שנפטרה אמרו שם: "במיתתם עשו אותם כמת מצוה", לפי שאין כבוד הנשיא ביורשים וקרובים בלבד, אלא בכל אדם, שכולם כקרוביו (כסף משנה). ובכתובות קג, ב שנינו: "אותו היום שמת רבי בטלה קדושה" ומפרש רבי חיים כהן בתוספות שם, שהכוונה לקדושת כהונה, והיה אומר: "אלמלי הייתי כשנפטר רבינו תם הייתי מיטמא לו". 53) שביום מיתתו עד לקבורתו אין אוכלים בשר ולא שותים יין, כדין האונן המבואר לקמן פרק ד, הלכה ו. ובירושלמי שם, בקשר לתלמידים כהנים שנטמאו לרבם, ואכלו בשר ושתו יין, התפלא רבי חמא ואמר: "אם אבלים אתם למה אכלתם בשר ושתיתם יין"! ואמרו בירושלמי חגיגה פרק ב, הלכה ג: "דוד מת בעצרת והיו כל ישראל אוננים והקריבו למחר".

יא. בְּנוֹת אַהֲרֹן לֹא הֻזְהַרוּ עַל טֻמְאַת מֵת. שֶׁנֶּאֱמַר: אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן - וְלֹא בְּנוֹת אַהֲרֹן[54]. וְכֵן הַחֲלָלִים[55] מֻתָּרִין לְהִטַּמֵּא. שֶׁנֶּאֱמַר: בְּנֵי אַהֲרֹן - עַד שֶׁיִּהְיוּ בְּכִהוּנָם[56].

54) קידושין לה, ב. 55) שנולדו מגרושה לכהן. 56) השווה הלכות איסורי ביאה פרק י"ט, הלכה י: "אבל חלל... הרי הוא כזר... ומיטמא למתים, שנאמר: אמור אל הכהנים בני אהרן - אף על פי שהם בני אהרן, עד שיהיו בכיהונם", ומקורו ב"תורת כהנים" שם: "בני אהרן, יכול חללים? תלמוד לומר: הכהנים, יצאו חללים, ומניין לרבות בעלי מומים, תלמוד לומר בני אהרן", שהרי הם בכיהונם לעניין אכילת קדשים, ככתוב בויקרא כא, כב, בניגוד לחלל שאסור באכילת קדשים, שהרי הוא "כזר לכל דבר" (הלכות תרומות פרק ו, הלכה ז, וכן בהלכות איסורי ביאה שם). וראה הלכות מעשה הקרבנות פרק י"א, הלכה ח.

יב. כֹּהֵן קָטָן - הֲרֵי הַגְּדוֹלִים מֻזְהָרִים שֶׁלֹּא יְטַמְּאוּהוּ[57]. וְאִם בָּא לְהִטַּמֵּא מֵעַצְמוֹ - אֵין בֵּית דִּין מְצַוִּין עָלָיו לְהַפְרִישׁוֹ[58]. אֲבָל אָבִיו צָרִיךְ לְחַנְּכוֹ בִּקְדֻשָּׁה[59].

57) יבמות קיד, א שנאמר: "ואמרת אליהם" - להזהיר גדולים על הקטנים, שלא יטמאוהו בידיים, כמבואר שם.

58) כלל הוא: קטן אוכל נבילות אין בית דין מצווה להפרישו (שם). והשווה הלכות מאכלות אסורות פרק י"ז, הלכה כ"ז. 59) בקדושת כהונה וכן בקדושת כל המצוות, משום שנאמר (משלי כב, ו): חנוך לנער על פי דרכו, וכדברי רבינו שם הלכה כ"ח.

יג. מֵת תּוֹפֵשׂ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁלּוֹ לְטַמְּאָה[60]. וְכָל כֹּהֵן שֶׁנִּכְנַס לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. וְכֵן אִם נִכְנַס לְבֵית הַפְּרָס[61], אוֹ יָצָא חוּצָה לָאָרֶץ[62], אוֹ שֶׁנִּטְמָא בְּדַם תְּבוּסָה[63], אוֹ בְּגוֹלֵל וּבְדוֹפֵק[64] וְכֵיוֹצֵא בָהֶן - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן אָבוֹת שֶׁל דִּבְרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת[65]. אֲבָל אִם נִכְנַס לְבֵית הַקְּבָרוֹת - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה[66].

60) מדבריהם. כדי שלא יתרגלו אוכלי טהרות להתקרב לו, ויסברו שלא האהילו, ויש לחוש שמא יפשטו יד ויאהילו ולא ירגישו (סוטה מד, א וברש"י), והשווה הלכות קריאת שמע פרק ג, הלכה ב. והוא הדין לקבר שתופס ארבע אמות, אם לא עשו מחיצות סביבותיו להיכר, כמבואר בסוטה שם (רדב"ז). וראה ברש"י לבבא בתרא יב, א דיבור המתחיל פרץ. 61) שדה שנחרש בה קבר ואבדו עצמות בעפרה, והיא מטמאה מאה אמות מהקבר לכל רוח, שמא התגלגלה עצם כשעורה על ידי החרישה (אהלות פרק י"ז, משנה א). 62) שגזרו טומאה על גושה ועל אווירה (שבת טו, ב והלכות טומאת מת פרק י"א, הלכה י"א). 63) לשון תערובת. שזב דם מהגוף בשעת מיתה מקצת רביעית מחיים (=שאינה מטמאה) והשאר לאחר מיתה (אהלות פרק ב, משנה ב). 64) גולל - אבן גדולה, שסותמים בה פי הקבר מלמעלה; דופק - שתי אבנים גדולות מזה ומזה, שהגולל נשען עליהן, ונקראו כך, על שהן דוחקות ודופקות המת סביב, מלשון "ודפקום יום אחד" (אהלות פרק ב, משנה ד). 65) פרק ב, הלכה י"ג־ט"ז. 66) שהרי הוא מאהיל על הקבר, והקבר מטמא באוהל, ככתוב (במדבר יט, טז) "או במת... או בקבר" וראה הלכות טומאת מת פרק ב, הלכה טו. וכתב הרדב"ז: אין זה אלא כשאין שם דרך להיכנס אלא על הקברות, אבל אם יש דרך להיכנס לבית הקברות ולא יאהיל על הקבר ממש, אינו לוקה דין תורה, ואם עבר בתוך ארבע אמותיו לוקה מדבריהם, ומחוץ לארבע אמותיו לא נטמא כלל.

יד. מֻתָּר לְכֹהֵן לְהִטַּמֵּא בְּבֵית הַפְּרָס אוֹ בְּחוּצָה לָאָרֶץ לִדְבַר מִצְוָה, בִּזְמַן שֶׁאֵין שָׁם דֶּרֶךְ אֶלָּא הִיא. כְּגוֹן שֶׁהָלַךְ לִשָּׂא אִשָּׁה אוֹ לִלְמֹד תּוֹרָה[67]. אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ שָׁם מִי שֶׁיְּלַמְּדֶנּוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - לֹא מִן הַכֹּל אָדָם זוֹכֶה לִלְמֹד. וְכֵן מִטַּמֵּא בְּטֻמְאָה מִדִּבְרֵיהֶם לִכְבוֹד הַבְּרִיּוֹת[68]. כֵּיצַד? אָבֵל שֶׁהָלַךְ בְּבֵית הַפְּרָס - הַכֹּל הוֹלְכִין אַחֲרָיו שָׁם לְנַחֲמוֹ. וְכֵן מְדַלְּגִין[69] עַל גַּבֵּי אֲרוֹנוֹת שֶׁל מֵתִים לִקְרַאת מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל[70]. וַאֲפִלּוּ מַלְכֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, כְּדֵי לְהַבְחִין בֵּינָם לְבֵין מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁיַּחֲזֹר כְּבוֹדָן לִמְקוֹמָן[71]. וְכֵן כֹּל כֵּיוֹצֵא

בָּזֶה. וְכֵן מִטַּמֵּא בְּטֻמְאָה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם לָדוּן עִם הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּלְעָרְעָר[72] עִמָּהֶן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַצִּיל מִיָּדָם[73]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[74].

67) עבודה זרה יג, א "מעשה ביוסף הכהן שהלך לצידן ללמוד תורה", וכתבו התוספות שם דיבור המתחיל ללמוד תורה, שאינו מותר לצאת לחוץ־לארץ, אלא כשדעתו לחזור לארץ־ישראל, אבל אם אין דעתו לחזור הרי אמרו (כתובות קיא, א): "אם אחיו של זה (היבם) נשא גויה ומת (שהלך מארץ ישראל לחו"ל, וכאילו נשא גוייה), ברוך המקום שהרגו והוא ירד אחריו"? וכן בהלכות מלכים פרק ה, הלכה ט. 68) ברכות יט, ב שגדול כבוד הבריות ודוחה לא־תעשה של דבריהם. 69) קופצים ודורכים, ורש"י שם מפרש: מדלגים מארון לארון. 70) לקבל פניהם ולראות בכבודם. 71) כלשון הגמרא שם: "שאם יזכה יבחין" ומפרש רש"י (שם ט, ב) "שאם יזכה לעולם הבא, לראות גדולתם של ישראל, יבחין כמה הרבה גדולתם יותר על האומות עכשיו". וטומאת ארון אינה אלא מדבריהם, כי דבר תורה אוהל שיש בו חלל טפח חוצץ בפני הטומאה, ושאין בו חלל טפח אינו חוצץ, שנקראת "טומאה רצוצה" ובוקעת ועולה. ורוב ארונות יש בהם חלל טפח, וגזרו על שיש בהם משום שאין בהם, ומשום כבוד מלכים לא גזרו חכמים (שם יט, ב). 72) להגיש ערעור בבית משפטם על נכסים שמחזיק בם הגוי והם שלו. 73) מציל את שלו, שגזלו ממנו, ולא לעשות סחורה בתחילה (עבודה זרה יג, א וכן בעירובין מז, א). 74) ראה שמחות פרק ד, הלכה כ"ה: "לדיני ממונות ולדיני נפשות, לקדש את החודש, ולעבר את השנה".

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) מתבאר בו מנהג ישראל במתים ובקבורה. שהגוסס הרי הוא כחי לכל דבר. דין מי שמתו מוטל לפניו ועדיין לא נקבר, דברים שהאבל אסור בהם ביום הראשון לאבלו.

א. מִנְהַג יִשְׂרָאֵל בְּמֵתִים וּבִקְבוּרָה כָּךְ הוּא: מְאַמְּצִין[2] עֵינָיו שֶׁל מֵת[3]. וְאִם נִפְתַּח פִּיו - קוֹשְׁרִין אֶת לְחָיָיו. וּפוֹקְקִין[4] אֶת נְקָבָיו[5] אַחַר שֶׁמְּדִיחִין אוֹתוֹ[6]. וְסָכִין אוֹתוֹ בְּמֵינֵי בְּשָׂמִים[7]. וְגוֹזְזִין שְׂעָרוֹ. וּמַלְבִּישִׁין אוֹתוֹ תַּכְרִיכִין תְּפוּרִין בְּחוּט[8] שֶׁל פִּשְׁתָּן לְבָנִים[9]. וְלֹא יִהְיוּ דְּמֵיהֶן יְקָרִים. וְנָהֲגוּ חֲכָמִים בְּסוּדָר שָׁוֶה זוּז, שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת מִי שֶׁאֵין לוֹ[10]. וּמְכַסִּין פְּנֵי הַמֵּת, שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת הָעֲנִיִּים שֶׁפְּנֵיהֶם מֵשְׁחָרִין בְּרָעָב[11].

2) סוגרים. ולשון המשנה (שבת פכ"ג, מ"ה) מעמצין, מלשון "ועוצם עיניו" (ישעיה לג, טו). 3) כענין שנאמר (בראשית מו, ד) "ויוסף ישית ידו על עיניך". 4) סותמים. 5) שלא יכנס בהם הרוח ויתפח ('פרישה' ל'טור' יו"ד סי' שנב). 6) להעביר ממנו זוהמתו, כדי שלא יקוץ העם בטלטולו ('בית יוסף' שם). 7) כדי שיבוא בטהרה למנוחה, כדרך שהיה רגיל לילך בכל שבת לבית הכנסת ('פרישה' שם). ולדעת הרדב"ז קיבל רבינו כל המנהג הזה מהגאונים בתשובותיהם. 8) ובכתב־יד תימן, תיבה זו איננה. 9) ירושלמי כלאים פרק ט הלכה ג, בצוואתו של רבי יאשיה. 10) מועד קטן כז, ב: "עד שבא רבן גמליאל ונהג קלות ראש בעצמו ויצא בכלי פשתן, ונהגו העם אחריו לצאת בכלי פשתן". וכתב הרדב"ז: עכשיו נהגו בתכריכין של מנה (=מאה זוז), וסמכו על מה שאמרו (כתובות קיא, ב): "עתידים צדיקים שיעמדו במלבושיהם", ואין חוששים לתקנת העניים, שמי שאין ידו משגת הרי הוא מוטל על הציבור ויקברו אותו לפי כבודו. וב'נמוקי יוסף' למו"ק שם, מדגיש: כל העושה תכריכין נאים למת וחשובים, מכירים בו שהוא מודה בתחיית המתים, ותבוא עליו ברכה. 11) מחמת הבצורת, והכוונה לעניים חיים שלא יתביישו (מועד קטן כז, א).

ב. וְאָסוּר לִקְבֹּר בְּתַכְרִיכִין שֶׁל מֶשִׁי וּבְגָדִים הַמְּזֻהָבִין הָרְקוּמִין, אֲפִלּוּ לְנָשִׁיא שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל; שֶׁזֶּהוּ[12] גַּסּוּת הָרוּחַ, וְהַשְׁחָתָה[13], וּמַעֲשֵׂה עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים. וְסוֹבְלִין[14] אֶת הַמֵּת[15] עַל הַכָּתֵף[16] עַד בֵּית הַקְּבָרוֹת.

12) בכת"י תימן: שזו. 13) השחתת כלים, שכל המשבר כלים וקורע בגדים, עובר ב"לא תשחית", כמבואר לקמן הל' מלכים פ"ז ה"י. ולשון רבינו לקמן פי"ד, הכ"ה: "מוטב לתתם לעניים ואל ישליכם לרימה ותולעה" וכו'. 14) נושאים. 15) מוטל על מיטתו. 16) ולא על סוסים, כי כן נמצא בדרשות ר"י אבן שועיב, פ' ויחי בשם הרמב"ן, שלא לישא בבהמות כי־אם על כתף, ככתוב (בראשית נ, יג): "וישאו אותו בניו ארצה כנען", כי הצורך לשאתו על סוסים הוא עונש, ככתוב (מלכים־ב יד, כ) "וישאו אותו על הסוסים", וכן בדברי הימים (ב כה, כז־כח) "ומעת אשר סר אמציהו... וישאוהו על הסוסים" (ציוני מהר"ן).

ג. וְנוֹשְׂאֵי הַמִּטָּה אֲסוּרִין בִּנְעִילַת הַסַּנְדָּל, שֶׁמָּא תִּפָּסֵק רְצוּעָה מִסַּנְדָּלוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶן, וְנִמְצָא מִתְעַכֵּב מִן הַמִּצְוָה[17].

17) ירושלמי ברכות פ"ג, ה"א. וזה דוקא בזמנם שהיו להם כתפים מיוחדים לשאת המיטה. אבל בזמננו, שהכל מסייעים לישא, אין איסור בנעילת סנדל (כסף־משנה), וכן ביו"ד סי' שנח סעיף ג.

ד. וְחוֹפְרִין בֶּעָפָר מְעָרוֹת[18], וְעוֹשִׂין כּוּךְ[19] בְּצַד הַמְּעָרָה, וְקוֹבְרִין אוֹתוֹ בּוֹ וּפָנָיו לְמַעְלָה[20], וּמַחֲזִירִין הֶעָפָר וְהָאֲבָנִים עָלָיו. וְיֵשׁ לָהֶן[21] לִקְבֹּר בְּאָרוֹן שֶׁל עֵץ. וְהַמְלַוִּין אוֹתוֹ אוֹמְרִין לוֹ: לֵךְ בְּשָׁלוֹם[22]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם. וּמְצַיְּנִין אֶת כָּל בֵּית הַקְּבָרוֹת[23], וּבוֹנִין נֶפֶשׁ[24] עַל הַקֶּבֶר. וְהַצַּדִּיקִים אֵין בּוֹנִים לָהֶם נֶפֶשׁ עַל קִבְרוֹתֵיהֶם, שֶׁדִּבְרֵיהֶם הֵם זִכְרוֹנָם[25]. וְלֹא יִפְנֶה אָדָם לְבַקֵּר הַקְּבָרוֹת[26].

18) ירושלמי מו"ק פ"א, ה"ה: "בראשונה היו קוברים אותו במהמורות", כדי שיתאכל הבשר מהר. 19) חלל מארך וצר בכותל המערה, כמין ארגז (מו"ק פ"א מ"ו, וב"תפארת

ישראל" שם). וראה בבא־בתרא ק, ב. 20) שם עד, א "וגנו אפרקיד". ובירושלמי נזיר פ"ט ה"ג: איזהו מושכב כדרכו? רגליו מופשטות וידיו על לבו. 21) מותר להם, אבל לכתחילה אין לקברו בארון, ובירושלמי כלאים פ"ט ה"ג, מצינו שרבינו הקדוש ציוה: אל תרבו עלי תכריכין, ויהא ארוני נקוב בארץ, למדנו שמצוה מן המובחר בעפר ממש (רדב"ז). רמז לזה: "הכל היה מן העפר, והכל שב אל העפר" (קהלת ג, כ) וכפירוש הרמב"ן ב"תורת האדם" שהקבורה בקרקע מצוה, ואפילו בחוץ לארץ (ביאור הגר"א ליו"ד סי' שסב ס"ק ג). וביו"ד סי' שסג סעיף א, מעיר: יש נוהגים לתת מעפר א"י בקבר, שעפר א"י מכפר, ככתוב: וכפר אדמתו עמו. וראה מדרש תנחומא פ' ויחי אות ג. 22) מועד קטן כט, א. 23) בדפוס וניציאה שי"א, וכן בכת"י תימן: את הקברות. סדים את הקברות בסיד, כדי שלא יגשו שם אוכלי תרומה, רמז לדבר (יחזקאל לט, טו) "וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון" (מו"ק ה, א). 24) מצבה לזכרון, שקלים פ"ב מ"ה. 25) ירושלמי שם, ומפרש ה"פני משה": דבריהם שמניחים לעולם, מה שחידשו בדברי תורה - הם זכרונם. 26) לפקוד בזה את זכרם, כי אין צורך בזה. הם נזכרים ע"י דבריהם ומעשיהם הטובים (ריב"ש הובא בכסף־משנה).

1 **ה. הַגּוֹסֵס[27] - הֲרֵי הוּא כְּחַי לְכָל דָּבָר[28]. אֵין קוֹשְׁרִין**
2 **לְחָיָיו, וְאֵין פּוֹקְקִין נְקָבָיו, וְאֵין מַנִּיחִין כְּלִי מַתָּכוֹת**
3 **וּכְלִי מֵקַר עַל טַבּוּרוֹ שֶׁלֹּא יִתְפַּח, וְלֹא סָכִין אוֹתוֹ,**
4 **וְלֹא מְדִיחִין אוֹתוֹ, וְלֹא מַטִּילִין אוֹתוֹ עַל הַחֹל[29] וְלֹא**
5 **עַל הַמֶּלַח, עַד שֶׁעָה שֶׁיָּמוּת. וְהַנּוֹגֵעַ בּוֹ - הֲרֵי זֶה**
6 **שׁוֹפֵךְ דָּמִים[30]. לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְגֵר שֶׁמְּטַפְּטֵף, כֵּיוָן**
7 **שֶׁיִּגַּע בּוֹ אָדָם יִכְבֶּה. וְכָל הַמְאַמֵּץ עֵינָיו עִם יְצִיאַת**
8 **נֶפֶשׁ - הֲרֵי זֶה שׁוֹפֵךְ דָּמִים[31]; אֶלָּא יִשְׁהֶא מְעַט,**
9 **שֶׁמָּא נִתְעַלֵּף[32]. וְכֵן אֵין קוֹרְעִין עָלָיו, וְלֹא חוֹלְצִין**
10 **כָּתֵף[33], וְלֹא מַסְפִּידִין, וְלֹא מַכְנִיסִין עִמּוֹ אָרוֹן**
11 **וְתַכְרִיכִין בַּבַּיִת[34] עַד שֶׁיָּמוּת.**

27) חולה הנוטה למות. 28) שמחות פ"א, ה"א. והרי"ף למו"ק פ"ג מביא ברייתא זו, ומפרש ה'נמוקי יוסף' שם: לכל דבר - ליתן גט, ולמתנה, וכהן רשאי להכנס לביתו, אע"פ שרוב גוססים למיתה. 29) שלא יסריח. 30) שהוא מקרב את מיתתו. 31) שבת קנא, ב. 32) ועדיין חי הוא. 33) "חולץ כתפו ומוציא זרועיו מן הקרע של חלוק, ונמצא זרועו עם כתפו מגולין" (רי"ף למו"ק פ"ג, לדף כב), וראה לקמן פ"ח, הלכה ג. 34) שלא להבעיתו ותתקרב מיתתו (שמחות שם ה"ה).

12 **ו. מִי שֶׁמֵּתוֹ מֻטָּל לְפָנָיו - אוֹכֵל בְּבַיִת אַחֵר[35]. אֵין**
13 **לוֹ בַּיִת אַחֵר - עוֹשֶׂה מְחִיצָה וְאוֹכֵל. אֵין לוֹ דָּבָר**
14 **לַעֲשׂוֹת מְחִיצָה - מַחֲזִיר פָּנָיו וְאוֹכֵל. וּבֵין כַּךְ וּבֵין**
15 **כַּךְ אֵינוֹ מֵסֵב[36] וְאוֹכֵל, וְלֹא אוֹכֵל בָּשָׂר וְלֹא שׁוֹתֶה**
16 **יַיִן[37]. וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ[38] וְאֵינוֹ מְזַמֵּן[39], וְאֵין מְבָרְכִין**
17 **עָלָיו[40] וְאֵין מְזַמְּנִין עָלָיו[41]. וּפָטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע**
18 **וּמִן הַתְּפִלָּה וּמִתְּפִלִּין[42] וּמִכָּל מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת**
19 **בַּתּוֹרָה[43]. בְּשַׁבָּת[44] - מֵסֵב, וְאוֹכֵל בָּשָׂר וְשׁוֹתֶה יַיִן,**
20 **וּמְבָרֵךְ וּמְזַמֵּן, וּמְבָרְכִין עָלָיו וּמְזַמְּנִין עָלָיו. וְחַיָּב**
21 **בְּכָל מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה, חוּץ מִתַּשְׁמִישׁ**
22 **הַמִּטָּה[45]. נִקְבַּר הַמֵּת - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לֶאֱכֹל בָּשָׂר**
23 **וְלִשְׁתּוֹת יַיִן מְעַט, כְּדֵי לִשְׁרוֹת אֲכִילָה שֶׁבְּמֵעָיו, אֲבָל**
24 **לֹא לִרְוּוֹת[46].**

35) שלא יהא נראה כ"לועג לרש" (ברכות יז, ב וברש"י). 36) כדרך המסובים בחשיבות, על צדו השמאלי ועל מיטה (רש"י שם). 37) שעליו לעסוק בצרכי המת וקבורתו, ולא להמשך באכילה ושתיה יתירה (תוספות למו"ק כג, ב ד"ה ואינו אוכל). 38) ברכת המוציא. 39) ברכת המזון. 40) אין צריך שיברכו לו אחרים ברכת המזון. 41) אינו מצטרף על שלשה לברך ברכת המזון בזימון (רש"י לברכות יח, א). 42) אע"פ שמצוות אלו יש בהן קבלת עול מלכות שמים - פטור מהן, הואיל וטרוד בקבורת מתו, והעוסק במצוה פטור מן המצוה. 43) שם. ובירושלמי שם פ"ג ה"א, שנינו: "אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעים לו, למה? מפני כבודו של מת, או משום שאין לו מי שישא משאו". ומפרש ה"פני משה" מפני כבודו של מת: שמראה עצמו שאינו חשוב בעיניו להתאבל עליו. ולפי זה, אפילו יש מי שיעסוק בקבורתו, אסור לו להחמיר על עצמו. ובמסכת שמחות פ"י ה"א, הזכירו רק טעם זה. וראה באו"ח סי' עא סעיף א: "ואם יש לו מי שישתדל בשבילו בצרכי קבורה ורצה להחמיר על עצמו... אין מוחים בידו". ועל זה סומכים האוננים, שהולכים לבית הכנסת ומתפללים, במקום שיש מתעסקים ומשמרים המת (ט"ז שם). 44) שאינו טרוד בה בצרכי קבורת המת, שהרי אסור לקברו בשבת, וגם אין מתאבלים בה, כמו שאמרו (ירושלמי מו"ק פ"ג, ה"ה) "ברכת ה' היא תעשיר - זו ברכת שבת; ולא יוסיף עצב עמה - זו אבילות". 45) שדברים שבצנעה נוהגת בהם אבלות בשבת, כמבואר לקמן פ"י ה"א, ואפילו האונן אסור בתשמיש, שיש בזה משום "שמחה יתירה וחוצפה" (תוספות למו"ק כג, ב ד"ה ואינו אוכל). כל דיני אבילות מיום המיתה עד לקבורה נקראים: דיני אנינות. ושאר פרטי דיני האנינות, כתבם רבינו בהל' מעשר שני פ"ג, ה"ה־ז. 46) לשתות הרבה לרויה, שמא ישתכר ויסיח דעתו מהאבילות (כתובות ח, ב) "התחילו היו שותים ומשתכרים - החזירו הדבר ליושנו". ומפרש הרמב"ן, שלא ישתו אלא בתוך הסעודה, שאינו משכר.

25 **ז. אֵין מַשְׁהִין אֶת הַמֵּת[47], אֶלָּא מַדְחִין[48] מִטָּתוֹ מִיָּד.**
26 **וְכָל הַמַּדְחֶה מִטָּתוֹ - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח[49]. וְעַל אָבִיו**
27 **וְעַל אִמּוֹ - הֲרֵי זֶה מְגֻנֶּה[50].**

47) מלקוברו. 48) ממהרים להוציאו. 49) מו"ק כב, א. 50) שם. וכתב הש"ך יו"ד סי' שנז סק"א, לפי שאין דרך להספיד ולהתאבל הרבה על שאר קרוביו, לפיכך יותר כבוד הוא להם שיקברו במהרה, משישתהו הרבה ולא יספדום, אבל על אביו ואמו שחייב להספידם ולקונן עליהם הרבה, הממהר להוציאם הוא מגונה.

28 **ח. הָיָה עֶרֶב שַׁבָּת אוֹ עֶרֶב יוֹם טוֹב, אוֹ שֶׁהָיוּ**

גְּשָׁמִים מְזַלְּפִין עַל הַמִּטָּה - מֻתָּר; שֶׁלֹּא מִהֵר אֶלָּא לִכְבוֹד אָבִיו וְאִמּוֹ[51]. וְכָל הַמְּלִין אֶת מֵתוֹ - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה[52], אֶלָּא אִם כֵּן הֶלִּינוֹ לִכְבוֹדוֹ וּלְהַשְׁלִים צְרָכָיו[53].

51) שם, ובשמחות פ"ט. 52) של "לא תלין נבלתו על העץ" (דברים כא, כג), ונאמר שם: כי קבור תקברנו - לרבות כל המתים, אפילו אינם הרוגי בית־דין (סנהדרין מו, ב). 53) שם עמ' א. וכתב הרדב"ז בתשובותיו סימן שיא, דוקא אם הלין אותו כל הלילה עד הבוקר עובר בלאו, אבל מקצת הלילה אין בו אפילו איסור, אלא כדי להיות משובח, יש למהר להוציאו. ובזוהר פ' אמור דף פח, ב מבואר דשיעור "לא תלין" - הוא כ"ד שעות כשיעור יום ולילה.

ט. הָאָבֵל בְּיוֹם רִאשׁוֹן בִּלְבַד[54] - אָסוּר לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין וְלֶאֱכֹל מִשֶּׁלּוֹ, וְחַיָּב לֵישֵׁב עַל מִטָּה כְּפוּיָה[55]. וּבִשְׁאָר יְמֵי הָאֵבֶל - מֻתָּר לוֹ לֶאֱכֹל מִשֶּׁלּוֹ, וְלֵישֵׁב עַל גַּבֵּי מַפָּץ[56] אוֹ קַרְקַע[57], וּמַנִּיחַ תְּפִלִּין. וּמִנַּיִן שֶׁהוּא אָסוּר בְּיוֹם רִאשׁוֹן לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין? שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר לִיחֶזְקֵאל: פְּאֵרְךָ[58] חֲבוֹשׁ עָלֶיךָ. מִכְּלָל שֶׁכָּל הָעָם אֲסוּרִין[59]. וְנֶאֱמַר לוֹ: וְלֶחֶם אֲנָשִׁים לֹא תֹאכֵל. מִכְּלָל שֶׁכָּל הָעָם אוֹכְלִין מִשֶּׁל אֲחֵרִים בְּיוֹם רִאשׁוֹן, וַאֲסוּרִין לֶאֱכֹל מִשֶּׁל עַצְמָן[60].

54) שזהו עיקר האבילות, ככתוב (עמוס ח, י) "ושמתיה כאבל יחיד ואחריתה כיום מר" (מו"ק כא, א). 55) הופך אותה, פניה למטה ורגליה למעלה (שם טו, ובר"ן). וב'טור' יו"ד סי' שפז גורס בדברי רבינו: וחייב לישון על מיטה כפויה. 56) מצע גס, כעין מחצלת של קנים. 57) ואינו חייב לישב על מיטה כפויה, ובירושלמי שם פ"ג ה"ה, אמרו: "וישבו אתו לארץ (איוב ב, יג) - על הארץ אין כתיב כאן, אלא לארץ: דבר שהוא סמוך לארץ, מכאן שהיו ישנים על מיטות כפויות". ושוב אמרו שם: "אמר איני כופה את המיטה, הרי אני ישן ע"ג הספסל, אין שומעים לו". וראה בביאורנו לקמן פ"ה הי"ח, מקורות נוספים לכפיית המיטה. 58) פאר - אלו התפילין, ובתרגום יונתן שם: טוטפתך יהוין עלך. 59) מו"ק טו, א. שכן הכתוב מונה שם הרבה דברים, שעליו לנהוג בהם, בניגוד לשאר אבלים, והוא מזהירו: "ולא תספוד ולא תבכה... מתים אבל לא תעשה...ונעליך תשים ברגלך". ובכתובות ו, ב פטרו אבל מתפילין, שנאמר בהן: פאר, ומפרש רש"י: "ואבל מעולל בעפר קרנו וראשו, ואין זה פאר לתפילין". ורש"י לסוכה כה, א מוסיף: "וכשמתפאר, מראה בעצמו שאינו אבל". 60) מו"ק כז, ב. וסובר רבינו, שכל הסעודות של אותו היום אינן משלו, וכן דעת ה'תוספות' שם ד"ה יום ראשון. וב'פרישה' ל'טור' יו"ד סי' שעח מטעים: כי האבל דואג ונאנח על מתו ואינו חושש לאכול, כי רצונו למות כמו שמת קרובו, על כן ציוו על שכיניו שיאכילוהו משלהם. ובירושלמי מו"ק פ"ג ה"ה, אמרו: "תבוא מאירה (קללה) לשכנים שהצריכוהו לאכול משלו ולעשות מלאכה" (לפי נוסח הרא"ש). ולדעת הרא"ש שם אות פט, אין האיסור אלא בסעודה ראשונה, אבל שאר הארוחות שבאותו יום מותר לו לאכלן משלו. וכן פסק השו"ע יו"ד סימן שעח, סעיף א. וב"הגהות מיימוניות" הביאו, שרבינו נתנאל היה יושב בתענית, וסמך לדבריו: לא תאכלו על הדם, ובלילה היה סועד משלו.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) הדברים שהאבל אסור בהם ביום הראשון מן התורה; ובשאר הימים מדבריהם. ההבדל בין שלושת ימים הראשונים לשאר ימי השבעה - לעניין עשיית מלאכה. שותפים או אחים שאירע אבל לאחד מהם - מה דין חנותם המשותפת. שאילת שלום לאבל מהתחלת ימי אבלו, עד תום י"ב חודש לאבל אביו ואמו.

א. אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁהָאָבֵל אָסוּר בָּהֶן בְּיוֹם רִאשׁוֹן מִן הַתּוֹרָה, וּבִשְׁאָר יָמִים מִדִּבְרֵיהֶם[2]: אָסוּר לְסַפֵּר, וּלְכַבֵּס, וְלִרְחֹץ, וְלָסוּךְ[3], וּלְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ, וְלִנְעֹל אֶת הַסַּנְדָּל, וְלַעֲשׂוֹת מְלָאכָה, וְלִקְרוֹת בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, וְלִזְקֹף אֶת הַמִּטָּה[4], וְלִפְרֹעַ אֶת רֹאשׁוֹ[5], וְלִשְׁאֹל שָׁלוֹם. הַכֹּל אַחַד עָשָׂר דָּבָר[6].

2) רבינו לשיטתו, שאין אבילות מן התורה אלא ביום ראשון, שהוא יום המיתה ויום הקבורה, כדבריו לעיל פ"א ה"א. 3) בשמן מבושם, שסכים בו אחר הרחיצה, כמבואר להלן ה"ג. 4) שכל המיטות שיש לו בתוך ביתו, חייב להפכן ראשן למטה, ורגליהן למעלה, ראה להלן הי"ח. 5) לגלות, שחייב בעטיפת הראש, כלהלן הי"ט. 6) וכולם מתבארים והולכים בפרק זה.

ב. וּמִנַּיִן שֶׁהָאָבֵל אָסוּר בְּתִסְפֹּרֶת? שֶׁהֲרֵי הִזְהִיר בְּנֵי אַהֲרֹן: רֹאשֵׁיכֶם אַל תִּפְרָעוּ[7]. מִכְּלָל שֶׁכָּל הַמִּתְאַבֵּל אָסוּר לְסַפֵּר שְׂעָרוֹ, אֶלָּא מְגַדֵּל פֶּרַע[8]. וּכְשֵׁם שֶׁאָסוּר לְגַלֵּחַ שְׂעַר רֹאשׁוֹ, כָּךְ אָסוּר לְגַלֵּחַ שְׂעַר זְקָנוֹ וְכָל שֵׂעָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ[9]. אֶחָד הַמְגַלֵּחַ[10] וְאֶחָד הַמִּתְגַּלֵּחַ[11]. הָיָה מְגַלֵּחַ וְשָׁמַע שֶׁמֵּת אָבִיו - מַשְׁלִים תִּגְלַחַת שְׂעָרוֹ. אֶחָד הַמְגַלֵּחַ וְאֶחָד הַמִּתְגַּלֵּחַ[12]. וְכֵן אָסוּר לְגַלֵּחַ שָׂפָה, וְלִטֹּל צִפָּרְנָיו בִּכְלִי[13]; אֲבָל בְּשִׁנָּיו, אוֹ שֶׁנּוֹטֵל צִפֹּרֶן בְּצִפֹּרֶן - מֻתָּר[14].

7) אל תגדלו שיער, כשמתו אחיהם נדב ואביהוא. 8) מועד קטן יד, ב. וטעם ההבדל בין בני אהרן לשאר האבלים, שגידול שיער נחשב לניוול וצער, ואין זה כבוד לבני אהרן שיראו מנוולים לפני העם, הואיל ו"שמן משחת ה'" עליהם, ככתוב שם ז. וכנראה שמשה נצטווה מפי ה' כ"הוראת שעה", שבני אהרן ישתוו בזה לאביהם שהוא כהן גדול, שאינו מיטמא לקרוביו, ואינו נוהג דיני אבל (ראה שם כא, י), והכל שלא לערבב שמחתו של מקום בימי המילואים (רמב"ן שם), וראה לקמן פ"ו, ה"ב. 9) שמחות פ"ז. וכן ב'תוספות' ליבמות מג, א ד"ה במקום שמותר. 10) אם הוא אבל, אינו יכול לגלח אחרים. 11) אם הוא אבל, לא יניח את המגלח שיגלחו, שאסור לסייע בידי עוברי עבירה (רדב"ז). והשווה הל' נזירות פ"ה, הי"א. 12) שמחות פ"ה ה"ח, משום כבוד הבריות. ולפיכך מותר, אפילו כשהמגלח הוא אבל. וכן בירושלמי שבת פ"א ה"ב, ולפיכך אם היה

בעיר ספר אחר שאינו אבל, יגמור השני ולא האבל (יו"ד סי' שץ, סעיף ב). 13) מו"ק יח, א. "ובגנוסטרא אסור". ומפרש הסמ"ג (עשין דרבנן ב): גנוסטרא - מספרים, והוא־הדין בתער. ואע"פ שבמו"ק שם אמרו: "ביקשו ממנו שפה (המעכבת את האכילה) והתיר להם" = לגלח, אין זה אלא בחול המועד, אבל באבילות אסור בכל פנים, וראה הל' יו"ט פ"ז, ה"כ. 14) מועד קטן, שם.

1 **ג. וּמִנַּיִן שֶׁהָאֵבֶל אָסוּר לְכַבֵּס בְּגָדָיו וְלִרְחֹץ גּוּפוֹ**
2 **וְלָסוּךְ? שֶׁנֶּאֱמַר: הִתְאַבְּלִי נָא וְלִבְשִׁי בִּגְדֵי אֵבֶל[15]**
3 **וְאַל תָּסוּכִי שֶׁמֶן. וּרְחִיצָה בִּכְלַל סִיכָה[16], שֶׁהָרְחִיצָה**
4 **קוֹדֶמֶת לְסִיכָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְרָחַצְתְּ וָסַכְתְּ[17]. וּכְשֵׁם**
5 **שֶׁאָבֵל אָסוּר בְּכִבּוּס בְּגָדִים, כָּךְ אָסוּר לִלְבֹּשׁ כֵּלִים**
6 **לְבָנִים חֲדָשִׁים וּמְגֹהָצִין[18].**

15) בלתי מכובסים (שם טו, א). 16) שם עמ' ב. ורש"י מפרש: "שנאמר (תהלים קט, יח) ותבוא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו". כשם שהשמן סכים בו מבחוץ ונבלע בעצמות, אף "מים בקרבו" - נבלעים בו דרך רחיצה, שהיא מבחוץ (יומא עו, ב וברש"י שם). 17) דרש זה אינו נמצא בגמרא שם. וב'בית יוסף' סימן שפא, מדגיש: "שלא מצינו אסור בסיכה ומותר ברחיצה". 18) אבל בגדים צבועים, אין גיהוצם וחידושם ניכר בהם הרבה (מו"ק כג, א), וראה לקמן פ"ו, ה"ד. וכתב הרדב"ז: דעת רוב האחרונים, שאסור אפילו להציע תחתיו סדינים מגוהצים, שכמו שאדם שמח כשלובש בגדים נאים, כן הוא שמח כשמציעים תחתיו, ואפשר שכך היא דעת רבינו. וכן ביו"ד סי' שפט, סעיף א.

7 **ד. אָסוּר לָסוּךְ מִקְצָת גּוּפוֹ כְּכָל גּוּפוֹ[19]. וְאִם לְהַעֲבִיר**
8 **אֶת הַזֵּהֲמָא - מֻתָּר[20]. וְכֵן אָסוּר בְּרְחִיצַת מִקְצָת גּוּפוֹ**
9 **בְּחַמִּין; אֲבָל בְּצוֹנֵן - רוֹחֵץ פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו, אֲבָל**
10 **לֹא כָּל גּוּפוֹ[21].**

19) תענית יג, ב. 20) שאין זו לתענוג. וביר'שלמי (יומא פ"ח, ה"א) שנינו: "בתשעה באב ובתענית ציבור, סיכה... שאינה של תענוג מותר", וסובר רבינו שיש להשוות דין אבל לתשעה באב, שגם הוא משום אבילות על חורבן הבית, כמבואר בתענית יג, א. וראה הל' תעניות פ"ח, ה"י. 21) שם עמ' ב. וביו"ד סי' שפא, סעיף א: "ואם היה מלוכלך בטיט ובצואה, רוחץ כדרכו ואינו חושש".

11 **ה. מִנַּיִן לְאָבֵל שֶׁאָסוּר בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה? שֶׁנֶּאֱמַר:**
12 **וַיְנַחֵם דָּוִד אֵת בַּת שֶׁבַע אִשְׁתּוֹ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וַיִּשְׁכַּב**
13 **עִמָּהּ[22]. מִכְּלָל שֶׁהָיָה אָסוּר מִקֹּדֶם[23]. וְכֵן לֹא יִשָּׂא**
14 **הָאָבֵל אִשָּׁה[24], וְלֹא תִנָּשֵׂא אִשָּׁה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין**
15 **מְשַׁמְּשִׁין מִטָּתָן[25]. וּמֻתָּר לְהִתְיַחֵד עִם אִשְׁתּוֹ, וְאַף עַל**
16 **פִּי שֶׁהוּא אָסוּר בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה[26].**

22) לאחר האבילות על ילדם. 23) מו"ק טו, ב. ושם כד, א אמרו: "מעשה באחד ששימש מיטתו בימי אבלו, ושמטו חזירים את גוויתו". 24) לכנסה לחופה. 25) ואפילו כל שלשים יום אסור לו לישא, כמבואר לקמן פ"ו, ה"ה (שם כג, א). 26) ואין חוששים שמא יבוא עליה (כתובות ד, ב). וכל זה בשאר אבילות, אבל אם מת אביו של חתן ונכנס לחופה, אסור לו להתייחד עם אשתו "כדי שלא ישמש מיטתו", כמבואר לקמן פי"א ה"ה, ובביאורנו שם. והשווה הל' איסורי ביאה פכ"ב, הי"א.

17 **ו. מִנַּיִן שֶׁהָאָבֵל אָסוּר בִּנְעִילַת הַסַּנְדָּל? שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר**
18 **לִיחֶזְקֵאל[27]: וּנְעָלֶיךָ תָּשִׂים בְּרַגְלֶיךָ[28]. מִכְּלָל שֶׁכָּל**
19 **הָעָם אֲסוּרִין[29]. הָיָה בָּא בַּדֶּרֶךְ[30] - נוֹעֵל וְהוֹלֵךְ;**
20 **וּכְשֶׁיִּכָּנֵס בַּמְּדִינָה[31] - חוֹלֵץ מִנְּעָלָיו[32].**

27) כשמתה עליו אשתו. 28) בניגוד לשאר אבלים, כי יחזקאל שימש בזה למופת, שבבוא ימי החורבן על ישראל, לא יתאבלו ולא יבכו, מרוב בהלה ותדהמה, כמפורש שם כד. 29) מו"ק טו, ב. וכל זה בסנדל של עור, אבל בשל עץ או של לבד מותר, שאין מנעל אלא של עור (יו"ד סי' שפב, סעיף א) והשווה הל' שביתת עשור פ"ג, ה"ז. 30) שקשה לו ללכת יחף. 31) לעיר. 32) מו"ק טו, ב. ובשמחות פ"ה, ה"י. והשווה הל' תעניות פ"ג, ה"ד.

21 **ז. רֶמֶז לְאָבֵל שֶׁאָסוּר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה, זֶה שֶׁנֶּאֱמַר:**
22 **וְהָפַכְתִּי חַגֵּיכֶם לְאֵבֶל. מַה חַג אָסוּר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה,**
23 **אַף אֵבֶל אָסוּר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה[33]. וּכְשֵׁם שֶׁהוּא אָסוּר**
24 **בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה, כָּךְ הוּא אָסוּר לִשָּׂא וְלִתֵּן[34]**
25 **בְּסְחוֹרָה, וְלֵילֵךְ מִמְּדִינָה לִמְדִינָה בִּסְחוֹרָה[35].**

33) מו"ק שם, ומתוך שאין זו ראיה גמורה, שהרי לא כל מה שאסור בחג אסור באבל, ולא כל מה שמותר בחול מותר באבל, נקט רבינו: "רמז לדבר" (רדב"ז). 34) לקנות ולמכור, ומקורו בירושלמי, מובא בביאורנו לקמן ה"ט, אות לח. 35) ודבר זה אסור כל שלשים יום, ראה לקמן פ"ו, ה"ח. וכתב הרדב"ז: אם היה מסחרו דבר האבד, אחרים מוכרים לו סחורתו, וסמך רבינו על מה שכתב בהל' שביתת יו"ט פ"ז, הכ"ב: "אין עושים סחורה במועד (=חול המועד), בין למכור בין לקנות, ואם היה דבר אבד, שאינו מצוי תמיד לאחר המועד, כגון ספינות... שבאו, או שהם מבקשים לצאת ומכרו בזול, או לקחו ביוקר, הרי זה מותר לקנות או למכור". וכן ב"יורה דעה" סי' שפ, סעיף ו.

26 **ח. כָּל שְׁלֹשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים אָסוּר בַּעֲשִׂיַּת**
27 **מְלָאכָה אֲפִלּוּ הָיָה עָנִי הַמִּתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה. מִכָּאן**
28 **וְאֵילָךְ, אִם הָיָה עָנִי - עוֹשֶׂה בְּצִנְעָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ,**
29 **וְהָאִשָּׁה טֹוָה בְּפֶלֶךְ[36] בְּתוֹךְ בֵּיתָהּ[37].**

36) כישור, קנה שעליו נכרכים החוטים הנטווים. 37) מו"ק כא, ב. וביר'שלמי שם פ"ג ה"ה, מסיים בה: "אבל אמרו, תבוא מאירה (=קללה) לשכיניו, שהצריכוהו לכך". והטעם לשלשת ימים, מבואר שם, "שאין תוקפו של אבל אלא עד שלשה ימים", כי כל שלשה ימים הראשונים הנפש מרחפת על הגוף, סוברת שעוד תחזור אליו, כיון שהיא רואה שנשתנה זיו הפנים, היא מניחתו והולכת לה. והראב"ד כותב: הואיל ושלשה ימים הראשונים הם לבכי (ראה לקמן פי"ג הי"א), אם יתעסק בהם במלאכה, נמצא מתעצל בבכי (כסף־משנה). ולדעת הרדב"ז, אשה טווה בפלך, אפילו בשלשה ימים הראשונים ואפילו היא עשירה,

שהבטלה מביאה לידי זימה. ואם היא עניה, עושה את מלאכתה אחר שלשה ימים כאיש, בכל אומנות שהיא.

ט. שְׁנֵי אַחִים אוֹ שְׁנֵי שֻׁתָּפִין[38] שֶׁהָיוּ בַּחֲנוּת אַחַת, וְאֵרַע אֵבֶל לְאֶחָד מֵהֶן - נוֹעֲלִין אֶת הַחֲנוּת כָּל שִׁבְעָה[39].

38) בכת"י תימן: שהן. 39) ירושלמי מו"ק פ"ג ה"ה, שהרי השותף עוסק במלאכת שניהם, וכאילו הוא שליחו של האבל. ולדעת הראב"ד, הובא בראש למו"ק פ"ב, אות ה, אין השותף עוסק בחנות בפרהסיא, אבל בביתו בצנעה מתעסק השותף בעסק השותפות, והשכר מתחלק לשניהם, כמבואר לקמן הי"א ב"מוחכרים או מושכרים מקודם... הרי אלו יעשו", משום שאין זה מפורסם שבהמה זו היא של פלוני האבל, וכנראה שרבינו מסכים לזה (כסף־משנה). וכן פסק ביו"ד שם, סעיף כא: "אבל יכול לעשות בצנעה בתוך ביתו אפילו בעסק השותפות, ואם האבל הוא אדם חשוב והשותפות נקראת על שמו...אסור לשני לעשות אפילו בתוך ביתו". ומקורו במו"ק יא, ב, בעובדה של מַריוֹן ושותפו מר בריה דרב אחא.

י. אֲפִלּוּ דְּבָרִים שֶׁמֻּתָּר לַעֲשׂוֹתָן בְּחֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד[40] - אָסוּר לְאָבֵל לַעֲשׂוֹתָן בְּיָדוֹ בִּימֵי אֶבְלוֹ[41]; אֲבָל אֲחֵרִים עוֹשִׂים לוֹ. כֵּיצַד? הָיוּ זִיתָיו לַהֲפֹךְ[42], וְכַדָּיו לָגוּף[43], וּפִשְׁתָּנוֹ לַעֲלוֹת מִן הַמִּשְׁרָה[44], וְצַמְרוֹ מִן הַיּוֹרָה[45] - שׂוֹכֵר אֲחֵרִים לַעֲשׂוֹת לוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאבְדוּ[46]. וּמְרַבְּצִין[47] לוֹ שָׂדֵהוּ מִשֶּׁתַּגִּיעַ עוֹנַת הַמַּיִם[48].

40) שאם לא ייעשו, יהיה לו הפסד רב, וכמבואר בהל' יו"ט פ"ז, ה"ב־ג. 41) מו"ק שם, כדי שלא ישכח אבלו (ר"ן שם). 42) שהגיעה שעתם להפכם בכלי הנקרא "מעטן" כדי שיתרככו היטב, ויוכשרו לדרכם בבית הבד. ורבינו גורס במו"ק שם: "אלו דברים העושים לאבל, זיתיו להפוך" (מגיד־משנה להל' יו"ט, שם ה"ג). 43) לסתום במגופה, שאם לא יוגפו יתקלקל השמן החדש שבכדים. 44) דרך לשום גבעולי פשתן במשרת מים כדי שיתרככו, ואח"כ מייבשם בתנור וסורקם, וכשישהו במים יותר מהראוי ירקבו. 45) שנתנו שם לקלוט צבע ממי צבע שביורה. 46) בניגוד לחול המועד, שעושה כל מלאכות אלו בעצמו (מו"ק שם). 47) משקים השקייה מועטת. 48) עונת ההשקייה, ואם לא ישקוה קודם הזריעה, שוב אינה נזרעת בשנה זו (רמב"ן). ובמו"ק שם הגירסא: "עונת המים שלו", ומפרש רש"י: יגיע זמנו להשקות השדה, שהמים חלוקים לשדות שבבקעה, לכל אחד יומו, או שבוע שלו, ואם לא ישקו לו עתה יאבד תורו והפסדו רב.

יא. הָאַרִיסִין[49] וְהַחֲכִירִין שֶׁלּוֹ וְהַקַּבְּלָנִין[50] - הֲרֵי אֵלּוּ יַעֲשׂוּ כְּדַרְכָּן[51]. אֲבָל הַחַמָּרִים[52] וְהַגַּמָּלִים בְּבְהֵמוֹת שֶׁלּוֹ[53] וְהַסַּפָּנִים בְּסִפִינָה[54] שֶׁלּוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יַעֲשׂוּ[55]. וְאִם הָיוּ מֻחְכָּרִים[56] אוֹ מֻשְׂכָּרִים מִקֹּדֶם לִזְמַן קָצוּב[57] - הֲרֵי אֵלּוּ יַעֲשׂוּ[58].

49) שמקבל שדה מחבירו לעבדה, ויתן לבעל הקרקע שליש התבואות או רביע מהן, כפי שיתנו ביניהם (הל' שכירות פ"ח ה"ב). 50) חוכר - שכר מחבירו שדה לזרעה, ויתן למשכיר פירות קצובים כגון עשרים כור לשנה, בין אם תעשה מעט או הרבה; קבלן - ששכר השדה בסכום כסף קבוע לשנה (שם, ה"א). ובתוספתא דמאי פ"ו ה"ב, שנינו: "מה בין שוכר לחוכר? השוכר - במעות; והחוכר - בפירות". 51) אע"פ שבעל השדה הוא אבל, מותר להם לעשות בשדה, שהרי הם עושים לעצמם, וכאילו בשלהם הם עוסקים (מו"ק יא, ב) "הרי אלו יעשו". ולא כגירסת הש"ס שלפנינו: "הרי אלו יעשו אחרים בשבילם" (רא"ש שם אות ג). 52) מוליכים משאות ע"ג חמורים, וכן הגמלים. 53) של האבל. ששוכרים ממנו בהמותיו. 54) מעבירים משא בספינה ששוכרים אצל האבל. 55) אסור להם לשכור את כל אלו בימי אבלו, ואפילו שכרום לפני אבלו וכלה הזמן לפני מקרה האבל, אסור להם להמשיך בשכירותם, כיון שבהמות אלו אינן אצל השוכרים ב"אריסות", אלא בשכירות רגילה, הרי זו "מלאכת אבל", ואבל מצווה על שביתת בהמתו. אבל בשדה, שהיא עומדת בדרך כלל לאריסות, ואפילו נשלם זמן האריסות, אין המנהג לסלק את האריס אלא הוא ממשיך באריסותו כמקודם, לפיכך אפילו נגמר הזמן לפני אבילות המשכיר, ממשיך האריס בעבודתו ואין זו מלאכת האבל, אלא מלאכת האריס שעושה בה לעצמו (שם, וכפירוש הראב"ד ברא"ש שם). ולשון הירושלמי שם פ"ג, ה"ה: "אריסיו וחכיריו וקבליו - הרי אלו עושים; איכריו וספניו וגמליו - אינם עושים". 56) הבהמות או הספינה של האבל, לחלוק ברווח של שכר ההובלה, זה נותן בהמתו והחוכר עוסק בעבודה, והשכר כפי שהתנו ביניהם. ראה רשב"ם לבבא־בתרא קכג, ב ד"ה מוחכרת. 57) ובינתיים אירע אבל למחכיר. 58) מו"ק יא, ב שאם לא יעשו יפסידו כל שכרם, וכשעושים - בשלהם הם עושים. אבל אם כלה זמן החכירה לפני שאירעה האבילות למחכיר, אין החוכר ממשיך מאליו, שדרך המחכיר להחליף חכירתו מזה לזה, וכל המרבה בשכרו - קודם. והרי זה כאילו רוצה לחכור ממנו בתחילה, ובימי אבלו אסור להחכיר, שאין כאן שום הפסד לחוכר (ראב"ד, הובא בכסף־משנה).

יב. שְׂכִיר יוֹם[59], אֲפִלּוּ בְּעִיר אַחֶרֶת[60] - לֹא יַעֲשֶׂה לוֹ[61].

59) פועל שנשכר לאבל לעבודת יום בעבודת קרקע. 60) שלא ידוע שם שאירע אֵבל למעביד. 61) שכל עבודת קרקע הרי זו פרהסיא, ואסור לו לעשות מלאכת האבל בשביל האבל (מו"ק שם).

יג. הָאָבֵל שֶׁהָיְתָה מְלֶאכֶת אֲחֵרִים[62] בְּיָדוֹ, בֵּין בְּקַבְּלָנוּת[63] בֵּין שֶׁאֵינָהּ בְּקַבְּלָנוּת[64] - לֹא יַעֲשֶׂה[65]. הָיְתָה מְלַאכְתּוֹ בְּיַד אֲחֵרִים[66]: בְּבֵיתוֹ - לֹא יַעֲשׂוּ[67], בְּבֵית אַחֵר - עוֹשִׂין[68].

62) מלאכת דבר תלוש, כגון בגד לתפור. 63) בסכום מסוים עבור העבודה, ולא שכר לפי הימים, וברשותו לגמרה לאחר זמן. 64) שאינה בשכר קצוב עבור התפירה, אלא לפי שעות העבודה, נמצאת מלאכה זו אינה שלו. 65) שם, שאפילו הוא מפסיד ימי עבודתו - אסור לו לעשות בימי אבלו. 66) שמסר לחייט לתפור לו בגד, לפני שאירע

לו האבל. 67) שלא יחשדוהו שהוא בעצמו מסייע במלאכה, או יאמרו שבימי אבלו - שכר לו פועל זה. 68) הואיל וזה דבר תלוש ונעשה בצנעה, לא ידעו שמלאכת אבל היא (שם). אבל בהלכה הקודמת מדובר בעבודת קרקע או במחובר לקרקע כגון בנין בית וכדומה, שזה גלוי ומפורסם, ולפיכך אסור לאחרים לעשות לו.

1 **יד. הָיָה לוֹ דִּין עִם אָדָם - אֵינוֹ תּוֹבְעוֹ כָּל שִׁבְעַת**
2 **יְמֵי הָאֲבֵלוּת[69]. וְאִם הָיָה דָּבָר אָבֵד[70] - עוֹשֶׂה**
3 **שָׁלִיחַ[71]. כָּזֶה הוֹרוּ הַגְּאוֹנִים.**

69) שגם זו בכלל עשיית מלאכה היא, כי מתוך בהילותו אחרי ממונו ישכח את אבלו. 70) כגון שבעל־דינו עומד לילך לחוץ לארץ, או שעדיו חולים, וחושש שמא ימותו, ויפסיד עדותם. 71) כדין האמור לעיל ה"י, שבדבר האבד שוכר אחרים לעשות לו.

4 **טו. מִנַּיִן שֶׁהָאָבֵל אָסוּר בְּדִבְרֵי תּוֹרָה? שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר**
5 **לִיחֶזְקֵאל: הֵאָנֵק דֹּם[72].**

72) דום, ולא תלמוד תורה (מו"ק טו, א).

6 **טז. אָסוּר לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה בַּנְּבִיאִים וּבַכְּתוּבִים,**
7 **וְלִשְׁנוֹת בַּמִּשְׁנָה וּבַמִּדְרָשׁ[73] וּבַהֲלָכוֹת[74]. וְאִם הָיוּ**
8 **רַבִּים צְרִיכִין לוֹ[75] - מֵתָר. וּבְלִבַּד שֶׁלֹּא יַעֲמִיד**
9 **תַּרְגְּמָן[76]; אֶלָּא יִלְחַשׁ לְאַחֵר בְּצִדּוֹ, וְזֶה שֶׁבְּצִדּוֹ אוֹמֵר**
10 **לַתַּרְגְּמָן, וְהַתַּרְגְּמָן מַשְׁמִיעַ לָרַבִּים[77].**

73) מדרש תנאים, כגון ספרא וספרי, שהם מדרשי הפסוקים (פירוש הרא"ש לנדרים לו, ב). 74) הלכה למשה מסיני (שם). ובברייתא במו"ק כא, א שהיא המקור להלכה זו, מנו: "ובהלכות ובש"ס ובאגדות". ואמנם בכת"י תימן, הנוסח כאן: ובהלכות ובהגדות. וכנראה שהאיסור הוא משום שמחה, שבדברי תורה נאמר (תהלים יט, ט) "פקודי ה' ישרים משמחי לב". והשווה הל' תעניות פ"ה הי"א, לענין אבל תשעה באב. ובירושלמי מו"ק פ"ג ה"ח, אמרו: "אבל שונה הוא במקום שאינו רגיל", שאין זו שמחה. עוד אמרו שם: "אם היה להוט אחר התורה מותר". ולדעת "הגהות מיימוניות" מותר לאבל לעסוק בהלכות אבילות, וכן קורא הוא באיוב ובדברים הרעים שבירמיהו, וכן ביו"ד סי' שפד סעיף ד, וכנימוק הרדב"ז: שע"י קריאה זו לא ישכח את אבלו, ולא יהיה שמח, ולא יהיה יושב ובטל. והשווה הל' תעניות שם. 75) להורות באיסור והיתר, ואין שם אחר, או שהוא נשיא ודורש ברבים (ר"ן). 76) המתרגם ומשמיע דרשתו בקול לעם, כדרך שהוא רגיל שלא בימי אבלו. 77) מו"ק כא, א.

11 **יז. וּמִנַּיִן שֶׁאֵין הָאָבֵל יוֹשֵׁב עַל הַמִּטָּה?[78] שֶׁנֶּאֱמַר:**
12 **וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו וַיִּשְׁכַּב אַרְצָה[79].**

78) כשהיא זקופה, אלא כופה ויושב עליה, ראה לעיל פ"ד, ה"ט. 79) סמוך לארץ, כפה מיטתו וישב עליה (מו"ק שם וברש"י).

13 **יח. וְחַיָּב לִכְפּוֹת הַמִּטָּה[80] כָּל שִׁבְעָה[81]. וְלֹא מִטָּתוֹ**
14 **בִּלְבַד הוּא כּוֹפֶה, אֶלָּא כָּל הַמִּטּוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּתוֹךְ**
15 **בֵּיתוֹ הוּא כּוֹפֶה. אֲפִלּוּ עֶשֶׂר מִטּוֹת בַּעֲשָׂרָה בָּתִּים**
16 **וּבְעֶשֶׂר עֲיָרוֹת - חַיָּב לִכְפּוֹת אֶת כֻּלָּן. וַאֲפִלּוּ חֲמִשָּׁה**
17 **אַחִים, וּמֵת אֶחָד מֵהֶן - כֻּלָּן כּוֹפִין אֶת מִטּוֹתֵיהֶן[82].**
18 **הַמִּטָּה הַמְיֻחֶדֶת לְכֵלִים אוֹ לְמָעוֹת[83] - אֵינוֹ צָרִיךְ**
19 **לִכְפּוֹתָהּ[84]. דַּרְגָּשׁ[85] - אֵינוֹ צָרִיךְ לִכְפּוֹתוֹ, אֶלָּא מַתִּיר**
20 **אֶת קַרְבִּיטָיו[86] וְהוּא[87] נוֹפֵל מֵאֵלָיו. מִטָּה**
21 **שֶׁנִּקְלִיטֶיהָ[88] יוֹצְאִין מִמֶּנָּה, שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר לְהָפְכָהּ**
22 **- זוֹקְפָהּ[89] וְדַיּוֹ[90]. הָפַךְ כָּל מִטּוֹתָיו, וְהָיָה הוּא יָשֵׁן**
23 **עַל גַּבֵּי מִטּוֹת אֲחֵרִים[91], אוֹ עַל גַּבֵּי כִּסֵּא, אוֹ עַל גַּבֵּי**
24 **אָרוֹן, אוֹ עַל גַּבֵּי קַרְקַע - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, אֶלָּא**
25 **יָשֵׁן עַל גַּבֵּי הַמִּטָּה הַכְּפוּיָה[92].**

80) להפכה ראשה למטה ורגליה למעלה. 81) כלומר, החובה לישב על מיטה כפויה אינה אלא ביום ראשון לאבלו, כמבואר לעיל פ"ד ה"ט, אבל המיטות חייבות להשאר כפויות כל שבעה (כסף־משנה). ובמו"ק טו, א שנינו: "דמות דיוקני (=צורתי) נתתי בכם, ובעוונותיכם הפכתיה (לפי נוסח הרי"ף), כפו מיטותיכם עליה". כלומר, אתם גרמתם בעוונותיכם להפוך את צורתי מחיים למיתה, - כי האדם נברא בצלם אלקים - לפיכך יהפכו כל הראויים להתאבל - את מיטותיהם על אבידתם. ובירושלמי ברכות פ"ג ה"א, אמרו: "מתוך שהוא ישן על מיטה כפויה, הוא נוער (=ניעור) בלילה ונזכר שהוא אבל". 82) מו"ק כז, א. 83) בגמרא שם, תיבות: או למעות, אינן. וראה שבת מד, ב "מיטה שייחדה למעות". 84) כי עיקר טעם כפיית המטה הוא, על שם שהיא מקום מושב ומנוחה של אדם, שבימיהם היו יושבים על המיטות דרך שררה וכבוד ('פרישה' ל'טור' יו"ד סי' שפז אות א). 85) מיטה שאינה סרוגה בחבלים, אלא מתוחה עור, וקושרים אותו ברצועות לארוכות המיטה. 86) רצועותיו. 87) מצע העור. 88) מוטות זקופים היוצאים מעל למיטה, כדי למתוח עליהם את הכילה. 89) על צידה. 90) מו"ק שם. 91) מיטות זקופות של אנשים אחרים. 92) כבר נתפרש לעיל פ"ד ה"ט, מקור דברי רבינו בירושלמי שם פ"ג ה"ה, שאפילו כפה מיטתו וישן על הקרקע, לא יצא ידי חובת כפיית המיטה, עד שיישן עליה. וכל זה ביום ראשון, אבל בשאר הימים יכול הוא לשבת או לישון על גבי מפץ או קרקע, ובלבד שמיטתו תהא כפויה, וראה לקמן פי"ג ה"ג, שאפילו המנחמים אינם יושבים אלא ע"ג קרקע. וכתוב ב"הגהות מיימוניות": עכשיו אין אנו נוהגים בכפיית המיטה, כי סומכים אנו על הירושלמי (שם) האומר: "הדר בפונדק (אכסניא) אין מחייבים אותו לכפות, שלא יאמרו עליו חרש (=מכשף) הוא", וכמו כן אנו בין הנכרים, ויש בינינו עבדים ושפחות. וראה 'תוספות' למו"ק כא, א ד"ה אלו דברים, וכן ביו"ד סי' שפז סעיף ב, שהוסיפו עוד לפטור, הואיל ואין המיטות שלנו עשויות כמיטות שלהם, שהרי נקליטים יוצאים ממנה, ואין הכפיה ניכרת בהן.

26 **יט. מִנַּיִן לְאָבֵל שֶׁאָסוּר בִּפְרִיעַת הָרֹאשׁ?[93] שֶׁהֲרֵי**
27 **נֶאֱמַר לִיחֶזְקֵאל: לֹא תַעְטֶה עַל שָׂפָם. מִכְּלָל שֶׁשְּׁאָר**

הָאֲבֵלִים חַיָּבִין בַּעֲטִיפַת הָרֹאשׁ[94]. וְהַסּוֹדֶר שֶׁמְּכַסֶּה בּוֹ רֹאשׁוֹ עוֹטֶה מִקְצָתוֹ מְעַט עַל פִּיו[95]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַל שָׂפָם יַעְטֶה, וְאֱנָקָלוֹס תִּרְגֵּם: כַּאֲבֵלָא יִתְעַטָּף.

93) בגילוי ראש. 94) מו"ק טו, א. 95) ושם כד, א אמרו: "כל עטיפה (עטיפת הראש בסודר) שאינה כעטיפת הישמעאלים - אינה עטיפה", וכתבו ה'תוספות' שם כא, א שאין אנו נוהגים כיום בעטיפת הראש, הואיל וזה היה מביא לידי שחוק גדול בין הגוים. ובש"ך ליו"ד סי' שפו ס"ק א, מעיר שיש לנהוג בעטיפה קצת, שהיא למשוך הכובע למטה מהעינים.

כ. וּמִנַּיִן שֶׁהָאֵבֶל אָסוּר בִּשְׁאֵלַת שָׁלוֹם? שֶׁנֶּאֱמַר: הֵאָנֵק דֹּם[96]. כָּל שְׁלֹשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים[97], מִי שֶׁנָּתַן לוֹ שָׁלוֹם - אֵין מַחֲזִיר לוֹ, אֶלָּא מוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא אָבֵל; וּמִשְּׁלֹשָׁה וְעַד שִׁבְעָה, מִי שֶׁשָּׁאַל בִּשְׁלוֹמוֹ - מַחֲזִיר לוֹ שָׁלוֹם; וּמִשִּׁבְעָה וְעַד שְׁלֹשִׁים - שׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹם אֲחֵרִים[98], אֲבָל אֲחֵרִים אֵין שׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמוֹ[99] עַד לְאַחַר שְׁלֹשִׁים. וְעַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ - אֵין שׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמוֹ עַד לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ[100]. אִם בִּשְׁאֵלַת שָׁלוֹם נֶאֱסַר הָאָבֵל, קַל וָחֹמֶר שֶׁהוּא אָסוּר לְהַרְבּוֹת דְּבָרִים וְלִשְׂחֹק; שֶׁנֶּאֱמַר: דֹּם. וְלֹא יֵאָחֵז תִּינוֹק בְּיָדוֹ, שֶׁלֹּא יְבִיאֶנּוּ לִידֵי שְׂחוֹק[101]. וְלֹא יִכָּנֵס לִמְקוֹם שִׂמְחָה, כְּגוֹן בָּתֵּי הַמִּשְׁתָּאוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[102].

96) דום, ואל תשאל שלום (מו"ק טו, א וברש"י). 97) שהם עיקר האבל, כמבואר לעיל ה"ח ובביאורנו שם. 98) שהרי הם שרויים בשלום. 99) שהוא אינו שרוי בשלום (שם כא, ב). 100) שם. וראה לקמן פ"י הי"א, דין שאילת שלום בשבת שבתוך השבעה. 101) שם כו, ב. והברייתא מסיימת שם: "ונמצא מתגנה על הבריות". 102) שם כב, ב. ודבר זה אסור כל שלשים יום, כמבואר לקמן פ"ו ה"ב, וראה שם ה"ז, שעל אביו ואמו לא יכנס לשמחת מרעות עד שנים עשר חודש.

יום שישי י"א תמוז ה'תש"פ

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) הדברים שהאבל אסור בהם כל שלושים יום - מדברי סופרים. אבל על אשתו שמתה, מה דינו לעניין נישואין. מי שהוריו צלובים בעיר, המותר לו לשכון באותה העיר. שמקצת היום ככולו, בין לגזירת שבעה, בין לגזירת שלושים.

א. מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁיִּהְיֶה הָאָבֵל נוֹהֵג בְּמִקְצָת דִּבְרֵי אֲבֵלוּת כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם. וּמִנַּיִן סָמְכוּ חֲכָמִים לִשְׁלֹשִׁים יוֹם? שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָכְתָה אֶת אֲבִיהָ וְאֶת אִמָּהּ יֶרַח יָמִים[2]. מִכְּלָל שֶׁהָאֵבֶל מִצְטַעֵר כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם[3].

2) וביבמות מ, ב אמרו: "ירח - שלושים יום". 3) לדעת הרדב"ז מקור דרש זה בירושלמי, אולם גדולי האחרונים מעירים, שלא מצאו דרש כזה בירושלמי שלפנינו (ראה תורה תמימה לפסוק זה, ועוד) ובירושלמי מועד קטן פרק ג, הלכה ה דרשו: "ויתמו ימי בכי אבל משה, ימי - שבעה; בכי - שנים; אבל - שלושים". ובבבלי מועד קטן יט, ב אמרו: מניין לתספורת שאסורה כל שלושים יום? למד גזירה שווה פרע פרע מנזיר, נאמר באבל: ראשיכם אל תפרעו, ונאמר בנזיר: גדל פרע שער ראשו, מה להלן שלושים, אף כאן שלושים.

ב. וְאֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁהָאֵבֶל אָסוּר בָּהֶן כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם: אָסוּר בְּתִסְפֹּרֶת, וּבְגִהוּץ, וּבְנִשּׂוּאִין, וּבְשִׂמְחַת מֵרֵעוּת[4], וְלֵילֵךְ בִּסְחוֹרָה מִמְּדִינָה לִמְדִינָה[5]. הַכֹּל חֲמִשָּׁה דְּבָרִים[6].

4) סעודה שרעים ואהובים עושים זה לזה (מועד קטן כב, ב), ראה לעיל פרק ה, הלכה ב. 5) מעיר לעיר. 6) וכולם מתבארים והולכים בפרק זה.

ג. בְּתִסְפֹּרֶת כֵּיצַד? כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לְסַפֵּר כָּל שְׂעַר גּוּפוֹ אוֹ לְגַלֵּחַ שְׂפָמוֹ אוֹ לָקֹץ צִפָּרְנָיו בִּכְלִי כָּל שִׁבְעָה[7], כָּךְ אָסוּר כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם[8]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאִישׁ; אֲבָל בְּאִשָּׁה - מֵתֶרֶת בִּנְטִילַת שֵׂעָר לְאַחַר שִׁבְעָה. וְהָאִישׁ - עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם. וְעַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ - חַיָּב לְגַדֵּל שְׂעָרוֹ עַד שֶׁיִּשַּׁלַּח פֶּרַע[9], אוֹ עַד שֶׁיִּגְעַרוּ בּוֹ חֲבֵרָיו[10].

7) ראה לעיל פרק ה, הלכה ב. 8) מועד קטן שם. 9) גידול שיער הרבה מאוד. 10) שכבר גידל פרע יותר מדאי (מועד קטן כב, ב), אלא ששם הנוסח: "על אביו ואמו עד שיגערו בו חבריו" ובירושלמי שם פרק ג, הלכה ח הנוסח כדברי רבינו. ולדעת הרדב"ז יש טעות בדברי רבינו והנוסח הנכון הוא: "עד שישלח פרע ויגערו בו חבריו" ולדעתו כן הוא הנוסח גם בירושלמי הנ"ל. וכתב הכסף משנה: גערת חבריו אינה מועילה אלא לאחר שלושים יום, אבל אם גערו בו בתוך שלושים, אינה כלום.

ד. וְכֵן אָסוּר לִלְבֹּשׁ כֵּלִים לְבָנִים חֲדָשִׁים וּמְגֹהָצִין[11] כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם[12]. אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה. הָיוּ צְבוּעִין וּמְגֹהָצִין - מֻתָּרִין[13]. וְכֵן אִם לֹא הָיוּ חֲדָשִׁים, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן לְבָנִים וּמְגֹהָצִין - מֻתָּרִין[14]. וּכְלֵי פִּשְׁתָּן - אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם גִּהוּץ[15]. וּלְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - מֻתָּר בְּגִהוּץ אֲפִלּוּ עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ[16].

11) מוחלקים יפה במגהץ, ראה בר"ן לתענית כט, ב, שהגיהוץ אינו מכוון לליבון הבגד, אלא על האבן שמעבירים עליו, כשמכבסים אותו, שעל ידי כן הוא מחזירו לחידושו. 12) מועד קטן כג, א. 13) שם, שאין הגיהוץ ניכר בהם כל כך. 14) שאין גיהוצם עומד זמן מרובה, כי לאחר זמן קצר הוא מתמעך. 15) כמו שאמרו (תענית כט, ב) לעניין שבוע שחל בו תשעה באב: "כלי פשתן אין בהם משום גיהוץ" ומפרש הרדב"ז, משום שמתקלקלים מיד, והרא"ש שם פרק ד אות לב מפרש: לפי שאין מקפידים בהם על גיהוץ יפה, הואיל והם קרובים לבשר ומתלכלכים מיד מפני הזיעה. 16) הואיל ולא מצינו בתלמוד בבלי, שיחלקו

בזה בין שאר קרובים, לאביו ואמו, כדרך שמחלקים בהם ביחס לשאר דברים, ראה מועד קטן כב, א ועמוד ב שהדגישו שם חילוקים רבים ביניהם לדברי אבילות שונים. וראוי להעיר שבירושלמי שם פרק ג, הלכה ח אמרו: "על כל המתים הוא אסור בגיהוץ עד שלושים; על אביו ואמו עד שנים עשר חודש" ורבינו סובר שהבבלי חולק על זה ועלינו לפסוק כמותו. וביורה־דעה סימן שפט סעיף ג כותב הרמ"א שנהגו איסור ללבוש בגד חדש על אביו ואמו כל י"ב חודש, ושם בסעיף א כותב הרמ"א שנוהגים לא ללבוש בגד מכובס בתוך שלושים יום, אלא אם כן לובשו אדם אחר תחילה, ואחרי כן לובשו האבל, ואפילו במגוהץ מותר באופן זה (ש"ך שם סעיף קטן ג), ומקורו בתוספות מועד קטן כד, ב דיבור המתחיל ברכת אבלים. ובנוגע לבגד חדש, לאחר שלושים, הביא ה"בית יוסף" שם בשם ה"כלבו" שאם נותנו לאדם אחר ללבשו שניים או שלושה ימים מותר לאבל ללבשו, אפילו כשהוא מתאבל על אביו ואמו.

1 **ה. בְּנִשּׂוּאִין כֵּיצַד? אָסוּר לִשָּׂא אִשָּׁה[17] כָּל שְׁלֹשִׁים**
2 **יוֹם[18]. וּמֻתָּר לְאָרְשָׂהּ[19] אֲפִלּוּ בְּיוֹם הַמִּיתָה[20]. וּמִי**
3 **שֶׁמֵּתָה אִשְׁתּוֹ: אִם כְּבָר קִיֵּם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה[21],**
4 **וְיֵשׁ לוֹ מִי שֶׁיְּשַׁמְּשֶׁנּוּ, וְאֵין לוֹ בָּנִים קְטַנִּים - הֲרֵי**
5 **זֶה אָסוּר לִשָּׂא אִשָּׁה אַחֶרֶת עַד שֶׁיַּעַבְרוּ עָלָיו שְׁלֹשָׁה**
6 **רְגָלִים[22]; אֲבָל מִי שֶׁלֹּא קִיֵּם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, אוֹ**
7 **שֶׁקִּיֵּם וְיֵשׁ לוֹ בָּנִים קְטַנִּים[23], אוֹ שֶׁאֵין לוֹ מִי**
8 **שֶׁיְּשַׁמְּשֶׁנּוּ[24] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְאָרְשָׂהּ וְלִכְנֹס מִיָּד,**
9 **וְאָסוּר לוֹ לָבוֹא עָלֶיהָ עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם[25]. וְכֵן הָאִשָּׁה**
10 **שֶׁהָיְתָה אֲבֵלָה[26] - לֹא תִבָּעֵל עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם[27].**

17) לכנסה לביתו. 18) מועד קטן כג, א. 19) לקדשה לו, ועדיין אינו כונסה לביתו עד לנישואין. 20) שמא יקדמנה אחר ברחמים. וכמו שאמרו בירושלמי (כתובות פרק א, הלכה א): מותר לארס בתשעה באב, שלא יקדמנו אחר בתפילה. והשווה הלכות אישות פרק י, הלכה י"ד. ומדובר כאן, באירוסין בלא סעודה, אבל עם סעודה, אסור בתוך שלושים, שזוהי שמחה יתירה (כסף משנה וכן ביורה דעה סימן שצב סעיף א). 21) שיש לו בן ובת (הלכות אישות פרק ט"ו, הלכה ד). 22) מועד קטן שם. וכפירוש ה"נמוקי יוסף" שם: כדי שתשתכח ממנו ולא יזכור אותה כשיהיה עם השנייה. והוסיף הט"ז ליורה דעה סימן שצב סעיף קטן ב, שעל ידי שמחת הרגלים הוא שוכח הראשונה. ומקורו ברא"ש שם פרק ג אות מח. וראה בתוספות שם דיבור המתחיל עד שיעברו: "כדי שיישא אחרת, ואל יהא זכור מן הראשונה, שלא יהיו שתי דיעות במטה" וכו'. 23) ואין לו מי שיטפל בהם. 24) ירושלמי יבמות פרק ד, הלכה י"א. 25) מועד קטן שם: "מעשה שמתה אשתו של יוסף הכהן ואמר לאחותה בבית הקברות לכי ופרנסי את בני אחותך. ואף על פי כן לא בא עליה אלא לזמן מרובה" (=לאחר שלושים יום). ואף על פי שאסור לו לבעול בתוך שלושים - בכל זאת התירו למי שלא קיים מצוות פרייה ורבייה, לכנסה בתוך שלושים, כי אם לא תתיר לו, שמא תלך זו, ואחרי שיעברו שלושים יתעכב שוב, ולא ימצא אשה אחרת (רדב"ז). 26) על אחד משאר קרוביה חוץ מבעלה. 27) כלומר, בדרך כלל אסור לה להינשא בתוך שלושים לאבלה, אלא מפני צורך האיש, שאין לו בנים, או שיש לו בנים קטנים, ואין מי שיטפל בהם, התירו לה להינשא בתוך שלושים לאבלה, ובלבד שלא תיבעל עד לאחר שלושים, כי הבעילה היא שמחה יתירה, אבל אם היא אבלה על מות בעלה אסור לה אפילו להתארס עד תשעים יום, כדי להבחין בין זרע בעלה הראשון לזרע השני, כמבואר בהלכות גירושין פרק י"א, הלכה י"ח (על פי "לחם משנה"). אבל אין האשה צריכה להמתין אחרי מות בעלה שלוש רגלים כאיש, כי האשה ב"כל שהוא" נוח לה, ושוכחת אהבת בעלה הראשון לאחר שלושים יום (מרדכי, הובא בש"ך ליורה־דעה סימן שצב סעיף קטן ב).

11 **ו. שִׂמְחַת מֵרֵעוּת שֶׁהָיָה חַיָּב לִפְרֹעַ אוֹתָהּ מִיָּד[28] -**
12 **מֻתָּר לַעֲשׂוֹתָהּ מִיָּד לְאַחַר שִׁבְעָה[29]. אֲבָל אִם אֵינוֹ**
13 **חַיָּב לְפָרְעָהּ[30] - אָסוּר לְהִכָּנֵס לָהּ עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם[31].**

28) שחייב לשלם לחבריו סעודה, כנגד מה שהאכילוהו קודם שנעשה אבל. 29) שאי אפשר לו, שלא לפרוע (מועד קטן כב, ב וברש"י). 30) אלא חבירו מזמין אותו לסעודה אצלו, כדי שבעתיד יערוך אף הוא סעודה כמותו. 31) שם.

14 **ז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁאָר כָּל מֵתִים; אֲבָל עַל**
15 **אָבִיו וְעַל אִמּוֹ, בֵּין כַּךְ וּבֵין כַּךְ[32] - לֹא יִכָּנֵס לְשִׂמְחַת**
16 **מֵרֵעוּת עַד שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ[33].**

32) אפילו כשחייב לפרוע אותה מיד. 33) שם. ובירושלמי שם פרק ג, הלכה ח שנינו: "אם הייתה חבורת מצוה או קידוש החודש מותר", כלומר לסעודת מצוה מותר לו להיכנס לאחר שלושים, אפילו על אביו ואמו. ולפיכך נפסקה ההלכה ביורה־דעה סימן שצא סעיף ב, שאם משיא האבל יתום ויתומה לשם שמים, ואם לא יאכל שם יתבטל המעשה, מותר לו להיכנס לאחר שלושים, אבל תוך שלושים אסור בכל סעודת מצוה שבעולם. וראה בתוספות שם דיבור המתחיל ולשמחת מריעות, שהכניסה למשתה בלא אכילה - מותרת, שאין שמחה בלא אכילה ושתייה.

17 **ח. עַל כָּל הַמֵּתִים כֻּלָּן - מֻתָּר לֵילֵךְ בִּסְחוֹרָה לְאַחַר**
18 **שְׁלֹשִׁים[34]; עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ - עַד שֶׁיִּגְעֲרוּ בּוֹ חֲבֵרָיו**
19 **וְיֹאמְרוּ לוֹ: לֵךְ עִמָּנוּ[35].**

34) ירושלמי מועד קטן פרק ג, הלכה ח, ומדובר שהולך לסחור למקום רחוק, ובשיירה גדולה, שיש בה פרסום גדול ודומה לשמחה, כי במשא ומתן רגיל מותר בו לאחר שבעה ימים. כמבואר לעיל פרק ה, הלכה ז, שדינה כעשיית מלאכה (כסף משנה). 35) ירושלמי שם.

20 **ט. עַל כָּל הַמֵּתִים כֻּלָּן - רָצָה מְמַעֵט בְּעִסְקוֹ[36], רָצָה**
21 **אֵינוֹ מְמַעֵט[37]; עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ - מְמַעֵט בְּעִסְקוֹ[38].**

36) במשאו ומתנו, כדרך שאמרו בתעניות ציבור על עצירת גשמים: "עברו אלו ולא נענו ממעטים במשא ומתן" ראה הלכות תעניות פרק ג, הלכה ח. 37) ולאחר שבעה ידובר

כאן, שמותר בסחורה. 38) כל שלושים יום (מועד קטן כב, א).

י. הַהוֹלֵךְ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם[39]: אִם יָכוֹל לְמַעֵט בְּעִסְקוֹ[40] - יְמַעֵט[41]; וְאִם לָאו[42] - יִקְנֶה צָרְכֵי הַדֶּרֶךְ[43] וּדְבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן חַיֵּי נֶפֶשׁ.

39) לאחר שבעה והוא אבל על אביו ואמו. 40) לא לקנות הרבה דברים. 41) כמבואר בהלכה הקודמת באבל על אביו ואמו. 42) שאין לו מי שיקנה עבורו, ואם לא יקנה שם תחסר לו צידה לדרך. 43) בכמות גדולה, שתספיק לו לכל הדרך, אף על פי שבביתו לא התירו לו לקנות אלא כמויות מעטות בלבד (מועד קטן כז, א): "יגלגל עימהן" וכפירוש רבינו חננאל שם.

יא. מִי שֶׁהָיָה בַּעְלָה צָלוּב[44] בָּעִיר, אוֹ אִשְׁתּוֹ צְלוּבָה, אוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ - אָסוּר לוֹ לִשְׁכֹּן בְּאוֹתָהּ הָעִיר עַד שֶׁיִּכְלֶה הַבָּשָׂר[45]. וְאִם הָיְתָה עִיר גְּדוֹלָה כְּאַנְטוֹכְיָא[46] - יֵשׁ לוֹ לִשְׁכֹּן בַּצַּד הָאַחֵר שֶׁאֵינָן צְלוּבִין בּוֹ[47].

44) תלוי. "ותלית אותו על עץ" (דברים כא, כב) מתרגם אונקלוס: ותצלוב יתיה על צליבא. ומדובר, שנתלה בידי מלכות האומות ואין בידינו לקברו (פרישה לטור יורה דעה סימן שמו). 45) שמחות פרק ב, הלכה י"ג. "שאין הצורה ניכרת בעצמות", כלומר, שגורם לבזות המת, שיאמרו הרי אביו של זה צלוב, ואינו נוהג עליו אבילות אבל משכלה הבשר אין מקום עוד להתאבל (רדב"ז). ולשון הר"ן למועד קטן סוף פרק ג: "עד שיהיה הבשר מעוכל לגמרי, - כיוון שאין הצורה קיימת לא יזכרוהו לרעה עוד". 46) עיר עתיקה, קריית ממלכה בצפון סוריה. במדרש בראשית רבה פרשה כג "אנטוכיא על שם אנטיוכוס". 47) ומתוך שאין אנשי צד זה מכירים באנשי הצד ההוא, לא יבוא לבזותו, שלא ידעו, שצלוב פלוני הוא אביו של זה (שמחות שם).

יב. יוֹם שְׁבִיעִי - מִקְצָתוֹ כְּכֻלּוֹ[48], וְהוּא עוֹלֶה לְכָאן וּלְכָאן[49]. וּלְפִיכָךְ מֻתָּר לְכַבֵּס וְלִרְחֹץ וְלַעֲשׂוֹת שְׁאָר הַדְּבָרִים בְּיוֹם שְׁבִיעִי[50]. וְכֵן יוֹם שְׁלִשִׁים - מִקְצָתוֹ כְּכֻלּוֹ, וּמֻתָּר לְסַפֵּר וּלְגַהֵץ בְּיוֹם שְׁלִשִׁים[51].

48) שאחרי הנץ החמה נגמרה האבלות ומותר לו להתרחץ ולעשות מלאכה וכו'. אבל מקצת ליל שביעי אינו ככל היום (רדב"ז וכן בתוספות מועד קטן כא, ב דיבור המתחיל אפילו). 49) לגמר ימי השבעה ולהתחלת מניין השלושים, שאם קבר את מתו שבעה ימים קודם הרגל, הרי זה כאילו התחיל אבלות שלושים, ובטלה ממנו גזירת שלושים, כמבואר לקמן פרק י, הלכה ה (מועד קטן יט, ב). 50) שכבר נגמרה גזירת שבעה. וכל זה מצד הדין, אבל היום "נהגו לאסור רחיצה כל ל' יום... ואין לשנות המנהג, כי מנהג קדום הוא ונתייסד על פי ותיקין" (רמ"א ליורה דעה סימן שפא סעיף א, ומקורו ב"הגהות מיימוניות" הלכות אבל פרק י אות ו). 51) מועד קטן שם.

יג. מִי שֶׁתִּכְפּוּהוּ אֲבָלָיו[52] וְהִכְבִּיד שְׂעָרוֹ[53] - מֵקֵל בְּתַעַר, לֹא בְּמִסְפָּרַיִם[54]. וּמְכַבֵּס כְּסוּתוֹ בְּמַיִם, אֲבָל לֹא בְּנֶתֶר[55] וְלֹא בְּחוֹל[56]. וְרוֹחֵץ כָּל גּוּפוֹ בְּצוֹנֵן, אֲבָל לֹא בְּחַמִּין[57]. וְכֵן מִי שֶׁתִּכְפּוּהוּ אֲבָלָיו וּבָא מִמְּדִינַת הַיָּם[58] וּמִבֵּית הַשְּׁבִיָּה[59], אוֹ שֶׁיָּצָא מִבֵּית הָאֲסוּרִים, אוֹ שֶׁהָיָה מְנֻדֶּה[60] וְהֻתַּר, אוֹ שֶׁהָיָה מֻדָּר וְנִשְׁאַל עַל נִדְרוֹ וְהֻתַּר[61], וְכָל הַיּוֹצֵא מִטֻּמְאָה לְטָהֳרָה[62] - הֲרֵי אֵלּוּ מְגַלְּחִין בִּימֵי אֶבְלָם[63]; הוֹאִיל וּתְכָפָם אֵבֶל אַחַר אֵבֶל וְלֹא מָצְאוּ פְּנַאי[64].

52) באו עליו ברציפות, זה אחר זה, וטרם שקם מאבלו הראשון, אירע לו אבל שני. 53) שלא יכול היה להסתפר בגמר השלושים לאבלו הראשון, שכבר תכפו האבל השני. 54) מוריד משער ראשו ומספר ממנו קצת. והדבר ידוע, שהמספר מן השיער קצתו, אין דרכו בתער, ואי אפשר לגלחו כהוגן אלא בזוג של מספריים (כסף משנה בשם הרמב"ן). 55) אחד ממלחי הנתרן, הידוע בימי קדם, כחומר מנקה ומטהר, ככתוב (ירמיה ב, כב) "אם תכבסי בנתר ותרבי לך בורית". 56) מועד קטן יז, ב ושם הנוסח: "ולא בנתר ולא באהל". אולם הרי"ף שם פרק ג גורס: ולא בחול, וכן הגירסה בתענית יג, ב "ולא בנתר ולא בחול ולא באהל". 57) רי"ף למועד קטן שם. 58) שהיה טרוד שם בסחורה ולא הספיק להתגלח עד אשר חזר לביתו, ותכפו כאן אבל אחר אבל. 59) ממחנה האוייב. 60) והמנודה אסור בתספורת, כמבואר בהלכות תלמוד תורה פרק ז, הלכה ד. 61) נדר שלא להסתפר ושאל לחכם והתיר לו את נדרו. 62) כגון, טמא מת או בועל נידה, אין מי שיגלחם בימי טומאתם, שהרי מטמאים הם כל הנוגע בהם (שינויי נוסחאות למועד קטן פרק ג, משנה א). וראה ב"מגיד משנה" להלכות יום טוב פרק ז, הלכה י"ט: "שהטמא אין לו להתקשט קודם הרגל". וראוי להעיר שביורה דעה סימן שפט סעיף א מונה את כל אלה שלא יכלו להתגלח, ואילו "יוצא מטומאה לטהרה" אינו מונה עימהם. 63) כדרכם, בין בתער בין במספריים. 64) לפני אבלם, שאנוסים או טרודים היו (מועד קטן יז, ב). והוא הדין שמותר להם לכבס את כסותם בימי אבלם בנתר או בחול, כמבואר ביורה דעה סימן שפט סעיף א. וראה שם סימן שצ סעיף ג שמסתפרים אפילו בתוך שבעה כשם שמותר להם לכבס בתוך שבעה לאבלם.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) דין מי שבאה לו שמועה קרובה או רחוקה על מיתת קרובו. מת לו קרוב ולא ידע עד שבא, איך ימנה את שבעת ימי אבלו. דיני כהן גדול ומלך באבלם על קרוביהם. מי הם מנחמי המלך באבלו.

א. מִי שֶׁבָּאָה לוֹ שְׁמוּעָה שֶׁמֵּת לוֹ קָרוֹב[2]: אִם בְּתוֹךְ שְׁלִשִׁים יוֹם הִגִּיעָה הַשְּׁמוּעָה, אֲפִלּוּ יוֹם שְׁלִשִׁים עַצְמוֹ - הֲרֵי זוֹ שְׁמוּעָה קְרוֹבָה[3], וְחַיָּב לִנְהֹג שִׁבְעָה יְמֵי אֲבֵלוּת מִיּוֹם שֶׁהִגִּיעָה הַשְּׁמוּעָה, וְקוֹרֵעַ. וּמוֹנֶה שְׁלִשִׁים לְאִסּוּר הַתְּסִפֹּרֶת עִם שְׁאָר הַדְּבָרִים[4]. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: יוֹם שְׁמוּעָתוֹ הַקְּרוֹבָה - כְּיוֹם הַקְּבוּרָה[5]. אֲבָל אִם הִגִּיעָה לוֹ הַשְּׁמוּעָה אַחַר הַשְּׁלִשִׁים יוֹם - הֲרֵי זוֹ שְׁמוּעָה רְחוֹקָה, וְאֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא יוֹם אֶחָד,

וְאֵינוֹ קוֹרֵעַ[6]. וּכְאִלּוּ יוֹם הַשְּׁמוּעָה הוּא יוֹם שְׁבִיעִי וְיוֹם שְׁלִשִׁים[7], וּמִקְצָת הַיּוֹם כְּכֻלּוֹ[8].

2) שחייב להתאבל עליו. 3) כדעת הרי"ף למו"ק כ, ב בשם בעל הלכות, ולהלן ה"ג אות טו, נביא ראיה לדבריו. 4) המנויים לעיל פ"ו ה"ב, שהאבל אסור בהם כל שלשים. 5) מו"ק כ, א. וכן מברין אותו סעודת הבראה, שהאבל אסור לו לאכול ביום ראשון משלו, כמבואר לעיל פ"ד ה"ט (רא"ש שם). 6) ואפילו על אביו ואמו אינו קורע, וכן נראה מדברי רבינו לקמן פ"ח ה"ו, שלאחר שלשים אינו קורע אפילו על אביו ואמו. אולם מדברי הרי"ף שם, נראה - שעל אביו ואמו קורע לעולם, ומקורו בירושלמי מו"ק פ"ג, ה"ה: "שכן על אביו ואמו אפילו למחר כמה, חייב לקרוע". וכן פסק השו"ע ביו"ד סי' תב סעיף ד. 7) כלומר, מקצתו עולה לו לשבעה, ומקצתו עולה לו לשלשים (רדב"ז). 8) וממילא מותר הוא בכל הדברים שהאבל אסור בהם, בכל שלשים יום לאבלו (מו"ק שם עמ' ב).

ב. כֵּיצַד מִקְצָת הַיּוֹם כְּכֻלּוֹ? כֵּיוָן שֶׁנָּהַג אֲבֵלוּת שָׁעָה אַחַת[9] - כְּאִלּוּ נָהַג כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ. וּמֵתֵר לִנְעֹל וְלִרְחֹץ וְלָסוּךְ וּלְגַלֵּחַ בִּשְׁאָר הַיּוֹם[10], וְכֵן הוּא מֵתֵר בְּכָל הַדְּבָרִים[11].

9) כגון שחלץ מנעלו לאות אבל, או כפה מיטתו, או עטף את ראשו, ואין צורך שיעשה את כולם (רמב"ן). 10) אע"פ שהתספורת אסורה כל שלשים יום. ראה לעיל פ"ו, ה"ג. 11) מו"ק שם. ולדעת הרמב"ן על אביו ואמו הוא נוהג גזירת שלשים אפילו בשמועה רחוקה, ואינו מסתפר עד שיגערו בו חבריו (ראה לעיל פ"ו ה"ג), וכן אין שואלים בשלומו (ראה לעיל פ"ה ה"כ) ואינו נכנס לבית המשתה עד י"ב חודש. ומונה מיום המיתה ולא מיום השמועה, אבל אם באה לו השמועה לאחר י"ב חודש, אינו נוהג אלא יום אחד לכל הדברים, וכן ביו"ד סי' תב סעיף א.

ג. מִי שֶׁבָּאָה לוֹ שְׁמוּעָה קְרוֹבָה בְּתוֹךְ הָרֶגֶל[12] אוֹ בְּיוֹם שַׁבָּת[13], וּלְאַחַר שַׁבָּת אוֹ אַחַר הָרֶגֶל נַעֲשֵׂית רְחוֹקָה[14] - עוֹלֶה לוֹ[15], וְאֵינוֹ נוֹהֵג לְאַחַר הָרֶגֶל אוֹ לְאַחַר הַשַּׁבָּת אֶלָּא יוֹם אֶחָד בִּלְבַד[16], וּמִקְצָת הַיּוֹם כְּכֻלּוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[17].

12) שאין אבלות נוהגת בו בשום דבר, ראה לקמן פ"י, ה"ג. 13) שאין בו אבילות בדברים שבגלוי, שם ה"א. 14) שלמוצאי שבת, כבר עברו שלשים יום מיום המיתה (ראה בש"ך ליו"ד סי' תב ס"ק ה, שלענין "יום השמועה" מונים משעת מיתה ולא מיום הקבורה). 15) השבת או הרגל עולים לו למנין השלושים, והרי זה כאילו לא שמע אלא לאחר הרגל, כיון שאינו יכול לקרוע ולנהוג אבילות בימים אלה. 16) מו"ק כ, ב. ומכאן אתה למד, שיום שלשים דינו כתוך שלשים לענין "שמועה קרובה", כדברי רבינו לעיל ה"א, שהרי אמרו שם: "שמע שמועה קרובה בשבת, ולמוצאי שבת נעשית רחוקה" - הרי שהשבת גורמת, שתיעשה שמועה רחוקה, ואילו שמע אותה שמועה ביום חול, הרי זו שמועה קרובה, למרות שביום שלשים עצמו שמע, ועל־כרחך לדקדק מכאן, שיום שלשים דינו כבתוך שלשים, ואין אומרים: מקצת היום ככולו אלא למי שנהג דיני אבילות, ולא למי שעדיין לא נהג אבילות כלל (רא"ש ו'נמוקי יוסף' שם). 17) בהלכה הקודמת. שמותר בכל הדברים, שאבל אסור בהם בימי השלושים, והשומע שמועה רחוקה בשבת, אינו נוהג בה אפילו דברים שבצנעה, ולמוצאי שבת נוהג שעה אחת ודיו: וכן השומע שמועה קרובה בשבת, השבת עולה לו ליום אחד, ולמחר קורע, נמצא יום ששי בשבת הרי הוא לו שביעי לאבלות (יו"ד סי' תב סעיפים ו־ז).

ד. מִי שֶׁמֵּת לוֹ קָרוֹב וְלֹא יָדַע עַד שֶׁבָּא[18]: אִם הָיָה בְּמָקוֹם קָרוֹב, שֶׁהוּא מַהֲלַךְ עֲשָׂרָה פַּרְסָאוֹת[19], שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיָּבוֹא בְּיוֹם אֶחָד[20], אֲפִלּוּ בָּא בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, אִם מָצָא מְנַחֲמִים אֵצֶל גְּדוֹל הַבַּיִת, אַף עַל פִּי שֶׁנִּנְעֲרוּ[21] לַעֲמֹד, הוֹאִיל וּמָצָא מְנַחֲמִים[22] - עוֹלֶה לוֹ[23], וּמוֹנֶה עִמָּהֶן תַּשְׁלוּם שְׁלִשִׁים יוֹם[24]; וְאִם לֹא מָצָא מְנַחֲמִים - מוֹנֶה לְעַצְמוֹ[25]. וְכֵן אִם הָיָה בְּמָקוֹם רָחוֹק, אֲפִלּוּ בָּא בְּיוֹם שֵׁנִי - מוֹנֶה לְעַצְמוֹ שִׁבְעָה וּשְׁלִשִׁים מִיּוֹם שֶׁבָּא[26].

18) למקום שמת שם המת או שנקבר שם, וקרוביו מתאבלים שם עליו. 19) ופרסה היא שמונת אלפים אמה, שהפרסה היא ארבעה מילים, ומיל הוא אלפיים אמה. 20) שמהלך אדם בינוני ביום עשר פרסאות, כמבואר בפסחים צג, ב. ואילו היה יודע, היה בא באותו יום אליהם, והרי הוא כאילו ישב עמהם (מו"ק כא, ב וכפירוש הגאונים, הובא ברא"ש שם פ"ג אות לח). 21) מתנענעים ורוצים לעמוד ממקום ישיבתם, ראה לקמן פי"ג ה"ג, שהמנחמים יושבים ע"ג קרקע. 22) עדיין האבל נמשך. 23) כאילו מנה עמהם, ואינו צריך למנות שבעה לעצמו. 24) מו"ק כב, א. 25) שבעה, מיום שבא ונודע לו (שם). אבל אם נודע לו במקומו והתחיל להתאבל, לא יקצר אבילותו בגלל זה שבא אליהם (יו"ד סי' שעה, סעיף ח). 26) הואיל ולא היה יכול לבוא אליהם בתחילת האבילות - אינו יכול להצטרף עמהם (שם כא, ב וברש"י). ואם הלך גדול הבית לעיר שיש שם בית הקברות לקבור את המת, והנשארים חזרו לביתם - משהחזירו את פניהם מללוותו, חל עליהם האבל, וגדול הבית אינו מתאבל אלא משיסתם הגולל, ראה לעיל פ"א, ה"ב וה"ה, ומשם מונה הוא אבילותו, ואפילו חזר אח"כ אצל בני הבית הם מונים לעצמם, והוא - לעצמו, והבא ממקום קרוב - מונה עם גדול הבית, שאחריו הוא נמשך, ולא אחר שאר בני הבית (כסף־משנה ורדב"ז).

ה. אָבֵל בִּשְׁלִשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים - אֵינוֹ הוֹלֵךְ אֲפִלּוּ לְבֵית אֲבֵל אַחֵר[27]; מִכָּאן וְאֵילָךְ - הוֹלֵךְ. וְאֵינוֹ יוֹשֵׁב בִּמְקוֹם הַמְנַחֲמִין, אֶלָּא בִּמְקוֹם הַמִּתְנַחֲמִין[28]. וְלֹא יֵצֵא לְמָקוֹם אַחֵר מִפֶּתַח בֵּיתוֹ כָּל שַׁבָּת הָרִאשׁוֹנָה[29]. שְׁנִיָּה - יוֹצֵא, וְאֵינוֹ יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ. שְׁלִישִׁית - יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ, וְאֵינוֹ מְדַבֵּר כְּדַרְכּוֹ[30]. רְבִיעִית - הֲרֵי הוּא כְּכָל אָדָם[31].

27) אע"פ שהוא מענין אבילותו, וכל־שכן שאינו הולך להשתתף בשאר מצוות, שאינן מענין אבילות (רדב"ז). ובשמחות פ"ו, שנינו: "מת באותה העיר - ביום הראשון וביום השני אינו יוצא עמהם (=ללוותו)... אבל אם אין שם כדי נושאי המיטה וקובריה, יוצא עמהם אפילו ביום ראשון", שהרי הוא חייב בכל המצוות שבתורה, וכן ביו"ד סי' שצג סעיף א. 28) מו"ק כא, ב. 29) שבוע הראשון. 30) שם כג, א "ואינו מדבר", ומפרש רש"י לרי"ף שם: "אלא יושב ודומם ואינו מדבר ברבים כמנהגו". ובשו"ע יו"ד סי' שצג סעיף ב, מעיר: "ועכשיו נוהגים שאין יושבים במקומם כל שלשים, ועל אביו ואמו כל י"ב חודש". ולענין הליכת האבל לבית־הכנסת, כתוב בשו"ע שם סעיף ג, שאינו הולך שם אלא בשבת, ומקורו ברא"ש למו"ק שם אות מו, האומר: "האבל הולך לבית־הכנסת בשבת, ואחר התפילה האבל יוצא, וכל הקהל הולכים עמו, ויושבים שם שעה אחת. וסומכים על דברי אגדה בפרקי דרבי אליעזר (פי"ז): ראה שלמה שמידת גמילות־חסדים גדולה... וכשבנה בית־המקדש בנה שני שערים, אחד לחתנים ואחד לאבלים ולמנודים, והיו ישראל הולכים בשבתות ויושבים בין שני שערים הללו, והנכנס בשער החתנים היו יודעים שהוא חתן... והנכנס בשער אבלים והיה שפמו מכוסה, היו יודעים שהוא אבל, והיו אומרים לו: השוכן בבית הזה ינחמך... משחרב בית־המקדש התקינו שיהיו חתנים ואבלים הולכים לבתי כנסיות... ורואים את האבל ויושבים עמו על הארץ, כדי שיצאו כל ישראל ידי חובתם בגמילות חסדים" וכו'. 31) מו"ק כג, א. ואפילו לא שלמו שלשה שבועות, כגון שמת באמצע השבוע, מיד כשכלה אותו שבוע, ושנים שאחריו - נחשב השבוע הבא רביעי (יו"ד סי' שצג סעיף ב).

1 **ו. כֹּהֵן גָּדוֹל חַיָּב בְּכָל דִּבְרֵי אֲבֵלוּת, אֶלָּא שֶׁאָסוּר לוֹ**
2 **לִקְרֹעַ בְּגָדָיו לְמַעְלָה[32], וּלְגַדֵּל פֶּרַע[33], וְלָצֵאת אַחַר**
3 **הַמִּטָּה[34]. וְכָל הָעָם בָּאִין לְנַחֲמוֹ לְבֵיתוֹ. וּכְשֶׁמַּכְרִין**
4 **אוֹתוֹ[35] - כָּל הָעָם מְסֻבִּין עַל הָאָרֶץ, וְהוּא מֵסֵב עַל**
5 **הַסַּפְסָל[36]. וְאוֹמְרִין לוֹ כְּשֶׁמְּנַחֲמִין אוֹתוֹ: אָנוּ**
6 **כַּפָּרָתְךָ[37]. וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם: תִּתְבָּרְכוּ מִן הַשָּׁמַיִם.**
7 **וְאִם רָצָה לְנַחֵם אַחֵרִים[38] - הַמְמֻנֶּה[39] מְמַצְּעוֹ בְּתוֹךְ**
8 **הָעָם[40], וְאוֹמֵר לָהֶם: תְּנַחֲמוּ[41].**

32) שנאמר (ויקרא כא, י) "ובגדיו לא יפרום" - אינו פורם (=קורע) כדרך שבני אדם פורמים, אלא הוא מלמטה (בשפת בגדו) וההדיוט מלמעלה (הוריות יב, ב). והשווה הל' כלי המקדש פ"ה, ה"ו. 33) שנאמר (שם, שם) "את ראשו לא יפרע" - אינו מרבה פרע לעולם, אלא מסתפר מערב שבת לערב שבת, "הואיל ומשמרות מתחדשות" (סנהדרין כב, ב). ומפרש רש"י: משמרות כהנים מתחלפות ומתחדשות בשבת, זו יוצאת וזו נכנסת, וצריך להסתפר מפני משמרת חדשה הנכנסת, שתראנו ביפיו. 34) ככתוב (ויקרא כא, יא) "ומן המקדש לא יצא", ובהל' כלי המקדש שם, ה"ה - כותב רבינו: "מת לו מת, אינו יוצא אחריו ואינו יוצא מפתח ביתו או מן המקדש". וראה סנהדרין יח, א. 35) סעודת הבראה הנזכרת לעיל פ"ד, ה"ט. 36) סנהדרין שם. 37) בנו תתכפר, ואנחנו תחתיך לכל הראוי לבוא עליך (שם וברש"י). 38) אחרי שחזרו אבלים מבית הקברות, עומד האבל במקומו וכל העם עובר איש־איש לנחמו, כמבואר לקמן פי"ג, ה"ב. 39) סגן הכהנים. העומד תמיד לימין הכהן, והוא ממונה על כל הכהנים, ראה הל' כלי המקדש פ"ד, הט"ז. 40) שהממונה בימינו, וכל העם בשמאלו, והכהן הגדול באמצע, וגם האבלים בשמאלו, כמבואר לקמן פי"ג ה"ב: "אבלים עומדים לשמאל המנחמים". ולשון רבינו בהל' כלי המקדש פ"ה, ה"ד: "והסגן ממצעו בינו לבין העם". 41) סנהדרין יט, א.

9 **ז. וְכֵן הַמֶּלֶךְ חַיָּב בְּכָל דִּבְרֵי אֲבֵלוּת, אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ**
10 **יוֹצֵא מִפֶּתַח פַּלְטֵרִין[42] שֶׁלּוֹ אַחַר מֵתוֹ[43]; וְאֵין צָרִיךְ**
11 **לוֹמַר אַחַר מֵתִים אֲחֵרִים. וְאֵינוֹ מְנַחֵם אֲבֵלִים[44]. וְלֹא**
12 **יָצָא דָוִד אַחַר אַבְנֵר[45], אֶלָּא לְהוֹדִיעַ לָעָם שֶׁלֹּא נֶהֱרַג**
13 **בִּרְצוֹנוֹ[46].**

42) ארמונו. 43) שם כ, א שגנאי הוא למלך להראות עגום ועצב לפני העם, והכתוב אומר (ישעיה לג, יז) "מלך ביפיו תחזינה עיניך". 44) תוספתא, סנהדרין פ"ד, ה"ב. 45) ראה - שמואל־ב ג, לא "והמלך דוד הולך אחרי המיטה". 46) סנהדרין כ, א. וכן הכתוב מעיד: "וידעו כל העם... כי לא היתה מהמלך, להמית את אבנר בן נר" (שם לז).

14 **ח. אֵין אָדָם נִכְנָס לַמֶּלֶךְ לְנַחֲמוֹ[47], אֶלָּא עֲבָדָיו וּמִי**
15 **שֶׁנָּתַן לוֹ רְשׁוּת לְהִכָּנֵס. וְאֵין לָהֶן רְשׁוּת לְדַבֵּר לוֹ**
16 **דִּבְרֵי תַּנְחוּמִין, אֶלָּא כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְשֶׁה אוֹתָם.**
17 **וּכְשֶׁמַּכְרִין אוֹתוֹ - כָּל הָעָם מְסֻבִּין עַל הָאָרֶץ, וְהוּא**
18 **מֵסֵב עַל הַדַּרְגָּשׁ[48].**

47) תוספתא, סנהדרין שם: מלך ישראל אינו עומד בשורה להתנחם. 48) מיטה שמצעה עור, וקשור לארוכות המיטה ברצועות כמו ספה, והיא מכובדת יותר מספסל (סנהדרין שם). והשווה לקמן הל' מלכים פ"ב, ה"ד.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) חיוב הקריעה על מתו ומקורה בתורה. שיעור הקריעה ומהיכן קורע. המותר לקרוע חלוק שאול. סדר הקריעה על מתים הרבה ובכללם אביו או אמו. הקורע על חולה שנתעלף וסבור שמת, ואחר כך מת.

19 **א. אָבֵל חַיָּב לִקְרֹעַ עַל מֵתוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: וּבִגְדֵיכֶם לֹא**
20 **תִּפְרֹמוּ וְלֹא תָמֻתוּ. הָא אַחֵר - חַיָּב לִפְרֹם[2]. וְאֵין**
21 **קְרִיעָה אֶלָּא מֵעֹמֶד. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ וַיִּקְרַע אֶת**
22 **בְּגָדָיו[3]. וּמֵהֵיכָן קוֹרֵעַ? מִלְּפָנָיו[4]. וְהַקּוֹרֵעַ מֵאַחֲרָיו אוֹ**
23 **מִן הַצְּדָדִין אוֹ מִלְּמַטָּה - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבַת קְרִיעָה.**
24 **אֶלָּא כֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁהוּא פּוֹרֵם מִלְּמַטָּה[5].**

2) מועד קטן כד, א. ולדעת הרמב"ן הובאה בכסף־משנה, אין הקריעה אלא מדרבנן, וההוכחה מהפסוק הנ"ל אינה משמשת אלא אסמכתא בלבד, שהרי אפשר להבין את הכתוב: אתם לא תפרומו, ואילו אבלים אחרים רשאים

לפרום אבל אינם חייבים. וכנראה שזוהי גם דעת רבינו (כסף־משנה ורדב"ז). 3) שם כא, א. ומשמע מדברי רבינו, שהעמידה מעכבת, שאפילו אם שכח וקרע מיושב, הרי זה חוזר וקורע מעומד, וכן עשה אמימר (שם כ, ב) וכך נפסקה ההלכה ביו"ד סי' שמ סעיף א. 4) מתחת לבית הצואר. 5) מו"ק כו, ב. והשווה לעיל פ"ז, ה"ו. וב"פתחי תשובה" ליו"ד שם ס"ק ב מביא בשם הרדב"ז, שאם קרע לרוחב הבגד לא יצא, שזה נראה כאילו נקרע מעצמו.

1 **ב. כַּמָּה שִׁעוּר הַקֶּרַע? טֶפַח[6]. וְאֵין צָרִיךְ לְהַבְדִּיל**
2 **שְׂפַת הַבֶּגֶד[7]. וּמֵתָּר לוֹ לִקְרֹעַ בִּכְלִי[8]. וְיֵשׁ לוֹ[9] לִקְרֹעַ**
3 **בִּפְנִים[10], שֶׁלֹּא בִּפְנֵי אָדָם. לְפִיכָךְ יֵשׁ לוֹ לְהַכְנִיס יָדוֹ**
4 **בִּפְנִים וְקוֹרֵעַ[11] בְּצִנְעָה. וְאֵינוֹ חַיָּב לִקְרֹעַ אֶלָּא בֶּגֶד**
5 **הָעֶלְיוֹן בִּלְבַד[12].**

6) שנאמר (שמואל־ב א, יא) "ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם" - אין אחיזה פחות מטפח (מו"ק כב, ב). 7) אלא מניחה שלימה, וקורע משפת בית הצואר ולמטה, ואע"פ שלמעלה היא שלימה, ואינה קרועה לשנים (שם). 8) בסכין, שלא יפסיד הבגד (שם וברש"י). 9) מותר לו. 10) מתחת למקטורן - הוא המעיל העליון. 11) את הבגד העליון. 12) שם.

6 **ג. כָּל שִׁבְעַת[13] יְמֵי אֲבֵלוּת הַקֶּרַע לְפָנִים[14]. וְאִם בָּא**
7 **לְהַחֲלִיף[15] - מַחֲלִיף, וְאֵינוֹ קוֹרֵעַ קֶרַע אַחֵר; שֶׁכָּל**
8 **קֶרַע שֶׁאֵינוֹ בִּשְׁעַת חִמּוּם[16] - אֵינוֹ קֶרַע[17]. בַּמֶּה**
9 **דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשְׁאָר הַמֵּתִים חוּץ מֵאָבִיו וְאִמּוֹ;**
10 **אֲבָל עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ - קוֹרֵעַ עַד שֶׁמְּגַלֶּה אֶת**
11 **לִבּוֹ[18]. וּמַבְדִּיל שְׂפַת הַבֶּגֶד[19]. וְאֵינוֹ קוֹרֵעַ בִּכְלִי, אֶלָּא**
12 **בְּיָדוֹ. מִבַּחוּץ, בִּפְנֵי כָּל הָעָם. וְקוֹרֵעַ כָּל הַבְּגָדִים**
13 **שֶׁעָלָיו. וּבֶגֶד הַזֵּעָה הַדָּבוּק לְבְשָׂרוֹ - אֵינוֹ מְעַכֵּב[20].**
14 **וְאִם הֶחֱלִיף בֶּגֶד אַחֵר - חַיָּב לִקְרֹעַ כָּל שִׁבְעָה[21]. וְכֵן**
15 **עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ - חוֹלֵץ כְּתֵפוֹ וּמוֹצִיא זְרוֹעוֹ מִן**
16 **הֶחָלוּק עַד שֶׁיִּתְגַּלֶּה כְּתֵפוֹ וּזְרוֹעוֹ[22], וְהוֹלֵךְ כָּךְ לִפְנֵי**
17 **הַמִּטָּה. וְאַחַר שֶׁיִּקָּבֵר אָבִיו וְאִמּוֹ - אֵינוֹ חַיָּב**
18 **לַחֲלֹץ[23].**

13) בכת"י תימן, אין כאן התחלת ההלכה, והכל נמשך להלכה הקודמת, עד לתיבות: במה דברים אמורים. 14) לפניו, שאינו מחזירו לאחוריו, כמו בשבת, ראה לקמן פ"י, ה"א. 15) בגד אחר. 16) בשעת מיתה, שהיא התחלת הצער. 17) מו"ק כד, א וברש"י. 18) קרע ארוך יותר מטפח, עד שמגיע ללבו (שם כב, ב). ובירושלמי שם פ"ג ה"ח, אמרו: "מפני שבטלה ממנו מצוות כיבוד" - התלוי בלב, לפיכך יגלה את לבו. 19) את בית צוארו, שיראה הבגד קרוע ומובדל לשנים. 20) שם כב, ב "ואפיקרסותו אינה מעכבת". ומפרש רבינו: בגד הזיעה. ורש"י שם מפרש: הסודר שעל ראשו. 21) ואע"פ שאינה שעת חימום (שם כד, א), וגם קרעים אלה אינם מתאחים לעולם, כנראה מסתימת דברי רבינו לקמן פ"ט, ה"א. 22) זהו הפירוש של חולץ, המוזכר שם כב, ב. וברי"ף שם, מפרש: "חולץ כתיפו ומוציא זרועו מן הקרע של חלוקו, ונמצא זרועו עם כתיפו מגולין". 23) שכן מצינו (בבא־קמא יז, א) "וכבוד עשו לו במותו - זה חזקיה מלך יהודה שיצאו לפניו שלשים וששה אלף חלוצי כתף". וסובר רבינו שחליצת כתף אינה אלא "לפניו" - לפני המיטה בלבד, ולא לאחר הקבורה (כסף־משנה). "ובזמן הזה לא נהגו לחלוץ כתף כלל" (יו"ד סי' שמ סעיף יז).

19 **ד. קוֹרְעִין לְקָטָן[24], מִפְּנֵי עֶגְמַת נֶפֶשׁ[25]. וְחוֹלֶה שֶׁמֵּת**
20 **לוֹ מֵת - אֵין מְקָרְעִין לוֹ, וְלֹא מוֹדִיעִין לוֹ, שֶׁלֹּא**
21 **תִּטָּרֵף[26] עָלָיו דַּעְתּוֹ. וּמְשַׁתְּקִין אֶת הַנָּשִׁים מִפָּנָיו[27].**

24) את בגדיו. 25) שיבכו הרואים וידבר בכבוד המת, ולא מפני שהוא אבל (מו"ק יד, ב וברש"י). ואפילו שעדיין לא הגיע לחינוך (רדב"ז). 26) תתבלבל. 27) שלא יבכו על המת בפניו (מו"ק כו, ב). וביו"ד סי' שלז סעיף א: "ואין מספידים בפניו, שלא ישבר לבו, ומשתיקים את המנחמים מפניו". ומפרש הש"ך שם ס"ק ב, אפילו על מת שאינו קרובו של חולה - אין מספידים, שלא ישבר לבו, בראותו פלוני זה מת, מפחד הוא שמא ימות גם הוא.

22 **ה. וְקוֹרֵעַ אָדָם עַל חָמִיו וְעַל חֲמוֹתוֹ, מִפְּנֵי כְּבוֹד**
23 **אִשְׁתּוֹ[28]. וְכֵן הָאִשָּׁה קוֹרַעַת עַל חָמִיהָ וְעַל חֲמוֹתָהּ,**
24 **מִפְּנֵי כְּבוֹד בַּעְלָהּ[29].**

28) שם כו, ב. וקריעה זו אינה אלא כקריעה על שאר מתים, המבוארת לעיל ה"ג, ולא כקריעת אשתו, שהיא על אביה ואמה (רדב"ז), וראה בביאורנו לעיל פ"ב ה"ה, וביו"ד סי' שמ סעיף ד, שאין נוהגים עכשיו כן, לקרוע על חמיו וחמותו. 29) אם מפני כבוד אשתו חייב לקרוע, מפני כבוד בעלה לא כל־שכן (כסף־משנה). וכן אמרו (מו"ק כ, ב) "וכן היא שמת חמיה או חמותה... נוהגת עמו אבילות".

25 **ו. מִי שֶׁאֵין לוֹ חָלוּק לִקְרֹעַ[30], וְנִזְדַּמֵּן לוֹ חָלוּק בְּתוֹךְ**
26 **שִׁבְעָה - קוֹרֵעַ; לְאַחַר שִׁבְעָה - אֵינוֹ קוֹרֵעַ[31]. וְעַל**
27 **אָבִיו וְעַל אִמּוֹ, אֲפִלּוּ לְאַחַר שִׁבְעָה - קוֹרֵעַ כָּל**
28 **שְׁלֹשִׁים יוֹם[32]. וְכָל הַיּוֹצֵא בְּבֶגֶד קָרוּעַ[33] לִפְנֵי מֵתִים,**
29 **כְּלוֹמַר[34] שֶׁהוּא קָרֵעַ עַתָּה עֲלֵיהֶן - הֲרֵי זֶה גּוֹנֵב דַּעַת**
30 **הַבְּרִיּוֹת[35], וְזִלְזֵל בִּכְבוֹד הַחַיִּים וְהַמֵּתִים[36].**

30) כגון שהיה לובש בגדים שאולים (רמב"ן). 31) שכבר שלמו ימי האבילות, ואין קריעה בלא אבילות (מועד קטן, שם). 32) משום כבודם (שם). ואע"פ שאמרו שם: "על אביו ואמו קורע והולך", סובר רבינו שלאחר שלשים אינו קורע, שכן רבי חייא לא קרע על אביו ואמו כשהגיעה אליו השמועה לאחר שלשים, וכמבואר ב'תוספות' שם ד"ה קורע. אבל ביו"ד סי' שמ סעיף יח, פסקו: על אביו ואמו קורע לעולם, ומקורו בירושלמי מו"ק פ"ג, ה"ה: "יש קריעה בלא איבול, שכן על אביו ואמו אפילו לאחר כמה חייב לקרוע" (ביאור הגר"א ס"ק מ). 33) קודם לכן. 34) כאילו הוא אומר. 35) שהרי הוא מרמה אותן, מראה עצמו שקרע ולא קרע. 36) מו"ק כו, ב.

31 **ז. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: הַשְׁאִילֵנִי חֲלוּקְךָ וַאֲבַקֵּר אֶת אָבִי**
32 **שֶׁהוּא חוֹלֶה, וְהָלַךְ וּמְצָאוֹ שֶׁמֵּת - קוֹרֵעַ[37] וּמְאַחֶה[38],**

1 **וּמַחֲזִיר לוֹ אֶת חֲלוּקוֹ[39], וְנוֹתֵן לוֹ דְּמֵי קְרִעוֹ[40]. וְאִם לֹא**
2 **הוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא מְבַקֵּר לוֹ[41] חוֹלֶה - חֲרֵי זֶה לֹא יִגַּע בּוֹ[42].**

37) הואיל והודיע למשאיל, שאביו חולה, והשאילו - הסכים מראש שיקרע, כדי שלא יתבייש שם. 38) תופר תפירה ישרה ומתוקנת. 39) שם. ואע"פ שהקרעים שאדם קורע על אביו - אינם מתאחים לעולם, ראה לקמן פ"ט, ה"א. בבגד שאול מתאחים, שלא הקנה לו הבגד, אלא הרשהו לקרוע כדי שלא יתבייש ('נמוקי יוסף' שם). 40) מה שנגרע הבגד מערכו בגלל הקרע (שם). 41) בכת"י תימן: בו. 42) מו"ק שם. ואם קרע לא יצא ידי חובת קריעה, שהרי זה שואל שלא מדעת. ונקרא גזלן, והקורע בחלוק גזול, לא יצא ידי קריעה, כמבואר ביו"ד שם סעיף כט (ש"ך שם ס"ק נ).

3 **ח. מִי שֶׁהָיָה לוֹ חוֹלֶה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וְנִתְעַלֵּף, וְסָבוּר**
4 **שֶׁמֵּת וְקָרַע, וְאַחַר כָּךְ מֵת: אִם בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר[43] -**
5 **אֵינוֹ חוֹזֵר וְקוֹרֵעַ[44]; וְאִם לְאַחַר כְּדֵי דִּבּוּר מֵת - חוֹזֵר**
6 **וְקוֹרֵעַ קֶרַע אַחֵר[45]. וְכֵן מִי שֶׁאָמְרוּ לוֹ מֵת אָבִיו,**
7 **וְקָרַע, וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא שֶׁמֵּת בְּנוֹ; אָמְרוּ לוֹ מֵת לוֹ**
8 **מֵת, וּכְסָבוּר שֶׁאָבִיו וְקָרַע, וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא בְּנוֹ: אִם**
9 **תּוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר נוֹדַע לוֹ אֲמִתַּת הַדָּבָר - לֹא יָצָא, וְחַיָּב לִקְרֹעַ**
10 **קְרִיעָה; וְאִם לְאַחַר כְּדֵי דִּבּוּר - לֹא יָצָא, וְחַיָּב לִקְרֹעַ**
11 **קֶרַע אַחֵר[46].**

43) כדי שאילת שלום של תלמיד לרב: שלום עליך רבי, ראה הל' שבועות פ"ב, הי"ז. 44) נדרים פז, א. כיון שמת תוך כדי דיבור לקריעתו, הרי זה כאילו קרע עכשיו (ר"ן שם). 45) שהרי בשעה שקרע עדיין לא מת, וקריעתו אינה כלום (שם). 46) אע"פ שלא פירשו לו מי מת, ורק הוא בעצמו טעה וסבר שזהו אביו, בכל זאת חייב לקרוע קרע אחר (שם, ע"פ רב אשי), שהכל תלוי בכדי דיבור. וראוי לציין, שבכת"י תימן, כל המשפט: "אמרו לו מת לו מת... נמצא בנו" איננו, ורבינו אינו עוסק כשאמרו לו: מת לו מת סתם, אלא כשפירשו לו: מת אביו וכו'. ולפי זה, אם אמרו לו על מת סתם, אפילו נודעה לו אמיתת הדבר לאחר כדי דיבור יצא, וזה ע"פ התירוץ הראשון שבגמרא שם, ורב אשי לא בא לחלוק על התירוץ הראשון, אלא מוסיף לחדש שאפילו כשפירשו לו מי מת, כל שמת בתוך כדי דיבור אינו חייב לקרוע קרע אחר, וכן ביו"ד סי' שמ, סעיף כד.

12 **ט. מִי שֶׁמֵּתוּ לוֹ מֵתִים הַרְבֵּה כְּאֶחָד - קוֹרֵעַ קֶרַע**
13 **אֶחָד לְכֻלָּם. הָיָה בִּכְלָלָן אָבִיו אוֹ אִמּוֹ - קוֹרֵעַ עַל**
14 **כֻּלָּן קֶרַע אֶחָד, וְעַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ קֶרַע אַחֵר[47].**

47) מו"ק כו, ב וכדעת רבי יהודה בן בתירה. ונראה מדברי רבינו, שעל אביו ואמו שמתו כאחד, קורע קרע אחד על שניהם (רדב"ז), וכן ביו"ד שם סעיף כג.

15 **י. מִי שֶׁמֵּת לוֹ מֵת וְקָרַע עָלָיו, וְאַחַר כָּךְ מֵת לוֹ מֵת**
16 **אַחֵר: אִם בְּתוֹךְ שִׁבְעָה - קוֹרֵעַ קֶרַע אַחֵר[48]; וְאִם**
17 **לְאַחַר שִׁבְעָה[49] - מוֹסִיף עַל הַקֶּרַע הָרִאשׁוֹן כָּל**
18 **שֶׁהוּא[50]. מֵת לוֹ מֵת שְׁלִישִׁי אַחַר שִׁבְעָה שֶׁל שֵׁנִי -**
19 **מוֹסִיף כָּל שֶׁהוּא. וְכֵן מוֹסִיף וְהוֹלֵךְ עַד טַבּוּרוֹ. הִגִּיעַ**
20 **לְטַבּוּרוֹ[51] - מַרְחִיק שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת[52] וְקוֹרֵעַ[53]. נִתְמַלֵּא**
21 **מִלְּפָנָיו - מַחֲזִירוֹ לַאֲחוֹרָיו. נִתְמַלֵּא מִלְּמַעְלָה -**
22 **הוֹפְכוֹ לְמַטָּה[54]. אָמְרוּ לוֹ מֵת אָבִיו, וְקָרַע, וְאַחַר**
23 **שִׁבְעָה מֵת בְּנוֹ וְהוֹסִיף - מִתְאַחֶה הַתַּחְתּוֹן[55] וְלֹא**
24 **הָעֶלְיוֹן, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[56]. אָמְרוּ לוֹ מֵת בְּנוֹ, וְקָרַע,**
25 **וְאַחַר שִׁבְעָה מֵת אָבִיו - אֵינוֹ מוֹסִיף[57], אֶלָּא קוֹרֵעַ**
26 **קֶרַע אַחֵר; שֶׁאֵין אָבִיו וְאִמּוֹ בְּתוֹסֶפֶת[58].**

48) שבאותו קרע מוסיף וקורע עוד טפח, או מרחיק שלש אצבעות מצד הקרע, וקורע טפח (כסף־משנה בשם ה'טור'). 49) שכבר שללו, כמבואר להלן פ"ט, ה"א. 50) קורע תחילה כל השלילות ומוסיף כל שהוא, וניכר שעל מת אחר קרע (מו"ק כו, ב וברש"י). 51) ומת לו מת אחר. טבור - שֹׁרֶר, המקום השקוע בעור הבטן. 52) מצד הקרע הקודם. 53) וחוזר וקורע לפניו. 54) וחוזר וקורע מלמעלה (שם). ואם נתמלא מכאן ומכאן "נעשה כמי שאין לו חלוק שאינו קורע" (יו"ד סי' שמ, סעיף כא). 55) התוספת, שהקרעים שעל בנו, מותרים באיחוי = תפירה ישרה ומתוקנת. 56) לקמן פ"ט ה"א, שהקרע שעל אביו אינו מתאחה לעולם. 57) באותו קרע. 58) על קרע קודם, אלא חייב לקרוע עליהם קרע חדש (מו"ק כו, ב וכדעת רבי יהודה בן בתירה). אבל עליהם אפשר להוסיף, שאם קרע עליהם ואח"כ מת לו מת אחר, הרי זה מוסיף עליהם כלשהו, ויצא ידי קריעה, כאמור לעיל.

יום ש"ק י"ב תמוז ה'תש"פ

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) מתי מותר לשלול את הקרעים, ואימתי מאחים אותם. הקריעה על רבו, ועל אב בית דין או נשיא. הקריעה על חורבן ערי יהודה וירושלים ושאר מאורעות לא טובים. הקריעה על המת בשעת יציאת נשמתו, אף על פי שאינו קרובו. קריעת תלמידי חכמים זה על זה למרות שהם שווים בחכמתם. האבל על אב"ד [=אב בית דין] ונשיא שנסתלקו.

27 **א. כָּל הַקְּרָעִים שֶׁקּוֹרֵעַ אָדָם עַל שְׁאָר קְרוֹבָיו -**
28 **שׁוֹלֵל הַקֶּרַע[2] לְאַחַר שִׁבְעָה, וּמְאַחֶה[3] לְאַחַר שְׁלֹשִׁים.**
29 **עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ - שׁוֹלֵל לְאַחַר שְׁלֹשִׁים, וְאֵינוֹ**
30 **מְאַחֶה לְעוֹלָם. וְהָאִשָּׁה קוֹרַעַת וְשׁוֹלֶלֶת מִיָּד, אֲפִלּוּ**
31 **עַל אָבִיהָ וְעַל אִמָּהּ, מִפְּנֵי הַצְּנִיעוּת[4].**

2) תופר תפירה בלתי ישירה, ואינה מעשה אומן. שלל - מלה ערבית, תפירה גסה, אחת הנה, ואחת הנה (הערוך השלם). ובתוספות יום טוב למועד קטן פרק ג, משנה ו מפרש: לשון שלל וביזה, שכן השלל מפוזר אחת הנה ואחת הנה, ואינו מונח וצבור. 3) תופר תפירה שווה ומתוקנת, וראה להלן הלכה ג בביאורנו ל"איחוי אלכסנדרי". "ועת לתפור" (קהלת ג, ז) מתרגם: "ועידן בחיר לאחאה בזיעה". 4) מועד קטן כב, ב. ולשון הגמרא שם: "מפני כבודה", ומפרש ה"נמוקי יוסף": שגנאי הוא לאשה אף על פי שאין ליבה מגולה, לעמוד בבגדים קרועים.

ב. כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹרֵעַ אָדָם עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ, כָּךְ חַיָּב לִקְרֹעַ עַל רַבּוֹ שֶׁלִּמְּדוֹ תּוֹרָה[5], וְעַל הַנָּשִׂיא[6], וְעַל אַב בֵּית דִּין[7], וְעַל רַב הַצִּבּוּר שֶׁנֶּהֱרַג, וְעַל בִּרְכַּת הַשֵּׁם[8], וְעַל סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁנִּשְׂרַף, וְעַל עָרֵי יְהוּדָה, וְעַל יְרוּשָׁלַיִם, וְעַל הַמִּקְדָּשׁ[9].

5) על רבו מובהק, שלמד ממנו רוב חכמתו, "אבל אם לא למד ממנו רוב חכמתו, הרי זה תלמיד חבר... וקורע עליו כשם שהוא קורע על כל המתים" וכו' (לשון רבינו הלכות תלמוד תורה פרק ה, הלכה ט). 6) ראש הסנהדרין ונקרא גם כן ראש הישיבה, ראה לעיל הלכות סנהדרין פרק א, הלכה ג. ובנוגע למלך שמת - ראה לקמן פרק י"ד, הלכה כה. 7) זהו המשנה לנשיא, הגדול שבשבעים סנהדרין, כמבואר בהלכות סנהדרין שם. 8) גידוף שם שמים, ראה להלן הלכה ז. 9) שנחרבו, כמבואר להלן הלכה י. וכל אלה מקורם במועד קטן כו, א.

ג. כָּל אֵלּוּ הַקְּרָעִים קוֹרֵעַ עַד שֶׁמְּגַלֶּה אֶת לִבּוֹ[10], וְאֵינוֹ מְאַחֶה לְעוֹלָם[11]. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין מִתְאַחִין - מֻתָּר לְשַׁלְּלָן[12], לְמָלְלָן וּלְלָקְטָן[13], וְלַעֲשׂוֹתָם כְּמִין סֵלָמוֹת[14]; וְלֹא אָסְרוּ אֶלָּא בְּאִחוּי אֲלֶכְסַנְדְּרִי בִּלְבַד[15]. וְכָל הַקּוֹרֵעַ מִתּוֹךְ הַשְּׁלָל אוֹ הַמְּלָל אוֹ הַלָּקוּט - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[16]; אֲבָל קוֹרֵעַ מִתּוֹךְ הָאִחוּי הָאֲלֶכְסַנְדְּרִי בִּלְבַד[17]. אֲפִלּוּ הָפַךְ הַכְּלִי[18] וְנַעֲשָׂה[19] שְׁפָתוֹ לְמַטָּה - לֹא יְאַחֶה[20].

10) בניגוד לקריעה שעל שאר קרוביו, שאינה אלא טפח בלבד, ראה לעיל פרק ח, הלכה ב־ג. 11) שם כו, א, שנאמר באלישע שקרע על אליהו רבו (מלכים־ב ב, יב) "ויחזק בבגדיו ויקרעם לשניים קרעים - ממשמע שנאמר: ויקרעם, איני יודע שלשניים, אלא, מלמד שקרועים ועומדים לשנים לעולם" - שאינם מתאחים. ומכאן למד רבינו שיקרע עד שיגלה את לבו, שאז יש היכר שהוא קרוע לשנים, אבל בקריעת טפח בלבד אין היכר שהבגד קרוע לשנים (כסף משנה). 12) תפירה רחבה. 13) מלל - אוחז שני ראשי הקרע בין האצבעות וכורכם יחד כעין כריכת ספר, ותוחב שם שתיים או שלוש תפירות; לקט - אוגד כל הקרע ראשו על סופו ותוחב במחט שתיים או שלוש פעמים (רש"י לאלפסי שם). 14) כמעלות הסולם, שתופר שתי תפירות ומפסיק, וחוזר ותופר למטה, שמניח בין תפירה לתפירה הפסק, כסולם הזה שיש בו הפסק בין שלב לשלב (שם). 15) תפירה מתוקנת, שהיא שווה למעלה ובולטת למטה. והרמב"ן מפרש: סתם תפירה - שווה למעלה ובולטת למטה, ואיחוי אלכסנדרי - שווה מלמעלה ומלמטה כעין אריגה (טור יורה דעה סימן שמ). ובירושלמי מועד קטן פרק ג, הלכה ז אמרו: "איזה איחוי? כל שאין מקומו ניכר". 16) שאין זה שלם, והרי זה כקרוע ועומד. 17) מועד קטן כו, ב. ובכתב יד תימן תיבת "בלבד" אינה. 18) הבגד. 19) בכתב יד תימן: ונעשית. 20) שם, וכדעת רבי שמעון בן אלעזר.

ד. וּכְשֵׁם שֶׁהַמּוֹכֵר אָסוּר לְאַחוֹתוֹ, כָּךְ הַלּוֹקֵחַ. לְפִיכָךְ, הַמּוֹכֵר צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ לַלּוֹקֵחַ שֶׁקֶּרַע זֶה אֵינוֹ מִתְאַחֶה[21].

21) שם. ואם מכרו לו בגד קרוע סתם, ולא הודיעוהו, אסור ללוקח לאחותו עד שידע, שקרע זה הוא מהמתאחים, וכן אסור למכרו לגוי (יורה דעה שם סעיף יט על פי מסכת שמחות פרק ט).

ה. וּמִנַּיִן שֶׁקּוֹרֵעַ עַל רַבּוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹרֵעַ עַל אָבִיו? שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוּא מְצַעֵק אָבִי אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו, וְלֹא רָאָהוּ עוֹד, וַיַּחֲזֵק בִּבְגָדָיו וַיִּקְרָעֵם לִשְׁנַיִם קְרָעִים[22]. מִכָּאן, שֶׁחַיָּב לְהַבְדִּיל הַשָּׂפָה[23].

22) ואף על פי שאליהו חי הוא? כיוון "שלא ראהו עוד" הרי הוא אצלו כמת (מועד קטן כו, א). 23) את פתיחת בית צווארו, שייראה כאילו קרוע הוא לשניים, בניגוד לקריעה שעל שאר קרוביו שאינו צריך להבדיל שפת הבגד, אלא קורע תחתיה ומניח השפה שלימה, כמבואר לעיל פרק ח, הלכה ב.

ו. וּמִנַּיִן שֶׁקּוֹרְעִין עַל הַנָּשִׂיא וְעַל אַב בֵּית דִּין וְעַל שְׁמוּעָה שֶׁבָּאָה שֶׁנֶּהֱרַג רַב צִבּוּר? שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּחֲזֵק דָּוִד בִּבְגָדָיו וַיִּקְרָעֵם, וְגַם כָּל הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ. וַיִּסְפְּדוּ וַיִּבְכּוּ וַיָּצֻמוּ עַד הָעָרֶב, עַל שָׁאוּל - זֶה נָשִׂיא, וְעַל יְהוֹנָתָן בְּנוֹ - זֶה אַב בֵּית דִּין, וְעַל עַם יְיָ וְעַל בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי נָפְלוּ בֶּחָרֶב - זוֹ שְׁמוּעָה רָעָה[24].

24) ואין לדחות, שלא קרע דוד אלא על כל הצרות כולן, שהתרגשו ובאו עליו כאחת, שהרי "על - על" הפסיק העניין, לומר, שעל כל צרה מהן, חייבים לקרוע (מועד קטן שם). מדברי רבינו נראה שאינו חייב לקרוע אלא אם נהרג רוב הציבור, אולם דעת הרמב"ן וה"נמוקי יוסף" שם, אם נקבץ רוב הציבור למלחמה, ונשמע שניגף לפני האוייב ואפילו לא נהרג אלא המיעוט, חייבים לקרוע. וכן ביורה דעה סימן שמ סעיף לו, והוא הדין אם הלכו בשבי (יורה דעה שם).

ז. וּמִנַּיִן שֶׁקּוֹרְעִין עַל בִּרְכַּת הַשֵּׁם? שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּבֹא אֶלְיָקִים בֶּן חִלְקִיָּהוּ אֲשֶׁר עַל הַבַּיִת וְשֶׁבְנָא הַסֹּפֵר וְיוֹאָח בֶּן אָסָף הַמַּזְכִּיר אֶל חִזְקִיָּהוּ קְרוּעֵי בְגָדִים[25]. אֶחָד הַשּׁוֹמֵעַ וְאֶחָד הַשּׁוֹמֵעַ מִפִּי שׁוֹמֵעַ חַיָּבִין לִקְרֹעַ[26].

25) על דברי החירוף והגידוף של רבשקה שליחו של סנחריב מלך אשור באמרו: "מי בכל אלהי הארצות אשר הצילו את ארצם מידי, כי יציל ה' את ירושלים מידי" (שם לה). 26) שכן כתוב (שם יט, א) "ויהי כשמוע המלך חזקיהו (דברי רבשקה, מפי אליקים וחביריו) ויקרע את בגדיו" (מועד קטן כו, א), והשווה הלכות עבודה זרה פרק ב, הלכה י: "והוא שישמענה מישראל... אבל השומע מפי הגוי אינו חייב לקרוע; ולא קרעו אליקים ושבנא, אלא מפני שרבשקה היה ישראל מומר", ומקורו בסנהדרין ס, א.

ח. וְהָעֵדִים אֵין חַיָּבִין לִקְרֹעַ כְּשֶׁיָּעִידוּ בְּבֵית דִּין[27], שֶׁכְּבָר קָרְעוּ בְּשָׁעָה שֶׁשָּׁמְעוּ[28].

27) על ברכת המגדף. 28) מפי המגדף (שם). וכן הכתוב אומר: "ויקרע את בגדיו" - חזקיה קרע, והם לא קרעו. וראה הלכות עבודה זרה פרק ב, הלכה ח.

ט. וּמִנַּיִן שֶׁקּוֹרְעִין עַל סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁנִּשְׂרַף? שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי כִּקְרוֹא יְהוּדִי שָׁלֹשׁ דְּלָתוֹת וְאַרְבָּעָה וְגוֹמֵר, עַד תֹּם כָּל הַמְּגִלָּה עַל הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל הָאָח[29], וְלֹא פָּחֲדוּ וְלֹא קָרְעוּ אֶת בִּגְדֵיהֶם הַמֶּלֶךְ וְכָל עֲבָדָיו. מִכְּלָל שֶׁחַיָּבִין לִקְרֹעַ. וְאֵין חַיָּבִין לִקְרֹעַ אֶלָּא עַל סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁנִּשְׂרַף בִּזְרוֹעַ[30], כַּמַּעֲשֶׂה שֶׁהָיָה[31]. וְחַיָּב לִקְרֹעַ שְׁתֵּי קְרִיעוֹת: אַחַת עַל הַגְּוִיל[32] וְאַחַת עַל הַכְּתָב. שֶׁנֶּאֱמַר: אַחֲרֵי שְׂרֹף הַמֶּלֶךְ אֶת הַמְּגִלָּה וְאֶת הַדְּבָרִים[33].

29) מועד קטן כו, א, כיוון שקראו לפני המלך יהויקים בן יאשיהו, את הפסוק שבמגילת איכה (א, ה) "היו צריה לראש... כי ה' הוגה על רוב פשעיה" - מיד קדר כל אזכרות שבה ושרפן באש. 30) בכוח ובזדון, שיש כאן חילול השם, פרט אם פרצה דליקה ואינו יכול להציל ונשרף ספר תורה, שאין כאן חילול השם. 31) על ידי שריפת יהויקים. והוא הדין הרואה תפילין, או אפילו מגילה אחת מן הנביאים, או מן הכתובים, שנשרפה, חייב לקרוע (יורה דעה שם סעיף לז). וכן כשנקרע או נמחק בזרוע - חייב לקרוע (ש"ך סעיף קטן נו). 32) הקלף המקיף את הכתב. 33) מועד קטן שם.

י. וּמִנַּיִן שֶׁקּוֹרְעִין עַל עָרֵי יְהוּדָה וְעַל יְרוּשָׁלַיִם וְעַל הַמִּקְדָּשׁ שֶׁחָרְבוּ? שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּבֹאוּ אֲנָשִׁים מִשְׁכֶּם וּמִשִּׁילֹה וּמִשֹּׁמְרוֹן שְׁמֹנִים אִישׁ מְגֻלְּחֵי זָקָן[34] וּקְרֻעֵי בְגָדִים[35].

34) ומפרש רש"י שם: כשיצאו מביתם לא ידעו בחורבן הבית, ובדרך שמעו וקרעו בגדיהם וגילחו זקנם. 35) ובהלכות תענית פרק ה הלכה ט"ז כותב רבינו: ראה ירושלים בחורבנה, אומר: ציון מדבר הייתה וגו' (ישעיה סד, ט); בית המקדש בחורבנו, אומר: בית קדשנו ותפארתנו וגו' (שם, י) וקורע", ומקורו במועד קטן שם.

יא. כָּל מִי שֶׁעָמַד עִם הַמֵּת בִּשְׁעַת יְצִיאַת נִשְׁמָתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ קְרוֹבוֹ - חַיָּב לִקְרֹעַ[36]. וְכֵן אָדָם כָּשֵׁר[37] שֶׁמֵּת - הַכֹּל חַיָּבִין לִקְרֹעַ עָלָיו[38], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ חָכָם. וְקוֹרְעִין טֶפַח כִּשְׁאָר הָאֲבֵלִים[39]. אֲבָל חָכָם[40] שֶׁמֵּת - הַכֹּל קְרוֹבָיו[41], וְהַכֹּל קוֹרְעִין עָלָיו עַד שֶׁמְּגַלִּין אֶת לִבָּם[42], וְחוֹלְצִין מִיָּמִין[43]. וּבֵית מִדְרָשׁוֹ שֶׁל אוֹתוֹ חָכָם בָּטֵל כָּל שִׁבְעָה[44]. וּכְבָר נָהֲגוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים בְּכָל מָקוֹם לִקְרֹעַ זֶה עַל זֶה טֶפַח, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן שָׁוִין וְאֵין אֶחָד מֵהֶם מְלַמֵּד אֶת חֲבֵרוֹ[45].

36) מועד קטן שם. "למה זה דומה לספר תורה שנשרף שחייב לקרוע" ומפרש רש"י: התורה קרוייה נר שנאמר: כי נר מצוה ותורה אור, ונשמה נקראת נר, ככתוב: נר ה' נשמת אדם. ובשבת קה, ב מפרש רש"י: "אף נשמת ישראל הניטלת דומה לו (=לספר תורה), שאין לך ריק בישראל שאין בו תורה ומצוות". ולדעת רבי מאיר מרוטנברג, הובאה בכסף משנה, חייבים לקרוע אפילו על אדם רשע, חוץ מעל מומר לעבודה זרה, או עובר על אחת מכל המצוות שבתורה להכעיס, שנחשב כמומר. 37) שאינו חשוד על שום עבירה, ולא על שום ביטול מצוה ואין שמועתו רעה, אף על פי שאינו גדול בתורה (לשון היורה דעה שם סעיף ו). 38) אפילו שלא במעמד יציאת נשמתו. 39) מועד קטן שם. 40) ממונה על העיר שמבקשים ממנו הוראה (רש"י שם כב, ב). 41) כקרוביו. 42) כדין קריעה על אביו ואמו, ראה לעיל פרק ח, הלכה ג, בניגוד ל"אדם כשר" שאין קורעים עליו אלא טפח. 43) חליצת כתף המפורשת לעיל שם, ולא ביאר רבינו שם בדין: חולץ לאביו, אם מימין, או משמאל, כדין אב בית דין המבואר להלן הלכה י"ד, וכנראה שהכל תלוי ברצון הבן, שאם רצה חולץ משמאל ואפילו אם רצה לחלוץ שתי הידיים מכאן ומכאן כדין נשיא, ראה להלן הלכה ט"ו - חולץ (רדב"ז). 44) לפי שמספידים אותו, ואין עוסקים בתורה בבית מדרשו, שלא יתעצלו בהספדו (רמב"ן). ואחר ההספד אין תלמידיו מתקבצים בבית מדרשו, אלא מתחברים שניים שניים ולומדים בבתיהם (יורה דעה סימן שדמ סעיף יח). 45) בבא מציעא לג, א ומפרש רש"י: לפי שהיו יושבים בבית המדרש יחד, ומקשים ומפרקים זה לזה, וכולם למדים זה מזה. נמצאו ארבע חלוקות הן: רבו מובהק, מפורש לעיל הלכה ב. ורבו שאינו מובהק, שלא למד רוב חכמתו ממנו, דינו מבואר בהלכות תלמוד תורה פרק ה, הלכה ט שאינו קורע עליו אלא טפח, כשם שהוא קורע על כל המתים. חכם שהוא גדול ממנו, שקורע עליו מצד הדין כמבואר לפנינו. ותלמידי חכמים השווים זה לזה בתורתם, אינם קורעים אלא מחמת מנהג (רדב"ז).

יב. כָּל הַקּוֹרְעִים עַל הֶחָכָם שֶׁמֵּת, כֵּיוָן שֶׁהֶחֱזִירוּ פְּנֵיהֶן מֵאַחוֹרֵי הַמִּטָּה שׁוֹלְלִין[46]. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁהַקּוֹרֵעַ עַל הֶחָכָם - מְאַחֶה לְמָחָר[47]; שֶׁאֲפִלּוּ רַבּוֹ[48] שֶׁמֵּת - אֵין מִתְאַבֵּל עָלָיו אֶלָּא יוֹם אֶחָד בִּלְבַד, אוֹ יוֹם מִיתָה אוֹ יוֹם שְׁמוּעָה[49]. וְכֵן יֵרָאֶה לִי, שֶׁהַקּוֹרֵעַ עַל הַנָּשִׂיא וְכֵיוֹצֵא בּוֹ - שׁוֹלֵל לְמָחָר[50], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְאַחֶה עֲלֵיהֶם לְעוֹלָם.

46) מועד קטן כה, א. 47) ולדעת הרמב"ן מותר לו לאחות אפילו בו ביום. אולם דעת רבינו, הואיל ואמרו שם: כיוון שהחזיר פניהם... שוללים" הרי שלא התירו אלא לשלול, ולא לאחות באותו יום. 48) רבו מובהק. 49) שם עמוד ב. ולדעת הרמב"ן מתאבל עליו בחליצת נעל ושאר דיני אבלות. וביורה דעה רמב סעיף כה מסיים: "מקצת יום המיתה או מקצת יום השמועה", ודין רבו שאינו מובהק, נראה שהוא כ"חכם שמת" ואף על פי שהתלמיד גדול ממנו בחכמה ואין הגדול קורע על הקטן ממנו? כיוון שלימדו תורה חייב לקרוע עליו ומאחה למחר (רדב"ז בדעת רבינו). 50) בניגוד לקורע על קרוביו, שאינו שולל אלא לאחר שבעה ימים, ראה לעיל הלכה א. וכן אמרו בירושלמי

מועד קטן פרק ג, הלכה ז לעניין רבו מובהק: "הורה רב יסא לשלול למחר".

יג. חָכָם שֶׁבָּאָה שְׁמוּעָתוֹ שֶׁמֵּת - אֵין קוֹרְעִין עָלָיו אֶלָּא בִּשְׁעַת הֶסְפֵּדוֹ, וְזֶהוּ כְּבוֹדוֹ[51]. וְשׁוֹלֵל בּוֹ בַּיּוֹם, וּמְאַחֶה לְמָחָר[52].

51) מועד קטן כה, א "חכם כבודו בהספדו". וכל זה כשהספדו בתוך שלושים לקבורתו, אבל לאחר שלושים אין קורעים אפילו בשעת הספדו (ש"ך ליורה דעה סימן שמ סעיף קטן יד). 52) כמבואר בהלכה הקודמת.

יד. אַב בֵּית דִּין שֶׁמֵּת - הַכֹּל קוֹרְעִין עָלָיו, וְחוֹלְצִין מִשְׁמֹאל[53], וְכָל בָּתֵּי מִדְרָשׁוֹת שֶׁבְּעִירוֹ בְּטֵלִין[54]. וּבְנֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת נִכְנָסִין לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וּמְשַׁנִּין אֶת מְקוֹמָן: הַיּוֹשְׁבִין בְּדָרוֹם יֵשְׁבוּ בְּצָפוֹן, וְהַיּוֹשְׁבִים בְּצָפוֹן יֵשְׁבוּ בְּדָרוֹם[55].

53) וחליצת שמאל עדיפה מימין, שהיא מגלה את לבו (רדב"ז לעיל הלכה י"א). 54) מלימוד תורה, כדי שיהיו פנויים להתעסק בהספדו (רמב"ן). 55) מועד קטן כב, ב.

טו. נָשִׂיא שֶׁמֵּת - הַכֹּל קוֹרְעִין עָלָיו, וְחוֹלְצִין שְׁתֵּי הַיָּדַיִם מִכָּאן וּמִכָּאן[56], וּבְכָל בָּתֵּי מִדְרָשׁוֹת[57] בְּטֵלִים. וּבְנֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת נִכְנָסִין בְּשַׁבָּת לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְקוֹרְאִין שִׁבְעָה[58]. וְלֹא יְטַיְּלוּ בַּשּׁוּק, אֶלָּא יוֹשְׁבִין מִשְׁפָּחוֹת מִשְׁפָּחוֹת דָּוִים[59] כָּל הַיּוֹם[60].

56) שם. 57) ובכתב יד תימן וכן בדפוס רומי ר"מ: וכל בתי מדרשות וכו'. ובשולחן ערוך יורה דעה סימן שדמ סעיף יח: "כל בתי מדרשות שבכל מקום שמספידים אותו בטלים". 58) בתורה. אבל אין מתפללים שם לגמרי אלא בבית האבל. והוא הדין ביום שני וחמישי קוראים בתורה בבית הכנסת, וכל אנשי אותה עיר מתפללים בבית האבל (כסף משנה וכן ביורה דעה שם). 59) כואבים ומצטערים. 60) מועד קטן כג, א ושם הנוסח: "יושבים ודומים". וגירסת רבינו כגירסת הרי"ף שם: "יושבים ודוים". ובטור שם כתב בשם רבינו האי גאון: "חכם ואלוף וגאון מכניסים אותו לבית הכנסת ומניחים המיטה במקום שהיה דורש, וסופדים התלמידים וקהל ישראל, וכשמוציאים המיטה סופדים אותו עד לבית הקברות" וכו'.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) דיני אבלות בשבת; ואם השבת עולה למניין האבילות. דין אבילות ברגלים ובראש השנה ויום הכיפורים. ביטול האבילות לקובר את מתו קודם הרגל. דין האבילות ביום טוב שני של גלויות, ואם עולה למניין שבעה.

א. הַשַּׁבָּת עוֹלָה לְמִנְיַן אֲבֵלוּת[2]. וְאֵין אֲבֵלוּת בְּשַׁבָּת אֶלָּא בִּדְבָרִים שֶׁבְּצִנְעָה, כְּגוֹן עֲטִיפַת הָרֹאשׁ[3] וְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה וּרְחִיצָה בְּחַמִּין[4]; אֲבָל דְּבָרִים שֶׁבְּגָלוּי - אֵינוֹ נוֹהֵג בָּהֶן אֲבֵלוּת, אֶלָּא לוֹבֵשׁ מִנְעָלָיו[5], וְזוֹקֵף אֶת הַמִּטָּה[6], וְנוֹתֵן שָׁלוֹם לְכָל אָדָם[7]. וְאִם יֵשׁ לוֹ בֶּגֶד - מַחֲלִיף, וְלֹא יִלְבַּשׁ בֶּגֶד[8] קָרוּעַ בְּשַׁבָּת, אֲפִלּוּ עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ[9]. וְאִם אֵין לוֹ לְהַחֲלִיף - מַחֲזִיר אֶת הַקֶּרַע לְאַחֲרָיו[10].

2) מצטרפת למנין שבעה (מו"ק יט, א), שהרי נוהג בה אבילות בדברים שבצנעה, כבסמוך. בניגוד לרגל שאין אבילות נוהגת בה כלל, ולפיכך אינה עולה לו כלל, כמבואר להלן ה"ח. 3) שחייב לכסות את ראשו עד לפיו, כמבואר לעיל פ"ה הי"ט, והואיל ואינו חייב בעטיפת הראש אפילו בימי החול - בפני אחרים, אלא בינו לבין עצמו, כמו ששנינו במס' שמחות פ"י: "בא לעמוד בשורה, מגלה את ראשו. יצא חוץ לשורה, מכסה את ראשו ונכנס לביתו. באו אחרים לנחמו, הרי זה מגלה את ראשו ופוטרים", נמצא שכל עטיפת הראש אינה אלא בצנעה, ולפיכך מכסה גם בשבת (רדב"ז). 4) רחיצת ידים ורגלים, וכגון שהוחמו בערב שבת, שאם הוחמו בשבת, אסור לרחוץ בהם משום שבת (מו"ק כד, א וב'נמוקי יוסף' שם). 5) ואע"פ שבגמרא שם אמרו: נעילת הסנדל בשבת רשות, שאפילו אינו נועל, אין זה נראה כאבל - שמא בימי התלמוד היו נוהגים לילך יחף, אבל בימי רבינו לא הלכו יחפים אלא האבל בלבד, ולפיכך אם ילך יחף בשבת - יהא נראה לכל שנוהג בה אבילות (כסף־משנה). 6) שהיתה כפויה בימי האבל, ראה לעיל פ"ה הי"ח. 7) ירושלמי שם פ"ג, ה"ה: "מקום שנהגו לשאול בשלום אבלים בשבת - שואלים" - וכיון ששואלים בשלומם, מכאן שהם משיבים שלום לכל שואליהם. שוב אמרו שם: רבי הושעיה הגדול, הלך למקום אחד, ראה אבלים בשבת ואמר: "איני יודע מנהג מקומכם, אלא שלום עליכם, כמנהג מקומנו". 8) שאינו קרוע. 9) ראה לעיל פ"ח ה"ג, שעל אביו ואמו אם החליף בגד אחר, חייב לקרוע כל שבעה. 10) שבית צואר שלהם היה מתוקן, כדי שיוכל להפוך חלוקו מה שלפנים לאחור (מו"ק כד, א וברש"י לרי"ף שם). וכל זה מפני כבוד השבת, שאין אבילות נוהגת בה בפרהסיא, כמו שאמרו בירושלמי שם ה"ה: "ברכת ה' היא תעשיר (משלי י, כב) - זו ברכת שבת (=שנאמר בה: ויברך אלקים את יום השביעי); ולא יוסיף עצב עמה - זו אבילות, ככתוב (שמואל־ב יט, ג) נעצב המלך על בנו" - מכאן שאין אבילות בשבת. ובכל זאת דברים שבצנעה נוהגים בה, מפני שלא כתוב בה: שמחה, אבל ברגל אין אבילות נוהגת בה כלל, שנאמר בה: ושמחת בחגך ('תוספות' למו"ק כג, ב ד"ה מאן דאמר).

ב. מֵאֵימָתַי זוֹקְפִים אֶת הַמִּטּוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת? מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה. וְאַף עַל פִּי כֵן, לֹא יֵשֵׁב עָלֶיהָ עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִשְׁתַּיֵּר לוֹ אֶלָּא יוֹם אֶחָד, חוֹזֵר וְכוֹפֶה אוֹתָן בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת[11].

11) עד למחרת בבוקר, שמקצת היום ככולו, כמבואר לעיל פ"ו הי"ב (שם כז, א).

ג. הָרְגָלִים, וְכֵן רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים - אֵין דָּבָר מִדִּבְרֵי אֲבֵלוּת נוֹהֵג בָּהֶן[12]. וְכָל הַקּוֹבֵר אֶת מֵתוֹ אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת קֹדֶם הָרֶגֶל אוֹ קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים - בָּטְלָה מִמֶּנּוּ גְּזֵרַת שְׁבָעָה[13]. נִמְצָא מוֹנֶה לְאַחַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים[14] שְׁלֹשָׁה

1 **וְעֶשְׂרִים יוֹם**[15], **וּלְאַחַר הַפֶּסַח - שִׁשָּׁה עָשָׂר יוֹם;**
2 **שֶׁהֲרֵי בָּטְלָה גְּזֵרַת שִׁבְעָה, וְשִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג - הֲרֵי**
3 **אַרְבָּעָה עָשָׂר. וְכֵן אִם קָבַר קֹדֶם עֲצֶרֶת**[16] **- מוֹנֶה**
4 **אַחֲרֶיהָ שִׁשָּׁה עָשָׂר יוֹם; אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹם אֶחָד**
5 **- הֲרֵי הִיא רֶגֶל וְעוֹלָה לְשִׁבְעָה יָמִים**[17].

12) ואפילו דברים שבצנעה, וכלשון רבינו לקמן ה"ח: "לא חלה עליו אבילות כלל". ואע"פ שאמרו (כתובות ד, א): "אע"פ שאמרו אין אבלות במועד, אבל דברים של צנעא נוהג" - גירסת רבינו שם: בשבת, ולא: במועד, וכן גירסת 'בעל המאור' שם. וביו"ד סי' שצט סעיף א פוסק שדברים שבצנעה נוהג בהם אבילות אפילו ברגל, וכגירסת הגמרא בכתובות שלפנינו. וכן בירושלמי מו"ק פ"ג, ה"ה. וראה ב'תוספות' למו"ק יט, ב ד"ה דלא נוהגין. 13) מו"ק יט, א "רגלים מפסיקים", ורבן גמליאל אומר: "ראש השנה ויום הכיפורים כרגלים". וראה שם כ, א "אפילו יום אחד, ואפילו שעה אחת". ובירושלמי שם נימקו: "אפשר לשבעה בלא רגל (=ולפיכך היא מפסקת), אבל אי־אפשר לשבעה בלא שבת". ואם השבת תפסיק כמו רגל, לא תמצא לעולם אבילות שבעה. 14) אם קבר מתו לפני יום הכיפורים.
15) להשלים גזירת שלשים. ואין אומרים: ראש השנה הפסיק גזירת שבעה, ויוהכ"פ שלאחריו יפסיק גזירת שלשים. או כשקבר מתו לפני יוהכ"פ ובטלה ממנו גזירת שבעה, יבוא חג הסוכות ויבטל גזירת שלשים, כמבואר בסמוך ה"ה? כי אין עושים שתי הפסקות באבילות אחת, הואיל ולא מנה שבעה ימי אבילות כדרכה, בגלל הפסקת הרגל הראשון, מעתה עליו למנות כרגיל גזירת שלשים לפחות (כסף־משנה ע"פ הראב"ד, הובא בראי"ש למו"ק פ"ג אות כח). והראב"ד קורא: "שיבוש יש כאן", שהרי יום אחד לפני ראש השנה הרי הוא כשבעה, וראש השנה עצמו שבעה, הרי כאן ארבעה עשר יום ולא נשארו לגזירת שלשים אלא ששה עשר יום! ואמנם במו"ק כד, ב פוסק כך רב פפא, אולם רבינו סובר כרבי אושעיא שם, שדוקא עצרת (חג השבועות) נמנית כשבעה, שיש לה תשלומין כל שבעה (שאם לא הביא קרבנות חגיגתו ביום הראשון, מביא והולך כל שבעה), אבל ראש השנה ויוהכ"פ, שאין טעם זה שייך בהם, שאין חוגגים בהם כלל, אינם נמנים כשבעה, ודי להם שיפסיקו גזירת שבעה או שלשים כרגלים (לחם־משנה). 16) דינה כרגל של פסח או של סוכות העולה לשבעה ימים. 17) שנאמר (דברים טז, טז) "בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות" - מה חג המצות יש לו תשלומין כל שבעה (=שאם לא חג והביא קרבנות החג ביו"ט, הראשון חוגג את כל הרגל), אף חג השבועות יש לו תשלומין כל שבעה (מו"ק כד, ב). ובשו"ע יו"ד סי' שצט סעיף ו פוסק, שראש־השנה ויוהכ"פ דינם כשלש רגלים לבטל האבילות. ואם נהג שעה אחת לפני ראש השנה, בטלה ממנו גזירת שבעה, ויוהכ"פ מבטל גזירת שלשים, ואחרי יום הכיפורים אינו מונה כלום, כמבואר שם סעיף ט, באופן שעושים שתי הפסקות אפילו באבילות אחת, ולא כדעת הראב"ד, שהוזכרה לעיל אות יד.

6 **ד. קָבַר אֶת מֵתוֹ קֹדֶם חַג הַסֻּכּוֹת - מוֹנֶה אַחַר הֶחָג**
7 **תִּשְׁעָה יָמִים בִּלְבַד; שֶׁהֲרֵי שְׁמִינִי עֲצֶרֶת רֶגֶל בִּפְנֵי**
8 **עַצְמוֹ, וְנִמְצָא יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן מַפְסִיק שִׁבְעָה,**
9 **וְשִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג, וּשְׁמִינִי שֶׁל חַג רֶגֶל אֶחָד - הֲרֵי**
10 **אֶחָד וְעֶשְׂרִים יוֹם**[18].

18) מו"ק שם.

11 **ה. הַקּוֹבֵר אֶת מֵתוֹ שִׁבְעַת יָמִים קֹדֶם רֶגֶל מִן**
12 **הָרְגָלִים אוֹ קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים - בָּטְלָה**
13 **גְּזֵרַת שְׁלֹשִׁים**[19]. **וּמֵתָּר לְסַפֵּר וּלְכַבֵּס בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב**
14 **אוֹ בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים**[20], **שֶׁמִּקְצָת הַיּוֹם כְּכֻלּוֹ**[21],
15 **וְאֵינוֹ מוֹנֶה לְאַחֲרֵיהֶם כְּלוּם. וְאִם עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ**
16 **הוּא מִתְאַבֵּל, אֲפִלּוּ מֵתוּ קֹדֶם הָרֶגֶל שְׁלֹשִׁים יוֹם -**
17 **אֵינוֹ מְגַלֵּחַ עַד שֶׁיְּשַׁלַּח פֶּרַע**[22] **אוֹ עַד שֶׁיִּגְעֲרוּ בּוֹ**
18 **חֲבֵרָיו, וְאֵין הָרְגָלִים מַפְסִיקִין דָּבָר זֶה**[23].

19) שם יט, כ. 20) אחר תפילת מנחה לפני שקיעת החמה (רדב"ז). 21) ועולה לכאן ולכאן, נחשב כשביעי וכשמיני, והרי הוא כאילו נהג גזירת שלשים בקצת אותו יום (שם וברש"י). 22) יגדל שיער ארוך יותר מדאי, ראה לעיל פ"ו. 23) ירושלמי שם פ"ג, ה"ח: "כל דבר שהוא תלוי בשבעה ושלשים - הרגל מפסיק. ברם כאן, עד שישלח פרע, או עד שיגערו בו חבריו". וראה ב'תוספות' למו"ק כב, ב ד"ה עד שיגערו.

19 **ו. חָל שִׁשִּׁי שֶׁלּוֹ בְּעֶרֶב הָרֶגֶל, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר**
20 **חֲמִישִׁי אוֹ שְׁלִישִׁי - אֵינוֹ מְגַלֵּחַ, וְלֹא בָּטְלָה מִמֶּנּוּ**
21 **אֶלָּא גְּזֵרַת שִׁבְעָה בִּלְבַד**[24]. **וְאֵינוֹ מֻתָּר לִרְחֹץ וְלָסוּךְ**
22 **וְלַעֲשׂוֹת דָּבָר עַד שֶׁיִּכָּנֵס יוֹם טוֹב**[25]. **וְיוֹם טוֹב מַפְסִיק**
23 **שְׁאָר הַשִּׁבְעָה, וּלְאַחַר יוֹם טוֹב מַשְׁלִים כָּל שְׁלֹשִׁים**
24 **יוֹם מִיּוֹם הַמִּיתָה, וְאָסוּר בָּהֶן בְּכָל חֲמִשָּׁה דְּבָרִים**[26].

24) ועדיין הוא נוהג אבילות שלשים, שאסור לו להסתפר בהם, כמבואר לעיל פ"ו, ה"ג. 25) וביו"ט אינו נוהג אבילות כלל (מו"ק יט, ב): "הכל מודים כשחל שלישי שלו להיות ערב הרגל, שאסור ברחיצה עד הערב". ומפרש רש"י: ולערב רוחץ בצונן, או ימתין עד חולו של מועד וירחץ בחמין, ואע"פ שאמרו שם: "כשחל שלישי שלו" וכו' - כבר העיר הרי"ף שם: הוא הדין אפילו יום ששי, שהרי עדיין לא שלמה אבילות שלו. 26) המנויים לעיל פ"ו, ה"ב.

25 **ז. חָל שְׁבִיעִי שֶׁלּוֹ לִהְיוֹת בְּעֶרֶב הָרֶגֶל, וַהֲרֵי הוּא**
26 **שַׁבָּת**[27] **- בָּטְלָה מִמֶּנּוּ גְּזֵרַת שְׁלֹשִׁים. וּמֻתָּר לְגַלֵּחַ**
27 **בְּתוֹךְ הַמּוֹעֵד**[28], **שֶׁהֲרֵי אָנוּס הָיָה, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹ**
28 **לְגַלֵּחַ בְּשַׁבָּת**[29]. **וְכֵן מְגַלֵּחַ אַחַר עֲצֶרֶת**[30] **אוֹ אַחַר**
29 **רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁהֲרֵי בָּטְלָה גְּזֵרַת**
30 **שְׁלֹשִׁים, וְיֵשׁ לוֹ לְגַלֵּחַ בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה**[31].

27) שאסור לו להסתפר בה. 28) בחול המועד.
29) ואנוס מותר בגילוח במועד, כמבואר בהל' יו"ט, פ"ז הי"ד־יח (מו"ק יז, ב). 30) בשחל שביעי שלו בשבת, ערב

עצרת. 31) כאבא שאול, האומר (שם יט, ב) "מותר לגלח אחר הרגל".

ח. הַקּוֹבֵר אֶת מֵתוֹ בְּתוֹךְ הָרֶגֶל - לֹא חָלָה עָלָיו אֲבֵלוּת כְּלָל[32], וְאֵינוֹ נוֹהֵג אֲבֵלוּת בָּרֶגֶל. אֶלָּא לְאַחַר הָרֶגֶל מַתְחִיל לִמְנוֹת שִׁבְעָה, וְנוֹהֵג בָּהֶן כָּל דִּבְרֵי אֲבֵלוּת[33]. וּמוֹנֶה שְׁלֹשִׁים מִיּוֹם הַקְּבוּרָה[34], וְנוֹהֵג בִּשְׁאָר הַשְּׁלֹשִׁים בְּכָל גְּזֵרוֹת שְׁלֹשִׁים.

32) אפילו בדברים שבצנעה, כמבואר לעיל אות יא. וכמו שכתבו ה'תוספות' במו"ק כג, ב ד"ה מאן דאמר: שברגל נאמר: "ושמחת בחגך" ואין להתאבל בה כלל. 33) שם כ, א, אלא שמלאכתו נעשית ע"י אחרים, כמבואר שם. וכן ביו"ד סי' שצט סעיף ב: "ולכשיכלו שבעה למיתת המת, אע"פ שעדיין לא כלו שבעת ימי האבילות, מלאכתו נעשית ע"י אחרים בבתיהם". 34) שם.

ט. הַמְּקוֹמוֹת שֶׁעוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים[35] - מוֹנֶה הַשִּׁבְעָה מִיּוֹם טוֹב שֵׁנִי הָאַחֲרוֹן[36], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג אֲבֵלוּת[37]. הוֹאִיל וּמִדִּבְרֵיהֶם הוּא - עוֹלֶה לוֹ מִן הַמִּנְיָן[38], וּמוֹנֶה אַחֲרָיו שִׁשָּׁה יָמִים בִּלְבַד. וּמוֹנֶה שְׁלֹשִׁים יוֹם מִיּוֹם הַקְּבוּרָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[39].

35) המקומות הרחוקים מארץ ישראל, שאין שלוחי בית־דין מגיעים אליהם, היו עושים שני ימים מפני הספק, לפי שאינם יודעים יום שקבעו בו בית־דין את החודש איזה יום הוא, מלשון רבינו בהל' קידוש החודש, פ"ג הי"א. 36) קדושתו אינו אלא מדרבנן, שמן התורה אינו קדוש אלא היום הראשון בלבד, וביחוד בזמננו, שאנו בקיאים בקביעת החודש. ראה שם פ"ה ה"ו. 37) אם קברו המת בימים שלפניו, אבל אם קברוהו ביום־טוב שני, דינו יתבאר בסמוך ה"י. 38) רי"ף למו"ק, פ"ג דף רפט. 39) לעיל ה"ח.

י. הַקּוֹבֵר אֶת מֵתוֹ בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי, שֶׁהוּא יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן[40], אוֹ בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁל עֲצֶרֶת[41] - נוֹהֵג בּוֹ אֲבֵלוּת. הוֹאִיל וְיוֹם טוֹב שֵׁנִי מִדִּבְרֵיהֶם, וַאֲבֵלוּת יוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל תּוֹרָה[42] - יְדֻחֶה עֲשֵׂה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[43] מִפְּנֵי עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה[44]. אֲבָל אִם קָבַר בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה - אֵינוֹ נוֹהֵג בּוֹ אֲבֵלוּת; שֶׁשְּׁנֵיהֶן כְּיוֹם אָרוֹךְ הֵן[45], מִטַּעַם שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ[46].

40) של פסח או סוכות, בניגוד ליו"ט שני של התחלת החג, שאינו נוהג בו אבילות, כלעיל ה"ח. 41) חג השבועות, שאין לו אלא שני ימים ובחוץ לארץ. 42) ראה לעיל פ"א, ה"א. 43) שמחת החג של יו"ט שני. 44) האבילות, ככתוב (ויקרא י, יט) "ואכלתי חטאתי היום הייטב בעיני ה'" (רי"ף שם). "יבוא עשה דיחיד, (=האבל) וידחה עשה דרבנן". וכל זה בששה מתים שמתאבל עליהם מדין תורה, אבל אלה שהוסיפו עליהם מדבריהם, כגון אשתו, או אחיו מאמו (ראה לעיל פ"ב, ה"א) - אין מתאבלים עליהם ביו"ט שני, שהרי אין בהם 'עשה' של תורה, יבוא 'עשה' של רבים (=רגל) מדבריהם, וידחה 'עשה' של יחיד מדבריהם (כסף־משנה בשם הרמב"ן). 45) ודינו כיו"ט ראשון.

46) פ"ה, ה"ח: "הואיל והיו עושים אותו שני ימים, ואפילו בזמן הראיה, התקינו שיהיו עושים - אפילו בני ארץ ישראל - אותו תמיד שני ימים, בזמן הזה שקובעים על החשבון". והטעם, שעשו אותו שני ימים אפילו בזמן הראיה, לפי שלא ידעו יום שקבעו בו בית־דין את החודש, שאין השלוחים יוצאים ביום־טוב (שם ה"ז), וראה ביצה ד, ב "נולדה בזה אסורה בזה", שכיום אחד ארוך הם, וכן בהל' יו"ט, פ"א הכ"ד. ולדעת הרדב"ז, אין יו"ט שני של ראש השנה עולה לו למנין שבעה, שהרי כיום אחד ארוך הוא, ודינו כיו"ט ראשון. ובשו"ע יו"ד סי' שצט סעיף יג פסק, שנוהגים לא להתאבל בשום יו"ט שני של גלויות על שום מת, אפילו הוא יום מיתה וקבורה, שסוברים כדעת האומרים שאין שום אבילות מן התורה, "וכן המנהג פשוט ואין לשנות".

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) דיני אבילות בחול המועד. אבילות והספד בחנוכה ובפורים ובראשי חדשים. שלא לעורר אבל על המת, שלושים יום קודם לחג. שבעת ימי המשתה לנישואי חתן וכלה דינם כרגל. חתן שהכין כל צרכי סעודת נשואיו, ומת לו מת קודם שייכנס לחופה - מה דינו.

א. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אֲבֵלוּת בַּמּוֹעֵד[2], קוֹרֵעַ עַל מֵתוֹ בַּמּוֹעֵד וְחוֹלֵץ כְּתֵפוֹ[3]. וּמַבְרִין אֶת הָאֲבֵלִים לֶחֶם[4] בַּמּוֹעֵד[5]. כָּל אֵלּוּ בְּחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד; אֲבָל בְּיוֹם טוֹב, אֲפִלּוּ בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי[6] - אֵין קוֹרְעִין וְלֹא חוֹלְצִין וְלֹא מַבְרִין.

2) שנאמר (דברים טז, יד) "ושמחת בחגך", ואין 'עשה' של אבילות יחיד דוחה 'עשה' של רבים (מועד קטן יד, ב), וראה לעיל פ"י, ה"ח. 3) מוציא זרועו מן החלוק עד שיתגלה כתיפו וזרועו, כלשון רבינו לעיל פ"ח, ה"ג. 4) מאכילים אותם משל אחרים, שהאבל אסור לאכול ביום הראשון לאבלו משלו, ראה לעיל פ"ד, ה"ט. 5) מו"ק כד, ב. 6) שאינו אלא מדבריהם, ראה לעיל פ"י ה"ט, ובביאורנו. ואע"פ שאמרו (ביצה ו, א): יו"ט שני לגבי מת כחול עשאוהו חכמים - אין זה אלא בצרכי המת עצמו, כגון לקברו או לתפור לו תכריכין, אבל הקריעה היא צרכי החיים של המתאבלים (ר"ן שם, וכן ברדב"ז). ואם מת ונקבר ביו"ט, אין לקרוע בחול המועד עד אחרי יו"ט כשיתחיל להתאבל, שחול־המועד אינו שעת חימום, ולא שעת שמועה, ומכיון שנדחית הקריעה ביו"ט, תידחה עד זמן האבל, שהוא לאחר החג (משנה־למלך, וכן ב"מגן אברהם" או"ח סי' תקמז ס"ק ג). והשווה הל' יו"ט, פ"ו הכ"ג.

ב. אֵין קוֹרְעִין בַּמּוֹעֵד וְלֹא חוֹלְצִין אֶלָּא הַקְּרוֹבִים שֶׁחַיָּבִין בְּאֵבֶל[7], אוֹ הַקּוֹרֵעַ וְהַחוֹלֵץ עַל הֶחָכָם[8] אוֹ עַל אָדָם כָּשֵׁר[9], אוֹ מִי שֶׁהָיָה עוֹמֵד בִּשְׁעַת יְצִיאַת נִשְׁמָה[10]. וּמַבְרִין הַכֹּל[11] עַל הֶחָכָם בַּמּוֹעֵד לְתוֹךְ הָרְחָבָה[12], כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּבְרִין אֶת הָאֲבֵלִים[13]; שֶׁהַכֹּל אֲבֵלִים עָלָיו[14].

7) פרט לאלה שאינם חייבים לקרוע, ורוצים לקרוע מפני הכבוד, שאסורים (מו"ק כד, ב). 8) הממונה על העיר

ומבקשים ממנו הוראה (רש"י שם כב, ב). 9) שאינו חשוד על שום עבירה ולא על שום ביטול מצוה, אע"פ שאינו גדול בתורה (לשון השו"ע יו"ד סי' שמ, סעיף ו). 10) ואפילו אינו אדם כשר, ועל כל אלה חייבים לקרוע וקורעים במועד, כמבואר במו"ק כה, א. והשווה לעיל פ"ט, הי"א. וראה ביו"ד סי' תא סעיף ג "שמע שמועה קרובה (=תוך שלושים יום למיתתו) בחול המועד - חייב לקרוע". 11) את הכל. וכל אחד מאכיל את חבירו ומחליף סעודתו עמו, כמו שמצינו ברבה ורב יוסף (מו"ק כז, ב) שהיו מחליפים סעודותיהם זה לזה. 12) ככר העיר. 13) על מות קרובם, שהיו מברים אותם ברחבה, כמבואר בכתובות ח, ב וברש"י שם. 14) "שהכל כקרוביו" (מו"ק כה, א), והשווה לעיל פ"ט, הי"א.

1 **ג. כְּשֶׁמַּבְרִין אֶת הָאֲבֵלִים בַּמּוֹעֵד - אֵין מַבְרִין אֶלָּא**
2 **עַל מִטּוֹת זְקוּפוֹת[15]. וְאֵין אוֹמְרִין בִּרְכַּת אֲבֵלִים**
3 **בַּמּוֹעֵד[16], אֲבָל עוֹמְדִין בַּשּׁוּרָה[17] וּמְנַחֲמִין וּפוֹטְרִין[18].**
4 **וְאֵין מַנִּיחִין אֶת הַמִּטָּה[19] בָּרְחוֹב, שֶׁלֹּא לְהַרְגִּיל אֶת**
5 **הַהֶסְפֵּד[20]; שֶׁהַמּוֹעֵד אָסוּר בְּהֶסְפֵּד וּבְתַעֲנִית[21]. וְכֵן**
6 **אֵין מְלַקְּטִים עַצְמוֹת אָבִיו וְאִמּוֹ[22] בַּמּוֹעֵד, שֶׁאֵבֶל**
7 **הוּא לוֹ[23]; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שְׁאָר קְרוֹבִים[24]. וְכֵן אֵין**
8 **מַסְפִּידִין אֶת הַמֵּת בַּחֲנֻכָּה[25] וּבְפוּרִים[26] וְלֹא בְּרָאשֵׁי**
9 **חֳדָשִׁים[27], אֲבָל נוֹהֲגִין בָּהֶן כָּל דִּבְרֵי אֲבֵלוּת[28]. וּמֵתָר**
10 **לִסְפֹּד לִפְנֵי חֲנֻכָּה וּפוּרִים וּלְאַחֲרֵיהֶן[29].**

15) בניגוד לימי החול, שאין האבלים אוכלים אלא על מיטות כפויות לארץ, ראה לעיל פ"ד ה"ט, שביום הראשון לאבלו חייב האבל לישב על מיטה כפויה, ואילו במועד אוכל האבל על מיטה זקופה (שם כד, ב). שאין כפיית המיטה נוהגת במועד כלל ('נמוקי יוסף' שם), וראה ב'תוספות' שם כ, א ד"ה שכבר, שרש"י היה אומר: שאין עושים הבראה ברגל, הואיל ואין בה אבילות. 16) כשחזרו מהלוויה, עמדו כולם ברחוב, ועמד אחד ואמר ברכה מיוחדת לאבלים לנחמם, ומסיים בה: "בעל נחמות ינחם אתכם, ברוך מנחם אבלים" (כתובות ח, ב), וראה במגילה כג, ב וברש"י שם ד"ה אין אבלים (מו"ק כז, א). והואיל וברכה זו היא ברחבה, במקום פומבי ביותר, אין לאמרה בחול המועד (רדב"ז). 17) המלווים את המת, כשחוזרים מהקבורה, עומדים בשורה בצד בית הקברות לנחם האבלים, ראה לקמן פי"ג, ה"א. 18) את המנחמים לביתם, ולא ילכו לביתו של האבל (מו"ק שם). 19) שהמת מוטל עליה. 20) שם, ומטעם זה "אין מוליכים המת לבית־הקברות בחול־המועד עד שיהיה כל הקבר מתוקן ומזומן" (יו"ד סי' תא, סעיף א). 21) שהמועד כיו"ט, שחייב לשמוח בו (תענית יז, ב). 22) להוליכן למקום אחר לקברן בקברות אבותם. 23) צער יש לו בשעת לקיטתן (מו"ק ח, א). 24) שאינו שמח בהם כ"כ לקברם בקברות אבותם, ובוודאי יש לו צער בלקיטתן. וב'פרישה' ליו"ד סי' תג אות ח, מפרש: שעצמות שאר קרוביו ודאי אסור ללקט מפני שאינו חייב לכבדם. ובמס' שמחות פי"ב, שנינו: "כל שקורעים עליו בשעת מיתתו, קורעים עליו בשעת ליקוט עצמות". וראה לקמן פי"ב, ה"ח.

25) שבת כא, ב. 26) מגילה ה, ב שנאמר בהם (אסתר ט, כב) "לעשות אותם ימי משתה ושמחה". 27) תענית יז, ב "ראש־חודש גופו יום־טוב הוא". 28) שאינם כרגלים המפסיקים את האבילות, וגם אינם כשבת, שאין אבילות נוהגת בה, והרי אמרו (מו"ק כח, ב): נשים מענות ומטפחות בהם (ביאור הגר"א לאו"ח סי' תרצו ס"ק ה). והרמ"א באו"ח שם מסכם: שאין אבילות נוהגת בפורים אלא בדברים שבצנעה בלבד. 29) אע"פ שאמרו (תענית יז, ב) "הימים האלה הכתובים במגילת תענית (=שלא להספיד בהם, וחנוכה ופורים בכללם), לפניהם ולאחריהם, אסורים" - כבר אמרו (ר"ה יח, ב) "בטלה מגילת תענית", ואע"פ שאמרו (שם יט, ב): חנוכה ופורים לא בטלו - הכוונה להם עצמם, ולא לימים שלפניהם ולאחריהם, שאינם עדיפים משאר ימי המגילה שבטלו (כסף־משנה).

11 **ד. הַנָּשִׁים: בַּמּוֹעֵד - מְעַנּוֹת אֲבָל לֹא מְטַפְּחוֹת[30];**
12 **וּבְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וּבַחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים - מְעַנּוֹת[31]**
13 **וּמְטַפְּחוֹת. אֲבָל אֵין מְקוֹנְנוֹת לֹא בָּזֶה וְלֹא בָּזֶה.**
14 **נִקְבַּר הַמֵּת - לֹא מְעַנּוֹת וְלֹא מְטַפְּחוֹת[32].**

30) מספקות כף אל כף. 31) יתבאר בסמוך בהלכה הבאה. 32) מו"ק כח, ב.

15 **ה. אֵי זֶהוּ עִנּוּי? שֶׁכֻּלָּן עוֹנוֹת כְּאַחַת[33]. קִינָה?**
16 **שֶׁאַחַת אוֹמֶרֶת וְכֻלָּן עוֹנוֹת אַחֲרֶיהָ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלַמֵּדְנָה**
17 **בְּנֹתֵיכֶם נֶהִי, וְאִשָּׁה רְעוּתָהּ קִינָה[34]. בַּמֶּה דְּבָרִים**
18 **אֲמוּרִים? בִּשְׁאָר הָעָם שֶׁמֵּתוּ; אֲבָל תַּלְמִיד חָכָם**
19 **שֶׁמֵּת - סוֹפְדִים אוֹתוֹ בַּמּוֹעֵד, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר**
20 **בַּחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים[35], אֲבָל לֹא בְּיוֹם**
21 **טוֹב שֵׁנִי[36]. וְאֵין סוֹפְדִין אוֹתוֹ בְּיָמִים אֵלּוּ אֶלָּא**
22 **בְּפָנָיו[37]. נִקְבַּר - אֲסוּרִין בְּהֶסְפֵּד. וְיוֹם שְׁמוּעָתוֹ[38] -**
23 **כִּבְפָנָיו הוּא, וְסוֹפְדִין אוֹתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא**
24 **רְחוֹקָה[39].**

33) מרימות קולן בדברי קינות ונהי. 34) שאחת מלמדת את חברתה קינה, כשהיא תתחיל, תדע חברתה מה תענה (שם). 35) שהם מותרים בעשיית מלאכה, בניגוד לחול־המועד שאסור במלאכה (שם כז, ב). 36) של גלויות, שהוא במקום יו"ט ראשון, שאסור להספיד בו מן התורה (כסף־משנה). 37) טרם שנקבר, והוא מוטל לפנינו. והשווה הל' יו"ט, פ"ז הכ"ב. 38) שהגיעה השמועה שחכם פלוני מת. 39) לאחר שלשים יום למותו (מו"ק כז, ב), אלא ששם אינו מודגש: "אע"פ שהיא רחוקה". וראה ב'נמוקי יוסף' שם שיטה אחרת בזה.

25 **ו. לֹא תְּעוֹרֵר אִשָּׁה[40] עַל מֵת שֶׁלָּהּ שְׁלֹשִׁים יוֹם קֹדֶם**
26 **לֶחָג, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא הֶחָג וְהֵם דָּוִים[41]; שֶׁאֵין הַמֵּת**
27 **מִשְׁתַּכֵּחַ מִן הַלֵּב שְׁלֹשִׁים יוֹם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?**
28 **בְּמֵת יָשָׁן; אֲבָל אִם מֵת בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם סָמוּךְ לֶחָג**
29 **- מְעוֹרֶרֶת[42].**

40) לא תביא ספדן לערער על מתה, שמת זה ימים רבים, לחזור אחרי קרובי המת, כדרך שחוזר הספדן, שצועק

ואומר: בואו בכו עמי כל מרי לב, ומי שלבו דוה עליו הולך ומספיד על קרובו (מו"ק פ"א מ"ה, וברע"ב שם). 41) מו"ק ח, ב. וכדברי רבינו בהל' יו"ט, פ"ו הכ"ד: "כדי שלא יבוא הרגל והוא נעצב, ולבו דואג וכואב מזכרון הצער". ושם תפס רבינו לשון "ואסור לאדם שיעורר וכו'" כלשון המשנה במועד קטן, וכאן נקט רבינו לשון: לא תעורר אשה וכו', ע"פ לשון הירושלמי שם פ"א ה"ה: "לא תעורר אשה לוייתה (=אבל בעלה, שהוא חיבורה) במועד". וכתב הכסף־משנה: כל זה לפי מנהגם שהיו מעוררים בכי ויללה. אבל מה שאנו נוהגים, שבגמר השנה, מספידים המת ומזכירים נשמתו - מותר, שאין זה "עירור" שלא ישכח מן הלב, אדרבה דעתו להפסיק עי"ז אבילותו, וכן בשו"ע או"ח סי' תקמז סעיף ה. 42) שבין כך, המרירות חרותה בלבה ואין בה תוספת בגלל ההספד (ירושלמי שם). ושם אמרו: "איזה עירור? מזכירתו בין המתים; הספד - שהוא עושה לו הספד בפני עצמו".

1 **ז. שִׁבְעַת יְמֵי הַחַתְנוּת[43] - הֲרֵי הֵן כְּרֶגֶל[44]. וּמִי שֶׁמֵּת**
2 **לוֹ מֵת בְּתוֹךְ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה, אֲפִלּוּ אָבִיו וְאִמּוֹ -**
3 **מַשְׁלִים שִׁבְעַת יְמֵי הַשִּׂמְחָה, וְאַחַר כָּךְ נוֹהֵג שִׁבְעַת**
4 **יְמֵי אֲבֵלוּת[45]. וּמוֹנֶה הַשְּׁלֹשִׁים מֵאַחַר יְמֵי הַשִּׂמְחָה[46].**

43) ימי המשתה, שמשה רבינו תיקן לישראל, שהנושא בתולה יהיה שמח עמה שבעת ימים, כמבואר בהל' אישות פ"י הי"ב, ולעיל פ"א, ה"א. 44) שאין אבילות נוהגת בהם (כתובות ד, א). 45) כדין הקובר את מתו ברגל, המבואר לעיל פ"י, ה"ח. 46) והראב"ד שואל: למה לא יעלו ימי המשתה למנין השלושים, כמו ששנינו לעיל (שם) לענין הרגל ש"מונה שלשים מיום הקבורה"? והרמב"ן (הובא ב"טור" יו"ד סי' שמב) מתרץ, שברגל נוהג ממילא מצות שלשים, לענין גיהוץ ותספורת שאסור בהם מחמת הרגל, ולפיכך עולה לו למנין שלשים, אבל בשבעת ימי המשתה מותר בגיהוץ ותספורת, ולפיכך אינם עולים לו. ועדיין קשה, לפי שיטת רבינו לעיל פ"א ה"א, שאבילות יום ראשון היא מן התורה, איך דוחה שמחת ימי המשתה שאינה אלא מדבריהם, מצות אבילות שהיא מן התורה? והר"ן בכתובות שם מתרץ: יש כח ביד החכמים לבטל דברי תורה ב"שב ואל תעשה", שאינו חייב לעשות בימי שמחתו מעשה אבילות. ולפי זה, אסור יהיה לו לעסוק בפועל בדברי שמחה כל אותו היום, שאסור לו לדחות את אבלו ב"קום ועשה". ונראה, שנוהג הוא בדברים שבצנעה, ולא ישמש מיטתו, כמבואר בסמוך בהלכה הבאה. והרדב"ז מתרץ, שכאן אין החכמים מבטלים את האבילות לגמרי, אלא דוחים אותה ליום אחר, ולפי זה אפילו בדברי שמחה בפועל, מותר לו לעסוק באותו יום.

5 **ח. הֵכִין כָּל צָרְכֵי הַסְּעֻדָּה וְאָפָה פִּתּוֹ וְטָבַח טִבְחוֹ**
6 **כְּדֵי שֶׁיִּכָּנְסוּ לַשִּׂמְחָה, וּמֵת לוֹ מֵת קֹדֶם שֶׁיִּכָּנְסוּ**
7 **לַשִּׂמְחָה: אִם לֹא נָתַן מַיִם עַל גַּבֵּי בָשָׂר[47] - מוֹכֵר**
8 **הַבָּשָׂר וְהַפַּת, וְנוֹהֵג שִׁבְעַת יְמֵי אֲבֵלוּת, וְאַחַר כָּךְ**
9 **נוֹהֵג שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה[48]; וְאִם נָתַן מַיִם עַל גַּבֵּי**
10 **בָשָׂר, שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר לְמָכְרוֹ - מַכְנִיסִין אֶת הַמֵּת**
11 **לְחֶדֶר[49], וְאֶת הֶחָתָן וְאֶת הַכַּלָּה לַחֻפָּה, וּבוֹעֵל בְּעִילַת**
12 **מִצְוָה[50] וּפוֹרֵשׁ[51], וְנוֹהֵג שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה, וְאַחַר**
13 **כָּךְ נוֹהֵג שִׁבְעַת יְמֵי אֲבֵלוּת. וְכָל אוֹתָן הַיָּמִים נוֹהֵג**
14 **בִּדְבָרִים שֶׁבְּצִנְעָה כְּשַׁבָּת[52]. לְפִיכָךְ הוּא יָשֵׁן בֵּין**
15 **הָאֲנָשִׁים, וְאִשְׁתּוֹ יְשֵׁנָה בֵּין הַנָּשִׁים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְשַׁמֵּשׁ**
16 **מִטָּתוֹ[53]. וְאֵין מוֹנְעִין תַּכְשִׁיטִין מִן הַכַּלָּה כָּל שְׁלֹשִׁים**
17 **יוֹם[54]. הָיוּ בְּמָקוֹם שֶׁאֶפְשָׁר לִמְכֹּר הַבָּשָׂר אַף עַל פִּי**
18 **שֶׁנְּתַן עָלָיו מַיִם - מוֹכֵר, וְנוֹהֵג אֲבֵלוּת תְּחִלָּה. הָיוּ**
19 **בְּמָקוֹם שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִמְכֹּר הַבָּשָׂר אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא**
20 **נָתַן עָלָיו מַיִם - נוֹהֵג שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה תְּחִלָּה.**
21 **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁמֵּת אָבִיו שֶׁל חָתָן אוֹ אִמָּהּ**
22 **שֶׁל כַּלָּה; שֶׁאִם יַפְסִידוּ סְעֻדָּה זוֹ - אֵין לָהֶם מִי**
23 **שֶׁיִּטְרַח לָהֶם. אֲבָל אִם מֵת אָבִיהָ שֶׁל כַּלָּה אוֹ אִמּוֹ**
24 **שֶׁל חָתָן אוֹ שְׁאָר קְרוֹבֵיהֶם - נוֹהֲגִין שִׁבְעַת יְמֵי**
25 **הָאֵבֶל תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ תִּכָּנֵס לַחֻפָּה וְיִנְהֲגוּ שִׁבְעַת**
26 **יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה[55].**

47) עדיין ראוי הבשר למכירה. 48) הראב"ד שואל: למה לא יחכה עד שיעברו עליו שלשים יום של אבילות, כמבואר לעיל פ"ו ה"ה, שהאבל אסור בנישואין כל שלשים יום. והרמב"ן - הובא ב"טור" יו"ד סי' שמב - אומר, הואיל וכבר התכונן לחופה וטרח בה הרבה, אין לאחר החופה עד לגמר שלשים. 49) שלא יקברוהו, כדי שלא תחול עליו אבילות מיד לאחר סתימת הגולל, ואז לא יוכל לכנוס עד שתעבור האבילות. 50) הבעילה הראשונה שהחתן בועל את אשתו הבתולה, נקראת "בעילת מצוה", כי עי"ז עשאה כלי, וכמו שאמרו (סנהדרין כב, ב) "אין אשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי", ובאים לידי פריה ורביה, וכן הכתוב אומר (ישעיה נד, ה) "כי בועליך עושיך" ('תוספות' לכתובות ד, א ד"ה בעילת מצוה). 51) אחרי שקוברים את המת, אסור הוא בדברים שבצנעה, מחמת אבלו, כבסמוך. 52) ראה לעיל פ"י, ה"א. אבל ברגל ממש, מותר הוא אפילו בדברים שבצנעה, כמבואר שם ה"ג ובביאורנו. 53) כתובות שם. והשווה הל' איסורי ביאה פכ"ב, ה"א. וכתוב ב"הגהות מיימוניות": מיעוט אנשים שנים, ומיעוט נשים שתים. וביו"ד סי' שמב סעיף א, מעיר הרמ"א, שאסורים להתייחד גם ביום, ואם אינם ישנים בחדר אחד, אינם צריכים שימור כלל. 54) שם. כדי שלא תתגנה על בעלה. 55) שם. ולדעת רש"י שם ג, ב ד"ה אביו של חתן: אמה של כלה - אינה משמשת גורם לסעודה, אלא היא המכינה תכשיטין לכלה. והעיר הר"ן שם, כגון שהתמרוקים והקישוטים אינם מתקיימים. שאם לא כן, תינשא לאחר שבעת ימי האבלות באותם תמרוקים, שהכינה לה אמה מקודם.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – ו'-י"ב תמוז ה'תש"פ

יום ראשון ו' תמוז ה'תש"פ

הִלְכוֹת מְלָכִים וּמִלְחֲמוֹתֵיהֶם

יֵשׁ בִּכְלָלָן שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים מִצְוֹת. עֶשֶׂר מִצְוֹת עֲשֵׂה
וּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן:
א) לְמַנּוֹת מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל. ב) שֶׁלֹּא יְמַנֶּה מִקְּהַל
גֵּרִים. ג) שֶׁלֹּא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים. ד) שֶׁלֹּא יַרְבֶּה לוֹ
סוּסִים. ה) שֶׁלֹּא יַרְבֶּה לוֹ כֶּסֶף וְזָהָב. ו) לְהַחֲרִים
שִׁבְעָה עֲמָמִים. ז) שֶׁלֹּא לְחַיּוֹת מִהֵן כָּל נְשָׁמָה. ח)
לִמְחוֹת זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק. ט) לִזְכֹּר מַה שֶּׁעָשָׂה
עֲמָלֵק. י) שֶׁלֹּא לִשְׁכֹּחַ מַעֲשָׂיו הָרָעִים וַאֲרִיבָתוֹ
בַּדֶּרֶךְ. יא) שֶׁלֹּא לִשְׁכֹּן בְּאֶרֶץ־מִצְרַיִם. יב) לִשְׁלֹחַ
שָׁלוֹם לְיוֹשְׁבֵי הָעִיר כְּשֶׁצָּרִים עָלֶיהָ וְלָדוּן בָּהּ,
כַּאֲשֶׁר מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה: "וְאִם תַּשְׁלִים"; "וְאִם לֹא
תַשְׁלִים". יג) שֶׁלֹּא לִדְרֹשׁ שָׁלוֹם מֵעַמּוֹן וּמוֹאָב
בִּלְבַד כְּשֶׁצָּרִים עֲלֵיהֶם. יד) שֶׁלֹּא לְהַשְׁחִית אִילָנֵי
מַאֲכָל בַּמָּצוֹר. טו) לְהַתְקִין יָד, שֶׁיֵּצְאוּ בוֹ בַּעֲלֵי
הַמַּחֲנֶה לְהִפָּנוֹת בּוֹ. טז) לְהַתְקִין יָתֵד לַחְפֹּר בּוֹ. יז)
לְמִשֹּׁחַ כֹּהֵן לְדַבֵּר בְּאָזְנֵי אַנְשֵׁי הַצָּבָא בִּשְׁעַת
הַמִּלְחָמָה. יח) לִהְיוֹת מְאֹרֵס, וּבוֹנֶה בִּנְיָן, וְנוֹטֵעַ
כֶּרֶם, שְׁמֵחִים בְּקִנְיָנָם שָׁנָה תְּמִימָה, וּמַחֲזִירִין אוֹתָן
מִן הַמִּלְחָמָה. יט) שֶׁלֹּא יַעֲבֹר עֲלֵיהֶם לְכָל דָּבָר,
וְלֹא יֵצְאוּ אֶפְלוּ לְצָרְכֵי הָעִיר וּלְצָרְכֵי הַגְּדוּד וְדוֹמֶה
לָהֶם. כ) שֶׁלֹּא לַעֲרֹץ וְלַחֲזֹר לְאָחוֹר בִּשְׁעַת
הַמִּלְחָמָה. כא) דִּין יְפַת־תֹּאַר. כב) שֶׁלֹּא תִמָּכֵר
יְפַת־תֹּאַר. כג) שֶׁלֹּא יִכְבְּשֶׁנָּה לְעַבְדוּת אַחַר
שֶׁנִּבְעֲלָה.

~ נקודות משיחות קודש ~

מדוע נסדרו הלכות אלו בסיום ספר שופטים.

"שלוש מצות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ: למנות להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות בית הבחירה". ולכאורה היה מקום לסדר הלכות אלו הרבה קודם, ומדוע חיכה הרמב"ם עם הלכות מלכים לסוף ספרו.

והביאור הוא: הלכות מלכים הכוללות הלכות משיח, מדברים במצב בו יהיה עם ישראל והעולם בתכלית השלמות. כי המלך המשיח עתיד "להחזיר כל המשפטים כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות ועושין שמיטין ויובלות ככל מצוותה האמורה בתורה" "ויבנה בית המקדש" ועל ידי כל אלה יהיה קיום כל התורה כולה בשלמות, כולל שלושת המצוות הנ"ל למנות מלך, להכרית זרעו של עמלק ולבנות בית הבחירה.

(על פי לקו"ש חלק י"ח עמוד 276 והערה 39)

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) שלוש מצוות שנצטוו ישראל בכניסתם לארץ. מי הם הפסולים להיות מלך או כהן גדול. ההבדלים בין זכויות מלכי בית דוד למלכי ישראל. שכל השררות והמינויים בישראל עוברים בירושה לבן, ולבן הבן עד עולם.

א. שָׁלֹשׁ מִצְוֹת נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בִּשְׁעַת כְּנִיסָתָן לָאָרֶץ[2]: לְמַנּוֹת לָהֶם מֶלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ"[3], וּלְהַכְרִית זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק, שֶׁנֶּאֱמַר: "תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק"[4], וְלִבְנוֹת בֵּית־הַבְּחִירָה[5], שֶׁנֶּאֱמַר: "לִשְׁכְּנוֹ תִדְרְשׁוּ וּבָאתָ שָׁמָּה"[6].

~ נקודות משיחות קודש ~

"...ולבנות בית הבחירה שנאמר לשכנו תדרשו ובאת שמה".

דעת הרמב"ם היא שהחיוב לבנות בית המקדש נלמד מהפסוק "ועשו לי מקדש", אבל הסמ"ג סבר שהוא מהפסוק "והיה המקום אשר יבחר ה' לשכנו תדרשו ובאת שמה". כי הציווי "ועשו לי מקדש" מדבר במשכן שבמדבר, ואילו ברמב"ם משמע שהוא ציווי כולל לכל מקום בין למשכן בין לשילה ונוב וגבעון ובין לבית עולמים שנאמר "ועשו לי מקדש" ולא משכן.

ומה שרצה ה'לחם משנה' להוכיח מכאן דעת הרמב"ם כהסמ"ג צריך־עיון, שהרי בספר המצוות מנה המצוה מ"ועשו לי מקדש" והלא אין מונה במניין המצוות אלא חיובים שהם לדורות, וגם מפשטות לשונו בהלכות בית הבחירה "וכבר נתפרש בתורה משכן שעשה משה רבינו, והיה לפי שעה שנאמר כי לא באתם כו'", מוכח שהפסוק "ועשו לי מקדש" שהביא הוא לכל הזמנים.

(על פי לקו"ש חלק י"א עמוד 116 הערה 3)

2) ספרי לדברים יב, י וכן בסנהדרין כ, ב. 3) וזה לאחר כניסתם לארץ, ככתוב שם: "כי תבוא אל הארץ... וירשתה וישבת בה... שום תשים עליך מלך". 4) וגם זו היא לאחר כניסתם לארץ, כלשון הפסוק: "והיה בהניח... לך מכל אויביך... בארץ אשר ה' אלוקיך נותן לך נחלה לרשתה". 5) בית המקדש, כלשון הכתוב: "המקום אשר יבחר ה' אלוקיכם... לשום את שמו שם". 6) ובהלכות בית הבחירה פרק א הלכה א מביא רבינו פסוק אחר: "שנאמר (שמות כה, ח) ועשו לי מקדש", נראים הדברים, שעיקר מצוות בניין בית הבחירה נלמד מהפסוק הנ"ל, אולם כדי שלא נטעה לומר, שהפסוק מכוון רק למשכן שבמדבר בלבד, כמשמעות הפשוטה של אותו כתוב (ראה עירובין ב, ב), לפיכך מביא רבינו כאן את הכתוב: "לשכנו תדרשו" המדבר במקדש שלעתיד, הוא בית הבחירה שבירושלים, לגלות בזה, שהציווי: "ועשו לי מקדש" כולל הכול, גם

המשכן שבמדבר, וגם בית הבחירה שלעתיד, שקדושתו קדושת עולמים, והשווה ספר המצוות עשה כ (אבן האזל).

ב. מִנּוּי מֶלֶךְ קֹדֶם לְמִלְחֶמֶת עֲמָלֵק, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֹתִי שָׁלַח ה' לִמְשָׁחֲךָ לְמֶלֶךְ... עַתָּה לֵךְ וְהִכִּיתָה אֶת עֲמָלֵק"[7]. וְהַכְרָתַת זֶרַע עֲמָלֵק קוֹדֶמֶת לְבִנְיַן הַבַּיִת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי כִּי יָשַׁב הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ וַה' הֵנִיחַ לוֹ מִסָּבִיב מִכָּל אֹיְבָיו. וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל נָתָן הַנָּבִיא, אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּבֵית אֲרָזִים וְגוֹ'"[8]. מֵאַחַר שֶׁהֻקְּמַת מֶלֶךְ מִצְוָה - לָמָּה לֹא רָצָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כְּשֶׁשָּׁאֲלוּ מֶלֶךְ מִשְׁמוּאֵל[9]? לְפִי שֶׁשָּׁאֲלוּ בְּתַרְעֹמֶת[10], וְלֹא שָׁאֲלוּ לְקַיֵּם הַמִּצְוָה, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁקָּצוּ בִּשְׁמוּאֵל הַנָּבִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא אֹתְךָ מָאָסוּ, כִּי אֹתִי מָאֲסוּ וְגוֹ'".

7) בסנהדרין כ, ב למדו זה, ממה שנאמר (שמות יז, טז) "כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק" - מכאן שמינוי מלך קודם, שאין "כס" אלא מלך, ככתוב (דברי הימים־א, כט, כג) "וישב שלמה על כסא ה' למלך", אולם רבינו נקט דרשה פשוטה יותר, שזוהי דרכו להביא ראייה היותר פשוטה, והיותר נוחה, - אם אין הדבר נוגע לעצם הדין - אף על פי שבתלמוד דרשוה מפסוק אחר (לחם משנה), והשווה הלכות מעשה הקרבנות פרק י"ט, הלכה ט ובהלכות תמידין ומוספין פרק ב, הלכה ב, שגם שם מביא רבינו דרשות מפסוקים, שלא הוזכרו בתלמוד וכנ"ל. 8) סנהדרין שם. 9) ראה שמואל־א ח, ז. 10) סנהדרין שם: "לא נאמרה פרשה זו אלא כנגד תרעומתן" ומפרש רבינו, שהכוונה לפרשת המלך שבשמואל שם. וכן אמרו שם: "זקנים שבדור כהוגן שאלו, שנאמר תנה לנו מלך לשפטנו, אבל עמי הארץ שבהם קלקלו, שאמרו (שם כ): והיינו גם אנחנו ככל הגויים ושפטנו מלכנו, ויצא לפנינו".

ג. אֵין מַעֲמִידִין מֶלֶךְ בַּתְּחִלָּה, אֶלָּא עַל־פִּי בֵית־דִּין שֶׁל שִׁבְעִים זְקֵנִים[11] וְעַל־פִּי נָבִיא[12], כִּיהוֹשֻׁעַ שֶׁמִּנָּהוּ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ[13] וּבֵית־דִּינוֹ, וּכְשָׁאוּל וְדָוִד, שֶׁמִּנָּם שְׁמוּאֵל הָרָמָתִי וּבֵית־דִּינוֹ.

11) בשינויי נוסחאות כתב יד המבורגר: "על פי בית דין של ע"א זקנים". וכן מבואר לעיל הלכות סנהדרין פרק ה, א, ומקורו בתוספתא סנהדרין פרק ג, משנה ב. וכתב רבינו: בתחילה, לומר שאם בנו מלך אחריו, אינו צריך מינוי כזה, שהמלכות ירושה היא לו, כמבואר בסמוך הלכה ז. 12) ספרי פרשת שופטים אות קנז "אשר יבחר ה'... על נביא". וכן אמרו (סוכה כז, ב) "שבט יהודה ובנימין העמידו מלכים על פי נביא". וכן אמרו (סוכה כז, ב) "שבט יהודה ובנימין העמידו מלכים על פי נביאים" ומפרש רש"י: שאול ודוד על פי שמואל. 13) שהיה נביא.

ד. אֵין מַעֲמִידִין מֶלֶךְ מִקְּהַל גֵּרִים אֲפִלּוּ אַחַר כַּמָּה דּוֹרוֹת, עַד שֶׁתִּהְיֶה אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא אָחִיךָ הוּא"[14]. וְלֹא לְמַלְכוּת בִּלְבַד, אֶלָּא לְכָל שְׂרָרוּת שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל: לֹא שַׂר־צָבָא, לֹא שַׂר חֲמִשִּׁים אוֹ שַׂר עֲשָׂרָה, אֲפִלּוּ מְמֻנֶּה עַל אַמַּת־הַמַּיִם[15] שֶׁמְּחַלֵּק מִמֶּנָּה לַשָּׁדוֹת[16]; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר דַּיָּן אוֹ נָשִׂיא, שֶׁלֹּא יְהֵא אֶלָּא מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִקֶּרֶב אַחֶיךָ תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ" - כָּל מְשִׂימוֹת שֶׁאַתָּה מֵשִׂים לֹא יִהוּ אֶלָּא מִקֶּרֶב אַחֶיךָ[17].

14) יבמות מה, ב ולדעת התוספות שם קב, א אם אביו מישראל, ודאי שהוא כשר, וקוראים בו: מקרב אחיך. וראה לעיל הלכות סנהדרין פרק ב, הלכה ט, ופרק י"א הלכה יא ובביאורנו שם. ומטעם זה - כותב הכסף משנה - הוכשר רחבעם בן שלמה למלכות אף על פי שאמו הייתה נעמה העמונית כמפורש במלכים־א יד, כא. וראה יבמות עז, א. "שני מוסרות שהיו עלי פתחתם, רות המואבייה ונעמה העמונית". ובנודע ביהודה חושן משפט סימן א מחדש, שלא הזהיר הכתוב: "מקרב אחיך", אלא בתחילת ה"שימה" שראשית מינויו לא יהיה אלא מקרב אחיך, אבל בבן מלך, שהמלכות באה לו בירושה אינו צריך "שימה חדשה", ומכיוון שאביו מלך בהכשר, ממנים את בנו אפילו כשאין אמו מישראל, ולפיכך אין מקום לפקפק על כשרותה של מלכות רחבעם. 15) תעלה להעברת מים. 16) המשותפת לאנשים רבים, וממונה עליה שלא ישקה איש ביומו של חבירו (קידושין עו, ב וברש"י). 17) שם. ובירושלמי שם פרק ד, הלכה ה אמרו: "שום תשים עליך מלך - אין לי אלא מלך, מניין לרבות שוטרי הרבים וגבאי צדקה וסופרי דיינים ומכים ברצועה? תלמוד לומר: מקרב אחיך תשים עליך מלך, כל שתמניהו עליך לא יהא אלא מן הברורין שבאחיך". וכתוב בסמ"ג לא־תעשה רכא, במה דברים אמורים (=שאמו מישראל מכשירתו) בשאר שררות, אבל במלכות, שנינו בתוספתא סנהדרין פרק ד, משנה ו אין מעמידים מלך אלא מן המשיאים לכהונה, והטעם, משום שנאמר "מקרב אחיך" - ממובחרים שבאחיך, ולפיכך נתחייבו שונאיהם של ישראל [=בלשון "סגי־נהור"] כלייה, כשהחניפו לאגריפס המלך ואמרו לו "אחינו אתה", כמבואר בסוטה מא, ב.

ה. אֵין מַעֲמִידִין אִשָּׁה בַּמַּלְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "עָלֶיךָ מֶלֶךְ" - וְלֹא מַלְכָּה[18], וְכֵן כָּל מְשִׂימוֹת שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל אֵין מְמַנִּים בָּהֶם אֶלָּא אִישׁ[19].

18) ספרי פרשת שופטים אות קנז. ובברכות מט, א אמרו: "תורה ומלכות לפי שאינן לא בנשים ולא בעבדים". 19) כיוון שכל המשימות הושוו למלכות, לעניין קהל גרים, הושוו גם לעניין פסול אשה (קרית ספר). ובמדרש שוחר טוב פרק כ"ב פסוק ז אמרו: חשוך הדור שהאשה מנהיגתו. ואין להקשות מדבורה הנביאה שהייתה שופטת את ישראל (שופטים ד, ד), כי שמא לא דנה, אלא מלמדת להם הדינים. ואולי קיבלו אותה עליהם משום שכינה, כלומר שזה היה על פי הדיבור (תוספות בבא קמא טו, א ונידה נ, א).

ו. וְאֵין מַעֲמִידִין מֶלֶךְ וְלֹא כֹהֵן גָּדוֹל - לֹא קַצָּב[20], וְלֹא סַפָּר, וְלֹא בַלָּן, וְלֹא בּוּרְסִי[21] - לֹא מִפְּנֵי שֶׁהֵן פְּסוּלִין, אֶלָּא הוֹאִיל וְאֻמָּנוּתָן נִקְלָה, הָעָם מְזַלְזְלִין בָּהֶן[22] לְעוֹלָם. וּמִשֶּׁיַּעֲשֶׂה בְּמְלָאכָה מֵאֵלּוּ יוֹם אֶחָד - נִפְסָל[23].

20) בכתב יד התימנים תיבה זו איננה, ובמקומה כתוב: לא גרע. והוא אומן המקיז דם, על שם שמגרע את הדם (רש"י לקידושין פב, א). 21) מעבד עורות. 22) ברייתא בקידושין פב, א, ושם כתוב במקום קצבים: כובסים, וכנראה שגירסת רבינו שם: קצבים (כסף משנה). ובתנא דבי אליהו זוטא פרק ט"ז נאמר: הגרע והבלן... אין מעמידים מהם לא מלך... ואין מוסרים להם דבר שיש בו שררה לרבים (קרית מלך). 23) וכל זה כשעסק באלו דרך אומנות ומקצוע, אבל אם עשה בהן דרך שחוק, כדרך הבחורים, שמספרים זה את זה, אין בכך כלום (כסף משנה).

1 **ז. כְּשֶׁמַּעֲמִידִין הַמֶּלֶךְ, מוֹשְׁחִין אוֹתוֹ בְּשֶׁמֶן**
2 **הַמִּשְׁחָה[24], שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת פַּךְ הַשֶּׁמֶן**
3 **וַיִּצֹק עַל רֹאשׁוֹ וַיִּשָּׁקֵהוּ"[25]. וּמֵאַחַר שֶׁמּוֹשְׁחִין**
4 **הַמֶּלֶךְ, הֲרֵי זֶה זוֹכֶה לוֹ וּלְבָנָיו עַד עוֹלָם; שֶׁהַמַּלְכוּת**
5 **יֶרֶשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַן יַאֲרִיךְ יָמִים עַל מַמְלַכְתּוֹ**
6 **הוּא וּבָנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל". הִנִּיחַ בֵּן קָטָן - מְשַׁמְּרִין**
7 **לוֹ הַמְּלוּכָה עַד שֶׁיַּגְדִּיל[26], כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה יְהוֹיָדָע**
8 **לְיוֹאָשׁ[27]. וְכָל הַקּוֹדֵם בְּנַחֲלָה[28] - קוֹדֵם לִירֻשַּׁת**
9 **הַמְּלוּכָה[29]. וְהַבֵּן הַגָּדוֹל, קוֹדֵם לַקָּטָן מִמֶּנּוּ[30]. וְלֹא**
10 **הַמַּלְכוּת בִּלְבָד, אֶלָּא כָּל הַשָּׂרֵרוֹת וְכָל הַמִּנּוּיִין**
11 **שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל - יֶרֶשָׁה לִבְנוֹ וּלְבֶן־בְּנוֹ עַד עוֹלָם[31]; וְהוּא,**
12 **שֶׁיִּהְיֶה הַבֵּן מְמַלֵּא מְקוֹם אֲבוֹתָיו בְּחָכְמָה וּבְיִרְאָה.**
13 **הָיָה מְמַלֵּא בְּיִרְאָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ מְמַלֵּא בְּחָכְמָה**
14 **- מַעֲמִידִין אוֹתוֹ בִּמְקוֹם אָבִיו[32] וּמְלַמְּדִין אוֹתוֹ. וְכָל**
15 **מִי שֶׁאֵין בּוֹ יִרְאַת־שָׁמַיִם, אַף־עַל־פִּי שֶׁחָכְמָתוֹ**
16 **מְרֻבָּה - אֵין מְמַנִּין אוֹתוֹ לְמִנּוּי מִן הַמִּנּוּיִין**
17 **שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל[33]. כֵּיוָן שֶׁנִּמְשַׁח דָּוִד, זָכָה בְּכֶתֶר**
18 **מַלְכוּת[34]; וַהֲרֵי הַמַּלְכוּת לוֹ וּלְבָנָיו הַזְּכָרִים עַד**
19 **עוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּסְאֲךָ יִהְיֶה נָכוֹן עַד עוֹלָם". וְלֹא**
20 **זָכָה אֶלָּא לְכִשֵּׁרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ**
21 **בְּרִיתִי"[35]. אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא זָכָה אֶלָּא לְכִשֵּׁרִים - לֹא**
22 **תִּכָּרֵת הַמְּלוּכָה מִזֶּרַע דָּוִד לְעוֹלָם[36]. הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־**
23 **הוּא הִבְטִיחוֹ בְּכָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם יַעַזְבוּ בָנָיו תּוֹרָתִי**
24 **וּבְמִשְׁפָּטַי לֹא יֵלֵכוּן... וּפָקַדְתִּי בְשֵׁבֶט פִּשְׁעָם**
25 **וּבִנְגָעִים עֲוֹנָם. וְחַסְדִּי לֹא אָפִיר מֵעִמּוֹ"[37].**

24) שעשה משה למשוח בו דברים הצריכים משיחה, ככתוב (שמות ל, כה) "ועשית אותו שמן משחת קודש" וסדר עשייתו מבואר בהלכות כלי המקדש פרק א, הלכה ב־ג. 25) וכן אמרו (כריתות ה, ב): שמן שעשה משה במדבר... בו נמשחו כהנים גדולים ומלכים. ומושחים אותו כמין נזר על ראשו, כמבואר בהלכות כלי המקדש שם הלכה ט. 26) כריתות שם. 27) שהחביאהו שש שנים בבית ה', ובשנה השביעית המליכהו, כמפורש במלכים־ב יא, ג; יב, א ובדברי הימים־ב כג, יא. ובן שבע שנים היה במלכו, כמפורש שם כד, א. 28) ליורשו בגלל קרבתו המשפחתית. 29) תוספתא שקלים פרק ב, משנה ט"ו. ושם אמרו: בן ואח, בן קודם לאח, אח ובנו, אח קודם (=לבן אחיו). 30) ככתוב (דברי הימים־ב, כא, ג) "ואת הממלכה נתן (=יהושפט) ליהורם כי הוא הבכור". 31) ספרי שופטים אות קסב: "מניין לכל פרנסי ישראל שבניהם עומדים תחתיהם, תלמוד לומר: הוא ובניו בקרב ישראל, כל שהם בקרב ישראל, בנו עומד תחתיו". 32) כתובות קג, ב, רבינו הקדוש ציווה על בנו גמליאל שיהיה נשיא אחריו, אף על פי שלא מילא מקום אבותיו בחכמה, אלא ביראת חטא בלבד. והשווה הלכות כלי המקדש פרק ד, הלכה כ. 33) תוספתא שקלים שם: "ובלבד שינהג כמנהג אבותיו". וכן אמרו בתורת כהנים פרשת צו פרק ה "יכול אף על פי שאינו ממלא מקום אבותיו? תלמוד לומר (ויקרא טז, לב): ואשר ימלא את ידו לכהן תחת אביו, ...אם אינו ממלא מקום אביו, יבוא אחר וישמש תחתיו". 34) כמו שאמרו (יומא עב, ב) "של שולחן - זכה דוד ונטלו". 35) ובמכילתא שמות יח, כה אמרו: שלושה דברים נתנו על תנאי, ארץ ישראל, ובית המקדש, ומלכות בית דוד... מלכות בית דוד מניין? שנאמר: אם ישמרו בניך בריתי. 36) שאין משיח בא אלא מזרע בית דוד, וכדברי רבינו לקמן פרק י"א, הלכה ד. וכן בכל ימי מלכי ישראל, לא פסקה מלכות בית דוד, וכדברי רבינו לקמן פרק י"א, הלכה ד. וכן בכל ימי מלכי ישראל, לא פסקה מלכות בית דוד, בניגוד לשאול שמלכותו פסקה בימי דוד, וכן אמר נתן הנביא (שמואל־ב, ז, טו): "וחסדי לא יסור ממנו כאשר הסירותי מעם שאול, אשר הסירותי מלפניך". 37) ובמכילתא שם אמרו: עד שלא נבחר דוד, היו כל ישראל ראויים למלכות. משנבחר, יצאו ישראל, שנאמר (דברי הימים־ב יג, ה): "הלא לכם לדעת, כי ה'... נתן ממלכה לדויד על ישראל לעולם לו ולבניו ברית מלח".

26 **ח. נָבִיא שֶׁהֶעֱמִיד מֶלֶךְ מִשְּׁאָר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, וְהָיָה**
27 **אוֹתוֹ הַמֶּלֶךְ הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה וְנִלְחָם**
28 **מִלְחֲמוֹת ה' - הֲרֵי זֶה מֶלֶךְ, וְכָל מִצְוֹת הַמַּלְכוּת**
29 **נוֹהֲגוֹת בּוֹ[38]; אַף־עַל־פִּי שֶׁעִקַּר הַמַּלְכוּת לְדָוִד,**
30 **וְיִהְיֶה מִבָּנָיו[39] מֶלֶךְ. שֶׁהֲרֵי אֲחִיָּה הַשִּׁילֹנִי הֶעֱמִיד**
31 **יָרָבְעָם וְאָמַר לוֹ: "וְהָיָה אִם תִּשְׁמַע אֶת כָּל אֲשֶׁר**
32 **אֲצַוֶּךָּ... וּבָנִיתִי לְךָ בַּיִת נֶאֱמָן כַּאֲשֶׁר בָּנִיתִי לְדָוִד**
33 **וְגוֹ'"[40]. וְאָמַר לוֹ אֲחִיָּה: "וְלִבְנוֹ אֶתֵּן שֵׁבֶט אֶחָד,**
34 **לְמַעַן הֱיוֹת נִיר לְדָוִיד עַבְדִּי כָּל הַיָּמִים לְפָנַי**
35 **בִּירוּשָׁלִַם"[41].**

38) ירושלמי הוריות פרק ג, הלכה ב "מלך ישראל ומלך יהודה שניהם שווים, לא זה גדול מזה, ולא זה גדול מזה, שנאמר (מלכים־א, כב, י): "ומלך ישראל ויהושפט מלך יהודה יושבים... בגורן" - כבגורן. שהם שווים, כסנהדרין היושבים כחצי גורן עגול, וכולם שווים זה לזה (פני משה, שם). והשווה הלכות שגגות פרק ט"ו, הלכה ו. 39) של מלך ישראל. 40) וכן מצינו באלישע הנביא שציווה על תלמידו הנביא למשוח את יהוא למלך ישראל (מלכים־ב ט, א־ו). 41) שכבר הבטיחו הקדוש־ברוך־הוא, שלא תיכרת המלכות מזרעו לעולם, כאמור לעיל הלכה ז.

36 **ט. מַלְכֵי בֵית־דָּוִד הֵם הָעוֹמְדִים לְעוֹלָם[42], שֶׁנֶּאֱמַר:**
37 **"כִּסְאֲךָ יִהְיֶה נָכוֹן עַד עוֹלָם". אֲבָל אִם יַעֲמֹד מֶלֶךְ**

מִשְּׁאָר יִשְׂרָאֵל - תִּפָּסֵק הַמַּלְכוּת מִבֵּיתוֹ[43], שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר לְיָרָבְעָם: "אַךְ לֹא כָל הַיָּמִים"[44].

42) שבניהם אחריהם ימלכו זה אחר זה. 43) ואפילו יהיו כשרים וצדיקים, לא ימשיכו למלוך. 44) וכן ביהוא בן נמשי נאמר (מלכים־ב י, ל): בני רביעים ישבו לך - "מכאן ואילך בליסטאות היו נוטלים אותה" (ירושלמי הוריות פרק ג, הלכה ב). ולדעת הראב"ד אילו היה ירבעם מלך כשר ובניו כשרים, לא הייתה המלכות פוסקת מזרעו, אבל הייתה שנייה למלכות בית דוד, כגון קיסר ופלג (=חצי) קיסר, וזה בהתאם לאמור לעיל הלכה ז: "כל השררות וכל המינויים שבישראל, ירושה לבנו ולבן בנו עד עולם". וכוונת רבינו היא, שאין שום הבטחה מהקדוש־ברוך־הוא, להעמיד מלכי ישראל לעולם, אלא למלכי בית דוד בלבד, שהרי נדב בן ירבעם נהרג, ולא נותרה מבית ירבעם כל נשמה, ככתוב במלכים־א טו, כט (על פי הכסף משנה). ולדעת ה"אבן האזל" כוונת רבינו היא, לומר, שאם יחול הפסק במלכי ישראל, ואחרי כן יקום מי מבניהם שהוא כשר למלכות, אין שום חובה להמליכו, בניגוד למלכי בית דוד, שאפילו נפסקה מלכותם, ואחר כך קם מבניהם יורש, שהוא כשר למלכות, מצוה להמליכו, שכך הובטח לו: כסאך יהיה נכון עד עולם.

י. אֵין מוֹשְׁחִין מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה[45], אֶלָּא בְּשֶׁמֶן אֲפַרְסְמוֹן[46]. וְאֵין מְמַנִּין אוֹתָן בִּירוּשָׁלַיִם לְעוֹלָם, אֶלָּא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מִזֶּרַע דָּוִד[47]. וְאֵין מוֹשְׁחִין[48] אֶלָּא זֶרַע דָּוִד[49].

45) שעשה משה במדבר, וכמבואר לעיל. 46) שמן ריחני המרוקח בבשמים אפרסמונים. ויש אומרים שזהו הצרי, והוא השרף הנוטף מעצי הקטף (הערוך). 47) ככתוב: "למען היות ניר לדוד עבדי... לפני בירושלים" - מכאן, שאין ממליכים בירושלים אלא מזרע דוד בלבד (פרי חדש). 48) בכתב יד התימנים: ואין מושחים בה, והכוונה לירושלים. 49) הוריות יא, ב, שנאמר (שמואל־א, טז יב) "קום משחהו כי זה הוא" - זה טעון משיחה (בשמן המשחה), ואין אחר טעון משיחה", אלא בשמן אפרסמון בלבד.

יא. כְּשֶׁמּוֹשְׁחִין מַלְכֵי בֵית־דָּוִד, אֵין מוֹשְׁחִין אוֹתָן אֶלָּא עַל הַמַּעְיָן[50].

50) כדי שתימשך מלכותם כמעיין (שם יב, א), שנאמר (מלכים־א, א, לג) "ויאמר המלך... והרכבתם את שלמה בני... והורדתם אותו אל גיחון ומשח אותו שם צדוק הכהן". וסובר רבינו, שאין זה אמור אלא במלכי בית דוד בלבד, שאנו מעוניינים בהמשך מלכותם, ולא במלכי ישראל (כסף משנה).

יב. וְאֵין מוֹשְׁחִין מֶלֶךְ בֶּן מֶלֶךְ[51], אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיְתָה שָׁם מַחֲלֹקֶת[52] אוֹ מִלְחָמָה[53], מוֹשְׁחִין אוֹתוֹ כְּדֵי לְסַלֵּק הַמַּחֲלֹקֶת. לְפִיכָךְ מָשְׁחוּ שְׁלֹמֹה מִפְּנֵי אֲדֹנִיָּה[54], וְיוֹאָשׁ מִפְּנֵי עֲתַלְיָה[55], וּמָשְׁחוּ יְהוֹאָחָז[56] מִפְּנֵי יְהוֹיָקִים אָחִיו[57].

51) שהמלכות ירושה היא למלך לעולם ואין צורך במשיחתו (כריתות ה, ב). 52) כדי לסלק המחלוקת, ולהודיע לכל שזהו מלך לבדו (שם, וכלשון רבינו בהלכות כלי המקדש פרק א, הלכה י"א). 53) שהעם מרננים אחריו, והיא פחותה ממחלוקת (לחם משנה). 54) שרצה למלוך, ככתוב (מלכים־א, א, ה) "ואדוניה... מתנשא לאמור אני אמלוך". 55) אֵם אחזיהו, שאיבדה את כל זרע הממלכה, ומלכה בעצמה שש שנים, כשיואש בן אחזיהו היה מוחבא מפניה בבית ה' (שם ב, יא, א). ובסוף שש שנים כשהוציאוהו, כתוב (שם, יב) "וימליכו אותו וימשחוהו... ויאמרו יחי המלך". 56) שם כג, ל: "וימשחו אותו וימליכו אותו תחת אביו". 57) שהיה גדול ממנו שתי שנים (הוריות יא, ב). ויש להעיר, שאת יהואחז לא משחו בשמן המשחה אלא בשמן אפרסמון, שכבר בימי יאשיהו אביו נגנז שמן המשחה, וכמבואר בהוריות יב, א.

יום שני ז' תמוז ה'תש"פ

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) הכבוד הגדול שנוהגים במלך. שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד. שאין המלך חולץ או מייבם את אשת אחיו המת. הופעת העם והנביא לפני המלך. שמצוה על המלך לכבד לומדי תורה. ובייחוד הסנהדרין וחכמי ישראל. שלא לנהוג גסות לב בישראל יותר מדאי.

א. כָּבוֹד גָּדוֹל נוֹהֲגִין בַּמֶּלֶךְ, וּמְשַׁמְּשִׁין לוֹ[2] אֵימָה וְיִרְאָה בְּלֵב כָּל אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׂוֹם תָּשִׂים", שֶׁתְּהֵא אֵימָתוֹ עָלֶיךָ[3]. אֵין רוֹכְבִין עַל סוּסוֹ, וְאֵין יוֹשְׁבִין עַל כִּסְאוֹ, וְאֵין מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּשַׁרְבִּיטוֹ[4] וְלֹא בְכִתְרוֹ וְלֹא בְּאֶחָד מִכָּל כְּלֵי תַשְׁמִישָׁיו[5]. וּכְשֶׁהוּא מֵת - כֻּלָּן[6] נִשְׂרָפִין לְפָנָיו[7]. וְכֵן לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בַּעֲבָדָיו וְשִׁפְחוֹתָיו וְשַׁמָּשָׁיו, אֶלָּא מֶלֶךְ אַחֵר. לְפִיכָךְ, אֲבִישַׁג הָיְתָה מֻתֶּרֶת לִשְׁלֹמֹה[8] וַאֲסוּרָה לַאֲדֹנִיָּה[9].

2) לכבודו. 3) סנהדרין יט, ב. וראה שם צה, א שבשעת הסכנה למלך, רכב אבישי בן צרויה על סוסו של דוד להצילו. 4) משנה, שם כב, א. שרביט - מקל־נוי שהמלך נושא בידו לאות שלטון, ככתוב (אסתר ד, יא): "מאשר יושיט לו המלך את שרביט הזהב". 5) תוספתא שם פ"ד, מ"ב. 6) כל כליו וגם מיטתו. 7) שם, "כולם נשרפים עליו". וכן בע"ז יא, א. שנאמר (ירמיה לד, ה) "בשלום תמות, ובמשרפות אבותיך המלכים... כן ישרפו לך", והשווה לעיל הל' אבל פי"ד, הכ"ו. אבל סוסו אין שורפים, אלא עוקרים את גידי פרסותיו, כמבואר שם, ושוב אינו ראוי לרכיבה. 8) שהיה מלך, והיא שרתה את דוד המלך, ולא היתה לו בה תורת אישות, ככתוב (מלכים־א, א, ד): "והמלך לא ידעה". 9) שלא היה מלך, ואין הדיוט משתמש בשרביטו של מלך (סנהדרין כב, א). דמכאן הוציא רבינו שאסור להדיוט להשתמש במשרתי המלך, שהרי אבישג השונמית היתה ממשרתיו, ונאסרה לאדוניהו (כסף־משנה). וראה מלכים־א ב, כב. ובתוספתא (סנהדרין פ"ד, מ"ב) שנינו בפירוש: "ולא באחד מכל משמשיו".

ב. אֲבָל אִשְׁתּוֹ שֶׁל מֶלֶךְ אֵינָהּ נִבְעֶלֶת לְאַחֵר לְעוֹלָם. אֲפִלּוּ הַמֶּלֶךְ, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אַלְמָנָתוֹ[10] אוֹ גְּרוּשָׁתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ אַחֵר[11].

10) סנהדרין יח, א. ואע"פ שהכתוב אומר (שמואל־ב יב, ח) "ואתנה לך את בית אדוניך (=שאול) ואת נשי אדוניך בחיקך"? לא נתכוון אלא לנשים הראויות (=המותרות) לו מבית המלך, והן מירב ומיכל בנותיו של שאול, אבל לא נשיו (שם יט, ב). 11) ירושלמי שם פ"ב, ה"ג. וכן הכתוב אומר (שמואל־ב, כ, ג) "ויקח המלך את עשר נשים פילגשים... ואליהם לא בא, ותהיינה צרורות עד יום מותן אלמנות חיות", ואילו היתה גרושתו מותרת, היה לו לדוד לגרשן, ולא לעגנן כל ימיהן ('מראה הפנים' שם).

ג. וְאָסוּר לִרְאוֹתוֹ כְּשֶׁהוּא עָרֹם וְלֹא כְּשֶׁהוּא מִסְתַּפֵּר וְלֹא כְּשֶׁהוּא בְּבֵית־הַמֶּרְחָץ וְלֹא כְּשֶׁהוּא מִסְתַּפֵּג[12]. וְאֵינוֹ חוֹלֵץ[13], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָרְקָה בְּפָנָיו", וְזֶה בִּזָּיוֹן. וַאֲפִלּוּ רָצָה - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[14]; שֶׁהַמֶּלֶךְ שְׁמָחֵל עַל כְּבוֹדוֹ - אֵין כְּבוֹדוֹ מָחוּל. וְהוֹאִיל וְאֵינוֹ חוֹלֵץ - אֵינוֹ מְיַבֵּם[15]. וְכֵן אִם מֵת הוּא, כֵּיוָן שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְיַבֵּם אֶת אִשְׁתּוֹ[16], כָּךְ אֵין חוֹלְצִין לָהּ[17], אֶלָּא תֵּשֵׁב לְעוֹלָם בִּזִּיקָתָהּ[18].

12) מתנגב לאחר הרחיצה (סנהדרין כב, א). ובירושלמי שם פ"ב ה"ו, משום שנאמר (ישעיה לג, יז) "מלך ביפיו תחזינה עיניך". וראה בהל' כלי המקדש פ"ה ה"ג, שגם כהן גדול מוזהרים בו בכל אלה, אלא שאם רצה שירחצו אחרים עמו, הרשות בידו, שכהן גדול שמחל על כבודו - כבודו מחול. 13) לאשת אחיו, שמת בלא בנים. 14) שם יח, א. 15) שכל שאינה עולה לחליצה, אינה עולה לייבום (רע"ב שם). אמנם אין אנו מוצאים בתלמוד אלא: "כל שאינה עולה לחליצה וכו'. וכדברי רבותינו בעלי התוספות ביבמות מד, א ד"ה: כל שאינו, מצאנו גם כן מונח חדש זה. ורש"י בסנהדרין יט, ב מפרש: אינו מייבם - שגנאי הוא לו לקום על שם אחיו. וכן נראה מהירושלמי שם פ"ב, ה"ג: "אם כן נמצאת פוגם כבוד המלך". וכתב ה'אור שמח', שהיבום צריך להיות בפני עדים (ראה הל' יבום פ"א ה"א, ובביאורנו שם אות ח), וגנאי הוא למלך לבוא על אשה בפני עדים, וכדברי ה'תוספות' בקידושין יב, ב ד"ה: משום פריצותא. 16) שאין נושאים אלמנתו של מלך. 17) שאפילו יחלצו לה אסורה היא להנשא, וגם גנאי הדבר, שאלמנת המלך תחלוץ נעל (כסף־משנה). 18) בקשרה לבעלה, מלשון הכתוב (איוב לח, ח) "אסורים בזקים" (רמ"א לאבן־העזר סי' קנז, סעיף א).

ד. מֵת לוֹ מֵת - אֵינוֹ יוֹצֵא מִפֶּתַח פַּלְטֵרִין[19] שֶׁלּוֹ[20]. וּכְשֶׁמַּבְרִין אוֹתוֹ[21] - כָּל הָעָם מְסֻבִּין עַל הָאָרֶץ, וְהוּא מֻסָּב עַל הַדַּרְגָּשׁ[22]. וְאִם נִכְנַס לָעֲזָרָה[23] וְהָיָה מִזֶּרַע דָּוִד - יֵשֵׁב; שֶׁאֵין יְשִׁיבָה בַּעֲזָרָה אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵית־דָּוִד בִּלְבָד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי ה'"[24].

19) היכל. "בית פרעה" (בראשית יב, טו) מתרגם יונתן: לפלטין דפרעה. 20) סנהדרין כ, א. אבל חייב הוא בכל דברי אבילות כשאר אבל, כמבואר לעיל הל' אבל פ"ז, ה"ז. 21) סעודת הבראה שמברים לכל אבל ביום הראשון לאבלו (שם פ"ד, ה"ט). 22) סנהדרין שם. דרגש - מיטה קטנה שנותנים לפני מיטה גדולה, וממנה עולים למיטה הגדולה (רע"ב לנדרים פ"ז, מ"ה). והשווה לעיל הל' אבל פ"ז ה"ח, ובביאורנו שם. 23) לחצר בית־המקדש. 24) סוטה מ, ב. ומפרש רש"י: שחלק להם הקב"ה כבוד, להראות שמלכותו שלימה, אבל מלכי ישראל אסורים לישב שם, שאין כבוד שמים בכך, ואפילו מלאכי השרת אין להם שם ישיבה, ככתוב (ישעיה ו, ב) "שרפים עומדים ממעל לו". ובסנהדרין קא, ב אמרו: שזוהי הלכה למשה מסיני. והשווה הל' בית הבחירה פ"ז, ה"ו.

ה. הַמֶּלֶךְ מִסְתַּפֵּר בְּכָל יוֹם[25], וּמְתַקֵּן עַצְמוֹ וּמִתְנָאֶה בְּמַלְבּוּשִׁין נָאִים וּמְפֹאָרִים[26], שֶׁנֶּאֱמַר: "מֶלֶךְ בְּיָפְיוֹ תֶּחֱזֶינָה עֵינֶיךָ". וְיוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ בְּפַלְטֵרִין שֶׁלּוֹ, וּמֵשִׂים כֶּתֶר בְּרֹאשׁוֹ[27], וְכָל הָעָם בָּאִין אֵלָיו בָּעֵת שֶׁיִּרְצֶה[28], וְעוֹמְדִין לְפָנָיו וּמִשְׁתַּחֲוִין אָרְצָה. אֲפִלּוּ נָבִיא עוֹמֵד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ - מִשְׁתַּחֲוֶה[29] אָרְצָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה נָתָן הַנָּבִיא, וַיָּבֹא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ[30]". אֲבָל כֹּהֵן גָּדוֹל אֵינוֹ בָא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ אֶלָּא אִם רָצָה[31]. וְאֵינוֹ עוֹמֵד לְפָנָיו, אֶלָּא הַמֶּלֶךְ עוֹמֵד לִפְנֵי כֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמֹד". אַף־עַל־פִּי־כֵן מִצְוָה עַל כֹּהֵן גָּדוֹל לְכַבֵּד אֶת הַמֶּלֶךְ וּלְהוֹשִׁיבוֹ וְלַעֲמֹד מִפָּנָיו כְּשֶׁיָּבוֹא לוֹ[32]. וְלֹא יַעֲמֹד הַמֶּלֶךְ לְפָנָיו אֶלָּא כְּשֶׁיִּשְׁאַל לוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים[33]. וְכֵן מִצְוָה עַל הַמֶּלֶךְ לְכַבֵּד לוֹמְדֵי הַתּוֹרָה. וּכְשֶׁיִּכָּנְסוּ לְפָנָיו סַנְהֶדְרִין וַחֲכְמֵי יִשְׂרָאֵל, יַעֲמֹד לִפְנֵיהֶם וְיוֹשִׁיבֵם בְּצִדּוֹ; וְכֵן הָיָה יְהוֹשָׁפָט[34] מֶלֶךְ יְהוּדָה עוֹשֶׂה, אֲפִלּוּ לְתַלְמִיד־חָכָם[35] הָיָה עוֹמֵד מִכִּסְאוֹ וּמְנַשְּׁקוֹ וְקוֹרֵא לוֹ: רַבִּי וּמוֹרִי[36]! בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁיִּהְיֶה הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ לְבַדּוֹ הוּא וַעֲבָדָיו, יַעֲשֶׂה זֶה בְּצִנְעָה; אֲבָל בְּפַרְהֶסְיָא, בִּפְנֵי הָעָם - לֹא יַעֲשֶׂה. וְלֹא יַעֲמֹד מִפְּנֵי אָדָם, וְלֹא יְדַבֵּר רַכּוּת[37], וְלֹא יִקְרָא לְאָדָם אֶלָּא בִּשְׁמוֹ[38], כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה יִרְאָתוֹ בְּלֵב הַכֹּל[39].

25) סנהדרין כב, ב. 26) ירושלמי סנהדרין פ"ב, ה"ו: "רבי יוחנן הלך לקבל פני הנשיא, יצא לקראתו בחלוק פשתן. אמר לו, חזור ולבוש חלוקך של צמר, משום: מלך ביפיו וגו'". 27) ע"ז מד, א. "ויתנו עליו את הנזר ואת העדות (מלכים־ב, יא, יב) - עדות היא לבית דוד, שכל הראוי למלכות - הולמתו (יושבת העטרה בראשו יפה), וכל שאינו ראוי למלכות - אינה הולמתו". וראה רש"י לסנהדרין כא, ב ד"ה "שביקש להולמו". 28) המלך. 29) בכת"י התימנים: ומשתחווה לו ארצה. כלומר, כשהוא מופיע לפניו, עליו להשתחוות תחילה, ואח"כ לעמוד לפניו. 30) ומסיים הכתוב: "על אפיו ארצה", ובזבחים קב, א אמרו: לעולם תהא אימת מלכות עליך... שנאמר (מלכים־א,

יום שלישי ח' תמוז ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) המצוה על המלך לכתוב לו ספר תורה לעצמו, כשישב על כסא מלכותו. האיסור להרבות לו נשים ופלגשים. שלא ירבה לו כסף וזהב להתנאות בו. החובה על המלך לעסוק בתורה ובצרכי ישראל ביום ובלילה. שאין דנים מלכי ישראל ולא מעידים עליהם, משום גזירה ותקלה. דיני מורד במלך. הרשות למלך להרוג ולתקן העולם בהתאם לצורך השעה.

א. בְּעֵת שֶׁיֵּשֵׁב הַמֶּלֶךְ עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ, כּוֹתֵב לוֹ סֵפֶר־תּוֹרָה לְעַצְמוֹ יֶתֶר עַל הַסֵּפֶר שֶׁהִנִּיחוּ לוֹ אֲבוֹתָיו[2]. וּמַגִּיהוּ מִסֵּפֶר הָעֲזָרָה[3] עַל־פִּי בֵית־דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד[4]. אִם לוֹ הִנִּיחוּ לוֹ אֲבוֹתָיו אוֹ שֶׁנֶּאֱבַד - כּוֹתֵב שְׁנֵי סִפְרֵי־תּוֹרָה: אֶחָד מַנִּיחוֹ בְּבֵית גְּנָזָיו, שֶׁהוּא מְצֻוֶּה בּוֹ כְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל[5], וְהַשֵּׁנִי לֹא יָזוּז מִלְּפָנָיו, אֶלָּא בְּעֵת שֶׁיִּכָּנֵס לְבֵית־הַכִּסֵּא אוֹ לְבֵית־הַמֶּרְחָץ, אוֹ לְמָקוֹם שֶׁאֵין רָאוּי לִקְרִיאָה[6]. יוֹצֵא לַמִּלְחָמָה - וְהוּא עִמּוֹ; נִכְנָס - וְהוּא עִמּוֹ; יוֹשֵׁב בַּדִּין - וְהוּא עִמּוֹ; מֵסֵב[7] וְהוּא כְּנֶגְדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו"[8].

2) סנהדרין כא, ב. שנאמר (דברים יז, יח): "וכתב לו את משנה התורה הזאת" "משנה" - שתים במשמע. 3) חצר המקדש, שבאחת לשכותיה היה מונח ספר־תורה עתיק. 4) ירושלמי שם פ"ב, ה"ו. והשווה הל' ספר תורה פ"ז ה"ב, והל' יום־טוב פ"ז, הי"ג. 5) שנאמר בהם: "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת" (דברים לא, יט). 6) כגון בבית־הקברות בתוך ארבע אמות של קבר, כמבואר בהל' ס"ת, פ"י ה"ו, וכן אינו עמו כשהוא ישן על מיטתו (שם פ"ז ה"ג), שנאמר: והיתה עמו וקרא בו - מקום הראוי לקרוא בו (סנהדרין כא, ב). 7) לסעודה. 8) שם. וב'ספרי' שם שנינו: ימי חייו - אלו הימים; כל ימי חייו - לרבות הלילות. וראה בביאורנו להל' ס"ת, פ"ז ה"ג, אות ז. וראוי לציין, שבתוספתא סנהדרין פ"ד מ"ד, שנינו: "ואין רשות להדיוט לקרות בה, שנאמר: וקרא בו - הוא ולא אחר". ורבינו לא חש להזכירו, מפני שכבר כתב (לעיל פ"ב, ה"א) שאין משתמשים "באחד מכל כלי תשמישו" ('פרי חדש').

ב. לֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[9] לָמְדוּ, שֶׁהוּא לוֹקֵחַ עַד שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה נָשִׁים - בֵּין הַנָּשִׁים וּפִילַגְשִׁים[10] - הַכֹּל שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה[11]. וְאִם הוֹסִיף אַחַת וּבְעָלָהּ - לוֹקֶה[12]. וְיֵשׁ לוֹ[13] לְגָרֵשׁ וְלִשָּׂא אַחֶרֶת תַּחַת זוֹ שֶׁגֵּרֵשׁ[14].

9) שקיבלו חכמינו איש מפי איש עד למשה מסיני. 10) נשים מיוחדות לו, בלא כתובה ובלא קידושין, כמבואר לקמן פ"ד, ה"ד. 11) סנהדרין כא, א. שנאמר (שמואל־ב יב, ח) "ואתנה לך... ואת נשי אדוניך בחיקך... ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה", והדבר ידוע שעוד בחברון היו לדוד שש נשים (שם ג, ה). וכאן פונה הנביא נתן לדוד

יח, מו) "ויד ה' היתה אל אליהו וישנס מתניו וירץ לפני אחאב", ומפרש רש"י: אחאב רוכב, והוא רץ לפניו. 31) הכהן הגדול. 32) הוריות יג, א "מלך קודם לכהן גדול, שנאמר (שם א, לג) ויאמר המלך להם (=לצדוק הכהן הגדול ולנתן הנביא) קחו עמכם את עבדי אדוניכם" - הרי שמלך עדיף מהם. 33) ככתוב שם: "ולפני אלעזר הכהן יעמוד, ושאל לו במשפט האורים לפני ה'". ובהל' כלי המקדש פ"י הי"א, נתבאר כיצד שואלים באורים ותומים, ומה שואלים. 34) ובכת"י התימנים: היה אסא מלך יהודה. 35) שלא הגיע עדיין למעלת חכם וזקן. ובכת"י התימנים: תלמיד חכמים. 36) כתובות קג, ב. 37) כמו שאמרו שם: "נהוג נשיאותך ברמים". 38) ללא תארי כבוד. 39) ובירושלמי סנהדרין פ"ב ה"ו, אמרו: שום תשים עליך מלך – 'אשים' אינו כתוב, אלא "תשים", שאתה תשים עליך בעצמך.

ו. כְּדֶרֶךְ שֶׁחָלַק לוֹ הַכָּתוּב הַכָּבוֹד הַגָּדוֹל, וְחִיֵּב הַכֹּל בִּכְבוֹדוֹ, כָּךְ צִוָּהוּ לִהְיוֹת לִבּוֹ בְּקִרְבּוֹ שָׁפָל וְחָלָל[40], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלִבִּי חָלַל בְּקִרְבִּי". וְלֹא יִנְהַג גַּסּוּת־לֵב בְּיִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מִדַּי, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְבִלְתִּי רוּם לְבָבוֹ מֵאֶחָיו"[41]. וְיִהְיֶה חוֹנֵן וּמְרַחֵם לִקְטַנִּים וּגְדוֹלִים[42], וְיֵצֵא וְיָבוֹא בְּחֶפְצֵיהֶם וּבְטוֹבָתָם, וְיָחוּס עַל כָּבוֹד קָטָן שֶׁבִּקְטַנִּים. וּכְשֶׁמְּדַבֵּר אֶל כָּל הַקָּהָל בִּלְשׁוֹן רַבִּים - יְדַבֵּר רַכּוֹת[43], שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׁמָעוּנִי אַחַי וְעַמִּי"[44], וְאוֹמֵר: "אִם הַיּוֹם תִּהְיֶה עֶבֶד לָעָם הַזֶּה וְגוֹ'"[45]; לְעוֹלָם יִתְנַהֵג בַּעֲנָוָה יְתֵרָה. אֵין לָנוּ גָּדוֹל מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, וְהוּא אוֹמֵר: "וְנַחְנוּ מָה לֹא עָלֵינוּ תְּלֻנֹּתֵיכֶם". וְיִסְבֹּל טָרְחָם וּמַשָּׂאָם וּתְלֻנּוֹתָם וְקִצְפָּם[46] כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאוֹמֵן אֶת הַיּוֹנֵק[47]. רוֹעֶה קְרֵאוּ הַכָּתוּב: "לִרְעוֹת בְּיַעֲקֹב עַמּוֹ". וְדַרְכּוֹ שֶׁל רוֹעֶה מְפֹרָשׁ בַּקַּבָּלָה[48]: "כְּרֹעֶה עֶדְרוֹ יִרְעֶה, בִּזְרֹעוֹ יְקַבֵּץ טְלָאִים וּבְחֵיקוֹ יִשָּׂא וְגוֹ'".

40) נבוב ונקוב. 41) ובירושלמי סנהדרין פ"ב ה"ד, אמרו: שיר המעלות לדוד, ה' לא גבה לבי - בשעה שמשחני שמואל; ולא רמו עיני - בשעה שהרגתי את גלית... כגמול עלי נפשי - כתינוק הזה היורד ממעי אמו, כן היתה נפשי עלי. 42) ובכת"י התימנים: לקטנם וגדולם. 43) בניגוד למדבר אל יחיד, שאינו מדבר עמו רכות, כמבואר לעיל ה"ה. 44) אחים וחברים אתם עמדי. וראה סוטה מ, א. ובתוספתא סנהדרין פ"ד מ"ב, שנינו: "הוא קורא אותם אחי ועמי... והם קוראים אותו: אדונינו ורבינו, שנאמר (מלכים־א, א, מג) "אבל אדונינו המלך דוד המליך את שלמה". 45) וכן אמרו (הוריות י, א) "כמדומים אתם ששררה אני נותן לכם, עבדות אני נותן לכם, שנאמר: אם היום תהיה עבד לעם הזה". 46) ספרי זוטא פרשת פנחס, אות יח "איש אשר רוח בו - שיהא הולך עם הקפדנים כפי דעתם, ועם המתונים כפי דעתם". 47) מלשון הכתוב (במדבר יא, יב). 48) דברי נביאים, שקיבלו ברוח הקודש, כל נבואה לפי צורך השעה והדור והמעשה (רש"י לחולין קלז, א).

בהיותו בירושלים: אם מעט לך ואוסיפה לך כהנה וכהנה, כהנה - שש; וכהנה - עוד שש, הרי ביחד שמונה־עשרה. ולפי זה עלינו לומר, שבירושלים נשא דוד את בת שבע ועוד אשה אחת, והיתר היו עשר פילגשים, ככתוב (שם טו, טז) "ויעזוב המלך את עשר נשים פילגשים לשמור הבית" (רדב"ז). והראב"ד סובר, שהפילגשים אינן בכלל הי"ח, ומותר למלך להוסיף לו פילגשים נוסף על י"ח נשים הראויות לו. 12) משמע, שעל הקידושין לחוד אינו לוקה, כי עיקר ההקפדה היא ש"לא יסור לבבו" (ראה להלן ה"ו). ואין הסרת הלב אלא כשבעלה. דוגמא לכך, דברי רבינו בהל' איסורי ביאה פי"ז ה"ד, שבין כהן גדול, ובין כהן הדיוט שנשא אשה מן הארבע (גרושה זונה וחללה ואלמנה), ולא בעל - אינו לוקה, משום שנאמר בהן "ולא יחלל" - ואין חילול אלא בבעילה (לחם־משנה). 13) רשאי הוא. 14) סנהדרין כב, א: "בוא וראה כמה קשים גירושין, שהרי דוד המלך התירו לו לייחד (להתייחד עם אבישג השונמית, למרות שכבר גזרו על יחוד עם פנויה, ולא התירו לו לגרש" שיגרש אחת משמונה־עשרה נשיו, ויקח את אבישג לאשה, הרי שאם רצה המלך וגירש, מותר לו לישא אחרת במקום זו שגירש (כסף־משנה).

1 **ג. וְלֹא יַרְבֶּה לוֹ סוּסִים, אֶלָּא כְּדֵי מֶרְכַּבְתּוֹ[15]. אֲפִלּוּ**
2 **סוּס אֶחָד פָּנוּי לִהְיוֹת רָץ לְפָנָיו כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין שְׁאָר**
3 **הַמְּלָכִים - אָסוּר[16]. וְאִם הוֹסִיף - לוֹקֶה[17].**

15) כדי רכבו ופרשיו להלחם באויביו. 16) סנהדרין כא, ב. שנאמר (דברים יז, טז) "למען הרבות סוס" - אפילו סוס אחד והוא בטל - לא ירבה. "ואינו מותר שיהיה לו, זולתי סוס אחד, לרכוב בו כאחד העם" (פירוש המשנה לרבינו, שם). 17) ושם אמרו: שעובר בלא־תעשה על כל סוס וסוס, ובוודאי אינו לוקה אלא כשלקחם לו זה אחר זה, אבל אם לקח הרבה ביחד - אינו לוקה אלא אחת (רדב"ז).

4 **ד. וְלֹא יַרְבֶּה לוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לְהַנִּיחַ בִּגְנָזָיו[18]**
5 **וּלְהִתְגָּאוֹת בּוֹ[19] אוֹ לְהִתְנָאוֹת בּוֹ, אֶלָּא כְּדֵי שִׁיּתֵן**
6 **לְחֵילוֹתָיו וְלַעֲבָדָיו וּלְשַׁמְּשָׁיו. וְכָל כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁיַּרְבֶּה**
7 **לְאוֹצַר בֵּית ה', וְלִהְיוֹת שָׁם מוּכָן לְצָרְכֵי הַצִּבּוּר**
8 **וּלְמִלְחֲמוֹתָם - הֲרֵי זֶה מִצְוָה לְהַרְבּוֹתוֹ[20]. וְאֵין אָסוּר**
9 **אֶלָּא לְהַרְבּוֹת לְעַצְמוֹ[21] בְּבֵית גְּנָזָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא**
10 **יַרְבֶּה לוֹ". וְאִם הִרְבָּה - לוֹקֶה.**

18) באוצרותיו. 19) ככתוב (דברים ח, יג) "וכסף וזהב ירבה לך... ורם לבבך". 20) סנהדרין כא, ב. "וכסף וזהב לא ירבה לו - לו אינו מרבה, אבל מרבה הוא כדי ליתן אספניא", ומפרש רש"י: אספניא - שכר חיילות מדי שנה בשנה, הנכנסים והיוצאים עמו כל שנה. 21) וכן מצינו בדוד המלך (דברי הימים־א כט, ד) שאָצר לבנין בית־המקדש שלשת אלפים ככרי זהב, ושבעת אלפי ככרי כסף מזוקק.

11 **ה. הַמֶּלֶךְ אָסוּר לִשְׁתּוֹת דֶּרֶךְ שִׁכְּרוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל**
12 **לַמְּלָכִים שְׁתוֹ יָיִן"[22]. אֶלָּא יִהְיֶה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה**
13 **וּבְצָרְכֵי יִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיְתָה עִמּוֹ**
14 **וְקָרָא בוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו"[23].**

22) ומסיים הכתוב: "ולרוזנים אי שכר", דרשו בסנהדרין ע, ב: "מי שכל רזי עולם גלויים לו, ישתה יין וישתכר? ויש אומרים: מי שכל רוזני עולם משכימים לפתחו, ישתה יין וישתכר". 23) תוספתא שם פ"ד, ה"ה: "ומה אם מלך ישראל, שלא עסק אלא בצרכי ציבור, נאמר בו וקרא בו כל ימי חייו, שאר בני אדם (שיש להם פנאי) על־אחת־כמה־וכמה... ומה יהושע בן־נון שעסק בכיבוש הארץ, ועומד לחלקה לישראל, נאמר בו: לא ימוש ספר התורה הזה מפיך, והגית בו יומם ולילה, שאר בני אדם על־אחת־כמה־וכמה", וראה בביאורנו לעיל אות ז דברי ה'ספרי' בזה.

15 **ו. וְכֵן לֹא יִהְיֶה שָׁטוּף בְּנָשִׁים[24]. אֲפִלּוּ לֹא הָיְתָה לוֹ**
16 **אֶלָּא אַחַת - לֹא יִהְיֶה מָצוּי אֶצְלָהּ תָּמִיד כִּשְׁאָר**
17 **הַטִּפְּשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל תִּתֵּן לַנָּשִׁים חֵילֶךָ". עַל**
18 **הֶסְרַת לִבּוֹ הִקְפִּידָה תּוֹרָה[25], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יָסוּר**
19 **לְבָבוֹ", שֶׁלִּבּוֹ הוּא לֵב כָּל קְהַל יִשְׂרָאֵל[26]; לְפִיכָךְ**
20 **הִבְקוּ הַכָּתוּב בַּתּוֹרָה יָתֵר מִשְּׁאָר הָעָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל**
21 **יְמֵי חַיָּיו".**

24) להוט, ונתון בכל לבו. 25) סנהדרין כא, א: "רבי שמעון אומר: אפילו אחת ומסירה את לבו, הרי זה לא ישאנה, אם כן למה נאמר לא ירבה לו נשים, אפילו כאביגיל", שהיתה צדקנית. מכאן אתה למד, שבהסרת הלב הדבר תלוי (רדב"ז). 26) וכן אמרו ב'במדבר רבה' פי"ט, אות יז: "ללמדך שראש הדור - כל הדור" ('קרית מלך'). ובעירובין מא, א: "בתר רישא (=אחרי הראש) גופא אזיל" - הולך הגוף.

22 **ז. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[27] שֶׁמַּלְכֵי בֵית דָּוִד, דָּנִין אוֹתָן[28]**
23 **וּמְעִידִין עֲלֵיהֶן. אֲבָל מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל[29], גָּזְרוּ חֲכָמִים**
24 **שֶׁלֹּא יָדוּן וְלֹא דָּנִין אוֹתוֹ[30], וְלֹא מֵעִיד[31] וְלֹא מְעִידִין**
25 **עָלָיו, מִפְּנֵי שֶׁלִּבָּן גַּס בָּהֶן[32], וְיָבוֹא מִן הַדָּבָר תַּקָּלָה**
26 **וְהֶפְסֵד עַל הַדַּת[33].**

27) לעיל הל' סנהדרין פ"ב, ה"ה. 28) סנהדרין יט, א: שנאמר (ירמיה כא, יב) "בית דוד כה אמר ה', דינו לבקר משפט". ואם לא דנים אותם, איך יוכלו לדון אחרים, והלא כלל הוא: קשט עצמך, ואח"כ קשט אחרים. 29) שאינם מבית דוד. 30) שם עמ' ב. 31) נראה, שגם מלכי בית דוד אינם מעידים, שאינם גרועים מכהן גדול, שאינו מעיד לשום אדם מפני כבודו, וכמבואר לעיל הל' עדות פ"א, ה"ג (כסף־משנה). והדבר מפורש במס' שבועות דף לא, א: אין שבועת העדות נוהגת אלא בראויים להעיד, להוציא מלך. ומפרש רש"י: המלך אינו ראוי להעיד, שנאמר, שום תשים עליך מלך - שתהא אימתו עליך, והבא להעיד צריך לעמוד לפני הדיין, ודרך בזיון הוא לו. ולדעת הלחם־משנה בהל' עדות שם, אם העדות מכוונת "להפריש בה מן האיסור", מעיד גם המלך, שזה כבודו. וכבר קדמוהו ב'תוספות' לסנהדרין יח, ב ד"ה מעיד. 32) "ואינם נכנעים לדברי תורה", כלשון רבינו בהל' סנהדרין שם. 33) כמו שאירע לסנהדרין כשדנו את ינאי המלך, ובאותה שעה אמרו (סנהדרין יט, ב): מלך אינו דן ואין דנים אותו. וראה את פרטי המעשה בביאורנו לעיל הל' סנהדרין פ"ב, ה"ה.

ח. כָּל הַמּוֹרֵד בְּמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, יֵשׁ לַמֶּלֶךְ רְשׁוּת לְהָרְגוֹ. אֲפִלּוּ גָּזַר עַל אֶחָד מִשְּׁאָר הָעָם שֶׁיֵּלֵךְ לִמְקוֹם פְּלוֹנִי וְלֹא הָלַךְ[34], אוֹ שֶׁלֹּא יֵצֵא מִבֵּיתוֹ וְיָצָא[35] - חַיָּב מִיתָה. וְאִם רָצָה לְהָרְגוֹ - יַהֲרֹג, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יַמְרֶה אֶת פִּיךָ". וְכֵן כָּל הַמְבַזֶּה אֶת הַמֶּלֶךְ אוֹ הַמְחָרְפוֹ, יֵשׁ לַמֶּלֶךְ רְשׁוּת לְהָרְגוֹ כְּשִׁמְעִי בֶּן גֵּרָא[36]. וְאֵין לַמֶּלֶךְ רְשׁוּת לַהֲרֹג אֶלָּא בְּסַיִף בִּלְבַד[37]. וְיֵשׁ לוֹ לֶאֱסֹר וּלְהַכּוֹת בְּשׁוֹטִין[38] לִכְבוֹדוֹ; אֲבָל לֹא יַפְקִיר מָמוֹן[39]. וְאִם הִפְקִיר - הֲרֵי זֶה גָּזֵל[40].

34) כמו שמצינו בעמשא, ששלחו דוד להזעיק את איש יהודה "ויוחר מן המועד אשר יעדו" (שמואל־ב כ, ה), ורצה יואב לדונו כמורד במלכות, כמבואר בסנהדרין מט, א. וכן מצינו שאוריה החתי נחשב כמורד במלכות, משום שאמר לו דוד: רד לביתך ורחץ רגליך, והוא מיאן, ככתוב (שם יא, יא) "ויאמר אוריה אל דוד, האדון וישראל ויהודה יושבים בסוכות... ואני אבוא אל ביתי לאכול ולשתות", ועל זה נתחייב מיתה, כמבואר בקידושין מג, א. וב'תוספות' שם ד"ה: מורד במלכות. 35) כמעשה שמעי בן גרא (מלכים־א ב, לז). 36) שם, ח. ובשמואל־ב טז, ב. ובירושלמי סנהדרין פ"ב ה"ג, אמרו: "כל המקלל מלכות בית דוד, חייב מיתה". 37) ירושלמי שם פ"ז, ה"א. וכך לשון הכתוב (מלכים־א ב, ח) "ואשבע לו בה' לאמור אם אמיתך בחרב", והשווה לעיל הל' סנהדרין פי"ד ה"ב, ופי"ח ה"ו, ובביאורנו שם. וראה בזוהר פרשת משפטים קז, ב, שמקשה: וכי שמעי טיפש היה, שדוד נשבע לו שלא ימתינו בחרב, מכלל שבחנית או בחצים כן ימיתנו? ומתרץ שם ע"פ דרך הנסתר. 38) ככתוב (שם יב, יא) "אבי יסר אתכם בשוטים" ('אור שמח'). וכתב הרדב"ז, כל זה במלך שהומלך על־פי נביא, או שהסכימו עליו כל ישראל, אבל אם קם איש למלוך בזרוע ובחזקה אין חייבים לשמוע אליו, והממרה את פיו אינו נקרא מורד במלכות. 39) להפקיע שעבודו של בעל הממון ולהפקירו, ולזכות בו לעצמו. 40) כמעשה כרם נבות היזרעאלי, שאחאב רצה להפקירו לטובתו, והנביא קובל: "כה אמר ה', הרצחת וגם ירשת" (שם כא, יט). והשווה הל' גזילה פ"ה, הי"ג: "מלך שלקח חצר או שדה של אחד מבני המדינה, שלא בדינים שחקק, הרי זה גזלן... כללו של דבר... כל שיקח מאיש זה בלבד, שלא כדת הידועה לכל, אלא חמס את זה, הרי זה גזל".

ט. הַמְבַטֵּל גְּזֵרַת הַמֶּלֶךְ בִּשְׁבִיל שֶׁנִּתְעַסֵּק בְּמִצְוֹת, אֲפִלּוּ בְּמִצְוָה קַלָּה, הֲרֵי זֶה פָּטוּר[41] - דִּבְרֵי הָרַב[42] וְדִבְרֵי הָעֶבֶד[43], דִּבְרֵי הָרַב קוֹדְמִין[44]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם גְּזַר הַמֶּלֶךְ לְבַטֵּל מִצְוָה, שֶׁאֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[45].

41) כמו שמצינו בעמשא בן יתר, שהלך להזעיק את אנשי יהודה, במצות המלך דוד "ויוחר מן המועד" (שמואל־ב כ, ה) - אמרו חכמינו (סנהדרין מט, א): הלך ומצאם עוסקים בלימוד מסכת, ולא רצה לבטלם מלימודם. אמר: כתוב "כל איש אשר ימרה את פיך... יומת", יכול אפילו לדברי תורה? תלמוד־לומר: "רק חזק ואמץ". ומפרש רש"י, רק - מיעוט הוא. שאם בא המלך לבטל דברי תורה - אין שומעין לו. 42) הקב"ה. 43) המלך, שהוא עבדו. 44) לשון התלמוד, שם כט, א. 45) שגם המלך חייב בכבוד המקום. והשווה לעיל הל' ממרים פ"ו, הי"ב: "כולכם חייבים בכבודי".

י. כָּל הַהוֹרֵג נְפָשׁוֹת שֶׁלֹּא בִּרְאָיָה בְּרוּרָה[46] אוֹ בְּלֹא הַתְרָאָה[47], אֲפִלּוּ בְּעֵד אֶחָד[48], אוֹ שׁוֹנֵא שֶׁהָרַג בִּשְׁגָגָה[49] - יֵשׁ לַמֶּלֶךְ רְשׁוּת לְהָרְגוֹ[50] וּלְתַקֵּן הָעוֹלָם כְּפִי מַה שֶּׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה. וְהוֹרֵג רַבִּים בְּיוֹם אֶחָד[51] וְתוֹלֶה, וּמַנִּיחָן תְּלוּיִים[52] יָמִים רַבִּים[53], לְהַטִּיל אֵימָה וּלְשַׁבֵּר יַד רִשְׁעֵי הָעוֹלָם.

46) כגון שהוכחשו העדים ב"בדיקות" ולא הוכחשו בחקירות (ראה לעיל הל' עדות פ"ב, ה"א־ב). או שלא היו העדים רואים אותו כאחת, אלא אחד אחר השני, שאין הרוצח נהרג על פיהם, כמבואר שם פ"ד, ה"א. 47) ג"כ אינו נהרג, כמבואר בהל' סנהדרין פי"ב, ה"א. 48) שאינו נהרג בבית־דין, כמבואר בהל' עדות פ"ה, ה"א. 49) שאינו נהרג, אבל חזקתו שהוא קרוב למזיד, וראוי להענש. ואיזהו שונא? כל שלא דיבר עמו שלשה ימים מפני האיבה (הל' רוצח פ"ו, ה"י). 50) שהרי מצינו שהרג דוד את העמלקי (שמואל־ב א, טו) בהודאת פיו, וכן את בני רמון (שם ד, ט) ע"פ הודאת פיהם, ועל־כרחך מדין מלכות, כמבואר לעיל הל' סנהדרין פי"ח, ה"ו. וכן מצינו בירושלמי סנהדרין פ"ו ה"ג, ששני עבריינים פחדו מאיש חסיד שראה בקלקלתם, וחששו שמא ילך להעיד עליהם, והמלך דוד יהרגם וכו'. ואע"פ שעד אחד הוא, ועל־כרחך מדין מלכות. והשווה הל' רוצח פ"ב, ה"ד. 51) בניגוד לבית־דין שאינו דן שנים ביום אחד (לעיל הל' סנהדרין פי"ד, ה"י). 52) בניגוד לחייבי מיתת בית־דין, שאין מלינים אותם אפילו לילה אחד, אלא תולה אותם סמוך לשקיעת החמה, ומתיר אותם מיד (שם פט"ו, ה"ז). 53) כמו שמצינו בשבעת בני שאול, שהומתו ונשארו תלויים מתחילת קציר שעורים עד ימות הגשמים (שמואל־ב כא, י), ושאלו ביבמות עט, א: והלא כתוב: "לא תלין נבלתו על העץ"? ותירצו: מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא, שהיו עוברים ושבים אומרים: מה עשו אלה, פשטו ידיהם בגרים גרורים. אמרו, אין לך אומה שראויה להדבק בה כזו. והרי בני שאול לא הומתו מצד דין תורה, שאין להם משפט מות על עוון שאול אביהם, שהמית הגבעונים, אלא מדין מלך הומתו, וה"תיקון" היה להוסיף גרים (הגהות מהר"ץ חיות). וראה ברמב"ן לדברים כא, כב. וב"חתם סופר" או"ח סי' רח, בסוף הסימן.

יום רביעי ט' תמוז ה'תש"פ

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) המיסים שהמלך מטיל לצרכיו, ולצרכי מלחמה. שלוקח מבחורי העם הטובים שמשים לעמוד לפניו. איסור פילגש להדיוט. שכופה את המוכשרים בעם להיות שרים. לוקח מעשר מהתבואות והבהמות. חלקו של מלך המשיח

בארצות שכובשים ישראל. מנת המלך בביזה שהצבא בוזז. מגמת המלך להרים דת האמת.

א. רְשׁוּת יֵשׁ לַמֶּלֶךְ לִתֵּן מַס עַל הָעָם לִצְרָכָיו אוֹ לְצֹרֶךְ הַמִּלְחָמוֹת. וְקוֹצֵב[2] לוֹ מֶכֶס[3], וְאָסוּר לְהַבְרִיחַ[4] מִן הַמֶּכֶס, שֶׁיֵּשׁ לוֹ לִגְזֹר שֶׁכָּל מִי שֶׁיִּגְנֹב הַמֶּכֶס[5] - יִלָּקַח מָמוֹנוֹ אוֹ יֵהָרֵג, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתֶּם תִּהְיוּ לוֹ[6] לַעֲבָדִים[7]", וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: "יִהְיוּ לְךָ לָמַס וַעֲבָדוּךָ"[8], מִכָּאן, שֶׁנּוֹתֵן מַס[9] וְקוֹצֵב מֶכֶס[10], וְדִינָיו בְּכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכִיּוֹצֵא בָהֶן - דִּין[11], שֶׁכָּל הָאָמוּר בְּפָרָשַׁת מֶלֶךְ[12] - מֶלֶךְ זוֹכֶה בּוֹ[13].

2) פוסק וקובע. 3) מס בשיעור מסויים, מסחורות שונות, בהתאם לערכן. 4) להעלים ולהסתיר. 5) שיבריח ולא ישלם המכס המגיע ממנו. 6) והפסוק מדבר במשפט המלך וזכויותיו. 7) ואי אפשר לפרשו בעבודת המלך והצבא, שכבר נאמר לעיל (פסוק יא) "את בניכם ייקח... ורצו לפני מרכבתו" וגו'. 8) הרי שהעבדות מתפרשת גם בנתינת מס. 9) מס גולגולת. 10) מהסחורה והרכוש בהתאם לערכם. 11) בבא קמא קיג, א, "דינא דמלכותא דינא", והשווה הלכות גזילה פרק ה, הלכה י"א. 12) בשמואל־א פרק ח המדבר במשפט המלך. 13) ומותר בו (סנהדרין כ, ב), כשמואל. בניגוד לדברי רב, האומר: "לא נאמרה פרשה זו אלא לאיים עליהם" ואינו מותר לעשות כן.

ב. וְשׁוֹלֵחַ בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וְלוֹקֵחַ מִן הָעָם הַגִּבּוֹרִים וְאַנְשֵׁי־חַיִל, וְעוֹשֶׂה מֵהֶן חֵיל לְמֶרְכַּבְתּוֹ[14] וּבְפָרָשָׁיו[15], וּמַעֲמִיד מֵהֶן עוֹמְדִים לְפָנָיו[16], וּמַעֲמִיד מֵהֶן אֲנָשִׁים לָרוּץ לְפָנָיו[17], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׂם לוֹ בְּמֶרְכַּבְתּוֹ וּבְפָרָשָׁיו וְרָצוּ לִפְנֵי מֶרְכַּבְתּוֹ". וְלוֹקֵחַ מִן הַיָּפִים שֶׁבָּהֶם לִהְיוֹת שַׁמָּשִׁים וְעוֹמְדִים לְפָנָיו[18], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת בַּחוּרֵיכֶם הַטּוֹבִים... יִקָּח, וְעָשָׂה לְמְלַאכְתּוֹ".

14) למוליכי מרכבתו. 15) רוכבי סוסים. 16) לשמרו, משמר כבוד. 17) לפני מרכבתו, כמנהג הימים ההם בחצרות מלכי קדם. 18) לשרתו, ולעשות מלאכתו.

ג. וְכֵן לוֹקֵחַ מִן בַּעֲלֵי הָאֻמָּנִיּוֹת כָּל מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ וְעוֹשִׂין לוֹ מְלַאכְתּוֹ, וְנוֹתֵן שְׂכָרָן[19]. וְלוֹקֵחַ כָּל הַבְּהֵמוֹת וְהָעֲבָדִים וְהַשְּׁפָחוֹת לְמְלַאכְתּוֹ, וְנוֹתֵן שְׂכָרָן[20] אוֹ דְּמֵיהֶן[21], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלַחֲרֹשׁ חֲרִישׁוֹ וְלִקְצֹר קְצִירוֹ וְלַעֲשׂוֹת כְּלֵי מִלְחַמְתּוֹ[22] וּכְלֵי רִכְבּוֹ. וְאֶת עַבְדֵיכֶם וְאֶת שִׁפְחוֹתֵיכֶם וְאֶת בַּחוּרֵיכֶם הַטּוֹבִים וְאֶת חֲמוֹרֵיכֶם יִקָּח, וְעָשָׂה לִמְלַאכְתּוֹ".

19) בניגוד לשמשיו המתפרנסים מבית המלך וזהו שכרם. 20) שכר מלאכתם. 21) משלם תמורתם ומעכבם לעצמו. 22) אלו בעלי האומנות, כתרגום יונתן שם.

ד. וְכֵן לוֹקֵחַ מִכָּל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל נָשִׁים[23] וּפִילַגְשִׁים: נָשִׁים - בִּכְתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין, וּפִילַגְשִׁים - בְּלֹא כְתֻבָּה וּבְלֹא קִדּוּשִׁין[24], אֶלָּא בִּיחוּד[25] בִּלְבַד קוֹנֶה אוֹתָהּ וּמֻתֶּרֶת לוֹ. אֲבָל הַהֶדְיוֹט אָסוּר בְּפִילֶגֶשׁ[26], אֶלָּא בְּאָמָה הָעִבְרִיָּה[27] בִּלְבַד אַחֲרֵי יִעוּד[28]. וְיֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לַעֲשׂוֹת הַפִּילַגְשִׁים שֶׁלּוֹקֵחַ לְאַרְמוֹנוֹ, טַבָּחוֹת[29] וְאוֹפוֹת וְרַקָּחוֹת[30], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת בְּנוֹתֵיכֶם יִקַּח לְרַקָּחוֹת וּלְטַבָּחוֹת וּלְאֹפוֹת".

23) תוספתא סנהדרין פרק ד, משנה ב, "ובורר לו נשים מכל מקום שירצה כהנות לויות וישראליות". 24) סנהדרין כא, א, ובזה יובן, מעשה אבשלום, שבא "אל פלגשי אביו לעיני כל ישראל" (שמואל־ב טז, כב), כי אילו היו מקודשות לדוד אביו, לא היה העם מסכים לעבירה זו (רדב"ז). וראוי לציין שרש"י לתורה (בראשית כה, ו) מפרש: פלגשים - בלא כתובה, נראה מדבריו, שהיא מקודשת לו בקידושין, וכבר העיר הרמב"ן שם, שהגירסה בסנהדרין כא, היא: בלא כתובה ובלא קידושין. והעיקר תלוי בקידושין, שהכתובה אינה אלא מדברי סופרים. 25) שמייחדה לו להיות לו לשפחה ולאשה. 26) שכבר פסק רבינו (הלכות אישות פרק א, הלכה ד): "כל הבועל אשה לשם זנות בלא קידושין לוקה מן התורה", וראה הלכות נערה פרק ב, הלכה י"ז. 27) שמכרה לו אביה בהיותה קטנה. 28) שמייחדה לו לאשה, מלשון הכתוב (שמות כא, ח) "אשר לא יעדה". "ומצוות ייעוד, אומר לה בפני שניים: הרי את מקודשת לי... ואינו צריך ליתן לה כלום (=כסף קידושין) שמעות הראשונות (שנתן לאביה כשלקחה ממנו) לקידושין ניתנו" (הלכות עבדים פרק ד, הלכה ז). 29) מבשלות. 30) מתקנות בשמים ותמרוקי נשים.

ה. וְכֵן כּוֹפֶה אֶת הָרְאוּיִין לִהְיוֹת שָׂרִים, וּמְמַנֶּה אוֹתָם שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי חֲמִשִּׁים[31], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלָשׂוּם לוֹ שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי חֲמִשִּׁים".

31) אף על פי שאינם רוצים במשא עול הציבור ולהתנהג בשררה.

ו. וְלוֹקֵחַ הַשָּׂדוֹת וְהַזֵּיתִים[32] וְהַכְּרָמִים לַעֲבָדָיו כְּשֶׁיֵּלְכוּ לַמִּלְחָמָה, וְיִפְשְׁטוּ עַל מְקוֹמוֹת אֵלּוּ אִם אֵין לָהֶם מַה יֹּאכְלוּ אֶלָּא מִשָּׁם, וְנוֹתֵן דְּמֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת שְׂדוֹתֵיכֶם וְאֶת כַּרְמֵיכֶם וְזֵיתֵיכֶם הַטּוֹבִים יִקָּח, וְנָתַן לַעֲבָדָיו"[33].

32) השדות והזיתים וכו' שהם עיקר המחייה, ככתוב (דברים יא, יד) "דגנך ותירושך ויצהרך". 33) ובתוספות (סנהדרין כ, ב דיבור המתחיל מלך מותר) שאלו, אם כן למה נענש אחאב על מעשה כרם נבות היזרעאלי (מלכים־א כא, יט)? ותירצו, שכוונת הכתוב להתיר לקיחת השדות לעבדיו, ולא לעצמו. עוד תירצו, שאינו מותר אלא בשדה מקנה, ולא בשדה אחוזה שירש מאבותיו, ככתוב (שם ג) חלילה לי מה' מתיתי את נחלת אבותי לך. ובעיקר תירצו שאין פרשת המלך נאמרת אלא במלך, שמלך על כל ישראל ויהודה ומאת ה', ואחאב לא מלך על יהודה, וגם לא מאת ה', ובדר"ק לשמואל שם מתרץ, שכוונת הכתוב להיתר פירות בלבד ולא לגוף השדה.

ז. וְיֵשׁ לוֹ מַעֲשֵׂר מִן הַזְּרָעִים וּמִן הָאִילָנוֹת[34] וּמִן הַבְּהֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְזַרְעֲיכֶם וְכַרְמֵיכֶם יַעְשֹׂר וְגוֹ'. צֹאנְכֶם יַעְשֹׂר".

34) והמעשר לעצמו. אחרי שיפרישו הבעלים המעשר ללויים כמשפט (רד"ק שם).

ח. הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ נוֹטֵל מִכָּל הָאֲרָצוֹת שֶׁכּוֹבְשִׁין יִשְׂרָאֵל חֵלֶק אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה־עָשָׂר; וְדָבָר זֶה חֹק לוֹ וּלְבָנָיו עַד עוֹלָם[35].

35) רמז לזה דברי הכתוב (יחזקאל מח, כא): "והנותר לנשיא מזה ומזה... לעומת חלקים לנשיא" וגו', למדנו, שהיה נוטל חלק כאחד השבטים, והנשיא הוא מלך המשיח (רדב"ז). ובבבא בתרא קכב, אמרו: עתידה ארץ ישראל שתתחלק לשלושה עשר שבטים, ואמר רב חסדא שהחלק הי"ג הוא לנשיא ("למלך המשיח", רשב"ם), שנאמר (יחזקאל מח, יט): "והעובד העיר (הנשיא שעול רבים מוטל עליו - רשב"ם) יעבדוהו מכל שבטי ישראל".

ט. כָּל הָרוּגֵי הַמֶּלֶךְ[36] - מָמוֹנָן לַמֶּלֶךְ[37]. וְכָל הַמַּמְלָכוֹת שֶׁכּוֹבֵשׁ, חֲרֵי אוֹצְרוֹת הַמְּלָכִים לַמֶּלֶךְ, וּשְׁאָר הַבִּזָּה שֶׁבּוֹזְזִין, בּוֹזְזִין וְנוֹתְנִין לְפָנָיו, וְהוּא נוֹטֵל מֶחֱצָה בָּרֹאשׁ[38], וּמַחֲצִית הַבִּזָּה חוֹלְקִין אוֹתָהּ, כָּל אַנְשֵׁי הַצָּבָא בְּיַחַד עִם הָעָם הַיּוֹשְׁבִין עַל הַכֵּלִים בַּמַּחֲנֶה לְשָׁמְרָן, חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי כְּחֵלֶק הַיֹּרֵד בַּמִּלְחָמָה וּכְחֵלֶק הַיֹּשֵׁב עַל הַכֵּלִים יַחְדָּו יַחֲלֹקוּ"[39].

36) שמרדו בו ונתחייבו מיתה. 37) סנהדרין (מח, ב) בניגוד להרוגי בית דין שנכסיהם ליורשיהם, כמבואר לעיל הלכות אבל פרק א, הלכה ט. וכן מצינו בכתוב (מלכים־א כא, טז) כשהעידו על נבות שברך את האלוקים ומלך, מיד, "ויקם אחאב לרדת אל כרם נבות היזרעאלי לרישתו" (גמרא שם). 38) שם כ, ב בברייתא. ובמשנה שם שנינו: הוא נוטל חלק בראש, ומפרש רש"י: חלק היפה בורר ראשון ונוטל מחצה. 39) וממי למד דוד את זה? מאברהם אבינו, שאמר (בראשית יד, כד) "רק אשר אכלו הנערים (=עבדי, שהלכו איתי למלחמה), וחלק האנשים אשר איתי, ענר אשכול וממרא (=שנשארו לשמור על הכלים) הם יקחו חלקם", הוא שאמר הכתוב (שמואל שם, כה) ""מהיום ההוא ומעלה וישימה לחוק ולמשפט לישראל" - ולא נאמר: "והלאה", לפי שכבר ניתן החוק בימי אברהם (מדרש רבה בראשית פרשה מ"ג אות ט).

י. כָּל הָאָרֶץ שֶׁכּוֹבֵשׁ[40], חֲרֵי הִיא שֶׁלּוֹ. וְנוֹתֵן לַעֲבָדָיו וּלְאַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְצֶה, וּמַנִּיחַ לְעַצְמוֹ כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְצֶה; וּבְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים - דִּינוֹ דִּין. וּבְכֹל יִהְיוּ מַעֲשָׂיו לְשֵׁם שָׁמַיִם, וְתִהְיֶה מְגַמָּתוֹ[41] וּמַחֲשַׁבְתּוֹ לְהָרִים דַּת הָאֱמֶת וּלְמַלֹּאת הָעוֹלָם צֶדֶק וְלִשְׁבֹּר זְרוֹעַ הָרְשָׁעִים וּלְהִלָּחֵם מִלְחֲמוֹת ה'[42]. שֶׁאֵין מַמְלִיכִין מֶלֶךְ תְּחִלָּה אֶלָּא לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט[43] וּמִלְחָמוֹת[44], שֶׁנֶּאֱמַר: "וּשְׁפָטָנוּ מַלְכֵּנוּ וְיָצָא לְפָנֵינוּ וְנִלְחַם אֶת מִלְחֲמֹתֵינוּ".

40) מלך ישראל, שאינו המלך המשיח, כי המשיח דינו מבואר לעיל הלכה ח. 41) שאיפתו, כלשון הכתוב (חבקוק א, ט) "מגמת פניהם קדימה". 42) השווה לקמן פרק י"א, הלכה ד ובביאורנו שם. 43) בישראל, בין איש לרעהו, וכן אמר שלמה (מלכים־א ג, ט) "ונתת לעבדך לב שומע לשפוט את עמך, להבין בין טוב לרע". 44) באויבי ישראל. וראה במסכת כלה רבתי פרק ח "שהמלכות נתנה בשלושים מעלות... במשפט ובצדקה, שנאמר (משלי טז, יב): כי בצדקה יכון כיסא".

יום חמישי י' תמוז ה'תש"פ

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) שתחילת מלחמת המלך, אינה אלא מלחמת מצוה. מהי מלחמת רשות. המצוה להחרים שבעה עממים, ולאבד זכר עמלק, האיסור לחזור לשכון בארץ מצרים. איסור הירידה מארץ ישראל לחוץ לארץ. חיבת חכמי ישראל לארץ ישראל, ומעלת הזוכה לחיות בה ולהיקבר בתוכה.

א. אֵין הַמֶּלֶךְ נִלְחָם תְּחִלָּה אֶלָּא מִלְחֶמֶת מִצְוָה. וְאֵי זוֹ הִיא מִלְחֶמֶת מִצְוָה? זוֹ מִלְחֶמֶת שִׁבְעָה עֲמָמִים[2] וּמִלְחֶמֶת עֲמָלֵק[3] וְעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל מִיַּד צַר שֶׁבָּא עֲלֵיהֶם[4]; וְאַחַר־כָּךְ נִלְחָם בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת, וְהִיא הַמִּלְחָמָה שֶׁנִּלְחָם עִם שְׁאָר הָעַמִּים כְּדֵי לְהַרְחִיב גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וּלְהַרְבּוֹת בִּגְדֻלָּתוֹ וְשָׁמְעוֹ[5].

2) והם: החתי, והגרגשי, והאמורי, והכנעני, והפריזי, והחוי והיבוסי (דברים ז, א), וראה בסמוך ה"ד. 3) לאבד את זרעו, כמבואר בסמוך ה"ח. 4) ככתוב (במדבר י, ט) "וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם". 5) שיפחדו הגוים מלהתגרות בהם. ובסוטה מד, ב אמרו: מלחמת יהושע לכבש - חובה; מלחמות בית דוד לרווחה (=שנלחם בארם צובה להוסיפה על ארץ ישראל) - רשות.

ב. מִלְחֶמֶת מִצְוָה, אֵינוֹ צָרִיךְ לִטֹּל בָּהּ רְשׁוּת בֵּית־דִּין, אֶלָּא יוֹצֵא מֵעַצְמוֹ בְּכָל עֵת וְכוֹפֶה הָעָם לָצֵאת[6]. אֲבָל מִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת, אֵינוֹ מוֹצִיא אֶת הָעָם בָּהּ אֶלָּא עַל־פִּי בֵית־דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד[7].

6) אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה, להלן פ"ז, ה"ד. 7) סנהדרין ב, א. וכן שם כ, ב. ומתוך שהודגש שם: "אין מוציאין למלחמת הרשות... של שבעים ואחד" משמע, שלמלחמת מצוה אינו צריך רשות בית־דין (כסף־משנה).

ג. וּפוֹרֵץ[8] לַעֲשׂוֹת לוֹ דֶּרֶךְ[9] וְאֵין מְמַחִין[10] בְּיָדוֹ. וְדֶרֶךְ הַמֶּלֶךְ אֵין לָהּ שִׁעוּר[11], אֶלָּא כְּפִי מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ. אֵינוֹ מְעַקֵּם הַדְּרָכִים מִפְּנֵי כַּרְמוֹ שֶׁל זֶה אוֹ מִפְּנֵי שָׂדֵהוּ שֶׁל זֶה, אֶלָּא הוֹלֵךְ בְּשָׁוֶה וְעוֹשֶׂה מִלְחַמְתּוֹ[12].

8) גדרות של כרמים ושדות. 9) לחייליו, בלכתם להלחם.

10) מעכבים. 11) לרוחב ולאורך. 12) סנהדרין כ, ב. ובבבא־קמא ס, ב.

ד. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהַחֲרִים[13] שִׁבְעָה עֲמָמִין[14], שֶׁנֶּאֱמַר: "הַחֲרֵם תַּחֲרִימֵם". וְכֹל שֶׁבָּא לְיָדוֹ אֶחָד מֵהֶן וְלֹא הֲרָגוֹ - עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה". וּכְבָר אָבַד זִכְרָם[15].

13) לאבד ולהשמיד. 14) "כיון שהם היו עיקר עבודה־זרה ויסודה הראשון... כדי שלא נלמד מכפירתם" ('ספר המצוות' לרבינו, עשה קפז), וראה לקמן פ"ו ה"א, ש"אין עושים מלחמה עם אדם בעולם, עד שקוראים לו לשלום". 15) "כבר עלה סנחריב מלך אשור, ובלבל את כל האומות" (ידים פ"ד, מ"ד). וב'ספר המצוות' (שם) כותב רבינו: "וכך עשינו (שהשמדנום), עד שנשלמה השמדתם ע"י דוד, ונתפזרה השארית ונטמעה בין האומות, עד שאינה ידועה עוד".

ה. וְכֵן מִצְוַת עֲשֵׂה לְאַבֵּד זֵכֶר עֲמָלֵק[16], שֶׁנֶּאֱמַר: "תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק". וּמִצְוַת עֲשֵׂה לִזְכֹּר תָּמִיד מַעֲשָׂיו הָרָעִים[17] וַאֲרִיבָתוֹ[18] כְּדֵי לְעוֹרֵר אֵיבָתוֹ[19], שֶׁנֶּאֱמַר: "זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק". מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ: "זָכוֹר" - בַּפֶּה[20], "לֹא תִשְׁכָּח" - בַּלֵּב[21], שֶׁאָסוּר לִשְׁכֹּחַ אֵיבָתוֹ וְשִׂנְאָתוֹ.

16) בין הזכרים ובין הנקבות. 17) שהיה הראשון להתגרות בישראל בצאתם ממצרים, ככתוב (במדבר כד, ב) "ראשית גוים עמלק", ומתרגם אונקלוס: "ריש קרביא דישראל הוה עמלקאה". 18) ישיבתו במקום סתר, להתנפל על ישראל באופן פתאומי. 19) שנאתנו אליו. 20) ע"י קריאה בפה. 21) מגילה יח, א. וכן ב'ספרי' פרשת כי־תצא, אות רצו. וב'ספר המצוות' עשה קפט, מסיים רבינו: "הלא תראה, איך עשה שמואל הנביא כשבא לקיים מצוה זו: שהוא זכר תחלה, ואח"כ ציוה להרגם, והוא אמרו (שמואל־א טו, ב): "פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל". וגם בעמלק אין עושים מלחמה טרם שיפתחו לו לשלום, כמבואר לקמן פ"ו, ה"א, ד. ולדעת הסמ"ג (הובאו דבריו ב"הגהות מיימוניות" כאן) אין מצוה זו נוהגת עד ימות המשיח, לאחר כיבוש הארץ, שנאמר: "והיה בהניח ה'... לך מכל אויביך... תמחה את זכר עמלק". אולם פרשת מחיית עמלק הנזכרת בשמואל־א, טו מהווה סתירה גלויה לדיעה זו (רדב"ז).

ו. כָּל הָאֲרָצוֹת שֶׁכּוֹבְשִׁין יִשְׂרָאֵל בִּמְלֶךְ עַל־פִּי בֵית־דִּין, הֲרֵי זֶה כִּבּוּשׁ רַבִּים, וַהֲרֵי הִיא כְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל שֶׁכָּבַשׁ יְהוֹשֻׁעַ לְכָל דָּבָר[22]. וְהוּא, שֶׁכָּבְשׁוּ אַחַר כִּבּוּשׁ כָּל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה[23].

22) 'ספרי' פרשת עקב, אות נא, שנאמר (דברים יא, כד) "כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה", אם ללמד על תחומי א"י, הרי כבר נאמר (יהושע א, ד) "מהמדבר והלבנון הזה... יהיה גבולכם" - אלא כל מקום שתכבשו חוץ מן המקומות האלו, הרי הוא שלכם... ומניין שמצוות נוהגות שם? הרי אתה דן: נאמר כאן "יהיה", ונאמר להלן "יהיה". מה להלן מצוות נוהגות שם, אף כאן מצוות נוהגות. אבל ארצות שכבש יחיד מישראל, או משפחה או שבט שהלכו וכבשו לעצמם מקום, אפילו מן הארץ שניתנה לאברהם, "אינו נקרא א"י כדי שינהגו בו כל המצוות" (כלשון רבינו בהל' תרומות פ"א, ה"ב). וכן אמרו (גיטין מז, א) "כיבוש יחיד - אין שמו כיבוש". 23) 'ספרי' שם, "מפני מה כבש דוד ארם נהרים וארם צובה, ואין מצוות נוהגות שם? אמרו, דוד עשה שלא כתורה, התורה אמרה: משתכבשו לארץ, תהיו רשאים לכבוש חוץ לארץ. הוא לא עשה כן, אלא חזר וכבש ארם נהרים ...ואת היבוסי, שהיה סמוך לירושלים לא הוריש. ...אמר לו הקב"ה סמוך לפלטירים (=היכל) שלך לא הורשת, האיך אתה חוזר ומכבש ארם נהרים" וכו'. והשווה הל' תרומות פ"א, ה"ג.

ז. וּמֵתָּר לִשְׁכֹּן בְּכָל הָעוֹלָם, חוּץ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם. מִן הַיָּם הַגָּדוֹל[24] וְעַד הַמַּעֲרָב[25], אַרְבַּע־מֵאוֹת פַּרְסָה עַל אַרְבַּע־מֵאוֹת פַּרְסָה, כְּנֶגֶד אֶרֶץ כּוּשׁ[26] וּכְנֶגֶד הַמִּדְבָּר[27] - הַכֹּל אָסוּר לְהִתְיַשֵּׁב בָּהּ. בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת הִזְהִירָה תּוֹרָה שֶׁלֹּא לָשׁוּב לְמִצְרַיִם[28]. שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תֹסִפוּן לָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה עוֹד"; "לֹא תֹסִיף עוֹד לִרְאֹתָהּ"; "לֹא תֹסִפוּ לִרְאֹתָם עוֹד עַד עוֹלָם". וְאַלֶּכְסַנְדְּרִיָּא בִּכְלַל הָאִסּוּר[29].

24) הוא הים התיכון. 25) בכת"י תימן: הים הגדול המערבי. 26) היא אתיופיה שבאפריקה, וכוש הנזכרת בתנ"ך היא בדרום ערב אצל מצרים, וכן הכתוב אומר (יחזקאל כט, י) "ונתתי את ארץ מצרים לחרבות... שממה, ממגדל סונה ועד גבול כוש", וכן (בדברי הימים־ב, כא, טז) "הפלשתים והערבים אשר על ידי כושים". 27) כל השטח מן הים, המקביל לארץ כוש, וכנגד המדבר, הכל נחשב מצרים. וכן אמרו (תענית י, א) "ארץ מצרים היא ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה". וראה במדרש 'שמות רבה' פרשה י אות ב: "המצריים אומרים עד כאן תחומנו, והכושים אומרים עד כאן תחומנו" וכו'. 28) ירושלמי סוכה פ"ה, ה"א. 29) סוכה נא, ב. אנשי אלכסנדריא של מצרים נענשו ונהרגו, על שעברו על מה שאמרה תורה: לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד, הרי שהיא בכלל מצרים (כסף־משנה).

ח. מֻתָּר לַחֲזֹר לְאֶרֶץ־מִצְרַיִם לִסְחוֹרָה[30] וְלִפְרַקְמַטְיָא[31] וְלִכְבֹּשׁ אֲרָצוֹת אֲחֵרוֹת[32], וְאֵין אָסוּר אֶלָּא לְהִשְׁתַּקֵּעַ שָׁם. וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה[33], שֶׁבְּעֵת הַכְּנִיסָה מֻתָּר הוּא[34]. וְאִם יַחְשֹׁב לֵישֵׁב וּלְהִשְׁתַּקֵּעַ שָׁם, אֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה[35]. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁאִם כָּבַשׁ אֶרֶץ־מִצְרַיִם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל עַל־פִּי בֵית־דִּין, שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת; וְלֹא הִזְהִירָה אֶלָּא לָשׁוּב לָהּ יְחִידִים, אוֹ לִשְׁכֹּן בָּהּ וְהִיא בְּיַד עַכּוּ"ם, מִפְּנֵי שֶׁמַּעֲשֶׂיהָ מְקֻלְקָלִין יוֹתֵר מִכָּל הָאֲרָצוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם"[36].

30) לשם מקח וממכר סחורות שונות. 31) סחורה, בלשון

יוונית. "עובר לסוחר" (בראשית כג, טז) מתרגם יונתן: מתקבלין בכל פרקמטיא. 32) ירושלמי סנהדרין פ"י, ה"ח. 33) אפילו אם נשתקע לבסוף. 34) שעדיין לא נשתקע. 35) ואין לוקים על לאו שאין בו מעשה (לעיל הל' סנהדרין פי"ח, ה"ב). ואע"פ שמשמע מדברי רבינו שאם נשתקע ישנו איסור על־כל־פנים, בכל זאת נשתקע רבינו במצרים, כי אנוס היה על פי המלכות, בהיותו רופא למלך ולשרים (רדב"ז). אף הוא (הרדב"ז) מעיד ומתנצל: וגם אני נתיישבתי שם זמן מרובה ללמוד תורה וללמדה, וקבעתי שם ישיבה, וזה מותר, ושוב באתי לירושלים. וכדאי להעיר, שרבי אשתורי הפרחי, מעיד בספרו "כפתור ופרח" פרק ה, שרבינו היה חותם שמו באגרת, ומסיים בה: "הכותב, העובר בכל יום שלשה לאוין". והכוונה לשלושת הפסוקים בם הזהירה תורה לא תשוב למצרים. מכאן, שקשה בעיניו היתה לו ישיבתו במצרים. 36) ב'תורת כהנים' פרשת אחרי, פרשתא ח', אמרו: "מנין שלא היתה אומה באומות שהתעיבו מעשיהם יותר מן המצריים? תלמוד־לומר: כמעשה ארץ מצרים" וגו'.

1 **ט. אָסוּר לָצֵאת מֵאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל לְחוּצָה לָאָרֶץ**
2 **לְעוֹלָם[37], אֶלָּא לִלְמֹד תּוֹרָה[38], אוֹ לִשָּׂא אִשָּׁה[39], אוֹ**
3 **לְהַצִּיל[40] מִן הָעַכּוּ"ם; וְיַחֲזֹר לָאָרֶץ[41]. וְכֵן יוֹצֵא הוּא**
4 **לִסְחוֹרָה[42]; אֲבָל לִשְׁכּוֹן[43] בְּחוּצָה לָאָרֶץ - אָסוּר,**
5 **אֶלָּא־אִם־כֵּן חָזַק שָׁם הָרָעָב עַד שֶׁנַּעֲשָׂה שָׁוֶה דִּינָר**
6 **חִטִּין בִּשְׁנֵי דִינָרִין[44]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[45] כְּשֶׁהָיוּ**
7 **הַמָּעוֹת מְצוּיוֹת וְהַפֵּרוֹת בְּיֹקֶר, אֲבָל אִם הַפֵּרוֹת בְּזוֹל,**
8 **וְלֹא יִמְצָא מָעוֹת וְלֹא בַּמֶּה יִשְׂתַּכֵּר, וְאָבְדָה פְּרוּטָה**
9 **מִן הַכִּיס - יֵצֵא לְכָל מָקוֹם שֶׁיִּמְצָא בּוֹ רֶוַח[46].**
10 **וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמֻּתָּר לָצֵאת - אֵינָהּ מִדַּת חֲסִידוּת,**
11 **שֶׁהֲרֵי מַחֲלוֹן וְכִלְיוֹן, שְׁנֵי גְּדוֹלֵי הַדּוֹר הָיוּ[47], וּמִפְּנֵי**
12 **צָרָה גְּדוֹלָה יָצְאוּ[48], וְנִתְחַיְּבוּ כְּלָיָה לַמָּקוֹם[49].**

37) שמפקיע עצמו מן המצוות (רשב"ם לבבא־בתרא צא, א). 38) שהיא מצוה גדולה, כי גדול התלמוד שמביא לידי מעשה (ע"ז יג, א. וב'תוספות' שם ד"ה ללמוד תורה). ואפילו אם יש בארץ מי שילמדהו, מותר לו לצאת ללמוד בחו"ל, "לפי שאין אדם זוכה ללמוד מכל" (גמרא שם). והשווה לעיל הל' אבל פ"ג, הי"ד. 39) בגלל חשיבות המצוה, שנאמר בה (ישעיה מה, יח) "לא תהו בראה לשבת יצרה" ('תוספות' שם). 40) ממונו (גמרא שם). 41) שתהא דעתו לחזור. אבל אם אין דעתו לחזור, אפילו לישא אשה אסור לו לצאת, כמבואר בכתובות קיא, א שלא התירו ליבם לצאת לחו"ל לישא את יבמתו, ובודאי מפני שלא היתה דעתו לחזור, כי בדעתו לחזור מותר לו, כמבואר בע"ז יג, א. וכן הוכיחו ה'תוספות' שם ד"ה: ללמוד תורה (כסף־משנה). 42) מועד קטן יד, א, שהיוצא להרוויח, דינו כיוצא למזונות, ובוודאי אם אין לו מה לאכול, רשאי הוא לצאת כמבואר בסמוך (יד איתן). 43) בקביעות, שלא על־מנת לחזור. 44) בבא־בתרא צא, א: "אלא־אם־כן עמדו סאתיים בסלע", וידוע שהמחיר הרגיל הוא ארבעה סאין בסלע (עירובין פב, ב), הרי שאם הוקיר המחיר בכפליים - הרי זה רעב חזק (כסף־משנה). 45) שאם לא עלה המחיר כפליים - אסור לו לצאת. 46) ב"ב שם עמ' ב. כרבי יוחנן, המעיד שהוא זוכר, כשעמדו ארבע סאין קמח בסלע (=בזול) והיו רבים נפוחי רעב בטבריא, מחוסר איסר לקנות בו לחם. 47) פרנסי הדור היו. 48) שחזק הרעב בארץ, ככתוב במגילת רות א, א. 49) בבא־בתרא שם ע"א.

13 **י. גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים הָיוּ מְנַשְּׁקִין עַל תְּחוּמֵי אֶרֶץ־**
14 **יִשְׂרָאֵל[50], וּמְנַשְּׁקִין אֲבָנֶיהָ[51] וּמִתְגַּלְגְּלִין עַל עֲפָרָהּ[52].**
15 **וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "כִּי רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת אֲבָנֶיהָ, וְאֶת**
16 **עֲפָרָהּ יְחֹנֵנוּ".**

50) כשדרכה רגלם על אדמת א"י והגיעו לתחילת תחומה. 51) כתובות קיב, א: "רבי אבא היה מנשק כיפי (=סלעים) דעכו", והיתה תחילת תחומי א"י, כמבואר בגיטין עו, ב כשהיו התלמידים בארץ נפרדים מחבריהם, שחזרו לחו"ל, היו נפטרים מהם בעכו, כי ליוום עד שם, ומשם ואילך אסור היה לתלמידי א"י לצאת, שמעכו והלאה - חוץ לארץ. 52) כתובות שם עמ' ב. וראה במדרש תנחומא פ' שלח, הובא ב'תוספות' שם עמ' א: "כשעלה רבי חנינא הגדול מבבל, ביקש לידע אם נכנס לא"י, והיה שוקל אבנים... כיון שמצאן כבידות, אמר: אין אלו אלא אבני א"י, והיה מנשקן וקרא עליהן את הפסוק הזה: כי רצו עבדיך את אבניה. והשווה ירושלמי שביעית פ"ד, ה"ז.

17 **יא. אָמְרוּ חֲכָמִים[53]: כָּל הַשּׁוֹכֵן בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל -**
18 **עֲוֹנוֹתָיו מְחוּלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבַל יֹאמַר שָׁכֵן חָלִיתִי,**
19 **הָעָם הַיֹּשֵׁב בָּהּ נְשֵׂא עָוֹן"[54]. אֲפִלּוּ הָלַךְ בָּהּ אַרְבַּע**
20 **אַמּוֹת, זוֹכֶה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְכֵן הַקָּבוּר בָּהּ[55] -**
21 **נִתְכַּפֵּר לוֹ, וּכְאִלּוּ הַמָּקוֹם שֶׁהוּא בּוֹ, מִזְבַּח כַּפָּרָה[56],**
22 **שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ". וּבְפַרְעָנוּת[57] הוּא**
23 **אוֹמֵר: "עַל אֲדָמָה טְמֵאָה[58] תָּמוּת". וְאֵינוֹ דּוֹמֶה**
24 **קוֹלַטְתּוֹ מֵחַיִּים[59] לְקוֹלַטְתּוֹ אַחַר מוֹתוֹ[60]; וְאַף־עַל־**
25 **פִּי־כֵן גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים הָיוּ מוֹלִיכִים מֵתֵיהֶם לְשָׁם[61].**
26 **צֵא וּלְמַד מִיַּעֲקֹב אָבִינוּ וְיוֹסֵף הַצַּדִּיק[62].**

53) כתובות קיא, א. 54) ומפרש רש"י: אל יתרעם לומר צר לי, כי כולם נשואי עוון. 55) שמת בחוץ־לארץ ונקבר בארץ. 56) שם. 57) כשהנביא הוכיח את אמציה כהן בית אל, וניבא עליו קשות. 58) הכוונה לחו"ל, שהיא אדמה טמאה. 59) שחי בארץ ונפטר בה. 60) שמת בחוץ־לארץ והעבירו ארונו לקבורה בא"י, שסוף־סוף מת על אדמה טמאה (שם). 61) שם, ובמועד קטן כה, א. 62) שביקשו להעביר עצמותיהם לא"י לקבורה, למרות שמתו בחוץ־לארץ. ובירושלמי (כתובות פי"ב, ה"ג) אמרו: רבה ורבי אלעזר היו מטיילים ברחוב, ראו ארונות עם מתים באים מחוץ־לארץ, אמר רבה: מה הועילו אלו, אני קורא עליהם (ירמיה ב, ז): ונחלתי שמתם לתועבה - בחייכם (=שמאסתם בה ולא באתם לדור בה); ותבואו ותטמאו את ארצי – במיתתכם. אמר לו רבי אלעזר, כיון שמגיעים לארץ, היו נוטלים גוש עפר ומניחים על ארונם, וכתיב: וכפר אדמתו עמו. והעירו ב"הגהות מיימוניות" - מכאן

סמך, למה שנהגו להניח עפר א"י על המתים בחוץ־לארץ. וראה מנהג זה בשו"ע יו"ד סי' שסג, סעיף א.

יב. לְעוֹלָם יָדוּר אָדָם בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל אֲפִלּוּ בְּעִיר שֶׁרֻבָּהּ עַכּוּ"ם, וְאַל יָדוּר בְּחוּצָה לָאָרֶץ וַאֲפִלּוּ בְּעִיר שֶׁרֻבָּהּ יִשְׂרָאֵל; שֶׁכָּל הַיּוֹצֵא לְחוּצָה לָאָרֶץ, כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי גֵרְשׁוּנִי הַיּוֹם מֵהִסְתַּפֵּחַ בְּנַחֲלַת ה' לֵאמֹר לֵךְ עֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים"[63]. וּבְכַרְעָנִיּוֹת הוּא אוֹמֵר: "וְאֶל אַדְמַת יִשְׂרָאֵל לֹא יָבֹאוּ". כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לָצֵאת מֵהָאָרֶץ לְחוּצָה לָאָרֶץ, כָּךְ אָסוּר לָצֵאת מִבָּבֶל לִשְׁאָר הָאֲרָצוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "בָּבֶלָה יוּבָאוּ וְשָׁמָּה יִהְיוּ"[64].

63) כתובות קי, ב. והברייתא מסיימת שם: "וכי מי אמר לו לדוד, לך עבוד אלהים אחרים? אלא לומר לך: כל הדר בחו"ל, כאילו עובד ע"ז". וראה ב'תורת כהנים' פרשת בהר, פרשתא ה, ה"ד: "כל היוצא לחו"ל - כאילו עובד ע"ז". 64) שם קיא, א. ושם קי, ב אמרו: כל העולה מבבל לא"י - עובר בעשה, שנאמר: בבלה יובאו ושמה יהיו, עד יום פקדי אותם נאום ה'. ולדעת הכסף־משנה, כוונת רבינו ל"שאר ארצות" - אפילו לא"י. ורש"י שם קיא, א מפרש: אסור לצאת מבבל, לפי שיש שם ישיבות המרביצות תורה תמיד, ואינו מזכיר את הפסוק: "בבלה יובאו", כי פסוק זה אינו מדבר אלא בכלי המקדש ולא באנשים, וכדיחוי הגמרא שם, בטעמו של רבי זירא, שהיה משתדל לעלות מבבל לא"י, בניגוד לדעתו של רב יהודה האוסר עליה זו מהפסוק הנ"ל. ולפי זה, בזמן שיש ישיבות בא"י, מותר לעלות אליה אפילו מבבל.

יום שישי י"א תמוז ה'תש"פ

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) שאין עושים שום מלחמה בעולם, עד שיקראו לשלום תחילה. שלושה כתבים ששלח יהושע לשבעת העמים עד שלא נכנס לארץ. דין עמון ומואב בקריאת שלום. איסור קציצת אילן מאכל, והשחתת כל דבר ערך שהוא. דברים שפטרום חכמים במחנה צבא, ומצוות מיוחדות לצבא, כמחנה קדוש.

א. אֵין עוֹשִׂין מִלְחָמָה עִם אָדָם בָּעוֹלָם עַד שֶׁקּוֹרְאִין לוֹ שָׁלוֹם, אֶחָד מִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת[2], וְאֶחָד מִלְחֶמֶת מִצְוָה[3], שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי תִקְרַב אֶל עִיר[4] לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ, וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם"[5]. אִם הִשְׁלִימוּ וְקִבְּלוּ שֶׁבַע מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ עֲלֵיהֶן[6] - אֵין הוֹרְגִין מֵהֶן נְשָׁמָה[7], וַהֲרֵי הֵן לָמַס, שֶׁנֶּאֱמַר: "יִהְיוּ לְךָ לָמַס וַעֲבָדוּךָ". קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם הַמַּס וְלֹא קִבְּלוּ הָעֲבֹדוּת, אוֹ שֶׁקִּבְּלוּ הָעֲבֹדוּת וְלֹא קִבְּלוּ הַמַּס - אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶם, עַד שֶׁיְּקַבְּלוּ שְׁנֵיהֶם[8]. וְהָעֲבֹדוּת שֶׁיְּקַבְּלוּ הוּא, שֶׁיִּהְיוּ נִבְזִים וּשְׁפָלִים לְמַטָּה, וְלֹא יָרִימוּ רֹאשׁ בְּיִשְׂרָאֵל, אֶלָּא יִהְיוּ כְּבוּשִׁים תַּחַת יָדָם[9]. וְלֹא יִתְמַנּוּ עַל יִשְׂרָאֵל לְשׁוּם דָּבָר שֶׁבָּעוֹלָם. וְהַמַּס שֶׁיְּקַבְּלוּ - שֶׁיִּהְיוּ מוּכָנִים לַעֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ בְּגוּפָם וּמָמוֹנָם, כְּגוֹן בִּנְיַן הַחוֹמוֹת[10] וְחֹזֶק הַמְּצוּדוֹת וּבִנְיַן אַרְמוֹן הַמֶּלֶךְ וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְזֶה דְּבַר הַמַּס אֲשֶׁר הֶעֱלָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת אֶת בֵּית ה' וְאֶת בֵּיתוֹ וְאֶת הַמִּלּוֹא וְאֵת חוֹמַת יְרוּשָׁלִַם... וְאֵת כָּל עָרֵי הַמִּסְכְּנוֹת אֲשֶׁר הָיוּ לִשְׁלֹמֹה... כָּל הָעָם הַנּוֹתָר מִן הָאֱמֹרִי... וַיַּעֲלֵם שְׁלֹמֹה לְמַס עֹבֵד עַד הַיּוֹם הַזֶּה. וּמִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא נָתַן שְׁלֹמֹה עָבֶד, כִּי הֵם אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה וַעֲבָדָיו וְשָׂרָיו וְשָׁלִישָׁיו וְשָׂרֵי רִכְבּוֹ וּפָרָשָׁיו".

2) שהיא בשאר האומות, כדי להרחיב גבול ישראל. 3) שהיא בשבעה עממים ומלחמת עמלק, כמבואר לעיל פ"ה, ה"א. 4) וכל עיר במשמע, אפילו עיר של שבעה עממים, וכן מצינו במשה רבינו שקרא לשלום לסיחון מלך האמורי, שהוא משבעת העמים (ראה דברים ב, כו), ובוודאי לא עבר משה על ה'לא־תעשה' - לא תחיה כל נשמה (רמב"ן לדברים כ, א). וב'מדרש רבה' דברים פ"ה, אות יג: "חייך שאני מקיים גזירתך, כל מלחמה שיהו הולכים, לא יהו פותחים אלא בשלום". 5) אבל רש"י לתורה שם, מפרש שכל הכתוב אינו מדבר אלא במלחמת רשות, וראה בפירוש רבי אליהו מזרחי שם. 6) והן מנויות לקמן פ"ט, ה"א. 7) ולדעת הראב"ד, אין קבלת שבע מצוות מעכבת במלחמת הרשות, ואפילו לא קיבלו המצוות - אין הורגים מהם נשמה, ומשלימים עמהם, שהרי בערים רחוקות הם יושבים, ולא יחטיאו אותנו. מה־שאין־כן במלחמת מצוה המכוונת כלפי העמים שבא"י, קבלת מצוות מעכבת בהם, ואם לא יקבלו מחרימים אותם, שלא יחטיאו אותנו. וראה בסמוך אות יב. 8) 'ספרי' שופטים, אות ר. 9) ושיוכל כל ישראל ליקח מהם לחטוב עציו ולשאוב מימיו, ונותן לו שכרו הראוי (רמב"ן לדברים כ, יא). 10) חומות ירושלים, כמפורש בכתוב הבא.

ב. וְיֵשׁ לַמֶּלֶךְ לְהַתְנוֹת עִמָּהֶם שֶׁיִּקַּח חֲצִי מָמוֹנָם אוֹ הַקַּרְקָעוֹת וְיַנִּיחַ כָּל הַמְּטַלְטְלִין, אוֹ הַמְּטַלְטְלִין וְיַנִּיחַ הַקַّרְקָעוֹת[11], כְּפִי מַה שֶּׁיִּתְּנֶה.

11) זהו הפירוש של "חצי ממונם".

ג. וְאָסוּר לְשַׁקֵּר בִּבְרִיתָם וּלְכַזֵּב לָהֶם אַחַר שֶׁהִשְׁלִימוּ וְקִבְּלוּ שֶׁבַע מִצְוֹת[12].

12) שהרי קראו להם לשלום, והבטיחום שלא יהרגום, ואם ימעלו בהבטחתם, יש בזה חילול השם (ראה בסמוך סוף ה"ה), ומה גם שהתורה לא התירה לנו דמם, נמצא ההורגם הוא שופך דמים ורוצח.

ד. וְאִם לֹא הִשְׁלִימוּ, אוֹ שֶׁהִשְׁלִימוּ וְלֹא קִבְּלוּ שֶׁבַע מִצְוֹת - עוֹשִׂין עִמָּהֶם מִלְחָמָה וְהוֹרְגִין כָּל הַזְّכָרִים הַגְּדוֹלִים[13], וּבוֹזְזִין כָּל מָמוֹנָם וְטַפָּם. וְאֵין הוֹרְגִין אִשָּׁה וְלֹא קָטָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַנָּשִׁים וְהַטַּף"[14] - זֶה טַף שֶׁל זְכָרִים. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[15] בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת שֶׁהוּא עִם שְׁאָר הָאֻמּוֹת, אֲבָל שִׁבְעָה עֲמָמִין וַעֲמָלֵק שֶׁלֹּא הִשְׁלִימוּ - אֵין מַנִּיחִין מֵהֶם נְשָׁמָה,

1 שֶׁנֶּאֱמַר: "כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכָל וְגוֹ'. רַק מֵעָרֵי הָעַמִּים...
2 לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה", וְכֵן הוּא אוֹמֵר בַּעֲמָלֵק:
3 "תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק"[16]. וּמִנַּיִן שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא
4 בְּאֵלּוּ שֶׁלֹּא הִשְׁלִימוּ? שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא הָיְתָה עִיר אֲשֶׁר
5 הִשְׁלִימָה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּלְתִּי הַחִוִּי יֹשְׁבֵי גִבְעוֹן,
6 אֶת הַכֹּל לָקְחוּ בַּמִּלְחָמָה. כִּי מֵאֵת ה' הָיְתָה לְחַזֵּק
7 אֶת לִבָּם לִקְרַאת הַמִּלְחָמָה אֶת יִשְׂרָאֵל לְמַעַן
8 הַחֲרִימָם"; מִכְּלָל, שֶׁשָּׁלְחוּ לָהֶם לְשָׁלוֹם וְלֹא
9 קִבְּלוּ[17].

13) סובר רבינו, שאפילו שאר האומות, תושבי הערים הרחוקות מגבול ישראל, מוכרחות לקבל שבע מצוות בני נח, שהרי אנו באים לכבוש אותן ולדור בארצותיהן, ואם ישארו בכפירתן יחטיאו אותנו, וכבר הבאנו לעיל אות ו דעת הראב"ד בזה. 14) וסיום הכתוב: ..."והבהמה וכל אשר יהיה בעיר... תבוז לך". 15) שמשאירים הנשים והטף. 16) ופירשו בבבא־בתרא כא, ב "זכר עמלק", שלא ישאר לו זכרון ואפילו הנקבות נהרגות, והכתוב אומר (שמואל־א טו, ג) "לך והכית את עמלק... והמתה מאיש עד אשה, מעולל ועד יונק, משור ועד שה" וגו'. ובמכילתא פ' בשלח, דרשו: "כי יד על כס י־ה - נשבע המקום בכסא כבוד שלו, אם מניח אני נין ונכד לעמלק, תחת כל השמים - שלא יהו אומרים גמל זה של עמלק, רחל זו של עמלק". 17) ומכאן, שאם קיבלו - היו משלימים עמהם. וכן אמרו (סוטה לה, ב) "למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבותם - הא למדת, שאם היו חוזרים בתשובה היו מקבלים אותם". אולם רש"י שם מפרש, שאין זה אלא לשבע אומות היושבות בחוץ־לארץ, אבל ביושבות בתוך הארץ - אין מקבלים, שמחמת יראה הן עושות. וכבר דחה הרמב"ן (דברים כ, י) דיעה זו, שהרי הכתוב מדבר בערי העמים האלה, אשר ה' נותן לך נחלה, ומדגיש: למען אשר לא ילמדו אתכם, ומכאן שאם עשו תשובה - אין נהרגין, כדרשת ה'ספרי' שם, אות רב.

10 ה. שְׁלֹשָׁה כְּתָבִים שָׁלַח יְהוֹשֵׁעַ[18] עַד שֶׁלֹּא נִכְנַס
11 לָאָרֶץ: הָרִאשׁוֹן שָׁלַח לָהֶם - מִי שֶׁרוֹצֶה לִבְרֹחַ,
12 יִבְרַח. וְחָזַר[19] וְשָׁלַח: מִי שֶׁרוֹצֶה לְהַשְׁלִים, יַשְׁלִים.
13 וְחָזַר וְשָׁלַח: מִי שֶׁרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת מִלְחָמָה, יַעֲשֶׂה.
14 אִם־כֵּן, מִפְּנֵי מָה הֶעֱרִימוּ יוֹשְׁבֵי גִבְעוֹן?[20] לְפִי
15 שֶׁשָּׁלַח לָהֶם בִּכְלָל[21] וְלֹא קִבְּלוּ, וְלֹא יָדְעוּ מִשְׁפַּט
16 יִשְׂרָאֵל, וְדִמּוּ שֶׁשּׁוּב אֵין פּוֹתְחִין לָהֶם לְשָׁלוֹם[22].
17 וְלָמָּה קָשָׁה הַדָּבָר לַנְּשִׁיאִים וְרָאוּ שֶׁרָאוּי לְהַכּוֹתָם
18 לְפִי חֶרֶב לוּלֵי[23] הַשְּׁבוּעָה?[24] מִפְּנֵי שֶׁכָּרְתוּ לָהֶם
19 בְּרִית[25]. וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "לֹא תִכְרֹת לָהֶם בְּרִית"?
20 אֶלָּא הָיָה דִּינָם שֶׁיִּהְיוּ לָמַס עֲבָדִים, וְהוֹאִיל וּבְטָעוּת
21 נִשְׁבְּעוּ לָהֶם[26], בְּדִין הָיָה שֶׁיֵּהָרְגוּ עַל שֶׁהִטְעוּם, לוּלֵי
22 חִלּוּל הַשֵּׁם[27].

18) ירושלמי שביעית פ"ו, ה"א. 19) לא שחיכה במכתב השני, עד שיקבל תשובה למכתבו הראשון, אלא בבת אחת שלח שלשה כתבים בהם שלש הצעות, וכן נראה מלשון הירושלמי שם (רדב"ז). ושם אמרו: גרגשי פינה והלך לו לאפריקה. 20) לשקר ולומר: מארץ רחוקה באו עבדיך וגו' (יהושע ט, ט), והלא יכולים היו להצהיר על רצונם להשלים וינצלו?. 21) לכל ערי כנען בצורה כוללת. 22) שחשבו הואיל ולא נענו בפעם הראשונה עם קבלת הפניה הכללית, שוב לא יקבל אח"כ שום קיבוץ מהם (כסף־משנה). 23) כמו: לולא. 24) שנשבעו להם נשיאי העדה, ככתוב (שם, טו), והלא אפילו לא נשבעו להם, אסור להכותם מאחר שהשלימו?! 25) שיהיו שווי זכויות כאזרחים חפשיים. 26) שחשבו, שהם מארץ רחוקה מאד, מן העמים שאין בדעתם לבוא עליהם כלל, ואינם חייבים לקבל עליהם עבדות ומסים (רמב"ן לדברים כ, יא). 27) שיאמרו הגויים, שהנשיאים חללו שבועתם, ולא ידעו כי השבועה לא חלה עליהם כלל, שבטעות היתה (גיטין מו, א). והראב"ד סובר, כל שלא השלימו טרם שעברו ישראל את הירדן, שוב אין ההשלמה מועילה להם, ולפיכך מוכרחים היו הגבעונים להערים שמארץ רחוקה הם. אולם, מתוך שאמרו (ע"ז כד, ב) ארוונה היבוסי גר תושב היה, שקיבל שבע מצוות, וקיבלו דוד, נראה כדעת רבינו, שכל מי שמשלים - מקבלים אותו ('קרית מלך'). וראה ב'תוספות' גיטין שם, ד"ה כיון דאמרו. ועדיין יש להעיר מדברי עזרא הסופר (עזרא ט, יב) בקשר להתערבות זרע קודש בעמי הארצות: הכנעני, החתי וגו' (כמפורש שם, ב): "ועתה בנותיכם אל תתנו לבניהם... ולא תדרשו שלומם וטובתם עד עולם", הרי שעם כניסתם לארץ, נאסרו להשלים עמהם ('אור שמח').

23 ו. עַמּוֹן וּמוֹאָב, אֵין שׁוֹלְחִים לָהֶם לְשָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר:
24 "לֹא תִדְרֹשׁ שְׁלוֹמָם וְטוֹבָתָם, כָּל יָמֶיךָ". אָמְרוּ
25 חֲכָמִים[28]: לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר, "וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם",
26 יָכוֹל עַמּוֹן וּמוֹאָב כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא תִדְרֹשׁ
27 שְׁלוֹמָם וְטוֹבָתָם"[29]. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "עִמְּךָ יֵשֵׁב
28 בְּקִרְבְּךָ... בַּטּוֹב לוֹ, לֹא תּוֹנֶנּוּ", יָכוֹל עַמּוֹן וּמוֹאָב
29 כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְטוֹבָתָם". וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין
30 שׁוֹאֲלִים בִּשְׁלוֹמָם - אִם הִשְׁלִימוּ מֵעַצְמָם תְּחִלָּה,
31 מְקַבְּלִין אוֹתָן[30].

28) 'ספרי' כי־תצא, אות רנא. 29) והעיר הרדב"ז: כבר בא סנחריב ובלבל את העולם. כלומר, שאין אנו יודעים כיום, מי הם עמונים ומואבים, וכל גוי הפורש, מרוב האומות הוא פורש, כמבואר בידים פ"ד, מ"ד. והשווה הל' איסורי ביאה פי"ב, הכ"ה. 30) שלא אסר הכתוב אלא דרישתנו לשלומם, ולא היענותנו לקריאתם. וכתוב ב"הגהות מיימוניות": אינו אסור אלא לדרוש בשלומם, אבל תשלומי שלום מותר, כגון אם עשו עמך חסד, מותר לפקדם לשלום, שנאמר (שמואל־ב י, א) וימת מלך בני עמון, וימלוך חנון בנו... ויאמר דוד אעשה חסד עם חנון... כאשר עשה אביו עמדי חסד וישלח דוד לנחמו". ובכסף־משנה העיר, שבמדרש משמע, שלא עשה דוד כהוגן בזה, כוונתו למדרש תנחומא פרשת פינחס אות ג, "אתה מוצא במי שבא עליהם במדת רחמים, לסוף בא לידי בזיון ומלחמות... זה דוד... אמר לו הקב"ה: אתה תעבור על דברי, שאני כתבתי לא

תדרוש שלומם... אל תהי צדיק הרבה, שלא יהא אדם מוותר על התורה... ולבסוף בא לידי בזיון, ויקח חנון את עבדי דוד ויגלח את חצי זקנם (שמואל־ב י, ד), ואח"כ לידי מלחמה עם ארם נהרים" וכו'. וב'אור שמח' מתרץ, שאם משלם חסד עם מטיבו עצמו - זה מותר, ודוד עשה חסד עם בנו, וזה אסור.

ז. כְּשֶׁצָּרִין עַל עִיר לְתָפְשָׂהּ, אֵין מַקִּיפִין אוֹתָהּ מֵאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ, אֶלָּא מִשָּׁלֹשׁ רוּחוֹתֶיהָ; וּמַנִּיחִין מָקוֹם לַבּוֹרֵחַ וּלְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה לְהִמָּלֵט עַל נַפְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּצְבְּאוּ עַל מִדְיָן כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה" - מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[31] שֶׁבְּכָךְ צִוָּהוּ.

31) 'ספרי' פרשת מטות, אות קנז. וכתב הרדב"ז, מסתבר, שזה רק במלחמת הרשות, ובשאר האומות, דוגמת מדין, שלומד ממנה. וכל זה מדרכי התורה אשר כל נתיבותיה שלום. וכן גם דעת ה'חינוך' מצוה תקכז, שבמלחמת ז' עממים מקיפים אותה מכל צד. אולם ה'מנחת חינוך' שם סובר, שדעת רבינו שגם במלחמת מצוה אין מקיפים אותה אלא משלש רוחותיה, שהרי מלחמת מדין היתה על פי צו ה', והרי זו כמלחמת מצוה. ומה שהחיו בה את הטף (ראה שם, יח), אינה אלא גזירת הכתוב. וראה דעת הרמב"ן בהשגותיו על 'ספר המצוות' לרבינו, שמונה דין זה בתור מצות־עשה בפני עצמה (שם מצוה ה), וגם לדעתו, מצוה זו אינה אלא במלחמת הרשות. והוא מנמק: שיש בזה תיקון, שנפתח להם פתח שיברחו, ולא יתחזקו לקראתנו.

ח. אֵין קוֹצְצִין אִילָנֵי מַאֲכָל שֶׁחוּץ לַמְּדִינָה[32] וְאֵין מוֹנְעִין מֵהֶם אַמַּת[33] הַמַּיִם כְּדֵי שֶׁיִּבָּשׁוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַשְׁחִית אֶת עֵצָהּ"[34]; וְכָל הַקּוֹצֵץ - לוֹקֶה. וְלֹא בְּמָצוֹר בִּלְבָד, אֶלָּא בְּכָל מָקוֹם כָּל הַקּוֹצֵץ אִילַן מַאֲכָל דֶּרֶךְ הַשְׁחָתָה - לוֹקֶה[35]; אֲבָל קוֹצְצִין אוֹתוֹ אִם הָיָה מַזִּיק אִילָנוֹת אֲחֵרִים[36], אוֹ מִפְּנֵי שֶׁמַּזִּיק בִּשְׂדֵה אֲחֵרִים[37], אוֹ מִפְּנֵי שֶׁדָּמָיו יְקָרִים[38]. לֹא אָסְרָה תּוֹרָה אֶלָּא דֶּרֶךְ הַשְׁחָתָה.

32) כשצרים על עיר להלחם עליה, "כדי להציק לאנשיה ולהכאיב לבם" ('ספר המצוות' ל"ת נז). 33) תעלה. 34) "בכל דבר" ('ספרי' שופטים, אות כג). 35) מכות כב, א. ואזהרתו: "כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות". 36) אפילו בשלו (ב"ק צב, א). 37) כמו ששנינו (בבא־בתרא כו, א) "לא יטע אדם אילן סמוך לשדה חבירו, אלא־אם־כן הרחיק ממנו ארבע אמות", שכשיחרוש אילנותיו לא יצטרך להכניס מחרשתו לתוך של חבירו. ושם כה, ב שנינו: "מרחיקים את האילן מן הבור כ"ה אמה... אם הבור קדם (ושרשי האילן מזיקים הבור) קוצץ ונותן דמים". 38) יקרים לבנין, יותר משבח פירותיו (בבא־קמא צא, ב וברש"י).

ט. כָּל אִילַן סָרָק[39], מֻתָּר לָקֹץ אוֹתוֹ[40], וַאֲפִלּוּ אֵינוֹ צָרִיךְ לוֹ. וְכֵן אִילַן מַאֲכָל שֶׁהִזְקִין וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה אֶלָּא דָּבָר מוּעָט שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לִטְרֹחַ בּוֹ - מֻתָּר לָקֹץ אוֹתוֹ[41]. וְכַמָּה יִהְיֶה הַזַּיִת עוֹשֶׂה וְלֹא יְקַצֶּנּוּ? - רֹבַע הַקָּב זֵיתִים[42]. וְדֶקֶל שֶׁהוּא עוֹשֶׂה קַב תְּמָרִים, לֹא יְקַצֶּנּוּ[43].

39) שאינו עץ מאכל. 40) ככתוב: "רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא, אותו תשחית וכרת". 41) בבא־קמא צא, ב: "רק עץ אשר תדע - זה אילן מאכל". ומפרש רבינו: זה עץ מאכל שהזקין ואינו עושה אלא דבר מועט. 42) הקב - הוא ארבעה לוגין, והסאה ששה קבין (הל' עירובין פ"א הי"ג), ומתוך שהזיתים חשובים, נחשב בהם רובע הקב לדבר ניכר. 43) ב"ק שם.

י. וְלֹא הָאִילָנוֹת בִּלְבָד, אֶלָּא כָּל הַמְשַׁבֵּר כֵּלִים וְקוֹרֵעַ בְּגָדִים[44] וְהוֹרֵס בִּנְיָן וְסוֹתֵם מַעְיָן[45] וּמְאַבֵּד מַאֲכָלוֹת דֶּרֶךְ הַשְׁחָתָה[46] - עוֹבֵר בְּ"לֹא תַשְׁחִית", וְאֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא מַכַּת־מַרְדּוּת מִדִּבְרֵיהֶם[47].

44) כמו שאמרו (שבת קה, ב) "המקרע בגדיו בחמתו והמשבר כליו בחמתו... יהא בעיניך כעובד ע"ז. ושם קכט, א: רב יהודה - בקעו בשבילו שולחן־ארז, להסיק בעציו ולחממו ביום הקזתו, ושאלו: והלא עבר משום בל תשחית? וכשרב הונא קרע בגדי משי לעיני בנו, לראות אם יתרגז ויתחצף, שאלו בגמרא (קידושין לב, א): והלא עבר משום בל תשחית. 45) ב'מדרש רבה' פרשת פינחס אות ו, שאלו בקשר לכתוב (מלכים־ב ג, יט): "וכל מעיני מים תסתומו", והלא התורה אמרה לא תשחית, ואתה אומר כן? ותירצו, שבמלחמת מואב מותר, שהכתוב מזהיר עליהם: לא תדרוש שלומם וטובתם. 46) ראה שבת קמ, ב. 47) שאינה שלשים ותשע מכות, אלא כפי ראות עיני הדיין. ודוקא כל אלה, שאזהרתם משום: לא תשחית, סובר רבינו, שאינו לאו גמור אלא איסור ישנו בדבר, אבל הקוצץ אילן מאכל דרך השחתה, אזהרתו משום "ואותו לא תכרות", ולוקה מכות של תורה, כמבואר במכות כב, א (רדב"ז).

יא. צָרִין עַל עֲיָרוֹת שֶׁל עַכּוּ"ם שְׁלֹשָׁה יָמִים קֹדֶם הַשַּׁבָּת[48], וְעוֹשִׂין עִמָּהֶם מִלְחָמָה בְּכָל יוֹם וָיוֹם, וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת[49], שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד רִדְתָּהּ" וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת[50]; בֵּין מִלְחֶמֶת מִצְוָה, בֵּין מִלְחֶמֶת רְשׁוּת[51].

48) אבל פחות משלשה ימים קודם השבת, אין מתחילים במצור, כדברי רבינו בהל' שבת פ"ל, הי"ג: "כדי שתתיישב דעת אנשי המלחמה עליהם, ולא יהיו מבוהלים וטרודים בשבת". 49) אחרי שהתחילו במצור לפני השבת, אין מפסיקים המלחמה בשבת. 50) שבת יט, א, אל תרפה ממנה עד שתכבשנה. והשווה הל' שבת פ"ב, הכ"ה: "שלא כבש יהושע יריחו אלא בשבת". 51) שאפילו במלחמת רשות אין מפסיקים בשבת, וכמבואר ב'ספרי' שופטים אות רג, שבמלחמת רשות הכתוב מדבר. אבל זה ברור, שבמלחמת מצוה מתחילים אפילו בשבת, כמבואר בירושלמי שבת פ"א, ה"ח. וראה כסף־משנה להל' שבת פ"ב, הכ"ה.

יב. כְּשֶׁחוֹנִין[52], חוֹנִין בְּכָל מָקוֹם[53]. וּמִי שֶׁנֶּהֱרָג בַּמִּלְחָמָה - בַּמָּקוֹם שֶׁיִּפֹּל, שָׁם יִקָּבֵר; קוֹנֶה מְקוֹמוֹ כְּמֵת־מִצְוָה[54].

52) אנשי המלחמה. 53) ואין רשות לבעל הקרקע לסלקם מעל אדמתו. 54) "אחד מישראל שהיה מושלך בדרך ואין לו קוברים" (לעיל הל' אבל פ"ג ה"ח), ונקבר במקום שימצא בו (עירובין יז, א). כמבואר בהל' נזקי ממון פ"ה, ה"ג. וכתב הרדב"ז, מסתבר אפילו מתו במלחמה מיתת עצמם, נקברים במקומם, כיון שהם טרודים במלחמה - עשאום כמת מצוה.

1 **יג. אַרְבָּעָה דְּבָרִים פָּטְרוּ בְּמַחֲנֵה[55]: אוֹכְלִים**
2 **הַדְּמַאי[56], וּפְטוּרִים מֵרְחִיצַת יָדַיִם בַּתְּחִלָּה[57], וּמְבִיאִין**
3 **עֵצִים[58] מִכָּל מָקוֹם. וַאֲפִלּוּ מְצָאָן תְּלוּשִׁים וִיבֵשִׁים[59]**
4 **- אֵין מַקְפִּידִין עַל כָּךְ בַּמַּחֲנֶה. וְכֵן פְּטוּרִין מִלְּעָרֵב**
5 **עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת בַּמַּחֲנֶה, אֶלָּא מְטַלְטְלִין מֵאֹהֶל לְאֹהֶל[60]**
6 **וּמִסֻּכָּה לְסֻכָּה. וְהוּא, שֶׁיַּקִּיפוּ כָּל הַמַּחֲנֶה מְחִיצָה**
7 **גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים כְּדֵי שֶׁתְּהְיֶה רְשׁוּת־הַיָּחִיד,**
8 **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת שַׁבָּת[61], וְאֵין מְחִיצָה פְּחוּתָה**
9 **מֵעֲשָׂרָה[62]. וּכְשֵׁם שֶׁפְּטוּרִין מִכָּל אֵלּוּ בַּהֲלִיכָתָן, כָּךְ**
10 **פְּטוּרִין בַּחֲזָרָתָן[63].**

55) היוצאת למלחמה, ואפילו למלחמת הרשות (עירובין שם, ובפירוש המשנה לרבינו). 56) פירות שנלקחו מעם הארץ, ואינו ידוע אם פירותיהם מעושרים כראוי. ראה הל' מעשר פ"ט, ה"א. ומתוך שרוב עמי הארץ מעשרים הם, נמצאת הפרשתם אינה אלא חומרא מדבריהם, הקילו חכמים עליהם (שם יז, ב וברש"י) "לפי שהם מתעסקים בכיבוש ארצות אויביהם" (פירוש המשנה לרבינו שם). 57) שלפני הסעודה, משום שהם טרודים במלחמה. אבל במים אחרונים, שלאחר הסעודה - חייבים, הואיל ונתקנו מחמת הסכנה של מלח סדום המסמא את העינים (ראה הל' ברכות פ"ו, ה"ג) - חמורה סכנה מאיסור (עירובין שם). 58) להסקה, או לכל צרכים אחרים, ואין בזה משום גזל. 59) שבעליהם תלשום לצרכיהם וטרחו לייבשם, ואע"פ שאנשים אחרים אסורים ללקחם, משום גזל (ראה הל' נזקי ממון שם) - אנשי המחנה מותרים בהם (שם יז, א). 60) בלי כל עירוב, בניגוד לשאר אנשים הגרים בחצר אחרת, ולכל אחד בית בפני עצמו, אסור להם לטלטל מבית לבית, וכן מבית לחצר, עד שיתערבו בפת שלמה, שגובים מכל בית ובית ומניחים הכל בבית אחד מבתי החצר (הל' עירובין פ"א, ה"א־ו, טז). 61) פט"ז, ה"א. 62) טפחים בגובה (שם הט"ו), ובכת"י תימן: ואין מחנה פחותה מעשרה. כלומר, עשרה אנשים. ומקורו בירושלמי עירובין פ"א ה"י, שנאמר (דברי הימים־א יב, כג) "עד למחנה גדול כמחנה אלהים", וכמה מנחה אלהים? עשרה. 63) מהמלחמה (ירושלמי שם), שגם בחזירתם הם בסכנה, שנאמר (שופטים ז, ג) "מי ירא וחרד, ישוב ויצפור מהר הגלעד". "ולמה הם חוזרים בצפירה (=בהשכמה)? - מפני השונאים", שלא ירגישו בהם, וראה ב"מראה הפנים" שם.

11 **יד. וְאָסוּר לְהִפָּנוֹת[64] בְּתוֹךְ הַמַּחֲנֶה אוֹ עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה**
12 **בְּכָל מָקוֹם, אֶלָּא מִצְוַת עֲשֵׂה לְתַקֵּן שָׁם דֶּרֶךְ מְיֻחֶדֶת**
13 **לְהִפָּנוֹת בָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָד תִּהְיֶה לְךָ[65] מִחוּץ**
14 **לַמַּחֲנֶה".**

64) לקטנים או לגדולים. "ולא יפנו בני אדם בכל מקום, ובין האהלים, כדרך שעושים האומות" ('ספר המצוות', עשה קצב). 65) דרשו ב'ספרי' (כי־תצא, אות רנז) אין יד אלא מקום. שנאמר (שמואל־א טו, יב) "והנה מציב לו יד".

15 **טו. וְכֵן מִצְוַת עֲשֵׂה לִהְיוֹת יָתֵד[66] לְכָל אֶחָד וְאֶחָד**
16 **תְּלוּיָה עִם כְּלֵי מִלְחַמְתּוֹ, וְיֵצֵא בְּאוֹתָהּ הַדֶּרֶךְ וַיַּחְפֹּר**
17 **בָּהּ, וִיפַנֶּה וִיכַסֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל**
18 **אָזְנֶךָ וְגוֹ'"[67]. וּבֵין שֶׁיֵּשׁ עִמָּהֶן אָרוֹן וּבֵין שֶׁאֵין**
19 **עִמָּהֶם אָרוֹן[68], כָּךְ הֵם עוֹשִׂים תָּמִיד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה**
20 **מַחֲנֶךָ קָדוֹשׁ"[69].**

66) דקר לחפור בו. 67) דרשו ב'ספרי' (שם) "אין אזנך אלא מקום זיינך", כלומר, כלי מלחמתך. ולקטנים - אינו צריך לחפור ולכסות, כמבואר בברכות כה, א. אבל חייב לצאת לדרך שמחוץ למחנה, כמבואר שם. ובתרגום יונתן לפסוק זה: "ותשוד תמן מוי דריגלך" - ותטיל שם מי רגליך. 68) ארון אלקים ההולך עמם במחנה בעת המחנה. 69) וכתב ה'חינוך' מצוה תקסו "משרשי המצוה... שנפשותיהם של ישראל דבקות בשכינה לעולם, וכל־שכן במחנה, שכולם נקיי הנפש, כי כל הירא מעבירות שבידו כבר הלך לו ושב אל ביתו, ונשארו הטובים אשר רוח אלקים שוכנת בתוכם, וראוי להם לעמוד בנקיות".

יום ש"ק י"ב תמוז ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) קריאת משוח מלחמה על העם. מי הם, שאינם יוצאים לעורכי המלחמה כל עיקר, שאסור לחשוב ולהרהר הרהורי פחד ובהלה במלחמה. כל הנלחם בלא פחד... מובטח לו שלא תגיעהו רעה.

21 **א. אֶחָד מִלְחֶמֶת מִצְוָה וְאֶחָד מִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת[2],**
22 **מְמַנִּין כֹּהֵן לְדַבֵּר אֶל הָעָם בִּשְׁעַת הַמִּלְחָמָה[3].**
23 **וּמוֹשְׁחִין אוֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה[4], וְזֶהוּ הַנִּקְרָא**
24 **"מְשׁוּחַ־מִלְחָמָה"[5].**

2) ראה לעיל פרק ה, הלכה א איזוהי מלחמת מצוה ואיזוהי רשות. 3) הדברים המפורשים בסמוך הלכה ב. 4) שעשה משה, כמפורש בתורה שמות ל, כה, וראה הלכות כלי המקדש פרק א, הלכה ז. 5) שנמשח לתפקידו המיוחד בעת מלחמה, בניגוד לכוהן גדול שנמשח לעבוד עבודות המקדש, שאינן כשרות אלא בו. וראה בהוריות יב, ב חמישה דברים, שהושווה בהם משוח מלחמה למעלת כהן גדול. ובסוטה מב, א דרשו: וניגש הכהן ודיבר אל העם - זה משוח מלחמה, ולא כל כהן שירצה, כמו שהוכיחו שם.

25 **ב. שְׁתֵּי פְעָמִים מְדַבֵּר מְשׁוּחַ־מִלְחָמָה אֶל הָעָם:**
26 **אַחַת בַּסֵּפֶר[6] בְּעֵת שֶׁיּוֹצְאִין, קֹדֶם שֶׁיַּעַרְכוּ הַמִّלְחָמָה,**
27 **אוֹמֵר לָעָם: "מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ**
28 **וְגוֹ'" - כְּשֶׁיִּשְׁמַע דְּבָרָיו[7], יַחֲזֹר מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה[8];**
29 **וְאַחַת בְּעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה אוֹמֵר: "אַל תִּירְאוּ וְאַל**
30 **תַּחְפְּזוּ"[9].**

6) בגבול ארצם, שממנה יצאו למלחמה. 7) פעם שנית, כשעורכים המערכות, וכמבואר בסמוך חלק ג. שבפעם הראשונה אינו אלא מזמינם להקשיב שנית, דבריו, שישמיע בעת שהמערכות יקרבו למלחמה (כסף משנה). וכן שנינו בתוספתא סוטה פרק ז, משנה י "בספר מהו אומר: ילך וישמע דברי כהן" משמעו, שילך למקום מערכות המלחמה, ושם ישמע דברי הכהן המשוח ויחזור. ובספרי (שופטים אות קצד) "ילך וישמע דברי כהן מערכי המלחמה וחוזר" (אור שמח). 8) מהחזית, ששם ערוך מחנה הצבא בסדר מסויים, לקראת ההתקפה, ובדברי הימים־א יב, לח: "אנשי מלחמה עודרי מערכה". 9) סוטה מב, א. ולדעת הרדב"ז יש טעות בנוסח שלפנינו, והוא מצא בספרים ישנים נוסח יותר נכון: "שתי פעמים מדבר משוח מלחמה... קודם שיערכו מלחמה, אומר להם: מי האיש הירא ורך הלבב וכו', כשישמע הדבר חוזר מיד מעורכי המלחמה, ואחת בעורכי המלחמה אומר: אל תיראו ואל תחפזו. בעת שעורכים המערכות וכו'", נמצאת הלכה זו עוסקת במלחמת מצוה, שבה לא היו מכריזים על בונה בית ונוטע כרם, שכולם יצאו להילחם (ראה לקמן הלכה ד), ולא היו מכריזים אלא על הירא ורך הלבב כנ"ל, והלכה הבאה עוסקת במלחמת רשות, ובה מזכיר רבינו הכרזת הכהן על בונה בית ונוטע כרם. וראה בביאורנו לקמן סוף הלכה ד.

1 **ג. עֵת שֶׁעוֹרְכִין הַמַּעֲרָכוֹת[10] וְהֵם קְרֵבִים לְהִלָּחֵם,**
2 **מְשׁוּחַ־מִלְחָמָה עוֹמֵד בְּמָקוֹם גָּבֹהַּ וְכָל הַמַּעֲרָכוֹת**
3 **לְפָנָיו, וְאוֹמֵר לָהֶם בִּלְשׁוֹן־הַקֹּדֶשׁ[11]: "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל**
4 **אַתֶּם קְרֵבִים הַיּוֹם לַמִּלְחָמָה עַל אֹיְבֵיכֶם, אַל יֵרַךְ**
5 **לְבַבְכֶם אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ וְאַל תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם.**
6 **כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם, לְהִלָּחֵם לָכֶם עִם**
7 **אֹיְבֵיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם". עַד כָּאן אוֹמֵר מְשׁוּחַ־**
8 **מִלְחָמָה, וְכֹהֵן אַחֵר תַּחְתָּיו מַשְׁמִיעַ אוֹתוֹ לְכָל הָעָם**
9 **בְּקוֹל רָם. וְאַחַר־כָּךְ מְדַבֵּר מְשׁוּחַ־מִלְחָמָה: "מִי**
10 **הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת חָדָשׁ וְגוֹ'. וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר**
11 **נָטַע כֶּרֶם וְגוֹ'. וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ וְגוֹ'"[12]. עַד**
12 **כָּאן מְשׁוּחַ־מִלְחָמָה מְדַבֵּר, וְהַשּׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ לְכָל**
13 **הָעָם בְּקוֹל רָם. וְאַחַר־כָּךְ מְדַבֵּר הַשּׁוֹטֵר מֵעַצְמוֹ**
14 **וְאוֹמֵר: "מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב", וְשׁוֹטֵר אַחֵר**
15 **מַשְׁמִיעַ לְכָל הָעָם[13].**

10) מחנות צבא ערוכות למלחמה, ככתוב (שמואל־א יז, כא) "מערכה לקראת מערכה". 11) סוטה מב, א. 12) וכל זה במלחמת רשות. כי במלחמת מצוה כולם משתתפים בה, כמבואר להלן הלכה ד. 13) שם מג, א.

16 **ד. וְאַחַר שֶׁחוֹזְרִין כָּל הַחוֹזְרִין מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה,**
17 **מְתַקְּנִין אֶת הַמַּעֲרָכוֹת וּפוֹקְדִים שָׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ**
18 **הָעָם, וּמַעֲמִידִין מֵאָחוֹר כָּל מַעֲרָכָה וּמַעֲרָכָה**
19 **שׁוֹטְרִים חֲזָקִים וְעַזִּים, וְכַשִּׁילִין[14] שֶׁל בַּרְזֶל בִּידֵיהֶם**
20 **- הָרוֹצֶה לַחֲזֹר מִן הַמִּלְחָמָה, הָרְשׁוּת בְּיָדָן לַחְתּוֹךְ**
21 **אֶת שׁוֹקוֹ, שֶׁתְּחֹלַת נְפִילָה - נִיסָּה[15]. בַּמֶּה דְּבָרִים**
22 **אֲמוּרִים שֶׁמַּחֲזִירִין אֲנָשִׁים אֵלּוּ[16] מֵעוֹרְכֵי הַמִّלְחָמָה?**
23 **בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת, אֲבָל בְּמִלְחֶמֶת מִצְוָה, הַכֹּל**
24 **יוֹצְאִין, וַאֲפִלּוּ חָתָן מֵחַדְרוֹ וְכַלָּה מֵחֻפָּתָהּ[17].**

14) קרדומות, ככתוב (תהילים עד, ו) "בכשיל וכילפות יהלומון". 15) סוטה מד, ב, שנאמר (שמואל־א לא, א) "וינוסו אנשי ישראל... ויפלו חללים". 16) בוני בית ונוטעי כרם וכו'. 17) סוטה שם. והוא מלשון הכתוב (יואל ב, טז). והרד"ק שם, מפרש: מחופתה - מהחליים והעדיים (=קישוטים) שחופפים עליה בימי חתונתה. ולדעת הרדב"ז, במלחמת מצוה הנשים היו מספקות מים ומזון לבעליהן, כמנהג הערביות כיום, אבל לא השתתפו בקרב, שאין דרכן של נשים לעשות מלחמה. וראוי להעיר, שבספר המצוות עשה קצא כותב רבינו: "נאום משיח מלחמה וההכרזה בעורכי המלחמה, אינה חובה אלא במלחמת הרשות... אבל מלחמת מצוה, אין בה שום דבר מכל זה לא נאום ולא הכרזה", ואשר על כן החליט רבי חיים הליר (שם אות ח) שמה שכתוב לעיל ראש הלכה א: "אחד מלחמת מצוה ואחד מלחמת רשות" אינו שייך כלל לפרק זה, והוא שייך לסוף פרק ו הקודם, וכך צריך להיות שם: ...ובין שאין עימהם ארון... מחניך קדוש, אחד מלחמת מצוה ואחד מלחמת רשות. כסיום דברי רבינו שם סוף הלכה י"א. ובאור שמח הוכיח, שגם במלחמת מצוה ממנים משוח מלחמה, שכן, במלחמת מדין הכתוב אומר (במדבר לא, ו) "וישלח אותם משה... ואת פינחס" - דרשו חכמינו (סוטה מג, א) "פינחס - זה משוח מלחמה" הרי שגם במלחמת מדין, שהייתה מלחמת מצוה על פי צו ה', מינו משוח מלחמה.

25 **ה. אֶחָד הַבּוֹנֶה בַּיִת לִישִׁיבָתוֹ, וְאֶחָד הַבּוֹנֶה בֵּית־**
26 **הַבָּקָר, בֵּית־הַעֲצִים, בֵּית־הָאוֹצָרוֹת[18], הוֹאִיל וְרָאוּי**
27 **לְדִירָה[19]; וְאֶחָד הַבּוֹנֶה, וְאֶחָד הַלּוֹקֵחַ, וְאֶחָד שֶׁנִּתַּן**
28 **לוֹ בְּמַתָּנָה אוֹ הַיּוֹרֵשׁ - הֲרֵי זֶה חוֹזֵר[20]. אֲבָל הַבּוֹנֶה**
29 **בֵּית־הַתֶּבֶן[21] וּבֵית שַׁעַר[22] אַכְסַדְרָה[23] וּמִרְפֶּסֶת[24], אוֹ**
30 **בַּיִת שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת[25], אוֹ**
31 **הַגּוֹזֵל בַּיִת[26] - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ חוֹזֵר.**

18) שאוצרים בו יין ושמן ותבואה, ואין אדם דר בו. 19) סוטה מג, א. 20) שם, שנאמר: מי האיש אשר בנה וגו', "האיש", הרי זה בא לרבות כל אלו. 21) בגמרא שם מדמים "בית תבן" לבית הבקר שחוזרים עליו, ויפה הגיה הרש"ש שצריך להיות: "בית התבן ...אבל הבונה בית שער" וכו'. וכן בדפוס רומי ר"מ. 22) בית קטן שעושים לפני שער החצר ושומר הפתח מסתופף שם. 23) פרוזדור שלפני הבית ואינו מקורה. 24) יציע שלפני הבית, וכל אלה אינם ראויים לדירה (שם וברש"י). 25) שאינו ראוי לדירה (עירובין ג, א). 26) סוטה מג, א, שנאמר: "ולא חנכו" ולא נאמר: "ולא חנך", הרי זה מיעוט, זה - ולא אחר, פרט לגזול.

32 **ו. אֶחָד הַנּוֹטֵעַ כֶּרֶם, וְאֶחָד הַנּוֹטֵעַ חֲמִשָּׁה אִילָנֵי**
33 **מַאֲכָל, וַאֲפִלּוּ מֵחֲמִשָּׁה מִינֵי מַאֲכָל[27]. אֶחָד הַנּוֹטֵעַ,**
34 **וְאֶחָד הַמַּבְרִיךְ[28] וְאֶחָד הַמַּרְכִּיב[29] הַבְּרָכָה וְהַרְכָּבָה**
35 **שֶׁהִיא חַיֶּבֶת בְּעָרְלָה[30]. אֶחָד הַלּוֹקֵחַ, וְאֶחָד הַיּוֹרֵשׁ,**

וְאֶחָד שֶׁנִּתַּן לוֹ בְּמַתָּנָה. אֲבָל הַנּוֹטֵעַ אַרְבָּעָה אִילָנֵי מַאֲכָל, אוֹ חֲמִשָּׁה אִילָנֵי סָרָק, אוֹ שֶׁגָּזַל כֶּרֶם - אֵינוֹ חוֹזֵר עָלָיו. וְכֵן כֶּרֶם שֶׁל שְׁנֵי שֵׁתָּפִין, אֵין חוֹזְרִין עָלָיו[31].

27) אפילו מרוחקים זה מזה, כלשון התוספתא (סוטה פרק ז, משנה י"א) "מחמשת המינים אפילו בחמש עיירות. ולא כרש"י הסובר (שם מג, א), שיהיו שני אילנות כנגד שניים ואחד יוצא זנב. 28) שכופף ענף של אילן ומכסהו בעפר, כדי שיכה שורשים ויצמיח ענפים חדשים. 29) אילן בחבירו, שנוקב האילן, ונוטל מן הרך שבענפי האילן ותוחב לתוכו, ועושה ענף בתוך הנקב, ונושא ממין אותו אילן שנוטל ממנו (רש"י שם עמוד ב). 30) שאז דינה כנטיעה גמורה שחוזרים עליה מהמלחמה, אבל אם אינה חייבת בערלה, כגון המרכיב נטיעה ילדה בזקנה (=שכבר עברו עליה ארבע שנים ונתחללה), שבטלה ילדה בזקנה, אינה נחשבת נטיעה, ואין חוזרים עליה (שם עמוד ב). ובהלכות מעשר שני פרק י נתבאר איזו נטיעה חייבת בערלה. ובדפוס וינציאה הנוסח: "ואחד המרכיב זקנה בחברתה (=בזקנה) שהיא חייבת בערלה". 31) שם. שאין זה כרמו המיוחד לו, שאין בו גפן, שאין לשניהם חלק בה (רש"י). ולדעת הכסף משנה, בית של שותפים חוזרים עליו, שבוודאי יש לכל אחד מהם מקום מיוחד להשתמש בו, ונקרא ביתו. וראה בלחם משנה, שבירושלמי שם פרק ח, הלכה ו מבואר, שגם בית של שותפים אין חוזרים עליו.

ז. אֶחָד הַמְּאָרֵס אֶת הַבְּתוּלָה, וְאֶחָד הַמְּאָרֵס אֶת הָאַלְמָנָה[32]; וְכֵן אִם נָפְלָה לוֹ יְבָמָה[33], אֲפִלּוּ חֲמִשָּׁה אַחִים וּמֵת אַחַד מֵהֶם - כֻּלָּן חוֹזְרִין[34]. קִדֵּשׁ אִשָּׁה מֵעַכְשָׁו וּלְאַחַר שְׁנֵים־עָשָׂר חֹדֶשׁ[35], וְשָׁלַם הַזְּמַן בַּמִּלְחָמָה - חוֹזֵר וּבָא לוֹ[36].

32) סוטה מג, א. ובספרי פרשת תצא אות רעא שנינו: כי יקח איש אשה חדשה - אין לי אלא בתולה, מניין לרבות אלמנה וגרושה? תלמוד לומר: ושימח את אשתו - מכל מקום, אם כן, למה נאמר חדשה? מי שחדשה לו, פרט למחזיר גרושתו. 33) אף על פי שלא קידשה הוא, אלא מכוח אחיו המת באה לו (סוטה מד, א וברש"י). 34) שם, שהרי היא ראוייה לכל אחד מהם, ושמא תתייבם לו, כמבואר שם מג, ב. ואפילו שמע שמת אחיו במלחמה חוזר ובא לו (שם מג, א). 35) אם לא יחזור בו במשך הזמן תהיה מקודשת לו למפרע. 36) שהרי נתברר שנתקדשה לו לפני התחלת המלחמה, אבל אם לא אמר לה: מעכשיו, אלא קידשה לאחר י"ב חודש, והגיע הזמן והוא בתוך המלחמה אינו חוזר, שהרי קדמה המלחמה לתחולת קידושיו, ואין אדם יכול לארס אשה בתוך המלחמה ולהפקיע עצמו מחובת לחימתו (ירושלמי סוטה פרק ח, הלכה ו). ואין זה דומה למת אחיו במלחמה, שלא עשה שום מעשה לפטור עצמו, אלא מן השמים הקנוה לו (כסף משנה). וכבר נתבאר בהלכות אישות פרק ו, הלכה י"ז, שכל האומר: "על מנת" כאומר מעכשיו, שכוונתו מעכשיו יחול המעשה על מנת שיתקיים התנאי (רדב"ז).

ח. הַמַּחֲזִיר אֶת גְּרוּשָׁתוֹ[37], וְהַמְּאָרֵס אִשָּׁה הָאֲסוּרָה עָלָיו, כְּגוֹן אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה[38] לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה[39] לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין - אֵינוֹ חוֹזֵר[40].

37) שאינה חדשה לו. 38) אסורה לכוהן מדברי סופרים, שהיא כגרושה (הלכות איסורי ביאה פרק י"ז, הלכה ז). 39) מן הגבעונים, ויהושע נתנם להיות חוטבי עצים ושואבי מים לעדה ולמזבח (יהושע ט, כז), ודוד גזר עליהם, שלא יבואו בקהל לעולם (שם פרק י"ב, הלכה כ"ב־כ"ג). 40) סוטה מד, א, שנאמר: "אשר ארש אשה ולא לקחה" לקחה - משמע לזו ולא אחרת, פרט לנישואי עבירה, שהם לקיחת איסור. וראה לקמן בביאורנו בסוף הלכה י"ד.

ט. כָּל אֵלּוּ שֶׁחוֹזְרִין מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה כְּשֶׁשּׁוֹמְעִין אֶת דִּבְרֵי הַכֹּהֵן, חוֹזְרִין וּמְסַפְּקִין מַיִם וּמָזוֹן לַאֲחֵיהֶם שֶׁבַּצָּבָא, וּמְתַקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים[41].

41) שם מג, א.

י. וְאֵלּוּ שֶׁאֵין יוֹצְאִין לְעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה כָּל עִקָּר, וְאֵין מַטְרִיחִין אוֹתָם לְשׁוּם דָּבָר בָּעוֹלָם: הַבּוֹנֶה בַּיִת וַחֲנָכוֹ[42], וְהַנּוֹשֵׂא אֲרוּסָתוֹ אוֹ שֶׁיִּבֵּם, וּמִי שֶׁחִלֵּל כַּרְמוֹ[43] - אֵין יוֹצְאִין עַד תֹּם שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אֶחָת וְשִׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר לָקָח". מִפִּי הַקַּבָּלָה[44] לָמְדוּ, שֶׁיִּהְיֶה נָקִי שָׁנָה, בֵּין לְבַיִת שֶׁקָּנָה, בֵּין לְאִשָּׁה שֶׁנָּשָׂא, בֵּין לְכֶרֶם שֶׁהִתְחִיל לֶאֱכֹל פִּרְיוֹ[45].

42) שנכנס לגור בו. כי לבו וכל תאוותו לחינוך ביתו ולא למלחמה, על כן ינוס ויניס אחרים (רבי אברהם בן עזרא לדברים כ, ה). 43) בשנה הרביעית לנטיעתו, שהפירות - צריכים לאכלם בירושלים, או לחללם (=לפדותם) בדמים, ולהעלות את דמיהם ירושלימה. 44) שקיבלו החכמים איש מפי איש עד למשה מסיני. 45) ועדיין לא עברה שנתו הרביעית (סוטה מג, א).

יא. כָּל הַשָּׁנָה אֵין מְסַפֵּק מַיִם וּמָזוֹן, וְלֹא מְתַקֵּן דֶּרֶךְ, וְלֹא שׁוֹמֵר בַּחוֹמָה, וְלֹא נוֹתֵן לְפַסֵּי הָעִיר[46], וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו שׁוּם דָּבָר בָּעוֹלָם[47], שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל דָּבָר"[48] - לַעֲבֹר בִּשְׁנֵי לָאוִין, לֹא לְצָרְכֵי הָעִיר וְלֹא לְצָרְכֵי הַגְּדוּד.

46) קרשי עץ לחזק שערי העיר (הערוך, ערך פס א), וראה בבא בתרא ח, א (תוספתא פרק ז, הלכה ט"ו). 47) סוטה מד, א. 48) שהוא צורך ציבורי. והרמב"ן לתורה שם, מפרש: לא יעבור עליו - על הצבא הנזכר, יאמר, שלא יעבור האיש הזה על הצבא: לא להיות פקיד על אנשי הצבא ...או לכל הצריך להם, כגון סיפוק מים, לא ישגיח עליהם, אלא בשמחתו.

יב. בָּנָה בַּיִת וְהִשְׁכִּירוֹ לַאֲחֵרִים וְהִקְדִּים לוֹ שְׂכָרוֹ[49] - הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁחֲנָכוֹ[50]. נָתַן לוֹ שְׂכָרוֹ לְאַחַר

שְׁנַיִם־עָשָׂר חֹדֶשׁ - הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁלֹּא חֲנָכוֹ עַד עָתָּה[51].

49) שנתן השוכר דמי השכירות מראש. 50) משעת קבלת השכירות. 51) ואין מחשבים "ימי החינוך" אלא מעת קבלת השכר (ירושלמי סוטה פרק ח, הלכה ד). ושם אמרו: אשר בנה - פרט לנפל ביתו ובנאו, שאינו חוזר, ורבינו לא חשש להזכיר זה, כי נלמד מדין מחזיר גרושתו המבואר לעיל הלכה ח, שאינו חוזר (רדב"ז).

יג. בָּנָה בַּיִת וְנָתַן בּוֹ חֲפָצָיו וְנָעַל עֲלֵיהֶם: אִם הָיָה צָרִיךְ לְבַטֵּל[52] עַל שְׁמִירָתָן[53], הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁחֲנָכוֹ וְהִתְחִיל לֵישֵׁב בּוֹ[54]; וְאִם אֵינָן צְרִיכִין לֵישֵׁב וּלְשׁוֹמְרָן[55], הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁלֹּא חֲנָכוֹ[56].

52) מזמנו. 53) אילו לא נתנם בתוך הבית. 54) נתינתם בבית זוהי ישיבתו. 55) שהם חפצים גדולים וכבדים, שאינם נגנבים ומתקלקלים בחוץ. 56) שביתו לא הועיל להם כלום (ירושלמי שם).

יד. וְכָל הַבּוֹנֶה בַּיִת אוֹ נוֹטֵעַ כֶּרֶם בְּחוּצָה לָאָרֶץ - אֵינוֹ חוֹזֵר עֲלֵיהֶן[57].

57) שם, "ולא חנכו - את שמצווה לחנכו, יצא זה שאינו מצווה לחנכו", שהדירה בחוץ לארץ אינה מצוה. ומכאן, שהמסיבות שעושים בחוץ לארץ לחנוכת בית חדש, אינן סעודות מצוה (שיירי קרבן שם וכן בבאר שבע). ובמגן אברהם לאורח חיים תקסח, סעיף קטן ה הביא בשם המהרש"ל, שאם לא נתן לנהוג קלות ראש בבית, אלא עשה סעודה לחנכו תחילה לומר בה דברי תורה, ולדרוש מעין המאורע, הרי זו סעודת מצוה. ובירושלמי שם הלכה ו הוסיפו: הנושא את האיילונית (אשה שאינה ראויה ללדת) הואיל ואין מצוה לישב עימה, אינו חוזר.

**טו. "מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב" - כְּמַשְׁמָעוֹ, שֶׁאֵין בְּלִבּוֹ כֹּחַ לַעֲמֹד בְּקִשְׁרֵי הַמִּלְחָמָה[58]. וּמֵאַחַר שֶׁיִּכָּנֵס בְּקִשְׁרֵי הַמִּלְחָמָה, יִשָּׁעֵן עַל מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעוֹ בְּעֵת צָרָה[59], וְיֵדַע שֶׁעַל יִחוּד הַשֵּׁם הוּא עוֹשֶׂה מִלְחָמָה[60], וְיָשִׂים נַפְשׁוֹ בְּכַפּוֹ[61] וְלֹא יִירָא וְלֹא יִפְחַד, וְלֹא יַחְשֹׁב לֹא בְּאִשְׁתּוֹ וְלֹא בְּבָנָיו, אֶלָּא יִמְחֶה זִכְרוֹנָם מִלִּבּוֹ וְיִפְנֶה מִכָּל דָּבָר לַמִּלְחָמָה. וְכָל הַמַּתְחִיל לַחְשֹׁב וּלְהַרְהֵר בַּמִּלְחָמָה וּמַבְהִיל עַצְמוֹ - עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ וְאַל תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם"[62]. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁכָּל דְּמֵי יִשְׂרָאֵל[63] תְּלוּיִין בְּצַוָּארוֹ. וְאִם לֹא נִצַּח וְלֹא עָשָׂה מִלְחָמָה בְּכָל לִבּוֹ וּבְכָל נַפְשׁוֹ, הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁשָּׁפַךְ דְּמֵי הַכֹּל[64], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יִמַּס אֶת לְבַב אֶחָיו כִּלְבָבוֹ". וַהֲרֵי מְפֹרָשׁ בַּקַּבָּלָה[65]: "אָרוּר עֹשֵׂה מְלֶאכֶת ה' רְמִיָּה, וְאָרוּר מֹנֵעַ חַרְבּוֹ מִדָּם". וְכָל הַנִּלְחָם בְּכָל לִבּוֹ בְּלֹא פַחַד, וְתִהְיֶה כַּוָּנָתוֹ לְקַדֵּשׁ אֶת הַשֵּׁם בִּלְבָד[66] - מֻבְטָח לוֹ שֶׁלֹּא יִמְצָא נֶזֶק וְלֹא תַגִּיעֵהוּ רָעָה, וְיִבְנֶה לוֹ בַּיִת נָכוֹן בְּיִשְׂרָאֵל, וְיִזְכֶּה לוֹ וּלְבָנָיו עַד עוֹלָם, וְיִזְכֶּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי עָשׂה יַעֲשֶׂה ה' לַאדֹנִי בַּיִת נֶאֱמָן, כִּי מִלְחֲמוֹת ה'[67] אֲדֹנִי נִלְחָם וְרָעָה לֹא תִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ'. וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדֹנִי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים[68] אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ".

58) כשמתקשרים לעמוד צפופים, שלא יפרידום אויבים (סוטה מד, א וברש"י), וכדעת רבי עקיבא שם, בניגוד לרבי יוסי הגלילי שם, האומר: הירא - זה המתיירא מן העבירות שבידו. ובספרי שופטים אות קצז רבי יוסי הגלילי אומר: הירא ורך הלבב - זה בן ארבעים שנה, שתש כוחו (הגהות מיימוניות). ובתוספתא סוטה פרק ז, משנה י"ד: רבי עקיבא אומר, הירא, מה תלמוד לומר עוד "ורך הלבב" לומר לך, שאפילו גיבור שבגיבורים וחזק שבחזקים, והיה רחמן חוזר, שנאמר: ולא ימס את לבב אחיו כלבבו. 59) כלשון הכתוב ירמיה יד, ח. 60) ככתוב (דברים כ, ד) "כי ה' אלוקיכם ההולך עימכם להילחם לכם" = הם באים בנצחונו של בשר ודם, ואתם באים בנצחונו של מקום (סוטה מב, א). 61) יסכן עצמו, כלשון הכתוב (שופטים יב, ג). 62) פירשו חכמינו (משנה בסוטה שם): "אל ירך לבבכם - מפני צהלת סוסים וציחצוח חרבות; אל תיראו - מפני הגפת תריסים (=צלצול המגינים זה בזה, להשמיע קול ולאיים) ושפעת הקלגסים; אל תחפזו - מקול קרנות; אל תערצו - מפני קול צווחות. 63) הנשפכים בקרב, בגלל פחדנותו ועריקתו. 64) שהוא גרם לכך. ובמדרש ויקרא רבה פרשה כ"ה, אות ב "כל מי שיוצא לדרך, ואינו מכוון לבו למלחמה, סוף שהוא נופל במלחמה". 65) בדברי הנביאים, וכמבואר בביאורנו לעיל פרק ב, הלכה ו. 66) שהוא הנלחם עם אויבינו להושיענו. 67) המכוונת לייחוד ה' וקידוש שמו. ויונתן תרגם שם: מלחמות עַם ה'. 68) "חיים אלו - לפי שאין עימהם מוות ...נקראו: צרור החיים" (לשון רבינו בהלכות תשובה פרק ח, הלכה ג), ובביאורנו שם: החיים הנצחיים צרורים לעד ולא יפרדו.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – ו'-י"ב תמוז ה'תש"פ

יום ראשון ו' תמוז ה'תש"פ

מצות עשה קפ.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מֵאָה וּשְׁמֹנִים — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַעֲנוֹשׁ אֶת־הָעֵדִים שֶׁהֵעִידוּ שֶׁקֶר כְּמוֹ שֶׁזָּמְמוּ לַעֲשׂוֹת בְּעֵדוּתָם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו" (דברים יט, יט) וְזֶהוּ דִּין עֵדִים זוֹמְמִין: אִם הֵעִידוּ לְהוֹצִיא מָמוֹן — נוֹצִיא מֵהֶם כָּמוֹהוּ; וְאִם הֵעִידוּ עַל מַה שֶּׁמְּחַיֵּב מִיתָה — נְמִיתֵם בְּאוֹתָהּ

המיתה; ואם הֵעידו עַל מה־שֶׁמְחַיֵּב מַלְקוּת — נַלְקֶה אוֹתָם. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ וְהַשְּׁאֵלוֹת שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ בָּהּ וְכֵיצַד יִתְקַיְּם שֶׁהָעֵדִים יִהְיוּ זוֹמְמִין וְנָדוּן אוֹתָם בְּדִין זֶה, בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת.

יום שני ז' תמוז ה'תש"פ

מצות עשה קעד.

מצות לא תעשה שיב. שיג. שיד.

הַמִּצְוָה הַקע"ד — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִשְׁמֹעַ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל וְלִנְהֹג עַל פִּיהֶם בְּכֹל אֲשֶׁר יְצַוּוּ בְּעִנְיְנֵי אִסּוּר וּמֵתֶר. וְאֵין חִלּוּק בָּזֶה בֵּין דָּבָר שֶׁקִּבְּלוּהוּ בְּקַבָּלָה (איש מפי איש עד משה רבינו), וּבֵין דָּבָר שֶׁלְּמָדוּהוּ בְּאַחַת מִמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן, אוֹ דָּבָר שֶׁהִסְכִּימוּ עָלָיו כְּדֵי לִגְדּוֹר פִּרְצָה (גזרות חכמינו שהם סיג לתורה), אוֹ בְּהֶתְאֵם לְאֵיזֶה מַצָּב שֶׁהוּא (לפי צרכיו הרוחניים של הדור), מִמַּה שֶׁנִּרְאָה לָהֶם נָכוֹן וְשֶׁיֵּשׁ בּוֹ חִזּוּק לַתּוֹרָה — כָּל־זֶה חַיָּבִים אָנוּ לְקַיְּמוֹ וְלַעֲשׂוֹתוֹ וְלִנְהֹג עַל פִּי דִּבְרֵיהֶם, בַּל נַעֲבוֹר עֲלֵיהֶם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "עַל־פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ וְגוֹ'" (דברים יז, יא). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת שופטים): "וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר־יֹאמְרוּ לְךָ תַּעֲשֶׂה — זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף סַנְהֶדְרִין (פז.).

הַמִּצְוָה הַשי"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּחְלוֹק עַל בַּעֲלֵי הַקַּבָּלָה עֲלֵיהֶם הַשָּׁלוֹם (חכמים שמהם אנו מקבלים תורה שבעל פה) וּמִלָּסוּר מִכָּל־מַה־שֶּׁיְּצַוּוּ בְּמַעֲשֵׂי הַתּוֹרָה וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא תָסוּר מִן־הַדָּבָר אֲשֶׁר־יַגִּידוּ לְךָ" (שם) וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת שופטים שם): "לֹא תָסוּר וְגוֹ' — זוֹ מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה". וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — וְהוּא זְקֵן (חכם) מַמְרֵא (פי הסנהדרין ומורה כדעתו) — חַיָּב חֶנֶק, בַּתְּנָאִים הַמְקֻבָּלִים הַמְבֹאָרִים בְּסוֹף סַנְהֶדְרִין (פו:), וְשָׁם נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ.

הַמִּצְוָה הַשי"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהוֹסִיף בַּתּוֹרָה לֹא שֶׁבִּכְתָב וְלֹא שֶׁבְּעַל־פֶּה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תֹסֵף עָלָיו" (שם יג, א). וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת (ראש השנה כח: ועוד): "עוֹבֵר עַל בַּל־תּוֹסִיף", "עָבַרְתָּ עַל בַּל־תּוֹסִיף".

הַמִּצְוָה הַשי"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּגָרוֹעַ מִן־הַתּוֹרָה, לֹא שֶׁבִּכְתָב וְלֹא שֶׁבְּעַל־פֶּה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ" (שם). וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת אוֹמְרִים: "נִמְצָא עוֹבֵר עַל בַּל־תִּגְרַע", "וַהֲרֵי עָבַרְתָּ עַל בַּל־תִּגְרַע".

יום שלישי ח' תמוז ה'תש"פ

מצות לא תעשה שיח. שיט.

מצות עשה רי. ריא.

הַמִּצְוָה הַשי"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר כָּל־אָדָם מִמֶּנּוּ מִלְּקַלֵּל אָב וָאֵם, וְהִנֵּה הָעֹנֶשׁ מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת" (שמות כא, יז) וְהוּא מִכְּלַל הַנִּסְקָלִין וַאֲפִלּוּ קְלַל אֶחָד מֵהֶם בְּשֵׁם לְאַחַר מוֹתוֹ בְּמֵזִיד — נִסְקָל. אֲבָל הָאַזְהָרָה לֹא נִתְבָּאֲרָה בַּכָּתוּב בְּפֵרוּשׁ, שֶׁלֹּא אָמַר: לֹא תְקַלֵּל אָבִיךָ; אֶלָּא כְּבָר קָדַם שֶׁבָּאָה הָאַזְהָרָה מִלְּקַלֵּל כָּל־אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל — וְזֶה כּוֹלֵל אֶת־הָאָב וְזוּלָתוֹ. וּבַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שמות כא, יז) אָמְרוּ: "מְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת", עֹנֶשׁ שָׁמַעְנוּ, אַזְהָרָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר "אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל", אִם דַּיָּן הוּא אָבִיךָ — הֲרֵי הוּא בְּכְלַל אֱלֹהִים; וְאִם נָשִׂיא הוּא — הֲרֵי הוּא בְּכְלַל נָשִׂיא; וְאִם בּוּר (אדם פשוט) הוּא (הרי הוא בכלל). "לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ". הֲרֵי אַתָּה דָּן בִּנְיַן אָב (אחת מהמדות שהתורה נדרשת בהן — שפרט המובא בפסוק מסויים הוא כ"אב" ויסוד להעתיקו למקומות נוספים שבאותו ענין) מִשְּׁלָשְׁתָּן וְגוֹ' עַד הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶם שֶׁהֵם 'בְּעַמְּךָ' וְאַתָּה מֻזְהָר עַל קִלְלָתָם, אַף אָבִיךָ שֶׁבְּעַמְּךָ אַתָּה מֻזְהָר עַל קִלְלָתוֹ". וּבְסִפְרָא (פרשת קדושים): "כִּי־אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ" וְגוֹ' (ויקרא כ, ט) עֹנֶשׁ שָׁמַעְנוּ, אַזְהָרָה לֹא שָׁמַעְנוּ! תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל", שָׁוֶה לִלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִסַּנְהֶדְרִין (נג.).

הַמִּצְוָה הַשי"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַכּוֹת אָב וָאֵם. וְגַם כֵּן לֹא נִתְבָּאֲרָה בַּכָּתוּב אַזְהָרָה מְיֻחֶדֶת לְמַעֲשֵׂה זֶה; אֲבָל הִזְכִּיר אֶת־הָעֹנֶשׁ וְאָמַר: "וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת" (שמות כא, טז), וְלָמַדְנוּ הָאַזְהָרָה לְמַכֵּה אָבִיו עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁלָּמַדְנוּ לְמְקַלֵּל אָבִיו, וְהוּא שֶׁכְּבָר בֵּאַרְנוּ בַּמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שֶׁאָנוּ מֻזְהָרִים: עַל כָּל־אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ, וְאָבִיו בִּכְלָל. וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם): "מַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ" וְגוֹ' עֹנֶשׁ שָׁמַעְנוּ, אַזְהָרָה לֹא שָׁמַעְנוּ! תַּלְמוּד לוֹמַר: אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לֹא יֹסִיף" (דברים כה, ג). וַהֲרֵי דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: אִם מִי שֶׁמִּצְוָה לְהַכּוֹתוֹ הֲרֵי הוּא מֻזְהָר שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ, מִי שֶׁמִּצְוָה שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ — דִּין הוּא שֶׁיְּהֵא מֻזְהָר שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ". וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה, כְּלוֹמַר: הַמַּכֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ בְּמֵזִיד וְיוֹצֵא מֵהֶם דָּם — חַיָּב חֶנֶק. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף סַנְהֶדְרִין (פה:).

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מָאתַיִם וְעֶשֶׂר — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְכַבֵּד אָב וָאֵם וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ" (שמות כ, יב; דברים ד, טז) וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בַּתַּלְמוּד, רֻבָּם בְּקִדּוּשִׁין (לא:). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (ריש פרשת קדושים): "אֵיזֶהוּ כָּבוֹד? מַאֲכִיל וּמַשְׁקֶה, מַלְבִּישׁ וּמְכַסֶּה, מַכְנִיס וּמוֹצִיא".

הַמִּצְוָה הָרי"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִירֹא מֵאָב וָאֵם. וְשֶׁנַּחְשְׁבֵם כְּמַעֲלַת מִי שֶׁיְּרֵאִים מִמֶּנּוּ שֶׁיַּעֲנִישׁ, כְּמוֹ הַמֶּלֶךְ, וְנִתְנַהֵג עִמָּהֶם כְּמוֹ שֶׁנִּתְנַהֵג עִם מִי שֶׁיְּרֵאִים מִמֶּנּוּ,

וְחוֹשְׁשִׁים פֶּן יַעֲשֶׂה לָהֶם דָּבָר בִּלְתִּי רָצוּי, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ" (ויקרא יט, ג) וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת קדושים שם): "אֵיזֶהוּ מוֹרָא? לֹא יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ (המיוחד לו) וְלֹא יְסַתֵּר אֶת־דְּבָרָיו". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּקִדּוּשִׁין (לה:).

יום רביעי ט' תמוז ה'תש"פ

מצות לא תעשה קצה.

מצות עשה לז.

הַמִּצְוָה הַקצ"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּהִיוֹת זוֹלֵל וְסוֹבֵא (שקוע ולהוט) בְּמַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה בִּימֵי הַנַּעֲרוּת בִּתְנָאִים הָאֲמוּרִים בְּבֵן סוֹרֵר (סר מדרכו) וּמוֹרֶה (ממרה פי אביו), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תֹאכְלוּ עַל־הַדָּם" (ויקרא יט, כו) וּבֵאוּר עִנְיָן זֶה שֶׁבֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה מִכְּלַל מְחַיְּבֵי מִיתַת בֵּית דִּין וּמְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה (דברים כא, כא) שֶׁהוּא בִּסְקִילָה. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּהַקְדָּמַת מַאֲמָר (ספר) זֶה (סוף הכלל הי"ד) שֶׁכָּל־מַה־שֶּׁחִיֵּב בּוֹ הַכָּתוּב כָּרֵת אוֹ מִיתַת בֵּית דִּין הֲרֵי הוּא מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה, חוּץ מִן־הַפֶּסַח וְהַמִּילָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ (בהקדמה שלאחר הכלל הי"ד). וְכֵיוָן שֶׁדָּן אֶת זֶה הַזּוֹלֵל וְהַסּוֹבֵא בִּתְנָאִים הָאֲמוּרִים בִּסְקִילָה יָדַעְנוּ שֶׁזֶּה מַעֲשֶׂה שֶׁמֻּזְהָרִים עָלָיו בְּהֶחְלֵט, וַהֲרֵי נִתְבָּאֵר הָעֹנֶשׁ, וְנִשְׁאָר לָנוּ לַחְקוֹר עַל הָאַזְהָרָה לְפִי הַכְּלָל שֶׁלָּנוּ: לֹא עָנֵשׁ הַכָּתוּב אֶלָּא־אִם־כֵּן הִזְהִיר. וּלְשׁוֹן גְּמָרָא סַנְהֶדְרִין (סג.): "אַזְהָרָה לְבֵן סוֹרֵר וּמוֹרֶה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא תֹאכְלוּ עַל־הַדָּם", כְּלוֹמַר: לֹא תֹאכַל אֲכִילָה הַגּוֹרֶמֶת לִשְׁפּוֹךְ דָּם, וְהִיא אֲכִילַת זֶה הַזּוֹלֵל וְסוֹבֵא שֶׁחִיֵּב בּוֹ מִיתָה. וְאִם אָכַל אוֹתָהּ הָאֲכִילָה הָרָעָה בְּאוֹתָם הַדְּרָכִים הַבִּלְתִּי טוֹבִים — הֲרֵיהוּ עוֹבֵר עַל לָאו, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁזֶּה לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּכְּלָל הַתְּשִׁיעִי, אֵין בְּכָךְ כְּלוּם. שֶׁכֵּיוָן שֶׁהָעֹנֶשׁ מְפֹרָשׁ, לֹא נָחֹשׁ (נפקפק) לְאַזְהָרָה אִם הִיא מִן־הַדִּין אוֹ מִן לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ אֶת זֶה כַּמָּה פְּעָמִים וְקָדְמוּ מִמֶּנּוּ דֻּגְמָאוֹת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' מִסַּנְהֶדְרִין.

הַמִּצְוָה הַל"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיִּתְטַמְּאוּ הַכֹּהֲנִים לַקְּרוֹבִים הַנִּזְכָּרִים בַּתּוֹרָה (שם כא, ב־ג). שֶׁכֵּן מֵאַחַר שֶׁמְּנֻעָם הַכָּתוּב מִלְּהִתְטַמֵּא לְמֵת בִּלְבָד (ולא לשאר הטומאות), כְּדֵי לְכַבְּדָם, וְהִתִּיר לָהֶם לְהִתְטַמֵּא לַקְּרוֹבִים, הָיָה אֶפְשָׁר לַחְשֹׁב שֶׁזֶּה תָּלוּי בִּרְצוֹנָם וְשֶׁזּוֹ רְשׁוּת בִּלְבָד: רוֹצֶה — יִתְטַמָּא; אֵינוֹ רוֹצֶה — אַל יִתְטַמָּא, לְפִיכָךְ גָּזַר עֲלֵיהֶם גְּזֵרָה וְחִיְּבָם בְּחִיּוּב, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לָהּ יִטַּמָּא" (שם) כְּלוֹמַר לַאֲחוֹתוֹ. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת אמור שם): "לָהּ יִטַּמָּא — מִצְוָה. לֹא רָצָה לְהִטַּמֵּא, מְטַמְּאִין אוֹתוֹ עַל כָּרְחוֹ. וּמַעֲשֶׂה בְּיוֹסֵף הַכֹּהֵן שֶׁמֵּתָה אִשְׁתּוֹ בְּעֶרֶב הַפֶּסַח וְלֹא רָצָה לְהִטַּמֵּא לָהּ, וּדְחָפוּהוּ חֲכָמִים וְטִמְּאוּהוּ עַל כָּרְחוֹ". וְזוֹ עַצְמָהּ הִיא מִצְוַת אֵבֶל, כְּלוֹמַר: שֶׁכָּל־אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עַל קְרוֹבָיו, רְצוֹנִי לוֹמַר שִׁשָּׁה מֵתֵי מִצְוָה (אב, אם, בן, בת, אח, ואחות). וּמֵחֲמַת חֹמֶר חִיּוּב זֶה פֵּרֵשׁ בַּכֹּהֵן, שֶׁהוּא מֻזְהָר עַל הַטֻּמְאָה, שֶׁיִּתְטַמָּא עַל־כָּל־פָּנִים כִּשְׁאָר יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָקֵלוּ בְּדִינֵי הָאֲבֵלוּת. וּכְבָר נִתְבָּאֵר (זבחים ק.) שֶׁאֲבֵלוּת יוֹם רִאשׁוֹן דְּאוֹרַיְתָא. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ בְּמוֹעֵד קָטָן (יד:): "אָבֵל אֵינוֹ נוֹהֵג אֲבֵלוּת בָּרֶגֶל, אִי אֲבֵלוּת דְּמַעְקָרָא (מלפני־כן, על מי שמת קודם הרגל) הָוָא — אָתֵי (בא) עֲשֵׂה (של "ושמחת בחגך") דְּרַבִּים (המוטל על כלל ישראל) וְדָחֵי עֲשֵׂה דְּיָחִיד" (האבלות — המוטלת על האבל בלבד). הִנֵּה נִתְבָּאֵר (מכך שנקרא "עשה"), שֶׁחִיּוּב הָאֲבֵלוּת דְּאוֹרַיְתָא וְשֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה, אַף דְּוָקָא בְּיוֹם רִאשׁוֹן בִּלְבַד: אֲבָל שְׁאָר הַשִּׁבְעָה — מִדְּרַבָּנָן, וְשֶׁאַפְלוּ הַכֹּהֵן יִנְהַג אֲבֵלוּת בְּיוֹם רִאשׁוֹן וְיִתְטַמָּא לִקְרוֹבָיו; וְהָבֵן זֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ (אבלות וטומאה) בְּמַסֶּכֶת מַשְׁקִין (מועד קטן יט ואילך) וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּבְרָכוֹת (יח.) וּכְתֻבּוֹת (ה:) וּבִיבָמוֹת (כב: ועוד) וַעֲבוֹדָה זָרָה (יג.) וּבְסִפְרָא בְּפָרָשַׁת "אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים". וְחִיּוּב זֶה שֶׁאָנוּ מְחַיְּבִים אֶת־הַכֹּהֵן לְהִטַּמֵּא לַקְּרוֹבִים אֵינוֹ חוֹבָה לַנָּשִׁים — לְפִי שֶׁמִּי שֶׁהֻזְהַר שֶׁלֹּא יִטַּמָּא לְזוּלַת הַקְּרוֹבִים, הוּא שֶׁנִּצְטַוָּה לְהִטַּמֵּא לַקְּרוֹבִים; אֲבָל הַכֹּהֶנֶת כֵּיוָן שֶׁלֹּא הֻזְהַרָה עַל טֻמְאַת מֵת, כְּמוֹ שֶׁאֲבָאֵר בִּמְקוֹמוֹ (לא תעשה קסו), כָּךְ אֵין עָלֶיהָ צִוּוּי וְלֹא חִיּוּב לְהִטַּמֵּא. אָמְנָם חַיֶּבֶת הִיא בַּאֲבֵלוּת, אֲבָל הַטֻּמְאָה תְּלוּיָה בִּרְצוֹנָהּ. וְהָבֵן זֶה.

יום חמישי י' תמוז ה'תש"פ

מצות לא תעשה קסח.

הַמִּצְוָה הַקס"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר כֹּהֵן גָּדוֹל מִלְּהִטַּמֵּא לְמֵת מִן הַמֵּתִים בְּאֵיזֶה אוֹפֶן שֶׁתִּהְיֶה הַטֻּמְאָה, בֵּין בִּנְגִיעָה בֵּין בְּמַשָּׂא (הרים חפץ שהמת מונח עליו בלי לגעת במת), וְהוּא אָמְרוֹ: "לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטַּמָּא" (ויקרא כא, יא). וְאוּלַי תַּחְשׁוֹב שֶׁזֶּה וְהַקּוֹדֵם (לא תעשה קסז) עִנְיָן אֶחָד הוּא, וְשֶׁזֶּה שֶׁאָמַר "לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטַּמָּא" בֵּאוּר הוּא — אֵין הַדָּבָר כֵּן, אֶלָּא הֵם שְׁנֵי לָאוִין: לֹא יָבוֹא וְלֹא יִטַּמָּא. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת אמור שם): "חַיָּב בְּלֹא יָבוֹא וְחַיָּב בְּלֹא יִטַּמָּא" וְכֵן חִיְּבוּ בְּכֹהֵן הֶדְיוֹט בִּדִּין גְּזֵרָה שָׁוָה, אָמְרוּ: "כְּשֵׁם שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁנֶּאֱסָרָה עָלָיו נֶפֶשׁ מֵת חַיָּב בִּשְׁנֵי לָאוִין: לֹא יָבוֹא וְלֹא יִטַּמָּא, כָּךְ גַּם כֹּהֵן הֶדְיוֹט, כֵּיוָן שֶׁנֶּאֱסַר עָלָיו לְהִטַּמֵּא בְּנֶפֶשׁ מֵת חַיָּב בְּלֹא יָבוֹא". אֲבָל לֹא מָנִינוּ אוֹתוֹ (כשתי מצוות גם בכהן הדיוט) מֵהַטַּעַם שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּכְּלָל הַשֵּׁנִי (והוא: כיון שאינו בא במפורש), אֶלָּא מָנִינוּ שְׁנֵי לָאוִין אֵלּוּ (בכהן גדול) מִכֵּיוָן שֶׁהֵם שְׁנֵי פְּסוּקִים: לֹא יָבוֹא וְלֹא יִטַּמָּא; וְעִנְיָן "לֹא

יָבוֹא" אֵינוֹ עִנְיָן "לֹא יִטַּמָּא", כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ מְקַבְּלֵי הַפֵּרוּשׁ (חז"ל) וְאָמְרוּ: חַיָּב בְּלֹא יָבוֹא וְחַיָּב בְּלֹא יִטַּמָּא.

יום שישי י"א תמוז ה'תש"פ
מצות לא תעשה קסז.

הַמִּצְוָה הַקס"ז —— הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהַר כֹּהֵן גָּדוֹל מִלְּהִמָּצֵא עִם מֵת תַּחַת תִּקְרָה אַחַת וַאֲפִלּוּ מֵתֵי מִצְוָה, כְּלוֹמַר: קְרוֹבָיו, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְעַל כָּל־נַפְשֹׁת מֵת לֹא יָבֹא" (ויקרא כא, יא) וְאִם נִטְמָא, וַאֲפִלּוּ לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ —— לוֹקֶה.

יום ש"ק י"ב תמוז ה'תש"פ
מצות לא תעשה קסו.

הַמִּצְוָה הַקס"ו —— הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהַר כֹּהֵן הֶדְיוֹט מִלְּהִטַּמֵּא לִשְׁאָר מֵתִים חוּץ מִן־הַקְּרוֹבִים הַמְּפֹרָשִׁים בַּכָּתוּב, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לְנֶפֶשׁ לֹא־יִטַּמָּא בְּעַמָּיו" (ויקרא כא, א). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה וְנִטְמָא לְזוּלַת חֲמִשָּׁה [שִׁשָּׁה] מֵתֵי מִצְוָה —— חַיָּב מַלְקוּת. וְלָאו זֶה אֵינוֹ חָל עַל הַנָּשִׁים; בָּא בְּקַבָּלָה (ספרא ריש פרשת אמור): "בְּנֵי אַהֲרֹן —— וְלֹא בְּנוֹת אַהֲרֹן".

המשך ביאור למס' שבת ליום שישי עמ' ב

הלמדים תורה אצל רבם, מתלמודם, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ו יא) 'וְאֵת חֲמַת ה' מָלֵאתִי נִלְאֵיתִי הָכִיל שְׁפוֹךְ עַל עוֹלָל בַּחוּץ' וגו', מַה הַטַּעַם שִׁשְׁפוֹךְ הַחִימָה [–הכעס] בנקמה על ישראל להחריב את ירושלים, מִשּׁוּם דְּעוֹלָל בַּחוּץ – שהתינוקות נמצאים מחוץ לבית רבם ובטלים מלימודם בו.

סיבה נוספת לחורבן ירושלים: אָמַר עוּלָּא, לֹא חָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה לֶחֶם – לישראל שבאותו הדור בּוֹשֶׁת פָּנִים זֶה מִזֶּה, וממילא לא היתה להם יראה מלעבור על עבירות, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ו טו) 'הוֹבִישׁוּ כִּי תוֹעֵבָה עָשׂוּ גַּם בּוֹשׁ לֹא יֵבוֹשׁוּ וגו' לָכֵן יִפְּלוּ בַּנֹּפְלִים', כלומר לא נתביישו מחבריהם ולכן לא היתה להם יראה וממילא עשו תועבה, ומבואר שנפלו בחורבן ירושלים משום שלא נתביישו זה מזה.

סיבה נוספת לחורבן ירושלים: אָמַר רַבִּי יִצְחָק, לֹא חָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם אֶלָּא בִּשְׁבִיל שֶׁהוּשְׁוּ בה קָטָן וְגָדוֹל, שהחשיבו את שניהם באותה מעלה מתוך חנופה שהיו מחניפים זה לזה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כד ב) 'וְהָיָה כָעָם כַּכֹּהֵן', כלומר שהעם והכהן שהם הקטן והגדול הושוו למעלה אחת, וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ – לאחר מכן בפסוק הבא (שם כד ג) 'הִבּוֹק תִּבּוֹק הָאָרֶץ', כלומר תתרוקן הארץ, ומבואר שנחרבה ירושלים בעון שהושוו בה קטן וגדול.

סיבה נוספת לחורבן ירושלים: אָמַר רַב עֲמְרָם בְּרֵיהּ [–בנו] דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, לֹא חָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם אֶלָּא בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא הוֹכִיחוּ ישראל שבאותו הדור זֶה אֶת זֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (איכה א ו) 'הָיוּ שָׂרֶיהָ כְּאֵילִים לֹא מָצְאוּ מִרְעֶה', מָה – כשם שאֵיל זֶה, רֹאשׁוֹ שֶׁל איל זֶה בְּצַד זְנָבוֹ שֶׁל איל זֶה, שכן הולכים זה אחר זה, אַף יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּאוֹתוֹ הַדּוֹר כְּבָשׁוּ פְּנֵיהֶם בַּקַּרְקַע, וְלֹא הוֹכִיחוּ זֶה אֶת זֶה.

סיבה נוספת לחורבן ירושלים: אָמַר רַב יְהוּדָה, לֹא חָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם אֶלָּא בִּשְׁבִיל שֶׁבִּיזּוּ בָהּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב' לו טז) 'וַיִּהְיוּ מַלְעִיבִים בְּמַלְאֲכֵי הָאֱלֹהִים וּבוֹזִים דְּבָרָיו וּמִתַּעְתְּעִים בִּנְבִיאָיו עַד עֲלוֹת חֲמַת ה' בְּעַמּוֹ עַד [לְ]אֵין מַרְפֵּא', והיינו שעלתה חמת ה' בעמו וחרבה ירושלים, משום שהיו מלעיבים בתלמידי חכמים הנקראים 'מלאכי אלהים'.

הדרשה מסוף הפסוק בענין זה. מבררת הגמרא: מַאי – מה הכוונה במה שנאמר בענין זה בסוף הפסוק 'עַד לְאֵין מַרְפֵּא'. משיבה הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, כָּל הַמְבַזֶּה תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, אֵין לוֹ רְפוּאָה לְמַכָּתוֹ הבאה לו על כך.

מאמר נוסף של רב יהודה בשם רב: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, מַאי דִּכְתִיב – מה ביאור הכתוב (דברי הימים א' טז כב) 'אַל תִּגְּעוּ בִּמְשִׁיחָי וּבִנְבִיאַי אַל תָּרֵעוּ', 'אַל תִּגְּעוּ בִּמְשִׁיחָי' אֵלּוּ תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן – ילדים הלומדים תורה אצל רבם, ונקראו 'משיחי' מפני שהדרך למשוח את התינוקות בשמן, והוזהרו שלא ליגע בהם לרעה. ומה שנאמר בהמשך 'וּבִנְבִיאַי אַל תָּרֵעוּ' אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שנאמר (תהלים צ יב) 'וְנָבִא לִבַּב חָכְמָה', ומבואר שתלמידי חכמים נקראים נביאים, והוזהרו שלא לעשות להם רעה.

מעלה נוספת שנאמרה בתינוקות של בית רבן: אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה נְשִׂיאָה [–הנשיא], אֵין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּים אֶלָּא בְּשְׁבִיל הֶבֶל פיהם של תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן בלומדם תורה. אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא לְאַבַּיֵי, דִּידִי וְדִידָךְ מַאי – מה עם הבל הפה שלי ושלך, כלומר מדוע מתקיים העולם דווקא על הבל פי התינוקות הלומדים, ולא על הבל פינו כשאנו לומדים. אָמַר לֵיהּ אביי, אֵינוֹ דּוֹמֶה הֶבֶל פינו שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֵטְא, לְהֶבֶל פיהם של תינוקות של בית רבן שֶׁאֵין בּוֹ חֵטְא, שהוא מעולה יותר, ועליו נאמר (תהלים יט ז) 'יִרְאַת ה' טְהוֹרָה'.

מאמרים נוספים במעלת לימודם של תינוקות של בית רבן: וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה נְשִׂיאָה, אֵין מְבַטְּלִין את התִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן מתלמודם, אֲפִילּוּ לְצורך בִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, משום שלימודם נחשב כבנין של קדושה, ואין מבטלים בנין של קדושה זה מפני בנין אחר של קדושה.

וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ לְרַבִּי יְהוּדָה נְשִׂיאָה, כָּךְ מְקוּבְּלַנִי מֵאֲבוֹתַי, וְאָמְרִי לָהּ – ויש אומרים שאמר לו, כך מקובלני מֵאֲבוֹתֶיךָ, כָּל עִיר שֶׁאֵין בָּהּ תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן, כלומר שאין התינוקות שבה למדים אצל רבם, סופה שמַחֲרִיבִין אוֹתָהּ, ונשאר ממנה רק מעט. ורַבִּינָא אָמַר, סופה שמַחֲרִימִין אוֹתָהּ ולא נשאר ממנה כלום.

הגמרא חוזרת לסיבות שגרמו לחורבן ירושלים, ומביאה סיבה נוספת לכך: וְאָמַר רָבָא, לֹא חָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם אֶלָּא בִּשְׁבִיל שֶׁפָּסְקוּ מִמֶּנָּה אַנְשֵׁי אֱמָנָה – אנשים נאמנים דוברי אמת, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ה א) 'שׁוֹטְטוּ בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלַיִם וּרְאוּ נָא [וּדְעוּ וּבַקְּשׁוּ בִּרְחֹבוֹתֶיהָ אִם תִּמְצְאוּ אִישׁ] (אם יֵשׁ אִישׁ) עוֹשֵׂה מִשְׁפָּט מְבַקֵּשׁ אֱמוּנָה וְאֶסְלַח לָהּ', ומכך שאם היה מבקש אמונה בירושלים היה ה' סולח לה, מוכח שבחורבן ירושלים לא היו בה אנשי אמנה.

מקשה הגמרא: אֵינִי – וכי כך הוא, וְהָאָמַר – והרי אמר רַב קְטִינָא, אֲפִילּוּ בְּשָׁעַת כִּשְׁלוֹנָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם, כשנכשלו בניה בחטאים וחרבה, מכל מקום לֹא פָסְקוּ מִמֶּנָּה אַנְשֵׁי אֱמָנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ג ו) 'כִּי יִתְפֹּשׂ אִישׁ בְּאָחִיו בֵּית אָבִיו (לֵאמֹר) שִׂמְלָה לְכָה קָצִין תִּהְיֶה לָּנוּ', ודרש, שמדובר באנשי ירושלים שלא יהיו יודעים להשיב לשואלים הלכה, שיתפוס איש באחיו ויאמר לו, דְּבָרִים – דברי תורה שֶׁבְּנֵי אָדָם מִתְכַּסִּין בָּהֶן כַּשִּׂמְלָה, כלומר ששואלים אותם טעמיהם ועושים את עצמם כמעלימים את הדברים, כלומר באילו אינם יודעים להשיב, מפני שבאמת אינם יודעים להשיב, אותם דברים יֶשְׁנָן בְּיָדֶיךָ, כלומר אתה בקי בהם, ולכן 'קצין תהיה לנו', כלומר שתלמדנו חכמה, ונאמר בסוף אותו פסוק 'וְהַמַּכְשֵׁלָה הַזֹּאת תַּחַת יָדֶךָ',

ירמיה פרק־לח א־יא

א וַיִּשְׁמַע שְׁפַטְיָה בֶן־מַתָּן וּגְדַלְיָהוּ בֶּן־פַּשְׁחוּר וְיוּכַל בֶּן־שֶׁלֶמְיָהוּ וּפַשְׁחוּר בֶּן־מַלְכִּיָּה אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר
יִרְמְיָהוּ מְדַבֵּר אֶל־כָּל־הָעָם לֵאמֹר: ב כֹּה אָמַר יְהוָה הַיֹּשֵׁב בָּעִיר הַזֹּאת יָמוּת בַּחֶרֶב בָּרָעָב וּבַדֶּבֶר וְהַיֹּצֵא
אֶל־הַכַּשְׂדִּים (יחיה) וְחָיָה וְהָיְתָה־לּוֹ נַפְשׁוֹ לְשָׁלָל וָחָי: ג כֹּה אָמַר יְהוָה הִנָּתֹן תִּנָּתֵן הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד
חֵיל מֶלֶךְ־בָּבֶל וּלְכָדָהּ: ד וַיֹּאמְרוּ הַשָּׂרִים אֶל־הַמֶּלֶךְ יוּמַת נָא אֶת־הָאִישׁ הַזֶּה כִּי־עַל־כֵּן הוּא־מְרַפֵּא
אֶת־יְדֵי אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַנִּשְׁאָרִים | בָּעִיר הַזֹּאת וְאֵת יְדֵי כָל־הָעָם לְדַבֵּר אֲלֵיהֶם כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּי |
הָאִישׁ הַזֶּה אֵינֶנּוּ דֹרֵשׁ לְשָׁלוֹם לָעָם הַזֶּה כִּי אִם־לְרָעָה: ה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ הִנֵּה־הוּא בְיֶדְכֶם כִּי־אֵין
הַמֶּלֶךְ יוּכַל אֶתְכֶם דָּבָר: ו וַיִּקְחוּ אֶת־יִרְמְיָהוּ וַיַּשְׁלִכוּ אֹתוֹ אֶל־הַבּוֹר | מַלְכִּיָּהוּ בֶן־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בַּחֲצַר
הַמַּטָּרָה וַיַּשְׁלִחוּ אֶת־יִרְמְיָהוּ בַּחֲבָלִים וּבַבּוֹר אֵין־מַיִם כִּי אִם־טִיט וַיִּטְבַּע יִרְמְיָהוּ בַּטִּיט: ז וַיִּשְׁמַע
עֶבֶד־מֶלֶךְ הַכּוּשִׁי אִישׁ סָרִיס וְהוּא בְּבֵית הַמֶּלֶךְ כִּי־נָתְנוּ אֶת־יִרְמְיָהוּ אֶל־הַבּוֹר וְהַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר בִּנְיָמִן:
ח וַיֵּצֵא עֶבֶד־מֶלֶךְ מִבֵּית הַמֶּלֶךְ וַיְדַבֵּר אֶל־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר: ט אֲדֹנַי הַמֶּלֶךְ הֵרֵעוּ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֵת
כָּל־אֲשֶׁר עָשׂוּ לְיִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא אֵת אֲשֶׁר־הִשְׁלִיכוּ אֶל־הַבּוֹר וַיָּמֹת תַּחְתָּיו מִפְּנֵי הָרָעָב כִּי אֵין הַלֶּחֶם עוֹד
בָּעִיר: י וַיְצַוֵּה הַמֶּלֶךְ אֶת עֶבֶד־מֶלֶךְ הַכּוּשִׁי לֵאמֹר קַח בְּיָדְךָ מִזֶּה שְׁלֹשִׁים אֲנָשִׁים וְהַעֲלִיתָ אֶת־יִרְמְיָהוּ
הַנָּבִיא מִן־הַבּוֹר בְּטֶרֶם יָמוּת: יא וַיִּקַּח | עֶבֶד־מֶלֶךְ אֶת־הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ וַיָּבֹא בֵית־הַמֶּלֶךְ אֶל־תַּחַת הָאוֹצָר
וַיִּקַּח מִשָּׁם בְּלוּיֵ (הסחבות) סְחָבוֹת וּבְלוּיֵ מְלָחִים וַיַּשְׁלִחֵם אֶל־יִרְמְיָהוּ אֶל־הַבּוֹר בַּחֲבָלִים:

רש"י

(ב) והיתה לו נפשו לשלל. והיו לו חייו הצלה כאילו שלל נפשו כאדם השולל שלל ומשתכר כך ישתכר זה נפשו: **(ד) על כן הוא מרפא.** אלאקנ"ץ בלע"ז לשון רפיון: **(ה) יוכל.** כמו יכול על אשר הוא מרפא את וגו': **(ו) הבור מלכיהו.** של מלכיהו: **(ז) עבד מלך.** ברוך בן נריה: **הכושי.** צדקיהו. מה כושי משונה בעורו אף צדקיהו משונה בצדקו מכל דורו ויש מדרש דורש הכושי על ברוך: **איש סריס.** גבר רב: **(ט) וימת תחתיו** וגו'. אילו הניחו אותו במקומו היה מת מאליו ברעב והם הריעו לקרב מיתתו: **(י) שלשים אנשים.** מתוך שכוחן תש ברעב נצרכו כולן: **(יא) בלויי סחבות.** בלואי בגדים הנסחבים:

מצודת דוד

(א) אשר ירמיה מדבר. בהיותו בחצר המטרה היה מדבר כן אל העם הבאים שמה: **(ב) אל הכשדים.** למסור עצמו בידם: **וחיה.** ישאר חי: **לשלל.** כאילו שלל נפשו להחזיקה לעצמו: **(ד) יומת נא.** לפי שצדקיהו צוה להוציאו מן המאסר הקשה למען לא ימות, לזה אמרו לו עתה יומת ומה בכך: **כי על כן וכו'.** ר"ל כי ראוי הוא למיתה על אשר הוא מרפה ומחליש ידי אנשי המלחמה לבל ילחמו באומץ הלב כי המה מתייאשים מן הנצחון: **כל העם.** שאינם מאנשי המלחמה: **לדבר.** במה שמדבר אליהם כדברים האלה: **איננו דורש לשלום.** איננו מבקש להיות להם שלום כי־אם מבקש להיות להם רע ולזה ידבר כדברים האלה למען ירפו ידיהם ויפלו ביד הכשדים: **(ה) כי אין המלך יוכל אתכם דבר.** כאומר אתם ממרים במלך ואין לו עמכם יכולת מה למחות בידכם: **(ו) אל הבור מלכיהו.** אל הבור של מלכיהו אשר היה בחצר המטרה: **וישלחו.** לפי שהיה הבור עמוק, לזה הורידהו על ידי חבלים: **ויטבע.** מקצת גופו נטבע בטיט כי היה רך ולח: **(ז) עבד מלך.** כן שמו העצמי: **הכושי.** שהיה ככושי בעורו: **איש סריס.** איש שר: **והוא בבית המלך.** כששמע היה בבית המלך: **כי נתנו.** מוסב על וישמע: **והמלך.** ואז היה המלך יושב בשער הנקרא שער בנימין: **(ח) ויצא.** לבוא לשער בנימין אל המלך: **(ט) הרעו.** ר"ל כל מה שעשו את ירמיהו עשו רע ואף כי את אשר השליכוהו אל הבור: **וימת תחתיו.** ר"ל ואם כוונתם שימות ולא יתנבא עוד להיות מרפא את ידי אנשי המלחמה עכ"ז יניחו לו והוא מעצמו ימות במקומו מפני הרעב כי אין עוד לחם בעיר: **(י) קח בידך מזה.** מן המקום הזה קח עמך שלשים אנשים ועל ידם תוציא את ירמיה מן הבור עד לא ימות (ולפי שהיו תשושי כח מעקת הרעבון הוצרכו שלשים): **(יא) בידו.** ר"ל עמו וברשותו: **אל תחת האוצר.** מקום ימצא שם בגדים שחקים ובלוים: **בלוי סחבות.** בגדים בלוים הראוים לגרום להשליכם אל החוץ: **ובלוי מלחים.** בגדים בלוים הנשחתים: **וישלחם.** הורידם אל ירמיה על ידי חבלים ולא זרקם למטה למען לא יטבעו בטיט גם המה:

מצודת ציון

(ב) לשלל. ענין ביזה: **(ד) מרפא.** מלשון רפיון וחלישות: **לדבר.** בדבר הלמ"ד במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט) ומשפטו בכסא: **(ה) יוכל.** מלשון יכולת: **(ו) וישלחו.** ענין הושטה וכן תשלח קציריה עד ים (שם): **(ט) הרעו.** מלשון רע: **תחתיו.** במקומו: **(י) בידך.** עמך ברשותך לעשות מצותך וכן אנשי המלחמה אשר בידינו (במדבר לא): **(יא) בלוי.** מלשון בליה ורקבון: **סחבות.** ענין גרירה והמשכה בארץ כמו סחוב והשלך (לעיל כב): **מלחים.** ענין השחתה כמו כי שמים כעשן נמלחו (ישעיה נא): **וישלחם.** ענין הושטה:

דניאל פרק־ד כב־כט

כב וְלָךְ טָרְדִין מִן־אֲנָשָׁא וְעִם־חֵיוַת בָּרָא֙ לֶהֱוֵ֔ה מִדְּרָךְ֖ וְעִשְׂבָּ֣א כְתוֹרִ֑ין ׀ לָ֣ךְ יְטַעֲמוּן֒ וּמִטַּ֣ל שְׁמַיָּא֗ לָ֚ךְ
מְצַבְּעִ֔ין וְשִׁבְעָ֥ה עִדָּנִ֖ין יַחְלְפֻ֑ון (עליך) עֲלָ֣ךְ עַ֔ד דִּֽי־תִנְדַּ֥ע דִּֽי־שַׁלִּ֖יט (עליא) עִלָּאָ֣ה בְּמַלְכ֑וּת אֲנָשָׁא
וּלְמַן־דִּ֥י יְצִבֵּ֖א יִתְּנִנַּֽהּ׃ כג וְדִ֣י אֲמַ֔רוּ לְמִשְׁבַּ֥ק עִקַּ֖ר שָׁרְשׁוֹהִ֑י דִּ֣י אִילָנָ֗א מַלְכוּתָ֤ךְ לָךְ֙ קַיָּמָ֔ה מִן־דִּ֥י תִנְדַּ֖ע
דִּֽי שַׁלְּטָ֥ן שְׁמַיָּֽא׃ כד לָהֵ֣ן מַלְכָּ֗א מִלְּכִ֤י יִשְׁפַּר֙ (עליך) עֲלָ֣ךְ (וחטיך) וַחֲטָאָ֔ךְ בְּצִדְקָ֖ה פְּרֹ֑ק וַעֲוָיָתָ֕ךְ בְּמִחַ֥ן
עֲנִ֖ין הֵ֣ן תֶּהֱוֵ֑א אַרְכָ֥ה לְשַׁלְוְתָֽךְ׃ כה כֹּ֣לָּא מְטָ֗א עַל־נְבוּכַדְנֶצַּ֥ר מַלְכָּֽא׃ (פ) כו לְקֵ֣צָ֔ת יַרְחִ֖ין תְּרֵי־עָשָׂ֑ר
עַל־הֵיכַ֥ל מַלְכוּתָ֖א דִּֽי בָבֶ֣ל מְהַלֵּ֑ךְ הֲוָֽה׃ כז עָנֵ֣ה מַלְכָּא֒ וְאָמַ֗ר הֲלָ֤א דָא֙־הִ֣יא בָבֶ֔ל רַבְּתָ֖א דִּֽי־אֲנָ֣ה בְנַיְתַ֑הּ
לְבֵ֣ית מַלְכוּ֔ בְּתֹ֥קֶף חִסְנִ֖י וְלִיקַ֥ר הַדְרִֽי׃ כח עוֹד֙ מִלְּתָ֣א בְּפֻ֔م מַלְכָּ֖א קָ֣ל מִן־שְׁמַיָּ֑א נְפֵ֣ל לָ֔ךְ אָמְרִ֥ין
נְבוּכַדְנֶצַּ֖ר מַלְכָּ֑א מַלְכוּתָ֣ה עֲדָ֔ת מִנָּֽךְ׃ כט וּמִן־אֲנָשָׁ֥א לָ֖ךְ טָרְדִ֑ין וְעִם־חֵיוַ֣ת בָּרָ֔א מְדֹרָ֖ךְ עִשְׂבָּ֣א כְתוֹרִ֑ין
לָ֣ךְ יְטַעֲמֻ֔ון וְשִׁבְעָ֥ה עִדָּנִ֖ין יַחְלְפֻ֑ון (עליך) עֲלָ֣ךְ עַ֔ד דִּֽי־תִנְדַּ֥ע דִּֽי־שַׁלִּ֖יט (עליא) עִלָּאָ֣ה בְּמַלְכ֑וּת אֲנָשָׁא
וּלְמַן־דִּ֥י יְצִבֵּ֖א יִתְּנִנַּֽהּ׃

רש"י

(כב) ולך טרדין מן אנשא. ואותך יטרדו מבני אדם: לך מצבעין. אותך יטבלו: ושבעה עדנין יחלפון עלך. יש לומר גמול בית המקדש שהחריב שנבנתה בשבע שנים: **(כג)** ודי אמרו וגו'. אשר אמרו להניח שרשוהי של אילן והוא הפתרון: מלכותא לך קיימת. המלכות עומדת לך סופך שתשוב לך מלכותך: מן די תנדע די שליטין שמיא. מאחר שתדע שהעליונים מושלים בעולם: **(כד)** להן מלכא. באמת אתה מלך שמע לעצתי: מלכי. עצתי כמו איעצך אמלכינך: ישפר עלך. עצתי תיטב בעיניך לשמוע מילי: וחטאך בצדקה פרוק. וחטאתך בצדקה פרוק מעל צוארך: ועויתך במחן ענין. ועונותיך פרוק בחנינת עניים: הן תהוה ארכא לשלותך. אולי תהא שהות לשלומך שלא תמהר הרעה לבוא, ומה ראה דניאל להשיא עצה טובה לנבוכדנצר ראה ישראל עניים שפלי גולה מחזירין על הפתחים והשיאו עצה לחננם אמר לו עניים אלו שהגליתם רעבים הם פרנסם וכן עשה פתח אוצרותיו והיה מפרנסם כל י"ב חודש: **(כה)** כלא מטא. כל הפתרון הגיע על נבוכדנצר: **(כו)** מהלך הוה. הולך היה: **(כז)** הלא דא היא. שמע עניים באים על הפתח וצועקים אמר מה קול ההמון הזה באזני. אמרו לו עבדיו, אלו העניים שקבעת להם עת פרנסתם. אמר הלא דא היא בבל רבתא וגו', ואלמלא ביזבזתי אוצרותי לפרנסת עניים מהיכן הייתי בונה כל הפלטרין הללו, מעתה איני מפרנסם. כך דרש רבי תנחומא: וליקר הדרי. ולכבוד תפארתי: **(כח)** עוד מלתא בפום מלכא. עדת מנך. סרה מנך: **(כט)** טרדין. לשון גירושין:

מצודת דוד

(כב) ולך. ואותך יגרשון מן אנשים ועם חית השדה יהיה מושבך ויאכילו אותך עשב כמו הבקרים ובטל השמים יכבסו אותך ושבעה שנים יעברו עליך בגזירה זו עד אשר תדע אשר העליון מושל במלכות אנשים ולמי אשר יחפוץ יתן אותה: **(כג)** ודי. ואשר נאמר להניח עיקר שרשיו של האילן הדבר הזה יורה וירמז שהמלכות יתקיים לך ותשוב למלוך מן העת אשר תכיר ותדע אשר מושל היושב בשמים: **(כד)** להן. כאומר אין לך מנוס מן הגזירה ההיא רק אתה המלך עצתי תהיה נאה ויפה עליך ועשה זאת פדה חטאך בצדקה ועוונך בחנינת עניים והוא כפל ענין במ"ש: הן. הנה בזה תהיה אריכת זמן להשלוה אשר אתה בה ויקוים הדבר באחרית הימים: **(כה)** כלא. גם זה מדברי האגרת עד סוף הענין ואמר באגרתו הנה כל הפתרון הזה הגיע על נ"נ המלך וכמו שמספר והולך (ואף שנ"נ עצמו כתבו לא אמר כמדבר בעדו כ"א כאחר המדבר וכן דרך המקרא כמ"ש וישלח וכו' ואת שמואל (ש"א י"ב) עם כי שמואל היה המדבר לא אמר ואותי): **(כו)** לקצת. לסוף שנים עשר חודש על היכל המלך אשר בבבל היה נ"נ הולך ומטייל: **(כז)** ענה. הרים המלך את קולו והיה משתבח בעצמו ומתייהר ואמר הלא זאת היא בבל הגדולה אשר אני בניתי אותה להיות בה בית מלכות: בתקף. והנה בניתי אותה בחוזק כחי לא בעזר זולתי ואף רק לכבוד תפארתי בניתי אותה לא לצורך מה להשגב בה מפני האויב כי ידי משלה לי: **(כח)** עוד מלתא. עוד היה הדבר בפי המלך ולא גמר עדיין דבריו אז ירד קול מן השמים ואמר לך נאמר אתה נ"נ המלך דע אשר המלוכה עברה וסרה ממך: **(כט)** ומן אנשא. מן אנשים יגרשו אותך ועם חית השדה יהיה מושבך ויאכילו אותך עשב כמו הבקרים ושבעה שנים יעברו עליך בגזירה זו עד אשר תדע אשר העליון מושל במלכות אנשים ולמי אשר יחפוץ יתן אותה:

מצודת ציון

(כב) יטעמון. מלשון טעימה ואכילה: **(כד)** מלכי. עצתי כמו וימלך לבי עלי (נחמיה ה):

ג נָתַן לוֹ פְּרוּטָה, אָמַר לוֹ: הָבֵא לִי בְּחֶצְיָהּ גֵּרוֹת וּבְחֶצְיָהּ פְּתִילוֹת, וְהָלַךְ וְהֵבִיא לוֹ בְּכֻלָּהּ גֵּרוֹת, אוֹ בְּכֻלָּהּ פְּתִילוֹת; אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ: הָבֵא לִי בְּכֻלָּהּ גֵּרוֹת, אוֹ: בְּכֻלָּהּ פְּתִילוֹת, הָלַךְ וְהֵבִיא לוֹ בְּחֶצְיָהּ גֵּרוֹת וּבְחֶצְיָהּ פְּתִילוֹת — שְׁנֵיהֶם לֹא מָעֲלוּ. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ: הָבֵא לִי בְּחֶצְיָהּ גֵּרוֹת מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי, וּבְחֶצְיָהּ פְּתִילוֹת מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי, וְהָלַךְ וְהֵבִיא לוֹ גֵּרוֹת מִבֵּית פְּתִילוֹת, וּפְתִילוֹת מִבֵּית גֵּרוֹת — הַשָּׁלִיחַ מָעַל.

ד נָתַן לוֹ שְׁתֵּי פְּרוּטוֹת, אָמַר לוֹ: הָבֵא לִי אֶתְרוֹג, וְהָלַךְ וְהֵבִיא לוֹ בִּפְרוּטָה אֶתְרוֹג וּבִפְרוּטָה רִמּוֹן — שְׁנֵיהֶם מָעֲלוּ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בַּעַל הַבַּיִת לֹא מָעַל, שֶׁהוּא אוֹמֵר לוֹ: אֶתְרוֹג גָּדוֹל הָיִיתִי מְבַקֵּשׁ, וְהֵבֵאתָ לִי קָטָן וָרַע. נָתַן לוֹ דִּינַר זָהָב, אָמַר לוֹ: הָבֵא לִי חָלוּק, וְהָלַךְ וְהֵבִיא לוֹ בְּשָׁלֹשׁ חָלוּק בְּשָׁלֹשׁ טַלִּית — שְׁנֵיהֶם מָעֲלוּ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בַּעַל הַבַּיִת לֹא מָעַל, שֶׁהוּא אוֹמֵר לוֹ: חָלוּק גָּדוֹל הָיִיתִי מְבַקֵּשׁ, וְהֵבֵאתָ לִי קָטָן וָרַע.

ה הַמַּפְקִיד מָעוֹת אֵצֶל הַשֻּׁלְחָנִי, אִם צְרוּרִין — לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם; לְפִיכָךְ אִם הוֹצִיא — מָעַל. אִם מֻתָּרִים — יִשְׁתַּמֵּשׁ

פירוש ברטנורא

ג שניהם לא מעלו. בעה"ב לא מעל שהרי לא נעשית שליחותו בפרוטה, והשליח לא מעל שלא עקר שליחותו של בעה"ב בפרוטה, ובפחות מפרוטה ליכא חיוב מעילה: **השליח מעל.** שעקר שליחותו של בעה"ב בין בפתילות בין בגרות ויש בשניהן פרוטה:

ד שניהם מעלו. והוא שיהא אותו האתרוג שוה שני פרוטות כמו שנתן לו בעה"ב. בעה"ב מעל כיון שקנה לו השליח כמו שאמר ושוה כמו שנתן לו, הרי נעשית שליחותו. והשליח מעל, שהרי קנה רמון בפרוטה מדעתו שלא בשליחות בעה"ב: **ר' יהודה אומר בעה"ב לא מעל.** דאמר ליה לשליח אילו היית קונה אתרוג בשתי פרוטות כמו שנתתי לך היית מביא לי אתרוג גדול שוה ארבע פרוטות, עכשיו שלא נתת אלא פרוטה הבאת לי אתרוג שוה שתי פרוטות שהוא קטן ורע, ונמצא שלא עשית שליחותי. ואין הלכה כר' יהודה:

ה אם צרורין. קשורים קשר משונה אע"פ שאין עליו חותם, או קשורים כשאר קשרים וחתומין: **לא ישתמש בהן.** דגלי דעתיה דלא ניחא ליה שישתמש בהן הנפקד, הואיל וקשרן קשר משונה או הטיל עליו חותם: **מותרין.** קרי כל זמן שאין קשורים קשר משונה אלא קשור כשאר קשרים ואין עליו חותם:

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ג

נָתַן לוֹ – בעל הבית לשליח, **פְּרוּטָה** – של הקדש, **אָמַר לוֹ: הָבֵא לִי בְּחֶצְיָהּ** – בחצי הפרוטה, **גֵּרוֹת** – של חרס שנותנים בהם פתילות להדלקה, **וּבְחֶצְיָהּ פְּתִילוֹת** – ובחצי הפרוטה הבא לי פתילות, **וְהָלַךְ** – השליח, **וְהֵבִיא לוֹ בְּכֻלָּהּ גֵּרוֹת, אוֹ בְּכֻלָּהּ פְּתִילוֹת** – שקנה בפרוטה כולה גרות או פתילות; **אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ** – בעל הבית לשליח: **הָבֵא לִי בְּכֻלָּהּ גֵּרוֹת, אוֹ: בְּכֻלָּהּ פְּתִילוֹת, הָלַךְ וְהֵבִיא לוֹ בְּחֶצְיָהּ גֵּרוֹת וּבְחֶצְיָהּ פְּתִילוֹת, שְׁנֵיהֶם לֹא מָעֲלוּ** – בעל הבית לא מעל, שלא נעשתה שליחותו אלא בחצי פרוטה, והשליח לא מעל, שלא עקר שליחותו של בעל הבית אלא בחצי פרוטה, ובפחות מפרוטה אין חיוב מעילה. **אֲבָל אִם אָמַר לוֹ** – בעל הבית לשליח: **הָבֵא לִי בְּחֶצְיָהּ גֵּרוֹת מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי, וּבְחֶצְיָהּ פְּתִילוֹת מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי, וְהָלַךְ וְהֵבִיא לוֹ גֵּרוֹת מִבֵּית פְּתִילוֹת, וּפְתִילוֹת מִבֵּית גֵּרוֹת** – ממקום הגרות, **הַשָּׁלִיחַ מָעַל** – שהרי שינה בשניהם, בין בפתילות בין בגרות, ונמצא שעקר שליחותו של בעל הבית בפרוטה כולה.

באור משנה ד

נָתַן לוֹ – בעל הבית לשליח, **שְׁתֵּי פְרוּטוֹת** – של הקדש, **אָמַר לוֹ: הָבֵא לִי אֶתְרוֹג** – בשתי הפרוטות הללו, **וְהָלַךְ** – השליח, **וְהֵבִיא לוֹ בִּפְרוּטָה אֶתְרוֹג וּבִפְרוּטָה רִמּוֹן, שְׁנֵיהֶם מָעֲלוּ** – בעל הבית מעל, שנעשתה שליחותו בפרוטה, והשליח מעל, ששינה שליחותו בפרוטה (רש"י). **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בַּעַל הַבַּיִת לֹא מָעַל, שֶׁהוּא אוֹמֵר לוֹ** – לשליח: **אֶתְרוֹג גָּדוֹל הָיִיתִי מְבַקֵּשׁ** – רציתי שתקנה לי אתרוג גדול ויפה, **וְהֵבֵאתָ לִי קָטָן וָרַע** – שלא רציתי בו; נמצא שלא עשית שליחותי. לפי הגמרא (בפירוש הסיפא של משנתנו), מבארים מפרשי המשנה, שמדובר כאן בכגון שהאתרוג שהביא השליח בפרוטה שווה שתי פרוטות, ולכן סוברים חכמים, ששניהם מעלו: בעל הבית מעל, שהרי השליח עשה שליחותו וקנה לו אתרוג ששוויו שתי פרוטות, והשליח מעל, לפי שקנה רימון בפרוטה מדעתו, שלא בשליחות בעל הבית. אבל רבי יהודה סובר, שאף בכגון זה בעל הבית לא מעל, שהרי שנוהגים בהם פתילות להדלקה, ובפחות מפרוטה אין חיוב מעילה. אבל רבי יהודה סובר, שאף בכגון זה בעל הבית לא מעל, שיכול הוא לומר לשליח: אילו קנית חלוק בדינר זהב שלם, כמו שבקשתיך, היית מביא לי חלוק גדול ומשובח, ששוויו שני דינרי זהב, עכשיו שלא קנית אלא בחצי דינר זהב, הבאת לי חלוק שווה דינר זהב, שהוא קטן ורע, והרי שלא עשית שליחותי. והלכה כחכמים (**עיין "תפארת ישראל", שמבואר שם, משום מה נקטה המשנה אותה הלכה גם באתרוג וגם בחלוק**).

יום שני

באור משנה ה

הַמַּפְקִיד מָעוֹת – של הקדש, **אֵצֶל הַשֻּׁלְחָנִי** – המחליף ופורט מטבעות, וזקוק למעות תדיר, **אִם צְרוּרִין** – אם המעות הן צרורות, זה בעל הבית לא מעל. שהוא אומר לשליח: אילו היית קונה אתרוג בשתי הפרוטות כמו שאמרתי לך, היית מביא לי אתרוג גדול ששוויו ארבע פרוטות, עכשיו שלא קנית אלא בפרוטה, הבאת לי אתרוג שווה שתי פרוטות, שהוא קטן ורע, ונמצא שלא עשית שליחותי. ברם, אם האתרוג שקנה השליח לא היה שווה שתי פרוטות, אף חכמים מודים, שבעל הבית לא מעל, לפי ששלחו לקנות אתרוג בשתי פרוטות, וכיון שקנה לו בפחות משתי פרוטות עקר שליחותו (**רמב"ם; ברטנורא**). **נָתַן לוֹ** – בעל הבית לשליח, **דִּינַר זָהָב** – הוא עשרים וחמישה דינרי כסף, וארבעה דינרי כסף הם סלע; **אָמַר לוֹ: הָבֵא לִי חָלוּק** – בדינר זה, **וְהָלַךְ וְהֵבִיא לוֹ בְּשָׁלֹשׁ חָלוּק בְּשָׁלֹשׁ טַלִּית** – בשלוש סלעים חלוק ובשלוש סלעים טלית; משנתנו לא דייקה בחשבון, וצריך להיות: בשלוש סלעים וחצי דינר חלוק, ובשלוש סלעים וחצי דינר טלית (**"מלאכת שלמה"; עיין תוספות כתובות צט, א**); ויש מפרשים, שהביא לו עודף דינר (**"תפארת ישראל"**); **שְׁנֵיהֶם מָעֲלוּ** – כמו שבארנו הטעם ברישא בענין האתרוג, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בַּעַל הַבַּיִת לֹא מָעַל, שֶׁהוּא אוֹמֵר לוֹ** – לשליח, **חָלוּק גָּדוֹל הָיִיתִי מְבַקֵּשׁ, וְהֵבֵאתָ לִי קָטָן וָרַע** – נמצא שלא עשית שליחותי. בגמרא מבואר (כפי שכבר הזכרנו ברישא), שמדובר כאן בכגון שהחלוק שהביא השליח בשלוש סלעים שווה דינר זהב, ולכן סוברים חכמים: שניהם מעלו – בעל הבית מעל, הואיל והשליח עשה שליחותו והביא לו חלוק כמו שאמר לו; והשליח מעל, לפי שקנה טלית מדעתו. אבל רבי יהודה סובר, שאף בכגון זה בעל הבית לא מעל, שיכול הוא לומר לשליח: אילו קנית חלוק בדינר זהב שלם, כמו שבקשתיך, היית מביא לי חלוק גדול ומשובח, ששוויו שני דינרי זהב, עכשיו שלא קנית אלא בחצי דינר זהב, הבאת לי חלוק שווה דינר זהב, שהוא קטן ורע, והרי שלא עשית שליחותי. והלכה כחכמים (**עיין "תפארת ישראל", שמבואר שם, משום מה נקטה המשנה אותה הלכה גם באתרוג וגם בחלוק**).

בָּהֶן; לְפִיכָךְ אִם הוֹצִיא – לֹא מָעַל. אֲצֶל בַּעַל הַבַּיִת, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ – לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם; לְפִיכָךְ אִם הוֹצִיא – מָעַל. הַחֲנֻנִי כְּבַעַל הַבַּיִת; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כַּשְּׁלְחָנִי.

ו פְּרוּטָה שֶׁל הֶקְדֵּשׁ שֶׁנָּפְלָה לְתוֹךְ הַכִּיס, אוֹ שֶׁאָמַר: פְּרוּטָה בְּכִיס זֶה הֶקְדֵּשׁ, בֵּיוָן שֶׁהוֹצִיא אֶת הָרִאשׁוֹנָה – מָעַל; דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: עַד שֶׁיּוֹצִיא אֶת כָּל הַכִּיס. מוֹדֶה רַבִּי עֲקִיבָא, בְּאוֹמֵר: פְּרוּטָה מִן הַכִּיס זֶה הֶקְדֵּשׁ, שֶׁהוּא מוֹצִיא וְהוֹלֵךְ, עַד שֶׁיּוֹצִיא אֶת כָּל הַכִּיס.

סליק מסכת מעילה

מסכת תמיד

פרק ראשון

א בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת הַכֹּהֲנִים שׁוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ: בְּבֵית אַבְטִינָס, בְּבֵית הַנִּיצוֹץ, וּבְבֵית הַמּוֹקֵד. בֵּית אַבְטִינָס

פירוש ברטנורא

לפיכך אם הוציא לא מעל. דהוי כאילו אמר לו המפקיד שישתמש בהן, כיון שלא היו צרורין, והרי שליחותו עשה, והמפקיד נמי לא מעל דהא לא אמר לו בפירוש שישתמש בהן: **החנוני.** שמוכר פירות או בשמים בחנות: **כבעל הבית.** ואם הפקידו אצלו מעות, אף על פי שאינן צרורים, לא ישתמש בהן, הלכך אם היו מעות של הקדש ונשתמש בהן מעל: **כשלחני.** ומותר להשתמש במעות שהפקידו אצלו כשאינן צרורים, הלכך לא מעל. והלכה כר' יהודה: **ו כיון שהוציא את הראשונה.** לצורך תשמישו מעל: **וחכמים אומרים.** לא מעל עד שיוציא כל המעות שבכיס לצורך חולין. והלכה כחכמים: **פרוטה מן הכיס זה.** כלומר לא תכלה פרוטה מכיס זה עד שיהא בה הקדש:

מסכת תמיד

א א בשלשה מקומות הכהנים שומרים בבית המקדש. מפני הכבוד, וגדולה היא לבית שלא יהא בלא שומרים. ושלשה מקומות ילפינן מדכתיב (במדבר ג') והחונים לפני המשכן קדמה וגו' שומרי משמרת למשמרת, רמז לשלש משמרות בשלשה מקומות, ומה מצינו במשכן שהיו הכהנים אהרן ושני בניו שומרים בו בשלשה מקומות, אף מקדש כן: **בית אבטינס ובית הניצוץ היו עליות.** בנויות בצד שערי העזרה: **והרובין.** ילדים. תרגום ילד, רביא. פירוש

משניות מבוארות – קהתי

לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם – השולחני; בגמרא מבואר, דווקא כשהן צרורות וחתומות, או שהן קשורות קשר משונה (בלתי רגיל). שבזה גילה המפקיד את דעתו, שאינו רוצה שהשולחני ישתמש במעות הללו; **לְפִיכָךְ אִם הוֹצִיא** – השולחני את המעות, **מָעַל** – השולחני, שהרי לא הורשה להוציאן. **אִם מֻתָּרִים** – אם המעות הן מותרות, כלומר שאינן צרורות; והוא הדין כשהן צרורות אלא שאינן חתומות או שאינן קשורות קשר משונה כי אם קשר רגיל (**גמרא**), **יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן** – רשאי השולחני להשתמש בהן; **לְפִיכָךְ אִם הוֹצִיא** – השולחני את המעות, **לֹא מָעַל** – השולחני; אבל המפקיד מעל, שיודע המפקיד, שהשולחני זקוק למעות, וכיון שנתן לו את המעות כשאינן צרורות, הרי זה כאילו נתן לו רשות להוציאן (**גמרא בבא מציעא מג, א; רש"י; רבנו גרשום; שיטה מקובצת בשם הרמב"ן**); ויש סוברים, שאף המפקיד לא מעל, שהרי לא אמר לו בפירוש, שישתמש בהן (**רמב"ם הל' מעילה ז, י; הרב מברטנורא; ועיין כסף משנה בשם הר"י קורקוס**). **אֲצֶל בַּעַל הַבַּיִת** – המפקיד מעות אצל בעל הבית, שאינו שולחני, **בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ** – בין צרורין ובין מותרין, **לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם** – אינו רשאי להשתמש בהן; **לְפִיכָךְ אִם הוֹצִיא** – בעל הבית את המעות, **מָעַל** – בעל הבית, הואיל והוציאן שלא ברשות. **הַחֲנֻנִי** – המפקיד מעות אצל החנווני, **כְּבַעַל הַבַּיִת** – דינו של החנווני כדין בעל הבית, שאפילו מותרין לא ישתמש בהן; לפיכך אם הוציא מעל; **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** – שלדעתו אף החנווני כבעל הבית אינו רגיל בחילופי מעות, ולא נתן לו המפקיד את המעות אלא על דעת כן שלא ישתמש בהן. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כַּשֻּׁלְחָנִי** – דינו של החנווני כדין השולחני, שאף החנווני זקוק למעות תדיר, ואם הן מותרין, רשאי הוא להשתמש בהן; לפיכך אם הוציא לא מעל (**עיין בבא מציעא ג, יא**). והלכה כרבי יהודה.

באור משנה ו

כבר הזכרנו לעיל (משנה ב), שאם נתערבה לאדם פרוטה של הקדש בתוך מעותיו, יטול פרוטה או כלי ויאמר: פרוטה של הקדש בכל מקום שהיא מחוללת על זה, ואחר כך ישתמש בכל מעותיו. משנתנו דנה בפרוטה של הקדש שנפלה לתוך כיסו, והוציא ממעותיו לצרכיו ולא חילל את הפרוטה.

פְּרוּטָה שֶׁל הֶקְדֵּשׁ שֶׁנָּפְלָה לְתוֹךְ הַכִּיס – שהיו בו מעות של חולין, **אוֹ שֶׁאָמַר: פְּרוּטָה בְּכִיס זֶה הֶקְדֵּשׁ** – שהקדיש פרוטה מתוך מעותיו שבכיסו, **בֵּיוָן שֶׁהוֹצִיא אֶת הָרִאשׁוֹנָה** – את הפרוטה הראשונה לצורך הנאתו, **מָעַל** – שמא היא הפרוטה של הקדש. וכן כל פרוטה ופרוטה היא ספק הקדש, וכשהוציאה מעל בה מספק (**"תפארת ישראל"**); **דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא** – שהולך הוא לשיטתו (**כריתות ה, ג**), שעל ספק מעילה חייבים להביא אשם תלוי. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: עַד שֶׁיּוֹצִיא אֶת כָּל הַכִּיס** – לא מעל עד שיוציא כל המעות שבכיס לצרכיו, שאז ודאי הוציא גם הפרוטה של הקדש, וחייב להביא אשם מעילות. חכמים חולקים על רבי עקיבא, לפי שסוברים הם, אין מעילה מן הספק. **מוֹדֶה רַבִּי עֲקִיבָא, בְּאוֹמֵר: פְּרוּטָה מִן הַכִּיס זֶה הֶקְדֵּשׁ** – בגמרא מבואר, שכוונת המשנה היא באומר: לא יפטור כיס זה מן ההקדש. כלומר לא תכלה פרוטה מן הכיס הזה עד שיהא בו ההקדש (**ברטנורא; "מלאכת שלמה"**), **שֶׁהוּא מוֹצִיא וְהוֹלֵךְ** – את המעות לצרכיו, **עַד שֶׁיּוֹצִיא אֶת כָּל הַכִּיס** – שכן לשון זה משמע, שכוונתו היא לפרוטה האחרונה שתישאר בכיסו שתהא הקדש, ולפיכך אף לדעת רבי עקיבא לא מעל אלא בפרוטה האחרונה בלבד.

יום שלישי

מסכת תמיד

באור משנה א

מסכתנו עוסקת בתיאור הקרבת קרבן התמיד של שחר; ומכאן שם המסכת: תמיד. ברם, הביאור כולל כל עבודת הבוקר במקדש והנהגת הכהנים בה מעלות השחר עד סוף הקרבת התמיד, כדינו וכהלכתו.

הרמב"ם בהקדמתו למשנה כותב: "והביא אחר "מעילה" מסכת "תמיד". והניח אותה באחרונה, בשביל שאין בה דיבור לא על דרך החכמה (בחקירת התורה ודרישתה) ולא על איסור והיתר, אלא הסיפור, שהוא אומר, היאך היו מקריבין התמיד, כדי לעשות כן תמיד" (כשייבנה בית המקדש במהרה בימינו אמן).

העבודה הראשונה של הבוקר, היתה הרמת הדשן מעל גבי המזבח, כמו שכבר שנינו במסכת יומא (א, ח): "בכל יום תורמין את המזבח בקריאת הגבר או סמוך לו"; תיאור עבודה זו בא בפרק הראשון של מסכתנו, הפותח (במשנה א) בענין השמירה שהיתה במקדש בלילה (ולדעת מפרשים אחדים אף ביום).

בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת הַכֹּהֲנִים שׁוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ: בְּבֵית אַבְטִינָס – היינו הלשכה שהיו עושים בה את הקטורת; ונקראת

וּבֵית הַנִּיצּוֹץ הָיוּ עֲלִיּוֹת, וְהָרוֹבִים שׁוֹמְרִים שָׁם. בֵּית הַמּוֹקֵד — כִּפָּה, וּבַיִת גָּדוֹל הָיָה, מֻקָּף רוֹבְדִים שֶׁל אֶבֶן; וְזִקְנֵי בֵית אָב יְשֵׁנִים שָׁם, וּמַפְתְּחוֹת הָעֲזָרָה בְּיָדָם. וּפִרְחֵי כְהֻנָּה, אִישׁ כִּסְתּוֹ בָּאָרֶץ. לֹא הָיוּ יְשֵׁנִים בְּבִגְדֵי קֹדֶשׁ, אֶלָּא פּוֹשְׁטִין, וּמְקַפְּלִין, וּמַנִּיחִים אוֹתָן תַּחַת רָאשֵׁיהֶן, וּמִתְכַּסִּין בִּכְסוּת עַצְמָן. אֵרַע קֶרִי לְאֶחָד מֵהֶן, יוֹצֵא וְהוֹלֵךְ לוֹ בַּמְּסִבָּה הַהוֹלֶכֶת תַּחַת הַבִּירָה, וְהַגֵּרוֹת דּוֹלְקִין מִכָּאן וּמִכָּאן, עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לְבֵית הַטְּבִילָה. וּמְדוּרָה הָיְתָה שָׁם,

פירוש ברטנורא

אחר, הרובין, המורים חצים בקשת, מלשון רובה קשת: **ובית המוקד כפה.** בנין של בית המוקד לא היתה עליה אלא כיפה, ארקווולט"ו בלע"ז, עשויה בארץ: **והיה מוקף רובדים של אבן.** אצטבאות סביב, של אבני גזית, היו משוקעות בכותל ויוצאות מן הכותל לתוך בית המוקד לצד הקרקע, ועל גביהן אבנים אחרות קצרות מהן שיוצאות נמי מן הכותל, והיו כעין מעלות זו על זו: **זקני בית אב.** המשמר היה מתחלק לשבעה בתי אבות כמנין ימי השבוע כל אחד עובד יומו, וזקני בית אב של אותו יום היו ישנים שם על אותן רובדין: **ופרחי כהונה.** בחורים שמתחיל שער זקנם לפרוח, והן היו השומרים: **כסתו.** לשון כרים וכסתות: **איש כסתו בארץ.** שלא היו יכולים לשכב שם על גבי מטות אלא בארץ כדרך שומרי חצרות המלכים: **ומניחים אותן תחת ראשיהן.** כנגד ראשיהן ולא תחת ראשיהן ממש, לפי שיש בבגדי כהונה שיש בהן כלאים כגון אבנט, ואין מותר להשתמש בהן אלא בשעת עבודה: **ומתכסים בכסות עצמן.** בבגדי חול: **במסיבה.** במחילה המהלכת תחת הבירה. שמחילה היתה תחת המקדש. וכל המקדש קרוי בירה כדכתיב (דברי הימים א כ"ט) אל הבירה אשר הכינותי. ומפני שהיה בעל קרי, לא היה מהלך דרך העזרה אלא דרך המחילות, דקיימא לן מחילות לא נתקדשו: **והגרות היו דולקים.** במחילה מכאן ומכאן: **ומדורה היתה שם.** שהכהן מתחמם בה לאחר שטבל: **וזה היה כבודו.** שלא נכנס בו אדם מעולם כל זמן שהיה חברו שם:

משניות מבוארות – קהתי

"בית אבטינס" על שם משפחת כהנים שהיו בקיאים במעשה הקטורת (**עיין שקלים ה, א; יומא א, ה; פירוש הרא"ש למשנתנו**); לפי הירושלמי (**יומא פרק א הלכה ה**) היתה לשכת בית אבטינס בדרום העזרה על גבי שער המים (הוא השער שהיו מכניסים דרכו בחג הסוכות צלוחית של מים, שנשאבו ממעיין השילוח, לנסכם על גבי המזבח. – עיין שקלים ו, ג; סוכה ד, ט; **ועיין "תפארת ישראל" על משנתנו**). ברם, בבבלי מובא (**יומא יט, א**), שהיה ספק בידם, אם לשכת בית אבטינס היתה בצפון העזרה או בדרום העזרה; **בְּבֵית הַנִּיצּוֹץ** – שהיה בצפון העזרה; ונקרא "בית הניצוץ" (לדעת מפרשים אחדים), על שם שהיו עושים בו מדורה קטנה לשם קיום האש בעזרה (**"תפארת ישראל"; "באר שבע"**); ויש מביאים טעמים אחרים (**עיין פירוש הרא"ש ופירוש הראב"ד**); **וּבְבֵית הַמּוֹקֵד** – שהיה אף הוא בצפון העזרה, למזרח מבית הניצוץ; ונקרא "בית המוקד", על שם שהיתה בו תמיד מדורת אש גדולה, כדי שיתחממו בה הכהנים, שהיו מתהלכים יחפים על הרצפה של העזרה שהיתה של שיש, כשהם מלובשים בכתונת אחת (**הרא"ש**); או כדי שיתחממו בה הכהנים העולים מטבילתם דרך בית המוקד (**רמב"ם בפירושו למסכת מידות; עיין שבת א, יא**). – במפרשים מבואר, ששמירת המקדש, שהיא מצוות עשה, כמו שנאמר (**במדבר יח, ד**): "ושמרו את משמרת אוהל מועד", איננה מחמת פחד מאויבים או משודדים או משום חשש גניבה, אלא משום כבוד וגדולה למקדש, כנהוג בארמון של מלך. יש סוברים, שהשמירה היתה תמיד, בין ביום ובין בלילה (**המפרש בגמרא; הראב"ד; הרא"ש**), אבל מדברי הרמב"ם משמע, שהשמירה היתה בלילה בלבד, שכן הוא כותב (**הל' בית הבחירה ח, ב**): "ושמירה זו מצוותה כל הלילה" (**עיין "תפארת ישראל"; ועיין ברטנורא מידות א, א**). – מלבד שלשת המקומות שנימנו לעיל, שהכהנים היו שומרים שם, נימנו במסכת מידות (א, א) עשרים ואחד מקומות שהלוויים היו שומרים שם. ובגמרא למדים ענין השמירה וסדרה ממה שנאמר (**במדבר ג, לח**): "והחונים לפני המשכן קדמה לפני אוהל מועד מזרחה משה ואהרן ובניו שומרים משמרת הקודש למשמרת בני ישראל", ומשה היה לוי, ואהרן ובניו כהנים; וכן נאמר לאהרן (**במדבר יח, ב-ה**): "וגם את אחיך מטה לוי... הקרב אתך וילוו עליך וישרתוך, ואתה ובניך אתך לפני אהל העדות... ונלוו עליך ושמרו את משמרת אוהל מועד... ושמרתם את משמרת הקודש"; מכאן שהכהנים והלויים הם השומרים; ולפי שנאמר בפסוק שהבאנו לעיל: "ואהרן ובניו שומרים משמרת הקודש למשמרת בני ישראל", מצאו בו רמז לשלוש שמירות של הכהנים, וזהו ששנינו במשנתנו: בשלושה מקומות הכהנים שומרים בבית המקדש; בבית אבטינס ובבית הניצוץ ובבית המוקד. **בֵּית אַבְטִינָס וּבֵית הַנִּיצּוֹץ הָיוּ עֲלִיּוֹת** – בענין בית אבטינס כבר בארנו לעיל, שלפי הירושלמי היה ממעל לשער המים שבדרום העזרה, ובענין בית הניצוץ מבואר במסכת מידות, ששער הניצוץ, שבצפון העזרה, היה כמין אכסדרה, ועל גבי האכסדרה היתה בנויה עלייה, שהכהנים שומרים מלמעלן; ועלייה זו היא הנקראת "בית הניצוץ". יש מפרשים, שעליות אלו היו בנויות בצד שערי העזרה (**רמב"ם; ברטנורא**); **וְהָרוֹבִים** – ילדי הכהנים שעדיין לא הגיעו לכלל עבודה, **שׁוֹמְרִים שָׁם** – בעליות אלו. "ויגדל הילד" (**שמות ב, י**) תרגומו: ורבא רביא, ומכאן קוראת המשנה לילדים: רובים. ויש מפרשים: הרובים – המורים בקשת, מלשון "רובה קשת" (**בראשית כא, כ; הרמב"ם בפירושו למשנתנו; המאירי**). **בֵּית הַמּוֹקֵד, כִּפָּה** – היה כיפה, כלומר לא היה עלייה אלא בית שתקרתו עשויה בצורת כיפה עגולה, **וּבַיִת גָּדוֹל הָיָה, מֻקָּף רוֹבְדִים שֶׁל אֶבֶן** – אצטבאות של אבני גזית רחבות יוצאות מן הכותל לתוך בית המוקד זו למעלה מזו, וזו צרה מזו, כעין מדרגות, **וְזִקְנֵי בֵית אָב יְשֵׁנִים שָׁם** – כבר הזכרנו (במסכת יומא), שהכהנים היו מחולקים לעשרים וארבעה משמרות, וכל שבוע היה משמר אחר עובד במקדש; כל משמר נחלק שוב לששה בתי אבות לפי ששת ימות השבוע, ובכל יום היה עובד בית אב אחר, ואילו בשבת היה עובד כל המשמר ביחד; ויש כותבים, שהמשמר היה מחולק לשבעה בתי אבות (**עיין ברטנורא; "תפארת ישראל"**); ומספרת משנתנו, שזקני בית האב, היינו הממונים על בית האב שעובד ביום הבא, היו ישנים על אותם הרובדים שבבית המוקד, **וּמַפְתְּחוֹת הָעֲזָרָה בְּיָדָם** – כלומר ברשותם, שהיו ממונים עליהם, ולא היה אדם רשאי ליטלם בלי רשותם (**באור הגר"א; "תפארת ישראל"**), **וּפִרְחֵי כְהֻנָּה** – הכהנים הצעירים, היינו אותם שכבר הגיעו לכלל עבודה ולא הגיעו לכלל זקנה (**גמרא**), **אִישׁ כִּסְתּוֹ בָּאָרֶץ** – כל אחד מהם שוכב שם על כסת המונחת על גבי הקרקע. לפי המפרש בגמרא היו פרחי הכהונה ישנים שם, כדי שיהיו מזומנים למחר לעבודה ביום עבודתם; ויש כותבים, שפרחי כהונה אלה היו השומרים בבית המוקד, והיו ישנים על הארץ כדרך כל שומרי חצרות המלכים שלא יישנו על המיטות (**רמב"ם; ברטנורא**). **לֹא הָיוּ יְשֵׁנִים** – הכהנים, **בְּבִגְדֵי קֹדֶשׁ** – בבגדי הכהונה, **אֶלָּא פּוֹשְׁטִין** – את הבגדים, **וּמְקַפְּלִין** – אותם, **וּמַנִּיחִים אוֹתָן תַּחַת רָאשֵׁיהֶן** – בגמרא מבואר: לא תחת ראשיהם ממש, שהרי אסור ליהנות מהם (**עיין ברטנורא ו"תפארת ישראל"**), אלא כנגד ראשיהם, **וּמִתְכַּסִּין בִּכְסוּת עַצְמָן** – בבגדי חול. **אֵרַע קֶרִי** – מקרה לילה, **לְאֶחָד מֵהֶן** – מן הכהנים, **יוֹצֵא וְהוֹלֵךְ לוֹ בַּמְּסִבָּה** – בדרך שהיו בה סיבובים, מעלות ומורדות, **הַהוֹלֶכֶת תַּחַת הַבִּירָה** – היינו תחת המקדש; ויש אומרים, שמקום היה בהר הבית ו"ביר" שמו (**עיין גמרא יומא ב, א**); ולפי שאסור לבעל קרי לילך דרך העזרה, הלך דרך המחילות שמתחתיה, שהמחילות לא נתקדשו, **וְהַגֵּרוֹת דּוֹלְקִין מִכָּאן וּמִכָּאן** – משני הצדדים, במחילות הללו, **עַד שֶׁהוּא**

ובית כִּסֵּא שֶׁל כָּבוֹד. וְזֶה הָיָה כְּבוֹדוֹ: מְצָאוֹ נָעוּל, יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ שָׁם אָדָם; פָּתוּחַ, יוֹדֵעַ שֶׁאֵין שָׁם אָדָם. יָרַד וְטָבַל, עָלָה וְנִסְתַּפֵּג, וְנִתְחַמֵּם כְּנֶגֶד הַמְּדוּרָה. בָּא וְיָשַׁב לוֹ אֵצֶל אֶחָיו הַכֹּהֲנִים, עַד שֶׁהַשְּׁעָרִים נִפְתָּחִים, יוֹצֵא וְהוֹלֵךְ לוֹ.

ב מִי שֶׁהוּא רוֹצֶה לִתְרוֹם אֶת הַמִּזְבֵּחַ, מַשְׁכִּים, וְטוֹבֵל עַד שֶׁלֹּא יָבֹא הַמְּמֻנֶּה. וְכִי בְּאֵיזוֹ שָׁעָה הַמְּמֻנֶּה בָּא? לֹא כָּל הָעִתִּים שָׁוֹוֹת, פְּעָמִים שֶׁהוּא בָּא מִקְּרִיאַת הַגֶּבֶר, אוֹ סָמוּךְ לוֹ מִלְּפָנָיו אוֹ מִלְּאַחֲרָיו. הַמְּמֻנֶּה בָּא וְדוֹפֵק עֲלֵיהֶם, וְהֵם פָּתְחוּ לוֹ. אָמַר לָהֶן: מִי שֶׁטָּבַל יָבֹא וְיָפִים. הֵפִיסוּ, זָכָה מִי שֶׁזָּכָה.

ג נָטַל אֶת הַמַּפְתֵּחַ וּפָתַח אֶת הַפִּשְׁפֵּשׁ, וְנִכְנַס מִבֵּית הַמּוֹקֵד לָעֲזָרָה, וְנִכְנְסוּ אַחֲרָיו, וּשְׁתֵּי אֲבוּקוֹת שֶׁל אוֹר בְּיָדָם. וְנֶחְלְקוּ לִשְׁתֵּי כִתּוֹת: אֵלּוּ הוֹלְכִים בָּאַכְסַדְּרָא דֶּרֶךְ הַמִּזְרָח, וְאֵלּוּ הוֹלְכִים בָּאַכְסַדְּרָא דֶּרֶךְ הַמַּעֲרָב. הָיוּ בוֹדְקִין

פירוש ברטנורא

מצאו נעול. זה סימנו שיש אדם שם ולא היה נכנס: **נסתפג.** קינח המים שעל בשרו: **בא וישב לו.** בבית המוקד: **עד שהשערים נפתחים.** היה יוצא והולך לו לחוץ. לפי שטבול יום משתלח חוץ לעזרה, כדאמרינן באלו דברים וכל זב לרבות בעל קרי:

ב לתרום את המזבח. תרומת הדשן: **משכים וטובל.** שלא היה אדם נכנס לעזרה לעבוד עבודה אפילו טהור, עד שהוא טובל: **וכי באיזו שעה הממונה בא.** כלומר מי איכא זמן קבוע לביאת הממונה, דאמרת שהיה משכים וטובל קודם ביאת הממונה, אלא ודאי לא היה זמן קבוע לביאתו שלא כל העתים היו שוות שפעמים היה בא הממונה מקרות הגבר כו', והלכך מי שהיה רוצה לתרום היה משכים כל מה שהיה יכול, ואח"כ היה בא הממונה ודופק עליהם לאותם שבבית המוקד, והם היו פותחין לו: **מקריאת הגבר.** אית דמפרשי קריאת התרנגול. ואית דמפרשי כהן שהיה רגיל לקרות בכל יום סמוך לעלות השחר: **מי שטבל יבוא ויפים.** כל אותן שהיו נותנים לבן לתרום, היו טובלים קודם שיבוא הממונה, ואח"כ היו מטילין פיים ביניהן, הוא הגורל, ומי שבא לו הגורל הולך ותורם. וסדר הגורל ומעשהו, מפורש פרק ב' דיומא:

ג פשפש. פתח קטן שבתוך גופו של פתח גדול, ובו היו נכנסין מבית המוקד לעזרה: **אלו.** היו הולכין באכסדרא שבעזרה דרך המזרח. שהיו אכסדראות סביב לעזרה מבפנים, עמודים יוצאים חוץ לכותלי העזרה, ומן העמודים ועד כותלי העזרה היה סכך על גביהן והן קרויין פורטיק"ן בלע"ז, ומן העמודים ולחוץ היה בלא סכך, והמזבח היה שלא במקום הסכך. והיו מתחלקים לשתי כתות, כדי שיהיו בודקים ורואים כל כלי שרת שיהיו כולן במקומן בשלום. והיו הולכים באכסדראות העשויות לרוח צפונית, אלו מהלכים בה בחציה של מזרח ואלו מהלכים בה בחציה של צד מערב, עד שפוגעים זה בזה במקום שעושים מנחת חביתין של כהן גדול, שהיה מביא בכל יום מחציתה בבוקר ומחציתה בערב, והיא היתה סמוך לשער ניקנור, ושם היו אומרים זה לזה שלום, הכל שלום, כלומר מצאנו כל הכלים בשלום ולא נפקד מהם כלי:

משניות מבוארות – קהתי

מַגִּיעַ לְבֵית הַטְּבִילָה – כדי לטבול במקוה שהיה שם. **וּמְדוּרָה הָיְתָה שָׁם** – שיתחממו בה הכהנים לאחר שטבלו. **וּבֵית כִּסֵּא שֶׁל כָּבוֹד** – היה שם סמוך לבית הטבילה; יש מבארים הטעם, כדי שטמא בעל קרי יטיל מים לפני הטבילה, לפי שאם טבל ולא הטיל מים, כשיטיל מים אחר כך טמא (**ראב"ד, רא"ש**); **וְזֶה הָיָה כְּבוֹדוֹ** – וזהו הטעם שנקרא "בית כסא של כבוד": **מְצָאוֹ נָעוּל, יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ שָׁם אָדָם** – ואינו נכנס לשם; **פָּתוּחַ** – מצאו פתוח, **יוֹדֵעַ שֶׁאֵין שָׁם אָדָם** – ויכול הוא להיכנס. **יָרַד וְטָבַל, עָלָה וְנִסְתַּפֵּג** – וניגב את גופו, **וְנִתְחַמֵּם כְּנֶגֶד הַמְּדוּרָה. בָּא וְיָשַׁב לוֹ אֵצֶל אֶחָיו הַכֹּהֲנִים** – שבבית המוקד, **עַד שֶׁהַשְּׁעָרִים נִפְתָּחִים** – עד שנפתחו דלתות העזרה, ואז היה **יוֹצֵא וְהוֹלֵךְ לוֹ** – לחוץ, שהרי טבול יום הוא, ואינו טהור עד שיעריב שמשו (ומה שהתירוהו לשבת בבית המוקד עד שנפתחו השערים, עיין הטעם ב"תפארת ישראל" או במפרשים על הגמרא).

באור משנה ב

כבר הזכרנו (בהקדמתנו למשנה א), כי העבודה הראשונה בכל יום במקדש היתה הרמת הדשן מעל המזבח, כמו שכתוב (ויקרא ו, ג): "והרים את הדשן אשר תאכל האש את העולה על המזבח ושמו אצל המזבח". עבודה זו, הנקראת "תרומת הדשן" מבוארת להלן (משנה ד בפרקנו). וכבר שנינו במסכת יומא, שעבודת תרומת הדשן היתה נעשית על ידי אחד הכהנים, שזכה בה על פי גורל. שכן כל עבודות המקדש היו מתחלקות בפיס (בגורל) בין כהני בית האב של אותו יום, והפייס של תרומת הדשן היה הפייס הראשון (עיין יומא א, ח; ב, א-ב). משנתנו מספרת, כיצד היתה ההכנה של הכהנים להשתתף בהגרלה לעבודת תרומת הדשן.

מִי שֶׁהוּא רוֹצֶה לִתְרוֹם אֶת הַמִּזְבֵּחַ – כל כהן הרוצה להשתתף בהגרלה לעבודת תרומת הדשן, **מַשְׁכִּים, וְטוֹבֵל** – שאין אדם נכנס לעזרה אפילו טהור, עד שיטבול (**יומא ג, ג**), **עַד שֶׁלֹּא יָבֹא הַמְּמֻנֶּה** – קודם שבא הממונה על ההגרלה ("על הפייסות"). **וְכִי בְּאֵיזוֹ שָׁעָה הַמְּמֻנֶּה בָּא** – עד שכל הרוצה לתרום את המזבח צריך להשכים ולטבול? **לֹא כָּל הָעִתִּים שָׁוֹוֹת, פְּעָמִים שֶׁהוּא בָּא מִקְּרִיאַת הַגֶּבֶר** – בזמן קריאת התרנגול; ויש מפרשים (**בגמרא**): בשעה שקורא הכרוז במקדש "עמדו כהנים לעבודתכם" (**עיין שקלים ה, א**); וזה היה סמוך לעלות השחר, **אוֹ סָמוּךְ לוֹ** – או שהוא בא סמוך לזמן קריאת הגבר, **מִלְּפָנָיו אוֹ מִלְּאַחֲרָיו** – לפני זמן קריאת הגבר או לאחריו. הלכך מי שהוא רוצא לתרום את המזבח משכים וטובל, כדי שיהא מוכן לפייס בבוא הממונה למקדש. **הַמְּמֻנֶּה בָּא וְדוֹפֵק עֲלֵיהֶם** – מקיש על השער של הכהנים, **וְהֵם פָּתְחוּ לוֹ** – והכהנים שבבית המוקד פתחו לו. **אָמַר לָהֶן** – הממונה לכהנים: **מִי שֶׁטָּבַל יָבֹא וְיָפִים** – וישתתף בהגרלה, כדי לזכות בעבודת תרומת הדשן; **הֵפִיסוּ** – הגרילו, כפי שמבואר במסכת יומא (עיין באורנו שם ב, א). **זָכָה מִי שֶׁזָּכָה** – בתרומת הדשן.

יום רביעי

באור משנה ג

נָטַל – הממונה, **אֶת הַמַּפְתֵּחַ** – שהיה ברשותם של זקני בית אב (כמו ששנינו במשנה א). **וּפָתַח אֶת הַפִּשְׁפֵּשׁ** – הפתח הקטן שבתוך שער בית המוקד, **וְנִכְנַס מִבֵּית הַמּוֹקֵד לָעֲזָרָה** – דרך אותו פשפש, **וְנִכְנְסוּ אַחֲרָיו** – הכהנים, **וּשְׁתֵּי אֲבוּקוֹת שֶׁל אוֹר בְּיָדָם** – חוץ מלילי שבת שאין בידם אור, אלא נרות דלוקים שם מערב שבת (**רמב"ם סוף הל' בית הבחירה; ועיין "תוספות יום טוב" ו"תפארת ישראל"**), **וְנֶחְלְקוּ לִשְׁתֵּי כִתּוֹת: אֵלּוּ הוֹלְכִים בָּאַכְסַדְּרָא דֶּרֶךְ הַמִּזְרָח, וְאֵלּוּ הוֹלְכִים בָּאַכְסַדְּרָא דֶּרֶךְ הַמַּעֲרָב** – שכן מסביב לעזרה, בצד הכתלים מבפנים, היתה אכסדרא, בניין עמודים המקורה בתקרה, וכשנכנסו הכהנים מבית המוקד שבצפון העזרה אל האכסדרא, נתחלקו לשתי כתות, כדי ללכת ולבדוק, אם כל כלי השרת נמצאים במקומם: כת אחת הלכה בכיוון מזרחה, ועברה חלק מן האכסדרא שבצד צפון, וחלק שבצד מזרח, והכת השנייה הלכה בכיוון מערבה, היינו שעברה קצת מן האכסדרא בצפון, וכל המערב וכל הדרום, וקצת בצד מזרח (**"תפארת ישראל"**). **הָיוּ בוֹדְקִין וְהוֹלְכִין** – אם הכל במקומו, כמו שבארנו לעיל, **עַד שֶׁמַּגִּיעִין לִמְקוֹם בֵּית עוֹשֵׂי חֲבִתִּים** – הוא "לשכת עושי חביתין" שהיתה במזרח העזרה, מדרום לשער נקנור, ובה היו לשים ואופים את מנחת החביתים של הכהן הגדול, שהיה

וְהוֹלְכִין, עַד שֶׁמַּגִּיעִין לִמְקוֹם בֵּית עוֹשֵׂי חֲבִתִּים. הִגִּיעוּ אֵלּוּ וְאֵלּוּ, אָמְרוּ: שָׁלוֹם, הַכֹּל שָׁלוֹם! הֶעֱמִידוּ עוֹשֵׂי חֲבִתִּים לַעֲשׂוֹת חֲבִתִּים.

ד מִי שֶׁזָּכָה לִתְרוֹם אֶת הַמִּזְבֵּחַ, הוּא יִתְרֹם אֶת הַמִּזְבֵּחַ, וְהֵם אוֹמְרִים לוֹ: הִזָּהֵר! שֶׁמָּא תִּגַּע בַּכְּלִי עַד שֶׁתִּקַּדֵּשׁ יָדֶיךָ וְרַגְלֶיךָ מִן הַכִּיּוֹר; וַהֲרֵי הַמַּחְתָּה נְתוּנָה בַּמִּקְצוֹעַ, בֵּין הַכֶּבֶשׁ לַמִּזְבֵּחַ, בְּמַעֲרָבוֹ שֶׁל כֶּבֶשׁ. אֵין אָדָם נִכְנָס עִמּוֹ, וְלֹא גֵר בְּיָדוֹ, אֶלָּא מְהַלֵּךְ לְאוֹר הַמַּעֲרָכָה. לֹא הָיוּ רוֹאִין אוֹתוֹ, וְלֹא שׁוֹמְעִין אֶת קוֹלוֹ, עַד שֶׁשּׁוֹמְעִין קוֹל הָעֵץ, שֶׁעָשָׂה בֶּן קָטִין מוּכְנִי לַכִּיּוֹר, וְהֵן אוֹמְרִים: הִגִּיעַ עֵת! קִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו מִן הַכִּיּוֹר, נָטַל מַחְתַּת הַכֶּסֶף וְעָלָה לְרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ, וּפִנָּה אֶת הַגֶּחָלִים הֵילָךְ וְהֵילָךְ, חָתָה מִן הַמְּאֻכָּלוֹת הַפְּנִימִיּוֹת, וְיָרַד. הִגִּיעַ לְרַצְפָּה, הָפַךְ פָּנָיו לַצָּפוֹן, הֹלֵךְ לְמִזְרָחוֹ שֶׁל כֶּבֶשׁ כְּעֶשֶׂר אַמּוֹת, צָבַר אֶת הַגֶּחָלִים עַל גַּבֵּי הָרִצְפָּה, רָחוֹק מִן הַכֶּבֶשׁ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים – מְקוֹם שֶׁנּוֹתְנִין מֶרְאוֹת הָעוֹף, וְדִשּׁוּן מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי וְהַמְּנוֹרָה.

פרק שני

א רָאוּהוּ אֶחָיו שֶׁיָּרַד, וְהֵם רָצוּ וּבָאוּ. מִהֲרוּ וְקִדְּשׁוּ יְדֵיהֶן וְרַגְלֵיהֶן מִן הַכִּיּוֹר, נָטְלוּ אֶת הַמַּגְרֵפוֹת וְאֶת הַצִּנּוֹרוֹת

פירוש ברטנורא

ד הזהר שלא תגע בכלי. במחתה שהיא כלי שרת. שאין אדם רשאי לקרב אל המזבח ולא לשום עבודה עד שיקדש ידיו ורגליו: **במקצוע.** בקרן זוית: **בן קטין.** כך שמו של כהן גדול שעשה מוכני לכיור. גלגל הסובב שעל ידו משקעים הכיור בבור שלא יהיו מימיו נפסלים בלינה, לפי שכל דבר שנתקדש בכלי שרת נפסל בלינת לילה, וכשהיה משוקע הכיור בבור לא היו מימיו נפסלין. ורמב"ם אומר, שהמוכני הוא כלי סביב לכיור, שלא נתקדש בכלי שרת, ושם היו מניחים המים בלילה כדי שלא יתקדשו ויפסלו בלינה: **המאוכלות הפנימיות.** הגחלים שבאמצע האש שנתאכלו היטב והן קרובים להיות דשן: **צבר את הגחלים על גבי הרצפה.** משום דכתיב ושמו, ודרשינן [תמורה דף ל"ד ע"א] ושמו כולו, ושמו שלא יפזר:

ב א ראוהו אחיו. לאותו שתרם את המזבח: **שירד.** מן המזבח ונתן את הגחלים במזרחו: **והם רצו וכו'** **וקדשו ידיהם ורגליהם.** כדי לעבוד עבודה:

משניות מבוארות – קהתי

מביא בכל יום, מחציתה בבוקר ומחציתה בערב (**עיין ויקרא ו, יג-יד; מנחות ד, ה**). ואמנם הכת שהלכה דרך המזרח הגיעה תחילה לאותה לשכה, והמתינה שם לכת האחרת שהלכה דרך המערב, ושהתה יותר זמן מאחר שהיא היתה צריכה לעבור דרך יותר ארוכה, כמו שבארנו לעיל (**"תפארת ישראל"**). **הִגִּיעוּ אֵלּוּ וְאֵלּוּ** – משהגיעו שתי הכתות ללשכת עושי חביתים, **אָמְרוּ** – זו לזו: **שָׁלוֹם, הַכֹּל שָׁלוֹם!** – כלומר מצאנו הכל במקומו ולא חסר דבר. **הֶעֱמִידוּ עוֹשֵׂי חֲבִתִּים לַעֲשׂוֹת חֲבִתִּים** – כלומר העמידו שם אנשים לחמם מים להכנת מנחת החביתין (**גמרא**).

באור משנה ד

מִי שֶׁזָּכָה לִתְרוֹם אֶת הַמִּזְבֵּחַ – שזכה בפייס של תרומת הדשן, כמו ששנינו במשנה ב, **הוּא יִתְרֹם אֶת הַמִּזְבֵּחַ** – הולך עתה לקיים את מצוות הרמת הדשן מעל המזבח, **וְהֵם** – חבריו הכהנים; ויש מפרשים: ראשי בית אב (**"תפארת ישראל"**)– **אוֹמְרִים לוֹ: הִזָּהֵר! שֶׁמָּא תִּגַּע בַּכְּלִי** – במחתה, כלומר היזהר שלא תתחיל בעבודת תרומת הדשן, **עַד שֶׁתִּקַּדֵּשׁ** – קודם שקידשת, **יָדֶיךָ וְרַגְלֶיךָ מִן הַכִּיּוֹר** – שאין קרבים אל המזבח ולא לשום עבודה במקדש אלא לאחר קידוש ידים ורגלים, כמו שנאמר (**שמות ל, כ-כא**): "בבואם אל אוהל מועד ירחצו מים ולא ימותו, או בגשתם אל המזבח לשרת... ורחצו ידיהם ורגליהם" (**רמב"ם; המאירי; פירוש הראב"ד**). ואף על פי שהכהן יודע בדבר, מכל מקום צריך להזכירו, מאחר שהוא הולך למזבח יחידי, ושמא ישכח, ומאחר שמזהירים אותו, הוא נזהר (**המפרש לתלמוד**); **וַהֲרֵי הַמַּחְתָּה** – אף זה אמרו לו: המחתה הריהי **נְתוּנָה בַּמִּקְצוֹעַ** – מונחת בקרן זוית, **בֵּין הַכֶּבֶשׁ לַמִּזְבֵּחַ** – הכבש היה לדרומו של המזבח (עיין באורנו למשנה זבחים ה, ג), **בְּמַעֲרָבוֹ שֶׁל כֶּבֶשׁ** – כלומר בזוית שבין הצד המערבי של הכבש לבין הצד הדרומי של המזבח. **אֵין אָדָם נִכְנָס עִמּוֹ** – עם התורם את הדשן, שבין האולם ולמזבח אין אדם רשאי להיכנס אלא בשעת עבודה, והוא הדין בין האולם לכבש של המזבח, שדין הכבש כדין המזבח (**המפרש; עיין "תפארת ישראל"**); **וְלֹא גֵר בְּיָדוֹ** – של התורם את המזבח, **אֶלָּא מְהַלֵּךְ לְאוֹר הַמַּעֲרָכָה** – של העצים הבוערים על המזבח. **לֹא הָיוּ רוֹאִין אוֹתוֹ** – לפי שכולם היו במזרח העזרה והמזבח, והתורם קידש ידיו ורגליו במערבו של המזבח; נמצא גובה הכבש והמזבח מפסיק ביניהם (**המפרש; "תפארת ישראל"**), **וְלֹא שׁוֹמְעִין אֶת קוֹלוֹ** – בשעה שהולך לכיור, **עַד שֶׁשּׁוֹמְעִין קוֹל הָעֵץ, שֶׁעָשָׂה בֶּן קָטִין מוּכְנִי לַכִּיּוֹר** – גלגל של עץ לשקע על ידו את הכיור בלילה לתוך בור של מים, כדי שלא יהיו מימיו של הכיור נפסלים בלינה (עיין יומא ג, י), וכשהיו מעלים את הכיור היה נשמע קול הגלגל, **וְהֵן אוֹמְרִים** – כששומעים את קול העץ: **הִגִּיעַ עֵת!** – הגיעה שעת הקידוש; ויש גורסים: הגיע (בלא תיבת "עת") – כלומר התורם את המזבח הגיע לכיור, והיו גם הם מכינים עצמם לעבודה (**ראב"ד; המאירי; ועיין "מלאכת שלמה"**). **קִדֵּשׁ** – התורם – **יָדָיו וְרַגְלָיו מִן הַכִּיּוֹר, נָטַל מַחְתַּת הַכֶּסֶף** – שהיתה מונחת בזוית בין הכבש למזבח, כמו ששנינו לעיל, **וְעָלָה לְרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ, וּפִנָּה אֶת הַגֶּחָלִים הֵילָךְ וְהֵילָךְ** – לכאן ולכאן, **חָתָה** – נטל במחתה גחלים, **מִן הַמְּאֻכָּלוֹת הַפְּנִימִיּוֹת** – מן הגחלים שבפנים האש שנתאכלו היטב, **וְיָרַד** – מן המזבח. **הִגִּיעַ לְרַצְפָּה** – של העזרה, **הָפַךְ פָּנָיו לַצָּפוֹן** – לצפון העזרה, **הֹלֵךְ לְמִזְרָחוֹ שֶׁל כֶּבֶשׁ** – הלך בעזרה לצד מזרחו של הכבש כלפי הכותל הדרומי של המזבח, **כְּעֶשֶׂר אַמּוֹת** – מתחילת הכבש, היינו עד כעשרים אמה מן המזבח; **צָבַר אֶת הַגֶּחָלִים עַל גַּבֵּי הָרִצְפָּה** – הניח את הגחלים ממחתתו על גבי הרצפה ועשה אותן ציבור, משום שנאמר (**ויקרא ו, ג**): "ושמו אצל המזבח", ודרשו: "ושמו" – כולו, "ושמו" – שלא יפזר. **רָחוֹק מִן הַכֶּבֶשׁ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, מְקוֹם שֶׁנּוֹתְנִין מֶרְאוֹת הָעוֹף** – כמו שנאמר בעולת העוף (**ויקרא א, טז**): "והסיר את מוראתו (היינו הזפק) בנוצתה, והשליך אותה אצל המזבח קדמה אל מקום הדשן" (עיין זבחים ו, ה), **וְדִשּׁוּן מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי וְהַמְּנוֹרָה** – כמבואר להלן (ג, ט); מקום זה, שהוא למזרחו של הכבש, רחוק ממנו שלושה טפחים, ורחוק מן הכותל הדרומי של המזבח כעשרים אמה, נקרא "מקום הדשן", והתורם את המזבח צבר שם את הגחלים שחתה מדשן המזבח, ובזה סיים את עבודת תרומת הדשן, שהיא העבודה הראשונה בכל יום במקדש.

יום חמישי

באור משנה א

רָאוּהוּ אֶחָיו – הכהנים חבריו של התורם את המזבח ראוהו, **שֶׁיָּרַד**

וְעָלוּ לְרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ. הָאֵבָרִין וְהַפִּדְרִין שֶׁלֹּא נִתְאַכְּלוּ מִבְּעֶרֶב, סוֹנְקִין אוֹתָם לְצִדְדֵי הַמִּזְבֵּחַ. אִם אֵין הַצְּדָדִין מַחֲזִיקִין – סוֹדְרִין אוֹתָם בַּסּוֹבֵב, עַל הַכֶּבֶשׁ.

ב הֵחֵלּוּ מַעֲלִין בָּאֵפֶר עַל גַּבֵּי הַתַּפּוּחַ. וְתַפּוּחַ הָיָה בְּאֶמְצַע הַמִּזְבֵּחַ, פְּעָמִים עָלָיו כְּשֵׁלֹשׁ מֵאוֹת כּוֹר. וּבְרֻגָּלִים לֹא הָיוּ מְדַשְּׁנִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נוֹי לַמִּזְבֵּחַ. מִימָיו לֹא נִתְעַצֵּל הַכֹּהֵן מִלְּהוֹצִיא אֶת הַדֶּשֶׁן.

ג הֵחֵלּוּ מַעֲלִין בְּגִזְרִין, לְסַדֵּר אֵשׁ הַמַּעֲרָכָה. וְכִי כָּל הָעֵצִים כְּשֵׁרִים לַמַּעֲרָכָה? הֵין! כָּל הָעֵצִים כְּשֵׁרִין לַמַּעֲרָכָה, חוּץ מִשֶּׁל זַיִת וְשֶׁל גֶּפֶן. אֲבָל בְּאֵלּוּ רְגִילִין: בְּמֶרְבִּיּוֹת שֶׁל תְּאֵנָה, וְשֶׁל אֱגוֹז, וְשֶׁל עֵץ שֶׁמֶן.

פירוש ברטנורא

סונקים. מסלקים אותן. לשון נענוע ונדנוד. וכן כגדי מסנקן [פסחים דף ג' ע"ב], גדי שהוא עיף על ידי נענוע ונגיחות שמנגחין זה בזה. אף כאן סונקים מנענעים ומהפכין אותן בצנורות לצדדי המזבח: **בסובב על הכבש.** כלומר על הכבש שכנגד הסובב:

ב החלו מעלין באפר. לאחר שסלקו לצדדים או לסובב אברים ופדרים שלא נתאכלו, היו מושכין את האפר במגרפות שבידם ומעלין אותו לתפוח, כמין כרי גדול של אפר שהיה באמצע המזבח צבור ועשוי כתפוח: **פעמים עליו כשלש מאות כור.** גוזמא קתני, דמעולם לא הניחו להיות עליו שלש מאות כור: **וברגלים לא היו מדשנים אותו.** לא היו מוציאין את הדשן לחוץ אע"פ שהוא רבה על המזבח: **מפני שהוא נוי למזבח.** שיהיה נראה שקרבנות הרבה היו על גבי המזבח: **מימיו לא נתעצל.** כלומר מה שהיה דשן כל כך, לא מחמת עצלות הכהנים, אלא לנוי להראות שקרבנות הרבה קרבו על גבי המזבח:

ג מעלין בגזירין. שני עצים ארוכים ומשופין היו נותנים לתוך אורך המערכה, דכתיב (ויקרא ו') וביער עליה הכהן עצים בבוקר בבוקר, מלמד שטעונה שני עצים: **וכי כל העצים כשרים למערכה.** דקתני החלו מעלין בגזרין סתם ולא קא מפרש מאיזה מין של עצים היו הגזרים. ומשני, הין, כלומר הכל כשרים חוץ משל זית ושל גפן דאסורין משום ישוב ארץ ישראל, לפי שהן טוענים פירות. ואית דאמרי טעמא, לפי שהן נעשים דשן מיד: **מורביות.** ענפים של תאנה. ודוקא תאנים רעות. דלא עבדי פירי: **ושל עץ שמן.** העושה שמן אפרסמון. ואני שמעתי, שהוא האילן שקורים לו בלע"ז פינ"ו, ובערבי צינובו"ר.

משניות מבוארות – קהתי

– עם מחתת הגחלים מן המזבח, **וְהֵם רָצוּ וּבָאוּ** – אל הכיור, **מִהֲרוּ וְקִדְּשׁוּ יְדֵיהֶן וְרַגְלֵיהֶן מִן הַכִּיּוֹר** – כדי להתחיל בעבודתם, **נָטְלוּ אֶת הַמַּגְרֵפוֹת** – לגרוף בהן את הדשן, **וְאֶת הַצִּנּוֹרוֹת** – המזלגות, לתחוב בהם את האיברים שלא נתאכלו, ולסלקם, **וְעָלוּ לְרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ** – עם הכלים הללו. **הָאֵבָרִין** – של העולות, **וְהַפִּדָּרִין** – והחלבים של הקרבנות, **שֶׁלֹּא נִתְאַכְּלוּ מִבְּעֶרֶב** – שלא נשרפו במשך הלילה, ולא נעשו דשן, **סוֹנְקִין אוֹתָם לְצִדְדֵי הַמִּזְבֵּחַ** – מסלקים אותם בעזרת הצינורות לצידי המזבח. **אִם אֵין הַצְּדָדִין מַחֲזִיקִין** – שאין שם מקום לכל האיברים, **סוֹדְרִין אוֹתָם בַּסּוֹבֵב, עַל הַכֶּבֶשׁ** – כלומר מסדרים אותם על הכבש שכנגד הסובב של המזבח (**רמב"ם; המאירי; ברטנורא**); ויש מפרשים: מסדרים אותם בסובב של המזבח, היינו על בליטת החלק האמצעי (ראה הציור בהקדמתנו לזבחים ה, ג), או על הכבש (**ברייתא בגמרא יומא מה, ב; המפרש לתלמוד, ופירוש הראב"ד**). מכל מקום הטעם שמסדרים אותם דווקא במקומות אלו, לפי שנחשבים הם שם כאילו נשארו על גבי המזבח; אבל להורידם מעל המזבח אסור.

באור משנה ב

הֵחֵלּוּ מַעֲלִין בָּאֵפֶר – כלומר לאחר שסילקו לצדדי המזבח את האברים והפדרים שלא נתאכלו, התחילו גורפים את האפר במגריפות שבידיהם ומעלים אותו **עַל גַּבֵּי הַתַּפּוּחַ** – גל של אפר שהיה שם, כמו שהמשנה מפרשת והולכת: **וְתַפּוּחַ הָיָה בְּאֶמְצַע הַמִּזְבֵּחַ** – ציבור גדול של אפר עשוי כעין תפוח היה באמצע המזבח, **פְּעָמִים עָלָיו כְּשֵׁלֹשׁ מֵאוֹת כּוֹר** – שהיתה מצטברת על המזבח ערימה גדולה מאד (הכור 30 סאה כ־390 ליטר); בגמרא אמרו, שמשנתנו נקטה גוזמה, שמעולם לא הניחו על המזבח ערימה כה גדולה. ובזמן שרבה הדשן הורידוהו מעל המזבח, והוציאוהו חוץ לעיר אל "שפך הדשן". **וּבְרֻגָּלִים לֹא הָיוּ מְדַשְּׁנִין אוֹתוֹ** – לא היו מורידים את הדשן מעל גבי המזבח, אלא מניחים עליו תפוח גדול ביותר, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא נוֹי לַמִּזְבֵּחַ** – שנראה שהקריבו עליו קרבנות הרבה. **מִימָיו לֹא נִתְעַצֵּל הַכֹּהֵן מִלְּהוֹצִיא אֶת הַדֶּשֶׁן** – חוץ לעיר בשעת הדישון, שאף על פי שאין הוצאת הדשן בכלל העבודות, ואין עליה פייס, אלא כל הרוצה זוכה בה, מכל מקום לא נתעצל בה כהן מעולם. יש מפרשים, שמשנתנו באה להשמיענו בסיפא, שהטעם שלא היו מדשנים את המזבח ברגלים הוא מפני שהוא נוי למזבח, ולא מחמת עצלות הכהנים, שכן מימיו לא נתעצל הכהן מלהוציא את הדשן.

בארנו משנתנו לפי רוב המפרשים, שלא היו מדשנים את המזבח בכל יום אלא בשעת הצורך, כשהיה עליו ציבור גדול של אפר. ואילו ברגלים לא היו מדשנים אותו, אף כשנצטברה עליו ערימה גבוהה, מפני שהוא נוי למזבח. אבל מדברי הרמב"ם משמע, שבכל יום היו מדשנים את המזבח לאחר תרומת הדשן, שכן הוא כותב (הל' תמידין ומוסיפין ב, יג): "ואחר כך גורפין את הדשן במגריפות מכל צדדי המזבח, ומעלין אותו ערימה על גבי התפוח, וגורפין אותה הערימה בפסכתר, והוא כלי גדול שהחזיק לתך, ומורידין אותו למטה. וברגלים לא היו מורידין אותו, אלא מניחין הערימה גבוהה באמצע המזבח מפני שהוא נוי למזבח (וכן גם דעת הראב"ד; עיין שם הלכה ז; ועיין "משנה למלך" שם, מה שמקשה על הרמב"ם והראב"ד).

יום שני

באור משנה ג

הֵחֵלּוּ מַעֲלִין בְּגִזְרִין – לאחר שפינו את האפר לתפוח, התחילו להעלות גזרי עצים על המזבח, **לְסַדֵּר אֵשׁ הַמַּעֲרָכָה** – וכבר שנינו (יומא ד, ו), ששלוש מערכות היו עושים בכל יום על המזבח (לדעת רבי יוסי, שהלכה כמותו): ראשונה מערכה גדולה, שעליה מקריבים את התמיד ואימורי שאר הקרבנות; שנייה, מערכת הקטורת, שממנה נוטלים גחלי אש למזבח שבהיכל, להקטיר עליו קטורת; שלישית, לקיום האש, כמו שכתוב (**ויקרא ו, ה**): "והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה". משנתנו באה לספר, שלאחר צבירת האפר העלו הכהנים גזרי עצים לסידור המערכה הגדולה. ומובא בברייתא (**במסכת יומא כב, א**). שהכהן שזכה בתרומת הדשן היה גם מסדר את המערכה ומעלה שני גזרי עצים למזבח, שכן מצוה להוסיף עם קרבן התמיד שני גזרי עצים על עצי המערכה, שנאמר (**ויקרא ו, ה**): "וביער עליה הכהן עצים בבוקר בבוקר", מלמד שטעונה המערכה שני עצים. **וְכִי כָּל הָעֵצִים כְּשֵׁרִים לַמַּעֲרָכָה** – שמשנתנו נוקטת סתם "החלו מעלין בגזרין", ואינה מפרשת מאיזה מין של עצים היו הגיזרים? **הֵין! כָּל הָעֵצִים כְּשֵׁרִין לַמַּעֲרָכָה** – כל מיני עצים כשרים למערכה, **חוּץ מִשֶּׁל זַיִת וְשֶׁל גֶּפֶן** – בגמרא מבארים הטעם, לפי שאין הם דולקים יפה ומעלים עשן. ויש אומרים: משום ישוב ארץ ישראל, לפי שהם טוענים פירות חשובים. **אֲבָל בְּאֵלּוּ** – בעצים המנויים לקמן, **רְגִילִין** – לסדר את המערכה: **בְּמֶרְבִּיּוֹת שֶׁל תְּאֵנָה** – בענפים של עץ התאנה; ומבואר במפרשים, שלדעת האומרים, שאסרו בגפן ובזית משום ישוב ארץ ישראל, הכוונה לעץ תאנה שאינו עושה פירות, כגון תאנה זקנה, או תאנה מדברית, שאין פירותיה ראויים לאכילה; **וְשֶׁל אֱגוֹז** – ובענפים

ד סִדֵּר הַמַּעֲרָכָה גְּדוֹלָה מִזְּרָחָה, וַחֲזִיתָהּ מִזְּרָחָה, וְרָאשֵׁי הַגִּזְרִין הַפְּנִימִיִּים הָיוּ נוֹגְעִים בַּתַּפּוּחַ. וְרֵוַח הָיָה בֵּין הַגִּזְרִים, שֶׁהָיוּ מַצִּיתִין אֶת הָאֲלִיתָא מִשָּׁם.

ה בֵּרְרוּ מִשָּׁם עֲצֵי תְאֵנָה יָפִין, לְסַדֵּר הַמַּעֲרָכָה שְׁנַיָּה לַקְּטֹרֶת, מִכְּנֶגֶד קֶרֶן מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית, מָשׁוּךְ מִן הַקֶּרֶן כְּלַפֵּי צָפוֹן אַרְבַּע אַמּוֹת; בְּעֹמֶד חָמֵשׁ סְאִים גֶּחָלִים, וּבַשַּׁבָּת בְּעֹמֶד שְׁמוֹנַת סְאִין גֶּחָלִים, שֶׁשָּׁם הָיוּ נוֹתְנִין שְׁנֵי בָּזְכֵּי לְבוֹנָה שֶׁל לֶחֶם הַפָּנִים. הָאֵבָרִים וְהַפְּדָרִים שֶׁלֹּא נִתְאַכְּלוּ מִבָּעֶרֶב, מַחֲזִירִין אוֹתָן לַמַּעֲרָכָה. הִצִּיתוּ שְׁתֵּי הַמַּעֲרָכוֹת בָּאֵשׁ, וְיָרְדוּ וּבָאוּ לָהֶם לְלִשְׁכַּת הַגָּזִית.

פירוש ברטנורא

ואע"ג דעץ מאכל הוא אין בו צורך כמו בגפן וזית, הלכך לא אסרוהו משום ישובה של ארץ ישראל כדרך שאסרו הגפן והזית:

ד מערכה גדולה. לפי שיש עוד מערכה אחרת, קרי להך מערכה גדולה. ששלש מערכות היו שם בכל יום, אחת מערכה גדולה ששורפים עליה התמיד, והשנית מערכה פחותה ממנה והיא קרויה מערכה של קטורת, שנוטלים ממנה גחלים במחתה לקטורת שמקטירים בבוקר ובין הערבים, והשלישית אינה משמשת כלום אלא לקיום האש, דכתיב (ויקרא ו') והאש על המזבח תוקד בו, זו מערכה שלישית של קיום האש: **וחזיתה מזרחה.** מראית פניה דהיינו הפתח והחלון של מערכה, לצד מזרח של מזבח: **וראשי גיזרין.** הפנימים היו ארוכים עד שהיו נוגעים בתפוח: **את האליתא.** חריות וקסמין דקין תוחבין בין הגדולים להצית האש. ואליתא לשון אליה, על שם זנבות האודים:

ה בררו משם. מבין מקום העצים: **בעומד חמש סאים.** היה באותה מערכה של קטורת כמו חמש סאים גחלים שמהם היה חותה לצורך הקטורת: **בעומד.** כמו באומד: **ובשבת בעומד שמונה סאים.** לפי שצריך עוד גחלים לשני בזיכי לבונה של לחם הפנים שהיו מקטירים משבת לשבת: **מחזירים אותן למערכה.** ונשרפים שם בצדי המערכה הגדולה: **ובאו לחם ללשכת הגזית.** לעשות פייסות:

משניות מבוארות – קהתי

של עץ אגוז, **וְשֶׁל עֵץ שֶׁמֶן** – מן העץ המוציא שמן, שעושים ממנו זפת (**רד"ק**), והוא נזכר פעמים אחדות בנ"ך (**מלכים א ו, כג; ישעיה מא, יט; נחמיה ח, טו**): כל העצים הללו בוערים יפה, ולכן נוהגים היו להשתמש בהם ביותר בסידור המערכה של המזבח.

בענין השאלה והתשובה ששנינו במשנתנו: "וכי כל העצים כשרים למערכה? הין". מובא בביאורי הגר"א, שפירוש הדברים, שפעם אחת שאל כך תלמיד לרב, והשיב לו; וכיון שחייב אדם לומר בלשון רבו, לפיכך נקט רבי במשנה את השאלה והתשובה בלשון שנאמרו.

באור משנה ד

סִדֵּר הַמַּעֲרָכָה גְּדוֹלָה – הכהן שזכה בתרומת הדשן סידר על המזבח את המערכה הגדולה, כמו שכבר הזכרנו במשנה הקודמת, **מִזְּרָחָה** – בצד המזרחי של המזבח, **וַחֲזִיתָהּ מִזְּרָחָה** – כלפי מזרח, כלומר שעושה במערכה כעין חלון לצד מזרח (**המפרש; הרא"ש; רבנו גרשום**); ומבואר הטעם בגמרא, שתהא הרוח מנשבת בה ומלהיבה את המדורה; ולדעת אחרים, כדי להצית משם את העצים הדקים. ויש מפרשים: וחזיתה מזרחה – שעושה איזה סימן במזרח המערכה שיהא אות לכל הרואה, שמצד המזרח מתחילים לסדר את המערכה (**רמב"ם בפירושו למשנתנו, ובחיבורו הל' תמידין ומוספין ב, ז; ועיין השגת הראב"ד שם**). **וְרָאשֵׁי הַגִּזְרִין הַפְּנִימִיִּים הָיוּ נוֹגְעִים בַּתַּפּוּחַ** – שהתפוח שבאמצע המזבח היה לצד מערב של המערכה, והגזרים הפנימיים היו ארוכים עד שהיו נוגעים בתפוח (**המפרש; ברטנורא**); ויש מפרשים שהראשים הפנימיים של הגזרים היו נוגעים בתפוח, כלומר שהיו הגזרים מונחים ממזרח למערב, והיו ראשיהם הפנימיים קרובים לתפוח ככל האפשר, כדי שיוכלו הכהנים ללכת באמה שנשארה לצד מזרח של המערכה ולא ישרפו בגדיהם (**הראב"ד; "תפארת ישראל"**). מכאן גם מה ששנינו לעיל: "וחזיתה מזרחה" מתפרש (**לדעת הראב"ד**), שראשיהם החיצוניים של הגזרים מכוונים כלפי מזרח. **וְרֵוַח הָיָה בֵּין הַגִּזְרִים, שֶׁהָיוּ מַצִּיתִין אֶת הָאֲלִיתָא** – הקיסמים הדקים, **מִשָּׁם** – מן הריווח, שהיו תוחבים קיסמים דקים בין הגזרים ומציתים אותם באש המערכה, ומהם הודלקו הגזרים הגדולים.

שבת קודש

באור משנה ה

בֵּרְרוּ מִשָּׁם – מבין העצים, **עֲצֵי תְאֵנָה יָפִין** – וכן של אגוז ושל עץ שמן, כמו ששנינו במשנה ג, אלא שמשנתנו נקטה אחד מהם (**"תוספות יום טוב"**); ויש מפרשים, שנוהגים היו ליטול עצי תאנה, על שם שהיתה בתאנה תקנה לאדם הראשון, כמו שנאמר (**בראשית ג, ז**): "ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם חגורות" (**רש"י זבחים נח, א**), **לְסַדֵּר הַמַּעֲרָכָה שְׁנַיָּה לַקְּטֹרֶת** – שממנה נוטלים גחלי אש למזבח הפנימי שבהיכל, להקטיר עליו קטורת, כמו שכבר הבאנו לעיל (משנה ג), **מִכְּנֶגֶד קֶרֶן מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית** – כלומר שסדרו את המערכה השנייה על המזבח החיצון כנגד קרן מערבית דרומית שלו, שהיא סמוך לכבש, **מָשׁוּךְ מִן הַקֶּרֶן כְּלַפֵּי צָפוֹן אַרְבַּע אַמּוֹת** – והטעם מבואר בגמרא (**זבחים נח, ב**), לפי שנאמר בקטורת של יום הכיפורים (**ויקרא טז, יב**): "ולקח מלא המחתה גחלי אש מעל המזבח מלפני ה'", כלומר ממקום שעל המזבח החיצון שהוא סמוך "לפני ה'", היינו ממקום שהוא כנגד "פתח אוהל מועד", ולמדים כל קטורת מקטורת של יום הכיפורים, שצריך ליקח את הגחלים ממקום שהוא מכוון כנגד פתח אוהל מועד; וזהו ששנינו כאן, שסדרו את מערכת הקטורת כנגד קרן מערבית דרומית משוך ממנה כלפי צפון ארבע אמות, לפי שמקום זה מכוון כנגד פתח אוהל מועד (**עיין "תוספות יום טוב" ו"תפארת ישראל"**); **בְּעֹמֶד** – כמו באומד, **חָמֵשׁ סְאִים גֶּחָלִים** – כלומר שנתנו למערכה זו עצים כשיעור שיהו נעשות מהם לפי האומד חמש סאים גחלים (כ־65 ליטר), **וּבַשַּׁבָּת בְּעֹמֶד שְׁמוֹנַת סְאִין גֶּחָלִים** – שכן בשבת היו צריכים עוד שלוש סאים גחלים, מפני **שֶׁשָּׁם** – על הגחלים של המערכה השנייה, **הָיוּ נוֹתְנִין שְׁנֵי בָּזְכֵּי לְבוֹנָה שֶׁל לֶחֶם הַפָּנִים** – שהיו מקטירים בכל שבת (**עיין מנחות יא, ז**). **הָאֵבָרִים וְהַפְּדָרִים שֶׁלֹּא נִתְאַכְּלוּ מִבָּעֶרֶב** – ששנינו לעיל (משנה א), שסילקו אותם לצדדי המזבח; ואם לא היה מקום לכולם בצדדים, סידרו את השאר בסובב על הכבש, כמו שבארנו שם, **מַחֲזִירִין אוֹתָן לַמַּעֲרָכָה** – נותנים אותם בצידי המערכה הגדולה, שיישרפו שם. **הִצִּיתוּ שְׁתֵּי הַמַּעֲרָכוֹת בָּאֵשׁ** – המערכה הגדולה ומערכת הקטורת; ברם, קודם שהציתו את המערכות, היה הכהן מעלה שני גיזרי עצים על המערכה הגדולה, כמו שכבר הזכרנו לעיל (בבאור משנה ג). כן הבאנו לעיל, שהיתה עוד מערכה שלישית, שלא היתה משמשת כלום, אלא כדי לקיים מצוות "והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה"; מערכה זו היו עושים אותה בכל מקום שירצו על המזבח. ויש כותבים, שרשאים היו להציתה אחר הקרבת התמיד (**"תפארת ישראל"**). מכל מקום משנתנו אינה עוסקת אלא בשתי המערכות העיקריות, וזהו ששנינו: הציתו שתי המערכות באש. **וְיָרְדוּ** – מן המזבח, **וּבָאוּ לָהֶם לְלִשְׁכַּת הַגָּזִית** – להגריל שם על העבודות הבאות.

פרק שלישי

א אָמַר לָהֶם הַמְמֻנֶּה: בּוֹאוּ וְהָפִיסוּ: מִי שׁוֹחֵט, מִי זוֹרֵק, מִי מְדַשֵּׁן מִזְּבֵחַ הַפְּנִימִי, מִי מְדַשֵּׁן אֶת הַמְּנוֹרָה, מִי מַעֲלֶה אֵבָרִים לַכֶּבֶשׁ: הָרֹאשׁ וְהָרֶגֶל, וּשְׁתֵּי הַיָּדַיִם, הָעֹקֶץ וְהָרֶגֶל, הֶחָזֶה וְהַגֵּרָה וּשְׁתֵּי הַדְּפָנוֹת, הַקְּרָבַיִם, וְהַסֹּלֶת, וְהַחֲבִתִּים, וְהַיַּיִן. הֵפִיסוּ, זָכָה מִי שֶׁזָּכָה.

פירוש ברטנורא

ג א אמר להם הממונה בואו והפיסו. הטילו פיים. הוא הגורל המפורש פרק ב' דיומא: **מי שוחט.** אע"ג דשחיטה כשרה בזר, תקנו בה פיים, דתחילת עבודת התמיד היא וחביבה להו, אי לא יטילו פיים אתו לאינצויי עלה ואתו בה לידי סכנה: **מי זורק.** מקבל הדם הוא הזורק, ומשום דעיקר הקרבן הויא זריקה להכי נקט לה: **מי מדשן מזבח הפנימי.** והמדשן הוא המקטיר קטורת. ומשום דדישון תחילת עבודה של קטורת היא, נקט לה. וכן דישון המנורה תחילת ההדלקה. ודישון מזבח הפנימי והמנורה, קודם שחיטת התמיד היה. והא דמדכר בסדר הפיים שוחט וזורק ברישא, משום שהם עיקר עבודה טפי: **העוקץ.** האליה: **החזה.** כל [השומן] הרואה את הקרקע: **והגרה.** מקום שהוא מעלה גרה, הוא הצואר, ובו מחוברים קנה הריאה עם הכבד והלב: **זכה מי שזכה.** מי שעלה לו הפיים זורק את הדם, והסמוך לו שוחט. ואע"פ שהשחיטה קודמת לקבלת הדם, מ"מ מפני שעבודת הזריקה גדולה מן השחיטה, שהשחיטה כשרה בזר משא"כ בזריקה, לפיכך זכה הראשון שהגיע לו הפיים בזריקה, והשני הסמוך לו בשחיטה, והשלישי מדשן מזבח הפנימי ומקטיר הקטורת, והרביעי מדשן את המנורה ומדליק את הנרות, והחמישי מעלה הראש והרגל לכבש, והששי שתי הידים, והשביעי העוקץ דהיינו האליה והרגל, והשמיני החזה והגרה, והתשיעי שתי דפנות, והעשירי הקרבים, והאחד עשר הסולת של מנחת נסכים שהיא קריבה עם התמיד. והשנים עשר חביתי כהן גדול, והשלשה עשר יין של נסכים. כל אלו שלשה עשר כהנים יוצאים בפיים אחד כמפורש פרק ב' דיומא:

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה א

במסכת יומא (ב, ב) שנינו: "ארבע פייסות היו שם" במקדש בכל יום, כלומר שכל העבודות שבמקדש היו נעשות על ידי פייס (גורל), וארבע פעמים ביום היו מתכנסים להגרלה. הפייס הראשון היה של עבודת תרומת הדשן, כמו שכבר שנינו במסכתנו (לעיל א, ב). משנתנו עוסקת, איפוא, בפייס השני שנעשה בלשכת הגזית לאחר סידור מערכות האש על המזבח. ולהבנת המשנה יש להקדים מה ששנינו ובארנו במסכת יומא (שם) בענין סדר ההגרלה: הממונה על הפייסות אומר לכהנים העומדים סביבו בעיגול: הצביעו! כלומר כל אחד יוציא אצבע אחת; ונוטל הממונה מצנפת מראשו של אחד מהם, לסימן שממנו הוא מתחיל למנות את האצבעות, והוא נוקב במספר מסויים הגדול בהרבה ממנין הכהנים, כגון מאה, ומתחיל למנות את האצבעות מאותו כהן שנטל מצנפתו מראשו, וסובב והולך ומונה את האצבעות וחוזר חלילה עד שמגיע למספר שנקב בו, ואותו כהן שהמספר כלה בו הוא הזוכה. – לפי משנתנו זיכה הפייס השני שלושה עשר כהנים בשלוש עשרה העבודות המפורטות במשנה, כלומר שהכהן שכלה בו המספר של ההגרלה זכה בעבודה ראשונה, ושנים עשר הכהנים הראשונים העומדים לימינו זכו לפי הסדר בשאר העבודות.

אָמַר לָהֶם הַמְמֻנֶּה – על הפייסות, לאחר שבאו הכהנים ללשכת הגזית: **בּוֹאוּ וְהָפִיסוּ** – והגרילו, **מִי שׁוֹחֵט** – את קרבן התמיד; ואף על פי ששחיטה כשרה בזר, מכל מקום תיקנו בה פייס, לפי שתחילת עבודה היא בקרבן התמיד וחביבה היתה על הכהנים (**גמרא יומא כז, ב; ברטנורא**); **מִי זוֹרֵק** – את דמו; בגמרא מבואר, שהמקבל את הדם הוא הזורקו, אלא הואיל ועיקר הקרבן היא הזריקה, לפיכך נקט: "מי זורק"; **מִי מְדַשֵּׁן מִזְּבֵחַ הַפְּנִימִי** – מוריד את האפר מעל מזבח הקטורת שבהיכל; **מִי מְדַשֵּׁן אֶת הַמְּנוֹרָה** – מוציא מנרות המנורה את האפר והפסולת, ומתקנו להדלקה, כמבואר להלן (משנה ט); **מִי מַעֲלֶה אֵבָרִים** – של קרבן התמיד, **לַכֶּבֶשׁ** – שכן שנינו (**שקלים ח, ח**), שהכהנים היו מניחים את אברי התמיד בכבש של המזבח מחציו ולמטה, ויורדים ללשכת הגזית לקרות את שמע, ולאחר מכן היו מעלים את האברים למזבח; ואלו האברים שמעלים אותם לפי הסדר של אותו פייס: **הָרֹאשׁ וְהָרֶגֶל** – היינו הרגל האחורית של ימין; **וּשְׁתֵּי הַיָּדַיִם** – היינו הרגלים הקדמיות; **הָעֹקֶץ** – החלק האחורי עם האליה, **וְהָרֶגֶל** – האחורית של שמאל; **הֶחָזֶה** – שומן החזה, **וְהַגֵּרָה** – מקום שהבהמה מעלה גרה, היינו הצואר עם הצלעות, ותלויים בו הקנה והלב והריאה (כמבואר להלן ד, ג); **וּשְׁתֵּי הַדְּפָנוֹת** – עם השדרה והטחול והכבד; **הַקְּרָבַיִם** – הנתונים בבזך וכרעיים על גביהם (כמבואר שם); **וְהַסֹּלֶת** – למנחת התמיד, **וְהַחֲבִתִּים** – מנחת הכהן הגדול, שהיה מקריב בכל יום עשירית האיפה סולת, מחציתה בבוקר ומחציתה בערב על מחבת בשמן (**ויקרא ו, יג**); **וְהַיַּיִן** – לנסכי התמיד. **הֵפִיסוּ** – הגרילו, **זָכָה מִי שֶׁזָּכָה** – כלומר מי שעלה לו הפייס, דהיינו שכלה בו המספר של ההגרלה (כמו שכבר בארנו בהקדמה למשנה) הוא השוחט את התמיד, והשני העומד לימינו זורק את דמו (ולפי ברטנורא: הראשון זורק והשני שוחט, שאף על פי שהשחיטה קודמת לקבלת הדם, מכל מקום הואיל ועבודת הזריקה גדולה מן השחיטה, שהרי השחיטה כשרה בזר, לפיכך זכה הראשון בזריקה והשני בשחיטה); השלישי מדשן את המזבח הפנימי, הרביעי מדשן את המנורה; החמישי מעלה את הראש והרגל לכבש; הששי – שתי הידים; השביעי – העוקץ והרגל; השמיני – החזה והגרה; התשיעי – שתי הדפנות; העשירי – הקרביים; האחד עשר מעלה את הסולת; השנים עשר מעלה את החביתים; והשלושה עשר מעלה את היין. הרי ששלושה עשר כהנים זכו בעבודות באותו פייס.

המשך ביאור למס' שבת ליום שני עמ' ב

1 ואינן מצטרפות לתיבה שלימה.

2 הגמרא מביאה ברייתא בענין פרשת ויהי בנסוע: תָּנוּ רַבָּנָן

3 בברייתא, נאמר בתורה (במדבר י לה) 'וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה',

4 **פָּרָשָׁה זוֹ עֲשָׂה לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא סִימָנִיּוֹת מִלְּמַעְלָה וּלְמַטָּה,**

5 דהיינו בתחילתה ובסופה, כדי להבדילה מן הסמוכות לה, לוֹמַר

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף כח ע"ב: עוד מדברי ריש לקיש בענין השונה משניות בלבד: **תְּנַן הָתָם** (אבות פ"א מי"ג), **וּדְאִשְׁתַּמֵּשׁ בְּתָגָא** - בכתר תורה, **חָלָף** - יחלוף מן העולם. **תָּנֵי רֵישׁ לָקִישׁ** לבאר המשנה, **זֶה הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּמֵי שֶׁשּׁוֹנֶה הֲלָכוֹת** - משניות **כִּתְרָהּ שֶׁל תּוֹרָה**, אף שלא שימש תלמידי חכמים. מאמר נוסף בענין השתמשות בלומד: **וְאָמַר עוּלָּא, לִשְׁתַּמֵּשׁ אִינִישׁ בְּמַאן דְּתָנֵי** לעצמו **אַרְבָּעָה** סדרי משנה, **וְלֹא לִשְׁתַּמֵּשׁ בְּמַאן דְּמַתְנֵי** לאחרים **אַרְבָּעָה** סדרי משנה. ודברי ריש לקיש הם **כִּי הָא** - כפי המעשה, **דְּרֵישׁ לָקִישׁ הֲוָה אָזִיל בְּאוֹרְחָא** [-בדרך], **וּמְטָא לְעוּרְקְמָא דְּמַיָּא** [-שלולית מים], **אָתָא הַהוּא גַּבְרָא, אַרְכְּבֵיהּ** לריש לקיש **אַכִּתְפֵיהּ וְקָא מַעֲבַר לֵיהּ** את המים. **אָמַר לֵיהּ** ריש לקיש, האם **קָרִית** בתורה. **אָמַר לֵיהּ** ההוא גברא, אכן **קְרִינָא.** אמר לו ריש לקיש, האם אתה גם **תָּנִית** משניות. אמר לו, אכן **תְּנִינָא אַרְבָּעָה סִידְרֵי מִשְׁנָה. אָמַר לֵיהּ, פְּסַלְתְּ לָךְ אַרְבָּעָה טוּרֵי** - חצבת לך ארבעה הרים, שהם ארבעת הסדרים, **וְטַעֲנְתְּ כַּר לָקִישׁ** [כלומר אותי] **אַכִּתְפֵךְ** [בתמיה], אינני רוצה להשתמש בך, אלא **שְׁדֵי** [-השלך] את **כַּר לָקִישָׁא בְּמַיָּא. אָמַר לֵיהּ** אותו אדם, אף על פי כן **נִיחָא לִי דְּאַשְׁמְעִינָן** - שאשמש **לְמַר. אִי הָכִי, גְּמוֹר מִינִּי הָא מִלְּתָא** - למד ממני דבר הלכה זה, **דְּאָמַר רַבִּי זֵירָא, בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הֵן הֶחְמִירוּ עַל עַצְמָן, שֶׁאֲפִילוּ רוֹאוֹת טִיפַּת דָּם כְּחַרְדָּל, יוֹשְׁבוֹת עָלָיו שִׁבְעָה נְקִיִּים**

כדין טומאת 'זבה גדולה' שראתה שלשה ימים רצופים.

אגב שעסקו בהספד חכם השונה הלכות, מביאה הגמרא ברייתא במעלת השונה הלכות: **תָּנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ** הנביא, **כָּל הַשּׁוֹנֶה הֲלָכוֹת,** שהם משנה וברייתא והלכה למשה מסיני, **מוּבְטָח לוֹ שֶׁהוּא בֶּן עוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר** (חבקוק ג ו) **'הֲלִיכוֹת עוֹלָם לוֹ', אַל תִּקְרֵי 'הֲלִיכוֹת' אֶלָּא 'הֲלָכוֹת',** כלומר שהשונה הלכות "עולם לו", שהוא בן עולם הבא.

תָּנוּ רַבָּנָן מְבַטְּלִין תַּלְמוּד תּוֹרָה לְהוֹצָאַת הַמֵּת לקבורה, **וּלְהַכְנָסַת הַכַּלָּה** מבית אביה לחופתה. **אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי אִילְעַאי, שֶׁהָיָה מְבַטֵּל תַּלְמוּד תּוֹרָה לְהוֹצָאַת הַמֵּת וּלְהַכְנָסַת הַכַּלָּה,** ואף שהיתה תורתו אומנותו ולא היה לו עסק אחר.

הברייתא מגבילה דין זה בהוצאת המת: **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּשֶׁאֵין שָׁם** אנשים ללוות המת כדי **כָּל צוֹרְכּוֹ, אֲבָל** אם **יֵשׁ שָׁם כָּל צוֹרְכּוֹ, אֵין מְבַטְּלִין. וְכַמָּה** אנשים הם **כָּל צוֹרְכּוֹ, אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר אִינְיָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב, תְּרֵיסָר אַלְפֵי גַּבְרֵי** - שנים עשר אלף איש שיבואו ללוותו, **וְעוֹד שִׁיתָּא אַלְפֵי שִׁיפּוּרֵי** - ששת אלפים אנשים שמכריזים שיבואו לכבדו. **וְאָמְרֵי לָהּ, תְּרֵיסָר אַלְפֵי גַּבְרֵי, וּמִינַּיְיהוּ** - ומתוכם **שִׁיתָּא אַלְפֵי שִׁיפּוּרֵי,** כלומר ששת אלפים שילווהו, ועוד ששת אלפים שיכריזו.

שיטות נוספות כמה הוא כל צורכו: **עוּלָּא אָמַר, כְּגוֹן** שיהיו שם הרבה אנשים עד **דְּחָיְיצֵי גַּבְרֵי** - שתהיה מחיצת אנשים **מֵאַבּוּלָא** [-שער העיר] **עַד סִיכְרָא** [-בית הקברות], ששם סופדים לו. **רַב שֵׁשֶׁת אָמַר, כִּנְתִינָתָהּ** של תורה בסיני, **כָּךְ נְטִילָתָהּ** מן העולם, והיינו פטירת תלמיד חכם שבכך תלמודו בטל, **מַה נְּתִינָתָהּ** היתה **בְּשִׁשִּׁים רִיבּוֹא, אַף נְטִילָתָהּ בְּשִׁשִּׁים רִיבּוֹא,** ועד שיש מנין זה צריך לבטל תורה ללוותו. **וְהָנֵי מִילֵּי לְמַאן דְּקָרֵי** מקרא **וְתָנֵי** משניות לעצמו, **אֲבָל לְמַאן דְּמַתְנֵי** לאחרים, **לֵית לֵיהּ שִׁיעוּרָא** עד כמה יש לבטל תורה ללוותו, אלא בכל אופן מבטלים.

רש"י

בתגא — כתר תורה. **חלף** — עבר מן העולם. **עורקמא דמיא** = שלולית של מים מכונסין. **דאשמעיניה** — שאשמש לאדוני. **שהחמירו על עצמן** — דמדאורייתא אין צריכה שבעה נקיים אלא הרואה שלושה ימים רצופים בתוך אחד עשר יום שבין נדה לנדה, אבל בתחלת נדתה — אפילו ראתה כל שבעה ופסקה לערב — טובלת בלילה. והן החמירו על עצמן, לפי שאין הכל בקיאים בפתח נדתה אימתי הן עומדות באחד עשר ימים שבין נדה לנדה. ואם תאמר: לא יחמירו אלא בשלשה רצופין, כדכתיב "ימים רבים בלא עת נדתה" (ויקרא טו) — פעמים שראיית דם נדה מזקיקתה לשבעה נקיים מן התורה. כיצד? התחילה לספור שבעה נקיים לאחר שהיתה זבה גמורה, וספרה שבעה נקיים, ובשביעי ראתה אפילו כחרדל — סתרה הכל, וצריכה לחזור ולספור שבעה נקיים. אי נמי: שמא ראתה שני ימים ולא ידעה, והיום ראתה וידעה, דהוו להו שלשה ימים רצופין, וצריכה שבעה נקיים, ועל כן החמירו. **להכנסת כלה** — ללוותה מבית אביה לבית חופתה. **כגון דחייצי גברי מאבולא לסיכרא** — מחיצת אנשים משער העיר עד בית הקברות, מקום שסופדין אותו שם. **כנתינתה** — של תורה.

הרי יושב הוא בעיר הקודש ירושלים ת"ו אשר מעלה נוספת בקדושתה, ומזה תוצאה מובנת, שגם בקדושת האדם צריכה להיות הוספה.

ממכתב א דראש חודש תמוז, תשי"ח

מִנַּיִן לְשִׁנּוּי בְּגָדִים מִן הַתּוֹרָה – מנין למדנו מן הכתוב שבהחלפת בגדים יש דרך כבוד לפני הקב"ה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ויקרא ו ד) לגבי הכהן המוציא מעל המזבח את הדשן, שהוא האפר הנשאר משריפת הקרבנות, 'וּפָשַׁט **אֶת בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים** וְהוֹצִיא אֶת הַדֶּשֶׁן אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל מָקוֹם טָהוֹר', שלפני הוצאת הדשן, שהיא אינה עבודה חשובה, צריך הכהן להחליף את בגדיו וללבוש בגדים פחותים מהבגדים שבהם הוא עובד את העבודות החשובות, כדי שלא יתלכלכו הבגדים החשובים מהאפר שנושא אל מחוץ למחנה. **וְתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל** – ושנינו בדרשת פסוק זה בבית מדרשו של רבי ישמעאל, שבדין זה **לִימֶדְךָ** – לימדה אותך **הַתּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ**, שינהג הכהן כדרך שנוהג עבד כלפי רבו, שאותם **בְּגָדִים שֶׁהעבד בִּישֵׁל בָּהֶן קְדֵירָה לְרַבּוֹ, אַל יִמְזוֹג בָּהֶן כּוֹס לְרַבּוֹ**, שהרי הם מלוכלכים מהבישול, ואין זה דרך בבוד שימזוג כוס לרבו כשהוא לבוש בבגדים אלו, כך הכהן המוציא את הדשן יחליף את בגדיו קודם לכן וילבש בגדים פחותים, ולא יעשה עבודות הדומות לאכילה ושתיה, כגון הקטרה של קרבנות וניסוך היין, בבגדים שהוציא בהם את הדשן.

הגמרא מביאה מימרא בענין בגדיו של תלמיד חכם: **אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, גְּנַאי הוּא לְתַלְמִיד חָכָם שֶׁיֵּצֵא בְּמִנְעָלִים הַמְטוּלָּאִים לַשּׁוּק** – שיצא לרחוב בנעליים שנקרעו ותוקנו על ידי טלאי.

מקשה הגמרא: **וְהָא** [–והרי] **רַבִּי אֲחָא בַּר חֲנִינָא נָפִיק** – היה יוצא לרחוב בנעליים שתקנו אותם בטלאי. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי אֲחָא בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן**, מה שאמר רבי חייא שגנאי הוא לתלמיד חכם, הרי זה רק בנעל המתוקנת **בִּטְלַאי עַל גַּב טְלַאי**, שנקרעה יותר מפעם אחת ותקנו אותה בטלאי נוסף על גבי הטלאי הראשון, ואילו רבי אחא בר חנינא יצא בנעליים שיש בהן רק טלאי אחד, ובזה אין גנאי.

מימרא נוספת בענין זה: **וְאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁנִּמְצָא רָכֵב** – כתם של שומן או חלב **עַל בִּגְדוֹ, חַיָּיב מִיתָה**, מכיון שתלמיד חכם צריך להיות חשוב והגון לכבוד תורתו. ולמד זאת ממה **שֶׁנֶּאֱמַר** (משלי ח לו) על שונאי התורה, 'כָּל **מְשַׂנְאַי אֲהֵבוּ מָוֶת**', ודרשו, **אַל תִּקְרֵי 'מְשַׂנְאַי' אֶלָּא 'מַשְׂנִיאַי'**, כלומר שהפסוק אינו עוסק בשונאי התורה עצמם, אלא במי שמשניא את התורה על אחרים, ותלמיד חכם שנמצא רבב על בגדו הרי הוא ממאיס את עצמו בעיני הבריות ומשניא עליהן את התורה, שהבריות אומרות, אוי להם ללומדי התורה שהם מאוסים ומגונים, והוא מתחייב מיתה.

רַבִּינָא אָמַר, לא נאמר במימרא של רבי יוחנן 'רבב' על בגדו, אלא 'רֶבֶד' **אִיתְּמַר**, דהיינו שכבת זרע, שתלמיד חכם שנמצאה שכבת זרע בבגדו חייב מיתה. **וְלָא פְּלִיגִי** – ולא נחלקו רבי חייא ורבינא, אלא **הָא בִּגְלִימָא** – מה שאמר רבי חייא שאסור שימצא אפילו רבב, מדובר בבגד העליון, ואילו **הָא בִּלְבוּשָׁא** – מה שאמר רבינא שאסור שימצא בו 'רבד', מדובר בבגד התחתון, שבבגד התחתון אם נמצא שכבת זרע חייב מיתה, אבל אם נמצא בו רק רבב אינו חייב מיתה.

הגמרא מביאה מימרא נוספת שאמר רבי חייא בשם רבי יוחנן בדומה לזה: **וְאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאי דִּכְתִיב** – מה ביאור הכתוב (ישעיה ג ג) 'וַיֹּאמֶר ה' **כַּאֲשֶׁר הָלַךְ עַבְדִּי יְשַׁעְיָהוּ עָרוֹם וְיָחֵף שָׁלֹשׁ שָׁנִים**', שה' ציוה את ישעיהו לפתח השק מעל מתניו ולחלוץ נעליו מעל רגליו וללכת ערום ויחף, לאות ולמופת על מצרים ועל כוש, שמלך אשור ינהג את שבי מצרים ואת גלות כוש נערים וזקנים ערומים ויחפים, וקשה, וכי יעלה על הדעת שהלך ישעיהו ערום ויחף ממש משך שלש שנים.

הגמרא מביאה משנה העוסקת בדיני טומאה וטהרה של כלים, ובסופה שנינו מעין הנדון שהוזכר לעיל, שתלמידי חכמים מקפידים על בגדיהם: **תְּנַן הָתָם** במסכת מקוואות (פ"ט מ"ה–מ"ו) לגבי טבילה של כלי כדי לטהרו, **רָכֵב עַל הַמַּרְדֵּעַ** – אם נמצא כתם של שומן או חלב על מרדעת של חמור, שהיא כמין כר שמניחים על החמור כדי לחממו, הרי זה **חוֹצֵץ** לענין טבילה, שאם היתה המרדעת טמאה והטבילוה במקוה כדי לטהרה, לא עלתה לה טבילה, ואפילו אותו הרבב הוא קטן מאד, משום שהדרך להקפיד על רבב כזה, וכל דבר שמקפידים עליו חוצץ בטבילה. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר**, רבב על המרדע אינו חצץ בטבילה, **עַד** שיהיה אותו הרבב גדול כְּמטבע הנקרא **אִיסָּר הָאִימַּלְקִי**, שרחבו כארבעה גרגרי שעורה, אבל רבב שהוא קטן משיעור זה אין הדרך להקפיד עליו ואינו חוצץ. **וְאִם** נמצא רבב **עַל הַבְּגָדִים**, אם אותו הכתם נראה רק **מִצַּד אֶחָד** של הבגד, **אֵינוֹ חוֹצֵץ**, משום שאין הדרך להקפיד על כתם כזה, אבל אם היה הלכלוך רב עד שנבלע בבגד והכתם נראה **מִשְּׁנֵי הַצְּדָדִין** של הבגד, **חוֹצֵץ**, מפני שמקפידים על כתם כזה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אַף** כתם שהוא **מִצַּד אֶחָד** בלבד, **חוֹצֵץ**, שהדרך להקפיד אף על כתם כזה.

מסתפקת הגמרא: **בְּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ מֵרַבִּי חֲנִינָא**, לדעת רבי יהודה בשם רבי ישמעאל שרבב בבגד חוצץ אפילו מצד אחד, אם כן מה ששנינו שרבב על **הַמַּרְדֵּעַת** חוצץ, האם הוא חוצץ אפילו כשהוא **מִצַּד אֶחָד** כמו לגבי בגד, **אוֹ** שאינו חוצץ עד שיהיה **מִשְּׁנֵי צְדָדִין**, משום שבמרדעת אין הדרך להקפיד כל כך כמו בבגד.

משיבה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** רבי חנינא, תשובה לשאלתך **זוֹ לֹא שָׁמַעְתִּי**, אבל **כַּיּוֹצֵא בָהּ** – דבר הדומה לזה **שָׁמַעְתִּי**, ותוכל לפשוט מכאן גם לשאלתך. **דִּתְנַן** בהמשך אותה המשנה, **רַבִּי יוֹסֵי** חולק על מה שאמר רבי יהודה בשם רבי ישמעאל, והוא **אוֹמֵר** בשם רבי ישמעאל, לא כל הבגדים דינם שוה, אלא בבגד **שֶׁל בְּנָאִין** – תלמידי חכמים, אפילו רבב **מִצַּד אֶחָד** חוצץ, מכיון שתלמידי חכמים מקפידים על בגדיהם אף בכתם כזה, **וְאִילּוּ** בבגד **שֶׁל כּוּר** – עם הארץ, רק רבב **מִשְּׁנֵי צְדָדִין** חוצץ, כיון שאינו מקפיד כל כך על לבושו. ולפי זה יש לפשוט את הספק לגבי מרדעת, שהרי בבגד של עם הארץ חוצץ רק רבב משני צדדים, **וְלָא תְּהֵא מַרְדֵּעַת חֲשׁוּבָה מִבִּגְדוֹ שֶׁל עַם הָאָרֶץ**, ואם כן גם במרדעת חוצץ רק רבב משני צדדים.

הגמרא חוזרת לבאר את דברי רבי יוסי במשנה: **מַאי** – מה ביאור הלשון 'בְּנָאִין' שאמר רבי יוסי. **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁעוֹסְקִין בְּתוֹרָה** שהיא **בִּנְיָנוֹ שֶׁל עוֹלָם כָּל יְמֵיהֶן**.

הגמרא מביאה כמה מימרות נוספות שאמר רבי יוחנן בענין תלמידי חכמים: **וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֵיזֶהוּ תַּלְמִיד חָכָם שֶׁמַּחֲזִירִין לוֹ אֲבֵידָה כִּטְבִיעוּת הָעַיִן**, כלומר שאם אומר 'אבידה זו אני מכירה ושלי היא', מחזירים לו אותה אף שאינו נותן בה סימן, **זֶה הַמַּקְפִּיד עַל חֲלוּקוֹ לְהוֹפְכוֹ**, שאם לבש אותו הפוך, הרי הוא הופך אותו בחזרה, כדי שלא יראו התפירות המגונות ואמרי החלוק כלפי חוץ.

וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֵיזֶהוּ תַּלְמִיד חָכָם שֶׁמְּמַנִּין אוֹתוֹ פַּרְנָס [–מנהיג] **עַל הַצִּיבּוּר, זֶה מִי שֶׁשּׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ דָּבָר הֲלָכָה בְּכָל מָקוֹם** וענין שבש"ס, **וְאוֹמֵר** את ההלכה, **וַאֲפִילּוּ** אם שואלים אותו דבר הלכה **בְּמַסֶּכֶת כַּלָּה**, שהיא ברייתא שאין הציבור רגיל ללומדה, יודע להשיב, שנתן ליבו ללמוד גם מסכת זו.

וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֵיזֶהוּ תַּלְמִיד חָכָם שֶׁבְּנֵי עִירוֹ מְצוּוִּין לַעֲשׂוֹת לוֹ מְלַאכְתּוֹ כדי שיהיה פנוי לעסוק בתורה, **זֶה שֶׁמְּנִיחַ חֶפְצוֹ** – שעוזב את צרכי עצמו **וְעוֹסֵק בְּחֶפְצֵי שָׁמַיִם. וְהָנֵי מִילֵּי, לְמִיטְרַח בְּרִיפְתֵּיהּ** – ודבר זה שאמרנו, אינו אלא לגבי לטרוח עבור הלחם שלו, כלומר לפרנסו, שהוא דבר שאינו יכול לטרוח בו בעצמו, וחייו תלויים בו, אבל יותר מזה לא מחויבים לעשות עבורו.

וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֵיזֶהוּ תַּלְמִיד חָכָם, כֹּל שֶׁשּׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ הֲלָכָה בְּכָל מָקוֹם, וְאוֹמְרָהּ. שואלת הגמרא: **לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ** – איזה דין יוצא מדברים אלו של רבי יוחנן, הרי לא פירש לגבי מה אמר זאת. משיבה הגמרא: נפקא מינה **לְמִנּוּיֵיהּ** – למנות אותו **פַּרְנָס עַל הַצִּיבּוּר**. ואף שכבר אמר רבי יוחנן לעיל, 'איזהו תלמיד חכם שממנין אותו פרנס על הציבור, זה ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומר', מכל מקום הוצרך לחזור על כך שוב, כדי ללמדנו

רש"י

מִנַּיִן לְשִׁנּוּי בְּגָדִים. שֶׁהוּא דֶּרֶךְ כָּבוֹד לִפְנֵי הַמָּקוֹם: וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים. וְהוֹצִיא אֶת הַדֶּשֶׁן, הַזִּקִּיקוּ הַכָּתוּב לְלָבוֹשׁ בְּגָדִים פְּחוּתִים בִּשְׁעַת הוֹצָאַת הַדֶּשֶׁן שֶׁאֵינָהּ עֲבוֹדָה חֲשׁוּבָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִמְאָסוּ בְּגָדָיו בַּחֲשׁוּבִים שֶׁעוֹבֵד בָּהֶן עֲבוֹדַת אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, כְּגוֹן קִיטּוֹר וְנִיסּוּךְ: וְתָנָא דְּבֵי ר' יִשְׁמָעֵאל. בִּדְרָשָׁא דְּהַאי קְרָא: בְּגָדִים שֶׁבִּישֵׁל בָּהֶם קְדֵירָה לְרַבּוֹ. דּוּמְיָא דְּהָנָא הַדֶּשֶׁן: אַל יִמְזוֹג בָּהֶם כּוֹס לְרַבּוֹ. לְפִיכָךְ הַוּזְקַק לְלָבוֹשׁ בְּגָדִים פְּחוּתִים: רָבָב. שׁוּמָן וְחֵלֶב: חַיָּיב מִיתָה. שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת חָשׁוּב וְהָגוּן לְכִבּוּד תּוֹרָתוֹ: מִשְּׁנִיאֵי. שֶׁמְּמָאֲסִין עַצְמָן בְּעֵינֵי הַבְּרִיּוֹת, וְהַבְּרִיּוֹת אוֹמְרִים: אוֹי לָהֶם לְלוֹמְדֵי הַתּוֹרָה שֶׁהֵם מְאוּסִים וּמְגוּנִים. נִמְצָא זֶה מְשַׂנֵּיא אֶת הַתּוֹרָה: רָבָד אִיתְּמַר. שְׁכִבַת זֶרַע, לְשׁוֹן מְרֻבָּדִים "רְבַדְתִּי עֶרְשִׂי" (משלי ז), רִיפַּדְתִּיו וְקִישַׁטְתִּיו בִּבְשָׂמִים, מִינִים הַמַּכְנִיסִים תַּאֲוָה, וְתִזְקַק לִי: בְּגִלִּימָא. שֶׁהוּא עֶלְיוֹן אַפִּי' רָבָב: בְּלִבּוּשׁ. שֶׁהוּא תַּחְתּוֹן, רָבָד – אֵין, רָבָב – לָא: עַל הַמַּרְדַּעַת. שֶׁל חֲמוֹר: חוֹצֵץ. כָּל דָּבָר חוֹצֵץ לְעִנְיַן טְבִילָה דְּקָפִיד עֲלֵיהּ, וְכָל חֲצִיצָה שֶׁמְּקַפִּיד עָלָיו – חוֹצֵצַת: תָּנַן הָתָם. בְּמִסֶּכֶת מִקְוָאוֹת. וְנָקֵט לַהּ מִשּׁוּם דְּבָעֵי לְמֵימַר שֶׁל בַּנָּאִים כּוּ', לוֹמַר שֶׁדֶּרֶךְ תַּלְמִיד חָכָם מְקַפִּיד עַל לְבוּשָׁיו: מִשְּׁנֵי צְדָדִין. שֶׁהָיָה בּוֹ הַרְבֵּה עַד שֶׁנִּבְלַע בַּבֶּגֶד, וְנִרְאֶה לְצַד שְׁנֵי: מַרְדַּעַת מִצַּד אֶחָד אוֹ מִב' צְדָדִין. לְר' יִשְׁמָעֵאל דְּאָמַר בְּבֶגֶד מִצַּד אֶחָד, מַרְדַּעַת מַאי אָמַר בָּהּ? ר' יוֹסֵי אוֹמֵר שֶׁל בַּנָּאִים. פָּלִיג אַדַּר' יְהוּדָה, וְאָמַר לְר' יִשְׁמָעֵאל בֶּגֶד שֶׁל בַּנָּאִים, דְּדַיְּינוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁמְּקַפְּדִין עַל לְבוּשֵׁיהֶן – מִצַּד אֶחָד, וְשֶׁל בּוּר – מִב' צְדָדִין: שֶׁמַּחֲזִירִים לוֹ אֲבֵדָה בִּטְבִיעַת עַיִן. כֵּיוָן שֶׁאָמַר "אֲנִי מַכִּירָהּ", אע"פ שֶׁאֵינוֹ נוֹתֵן בָּהּ סִימָן, כְּדַאֲמַר בְּ"אֵלּוּ מְציאוֹת" (ב"מ כג.): הַמְקַפֵּיד עַל חֲלוּקוֹ לְהוֹפְכוֹ. לוֹבְשוֹ כְּשֶׁהוּא הָפוּךְ מְקַפִּיד עָלָיו וְהוֹפְכוֹ, שֶׁמְּקַפִּיד עָלָיו שֶׁלֹּא יַרְאוּ הַתְּפִירוֹת הַמְגוּנוֹת, וְאִימְרֵי הֶחְלוּקוֹ: בְּכָל מָקוֹם. בְּכָל הַתַּלְמוּד, וַאֲפִי' בְּמִסֶּכֶת כֵּלָה דְּלָא רְגִילִי בָּהּ אֱינָשֵׁי, וְזֶה נָתַן לִבּוֹ וּגְרָסָהּ. מִסֶּכֶת כֵּלָה בְּרַיְיתָא הִיא: כֵּלָה בְּלֹא בְּרָכָה אֲסוּרָה לְבַעְלָהּ כְּנִדָּה: ת"ח שֶׁבְּנֵי עִירוֹ מְצוּוִּין לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ. כְּדַאֲמַר בְּפֶרֶק ז' דְּיוֹמָא (דף עב.): כְּתוּב א' אוֹמֵר "וְעָשִׂיתָ לְךָ אֲרוֹן עֵץ", וְכְתוּב אֶחָד אוֹמֵר "וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים" וגו': לְמִיטְרַח בְּרִיפְתֵּיהּ. דָּבָר שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִטְרוֹחַ בּוֹ, וְחַיָּיב תְּלוּיִן בּוֹ: אִם יוֹדֵעַ לְהַשִּׁיב בְּמִסֶּכֶת שֶׁהוּא עוֹסֵק בָּהּ – מְמַנִּים אוֹתוֹ פַּרְנָס בְּאַתְרֵיהּ: וְאִם בְּכוּלֵּיהּ תְּנוּיֵהּ. דִּקְאֵי בְּהָא מִסֶּכֶת, וּמְהַדַּר בְּמִסֶּכֶת אַחֲרִיתִי: אִלּוּ כֵּלִים הָאוּלַיְרִין. הָא דְּתָנֵן בְּנַאִין מִצַּד אֶחָד – הַיְינוּ כֵּלִים שֶׁל אוּלַיְרִין, בְּלָנִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם אֲלַגּוּנְטִיאוֹת חֲשׁוּבוֹת לְהִתְעַשֵּׁף בָּהֶם בְּנֵי אָדָם חֲשׁוּבִים בְּצֵאתָם מִן הַמַּרְחָץ, וּמִקַּפְּדִים עַל טִינּוּף מְעַט. וּבַנָּאִים – לְשׁוֹן בֵּי בְנֵי (לעיל דף לג.): לְמִימְרָא דְּחִיוְרֵי נִינְהוּ. מִדְּמְקַפְּדִין עַל רֻבָּב שֶׁעֲלֵיהֶם, דְּאִילּוּ סוּמְקֵי לָא מִיגְּנוּ בְּטִינּוּף פּוּרְתָּא: שֶׁמָּא לֹא אֶזְכֶּה. וְאֵשֵׁב בֵּין אוֹתָן שְׁנֵדוֹנִין בַּגֵּיהִנֹּם, שֶׁדּוֹמִין לְשׁוּלֵי קְדֵירָה: גְּלִימֵי. סוּמְקֵי: חֶלְבֵי שַׁבָּת. כְּגוֹן אֵבְרֵי תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם קְרֵיבִים בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, וְהוּא יוֹם הַכִּפּוּרִים: עוֹלַת שַׁבָּת בְּשַׁבָּתוֹ. מִשְּׁמַע דְּעוֹלַת שַׁבָּת קְרֵיבָה בְּשַׁבָּת אַחֶרֶת, לִימֵּד עַל חֶלְבֵי שַׁבָּת כו': יָכוֹל אַף שֶׁל יוה"כ בְּשַׁבָּת ת"ל בְּשַׁבָּתוֹ. וְי"ו מֵיעוּטוֹ הוּא: בְּשַׁבָּתוֹ, וְלֹא בְּשַׁבָּת אַחֶרֶת: שֶׁקְּרֵיבִים בְּי"ט. שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת: נְדָרִים וּנְדָבוֹת. פְּלוּגְתָּא הִיא בְּמִסֶּכֶת בֵּיצָה (דף יט.), וְר' יִשְׁמָעֵאל סְבִירָא לֵיהּ כְּמַאן דְּאָמַר קְרֵיבִין. הִלְכָּךְ, כֵּיוָן דִּנְדָרִים וּנְדָבוֹת שֶׁיָּכוֹל לְהַמְתִּין וּלְשַׁהְקָן בְּחוֹל, וּלְהַקְרִיבָן – נִשְׁחָטִים וְנִקְרָבִין בְּיוֹם טוֹב, קַל וָחוֹמֶר בְּחֶלְבֵי שַׁבָּת שֶׁנִּשְׁחָטוּ כְּדִרְכָּן בִּזְמַנָּן, וְנִיתּוֹתְרוּ. הִלְכָּךְ לָא אִיצְטְרִיךְ קְרָא "עוֹלַת שַׁבָּת בְּשַׁבָּתוֹ" אֶלָּא לְיוֹם הַכִּפּוּרִים:

מִנַּיִן לְשִׁנּוּי בְּגָדִים מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱ' "וּפָשַׁט אֶת בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים". וְתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: לִימֵּדְךָ תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ, בְּגָדִים שֶׁבִּישֵׁל בָּהֶן קְדֵירָה לְרַבּוֹ – אַל יִמְזוֹג בָּהֶן כּוֹס לְרַבּוֹ. אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אוּנְאֵי הוּא לְת"ח שֶׁיֵּצֵא בְּמִנְעָלִים הַמְּטוּלָּאִים לַשּׁוּק. וְהָא רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא נָפִיק! אָמַר רַבִּי אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן: בִּטְלַאי עַל גַּב טְלַאי. וְאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר ר' יוֹחָנָן: כָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁנִּמְצָא רָבָב עַל בִּגְדוֹ – חַיָּיב מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר "כָּל מְשַׂנְּאַי אֲהֵבוּ מָוֶת" אַל תִּקְרֵי 'מְשַׂנְּאַי' אֶלָּא 'מַשְׂנִיאַי'. רַבִּינָא אָמַר: רְבָד אִיתְּמַר. וְלָא פְּלִיגִי, הָא – בְּגִלִּימָא, הָא – בְּלִבּוּשָׁא. וְאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר ר' יוֹחָנָן: מַאי דִּכְתִיב "כַּאֲשֶׁר הָלַךְ עַבְדִּי יְשַׁעְיָהוּ עָרוֹם וְיָחֵף", 'עָרוֹם' – בִּבְגָדִים בְּלוּאִים, 'וְיָחֵף' – בְּמִנְעָלִים הַמְּטוּלָּאִים. תְּנַן הָתָם: רְבָב עַל הַמִּרְדָּע – חוֹצֵץ, רַשְׁבַּ"ג אוֹמֵר: עַד כְּאִיפָּר הָאִיטַלְקִי. וְעַל הַבְּגָדִים, מִצַּד אֶחָד – אֵינוֹ חוֹצֵץ, מִשְּׁנֵי צְדָדִין – חוֹצֵץ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: אַף מִצַּד אֶחָד חוֹצֵץ. בְּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ מֵר' חֲנִינָא: מַרְדַּעַת, מִצַּד אֶחָד אוֹ מִשְּׁנֵי צְדָדִין? אָמַר לֵיהּ: זוֹ לֹא שָׁמַעְתִּי, כֵּיוָצֵא בָהּ שָׁמַעְתִּי; דִּתְנַן, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: שֶׁל בַּנָּאִין – מִצַּד אֶחָד, וְשֶׁל בּוּר – מִשְּׁנֵי צְדָדִין, וְלֹא תְּהֵא מַרְדַּעַת חֲשׁוּבָה מִבִּגְדוֹ שֶׁל עַם הָאָרֶץ. מַאי "בַּנָּאִין?" – אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁעוֹסְקִין בְּבִנְיָנוֹ שֶׁל עוֹלָם כָּל יְמֵיהֶן. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵיזֶהוּ תַּלְמִיד חָכָם שֶׁמַּחֲזִירִין לוֹ אֲבֵידָה בִּטְבִיעוּת הָעַיִן – זֶה הַמְקַפִּיד עַל חֲלוּקוֹ לְהוֹפְכוֹ. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵיזֶהוּ ת"ח שֶׁמְּמַנִּין אוֹתוֹ פַּרְנָס עַל הַצִּיבּוּר – זֶה שֶׁשּׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ דְּבַר הֲלָכָה בְּכָל מָקוֹם וְאוֹמֵר, וַאֲפִי' בְּמַסֶּכֶת כֵּלָה. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵיזֶהוּ ת"ח – שֶׁבְּנֵי עִירוֹ מְצוּוִּין לַעֲשׂוֹת לוֹ מְלַאכְתּוֹ – זֶה שֶׁמַּנִּיחַ חֶפְצוֹ וְעוֹסֵק בְּחֶפְצֵי שָׁמַיִם, וְהנ"מ – לְמִיטְרַח בְּרִיפְתֵּיהּ. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵיזֶהוּ תַּלְמִיד חָכָם – כָּל שֶׁשּׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ הֲלָכָה בְּכָל מָקוֹם וְאוֹמְרָהּ. לְמֵאי נָפְקָא מִינָּהּ – לְמַנּוּיֵהּ פַּרְנָס עַל הַצִּיבּוּר. אִי בַּחֲדָא מַסֶּכְתָּא – בְּאַתְרֵיהּ, אִי בְּכוּלֵּיהּ תְּנוּיֵהּ – בְּרֵישׁ מְתִיבְתָּא. ר' שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר: אֵלּוּ כֵּלִים הָאוּלַיְרִין הַבַּאִין מִמְּדִינַת הַיָּם. לְמִימְרָא דְּחִיוְרֵי נִינְהוּ? וְהָאָמַר לְהוּ רַבִּי יַנַּאי לְבָנָיו: בָּנַי, אַל תִּקְבְּרוּנִי לֹא בְּכֵלִים לְבָנִים, וְלֹא בְּכֵלִים שְׁחוֹרִים. לְבָנִים – שֶׁמָּא לֹא אֶזְכֶּה וְאֶהְיֶה כְּחָתָן בֵּין אֲבֵלִים, שְׁחוֹרִים – שֶׁמָּא אֶזְכֶּה וְאֶהְיֶה כְּאֵבֶל בֵּין חֲתָנִים, אֶלָּא בְּכֵלִים הָאוּלַיְרִין הַבַּאִין מִמְּדִינַת הַיָּם, אַלְמָא סוּמְקֵי נִינְהוּ! – לָא קַשְׁיָא, הָא – בִּגְלִימֵי, הָא – בִּלְבוּשֵׁי. "ר' יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר מְקַפְּלִין כּו'". ת"ר: "עוֹלַת שַׁבָּת בְּשַׁבָּתוֹ") – לִימֵּד עַל חֶלְבֵי שַׁבָּת שֶׁקְּרֵיבִין בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. יָכוֹל אַף שֶׁל יוה"כ בַּשַּׁבָּת ־ ת"ל 'בְּשַׁבָּתוֹ' דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַ' עֲקִיבָא אוֹמֵר: "עוֹלַת שַׁבָּת בְּשַׁבָּתוֹ" – טִלְּמֵד עַל חֶלְבֵי שַׁבָּת שֶׁקְּרֵבִים בְּיו"ט, יָכוֹל אַף בְּיוה"כ – ת"ל 'בְּשַׁבָּתוֹ'. כְּשֶׁתִּמְצָא לוֹמַר, לְדִבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל – נְדָרִים וּנְדָבוֹת קְרֵיבִין בְּיו"ט, וְכִי אִיצְטְרִיךְ קְרָא – לְיוה"כ. לְדִבְרֵי ר"ע – נְדָרִים וּנְדָבוֹת אֵין קְרֵבִין בְּיו"ט, וְכִי אִיצְטְרִיךְ קְרָא – לְמִישְׁרָא בְּי"ט. אָמַר רַ' זֵירָא

כי

תוספות

ואפילו במסכת כלה. פי' בקונט': דלא רגילי בה אינשי, והוא נתן בלבו לגורסה. ובקדושין פי' לגרעיותא בפרק "האיש מקדש" (דף מט): גבי ע"מ שאני תלמיד: אין אומרים כשמעון בן עזאי וכשמעון בן זומא, אלא כל ששואלין אותו דבר הלכה, ואפי' במסכת כלה. ופי' בקונטרס: אפי' במס' כלה שהיא קלה. ונראה דהכא משמע (ואומר) דנקט ליה משום חשיבות, שיודע אפי' במסכת כלה דלא רגילי בה אינשי – ראוי למנותו פרנס. אבל התם קתני דבר אחד מתלמודו – משמע אפי' לא למד אלא מסכת כלה ואמר הימנה דבר אחד – הרי זה חכם. ומיהו, בפירוש רש"י דקידושין, וכן בפי' רבינו חננאל אין כתוב בהן "דבר אחד מתלמודו". ורבינו יצחק מפרש: דהאי מסכת כלה – היינו דרשות הסדורות מהלכות החג, כדאמרינן ב"לא יחפור" (ב"ב כב.); רב נחמן בר יצחק ריש כלה הוה. וקאמר: איזהו ת"ח שראוי למנותו על הציבור באתריה, כדאמר בסמוך: במסכתי' באתריה – כגון שיודע להשיב בכל מקום שישאלוהו באותה מסכת, אפי' במס' כלה שרגילין בה – ראוי למנותו בעירו. אבל בציר מהכי – אין ראוי למנותו. והא דהוצרך לחזור ולהשמיענו בסמוך אי במסכתיה באתריה, אע"ג דכבר השמיענו כאן – לפי שרוצה לחלק בין מסכת לכוליה הש"ס. והשתא הוי דהכא כי ההוא דקידושין (דף מט):

הא בלבושא הא בגלימא. הא דר' ינאי בגלימא, כדמשמע בפ' "כל היד" (נדה דף ב.) גבי שחור כחרת, ור' יוחנן אמר: אלו כלים האוליירין הבאין ממדינת הים. למימרא דאומבי נינהו? והאמר ר' ינאי: כו'. לא קשיא, הא בגלימא הא בפתורי. דר' ינאי בגלימא, דהיא סומקי. דשחורים לא הוו, כדמסיק הכא, אבל פתורי הוו אומבי, ולבושא חיורי: **חלבי** שבת קריבין ביוה"כ. אומר ר"י דכל היכא דקתני תרי שבי דהוו בהדי הדדי אתיא כאחרים, דאמרי: אין בין עצרת לעצרת אלא ד' ימים בלבד. והכי מפרש הש"ס בפ' בתרא דסוכה (דף נד:): ליתקע

תוספות

ליתקע כי היכי דלידעו דחלבי שבת קריבין ביום הכפורים. הך תקיעה בע"ש קאמר, כדפירש בקונטרס. אבל יוה"כ שחל באחד בשבת – לא תקעי במוצאי שבת להודיע שיוה"כ הוא קל, דאדרבה: מתוך התקיעה יהא נראה שהוא חמור, דכל תקיעות שתוקעין בע"ש או ע"ט תוקעין בבניסת חמור. ולהכי אמר בסמוך: י"ט שחל במוצ"ש – מבדילין ולא תוקעין. ולא תקעי להודיע דחלבי שבת קריבין בי"ט. ומיהו: התם דבר ידוע הוא שי"ט קיל הוא משבת. והא דפריך עלה בסמוך: ואמאי, ליתקע כי היכי דלידעי דשרי שחיטה לאלתר! אותה תקיעה אינה אלא להודיע שהוא לילה, ולא להודיע שי"ט קל הוא משבת. והא דלא קאמר הכא ליתקע כי היכי דלידעו דחלבי יוה"כ אין קריבין בשבת, דהא כי לא תקעי נמי מחמת ששבת ויוה"כ שוין אין קריבין של זה בזה, אם כן התקיעה אינה מוכחת שלא יהיו קריבין של יוה"כ בשבת. והא נמי לא בעי למיפרך: וליבדיל במוצאי שבת, דלידעי דחלבי שבת קריבין ביוה"כ! דהא אפי' מבדיל בבית הכנס' ברבים, אין פרסום בהבדלה כמו בתקיעה:

וליתקע כי היכי דלידעו דשרי בקניבת ירק. ה"ה דהוה מצי למיפרך וליבדיל אליבא דר' ישמעאל: ליתקע כי היכי דלידעו שמציעין את המטות מיום"כ לשבת, אלא נידא ליה למיפרך לכ"ע:

אמר רב יוסף לפי שאין דוחין שבות להתיר. לעיל כי פריך "ליתקע כי היכי דלידעו דחלבי שבת קריבין כו'" לא הוה מצי לשנויי הכי – דאין זו התרה מה שמתירין להקריבם, אלא חומרא הוא שיקטירו האימורים ולא יבאו לידי נותר. ויש חומרא בדבר, שחייבין להקטירם:

אלא לקניבת ירק. נראה לר"י דאסמכתא בעלמא הוא, דאי מדאורייתא – ביוה"כ נמי ליתסר. והא דאמר בפרק "כלל גדול" (לעיל עג:) האי מאן דקניב סילקא – חייב שתים! התם מיירי במחובר, והכא איירי בתלוש, כדפירש בקונטרס. ולא דמי להא דאמר בפרק "כלל גדול"א) האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן. דהתם מיירי כשעושה חתיכות דקות מאד" והכא מיירי כשעושה חתיכות גדולות: **לעולם** למלאכה. וקניבת ירק דברייתא היינו שעושים דק דק, דהוי איסור דאורייתא דדמי לטוחן. א"נ, במחובר: לעיל **ואמאי** ליתקע כי היכי דלידעו דשרי בשחיטה. לא להודיע ד"י"ט קיל, אלא להודיע שהוא לילה. וכן אומר ר"י מה שתוקעים במוצאי יוה"כ – אינו אלא להודיע שהוא לילה, ויאכילו את בניהם שהתענו. וגם להכין סעודת מוצאי יוה"כ, שהיא כעין י"טב). כמו שיסד הפייטן(ג): "אחר גמר מיצוי אכול בדצוי ורצוי". ולא כמחזורים שכתוב בהן שהתקיעה זכר ליובל, כי למה תוקעין בכל שנה ושנה; וכי היה יובל בכל שנה ושנה?

הדרן עלך ואלו קשרים

כִּי הָוֵינָא בְּבָבֶל הֲוָה אָמְרִי – הָא דְּתַנְיָא: יוה"כ שֶׁחָל לִהְיוֹת ע"ש – לֹא הָיוּ תוֹקְעִין, וּבְמוֹצָאֵי שַׁבָּת לֹא הָיוּ מַבְדִּילִין – דִּבְרֵי הַכֹּל הִיא. כִּי סְלִיקְנָא לְהָתָם, אַשְׁכַּחְתֵּיהּ לִיהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי דְּיָתֵיב וְקָאָמַר: רַ' עֲקִיבָא הִיא; דְּאִי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, כֵּיוָן דְּאָמַר "חֶלְבֵי שַׁבָּת קְרֵיבִין בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים" – לִיתְקַע, כִּי הֵיכִי דְּלֵיהֲוֵי יָדְעֵי דְּחֶלְבֵי שַׁבָּת קְרֵיבִין בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. וְאָמֵינָא לֵיהּ אָנָא: כֹּהֲנִים זְרִיזִין הֵן. אָמַר לֵיהּ מָר קַשִּׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב חִסְדָּא לְרַב אַשִׁי: מִי אָמְרִינַן "כֹּהֲנִים זְרִיזִין הֵן"? וְהָתְנַן: שָׁלֹשׁ לְהַבְטִיל אֶת הָעָם מִמְּלָאכָה, שָׁלֹשׁ לְהַבְדִּיל בֵּין קוֹדֶשׁ לְחוֹל! כְּדַאֲמַר אַבָּיֵי: לִשְׁאָר עַמָּא דְּבִירוּשָׁלַיִם הָכָא נַמִּי: לִשְׁאָר עַמָּא דְּבִירוּשָׁלַיִם. וְלִיתְקַע, כִּי הֵיכִי דְּלִידְעֵי דְּשָׁרֵי בְּקְנִיבַת יָרָק מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה! אָמַר רַב יוֹסֵף: לְפִי שֶׁאֵין דּוֹחִין שְׁבוּת לְהַתִּיר. וְרַב שֵׁשֶׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי אָמַר: שְׁבוּת קְרוֹבָה – הִתִּירוּ, שְׁבוּת רְחוֹקָה – לֹא הִתִּירוּ. וּשְׁבוּת קְרוֹבָה הִתִּירוּ?! וְהָתְנַן: יוֹם טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת עֶרֶב שַׁבָּת – תּוֹקְעִין וְלֹא מַבְדִּילִין, מוֹצָאֵי שַׁבָּת – מַבְדִּילִין וְלֹא תוֹקְעִין. וְאַמַּאי? לִיתְקַע, כִּי הֵיכִי דְּלִידְעֵי דְּשָׁרֵי בְּשְׁחִיטָה לְאַלְתַּר! אֶלָּא מְחַוְּורְתָּא כְּדְרַב יוֹסֵף. אָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַב הוּנָא, וְאָמְרִי לֵהּ אָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַב הוּנָא: יוה"כ שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת – אָסוּר בְּקְנִיבַת יָרָק. אָמַר רַב מָנָא: תָּנָא, מִנַּיִן לְיוה"כ שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת שֶׁאָסוּר בִּקְנִיבַת יָרָק – ת"ל "שַׁבְּתוֹן" – שְׁבוּת. לְמַאי? אִילֵימָא לְמִלָּאכָה – וְהָכְתִיב "לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה". אֶלָּא לָאו – אַקְנִיבַת יָרָק, ש"מ. אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: יוה"כ שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת – מוּתָּר בִּקְנִיבַת יָרָק. מֵיתִיבִי: מִנַּיִן לְיוה"כ שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת שֶׁאָסוּר בִּקְנִיבַת יָרָק – ת"ל "שַׁבְּתוֹן" – שְׁבוּת לְמַאי? אִילֵימָא לְמִלָּאכָה – וְהָכְתִיב "לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה", אֶלָּא לָאו בִּקְנִיבַת יָרָק! לֹא, לְעוֹלָם לְמִלָּאכָה, וְלַעֲבוֹר עָלֶיהָ בַּעֲשֵׂה וְל"ת. תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן: יוה"כ שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת

מותר

כִּי הֲוֵינָא בְּבָבֶל. כְּשֶׁלָּמַדְתִּי תּוֹרָה בְּבָבֶל, קוֹדֶם שֶׁעָלִיתִי לְא"י: לֹא הָיוּ תוֹקְעִין. שֵׁשׁ תְּקִיעוֹת שֶׁתּוֹקְעִין בְּע"ש, לְהַבְטִיל וּלְהַבְדִּיל, מִשּׁוּם דִּיוה"כ קָדוֹשׁ כְּשַׁבָּת, וְאָסוּר בְּכָל מְלָאכָה: וּבְמוצ"ש. אם חָל בּוֹ יוה"כ: לֹא הָיוּ מַבְדִּילִין. בַּתְּפִלָּה "הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ" כְּמוֹ שֶׁמַּבְדִּילִין בְּי"ט שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּמוצ"ש: דִּבְרֵי הַכֹּל הִיא. לְא הֲוָה מַסֵּיקְנָא אַדַּעְתַּאי דְּתַיְּרֵי בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְרַבִּי עֲקִיבָא דְּמַתְנִי': ר' עֲקִיבָא הִיא. דַּחֲשִׁיב לֵיהּ יוה"כ כְּשַׁבָּת, הִלְכָּךְ לָא בָּעֵי לְמִתְקַע לְהַבְדִּיל בֵּין זֶה לָזֶה לְהֵיכִּרָא, דְּלָא תְּקָעִינַן אֶלָּא בֵּין יוֹם קַל לְיוֹם חָמוּר, וְכִי הֵיכִי דִּבְשַׁבָּת לָא תְּקָעִי לְהַבְדִּיל כֹּהֲנִים מִלְּהַקְרִיב חֶלְבֵי שַׁבָּת בְּיוה"כ – בְּיוה"כ נַמִּי לָא תְּקָעִינַן לְהַבְדִּילָן מִלְּהַקְרִיב חֶלְבֵי יוה"כ בְּשַׁבָּת: דְּאִי ר' יִשְׁמָעֵאל. כֵּיוָן דְּקִיל לֵיהּ יוה"כ מִשַּׁבָּת, לִיתְקַע לְהַבְטִיל מֵהַקְרִיב חֶלְבֵי יוה"כ בְּשַׁבָּת, וּבִתְקִיעָה זוֹ יָבִינוּ שֶׁהוּא יוֹם הַקַּל, וּלְכִשֵּׁיחוּל יוה"כ בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת וְלֹא יִתְקְעוּ – יֵדְעוּ שֶׁמּוּתָּר לְהַקְרִיב בּוֹ חֶלְבֵי שַׁבָּת: זְרִיזִים הֵם. בְּקִיאִים הֵן בְּכֹל, וְאֵין צְרִיכִין סִימָן. דִּכְתִיב בָּהֶן "וּרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב" (דברים לג): וְהָתְנַן. בְּמַסֶּכֶת סוּכָּה: ג' לְהַבְטִיל כו'. וּמָנֵי לְהוּ בְּתְקִיעוֹת שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ: אֵין פּוֹחֲתִין מִכ"א תְּקִיעוֹת בַּמִּקְדָּשׁ. וְקִסְ"ד מִדְּתָקְעֵי לְהוּ בַּמִּקְדָּשׁ – לְהֵיכִּרָא דְּכֹהֲנֵי' תָּקְעֵי לְהוּ: כְּדַאֲמַר אַבָּיֵי. בְּסִדֶּר יוֹמָא בְּפֶרֶק ג', גַּבֵּי נִבְרֵשֶׁת שֶׁעִשְׁתָּהּ הֵילָנִי הַמַּלְכָּה עַל פִּתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל, בְּשָׁעָה שֶׁהַחַמָּה זוֹרַחַת נִיצּוֹצוֹת יוֹצְאוֹת הַיְּמָנָה וְהַכֹּל יוֹדְעִים שֶׁזְّמַן ק"ש הַגִּיעַ. וּמוֹתְבִינַן, וּרְמִינְהוּ: הַקּוֹרֵא ק"ש עִם אַנְשֵׁי מִשְׁמָר – לֹא יָצָא. אֲלַמָּא: לָאו בְּזִמְנָא קָרֵיתָ! וְאָמַר אַבָּיֵי: הָא סִימָן דְּנִבְרֶשֶׁת – לִשְׁאָר עַמָּא, שֶׁיִּקְרָאוּ ק"ש בְּעוֹנָתָהּ: וְלִיתְקַע. בֵּין לְר"ע בֵּין לְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, לְאוֹדוּעֵי דְּקַל הוּא מִשַّבָּת, דִּיוה"כ שָׁרֵי בְּקְנִיבַת יָרָק תְּלוּשׁ. לְנַתֵּק הָעֲלִין מִן הַקְּלָחִין כְּדֵי לְהַשְׁווֹתָם, שֶׁיִּהוּ מוּכָנִים לְחָתְכָן וּלְפָרְמָן, דְּאָמְרִינַן לְקַמָּן דְּשָׁרֵי, מִשּׁוּם דְּהָוֵי עִינּוּי, שֶׁרוֹאֶה וּמְזַמֵּן וְאֵינוֹ אוֹכֵל: קְנִיבָה. כִּי הַהִיא דְ"כְלָל גָּדוֹל" (לעיל עג:) הַאי מַאן דְּקָנִיב סִילְקָא. אֶלָּא דְּהָתָם בְּמְחוּבָּר, וְהָכָא בְּתָלוּשׁ: לְפִי שֶׁאֵין דּוֹחִין שְׁבוּת לְהַתִּיר. תְּקִיעַת שׁוֹפָר שְׁבוּת הוּא, וְקָאָמְרִתְּ דְּלִידְעֵיהּ לְהוֹדִיעַ הֵיתֵּר שְׁבוּת הוּא, וְקָאָמְרִתְּ דְּלִידְעֵיהּ לְהוֹדִיעַ הֵיתֵּר – אֵין דּוֹחִין שְׁבוּת לְהַתִּיר, אֶלָּא לָאֶסּוֹר. כְּגוֹן יו"ט שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּע"ש – תּוֹקְעִין לְהַבְטִיל וּלְהַבְדִּיל: וְרַב שֵׁשֶׁת בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי אָמַר לְעוֹלָם דּוֹחִין שְׁבוּת לְהַתִּיר. אִי הָוָה מִיבְּעֵי' לָן הֵיתֵּרָא הָאִידָּנָא, אֲבָל הִשְׁתָּא דְּלָא מִיבְּעֵי לָן קְנִיבַת יָרָק בְּיוה"כ שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּע"ש, שֶׁהֲרֵי בְּשַׁבָּת לֹא יְבַשְּׁלוּם, וְלֹא תְּהֵא תְּקִיעָה זוֹ אֶלָּא לְהוֹדִיעֵנוּ הֵיתֵּר בְּשָׁנָה אַחֶרֶת, שֶׁיְּחוּל יוה"כ בְּאֶמְצַע שַׁבָּת – לֹא הִתִּירוּ: שְׁבוּת קְרוֹבָה. כְּלוֹמַר: דְּחִיּוּב שְׁבוּת הִתִּירוּ לְצוֹרֶךְ דָּבָר קָרוֹב, וְלֹא לְצוֹרֶךְ דָּבָר רָחוֹק: תּוֹקְעִין. לְהַבְטִיל אֶת הָעָם מִמְּלָאכָה הַמּוּתֶּרֶת בְּיוֹ"ט, כְּגוֹן אוֹכֶל נֶפֶשׁ, וּלְהַבְדִּיל בֵּין הַקּוֹדֶשׁ וּבֵין הַחוֹל: וְלֹא מַבְדִּילִין. בְּתְפִלָּה וְעַל הַכּוֹס, דְּלֹא תִּקְנוּ לוֹמַר הַבְדָּלָה אֶלָּא בִּיצִיאַת קוֹדֶשׁ וּבִכְנִיסַת חוֹל, וְלֹא בְּכְנִיסַת קֹדֶשׁ וּבִיצִיאַת חוֹל. דְּהָתָם שַׁיָּיךְ לְקִדּוּשֵׁי יוֹמָא, וְקִדּוּשׁ יוֹם שֶׁמְּקַדְּשִׁין עַל הַיַּיִן הָוֵי הַיְּצִירָא דִּילֵיהּ: מוֹצָאֵי שַׁבָּת. וְאִם חָל יו"ט בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת – מַבְדִּילִין בְּתַפְלָּה וְעַל הַכּוֹס "הַמַּבְדִּיל בֵּין קוֹדֶשׁ לְקוֹדֶשׁ", מִפְּנֵי שֶׁהַקּוֹדֶשׁ חָמוּר יוֹצֵא, וְנִבְנָס קַל: וְלֹא תּוֹקְעִין. מִבְּעוֹד יוֹם לְהַבְטִיל וּלְהַבְדִּיל, דְּהָא הַיּוֹצֵא חָמוּר, וְהַיּוֹם לֹא עֲשׂוּ שׁוּם מְלָאכָה: וְאַמַּאי. אִי ס"ד דּוֹחִין שְׁבוּת לְהַתִּיר לְצוֹרֶךְ דָּבָר קָרוֹב – יִתְקַע מִשֶּׁחֲשִׁיכָה, לִיַּדֵּעַ דְּשָׁרֵי בְּשְׁחִיטָה לְאַלְתַּר: אָסוּר בִּקְנִיבַת יָרָק. וְלֹא מִבְּעֵי בְּשַׁבָּת דְּעָלְמָא דְּאָסוּר מִשּׁוּם שְׁבוּת, דְּקָטְרַח מִשַּׁבָּת לְחוֹל, אֶלָּא אֲפִילּוּ הָאִידָּנָא דְּיֵשׁ כְּאן עִינּוּי, דְּהָא בְּשֶׁאֵר יוה"כ שֶׁשְּׁאָר שְׁבוּת אָסוּר זֶה מוּתָּר, הָשְׁתָּא דְּחֹל בְּשַׁבָּת – לָא שָׁרוּ רַבָּנַן: אָמַר רַב מָנָא תָּנָא כו': ת"ל. בְּשַׁבַּת בְּרֵאשִׁית "שַׁבָּתוֹן שַׁבַּת קֹדֶשׁ", וְשַׁבָּתוֹן מִשְּׁמַע שְׁבוּת: וּלְמַאי. בְּאִיזֶה קְנִיבָה אָסַר לָן קְרָא: אִילֵימָא בְּמְלָאכָה. וְהָא תּוּ לְמָה לִי: אֶלָּא לָאו לְקִנִיבַת יָרָק. בְּעָלְמָא, בְּתְלוּשׁ, דְּמִידֵי דְּלָאו מְלָאכָה קָאֵי עֲלֵיהּ בַּעֲשֵׂה דְּשַׁבָּתוֹן שְׁבוּת. וְכֵיוָן דְּמִדְּאוֹרַיְיתָא אָסוּר בְּכָל שַׁבְּתוֹת הַשָּׁנָה – הָכָא לָא שָׁרִינַן לֵיהּ מִשּׁוּם עִנּוּגִת נֶפֶשׁ לְמִידְחֵי אִיסּוּר דְּאוֹרַיְיתָא. וּבִשְׁאָר יוה"כ שָׁרֵי לְעִנּוּגִת נֶפֶשׁ. וְאע"ג דִּכְתִיב בֵּיהּ נַמִּי שַׁבָּתוֹן שְׁבוּת – לָאו מִמְّלָאכָה הוּא, אֶלָּא מִכָּל דָּבָר הַמְעַכֵּב מִלְּהִתְעַנּוֹת, מִדְּסָמְכִינַן ל"וְעִנִּיתֶם". דְּכִי דָּרְשִׁינַן לֵהּ בְּפֶרֶק בַּתְּרָא דְּיוֹמָא (דף עד.) לְרַחִיצָה וְסִיכָה וְדוֹמִין לָהֶם:

מותר

כִּי הֲוִינָא בְּבָבֶל – כשהייתי לומד תורה בבבל, לפני שעליתי לארץ ישראל, **הֲוָה אָמְרִי** – הייתי אומר, **הָא** [–מה] **דְּתַנְיָא** בברייתא, **יוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת לֹא הָיוּ תוֹקְעִין** בו שש תקיעות כמו שהיו תוקעים כל ערב שבת סמוך לכניסת השבת. והטעם, מפני שהתקיעות הם להזהיר את העם שיפסקו ממלאכתם, ולהבדיל בין חול לקדש, ואילו יום הכיפורים שוה קדושתו לקדושת השבת שכן אסור הוא בכל מלאכה כשבת. **וּבְמוֹצָאֵי שַׁבָּת לֹא הָיוּ מַבְדִּילִין** – ומטעם זה אם חל יום הכיפורים להיות במוצאי שבת, אין מבדילים בתפילת ערבית של ליל יום הכיפורים כמו שמבדילים בשאר יום טוב החל במוצאי שבת. והייתי אומר שבריייתא זו **דְּבְרֵי הַכֹּל הִיא,** כלומר, לא עלתה על דעתי לומר שהיא תלויה במחלוקת של רבי ישמעאל ורבי עקיבא במשנתנו. אך **כִּי סְלִיקְנָא לְהָתָם** – כאשר עליתי לארץ ישראל, **אַשְׁכַּחְתֵּיהּ** [–מצאתי] **לִיהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי דְּיָתִיב וְקָאָמַר** – שישב ואמר שהברייתא בשיטת **רַבִּי עֲקִיבָא** בלבד **הִיא** שנויה, הסובר במשנתנו שחלבי שבת אין קריבים ביום הכיפורים, ונמצא שאין יום הכיפורים קל משבת אלא שוים הם בקדושתם, ואין תוקעים אלא בין יום קל ליום החמור ממנו. **דְּאִי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל** היא, **כֵּיוָן דְּאָמַר** שֶׁחֲלְבֵי שַׁבָּת קְרֵיבִין בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, ונמצא שהשבת חמורה מיום הכיפורים, **לִיתְקַע** ביום הכיפורים החל בערב שבת להזהיר את הכהנים שלא יקריבו בשבת הקרובה את חלבי יום הכיפורים, **כִּי הֵיכִי דְּלֵיהֲוֵי יָדְעֵי דְּחֵלְבֵי שַׁבָּת קְרֵיבִין בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים** – ועל ידי תקיעה זו ידעו הכהנים שיום הכיפורים הוא יותר קל ומשבת. ומתוך כך בשנה אחרת בשיחול יום הכיפורים במוצאי שבת ולא יתקעו אז בשבת בסמוך לכניסת יום הכיפורים, יבינו שיום הכיפורים הוא יותר קל ומותר להקריב בו את חלבי השבת.

מסיים רבי זירא וחולק: **וַאֲמִינָא לֵיהּ אֲנָא** – אך אני אמרתי לו [–ליהודה בריה דרבי שמעון בן פזי] שאפשר להעמיד את הברייתא גם כרבי ישמעאל, לפי שבַּהֲנִים זְרִיזִין הֵן – בקיאים הם בכל פרטי ההלכות, ואינם צריכים תקיעה להזהירם על האסור ביום אחד ומותר ביום אחר.

הגמרא מקשה על רבי זירא: **אָמַר לֵיהּ מַר קְשִׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב חִסְדָּא לְרַב אַשִׁי, מִי אָמְרִינַן** – וכי אומרים כן שבַּהֲנִים זְרִיזִין הֵן ואין צריך לתקוע להזהירם, **וְהָתְנַן** במשנה במסכת סוכה (נג:), 'אין פוחתין מעשרים ואחת תקיעות במקדש', והתנא שם מונה והולך את התקיעות שהיו תוקעים בכל יום על סדר עבודת היום. ושנינו שם שבערב שבת הוסיפו עליהם עוד שש תקיעות, שָׁלֹשׁ תקיעות כדי **לְהַבְטִיל אֶת הָעָם מִמְּלָאכָה** – להזהיר את העם שיפסיקו ממלאכתם, **וְשָׁלֹשׁ** תקיעות כדי **לְהַבְדִּיל בֵּין קוֹדֶשׁ לְחוֹל** – להודיע שקדש היום. ומכך שגם תקיעות אלו היו במקדש, מוכרח שטעם התקיעות היה כדי שיהא היכר לכהנים, והרי מוכח משם שאינם זריזים.

מתרץ רב אשי: **כְּדְאָמַר אַבָּיֵי** – כפי שמצינו שתירץ אביי ביומא (לז:) את האמור במשנה (שם ע"א) שהילני המלכה עשתה נברשת [–מנורה] של זהב והניחתה במקום גבוה על פתח ההיכל של בית המקדש, ובשעת זריחת החמה היו יוצאים ניצוצי אור מן הנברשת, ומתוך כך ידעו שהגיע זמן קריאת שמע של שחרית. והקשו בגמרא שם שהרי הכהנים העובדים במקדש אינם קוראים קריאת שמע בזמן זריחת החמה, אלא מקדימים לקרותה קודם התחלת היום, ואם כן לא הועילה הנברשת לאיש. ועל כך תירץ אביי, שהנברשת הועילה **לְשָׁאָר עָמָא דְּבִירוּשָׁלַיִם** – עבור שאר העם שבירושלים הבאים לעזרה להתפלל ואינם מעובדי המקדש, להודיעם שהגיע זמן קריאת שמע. **הָכָא נַמִּי, לְשָׁאָר עָמָא דְּבִירוּשָׁלַיִם** – וכמו כן, התקיעות שתקעו בערב שבת בבית המקדש לא היו כדי להזהיר את הכהנים שהשבת קריבה, שהרי הכהנים זריזים הם, אלא להזהיר את שאר העם שבירושלים.

בהמשך הסוגיא יבואר שאף על פי שהכלל הוא שכל מה שאסור לעשותו בשבת בין מן התורה ובין מדרבנן, אסור לעשותו גם ביום כיפור, מכל מקום התירו חכמים ביום כיפור משעת המנחה ולמעלה 'קניבת ירק', כלומר להפריד את העלים של הירקות התלושים מן הקלח שלהם כדי שיהיו מותרים בערב מיד, אף על פי שהוא מכין בכך מיום כיפור לחול והוא דבר האסור מדרבנן. מתוך כך, מקשה הגמרא על הברייתא שהובאה לעיל, בין אם היא שנויה כשיטת רבי ישמעאל או כשיטת רבי עקיבא. מקשה הגמרא: **וְלִיתְקַע** – שיתקעו ביום הכיפורים החל בערב שבת, **כִּי הֵיכִי דְּלִידְּעֵי דְּשָׁרֵי בִּקְנִיבַת יָרָק מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה** – כדי שידעו שיום הכיפורים קל הוא משבת לענין שמשעת המנחה ולמעלה, מותר לחתוך בו ירקות תלושים ולהפריד את העלים מן הקלחים כדי שיהיו מוכנים לבשלם במוצאי הצום [והתירו לעשות כן אף על פי שהוא מכין מיום הכיפורים לחול, משום 'עגמת נפש', כלומר, לפי שכשהוא רואה ומתעסק באוכל ואינו אוכל, הרי הוא מוסיף על עצמו עינוי ביום הכיפורים]. ואילו בשבת לא התירו להכין ירקות לצורך יום חול.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב יוֹסֵף,** אין תוקעים משום כך **לְפִי שֶׁאֵין דּוֹחִין** – מתירים תקיעת שופר האסורה משום **שְׁבוּת, לְהַתִּיר** – אם כוונת התקיעה היא רק להודיע היתר קניבת ירק ביום הכיפורים, שלא התירו שבות זו אלא כדי להזהיר מפני איסור, אך לא כדי להודיע היתר.

הגמרא מתרצת תירוץ נוסף: **וְרַב שִׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִּי אָמַר, שְׁבוּת קְרוֹבָה הִתִּירוּ** – מה שהתירו לתקוע אף על פי שיש בתקיעה איסור שבות הוא רק אם יש בכך תועלת קרובה, אבל **שְׁבוּת רְחוֹקָה לֹא הִתִּירוּ** – אך לא התירו לתקוע ולעבור על איסור שבות אם התועלת בכך רחוקה. כלומר, אכן ניתן לדחות את השבות של תקיעה אף כדי להודיע היתר, אבל רק באופן שיש תועלת בהיתר לזמן קרוב. אבל ביום כיפורים שחל בערב שבת, לא התירו שבות זו, לפי שאין בה תועלת לזמן קרוב, שכן בשנה זו לא הותרה בה קניבת ירק, שהרי מוצאי הצום הוא בשבת ולא יוכלו לבשלם, ואין בה תועלת אלא להודיע היתר קניבת ירק בשנים אחרות כשיחול מוצאי יום כיפור בחול.

הגמרא מקשה על רב שישא: **וּשְׁבוּת קְרוֹבָה הִתִּירוּ** – וכי מתירים שבות בשביל צורך קרוב אף אם הוא רק כדי להודיע היתר, **וְהָתְנַן** בחולין (כו:), **יוֹם טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת עֶרֶב שַׁבָּת תּוֹקְעִין** בו כדי להבטיל את העם מן המלאכות המותרות ביום טוב ואסורות בשבת, כגון מלאכת אוכל נפש, וכדי להבדיל בין קדושת יום טוב הקלה לבין קדושת שבת החמורה. **וְלֹא מַבְדִּילִין** – ובמוצאי יום טוב זה שהוא שבת, אין עושים בו הבדלה לא בתפילה ולא על הכוס כמו בשאר מוצאי יום טוב, לפי שלא תיקנו הבדלה אלא ביציאת יום המקודש יותר מהיום הנכנס, ולא ביציאת יום שקדושתו קלה וכניסת יום שקדושתו חמורה, כגון כאן שיצא יום טוב ונכנסה שבת. ואם חל יום טוב **במוֹצָאֵי שַׁבָּת, מַבְדִּילִין** – אומרים בין בתפילת ערבית ובין על הכוס 'המבדיל בין קודש לקודש', שהרי יצא יום שקדושתו חמורה ונכנס יום שקדושתו קלה, **וְלֹא תּוֹקְעִין** בשבת זו שהיא ערב יום טוב, לפי שהשבת היוצאת חמורה מיום טוב הנכנס, ולא עשו בשבת שום מלאכה האסורה ביום טוב. ואם כדברי רב שישא בריה דרב אידי שהתירו לתקוע כדי להודיע דבר הנצרך לזמן קרוב אף אם תקיעה זו באה להודיע היתר, קשה, **וְאַמַּאי, לִיתְקַע** – שיתקעו משחשיכה, ביום טוב החל במוצאי שבת, **כִּי הֵיכִי דְּלִידְּעֵי דְּשָׁרֵי בִּשְׁחִיטָה לְאַלְתַּר** – כדי שידעו שמותר לשחוט מיד כשנכנס יום טוב, שזהו צורך קרוב בשביל מוצאי שבת זו עצמה. מסיקה הגמרא: **אֶלָּא מְחַוְּרִתָּא כִּדְרַב יוֹסֵף** – אלא ודאי התירוץ הנכון הוא תירוצו של רב יוסף, שאין תוקעים ביום טוב בשביל להודיע היתר, אפילו אם הוא קרוב.

אגב שהובא לעיל נידון על תקיעה להודיע היתר קניבת ירק ביום הכיפורים, דנה הגמרא אם הותרה הקניבה גם ביום הכיפורים שחל בשבת: **אָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַב הוּנָא, וְאָמְרִי לָהּ** – ויש אומרים **שְׁאָמַר** זאת **רַבִּי אַבָּא אָמַר רַב הוּנָא,** על אף שביום כיפורים החל בחול התירו קניבת ירק מפני שהעיסוק בירק בשעה שאי אפשר לאוכלו עינוי הוא וזו מצות היום, מכל מקום **יוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחָל**

המשך בעמוד סט

מותָּר בִּקְנִיבַת יָרָק. (וְאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן יוֹם כִּיפּוּרִים שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּחוֹל). מִפְּצָעִין בָּאֲגוֹזִים – מותר לשבור קליפות אגוזים כדי להכינם לאכילה, וּמְפַרְכְּסִין פְּרִימּוֹנִים – ומותר לתקן את הרימונים לאכילה, מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה – מזמן מנחה קטנה של יום הכיפורים ואילך, מִפְּנֵי עֲנָמַת נֶפֶשׁ שיש לו בכך, שכן מזמן המנחה ואילך אדם שואף ומצפה לאכילה, וכשמתעסק בתיקון האוכל ואינו אוכל ממנו הרי זה עינוי. והרי שנינו בברייתא זו כרבי יוחנן שאף כשחל יום הכפורים בשבת התירו בו קניבת ירק.

הגמרא מביאה כיצד נהגו בענין תיקון אוכלים ביום הכפורים: דְּבֵי רַב יְהוּדָה מְקַנְּבֵי כְּרָבָא – בביתו של רב יהודה היו חותכים את עלי הכרוב מן הקלחים שלהם ביום הכפורים להכינם לאכילה. דְּבֵי רַבָּה גָּרְדֵי קָאמְרֵי – בביתו של רבה היו מחתכים דלועים. כֵּיוָן דַּחֲזָא דַּהֲווּ קָא מְחָרְפִי – כיון שראה רבה שבני ביתו היו מקדימים לחתוך את הדלועים לפני המנחה, ובכך עשו שלא כדין שהרי לא התירו חכמים קניבת ירק ושאר תיקוני אוכלים אלא מן המנחה ולמעלה, אָמַר לְהוּ רבה לבני ביתו, אֲתָא אינְגַרְתָּא מִמַּעֲרָבָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן דַּאֲסִיר – הגיעה איגרת מארץ ישראל וכתוב בה בשם רבי יוחנן שאסור לתקן אוכלים ביום הכיפורים אפילו אחרי שהגיעה שעת המנחה. והטעם שרבה אמר להם כך אף על פי שמעולם לא אמר כן רבי יוחנן, משום שאילו היה אוסר להם מעצמו לא היו אנשי ביתו שומעים לו.

הדרן עלך ואלו קשרים

פרק ששה עשר - כל כתבי

פרק זה עוסק בנפלה דליקה בשבת, מה מותר להציל מהדליקה ולהיכן, ואלו דברים מותר לעשות שלא תתפשט הדליקה, וכן בדין נכרי וקטן שבאו לכבות בשבת, ומתוך כך הוא דן בסופו, בדין נכרי שעשה מלאכה בשבת האם מותר ליהנות מכך.

משנה

משנתנו עוסקת בנפלה דליקה בשבת, שמצילים את כל כתבי הקודש: כָּל כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ, כגון, תורה נביאים וכתובים, מַצִּילִין אוֹתָן בשבת מִפְּנֵי הַדְּלֵיקָה, בֵּין שֶׁקּוֹרִין בָּהֶן, כגון נביאים, שמפטירים בהם בשבת בבית הכנסת, וּבֵין שֶׁאֵין קוֹרִין בָּהֶן בשבת, כגון כתובים, וַאַף עַל פִּי שֶׁכְּתוּבִים בְּכָל לָשׁוֹן טְעוּנִים גְּנִיזָה, ואסור להניחם במקום הפקר. וּמִפְּנֵי מָה אֵין קוֹרִין בָּהֶם בכתובים בשבת, מִפְּנֵי בִּיטּוּל בֵּית הַמִּדְרָשׁ, שהיו דורשים דרשה בבית המדרש לבעלי בתים ומורים להם הלכות, וטוב שישמעו את הדרשה משיקראו בכתובים.

גמרא

הגמרא מביאה מחלוקת האם מותר להציל בשבת כתבי הקודש שכתובים בכל לשון: אִיתְּמַר – נאמר בבית המדרש, כל כתבי הקודש שֶׁהָיוּ כְּתוּבִים תַּרְגּוּם [–לשון ארמית] אוֹ בְּכָל לָשׁוֹן, רַב הוּנָא אָמַר, אֵין מַצִּילִין אוֹתָן בשבת מִפְּנֵי הַדְּלֵיקָה. וְרַב חִסְדָּא אָמַר, מַצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵיקָה.

הגמרא מבארת את מחלוקתם: אַלִּיבָּא דְּמַאן דְּאָמַר – לפי השיטה שסוברת שכתבי הקדש הכתובים בכל לשון נִיתְּנוּ לִקְרוֹת בָּהֶן – מותר לקרוא בהם, משום שמותר לכותבם בכל לשון, דְּכוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דְּמַצִּילִין – בין רב הונא ובין רב חסדא אינם חולקים שמצילים את כתבי הקודש הכתובים בכל לשון, כִּי פְּלִיגִי – אלא לפי איזו שיטה הם חולקים, אַלִּיבָּא דְּמַאן דְּאָמַר לֹא נִיתְּנוּ לִקְרוֹת בָּהֶן – לפי השיטה הסוברת שאסור לקרוא בכתבי הקודש הכתובים בכל לשון, כיון שאסור לכותבם, רַב הוּנָא אָמַר אֵין מַצִּילִין, דְּהָא [–כי הרי] לֹא נִיתְּנוּ לִקְרוֹת בָּהֶן. רַב חִסְדָּא אָמַר מַצִּילִין, אף שלא ניתנו לקרוא בהם, מִשּׁוּם בִּזְיוֹן כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ.

הגמרא מקשה על רב הונא ממשנתנו: תְּנַן במשנתנו, כָּל כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ מַצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵיקָה, בֵּין שֶׁקּוֹרִין בָּהֶן בֵּין שֶׁאֵין קוֹרִין בָּהֶן אַף עַל פִּי שֶׁכְּתוּבִין בְּכָל לָשׁוֹן. מַאי לָאו – האם אין הפירוש במשנה כך, שֶׁקּוֹרִין בָּהֶן, היינו נְבִיאִים, וְשֶׁאֵין קוֹרִין בָּהֶן, היינו כְּתוּבִים, ומהלשון אַף עַל פִּי שֶׁכְּתוּבִין בְּכָל לָשׁוֹן משמע כפי השיטה הסוברת דְּלֹא נִיתְּנוּ לִקְרוֹת בָּהֶן [שלפי שיטה זו יש חידוש בכך שמצילים אף שכתובים בכל לשון], וְקָתָנֵי – ושונה המשנה שמַצִּילִין, מוכח מכך שאף כתבי הקודש שכתובים בכל לשון ולא ניתנו לקרות בהם, מצילים אותם מפני הדליקה, וּתְיוּבְתָּא דְּרַב הוּנָא.

הגמרא דוחה את הקושיא על רב הונא, אך קודם לכך היא מקשה אף על רב חסדא: אָמַר לָךְ רַב הוּנָא, וְתִסְבְּרָא – וכי סבור אתה לומר שהמשנה אומרת שמצילים את כתבי הקודש אף על פי שכתובים בכל לשון, והלא אֵימָא סֵיפָא – אמור ולמד את הסיפא של המשנה, 'טְעוּנִין גְּנִיזָה'. הַשְׁתָּא – מעתה יש לתמוה, שאם אֲצוּלֵי מַצִּילִינַן – מותר להציל בשבת כתבי הקודש הכתובים בכל לשון, גְּנִיזָה מִיבַּעֵי – האם צריכה המשנה להשמיענו שצריכים גניזה ביום חול. אלא על כרחך שהמשנה לא באה לומר שמצילים אף שכתובים בכל לשון.

הגמרא מתרצת את המשנה לפי רב הונא ולפי רב חסדא: אֶלָּא רַב הוּנָא מְתָרֵץ את המשנה לְטַעְמֵיהּ [–לשיטתו] וְרַב חִסְדָּא מְתָרֵץ לְטַעְמֵיהּ. רַב הוּנָא מְתָרֵץ לְטַעְמֵיהּ, כל כתבי הקודש מצילין מפני הדליקה, בֵּין שֶׁקּוֹרִין בָּהֶם, דהיינו נְבִיאִים, וּבֵין שֶׁאֵין קוֹרִין בָּהֶם, דהיינו כְּתוּבִים, כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שמצילין, שֶׁכְּתוּבִין בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, אֲבָל אם כתובים בְּכָל לָשׁוֹן, אֵין מַצִּילִין, משום שלא ניתנו לקרות בהן, וַאֲפִילּוּ הָכִי גְּנִיזָה כָּעוּ – ואפילו שאין מצילין בשבת הם צריכים גניזה ביום חול, ופירוש המשנה הוא, ואף על פי שכתובין בכל לשון ואין מצילין אותן בשבת מפני הדליקה, טעונים גניזה ביום חול.

רַב חִסְדָּא מְתָרֵץ לְטַעְמֵיהּ, בֵּין שֶׁקּוֹרִין בָּהֶן, היינו נְבִיאִים, וּבֵין שֶׁאֵין קוֹרִין בָּהֶן, היינו כְּתוּבִים, אַף עַל פִּי שֶׁכְּתוּבִין בְּכָל לָשׁוֹן נַמִּי [–גם] מַצִּילִין, וכשיטתו, שמצילים את כתבי הקודש הכתובים בכל לשון, וְעל הקושיא אם מצילים בשבת מה החידוש שצריכים גניזה בחול, יבאר רב חסדא דְּהָכִי קָאָמַר – כך כוונת המשנה, וּמֶקֶק שֶׁלָּהֶן – והרקבון מאכילת התולעים גם טְעוּנִין גְּנִיזָה, דהיינו, החידוש הוא שאף שבלו טעונים גניזה.

הגמרא מקשה על רב הונא: מֵיתִיבֵי, שנינו בברייתא, הָיוּ כְּתוּבִים תַּרְגּוּם וְכָל לָשׁוֹן מַצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵיקָה. תִּיוּבְתָּא דְּרַב הוּנָא שאומר שאם כתובים בכל לשון אין מצילין. מתרצת הגמרא: אָמַר לָךְ רַב הוּנָא, הַאי תַּנָּא סָבַר כתבי הקודש הכתובים בכל לשון נִיתְּנוּ לִקְרוֹת בָּהֶן, ולפיכך מצילים אותם, ואילו מה שאמרתי שאין מצילים, הוא רק לשיטת התנא הסובר שלא ניתנו לקרות בהם.

הגמרא מקשה קושיא נוספת על רב הונא: תָּא שְׁמַע, הָיוּ כְּתוּבִין גִּיפְּטִית או מָדִית או עִיבְרִית [–כתב של עבר הנהר], או עֵילָמִית או יְוָונִית, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִיתְּנוּ לִקְרוֹת בָּהֶן, מַצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵיקָה. הרי שאף לפי מי שסובר שכתבי הקודש הכתובים בכל לשון לא ניתנו לקרוא בהם, מצילים אותם מפני הדליקה. תִּיוּבְתָּא דְּרַב הוּנָא.

רב הונא מתרץ שנחלקו בזה תנאים: אָמַר לָךְ רַב הוּנָא, תַּנָּאֵי הִיא – יש מחלוקת תנאים בדין זה אם מצילים כשהם כתובים בכל לשון, דְּתַנְיָא, הָיוּ כְּתוּבִין תַּרְגּוּם וּבְכָל לָשׁוֹן מַצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵיקָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר אֵין מַצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵיקָה.

רבי יוסי מביא ראיה לדבריו: אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, מַעֲשֶׂה בְּאַבָּא חֲלַפְתָּא, שֶׁהָלַךְ אֶצֶל רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּרִיבִּי [–אדם גדול] לִטְבֶרְיָא, וּמְצָאוֹ שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב עַל שֻׁלְחָנוֹ שֶׁל (יוֹחָנָן הַנָּזוּף), וּבְיָדוֹ סֵפֶר אִיּוֹב שכתוב תַּרְגּוּם וְהוּא קוֹרֵא בּוֹ, אָמַר לוֹ אבא חלפתא, זְכוּר אֲנִי בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן אֲבִי אָבִיךָ, שֶׁהָיָה עוֹמֵד עַל גַּבֵּי מַעֲלָה [–מדרגה] בְּהַר הַבַּיִת, וְהֵבִיאוּ

המשך בעמוד כד

רש"י

מוּתָּר בִּקְנִיבַת יָרָק. דִּשְׁבוּת לָאו אִיסּוּרָא דְאוֹרַיְיתָא הוּא, אֶלָּא דְּרַבָּנַן. וְהָכָא מִשּׁוּם עַגְמַת נֶפֶשׁ, שֶׁמִּתְקַן וְאֵינוֹ אוֹכֵל, וַהֲרֵי קָרוֹב לְעִינּוּי – שָׁרֵי. וְדָווּקָא מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה, שֶׁהוּא שׁוֹאֵף וּמִצַּפֶּה לְעֵת אֲכִילָה, וְאִיכָּא עַגְמַת נֶפֶשׁ טְפֵי: כֵּיוָן דַּחֲזֵי דַּהֲוֵי קָא מִחַרְפִּי. מִקַּדִּימִין לְפְנֵי הַמִּנְחָה, דְּהָשְׁתָּא לָאו עַגְמַת נֶפֶשׁ הוּא: אֶתָּא אִינַּרְתָּא מִמַּעַרְבָא כו'. כִּי הֵיכִי דְּלִקְבְּלוּ מִינַּיְיהוּ:

הַדְּרָן עֲלָךְ וְאֵלּוּ קְשָׁרִים

כָּל כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ. כְּגוֹן תּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים. וְלָא תִּימָא תּוֹרָה לְחוּד הוּא דִּשְׁרֵי לְמִיטְרַח וּלְאַצּוּלֵי, וְלֹא שְׁאָר סְפָרִים: מַצִּילִין אוֹתָן. כְּדִקָתָנֵי לְקַמָּן: לְמִבּוֹי שֶׁאֵינוֹ מְפוּלָּשׁ, וְטִירְחָא בְּעָלְמָא הוּא דְּשָׁרֵי בָּהּ, וְחָסְרוֹן עֵירוּב, כִּדְמְפָרֵשׁ בַּגְּמָרָא: בֵּין שֶׁקּוֹרִין בָּהֶן. כְּגוֹן נְבִיאִים שֶׁמַּפְּטִירִין בָּהֶן בְּשַׁבָּת בְּבֵית הַכְּנֶסֶת: בֵּין שֶׁאֵין קוֹרִין בָּהֶן. כְּגוֹן כְּתוּבִים. וְרַבִּינוּ הַלֵּוִי אָמַר: דְּאָפְיָי יְחִידִים אֵין קוֹרִין בָּהֶן, כִּדְקָתָנֵי טַעְמָא מִשּׁוּם בִּיטּוּל בֵּית הַמִּדְרָשׁ, דְּמִשְׁכֵּי לְבָא, וּבְשַׁבָּת הָיוּ דּוֹרְשִׁין דְּרָשָׁה לְבַעֲלֵי בָּתִּים שֶׁעֲסוּקִין בְּמְלָאכָה כָּל יְמוֹת הַחוֹל, וּבְתוֹךְ הַדְּרָשָׁה הָיוּ מוֹרִין לָהֶן הֲלָכוֹת אִיסּוּר וְהֶיתֵּר. וְטוֹב לָהֶן לִשְׁמוֹעַ מִלִּקְרוֹת בַּכְּתוּבִים: וְאע"פ שֶׁכְּתוּבִין בְּכָל לָשׁוֹן. וְאִיבָּא לְמַאן דְּאָמַר לְקַמָּן לֹא נִיתְּנוּ לִקְרוֹת בָּהֶן, מַצִּילִין אוֹתָן: טְעוּנִין גְּנִיזָה. אָסוּר לְהַנִּיחָן בִּמְקוֹם הֶפְקֵר. וּבַגְּמָרָא מִתְרֵץ לָהּ. וְרַבּוֹתַי פֵּירְשׁוּ, דְּהַאי בְּכָל לָשׁוֹן דְּקָאֲמַר – אַכְּתוּבִים קָאֵי, וְלֹא אַנְּבִיאִים. וּמְדוּמָּה אֲנִי, מִפְּנֵי שֶׁמְּצִינוּ בְּיוֹנָתָן בֶּן עוּזִּיאֵל שֶׁאָמְרוּ תַּרְגּוּם הַן מְפָרְשִׁין כָּךְ. וְאֲנִי אוֹמֵר: אַף בַּנְּבִיאִים, אִם אָמַר יוֹנָתָן – לֹא כְּתָבוֹ, וְלֹא נִיתְּנוּ לִיכָּתֵב. וְהָכִי מְפָרֵשׁ בְּמַסֶּכֶת מְגִילָּה (דף ט.) וּמֵאן דְּאָסַר בְּבוּלְהוּ אָסַר בַּר מִסּ"ת יָוָנִית, מִשּׁוּם מַעֲשֶׂה דְּתַלְמֵי הַמֶּלֶךְ, וְלָא מַפְלִיג הָתָם בֵּין נְבִיאִים לְכְתוּבִים: מִפְּנֵי בִּטּוּל בֵּית הַמִּדְרָשׁ. שֶׁהָיָה קְבוּעַ בְּשַׁבָּת, כְּדִפְרֵישִׁית לְעִיל: גמ' אִיתְּמַר הָיוּ כְּתוּבִין תַּרְגּוּם. אַכְּתוּבִים קָאֲמַר. וְל"נ: אֲבָל כְּתָבֵי הַקֹּדֶשׁ קָאֵי: אַלִּיבָא דְּמַאן דְּאָמַר נִיתְּנוּ לִקְרוֹת בָּהֶן. מוּתָּר לִקְרוֹת בִּכְתָבֵי הַקֹּדֶשׁ הַכְּתוּבִין בְּכָל לָשׁוֹן, בְּמַסֶּכֶת מְגִילָּה (דף חּ:). וְאֵין בֵּין סִפְרֵי' וּתְפִילִּין וּמְזוּזוֹת, אֶלָּא שֶׁהַסְּפָרִים נִכְתָּבִין בְּכָל לָשׁוֹן: לֹא נִיתְּנוּ. (רָבָן גַּמְלִיאֵל) פָּלֵיג עֲלָהּ, וְאָמַר: אַף סְפָרִים לֵא הַתִּירוּ שֶׁיִּכְּתְבוּ אֶלָּא יְוָנִית: וְאע"פ שֶׁכְּתוּבִין בְּכָל לָשׁוֹן. וְלֹא נִיתְּנוּ לִקְרוֹת. דְּמִדְּקָאָמַר אַף עַל פִּי – מִכְּלָל דְּלֵא נִיתְּנוּ לִקְרוֹת בָּהֶן. דְּאִי נִיתְּנוּ – מַאי גְּרִיעוּתַיְיהוּ? אִימָּא סֵיפָא. לְדִידָךְ דְּאָמְרַתְּ "אע"פ שֶׁכְּתוּבִין בְּכָל לָשׁוֹן" אַמַּצִּילִין קָאֵי, אִימָּא סֵיפָא; עַל בְּרְחִיצָּה מִילְּתָא בְּאַנְפֵּיהּ נְפַשֵּׁיהּ הוּא, וּטְעוּנִין גְּנִיזָה בְּחוּל. פְּשִׁיטָא! הָשְׁתָּא בְּשַׁבָּת מַצִּילִינָן לְהוּ, גְּנִיזָה בְּחוּל מִיבַּעְיָא?! וַאֲפִילּוּ הָכִי בְּעוּ גְּנִיזָה. וּדְקָתָנֵי "וְאע"פ שֶׁכְּתוּבִין בְּכָל לָשׁוֹן" – לְאו אַהֲצָלָה קָאֵי, אֶלָּא אַטְעוּנִין גְּנִיזָה. וְהָכִי קָאֲמַר: אַף עַל פִּי שֶׁכְּתוּבִים בְּכָל לָשׁוֹן, וּבְשַׁבָּת אֵין מַצִּילִין אוֹתָן – בְּחוּל מִיהָא טְעוּנִין גְּנִיזָה: וּמִקֵּקָן שֶׁלָּהֶם. אִם בְּלוּ וְנַעֲשׂוּ רְקָבוֹן, אַף הַמְּקַקָּן – רַקְבּוּבִיּוּת(ה) שֶׁל אֲכִילַת הַתּוֹלָעִים – טְעוּנִין גְּנִיזָה: עִבְרִית. כְּתָב שֶׁל עֵבֶר הַנְּהָר: אַבָּא חַלַּפְתָּא. אַבָּא שֶׁל רַבִּי יוֹסִי, חַלַּפְתָּא שְׁמוֹ: רָבָן גַּמְלִיאֵל בְּרִיבִּי. לֹא שֶׁהָיָה בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי, אֶלָּא אָדָם גָּדוֹל קְרֵי בְּרִיבִּי: רָבָן גַּמְלִיאֵל אַבִּי אַבִּיךָ. הוּא רַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן. וְרַבָּן גַּמְלִיאֵל שֶׁהָיָה בְּדוֹרוֹ שֶׁל חַלַּפְתָּא הוּא אֲבִי אֲבִיו שֶׁל רַבִּינוּ הַקָּדוֹשׁ: נַב מַעֲלָה בְּהַר הַבַּיִת. שֶׁבְּהַר הַבַּיִת הָיוּ מַעֲלוֹת כִּשְׁהוּא הוֹלֵךְ וְגָבוֹהַּ, כִּדְתָנֵן בְּמַסֶּכֶת מִדּוֹת (פ"ב מ"ג): נִדְבָּךְ. שׁוּרַת אַבְנֵי הַבִּנְיָן: טִיט בְּהַר הַבַּיִת מִנַּיִן. וְכִי בְּטִיט הָיוּ בּוֹנִין? וַהֲלֹא בְּטִרְכִּסִיד הָיוּ בּוֹנִים, חוֹל וְסִיד מְעוּרָבִין. וְטִיט לָא הָוֵי אֶלָּא עָפָר וּמַיִם: הַתּוּרְפָּה. גְּלוּי וְהֶפְקֵר: מֵאַן תַּנָּאֵי. דְּקָאָמַר רַב הוּנָא לְעֵיל תַּנָּאֵי הִיא, מֵאַן מַהֲנֵי תַּנָּאֵי קָאֵי הָכָא חִסְדָּא, וּמֵאַן הָכָא הוּנָא:

אילימא

תוספות

כל כתבי הקדש מצילין אותן מפני הדליקה כו'. אומר ר"ת: דכולא האי פירקא איירי כשנפלה דליקה באותו בית או באותו חצר, דכיון שהאש שם – ודאי בהול הוא, ואי שרית ליה – אתי לכבויי, כדמפרש בגמרא. אבל נפלה דליקה בבית אחר – מותר להציל הכל: **אליבא** דמ"ד ניתנו לקרות בהן כ"ע לא פליגי דמצילין. והשתא ספרים שלנו מצילין, דנתנו לקרות בהן, משום "עת לעשות לה' הפרו תורתך" כדאמרינן ב"הניזקין" (גיטין ס.):

לא ניתנו לקרות בהן. פירש רש"י: דהיינו רבן שמעון בן גמליאל דפליג במתניתין בפ"ק דמגילה (דף חּ) דאף ספרים לא התירו שיכתבו אלא יוונית. ופירש הרב פור"ת: דהיינו טעמא – כיון דלא ניתנו ליכתב אסור לקרות בהן, משום דדברים שבכתב אסור לאומרן בעל פה. וקשה: דאין זה אי אתה רשאי לאומרו בעל פה, כיון שאינו אומרו בלשון הקדש אלא באותו לשון כשהן כתובין, דהא שרי למימר בעל פה תרגום כדמתרגם רב יוסף:

עילמית יוונית. שומר ר"י: דאתיא כרבי יהודה דאסר שאר ספרים לכתוב יוונית, ולא התיר אלא בס"ת בלבד. אבל רבנן שרו אף בשאר ספרים כדאמר בפ"ק דמגילה (דף ט.):

ובידו ספר איוב תרגום. משמע שבימי התנאים כבר נעשה תרגום כתובים, וכן תניא במגילה (דף כא.): (ו)במגילה ובהלל אפילו עשרה קורין ועשרה מתרגמין, מה שאין כן בתורה. אע"פ שיונתן לא עשאו – מ"מ שוב נעשה בימי התנאים, ודלא כאומרים דתרגום של כתובים רב יוסף עשאו:

היו

מוּתָּר בִּקְנִיבַת יָרָק. (וְאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: יוֹם כִּיפּוּרִים שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּחוֹל) – מִפְּצָעִין בָּאֱגוֹזִים, וּמְפַרְכְּסִין בְּרִימּוֹנִים מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה מִפְּנֵי עַגְמַת נֶפֶשׁ. דְּבֵי רַב יְהוּדָה מְקַנְּבֵי בְּרָבָא, דְּבֵי רַבָּה גָּרְדֵי קָאֲרֵי. כֵּיוָן דַּחֲזָא דַּהֲווּ קָא מְחַרְפִּי, אֲמַר לְהוּ: אֶתָּא אִינַּרְתָּא מִמַּעַרְבָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַ' יוֹחָנָן דַּאֲסִיר.

הַדְּרָן עֲלָךְ וְאֵלּוּ קְשָׁרִים

כָּל כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ מַצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵיקָה, בֵּין שֶׁקּוֹרִין בָּהֶן וּבֵין שֶׁאֵין קוֹרִין בָּהֶן. אע"פ שֶׁכְּתוּבִים בְּכָל לָשׁוֹן טְעוּנִים גְּנִיזָה. וּמִפְּנֵי מָה אֵין קוֹרִין בָּהֶם – מִפְּנֵי בִּיטּוּל בֵּית הַמִּדְרָשׁ. **גמ'** אִיתְּמַר: הָיוּ כְּתוּבִים תַּרְגּוּם אוֹ בְּכָל לָשׁוֹן, רַב הוּנָא אָמַר: אֵין מַצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵיקָה, וְרַב חִסְדָּא אָמַר: מַצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵיקָה. אַלִּיבָא דְּמַאן דְּאָמַר "נִיתְּנוּ לִקְרוֹת בָּהֶן" – דְּכוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּמַצִּילִין. כִּי פְּלִיגִי – אַלִּיבָא דְּמַאן דְּאָמַר "לֹא נִיתְּנוּ לִקְרוֹת בָּהֶן". רַב הוּנָא אָמַר: אֵין מַצִּילִין – דְּהָא לֹא נִיתְּנוּ לִקְרוֹת בָּהֶן, רַב חִסְדָּא אָמַר: מַצִּילִין – מִשּׁוּם בִּזְיוֹן כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ. תְּנַן: כָּל כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ מַצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵיקָה, בֵּין שֶׁקּוֹרִין בָּהֶן בֵּין שֶׁאֵין קוֹרִין בָּהֶן, אע"פ שֶׁכְּתוּבִין בְּכָל לָשׁוֹן. מַאי לָאו "שֶׁקּוֹרִין בָּהֶן" – נְבִיאִים, וְ"שֶׁאֵין קוֹרִין בָּהֶן" – כְּתוּבִים, אע"פ שֶׁכְּתוּבִין בְּכָל לָשׁוֹן, דְּלֵא נִיתְּנוּ לִקְרוֹת בָּהֶן, וְקָתָנֵי "מַצִּילִין", וּתְיוּבְתָּא דְּרַב הוּנָא! אָמַר לָךְ רַב הוּנָא: וְתִסְבְּרָא-?! אֵימָא סֵיפָא: טְעוּנִין גְּנִיזָה. הָשְׁתָּא אַצּוּלֵי מַצִּילִינָן, גְּנִיזָה מִיבַּעְיָא-?! אֶלָּא, רַב הוּנָא מְתָרֵץ לְטַעְמֵיהּ, וְרַב חִסְדָּא מְתָרֵץ לְטַעְמֵיהּ. רַב הוּנָא מְתָרֵץ לְטַעְמֵיהּ: בֵּין שֶׁקּוֹרִין בָּהֶם – נְבִיאִים, וּבֵין שֶׁאֵין קוֹרִין בָּהֶם – כְּתוּבִים, בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים – שֶׁכְּתוּבִין בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, אֲבָל בְּכָל לָשׁוֹן – אֵין מַצִּילִין, וַאֲפִילּוּ הָכִי – גְּנִיזָה בָּעוּ. רַב חִסְדָּא מְתָרֵץ לְטַעְמֵיהּ: בֵּין שֶׁקּוֹרִין בָּהֶן – נְבִיאִים, וּבֵין שֶׁאֵין קוֹרִין בָּהֶן – כְּתוּבִים, אע"פ שֶׁכְּתוּבִין בְּכָל לָשׁוֹן – נַמִּי מַצִּילִין, וְהָכִי קָאָמַר: וּמִקֵּקָן שֶׁלָּהֶן טְעוּנִין גְּנִיזָה. מֵיתִיבִי: הָיוּ כְּתוּבִים תַּרְגּוּם וְכָל לָשׁוֹן מַצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵיקָה, תִּיוּבְתָּא דְּרַב הוּנָא! אָמַר לָךְ רַב הוּנָא: הַאי תַּנָּא סָבַר נִיתְּנוּ לִקְרוֹת בָּהֶן. ת"ש: הָיוּ כְּתוּבִין גִּיפְּטִית, מָדִית, עִיבְרִית, עֵילָמִית, יָוָנִית, אע"פ שֶׁלֹּא נִיתְּנוּ לִקְרוֹת בָּהֶן – מַצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵיקָה, תִּיוּבְתָּא דְּרַב הוּנָא! אָמַר לָךְ רַב הוּנָא: תַּנָּאֵי הִיא; דְּתַנְיָא: הָיוּ כְּתוּבִין תַּרְגּוּם וּבְכָל לָשׁוֹן – מַצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵיקָה, רַ' יוֹסֵי אוֹמֵר: אֵין מַצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵיקָה, אָמַר רַ' יוֹסֵי: מַעֲשֶׂה בְּאַבָּא חֲלַפְתָּא שֶׁהָלַךְ אֵצֶל רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּרִיבִּי לְטִבֶּרְיָא, וּמְצָאוֹ שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב עַל שֻׁלְחָנוֹ שֶׁל (יוֹחָנָן הַנָּזוּף) וּבְיָדוֹ סֵפֶר אִיּוֹב תַּרְגּוּם וְהוּא קוֹרֵא בוֹ. אָמַר לוֹ: זָכוּר אֲנִי בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל אֲבִי אָבִיךָ שֶׁהָיָה עוֹמֵד ע"ג מַעֲלָה בְּהַר הַבַּיִת, וְהֵבִיאוּ לְפָנָיו סֵפֶר אִיּוֹב תַּרְגּוּם, וְאָמַר לַבַּנָּאִי: שַׁקְּעֻהוּ תַּחַת הַנִּדְבָּךְ! אַף הוּא צִוָּה עָלָיו וּגְנָזוֹ. ר' יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עֲרִיבָה שֶׁל טִיט כְּפוּפָה עָלָיו. אָמַר רַבִּי: שְׁתֵּי תְּשׁוּבוֹת בַּדָּבָר, חָדָא – וְכִי טִיט בְּהַר הַבַּיִת מִנַּיִן-?! וְעוֹד: וְכִי מוּתָּר לְאַבְּדָן בַּיָּד-?! אֶלָּא: מַנִּיחָן בִּמְקוֹם הַתּוּרְפָּה, וְהֵן מְרַקְּבִין מֵאֲלֵיהֶן. מַאן תַּנָּאֵי?

אילימא

אילימא תנא קמא דרבי יוסי – דילמא בהא קמיפלגיף מר סבר: ניתנו לקרות בהן, ומר סבר: לא ניתנו לקרות בהן. אלא: רבי יוסי ותנא דיצפטית. ת"ר: הברכות וחקמיעין" אע"פ שיש בהן אותיות של שם, ומעניינות הרבה שבתורה – אין מצילין אותן מפני הדליקה, אלא נשרפים במקומן [הן ואזכרותיהן]. מכאן אמרו: כותבי ברכות כשורפי תורה. מעשה באחד שהיה כותב בצידן, באו והודיעו את רבי ישמעאל, והלך רבי ישמעאל לבודקו. כשהיה עולה בסולם הרגיש בו, נטל טומוס של ברכות ושקען בספל של מים. ובלשון הזה אמר לו רבי ישמעאל: גדול עונש האחרון מן הראשון. בעא מיניה ריש גלותא מרבה בר רב הונא: היו כתובין בפס ובסיקרא בקומוס ובקנקנתום בלשון הקודש, מצילין אותן מפני הדליקה או אין מצילין? תיבעי למ"ד "מצילין", תיבעי למ"ד "אין מצילין". תיבעי למ"ד "אין מצילין"; הני מילי – היכא דכתיבי בתרגום ובכל לשון, אבל הכא דכתיבי בלשון הקודש – מצילין. או דילמא: אפי' למ"ד "מצילין" – ה"מ – היכא דכתיבי בדיו, דמיקיים. אבל הכא, כיון דלא מיקיים – לא? א"ל: אין מצילין. והא רב המנונא תנא "מצילין"! א"ל: אי תניא – תניא. מאי תניא? אמר רב אשי, כדתניא: אין בין ספרים למגילה אלא שהספרים נכתבים בכל לשון, ומגילה עד שתהא כתובה אשורית, על הספר ובדיו. בעא מיניה רב הונא בר חלוב מרב נחמן: ס"ת שאין בו ללקט שמונים וחמש אותיות, בגון פרשת "ויהי בנסוע הארון" גופה! היכא דחסר פרשת "ויהי בנסוע הארון", או אין מצילין? א"ל: ותיבעי לך פרשת "ויהי בנסוע הארון" גופה! היכא דחסר פרשת "ויהי בנסוע" – לא קמיבעיא לי, דכיון דאית ביה הזכרות, אע"ג דלית ביה שמונים וחמש אותיות – מצילין. כי קא מיבעיא לי – ס"ת שאין בו ללקט, מאי? א"ל: אין מצילין. איתיביה: תרגום שכתבו מקרא, ומקרא שכתבו תרגום, וכתב עברית – מצילין מפני הדליקה; ואצ"ל תרגום שכתבתורה מאי ניהו – "יגר שהדותא" – ואף על גב דלית בה שמונים וחמש אותיות, כי תניא התיא – להשלים. איבעיא להו: הני שמונים וחמש אותיות, מכונסות או מפוזרות? רב הונא אמר: מכונסות. רב חסדא אמר: אפילו מפוזרות. מיתיבי: ס"ת שבלה, אם יש בו ללקט שמונים וחמש אותיות, בגון פרשת "ויהי בנסוע הארון" מלמעלה ומלמטה. תיובתא דרב הונא! תרגמה רב חסדא אליבא דרב הונא – בתיבות. ת"ר: "ויהי בנסוע הארון ויאמר משה" פרשה זו עשה לה הקב"ה סימניות מלמעלה ולמטה, לומר

שאין

אילימא ת"ק. כרב חסדא, ור' יוסי כרב הונא: דילמא. טעמא דת"ק משום דקסבר ניתנו לקרות בהן. ונהי דר' יוסי קאי כרב הונא, מיהו כרב חסדא לא קאי ולא חד. דהא רב חסדא אפילו למ"ד לא ניתנו, קאמר מצילין: הברכות. מטבע ברכות שטבעו חכמים, כגון י"ח ושאר ברכות: המעניינות הרבה. מפרשיות, שהיו כותבין בקמיעין פסוקים ללחש, כגון "כל המחלה", וכגון "לא תירא מפחד לילה": נשרפין בקוקמן. אם נפלה דליקה בשבת: כשורפי תורה. שהרי לא יצילם בשבת: לבודקו. אם אמת היה הדבר: טומוס. קבוצות קונטרסים: היו כתובין. תורה נביאים וכתובים: תיבעי למ"ד. בנכתבים בכל לשון מצילין, תיבעי למ"ד אין מצילין: דלא מיקיים. אין מתקיים בדיו: הא רב המנונא תנא. מצילין: מאי תניא. היכא תניא: מדקאמר מגילה בדיו. וקתני דהוא מן הדברים שבין ספרים למגילה, ש"מ שאר ספרים נכתבים בסם ובסיקרא: בר חלוב. שם אדם: פ"ה אותיות. זהו שיעור לספר תורה שנמחק או בלה, להיות עומד בקדושתו: כגון פרשת ויהי בנסוע הארון. שהוא ספר לעצמו, כדלקמן, ויש בה פ"ה אותיות: ללקט. שנשארת כאן תיבה, ובמקום אחר תיבה: מהו. להצילן: ותיבעי לך לפרשת ויהי בנסוע הארון גופה. שנכתבה לבדה, וחסרה אות, מהו להצילה: שאין בו כדי ללקוט. ובאותו ליקוט עצמו ליכא אזכרות: תרגום שבתורה. "יגר שהדותא", ושבנביאים כגון "כדנא תימרון להום" (ירמיהו י) שכתבו מקרא. (א"נ), התרגום שבעזרא כתבו מקרא: כתב עברית. אותיות גדולות הן, ואין דומות לכתב אשורית. אף ע"פ שכתובין בלשון הקודש, אלא שכתב האותיות משונות: ואין צריך לומר תרגום שבעזרא ושבדניאל ושבתורה. שכתבו תרגום בהלכתו: להשלים. אם היה בו בדי ללקט, ותרגום זו משלימו, מצטרף ומצילין בשבילו: תיובתא דרב הונא. דמדקתני ללקט – מכלל דמפוזרות נינהו: – לא ללקט אות וראות לבד, אלא ללקט תיבה שלימה, תיבה כאן ותיבה כאן, עד פ"ה אותיות. וכי פלגינין – באותיות המפוזרות: עשה לה סימניות מלמעלה ומלמטה. להבדיל מן הסמוכות לה: למעלה ולמטה. בתחלה ובסוף "ויהי בנסוע הארון":

שאין

בהדיא דמגילה בעי שתהא כתובה אשורית וספר ודיו, ורב אשי גופיה מייתי לה הכא. ונראה לר"י: דדוקא לענין הצלה מיתניא הך ברייתא, דאין בין ספרים למגילה אלא שהספרים נכתבין בכל לשון, ואפי' בלא ספר ודיו חשיבו לענין דמצילין אותו מפני הדליקה, אע"ג דלא חזו לקריאה, משום דיש בהו אזכרות. אבל במגילה אין מצילין אלא ס"ב ראויה לקריאה, שתהא כתובה אשורית על הספר ובדיו, לפי שאין בה הזכרה, וא"ת: א"כ תקשה מברייתא דהכא, דאמר לעיל כל היכא דלא ניתנו לקרות בהן אין מצילין וי"ל: דהא מסיק לעיל תנאי היא: מיתיבי ס"ת שבלה אם יש בה כדי ללקט כו'. השתא משמע דמלשון ללקט קא פריך, דמשמע אפי' מפוזרות. ותימה: א"כ אמאי קא בעי מעיקרא מכונסות או אפי' מפוזרות? פשיטא דאפי' מפוזרות, מדבעא רב הונא ס"ת שאין בו ללקט, משמע: הא יש בו ללקט – מצילין, אע"פ שהן מפוזרות:

פורענות

היו כתובים בסם ובסיקרא כו'. משמע דפשיטא ליה שאין קורין בהן, דאי קורין בהן – פשיטא דמצילין, כדאמר לעיל. וקשה לרשב"א: דבסמוך משמע דפשיטא ליה לריש גלותא גופיה דקורין בהן, דקאמר: והיינו ההוא ברייתא דמייתי, שהספרים נכתבים בכל לשון, ומגילה עד שתהא כתובה אשורית על הספר ובדיו, אבל שאר ספרים נכתבין שלא בדיו. ולפי מה שאפרש בסמוך, דהך ברייתא איירי לענין הצלה – אתי שפיר, ולעולם אין קורין בהן: אבל הכא כיון דלא מקיים לא. אע"ג דבפ"ב דגיטין (דף יט.) קרי להו דבר שמתקיים, דתנן: בכל כותבין, בסם ובדיו ובסקרא ובקומוס ובקנקנתום, ובכל דבר שמתקיים. אומר ר"י: דהתם קרי ליה מתקיים טפי ממשקין ומי פירות, דקתני התם בסיפא דאין כותבין בהן. אבל אין מתקיימין כמו דיו. אבל קשה לר"י: דתנן בפ"ב דסוטה (דף יז:) גבי מגילת סוטה: אין כותבין לא בקומוס ולא בקנקנתום, שנאמר "ומחה" כתב שיכול למחוק, אלמא קומוס וקנקנתום מתקיימין יותר מדיו! ואומר ר"י: דלעולם אין מתקיימין כמו דיו, ואין יכול למחות כמו דיו, לפי שנבלעין בקלף: מגילה עד שתהא כתובה אשורית על הספר ובדיו. משמע דשאר ספרים לא בעי ספר ודיו, וקשה: דבפ' "המוציא יין" (לעיל דף עט:) משמע דספר תורה בעי ספר, דתני' על הנייר ועל המטלית – פסולה ומוקי לה בס"ת וה"ה על הדיפתרא אע"ג דלא חשיב ליה לענין פסול – ה"נ לא חשיב ליה לענין כשרות. דקתני: על הקלף ועל הדוכסוסטוס – כשירה. ולא קתני דיפתרא. ועוד, תנן במסכת סופרים (פ"א): אין כותבין לא ע"ג דיפתרא ולא ע"ג נייר מחוק. ועוד: דמגילה פסולה אדיפתרא, כדתנן פ"ב דמגילה (דף יז.) וכן מגילת סוטה פסולה אדיפתרא, כדאמר בפ"ב דסוטה (דף יז:) משום דבעיא ספר. וכ"ש ס"ת, דנקראת כמה פעמים ספר. ודיו נמי צריך, כדאמר בפרק "הבונה" (לעיל קג:): כתבה שלא בדיו, או שכתב האזכרות בזהב – הרי אלו יגנזו! ותירץ הרב יוסף: דס"ת ודאי בעי ספר ודיו. והכא איירי דווקא בשאר ספרים, והא דלא קתני אין בין ספרים לס"ת ומגילה – משום דס"ת נכתבים בכל לשון, להכי לא עריב לה. ואכתי קשה לר"י, דתנן בפ"ק דמגילה (דף ח:): אין בין ספרים לתפילין ומזוזות אלא שהספרים נכתבין בכל לשון כו'. ופירך בגמרא: וספרים נכתבין בכל לשון? ורמינהו: מקרא שכתבו תרגום ותרגום שכתבו מקרא וכתב עברי אינו מטמא את הידים עד שיכתבנו בכתב אשורית על הספר ובדיו! ומשני: כאן בספרים, כאן במגילה. ורב אשי משני: כי תניא ההיא – בשאר ספרים, ורבי יהודה היא. אלמא: בשאר ספרים נמי בעי רבי יהודה ספר ודיו, והוא הדין לרבנן. דלא אשכחן דפליגי רבנן עליה אלא בכתב אשורית, אבל בספר ודיו – לא אשכחן דפליגי. ועוד קשה, דשביק רב אשי התם שינויא קמא דמוקי לה במגילה, ומסייע ליה ברייתא דהכא, דקתני

אִילֵימָא – אם נאמר, שהתנאים שנחלקו במחלוקת רב הונא ורב חסדא, הם תַּנָּא קַמָּא דְּרַבִּי יוֹסֵי ורבי יוסי, שתנא קמא סובר שכתבי הקודש הכתובים בכל לשון מצילין אותם מפני הדליקה, כרב חסדא, ורבי יוסי סובר שאין מצילין אותם, כפי שסובר רב הונא, וְדִילְמָא בְּהָא קָמִיפַּלְגִי – ואולי תנא קמא ורבי יוסי נחלקו במחלוקת אחרת, שמַר – תנא קמא סָבַר, שכתבי הקודש הכתובים בכל לשון נִיתְּנוּ לִקְרוֹת בָּהֶן, ולפיכך מצילין אותם, ומַר – ורבי יוסי סָבַר, לֹא נִיתְּנוּ לִקְרוֹת בָּהֶן ולפיכך אין מצילין אותם. ואם כן תנא קמא שאומר שכתבי הקודש הכתובים בכל לשון מצילין, הוא משום שסובר שניתנו לקרות בהם, ואילו רב חסדא סובר שמצילים אף אם לא ניתנו לקרות בהם, ואם כן אין תנא שסובר כדעת רב חסדא שאף אם לא ניתנו לקרות בהם בכל זאת מצילים אותם.

הגמרא מבארת מי הם התנאים שנחלקו במחלוקת רב הונא ורב חסדא: אֶלָּא התנאים שנחלקו במחלוקת רב הונא ורב חסדא, הם רַבִּי יוֹסֵי שסובר שאם היו כתובים בכל לשון אין מצילין אותם, כשיטת רב הונא, וְתַנָּא דְּגִיפְּטִית – והתנא של הברייתא לעיל (ע"א) ששונה, היו כתובין גיפטית אף על פי שלא ניתנו לקרות בהן מצילין אותן מפני הדליקה, הוא כשיטת רב חסדא.

הגמרא מביאה ברייתא שיש דברים שאין מצילים מפני הדליקה: תָּנוּ רַבָּנַן בברייתא (תוספתא פי"ד ה"ג), הַבְּרָכוֹת שתקנו חכמים, כגון תפילת שמונה עשרה ושאר ברכות, וְהַקְּמִיעִין – כתב שכותבים לרפואה, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן אוֹתִיּוֹת שֶׁל שֵׁם, וּמַעֲנִיּוֹת הַרְבֵּה שֶׁבַּתּוֹרָה – ופסוקים מפרשיות התורה שהיו כותבים בקמיעין ללחש, אֵין מַצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵיקָה, אֶלָּא אם נפלה דליקה בשבת נִשְׂרָפִים בִּמְקוֹמָן [הֵן וְאוֹכְּרוֹתֵיהֶן], מִכָּאן אָמְרוּ, כּוֹתְבֵי בְּרָכוֹת כְּשׁוֹרְפֵי תּוֹרָה, שהרי לא יצילם בשבת, וגורם לכך שיישרפו.

מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהָיָה כּוֹתֵב ברכות בְּצִידוֹן, בָּאוּ וְהוֹדִיעוּ אֶת רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, וְהָלַךְ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל לְבוּדְקוֹ אם אמת הדבר שכותב ברכות, כְּשֶׁהָיָה רבי ישמעאל עוֹלֶה בַּסּוּלָּם, הִרְגִּישׁ בּוֹ אותו אדם, נָטַל טוּמוֹס [–קבוצות קונטרסים] שֶׁל בְּרָכוֹת וְשִׁקְּעָן בְּסֵפֶל שֶׁל מַיִם כדי שימחקו ולא יראה רבי ישמעאל שכתב ברכות, וּבְלָשׁוֹן הַזֶּה אָמַר לוֹ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, גָּדוֹל עוֹנֶשׁ הָאַחֲרוֹן על כך שאיבדו בידים, מִן הָעוֹנֵשׁ הָרִאשׁוֹן על שכתב ברכות, שאף שגורם שיישרפו אם תיפול דליקה בשבת, אינו ודאי שיישרפו.

הגמרא מבררת האם מותר להציל כתבי הקודש שאינם כתובים בדיו אלא בצבע אחר: בְּעָא מִינֵּיהּ [–שאל] רֵישׁ גָּלוּתָא מֵרַבָּה בַּר רַב הוּנָא, כתבי הקודש שלא היו כתובים בדיו, אלא הָיוּ כְּתוּבִין בְּסַם – בצבע צהוב, וּבְסִיקְרָא – בצבע אדום, בְּקוֹמוּס – בשרף אילן, וּבְקַנְקַנְתּוֹם – בסם שצובעים בו מנעלים שחורים, והיו כתובים בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, מַצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵיקָה אוֹ אֵין מַצִּילִין.

הריש גלותא מבאר את הספק: תִּיבָּעֵי – יש להסתפק בזה לְמַאן דְּאָמַר – לרב חסדא שסובר שכתבי הקודש הכתובים בכל לשון מַצִּילִין, תִּיבָּעֵי לְמַאן דְּאָמַר – ויש להסתפק בזה לרב הונא שסובר שכתבי הקודש הכתובים בכל לשון אֵין מַצִּילִין. תִּיבָּעֵי לְמַאן דְּאָמַר אֵין מַצִּילִין, הָנֵי מִילֵּי – דין זה שאין מצילים, נאמר רק הֵיכָא דִּכְתִיבִי – במקרה שכתובים תַּרְגּוּם וּבְכָל לָשׁוֹן, אֲבָל הָכָא [–כאן] דִּכְתִיבִי בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, אף שאין זה כתוב בדיו מַצִּילִין, אוֹ דִּילְמָא – ואפשר לומר להיפך, אֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר שכתבי הקודש הכתובים בכל לשון מַצִּילִין, הָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דִּכְתִיבִי בְּדָיו – דין זה שמצילים נאמר רק באופן שהם כתובים בדיו, דְּמִיקַּיְּמִי – שמתקיים לזמן רב, לפיכך מצילים, אֲבָל הָכָא שכתוב בסם ובסיקרא, כֵּיוָן דְּלָא מִיקַּיְּמִי – שאין זה מתקיים בדיו, לֹא מצילים. אָמַר לֵיהּ רבה בר רב הונא, אֵין מַצִּילִין.

הריש גלותא מקשה על רבה בר רב הונא: וְהָא רַב הַמְנוּנָא תָּנָא – שנה ברייתא שמַצִּילִין את כתבי הקודש הכתובים שלא בדיו. אָמַר לֵיהּ רבה בר רב הונא, אִי תַּנְיָא – אם כתוב כך בפירוש בברייתא, תַּנְיָא – נלך אחרי הברייתא וחזור אני בי.

שואלת הגמרא: מַאי תַּנְיָא – היכן היא הברייתא שמצילין. משיבה הגמרא: אָמַר רַב אַשִּׁי, כִּדְתַנְיָא – כפי ששנינו בברייתא, אֵין חילוק בֵּין סְפָרִים לִמְגִילָּה [–מגילת אסתר], אֶלָּא שֶׁהַסְּפָרִים נִכְתָּבִים בְּכָל לָשׁוֹן, וּמְגִילָּה עַד שֶׁתְּהֵא כְּתוּבָה אַשּׁוּרִית [–לשון הקודש] עַל הַסֵּפֶר [–קלף] וּבְדָיו. מכך שהברייתא שונה שהחילוק בין ספרים למגילה הוא שמגילה נכתבת רק בדיו, משמע שספרים נכתבים אף בסם ובסיקרא, ואם כן ודאי שמצילין, שכן אם מותר לכתוב כך ניתנו אף לקרות בהם.

הגמרא מבררת האם מותר להציל ספר תורה שנמחק: בְּעָא מִינֵּיהּ רַב הוּנָא בַּר חִלּוּב [–שם אדם] מֵרַב נַחְמָן, סֵפֶר תּוֹרָה שנמחק או בלה, שֶׁאֵין בּוֹ לְלַקֵּט מכל הספר תורה שְׁמוֹנִים וְחָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת, כְּגוֹן פָּרָשַׁת וַיְהִי בִּנְסוֹעַ הָאָרוֹן (במדבר י לה-לו), שיש בה שמונים וחמש אותיות, ועל כן זהו שיעור לספר תורה שנמחק או בלה להיות עומד בקדושתו, ש'ויהי בנסוע' הוא ספר תורה לעצמו, מַצִּילִין אוֹתָהּ מִפְּנֵי הַדְּלֵיקָה אוֹ אֵין מַצִּילִין.

רב נחמן שואל את רב הונא בר חלוב, מדוע הוא מסתפק אם מצילים דווקא על ספר תורה שנמחק, ולא על פרשת 'ויהי' בנסוע הארון' עצמה שחסרה בה אות אחת: אָמַר לֵיהּ רב נחמן, וְתִיבְּעֵי לָךְ – ותסתפק לגבי פָּרָשַׁת וַיְהִי בִּנְסוֹעַ הָאָרוֹן גּוּפָהּ [–עצמה], אם נכתבה לבדה וחסרה בה אות אחת האם מותר להצילה. השיב לו רב הונא: הֵיכָא דְּחָסֵר – במקרה שחסר בפָּרָשַׁת וַיְהִי בִּנְסוֹעַ, לֹא קָמִיבַּעְיָא לִי – אין לי ספק שמותר להצילה, דְּכֵיוָן דְּאִית בֵּיהּ [–שיש בה] הַזְּכָרוֹת, אַף עַל גַּב דְּלֵית בֵּיהּ [–שאין בה] שְׁמוֹנִים וְחָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת מַצִּילִין. כִּי קָא מִיבַּעְיָא לִי – הספק שלי הוא, סֵפֶר שֶׁל תּוֹרָה שֶׁאֵין בּוֹ לְלַקֵּט שמונים וחמש אותיות ואין בו גם הזכרות, מַאי – האם מותר להצילו או לא. אָמַר לֵיהּ רב נחמן, אֵין מַצִּילִין.

רב הונא בר חלוב מקשה על רב נחמן: אִיתְּיבֵיהּ רב הונא בר חלוב לרב נחמן, שנינו בברייתא, תַּרְגּוּם שֶׁכְּתָבוֹ מִקְרָא – תיבות הכתובות בתורה ובנביאים בלשון ארמי שכתבן בלשון הקודש, וּמִקְרָא שֶׁכְּתָבוֹ תַּרְגּוּם – תיבות הכתובות בלשון הקודש שכתבן בלשון ארמי, וּכְתָב עִבְרִית – כתב של עבר הנהר שיש בו אותיות גדולות ואינו דומה לכתב אשורית, מַצִּילִין מִפְּנֵי הַדְּלֵיקָה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שמצילים תַּרְגּוּם שֶׁבְּעִזְרָא וְשֶׁבְּדָנִיאֵל וְשֶׁבַּדְּנַיאל, שכתבו תרגום בהלכתו. מבארת הגמרא את קושייתה: תַּרְגּוּם שֶׁבַּתּוֹרָה מַאי נִיהוּ – מה הוא, הרי הוא מה שכתוב בתורה (בראשית לא מז) 'יְגַר שָׂהֲדוּתָא' שהוא כתוב בתורה בלשון תרגום. ומבואר בברייתא שמצילים ספר תורה אף שכתוב בו רק 'יְגַר שָׂהֲדוּתָא', וְאַף עַל גַּב דְּלֵית בָּהּ שְׁמוֹנִים וְחָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת, וקשה על רב נחמן שאומר שאין מצילים ספר תורה שאין בו שמונים וחמש אותיות.

מתרצת הגמרא: כִּי תַּנְיָא הַהִיא – מה ששונה הברייתא שמצילים תרגום של תורה, היינו לְהַשְׁלִים למנין האותיות, שיש בו שמונים וחמש אותיות יחד עם התרגום, והתרגום מצטרף להשלים.

הגמרא מסתפקת האם מצילים רק כאשר השמונים וחמש אותיות כתובות יחד או אף אם הם מפוזרות: אִיבַּעְיָא לְהוּ, הָנֵי [–אלו] שְׁמוֹנִים וְחָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת שמותר להצילן מן הדליקה, האם דווקא כאשר הן מְכוּנָּסוֹת במקום אחד מותר להציל, אוֹ שמצילים אפילו אם הן מְפוּזָּרוֹת. רַב הוּנָא אָמַר, מצילין רק אם הן מְכוּנָּסוֹת. רַב חִסְדָּא אָמַר, מצילין אֲפִילּוּ מְפוּזָּרוֹת.

הגמרא מקשה על רב הונא: מֵיתִיבֵי, שנינו בברייתא, סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁכָּלָה אִם יֶשׁ בּוֹ לְלַקֵּט בכל הספר תורה שְׁמוֹנִים וְחָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת, כְּגוֹן פָּרָשַׁת וַיְהִי בִּנְסוֹעַ הָאָרוֹן, מַצִּילִין, וְאִם לָאו אֵין מַצִּילִין. ומכך שהברייתא שונה, אם יש בו 'ללקט', משמע שאף אם הן מפוזרות וצריכים ללקטן מצילים, וזו תְּיוּבְתָּא דְּרַב הוּנָא – פירכא על רב הונא שאמר שמצילים דווקא במכונסות.

רב חסדא מתרץ את הקושיא על רב הונא: תַּרְגְּמָהּ – העמיד וביאר רַב חִסְדָּא את הברייתא אַלִּיבָּא דְּרַב הוּנָא – לפי רב הונא ובשיטתו, מה שהברייתא אומרת שמצילים אף אם הן מפוזרות, הכוונה היא כְּתִיבוֹת מפוזרות, תיבה כאן ותיבה שם, אבל התיבה היא שלימה שיש בה את כל האותיות, ומצרפים למנין השמונים וחמש אותיות רק תיבות שלימות, ולא אותיות שאינן מצטרפות לתיבה שלימה, ורב הונא אמר שאין מצילים דווקא כאשר האותיות מפוזרות,

המשך בעמוד רטז

שֶׁאֵין זֶה מְקוֹמָהּ להיכתב כאן, אלא במקום אחר. רַבִּי אוֹמֵר, לֹא מִן הַשֵּׁם הוּא זֶה – אין זה הטעם של הסימניות, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁפרשת ויהי בנסוע סֵפֶר חָשׁוּב הוּא בִּפְנֵי עַצְמוֹ, ולכך יש לה סימניות למעלה ולמטה.

מבררת הגמרא: כְּמַאן אֲזִלָא [–כשיטת מי הולכת המימרא] הָא דְּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, על הכתוב (משלי ט א) 'חָכְמוֹת בָּנְתָה בֵּיתָהּ חָצְבָה עַמּוּדֶיהָ שִׁבְעָה', אֵלּוּ שִׁבְעָה סִפְרֵי תּוֹרָה, שהקדוש ברוך הוא בנה את העולם בחכמה, והוא חצב את עמודיו שהם שבעת ספרי התורה, כְּמַאן – כשיטת מי הוא, כְּרַבִּי, שפרשת ויהי בנסוע הוא ספר בפני עצמו, ולדבריו, ספר במדבר נחלק לשלשה ספרים, אחד קודם פרשת ויהי בנסוע, ואחד לאחר מכן, ופרשת ויהי בנסוע עצמה, ואם כן יש שבעה ספרי תורה.

הגמרא מבררת מיהו התנא החולק על רבי: מַאן תַּנָּא דְּפָלִיג עֲלֵיהּ דְּרַבִּי – מיהו התנא החולק על רבי. משיבה הגמרא: רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל הוּא, דְּתַנְיָא – ששנינו בברייתא, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, לעתיד לבוא עֲתִידָה פָּרָשָׁה זוֹ [–פרשת ויהי בנסוע] שֶׁתִּעָקֵר מִכָּאן וְתִכָּתֵב בִּמְקוֹמָהּ, וְלָמָּה כְּתָבָהּ כָּאן שלא במקומה, כְּדֵי לְהַפְסִיק בֵּין פּוּרְעָנוּת רִאשׁוֹנָה שכתובה קודם ויהי בנסוע, לְפוּרְעָנוּת שְׁנִיָּה שכתובה לאחר מכן. ועל כן לעתיד לבוא כאשר יצר הרע יהיה בטל ופורענויות בטלות, ולא ידאגו מהפורענות, תיכתב במקומה.

הגמרא מבארת מה הם פורענויות אלו. שואלת הגמרא: פּוּרְעָנוּת שְׁנִיָּה מַאי הִיא. משיבה הגמרא: שנאמר לאחר פרשת ויהי בנסוע (במדבר יא א) 'וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאֹנְנִים רַע בְּאָזְנֵי ה', שבני ישראל התלוננו, אוי לנו כמה עייפנו בדרך הזו שלשה ימים, שלא נחנו מעינוי הדרך. ממשיכה הגמרא ומבארת את הפורענות הראשונה: פּוּרְעָנוּת רִאשׁוֹנָה היא מה שנאמר (שם י לג) 'וַיִּסְעוּ מֵהַר ה'', וְאָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, שהפירוש הוא 'שֶׁפָּרוּ מֵאַחֲרֵי ה'', והיינו, שבתוך שלשה ימים לתחילת מסעם התאוו האספסוף תאוה והתרעמו על שאין להם בשר, כדי למרוד בה'.

שואלת הגמרא: וְהֵיכָן מְקוֹמָהּ של פרשת ויהי בנסוע. משיבה הגמרא: אָמַר רַב אַשִׁי, בַּדְּגָלִים שנאמרו בפרשת במדבר.

הגמרא דנה האם מצילים מהדליקה את הקלף החלק של הספר תורה שאינו כתוב: אִיבַּעְיָא לְהוּ, הַגְּלְיוֹנִין – מקום החלק [שאינו כתוב] בקלף שֶׁל סֵפֶר תּוֹרָה, מַצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵיקָה אוֹ אֵין מַצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵיקָה.

הגמרא מנסה לפשוט את הספק מברייתא: תָּא שְׁמַע, שנינו בברייתא, סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁבָּלָה, אִם יֵשׁ בּוֹ לְלַקֵּט שְׁמוֹנִים וְחָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת מכל הספר תורה, שהוא שיעור לספר תורה שנמחק או בלה להיות עומד בקדושתו, כְּגוֹן פָּרָשַׁת וַיְהִי בִּנְסוֹעַ הָאָרוֹן שיש בה שמונים וחמש אותיות, והוא ספר לעצמו, מַצִּילִין, וְאִם לָאו אֵין מַצִּילִין. ויש לשאול, אַמַּאי – מדוע כשאין בו שמונים וחמש אותיות אין מצילים, תִּיפּוּק לֵיהּ – הלא גם בלא שכתובים בו שמונים וחמש אותיות, שיהא ניתן להציל מִשּׁוּם גְּלִיּוֹן דִּידֵיהּ – מחמת הקלף עצמו, אלא ודאי יש להוכיח שאין מצילים את הגליון של הספר תורה.

דוחה הגמרא: כָּלָה שָׁאנֵי – ספר תורה שבלה דינו שונה, שמאחר והגליון בלה אף קדושתו בטלה, ורק כאשר הכתב נמחק והגליון קיים יש להסתפק אם מצילים את הגליון.

הגמרא מנסה לפשוט מברייתא אחרת: תָּא שְׁמַע, סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁנִּמְחַק, אִם יֵשׁ בּוֹ לְלַקֵּט שְׁמוֹנִים וְחָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת, כְּגוֹן פָּרָשַׁת וַיְהִי בִּנְסוֹעַ הָאָרוֹן מַצִּילִין, וְאִם לָאו אֵין מַצִּילִין. ויש לשאול, אַמַּאי – מדוע כשאין בו שמונים וחמש אותיות אין מצילים, תִּיפּוּק לֵיהּ – הלא גם בלא שכתובים בו שמונים וחמש אותיות, שיהא ניתן להציל מִשּׁוּם גְּלִיּוֹן דִּידֵיהּ – מחמת הקלף עצמו, אלא ודאי יש להוכיח שאין מצילים גליון של ספר תורה.

דוחה הגמרא: הקלף שתחת מְקוֹם הַכְּתָב שנמחק, לֹא קָמִיבַּעְיָא לִי – אין לי ספק בכך, שודאי אין מצילים, משום דְּכִי קָדוֹשׁ מקום הכתב מתחילתו, אינו קדוש לשם גליון חלק, אלא אַגַּב כְּתָב הוּא דְּקָדוֹשׁ, אָזַל כְּתָב אָזְלָא לָהּ קְדוּשָׁתֵיהּ – וכשנמחק הכתב פקעה קדושת הקלף, וכִי קָמִיבַּעְיָא לִי – והספק שלי הוא רק על הקלף שֶׁל מַעְלָה וְשֶׁל מַטָּה מהכתב, וְשֶׁבֵּין פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה, ועל הקלף שֶׁבֵּין דַּף לְדַף – בין עמוד לעמוד, וכן על הקלף שֶׁבִּתְחִלַּת הַסֵּפֶר וְשֶׁבְּסוֹף הַסֵּפֶר, שמתחילתו הוא קדוש לשם גליון חלק, וכאשר נמחק הכתב יש להסתפק אם נשאר בקדושתו.

שואלת שוב הגמרא: וְתִיפּוּק לֵיהּ מִשּׁוּם הַהוּא – הלא גם אם אין בו שמונים וחמש אותיות שיהא ניתן להציל משום הקלף של מעלה ומטה ובין דף לדף, ומכך שהברייתא אומרת, שרק אם יש בו שמונים וחמש אותיות מצילים, מוכח שאין מצילים את הגליון החלק. דוחה הגמרא: בברייתא מדובר בספר תורה דְּגָנֵיז וְשָׁדֵי – שנחתך הקלף מסביב ולא נשתייר בו אלא מקום הכתב שנמחק.

הגמרא מנסה לפשוט את הספק ממשנה: תָּא שְׁמַע, שנינו במשנה (ידים פ"ג מ"ד) הַגְּלְיוֹנִין החלקים שֶׁל מַעְלָה וְשֶׁל מַטָּה, שֶׁבֵּין פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה, שֶׁבֵּין דַּף לְדַף, שֶׁבִּתְחִלַּת הַסֵּפֶר, שֶׁבְּסוֹף הַסֵּפֶר, אם נגע בהם מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם, ואם נוגע אחר כך בתרומה פוסל אותה. הרי שגם הגליונים יש להם קדושת הספר, שגזרו עליהם טומאת הידים. דוחה הגמרא: דִּילְמָא אַגַּב סֵפֶר תּוֹרָה שָׁאנִי – שמא כאן זה שונה מפני שהכתב עדיין קיים שלא נמחק, ואגב הספר תורה יש קדושה אף לגליונים כספר תורה, אבל הספק שלנו הוא באופן שנמחק הכתב, ואין כאן קדושה אלא מחמת הגליונים ששימשו לספר בעודו קיים.

הגמרא מנסה לפשוט את הספק מברייתא: תָּא שְׁמַע, שנינו בברייתא (תוספתא פי"ד ה"ד) הַגִּילְיוֹנִין החלקים, וְסִפְרֵי מִינִין – תורה נביאים וכתובים שכתבום משומדים לעבודה זרה בכתב אשורית ובלשון הקודש, אֵין מַצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵיקָה, שודאי כתבום לשם עבודה זרה, אֶלָּא נִשְׂרָפִין בִּמְקוֹמָן הֵן וְאֵזְכְּרוֹתֵיהֶן. מוכיחה הגמרא: מַאי – מה היא כוונת הברייתא לומר הגליונים, לָאו – האם אין הכוונה לגְּלְיוֹנִין דְּסֵפֶר תּוֹרָה שכתבו אדם כשר [שאינו מין] ונמחק הכתב, ויש גליונים למעלה ולמטה ובין דף לדף, ומבואר בברייתא שאין מצילים. דוחה הגמרא: לֹא – אין כוונת הברייתא לגליונים של ספר תורה, אלא מה שאומרת הברייתא 'גליונים' הכוונה לגְּלְיוֹנִין דְּסִפְרֵי מִינִין – לגליונים של ספרי תורה שכתבו מינים שאותם אין מצילים, אבל גליונים של ספר תורה שכתבו אדם כשר מצילים.

הגמרא מקשה על התירוץ שהכוונה לגליונים של ספרי מינים: הַשְׁתָּא – ומעתה אם כוונת הברייתא לגליונים של ספרי מינים, יש לתמוה, אם סִפְרֵי מִינִין גּוּפֵיהוּ [–עצמם] אֵין מַצִּילִין, כמבואר בברייתא, גִּלְיוֹנִין של ספרי מינים מַבָּעְיָא – האם צריך לומר שאין מצילים. מתרצת הגמרא: הָכִי קָאָמַר – כך כוונת הברייתא, וְסִפְרֵי מִינִין הֲרֵי הֵן כְּגִלְיוֹנִים – כקלפים חלקים שלא נכתב בהם מעולם, ואין מצילים אותם. ונמצא אם כן שדברי הברייתא אמורים רק לגבי ספרי מינים ולא ניתן לפשוט את הספק על גליוני ספר תורה.

הגמרא מביאה את הברייתא שהובאה לעיל בשלמותה: גּוּפָא, הַגִּלְיוֹנִים וְסִפְרֵי מִינִין אֵין מַצִּילִין אוֹתָם מִפְּנֵי הַדְּלֵיקָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, כַּחוֹל, קוֹדֵר אֶת הָאַזְכָּרוֹת שֶׁבָּהֶן – חותך את הקלף במקומות שמוזכר בהם שם השם, וְגוֹנְזָן, וְהַשְּׁאָר שׁוֹרְפָן. אָמַר רַבִּי טַרְפוֹן, אֲקַפַּח [–אקבור] אֶת בָּנַי, כלומר, נשבע אני בחיי בני, שֶׁאִם יָבֹאוּ לְיָדֵי ספרי מינים, שֶׁאֲנִי אֶשְׁרוֹף אוֹתָם וְאֶת הָאַזְכָּרוֹת שֶׁבָּהֶן, שֶׁאֲפִילּוּ אָדָם רוֹדֵף אַחֲרַיִּי לְהוֹרְגוֹ וְנָחָשׁ רָץ לְהַכִּישׁוֹ נִכְנָס לְבֵית עֲבוֹדָה זָרָה להינצל, וְאֵין נִכְנָס לְבָתֵּיהֶן שֶׁל אֵלּוּ המינים, שֶׁהֵלְּלוּ המינים מַכְעִיסִין את הבורא וְכוֹפְרִין בו, וְהֵלְּלוּ נכרים העובדים עבודה זרה, אֵין מַכְעִיסִין וְכוֹפְרִין, שהרי כך גדלו וכך לימדום אבותיהם, ולכך המינים יותר גרועים מהנכרים, וַעֲלֵיהֶן [–על המינים] הַכָּתוּב אוֹמֵר (ישעיה נז ח) '[וְ]אַחַר הַדֶּלֶת וְהַמְּזוּזָה שַׂמְתָּ זִכְרוֹנֵךְ', שהם זוכרים את הבורא, ומשליכים זכרונם אחרי הדלת. אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, קַל וָחוֹמֶר, וּמָה לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ לבדוק אשת איש שלא זנתה תחת בעלה כדי לעשות שלום בין איש לאשתו, אָמְרָה תּוֹרָה שְׁמִי שֶׁנִּכְתַּב בִּקְדוּשָׁה יִמָּחֶה עַל הַמַּיִם, שהכהן כותב את פרשת

המשך בעמוד עו

רש"י

שֶׁאֵין זֶה מְקוֹמָהּ. שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לְכָאן, דְּלָאו בַּהֲלִיכוֹת מַסָּעוֹת מִשְּׁתֵּעֵי לְעֵיל מִינָּהּ, אֶלָּא בְּדַרְגָּלִים הֶיְתָה רְאוּיָה לִיכָּתֵב, בְּפָרָשַׁת בְּמִדְבַּר סִינַי: לֹא מִן הַשֵּׁם הוּא זֶה. לֹא זֶה הַשֵּׁם שֶׁל טַעֲמֵי הַסִּימָנִיּוֹת, דִּמְקוֹמָהּ הוּא, דְּפָרָשָׁה זוֹ בְּתְחִלַּת מַסָּע שֶׁנָּסְעוּ מֵהַר סִינַי אֵירֵי, כְּדִכְתִיב לְעֵיל מִינֵּיהּ "וַיְהִי בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית בְּעֶשְׂרִים לַחֹדֶשׁ נַעֲלָה הֶעָנָן" וגו': ז' **סִפְרֵי תּוֹרָה.** דְּפָרָשָׁה זוֹ סֵפֶר לְעַצְמוֹ, נִמְצָא שֶׁלְּמַעְלָה סֵפֶר לְעַצְמוֹ וְשֶׁלְּמַטָּה סֵפֶר לְעַצְמוֹ, הוֹאִיל וְזֶה מְקוֹמָהּ, נִמְצָא סֵפֶר "וַיְדַבֵּר" נֶחְלָק לְג' סְפָרִים: **עֲתִידָה פָּרָשָׁה** זוֹ. לֶעָתִיד, שֶׁיְּהוּ כָּל הַפּוּרְעָנִיּוֹת בְּטֵלִין, וְלֹא יִדְאֲגוּ לְפוּרְעָנוּת, וְיֵצֶר הָרָע בָּטֵל: **מֵאַחֲרֵי** ה'. בְּתוֹךְ ג' יָמִים לְמִסְעָם הִתְאַוּ הָאֲסַפְסוּף תַּאֲוָה לְהִתְרַעֵם עַל הַבָּשָׂר כְּדֵי לִמְרוֹד בְּהַקב"ה: **הַגְּלִיּוֹנִין.** קְלָפִים חֲלָקִים. וְקֹס"ד הֶשְׁתָּא דִּבְכָל צְדָדִין שֶׁיְּהוּ חֲלָקִים קָמִיבָּעְיָא לֵיהּ, כְּגוֹן חֶלֶק שֶׁלְּמַעְלָה וְשֶׁלְּמַטָּה, וְשֶׁנִּמְחַק כְּתָבוֹ וְנַעֲשָׂה חֶלְקָן: **בְּלָה שָׁאנֵי.** דְּכֵיוָן שֶׁבָּלָה – אַף הַגְּלִיּוֹן בָּטֵל, וְכִי מִיבַּעְיָא לֵיהּ – שֶׁהַגְּלִיּוֹנִין קַיָּימִים, אֶלָּא שֶׁהַכְּתָב הָלַךְ: וְתִיפּוֹק לֵיהּ מִשּׁוּם גְּלִיּוֹן דִּידֵיהּ. דְּהַיְינוּ כָּל הַסֵּפֶר תּוֹרָה: **מְקוֹם הַכְּתָב.** שֶׁנִּמְחַק: **לָא מִבַּעְיָא** לִי. דְּוַדַּאי מִיגְּרַע גְּרַע, דְּכִי קָדֵישׁ מַעִיקָּרָא – לָאו לְשֵׁם גְּלִיּוֹן חֶלֶק קָדֵישׁ, אֶלָּא אַדַּעְתָּא דִּכְתָב. וְכֵיוָן דְּאָזַל לֵיהּ כְּתָב – פְּקַע מִקְדּוּשָׁתֵיהּ: **שֶׁל מַעְלָה וּמַטָּה.** דְּמִתְחִלָּה לְשֵׁם חֶלֶק קָדֵישׁ, וְהַשְׁתָּא כְּשֶׁנִּמְחַק כְּתָב הַסֵּפֶר – נָמֵי חֶלֶק הוּא: ה"ג: **וְתִיפּוֹק** לֵיהּ **מִשּׁוּם הַהוּא** דְּגַיֵּיז וּשְׁדִי. וְהָכִי פֵּירוּשָׁא: וְתִיפּוֹק לִי, דְּאע"ג דְּאִין בּוֹ כְּדֵי לְלַקֵּט פ"ה אוֹתִיּוֹת הָוָה לֵיהּ לְמִיתְנֵי בְּבָרַיְיתָא "מִצִּילִין" – מִשּׁוּם הַהוּא רֵיוּחַ שֶׁל מַעְלָה וּמַטָּה, אֶלָּא לָאו פְּשׁוּט מִינֵּיהּ – דְּאִין מִצִּילִין! וּמִשֵּׁנִי: דְּגַיֵּיז וּשְׁדִי – שֶׁנֶּחְתְּכוּ הַגְּלִיּוֹנִים, וְלֹא נִשְׁתַּיֵּיר בּוֹ אֶלָּא מְקוֹם הַכְּתָב: **שֶׁבְּתְחִלַּת הַסֵּפֶר** וְשֶׁבְּסוֹף הַסֵּפֶר. שֶׁבּוּלָּן הָיוּ כְּתוּבִין בִּמְגִילָה בְּס"ת, וְאָמְרִי" בב"ב בְּפ"ק (דף יג:): רֹאשׁוֹ כְּדֵי לָגוֹל עָמוּד, סוֹפוֹ כְּדֵי לָגוֹל הֶיקֵּף, לְהַקִּיף כָּל הַחֲרָךְ: **מְטַמֵּא אֶת הַיָּדַיִם.** אִם נָגַע בּוֹ וְנָגַע בְּתְרוּמָה פּוֹסְלָהּ, דְּמִגְּזֵירַת י"ח דָּבָר הִיא (לעיל דף יד.): **דִּילְמָא אַגַּב** ס"ת. שֶׁלֹּא נִמְחַק כְּתָב הַסֵּפֶר, אֶלָּא כּוּלּוֹ קַיָּים, וְזֶה נָגַע בַּגְּלִיּוֹנִים. וְכִי מִבַּעְיָא לָן – בְּנִמְחַק הַסֵּפֶר, וְאֵין כָּאן קְדוּשָׁה אֶלָּא מִשּׁוּם גְּלִיּוֹן שֶׁשִּׁמְּשׁוֹ בְּעוֹדוֹ קַיָּים: **סִפְרֵי** מִינִין. מִשְּׁרָתִים לְע"ז, וְכְתָבוּ לְהֶן תּוֹרָה נְבִיאִים כְּתוּבִים כְּתָב אַשּׁוּרִית וּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ; **וְסִפְרֵי** הַמִּינִין **גּוּפֵיהוּ מַצִּילִין.** בְּתַמְיָה: **סִפְרֵי** הַמִּינִין הָרֵי הֵן **בְּגְלִיּוֹנִים.** כְּקְלָפִים חֲלָקִים, שֶׁלֹּא נִכְתַּב בָּהֶם מֵעוֹלָם: קוֹדֵר. חוֹתֵךְ חֲתִיכוֹת הַקְּלָף, מְקוֹם הַשֵּׁם: **שֶׁאֲפִי'** רוֹדֵף אָדָם לְהוֹרְגוֹ. עַל עַצְמוֹ קָאָמַר: שֶׁהַלָּלוּ. גּוֹיִם הָעוֹבְדִים ע"ז אֵין אֵינָן מַכִּירִין, שֶׁהָרֵי בְּכָךְ גָּדְלוּ, וְכָךְ לִמְדוּם אֲבוֹתָם: **וְאַחַר** הַדֶּלֶת וְהַמְּזוּזָה שִׁמְתָּ זִכְרוֹנֶךָ. זִכָּרוֹן הוּא בְּיָדֶךָ וְאֵינָהּ שִׁבְחָה לְךָ, אֶלָּא שֶׁהִשְׁלַכְתָּ אוֹתִי אַחֲרֵי הַדֶּלֶת: **כָּךְ אֵין מַצִּילִין אוֹתָן.** אַפִּי' בְּחוֹל: **דְּבֵי אַבִּידָן.** סְפָרִים שֶׁכְּתָבוּ לָהֶם הַמִּינִין לְהִתְעַוְּבֵר עִם יִשְׂרָאֵל. וּמְקוֹם שֶׁמִּתְעַוְּבְּרִים שָׁם קָרֵי לֵיהּ בֵּי אַבִּידָן: **אֵין וְלָא.** דִּימְנִין אָמַר לֵיהּ אֵין, וְדִימְנִין א"ל לָא: **לְבֵי נִצְרְפֵי.** ע"ז, וְכָךְ שְׁמָהּ: **אַמְרֵי** לֵיהּ **נִיעַקְרֵיהּ** קָשֶׁה לִי דּוּכְתֵּיהּ. שֶׁתְּהֵא שָׁם גּוּמְּא. אִי נָמֵי: נִסִּיתִיו, וְקָשֶׁה לִי רֵיחוֹ. וְכָל זֶה שֶׁהָיוּ מִתְיָרְאִין רַב וְרָבָא מִלֶּכֶת לְבֵי אַבִּידָן, שֶׁמָּא מִתּוֹךְ שֶׁיִּתְעַוְּבְּרוּ יַעַמְדוּ עֲלֵיהֶם וְיַהֲרְגוּם: **מִינַּיְיהוּ אֲנָא.** מִכִּירֵי הֶם: **פִּילוֹסוֹפָא.** מִין: דהוה

תוספות

פּוּרְעָנוּת ראשונה ויסעו וא"ר חנינא שסרו מאחרי השם. פי' בקונטרס: שמאז התחילו לשאול בשר. ואומר ר"י: דאין נ"ל כן, אלא פורענות ראשונה כדאמר במדרש (ילמדנו) "ויסעו" – שנסעו מהר סיני דרך שלשת ימים, כתינוק היוצא מבית הספר\ שבורח לו והולך לו. כך היו בורחים מהר סיני דרך שלשת ימים לפי שלמדו הרבה תורה בסיני אמר הקב"ה נסמוך פורענות לפורענות, לאו, אלא נפסוק פרשת ויהי בנסוע הארון: **ספרי** מינין כו' א"ר טרפון כו'. אומר ר"י: דמיירי בנמצאו ביד מינין. דאי כתבן מין – הא אמר בפרק "השולח" (גיטין דף מה:): נמצא ביד מין – יגנז, כתבו מין – ישרף. ודוחק לומר דאתי כר"ט, ודלא כרבנן ורבי יוסי: **כך** אין מצילין אותן לא מן המים כו'. דלא תימא דוקא מן הדליקה אין מצילין, משום דאי שרית ליה אתי לבבויי, אלא: אפילו היכא דליכא למיגזר מידי – אסור לטלטלן ולהוציאן. והך סיפא כרבנן, דלרבי טרפון לא איצטריך: **פילוסופא.** מין בדפי' בקונטרס. ורבינו שמע [מיהודי אחד שבא מארץ יון ואמר] דבלשון יון פלוסופוס הוא דוד החכמה. ואית דגרסי פילא סבא, והוא לשון לצון שחוק כדאמר באיכה רבתי "דפלי ביהודאי" פירוש: ששחק ונתלוצץ:

ושמואל

שֶׁאֵין זֶה מְקוֹמָהּ. רַ' אוֹמֵר: לֹא מִן הַשֵּׁם הוּא זֶה, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁסֵּפֶר הָשׁוּב הוּא בִּפְנֵי עַצְמוֹ. כְּמַאן אָזְלָא הָא דְּא"ר שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן א"ר יוֹנָתָן: "חָצְבָה עַמּוּדֶיהָ שִׁבְעָה" – אֵלּוּ שִׁבְעָה סִפְרֵי תּוֹרָה. כְּמַאן – כְּרַ'. מַאן תַּנָּא דְּפִלִיג עֲלֵיהּ דְּרַ' – רַשְׁבַּ"ג הוּא, דְּתַנְיָא, רַשְׁבַּ"ג אוֹמֵר: עֲתִידָה פָּרָשָׁה זוֹ שֶׁתֵּיעָקֵר מִכָּאן וְתִכָּתֵב בִּמְקוֹמָהּ. וְלָמָּה כְּתָבָהּ כָּאן – כְּדֵי לְהַפְסִיק בֵּין פּוּרְעָנוּת רִאשׁוֹנָה לְפוּרְעָנוּת שְׁנִיָּה. פּוּרְעָנוּת שְׁנִיָּה מַאי הִיא? "וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאֹנְנִים". פּוּרְעָנוּת רִאשׁוֹנָה – "וַיִּסְעוּ מֵהַר ה'"; וְא"ר חָמָא בְּרַ' חֲנִינָא: שֶׁפָּרוּ מֵאַחֲרֵי ה'. וְהֵיכָן מְקוֹמָהּ? אָמַר רַב אַשִׁי: בִּדְגָלִים. אִיבַּעְיָא לְהוּ: הַגְּלִיּוֹנִין שֶׁל ס"ת מַצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵיקָה, אוֹ אֵין מַצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵיקָה? ת"ש: ס"ת שֶׁבָּלָה, אִם יֵשׁ בּוֹ לְלַקֵּט שְׁמוֹנִים וְחָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת, כְּגוֹן פָּרָשַׁת "וַיְהִי בִּנְסוֹעַ הָאָרוֹן" – מַצִּילִין, וְאִם לָאו – אֵין מַצִּילִין. וְאַמַּאי? תֵּיפּוֹק לֵיהּ מִשּׁוּם גְּלִיּוֹן דִּידֵיהּ! בָּלָה שָׁאנֵי. ת"ש: ס"ת שֶׁנִּמְחַק, אִם יֵשׁ בּוֹ לְלַקֵּט שְׁמוֹנִים וְחָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת, כְּגוֹן פָּרָשַׁת "וַיְהִי בִּנְסוֹעַ הָאָרוֹן" – מַצִּילִין, וְאִם לָאו – אֵין מַצִּילִין. וְאַמַּאי? תֵּיפּוֹק לֵיהּ מִשּׁוּם גְּלִיּוֹן דִּידֵיהּ! מְקוֹם הַכְּתָב לָא קָמִיבָּעְיָא לִי, דְּכִי קָדוֹשׁ – אַגַּב כְּתָב הוּא דְּקָדוֹשׁ, אֲזַל כְּתָב – אָזְלָא לָהּ קְדוּשָׁתֵיהּ. כִּי קָמִיבָּעְיָא לִי – שֶׁל מַעְלָה וְשֶׁל מַטָּה, שֶׁבֵּין פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה, שֶׁבֵּין דַּף לְדַף, שֶׁבִּתְחִלַּת הַסֵּפֶר שֶׁבְּסוֹף הַסֵּפֶר. וְתֵיפּוֹק לֵיהּ מִשּׁוּם הַהוּא! דְּגַיֵּיז וּשְׁדִי. ת"ש: הַגְּלִיּוֹנִין שֶׁל מַעְלָה וְשֶׁל מַטָּה, שֶׁבֵּין פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה, שֶׁבֵּין דַּף לְדַף, שֶׁבִּתְחִלַּת הַסֵּפֶר שֶׁבְּסוֹף הַסֵּפֶר – מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם. דִּילְמָא – אַגַּב ס"ת שֶׁאנִי. ת"ש: הַגְּלִיּוֹנִין וְסִפְרֵי מִינִין אֵין מַצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵיקָה, אֶלָּא נִשְׂרָפִין בִּמְקוֹמָן הֵן וְאִזְכְּרוֹתֵיהֶן. מַאי לָאו – גְּלִיּוֹנִין דְּסֵפֶר תּוֹרָה? לָא, גְּלִיּוֹנִין דְּסִפְרֵי מִינִין. הָשְׁתָּא סִפְרֵי מִינִין גּוּפֵיהוּ אֵין מַצִּילִין, גְּלִיּוֹנִין מִבַּעְיָא?! הָכִי קָאָמַר: וְסִפְרֵי מִינִין הָרֵי הֵן כְּגְלִיּוֹנִים. גּוּפָא, הַגְּלִיּוֹנִים וְסִפְרֵי מִינִין אֵין מַצִּילִין אוֹתָם מִפְּנֵי הַדְּלֵיקָה, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: בַּחוֹל קוֹדֵר אֶת הָאִזְכְּרוֹת שֶׁבָּהֶן וְגוֹנְזָן, וְהַשְּׁאָר שׁוֹרְפָן. א"ר טַרְפוֹן: אֲקַפֵּח אֶת בָּנַי, שֶׁאִם יָבֹאוּ לְיָדֵי שֶׁאֲנִי אֶשְׂרוֹף אוֹתָם וְאֶת הָאִזְכְּרוֹת שֶׁבָּהֶן, שֶׁאֲפִי' אָדָם רוֹדֵף אַחֲרָיו לְהוֹרְגוֹ, וְנָחַשׁ רָץ לְהַכִּישׁוֹ – נִכְנָס לְבֵית ע"ז, וְאֵין נִכְנָס לְבָתֵּיהֶן שֶׁל אֵלּוּ. שֶׁהַלָּלוּ מַכִּירִין וְכוֹפְרִין, וְהַלָּלוּ – אֵין מַכִּירִין וְכוֹפְרִין. וַעֲלֵיהֶן הַכָּתוּב אוֹמֵר " אַחַר הַדֶּלֶת וְהַמְּזוּזָה שַׂמְתָּ זִכְרוֹנֶךָ". א"ר יִשְׁמָעֵאל: ק"ו, וּמַה לַּעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ אָמְרָה תּוֹרָה: שְׁמִי שֶׁנִּכְתַּב בִּקְדוּשָׁה יִמָּחֶה עַל הַמַּיִם. הַלָּלוּ שֶׁמַּטִּילִין קִנְאָה וְאֵיבָה וְתַחֲרוּת בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶן שֶׁבַּשָּׁמַיִם – עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, וַעֲלֵיהֶם אָמַר דָּוִד "הֲלֹא מְשַׂנְאֶיךָ ה' אֶשְׂנָא וּבְתִקּוּמְמֶיךָ אֶתְקוֹטָט תַּכְלִית שִׂנְאָה שְׂנֵאוּתִים לְאוֹיְבִים הָיוּ לִי". וּכְשֵׁם שֶׁאֵין מַצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵיקָה, כָּךְ אֵין מַצִּילִין אוֹתָן לֹא מִן הַמַּפּוֹלֶת וְלֹא מִן הַמַּיִם וְלֹא מִדָּבָר הַמְאַבְּדָן. בָּעֵי מִינֵּיהּ יוֹסֵף בַּר חָנִין מֵרַ' אַבָּהוּ: הָנֵי סִפְרֵי דְּבֵי אַבִּידָן, מַצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵיקָה אוֹ אֵין מַצִּילִין? אִין וְלָאו וְרַפְיָא בִּידֵיהּ. רַב לָא אָזֵיל לְבֵי אַבִּידָן, וְכ"ש לְבֵי נִצְרְפֵי. שְׁמוּאֵל, לְבֵי נִצְרְפֵי – לָא אָזֵיל, לְבֵי אַבִּידָן – אָזֵיל. אֲמַרוּ לֵיהּ לְרָבָא: מ"ט לָא אָתֵית לְבֵי אַבִּידָן? אָמַר לְהוּ: דִּיקְלָא פְּלַנְיָא אִיכָּא בְּאוֹרְחָא, וּקְשֵׁי לִי. נִיעַקְרֵיהּ! דּוּכְתֵּיהּ קְשֵׁי לִי. מָר בַּר יוֹסֵף אָמַר: אֲנָא מִינַּיְיהוּ אֲנָא, וְלָא מִסְתַּפֵּינָא מִינַּיְיהוּ. זִימְנָא חֲדָא אֲזֵיל, בָּעוּ לְסַכּוֹנֵיהּ. רַבִּי מֵאִיר הָוָה קָרֵי לֵיהּ אָוֵון גְּלִיוֹן, רַ' יוֹחָנָן הָוָה קָרֵי לֵיהּ עָוֹון גְּלִיוֹן. אִימָּא שָׁלוֹם דְּבִיתְהוּ דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אַחֲתֵיהּ דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל הֲוַאי. הָוָה הַהוּא פִּילוֹסוֹפָא בְּשַׁבְבוּתֵיהּ דהוה

ושמואל דאמר כר' נחמיה. ולא פליג אדרב, דשפיר מודה דלמתני' דמפרש טעמא מפני ביטול בית המדרש קורין שלא בזמן בית המדרש. אלא בא לומר דר' נחמיה פליג עלה דמתני':

וכ"ש בשטרי הדיוטות. פירש בקונטרס: איגרות. ותימה; דנהגו העולם לקרות בכתב ואיגרות השלוחים ממקום למקום, ולטלטלן ודאי שרי דהא ראויין לצור ע"פ צלוחית. ונראה לר"י: דלא קרי שטרי הדיוטות אלא שטרי חובות וכיוצא בהן, אבל איגרות – שרי, דפעמים שיש בהן פקוח נפש. ואפי' יודע שאין בו פקוח נפש מתיר ר"ת, דלא הוי שטרי הדיוטות – כיון שאין צריך למה שכתוב בה, לפי שיודע מה שבאיגרות. ואם אינו יודע – שמא יש בו צורך גדול, או פקוח נפש – ושרי. וכ"מ בירושלמי, דקאמר: מפני מה אין קורין בכתבי הקדש – מפני שטרי הדיוטות. שאם אתה אומר לו שהוא מותר, אף הוא אומר: מה בכך אם אתעסק בשטרותי. משמע דווקא כעין חובות ושטרות קאמר. וכן פי' רש"י לקמן, גבי גזירה שלא יקרא בשטרי הדיוטות. דבשטרי מקח וממכר קאמר. וכן הגיה בפי' כתב ידו. ומיהו, אותן מלחמות הכתובין בלע"ז – נראה לרבינו יהודה דאסור לעיין בהן, דלא גרע מהא דתניא בפ' "שואל" (לקמן קמט.): כתב שתחת הצורה והדיוקנאות אסור לקרות בהן בשבת. ואפי' בחול לא ידע ר"י מי התיר, דהו"ל כמושב לצים:

פליגי בטלטול כו'. פי': אחר שנפשט כל העור פליגי, דרבנן שרו לטלטל – שעדיין צריך לבשר שלא יתלכלך, ור' ישמעאל אסר. אבל כשאינו מופשט אלא עד החזה – שרי לכ"ע לטלטל, כדמוכח בסמוך. ואע"ג דר' ישמעאל לא שרי להפשיט אלא עד החזה, מ"מ פליגי במופשט כולו, כגון שעבר והפשיט. אי נמי – בתמידים ומוספים, דמותר להפשיטן: הכא

דַּהֲוָה שָׁקֵיל שְׁמָא דְּלָא מְקַבֵּל שׁוּחֲדָא. הָיָה מוֹצִיא עָלָיו שֵׁם שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל שׁוֹחַד מִבַּעֲלֵי דִּינִין הַבָּאִין לְפָנָיו, וְהָיָה מְקַבְּלוֹ בַּסֵּתֶר: **א"ל.** פִּילוֹסוֹפָא לְר"ג מִיּוֹמָא דְּגִלְיָתוּן כו': **שְׁפִילִית.** כָּל סוֹף הַדָּבָר הוּא תַּחְתִּית שֶׁלּוֹ, וְשַׁיָּיךְ לְמֵימַר "שְׁפִילִית לְסִרְפִּיפָה": **נְהוֹר נְהוֹרֵךְ כִּשְׁרָגָא.** הַנְהֵר אוֹרֵךְ כִּשְׁרָגָא, רַמְזָה שֶׁנִּתְּנָה לוֹ מְנוֹרָה בְּשׁוֹחַד: **אֲמַר לוֹ ר"ג אֲתָא חֲמָרָא וּבְטְשָׁא.** דְּחָפְתּוּ לָאָרֶץ, כְּלוֹמַר: אֲנִי נִצַּחְתִּי בְּשׁוֹחַד. וְהַכֹּל בְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ הַמִּתְאַסְּפִים שָׁם נִבְלוּתוֹ, וּמִי הוּא:) **בִּזְמַן בֵּית הַמִּדְרָשׁ.** קוֹדֶם אֲכִילָה הָיוּ דּוֹרְשִׁים: **שֶׁלֹּא בִּזְמַן בֵּית הַמִּדְרָשׁ.** לְאַחַר אֲכִילָה לֹא דָּרְשׁוּ, מִשּׁוּם שִׁכְרוּת: **פִּסְקֵי סִדְרָא בִּכְתוּבִים.** וְהָיוּ רַגִּילִים לִקְרֹא בְּבַהמ"ד פָּרָשָׁה בִּכְתוּבִים): **בְּמָקוֹם בהמ"ד.** שֶׁהֶחֱכָם דּוֹרֵשׁ. דְּהַיְינוּ בְּבהמ"ד, אֲבָל בְּעֲלִמָא – קוֹרִין: **בֵּין בְּמָקוֹם בהמ"ד כו' בִּזְמַן בהמ"ד אֵין קוֹרִין.** לְפִי שֶׁמְּבַטְּלוֹ מִלֵּילֵךְ אֵצֶל הַדּוֹרֵשׁ. אֲבָל שֶׁלֹּא בִּזְמַן בהמ"ד, כְּגוֹן לְאַחַר אֲכִילָה – קוֹרִין: **וּשְׁמוּאֵל.** דְּאָמַר לְעֵיל, אֲפִילּוּ לְאַחַר אֲכִילָה אֵין קוֹרִין: **כְּ' נְחֶמְיָה.** אָמַרְהּ לְמִילְתֵיהּ, דְּלֵית לֵיהּ טַעְמָא דְּאֵין קוֹרִין מִשּׁוּם בִּטּוּל, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיֵּאָמְרוּ קַל וָחוֹמֶר לְשִׁטְרֵי הֶדְיוֹטוֹת. וּמִיהוּ, שְׁמוּאֵל הִנְהִיג בִּמְקוֹמוֹ כְּדִבְרֵי חֲכָמִים דְּמִתְנִיתִין, דְּאָמְרֵי טַעְמָא (דְּמִתְנֵי') מִשּׁוּם בִּיטּוּל תּוֹרָה. הִלְכָּךְ: לְאַחַר אֲכִילָה דְּלֵיכָּא דְּרָשָׁה – קוֹרִין: **שׁוֹנִין בָּהֶן.** כְּגוֹן מִדְרַשׁ שה"ש וְקֹהֶלֶת: **שִׁטְרֵי הֶדְיוֹטוֹת.** כְּגוֹן שֶׁל חֶשְׁבּוֹנוֹת, אוֹ אִיגְּרוֹת הַשְּׁלוּחוֹת לִמְצֹא חֵפֶץ: **גמ' עַד הֶחָזֶה.** מִתְּחִילּוּ מַרְגְּלִיו הָאַחֲרוֹנִים עַד הֶחָזֶה, שֶׁיּוּכַל לְהוֹצִיא אֵימוּרִים, שֶׁהֶקְטֵר חֶלְבָּיו דּוֹחִין שַׁבָּת, וְתוּ לֹא מַפְשִׁיט מִידִּי עַד אוֹרְתָא, דְּצוֹרֵךְ הֶדְיוֹט הוּא: לְמַעֲנֵהוּ. לְכָבּוֹדוֹ: **שֶׁלֹּא יַסְרִיחַ.** שֶׁהָעוֹר מְחַמְּמוֹ וּמַסְרִיחוֹ, וְאֵין זֶה כְּבוֹדוֹ לִהְיוֹת פְּרַס אוֹכְלֵי שׁוּלְחָנוֹ מְגוֹאָל: **אַפְּתוֹרֵי דְּדַהֲבָא.** שֶׁאֵינוֹ מוּטָל בְּבִזָּיוֹן, אֲבָל לְשַׁמָּא יַסְרִיחַ חַיִּישׁ רַב יוֹסֵף. וְרָבָא לָא חַיִּישׁ עַד אוֹרְתָא: **יוֹמָא דְּאִסְתָּנָא.** רוּחַ צְפוֹנִית, שֶׁהִיא בֵּינוֹנִית, לֹא חַמָּה וְלֹא צִנָּה, כְּדַאֲמְרִינַן בִּיבָמוֹת בְּפֶרֶק "הָעֶרֶל" (דף עב.). וְאֵיזוֹ רוּחַ הַמַּסְרַחַת – רוּחַ מִזְרָחִית בְּשָׁעַת הַחוֹם, כְּדַאֲמְרִינַן בְּגִיטִּין (דף לא:): אֲפִילּוּ שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁבְּמֵעֵי אִשָּׁה מַסְרַחַת בּוֹ, דִּכְתִיב (הושע יג) "בָּא קָדִים רוּחַ ה' מִמִּדְבָּר עוֹלֶה" וגו'. יֵשׁ מִפָּרְשִׁין יוֹמָא דְּאִסְתָּנָא – רוּחַ דְּרוֹמִית, שֶׁהִיא צוֹנֶנֶת. אֲמָם שֶׁרוּחַ דְּרוֹמִית צוֹנֶנֶת, אֲבָל אִסְתָּנָא עַל קָרְחֵיךְ צְפוֹנִית הִיא, וְנוֹחָה, כְּדַאֲמַר בְּעֲלִמָא (עירובין ד' סה.): צְרִיכָא שֶׁמַּעֲתָא צִילּוּתָא כְּיוֹמָא דְּאִסְתָּנָא. וְרוּחַ דְּרוֹמִית הִיא בְּלִשּׁוֹן אֲרַמִּי "יוֹמָא דְּשׁוּתָא": קוֹדֶם **הַפְשָׁטַת הָעוֹר.** עַד הֶחָזֶה: **מ"ט.** עוֹר לְאֵימוּרִין מַאי קָא עָבֵיד: **מִשּׁוּם נִימִין.** שֶׁל צֶמֶר, הַנִּדְבָּקִין בְּאֵימוּרִין: **חַבְרַיָּיא.** בְּנֵי מַחֲלוֹקְתּוֹ: **אם מַצִּילִין.** בְּשַׁבָּת: **תִּיק עִם הַסֵּפֶר.** וְאע"פ שֶׁיֵּשׁ בְּתוֹכוֹ מְעוֹת, וּמִשּׁוּם כְּבוֹד הַסֵּפֶר שֶׁהוּא צוֹרֵךְ גְּבוֹהַּ עָבְדִינַן בַּהֲדֵיהּ הַצָּלַת מְעוֹת שֶׁהַן צוֹרֵךְ הֶדְיוֹט: **לא נִפְשַׁטִּי אֶת הַפֶּסֶח.** בְּתַמִּידָה. מִשּׁוּם צוֹרֵךְ גְּבוֹהַּ לָא שָׁרֵי צוֹרֵךְ הֶדְיוֹט בַּהֲדֵיהּ: **הָתָם.** תִּיק וּמְעוֹת דְּקָמְיָתֵי רְאִיָּה מִינֵּיהּ – טְלִטּוּל בְּעֲלִמָא הוּא:

הָכָא. גַּבֵּי פְּלוּגְתֵּייהוּ דְּפֶסֶח, דְּאִיירֵי בָּהּ הַשְׁתָּא – מְלָאכָה גְּמוּרָה, דְּהַפְשָׁטָה מְאֻבּוֹת מְלָאכוֹת הִיא: **בְּתַרְתֵּי פְּלִיגִי.** גַּבֵּי פֶּסַח פְּלִיגִי בְּטִלְטוּלוֹ, דְּאָסַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל לְטַלְטֵל [הַפֶּסַח] אַחַר שֶׁהוֹצִיא אֵימוּרָיו אֲפִי' מִדַּמָּה לְצֵל, מִשּׁוּם עוֹר, דְּלָאו בַּר טִלְטוּל הוּא(א). וְלָא דָּמֵי לְשִׁלְחֵיהּ, דְּאַמְרַן בְּ"בַמֶּה טוֹמְנִין" (לעיל מט.) שֶׁמְּטַלְטְלִין אוֹתָן. דְּהָתָם עוֹר בְּהֵמָה גַּסָּה, דַּחֲזִי לְמִישְׁטְחֵיהּ וּלְמִיזְגָא עֲלֵיהּ: וְהָכִי קָאָמְרִי לֵיהּ: תִּשׁוּבָה לְעִנְיַן טִלְטוּל: **לא נִטְלְטֵל עוֹר אַנּב בְּשָׂר.** דְּהָוֵי נַמִּי בְּכוּד שֶׁמִּים, דְּבָשָׂר דּוּמְיָא דְּסֵפֶר, וּמוּתָּר לְטַלְטְלוֹ מִדַּמָּה לְצֵל, וְאַגַּב בָּשָׂר יְטַלְטְלוּ עוֹר הַמְחוּבָּר בּוֹ:

דַּהֲוָה שָׁקִיל שְׁמָא דְּלָא מְקַבֵּל שׁוּחְדָּא – שהיה מוציא על עצמו שם שאינו מקבל שוחד מבעלי דינים הבאים לדון לפניו, והיה מקבל שוחד בסתר, בָּעוּ לְאַחוּכֵי בֵּיהּ – רבן גמליאל ואחותו אימא שלום רצו ללעוג לו, אַעַיְילָא לֵיהּ שָׁרְנָא דְּדַהֲבָא – הכניסה לו אימא שלום מנורה מזהב לשוחד, וְאָזוּל לְקַמֵּיהּ – והלכו רבן גמליאל ואחותו לדון לפניו, אָמְרָה לֵיהּ אימא שלום לפילוסופא, בָּעְיָנָא דְּנִיפְּלִנִי לִי בְּנִכְסֵי דְּבֵי נָשִׁי – אני רוצה שרבן גמליאל יחלוק עמי בנכסי אבינו שנפטר, אָמַר לְהוּ הפילוסופא, פְּלוּגוּ – חלקו בנכסים, אָמַר לֵיהּ רבן גמליאל לפילוסופא, כְּתִיב לָן בְּמִקּוֹם בְּרָא בְּרַתָּא לֹא תֵּירוּת – כתוב לנו בתורה, במקום שיש בן אין הבת יורשת, אָמַר לֵיהּ הפילוסופא, מִן יוֹמָא דְּגָלִיתוּן מֵאַרְעֲכוֹן אִתְּנְטַלִּית מֵאוֹרַיְיתָא דְּמֹשֶׁה וְאִיתְּיְהִיבַת סִפְרָא אַחֲרִיתִי – מיום שגליתם מארצכם נלקח מכם תורת משה וניתן לכם ספר אחר, וְכְתִיב בֵּיהּ בְּרָא וּבְרַתָּא כַּחֲדָא יְרִתּוּן – וכתוב בספר זה, בן ובת יירשו יחד. לְמָחָר, חֲדַר עַיֵּיל לֵיהּ אִיהוּ חֲמָרָא לוּבָא – הכניס לו רבן גמליאל כשוחד חמור הבא מארץ לוב [שהוא חמור טוב ומשובח], ובאו שוב לדון לפניו, אָמַר לְהוּ, שְׁפִילִית לְסִיפֵּיהּ דְּסִפְרָא – עיינתי בסוף הספר ההוא, וּכְתִיב בֵּיהּ – וכתוב בו, אֲנָא לֹא לְמִיפְחַת מִן אוֹרַיְיתָא דְּמֹשֶׁה אֲתֵיתִי – אני לא באתי לפחות מתורת משה, [וְלֹא] לְאוֹסְפֵי עַל אוֹרַיְיתָא דְּמֹשֶׁה אֲתֵיתִי – ולא להוסיף על תורת משה באתי, וּכְתִיב בֵּיהּ בְּמִקּוֹם בְּרָא בְּרַתָּא לֹא תֵּירוּת – וכתוב בו שבמקום שיש בן אין הבת יורשת, אָמְרָה לֵיהּ אימא שלום, נְהוֹר נְהוֹרֵיךְ כִּשְׁרָנָא – תאיר אורך כנר, ורמזה לו שנתנה לו מנורה בשוחד, אָמַר לָהּ רַבָּן גַּמְלִיאֵל, אַתָּא חֲמָרָא וּבְטַשׁ לִשְׁרָנָא – בא החמור שאני הבאתי ודחף את הנר לארץ, כלומר, אני ניצחתי בשוחד שהיה שוה יותר, ועשו כן כדי שישמעו המתאספים שם נבלותו.

שנינו במשנה: וּמִפְּנֵי מָה אֵין קוֹרִין כו׳ בהם, מפני ביטול בית המדרש.

הגמרא מביאה מחלוקת מתי אין קורין בכתובים: אָמַר רַב, לֹא שָׁנוּ – לא נשנה דין זה שאין קורין בכתובים, אֶלָּא בִּזְמַן הדרשה בבֵית הַמִּדְרָשׁ, דהיינו קודם האכילה, אֲבָל שֶׁלֹּא בִּזְמַן בֵּית הַמִּדְרָשׁ – לאחר האכילה, שאז לא היו דורשים משום שכרות, קוֹרִין בכתובים, שאין בקריאתן משום ביטול בית המדרש. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, אֲפִילּוּ שֶׁלֹּא בִּזְמַן בֵּית הַמִּדְרָשׁ אֵין קוֹרִין.

הגמרא מקשה על שמואל: אֵינִי – האם כך סובר שמואל, שאף שלא בזמן בית המדרש אין קורין, וְהָא נְהַרְדְּעָא אַתְרֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל הֲוָה – והרי נהרדעא היא מקום מגוריו של שמואל, ובודאי שבמקומו נהגו כמותו, וּבְנְהַרְדְּעָא פָּסְקֵי סִידְרָא בִּכְתוּבִים בְּמִנְחָתָא דְּשַׁבְּתָא – ובנהרדעא היו קורים פרשה בכתובים במנחה בשבת, ומוכח שדעת שמואל שמותר לקרוא בכתובים שלא בזמן בית המדרש.

מתרצת הגמרא: אֶלָּא אִי אִיתְּמַר הָכִי אִיתְּמַר – אלא מה שנאמר במחלוקת רב ושמואל, על כרחך שכך נאמר, אָמַר רַב, לֹא שָׁנוּ – לא נשנה דין זה שאין קורין בכתובים, אֶלָּא בְּמְקוֹם בֵּית הַמִּדְרָשׁ דהיינו במקום שהחכם דורש בו, אֲבָל שֶׁלֹּא בְּמְקוֹם בֵּית הַמִּדְרָשׁ קוֹרִין, אפילו בזמן שדורשים בבית המדרש. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, בֵּין בְּמְקוֹם בֵּית הַמִּדְרָשׁ בֵּין שֶׁלֹּא בְּמְקוֹם בֵּית הַמִּדְרָשׁ, אם זה בִּזְמַן הדרשה בבֵית הַמִּדְרָשׁ אֵין קוֹרִין, לפי שהקריאה בכתובים מבטלתו מללכת אצל הדורש, אבל שֶׁלֹּא בִּזְמַן בֵּית הַמִּדְרָשׁ קוֹרִין, אף בבית המדרש, שאינו מבטלו. וְאָזְדָא לְטַעְמֵיהּ – ודבר זה ששמואל אמר, לשיטתו אמרו, דְּבְנְהַרְדְּעָא פָּסְקֵי סִידְרָא דִּכְתוּבִים בְּמִנְחָתָא דְּשַׁבְּתָא – שכן בנהרדעא היו קורים פרשה בכתובים במנחה בשבת, כיון שזה לא בזמן בית המדרש.

הגמרא מתרצת תירוץ אחר על הסתירה בדעת שמואל: רַב אַשִּׁי אָמַר, לְעוֹלָם כְּדַאֲמָרַן מֵעִיקָּרָא – כפי שאמרנו בתחילה בדברי שמואל, שאין קורין בכתובים אפילו שלא בזמן בית המדרש, ואין צורך לשנות את דבריו, וּשְׁמוּאֵל אמר את דבריו כְּרַבִּי נְחֶמְיָה, דְּתַנְיָא בברייתא (תוספתא פי״ד ה״א), אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ כְּתָבֵי הַקֹּדֶשׁ [–כתובים] אֵין קוֹרִין בָּהֶן, אֲבָל שׁוֹנִין בָּהֶן – מותר לשנות במדרשים שעל הכתובים, וְדוֹרְשִׁין בָּהֶן, ואם באמצע הדרשה נִצְרָךְ לְפָסוּק לראות מה כתוב בו, מֵבִיא וְרוֹאֶה בּוֹ. אָמַר רַבִּי נְחֶמְיָה, מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ חכמים, כְּתָבֵי הַקֹּדֶשׁ אֵין קוֹרִין בָּהֶן, כְּדֵי שֶׁיֹּאמְרוּ אנשים, בִּכְתָבֵי הַקֹּדֶשׁ אֵין קוֹרִין, וְכָל שֶׁכֵּן שאין קורין בְּשִׁטְרֵי הֶדְיוֹטוֹת, כגון, חשבונות, או איגרות שאדם שולח לחבירו. ולפי רבי נחמיה, הסובר שהטעם שאסרו לקרוא בכתובים הוא משום שטרי הדיוטות, אסור לקרוא בהם אף שלא בזמן בית המדרש, ומה שאמר שמואל, שאפילו שלא בזמן בית המדרש אין קורין בהן, הוא לשיטת רבי נחמיה, אבל שמואל עצמו מודה לרב הנוקט כחכמים הסוברים שהטעם שאסרו לקרוא בכתובים הוא משום ביטול בית המדרש, ושלא בזמן בית המדרש מותר לקרוא בכתובים, שאין בו ביטול בית המדרש, ולכך הנהיג שמואל בנהרדעא שיקראו בכתובים במנחה בשבת.

משנה

מַצִּילִין מן הדליקה בשבת תִּיק של הַסֵּפֶר תורה עִם הַסֵּפֶר תורה, וְתִיק הַתְּפִילִּין עִם הַתְּפִילִּין, וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּתוֹכָן [–בתוך התיקים] מָעוֹת, ולא הצריכוהו לנער את המעות מהתיק. וּלְהֵיכָן מַצִּילִין אוֹתָן ואת כל כתבי הקודש, לְמָבוֹי שֶׁאֵינוֹ מְפוּלָשׁ. בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר, מצילין אַף לַמְּפוּלָשׁ.

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא שנחלקו בה תנאים, כשחל ערב פסח להיות בשבת, ושוחטים בו ביום קרבן פסח, האם מותר להפשיט את כל עורו של הפסח או רק את החלק שנצרך כדי להוציא את החלבים, ומביאה הגמרא ראיה ממשנתנו כאחד התנאים: תָּנוּ רַבָּנַן בברייתא, אַרְבָּעָה עָשָׂר בניסן, דהיינו ערב פסח שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, מְפַשְּׁטִין אֶת עורו של הַפֶּסַח מהרגלים עַד הֶחָזֶה, כדי שיוכלו להוציא את חלביו ולהקטירם, שהקטרת חלבי הפסח דוחה את השבת, אבל לא יפשיטו יותר בשבת משום שאין בזה צורך גבוה אלא צורך הדיוט, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מַפְשִׁיטִין אֶת כּוּלּוֹ.

הגמרא מבררת מדוע טעמם של חכמים שמתירים להפשיט את כולו בשבת. שואלת הגמרא: בִּשְׁלָמָא – מובן הדבר לְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה, שמותר להפשיט רק עד החזה, דְּהָא אִיתְּעֲבִיד לֵיהּ – משום שבהפשטה עד החזה אפשר להוציא את החלבים להקטירם, וכבר נעשה כדי הצורך לְגָבוֹהַּ, אֶלָּא לְרַבָּנַן מַאי טַעְמָא – מה הטעם שמותר להפשיט את כולו, הרי אין בכך צורך גבוה. משיבה הגמרא: אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר קְרָא (משלי טז ד) ׳כֹּל פָּעַל ה׳ לַמַּעֲנֵהוּ׳ – הכל עשה ה׳ לכבודו, וכבוד ה׳ הוא שיפשיט את כולו. וְהָכָא מַאי לַמַּעֲנֵהוּ אִיכָּא – וכאן מהו כבודו שיפשיטו את כולו. רַב יוֹסֵף אָמַר, שֶׁלֹּא יַסְרִיחַ הבשר אם לא יפשיט את העור, שהעור מחממו ומסריחו, ואין זה כבוד שמים שיסריח הבשר. רָבָא אָמַר, טעמם של חכמים שמפשיטים את כולו, שֶׁלֹּא יְהוּ קָדְשֵׁי שָׁמַיִם מוּטָלִין בבזיון כִּנְבֵלָה.

שואלת הגמרא: מַאי בֵּינַיְיהוּ – מהו ההבדל בין רב יוסף לרבא. משיבה הגמרא: אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ – יש הבדל ביניהם, באופן דְּמַנַּח אַפְּתּוּרָא דְּדַהֲבָא – שקרבן הפסח מונח על שולחן של זהב שאינו מוטל בבזיון, לרבא אסור להפשיט את כולו, ולרב יוסף מפשיטים את כולו שלא יסריח. אִי נַמִּי – אופן נוסף שיש הבדל ביניהם, יוֹמָא דְּאַסְתָּנָא – יום שנושבת בו רוח צפונית שהיא רוח נוחה, אינה חמה ואינה צוננת, ואין חשש שהבשר יסריח, ולכך לרב יוסף אסור להפשיט את כולו, ולרבא מפשיטים את כולו היות ומוטל בבזיון. הגמרא מבררת מה לומד רבי ישמעאל מהפסוק ׳כֹּל פָּעַל ה׳ לַמַּעֲנֵהוּ׳. שואלת הגמרא: וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה, הַאי ׳פָּעַל ה׳ לַמַּעֲנֵהוּ׳ מַאי עֲבִיד לֵיהּ – מה הוא לומד ממנו. משיבה הגמרא: הוא לומד מהפסוק שֶׁלֹּא יוֹצִיא אֶת הָאֵימּוּרִין

המשך בעמוד עו

דוחה הגמרא: **מִי דָּמֵי** – וכי יש לדמות זה לזה, **הָתָם** – שם במשנתנו, תיק הספר **נַעֲשָׂה כָּסִים לְדָבָר הַמּוּתָּר** לטלטלו בלא דליקה, שהרי הספר אין בו איסור טלטול כלל, לכך התירו אגב הספר להציל גם את התיק, אבל **הָכָא** – כאן לגבי טלטול הפסח, העור **נַעֲשָׂה כָּסִים לְדָבָר הָאָסוּר** לטלטלו, דהיינו לבשר שאסור לטלטלו מצד עצמו, משום שאינו ראוי לאכילה בשבת, שהפסח אינו נאכל אלא בלילה וכשהוא צלי, לכך אף אם סתם עור היה מותר בטלטול, אבל עורו של הפסח אסור לטלטלו היות והוא בסיס לבשר, וכל שכן שאין לטלטל את העור משום שאף העור הוא מוקצה מצד עצמו.

הגמרא מנסה לבאר את הראיה של חכמים ממשנתנו באופן אחר: **אֶלָּא הָכִי קָאָמְרִי לֵיהּ** – כך אמרו לו חכמים לרבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה, **אִם מַצִּילִין תִּיק שֶׁל סֵפֶר עִם הַסֵּפֶר וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּתוֹכוֹ מָעוֹת**, אף שהתיק הוא בסיס גם למעות שהם דבר האסור בטלטול, **לֹא נִטְלְטֵל עוֹר אַנַּב בָּשָׂר** מפני בבוד שמים של הבשר, ואף שהבשר הוא דבר האסור בטלטול מצד עצמו. דוחה הגמרא: **מִי דָּמֵי** – וכי יש לדמות זה לזה, **הָתָם** – שם במשנתנו, תיק הספר **נַעֲשָׂה כָּסִים לְדָבָר הָאָסוּר**, דהיינו למעות, **וּלְדָבָר הַמּוּתָּר**, דהיינו לספר, **הָכָא** – כאן לגבי טלטול הפסח, העור **כּוּלּוֹ נַעֲשָׂה כָּסִים לְדָבָר הָאָסוּר** בלבד, שהרי אף הבשר אסור בטלטול, לכך אף אם היה העור מותר בטלטול, כאן אסור לטלטלו היות והוא בסיס לבשר, וכל שכן שאין לטלטל את העור משום שאף העור אסור בטלטול.

הגמרא מנסה לבאר את הראיה של חכמים ממשנתנו באופן אחר: **אֶלָּא הָכִי קָאָמְרִי לֵיהּ** – כך אמרו לו חכמים, **אִם מְכִיאִין תִּיק שֶׁיֵּשׁ בְּתוֹכוֹ מָעוֹת מֵעֲלָמָא** – אם מותר להביא ממקום אחר בבית תיק ובתוכו מעות בלא שיש בו ספר, כדי **לְהַצִּיל כּוֹ סֵפֶר תּוֹרָה**, ואין צריך להשליך המעות, אף שהתיק עם המעות הוא בסיס לדבר האסור בלבד, **לֹא נִטְלְטֵל עוֹר אַנַּב בָּשָׂר**, אף שהוא בסיס לדבר האסור בלבד.

שואלת הגמרא: **וְהֵיא גּוּפָהּ מְנָלָן** – מנין לנו דין זה עצמו, שמותר להביא תיק עם מעות ממקום אחר כדי להציל בו את הספר תורה, **אִילֵימָא** – אם נאמר **דְּמִדְּהֵיכָא דְּאִית בֵּיהּ לֹא שָׁדֵי לְהוּ** – מכך שכאשר יש בתיק מעות עם הספר, הרי הוא מצילם יחד ואינו צריך להשליך את המעות, כפי שמבואר במשנתנו לעיל (קטז:), **אִיתְּוֵי נַמִּי מֵיתִינַן** – אפשר גם להביא תיק ובתוכו מעות כדי להניח בו ספר להצילו. **מִי דָּמֵי**, וכי יש לדמות זה לזה כשהספר מונח בתוך התיק עם המעות, להבאת תיק עם מעות בלבד כדי להניח בו את הספר, **הָתָם** – שם במקרה שהספר והמעות בתוך התיק אינו צריך להשליך את המעות, שמא **אַדְּהָכִי וְהָכִי** – בעוד שישליך את המעות **נָפְלָה דְּלֵיקָה** על הספר, **הָכָא** – כאן במקרה שמביא ממקום אחר תיק ובתוכו מעות, **אַדְּהָכִי וְהָכִי לִישְׁדִּינַן** – בעוד שהוא מביא את התיק להכניס בו את הספר ישליך את המעות דרך ביאתו.

הגמרא חוזרת לבאר את הראיה ממשנתנו כפי שביארנו לעיל (קטז:) לענין הפשטה, ומתרצת את הקושיא שהקשינו איך מוכיחים חכמים מטלטול שהוא איסור דרבנן על הפשטה שהוא איסור דאורייתא: **אֶלָּא אָמַר מַר בַּר רַב אַשִׁי, לְעוֹלָם כִּדְאַמְרִינַן מַעִיקָּרָא** – כפי שביארנו בתחילה, שחכמים ורבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה חולקים רק לענין הפשטה, וחכמים מביאים ראיה ממשנתנו, שאם מצילים תיק הספר עם הספר ואף על פי שיש בתוכו מעות, כיון שהתירו צורך הדיוט של הצלת המעות אגב צורך גבוה, אף כאן בהפשטה, כיון שיש צורך גבוה להפשיט את העור עד החזה לצורך הקטרת האימורים, שיהיה מותר אגב צורך גבוה להפשיט את כל העור, **וּדְקָא כַּשְׁיָא לְךָ** – ועל הקושיא שהקשית לעיל (קטז:), איך חכמים רוצים להוכיח לרבי ישמעאל ממשנתנו להתיר את הפשטת הפסח, הרי **הָכָא** – כאן במשנתנו לגבי הצלת תיק עם מעות, האיסור הוא **טַלְטוּל** שהוא אסור רק מדרבנן, ולכך אגב צורך גבוה התירו אף צורך הדיוט, **וְהָכָא** – כאן לגבי מחלוקתם בהפשטת הפסח בשבת, הנידון הוא לגבי הפשטה שהיא **מְלָאכָה** האסורה מן התורה, ואם כן איך הוכיחו לו להתיר הפשטה שהיא מלאכה מן התורה, יש ליישב, שמדובר **בְּגוֹן דְּלֹא קָבְעֵי לֵיהּ לְעוֹר** – שאינו צריך את העור שמפשיט, ואינו מתכוין להפשיט לצורך העור, ולכך אין בו איסור מן התורה, וחכמים הוכיחו מהמשנה, כשם שמותר להציל תיק עם הספר אף שיש בו מעות, משום שהתירו צורך הדיוט אגב צורך גבוה באיסור דרבנן, נתיר גם להפשיט את כל העור כשאינו צריך את העור שהוא איסור דרבנן.

מקשה הגמרא: **וְהָא אַבַּיֵי וְרָבָא דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ** [–אמרו שניהם], אף שרבי שמעון סובר שדבר שאין מתכוין מותר, **מוֹדֶה רַבִּי שִׁמְעוֹן בְּפִסִיק רֵישֵׁיהּ וְלֹא יָמוּת** – באומר אחתוך את ראש הבהמה ואיני מתכוין שתמות, שהוא חייב, היות וודאי שתמות, כך גם כאן אף שאינו מתכוין להפשיט את הבהמה לצורך העור, מכל מקום הוא מפשיטה ואסור. מתרצת הגמרא: חכמים הוכיחו מהמשנה, שיהיה מותר להפשיט את כולו באופן **דְּשָׁקִיל לֵיהּ בְּבַרְיֵי** – שמפשיט את העור מהחזה ואילך בחתיכות קטנות שאין דרך הפשטה בכך, שאין זו מלאכה מן התורה אלא איסור דרבנן, ואם מצילים תיק עם מעות אגב הספר שהתירו צורך הדיוט אגב צורך גבוה באיסור דרבנן, שיהיה מותר להפשיט את כולו בברזי שהוא איסור דרבנן. שנינו במשנה: **וּלְהֵיכָן מַצִּילִין אוֹתָן וכו'** למבוי שאינו מפולש, בן בתירא אומר אף למפולש.

הגמרא מבארת מהו מבוי המפולש ומהו מבוי שאינו מפולש. מבררת הגמרא: **הֵיכִי דָּמֵי** [–מהו] מבוי **מְפוּלָּשׁ** שבן בתירא מתיר להציל לתוכו את כתבי הקודש, **וְהֵיכִי דָּמֵי** מבוי **שֶׁאֵינוֹ מְפוּלָּשׁ**, שלפי חכמים רק לתוכם מותר להציל את כתבי הקודש. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב חִסְדָּא**, כאשר יש **שָׁלֹשׁ מְחִיצוֹת** שלימות במבוי, **וּשְׁנֵי לְחָיִין** – ושני עמודים נעוצים משני צידי הפתח בצד הרביעי שאין לו מחיצה, **זֶהוּ מָבוֹי שֶׁאֵינוֹ מְפוּלָּשׁ** – שאינו פתוח לרשות הרבים, וכאשר יש **שָׁלֹשׁ מְחִיצוֹת** שלימות **וְלֶחִי אֶחָד** – וקנה אחד נעוץ בפתח שאין לו מחיצה, **זֶהוּ מָבוֹי הַמְפוּלָּשׁ**, **וְתַרְוַיְיהוּ** – ושניהם, דהיינו רבנן ובן בתירא, **אַלִּיבָּא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** – סוברים כדעת רבי אליעזר, **דִּתְנַן** במשנה (עירובין פ"א מ"ב), **הֶכְשֵׁר מָבוֹי** – הכנתו והזמנתו של מבוי עם שלש מחיצות שיהיה מותר לטלטל בתוכו, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים**, צריך להוסיף בפתח שאין לו מחיצה **לֶחִי וְקוֹרָה** – גם לחי וגם קורה. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים**, מספיק להוסיף **אוֹ לֶחִי אוֹ קוֹרָה**. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר**, צריך **שְׁנֵי לְחָיִים**. וסוברים חכמים ובן בתירא כדעת רבי אליעזר שאין מבוי ניתר בלחי אחד אלא בשני לחיים, ובהצלת כתבי הקודש סובר בן בתירא שמספיק לחי אחד, ולדעת חכמים צריך שני לחיים כהלכתו.

רבה מקשה שתי קושיות על רב חסדא: **אָמַר לֵיהּ רַבָּה, שָׁלֹשׁ מְחִיצוֹת וְלֶחִי אֶחָד מְפוּלָּשׁ קָרֵית לֵיהּ** – האם אפשר לומר על מבוי עם שלש מחיצות ולחי אחד שהוא מבוי המפולש הפתוח לרשות הרבים, ואמנם סובר רבי אליעזר שצריך שני לחיים ואין המבוי ניתר בלחי אחד, מכל מקום אינו נקרא מבוי המפולש שהרי יש לו לחי בפתחו. **וְעוֹד** קושיא, **לְרַבָּנָן** שמצילים את כתבי הקודש רק למבוי שמתוקן כראוי, **נַצִּיל לְתוֹכוֹ** גם **אוֹכְלִין וּמַשְׁקִין**, ולא רק את כתבי הקודש, ומדוע מבואר במשנה להלן (קב.) שאוכלים ומשקים מצילים רק לחצר, ומשמע שלמבוי אין מצילים אותם.

רבה מפרש פירוש אחר מהו מפולש ואינו מפולש: **אֶלָּא אָמַר רַבָּה, אם יש שְׁתֵּי מְחִיצוֹת** משני צידי המבוי, **וּשְׁנֵי לְחָיִין**, לחי לכל פתח ופתח, **זֶהוּ מָבוֹי שֶׁאֵינוֹ מְפוּלָּשׁ**, ואם יש **שְׁתֵּי מְחִיצוֹת וְלֶחִי אֶחָד זֶהוּ מָבוֹי הַמְפוּלָּשׁ**, **וְתַרְוַיְיהוּ** [–רבנן ובן בתירא] **אַלִּיבָּא דְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּתַנְיָא** בברייתא, **יָתֵר עַל כֵּן אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי פָתִים כְּשְׁנֵי צִדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים**, זו כנגד זו, **עוֹשֶׂה לֶחִי מִיכָּן וְלֶחִי מִיכָּן**, לחי לכל פתח ופתח, לסתום את שני הפתחים לרשות הרבים, **אוֹ קוֹרָה מִיכָּן וְקוֹרָה מִיכָּן, וְנוֹשֵׂא וְנוֹתֵן** [–ומטלטל] **בְּאֶמְצַע. אָמְרוּ לוֹ** חכמים, **אֵין מְעָרְבִין רְשׁוּת הָרַבִּים בְּכָךְ**, אלא צריך שיהיו שלש מחיצות. וסוברים חכמים ובן בתירא כדעת רבי יהודה שמספיק שתי מחיצות ושני לחיים, ובהצלת כתבי הקודש סובר בן בתירא שרבי

המשך בעמוד לו

רש"י

מי דְּמֵי. תִּיק הַסֵּפֶר נַעֲשָׂה בָּסִיס לְדָבָר הַמּוּתָּר לִטְלְטְלוֹ בְּלֹא שׁוּם דְּלִיקָה, דְּסֵפֶר בַּר טִלְטוּל הוּא. וּלְדָבָר הָאָסוּר, כְּגוֹן מָעוֹת: הָכָא. הַאי עוֹר נַעֲשָׂה בָּסִיס לְדָבָר שֶׁבּוֹלוֹ אָסוּר בְּטִילְטוּל, שֶׁהַבָּשָׂר אָסוּר לִטַּלְטְלוֹ, דְּלָא חָזֵי לְאֲכִילָה עַד אוֹרְתָא. דְּפֶסַח אֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא בַּלַּיְלָה, וְקָלִי. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל לֵית לֵיהּ כְּבוֹד שָׁמַיִם בְּנֶאֱכָל לְהַדְיוֹט. וְאֲפִילּוּ הָוֵי עוֹר תּוֹרַת כְּלִי עָלְיָא – מִיתְּסַר מִשּׁוּם דְּהָוֵי בָּסִיס לְאִיסּוּר, וְכ"ש דְּהוּא גּוּפֵיהּ לָאו בַּר טִלְטוּל הוּא: אִם מְכִיאִין תִּיק שֶׁבְּתוֹכוֹ מָעוֹת. דְּהָוֵי בָּסִיס לְדָבָר שֶׁבּוֹלוֹ אָסוּר, וּמְנַיְחִי בּוֹ סֵפֶר לְהַצִּילוֹ וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהַשְׁלִיךְ הַמָּעוֹת, כְּדִמְפָרֵשׁ וְאָזֵיל – לֹא נִטַּלְטֵל עוֹר אַגַּב הַבְּשָׂר: אִי נִימָא דְּמִדְּהֵיכָא דְּאִית בֵּיהּ. מָעוֹת עִם הַסֵּפֶר לָא שְׁדֵי לְהוּ, לָא מִצְרִיךְ לֵיהּ תְּנָא דִּידָן לְמִשְׁדֵּינְהוּ, כִּדְקָתָנֵי "וְאִע"פ שֶׁיֵּשׁ בְּתוֹכוֹ מָעוֹת": אִיתְּיֵי נַמִי מַיְיתִינַן. מַעֲלָמָא, מֵאַחַת זָוִית הַבַּיִת תִּיק וּבְתוֹכוֹ מָעוֹת, לְהַנִּיחַ בְּתוֹכוֹ סֵפֶר וּלְהַצִּיל: מִי דְּמֵי. הֵיכָא דְּהַסֵּפֶר מוּנָּח עִם הַמָּעוֹת, לְהֵיכָא דְּהוּא בָּא עִבְשָׁיו לְהָבִיאוֹ עִם הַמָּעוֹת וְלָתַת בּוֹ סֵפֶר: הָתָם. דְּסֵפֶר וּמָעוֹת בְּתוֹכוֹ – לְהֵכִי לָא מִצְרִכְנִינַן לֵיהּ לְמִישְׁדֵּינְהוּ: דִּילְמָא אַדְּהָכִי וְהָכִי נָפְלָה דְּלִיקָה. עַל הַסֵּפֶר: הָכָא. אַדְּמַיְיתֵי לֵיהּ – נִישְׁדֵּינְהוּ דֶּרֶךְ בִּיאָתוֹ: כִּדְאָמְרִינַן מַעִיקָּרָא. דְּלָא פְּלִיגֵי אֶלָּא בְּדִפְשָׁטָה, וּמַיְיתִי רַבָּנַן רְאָיָה מִתִּיק הַסֵּפֶר דְּמִתְנִיתִין דְּמַצִּילִין מָעוֹת אַגַּב סֵפֶר, צָרְכֵי הֶדְיוֹט אַגַּב צָרְכֵי גְּבוֹהַּ, הוֹאִיל וְלִיבָא שָׁהוּת לְמִשְׁדֵּינְהוּ. וְה"נ: אַגַּב צָרְכֵי גְּבוֹהַּ דְּ"כֹל פֹּעַל ה' לַמַּעֲנֵהוּ" – יַפְשִׁיט: וּדְקַשְׁיָא לָךְ כּוּ' דְּלָא בָּעֵי לֵיהּ לְעוֹר. אֵינוֹ צָרִיךְ לוֹ לְעוֹר, וְאֵינוֹ מִתְכַּוֵּין לְהַפְשִׁיט מִשּׁוּם עוֹר, וְלָא דָּמֵי לְהַפְשֵׁט אִילִּים וּתְחָשִׁים דְּמִשְׁכָּן: וְהָא ר"ש מוֹדֶה בְּפִסִּיק רֵישֵׁיהּ וְלֹא יָמוּת. הָכָא, אע"ג דְּלָא מִיכַּוֵּין – מִיפְּשִׁיט הוּא: דְּשָׁקֵיל לֵיהּ בְּבָרְזֵי. בְּחָתִיכוֹת דַּקּוֹת. מִפְּשִׁיט וְחוֹתֵךְ, דְּאֵין דֶּרֶךְ הַפְּשָׁטָה בְּכָךְ, וְלָאו מְלָאכָה הוּא אֶלָּא שְׁבוּת: שְׁנֵי לְחָיַיִם. לִפְתַח שֶׁאֵין לוֹ מְחִיצָה: זֶהוּ מְבוֹי שֶׁאֵינוֹ מְפוּלָּשׁ. כְּלוֹמַר: מְבוֹי הַנִּיתָּר בְּכָל הִלְכוֹתָיו, בֵּין בְּעֵירוּב בֵּין בִּשְׁאָר דְּבָרִים, וְכָל הַיֵּתֵר שֶׁאֵר מְבוֹאוֹת יֵשׁ לוֹ, כְּגוֹן שִׁיתּוּפֵי מְבוֹאוֹת; וְתַרְוַיְיהוּ. רַבָּנַן וּבֶן בְּתֵירָא סְבִירָא לְהוּ כְּר"א דְּאָמַר: אֵין מְבוֹי, וְאֲפִילּוּ סָתוּם, נִיתָּר בְּלָחִי א'. וְאִשְׁמְעִינַן בֶּן בְּתֵירָא דִּבְהִצָּלַת כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ לָא בָּעֵינַן לְחָיַיִם כְּרַבִּי אֲלִיעֶזֶר: מְפוּלָּשׁ קָרֵית לֵיהּ. נָהֵי נַמִי דְּבָעֵי ר' אֲלִיעֶזֶר לְחָיַיִם, מִיהוּ מְפוּלָּשׁ לָא מִיקְרֵי: וְעוֹר לְרַבָּנַן. דְּאָמְרֵי לְשֵׁאִינוֹ מְפוּלָּשׁ, וְקָאָמְרַתְּ דְּהַיְינוּ מְבוֹי הַנִּיתָּר בְּכָל הִלְכוֹתָיו: נַצִּיל לְתוֹכָן אַף אוֹכְלִין וּמַשְׁקִין. כְּמוֹ לְחָצֵר הַמְּעוֹרֶבֶת, וְאַמַּאי פְּלִיגִינְהוּ מַדְּדֵדִי? דְּגַבֵּי סֵפֶר קָתָנֵי "לְמָבוֹי שֶׁאֵינוֹ מְפוּלָּשׁ", וְגַבֵּי אוֹכְלִין קָתָנֵי מַצִּילִין אוֹתָן – לְחָצֵר הַמְּעוֹרֶבֶת, דְּמִשְׁמַע: אֲבָל לְמָבוֹי – לֹא: שְׁתֵּי מְחִיצוֹת. מִכָּאן וּמִכָּאן: שְׁנֵי לְחָיַיִם. לְחִי לְכֹל פֶּתַח וּפֶתַח: אֲלִיבָא דְּרַבִּי יְהוּדָה. דְּאָמַר בִּשְׁתֵּי מְחִיצוֹת סְגִי וּשְׁנֵי לְחָיַיִם. וְאִתָּא בֶּן בְּתֵירָא לְמִימַר, דִּלְגַבֵּי סֵפֶר מוֹדֶה ר' יְהוּדָה דְּסְגִי בְּחַד, דְּג' מְחִיצוֹת הָווּ: לְדִידָךְ נַמִי. אֵיבָא לְמִיפְרַךְ כְּאַתְקַפְתָּא דִּלְעֵיל: לְרַבָּנַן. כֵּיוָן דְּאָמְרַתְּ דְּתַרְוַיְיהוּ כְּר' יְהוּדָה, לְרַבָּנַן דְּאָמְרֵי לְשֵׁאִינוֹ מְפוּלָּשׁ, וּמִפְּרֵשֵׁי לֵיהּ לְשֵׁאִינוֹ חָסֵר כְּלוּם כְּר' יְהוּדָה, דְּלָא בָּעֵי אֶלָּא שְׁתֵּי מְחִיצוֹת וּשְׁנֵי לְחָיַיִם – אִי הָכִי לְרַבָּנַן נַצִּיל לְתוֹכוֹ אוֹכְלִין וּמַשְׁקִין, כְּמוֹ לְחָצֵר הַמְּעוֹרֶבֶת:

אלא

מִי דְּמֵי?! הָתָם – נַעֲשָׂה בָּסִיס לְדָבָר הַמּוּתָּר, הָכָא – נַעֲשָׂה בָּסִיס לְדָבָר הָאָסוּר. אֶלָּא, הָכִי קָאָמְרִי לֵיהּ: אִם מַצִּילִין תִּיק שֶׁל סֵפֶר עִם הַסֵּפֶר, וְאע"פ שֶׁיֵּשׁ בְּתוֹכוֹ מָעוֹת, לֹא נִטַּלְטֵל עוֹר אַגַּב בָּשָׂר? מִי דְּמֵי?! הָתָם – נַעֲשָׂה בָּסִיס לְדָבָר הָאָסוּר וּלְדָבָר הַמּוּתָּר, הָכָא – כּוּלּוֹ נַעֲשָׂה בָּסִיס לְדָבָר הָאָסוּר! אֶלָּא, הָכִי קָאָמְרִי לֵיהּ: אִם מְכִיאִין תִּיק שֶׁיֵּשׁ בְּתוֹכוֹ מָעוֹת מֵעֲלָמָא לְהַצִּיל בּוֹ סֵפֶר תּוֹרָה, לֹא נִטַּלְטֵל עוֹר אַגַּב בָּשָׂר?! וְהִיא גּוּפָהּ מְנָלָן? אֵילִימָא דְּמִדְּהֵיכָא דְּאִית בֵּיהּ לָא שְׁדֵי לְהוּ – אִיתְּיֵי נַמִי מַיְיתִינַן, מִי דְּמֵי?! הָתָם – אַדְּהָכִי וְהָכִי נָפְלָה דְּלִיקָה, הָכָא – אַדְּהָכָא וְהָכִי לִישְׁדֵּינַן! אֶלָּא אָמַר מָר בַּר רַב אַשִׁי: לְעוֹלָם כִּדְאָמְרִינַן מַעִיקָּרָא, וּדְקָא קַשְׁיָא לָךְ "הָכָא טִלְטוּל וְהָכָא מְלָאכָה" – כֵּנוֹן דְּלָא קָבְעֵי לֵיהּ לְעוֹר. וְהָא אַבַּיֵי וְרָבָא דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ: מוֹדֶה ר"ש בִּפְסִיק רֵישֵׁיהּ וְלֹא יָמוּת! דְּשָׁקֵיל לֵיהּ בִּבְרָזֵי. "וּלְהֵיכָן מַצִּילִין אוֹתָן וכו'". הֵיכִי דָּמֵי מְפוּלָּשׁ, הֵיכִי דָּמֵי שֶׁאֵינוֹ מְפוּלָּשׁ? אָמַר רַב חִסְדָּא: שָׁלֹשׁ מְחִיצוֹת וּשְׁנֵי לְחָיַיִם – זֶהוּ מְבוֹי שֶׁאֵינוֹ מְפוּלָּשׁ, ג' מְחִיצוֹת וְלֶחִי אֶחָד – זֶהוּ מְבוֹי הַמְּפוּלָּשׁ. וְתַרְוַיְיהוּ אַלִּיבָא דְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּתַנְיָא: מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי בָּתִּים בִּשְׁנֵי צִדֵּי ר"ה עוֹשֶׂה לֶחִי מִיכָּן וְלֶחִי מִיכָּן, אוֹ קוֹרָה מִיכָּן וְקוֹרָה מִיכָּן – וְנוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בָּאֶמְצַע. אָמְרוּ לוֹ: אֵין מְעָרְבִין רה"ר בְּכָךְ. א"ל אַבַּיֵי: לְדִידָךְ נַמִי, לְרַבָּנַן נַצִּיל לְתוֹכוֹ אוֹכְלִין וּמַשְׁקִין!

אלא

תוספות

הכא נעשה בסיס לדבר האסור. פי' בקונטרס: שהבשר אסור לטלטל, שהרי אינו ראוי לאכילה עד הלילה. ואינו נראה, דא"כ – היכי קאמר "לא נטלטל עור אגב בשר" כיון דבשר אסור לטלטל; ונראה, דלכ"ע בשר מותר לטלטל. אע"ג דמאן דשרי בשר תפל בעלמא לטלטל, היינו משום דחזי לכלבים, והכא לא חזי לכלבים – מ"מ משום בזיון קדשי שמים שרי לכ"ע. ובטלטול עור אגב בשר הוא דפליגי. והא דקאמר הכא דהוי בסיס לדבר האסור – היינו קודם שנשחטה היה בסיס לדבר האסור, שכל הבהמה מוקצה היא מטלטול:

מי דמי התם אדהכי והכי נפלה דליקה. וא"ת: אמאי לא קאמר התם נעשה בסיס לדבר המותר ולדבר האסור, הכא נעשה בסיס לדבר האסור גרידא! וי"ל: דאין נראה לו לחלק, כיון דהשתא סבור שיכול לנער מעות מן הכיס, ואפילו הכי א"צ לנער ושרי כל שהוא עושה להצלת ס"ת – ה"ה דשרי להביא תיק שיש בו מעות גרידא:

אדהכי והכי לשדינהו. משמע דאי לא מצי למשדי המעות הוה מצי להביא התיק עם המעות להביא בו ס"ת. וא"כ, כשאינו מופשט אלא עד החזה – מותר לכ"ע לטלטל, הואיל ולא מצי שדי ליה. ולא פליגי אלא כשהופשט לגמרי, כדפי' לעיל:

דשקיל ליה בברזי. פירש בקונט': דאיכא שבות בכה"ג. וקשה: דהוה ליה למיתני בפסחים בפרק "אלו דברים" (דף סה:) הפשט דדחי שבת בהדי הנהו שבות דקתני התם, דדחו שבת! ונראה לר"י: דליכא אפילו שבות, דאינו מפשיט כשיעור חשיבות עור יחד. ולא דמי למפיס מורסא – דהתם פתח קעביד, אך שא"צ לו. וכן צד מזיקין – מ"מ צד הוא. אבל הכא, דלא קא עביד הפשט – אפי' שבות ליכא: (**דשקיל** ליה בברזי). וא"ת: דתני' בסוף "תמיד נשחט" (פסחים סה:) תנא: חשכה, כל אחד ואחד נוטל פסחו בעורו. אם כן, לאו בברזי היה מופשט. ומשמע דבשבת איירי, דאמתני' דהתם קאי, דקתני: ארבעה עשר שחל בשבת! ואיכא למימר: דלא קאי אשבת, א"נ: נוטלו בעורו שנפשט עד החזה. ועוד אומר ר"י: דאיכא למימר דרבנן לדברי רבי ישמעאל קאמרי, לדידן – מותר להפשיט לגמרי, לדידך – אודי לן מיהא דמותר להפשיט בברזי. וא"ת: לפי זה ה"ל למיחשב התם דחיית הפשט! וי"ל: דבפלוגתא לא קא מיירי, דלר' ישמעאל לא דחי ליה הפשט כלל. ואע"ג דחשיב הרכבתו והבאתו מחוץ לתחום, דפליגי בה ר"ע ור' אליעזר – לא חשיב לה פלוגתא, דר"א דשמותי הוא. ועוד: דמההיא פלוגתא יליפנן דהזאה אינה דוחה, להכי קתני לה:

שלש מחיצות ושני לחיים כו'. השתא האי דמפרש לה הכי, ומוקי תרוייהו אליבא דר"א, ולא בעי למימר שלש מחיצות ולחי א' – אינו מפולש, ובלא לחי – זהו מפולש, והוה מפרש אליבא דהלכתא – היינו משום דסבר דבלא לחי כלל לא הוה שרי בן בתירא, דהוי כרמלית, ולא דמי לחצר שאינה מעורבת דסיפא:

ועוד לרבנן נציל לתוכו אוכלין ומשקין. (ואמאי נקט חצר מעורבת), ואדמפלגי בין חצר מעורבת למבוי – הוה לן לפלוגי בין מבוי משותף למבוי שאינו משותף, דבמשותף יהא מותר להציל לתוכו אוכלין ומשקין, ואמאי נקט חצר מעורבת?

אלא אמר רבה כו'. תימה: מה תירץ רבה מקושיא דנציל לתוכו אוכלין ומשקין? ואומר ר"י: דרבה רוצה לומר דרבנן סברי כרבי יהודה, דוקא לצורך הצלת כתבי הקדש, ולא לצורך אחר. ואביי פריך משום דאינו נראה לו סברא שיסברו כר' יהודה לחצאין. ומשני אביי ג' מחיצות כו'. ולאביי לא סברי רבנן כר"א לחצאין, דר"א להצלת כתבי הקדש סגי בלחי אחד, כדמסיים ואזיל ואפילו לרבי אליעזר כו':

הא

שבת. פרק ששה עשר – כל כתבי דף קיז עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

הא דתניא נשברה לו חבית בראש גגו. הקשה הרב פורת: אמאי לא פריך ממתניתין דריש "חבית" (לקמן קמג:), דתנן: חבית שנשברה – מצילין ממנה מזון שלש סעודות, ואומר לאחרים: בואו והצילו לכם, ובלבד שלא יספוג; ותירץ: דההיא איכא למימר כגון שהחבית בכרמלית, דחיישינן שמא יעביר כלי ד' אמות בכרמלית. אבל בהך ברייתא קתני בהדיא בראש גגו. ור"י תירץ: דהתם מיירי כשנשפך היין לארץ, דחיישינן שמא יספוג. אומר ה"ר שמואל בשם ר"ת: דדוקא נשברה לו חבית, אבל נסדקה ועושה טיף טיף – מותר להביא כלים לקלוט ולצרף, דאינו בהול כל כך להביא כלים דרך רה"ר כמו כשנשברה:

כלי אחר ויקלוט כלי אחר ויצרף. אומר ר"י: דזו אף זו קתני; לא מבעי לקלוט – דמינכר שמציל, דאסור. אלא אפילו לצרף, דלא מינכר כולי האי שהוא מציל – אסור:

הציל פת נקיה לא יציל פת הדראה. אומר ר"י: כשאפו בי"ט של פסח מצות מסולת נקיה, שיש לו די לצורך י"ט – אין אופין אחריהן פת של הדראה. אלא מתחילה יעשה של הדראה, ואחרי כן יעשה הנקיה:

אבל לא משבת ליום הכפורים. פירש בקונטרס: למוצאי יוה"כ – וא"ת: פשיטא, דחול גמור הוא, ומ"ש משבת למוצאי שבת? וי"ל: דמצוה לאכול במוצאי יוה"כ כדפ' לעיל (דף קיד:). ועוד: לפי שהתענו מותר יותר. אי נמי: ליום הכפורים עצמו קאמר ולהאכיל התינוקות:

והתנא דבי רבי ישמעאל כל מלאכת עבודה לא תעשו. וא"ת: ואמאי מייתי קרא ד"כל מלאכת עבודה" דכתיב גבי י"ט, הא אפי' בשבת דכתיב "לא תעשה מלאכה" סתם ולא כתיב עבודה – שרי לתקוע ולרדות מן התורה, כדמשמע הכא דאשבת מייתי לה. ופירש רבינו שמואל: דגרס "כל מלאכה לא תעשו" ורשב"א מפרש: דלעולם מ"כל מלאכת עבודה" אימעיט תקיעה ורדייה. ושבת ילפינן מי"ט, דאין בין י"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד, כדכתיב "אך אשר יאכל לכל נפש" (שמות יב)

שהיא חכמה ואינה מלאכה. וכיון דמדאורייתא שריא, אע"ג דמדרבנן אסירא, כדאמר בראש השנה (דף לג.): אין מעבבין את התינוקות מלתקוע, הא נשים – מעבבין הכא הוה לן למישרי, משום ג' סעודות: במנחה

אֶלָּא אָמַר רַב אַשִׁי: שָׁלֹשׁ מְחִיצוֹת וְלֶחִי אֶחָד – זֶה מָבוֹי שֶׁאֵינוֹ מְפוּלָּשׁ, ג' מְחִיצוֹת בְּלֹא לֶחִי – זֶהוּ מָבוֹי הַמְפוּלָּשׁ. וַאֲפִילּוּ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּאָמַר "בָּעֲינַן לְחָיִים", הָנֵי מִילֵּי – לְאוֹכְלִין וּמַשְׁקִין, אֲבָל לְסֵפֶר תּוֹרָה – בְּחַד לֶחִי סַגִּי. **מַתְנִי'** מַצִּילִין מְזוֹן ג' סְעוּדוֹת, הָרָאוּי לָאָדָם – לָאָדָם, הָרָאוּי לַבְּהֵמָה – לַבְּהֵמָה. כֵּיצַד: נָפְלָה דְּלִיקָה בְּלֵילֵי שַׁבָּת – מַצִּילִין מְזוֹן ג' סְעוּדוֹת, בְּשַׁחֲרִית – מַצִּילִין מְזוֹן ב' סְעוּדוֹת, בְּמִנְחָה – מְזוֹן סְעוּדָה אַחַת. רַ' יוֹסֵי אוֹמֵר: לְעוֹלָם מַצִּילִין מְזוֹן שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת. **גְּמָ'** מִכְּדֵי בְּהֵיתֶרָא קָטָרַח, נַצִּיל טְפֵי! אָמַר רָבָא: מִתּוֹךְ שֶׁאָדָם בָּהוּל עַל מְמוֹנוֹ, אִי שָׁרִית לֵיהּ – אָתֵי לְכַבּוּיֵי. א"ל אַבַּיֵי: אֶלָּא הָא דְּתַנְיָא, נִשְׁבְּרָה לוֹ חָבִית בְּרֹאשׁ גַּגּוֹ – מֵבִיא כְּלִי וּמַנִּיחַ תַּחְתֶּיהָ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יָבִיא כְּלִי אַחֵר וְיִקְלוֹט, כְּלִי אַחֵר וְיִצְרָף. הָתָם מַאי גְּזֵירָה אִיכָּא? ה"נ, גְּזֵירָה שֶׁמָּא יָבִיא כְּלִי דֶּרֶךְ רה"ר. גּוּפָא, נִשְׁבְּרָה לוֹ חָבִית בְּרֹאשׁ גַּגּוֹ – מֵבִיא כְּלִי וּמַנִּיחַ תַּחְתֶּיהָ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יָבִיא כְּלִי אַחֵר וְיִקְלוֹט, כְּלִי אַחֵר וְיִצְרָף. נִזְדַּמֵּן לוֹ אוֹרְחִין – מֵבִיא כְּלִי אַחֵר וְקוֹלֵט, כְּלִי אַחֵר וּמְצָרֵף. וְלֹא יִקְלוֹט וְאַחַר כָּךְ יַזְמִין, אֶלָּא יַזְמִין וְאח"כ יִקְלוֹט, וְאֵין מַעֲרִימִין בְּכָךְ. מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה אָמְרוּ: מַעֲרִימִין. לֵימָא בְּפִלּוּגְתָּא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַ' יְהוֹשֻׁעַ קָמִיפַּלְגִי; דְּתַנְיָא, אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ שֶׁנָּפְלוּ לַבּוֹר, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מַעֲלֶה אֶת הָרִאשׁוֹן עַל מְנָת לְשׁוֹחֲטוֹ, וְהַשֵּׁנִי עוֹשֶׂה לוֹ פַּרְנָסָה בִּמְקוֹמוֹ, בְּשֶׁבִיל שֶׁלֹּא יָמוּת. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: מַעֲלִין אֶת הָרִאשׁוֹן עַל מְנָת לְשׁוֹחֲטוֹ, וְאֵינוֹ שׁוֹחֲטוֹ, וּמַעֲרִים וּמַעֲלֶה אֶת הַשֵּׁנִי. רָצָה – זֶה שׁוֹחֵט, רָצָה – זֶה שׁוֹחֵט. מִמַּאי? דִּילְמָא עַד כָּאן לָא קָאָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הָתָם – דְּאִפְשַׁר בְּפַרְנָסָה, אֲבָל הָכָא דְּלָא אִפְשַׁר – לָא. וְעַד כָּאן לָא קָאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הָתָם – מִשּׁוּם דְּאִיכָּא צַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים, אֲבָל הָכָא דְּלֵיכָּא צַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים – לֹא! ת"ר: הַצִּיל פַּת הַדְּרָאָה. פַּת הַדְּרָאָה – מַצִּיל פַּת נְקִיָּה. וּמַצִּילִין מִיּוֹם הַכִּפּוּרִים לַשַּׁבָּת – אֲבָל לֹא מִשַّבָּת לְיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר מִשַّבָּת לְיוֹם טוֹב, וְלֹא מִשַّבָּת לַשַّבָּת הַבָּאָה. ת"ר: שָׁכַח פַּת בַּתַּנּוּר וְקִידֵּשׁ עָלָיו הַיּוֹם – מַצִּילִין מְזוֹן שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת, וְאוֹמֵר לַאֲחֵרִים: בּוֹאוּ וְהַצִּילוּ לָכֶם. וְכֶשֶׁהוּא רוֹדֶה – לֹא יִרְדֶּה בְּמַרְדֶּה אֶלָּא בְּסַכִּין. אִינִי?! וְהָא תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: "לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה" – יָצָא תִּקְיַעַת שׁוֹפָר וּרְדִיַּית הַפַּת, שֶׁהִיא חָכְמָה וְאֵינָהּ מְלָאכָה! כְּמָה דְּאִפְשַׁר לְשַׁנּוֹיֵי מִשַּׁנַּיִן. א"ר חִסְדָּא: לְעוֹלָם יַשְׁכִּים אָדָם לְהוֹצִאַת שַׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר "וְהָיָה בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי וְהֵכִינוּ אֶת אֲשֶׁר יָבִיאוּ" – לְאַלְתַּר. אָמַר רַ' אַבָּא: בַּשַּׁבָּת חַיָּיב אָדָם לִבְצוֹעַ עַל שְׁתֵּי כִּכְּרוֹת, דִּכְתִיב "לֶחֶם מִשְׁנֶה". אָמַר רַב אַשִׁי: חֲזִינָא לֵיהּ לְרַב כַּהֲנָא דְּנָקֵט תַּרְתֵּי וּבְצַע חָדָא, אָמַר "לְקִטוּ" כְּתִיב. רַבִּי זֵירָא הֲוָה בָּצַע אַכּוּלְּהוּ שֵׁירוּתֵיהּ. אָמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִׁי: וְהָא מֵיחֲזֵי כִּרְעַבְתָּנוּתָא! אָמַר לֵיהּ: כֵּיוָן דְּכָל יוֹמָא לָא עָבֵיד, וְהַאִידָּנָא הוּא דְּקָעָבֵיד – לָא מֵיחֲזֵי כִּרְעַבְתָּנוּתָא. רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי כִּי מִיקְלַע לְהוּ רִיפְתָּא דְּעֵירוּבָא – שָׁרוּ עֵילּוּיֵיהּ, אָמְרִי: הוֹאִיל וְאִיתְעֲבִיד בָּהּ חֲדָא מִצְוָה – לִיתְעֲבִיד בָּהּ מִצְוָה אַחֲרִינָא. "בֵּיצַד, נָפְלָה דְּלֵיקָה כו'". ת"ר: טַכְּמָה סְעוּדוֹת חַיָּיב אָדָם לֶאֱכוֹל בַּשַّבָּת? שָׁלֹשׁ, רַבִּי חִידְקָא אוֹמֵר: אַרְבַּע. א"ר יוֹחָנָן: וּשְׁנֵיהֶם מִקְרָא אֶחָד דָּרְשׁוּ, "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אִכְלוּהוּ הַיּוֹם כִּי שַׁבָּת הַיּוֹם לַה' הַיּוֹם לֹא תִמְצָאֻהוּ בַּשָּׂדֶה". רַבִּי חִידְקָא סָבַר: הָנֵי תְּלָתָא "הַיּוֹם" – לְבַר מֵאוֹרְתָּא, וְרַבָּנַן סְבְרִי: בַּהֲדֵי דְּאוֹרְתָּא. תְּנַן: נָפְלָה דְּלֵיקָה בְּלֵילֵי שַׁבָּת

מצילין

רב אשי מבאר ביאור אחר מהו מבוי המפולש ומהו מבוי שאינו מפולש: אֶלָּא אָמַר רַב אַשִׁי, אם יש במבוי שָׁלֹשׁ מְחִיצוֹת וְלֶחִי אֶחָד זֶה מְבוּי שֶׁאֵינוֹ מְפוּלָּשׁ, ואם יש במבוי שָׁלֹשׁ מְחִיצוֹת בְּלֹא לֶחִי זֶהוּ מְבוּי הַמְפוּלָּשׁ, ורבנן ובן בתירא שניהם סוברים כרבי אליעזר לגבי הכשר מבוי, שצריכים שני לחיים, וְסוברים רבנן שאֲפִילּוּ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּאָמַר שלהכשר מבוי בָּעֵינַן [–צריכים] שני לְחָיִים, הָנֵי מִילֵּי – דברים אלו אינם אלא לְאוֹכְלִין וּמַשְׁקִין, אֲבָל לְהַציל סֵפֶר תּוֹרָה, בְּחַד לֶחִי סַגִּי – לחי אחד מספיק, מפני בבוד הספר, ובן בתירא סובר, שלגבי הצלת ספר תורה, סובר רבי אליעזר שמצילים אף למבוי שאין בו לחי כלל.

משנה

המשנה ממשיכה לבאר מה עוד מותר להציל מהדליקה: מַצִּילִין מהדליקה מְזוֹן שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת לצורך סעודות השבת, מאכל הָרָאוּי לְאָדָם, מצילים לְאָדָם, ומאכל הָרָאוּי לְבְהֵמָה מצילים לִבְהֵמָה, כפי מה שצריכה לאותו היום. כֵּיצַד, נְפָלָה דְּלֵיקָה בְּלֵילֵי שַׁבָּת קודם הסעודה, מַצִּילִין מְזוֹן שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת, ואם הדליקה נפלה בְּשַׁחֲרִית קודם סעודת שחרית, מַצִּילִין מְזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת, ואם הדליקה נפלה בְּמִנְחָה קודם סעודה שלישית, מצילים מְזוֹן סְעוּדָה אַחַת. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, לְעוֹלָם מַצִּילִין מְזוֹן שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת, ואף לאחר שאכל.

גמרא

הגמרא מקשה על המשנה מדוע אסור להציל יותר משלש סעודות: מִכְּדֵי בְּהֶיתֵּרָא קָטָרַח – הרי הוא טורח בדבר היתר, שכן מציל אוכלים שמותרים בטלטול למקום המותר בטלטול, אם כן נַצִּיל טָפֵי – שיתירו לו להציל יותר ממזון שלש סעודות. מתרצת הגמרא: אָמַר רָבָא, מִתּוֹךְ שֶׁאָדָם בָּהוּל עַל מָמוֹנוֹ, אִי שָׁרֵית לֵיהּ אָתֵי לְכַבּוּיֵי – אם נתיר לו להציל יותר, מתוך בהילותו להציל הרבה, ישכח ששבת היום ויבוא לכבות.

אביי מקשה על תירוצו של רבא: אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי, אֶלָּא הָא דְּתַנְיָא – זה ששנינו בברייתא, נִשְׁבְּרָה לוֹ חָבִית עם יין בְּרֹאשׁ גָּגוֹ בשבת, מֵבִיא כְּלִי אחד וּמַנִּיחַ תַּחְתֶּיהָ, להציל את היין, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יָבִיא עוד כְּלִי אַחֵר וְיִקְלוֹט את הקילוח הנופל באויר לאחר שנשפך מן הגג, וכן לא יביא עוד כְּלִי אַחֵר וִיצָרֵף את הכלי סמוך לגג, כדי שיזוב היין מן הגג לכלי, כלומר, אסור להביא יותר מכלי אחד לקלוט או לצרף, כדי להציל את היין. הָתָם מַאי גְּזֵירָה אִיכָּא – איזו גזירה יש לגזור שם, הרי הוא טורח בדבר היתר ולמה לא יוכל להביא הרבה כלים כדי לקלוט ולצרף. מתרץ רבא: הָתָם נַמִּי – גם שם אסרו לטרוח בדבר היתר, גְּזֵירָה שֶׁמָּא מתוך שמחזר אחר הרבה כלים, ישכח ששבת היום וְיָבִיא כְּלִי דֶּרֶךְ רְשׁוּת הָרַבִּים.

הגמרא מביאה את המשך דברי הברייתא שהבאנו בסמוך: גּוּפָא – נשוב לדברי הברייתא שהובאו בסמוך, נִשְׁבְּרָה לוֹ חָבִית בְּרֹאשׁ גָּגוֹ, מֵבִיא כְּלִי וּמַנִּיחַ תַּחְתֶּיהָ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יָבִיא כְּלִי אַחֵר וְיִקְלוֹט, כְּלִי אַחֵר וִיצָרֵף, גְּוַדְמָן לוֹ אוֹרְחִין, והוא צריך את היין כדי לתת לאורחים לשתות, מֵבִיא כְּלִי אַחֵר וְקוֹלֵט, כְּלִי אַחֵר וּמְצָרֵף, וְלֹא יִקְלוֹט וְאַחֵר כָּךְ יַזְמִין אורחים, משום שבשעה שמביא את הכלים עדיין לא צריך את היין לאורחים, אֶלָּא יַזְמִין וְאַחַר כָּךְ יִקְלוֹט. וְאֵין מַעֲרִימִין בְּכָךְ לזמן אורחים שאינם צריכים לשתות וישאירו את מה שהציל. מָשׁוּם רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה אָמְרוּ, מַעֲרִימִין לזמן אורחים שאינם צריכים לשתות כדי להציל את היין שבחבית.

הגמרא מנסה לתלות את המחלוקת אם מותר להערים כדי להציל את היין במחלוקת תנאים אחרת שגם נחלקו בענין הערמה: לִימָא בְּפִלּוּגְתָּא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ קָמִיפַּלְגִי – האם נאמר שתנא קמא ורבי יוסי בר יהודה החולקים אם מותר להערים כדי להציל את היין, נחלקו במחלוקת של רבי אליעזר ורבי יהושע, דְּתַנְיָא, אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ – בהמה ובנה שאסור לשוחטם ביום אחד, שֶׁנִּפְלוּ לְבוֹר ביום טוב, ואחר שהוא מעלה אחד מן הבור, נמצא מטלטל את השני שלא לצורך, כיון שאסור לשחוט את שניהם ביום טוב, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מַעֲלֶה אֶת הָרִאשׁוֹן מן הבור עַל מְנָת לְשׁוֹחֲטוֹ, וְהַשֵּׁנִי עוֹשֶׂה לוֹ פַּרְנָסָה [–מזונות] בִּמְקוֹמוֹ בתוך הבור, בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא יָמוּת, אבל אינו מעלהו מן הבור, כיון שאסור לשוחטו היום, ונחשב טלטול שלא לצורך. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, מַעֲלִין אֶת הָרִאשׁוֹן עַל מְנָת לְשׁוֹחֲטוֹ וְאֵינוֹ שׁוֹחֲטוֹ, וּמַעֲרִים ואומר, אולי השני שנמצא בתוך הבור יותר שמן ממנו, וּמַעֲלֶה אף אֶת הַשֵּׁנִי כדי לשוחטו, רָצָה זֶה שׁוֹחֵט רָצָה זֶה שׁוֹחֵט – אם רוצה לשחוט את הראשון שוחטו, ואם הוא רוצה יכול לשחוט את השני, כלומר, יכול לשחוט איזה מהם שירצה. הרי שנחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע במחלוקתם של תנא קמא ורבי יוסי בר יהודה, האם מותר להערים כדי להציל יותר.

הגמרא דוחה שאפשר לומר שאינם חולקים באותה המחלוקת: מִמַּאי – מנין שנחלקו באותה המחלוקת, דִּילְמָא עַד כָּאן לֹא קָאָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הָתָם – שמא רק שם בנפלו שניהם לבור אמר רבי אליעזר שאסור להערים, משום דְּאֶפְשָׁר בְּפַרְנָסָה – שאפשר לתת לו מזונותיו בתוך הבור שלא ימות ולא יפסיד, אֲבָל הָכָא – כאן בנשברה לו חבית, דְּלֹא אֶפְשָׁר – שאין אפשרות להציל את היין בלא להביא הרבה כלים, ואם לא יביא יפסיד, לֹא – רבי אליעזר יסבור שמותר להערים ולהזמין אורחים אף שאינם צריכים לאכול ולשתות. וְכן שמא עַד כָּאן לֹא קָאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הָתָם – דווקא שם בנפלו שניהם לבור אמר רבי יהושע שמותר להערים, מִשּׁוּם דְּאִיכָּא [–שיש] צַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים להשאיר את הבהמה בבור, לכך מותר להערים ולהעלות את שניהם, אֲבָל הָכָא – כאן בנשברה החבית, דְּלֵיכָּא [–שאין] צַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים, לֹא – רבי יהושע יסבור שאין מערימים.

הגמרא מביאה ברייתא בענין הצלת אוכלים מפני הדליקה: תָּנוּ רַבָּנַן בברייתא, נפלה דליקה בשבת והִצִּיל פַּת נְקִיָּה לשלש סעודות, אֵין מַצִּיל פַּת הַדְּרָאָה – פת שניטל הדרה ממנה, דהיינו, פת שאינה נקיה, משום שאינו יכול לומר אני מעדיף פת שאינה נקיה, והרי זו הצלה שלא לצורך, אבל אם הציל פַּת הַדְּרָאָה, יכול לומר אני מעדיף פת נקיה וּמַצִּיל גם פַּת נְקִיָּה. וּמַצִּילִין מִיּוֹם הַכִּפּוּרִים שחל ביום שישי לַשַּׁבָּת, אֲבָל לֹא מצילין מִשַּׁבָּת לְיוֹם הַכִּפּוּרִים שחל ביום ראשון, היות וביום הכיפורים אסור לאכול, ובמוצאי יום הכיפורים יוכל לטרוח ולהכין, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שאין מצילין מִשַּׁבָּת לְיוֹם טוֹב, כיון שיכול להכין ביום טוב לצורך יום טוב, וְלֹא מצילין מִשַּׁבָּת לַשַּׁבָּת הַבָּאָה.

הגמרא מביאה ברייתא בענין מי ששכח פת בתנור: תָּנוּ רַבָּנַן בברייתא, שָׁכַח פַּת בַּתַּנּוּר וְקִדֵּשׁ עָלָיו הַיּוֹם, ואין לו מה לאכול בשבת, מַצִּילִין מהתנור מִזּוֹן שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת, וְאוֹמֵר לַאֲחֵרִים בּוֹאוּ וְהַצִּילוּ לָכֶם מזון שלש סעודות, וּכְשֶׁהוּא רוֹדֶה [–מוציא מהתנור] לֹא יְרִדֶּה בְּמַרְדֵּה – לא יוציא מן התנור בכלי שרודים בו את הפת ומפרידים אותו מכותל התנור, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, אֶלָּא יוציא את הפת בְּסַכִּין.

מקשה הגמרא: אֵינִי – האם כך הוא הדין, וְהָא תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, נאמר בתורה (שמות כ י) 'לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה', משמע שאסור לעשות בשבת רק דבר שהוא מלאכה, יָצָא תְּקִיעַת שׁוֹפָר וּרְדִיַּית הַפַּת שֶׁהִיא חָכְמָה וְאֵינָהּ מְלָאכָה, שאין איסור לעשותם בשבת. אם כן מדוע אסור לרדות את הפת במרדה לצורך שלש סעודות. מתרצת הגמרא: אף שאין איסור לרדות במרדה, כְּמָה דְּאֶפְשָׁר לְשַׁנּוּיֵי מְשַׁנְּיָנַן – מה שאפשר לשנות מדרך שעושה בחול, צריך לשנות.

הגמרא מביאה מימרא שצריך להשכים בערב שבת להכין את צורכי השבת: אָמַר רַב חִסְדָּא, לְעוֹלָם יַשְׁכִּים אָדָם בערב שבת לְהוֹצָאַת שַׁבָּת – לטרוח ולזמן את צורכי השבת, שֶׁנֶּאֱמַר בפרשת המן (שמות טז ה), 'וְהָיָה בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי וְהֵכִינוּ אֵת אֲשֶׁר יָבִיאוּ', משמע שבשעה שיביאו את המן יכינו אותו, והבאת המן היתה לְאַלְתַּר [–מיד] בבוקר, שנאמר (שם טז כא) 'וַיִּלְקְטוּ אֹתוֹ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר', אם כן אף ההכנה לשבת היתה מיד בבוקר.

המשך בעמוד רפד

מַצִּילִין מְזוֹן שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת. מַאי – במה מדובר במשנה, לָאו – האם אין מדובר באופן דְּלֹא אָכַל עדיין סעודת ליל שבת, ומצילים מזון רק לשלש סעודות, היות שרק שלש סעודות חייב אדם לאכול בשבת ולא ארבע, ומוכח שמשנתנו סוברת כחכמים ולא כרבי חידקא המחייב אכילת ארבע סעודות בשבת.

דוחה הגמרא: לֹא – אין מדובר שעדיין לא אכל סעודת ליל שבת, אלא מדובר דְּאָכַל כבר סעודת ליל שבת, ולכן מצילין מזון רק לשלש סעודות ולא לארבע, כי עתה אין לפניו אלא חובת אכילת שלש סעודות ביום, וכדעת רבי חידקא.

הוכחה אחרת ממשנתנו. שנינו במשנתנו: נפלה דליקה בשַׁחֲרִית, מַצִּילִין מְזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת. מַאי לָאו – האם אין מדובר באופן דְּלֹא אָכַל עדיין כלל סעודה ביום, ומצילין מזון רק לשתי סעודות, היות וביום יש חיוב לאכול רק שתי סעודות, ומוכח שמשנתנו סוברת כחכמים ולא כרבי חידקא הסובר שביום עצמו [ללא סעודת ליל שבת] יש חיוב לאכול שלש סעודות.

דוחה הגמרא: לֹא – אין מדובר שעדיין לא אכל ביום, אלא מדובר דְּאָכַל כבר סעודה אחת ביום, ולכן מצילין מזון רק לשתי סעודות, כי עתה אין לפניו אלא חובת אכילת שתי סעודות, וכדעת רבי חידקא שיש חיוב לאכול ביום עצמו שלש סעודות.

הוכחה אחרת ממשנתנו. שנינו במשנתנו: נפלה דליקה בְּמִנְחָה, מַצִּילִין מְזוֹן סְעוּדָה אַחַת. מַאי לָאו – האם אין מדובר באופן דְּלֹא אָכַל עדיין סעודה שלישית, ומצילין מזון רק לסעודה אחת, היות שבזמן מנחה כבר אין לפניו אלא חובת אכילת סעודה אחת, ומוכח שלא כרבי חידקא, כי לדעתו אם לא אכל סעודה שלישית, עליו לאכול שתי סעודות.

דוחה הגמרא: לֹא – אין מדובר שלא אכל סעודה שלישית, אלא מדובר דְּאָכַל כבר סעודה שלישית, ואין לפניו אלא חובת סעודה רביעית, ולכך מצילין מזון רק לסעודה אחת.

הוכחה אחרת ממשנתנו. אומרת הגמרא: וְהָא מְדַקְתָּנֵי – והרי מכך ששנינו בסֵיפָא של משנתנו, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, לְעוֹלָם [–אפילו אם כבר אכל חלק מן הסעודות], מַצִּילִין מְזוֹן שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת, מִכְּלָל דְּתַנָּא קַמָּא שָׁלֹשׁ סְבִירָא לֵיהּ – מוכח שגם תנא קמא סובר שאין חיוב לאכול יותר משלש סעודות, שהרי בדעת רבי יוסי ברור שחולק על רבי חידקא, שהרי לדעתו אין מספר הסעודות שמותר להציל תלוי במספר הסעודות שעדיין עליו לאכול, אלא תלוי במספר הסעודות שחובה לאכול בשבת, ומכך שלא התיר אלא הצלת מזון שלש סעודות, מוכח שבשבת יש חובה לאכול רק שלש סעודות, ואם כן גם בדעת תנא קמא מוכח שחולק על רבי חידקא, שהרי לא נחלק תנא קמא על רבי יוסי אלא על כך שאת הסעודה שכבר אכל לא יציל, אבל אינו חולק על רבי יוסי בכך שמספר הסעודות שחייב אדם לאכול בשבת הוא שלש ולא ארבע.

מסיקה הגמרא: אֶלָּא מְחַוֵּורְתָּא מַתְנִיתִין – אלא ברור הדבר שמשנתנו היא דְּלֹא כְּרַבִּי חִידְקָא.

הגמרא דנה כדעת מי שנויה המשנה במסכת פאה. מבררת הגמרא: וְהָא דְּתַנְּן במסכת פאה (פ"ח מ"ז), מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מְזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת, לֹא יִטּוֹל מִן הַתַּמְחוּי – קערה גדולה שגובים בה מאכל מבעלי בתים ומחלקים ממנה לעניים שתי סעודות בכל יום, ומי שיש לו מזון שתי סעודות לא יטול ממנה, שלא יהא גוזל עניים. ומי שיש לו מְזוֹן אַרְבַּע עֶשְׂרֵה סעודות, לֹא יִטּוֹל מִן הַקּוּפָּה, שיש בה מעות לפרנס עניים בני טובים שזלזול הוא להם ליטול אוכל מן התמחוי, ומחלקים להם בכל ערב שבת מעות לארבע עשרה סעודות שיספיק להם לכל ימי השבוע. מַנִּי – כדעת מי שנויה משנה זו שמבואר בה שמספר הסעודות בשבוע הוא ארבע עשרה, לֹא רַבָּנָן וְלֹא רַבִּי חִידְקָא, דאי נאמר שרַבָּנָן היא, קשה שהרי חֲמִסְרֵי הָוְיָין – לשיטתם יש לאדם בשבוע צורך לחמש עשרה סעודות, שתי סעודות לכל יום ושלש לשבת, ואי נאמר שרַבִּי חִידְקָא היא, קשה שהרי שִׁית סְרֵי הָוְיָין – לשיטתו שש עשרה סעודות צריך אדם לשבוע, שתים לכל יום וארבע לשבת.

משיבה הגמרא: לְעוֹלָם המשנה בפאה כדעת רַבָּנָן היא שנויה, הסוברים שחייב אדם לאכול בשבת שלש סעודות, ואף על פי כן מי שיש לו מזון לארבע עשרה סעודות לא יטול מהקופה, משום דְּאָמְרִינַן לֵיהּ, מַאי דְּבָעֵית לְמֵיכַל בְּאַפּוּקֵי שַׁבְּתָא אִכְּלֵיהּ בְּשַׁבְּתָא – את הסעודה שהיית רוצה לאכול במוצאי שבת, תקדים ותאכלנה ביום השבת סמוך לחשכה, ובמוצאי שבת לא תאכל עוד סעודה, ויספיקו לך ארבע עשרה סעודות בשבוע.

לאחר שהעמידה הגמרא את המשנה בפאה כחכמים, היא מבררת האם אכן לא ניתן להעמידה כרבי חידקא, שואלת הגמרא: לֵימָא – האם אכן נאמר שמשנה זו כרַבָּנָן הִיא וְלֹא כרַבִּי חִידְקָא, כי לדעת רבי חידקא לא די בארבע עשרה סעודות בשבוע. משיבה הגמרא: אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי חִידְקָא – אפילו אם תאמר שהמשנה בפאה כרבי חידקא היא, לא תקשה ממה שמבואר שם שדי לאדם ארבע עשרה סעודות בשבוע, משום דְּאָמְרִינַן לֵיהּ, מַאי דְּבָעֵית לְמֵיכַל בְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא אִכְּלֵיהּ לְאוֹרְתָא – את הסעודה שהיית רוצה לאכול בערב שבת, תאחר ותאכלנה בליל שבת, ובנוסף את הסעודה שהיית רוצה לאכול במוצאי שבת, תקדים ותאכלנה בשבת סמוך לחשיכה, ויספיקו לך ארבע עשרה סעודות בשבוע.

דוחה הגמרא: וְכי כּוּלֵּי יוֹמָא דְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא בְּתַעֲנִיתָא מוֹתְבִינַן לֵיהּ – כל היום של ערב שבת נושיבנו בתענית ולא יאכל כלום, שהרי את הסעושבת שהיה עליו לאכול ביום ששי, דוחה לליל שבת.

הגמרא מיישבת את המשנה בפאה באופן אחר גם לדעת רבי חידקא: אֶלָּא לעולם המשנה סוברת או כחכמים או כרבי חידקא, ואף על פי כן מי שיש לו מזון ארבע עשרה סעודות לא יטול מהקופה, משום דתָּא מַנִּי – לפי מי נשנית משנה זו, רַבִּי עֲקִיבָא הִיא, דְּאָמַר, עֲשֵׂה שַׁבַּתְּךָ חוֹל וְאַל תִּצְטָרֵךְ לִבְרִיּוֹת, כלומר, לא יטיל אדם על אחרים את כבוד שבתותיו, ולפיכך אם יש לו מזון לשתי סעודות בשבת כמו בחול לא יטול מן הצדקה.

לאחר שנתברר שפיסקא זו של המשנה בפאה יכולה להתיישב לדברי הכל, דנה הגמרא בתחילת המשנה, אם אף היא יכולה להתיישב לדברי הכל. אומרת הגמרא: וְהָא דִּתְנַן במשנה (שם), אֵין פּוֹחֲתִין לֶעָנִי שאין לו מה לאכול הָעוֹבֵר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם ואינו לן במקום שהגיע אליו, מְכַכָּר לחם הנקנה בְּפוּנְדְּיוֹן [–מין מטבע], ושיעור זה נותנים לו כאשר מֵאַרְבַּע סְאִין בְּסֶלַע – מחיר ארבע סאין חטים הוא סלע, שאז אפשר לקנות בפונדיון ככר העשוי מרבע קב חטים, שהוא שיעור שתי סעודות, כדי שיהיה לו סעודה אחת ליום ואחת ללילה. ואם לָן אצלם בלילה, נוֹתְנִין לוֹ פַּרְנָסַת [–צורכי] לִינָה, וְאִם שָׁבַת אצלם בשבת, נוֹתְנִין לוֹ מְזוֹן שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת לצורך שבת, כלומר שבערב שבת מוסיפים לו על מזון שתי הסעודות, עוד מזון לשלש סעודות שיהא לו גם עבור שבת. לֵימָא – האם נאמר שמשנה זו כרַבָּנָן הִיא, שסוברים שחייבים לאכול בשבת רק שלש סעודות, וְלֹא כרַבִּי חִידְקָא, שהרי לדעתו היה צריך ליתן לו לשבת ארבע סעודות.

דוחה הגמרא: לְעוֹלָם אפשר לומר שהמשנה היא כרַבִּי חִידְקָא, וּכְגוֹן דְּאִיכָּא סְעוּדָה בַּהֲדֵיהּ – שיש לעני סעודה אחת שהביא עמו, דְּאָמְרִינַן לֵיהּ, הָא דְּאִיכָּא בַּהֲדָךְ אִכְּלֵיהּ – הסעודה שיש אתך תאכל בערב שבת, וממילא יספיקו לך מזון חמש הסעודות שקיבלת מבני העיר, כי ארבע מהם תאכל בשבת, ואת החמישית תאכל במוצאי שבת.

מקשה הגמרא: וְכי אָזִיל בְּרִיקָן אָזִיל – וכי לאחר השבת בעזבו את העיר, ילך לדרכו ריקם בלא שיהיה אצלו סעודה אחת. מתרצת הגמרא: דְּמְלַוְּוינַן לֵיהּ סְעוּדָה בַּהֲדֵיהּ – שנותנים לו ביום ראשון עוד סעודה לדרך.

שנינו במשנה בפאה (שם), שעני הנודד ממקום למקום, ובא לאיזו עיר ודעתו ללון בה, שמלבד מזון שתי סעודות שמקבל, נותנים לו 'פרנסת לינה'. הגמרא מבררת מה היא 'פרנסת לינה': מַאי פַּרְנָסַת לִינָה, הרי כבר קיבל מזון שתי סעודות, ואחת מהם היא שיהיה לו סעודה בלילה. אָמַר רַב פָּפָּא, 'פרנסת לינה' אינה מזון לאכילה, אלא היא פּוּרְיָא – מיטה, וּרְבִי סַדְיָא – לבדים [–מין אריג] להניח

המשך בעמוד קכה

רש"י

לְעוֹלָם מַצִּילִין מְזוֹן ג' סְעוּדוֹת. מִדְּלָא אֲמַר אַרְבַּע – לֵית לֵיהּ דְּרַבִּי חִידְקָא: מִכְּלָל דְּתַנָּא קַמָּא שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת סְבִירָא לֵיהּ. דִּבְהַאי לָא אִיפְּלִיגוּ, אֶלָּא דְּתַ"ק סָבַר מֵה שֶׁעָבַר כְּבָר לֹא יַצִּיל, וְלִרְבִּי יוֹסֵי יַצִּיל: תַּמְחוּי. קְעָרָה גְּדוֹלָה הִיא, וְגוֹבְּיִן בָּהּ גַּבָּאִים מֵאֶכֶל מִבַּעֲלֵי בָתִּים, וּמְחַלְּקִין לַעֲנִיִּים ב' סְעוּדוֹת לְיוֹם מִיּוֹם לְיוֹם: לֹא יִטּוֹל. כֵּיוָן דְּיֵשׁ לוֹ – נִמְצָא גּוֹזֵל לָעֲנִיִּים: קוּפָּה. מְעוֹת הֵן לְפַרְנֵס עֲנִיִּים בְּנֵי טוֹבִים דְּזִיל לְהוּ מִילְּתָא דְּתִמְּהוּי, וּמִתְחַלְּקִין מַע"ש לְע"ש: י"ד סְעוּדוֹת לֹא יִטּוֹל מִן הַקּוּפָּה. שֶׁהֲרֵי יָכוֹל לְהַמְּתִין לְע"ש הַבָּאָה. אֲבָל כְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ מְזוֹן י"ב – יִטּוֹל, שֶׁהֲרֵי לֹא תִּחֲלַק עוֹד עַד שֶׁיּוּגַּע ע"ש, וְהָרֵי לִשְׁבָעָה יְמֵי שַׁבָּת צְרִיכִין י"ד סְעוּדוֹת: אַכְלֵיהּ בְּשַׁבְּתָא. שֶׁהֲרֵי תּאכְלֻנָּה סָמוּךְ לְעֶרֶב, וְלֹא תִּצְטָרֵךְ לֶאֱכוֹל בַּלַּיְלָה. וְאַף עַל גַּב דְּאָמְרִינָן לְקַמָּן לְעוֹלָם יְסַדֵּר אָדָם שֻׁלְחָנוֹ בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת – ה"מ לְמַאן דְּאַפְשַׁר לֵיהּ: בְּתַעֲנִיתָא מוֹתְבִינָן לֵיהּ. בְּתַמִּיהָה: אֶלָּא הָא מַנִּי ר' עֲקִיבָא הִיא. וּלְעִנְיַן סְעוּדַת שַׁבָּת בְּמַאן דְּאַפְשַׁר לֵיהּ אִיכָּא לְמֵימַר כְּרַבָּנָן, וְאִיכָּא לְמֵימַר כְּרַבִּי חִידְקָא. וּמִיהוּ, הַאי דְּצָרִיךְ לַבְּרִיּוֹת – יֵעָשֶׂה שַׁבָּתוֹ חוֹל, וְלֹא יַטִּיל עַל אֲחֵרִים בְּבוֹד שַׁבָּתוֹתָיו: אֵין פּוֹחֲתִין לָעָנִי הָעוֹבֵר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם. שֶׁאֵינוֹ לָן בַּלַּיְלָה אֶצְלָם: מִכִּכָּר. הַלְקוּחַ בְּפוּנְדְּיוֹן, כְּשֶׁהִשְׁעַר ד' סְאִין בְּסֶלַע, וְהַפּוּנְדְּיוֹן אֶחָד מִי"ב בַּדִּינָר, דְּהוּא אֶחָד מִמ"ח בַּסֶּלַע, וְשֶׁיֵּרְעוּ לוֹ חֲכָמִים בְּכִכָּר זוֹ לִשְׁתֵּי סְעוּדוֹת הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה: לָן נוֹתְנִין לוֹ פַּרְנָסַת לֵילָה. לְקַמָּן מְפָרֵשׁ מַאי הִיא, שֶׁהֲרֵי סְעוּדָה שֶׁל לַיְלָה בְּכֹלֶל כִּכָּר הִיא. וְכִכָּר זוֹ מְשֻׁעֶרֶרְנִין בְּעֵירוּבִין (דף פב:) לְמָזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת, לְעֵירוּבֵי תְחוּמִין: וְאִם שָׁבַת. אֲצָלָם בְּשַׁבָּת: מֵאי פַּרְנָסַת לֵילָה. הָא קִבֵּל לֵיהּ סְעוּדַת הַלַּיְלָה: בֵּי סַדְיָא. לְבָדִין, פּוּלְטַר"א, לְהַנִּיחַ תַּחַת מְרַאֲשׁוֹתָיו: שׁוּב אֵינוֹ מְדִינָן. דְּאֵין הֲדָדָן זוֹ אֶלָּא לְחוֹל: חֲבֵלוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ. כִּדְאָמְרִי' בְּכְתוּבוֹת (דף קיג:): דּוֹר שֶׁבֶּן דָּוִד בָּא בּוֹ, קַטֵּיגּוֹרְיָא בְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעוֹד בָּהּ עֲשִׂירִיָּה" וגו', חֲבָלֵי לְשׁוֹן "חֲבָלִי יוֹלֵדָה" (הושע יג): בְּלִי מְצָרִים. בְּלוֹמַר: אֵין לָהּ קֵץ: אַז תִּתְעַנַּג. בְּתַר "וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עוֹנֶג" כְּתִיב:

נחלת

תוספות

במנחה מצילין מזון סעודה אחת. מכאן משמע דזמן אכילה שלישית בשבת היא מן המנחה ולמעלה, דלא כאותם שמחלקין סעודת שחרית ומברכין בינתים. ומיהו, מהא דאמרינן בפסחים בפ"ק (דף יג.) י"ד שחל להיות בשבת, משייר מזון שתי סעודות – אין ראיה מדאין משיירין מזון ג' סעודות, שאין לעשות ב' סעודות שחרית, דהא כיון שאוכל הכל שחרית חשיב כסעודה אחת. ועוד אומר ר"י: שיש כאן איסור ברכה שאינה צריכה, כדאי' בפ' "בא לו" (יומא דף ע.) גבי "ובעשור שבחומש הפקודים" דקאמר: וניתי ס"ת אחרינא ונקרי! א"ר שמעון בן לקיש: מפני ברכה שאינה צריכה: **מכבר** בפונדיון כו'. היינו כר' יוחנן בן ברוקא, דחשיב כבר בפונדיון מד' סאין בסלע שתי סעודות דעירוב. ופליג התם (עירובין דף פב:) ארבי מאיר ורבי יהודה שאומרים התם שיעור אחר:

והא דתנן אין פוחתין כו' נימא רבנן היא ולא רבי חידקא. אומר ר"י: דאין לפרש שבת נותנין לו מזון ג' סעודות, דהיינו כשבא שם בע"ש לעת האוכל, דמסתמא ישבות שם שאין רגילות כל כך ללכת ערב שבת, ובשביל שבת נותנים לו סעודה אחת יותר ממה שנותנין לו בשאר ימים. דא"כ – היכי ניחא לרבנן? והלא מן הכל אין לו כי אם ד' סעודות, אחת שהביא עמו דמלוינן בהדיה, ושלשה שנתנו לו. וכשיאכל אחת בערב שבת – לא ישארו בידו רק ג' סעודות, ואותן יאכל בשבת. וא"כ תיקשי נמי לרבנן: וכי אזיל ריקן אזיל, כדפריך בסמוך. ומיהו: איכא למימר דבסמוך לרבנן נמי פריך. אבל קשה: דכי משני דמלוינן ליה סעודה בהדיה – לא תירץ כלום לר' חידקא, דאין לו לשבת כ"א שלש סעודות, ולר' חידקא צריך ד'! ונראה לר"י: דכשבא בע"ש, לעת האוכל נותנין לו מזון ב' סעודות כמו בשאר ימים. ואם בא לשבות שם – מוסיפין לו עוד ג' סעודות. וקאמר: לימא רבנן היא ולא רבי חידקא, דלרבנן ניחא שיש בידו ה' סעודות בתחילת שבת, ואותה שהביא עמו יאכל בע"ש, ומאותן ה' סעודות יאכל ג' בשבת ואחת במוצאי שבת. ואחת יוליך עמו. אלא לרבי חידקא, כשיאכל ד' בשבת ואחת להוליך עמו למחר – א"כ מה יאכל במוצאי שבת? וליכא למימר דאמרינן ליה מה דהוה לך למיכל באפוקי שבתא אכול בשבתא, כדאמרי' לעיל – דהתם אמרינן ליה כדי שלא יהא ניזון מן הצדקה, אבל הכא כבר הוא ניזון, ולהכי נוטל כל צורכו! ומשני: דאיכא סעודה בהדיה. המתרץ היה סבור שהיה פשוט למקשה שהסעודה שיוליך עמו נותנין לו באחד בשבת, אע"פ שבשאר ימים נותנין לו סעודה שיוליך עמו עם אחרות – בע"ש אין נותנין לו אותה עד שילך, לפי שאינו הולך מיד עד אחר השבת. ולכך היה סבור שהמקשה לא היה יודע שהביא סעודה עמו, ואין לו בתחלת השבת אלא ד', להכי משני ליה: דאיכא סעודה בהדיה. והמקשה משיב: דפשיטא ליה דאיכא סעודה בהדיה, אך קשה ליה: כיון דמתרצת דאכיל לבולהו, וכי אזיל בריקן אזיל שכמו שהביא עמו לכאן כן ישאנה עמו בצאתו מכאן? ומשני: דמלוינן ליה כו':

דמלוינן סעודה בהדיה. וא"ת: א"כ אמאי נותנים לו ב' סעודות? כיון שמביא אחת עמו – יתנו לו אחת, ויאכל אחת, והאחת יוליך עמו. וי"ל: דאין מחלקין תמחוי בלילה אלא ביום, בזמן הסעודה. ולכך נותנין לו שנים, שיאכל אחת מיד ואחת בלילה במקום שיהיה, ואחת להוליך עמו למחר: **לפי** שאין קבע לשתיה. מכאן יש ללמוד: בלילה, כשרוצה להתענות למחר לאחר אכילה, אע"פ שאינו יכול לאכול אם לא התנה, לפי שמסתמא כשבירך סילק דעתו מלאכול – מלשתות ודאי לא סילק דעתו. כדאמר הכא דאין קבע לשתיה. והיכא דלא שכיח יין, אע"ג דסילק דעתו מן היין – מ"מ ממים לא סילק דעתו. ומיהו, אומר ר"י: דשמא דוקא בימיהם שהיו קובעין עצמן לשתיה אחר אכילה אמרו דאין קבע לשתיה, אבל לדידן – לא. וריב"א פירש במסכת תענית (דף יב.): שאף לאחר שישן מותר לשתות, על פי הירושלמי. ואין ר"י רוצה להקל כל כך, כיון שלא נזכר בהדיא בש"ס שלנו [עיין תוספות תענית יב: ד"ה נים]:

מַצִּילִין מְזוֹן ג' סְעוּדוֹת, מַאי לָאו – דְּלָא אֲכַל? לָא, דַּאֲכַל. "שַׁחֲרִית מַצִּילִין מְזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת", מַאי לָאו דְּלָא אֲכַל? לָא, דַּאֲכַל. "בְּמִנְחָה, מַצִּילִין מְזוֹן סְעוּדָה אַחַת", מַאי לָאו דְּלָא אֲכַל? לָא, דַּאֲכַל. וְהָא מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא "רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: לְעוֹלָם מַצִּילִין מְזוֹן ג' סְעוּדוֹת" מִכְּלָל דְּתַנָּא קַמָּא ג' סְבִירָא לֵיהּ! אֶלָּא מַחְוֵורְתָּא, מַתְנִי' דְּלָא כְּרַבִּי חִידְקָא. וְהָא דִּתְנַן: מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מְזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת – לֹא יִטּוֹל מִן הַתַּמְחוּי, מְזוֹן אַרְבַּע עֶשְׂרֵה – לֹא יִטּוֹל מִן הַקּוּפָּה. מַנִּי? לָא רַבָּנַן וְלָא רַבִּי חִידְקָא! אִי רַבָּנַן – חַמְסְרֵי הָוְיָין, אִי רַבִּי חִידְקָא – שִׁית סְרֵי הָוְיָין! לְעוֹלָם רַבָּנַן, דְּאָמְרִינָן לֵיהּ: מַאי דְּבָעֵית לְמֵיכַל בְּאַפּוֹקֵי שַׁבְּתָא – אַכְלֵיהּ בְּשַׁבְּתָא. לֵימָא רַבָּנַן הִיא וְלָא רַ' חִידְקָא? אֲפִי' תֵּימָא רַ' חִידְקָא, דְּאָמְרִינָן לֵיהּ: מַאי דְּבָעֵית לְמֵיכַל בְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא – אַכְלֵיהּ לְאוֹרְתָא. וְכוּלֵּי יוֹמָא דְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא בְּתַעֲנִיתָא מוֹתְבִינָן לֵיהּ?! אֶלָּא, הָא מַנִּי – רַבִּי עֲקִיבָא הִיא, דְּאָמַר: עֲשֵׂה שַׁבַּתְּךָ חוֹל, וְאַל תִּצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת. וְהָא דִּתְנַן: אֵין פּוֹחֲתִין לָעָנִי הָעוֹבֵר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם מִכִּכָּר בְּפוּנְדְּיוֹן מֵד' סְאִין בְּסֶלַע. לָן – נוֹתְנִין לוֹ פַּרְנָסַת לֵילָה, וְאִם שָׁבַת – נוֹתְנִין לוֹ מְזוֹן ג' סְעוּדוֹת. לֵימָא רַבָּנַן הִיא וְלָא רַ' חִידְקָא! לְעוֹלָם רַ' חִידְקָא, כְּגוֹן דְּאִיכָּא סְעוּדָה בַּהֲדֵיהּ, דְּאָמְרִינָן לֵיהּ: הָא דְּאִיכָּא בַּהֲדָךְ – אַכְלֵיהּ. וְכִי אָזֵיל בְּרֵיקָן אָזֵיל?! דְּמַלְווּינָן לֵיהּ סְעוּדָה בַּהֲדֵיהּ. מֵאי "פַּרְנָסַת לֵילָה"? אֲמַר רַב פַּפָּא: פּוּרְיָא וּבֵי סַדְיָא. ת"ר: קְעָרוֹת שֶׁאָכַל בָּהֶן עַרְבִית מִדִּיחָן לָאֱכוֹל בָּהֶן שַׁחֲרִית, שַׁחֲרִית – מִדִּיחָן לָאֱכוֹל בָּהֶן בַּצָּהֳרַיִם, בַּצָּהֳרַיִם – מִדִּיחָן לָאֱכוֹל בָּהֶן בַּמִּנְחָה. מִן הַמִּנְחָה וְאֵילָךְ שׁוּב אֵינוֹ מִדִּיחַ, אֲבָל כּוֹסוֹת וְקִיתוֹנִיּוֹת וּצְלוֹחִיּוֹת – מִדִּיחַ וְהוֹלֵךְ כָּל הַיּוֹם כּוּלּוֹ, לְפִי שֶׁאֵין קֶבַע לִשְׁתִיָּה. א"ר שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי א"ר יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי מִשּׁוּם בַּר קַפָּרָא: כֹּל הַמְקַיֵּים שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת בְּשַׁבָּת נִיצּוֹל מִשָּׁלֹשׁ פּוּרְעָנִיּוֹת: מֵחֶבְלוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ, וּמִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנָּם, וּמִמִּלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג. מֵחֶבְלוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ – כְּתִיב הָכָא 'יוֹם' וּכְתִיב הָתָם "הִנֵּה אָנֹכִי שׁוֹלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם וגו'". מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנָּם – כְּתִיב הָכָא 'יוֹם' וּכְתִיב הָתָם "יוֹם עֶבְרָה הַיּוֹם הַהוּא". מִמִּלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג – כְּתִיב הָכָא 'יוֹם' וּכְתִיב הָתָם "בְּיוֹם בֹּא גוֹג". א"ר יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי: כֹּל הַמְעַנֵּג אֶת הַשַּׁבָּת נוֹתְנִין לוֹ נַחֲלָה בְּלִי מְצָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר "אָז תִּתְעַנַּג עַל ה' וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ וְהַאֲכַלְתִּיךְ

נחלת

רובם של צדיקים מתים בחולי מעיים. פי' בקונטרס: למרק עונותיהם. ור"י אומר: כי יש במדרש למרק אכילה מן המעיים, להיות נקיים וטהורים כמלאכי השרת:

אימא ה' בעילות בעלתי ושניתי. ובירושלמי משני: דיבמות היו, ולא רצה לקיים בהן מצות עונה, אלא רק כדי לקיים מצות יבום, דהיינו ביאה ראשונה:

אילו היו אומרים לי חברי עלה לדוכן. לא ידע ר"י מה איסור יש בזר העולה לדוכן אם לא משום ברכה לבטלה, של כהנים אמרה תורה לברך את ישראל: **עיון** תפלה. פי': בכוונת הלב. וכן ההיא ד"אלו דברים שאוכל מפירותיהן בעולם הזה" (לקמן דף קכז.) דחשיב עיון תפלה. אבל הא דאמר בברכות (דף לב: ונה.): המעיין בתפלתו סוף בא לידי כאב לב – ההוא עיון דמצפה מתי יעשה הקב"ה בקשתו, שסבור שתפלתו מקובלת. כדמייתי עלה "תוחלת ממושכה מחלה לב". וכן ההיא דאמר ר"י: שלשה דברים מזכירין עונותיו של אדם: קיר נטוי, ועיון תפלה, [ומוסר דין לשמים על חבירו]. והא דאמר בפרק "גט פשוט" (ב"ב קסד.): שלשה דברים אין אדם ניצול מהם בכל יום: לשון הרע, והרהור עבירה, ועיון תפלה. אין לפרש שמצפה מתי תיעשה בקשתו – שהרבה בני אדם ניצולים מזה. אלא הוה כי ההוא דשמעתין, כלומר: שאינו מתכוין בתפלה, שאי אפשר ליזהר. כדאמרינן בירושלמי: מחזיקנא טיבו לרישא, דכי מטא למודים, מנפשיה כרע: בתליסר

1 נַחֲלַת יַעֲקֹב. וְלֹא נֶחֱלַת אַבְרָהָם וְיִצְחָק: לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ. אֶרֶץ זוֹ וְלֹא יוֹתֵר:
2 הָאָרֶצוֹת הָאֵל. וְתוּ לֹא: תַּבְשִׁיל שֶׁל תְּרָדִין. חָשׁוּב הוּא: רָאשֵׁי שׁוּמִין. חֲשׁוּבִים הָיוּ
3 לָהֶן: כָּסָא דְּהַרְסְנָא. דָּגִים קְטַנִּים מְטוּגָּנִים בְּשֶׁמֶן קָרְבֵּיהֶן וּבְקִמְחָה: דּוֹר אֱנוֹשׁ. הִתְחִילוּ
4 לַעֲבוֹד ע"ז, דִּכְתִיב (בראשית ד) "אָז הוּחַל לִקְרוֹא" וגו': כַּתְרֵיהּ. בְּתַר הַהִיא
5 פָּרְשָׁתָא; חֲרֵי זֶה מְחָרֵף וּמְגַדֵּף. שֶׁנְּבִיאִים
6 הָרִאשׁוֹנִים תִּיקְּנוּ לוֹמַר בִּפְרָקִים לְשֶׁבַח
7 וְהוֹדָיָה, כִּדְאָמְרִינַן בְּ"עַרְבֵי פְסָחִים" (דף קיז.).
8 וְזֶה הַקּוֹרֵא תָּמִיד בְּלֹא עִתָּהּ, אֵינוֹ אֶלָּא
9 כִּמְזַמֵּר שִׁיר וּמִתְלוֹצֵץ: פְּסוּקֵי דְזִמְרָא. שְׁנֵי
10 מִזְמוֹרִים של הַלֵּלוּיִם – "הַלְלוּ אֶת ה' מִן
11 הַשָּׁמַיִם", "הַלְלוּ אֵל בְּקָדְשׁוֹ": דְּמִדּוּמֵי חַמָּה.
12 כְּשֶׁהַהִיא אֲדוּמָה. שַׁחֲרִית הַנְּצָה מִיָּד הִיא
13 אֲדוּמָה, וְעַרְבִית סְמוּךְ לִשְׁקִיעָתָהּ: עַם שֶׁמֶשׁ.
14 עַם זְרִיחָתָהּ: וְלִפְנֵי יָרֵחַ. קוֹדֶם אוֹר הַיָּרֵחַ, בְּעוֹד
15 הַשֶּׁמֶשׁ לא שָׁקְעָה: מִמַּתֵּי מְחוֹלֵי בְּנֵי מְעָיִים.
16 שְׁמַתְּיֵשְׁרִין בִּיסּוּרִין וּמִתְמָרְקִין עֲוֹנוֹתֵיהֶן:
17 מִמְּכַנְּסֵי שַׁבָּת בְּטִבֶּרְיָא. מִפְּנֵי שֶׁהִיא עֲמוּקָה,
18 וּמַחְשֶׁכֶת מִבְּעוֹד יוֹם, וּסְבוּרִין שֶׁחֲשֵׁכָה.
19 וּמִמּוֹצִיאֵי שַׁבָּת בְּצִפּוֹרִי – שֶׁיּוֹשֶׁבֶת בְּרֹאשׁ
20 הָהָר, וּבְעוֹד כְּשֶׁהַחַמָּה שׁוֹקַעַת נִרְאֵית שָׁם אוֹר
21 גָּדוֹל, וּמְאַחֲרִין לְצֵאת: מִמּוֹשִׁיבֵי בֵּית הַמִּדְרָשׁ.
22 חַזָּנִים מֵאַסְפֵי תַלְמִידִים בְּכָל יוֹם לְבֹא:
23 מִמְּעַמְּדֵי. מְמוּנִים לְעֵת הָאוֹכֶל, לוֹמַר: הוּגַע
24 עֵת לַעֲמוֹד וְלֶאֱכוֹל: מִמְּחַלְּקֵי. לְעֲנִיִּים צְדָקָה,
25 דְּאָמְרִינַן בְּבָבָא בַּתְרָא פ"ק (דף ח): צְדָקָה
26 נְגִבֵּית בִּשְׁנַיִם וּמִתְחַלֶּקֶת בִּשְׁלִשָׁה. וְהַמְּחַלְּקִים
27 אוֹתָהּ, עֲלֵיהֶם לִבְדּוֹק לְפִי הַצָּרִיךְ לְכָל אֶחָד
28 וְאֶחָד, וּפְעָמִים שֶׁקְּרוֹבִין דִּעְתָּם לְרַחֵם עַל זֶה
29 וְלַחֲלוֹק יוֹתֵר מִן הַצּוֹרֵךְ, שֶׁאוֹמְדִין אוֹתוֹ
30 בְּהַרְוָחָה וְאוֹמְדִין אֶת חֲבֵרוֹ בְּצִמְצוּם: בָּעֲלִתִּי
31 וְשָׁנִיתִי. כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ זְכָרִים. דְּאָמַר מָר: הַרְוָצָה
32 שֶׁיִּהְיוּ בָנָיו זְכָרִים, יִבְעוֹל וְיִשְׁנָה (עירובין דף
33 ק): לֹא קְרִיתִי לְאִשְׁתִּי אִשְׁתִּי. שֶׁאַף שִׂיחַת
34 חוּלִּין שֶׁלִּי יֵשׁ לְלִמּוּד הֵימֶנָּה חָכְמָה: אִשְׁתִּי
35 בֵּיתִי. שֶׁהִיא עִיקָּר שֶׁל בַּיִת: וּלְשׁוֹרִי שָׁדִי. שֶׁהוּא
36 עִיקָּר שֶׁל שָׂדֶה, דִּכְתִיב "וְרֹב תְּבוּאוֹת בְּכֹחַ
37 שׁוֹר" (משלי יד): לֹא נִסְתַּכַּלְתִּי כּוֹ. מֵרוֹב
38 צְנִיעוּת: וְהָא אָמְרוּ לוֹ כּוֹ. וְא"כ לְרַבִּי יוֹסֵי
39 נָמֵי הָוָה לֵיהּ לְמִיקְרֵייהּ "רַבִּינוּ הַקָּדוֹשׁ": תַּחַת
40 אַבְנָטוֹ. מִן הָאַבְנָט וּלְמַטָּה: לֹא רָאוּ קוֹרוֹת
41 כּוֹ. כְּשֶׁפּוֹשֵׁט חֲלוּקוֹ [פּוֹשְׁטוֹ] כְּמוֹ שֶׁהוּא
42 לוֹבֵשׁוֹ דֶּרֶךְ רֹאשׁוֹ, וּמְכַסֶּה אֶת עַצְמוֹ תְּחִלָּה
43 מִשּׁוּם צְנִיעוּת בְּסִדִּינוֹ מֵתַחַת, וְיוֹשֵׁב בְּמִטָּתוֹ:
44 לֹא אָמַרְתִּי דָּבָר וְחָזַרְתִּי לְאַחוֹרַי. שֶׁאִם בָּא
45 מִי שֶׁאָמַרְתִּי עָלָיו דָּבָר וְשָׁאַל אִם אָמַרְתִּי כֵּן
46 עָלָיו – לֹא חָזַרְתִּי בִּי לֵאמֹר אֵינוֹ כִּדְבָרַיו, לְפִי
47 שֶׁמִּתְחִלָּה אֲמֶת אָמַרְתִּי. וְקָסְבַר: כָּל מִילְּתָא
48 דְּמִתְאַמְּרָא בְּאַפֵּי מָרֵהּ – לֵית בָּהּ מִשּׁוּם
49 לִישָׁנָא בִּישָׁא. וְכֵן מְפָרֵשׁ בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין (דף
50 טו): דְּקַיְּימִתִּי מִצְוַת תְּפִילִּין. שֶׁלֹּא הָלַךְ
51 אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלֹא תְּפִילִּין, וְכֵן לְעִנְיַן צִיצִית:
52 עַד דַּרְמֵיהּ. שְׁתִּקְנָה. וְזֶה לְשׁוֹן תְּלִיַּת צִיצִית,
53 כִּדְאָמְרִינַן בְּעֻלְּמָא (תענית ד' כב.): לָא רָמֵי
54 חוּטֵי: דְּשָׁלֵים מַסְּכְתֵּיהּ. שֶׁגְּרָסָה:

עבידנא

1 נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ וגו'". לֹא כְּאַבְרָהָם שֶׁכָּתוּב בּוֹ "קוּם
2 הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וגו'", וְלֹא כְּיִצְחָק שֶׁכָּתוּב בּוֹ
3 "כִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת הָאֵל", אֶלָּא
4 כְּיַעֲקֹב שֶׁכָּתוּב בּוֹ "וּפָרַצְתָּ יָמָּה וְקֵדְמָה וְצָפוֹנָה וָנֶגְבָּה".
5 ר"נ בַּר יִצְחָק אָמַר: נִיצּוֹל מִשִּׁעְבּוּד גָּלֻיּוֹת, כְּתִיב הָכָא
6 "וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ" וּכְתִיב הָתָם "וְאַתָּה עַל
7 בָּמוֹתֵימוֹ תִּדְרוֹךְ". אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: כֹּל הַמְעַנֵּג
8 אֶת הַשַּׁבָּת נוֹתְנִין לוֹ מִשְׁאֲלוֹת לִבּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "וְהִתְעַנַּג
9 עַל ה' וְיִתֵּן לְךָ מִשְׁאֲלוֹת לִבֶּךָ". עוֹנֶג זֶה אֵינִי יוֹדֵעַ מַהוּ,
10 כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עוֹנֶג", הֲוֵי אוֹמֵר: זֶה
11 עוֹנֶג שַׁבָּת. בַּמֶּה מְעַנְּגוֹ? רַב יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַב שְׁמוּאֵל
12 בַּר שֵׁילַת מִשְּׁמֵי' דְּרַב אָמַר: בְּתַבְשִׁיל שֶׁל תְּרָדִין, וְדָגִים
13 גְּדוֹלִים, וְרָאשֵׁי שׁוּמִין. רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי אָמַר רַב: אֲפִי'
14 דָּבָר מוּעָט, וְלִכְבוֹד שַׁבָּת עֲשָׂאוֹ – הֲרֵי זֶה עוֹנֶג. מַאי
15 הִיא? א"ר פַּפָּא: כָּסָא דְּהַרְסְנָא. אָמַר ר' חִיָּיא בַּר אַבָּא
16 א"ר יוֹחָנָן: כֹּל הַמְשַׁמֵּר שַׁבָּת כְּהִלְכָתוֹ, אֲפִי' עוֹבֵד ע"ז
17 [כְּדוֹר] אֱנוֹשׁ – מוֹחֲלִין לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ יַעֲשֶׂה
18 זֹאת וגו' מֵחַלְּלוֹ", אַל תִּקְרֵי 'מֵחַלְּלוֹ' אֶלָּא 'מְחוּל לוֹ'. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: אִלְמָלֵי שָׁמְרוּ
19 יִשְׂרָאֵל שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה לֹא שָׁלְטָה בָּהֶן אוּמָּה וְלָשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יָצְאוּ מִן הָעָם
20 לְלַקּוֹט" וּכְתִיב בַּתְּרֵיהּ "וַיָּבֹא עֲמָלֵק". אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי: אִלְמָלֵי מִשַּׁמְּרִין
21 יִשְׂרָאֵל שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת כְּהִלְכָתָן – מִיָּד נִגְאָלִים, שֶׁנֶּאֱ' "כֹּה אָמַר ה' לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת
22 שַׁבְּתוֹתַי" וּכְתִיב בַּתְּרֵיהּ "וַהֲבִיאוֹתִים אֶל הַר קָדְשִׁי וגו'". אָמַר ר' יוֹסֵי: יֵהָא חֶלְקִי מֵאוֹכְלֵי
23 שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת בַּשַּׁבָּת. א"ר יוֹסֵי: יֵהָא חֶלְקִי מִגּוֹמְרֵי הַלֵּל בְּכָל יוֹם. אִינִי?! וְהָאָמַר מָר: הַקּוֹרֵא
24 הַלֵּל בְּכָל יוֹם – הֲרֵי זֶה מְחָרֵף וּמְגַדֵּף! כִּי קָאָמְרִינַן – בִּפְסוּקֵי דְזִמְרָא. א"ר יוֹסֵי: יֵהָא חֶלְקִי
25 מִמִּתְפַּלְּלִים עִם דְּמִדּוּמֵי חַמָּה. א"ר חִיָּיא בַּר אַבָּא א"ר יוֹחָנָן: מִצְוָה לְהִתְפַּלֵּל עִם דְּמִדּוּמֵי
26 חַמָּה. א"ר זֵירָא: מַאי קְרָא – "יֵרָאוּךָ עִם שָׁמֶשׁ וְלִפְנֵי יָרֵחַ דּוֹר דּוֹרִים". וְא"ר יוֹסֵי: יֵהָא חֶלְקִי
27 מִמַּתֵּי בְּחוֹלֵי מֵעַיִים. דְּאָמַר מָר: רוּבָן שֶׁל צַדִּיקִים מֵתִים בְּחוֹלִי מֵעַיִים. וְא"ר יוֹסֵי: יֵהָא חֶלְקִי
28 מִמַּתֵּי בְּדֶרֶךְ מִצְוָה. וְא"ר יוֹסֵי: יֵהָא חֶלְקִי מִמְּכַנְּסֵי שַׁבָּת בְּטִבֶּרְיָא וּמִמּוֹצִיאֵי שַׁבָּת בְּצִפּוֹרִי.
29 וְא"ר יוֹסֵי: יֵהָא חֶלְקִי מִמּוֹשִׁיבֵי בְּהַמ"ד, וְלֹא מִמְּעַמְּדֵי בְּהַמ"ד. וְא"ר יוֹסֵי: יֵהָא חֶלְקִי מִגַּבָּאֵי
30 צְדָקָה, וְלֹא מִמְּחַלְּקֵי צְדָקָה. וְא"ר יוֹסֵי: יֵהָא חֶלְקִי מִמִּי שֶׁחוֹשְׁדִין אוֹתוֹ וְאֵין בּוֹ. אָמַר רַב פַּפָּא:
31 לְדִידִי חָשְׁדַן וְלָא הֲוָה בִּי. א"ר יוֹסֵי: חָמֵשׁ בְּעִילוֹת בָּעַלְתִּי, וְנָטַעְתִּי חֲמִשָּׁה אֲרָזִים בְּיִשְׂרָאֵל.
32 וּמַאן אִינּוּן – ר' יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, וְר' אֶלְעָזָר בְּר"ר, וְר' חֲלַפְתָּא בְּר"ר, וְר' אַבְטִילֶם בְּר"ר,
33 וְרַבִּי מְנַחֵם בְּר' יוֹסֵי. וְהָאִיכָּא וַרְדִּימַס! הֵיינוּ וַרְדִּימַס הֵיינוּ מְנַחֵם. וְאַמַּאי קְרֵי לֵיהּ וַרְדִּימַס
34 – שֶׁפָּנָיו דּוֹמִין לְוֶרֶד. לְמֵימְרָא דְּרַבִּי יוֹסֵי מִצְוֹת עוֹנָה לֹא קַיְּים?! אֶלָּא אֵימָא: חָמֵשׁ בְּעִילוֹת
35 בָּעַלְתִּי וְשָׁנִיתִי. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: מִיָּמַי לֹא קָרִיתִי לְאִשְׁתִּי 'אִשְׁתִּי' וּלְשׁוֹרִי 'שׁוֹרִי', אֶלָּא: לְאִשְׁתִּי
36 "בֵּיתִי", וּלְשׁוֹרִי "שָׂדִי". אָמַר ר' יוֹסֵי: מִיָּמַי לֹא נִסְתַּכַּלְתִּי בְּמִילָה שֶׁלִּי. אִינִי?! וְהָאֲמַרוּ לֵיהּ
37 לְרַבִּי: מַאי טַעְמָא קָרְאוּ לְךָ "רַבִּינוּ הַקָּדוֹשׁ"? אָמַר לְהוּ: מִיָּמַי לֹא נִסְתַּכַּלְתִּי בְּמִילָה שֶׁלִּי. בְּרַבִּי
38 מִילְּתָא אַחֲרִיתִי הֲוָה בֵּיהּ – שֶׁלֹּא הִכְנִיס יָדוֹ תַּחַת אַבְנֵטוֹ. וְא"ר יוֹסֵי: מִיָּמַי לֹא רָאוּ קוֹרוֹת
39 בֵּיתִי אִימְרֵי חֲלוּקִי. וְא"ר יוֹסֵי: מִיָּמַי לֹא עָבַרְתִּי עַל דִּבְרֵי חֲבֵרַי. יוֹדֵעַ אֲנִי בְּעַצְמִי שֶׁאֵינִי כֹּהֵן,
40 אִם אוֹמְרִים לִי חֲבֵרַי "עֲלֵה לַדּוּכָן" – אֲנִי עוֹלֶה. וְא"ר יוֹסֵי: מִיָּמַי לֹא אָמַרְתִּי דָּבָר וְחָזַרְתִּי
41 לַאֲחוֹרַי. אָמַר רַב נַחְמָן:)תֵּיתֵי לִי דְּקַיְּימִית ג' סְעוּדוֹת בַּשַּׁבָּת. אָמַר רַב יְהוּדָה: תֵּיתֵי לִי דְּקַיְּימִית עֵיּוּן תְּפִלָּה. אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ
42 דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ: תֵּיתֵי לִי דְּלָא סָגֵינָא ד' אַמּוֹת בְּגִילּוּי הָרֹאשׁ. אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: תֵּיתֵי לִי דְּקַיְּימִית מִצְוַת תְּפִילִּין. וְאָמַר ר"נ: תֵּיתֵי לִי
43 דְּקַיְּימִית מִצְוַת צִיצִית. אָמַר לֵיהּ רַב יוֹסֵף לְרַב יוֹסֵף בְּרֵיהּ דְּרַבָּה: אֲבוּךְ בְּמַאי זָהִיר טְפֵי? אָמַר לֵיהּ: בְּצִיצִית. יוֹמָא חַד הֲוָה קָא סָלֵיק
44 בְּדַרְגָּא, אִיפְּסִיק לֵיהּ חוּטָא – וְלָא נָחֵית וַאֲתָא כַּמָּה דְּלָא רַמְיֵהּ. וְאָמַר אַבָּיֵי: תֵּיתֵי לִי, דְּכִי חָזֵינָא צוּרְבָא מַרְבָּנַן דְּשָׁלֵים מַסְּכְתֵּיהּ

עבידנא

נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ' וגו', הרי שהמענג את השבת יקבל נחלה כיעקב, ולא נחלה כְּפִי שהובטחה לאַבְרָהָם, שֶׁכָּתוּב בּוֹ 'קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וגו' וּלְרָחְבָּהּ כִּי לְךָ אֶתְּנֶנָּהּ', ומשמע ארץ זו ולא יותר, וְגַם לא נחלה כְּפִי שהובטחה ליצְחָק, שֶׁכָּתוּב בּוֹ (שם כו ג) 'כִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת כָּל הָאֲרָצֹת הָאֵל' [–האלו] ולא יותר, אֶלָּא כְּיַעֲקֹב שֶׁכָּתוּב בּוֹ (שם כח יד) 'וּפָרַצְתָּ יָמָּה וָקֵדְמָה וְצָפֹנָה וָנֶגְבָּה', בלי גבול.

רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, כל המענג את השבת נִיצּוֹל מִשַּׁעֲבוּד המלכויות שבגֵּלְיוֹת, דבר זה נלמד ממה דכְתִיב הָכָא (ישעיה נח יג–יד) בענין השבת, 'וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג וגו' וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ', וּכְתִיב הָתָם (דברים לג כט) בברכת משה את בני ישראל לפני מותו, 'אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל וגו' וְיִכַּחֲשׁוּ אֹיְבֶיךָ לָךְ וְאַתָּה עַל בָּמֳתֵימוֹ תִדְרֹךְ', וכמו ששם הלשון במות [–'בָּמוֹתֵימוֹ'] נאמר לגבי זה שאויבי ישראל ישועבדו תחתיו, כך גם הלשון במות הנאמר כאן [–'בָּמֳתֵי'] מלמד, שהמענג את השבת ישועבדו תחתיו אויבי ישראל וינצל משעבודם.

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, כָּל הַמְעַנֵּג אֶת הַשַּׁבָּת נוֹתְנִין לוֹ מִשְּׁאֲלוֹת לִבּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים לז ד) 'וְהִתְעַנַּג עַל ה' וְיִתֶּן לְךָ מִשְּׁאֲלֹת לִבֶּךָ', עוֹנֶג זֶה [–'וְהתענג'] שכתוב בפסוק אֵינִי יוֹדֵעַ מַהוּ, שהרי לא מצינו שמותר להתענג וליל‍ך אחר המותרות, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר (ישעיה נח יג) 'וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג, הֱוֵי אוֹמֵר שזֶה עוֹנֶג שַׁבָּת, ועל כך מסיים הפסוק 'ויתן לך משאלות לבך', הרי שהמענג את השבת נותנים לו משאלות לבו.

מבררת הגמרא: בַּמֶּה מְעַנְּגוֹ את השבת. משיבה הגמרא: רַב יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַב שְׁמוּאֵל בַּר שִׁילַת מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב אָמַר, בְּתַבְשִׁיל שֶׁל תְּרָדִין [–סלק] וְדָגִים גְּדוֹלִים וְרָאשֵׁי שׁוּמִין, שהם דברים חשובים. רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי אָמַר רַב, אֲפִילּוּ אם עושה רק דָּבָר מוּעָט משום שהשעה דחוקה לו, וְלִכְבוֹד שַׁבָּת עֲשָׂאוֹ, הֲרֵי זֶה עוֹנֶג שבת, כיון שעשאו לכבוד שבת.

שואלת הגמרא: מַאי הִיא – מהו דבר מועט שעושה אותו לכבוד שבת. משיבה הגמרא: אָמַר רַב פַּפָּא, כְּגוֹן דְּהַרְסָנָא – דגים קטנים מטוגנים בשומן קרביהם ובקמח.

הגמרא מביאה כמה שמועות במעלת שמירת שבת: אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הַמְשַׁמֵּר שַׁבָּת כְּהִלְכָתוֹ בלא לחללו, אֲפִילּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה [בְּדוֹר] אֱנוֹשׁ, שהם התחילו לעבוד עבודה זרה, מוֹחֲלִין לוֹ על כך, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נו ב) 'אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ יַעֲשֶׂה זֹאת וגו' שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ', אַל תִּקְרֵי – אל תקרא בפסוק 'מֵחַלְּלוֹ' אֶלָּא 'מָחוּל לוֹ', לומר, שכל השומר שבת אפילו עובד עבודה זרה מוחלין לו.

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, אִלְמָלֵי [–אילו] שָׁמְרוּ יִשְׂרָאֵל שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה לאחר שנצטוו על שמירת שבת, לֹא שָׁלְטָה בָהֶן אוּמָּה וְלָשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טז כז) לאחר שמשה רבינו אמר שלא לצאת ללקוט מן בשבת, 'וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יָצְאוּ מִן הָעָם לִלְקוֹט', ובכך חילולו את השבת, וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ [–לאחר מכן, לאחר פרשה זו] (שם יז ח) 'וַיָּבֹא עֲמָלֵק וַיִּלָּחֶם עִם יִשְׂרָאֵל', הרי שעמלק בא להלחם עם ישראל רק לאחר שחיללו את השבת, אבל אילו שמרו שבת ראשונה לא היה יוצא להלחם עמהם.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם [–בשם] רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, אִלְמָלֵי [–אילו] מְשַׁמְּרִין יִשְׂרָאֵל שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת כְּהִלְכָתָן מִיָּד נִגְאָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נו ד) 'כֹּה אָמַר ה' לַסָּרִיסִים [–מי שאינם יכולים להוליד] אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת שַׁבְּתֹתָי', ומשמע שתי שבתות, וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ – ונאמר לאחר פסוק זה (שם נו ז), 'וַהֲבִיאוֹתִים אֶל הַר קָדְשִׁי' וגו', הנאמר לגבי הגאולה.

הגמרא חוזרת למצות אכילת שלש סעודות, ומביאה על כך שמועה בשם רבי יוסי שאמר 'יהא חלקי' וכו', ואגב זה מביאה שמועות נוספות שהשתמש בהם רבי יוסי בביטוי זה: אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, יְהֵא חֶלְקִי מֵאוֹכְלֵי שֶׁלֹּשׁ סְעוּדוֹת בַּשַּׁבָּת.

אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, יְהֵא חֶלְקִי מְנוֹמְרֵי הַלֵּל בְּכָל יוֹם. מקשה הגמרא: אֵינִי – והרי זה אינו נכון, דקשה על זה, וכי מותר לגמור הלל בכל יום, וְהָאָמַר מַר, הַקּוֹרֵא הַלֵּל בְּכָל יוֹם הֲרֵי זֶה מְחָרֵף וּמְגַדֵּף, שנביאים הראשונים תיקנו לומר הלל בזמנים מיוחדים לשבח והודיה, וזה הקוראה תמיד שלא בזמנה, אינו אלא כמזמר שיר ומתלוצץ. מתרצת הגמרא: כִּי קָאָמְרִינַן – מה שאמר רבי יוסי 'יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום', כוונתו היתה בְּפִסּוּקֵי דְּזִמְרָא – בשני מזמורי הילולים שהם 'הללו את ה' מן השמים' (תהלים קמח), ו'הללו א–ל בקדשו' (שם קנ).

אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, יְהֵא חֶלְקִי מִמִּתְפַּלְּלִים עִם דְּמִדּוּמֵי חַמָּה, כלומר כשהחמה אדומה, והיינו תפילת שחרית מיד אחרי הנץ החמה, ותפילת מנחה סמוך לשקיעה.

אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִצְוָה לְהִתְפַּלֵּל עִם דְּמִדּוּמֵי חַמָּה. אָמַר רַבִּי זֵירָא, מַאי קְרָא – מהו הפסוק בו נרמז דבר זה, שנאמר (שם עב ה) 'יִרָּאוּךָ עִם שֶׁמֶשׁ וְלִפְנֵי יָרֵחַ דּוֹר דּוֹרִים', ו'ייראוך עם שמש' היינו תפילת שחרית שצריכה להיות עם הנץ החמה, ו'ולפני ירח' זו תפילת מנחה שצריכה להיות קודם אור הירח, עם שקיעת החמה, כלומר בעוד השמש לא שקעה.

וְאָמַר רַבִּי יוֹסֵי, יְהֵא חֶלְקִי מִמַּתֵּי בְּחוֹלֵי מַעַיִם, שמתייסרים ביסורים ומתמרקים עונותיהם, דְּאָמַר מַר, רוּבָן שֶׁל צַדִּיקִים מֵתִים בְּחוֹלֵי מַעַיִם, כדי למרק עונותיהם.

וְאָמַר רַבִּי יוֹסֵי, יְהֵא חֶלְקִי מִמַּתֵּי בְּדֶרֶךְ מִצְוָה – מן המתים בעת שעוסקים במצוה.

וְאָמַר רַבִּי יוֹסֵי, יְהֵא חֶלְקִי מִמְּכַנְּסֵי שַׁבָּת בִּטְבֶרְיָא, שמכניסים שבת מבעוד יום, מפני שטבריה נמוכה וההרים שסביבותיה מסתירים את אור השמש וסבורים שחשכה כשעדיין יום. וּמְמוֹצִיאֵי שַׁבָּת בְּצִפּּוֹרִי, שיושבת בראש ההר, ובעוד ששוקעת החמה נראה שם אור גדול וסבורים שעדיין לא שקעה החמה, ומאחרים להוציא את השבת.

וְאָמַר רַבִּי יוֹסֵי, יְהֵא חֶלְקִי מִמּוֹשִׁיבֵי בֵּית הַמִּדְרָשׁ, שהם החזנים [–השמשים] שמאספים את התלמידים בכל יום לבוא לבית המדרש, וְלֹא מִמְּעַמְּדֵי בֵּית הַמִּדְרָשׁ, שהם הממונים לומר הגיע העת לעמוד ולאכול.

וְאָמַר רַבִּי יוֹסֵי, יְהֵא חֶלְקִי מִנַּפְּאֵי צְדָקָה האוספים צדקה, וְלֹא מִמְּחַלְּקֵי צְדָקָה לעניים, שהמחלקים עליהם לבדוק כל אחד ואחד כמה הוא צריך, ופעמים שדעתם קרובה לרחם על עני אחד ולחלוק לו יותר מן הצריך לו, וכן פעמים שנותנים לו פחות מהצריך לו.

וְאָמַר רַבִּי יוֹסֵי, יְהֵא חֶלְקִי מִמִּי שֶׁחוֹשְׁדִין אוֹתוֹ בעבירה, וְאֵין בּוֹ עבירה זו. אָמַר רַב פַּפָּא, לְדִידִי חַשְׁדָּן וְלֹא הֲוָה בִּי – אותי חשדו ולא היה בי הדבר שבו נחשדתי.

אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, חָמֵשׁ בְּעִילּוֹת בָּעִלְתִּי, וְבכך נָטַעְתִּי חֲמִשָּׁה אֲרָזִים בְּיִשְׂרָאֵל, שילדתי חמשה בנים חשובים כארזים. מבררת הגמרא: וּמַאן אִינּוּן – ומי אלו, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי יוֹסֵי, וְרַבִּי חֲלַפְתָּא בְּרַבִּי יוֹסֵי, וְרַבִּי אַבְטִילֶם בְּרַבִּי יוֹסֵי, וְרַבִּי מְנַחֵם בְּרַבִּי יוֹסֵי.

מקשה הגמרא: וְהָאִיכָּא – והרי יש את וַרְדִּימָם שהוא בנו של רבי יוסי, ומדוע לא נמנה. מתרצת הגמרא: הַיְינוּ וַרְדִּימָם מְנַחֵם – מנחם זהו ורדימס, וְאַמַּאי קָרֵי לֵיהּ – ולמה נקרא שמו וַרְדִּימָם, מפני שֶׁפָּנָיו דּוֹמִין לְוָרֶד, כלומר נאות כורד.

מקשה הגמרא: לְמֵימְרָא – האם ניתן לומר דְּרַבִּי יוֹסֵי מִצְוֹת עוֹנֶה לֹא קַיְּים, שהרי אמר שבעל רק חמש בעילות. מתרצת הגמרא: אֶלָּא אֲמָרָא – אלא כך תאמר שרבי יוסי אמר, חָמֵשׁ בְּעִילּוֹת בָּעִלְתִּי וְשָׁנִיתִי מיד פעם שניה, כדי שיהיו לי בנים זכרים.

הגמרא מביאה כמה מאמרותיו של רבי יוסי שהשתמש בלשון 'מימי': אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, אף משיחת חולין שלי יש ללמוד חכמה, שמִּמַּי לֹא קָרִיתִי לְאִשְׁתִּי 'אִשְׁתִּי', וּלְשׁוֹרִי 'שׁוֹרִי', אֶלָּא לְאִשְׁתִּי 'בֵּיתִי', שהיא עיקר של בית, וּלְשׁוֹרִי 'שָׂדֶה', שהוא עיקר של שדה.

אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, מִמַּי לֹא נִסְתַּכַּלְתִּי בְּמִילָּה שֶׁלִּי, מרוב צניעות. מקשה הגמרא: אֵינִי – והרי זה אינו נכון, דקשה על זה, וְהָאָמְרוּ לֵיהּ לְרַבִּי, מַאי טַעְמָא [–מדוע] קָרְאוּ לְךָ 'רַבֵּינוּ הַקָּדוֹשׁ', אָמַר לְהוּ, משום

עֲבִידְנָא יוֹמָא טָבָא לְרַבָּנָן – אני עושה סעודה לתלמידים.
אָמַר רָבָא, תֵּיתֵי לִי – ישולם שכרי, דְּכִי אֲתָא צוּרְבָּא מֵרַבָּנָן לְקַמָּאי לְדִינָא – שכאשר בא לפני תלמיד חכם לדין, לֹא מַדִּינְנָא רֵישֵׁי אַבֵּי סַדְיָא – איני מניח ראשי על הכר, כלומר איני נותן שינה לעיני, כַּמָּה דְּלֹא מְהַפֵּיכְנָא בִּזְכוּתֵיהּ – כל זמן שאיני מהפך ומפשפש בדבריו למצוא בדבריו זכות, משום שחיבת תלמידי חכמים עלי.
אָמַר מַר בַּר רַב אַשֵּׁי, פְּסִילְנָא לֵיהּ לְצוּרְבָּא מֵרַבָּנָן לְדִינָא – פסול אני מלדון תלמיד חכם, מַאי מַעֲמָא, דְּחָבִיב עָלַי כְּגוּפָאי – היות והוא חביב עלי כגופי, וְאֵין אָדָם רוֹאֶה חוֹבָה לְעַצְמוֹ – גם אם לפי הדין הוא חייב, אינו רואה זאת, משום שאין דעתו מתקרבת לצד החובה, ואפילו אם כוונתו לדון דין אמת.
הגמרא מספרת כיצד האמוראים קיבלו שבת: רַבִּי חֲנִינָא מִיעַטַּף וְקָאֵי אַפְּנָיָא דְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא – מתעטף בבגדים נאים בערב שבת לפנות ערב, וְאָמַר לתלמידיו, בּוֹאוּ וְנֵצֵא לִקְרַאת שַׁבָּת הַמַּלְכָּה, כאדם המקבל פני מלך שיוצא לקראתו.
רַבִּי יַנַּאי לָבֵישׁ מָאנֵיהּ מַעֲלֵי שַׁבָּת – לבש בגדיו לכבוד שבת בערב שבת, וְאָמַר, בּוֹאִי כַּלָּה בּוֹאִי כַּלָּה, כינה את השבת 'כלה' מתוך חביבות.
הגמרא מספרת כיצד האמוראים כיבדו את השבת: רַבָּה בַּר רַב הוּנָא אִיקְּלַע לְבֵי [–הזדמן לבית] רַבָּה בַּר רַב נַחְמָן בשבת, קְרִיבוּ לֵיהּ תְּלָת קָאנֵי טָחֵי – הגישו לפניו שלש סאים של רקיקים [–פת דקה כמצה] שמרחו אותם בשומן אליה או בשמן, אֲמַר לְהוּ רבה בר רב הונא לבני ביתו של רבה בר רב נחמן, מִי הֲוָה יְדֵעִיתוּן דְּאָתֵינָא – וכי ידעתם שאבוא היום לביתכם שהכנתם כל כך לכבודי, אָמְרוּ לֵיהּ לרבה בר רב הונא, מִי עֲדִיפַת לָן מִינָּהּ – וכי אתה יותר חשוב לנו מן השבת שנאמר בה (ישעיה נח יג) 'וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג', כלומר לכבוד שבת הכנום ולא ידענו שתבוא.
רַבִּי אַבָּא זָבַן כִּתְלִיסַר אִסְתִּירֵי פְּשִׁיטֵי, בִּישְׁרָא מִתְּלִיסַר טַבְחֵי – קנה בשר לבבוד שבת בשלשה עשר סלעי מדינה משלשה עשר טבחים, כדי לטעום בשבת מן המובחר, וּמְשַׁלֵּים לְהוּ אַצִּינוֹרָא דְּדָשָׁא – היה נותן את הבשר לשמשים [המכינים סעודתו] בפתח הבית, והוא בעצמו לא נכנס לבית כי היה ממהר לחזור ולהביא בשר אחר, וְאָמַר לְהוּ לשמשים, אַשּׁוּר הַיָּיא, אַשּׁוּר הַיָּיא – התחזקו מהר, התחזקו מהר, להכין את זו שהבאתי עכשיו בעוד שאלך להביא עוד.
הגמרא מספרת כיצד האמוראים עסקו בעצמם בהכנות לכבוד שבת: רַבִּי אֲבָהוּ הֲוָה יָתִיב אַתַּכְתָּקָא דְּשִׁינָּא – היה יושב על בסא העשוי משן של פיל [–שנהב], שהיה עשיר וחשוב, וּמוֹשִׁיף נוּרָא – והיה הוא בעצמו נופח באש כדי לבשל בה לכבוד שבת.
רַב עָנָן לָבֵישׁ גּוּנְדָּא – לבש בגד שחור בערב שבת, כדי להודיע שהיום אינו כדאי להתנהג בחשיבות, אלא להתעסק בתבשילי שבת, וכדי שלא יטנפו בגדיו בבישול הקדירות לבש בגד שחור.
דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל – וכמו ששנו בבית מדרשו של רבי ישמעאל, בְּגָדִים שֶׁבִּישֵׁל בָּהֶן קְדֵירָה לְרַבּוֹ, אַל יִמְזוֹג בָּהֶן כּוֹס לְרַבּוֹ – לפי שנתעשנו ונתלכלכו בבישול הקדירה, הרי שבישול קדירה מטנף את הבגדים, ולכן לבש רב ענן בגד שחור.
רַב סַפְּרָא מְחָרֵיף רֵישָׁא – רב ספרא בעצמו היה חורך באש את שיער הבהמה לכבוד שבת. רָבָא מָלַח שִׁיבּוּטָא – היה מולח דג גדול הנקרא 'שיבוטא' לכבוד שבת. רַב הוּנָא מַדְלִיק שְׁרָגֵי – היה מדליק נרות לכבוד שבת. רַב פָּפָּא גָּדֵיל פְּתִילְתָּא – היה מכין את הפתילות לכבוד שבת. רַב חִסְדָּא פָּרִים סִילְקָא – היה מחתך ירק ששמו 'סילקא' לכבוד שבת. רַבָּה וְרַב יוֹסֵף מְצַלְּחֵי צִיבֵּי – היו מבקעים עצים לכבוד שבת. רַבִּי זֵירָא מְצַתֵּת צַתּוֹתֵי – היה מצית אור בעצים דקים לכבוד שבת.
רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק מְכַתֵּף וְעָיֵיל, מְכַתֵּף וְנָפֵיק – היה נושא על כתפיו משאות של כלים ובגדים ומגדים לכבוד שבת, ומכניסם לתוך ביתו, וכן היה נושא על כתפיו חפצים שאין ראוי שישארו בבית בשבת ומוציאם, ועשה כן כאדם שמארח את רבו ומראה לו שהוא חשוב בעיניו, וחרד לכבודו לטרוח ולהרבות בשבילו, אָמַר,

אִילּוּ מִקַּלְּעִין לִי [–אם היו מזדמנים לביתי] רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי, מִי לֹא מְכַתֵּיפְנָא קַמַּיְיהוּ – האם לא הייתי נושא לכבודם משאות, אם כן גם לכבוד שבת יש לי לעשות כן. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי – יש שאמרו שמועה זו בלשון אחרת, רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי הוּ מְכַתְּפִי וְעָיְילִי, מְכַתְּפִי וְנָפְקִי – היו נושאים על כתפיהם משאות של צרכי כבוד שבת, ומכניסים לתוך בתיהם, ומוציאים מן הבית את אשר אין ראוי שיהא בו, אָמְרִי – אמרו רבי אמי ורבי אסי, אִילּוּ אִיקְּלַע לָן [–אם היה מזדמן לבתינו] רַבִּי יוֹחָנָן, מִי לֹא מְכַתְּפִינַן קַמֵּיהּ – האם לא היינו נושאים לכבודו משאות. אם כן גם לכבוד שבת יש לנו לעשות כן.
הגמרא מביאה מעשה על שכר כבוד שבת: יוֹסֵף מוֹקִיר שַׁבֵּי – מכבד שבתות, הֲוָה הַהוּא נָכְרִי בְּשִׁבְּבוֹתֵיהּ – היה גר גוי בשכנותו, דַּהֲוָה נְפִישׁי נִכְסֵיהּ טוּבָא – שהיו לו נכסים רבים מאד, אֲמְרִי לֵיהּ כַּלְּדָאֵי – החוזים בכוכבים, כּוּלְּהוּ נִכְסֵי יוֹסֵף מוֹקֵר שַׁבֵּי אָכִיל לְהוּ – כל נכסיך יפלו לידיו של יוסף מכבד שבתות. וכדי שלא יפלו נכסיו ליוסף מוקיר שבת, אָזֵל זַבְּנִינְהוּ לְכוּלְּהוּ נִיכְסֵי – הלך הנכרי ומכר כל נכסיו, זְבַן בְּהוּ מַרְגָּנִיתָא – ובדמים שקיבל עבורם קנה מרגלית, אוֹתְבָהּ בְּסַיְינֵיהּ – עשה לו כובע של לֶבֶד ושבצו במשבצות זהב וקבע בו מרגליות, וקבע מרגלית זו עם שאר המרגליות, בַּהֲדֵי דְּקָא עָבַר מַבְּרָא – בשעה שעבר את הנגשר שעל הנהר, אַפְּרְחֵיהּ זִיקָא – העיפה הרוח את הכובע שבו המרגלית, שַׁדְיֵיהּ בְּמַיָּא – והשליכתו למי הנהר, בְּלִעֵיהּ כַּיְוֹרָא – ובלע דג את המרגלית, אַפְקוּהּ אַיְיתוּהּ אַפַּנְיָא דְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא – העלו הדייגים את הדג והביאו אותו לשוק בערב שבת לפנות ערב, אֲמְרִי – אמרו הדייגים, מַאן זָבִין כִּי הַשְׁתָּא – מי יקנה דג זה עכשיו לפני שבת, אֲמְרִי לְהוּ – אמרו להם, זִילוּ אַמְטְיוּהוּ לְגַבֵּי יוֹסֵף מוֹקֵר שַׁבֵּי, דְּרָגִיל דְּזָבִין – לכו והביאוהו לפני יוסף מכבד שבתות, שרגיל לקנות דגים לכבוד שבת, אַמְטְיוּהּ נִיהְלֵיהּ, זְבָנֵיהּ – הביאו לפניו את הדג, וקנאו לכבוד שבת, קָרְעֵיהּ, אַשְׁכַּח בֵּיהּ מַרְגָּנִיתָא – קרע את הדג לנקותו, ומצא בו את המרגלית, זְבָנֵיהּ בִּתְלִיסַר עֵילִיתָא דְּדִינְרֵי דְּדַהֲבָא – ומכרו וקיבל עבורו שלש עשרה עליות [–מלשון עליית בית] מלאות דינרי זהב, פָּנַע בֵּיהּ הַהוּא סָבָא – פגשו אדם זקן, אָמַר ליוסף מוקיר שבת, מַאן דִּיזִיף שַׁבְּתָא, פָּרְעֵיהּ שַׁבְּתָא – מי שמלוה לשבת, כלומר שמוציא הוצאות עבורה, השבת פורעת לו.
הגמרא מביאה שכבוד השבת מביא לידי עשירות: בְּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי [–שאל רבי] מַרְבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, עֲשִׁירִים שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בַּמֶּה הֵן זוֹכִין לעשירות כזו גדולה, אָמַר לֵיהּ, בְּשֶׁכִּיל שֶׁמְּעַשְּׁרִין את מה שגדל בשדותם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יד כב) 'עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר אֵת כָּל תְּבוּאַת זַרְעֶךָ', ומן הכפילות דורשים כך, עַשֵּׂר כִּשְׁכִּיל שֶׁתִּתְעַשֵּׁר – שעל ידי שמעשר הרי הוא מתעשר. חזר ושאלו, עשירים שֶׁבְּבָבֶל שאין נוהגת שם מצות מעשר [שנוהגת רק בארץ ישראל] בַּמֶּה הֵן זוֹכִין לעשירות, אָמַר לֵיהּ רבי ישמעאל לרבי יוסי, בְּשֶׁכִּיל שֶׁמְּכַבְּדִין אֶת הַתּוֹרָה. חזר ושאלו, וְעשירים שֶׁבִּשְׁאָר אֲרָצוֹת בַּמֶּה הֵן זוֹכִין לעשירות, אָמַר לֵיהּ, בְּשֶׁכִּיל שֶׁמְּכַבְּדִין אֶת הַשַּׁבָּת.
דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, פַּעַם אַחַת נִתְאָרַחְתִּי אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת בְּלוּדְקִיָּא, וְהֵכִיאוּ לְפָנָיו בני ביתו שֻׁלְחָן של זָהָב, מַשּׁוֹי – וכובד השולחן הצריך שִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנֵי אָדָם שישאוהו, וְשֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שַׁלְשְׁלָאוֹת של כֶּסֶף קְבוּעוֹת בּוֹ, וּקְעָרוֹת וְכוֹסוֹת וְקִיתוֹנִיּוֹת וּצְלוֹחִיּוֹת [–וצנצנות] קְבוּעוֹת בּוֹ, וְעָלָיו כָּל מִינֵי מַאֲכָל וְכָל מִינֵי מְגָדִים [–מיני פירות מתוקים] וּבְשָׂמִים, וּכְשֶׁמַּנִּיחִים אוֹתוֹ [–את השלחן] לפני בעל הבית קודם הסעודה, אוֹמְרִים לֵהּ' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ' וגו' (תהלים כד א), שהארץ וכל אשר בה היא של ה', ואין אנו רשאים ליהנות עד שנברך שמו בברכת הלחם, וּכְשֶׁמְּסַלְּקִין אוֹתוֹ [–את השלחן] לאחר הסעודה, אוֹמְרִים 'הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַה' וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם' (שם קטו טז), שעל ידי מתנתו נהנינו מכל הטובה הזו. אֲמַרְתִּי לוֹ – אמר רבי חייא בר אבא לאותו בעל הבית, בְּנִי, בַּמֶּה זָכִיתָ לְכָךְ. אָמַר לִי, קַצָּב הָיִיתִי, וּמִכָּל בְּהֵמָה שֶׁהָיְתָה נָאָה אָמַרְתִּי זוֹ תִּהְיֶה לְשַׁבָּת. אֲמַרְתִּי לוֹ, [אַשְׁרֶיךָ שֶׁזָּכִיתָ] וּבָרוּךְ הַמָּקוֹם [–הקדוש ברוך הוא] שֶׁזִּיכְּךָ לְכָךְ.
הגמרא מביאה עוד ממעלות השבת: אָמַר לוֹ קֵיסָר לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן

המשך בעמוד רמו

רש"י

עֲבִידְנָא יוֹמָא טָבָא לְרַבָּנַן. לְתַלְמִידִים. רֹאשׁ יְשִׁיבָה הָיָה: תֵּיתִי לִי. יְשׁוּלַּם שִׂכְרִי: דְּכִי אָתֵי צוּרְבָא מֵרַבָּנַן כּוּ'. שְׁחִיטַת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים עָלַי: דְּלָא מָזֵיגְנָא רֵישָׁא אַבִּי סַדְיָא. אֵינִי מַנִּיחַ רֹאשִׁי עַל הַסַּר: כַּמָּה דְּלָא מְהַפֵּיכְנָא לֵיהּ בִּזְכוּתֵיהּ. עַד שֶׁאֶרְאֶה אִם יֵשׁ בְּדִבְרָיו לְזַכּוֹתוֹ: מִתְעַטֵּף. בְּבִגְדִים נָאִים: בּוֹאִי כַּלָּה. הָכִי קָרֵי לֵיהּ לִשְׁבִיתַת שַׁבָּת, מִתּוֹךְ חֲבִיבוּת: טָחֵי. רְקִיקִין, טָחִין פְּנִינִין בְּשׁוּמָן אֵלִיָּה אוֹ בְּשֶׁמֶן: מִי עֲדִיפַתְּ לָן מִינָּהּ. כְּלוּם אַתָּה חָשׁוּב לָנוּ מִן הַשַּׁבָּת? לִכְבוֹד שַׁבָּת הַכַּנְּסוּם, וְלֹא הָיֵינוּ יוֹדְעִים שֶׁתְּבֹא: מִתְלַיְסַר טַבְחֵי. לִטְעוֹם בְּשַׁבָּת מִן הַמּוּבְחָר: אִיסְתֵּירֵי. סְלָעִים. אִיסְתֵּירֵי פְּשִׁיטֵי – סְלָעִים מְדִינָ, וְהֵן א' מִחַ' בְּסֶלַע צוֹרִי, וְהָיֵינוּ חֲצִי דִּינָר; וּמַשְׁלִים לְהוּ אַצִינוֹרָא דְּדַשָּׁא. לְפִנֵּי בוֹאָם לְהָבִיא לוֹ הַבְּשָׂר הָיָה מְזַמֵּן לָהֶן מְעוֹתֵיהֶן עַל

עֲבִידְנָא יוֹמָא טָבָא לְרַבָּנַן. אֲמַר רָבָא: תֵּיתִי לִי דְּכִי אָתָא צוּרְבָא מֵרַבָּנַן לְקַמָּאי לְדִינָא, לָא מָזֵיגְנָא רֵישִׁי אַבִּי סַדְיָא כַּמָּה דְּלָא מְהַפֵּיכְנָא בִּזְכוּתֵי'. אֲמַר מָר בַּר רַב אַשִׁי: פְּסִילְנָא לֵיהּ לְצוּרְבָא מֵרַבָּנַן לְדִינָא. מ"ט – דַּחֲבִיב עָלַי כְּגוּפַאי, וְאֵין אָדָם רוֹאֶה חוֹבָה לְעַצְמוֹ. רַבִּי חֲנִינָא מִיעַטַף וְקָאֵי אַפְּנֵיָא דְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא, אֲמַר: בּוֹאוּ וְנֵצֵא לִקְרַאת שַׁבָּת הַמַּלְכָּה. רַבִּי יַנַּאי לְבֵיתֵיהּ מָאנִיהּ מַעֲלֵי שַׁבָּת, וְאָמַר: בּוֹאִי כַּלָּה בּוֹאִי כַּלָּה. רַבָּה בַּר רַב הוּנָא אִיקְלַע לְבֵי רַבָּה בַּר רַב נַחְמָן, קְרִיבוּ לֵיהּ תְּלַת סָאנֵי טְחֵיי. א"ל: מִי הֲוָה יָדַעְתּוּן דְּאָתֵינָא? אֲמַרוּ לֵיהּ: מִי עֲדִיפַתְּ לָן מִינָּהּ. רַבִּי אַבָּא זְבַן בְּתִלֵּיסַר אַסְתִּירֵי פְּשִׁיטֵי בִּישְׁרָא מִתְּלֵיסַר טַבְחֵי, וּמַשְׁלִים לְהוּ אַצִינוֹרָא דְּדַשָּׁא, וַאֲמַר לְהוּ: אֲשׁוּר הַיָּיא, אֲשׁוּר הַיָּיא! ר' אַבָּהוּ הֲוָה יָתֵיב אַתְּכְתֻּקָא דְּשִׁינָא וּמוֹשִׁיף נוּרָא. רַב עָנָן לְבֵישׁ גּוּנְדָּא; דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: בְּגָדִים שֶׁבִּישֵׁל בָּהֶן קְדֵירָה לְרַבּוֹ – אַל יִמְזוֹג בָּהֶן כּוֹס לְרַבּוֹ. רַב סְפָרָא מַחֲרִיף רֵישָׁא – רָבָא מָלַח שִׁיבּוּטָא. רַב הוּנָא מַדְלִיק שְׁרָגֵי, רַב פַּפָּא גָּדֵיל פְּתִילְתָא. רַב חִסְדָּא פָּרֵים סִילְקָא. רַבָּה וְרַב יוֹסֵף מְצַלְּחֵי צִיבֵי. ר' זֵירָא מְצַתַּת צִתּוּתֵי. רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק מְכַתֵּף וְעָיֵיל מְכַתֵּף וְנָפִיק, אֲמַר: אִילּוּ מִקַּלְעִין לִי ר' אַמִּי וְר' אַסִּי מִי לָא מְכַתֵּיפְנָא קַמַּיְיהוּ?! וְאִיכָּא דְּאָמְרִי: ר' אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי מְכַתְּפִי וְעָיְילִי מְכַתְּפִי וְנָפְקִי, אָמְרִי: אִילּוּ אִיקְלַע לָן רַבִּי יוֹחָנָן, מִי לָא מְכַתְּפִינַן קַמֵּיהּ?! יוֹסֵף מוֹקִיר שַׁבָּי, הֲוָה הַהוּא גּוֹי בְּשֵׁבָבוּתֵיהּ, דַּהֲוָה נְפִישׁ נִכְסֵיהּ טוּבָא. אָמְרִי לֵיהּ כַּלְדָּאֵי: כּוּלְּהוּ נִכְסֵי – יוֹסֵף מוֹקֵר שַׁבָּי אָכִיל לְהוּ. אֲזַל זַבְּנִינְהוּ לְכוּלְּהוּ נִיכְסֵי, זְבַן בְּהוּ מַרְגְּנִיתָא, אוֹחְבָהּ בְּסַיְּינִיהּ. בַּהֲדֵי דְּקָא עָבַר מִבְּרָא – אַפְּרַחֵיהּ זִיקָא, שַׁדְיֵיהּ בְּמַיָּא, בְּלַעֵיהּ כַּוְּורָא. אַסְקוּהּ אֵיתוּהּ אַפַּנְיָא דְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא. אָמְרִי: מַאן זָבִין כִּי הָשְׁתָּא? אָמְרִי לְהוּ: זִילוּ אַמְטִיוּהוּ לְגַבֵּי יוֹסֵף מוֹקֵר שַׁבָּי, דְּרָגִיל דְּזָבִין. אַמְטִיוּהוּ נִיהֲלֵיהּ, זְבַנֵיהּ. קְרָעֵיהּ, אַשְׁכַּח בֵּיהּ מַרְגְּנִיתָא, זַבְּנֵיהּ בְּתִלֵּיסַר עֵילִיתָא דְּדִינְרֵי דְּדַהֲבָא. פְּגַע בֵּיהּ הַהוּא סָבָא, אֲמַר: מַאן דְּיָזִיף שַׁבְּתָא – פְּרָעֵיהּ שַׁבְּתָא. בְּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי מֵר' יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסִי: עֲשִׂירִים שבא"י בַּמָּה הֵן זוֹכִין? א"ל: בִּשְׁבִיל שֶׁמְּעַשְּׂרִין, שֶׁנֶּאֱמַר "עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר" – עַשֵּׂר בִּשְׁבִיל שֶׁתִּתְעַשֵּׁר. שֶׁבְּבָבֶל בַּמָּה הֵן זוֹכִין? א"ל: בִּשְׁבִיל שֶׁמְּכַבְּדִין אֶת הַתּוֹרָה. וְשֶׁבְּשְׁאָר אֲרָצוֹת בַּמָּה הֵן זוֹכִין? א"ל: בִּשְׁבִיל שֶׁמְּכַבְּדִין אֶת הַשַּׁבָּת. דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא: פַּעַם אַחַת נִתְאָרַחְתִּי אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת בְּלוּדְקָיָא, וְהֵבִיאוּ לְפָנַיּ שֶׁלְחָן שֶׁל זָהָב מְשׁוֹי שִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנֵי אָדָם, וְשֵׁשׁ עֲשָׂרָה שַׁלְשְׁלָאוֹת שֶׁל כֶּסֶף קְבוּעוֹת בּוֹ, וּקְעָרוֹת וְכוֹסוֹת וְקִיתוֹנִיּוֹת וּצְלוֹחִיּוֹת קְבוּעוֹת בּוֹ, וְעָלָיו כָּל מִינֵי מַאֲכָל וְכָל מִינֵי מְגָדִים וּבְשָׂמִים, וּכְשֶׁמַּנִּיחִים אוֹתוֹ אוֹמְרִים: "לַה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ וגו'", וּכְשֶׁמְּסַלְּקִין אוֹתוֹ אוֹמְרִים "הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַה' וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם". אֲמַרְתִּי לוֹ: בְּנִי, בַּמָּה זָכִיתָ לְכָךְ? אָמַר לִי: קַצָּב הָיִיתִי, וּמִכָּל בְּהֵמָה שֶׁהָיְתָה נָאָה אֲמַרְתִּי: זוֹ תְּהֵא לְשַׁבָּת. אֲמַרְתִּי לוֹ [אַשְׁרֶיךָ שֶׁזָּכִיתָ], וּרְווּחַ הַמָּקוֹם שֶׁזִּיכְּךָ לְכָךְ. א"ל קֵיסָר לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָא: מִפְּנֵי מַה תַּבְשִׁיל שֶׁל שַׁבָּת רֵיחוֹ נוֹדֵף? אָמַר לוֹ: תַּבְלִין אֶחָד יֵשׁ לָנוּ, וְשֶׁבֶת שְׁמוֹ, שֶׁאָנוּ מַטִּילִין לְתוֹכוֹ – וְרֵיחוֹ נוֹדֵף. אָמַר לוֹ: תֵּן לָנוּ הֵימֶנּוּ! אָמַר לוֹ: כֹּל הַמְשַׁמֵּר אֶת הַשַּׁבָּת – מוֹעִיל לוֹ, וְשֶׁאֵינוֹ מְשַׁמֵּר אֶת הַשַּׁבָּת – אֵינוֹ מוֹעִיל לוֹ. א"ל רֵישׁ גָּלוּתָא לְרַב הַמְנוּנָא: מַאי דִּכְתִיב "וְלִקְדוֹשׁ ה' מְכוּבָּד"? א"ל: זֶה יוה"כ, שֶׁאֵין בּוֹ לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׁתִיָּה. אָמְרָה תּוֹרָה: כַּבְּדֵהוּ בִּכְסוּת נְקִיָּה. 'וְכִבַּדְתּוֹ' רַב אָמַר: לְהַקְדִּים, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: לְאַחֵר. אָמְרוּ לֵיהּ בְּנֵי רַב פַּפָּא בַּר אַבָּא לְרַב פַּפָּא: כְּגוֹן אֲנַן דִּשְׁכִיחַ לָן בִּישְׁרָא וְחַמְרָא כָּל יוֹמָא, בְּמַאי נִישְׁתַּנֵּייהּ? אָמַר לְהוּ: אִי רְגִילִיתוּ לְאַקְדּוֹמֵי – אַחֲרוּהּ, אִי רְגִילִיתוּ לְאַחֲרוּהּ – אַקְדְּמוּהּ. רַב שֵׁשֶׁת, בְּקִיטָא מוֹתִיב לְהוּ לְרַבָּנַן הֵיכָא דְּמַטְיָא שִׁימְשָׁא, בְּסִיתְוָא מוֹתִיב לְהוּ לְרַבָּנַן הֵיכָא דְּמַטְיָא טוּלָא, כִּי הֵיכִי דְּלֵיקוּמוּ הַיָּיא. ר' זֵירָא

מהדר

תוספות

בתליסר עילויתא דדינרי. אומר ר"ת: דעילויתא שם כלי הוא, כדאמרינן בריש "כיצד מעברין": (עירובין דף נג:) עלת נקפת בבדה: רב אמר להקדים ושמואל אמר לאחר. ולא פליגי, אלא רב איירי בדרכו לאחר, ושמואל איירי בדרכו להקדים, כדאמרינן בסמוך: ומצא

מהדר

תוספות

ומצא נר דלוק ושולחן ערוך. וא"ת: דאמר בריש :ערבי פסחים: (דף קז): ושוין שאין מביאין את השולחן אא"כ קידש! וי"ל: דערוך הוא במקום אחר, אלא שאין מביאין אותו עד אחר הקידוש, כי היכי דתיתי סעודתא ביקרא דשבת, כדאיתא בשאלתות דרב אחאי. ודוקא בימיהם שהיו לחם שלחנות קטנים לפני כל אחד ואחד, אבל שלנו גדולים הם, וקשה לטלטלם: **כל** הענוה אמן יהא שמיה רבא בכל כחו. פי': בכל כוונתו, וכן פירש רש"י. ור"י אומר: דיש בפסיקתא במעשה דר' ישמעאל בן אלישע דקאמר התם: כשישראל נכנסים לבתי כנסיות ואומרים יהא שמיה רבא מברך בקול רם – מבטלים גזירות קשות:

א"ר חנינא אל מלך נאמן. צריך להרהר בו בשעה שאומר אמן:

אידי

מהדר אזוזי זוזי דרבנן. כשהיה רואה אותן זוגות זוגות ומדברין בתורה – ממחזר אחריהם ואומר להם: במטותא מנכון, לכו ותתעסקו בעונג שבת, ולא תתחלוניה לבטל תענוגים: ויכלו. הקב"ה וזה שמספר בשבחו של מקום ובשבח של שבת: יסדר אדם שלחנו בע"ש. לילי שבת: במוצ"ש. נמי בבוד שבת לוותו ביציאתו דרך כבוד, כאדם המלוה את המלך בצאתו מן העיר: חמין. לשתות ולרחוץ: מלוגמא. רפואה: אכליה ארי"א. לעגל הראוי לשחוט: בכל כחו. בכל כונתו: בפרוע פרעות. ביטול פורענויות. כגון פרוע דמתרגמין בטל: בהתנדב עם ברכו. כשמתנדבין ישראל לברך את בורא: כי פרוע. "כי פרעו אהרן" – ע"ז. ותכי קאמר: בהבטל פריעות ע"ז, שתשתקע ותשתכח שלא יזכר עונם – משום "התנדב עם" הוא: אל מלך נאמן. כך מעיד על בוראו, שהוא אל מלך נאמן: שאין בני אדם מצויין לכבותה. בשבת: בבקר. בזמן ק"ש, וכן מאחרי בנשף: והיה כנור וגבל. בסיפיה דקרא "ואת פועל ה' לא יביטו" – לא שמו לב ליחד שמו על בריותיו: שפוך על עולל. רישא דקרא "ואת חמת ה' נלאיתי הכיל שפוך" וגו'. שפוך החמה בנקמה, בשביל שעולל לחרו ובטלין מבית רבן: הוכישו כי תועבה עשו וגו'. סיפיה דקרא "גם בוש לא יבושו וגם הכלם לא" כו': במשיחי אלו תינוקות של בית רבן. שדרך תינוקות למושחן בשמן: ובנביאי אלו תלמידי חכמים. שנאמר "ונביא לבב חכמה" (תהלים צ): מחריבין. איבא שיור: מחרימין. ליבא שיור: מתכסין בהן כשמלה. כששואלין אותן טעמי תורה הללו, עושין עצמן כמעלימין את דבריהם, מפני שאינן יודעים להשיב: ישנן בידך. אתה בקי – לפיכך קצין תהיה לנו ותלמדנו חכמה:

מר עוקבא: כל המתפלל בע"ש ואומר "ויכולו" שני מלאכי השרת המלוין לו לאדם מניחין ידיהן על ראשו ואומרים לו "וסר עונך וחטאתך תכפר". תנא, ר' יוסי בר יהודה אומר: שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בע"ש מבית הכנסת לביתו, אחד טוב ואחד רע. וכשבא לביתו ומצא נר דלוק ושלחן ערוך ומטתו מוצעת, מלאך טוב אומר: יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך. ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו. ואם לאו, מלאך רע אומר: יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך, ומלאך טוב עונה אמן בעל כרחו. אמר ר' אלעזר: לעולם יסדר אדם שלחנו בע"ש, אע"פ שאינו צריך אלא לכזית. ואמר ר' חנינא: לעולם יסדר אדם שלחנו במוצאי שבת, אע"פ שאינו צריך אלא לכזית. חמין במוצאי שבת – מלוגמא, פת חמה במוצאי שבת – מלוגמא. ר' אבהו הוה עבדין ליה באפוקי שבתא עיגלא תילתא, הוה אכיל מיניה כוליתא. כי גדל אבימי בריה, א"ל: למה לך לאפסודי כולי האי? נשבוק כולייתא ממעלי שבתא. שבקוהו, ואתא ארי"א אכליה. אריב"ל: כל העונה "אמן יהא שמיה רבא מברך" בכל כחו – קורעין לו גזר דינו, שנאמר "בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה'". מ"ט "בפרוע פרעות" – משום ד"ברכו ה'". רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן: אפילו יש בו שמץ של עבודה זרה – מוחלין לו, כתיב הכא "בפרוע פרעות" וכתיב התם "כי פרוע הוא". אמר ריש לקיש: כל העונה אמן בכל כחו – פותחין לו שערי ג"ע, שנאמר "פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים". אל תיקרי 'שומר אמונים' אלא 'שאומרים אמן'. מאי אמן? – א"ר חנינא: אל מלך נאמן. א"ר יהודה ברייה דרב שמואל משמיה דרב: אין הדליקה מצויה אלא במקום שיש חילול שבת, שנאמר "ואם לא תשמעו אלי לקדש את יום השבת ולבלתי שאת משא וגו' והצתי אש בשעריה ואכלה ארמנות ירושלים ולא תכבה". מאי "ולא תכבה"? אמר רב נחמן בר יצחק: בשעה שאין בני אדם מצויין לכבותה. אמר אביי: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שחללו בה את השבת, שנאמר "ומשבתותי העלימו עיניהם ואחל בתוכם". אמר ר' אבהו: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שבטלו ק"ש שחרית וערבית, שנאמר "הוי משכימי בבקר שכר ירדפו וגו'" וכתיב "והיה כנור וגבל תוף וחליל ויין משתיהם ואת פועל ה' לא יביטו" וכתיב "לכן גלה עמי מבלי דעת". אמר רב המנונא: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שבטלו בה תינוקות של בית רבן, שנאמר: "שפוך על עולל בחוץ וגו'" מה טעם 'שפוך' – משום ד'עולל בחוץ'. אמר עולא: לא חרבה ירושלים אלא מפני שלא היה להם בושת פנים זה מזה, שנאמר "הוכישו כי תועבה עשו גם בוש לא יבושו וגו'". אמר ר' יצחק: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שהושו קטן וגדול, שנאמר "והיה כעם ככהן" וכתיב בתריה "הבוכ תבוכ הארץ". אמר רב עמרם בריה דר"ש בר אבא א"ר שמעון בר אבא א"ר חנינא: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה, שנאמר "היו שריה כאילים לא מצאו מרעה". מה איל זה ראשו של זה בצד זנבו של זה – אף ישראל שבאותו הדור, כבשו פניהם בקרקע ולא הוכיחו זה את זה. א"ר יהודה: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביזו בה ת"ח, שנאמר "ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים וכוזים דבריו ומתעתעים בנביאיו עד עלות חמת ה' בעמו עד [ל]אין מרפא". מאי "עד לאין מרפא"? – אמר רב יהודה אמר רב: כל המבזה ת"ח אין לו רפואה למכתו. אמר רב יהודה אמר רב: מאי דכתיב "אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו"? "אל תגעו במשיחי" – אלו תינוקות של בית רבן, "ובנביאי אל תרעו" – אלו ת"ח. אמר ריש לקיש משום רבי יהודה נשיאה: אין העולם מתקיים אלא בשביל הבל תינוקות של בית רבן. א"ל רב פפא לאביי: דידי ודידך מאי? א"ל: אינו דומה הבל שיש בו חטא, להבל שאין בו חטא. ואמר ריש לקיש משום ר"י נשיאה: אין מבטלין תינוקות של בית רבן אפי' לבנין בית המקדש. ואמר ר"ל לר"י נשיאה: כך מקובלני מאבותיך, ואמרי לה מאבותיך: כל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן – מחריבין אותה. רבינא אמר: מחרימין אותה. ואמר רבא: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שפסקו ממנה אנשי אמנה, שנאמר "שוטטו בחוצות ירושלים וראו נא [ודעו ובקשו ברחובותיה אם תמצאו איש] (אם יש איש) עושה משפט מבקש אמונה ואסלח לה". איני?! והאמר רב קטינא: אפי' בשעת כשלונה של ירושלים לא פסקו ממנה אנשי אמנה, שנאמר "כי יתפש איש באחיו בית אביו (לאמר) שמלה לכה קצין תהיה לנו" – דברים שבני אדם מתכסין בהן כשמלה ישנן בידיך, "והמכשלה הזאת תחת ידך"

דברים

רש"י

מְהַדֵּר אַזּוּזֵי זוּזֵי דְּרַבָּנַן – היה מחזר בשבת אחר זוגות זוגות של חכמים העוסקים בתורה, וְאָמַר לְהוּ, בְּמָטוּתָא מִינַיְיכוּ לָא תְּחַלְּלוּנִיהּ – בבקשה מכם לכו והתעסקו בעונג שבת, ולא תחללוהו לבטל תענוגיו.

הגמרא עוברת לדבר במעלת אמירת 'ויכולו' בליל שבת: אָמַר רָבָא וְאִיתֵימָא – ויש אומרים שרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אמר מאמר זה, אֲפִילּוּ יָחִיד הַמִּתְפַּלֵּל בְּעֶרֶב שַׁבָּת [–בליל שבת], צָרִיךְ לוֹמַר 'וַיְכֻלּוּ' בתפילתו, משום דְּאָמַר רַב הַמְנוּנָא, כָּל הַמִּתְפַּלֵּל בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְאוֹמֵר בתפילתו 'וַיְכֻלּוּ', ובכך מעיד על מעשה בראשית, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ נַעֲשָׂה שׁוּתָּף לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּעשיית מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ב א) 'וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ', ויש לדרוש בפסוק שאַל תִּקְרֵי [–לא תקרא] 'וַיְכֻלּוּ' אֶלָּא 'וַיְכַלּוּ', ובא לומר, שנחשב כאילו הקדוש ברוך הוא וזה שאומר פרשה זו ובכך מספר בשבח המקום ובשבח השבת, שניהם כילו לעשות את מעשה בראשית.

לימוד מפסוק שהמעיד על מעשה בראשית בדיבורו נחשב שותף בעשייתו: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מִנַּיִן שֶׁהַדִּיבּוּר בענין מעשה בראשית נחשב כְּמַעֲשֶׂה דהיינו כעשייתו, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים לג ו) 'בִּדְבַר ה' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ', כלומר שהשמים וכן שאר חלקי הבריאה, נוצרו על ידי דיבורו של ה', וכיון שמעשה בראשית נעשה בדיבור, אף המעיד בדיבורו על כך, נחשב כאילו גם הוא עשאו.

הגמרא מביאה מעלה נוספת של האומר 'ויכולו' בליל שבת: אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר מַר עוּקְבָא, כָּל הַמִּתְפַּלֵּל בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְאוֹמֵר בתפילתו 'וַיְכֻלּוּ', שְׁנֵי מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת הַמְלַוִּין לוֹ לָאָדָם מבית הכנסת לביתו בליל שבת, מַנִּיחִין יְדֵיהֶן עַל רֹאשׁוֹ, וְאוֹמְרִים לוֹ 'וְסָר עֲוֹנֶךָ וְחַטָּאתְךָ תְּכֻפָּר' (ישעיה ו ז).

הגמרא מביאה ברייתא בענין הברכה שמברכים מלאכים אלו למכבד את השבת: תַּנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה אוֹמֵר, שְׁנֵי מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מְלַוִּין לוֹ לָאָדָם בְּעֶרֶב שַׁבָּת [–בליל שבת] כשהולך מבית הַכְּנֶסֶת לְבֵיתוֹ, אֶחָד מהמלאכים טוֹב וְאֶחָד מהם רָע, וּכְשֶׁבָּא האדם לְבֵיתוֹ, וּמְצָא נֵר דָּלוּק, וְשֻׁלְחָן עָרוּךְ לסעודת שבת, וּמִטָּתוֹ מוּצַעַת, אז הַמַּלְאָךְ הַטּוֹב אוֹמֵר, יְהִי רָצוֹן שֶׁתְּהֵא גם לְשַׁבָּת אַחֶרֶת כָּךְ, וּמַלְאָךְ הָרָע עוֹנֶה 'אָמֵן' בְּעַל כָּרְחוֹ. וְאִם לָאו – ואם אין האדם מוצא דברים אלו בביתו, אז הַמַּלְאָךְ הָרָע אוֹמֵר, יְהִי רָצוֹן שֶׁתְּהֵא גם לְשַׁבָּת אַחֶרֶת כָּךְ, וּמַלְאָךְ הַטּוֹב עוֹנֶה 'אָמֵן' בְּעַל כָּרְחוֹ.

הגמרא מבארת הלכות בענין עריכת השולחן לסעודה לכבוד השבת: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, לְעוֹלָם יְסַדֵּר אָדָם את שֻׁלְחָנוֹ בְּעֶרֶב שַׁבָּת [–בליל שבת], בפריסת מפה ומיני מאכל הנהוגים אצלו בעריכת שולחנו לסעודה, וַאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לקיים מצות סעודת ליל שבת אֶלָּא לְכַוֵּין, משום כבוד השבת.

הלכה דומה לגבי מוצאי שבת: וְאָמַר רַבִּי חֲנִינָא, לְעוֹלָם יְסַדֵּר אָדָם את שֻׁלְחָנוֹ בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת לסעודה, וַאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ אֶלָּא לְכַוֵּין, שגם זה כבוד השבת, ללוותה ביציאתה בדרך כבוד, כאדם המלוה את המלך בצאתו מן העיר.

מאמר נוסף בענין מוצאי שבת: שתיית מים חַמִּין ורחיצה בהם בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, הרי זה מְלוּגְמָא – רפואה לעושה כן. וכן לאכול פַּת חַמָּה [–לחם חם] בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, הרי זה מְלוּגְמָא – רפואה.

מעשה בגודל חשיבות הסעודה במוצאי שבת: רַבִּי אֲחָוּ, הֲוָה עָבְדִין לֵיהּ בְּאַפּוּקֵי שַׁבְּתָא – היו עושים לו במוצאי שבת, עֵיגְלָא תְּלִיתָא – עגל שגדל שליש, שאז טעם בשרו משובח ביותר, הֲוָה אָכֵיל מִינֵיהּ כּוּלֵּיהּ תָּא – והיה רבי אבהו אוכל ממנו את הכליות. כִּי גָּדֵל אֲבִימִי בְּרֵיהּ – כאשר גדל אבימי בנו, אָמַר לֵיהּ לאביו רבי אבהו, לָמָּה לָךְ לְאַפּוּקֵי כּוּלֵּי הַאי – למה לך להפסיד כל כך, בזה שאתה שוחט את העגל רק עבור אכילת הכליות, נִשְׁבּוֹק כּוּלֵּיהּ תָּא מִמַּעֲלֵי שַׁבְּתָא – נשאיר את הכליות מערב שבת מהעגל הנשחט לכבוד שבת, ולא נצטרך לשחוט עגל מיוחד לסעודת מוצאי שבת. ואכן שָׁבְקוּהוּ – השאירו את הכליות מהעגל של שבת, ולא שחטו עגל נוסף לסעודת מוצאי שבת, וַאֲתָא אַרְיָא אַכְלֵיהּ – ובא אריה ואכל את העגל הראוי לשחוט לסעודה זו.

אגב שהובא לעיל מאמר של רבי יהושע בן לוי, מביאה הגמרא מאמר נוסף שלו: אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כָּל הָעוֹנֶה 'אָמֵן יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא מְבָרַךְ' בְּכָל כֹּחוֹ – בכל כוונתו, קוֹרְעִין לוֹ את גְּזַר דִּינוֹ אם נגזר לרעה, שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים ה ב) 'בִּפְרוֹעַ פְּרָעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל בְּהִתְנַדֵּב עַם בָּרְכוּ ה'', ודורשים, מַאי מַעֲמָא – מהו הטעם שיתקיים 'בִּפְרוֹעַ פְּרָעוֹת' דהיינו שיתבטלו הפורענויות, מִשּׁוּם דְּ'בהתנדב עם בָּרְכוּ ה'', כלומר שישראל מתנדבים לברך את בוראם בעניית 'אמן יהא שמיה רבא מברך'.

מעלה נוספת בעניית 'אמן יהא שמיה רבא מברך' בכל כחו: רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר בשם רַבִּי יוֹחָנָן, כל העונה 'אמן יהא שמיה רבא מברך' בכל כחו, אֲפִילּוּ אם יֵשׁ בּוֹ שֶׁמֶץ [–גנות] שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה, מוֹחֲלִין לוֹ, כְּתִיב הָכָא – כאן בענינינו 'בִּפְרוֹעַ פְּרָעוֹת', וּכְתִיב הָתָם – שם בחטא העגל (שמות לב כה) 'וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת הָעָם כִּי פָרוּעַ הוּא כִּי פְרָעָה אַהֲרֹן', וכשם ש'פרוע' שנאמר שם הכוונה לעבודה זרה, כך גם כאן 'פרעות' היינו עבודה זרה, וכך הוא פירוש הפסוק 'בפרוע פרעות', כשתתבטל פריעות עבודה זרה, דהיינו שעון ישראל בעבודה זרה ישתקע ולא יזכר, סיבתו הוא משום שמתנדבים ישראל לברך את ה' בעניית 'אמן יהא שמיה רבא מברך'.

מעלה נוספת של העונה 'אמן' בכל כחו: אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, כָּל הָעוֹנֶה 'אָמֵן' בְּכָל כֹּחוֹ, פּוֹתְחִין לוֹ שַׁעֲרֵי גַּן עֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כו ב) 'פִּתְחוּ שְׁעָרִים וְיָבֹא גוֹי צַדִּיק שׁוֹמֵר אֱמוּנִים', ושערים היינו שערי גן עדן, ובתיבות 'שומר אמונים' יש לדרוש, אַל תִּיקְרֵי – אל תקרא 'שׁוֹמֵר אֱמוּנִים', אֶלָּא תקרא 'שֶׁאוֹמְרִים אָמֵן', דהיינו שלאומרים 'אמן' יפתחו שערי גן עדן.

הגמרא מבארת את תיבת 'אמן' שעונים על ברכה. מבררת הגמרא: מַאי – מהו פירוש תיבת 'אָמֵן' שעונים על ברכה, כיצד משמע מענייתה קבלת עול מלכות שמים. משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, העונה 'אמן' מעיד על בוראו שהוא אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן, שראשי תיבות אלו רמוזים בתיבת 'אמן'.

הגמרא חוזרת לענין כבוד שבת, ומבארת גודל עונש המחללה: אָמַר רַב יְהוּדָה בְּרֵיהּ [–בנו] דְּרַב שְׁמוּאֵל מִשְּׁמֵיהּ [–בשמו] דְּרַב, אֵין הַדְּלֵיקָה מְצוּיָה כפורענות על חטא אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ חִילּוּל שַׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה יז כז) 'וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלַי לְקַדֵּשׁ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וּלְבִלְתִּי שְׂאֵת מַשָּׂא וגו' וְהִצַּתִּי אֵשׁ בִּשְׁעָרֶיהָ וְאָכְלָה אַרְמְנוֹת יְרוּשָׁלִַם וְלֹא תִכְבֶּה'. ומבואר שהעונש על עון חילול שבת הוא, שתוצת אש במקום החילול.

הגמרא מבארת את סוף הפסוק הנזכר. מבררת הגמרא: מַאי – מהו פירוש סוף הפסוק 'וְלֹא תִכְבֶּה'. משיבה הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, שהאש תוצת בְּשָׁעָה שֶׁאֵין בְּנֵי אָדָם מְצוּיִין לְכַבּוֹתָהּ, דהיינו בשבת.

מביאה הגמרא שחילול השבת גרם לחורבן ירושלים: אָמַר אַבָּיֵי, לֹא חָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם אֶלָּא בִּשְׁבִיל [–מפני] שֶׁחִלְּלוּ בָהּ אֶת הַשַּׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כב כו) 'וּמִשַּׁבְּתֹתַי הֶעְלִימוּ עֵינֵיהֶם וָאֵחַל בְּתוֹכָם', ובסוף פירוט עוונותיהם נאמר (שם כב לא) 'וָאֶשְׁפֹּךְ עֲלֵיהֶם זַעְמִי בְּאֵשׁ עֶבְרָתִי כִּלִּיתִים'.

הגמרא מביאה סיבות נוספות לחורבן ירושלים: אָמַר רַבִּי אֲחָוּ, לֹא חָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם אֶלָּא בִּשְׁבִיל שֶׁבִּיטְּלוּ קְרִיאַת שְׁמַע ולא קראוהו בשַׁחֲרִית וְעַרְבִית, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ה יא) 'הוֹי מַשְׁכִּימֵי בַּבֹּקֶר שֵׁכָר יִרְדֹּפוּ וגו' מְאַחֲרֵי בַּנָּשֶׁף יַיִן יַדְלִיקֵם', כלומר ששותים יין ושכר בבוקר ובערב בזמן קריאת שמע, וּכְתִיב בפסוק שלאחריו (שם ה יב) 'וְהָיָה כִנּוֹר וָנֵבֶל תֹּף וְחָלִיל וָיַיִן מִשְׁתֵּיהֶם וְאֶת פֹּעֹל ה' לֹא יַבִּיטוּ', כלומר שהיה בידם כלי נגינה אלו לנגן בהם, והיין לשתותו, ולא שמו לב לייחד שמו של הקב"ה על בריותיו בקריאת שמע בזמנים אלו, וּכְתִיב בפסוק שלאחריו (שם ה יג) 'לָכֵן גָּלָה עַמִּי מִבְּלִי דָעַת', ומבואר שגלו מירושלים בעון שביטלו ולא קראו קריאת שמע בבוקר ובערב.

סיבה נוספת לחורבן ירושלים: אָמַר רַב הַמְנוּנָא, לֹא חָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם אֶלָּא בִּשְׁבִיל שֶׁבִּיטְּלוּ בָהּ את הַתִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן – הילדים

המשך בעמוד רו

ופירושו, שדְּבָרִים שֶׁאֵין בְּנֵי אָדָם עוֹמְדִין עֲלֵיהֶם – על בוריים, לאומרם בהלכתם, אֶלָּא אִם כֵּן נִכְשָׁלִים בָּהֶן ואומרים אותם כמה פעמים בשיבוש, ואז נותנים ליבם לעמוד על השמועה ולאומרה כהלכתה, שהם טעמי דינים המוסתרים ואינם גלויים לעין כל אדם, הם יֶשְׁנָן תַּחַת יָדֶיךָ, שאתה בקי בהם, ולכן 'קָצִין תִּהְיֶה לָנוּ' ותלמדנו חכמה. ותשובתו נאמרה בפסוק הבא (ישעיה ג ז) 'יִשָּׂא בַיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר לֹא אֶהְיֶה חוֹבֵשׁ וגו' וּבְבֵיתִי אֵין לֶחֶם וּאֵין שִׂמְלָה', ודורשים, שאין 'יִשָּׂא' אֶלָּא לְשׁוֹן שְׁבוּעָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שמות כ ז) 'לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא' דהיינו בשבועה, שהמשיב נשבע להם 'לֹא אֶהְיֶה חוֹבֵשׁ', כלומר, לֹא אֶהְיֶה מַחוֹבְשֵׁי עַצְמָן – איני רגיל להיות מהיושבים בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ ללמוד תורה, וממילא 'וּבְבֵיתִי אֵין לֶחֶם וְאֵין שִׂמְלָה', כלומר שֶׁאֵין בְּיָדִי – שלא שניתי לֹא מִקְרָא וְלֹא מִשְׁנָה וְלֹא גְּמָרָא. ומבואר, שכשהיו אנשי ירושלים מבקשים מאחד מהם שילמדם תורה, היה משיבם את האמת שלא הורגל ללמוד, ונמצא שאף בעת חורבנה של ירושלים לא פסקו ממנה אנשי אמנה דהיינו אנשים דברי אמת.

אגב שהובאו דברי רב קטינא להקשות מהם על דברי רבא, מפסיקה הגמרא ומקשה על דברי רב קטינא: וּמִמַּאי – ומנין לנו שאנשים דברי אמת היו ולכן היו אומרים שלא הורגלו ללמוד, דִּילְמָא שָׁאנֵי הָתָם – הרי יתכן ששונה הדבר באופן זה, שעל כרחו היה צריך להשיב את האמת שלא למד, משום דְּאִי אָמַר לֵהוּ נָמִירְנָא – שאם ישיב להם שלמד את טעמי התורה, אָמְרוּ לֵיהּ אֵימָא לָן – היו שואלים אותו ואומרים לו, אמור לנו אותם.

מתרצת הגמרא: אילו לא היה דובר אמת, הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר נָמַר וְשָׁכַח – היה לו לומר שלמד ושכח, וּמַאי – מדוע היה אומר להם לֹא אֶהְיֶה חוֹבֵשׁ, שמשמע שאומר שלא הורגל ללמוד כְּלָל, אלא ודאי משום שהודה על האמת שלא יגע בתורה כלל, ומוכח שהיו בירושלים דוברי אמת.

הגמרא חוזרת לתרץ קושייתה מדברי רב קטינא על דברי רבא: לֹא קַשְׁיָא, כָּאן בפסוקים אלו שמוכח שהיו דוברי אמת, מדובר בְּדִבְרֵי תוֹרָה, שבהם היו נאמנים ולא היו מתהללים במה שלא למדו, וְכָאן – רבא שאמר שפסקו מירושלים דוברי אמת ולכן נחרבה, דִּיבֵּר בְּמַשָּׂא וּמַתָּן, שכאשר נשאו ונתנו בסחורה, לא היו נאמנים לומר את האמת.

משנה

לאחר שנתבאר במשנה הקודמת שמותר להציל מן הדליקה בשבת מזון שלש סעודות, המשנה כאן מבארת אופנים שבהם מותר להציל הרבה סעודות יחד: מַצִּילִין – מותר להציל מן הדליקה בשבת סַל מָלֵא כִּכָּרוֹת לחם, וַאֲפִילּוּ עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מזון המספיק גם לִמְאָה סְעוּדוֹת, וְכן מותר להציל עִיגּוּל שֶׁל דְּבֵלָה – תאנים הדרוסות יחד, אף שהוא גדול ויש בו הרבה סעודות, וְכן חָבִית שֶׁל יַיִן המספיקה להרבה סעודות. וְאוֹמֵר – ומותר לבעל הבית לומר לַאֲחֵרִים בּוֹאוּ וְהַצִּילוּ לָכֶם מן המזון, ובכך מפקיר את האוכלים והמשקים לכל הרוצה לזכות בהם, ויכול כל אחד להציל כשיעור המזון הנצרך לו לאותה שבת, או בכלי אחד גדול המחזיק הרבה מזון. וְאִם הָיוּ האחרים שהצילו פִּיקְחִין [–נבונים], עוֹשִׂין עִמּוֹ חֶשְׁבּוֹן אַחַר הַשַּׁבָּת ליטול שכר על מעשה ההצלה כפועלים.

המשנה מביאה מחלוקת לאיזה מקום מותר להציל את המזון. שואלת המשנה: לְהֵיכָן מַצִּילִין אוֹתָן – את מזונות אלו. משיבה המשנה: לְחָצֵר הַמְעוֹרֶבֶת – שעשו בה עירובי חצירות, שרק בה מותר לטלטל. בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר, אַף לְחצר שֶׁאֵינָהּ מְעוֹרֶבֶת התירו להציל את המזון לכבוד שבת, ובלבד שהחצר מוקפת מחיצות.

דברים נוספים שמותר להציל מן הדליקה לחצר: וּלְשָׁם – לחצר המעורבת, ולבן בתירא אף לשאינה מעורבת, מוֹצִיא כָּל כְּלֵי תַּשְׁמִישׁוֹ הנצרכים לו לאותו יום, כגון כוסות וכדי שתיה.

וְכן לוֹבֵשׁ – מותר לו ללבוש כָּל מַה שֶּׁיָּכוֹל לִלְבּוֹשׁ מבגדיו, וְעוֹטֵף כָּל מַה שֶּׁיָּכוֹל לַעֲטוֹף – ומתעטף בכל מה שיכול להתעטף מבגדיו ומצעיו, ומצילם מן הדליקה.

דעה החולקת לגבי הצלת בגדים: רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, מותר ללבוש כדי להציל מן הדליקה רק שְׁמוֹנֶה עָשָׂר כֵּלִים – בגדים מסוימים, שהדרך ללובשם בחול יחד, אבל לא יותר מכך. וכן אסור לפושטם בחוץ, ולחזור וללבוש בגדים אחרים ולהצילם.

הדין בהוצאת בגדים נוספים להצילם לדעת תנא קמא: לאחר שלבש את הבגדים והוציאם לחוץ, פושטם ונכנס וְחוֹזֵר וְלוֹבֵשׁ בגדים אחרים וּמוֹצִיא לחוץ כדי להצילם מן הדליקה.

דבר נוסף שמותר בהצלת בגדים: וְאוֹמֵר – מותר לבעל הבית לומר לַאֲחֵרִים, בּוֹאוּ וְהַצִּילוּ עִמִּי את בגדי מן הדליקה.

גמרא

שנינו במשנה: מצילין סל מלא כברות אף על פי שיש בו מאה סעודות. מקשה הגמרא: כיצד שנינו כאן שמותר להציל בסל אף מזון למאה סעודות, וְהָא תָּנָא לֵיהּ רֵישָׁא – והרי שנינו במשנה הקודמת (לעיל קיז:), מצילים מן הדליקה מזון שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת, ומשמע וְתוּ לֹא – ולא יותר.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב הוּנָא, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן – במשנתנו מדובר בְּבָא לְהַצִּיל סל אחד מלא בכברות, שאינו טורח אלא כדי להצילם, ומצילם בבת אחת, ולכן אין הבדל בין מציל מעט למציל הרבה. וְכָאן – במשנה הקודמת מדובר בְּבָא לְקַפֵּל – לאסוף את המזון בהרבה סלים, שצריך לטרוח ולהוציא חלק מהם ולחזור ולהוציא האחרים, ואם נתיר לו לעשות כן, יש חשש שמתוך שהוא בהול להציל את ממונו ישכח ויבוא לכבות את הדליקה. ולכן כאשר בָּא לְהַצִּיל הכל בסל אחד, מַצִּיל אֶת כּוּלָּן – כל המזון שיכול להציל, אך אם בָּא לְקַפֵּל – לאסוף בסלים רבים, אֵינוֹ מְקַפֵּל אֶלָּא מְזוֹן שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת.

תירוץ אחר לקושיא זו: רַבִּי אַבָּא בַּר זַבְדָּא אָמַר רַב, אִידִּי וְאִידִּי – זו וזו, כלומר בשתי המשניות, מדובר בְּבָא לְקַפֵּל – לאסוף בכלים רבים, ומכל מקום לֹא קַשְׁיָא, כָּאן – במשנתנו מדובר שמציל את המזון לְאוֹתָהּ חָצֵר שנפלה בה הדליקה, ולכן מציל אף יותר משלש סעודות, וְכָאן – במשנה הקודמת מדובר במציל את המזון לְחָצֵר אַחֶרֶת, ולכן התירו רק עד שיעור של שלש סעודות ולא יותר.

הגמרא מסתפקת בקיפול באופן מסוים לפי התירוץ הראשון שבקיפול אסור להציל יותר ממזון שלש סעודות: בָּעֵי [–נסתפקו] רַב הוּנָא בְּרֵיהּ [–בנו] דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, באופן שפֵּרַשׁ טַלִּיתוֹ וְקִיפֵּל – אסף אוכלים וְהִנִּיחַ בטלית, וחזר וְקִיפֵּל – אסף אוכלים וְהִנִּיחַ באותה טלית, מַאי – מה הדין, האם אופן זה בְּבָא לְהַצִּיל דְּמֵי – דומה לבא להציל בפעם אחת סל מלא בכברות, כיון שגם כאן יש רק כלי אחד ומוציאם בפעם אחת, ולכן אף שטורח ואוסף מותר להציל אף יותר משלש סעודות, אוֹ שאופן זה בְּבָא לְקַפֵּל דְּמֵי – דומה לאוסף הרבה סלים ומוציאם בכמה פעמים, שהרי גם כאן טורח לאסוף את האוכלים להניחם בטלית, ואסור להציל יותר ממזון שלש סעודות.

הגמרא פושטת את הספק: מִמַּה דְּאָמַר רָבָא, על מה ששנינו בברייתא לעיל (קיז:) שאם נשברה לו חבית מלאה יין בראש גגו, מביא כלי ומניח תחתיה לקבל את היין הנוטף ממנה, דַּאֲטַעֲיֵהּ [–שהטעה] רַב שִׁיזְבִּי לְרַב חִסְדָּא וְדָרַשׁ בפניו, אמנם מותר להביא כלי להציל היין מן החבית, וּכְלֵבַד שֶׁלֹּא יָבִיא כְּלִי שֶׁהוּא מַחֲזִיק יין בשיעור של יוֹתֵר מֵהַרְאוּי לְשָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת, והודה רב חסדא לדין זה. ומבואר מדברי רבא שזו טעות, ומותר להביא כלי להציל בו את היין מן החבית, אף אם הוא מחזיק יין בשיעור של יותר מן הראוי לשלש סעודות, ואף שהמשקה מטפטף לכלי מעט מעט, ודומה לאוסף אוכלים לכלי אחד בכמה פעמים, כיון שלהוציא בכלי אחד מותר בכל אופן. שְׁמַע מִינָּהּ – מוכח מכך, שהמציל מן הדליקה בכלי אחד, אף אם אוסף את האוכלים כמה פעמים לתוך אותו כלי, מכל מקום כיון שמוציא בכלי אחד, כְּבָא לְהַצִּיל דְּמֵי –

המשך בעמוד רמט

רש"י

דְּבָרִים שֶׁאֵין אָדָם עוֹמֵד בָּהֶן. על בוּרְיָין, לְאוֹמְרָן בְּהִלְכָתָן: אֶלָּא אִם כֵּן נִכְשָׁל בָּהֶן. עַד שֶׁאוֹמְרָן ב' וג' פְּעָמִים בְּשִׁיבּוּשׁ, דְּהַיְינוּ טַעֲמֵי תּוֹרָה הַמְסוּתְּרִין: לֹא אֶהֱיֶה חוֹבֵשׁ. אֵינִי רָגִיל לִהְיוֹת חוֹבֵשׁ – חָבוּשׁ בְּבַהֲמ"ד. "אֶהֱיֶה" – הוֹרְגַלְתִּי, כְּמוֹ "שְׁחוֹק לְרֵעֵהוּ אֶהֱיֶה" (איוב יב) – אֲנִי הַוּוֹתָה: וּמִמַּאי. דְּמִשּׁוּם דְּיֵשׁ בָּהֶן אֻמְנָה הוּא, דִּילְמָא עַל בָּרְחַיְיךְ צְרִיכִים שֶׁיְּשִׁיבוּ הָאֱמֶת: דְּאִי אָמַר לְהוּ גְּמִירְנָא. אוֹתָן טַעֲמֵי תּוֹרָה: אָמְרִי לֵיהּ. שׁוֹאֲלִים: אֵימָא לָן: וּמִשֵּׁנִי הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר גָּמַר וְשָׁכַח, מַאי לֹא אֶהֱיֶה חוֹבֵשׁ. מוֹדֶה הוּא עַל הָאֱמֶת שֶׁלֹּא יָגֵע בְּתוֹרָה: בְּדִבְרֵי תוֹרָה. הָיוּ נֶאֱמָנִין, וְאֵין מִתְחַלְּלִים עַל שֶׁקֶר: מתני' וְעִיגּוּל שֶׁל דְּבֵילָה. שֶׁהוּא גָּדוֹל, וְיֵשׁ בּוֹ סְעוּדוֹת הַרְבֵּה: וְאִם הָיוּ פִּקְחִין. לִישְׁאֹל שֶׁכָּרָן כְּפוֹעֲלִים: כָּל כְּלֵי תַּשְׁמִישׁוֹ. שֶׁצְּרִיכִין לוֹ לְאוֹתוֹ הַיּוֹם, כְּגוֹן כּוּסּוֹת וְקִיתוֹנִיּוֹת: י"ח כֵּלִים. מְפֹרָשׁ לְהוּ בְּגְמָרָא, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ לְלוֹבְשָׁן בְּחוֹל יַחַד. אֲבָל שְׁנֵי טַפֵּי מַהֲכִי – לָא. וְאֵינוֹ פּוֹשְׁטָן לְחַזּוֹר וּלְלַבּוֹשׁ וּלְהַצִּיל אֲחֵרִים: גמ' בְּבָא לְהַצִּיל. וְשֶׁהִצִּיל) בְּסֵל (וְאֶחָד), כִּדְקָתָנֵי: סֵל מְלֵא כִּכָּרוֹת. וְאֵינוֹ טוֹרֵחַ אֶלָּא לְהַצִּילָן מִתּוֹךְ הַדְּלִיקָה, בְּבַת אַחַת מַצִּיל כָּל מַה שֶּׁבַּסֵּל, דְּהָא חָדָא דִּימְנָא הוּא, מַה לִּי פּוּרְתָּא מַה לִּי טוּבְאָ: בְּבָא לְקַפֵּל. סֵלִים הַרְבֵּה זֶה עִם זֶה, לִטְרוֹחַ וּלְאוֹסְפָם) וְלַחֲזוֹר וּלְהוֹצִיא – מְזוֹן ג' סְעוּדוֹת הוּא דְּיָכוֹל לְהַצִּיל בְּסֵלִים הַרְבֵּה, וְתוּ לָא. שֶׁכָּל א' טוֹרֵחַ בְּעַצְמוֹ הוּא: פֵּרֵשׁ טַלִּיתוֹ וְקִיפֵּל וְהִנִּיחַ. הֵבִיא אוֹכְלִין וְהִנִּיחַ, וְחָזַר וְהֵבִיא וְהִנִּיחַ, מַהוּ? בְּבָא לְהַצִּיל דְּמֵי. הוֹאִיל וְאֵין כָּאן אֶלָּא כְּלִי אֶחָד, וּבְפַעַם אַחַת הוּא מוֹצִיאָם: אוֹ בְּבָא לְקַפֵּל דְּמֵי. הוֹאִיל וְטוֹרֵחַ לֶאֱסוֹף וּלְכַנּוֹס: אִטְעֲיֵיהּ רַב שֵׁיזְבִי לְרַב חִסְדָּא. וְעַד: שֶׁדָּרַשׁ לְפָנָיו, וְהוֹדָה לוֹ רַב חִסְדָּא. וְאֵהָא מַתְנִי' דְּאַמְרַן לְעֵיל (דף קיז): נִשְׁבְּרָה לוֹ חָבִית בְּרֹאשׁ גַּגּוֹ, מֵבִיא כְּלִי וּמַנִּיחַ תַּחְתֶּיהָ. וְדָרַשׁ רַב שֵׁיזְבִי לְרַב חִסְדָּא: וּבִלְבַד שֶׁלֹּא(ה) יִתֵּן כְּלִי הַמְחַזִּיק יוֹתֵר מִשֶּׁלֹּשׁ סְעוּדוֹת. וְהוֹדָה לוֹ רַב חִסְדָּא. וּמִדְּאָמַר רָבָא: אִטְעֲיֵיהּ" – שְׁמַע מִינָּהּ טָעוּתָא הוּא, וּמַדְּאָמַר רָבָא: אִטְעֲיֵיהּ" – מְחַזִּיק סְעוּדוֹת הַרְבֵּה – מוּתָּר, כֵּיוָן דְּחַד מִנָּא הוּא. וְהַאי כְּמִקַּפֵּל וְנוֹתֵן בְּכְלִי אֶחָד דְּמֵי, דְּהָא מְעַט מְעַט הוּא נוֹפֵל וּמִסְתַּפְּקָא בּוֹ, ש"מ: בְּחַד מִנָּא כְּבָא לְהַצִּיל דְּמֵי: אֲמַרְאִי טָעוּתָא. מִנָּא לָךְ דְּטָעוּתָא הוּא בִּידֵיהּ: אֲמַר לֵיהּ. מִדְּקָתָנֵי בָּהּ בְּבָרְיֵיתָא: וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יָבִיא כְּלִי אַחֵר וכו'. ש"מ כֵּלִים טוּבְאָ הוּא דַּאֲסִירִי, אֲבָל בְּחַד – שַׁפִּיר דְּמֵי: מַהֶפְּקֵרְא וכו'. דְּהָא "הַצִּילוּ לָכֶם" קָאֹמֵר לְהוּ, לְצָרְכֵיהֶם. וְאִם פִּקְחִים הֵם יַעְבְּרוּ הַכֹּל הֲוָה לֵיהּ לְמֵימְרָנִי: מִדַּת חֲסִידוּת. שֶׁמַּחֲזִירִין לוֹ: חֲסִידֵי אוּמָּה דְּשַׁבְּתָא שְׁקָלִי. בְּתַמְיָהּ: אִם חֲסִידִים הֵם – יֵשׁ לָהֶם לְוַותֵּר מִשֶּׁלָּהֶם בְּכָל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נִדְנוּד עֲבֵירָה. וְאִע"ג דְּלָאו שֹׁבֶר שַׁבָּת גְּמוּר הוּא, שֶׁהֲרֵי לֹא הִתְנָה, וּמַהֶפְּקֵרְא קָא זָבוּ – מִיהוּ חָסִיד לָא מִיקְרֵי אע"כ מְוַותֵּר מִשֶּׁלּוֹ: הָבָא כִּירָא שָׁמַיִם עָסְקִינַן. הַמַּצִּיל הַזֶּה יְרֵא שָׁמַיִם הוּא וְלֹא חָסִיד לְוַותֵּר מִשֶּׁלּוֹ: דִּלָּא נִיחָא לֵיהּ דְּלִיתְרַהֲנֵי מִאַחֲרִינֵי. בּוְזִכְיֶיהּ דְּהַפְּקִירָא, דְּיָדַע דְּלֵא מַרְצוֹנוֹ הִפְקִירוּ: וּבְחִנָּם נַמִּי לָא נִיחָא לֵיהּ דְּלִיתְרַהֲנֵי. דְּלֵאו חָסִיד הוּא(ו) וְלִמְחוֹל עַל שֶׁלּוֹ: וְהָכִי קָאָמַר כו'. כְּלוֹמַר: דְּהַאי "אִם הָיוּ פִּקְחִין בְּדִין קָאָמַר, לִישׁוֹל אֶת הָרְאוּי לָהֶם – דְּאִם כֵּן "יַעְבְּרוּ הַכֹּל" הֲוָה לֵיהּ לְמִתְנֵי. אֶלָּא לָאו, הָכִי קָאָמַר: הָנֵי יִרְאֵי שָׁמַיִם, אִם פִּקְחִין הֵן בְּהִלְכוֹת שַׁבָּת, דְּיָדְעֵי דְּכוּלָּא שַׁבָּת הוּא, דְּמֵעִיקָּרָא לָאו אַדַּעְתָּא דְּשֹׁבֶר פְּעוּלָה נֶחְזֵית – עוֹשִׂין עִמּוֹ חֶשְׁבּוֹן. וְהָכִי קָאָמַר: אֲדַרְבָּה חִסְדָּא נַמִּי קָאֵי, אֶלָּא לָא שֶׁבְּקִינֵיהּ לְרַב חִסְדָּא לְסִיְּימֵיהּ לְמִילְתֵיהּ: לְחַצֵּר הַמְעֹרֶבֶת. וְאַפֵּי' הָכִי טוּבְאָ לָא לֵיצוֹל, כְּדַאֲמַר לְעֵיל (דף קיז): מִתּוֹךְ שֶׁבְּהוּל, אִי שָׁרֵי לְאִינְעוֹסוּקֵי בְּהַהֲבָלָה כּוּלָּא הַאי – אִתֵּי לְכַבּוּיֵי – פּוּנְדָא. אַזּוֹר חָלוּל מֵעַל לְמַדָּיו: קַלְבּוּם. נביי"ש: חָלוּק, קמיש"א עַל בְּשָׂרוֹ; וְאַפִּלְיוֹן. סָדִין לְהִתְעַטֵּף בּוֹ כּוּלּוֹ: מַעֲפֹרֶת. לַעֲטֹף רֹאשׁוֹ: וּשְׁנֵי סַפְרָקִין. פיישול"ש: אַנַּפִּילְיָאוֹת. קלצנו"ש שֶׁל צֶמֶר: פַּרְגּוֹד. גנילייי"ש וּבְלְשׁוֹן אַשְׁכְּנַז קְנִי הוז"ן: חָנוֹר. עַל חֲלוּקוֹ מִבַּפְנִים: וְסוּדָר שֶׁבְּצַוָּארוֹ. מַתְנִי' עוֹר שֶׁל גְּדִי. לֹח: מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְחָרֵךְ. מִן הָאוּר, וּבְלַע"ז רטריי"ט. וְאֵינוֹ נִשְׂרָף, וּמִתּוֹךְ כָּךְ הוּא מְגִין עַל הַתֵּיבָה: בֵּין מְלֵאִים. מַיִם: שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לְקַבֵּל כֹּחַ הָאוּר.דְּאַמְרִינֵי שֶׁחֲדָשִׁים הֵם:

תוספות

אידי ואידי בבא לקפל. פירש הרב פורת: דלקפל היינו אפי' בא לקפל, דלר' אבא אין חילוק בין לקפל בין להציל. דאפילו להציל בחצר אחרת לא שרי אלא מזון ג' סעודות. אבל אין נראה לומר דלהציל שרי אפילו מאה סעודות בחצר אחרת גם לרבי אבא, דאם כן – הוה ליה לאוקומי מתני' אידי ואידי בחצר אחרת. וכאן – בבא לקפל, וכאן – בבא להציל: נותן מים מצד זה. פירש רשב"ם: לאו דוקא על הטלית, דהא קי"ל בפ' "דם חטאת" (זבחים צד:) דבבגד – שרייתו זהו ביבושו. ולעיל, בסוף פרק "שמנה שרצים" (דף קיא.) פירשתי:

גרם

דְּבָרִים שֶׁאֵין בְּנֵי אָדָם עוֹמְדִין עֲלֵיהֶם אֶלָּא אִם כֵּן נִכְשָׁלִים בָּהֶן יֶשְׁנָן תַּחַת יָדֶיךָ "קָצִין תִּהְיֶה לָנוּ". "יִשָּׂא בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר לֹא אֶהְיֶה חוֹבֵשׁ וגו'". אֵין "יִשָּׂא" אֶלָּא לְשׁוֹן שִׁבּוּעָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה'". "לֹא אֶהְיֶה חוֹבֵשׁ" – לֹא אֶהְיֶה מֵחוֹבְשֵׁי עַצְמָן בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, "וּבְבֵיתִי אֵין לֶחֶם וְאֵין שִׂמְלָה" – שֶׁאֵין בְּיָדִי לֹא מִקְרָא וְלֹא מִשְׁנָה וְלֹא גְּמָרָא. וּמִמַּאי? דִּילְמָא שָׁאנֵי הָתָם, דְּאִי אָמַר לְהוּ 'גְּמִירְנָא', אֲמַרוּ לֵיהּ: אֵימָא לָן! הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר: גָּמַר וְשָׁכַח. מַאי "לֹא אֶהְיֶה חוֹבֵשׁ" – כְּלָל. לָא קַשְׁיָא, כָּאן – בְּדִבְרֵי תוֹרָה, כָּאן – בְּמִשָּׁא וּמַתָּן. מַתְנִי' מַצִּילִין סַל מָלֵא כִּכָּרוֹת – אע"פ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֵאָה סְעוּדוֹת, וְעִיגּוּל שֶׁל דְּבֵילָה, וְחָבִית שֶׁל יַיִן. וְאוֹמֵר לַאֲחֵרִים: בּוֹאוּ וְהַצִּילוּ לָכֶם. וְאִם הָיוּ פִּיקְחִין – עוֹשִׂין עִמּוֹ חֶשְׁבּוֹן אַחַר הַשַּׁבָּת. לְהֵיכָן מַצִּילִין אוֹתָן? לֶחָצֵר הַמְעֹרֶבֶת, בֶּן בְּתֵירָה אוֹמֵר: אַף לְשֶׁאֵינָהּ מְעֹרֶבֶת. וּלְשֶׁם מוֹצִיא כָּל כְּלֵי תַּשְׁמִישׁוֹ, וְלוֹבֵשׁ כָּל מַה שֶּׁיָּכוֹל לִלְבּוֹשׁ, וְעוֹטֵף כָּל מַה שֶּׁיָּכוֹל לַעֲטוֹף. ר' יוֹסֵי אוֹמֵר: י"ח כֵּלִים. וְחוֹזֵר וְלוֹבֵשׁ וּמוֹצִיא, וְאוֹמֵר לַאֲחֵרִים: בּוֹאוּ וְהַצִּילוּ עִמִּי. גְּמָ' וְהָא תְּנָא לֵיהּ רֵישָׁא "ג' סְעוּדוֹת" וְתוּ לָא! אָמַר רַב הוּנָא: לָא קַשְׁיָא, כָּאן – בְּבָא לְהַצִּיל, כָּאן – בְּבָא לְקַפֵּל. בָּא לְהַצִּיל – מַצִּיל אֶת כּוּלָּן, בָּא לְקַפֵּל – אֵינוֹ מְקַפֵּל אֶלָּא מְזוֹן ג' סְעוּדוֹת. ר' אַבָּא בַּר זַבְדָּא אָמַר רַב: אִידִי וְאִידִי בְּבָא לְקַפֵּל, וְלָא קַשְׁיָא; כָּאן – לְאוֹתָהּ חָצֵר, כָּאן – לְחָצֵר אַחֶרֶת. בְּעֵי רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ: פֵּרֵשׁ טַלִּיתוֹ, וְקִיפֵּל וְהִנִּיחַ, וְקִיפֵּל וְהִנִּיחַ, מַאי? כְּבָא לְהַצִּיל דְּמֵי, אוֹ כְּבָא לְקַפֵּל דְּמֵי? מִדַּאֲמַר רָבָא: אַטְעֲיֵיהּ רַב שֵׁיזְבִי לְרַב חִסְדָּא, וּדְרַשׁ: וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יָבִיא כְּלִי שֶׁהוּא מַחֲזִיק יוֹתֵר מִג' סְעוּדוֹת – ש"מ: כְּבָא לְהַצִּיל דְּמֵי, וְשַׁפִּיר דְּמֵי. א"ל רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְרָבָא: מַאי טָעוּתָא? אָמַר לֵיהּ, דְּקָתָנֵי: וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יָבִיא כְּלִי אַחֵר וְיִקְלוֹט, כְּלִי אַחֵר וְיִצְרַף. כְּלִי אַחֵר הוּא דְּלָא, אֲבָל בְּהַהוּא מָנָא – כַּמָּה דְּבָעֵי מַצִּיל. "וְעִיגּוּל שֶׁל דְּבֵילָה כו'". חֶשְׁבּוֹן מַאי עֲבִידְתֵּיהּ? מֵהֶפְקֵרָא קָזְבוּ! אָמַר רַב חִסְדָּא: מִדַּת חֲסִידוּת שָׁנוּ כָּאן. אָמַר רָבָא: חֲסִידֵי אוּמָּה דְּשַׁבְּתָא שָׁקְלִי!? אֶלָּא אָמַר רָבָא: הָכָא בִּירָא שָׁמַיִם עָסְקִינַן, וְלָא נִיחָא לֵיהּ דְּלִיתְהַנֵּי מֵאַחֲרִינֵי, וּבְחִנָּם נַמִּי לָא נִיחָא לֵיהּ דְּלִיתְרַהֲנֵי. וְהָכִי קָאָמַר: וְאִם הָיוּ פִּיקְחִין, דַּיְּדְעֵי דְּכוּלָּא שַׁבָּת הוּא ש"ג לָאו שֹׁכֵר שַׁבָּת הוּא – עוֹשִׂין עִמּוֹ חֶשְׁבּוֹן לְאַחַר הַשַּׁבָּת. "וּלְהֵיכָן מַצִּילִין כו'". מ"ש הָכָא דְּקָתָנֵי 'לָכֶם', וּמ"ש הָכָא דְּקָתָנֵי 'עִמִּי'? אָמְרִי: גַּבֵּי מְזוֹנוֹת קָתָנֵי 'לָכֶם' – מִשּׁוּם דְּלָא קָא חָזוּ אֶלָּא מְזוֹן ג' סְעוּדוֹת, אֲבָל גַּבֵּי לְבוּשִׁים קָתָנֵי 'עִמִּי' – מִשּׁוּם דְּקָחָזֵי לֵיהּ לְכוּלֵּי יוֹמָא. ת"ר: לוֹבֵשׁ מוֹצִיא וּפוֹשֵׁט, וְחוֹזֵר וּלוֹבֵשׁ וּמוֹצִיא וּפוֹשֵׁט, וַאֲפִילּוּ כָּל הַיּוֹם כּוּלּוֹ – דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: שְׁמֹנֶה עָשָׂר כֵּלִים, וְאֵלּוּ הֵם שְׁמֹנֶה עָשָׂר כֵּלִים: מִקְטוֹרֶן, אוּנְקְלִי, וּפוּנְדָא. קַלְבּוּם שֶׁל פִּשְׁתָּן, וְחָלוּק, וְאַפִּילְיוֹת, וּמַעֲפֹרֶת, וּשְׁנֵי סַפְרָקִין, וּשְׁנֵי מְנַעֲלִים, וּשְׁנֵי אַנְפִּילָאוֹת, וּב' פַּרְגּוֹד, וַחֲגוֹר שֶׁבְּמָתְנָיו, וְכוֹבַע שֶׁבְּרֹאשׁוֹ, וְסוּדָר שֶׁבְּצַוָּארוֹ. מַתְנִי' ר' שִׁמְעוֹן בֶּן נַנָּס אוֹמֵר: פּוֹרְסִין עוֹר שֶׁל גְּדִי עַל גַּבֵּי שִׁידָּה תֵּיבָה וּמִגְדֵּל שֶׁאָחַז בָּהֶן אֶת הָאוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְחָרֵךְ. וְעוֹשִׂין מְחִיצָה בְּכָל הַכֵּלִים, בֵּין מְלֵאִין בֵּין רֵיקָנִים, בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא תַּעֲבוֹר הַדְּלִיקָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹסֵר בִּכְלֵי חֶרֶס חֲדָשִׁים מְלֵאִין מַיִם, לְפִי שֶׁאֵין יְכוֹלִין לְקַבֵּל אֶת הָאוּר, וְהֵן מִתְבַּקְּעִין וּמְכַבִּין אֶת הַדְּלִיקָה. גְּמָ' אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: טַלִּית שֶׁאָחַז בָּהּ הָאוּר מִצַּד אֶחָד – נוֹתְנִין עָלֶיהָ מַיִם מִצַּד אַחֵר, וְאִם כְּבָתָה – כְּבָתָה. מֵיתִיבִי: טַלִּית שֶׁאָחַז בָּהּ הָאוּר מִצַּד אֶחָד – פּוֹשְׁטָהּ וּמִתְכַּסֶּה בָּהּ, וְאִם כְּבָתָה – כְּבָתָה. וְכֵן סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁאָחַז בּוֹ הָאוּר – פּוֹשְׁטוֹ וְקוֹרֵא בּוֹ, וְאִם כָּבָה – כָּבָה!

הוא

יְרֵא שָׁמַיִם הוּא וְלֹא חָסִיד לְוַותֵּר מִשֶּׁלּוֹ: דִּלָּא נִיחָא לֵיהּ דְּלִיתְרַהֲנֵי. דְּלֵאו מַרְצוֹנוֹ הִפְקִירוּ: וּבְחִנָּם נַמִּי לָא נִיחָא לֵיהּ דְּלִיתְרַהֲנֵי. דְּלֵאו חָסִיד הוּא(ו) וְלִמְחוֹל עַל שֶׁלּוֹ: וְהָכִי קָאָמַר כו'. כְּלוֹמַר: דְּהַאי "אִם הָיוּ פִּקְחִין" דְּמִדְּתָנֵי – לָאו פִּקְחִין בְּדִין קָאָמַר, לִישׁוֹל אֶת הָרָאוּי לָהֶם – דְּאִם כֵּן "יַעְבְּרוּ הַכֹּל" הֲוָה לֵיהּ לְמִתְנֵי. אֶלָּא לָאו, הָכִי קָאָמַר: הָנֵי יִרְאֵי שָׁמַיִם, אִם פִּקְחִין הֵן בְּהִלְכוֹת שַׁבָּת, דְּיָדְעֵי דְּכוּלָּא שַׁבָּת הוּא, דְּמֵעִיקָּרָא לָאו אַדַּעְתָּא דְּשֹׁבֶר פְּעוּלָה נֶחְזֵית – עוֹשִׂין עִמּוֹ חֶשְׁבּוֹן. וְהָכִי קָאָמַר: אֲדַרְבָּה חִסְדָּא נַמִּי קָאֵי, אֶלָּא לָא שֶׁבְּקִינֵיהּ לְרַב חִסְדָּא לְסִיְּימֵיהּ לְמִילְתֵיהּ: לְחַצֵּר הַמְעֹרֶבֶת. וְאַפֵּי' הָכִי טוּבְאָ לָא לֵיצוֹל, כְּדַאֲמַר לְעֵיל (דף קיז): מִתּוֹךְ שֶׁבְּהוּל, אִי שָׁרֵי לְאִינְעוֹסוּקֵי בְּהַהֲבָלָה כּוּלָּא הַאי – אִתֵּי לְכַבּוּיֵי – פּוּנְדָא. אַזּוֹר חָלוּל מֵעַל לְמַדָּיו: קַלְבּוּם. נביי"ש: חָלוּק, קמיש"א עַל בְּשָׂרוֹ; וְאַפִּלְיוֹן. סָדִין לְהִתְעַטֵּף בּוֹ כּוּלּוֹ: מַעֲפֹרֶת. לַעֲטֹף רֹאשׁוֹ: וּשְׁנֵי סַפְרָקִין. פיישול"ש: אַנַּפִּילְיָאוֹת. קלצנו"ש שֶׁל צֶמֶר: פַּרְגּוֹד. גנילייי"ש וּבְלְשׁוֹן אַשְׁכְּנַז קְנִי הוז"ן: חָנוֹר. עַל חֲלוּקוֹ מִבַּפְנִים: וְסוּדָר שֶׁבְּצַוָּארוֹ. מַתְנִי' עוֹר שֶׁל גְּדִי. לֹח: מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְחָרֵךְ. מִן הָאוּר, וּבְלַע"ז רטריי"ט. וְאֵינוֹ נִשְׂרָף, וּמִתּוֹךְ כָּךְ הוּא מְגִין עַל הַתֵּיבָה: בֵּין מְלֵאִים. מַיִם: שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לְקַבֵּל כֹּחַ הָאוּר.דְּאַמְרִינֵי שֶׁחֲדָשִׁים הֵם:

גרם כיבוי מי אמר. וא"ת: הא קתני מתני' "בין מלאים בין ריקנים" ומאי רבותא איכא טפי במלאים מבריקנים אי לאו דמיירי בדרכן להשתבר? וי"ל: דס"ד דמיירי בכלים שאין דרכן להשתבר, וקמ"ל דלא גזרינן אטו כלים שדרכן להשתבר:

מנער את הטבלא והיא נופלת ואם כבתה כבתה. אומר ר"י: דמיירי דליכא שמן בנר. דאי איכא שמן בנר – חייב, שהרי שופך ממנו והוי כמסתפק ממנו, דחייב משום מכבה, כדאמר בפ"ב דביצה (דף כב:), ובירושלמי מוקי לה בנר שכבה, ולא קתני בהך ברייתא "ואם כבתה כבתה". ואתא לאשמעינן היתר טלטול ע"י ניער לר' יהודה דאסר טלטול בנר שכבה. אי נמי: אפילו לר"ש, ובנר גדול – כגון קערה ועששית, דמודה ר"ש כדאמר בפרק ["בירה"] (דף מד.) או כשיש אפר וגחלת, אלא שכבה השלהבת: **פותח** ונועל בדרכו. אע"פ שע"י כן מתנדנד הנר ומתרחק השמן מן השלהבת, או מתקרב והוי מכבה או מבעיר. אבל אין לפרש משום כיבוי דרוח – דאחורי הדלת ליכא רוח. ועוד: דא"כ הוה ליה למימר פותח אדם דלת כנגד הנר, כדקאמר בסמוך כנגד המדורה. ועוד: דתינח פותח, נועל מאי איסורא איכא? אלא כדפרישית. ואי לאו משום כיבוי והבערה – משום טלטול אין לאסור, דבנעילת דלת לא חשיב טלטול, וגם לא הוי בסיס לדבר האסור, דבית חשוב הוא, ובטל אגב בית. אי נמי: בשבת, דלא הוי בסיס: **מר** סבר גזרינן. הלכך צריך ליזהר שלא לפתוח הדלת לפני המדורה, אפילו ברוח מצויה, דהא לייט עלה אביי דהוי בתראה. והנ"מ – כשהמדורה קצת קרובה אצל הדלת: **והא** איפכא שמעינן להו. לאו דווקא איפכא, דר' יוסי דברייתא הוי כמו מתני', דאסר דרכו להשתבר. אלא היינו איפכא: דבמתניתין מחמיר ר' יוסי טפי מדרבנן, ובברייתא מיקל טפי:

וכי תימא איפוך מתני' כו'. וא"ת: מ"מ תקשה, דבמתני' לא אסרי רבנן אלא חרס חדש, ובברייתא אסרי אפי' ישן, מדנקט כלי מתכות! וי"ל: דנקט בברייתא כלי מתכות – משום דאין חילוק בהם בין חדשים לישנים, וה"ה כלי חרס ישן:

והאמר רבה כו'. ואם תאמרך: ואמאי לא מפיך ברייתא? דטפי אית לן לאפוכה ממתני', והוי אתי נמי שפיר הא דרבה בר תחליפא ונימא דרבנן לדברי ר' יוסי קאמרי ואינהו שרי אף בכלי חרס חדש! וי"ל: דהתלמוד לא קאמר אלא דאפילו מפיך מתני' – לא אתי שפיר, אלא על כרחיך – ברייתא אית לן לתרוצי – וכיון דאתינא להכי – לא צריך להפוכה, אלא למימר חסורי מיחסרא:

אי הכי קשה דרבנן אדרבנן. בלאו הכי הוה קשיא דרבנן אדרבנן. אלא, משום דהשתא פריך מב"ש קאמר: אי הכי):

הכי

הוא דְּאָמַר כְּרַ' שִׁמְעוֹן בֶּן נַנָּס. אֵימַר דַּאֲמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נַנָּס – מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְחָרֵךְ, גָּרַם כִּיבּוּי מִי אֲמַר? אִין, מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא: "רַבִּי יוֹסֵי אוֹסֵר בִּכְלֵי חֶרֶס חֲדָשִׁים מְלֵאִים מַיִם שֶׁאֵינָן יְכוֹלִים לְקַבֵּל אֶת הָאוּר וְהֵן מִתְבַּקְּעִין וּמְכַבִּין אֶת הַדְּלֵיקָה" – מִכְּלָל דְּתַנָּא קַמָּא שָׁרֵי. ת"ר: נֵר שֶׁעַל גַּבֵּי טַבְלָא – מְנַעֵר אֶת הַטַּבְלָא וְהִיא נוֹפֶלֶת, וְאִם כָּבְתָה – כָּבְתָה. אָמְרִי דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בְּשׁוֹלֵכַח, אֲבָל בְּמַנִּיחַ – נַעֲשָׂה בָּסִיס לְדָבָר הָאָסוּר. תָּנָא: נֵר שֶׁאַחֹרֵי הַדֶּלֶת – פּוֹתֵחַ וְנוֹעֵל כְּדַרְכּוֹ. וְאִם כָּבְתָה – כָּבְתָה. לָייֵט עָלָהּ רַב. אֲמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא, וְאָמְרִי לְהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב אַשִׁי: מַאי טַעְמָא לָייֵט עָלָהּ רַב? אִילֵימָא מִשּׁוּם דְּרַב סָבַר לְהּ כְּרַבִּי יְהוּדָה, וְתַנָּא קָתָנֵי לָהּ כְּרַ' שִׁמְעוֹן – מִשּׁוּם דְּרַב סָבַר לְהּ כְּרַ' יְהוּדָה, כָּל דְּתָנֵי כְּרַ' שִׁמְעוֹן מִילַּט לָייֵט לֵיהּ?! אֲמַר לֵיהּ: בְּהָא – אֲפִילּוּ רַ' שִׁמְעוֹן מוֹדֶה, דְּהָא אַבַּיֵי וְרָבָא דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ: מוֹדֶה רַבִּי שִׁמְעוֹן בִּפְסִיק רֵישֵׁיהּ וְלֹא יָמוּת. אָמַר רַב יְהוּדָה: פּוֹתֵחַ אָדָם דֶּלֶת כְּנֶגֶד מְדוּרָה בַּשַּׁבָּת. לָייֵט עָלָהּ אַבַּיֵי. בְּמַאי עָסְקִינַן? אִילֵימָא בְּרוּחַ מְצוּיָה – מַאי טַעְמֵיהּ דְּמַאן דַּאֲסַר? אִי בְּרוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה – מַאי טַעְמָא דְּמַאן דְּשָׁרֵי? לְעוֹלָם בְּרוּחַ מְצוּיָה, מָר סָבַר: גְּזַרִינַן, וּמָר סָבַר: לָא גְּזַרִינַן. "עוֹשִׂין מְחִיצָה כו'". לְמֵימְרָא דְּרַבָּנַן סָבְרִי: גָּרַם כִּבּוּי מוּתָּר, וְרַ' יוֹסֵי סָבַר: גְּרַם כִּבּוּי אָסוּר, וְהָא אִיפְּכָא שָׁמְעִינַן לְהוּ! דְּתַנְיָא: עוֹשִׂין מְחִיצָה בְּכֵלִים רֵיקָנִין, וּבִמְלֵאִין שֶׁאֵין דַּרְכָּן לְהִשְׁתַּבֵּר. וְאִלּוּ מְלֵאִין שֶׁאֵין דַּרְכָּן לְהִשְׁתַּבֵּר – כְּלֵי מַתָּכוֹת. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אַף כְּלֵי כְּפַר שִׁיחִין וּכְלֵי כְּפַר חֲנַנְיָה אֵין דַּרְכָּן לְהִשְׁתַּבֵּר! וְכִי תֵּימָא: אִיפּוּךְ מַתְנִי', וְרַבִּי יוֹסֵי דְּבָרֵייְתָא – לְדִבְרֵיהֶם קָאָמַר. וּמִי מָצֵית אִפְּכַת לָהּ? וְהָאָמַר רַבָּה בַּר תַּחֲלִיפָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב: מַאן תְּנָא "גָּרַם כִּבּוּי אָסוּר" – רַ' יוֹסֵי! אֶלָּא, לְעוֹלָם לָא תֵּיפּוֹךְ, וּבְרֵייְתָא כּוּלָּהּ רַ' יוֹסֵי הִיא, וְחַסּוֹרֵי מִחְסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי: עוֹשִׂין מְחִיצָה בְּכֵלִים רֵיקָנִין, וּבִמְלֵאִים שֶׁאֵין דַּרְכָּן לְהִשְׁתַּבֵּר. וְאִלּוּ הֵן כֵּלִים שֶׁאֵין דַּרְכָּן לְהִשְׁתַּבֵּר – כְּלֵי מַתָּכוֹת, וּכְלֵי כְּפַר שִׁיחִין וּכְלֵי כְּפַר חֲנַנְיָה נַמִּי אֵין דַּרְכָּן לְהִשְׁתַּבֵּר, שֶׁר' יוֹסֵי אוֹמֵר: אַף כְּלֵי כְּפַר שִׁיחִין וּכְלֵי כְּפַר חֲנַנְיָה אֵין דַּרְכָּן לְהִשְׁתַּבֵּר. וְרָמֵי דְּרַבָּנַן אַדְּרַבָּנַן, וְרָמֵי דְּרַבִּי יוֹסֵי אַדְּרַבִּי יוֹסֵי. דְּתַנְיָא: חֲרֵי שֶׁהָיָה שֵׁם כָּתוּב לוֹ עַל בְּשָׂרוֹ – הֲרֵי זֶה לֹא יִרְחוֹץ וְלֹא יָסוּךְ וְלֹא יַעֲמוֹד בְּמָקוֹם הַטִּינוֹפֶת. נִזְדַּמְּנָה לוֹ טְבִילָה שֶׁל מִצְוָה – כּוֹרֵךְ עָלֶיהָ גֶּמִי וְיוֹרֵד וְטוֹבֵל. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: לְעוֹלָם יוֹרֵד וְטוֹבֵל כְּדַרְכּוֹ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִשַּׁפְּשֵׁף! שָׁאנֵי הָתָם דְּאָמַר קְרָא "וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם מִן הַמָּקוֹם הַהוּא לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם", עֲשַׂיֶּיהָ הוּא דְּאָסוּר, גְּרָמָא – שָׁרֵי. אִי הָכִי, הָכָא נַמִּי: כְּתִיב "לֹא תַעֲשֶׂה [כָּל] מְלָאכָה" – עֲשַׂיֶּיהָ הוּא דְּאָסוּר, גְּרָמָא שָׁרֵי? מִתּוֹךְ שֶׁאָדָם בָּהוּל עַל מָמוֹנוֹ – אִי שָׁרֵית לֵיהּ אָתֵי לְכִבּוּיֵי. אִי הָכִי – קַשְׁיָא דְּרַבָּנַן אַדְּרַבָּנַן: וּמַה הָתָם דְּאָדָם בָּהוּל עַל מָמוֹנוֹ – שָׁרֵי, הָכָא לֹא כָּל שֶׁכֵּן?! וְתִסְבְּרָא, הַאי גֶּמִי הֵיכִי דָּמֵי? אִי דְּמִיהַדַּק – קָא הָוֵי חֲצִיצָה, אִי לָא מִיהַדַּק – עֲיָילֵי בֵּיהּ מַיָּא! חֲצִיצָה – תִּיפּוֹק לֵיהּ מִשּׁוּם דִּיוֹ! בְּלֵחָה, דְּתַנְיָא: הַדָּם וְהַדִּיו הַדַּבֵּשׁ וְהַחֶלֶב יְבֵשִׁין – חוֹצְצִין, לַחִים – אֵין חוֹצְצִין. מִכָּל מָקוֹם קַשְׁיָא! אֶלָּא אָמַר רָבָא בַּר רַב שֵׁילָא: הַיְינוּ טַעֲמַיְיהוּ דְּרַבָּנַן, דְּקָסָבְרִי: אָסוּר לַעֲמוֹד בִּפְנֵי הַשֵּׁם עָרוֹם. מִכְּלָל דְּר"י סָבַר מוּתָּר לַעֲמוֹד בִּפְנֵי הַשֵּׁם עָרוֹם?! דְּמִנַּח יְדֵיהּ עֲיָלֵיהּ. לְרַבָּנַן נַמִּי, דְּמִנַּח יְדֵיהּ עֲיָלֵיהּ! זִימְנִין דְּמִשְׁתַּלֵּי, וְשָׁקֵיל לֵיהּ. לְרַ' יוֹסֵי נַמִּי, זִימְנִין דְּמִשְׁתַּלֵּי וְשָׁקֵיל לֵיהּ! אֶלָּא: אִי דְּאִיכָּא גֶּמִי – ה"נ, הב"ע – לְאַהֲדוּרֵי אַגֶּמִי. רַבָּנַן סָבְרִי:

גמ' הוא דאמר כר"ש. דְּשָׁרֵי לְעַבּוּבֵי דְּלֵיקָה בְּעוֹר גְּדִי: **גרם כיבוי.** כִּי הַאי גַּוְונָא, כְּשֶׁמַּגִּיעַ לַמַּיִם הוּא כָּבֶה: **מי אמר.** דִּילְמָא הָא דְּקָתָנֵי מַתְנִי' "וְעוֹשִׂין מְחִיצָה בְּכָל הַכֵּלִים" – לְאו בְּחֲדָשִׁים הַמִּתְבַּקְּעִים קָאָמַר: **נר.** דּוֹלֵק, קְרוּשִׁיי"ל: **אלא בשכבה.** דִּשְׁכָחוֹ מִבְּעוֹד יוֹם עַל הַטַּבְלָא שֶׁלֹּא מִדַּעַת: **אבל מניח נעשית.** טִבְלָא בְּסִיס לְדָבָר הָאָסוּר, וְאָסוּר לִטַּלְטְלָהּ כְּדֵי לְנַעֲרָהּ: **לייט עליה.** עַל כָּל הַמּוֹרִין כֵּן: **כר' יהודה.** דְּאָמַר דָּבָר שֶׁאֵין מִתְכַּוֵּין – אָסוּר: **בפסיק ריישיה.** וְהָכָא נַמִּי, הָרוּחַ מְכַבֵּהוּ: **כנגד המדורה.** וְאע"פ שֶׁרוּחַ מְנַשֶּׁבֶת וּמַבְעִיר הָאוּר: **מאי טעמא דמאן דאסר.** אֵין דֶּרֶךְ לְהַבְעִיר בְּרוּחַ מְצוּיָה, וְלָא "פְּסִיק רֵישֵׁיהּ וְלָא יָמוּת" הוּא: **אף כלי כפר שיחין.** חֶרֶס הֶעָשׂוּי מֵאוֹתוֹ עָפָר – חָזָק הוּא, וְאֵין מִשְׁתַּבֵּר. אֶלְמָא: לְר' יוֹסֵי בְּגֶרֶם כִּבּוּי טִפֵּי מִיקֵל מִדְּרַבָּנַן: **וכי תימא איפוך מתני'.** וּתְנֵי בְּרִישָׁא "דִּבְרֵי ר' יוֹסֵי" וַחֲכָמִים אוֹסְרִין בִּכְלֵי חֶרֶס חֲדָשִׁים כו': **ור' יוסי דברייתא.** דְּמִשְׁמַע דִּבְהָנְהוּ דְּפָקְעֵי מוֹדֶה, דְּהָא כְּפַר שִׁיחִין וּכְפַר חֲנַנְיָה הוּא דְּקָשְׁרִי: **לדברייהם קאמר להו.** אֶלָּא לְדִידִי כָּל הַכֵּלִים שָׁרוּ, דְּגֶרֶם כִּבּוּי מוּתָּר. אֶלָּא לְדִידְכוּ, נְהִי דְּאִסְרִיתוּ גֶּרֶם כִּבּוּי – אוֹדוּ לִי מִיהַת דִּבְהָנֵי אֲפִילּוּ גֶּרֶם לֵיכָּא: **כורך עליו גמי.** קס"ד הָשְׁתָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יִמְחַק אֶת הַשֵּׁם בַּמַּיִם, אֶלְמָא: לְרַבָּנַן גֶּרֶם מֵחָק אָסוּר, וּלְר' יוֹסֵי שָׁרֵי: **וכלבד שלא ישפשף.** דְּהָוֵי מוֹחֵק בְּיָדַיִם: **ותסברא.** דְּהָכָא גַּמִּי דְּאַצְרְכוּהּ רַבָּנַן מִשּׁוּם שֶׁלֹּא יִמְחַק הוּא: **האי גמי היכי דמי.** לְהָגִין עָלָיו: **אי דמיהדק.** שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ בּוֹ מַיִם וְיִמְחַק – הָוֵי חֲצִיצָה: **ואי לא מיהדק.** לִבְשָׂרוֹ: **עיילי ביה מיא.** וְאֵינוֹ מַגִּין מִלִּמְחוֹק: **תיפוק ליה דמשום דיו.** בְּלֹא גַּמִּי נַמִּי, חָייֵץ דִּיו. וּמִשֵּׁנִי: בְּלֵחָה: **מכל מקום קשיא.** גַּמִּי לְרַבָּנַן לָמָּה לְהוּ? **מכלל דלר' יוסי כו'.** בְּתַמְּיָה; וְהָא כְּתִיב "לֹא יִרְאֶה בְךָ עֶרְוַת דָּבָר" (דברים כג): **אלא אי איכא גמי הכי נמי.** דְּמוֹדֶה ר' יוֹסֵי דְּצָרִיךְ לִכְרוֹךְ עָלָיו גֶּמִי, וְלָא סַגִּי לֵיהּ לְאַנּוּחֵי יָדָיו עָלָיו, דִּילְמָא מִישְׁתַּלִּי וְשָׁקֵיל לֵיהּ לִידֵיהּ:

מתרצת הגמרא: **הוא דְּאָמַר** – רב שאמר שגרם כיבוי מותר, סבר **כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נַנָּס** במשנתנו, שאמר שמותר לפרוס עור גדי על התיבה כדי לעבב את הדליקה.

מקשה הגמרא: הלא **אֵימַר דְּאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נַנָּס** – יתכן לומר שמה שאמר רבי שמעון בן ננס שמותר לפרוס עור על התיבה, הוא רק באופן זה, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְחֻרָּךְ**, דהיינו שהוא מונע מן האש לעבור וחוצץ בפניה, אך **גְּרַם כִּיבּוּי**, כגון לשפוך מים על הטלית, שכאשר תגיע האש למים תכבה, **מִי** [–וכי] **אָמַר** רבי שמעון בן ננס שמותר.

מתרצת הגמרא: **אִין** – אכן רבי שמעון בן ננס התיר אף לגרום כיבוי, ויש ללמוד כן **מִדְּקָתָנֵי** – ממה ששנינו **בַּסִּיפָא** של המשנה, **רַבִּי יוֹסֵי אוֹסֵר** לעשות מחיצה בפני האש **בִּכְלֵי חֶרֶס חֲדָשִׁים מְלֵאִים מַיִם**, משום **שֶׁאֵינָן יְכוֹלִים לְקַבֵּל אֶת הָאוּר** – לעמוד בפני האש, **וְהֵן מִתְבַּקְּעִין**, **וְהַמִּים שבתוכם מְכַבִּין אֶת הַדְּלִיקָה**, ואסור לגרום כיבוי. **מִכְּלָל** – משמע מזה, **דְּתַנָּא קַמָּא שָׁרֵי** – שתנא קמא שהוא רבי שמעון בן ננס, התיר להניח גם כלים חדשים מלאים מים שמתבקעים מחמת האש, משום שסבר שמותר לגרום כיבוי.

ברייתא בענין גרם כיבוי: **תָּנוּ רַבָּנָן, נֵר** – מנורה שבה פתילה דולקת **שֶׁעוֹמֶד עַל גַּבֵּי מַטְבְּלָא** [–לוח שעל גבי שולחן], ורוצה לפנותה מן הדברים שעליה, **מְנַעֵר אֶת הַמַּטְבְּלָא**, **וְעַל יְדֵי כַּךְ הִיא** – המנורה **נוֹפֶלֶת, וְאִם כְּבָתָה, כְּבָתָה** ואינו חושש לכך, משום שאינו מתכוין לכבותו, ודבר שאין מתכוין מותר. הגמרא מגבילה הלכה זו: **אָמְרֵי דְּבֵי** – אמרו תלמידי בית המדרש של **רַבִּי יַנַּאי, לֹא שָׁנוּ** בברייתא שמותר לנער את הטבלא שהנר עליה, **אֶלָּא בְּשׁוֹכֵחַ** את הנר על השולחן מבעוד יום, שלא היה בדעתו להשאירו שם בשבת, **אֲבָל כְּמַנִּיחַ** עליו את הנר מדעתו מבעוד יום על מנת שישאר שם בשבת, **נַעֲשָׂה** השולחן **כְּסִים** – מושב **לְדָבָר הָאָסוּר**, והטבלא עצמה נעשית מוקצה, ואסור לטלטלה כדי לנערה.

ברייתא נוספת בענין היתר של גרם כיבוי: **תָּנָא, נֵר** דולק **שֶׁנִּמְצָא מֵאֲחוֹרֵי הַדֶּלֶת, פּוֹתֵחַ וְנוֹעֵל** את הדלת **כְּדַרְכּוֹ**, ואף שיש חשש שהרוח הנגרמת מפתיחת ונעילת הדלת תכבה את הנר, **וְאִם כָּבְתָה כָּבְתָה**, משום שאינו מתכוין במעשיו לכך.

דעה חולקת בזה: **לֵיט עֲלֵהּ רַב** – רב קילל את כל המורים שמותר לפתוח ולנעול את הדלת כשיש נר מאחוריה. מבררת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רַבִינָא לְרַב אָחָא בְּרֵיהּ** [–בנו] **דְּרָבָא, וְאָמְרִי לְהּ** – ויש אומרים **שרַב אָחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא** אמר **לְרַב אַשִׁי, מַאי טַעְמָא לֵיט עֲלֵהּ רַב** – מה הטעם שרב קילל את המתירים, **אִילֵימָא** – אם נאמר **מִשּׁוּם דְּרַב סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יְהוּדָה** שסבר שהעושה דבר שנעשית על ידו מלאכה, והוא אינו מתכוין למלאכה, אסור לעשותו בשבת, **וְתַנָּא קָתָנֵי לָהּ** – והתנא שנה בברייתא **כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** שסבר שדבר שאינו מתכוין למלאכה מותר לעשותו בשבת, וכי **מִשּׁוּם דְּרַב סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יְהוּדָה, לכן כָּל דְּתָנֵי כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן מֵילַט לֵיט לֵיהּ** – הוא מקלל את כל השונה כרבי שמעון.

משיבה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** רב אחא בנו של רבא לרבינא [או רב אשי לרב אחא בנו של רבא], **בָּהָא** – בדין זה של פתיחת ונעילת הדלת כשיש נר מאחוריה, **אַפִּילּוּ רַבִּי שִׁמְעוֹן מוֹדֶה** שאסור, **דְּהָא** [–שהרי] **אַבָּיֵי וְרָבָא דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ** [–אמרו שניהם], **מוֹדֶה רַבִּי שִׁמְעוֹן בִּפְסִיק רֵישֵׁיהּ וְלֹא יָמוּת** – באומר אחתוך את ראש הבהמה ואיני מתכוין שתמות, שהוא חייב, שהרי לא ניתן לחתוך את ראשה בלא שתמות, וכך גם בפותח ונועל דלת שהנר מאחוריה, לא ניתן לעשות כן בלא שיכבה הנר מחמת הרוח הנגרמת במעשה זה, שאף לרבי שמעון אסור.

מחלוקת בענין גרימת הבערה בשבת: **אָמַר רַב יְהוּדָה, פּוֹתֵחַ אָדָם דֶּלֶת כְּנֶגֶד מְדוּרָה** הקרובה לדלת **בַּשַּׁבָּת**, ואף משנשבת רוח דרך הפתח ומבעירה את האש. **וְלֵיט עֲלֵהּ אַבָּיֵי** – אביי קילל את המורים כן.

מבררת הגמרא: **בְּמַאי עָסְקִינַן** – במה מדובר במעשה זה שבו נחלקו, **אִילֵימָא** – אם נאמר שמדובר בְּאופן שמנשבת שם **רוּחַ מְצוּיָה, מַאי טַעְמֵיהּ דְּמַאן דְּאָסַר** – מה טעמו של אביי שאסר לפתוח את הדלת, והרי אין דרך רוח מצויה להבעיר את האש, **וְאִי** – אם מדובר בְּאופן שמנשבת שם **רוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה, מַאי טַעְמָא דְּמַאן דְּשָׁרֵי** – מה טעמו של רב יהודה שהתיר לפתוח את הדלת, והרי המדורה תבער יותר מפני רוח זו.

משיבה הגמרא: **לְעוֹלָם** מדובר **בְּרוּחַ מְצוּיָה, מַר** [–אביי] **סָבַר, דְּגָזְרִינַן** – שאנו גוזרים שמא יבוא לפתוח את הדלת אף כשמנשבת שם רוח שאינה מצויה שודאי תבעיר יותר את האש, ולכן סבר שאף ברוח מצויה אסור לפתוח את הדלת כנגד המדורה, **וּמַר** [–רב יהודה] **סָבַר, דְּלֹא גָּזְרִינַן** – שאין אנו גוזרים רוח מצויה משום רוח שאינה מצויה, ולכן סבר שברוח מצויה מותר לפתוח.

שנינו במשנה: **וְעוֹשִׂין מְחִיצָה כּוֹ'** בכל הכלים בין מלאין בין ריקנים, רבי יוסי אוסר בכלי חרס חדשים מלאין מים, לפי שאין יכולין לקבל את האור והן מתבקעין ומכבין את הדליקה.

מבואר שחכמים מקילים בגרם כיבוי, ורבי יוסי מחמיר. מקשה הגמרא: **לְמֵימְרָא** – האם ניתן לומר **דְּרַבָּנָן סָבְרֵי שִׁגְרַם כִּבּוּי מוּתָּר, וְרַבִּי יוֹסֵי סָבַר שִׁגְרַם כִּבּוּי אָסוּר**, כלומר שחכמים מקילים בזה ורבי יוסי מחמיר, **וְהָא אִיפְּכָא שָׁמְעִינַן לְהוּ** – והרי בברייתא מצינו שסברו להיפך, **דְּתַנְיָא** בברייתא, **עוֹשִׂין** – מותר לעשות **מְחִיצָה** בפני הדליקה שלא תתפשט, **בְּכֵלִים רֵיקָנִין** ואף שדרכן להשתבר, **וּכְמִלֵּאִין שֶׁאֵין דַּרְכָּן לְהִשְׁתַּבֵּר. וְאֵלּוּ** הם כלים **מְלֵאִין שֶׁאֵין דַּרְכָּן לְהִשְׁתַּבֵּר, כְּלֵי מַתָּכוֹת** – כלים העשויים ממתכת. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אַף כְּלֵי** חרס העשויים מעפר של **כְּפַר שִׂיחִין וּכְלֵי** חרס העשויים מעפר של **כְּפַר חֲנַנְיָה**, חזקים הם **וְאֵין דַּרְכָּן לְהִשְׁתַּבֵּר**, ומותר לעשות בהם מחיצה בפני הדליקה. ומבואר שלחכמים גרם כיבוי אסור ובמשנה הם סוברים שמותר, ואף רבי יוסי בברייתא מיקל יותר מחכמים בגרם כיבוי, ומתיר אף בכלי כפר שיחין, ומדוע במשנה הוא מחמיר יותר מחכמים.

הגמרא רוצה לתרץ סתירה זו: **וְכִי תֵּימָא אֵיפּוּךְ מַתְנִיתִין** – ואם תרצה לומר שנהפוך את השיטות במשנה, ונשנה בה 'ועושין מחיצה בכל הכלים בין מלאין בין ריקנין דברי רבי יוסי, וחכמים אוסרין בכלי חרס חדשים', ונמצא שרבי יוסי הוא המיקל שגרם כיבוי מותר, ומתיר בכלי חרס חדשים אף שהם עשויים להשתבר, וחכמים מחמירים ואוסרים בהם, **וְרַבִּי יוֹסֵי דְּבָרֵייתָא** שמשמע שמודה שאסור בכלי חרס חדשים העשויים להשתבר, שהרי התיר רק בכלי כפר שיחין וכפר חנניה שאינם משתברים, **לְדִבְרֵיהֶם קָאָמַר** – אמר כך לשיטת חכמים, כלומר, לשיטתי מותר לעשות מחיצה בכל הכלים ואף העשויים להשתבר, משום שגרם כבוי מותר, אך לשיטתכם, אף שאתם אוסרים בכלים מלאים העשויים להשתבר כיון שאסור לגרום כיבוי, מכל מקום צריכים אתם להודות שלא רק בכלי מתכות מותר, אלא גם בכלי כפר שיחין וכפר חנניה שאין דרכם להשתבר, ואין בזה אף גרם כיבוי.

הגמרא דוחה תירוץ זה: **וּמִי מָצֵית אָפְכַת לְהּ** – וכי ניתן להפוך את השיטות במשנה ולומר שלרבי יוסי גרם כיבוי מותר, **וְהָאָמַר** [–והרי אמר] **רַבָּה בַּר תַּחֲלִיפָא מִשְּׁמֵיהּ** [–בשמו] **דְּרַב, מַאן תַּנָּא** – מי הוא התנא הסובר **שִׁגְרַם כִּבּוּי אָסוּר**, הוא **רַבִּי יוֹסֵי**.

הגמרא מתרצת תירוץ אחר: **אֶלָּא, לְעוֹלָם לֹא תֵּיפּוּךְ** – אין להפוך את השיטות במשנה, **וּבְרֵיְיתָא** אין בה מחלוקת אלא **כּוּלָּהּ** מדברי **רַבִּי יוֹסֵי הִיא, וְחַסּוּרֵי מִחְסְרָא וְהָכִי קָתָנֵי** – יש ללמוד את הברייתא כאילו היא חסירה, וכך יש לשנות בה, **עוֹשִׂין** – מותר לעשות **מְחִיצָה** בפני הדליקה **בְּכֵלִים רֵיקָנִין, וְכֵן בִּמְלֵאִים שֶׁאֵין דַּרְכָּן לְהִשְׁתַּבֵּר, וְאֵלּוּ הֵן כֵּלִים שֶׁאֵין דַּרְכָּן לְהִשְׁתַּבֵּר, כְּלֵי מַתָּכוֹת, וּכְלֵי כְּפַר שִׂיחִין וּכְלֵי כְּפַר חֲנַנְיָה נַמִּי** – גם הם **אֵין דַּרְכָּן לְהִשְׁתַּבֵּר** ומותר לעשות בהם מחיצה בפני הדליקה, **שֶׁהֲרֵי רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, שאַף כְּלֵי כְּפַר שִׂיחִין וּכְלֵי כְּפַר חֲנַנְיָה אֵין דַּרְכָּן לְהִשְׁתַּבֵּר.**

הגמרא מקשה סתירה אחרת בזה: **וּרְמִי דְּרַבָּנָן אַדְּרַבָּנָן וּרְמִי דְּרַבִּי יוֹסֵי אַדְּרַבִּי יוֹסֵי** – וקשה מדברי חכמים במשנתנו שהתירו גרם כיבוי על דברי חכמים בברייתא, ומדברי רבי יוסי שאסר גרם כיבוי על דברי רבי יוסי בברייתא, **דְּתַנְיָא** בברייתא, **הָרֵי** – באופן **שֶׁהָיָה שֵׁם** השם **כָּתוּב לוֹ עַל בְּשָׂרוֹ, הָרֵי זֶה לֹא יִרְחוּץ** במים **וְלֹא יָסוּךְ** בשמן

המשך בעמוד רמח

המשך ביאור למס' שבת ליום שישי עמ' א

חֲנַנְיָא, מִפְּנֵי מָה תַּבְשִׁיל שֶׁל שַׁבָּת רֵיחוֹ נוֹדֵף [–מתפשט למרחק רב].
אָמַר לוֹ רבי יהושע בן חנניא, תַּבְלִין אֶחָד יֵשׁ לָנוּ וְשַׁבָּת שְׁמוֹ, שֶׁאָנוּ
מַטִּילִין לְתוֹכוֹ – לתוך התבשיל, וְעַל יְדֵי זֶה רֵיחוֹ נוֹדֵף. אָמַר לוֹ
הקיסר, תֵּן לָנוּ הֵימֶנּוּ – מתבלין זה. אָמַר לוֹ רבי יהושע בן חנניא,
כָּל הַמְשַׁמֵּר אֶת הַשַּׁבָּת מוֹעִיל לוֹ התבלין שיהיה ריח התבשיל נודף,
וְשֶׁאֵינוֹ מְשַׁמֵּר אֶת הַשַּׁבָּת אֵינוֹ מוֹעִיל לוֹ.
הגמרא דורשת את הפסוק בישעיה המדבר אודות עונג וכבוד
שבת: אָמַר לֵיהּ רֵישׁ גָּלוּתָא לְרַב הַמְנוּנָא, מַאי דִּכְתִיב (ישעיה נח יג)
'וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג לִקְדוֹשׁ ה' מְכֻבָּד וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ' וגו',
כלומר, על מה נאמר 'לִקְדוֹשׁ ה' מְכֻבָּד', שמאחר שנאמר 'וְקָרָאתָ
לַשַּׁבָּת עֹנֶג' משמע שהמשך הפסוק 'לִקְדוֹשׁ ה' מְכֻבָּד' אינו עולה
על שבת. אָמַר לֵיהּ, זֶה נאמר על יוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁאֵין בּוֹ לֹא אֲכִילָה
וְלֹא שְׁתִיָּה, וְאָמְרָה תּוֹרָה, כַּבְּדֵהוּ בִּכְסוּת נְקִיָּה.
הגמרא מבארת את המשך הפסוק: הפסוק ממשיך ואומר 'וְכִבַּדְתּוֹ',
וזה חוזר על שבת שיש לכבדו, שעל יום הכיפורים כבר כתוב
'מכובד', ומהו כבוד זה, רַב אָמַר, שכבוד השבת הוא לְהַקְדִּים את
סעודת השבת לפני הזמן שבו הוא רגיל לסעוד בשאר ימות
השבוע, וּשְׁמוּאֵל אָמַר שכבוד השבת הוא לְאַחֵר את סעודת השבת
מהזמן שבו הוא רגיל לסעוד בשאר ימות השבוע, משום שאז
אוכלו לתיאבון.
אָמְרוּ לֵיהּ בְּנֵי רַב פָּפָּא בַּר אַבָּא לְרַב פָּפָּא, כְּגוֹן אֲנַן דְּשָׁכִיחַ לָן בִּישׁוּרָא
וְחַמְרָא כָּל יוֹמָא, בְּמַאי נִישַׁנְיֵיהּ – אנו שמצוי לנו בשר ויין כל יום
מימות החול, במה נשנה את סעודת השבת משאר הימים. אָמַר
לְהוּ, אִי רְגִילִיתוּ לְאַקְדּוּמֵי – אם הנכם רגילים להקדים את הסעודה,
אַחֲרוּהָ – בשבת תאחרוה, אִי רְגִילִיתוּ לְאַחֲרוּהָ, אַקְדְּמוּהָ – ואם
הנכם רגילים לאחר את הסעודה, בשבת תקדימוה.
רַב שֵׁשֶׁת היה סומא ולא ידע מתי מגיע זמן הסעודה, לכן בעת
שהיה דורש בשבת לפני התלמידים, בְּקִיטָא מוֹתִיב לְהוּ לְרַבָּנַן
הֵיכָא דְּמָטְיָא שִׁימְשָׁא – בקיץ היה מושיבם במקום שהשמש תגיע
שם בזמן הסעודה, וּבְסִיתְוָא מוֹתִיב לְהוּ לְרַבָּנַן הֵיכָא דְּמָטְיָא טוּלָא
– בחורף היה מושיבם במקום שהצל יגיע בזמן הסעודה, כִּי הֵיכִי
דְּלֵיקוּמוּ הַיְיָא – כדי שימהרו לקום מפני הצער מהשמש או
מהצינה, ולא יאחרו את זמן הסעודה.
רַבִּי זֵירָא

אגרות קודש

ב"ה, י' תמוז, תשכ"ג
ברוקלין, נ. י.

הוו"ח אי"א נו"מ עוסק בצ"צ בעל מדות תרומיות,
ענף עץ אבות וכו' מהרש"ז שליט"א

שלום וברכה!

לקראת ימי הסגולה יב-יג תמוז הממשמשים ובאים, יהי רצון שהימים האלו הנזכרים ונעשים יעוררו בכל אחד מאתנו, בתוككי כלל ישראל, פנימיות ותוקף הרצון לנצל במדה הכי מלאה כל האפשרויות והכוחות שניתנו מלמעלה, כדוגמת בעל הגאולה, זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל.

שהתעוררות זו עצמה - מגלה כוחות ואפשרויות נוספים.

ואם אפילו יש קשיים, ומהם מציאותיים, הרי גם בזה לימוד ימים אלו - שאין להתפעל מפני כל קושי ועיכוב. צא ולמד שאם איש אחד, אף כי מורם מעם, התיצב מלוא קומתו נגד ממשלה רודנית ועויינת, נצח בכל השטחים עליהם לחם, ועד לאופן אשר בכמה פרטים לא רק בעל כרחם ענו אמן, אלא גם סייעו בידו, על אחת כמה וכמה אנו שזכינו לפעול בתנאים נוחים שלא בערך, ובפרט שהדרך כבר סלולה לפנינו, כי כאשר גדולי ישראל פותחים השביל והצנור, הרי על ידי זה ביכולת רבים לעשות כמותם ולהצליח.

למרות השנויים והטרדות וכו' שחלו במשך הזמן משנה שעברה, בטוחני שכ' מעונין לדעת את המתרחש בנוגע לפרויקטים השונים בשטח "המחקר חב"ד, וההדפסה וכו'.

ומצורף בזה העתקות דשנה זו, אשר כמובן הענינים העקריים הם הקשורים עם רבינו הזקן ועניניו, אשר השנה היא שנת המאה וחמשים להסתלקות-הילולא שלו, ושנת סגולה היא.

ולהעיר, אשר הפרויקט 2 של המרכז למחקר חב"ד הוא ביזמתו והצעתו של כ'.

והפרויקט הגדול בנוגע "שבעת דורות חב"ד, בטוחני שזכות רבינו הזקן יעמוד גם בזה שיהיו סכויים טובים ועד להבפועל ממש.

בהוקרה ובכבוד ובברכת חג הגאולה ולבשו"ט

מ. שניאורסאהן

המשך ביאור למס' שבת ליום חמישי עמ' ב

שמִיָמי לֹא נִסְתַּכַּלְתִּי בַּמִּילָה שֶׁלִּי, ואם גם רבי יוסי לא הסתכל במילה שלו היו צריכים לקרוא גם לו 'רבינו הקדוש'. מתרצת הגמרא: בְּרַבִּי מִילְּתָא אַחֲרִיתִי הֲוָה בֵּיהּ – אצל רבי היה בו דבר אחר, שלכן נקרא 'רבינו הקדוש', שֶׁלֹּא הִכְנִים יָדוֹ תַּחַת אַבְנֵטוֹ – מן האבנט ולמטה.

וְאָמַר רַבִּי יוֹסֵי, מִיָּמַי לֹא רָאוּ קוֹרוֹת בֵּיתִי אִימְרֵי חֲלוּקִי – את התפירות שבחלוקי שמבפנים, כי היה פושט חלוקו כמו שלובשו דרך ראשו, כלומר, שהיה מושכו ושולפו דרך ראשו מבלי להפוך אותו [את הצד הפנימי לחוץ, שבכך היו מתגלים תפירות חלוקו] דרך שוליו, ובזמן זה היה יושב במיטתו ומכסה את עצמו תחילה בסדין משום צניעות.

וְאָמַר רַבִּי יוֹסֵי, מִיָּמַי לֹא עָבַרְתִּי עַל דִּבְרֵי חֲבֵרַי, אלא מה שאומרים לי לעשות אני עושה, ואף שיוֹדֵעַ אֲנִי בְּעַצְמִי שֶׁאֵינִי כֹּהֵן, אִם אוֹמְרִים לִי חֲבֵרַי, עֲלֵה לַדּוּכָן לנשיאת כפים, אֲנִי עוֹלֶה כדי לא לעבור על דברי חבירי.

וְאָמַר רַבִּי יוֹסֵי, מִיָּמַי לֹא אָמַרְתִּי דָּבָר וְחָזַרְתִּי לַאֲחוֹרַי, כלומר שאם בא מי שדיברתי עליו ושאלני האם אמרתי עליו כך, לא חזרתי בי לומר לא אמרתי, משום שמתחילה אמרתי אמת, וסבר רבי יוסי שבאופן זה, אין בזה משום לשון הרע.

הגמרא מביאה כמה שמועות של אמוראים שהשתמשו בביטוי 'תיתי לי': אָמַר רַב נַחְמָן, תֵּיתֵי לִי – ישולם שכרי דְּקַיְּימִית [–שקיימתי] שֶׁלֹּשׁ סְעוּדוֹת בַּשַּׁבָּת.

אָמַר רַב יְהוּדָה, תֵּיתֵי לִי, דְּקַיְּימִית עִיּוּן תְּפִלָּה, כלומר, שהתפללתי בכוונת הלב.

אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, תֵּיתֵי לִי, דְּלֹא סָגִינָא – שלא הלכתי אַרְבַּע אַמּוֹת בְּגִילּוּי הָרֹאשׁ.

אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, תֵּיתֵי לִי, דְּקַיְּימִית מִצְוַת תְּפִילִּין – שלא הלכתי ארבע אמות בלא תפילין. וְאָמַר רַב נַחְמָן, תֵּיתֵי לִי, דְּקַיְּימִית מִצְוַת צִיצִית – שלא הלכתי ארבע אמות בלא ציצית.

אָמַר לֵיהּ רַב יוֹסֵף לְרַב יוֹסֵף בְּרֵיהּ דְּרַבָּה, אֲבוּךְ בְּמַאי זָהִיר טְפֵי – באיזה מצוה היה אביך זהיר ביותר, אָמַר לֵיהּ, בְּמִצְוַת צִיצִית. יוֹמָא חַד הֲוָה קָא סָלִיק בְּדַרְגָּא – יום אחד היה עולה במדרגות, אִיפְּסִיק לֵיהּ חוּטָא – נקרע לו אחד החוטים שבציצית, וְלֹא נָחִית וַאֲתָא כְּמָה דְּלֹא רַמְיֵהּ – ולא ירד ובא מהמדרגות כל זמן שלא תיקנה.

וְאָמַר אַבָּיֵי, תֵּיתֵי לִי, דְּכִי חֲזִינָא צוּרְבָּא מֵרַבָּנָן דִּשְׁלִים מַסֶּכְתֵּיהּ – שכאשר אני רואה תלמיד חכם צעיר שסיים מסכת,

---

אגרות קודש

ב"ה, י' תמוז, תשכ"ג
ברוקלין, נ. י.

כבוד הרב הגאון וו"ח אי"א נו"מ בר אוריין ובר אבהן,
איש חי רב פעלים ומרא דעובדין טבין, מר ניהו רבנא
רפאל ברוך שי' מדברנא דק"ק דעיר מקנאס
ומצודתו פרושה בכל המדינה

שלום רב וברכה מרובה!

לאחרי ההפסק הכי ארוך הגיעתני יקרת אגרתו ונודעתי ממנה אשר לעת עתה נמצא במדינת אנגליא.

ואחרי בקשת סליחתו רבה, מוכרחני להביע צערי על שהעתיק כהדר"ג מצאן מרעיתו בעירו מקנאס והמדינה, אשר אף שכפי השמועה, מפני גילו - יאריך השי"ת ימיו ושנותיו בטוב ובנעימים - אפשר שאין משרה רשמית על שכמו אבל הרי בודאי ובודאי כמה דרכים הם לחיזוק התורה והמצוה גם בלי משרה רשמית. וכפי המצב בעירו ובמדינתו, ומי כמוהו מכיר במצב יותר, הרי השפעת כהדר"ג שם נחוצה ביותר וביותר.

מובן וגם פשוט שאין כוונתי לצעוק על העבר נגד מאמר רבותינו ז"ל, אבל כולי האי ואולי יש אפשריות לחזור לעירו ולמדינתו באופן המתאים וטוב, ולהשפיע גם על שאר הרבנים הספרדים במרוקו לעמוד על המשמר לראות בשלום אחיהם ולרעות צאן מרעיתם, עשיריות ועשיריות אלפים, כ"י, הדרים במדינות ההן, הצריכים משמרת ומשמרת למשמרת הקדש, לנהלם על מיין נייחין, מים חיים דתורת חיים ומצותי' עליהן נאמר וחי בהם.

המשך בעמוד רמח

המשך ביאור למס' שבת ליום שבת קודש עמ' ב

את בשרו שבמקום השם, כדי שלא ימחקנו, **וְלֹא יַעֲמוֹד בְּמִקּוֹם הַטִּינוֹפֶת** [–לכלוך], כיון שבכך מתבזה השם שעליו, ואם **נִזְדַּמְּנָה לוֹ טְבִילָה שֶׁל מִצְוָה** שחייב לטבול, כגון זב ומצורע ושאר חייבי טבילות, **כּוֹרֵךְ עָלֶיהָ** – על מקום השם **גֶּמִי** [–צמח גומא] כדי שלא ימחק השם מחמת המים, **וְיוֹרֵד וְטוֹבֵל. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, לְעוֹלָם יוֹרֵד וְטוֹבֵל כְּדַרְכּוֹ** ואינו צריך לכרוך גמי על מקום השם, כיון שהוא רק גורם מחיקה לשם, וזה מותר, **וּכְלִבַּד שֶׁלֹּא יִשְׁפְּשֵׁף** במקום השם בידיו, כיון שאסור מן התורה למחוק שם השם בידים. ומבואר שלדעת חכמים גרם מחיקה אסור ולרבי יוסי מותר, וקשה מדוע בגרם כיבוי התירו חכמים ורבי יוסי אסר.

מתרצת הגמרא: **שָׁאנִי הָתָם** – שונה הדבר שם בברייתא לענין מחיקת השם, משום **דְּאָמַר קְרָא** – שנאמר בפסוק (דברים יב ג–ד) 'וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם מִן הַמָּקוֹם הַהוּא, לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם', וממה שכתוב 'לא תעשון' משמע שדווקא **עֲשִׂיָּה** בידים **הוּא דְּאָסוּר**, אבל **גְּרָמָא שָׁרֵי** – לגרום למחיקת השם מותר, ולכן התיר רבי יוסי לגרום מחיקת השם.

מקשה הגמרא: **אִי הָכִי** – אם אכן מה שהתיר רבי יוסי לגרום מחיקה לשם הוא משום שנאמר בזה 'לא תעשון', ולכן רק עשייה בידים אסורה, הרי **הָכָא נַמִּי כְּתִיב** – גם כאן לגבי מלאכות שבת נאמר (שמות כ י) 'לֹא תַעֲשֶׂה [כָל] מְלָאכָה', ומשמע שדווקא **עֲשִׂיָּה הוּא דְּאָסוּר**, אבל **גְּרָמָא שָׁרֵי** – מותר לגרום שתיעשה מלאכה, ומדוע לא התיר רבי יוסי לגרום כיבוי.

מתרצת הגמרא: לדעת רבי יוסי אסרו חכמים לגרום כיבוי, כיון **שמתוֹךְ שֶׁאָדָם בָּהוּל עַל מָמוֹנוֹ, אִי שָׁרֵית לֵיהּ אָתֵי לְכַבּוּיֵי** – אם תתיר לו לגרום לכיבוי, יבוא לכבות בידים ויעבור על איסור מן התורה.

מקשה הגמרא: **אִי הָכִי** – אם אכן יש חשש בגרם כיבוי שמא יכבה בידים, **קַשְׁיָא דְּרַבָּנָן אַדְּרַבָּנָן** – קשה מדברי חכמים בגרם כיבוי על דברי חכמים בגרם מחיקת השם, **וּמָה הָתָם** – שאם שם בגרם כיבוי **דְּאָדָם בָּהוּל עַל מָמוֹנוֹ**, מכל מקום **שָׁרֵי** – התירו לגרום לכיבוי ולא חששו שמא יכבה בידים, **הָכָא** – כאן לגבי מחיקת השם, שאין חשש שימחוק בידים, **לֹא כָּל שֶׁכֵּן** שמותר לגרום למחיקה, ומדוע הצריכו חכמים לכרוך גמי על השם בטבילה של מצוה.

הגמרא מתרצת שלא יתכן שטעמם של חכמים הוא משום שגורם למחיקה: **וְתִסְבְּרָא** – וכי סבור אתה לומר שהטעם שהצריכו חכמים לכרוך גמי על מקום השם בטבילה של מצוה הוא כדי שלא ימחק, הרי אם כן קשה, **הַאי גֶּמִי הֵיכִי דָּמֵי** – גמי זה באיזה אופן כורכו להגן על השם מפני המים, **אִי דְּמִיהַדַּק** – אם נאמר שהגמי מהודק לבשרו כדי שלא יכנסו המים וימחק השם, הרי **קָא חָזֵי חֲצִיצָה** – הגמי נעשה חציצה בטבילה בין בשרו למים, **וְאִי לֹא מִיהַדַּק** – ואם נאמר שהגמי אינו מהודק לבשרו, הרי **עָיְילִי בֵּיהּ מַיָּא** – נכנסים מים תחתיו, ואינו מגן על השם שלא ימחק. אלא ודאי לא הצריכו חכמים לכרוך גמי כדי שלא ימחק השם, כיון שאין איסור לגרום מחיקת השם כשם שאין איסור לדבריהם לגרום כיבוי, ולעולם מדובר בגמי שאינו מהודק, והטעם שהצריכו חכמים להניח גמי על השם יתבאר להלן.

הגמרא מקשה על מה שנתבאר שלא יתכן שמדובר בגמי מהודק, משום שהוא חוצץ: וכי גמי הוא **חֲצִיצָה** בטבילה, אם כן **תִּיפּוּק לֵיהּ** – הלא גם בלא הגמי יש חציצה **מִשּׁוּם הִדְיוֹ** שבו נרשם השם על בשרו, ומדוע יכול לטבול בגמי שאינו מהודק, והרי הדיו חוצץ בטבילתו.

מתרצת הגמרא: מדובר בברייתא **בְּדִיו לַחָה** שאינה חוצצת, **דְּתַנְיָא** – ששנינו בברייתא, **הַדָּם וְהַדְיוֹ, הַדְּבַשׁ וְהַחָלָב**, כשהם **יְבֵשִׁין**, הרי הם **חוֹצְצִין**, וכשהם **לַחִים, אֵין חוֹצְצִין**, ולכן כשהגמי אינו מהודק ואינו חוצץ, יכול לטבול ואינו חושש לחציצת הדיו.

הגמרא חוזרת להקשות על מה שנתבאר שחכמים הצריכו לכרוך גמי שאינו מהודק על מקום השם בטבילה של מצוה: **מִכָּל מָקוֹם קַשְׁיָא**, אם אכן אין הטעם שהצריכו חכמים לכרוך גמי כדי להגן ממחיקת השם, מפני איזה טעם הצריכו לכרכו.

מתרצת הגמרא: **אֶלָּא אָמַר רָבָא בַּר רַב שִׁילָא, הַיְינוּ טַעְמַיְיהוּ דְּרַבָּנָן** – זה טעמם של חכמים שהצריכו לכרוך גמי על מקום השם, **דְּקָסְבְרִי** – שסוברים **שאָסוּר לַעֲמוֹד בִּפְנֵי הַשֵּׁם עָרוֹם**, ולכן מכסה את השם בגמי.

מקשה הגמרא: **מִכְּלָל** – משמע מזה **דְּרַבִּי יוֹסֵי סָבַר שמוּתָּר לַעֲמוֹד בִּפְנֵי הַשֵּׁם עָרוֹם**, וכי ניתן לומר כך, הרי נאמר (דברים כג טו) 'וְלֹא יִרְאֶה בְךָ עֶרְוַת דָּבָר', וכשהוא ערום נראית ערותו. מתרצת הגמרא: מדובר **דְּמַנַּח יְדֵיהּ עֵילְוֵיהּ** – שמניח ידו על השם כשהוא ערום, כדי שלא יעמוד בפניו ערום.

מקשה הגמרא: אם כן **לְרַבָּנָן נַמִּי דְּמַנַּח יְדֵיהּ עֵילְוֵיהּ** – גם לחכמים יהא די בכך שיניח ידו על השם, ומדוע הצריכו דווקא לכרוך גמי. מתרצת הגמרא: חכמים סברו שאם רק יניח את ידו יש חשש **דּוּימְנִין דְּמִשְׁתְּלֵי וְשָׁקְלִי לֵיהּ** – שיהיו פעמים שישכח ויסיר את ידו מעל השם, ונמצא שעומד בפני השם ערום, ולכן הצריכו לכרוך גמי שיהיה שם כל זמן שהוא ערום.

מקשה הגמרא: אם כן **לְרַבִּי יוֹסֵי נַמִּי** – גם לרבי יוסי נחשוש **דּוּימְנִין דְּמִשְׁתְּלֵי וְשָׁקְלִי לֵיהּ** – שיהיו פעמים שישכח ויסיר את ידו מעל השם ונמצא עומד בפניו ערום.

לכן מתרצת הגמרא: **אֶלָּא, אִי דְּאִיכָּא גֶּמִי הָכִי נַמִּי** – אם יש לו גמי, אכן אף רבי יוסי מודה שצריך לכורכו על השם, ולא די שיניח את ידו עליו, משום שחוששים שמא ישכח ויסיר אותה ונמצא עומד בפני השם ערום, **וְהָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן** – וכאן בברייתא במה מדובר, **לְאַהְדּוּרֵי אַגְּמִי** – כשאין לו גמי וצריך לחזור אחריו, ועל ידי כך תידחה הטבילה למחר, ולא יקיים טבילה בזמנה, **רַבָּנָן סָבְרִי** – חכמים סברו,

---

המשך מעמוד רמז

ובימים אלו ימי הגאולה דיב-יג תמוז בהם נגאל כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא ישראל ממאסרו על אשר חרף נפשו במערכות ה' וצבאותיו, כידוע לכת"ר פרשת הימים האלה הנזכרים ונעשים, יהי רצון אשר כל אחד ואחד מאתנו ינצל כל הכוחות והאפשריות שניתנו מלמעלה להפצת התורה והמסורה ועד לחיי היום-יום באופן דמוסיף והולך מוסיף ואור, וזכות הרבים מסייעתו.

בכבוד ובברכה להצלחה מרובה ולבשורות טובות.

הרי הוא דומה לבא להציל בכלי אחד, וְשַׁפִּיר דָּמֵי – ומותר להציל אף יותר ממזון שלש סעודות.

הגמרא מבארת מנין ידע רבא שזו טעות לומר שאסור לקלוט יין המטפטף מן החבית בכלי המחזיק יותר משלש סעודות: אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְרָבָא, מַאי טָעוּתָא – מנין לך שטעות היא בידי רב שיזבי. אָמַר לֵיהּ רבא, דְּקָתָנֵי – שהרי שנינו בהמשך הברייתא (שם) שעליה נאמרו הדברים, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יָבִיא כְּלִי אַחֵר וְיִקְלוֹט מן האויר את קילוח היין הנשפך מן החבית, ולא יביא עוד כְּלִי אַחֵר וְיִצְּרֵף אותו סמוך לגג, ויאחזו בידו כך כדי שיזוב היין הנשפך מן החבית על הגג מן הגג לכלי, ומשמע שדווקא כְּלִי אַחֵר הוּא דְּלֹא – שאסור להביא לקבל בו את היין, שמא מתוך שיחזור אחר הרבה כלים, ישכח ויביא כלי דרך רשות הרבים, אֲבָל בְּהַהוּא מָנָא כַּמָּה דְּבָעֵי מַצִּיל – באותו כלי יכול להציל כמה יין שירצה, ואף יותר מן הראוי לשלש סעודות.

שנינו במשנה: וְעִיגּוּל שֶׁל דְּבֵילָה כו׳ ואומר לאחרים בואו והצילו לכם, ואם היו פיקחין עושין עמו חשבון אחר השבת.

הגמרא מבינה בכוונת המשנה, שאם היו בקיאים בדיני ממונות ויודעים שאוכל זה הפקר הוא, יכולים לזכות בו אף שבעליו הפקירוהו רק מחמת אונס. לפי זה מקשה הגמרא על לשון המשנה: חֶשְׁבּוֹן מַאי עֲבִידְתֵּיהּ – מה שייך כאן לעשות חשבון, הלא מֵהֶפְקֵרָא קָנְיָא – האחרים שהצילו זכו מן ההפקר במזון שהצילו, וממילא הוא שלהם, שהרי אמר להם בואו והצילו לכם, והמשנה היתה צריכה לומר, שאם היו פיקחים היו מצילים ולוקחים הכל לעצמם.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב חִסְדָּא, מִדַּת חֲסִידוּת שָׁנוּ כָּאן כשאמרו שעושים עמו חשבון לאחר השבת ליטול שכר על ההצלה, כלומר שאם הם חסידים שמוותרים על שלהם לפנים משורת הדין, ואינם נוטלים לעצמם מה שהצילו אלא מחזירים לבעלים, מכל מקום אם פיקחים הם יגבו שכר על עבודתם כפועלים.

רבא מקשה על רב חסדא: אָמַר רָבָא, חֲסִידֵי אַגְּרָא דְּשַׁכְּרָא שָׁקְלִי – וכי חסידים נוטלים שכר על מלאכה שעשו בשבת, הרי אם חסידים הם יש להם לוותר אף על השכר על מה שעשו בשבת.

רבא מתרץ את המשנה באופן אחר: אֶלָּא אָמַר רָבָא, הָכָא בְּיַרֵּא שָׁמַיִם עָסְקִינַן – כאן במשנתנו מדובר כשהמציל ירא שמים, אך אינו חסיד לוותר משלו, וְלֹא נִיחָא לֵיהּ דְּלִיתְהֲנֵי מֵאַחֲרִים – וכיון שהוא ירא שמים אינו רוצה ליהנות משל אחרים בזכיה מהפקר, באופן שיודע שלא הפקירו השני מרצונו, ולכן הוא מחזיר לו את מה שהציל, וּבְחַנָּם נַמִּי לֹא נִיחָא לֵיהּ דְּלִיטַרַח – אך גם אינו רוצה לטרוח להציל עבור אחרים בחינם, ומה ששנינו במשנה שאם היו פיקחים עושים עמו חשבון, אין הכוונה שהיו פיקחים בדין ליטול את המגיע להם, שאם כן היתה אומרת שיעכבו את מה שהצילו לעצמם, וְהָכִי קָאָמַר – אלא כך כוונת המשנה לומר, וְאִם הָיוּ יראי שמים אלו פִּקְחִין כלומר בקיאים בהלכות שבת, דְּיָדְעֵי דְּכִי הַאי נָוְונָא – שיודעים שבאופן זה שמתחילה לא הצילו על דעת ליטול ממנו שכר, ולא התנה עמם שישלם להם, אלא זכו מן ההפקר, לָאו שָׁכַר שַׁבָּת הוּא – אין השכר על מלאכתם נחשב כשכר שבת, עוֹשִׂין עִמּוֹ חֶשְׁבּוֹן לְאַחַר הַשַּׁבָּת ליטול שכרם.

שנינו במשנה: וּלְהֵיכָן מַצִּילִין כו׳ את המזון שהוציאו ואומר לאחרים בואו והצילו עמי את הבגדים.

מבררת הגמרא: מַאי שְׁנָא הָכָא – במה שונה דין הצלת מזון, דְּקָתָנֵי – ששנינו במשנה שיכול לומר לאחרים רק ׳בואו והצילו לָכֶם׳, דהיינו שיצילו לעצמם, וּמַאי שְׁנָא הָכָא – ובמה שונה דין הצלת בגדים, דְּקָתָנֵי – ששנינו במשנה שיכול לומר לאחרים אף ׳בואו והצילו עִמִּי׳, דהיינו שיצילו עבורו.

משיבה הגמרא: אָמְרִי – אמרו בני הישיבה, לְגַבֵּי הצלת מְזוֹנוֹת קָתָנֵי – שנינו ׳בואו והצילו לָכֶם׳, מִשּׁוּם דְּלֹא קָא חָזֵי – שאינם ראויים לו לאותה שבת אֶלָּא בשיעור של מָזוֹן שֶׁלֹּשׁ סְעוּדוֹת, ולכן אינו יכול לבקש שיצילו עבורו יותר, וצריך לומר דווקא שיצילו לעצמם, אֲבָל לְגַבֵּי הצלת לְבוּשִׁים קָתָנֵי – שנינו ׳בואו והצילו עִמִּי׳, מִשּׁוּם דְּקָחֲזֵי לֵיהּ לְכוּלֵּי יוֹמָא – שכל הלבושים ראויים לו לכל היום, על ידי שיפשטם בחוץ ויחזור וילבש ויוציא כל היום, ולכן יכול לומר לאחרים שיצילו את הבגדים עבורו.

הגמרא מביאה ברייתא המבארת את מחלוקת רבי מאיר ורבי יוסי במשנה לגבי אופן הצלת בגדים מן הדליקה: תָּנוּ רַבָּנַן בברייתא, הרוצה להציל את בגדיו הרבים מן הדליקה בשבת, לוֹבֵשׁ חלק מהם ומוֹצִיא לחוץ, וּפוֹשֵׁט אותם בחוץ, וְחוֹזֵר וְלוֹבֵשׁ בגדים נוספים וּמוֹצִיא לחוץ וּפוֹשֵׁט אותם בחוץ, וכן יכול לעשות עוד פעמים רבות, וַאֲפִילּוּ כָּל הַיּוֹם כּוּלּוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, מותר ללבוש ולהציל מן הדליקה שְׁמֹנֶה עָשָׂר כֵּלִים – בגדים מסוימים בלבד. וְאֵלּוּ הֵם הַשְּׁמֹנֶה עָשָׂר כֵּלִים הללו: א. מִקְטוֹרָן – מעיל עליון שמתכסה בו על כל בגדיו. ב. אוּנְקְלִי – לבוש רחב. ג. וּפוּנְדָּא – אזור חלול מעל לבגדיו. ד. קַלְבּוֹס – בגד מלא במוכים שֶׁל פִּשְׁתָּן. ה. וְחָלוּק – כתונת שעל בשרו. ו. וְאַפִּילְיוֹת – סדין שמתעטף בו כולו. ז. וּמַעֲפֹרֶת – בגד שעוטף בו את ראשו. ח–ט. וּשְׁנֵי סַפְרָקִין – כמין אבנטים. י–יא. וּשְׁנֵי מִגְעָלִים. יב–יג. וּשְׁנֵי אַנְפִּילָאוֹת – גרביים של צמר. יד–טו. וּשְׁנֵי פַּרְגֹּד – מכנסיים קצרים המגיעים עד הברך. טז. וַחֲגוֹר שֶׁבְּמָתְנָיו, שחוגר בו על חלוקו מבפנים למעילו. יז. וְכוֹבַע שֶׁבְּרֹאשׁוֹ. יח. וְסוּדָר שֶׁכְּרוּךְ בְּצַוָּארוֹ, וראשיו תלויים לפניו לקנח בו את פיו ועיניו.

משנה

המשנה ממשיכה לבאר דיני הצלה מן הדליקה, ועתה היא מבארת כיצד מותר להציל כלים שאחזה בהם האש: רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נַנָּס אוֹמֵר, פּוֹרְסִין – מותר לפרוס בשבת עוֹר שֶׁל גְּדִי שהוא רך ולח, עַל גַּבֵּי שִׂידָה [–כמין ארגז התלוי בעגלה] וּתֵיבָה [–כמין ארון קטן] וּמִגְדָּל [–ארון עץ] שֶׁאָפַז בָּהֶן אֶת הָאוּר – שנאחזה בהם אש, מִפְּנֵי שֶׁהוּא [–העור] מְחָרֵךְ – מתכווץ מן האש ואינו נשרף, ומתוך כך הוא עומד בפני האש ומגין על התיבה, ואף שגורם בכך לכיבוי האש בשבת, אין בכך איסור.

וְכֵן עוֹשִׂין – מותר לעשות בשבת מְחִיצָה בין האש לבין בגדיו שלא תאחזו בהם, בְּכֶל מיני הַכֵּלִים, ואף כלים שיתבקעו מחמת האש, בֵּין שהם מְלֵאִין מים ובֵין שהם רֵיקָנִים, בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא תַעֲכוֹר הַדְּלֵיקָה, ואף שבכך גורם שהאש תכבה כשתגיע לכלים.

דעה החולקת בזה: רַבִּי יוֹסֵי אוֹסֵר לעשות מחיצה בפני האש בְּכֶלֵי חֶרֶס חֲדָשִׁים מְלֵאִין מַיִם, לְפִי שֶׁאֵין יְכוֹלִין לְקַבֵּל אֶת הָאוּר – לעמוד בפני האש, מפני שהם חדשים, וְהֵן מִתְבַּקְּעִין, והמים שבהם נשפכים וּמְכַבִּין אֶת הַדְּלֵיקָה, ואסור לגרום לכיבוי האש בשבת.

גמרא

הגמרא מבארת את ההלכה בטלית שאחזה בה האש בשבת: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, טַלִּית שֶׁאָחַז בָּהּ הָאוּר – שאחזה בה האש מִצַּד אֶחָד, נוֹתְנִין עָלֶיהָ מַיִם מִצַּד אַחֵר כדי שהאש לא תתפשט, וְאִם כָּבְתָה האש כָּבְתָה, ואינו חושש לכך, משום שמותר לגרום לכיבוי אש בשבת.

קושיא מברייתא: מֵיתִיבִי – הקשו בני הישיבה על דברי רב, שנינו בברייתא, טַלִּית שֶׁאָחַז בָּהּ הָאוּר – שאחזה בה האש מִצַּד אֶחָד, פּוֹשְׁטָהּ וּמִתְכַּסֶּה בָּהּ כדי שלא תתפשט האש בכולה, וְאִם כָּבְתָה מחמת שפשטה כָּבְתָה, ואינו חושש לאיסור כיבוי במעשה זה. וְכֵן סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁאָחַז בּוֹ הָאוּר – שנאחזה בו האש, פּוֹשְׁטוֹ וְקוֹרֵא בּוֹ ועל ידי כך לא תתפשט האש בכולו, וְאִם כָּבָה כשפשטו כָּבָה, ואין חושש לאיסור כיבוי בכך. ומשמע שרק לפשוט את הטלית שנאחזה בה האש מותר, מפני שאינו נותן שום דבר המכבה, אלא עושה דבר הגורם שהאש לא תתפשט יותר, אך לתת מים על הטלית, שודאי יכבו את האש כשתגיע אליהם, אסור, וקשה לרב שהתיר זאת.

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

יא אָסוּר לִשְׁכּוֹר חַזָּן לְהִתְפַּלֵּל בְּשַׁבָּת אוֹ יוֹם־טוֹב אַף־עַל־פִּי שֶׁשְּׂכָרוּהוּ מִבְּעוֹד יוֹם, שֶׁאָסוּר לוֹ לִטּוֹל שְׂכַר שַׁבָּת אוֹ יוֹם־טוֹב, וְהוּא הַדִּין לִשְׂכַר הַתּוֹקֵעַ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה[116].

וְיֵשׁ מַתִּירִין[117], מִפְּנֵי שֶׁבִּמְקוֹם מִצְוָה[נ"ר נז] לֹא גָּזְרוּ עַל שְׂכַר שַׁבָּת, שֶׁאֵין אִסּוּרוֹ אֶלָּא מִשּׁוּם גְּזֵרַת שְׂכִירוּת בְּשַׁבָּת, שֶׁהִיא עַצְמָהּ אֵינָהּ אֲסוּרָה אֶלָּא מִשּׁוּם גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִכְתּוֹב[122]. וְכֵן הַמִּנְהָג לְהָקֵל[123] [נח].

וּמִכָּל־מָקוֹם, לְדִבְרֵי הַכֹּל אֵינוֹ רוֹאֶה סִמָּן בְּרָכָה מִשָּׂכָר זֶה לְעוֹלָם[126] [נט], הוֹאִיל וְהוּא שְׂכַר הַשַּׁבָּת, אַף שֶׁהִתִּירוּהוּ לְצֹרֶךְ מִצְוָה.

וְאִם הוּא מְשֻׁכָּר לְשָׁנָה אוֹ לְחֹדֶשׁ אוֹ לְשָׁבוּעַ שֶׁיִּתְפַּלֵּל גַּם בְּחֹל וּמְשַׁלְּמִין לוֹ בְּעַד הַשַּׁבָּתוֹת וְהַחֹל בְּבַת אַחַת - הֲרֵי זֶה שְׂכַר שַׁבָּת בְּהַבְלָעָה, וּמֻתָּר לְדִבְרֵי הַכֹּל[ס]:

הלכות שבת, חלק ב סימן שו, באיזה חפצים מותר לדבר בשבת סעיף יא

ביאורי הלכה

נו] שבמקום מצוה - דוקא מעשה מצוה ממש כתקיעת שופר או תפילה, אבל אין ליטול שכר על הכשר מצוה כגון שמרטף שנוכחותו מאפשרת לצאת לביקור חולים[118].

נז] שבמקום מצוה - שכר שבת על התעסקות בצרכי הרבים כגון גבאות או דרשן נחשב כדבר מצוה[119], וכן מותר ליתן שכר לעוסקים בתורה או אומרים תהלים בשבת עבור חולה[120], או הבאים להתפלל במניין מסויים[121].

נח] המנהג להקל - רופא, אחות או מיילדת שנקראים להעניק טיפול רפואי בשבת, מותר להם לדרוש שכר על העזרה הרפואית שהעניקו בשבת[124], אבל אסור לדבר על שכרם בשבת. ועדיף שהם יקבלו את שכרם ב"הבלעה", דהיינו שיבליעו בשכרם גם את השכר עבור הטיפול בחולה שהעניקו לפני או אחרי שבת[125].

נט] משכר זה לעולם - שמה שמרויח בה מפסיד כנגד זה ממקום אחר[127].

ס] לדברי הכל - והוא הדין שיכול להתחייב על תפילה

ציונים והוספות

116) עד"ז לקמן סי' תקפה סי"א: אסור ליטול שכר לתקוע שופר בראש השנה אפילו שכרוהו מערב יום טוב לפי שהוא נוטל שכר יום טוב... ואם נטל אינו רואה סימן ברכה מאותו שכר לעולם.

117) עד"ז לקמן סי' תקכו סי"ד לגבי נטילת שכר על חפירת קבר ביום־טוב: אף על פי שאסור ליטול שכר שבת ויו"ט שלא במקום מצוה, מכל־מקום במקום מצוה יש מי שמתיר לכן אין למחות ביד מי שמיקל לעצמו. אבל בסי' תקפה גבי לתקוע בשופר (הובא לעיל) לא הביא דעה זו כלל (לכאורה משום שבזה לא פשט המנהג להקל (וכן מוכח בסי' תקכו שהמנהג לא פשט להקל בכל דבר מצוה), ועוד שכיון שבחזן ישנה אפשרות של הבלעת שבוע או חודש, נכנס לפרטי ההיתר, אך בתקיעת שופר שאין אפשרות להבלעה לא נכנס לפרטי ההיתר כלל).

118) או על דבר שיש בו מצוה כמו החזקת בית מלון שאינה מצוה אבל יש בזה גם 'הכנסת אורחים' (ראה לעיל הערה קג מ'קצות השולחן'), או הצלת ממון חבירו שיש בה מצוה אבל אינה מעשה מצוה ממש (ראה דברי השואל בשו"ת בית שערים חאו"ח סי' ערה, ואמנם הביאור בתשובה לחלק בין מצוה הקשורה לשבת עצמה לבין עובדין דחול אינו משמע בשוע"ר).

119) כדלהלן סעיף יב.

120) ויש ליתנו בהבלעה באופן ובתנאים דלהלן הערה קל, וביקור נוסף של המוהל לפני או אחרי השבת, או שכר על זמן הכנת הדרשה נחשבים כהבלעה אם רגילים לדרוש תשלום עבורם.

121) שו"ת משנה הלכות חי"א סי' רס.

122) עד"ז לעיל ס"ד: אסור לשכור או להשכיר בשבת, גזירה שמא יכתוב. ולכן נחשב כגזירה לגזירה (המקבל שכר שבת נראה כנשכר בשבת, ונשכר בשבת אסור גזירה שמא יכתוב), אבל לכו"ע אסור לשכור בשבת ואפילו לדבר מצוה, וכדלהלן סעיף יג לגבי שכירות מלמד.

123) ובס' תקכו סי"ד: אין למחות ביד שמיקל לעצמו (ראה לעיל הערה קיז).

124) שש"כ פכ"ח סע"ה, ושם בהערה קנה הביא מה'מנחת שבת' סי' צ ס"ק יט שיש בזה גם פיקוח נפש כדי שלא יתעצלו לבוא בפעם הבאה (וברפואת נכרי יש משום איבה).

125) גם אם מותר ליטול שכר על הרפואה - אין בו ברכה (וראה שו"ת חתם־סופר ח"ה סימן קצד שצריך ליקח את השכר על רפואת נכרי ואח"כ ליתנו לצדקה וכיו"ב), ולכך יש לסדר ששכר הרופא יהיה בהבלעה כגון שיאמר לחולה שאינו חייב לשלם על ביקורו כל זמן שהרופא לא עשה פעולה נוספת בחול (כגון רישום, או ביקור נוסף וכיו"ב), שאז עבודתו ושכרו באים בהבלעה, ואז גם אם שילם לו ללא שעשה את הדבר הנוסף לאחר השבת, נחשב השכר כמתנה (וראה עד"ז לעיל הערה צז).

126) עד"ז בסי' תקפה סי"א (ראה לעיל הערות קטז־קיז).

127) סי' רנא ס"א, ועד"ז בסי' תסח ס"ג: שמה שהוא משתכר במלאכה זו יהיה לו הפסד כנגדה במקום אחר.

ביאורי הלכה

חשובה[128] נוספת בחול[129], ויתנו שהתשלום יהיה כללי על כל התפילות שייעשה[130], וכן שבית הכנסת אינו יכול לחזור בו ולשכרו עבור היום־טוב בלבד - ואז גם אם ישלמו לו ללא שהתפלל נחשב התשלום כמתנה.

ציונים והוספות

128) דוקא אם יתפלל יום אחד סליחות וכדו', אבל אם יתפלל תפילת מנחה אין להקל, כיון דכו"ע ידעי שאין נותנים שכר בעבור זה (שש"כ פכ"ח הערה קנג).

129) וכן האומרים תהלים בשכר עבור חולה יחזרו בערב לומר עוד כמה פסוקי תהלים ויתנו ביניהם כדלהלן (שש"כ פכ"ח הערה קנב מהא"א (בוטשטאטש)).

130) בשוע"ר כתב לשנה או לחודש או לשבוע, ולא סתם "לשכור לתפילה נוספת", כי בזה מודגש שאין יכולים לחזור בהם לאחר היום־טוב, ואולי יש דבר נוסף בכך שלא מזכירים כלל שנשכר ליום השבת שאז הוא דומה ל"תן לי שכרי של יום השבת", ועפי"ז בנוסף לתנאי שחייבים לתת לו להתפלל את כל התפילות, יש לומר לו בהכללה שיקבל סכום מסויים על כל התפילות החשובות, ולא לפרט שכר כל תפילה או שכר כל יום, וכך יש לנהוג גם בשאר שכירות פועלים לשבת.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות ברכת הפירות לפי לוח "רב יומי"

1 ויש אומרים שאפילו פירות שנימוחו לגמרי בבישול ואין
2 עליהם תואר הפרי כלל או שנכתשו ביותר עד שאין מהותן
3 ותארן ניכר כלל לא נשתנית ברכתם אע"פ שאין דרך
4 אכילתם בכך.

5 ואינן דומים לקמח חטים שלא נטחן דק דק לפי שהקמח
6 יש לו עילוי אחר שעושין ממנו פת וזה עיקר פריו שעל
7 דעת כן זורעים אותם לפיכך כיון שנשתנה ויצא מכלל פרי
8 ולא בא לעיקר פריו נגרע וירד ממעלת פרי האדמה לברך
9 עליו שהכל נהיה בדברו משא"כ בפירות שאין עושין מהם
10 פת אין שינויים מוציאם מתורת פרי לגמרי לשנות ברכתם.

11 אבל מיני קטניות שדרך בני אדם לעשות מהם פת הרי
12 שינויים מוציאם מתורת פריים לדברי הכל אפילו נשתנו
13 אחר בישולם שאז אין דרך לעשות מהם פת ואצ"ל שאם
14 נשתנו בעודן חיים כגון מיני קטניות טיטארק"י שטוחנין
15 אותם קצת שקורין גרופי"ן ועושין תבשיל מקמחן כעין
16 דייסא מברכין עליו שהכל.

17 (אבל לסברא הראשונה מברכין עליו בורא פרי האדמה
18 שהרי זהו דרך אכילתו ואדרבא עשיית פת מקטניות אינו
19 דרך אכילתו שהרי מברכין עליו שהכל נהיה בדברו כמ"ש
20 בסימן ר"ח.

21 ולסברא האחרונה מה שמברכים על פת קטניות שהכל נהיה
22 בדברו אף על פי שאין לה עילוי אחר זהו מפני שהפת
23 נשתנה ויצא מתורת פרי לגמרי יותר משינוי קמח או פירות
24 הנימוחים או הנטחנים והנכתשים ביותר).

25 ולענין הלכה בכל זה ספק ברכה להקל בדיעבד אבל
26 לכתחילה יברך שהכל נהיה בדברו לצאת לדברי הכל:

27 **יח** אגוז המטוגן בדבש אפילו בישלו במים קודם הטיגון
28 ונשתנה טעמו לגריעותא וברכתו אז שהכל נהיה בדברו
29 אעפ"כ כשחוזר ונתקן ע"י הטיגון חוזר לברכתו שהיא בורא
30 פרי העץ ואף שתיקון זה הוא ע"י הדבש וברכת הדבש היא
31 שהכל מכל מקום האגוז הוא חשוב עיקר והדבש טפל אליו
32 לתקנו ולהכשירו וכן בכל מיני פירות מרוקחים בין פירות
33 האילן בין פירות הארץ ואפילו פירות שאינן ראויים לאכילה
34 כלל בלא טיגון בדבש כגון ורדים וכיוצא בהם אין הדבש
35 חשוב עיקר אלא טפל שהרי אינו בא אלא להכשיר הפרי
36 לאכילה והרי זה כפרי שאין דרכו לאכלו חי אלא מבושל
37 שמברכין עליו ברכתו ולא ברכת המים שנתבשל בהם
38 והכשירוהו לאכילה:

39 * * *

40 **יט** במה דברים אמורים בפירות שנגמר בישולם אבל
41 פירות שאינם ראויים לאכילה אפילו ע"י הדחק כשהם
42 חיים מפני שלא נגמר בישולם והכשירם ע"י דבש הדבש
43 הוא עיקר ואפילו אם מטגנן בלא דבש מברך עליהם שהכל
44 נהיה בדברו מטעם שנתבאר למעלה לפיכך אגוזים
45 שמבשלים בדבש בעודם ירוקים ורכים מברכים עליהם
46 שהכל נהיה בדברו שהרי הם מרים ואינם ראוים לאכילה
47 כלל בלא דבש:

48 **כ** קנים המתוקים שסוחטין אותן ומבשלים מימיהם עד
49 שנקפאות וידמו למלח (שקורין צוק"ר) וכן המוצץ אותן
50 יש אומרים שמברך שהכל נהיה בדברו כעל שאר מי פירות
51 ויש אומרים שאינן דומין לשאר מי פירות הואיל ואין הקנים
52 ראויים לאכילה ואין נוטעין אותם אלא בשביל מימיהם זהו
53 פריים ומברכים עליהם בורא פרי העץ וספק ברכות להקל
54 בדיעבד אבל לכתחילה יברך שהכל לצאת לדברי הכל:

55 **כא** פלפלין בעודן רטובים שהם ראויים לאכילה יש
56 אומרים שמברך עליהם בורא פרי העץ כיון שהם
57 גדלים באילן ויש אומרים שמברכים עליהם בורא פרי
58 האדמה הואיל ועיקר נטיעתם הוא על דעת שיתייבשו
59 ויאכלו רובם שחוקים [כ]תבלין ואינן נאכלין בפני עצמם
60 אלא מיעוטם לפעמים וספק ברכות להקל בדיעבד אבל
61 לכתחלה יברך בורא פרי האדמה לצאת לדברי הכל:

62 **כב** אבל פלפלין יבשים וזנגביל יבש וכן הצפורן (שקורין

נעגלי"ך) וכל כיוצא באלו שאין נאכלים ביובש אלא ע"י תערובת אין מברכין עליהם כלום כשאוכלם בפני עצמם שאין זו אכילה של הנאה לברך עליה ברכת הנהנין אבל עץ של קנמון (שקורין צמרינ"ד) רגילין לאוכלו ביובש ומברכין עליו בורא פרי האדמה כי הוא גדל על הארץ כמו קנים:

* * *

כג וכן אגוז שקורין מושק"ט נו"ס רגילין ג"כ לאכלו ביובש ומברכין עליו בורא פרי העץ ומי שיש לו שלשול ונותן המושק"ט לתוך השכר כדי שיעצור אם אינו צמא ואינו שותה אלא לרפואה המושק"ט עיקר והשכר טפל ומברך בורא פרי העץ ואם הוא צמא או תאב לשתות השכר גם בלא רפואה אע"פ שנותן לתוכו המושק"ט לרפואה השכר עיקר ומברך שהכל ופוטר את המושק"ט (הואיל ובליעת המושק"ט הוא ע"י שכר ובלעדיו לא היה בולעו) ואף שי"א שאפילו שמן שאינו ראוי לאכילה כלל בלא תערובת ואעפ"כ אם עירבו באיזה משקה אין המשקה נחשב עיקר אלא א"כ השמן מועט שהוא בטל בתוכו ברוב כמ"ש למעלה וכאן שהמושק"ט והשכר אינן נבללים זה בזה אלא המושק"ט עומד בעינו בתוך השכר (ו)אין לילך אחר רוב שכר אלא א"כ היה מתבשל בו כמ"ש למעלה וא"כ היה צריך לברך על המושק"ט בפני עצמו ועל השכר בפני עצמו מכל מקום ספק ברכות להקל:

כד כל פרי שהוא מסופק בו אם הוא פרי העץ או פרי האדמה שאינו יודע לבררו על פי הסימן שיתבאר בסימן ר"ג או פרי העץ שמסתפק בו אם הוא עיקר הפרי אם לאו יברך בורא פרי האדמה ואם אינו יודע מה הוא מברך שהכל נהיה בדברו ומכל מקום אם הוא דבר שיכול לפוטרו בתוך הסעודה הוא טוב יותר שאז אין ספק כלל וכל זה בספק שנסתפק לו אחר שלמד אבל מי שלא למד לא יאכל בברכת שהכל כי אינה פוטרת הכל אלא בדיעבד ולא לכתחלה כשאפשר וזה אפשר לו לילך אצל חכם שילמדנו הלכות ברכות:

חלק א' סימן רב דיני פירות האילן:

א על פירות הארץ מברכין בורא פרי האדמה וסימן לידע איזה פרי העץ ואיזה פרי האדמה כל שאילו ינטל הפרי ונשאר הענף קיים לשנה הבאה ומוציא הפרי הרי זה פרי העץ אבל כל שכלו עציו לגמרי בחורף וחוזרים וצומחים משרשיו אין פירותיו חשובים פרי העץ ומברכין עליהם בורא פרי האדמה לפיכך מברכין על תותים הגדילים בסנה בורא פרי האדמה:

* * *

ב במה דברים אמורים בתותים שהם טובים לאכילה ופרי גמור הן אלא שאין הענף מתקיים משנה לחברתה אבל מיני פירות גרועים הגדילים באילני סרק כגון תפוחים קטנים ואגסים קטנים הגדילים ביער וכן ענבי ההדס אע"פ שהם ראויים לאכילה אינם חשובים פרי ואין מברכין עליהם אלא שהכל נהיה בדברו בין חיים בין מבושלים אבל אגוזים קטנים הגדילים ביער פירות חשובים הם ומברכין עליהם בורא פרי העץ וכן פרי שקורין ברומבערי"ן ופרי אדום שקורין ערפור"ט וכן אותם שקורין יאגידע"ס השחורים אבל האדומים גדילים בעשב וברכתם בורא פרי האדמה:

ג אותן תותים אדומים הנמצאים בתמוז (וגם) יש (מין) הנמצאים בחורף ואין בהם אלא שרף לבד כנוס בתוך החרצנים ומוצצים אותן וזורקין אותן מברכין עליהם שהכל כעל שאר מי פירות ואף אם בולען עם הקליפה והגרעין מכל מקום עינינו רואות שהקליפה והגרעין אין ראויים לאכילה א"כ אין לברך אלא על המשקה שבתוכה:

ד זנגביל בעודו רטוב שהוא ראוי לאכילה מברכים עליו בורא פרי האדמה ולא בורא פרי העץ לפי שאינו עיקר הפרי כי הוא שרש תחת הקרקע וכן על שרש שקורין לאקרי"ץ אם בולעו:

ה וכן זנגביל יבש שעשה ממנו מרקחת מברכים עליו בורא פרי האדמה וכן פלפלים יבישים שאף שנעשו ראויים לאכילה ע"י הדבש אין הדבש חשוב עיקר אלא טפל שהרי הוא בא להכשירם ולתקנם וכן בשמים שחוקים ומעורבים עם צוק"ר כמו שרגילים לכתוש זנגביל יבש ולערבו עם צוק"ר (שקורין מאגי"ן פולווע"ר) אף שאינן ראוים לאכילה כלל בפני עצמן אין הצוק"ר חשוב עיקר אלא טפל שהוא בא להכשירם ולתקנם:

* * *

ו במה דברים אמורים במיני בשמים ותבלין שדרכן להאכל ע"י טיגון בדבש או ע"י תערובת צוק"ר או דבר אחר בענין שהם חשובים עיקר כגון זנגביל ופלפלין וצפורן וכיוצא בהם אבל מיני בשמים ותבלין שאין דרכן להאכל אלא כשמתבלין בהם התבשיל ואז התבשיל הוא עיקר ואין האכילה נקראת על שם התבלין כלל וכאלו אינן עומדין לאכילה כלל כגון ציטווא"ר וכיוצא בו אין שם פרי עליו כלל ואף אם תקנו והכשירו לאכילה כמות שהוא כמו שרגילין שצולין ציטווא"ר ואוכלין לרפואה אין מברכין עליו אלא שהכל כיון שאין נוטעין אותו על דעת לאכלו כלל אלא על דעת ליתן בתבשיל ואצ"ל אם טגנו בדבש או שעירבו עם צוק"ר אבל כשצולין זנגבי"ל לרפואה מברכין עליו בורא פרי האדמה כיון שנעשה ראוי לאכילה על ידי זה:

ז צנון מברכין עליו בורא פרי האדמה אע"פ שהיה סופו להקשות:

חלק א סימן רג דין ברכת פירות הארץ:

א על דבר שאין גידולו מן הארץ כגון בשר בהמה חיה ועוף דגים וחגבים חלב וגבינה וביצים מים מלח ודבש מברכים שהכל נהיה בדברו וכן כמהים ופטריות אף שגידולם מן הארץ שמלחלוחית הארץ הם גדילים על העצים ועל הכלים כיון שאין יניקתם מן הארץ אלא מן האויר אינם נקראים פרי האדמה ומברכין עליהם שהכל נהיה בדברו:

ב וכן כל דבר שנשתנה לקילקול נשתנה ברכתו המיוחדת לו ומברכים עליו ברכה הכוללת הכל שהיא שהכל נהיה בדברו כגון הפת שעיפשה ותבשיל שנשתנה צורתו

ונתקלקל מעט אבל אם נתקלקל לגמרי עד שאינו ראוי לאכילה אפילו על ידי הדחק אין מברכין עליו כלל וכן פת שעיפשה.

וכן יין שהחמיץ עד שבני אדם נמנעים לשתותו מפני חמיצותו מברכין עליו שהכל נהיה בדברו ואם נעשה חומץ גמור דהיינו שהוא חזק כל כך שכשמשליכים אותו על הארץ הוא מבעבע ומעלה רתיחות אין מברכין עליו כלל מפני שהוא מזיקו ואינו ראוי לשתיה כלל ואם ערבו במים עד שהוא ראוי לשתות מברך עליו שהכל:

* * *

ג וכן כל דבר שאין נוטעים אותו על דעת לאכלו בדרך שהוא אוכלו מברך עליו שהכל כגון פירות חיים שדרך אכילתם שעל דעת כן נוטעים אותם הוא לאכלם מבושלים ואצ"ל דבר שאין נוטעים אותו על דעת לאכלו כלל כגון הקור של דקל ולולבי גפנים ושקדים הרכים שעיקר אכילתם היא קליפתם החיצונה ואין נוטעין אותן על דעת כן כלל משא"כ בשאר פירות שלא נגמר בישולם כמו שנתבאר כל זה בסי' ר"ב:

ד וכן שחת של תבואה שגוזזין אותה בעודה ירק ואוכלה מברכין עליה שהכל נהיה בדברו.

וכן מיני זרעים שאינם עומדים לאכילה אלא ליתן טעם בקדירה כגון שבת וכמון וכסבר אע"פ שהם מתוקים וטובים לאכילה מברכין עליהם שהכל.

וכן כל מיני פירות שבישלם במים ועשה מהם משקה כגון שכר תאינים ושכר תמרים מברכין עליהם שהכל ואפילו שכר שעורים מברכין עליו שהכל ולא בורא מיני מזונות הואיל והוא צלול ועומד לשתיה ואין מברכין בורא מיני מזונות אלא על מאכל כמ"ש בסי' ר"ח ואינו דומה למרק של תבשיל מחמשת המינין שמברכין עליו בורא מיני מזונות לפי שהמרק בטל על גבי התבשיל שהוא עומד בעינו משא"כ בשכר שאין בו כלום [מ]ממשות השעורים ועוד שהמרק עיקרו לצורך בשול התבשיל משא"כ בשכר כמ"ש בסי' ר"ב:

ה יש אומרים שעל עשבי השדה שאינן נזרעים מברכים שהכל, במה דברים אמורים בעשבים שהם גרועים מצד עצמן אבל פירות טובים הגדילים בלא זריעה כגון אותם שקורין יאגידע"ס מאלינ"ש מברכין בורא פרי האדמה כמו שמברכין בורא פרי העץ על פירות חשובים הגדילים באילני סרק כמ"ש בסי' ר"ג ויש מי שהיה נוהג לברך בורא פרי האדמה על הגדילים בארץ ובורא פרי העץ על הגדילים באילן אפילו הם מינים גרועים כעשבים ודומיהם:

ו יין שריחו חומץ וטעמו יין עדיין שם יין עליו ולא נשתנית ברכתו אבל אם טעמו חומץ אע"פ שריחו יין מברכין עליו שהכל שהכל הולך אחר הטעם:

* * *

ז יין מבושל לא נשתנה לגריעותא אף על פי שאין כל אדם שותה יין מבושל כחי מפני חזקו מכל מקום טעמו וריחו הם משובחים יותר ולפיכך לא נשתנית ברכתו ומברכין עליו בורא פרי הגפן:

ח וכן יין שמערבים בו דבש ופלפלין אף על פי שנשתנה טעם היין על ידי הדבש והפלפלין לא נשתנה לגריעותא ומברכים עליו בורא פרי הגפן.

אבל יין שנתערב בו אחד משאר משקין אם נתערב בו כל כך עד שנפסד טעם היין אין לברך עליו בורא פרי הגפן אלא שהכל כיון שנשתנה לגריעותא ואם נתערב בו שכר תאינים שהוא אינו מפסיד טעם היין הולכים אחר הרוב אם הרוב יין מברכים בורא פרי הגפן ואם הרוב שכר מברכים שהכל:

ט יין שמזגו במים אפילו המים הם הרוב מברך עליו בורא פרי הגפן אם הוא יין חזק שראוי לשתיה ע"י מזיגה גדולה כזו ודרך בני אדם לשתותו במקום יין ע"י מזיגה זו שאל"כ בטלה דעתו אצל כל אדם ואם היין הוא אחד מששה במים שיש במים ו' פעמים כמותו אין מברכין עליו בורא פרי הגפן בכל ענין שאע"פ שיש בו טעם יין אינו חשוב כלום בששה חלקים מים:

י שמרי יין שבמשמרת שנתן עליהם מים ג' מדות ויצא מהם ד' שנתמצה לתוכם מדה אחת יין מהשמרים הרי זה כיין מזוג שכן היה דרך מזיגת היין בימי חכמי התלמוד שהיו יינותיהם חזקים למזגו בג' חלקים מים ולפיכך מברכים עליו בורא פרי הגפן ואם יצא פחות מד' אע"פ שיש בהם טעם יין קיוהא בעלמא הוא ואין מברכין עליו אלא שהכל ויינות שלנו שאינם חזקים כל כך משערים בשיעור מזיגת היין שבאותו מקום ואם יצא פחות מזה מברך שהכל אבל שמרים שלא נתן עליהם מים (אין היוצא מהם נחשב כקיוהא בעלמא) אלא יין גמור הוא ומברכים עליו בורא פרי הגפן:

חלק א' סימן רד דיני הברכות ליתר המאכלים:

'לקוטי תורה' פרשת בלק – הפרשה החסידית

מַה טּוֹבוּ[1]

1 **"מַה** טּוֹבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב כו'" (פָּרָשָׁתֵנוּ כד, ה):

2 לְהָבִין מַאֲמַר רַז"ל[2]:

3 כָּל הַקּוֹרֵא לְאַבְרָהָם – אַבְרָם, עוֹבֵר בְּלָאו, שֶׁנֶּאֱמַר (לֶךְ

4 לֶךָ יז, ה): 'וְלֹא יִקָּרֵא עוֹד[3] שִׁמְךָ אַבְרָם'.

5 אֶלָּא מֵעַתָּה הַקּוֹרֵא לְיַעֲקֹב – יַעֲקֹב – הָכִי נָמֵי! שֶׁאֵנִי

6 הָתָם, דְּהָדַר אַהְדְּרֵיהּ קְרָא כו'[4].

7 וְהָעִנְיָן, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְבוֹא וּלְהַגִּיעַ לְמַדְרֵיגַת יִשְׂרָאֵל

8 כִּי אִם בְּהַקְדִּימוֹ תְּחִלָּה מִדַּת וּמַדְרֵיגַת יַעֲקֹב[5]. וְהִנֵּה

9 בְּיַעֲקֹב כְּתִיב (תּוֹלְדוֹת כז, לו): "וַיַּעְקְבֵנִי זֶה פַּעֲמַיִם".

10 וּלְהָבִין זֶה, צָרִיךְ לְהָבִין תְּחִלָּה הַקּוּשְׁיָא: לָמָּה יָרְדָה

11 הַנְּשָׁמָה לָעוֹלָם־הַזֶּה בִּכְדֵי שֶׁתְּקַבֵּל שָׂכָר אַחַר כָּךְ בְּגַן־

12 עֵדֶן, וַהֲלֹא קוֹדֶם יְרִידָתָהּ הָיְתָה בְּוַדַּאי בְּגַן־עֵדֶן, וְהָיְתָה

13 נֶהֱנָה מִזִּיו הַשְּׁכִינָה[6], וּמַהוּ הַיִּתְרוֹן עַל יְדֵי יְרִידָתָהּ כו'?

14 וְהִנֵּה יֵשׁ עַל זֶה כַּמָּה תֵּירוּצִים. אַךְ הַתֵּירוּץ הָאֲמִיתִּי[7]

15 הוּא כְּמַאֲמַר רַז"ל[8]: "יָפָה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים

16 טוֹבִים בָּעוֹלָם־הַזֶּה, מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם־הַבָּא", וּכְמַאֲמַר

17 רַז"ל[9]: "בְּמָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי תְשׁוּבָה עוֹמְדִין, צַדִּיקִים גְּמוּרִים

18 אֵינָם יְכוֹלִים לַעֲמוֹד".

19 וְהִנֵּה, הַנְּשָׁמוֹת קוֹדֶם יְרִידָתָן לַגּוּף הֵם בְּוַדַּאי צַדִּיקִים

20 גְּמוּרִים. אַךְ זֶהוּ הַיִּתְרוֹן שֶׁלָּהֶם בִּירִידָתָן בְּגוּף, שֶׁנַּעֲשִׂים

21 בְּחִינַת בַּעֲלֵי־תְשׁוּבָה שֶׁאָז הֵם לְמַעְלָה מַעֲלָה מִצַּדִּיקִים[10].

22 וְהִנֵּה יֵשׁ **שְׁלֹשָׁה מִינֵי תְּשׁוּבָה**[11]:

23 **הָאֶחָד**, הִיא **הַתְּשׁוּבָה־תַּתְּאָה** שֶׁיִּהְיֶה "**סוּר מֵרָע**"[12]

24 בְּתַכְלִית, שֶׁלֹּא יִפְּגוֹם בַּעֲוֹנוֹת גַּשְׁמִיִּים – בְּמַחֲשָׁבָה

25 וְדִבּוּר וּמַעֲשֶׂה. וְצָרִיךְ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה – לְהִתְחָרֵט עַל

26 הֶעָבָר, וְלַעֲקוֹר אֶת רְצוֹנוֹ מִן הָרָע כו', שֶׁלֹּא יִרְצֶה לְהִפָּרֵד

27 מִיִּחוּדוֹ וְאַחְדוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל.

28 וְזֶה הַתְּשׁוּבָה הוּא בַּתְּפִלָּה עַל יְדֵי אוֹמְרוֹ: "בָּרוּךְ אַתָּה

29 ה' **אֱלֹקֵינוּ**", שֶׁיּוּמְשַׁךְ בְּחִינַת "אֱלֹקֵינוּ" – **בְּקִרְבֵּנוּ**. וְהוּא

30 בְּחִינַת "מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין". כִּדְכְתִיב בְּפָרָשַׁת וַיֵּלֶךְ (ל"א,

31 י"ז): "הֲלֹא עַל כִּי אֵין **אֱלֹקַי בְּקִרְבִּי** מְצָאוּנִי הָרָעוֹת

32 הָאֵלֶּה"[13], וּכְתִיב: "כִּי אִם **עֲוֹנוֹתֵיכֶם** הָיוּ **מַבְדִּילִים**

---

1. (נֶאֱמַר בְּשִׁבְּת פָּרָשַׁת בָּלָק, יז תַּמּוּז תקס"ב. הַמַּאֲמָר שֶׁלְּפָנֵינוּ הוּא עַל פִּי הַנְּחַת רַבִּי מֹשֶׁה בֶּן אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן שֶׁנִּדְפְּסָה בְּמַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן תקס"ב חֵלֶק ב עַמּוּד תצד, בְּתוֹסֶפֶת הַגְּהוֹת. הַמַּאֲמָר עִם הַגְּהוֹת וּבֵיאוּרִים נוֹסָפִים – אוֹר הַתּוֹרָה בָּלָק עַמּוּד א'לב – א'מה.

נוֹסַח אַחֵר – הַנְּחַת אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי – שָׁם חֵלֶק א עַמּוּד רלא. וּבַאֲרִיכוּת בְּמַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי בַּמִּדְבָּר חֵלֶק ד עַמּוּד א'תקצב וְאֵילָךְ.

בֵּיאוּר – הַנְּחַת אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי – מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן תקס"ב חֵלֶק א עַמּוּד רלה. הַנְּחַת רַבִּי מֹשֶׁה – שָׁם חֵלֶק ב עַמּוּד תצז. חֵלֶק מֵהַבֵּיאוּר מְשׁוּלָּב בַּמַּאֲמָר שֶׁלְּפָנֵינוּ לִקְמָן עד, ב סָעִיף ד.

לִכְלָלוּת הַמַּאֲמָר רָאוּי גַּם דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "קַדֵּשׁ לִי כָּל בְּכוֹר" תקצ"א – אוֹר הַתּוֹרָה פָּרָשַׁת בֹּא (שְׁמוֹת כֶּרֶךְ א) עַמּוּד של וְאֵילָךְ. דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "קַדֵּשׁ" (תְּחִילַּת הַמַּאֲמָר) – שְׁמוֹת כֶּרֶךְ ז עַמּוּד ב'תרמז. דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "קַדֵּשׁ" תר"ל – סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תר"ל עַמּוּד שכט. סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים אִידִישׁ עַמּוּד 122. דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "מַה טּוֹבוּ" תשמ"א. תשד"מ. לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק יא עַמּוּד 21.

"לְכָל אֶחָד מֵהָרַבִּיִּים הָיוּ מַאֲמָרִים קְבוּעִים בִּיחוּד בְּשֹׁבֶל זֶה (לְטַהֵר אֲוִיר הָעוֹלָם), אֲשֶׁר פַּעַם בְּשְׁתַּיִם אוֹ בְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים הָיוּ חוֹזְרִים עֲלֵיהֶם בְּרַבִּים . . אֶחָד מִמַּאֲמָרֵי הַצֶּמַח צֶדֶק – "מַה טּוֹבוּ" שֶׁבְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה". – הַיּוֹם יוֹם כה תַּמּוּז).

2. (בְּרָכוֹת יג, א).

3. (אָת).

4. (וּקְרָאוּ יַעֲקֹב; "דִּכְתִיב (וַיִּגַּשׁ מו, ב): 'וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים לְיִשְׂרָאֵל בְּמַרְאֹת הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב יַעֲקֹב'").

5. וְעַיֵּן [בַּזֹּהַר] בְּפָרָשָׁה וַיִּשְׁלַח, דַּף קע"ד, עַמּוּד א'. (רְאֵה לְעֵיל שְׁלַח מח, ד).

6. (רְאֵה בְּרָכוֹת יז, א).

7. (רְאֵה מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן עַל הַתּוֹרָה חֵלֶק ב עַמּוּד תשכז: "וְכָל אָדָם נִבְרָא לִהְיוֹת בַּעַל תְּשׁוּבָה אֲפִילוּ לֹא עָבַר שׁוּם עֲבֵירָה מִיָּמִיר". – מוּבָא בְּלִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק לז עַמּוּד 32 הָעָרָה 37. וּרְאֵה לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק טו עַמּוּד 249 שֶׁהַמְּבוֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת שֶׁיְּרִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה הִיא "בִּשְׁבִיל הָעֲלִיָּה" וְהַמְּבוֹאָר כָּאן שֶׁ"הַתֵּירוּץ הָאֲמִיתִּי הוּא . . הַיִּתְרוֹן שֶׁלָּהֶם בִּירִידָתָן בְּגוּף שֶׁנַּעֲשִׂים בְּחִינַת בַּעֲלֵי תְשׁוּבָה" שַׁיָּיךְ לְכַוָּונַת הַבְּרִיאָה דְ"נִתְאַוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִהְיוֹת לוֹ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים". וּרְאֵה לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק ב עַמּוּד 86 וְאֵילָךְ בֵּיאוּר ג־ד הַדַּרְגּוֹת בִּתְשׁוּבָה).

8. (אָבוֹת ד, יז).

9. (בְּרָכוֹת לד, ב).

10. (וְעַיֵּן מִזֶּה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אֵלֶּה מַסְעֵי", גְּבִי "אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹקִים לַעֲשׂוֹת כו'" (לִקְמָן מִסְעֵי צא, ג). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְעַתָּה יִגְדַּל נָא", שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן "עוֹמְדִים" וּ"מְהַלְּכִים" (לְעֵיל לח, ד). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב" (לְעֵיל סז, ג פֶּרֶק ב). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי כו'" (לִקְמָן עה, ב וְאֵילָךְ)).

11. (רְאֵה דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל" תשמ"א סָעִיף ב – תּוֹרַת מְנַחֵם סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים מְלוּקָּט חֵלֶק א תִּשְׁרֵי עַמּוּד קיב).

12. (תְּהִלִּים לד, טו: "סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב").

13. (**וְעַיֵּן מִזֶּה בַּזֹּהַר** חֵלֶק א', עַמּוּד ק"ס (בְּ"זֹהַר גָּדוֹל" – דְּפוּס קָרְמוֹנָה. וּבְתִקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן סט עַמּוּד קי): "**וְשַׁלְטִין עֲלֵיה** כו' **וּמַאן גָּרִים** כו'". (**וְשָׁם** (הוּבָא בְּאוֹר הַתּוֹרָה): 'וְאִי לֵית שְׁכִינְתָּא תַּמָּן 'וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ', אִתְכַּפְיַיש מַנְיֵהּ קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְאִשְׁתָּאַר בַּחֲשׁוֹכָא וְשַׁלְטִין עֲלֵיהּ כַּמָּה מְחַבְּלִים כו'. הֲדָא הוּא דִכְתִיב: 'עַל כִּי אֵין אֱלֹקַי'״ בְּקִרְבִּי מְצָאוּנִי הָרָעוֹת הָאֵלֶּה', דְּאִלֵּין רְעוֹת מְמוּנִין עַל כָּל עִתִּין וְרִגְעִין דְּעֲלַיְיהוּ אִתְּמַר 'וְתִפְקֻדֵנוּ לִבְקָרִים לִרְגָעִים תִּבְחָנֶנּוּ' – בְּאִיּוֹב סִימָן ז, י"ח. וּמַאן גָּרִים דְּלָא שַׁרְיָא שְׁכִינְתָּא עֲלֵיהּ וְלָא נָהִיר שִׁמְשָׁא עֲלֵיהּ? בְּגִין הֶבֶל דְּשִׁקְרָא וּמִלִּין דְּשִׁקְרָא דְּנָפְקִין מִפּוּמוֹי").

וּבְרַבּוֹת סֵדֶר נָשׂא, פָּרָשָׁה יו"ד, דַּף רל"ז, א', בְּעִנְיָן "וּמְצָאוּהוּ רָעוֹת רַבּוֹת כו'". וּבְפָרָשַׁת וָאֶתְחַנַּן, דַּף רפ"ט, א').

בֵּינֵיכֶם לְבֵין אֱלֹקֵיכֶם" (בִּישַׁעְיָה סִימָן נ"ט, ב'), נִמְצָא הָעָוֹן הוּא מָסָךְ מַבְדִּיל בֵּין הָאָדָם וּבֵין "אֱלֹקֵינוּ".

וּבְמָקוֹם אַחֵר נִתְבָּאֵר[14] פֵּירוּשׁ וְעִנְיַן "אֱלֹקֵינוּ" – שֶׁאוֹמְרִים כֵּן עַל שֵׁם "**אֱלֹקִים**" דַּוְקָא – וְהַיְינוּ, מְשׁוּם שֶׁבְּדֵי לִהְיוֹת "אֱלֹקֵי בְּקִרְבִּי", שֶׁזֶּהוּ פֵּירוּשׁ "אֱלֹקֵינוּ", הִנֵּה זֶהוּ אִי אֶפְשָׁר כִּי אִם עַל יְדֵי צִמְצוּם.

עַל דֶּרֶךְ "**צִמְצֵם** שְׁכִינָתוֹ בֵּין שְׁנֵי **בַדֵּי אָרוֹן**"[15] כו', דִּלְכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן: הֲלֹא "מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ" (יְשַׁעְיָה ו, ג), וְ"אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא" (יִרְמְיָה כג, כד), וְלֹא נִזְכַּר עַל זֶה לְשׁוֹן צִמְצוּם כְּלָל, וּמַדּוּעַ גַּבֵּי "**בַדֵּי אָרוֹן**" אָמְרוּ רַז"ל "**צִמְצֵם** שְׁכִינָתוֹ"?

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, כִּי הֵגַם שֶׁנֶּאֱמַר "אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי **מָלֵא**", עִם כָּל זֶה אֵינוֹ מֵאִיר בָּהֶם בִּבְחִינַת גִּילוּי, כִּי אִם בִּבְחִינַת **הֶעְלֵם**, שֶׁהֲרֵי נִקְרָא "**סְתִימוּ** דְּכָל סְתִימִין"[16]. אֲבָל "בֵּין בַּדֵּי הָאָרוֹן" הָיָה אוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ מִתְגַּלֶּה בִּבְחִינַת גִּילוּי. וְהוּא כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר[17], שֶׁבֶּאֱלִקוּת אֵין שַׁיָּיךְ כְּלָל עִנְיָן "הִסְתַּלְּקוּת וְהִתְפַּשְּׁטוּת", כִּי אִם עִנְיָן "הֶעְלֵם וְגִילוּי"; שֶׁבֶּאֱמֶת "אֶת הַשָּׁמַיִם וְכו' אֲנִי מָלֵא", רַק שֶׁהוּא בִּבְחִינַת הֶעְלֵם, אָכֵן "בֵּין בַּדֵּי הָאָרוֹן" הָיָה מֵאִיר בִּבְחִינַת גִּילוּי.

וּכְמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל בְּאָדָם, הַמַּחֲשָׁבָה מְאִירָה בָּרֶגֶל גַּם כֵּן, כִּדְלִקְמָן[18]. אַךְ שֶׁבָּרֶגֶל הִיא בִּבְחִינַת הֶעְלֵם וּמַקִּיף, אֲבָל בַּמּוֹחַ הִיא מְאִירָה בִּבְחִינַת גִּילוּי מַמָּשׁ, וְלֹא בִּבְחִינַת הֶעְלֵם וּמַקִּיף לְבַד[19].

וְהִנֵּה כְּדֵי שֶׁיָּאִיר אֱלֹהוּתוֹ בִּבְחִינַת גִּילוּי, אִי אֶפְשָׁר כִּי אִם עַל יְדֵי צִמְצוּם, שֶׁזֶּה הַגִּילוּי הוּא צִמְצוּם אֶצְלוֹ יִתְבָּרֵךְ. כְּמוֹ הַדִּיבּוּר עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, זֶהוּ הַגִּילוּי וְהוּא הַשְׁפָּלָה וּירִידָה לְגַבֵּי הָרַב כו'; וְעַל דֶּרֶךְ זֶה לִהְיוֹת נִקְרָא "אֱלֹקֵינוּ" מַמָּשׁ, זֶהוּ עַל יְדֵי צִמְצוּם כו'. וְלָכֵן לֹא נִזְכָּר בְּחִינָה זוֹ עַל כָּל הַשֵּׁמוֹת כִּי אִם עַל שֵׁם "**אֱלֹקִים**" דַּוְקָא. וְזֶהוּ עִנְיַן **הַתְּשׁוּבָה הָאֲחָרָה** – לִהְיוֹת בְּחִינַת "אֱלֹקֵי בְּקִרְבִּי".

(אַךְ צָרִיךְ לְהָבִין: דְּהָא כְּתִיב (הַאֲזִינוּ לב, ט): "כִּי **חֵלֶק** הֲוָיָ"ה **עַמּוֹ**", וְהַיְינוּ שֶׁנִּשְׁמַת הָאָדָם הוּא חֵלֶק מִשֵּׁם הֲוָיָ"ה בָּרוּךְ־הוּא, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּ"אִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה" פֶּרֶק ד'. וְאִם כֵּן, אֵיךְ אָנוּ אוֹמְרִים שֶׁרַק עַל שֵׁם "**אֱלֹקִים**" דַּוְקָא, אוֹמְרִים "**אֱלֹקֵינוּ**"?

אַךְ הָעִנְיָן, שֶׁהֲרֵי אָנוּ אוֹמְרִים "הֲוָיָ"ה אֱלֹקֵינוּ", אִם כֵּן רוֹצֶה לוֹמַר שֶׁהַשֵּׁם "הֲוָיָ"ה" הוּא עַצְמוֹ מַמָּשׁ "אֱלֹקֵינוּ". וּפֵירוּשׁ: כִּי בְּוַדַּאי יֵשׁ בְּכָל נְשָׁמָה חֵלֶק מִשֵּׁם הֲוָיָ"ה מַמָּשׁ בְּרוּךְ־הוּא[20], אַךְ שֶׁהַמְּשֻׁבָּה זוֹ – הוּא עַל יְדֵי שֵׁם אֱלֹקִים, כִּי שֵׁם הֲוָיָ"ה הוּא הָאוֹר וְהַחִיּוּת, וְשֵׁם אֱלֹקִים הוּא בְּחִינַת **הַכֵּלִים** שֶׁבָּהֶן נִמְשַׁךְ הָאוֹר, וְהֵן בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת[21].

וְעַיֵּין מֵעִנְיַן "כִּי חֵלֶק הֲוָיָ"ה עַמּוֹ" – בַּזֹּהַר[22]. וְזֶה לְשׁוֹן הָרַמַ"ז שָׁם (עַמּוּד א. וּבַזֹּהַר חֵלֶק א צו, א):

בְּכָל מָקוֹם הֵם אֲחוּזִים בּוֹ, בֵּין בְּבִי"עַ בֵּין בַּאֲצִילוּת. 'כִּי חֵלֶק הֲוָיָ"ה' הֵם ד' אוֹתִיּוֹת הֲוָיָ"ה, שֶׁהֵם נִשְׁמַת ד' עוֹלָמוֹת, לְכָל אֶחָד יֵשׁ לוֹ חֵלֶק בַּפְּנִימִיּוּת שֶׁלָּהֶם. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

וּבְפָרָשַׁת תְּרוּמָה דַּף קל"ד, עַמּוּד ב' כָּתַב וְזֶה לְשׁוֹנוֹ:

שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ פֵּירוּד בֵּין בִּי"עַ לַאֲצִילוּת, הַיְינוּ בִּבְחִינַת **כְּלֵי** הָעוֹלָמוֹת, אֲבָל לֹא בִּבְחִינַת הָאוֹר הַפְּנִימִי הַמִּתְפַּשֵּׁט בָּהֶם. שֶׁהֲרֵי סוֹדוֹ – שֵׁם הֲוָיָ"ה: יו"ד בַּאֲצִילוּת, ה' בִּבְרִיאָה, וְה' בִּיצִירָה וַעֲשִׂיָּיה. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

וְיֵשׁ לְעַיֵּין, דְּאִם כֵּן אֵיךְ שַׁיָּיךְ לוֹמַר שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לְכָל אֶחָד מַמָּשׁ חֵלֶק מִשֵּׁם הֲוָיָ"ה שֶׁהוּא בְּחִינַת אֲצִילוּת מַמָּשׁ, דְּהַיְינוּ

---

14. (רְאֵה לִקְמָן נִצָּבִים נג, סוֹף עַמּוּד ג. אוֹר הַתּוֹרָה וָאֵרָא (שְׁמוֹת בֶּרֶךְ א) עַמּוּד ריג. שֹׁרֶשׁ מִצְוֹת הַתְּפִלָּה פֶּרֶק יח).

15. (רְאֵה בְּרֵאשִׁית רַבָּה ד, ד. וּרְאֵה לְעֵיל אֱמוֹר לד, רֵישׁ עַמּוּד ב וְשָׁם נִסְמָן).

16. (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ב פט, א. קמו, ב. וְעוֹד).

17. (לִקְמָן נִצָּבִים מט, ב. דִּבּוּר הַמִּתְחִיל "לְהָבִין עִנְיַן אוֹר אֵין סוֹף" – מַאֲמָרֵי אַדְמוּר הַזָּקֵן תקס"ג חֵלֶק א עַמּוּד תיא, וְעִם הַגְּהוֹת – אוֹר הַתּוֹרָה עִנְיָנִים עַמּוּד קמז וְאֵילֶךְ. אוֹר הַתּוֹרָה בְּרֵאשִׁית כֶּרֶךְ ד עַמּוּד 1492. דְּבָרִים כֶּרֶךְ ד עַמּוּד א'תשלח וְאֵילֶךְ. וְעוֹד).

18. ("גַּבֵּי מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל". – אוֹר הַתּוֹרָה).

19. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בַּאֲרִיכוּת בְּדִבּוּר הַמִּתְחִיל "וַיִּקַּח קֹרַח" (לְעֵיל קֹרַח נב, ד).

20. כְּמָה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּ"אִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה" שָׁם, פֶּרֶק ד' הַנַּ"ל. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמִּתְחִיל "וְלֹא אָבָה הֲוָיָ"ה אֱלֹקֶיךָ לִשְׁמֹעַ אֶל בִּלְעָם כו'" (לִקְמָן תֵּצֵא לח, ג). וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמִּתְחִיל "בְּפָרָשַׁת נְסָכִים" (לְעֵיל שְׁלַח מ, ד).

21. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּ"סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים" חֵלֶק ב', סוֹף פֶּרֶק ד'.

וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמִּתְחִיל "וַיְדַבֵּר אֱלֹקִים כו'", וְאֵרָא אֶל אַבְרָהָם כו'" (תּוֹרָה אוֹר נו, ג), **בְּעִנְיַן "אֵימָתִי גָּדוֹל הֲוָיָ"ה? כְּשֶׁהוּא בְּעִיר אֱלֹקֵינוּ** כו'" – עַד: "**וְזֶהוּ** (וָאֵרָא ו, ב): **וַיְדַבֵּר אֱלֹקִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי הֲוָיָ"ה**" – **שֶׁעַל יְדֵי בְּחִינַת אֱלֹקִים הוּא גִּילוּי שֵׁם הֲוָיָ"ה** כו', עַיֵּין שָׁם.

22. חֵלֶק א': דַּף צ"ו, עַמּוּד ב' (סוֹף פָּרָשַׁת לֶךְ . . עַל פָּסוּק "כֶּרֶם הָיָה לִידִידִי כו' וַיְסַקְּלֵהוּ" – דְּאִעֲדֵי מִינֵיהּ וּמַחוּלְקֵיהּ כָּל אִינּוּן רַבְרְבִין כו', וְהוּא נָסֵיב לֵיהּ לְהַאי כֶּרֶם לְחוּלְקֵיהּ דִּכְתִיב "כִּי חֵלֶק הֲוָיָ' עַמּוֹ" – אוֹר הַתּוֹרָה הַאֲזִינוּ (דְּבָרִים כָּרֵךְ ד) עַמּוּד א'תרסב). קס"א, ב' (עַל פָּסוּק "וַיִּקַּח לוֹ יַעֲקֹב מַקֵּל לִבְנֶה כו'" – כִּי "יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָ"ה" כו', דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא נָטִיל לֵיהּ לְיַעֲקֹב לְעַדְבֵּיהּ דִּכְתִיב "כִּי חֵלֶק הֲוָיָ' עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ". תָּא חֲזֵי, הָכִי נָמֵי יַעֲקֹב בִּירַר אַחְסָנָתֵיהּ כו'". הַיְינוּ שֶׁיַּעֲקֹב בֵּירַר לוֹ קַו הָאֶמְצָעִי, תִּפְאֶרֶת, וְעַל יְדֵי זֶה "בָּחַר לוֹ יָ"ה" שֶׁהֵם ג' רֵאשׁוֹנוֹת, כְּתֶר חָכְמָה בִּינָה, כִּי תִּפְאֶרֶת עוֹלָה כו'. – אוֹר הַתּוֹרָה שָׁם עַמּוּד א'תרסג). חֵלֶק ב': דַּף צ"ו, א'. חֵלֶק ג': ס"ב, ב'. צ"ד, א'. דַּף רפ"ו, ב'.

אוֹ אֲצִילוּת־הָעֶלְיוֹן מִמָּשׁ, אוֹ אֲצִילוּת־שֶׁבְּבִי"ע – וַהֲרֵי וַדַּאי רוֹב הַנִּשְׁמוֹת הֵם מִבִּי"עַ[23] מִמָּשׁ וְלֹא מֵאֲצִילוּת־שֶׁבְּבִי"עַ[24]?

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁאַף עַל פִּי כֵן שָׁרְשָׁן כּוּלָּם מֵאֲצִילוּת **מִמָּשׁ**. רַק פֵּירוּשׁ "נְשָׁמוֹת דְּבִי"עַ", הַיְינוּ שֶׁהַנִּשְׁמָה שֶׁבַּגּוּף אֵינָהּ כִּי אִם מִבִּי"עַ, אֲבָל שָׁרְשָׁהּ מַמָּשׁ, יֵשׁ לוֹמַר – כּוּלָּם מֵאֲצִילוּת מַמָּשׁ[25].

וְאַף גַּם הַנִּשְׁמָה הַמְלוּבֶּשֶׁת בַּגּוּף הִיא מִבְּחִינַת שֵׁם הֲוָיָ"ה. כְּעִנְיָן מַה שֶׁכָּתוּב בְּ"עֵץ חַיִּים" שַׁעַר הַשֵּׁמוֹת, שַׁעַר מ"ד, פֶּרֶק ד' דִּיּוּ"ד כֵּלִים הַפְּנִימִים דְּבְרִיאָה הֵם שֵׁמוֹת הֲוָיָ"ה – וַהֲרֵי הַנִּשְׁמוֹת נִמְשְׁכוּ מִפְּנִימִיּוּת הַכֵּלִים.

עַל כָּל פָּנִים, מִזֶּה מוּבָן עִנְיָן פֵּירוּשׁ "אֱלֹקֵינוּ", הַיְינוּ שֶׁשֵּׁם הֲוָיָ"ה מַמָּשׁ הוּא אֱלֹקֵינוּ כֹּחֵנוּ וְחִיּוּתֵנוּ מַמָּשׁ[26]. :

קִיצּוּר. עִנְיָן "וַיַּעַקְבֵנִי" כו'. ג' תְּשׁוּבוֹת. הָא' לִהְיוֹת סוּר־מֵרָע. שֶׁלֹּא לִהְיוֹת "עֲוֹנוֹתֵיכֶם מַבְדִּילִים כו'". וְאָז נַעֲשֶׂה בְּחִינַת "אֱלֹקֵינוּ". וְזֶהוּ "בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹקֵינוּ". וְעִנְיָן פֵּירוּשׁ "אֱלֹקֵינוּ" וְ"צִמְצֵם שְׁכִינָתוֹ". וְעִנְיָן "חֵלֶק הֲוָיָ"ה עַמּוֹ". וּפֵירוּשׁ "הֲוָיָ"ה אֱלֹקֵינוּ". :

ב. וְהִנֵּה פֵּירוּשׁ "עֲוֹנוֹתֵיכֶם מַבְדִּילִים כו'" מְבוֹאָר בְּ"אַגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה" פֶּרֶק ה' – דְּהִנֵּה כְּתִיב (בְּרֵאשִׁית ב, ז): "וַיִּפַּח בְּאַפָּיו כו'", שֶׁהוּא הַמְשָׁכָה מִבְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַחִיּוּת, הִיא בְּחִינַת חֵלֶק ה' בָּרוּךְ־הוּא:

וּ"כְמוֹ שֶׁעַל דֶּרֶךְ מָשָׁל כְּשֶׁהָאָדָם נוֹפֵחַ לְאֵיזֶה מָקוֹם, אִם יֵשׁ אֵיזֶה דָּבָר חוֹצֵץ וּמַפְסִיק בֵּינְתַיִּים, אֵין הֶבֶל הַנּוֹפֵחַ עוֹלֶה וּמַגִּיעַ כְּלָל לְאוֹתוֹ מָקוֹם – כָּכָה מִמָּשׁ אִם יֵשׁ דָּבָר חוֹצֵץ וּמַפְסִיק בֵּין גּוּף הָאָדָם לִבְחִינַת הֶבֶל הָעֶלְיוֹן. אַךְ בֶּאֱמֶת אֵין שׁוּם דָּבָר גַּשְׁמִי וְרוּחָנִי חוֹצֵץ לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ כו', אֶלָּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּיִשַׁעְיָה (נט, ב): 'כִּי אִם עֲוֹנוֹתֵיכֶם הָיוּ מַבְדִּילִים כו'". וְהַסְּתָם, לְפִי שֶׁהֵם נֶגֶד רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא הַמְחַיֶּה אֶת הַכֹּל כו'". עַיֵּין שָׁם[27].

וּבְרֵאשִׁית חָכְמָה שַׁעַר הָעֲנָוָה, פֶּרֶק ו' בְּאֶמְצַע הַפֶּרֶק, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְכַאֲשֶׁר יִזְכּוֹר הָאָדָם"[28]:

[29] אִינּוּן **מְחִיצָה** בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם כו'[30], **גָּרְמִין אַפְרָשׁוּתָא**[31] בֵּין קוּדְשָׁא בְּרִיךְ־הוּא וְיִשְׂרָאֵל, וְדָא אִיהוּ רָזָא 'כִּי אִם עֲוֹנוֹתֵיכֶם הָיוּ **מַבְדִּילִים**[32] כו'". עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ[33].

וּמַה שֶׁכָּתַב "גָּרְמִין אַפְרָשׁוּתָא" מוּבָן, כִּי כְּשֶׁהַהַשְׁפָּעָה נִמְשֶׁכֶת עַל יְדֵי לְבוּשׁ שֵׂק גַּס וְעָב אֵין גִּילּוּי אֱלֹקוּת בָּעוֹלָם, כִּי לְבוּשׁ גַּס זֶה מַסְתִּיר לְגַמְרֵי עַל הַגּוּף[34].

וְזֶהוּ עִנְיָן "עֲוֹנוֹתֵיכֶם הָיוּ **מַבְדִּילִים**", שֶׁהֵם הַגּוֹרְמִים הִתְלַבְּשׁוּת הַשְׁפָּעַת הַשְּׁכִינָה בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דְּנוֹגַהּ כו', וְזֶהוּ הַ"מְחִיצָה הַמַּפְסֶקֶת כו'".

וְהָעִנְיָן: כִּי "יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ" (הַאֲזִינוּ שָׁם), וְעַל יְדֵי שֶׁהָאָדָם מַשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ לְהִמָּשֵׁךְ אַחַר הַתַּאֲוֹת גַּשְׁמִיִּים בְּאִיסּוּר אוֹ אֲפִילּוּ בְּהֵיתֵּר, שֶׁהֵם נִמְשָׁכִים מֵהֵיכָלוֹת הַקְּלִיפּוֹת, גּוֹרֵם בָּזֶה לְמַעְלָה כְּמוֹ כֵן – הִתְלַבְּשׁוּת הַשְׁפָּעַת ה' תִּתְאָה הַנַּ"ל – בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דְּנוֹגַהּ. וּכְשֶׁעוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה וְעוֹקֵר רְצוֹנוֹ מֵהֶבְלֵי הָעוֹלָם, גּוֹרֵם כְּמוֹ כֵן לְמַעְלָה בְּחִינַת "תְּשׁוּב ה' תַּתְאָה לִמְקוֹרָהּ"[35] כו'.

וְזֶהוּ עִנְיָן "בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹקֵינוּ", שֶׁאָז אֵין מַבְדִּיל בֵּין הָאָדָם וּבֵין אֱלֹקֵינוּ כו'[36].

---

23. (רְאֵה תּוֹרָה אוֹר מִשְׁפָּטִים עד, ג).

24. וְעַיֵּין מִזֶּה בְּהֲרַמַ"ז רֵישׁ פָּרָשַׁת מִשְׁפָּטִים (צד, ב), דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "מַה תּוֹסֶפֶת לְנִשְׁמָתָא".

25. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאַר בַּבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע" (לְקַמָּן שִׁיר הַשִּׁירִים יח, א וְאֵילָךְ).

26. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר מִזֶּה, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל לַה'" (לְקַמָּן פִּנְחָס עט, ג).

27. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי" בְּעִנְיָן הַ"לְבוּשִׁים צוֹאִים", כְּמַאֲמַר רַז"ל (עֲבוֹדָה זָרָה ה, א): "מְלַפֵּפְתּוֹ כו'", עַיֵּין שָׁם (לְקַמָּן פִּנְחָס עה, ג).

28. (מִתִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן סט עַמּוּד קט, א).

29. ("וְאִלֵּין קְלִיפִּין").

30. ("בְּאִלֵּין קְלִיפִּין מִתְלַבְּשִׁין קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתָּא בְּגָלוּתָא דְּמִצְרַיִם כו', וְדָא אִיהוּ 'בְּכָל צָרָתָם לוֹ צָר' כו'". וְאָמַר אַחַר כָּךְ [בַּזֹּהַר שָׁם]: דְּאִינּוּן קְלִיפָּה").

31. (גּוֹרְמִים הַבְדָּלָה).

32. (יְשַׁעְיָה נט, ב).

33. וְעַיֵּין מַעְנְיָן פֵּירוּשׁ "מְחִיצָה" בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְעָשִׂיתָ צִיץ" (תּוֹרָה אוֹר פג, א).

וּמַעְנְיָן מַה שֶׁכָּתוּב שָׁם "בְּכָל צָרָתָם" – בְּשִׁמּוּת־רַבָּה פָּרָשָׁה ב'ו, ה', גַּבֵּי "מִתּוֹךְ הַסְּנֶה" (רְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה שְׁמוֹת כְּרַךְ א עַמּוּד סו). וְעַיֵּין בַּזֹּהַר חֵלֶק ב' (דַּף ס"ט, ב'. וְדַף קל"א, א') (רְאֵה לְעֵיל חֵקֶת ס, א. אוֹר הַתּוֹרָה שְׁמוֹת כְּרַךְ א עַמּוּד סז. נ"ך כְּרַךְ א עַמּוּד תרנז).

וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בַּבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי", בְּעִנְיָן פֵּירוּשׁ "אַלְבִּישׁ שָׁמַיִם קַדְרוּת כו'" (לְקַמָּן שִׁיר הַשִּׁירִים יח, ג).

34. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בַּבֵּיאוּר עַל פָּסוּק אֵלֶּה מִסְעֵי ("בְּעִנְיָן שֶׁגִּזְרוּ טוּמְאָה עַל אֶרֶץ הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת כו'". בּוּך 614. – לְקַמָּן מִסְעֵי פט, ב־ג). וְעַיֵּין בְּ"אַגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה" פֶּרֶק ו', בְּעִנְיָן "וּבִפְשִׁעֵיכֶם שׁוּלְּחָה אִמְּכֶם". וּבַזֹּהַר חֵלֶק ג', פָּרָשַׁת אַחֲרֵי (דַּף ע"ד, ב' [עה, א]).

35. (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ג נָשֹׂא, רַעְיָא מְהֵימְנָא קכב, א).

36. וְעַיֵּין בְּ"אַגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה" פֶּרֶק ח', שֶׁזְּהוּ עִנְיָן "וְנִנְקֶה – מְנַקֶּה הוּא לַשֵּׁבִים, לְרִחוּץ וּלְנַקּוֹת נַפְשָׁם מִלְּבוּשִׁים הַצּוֹאִים כו'", עַיֵּין שָׁם.

וְהַתְּשׁוּבָה הַשֵּׁנִית הִיא הַתְּשׁוּבָה בִּבְחִינַת "**וַעֲשֵׂה טוֹב**". דְּהַיְינוּ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהוּא "סוּר מֵרָע" בְּתַכְלִית, אַךְ שֶׁהוּא מְמֵעֵט בְּמִצְוֹת "וַעֲשֵׂה טוֹב", לְיַיגֵּעַ אֶת עַצְמוֹ בְּתוֹרָה וּתְפִלָּה, הַיְינוּ עֲצָלוּת.

וְעַל זֶה נֶאֱמַר (תְּהִלִּים י"ד, ג): "**אֵין עוֹשֵׂה טוֹב, אֵין גַּם אֶחָד**". וּפֵירֵשׁ בְּ"עֵמֶק הַמֶּלֶךְ" שַׁעַר קְרִיַּת אַרְבַּע, פֶּרֶק קמ"ה, שֶׁעַל יְדֵי זֶה גּוֹרֵם הִסְתַּלְּקוּת **טוֹב הָעֶלְיוֹן** שֶׁהוּא **הַיְסוֹד**.

וְהָעִנְיָן:

כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָה ג, י): "אִמְרוּ צַדִּיק כִּי **טוֹב**". מִדַּת "צַדִּיק" הוּא הִתְקַשְּׁרוּת וְהִתְחַבְּרוּת הַהַמְשָׁכָה מִבְּחִינַת "**סוֹבֵב** כָּל עָלְמִין" לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ וּמֵאִיר בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת, בִּבְחִינַת "**מְמַלֵּא** כָּל עָלְמִין". וְנִקְרָא "יִחוּד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ־הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ"[37];

וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ וְעִנְיַן "**עוֹבֵד** אֱלֹקִים" הַמְבוֹאָר בְּ"סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים" פֶּרֶק ט"ו שֶׁהוּא מִלְּשׁוֹן "עוֹרוֹת עֲבוּדִים". וְכָךְ הוּא מְתַקֵּן הַהֶסְתֵּר[38] הַנִּמְשָׁךְ מֵהַצִּמְצוּם דְּשֵׁם אֱלֹקִים, עַל יְדֵי מַה שֶּׁהוּא מְיַיגֵּעַ אֶת עַצְמוֹ בְּ"וַעֲשֵׂה טוֹב" לְהִלָּחֵם עִם הַטֶּבַע וְהַיֵּצֶר כו' – שֶׁכְּמוֹ כֵּן מַמְשִׁיךְ עַל יְדֵי זֶה יִחוּד עֶלְיוֹן דְּ"שֶׁמֶשׁ וּמָגֵן הֲוָיָ"ה אֱלֹקִים" (תְּהִלִּים פד, יב), שֶׁלֹּא יִסְתִּיר הַמָּגֵן וְהַנַּרְתִּיק. וּבְעִנְיַן "שִׁילּוּב אַדְנָי בַּהֲוָיָ"ה"[39] כו', וּמְמַתְּקִים הַגְּבוּרוֹת בַּחֲסָדִים, שֶׁזֶּהוּ עִיקַּר עִנְיַן הַיִּחוּד.

וְלָכֵן כְּשֶׁ"**אֵין עוֹשֵׂה טוֹב**" כִּדְבָרֵי גּוֹרֵם הִתְגַּבְּרוּת הַדִּינִין, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (בַּזֹּהַר בְּהַר) שָׁם (דַּף ק"י, עַמּוּד ב'): "דְּהָא כְּדֵין נוּרָא דָּלִיק וְאוֹקִיד עָלְמָא בְּשַׁלְהוֹבֵי כו'"[40]. מַה שֶּׁאֵין כֵּן עַל יְדֵי יִחוּד עֶלְיוֹן, שֶׁהוּא הַמְשָׁכַת הַחֲסָדִים, שֶׁהוּא גִּילּוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַ"סּוֹבֵב כָּל עָלְמִין" בְּ"מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין", אֲזַי גַּם הַגְּבוּרוֹת דְּ"מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין" מוּמְתָּקִים.

וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר חֵלֶק ג' (דַּף מ"ב, סוֹף עַמּוּד ב'): אָמַר רַבִּי יוֹסֵי כו'[41] לֵית לָהּ בְּפוּמָא[42] כו'.

וְהִנֵּה מַה שֶּׁלְּמַעְלָה בְּמַדְרֵגָה – שֶׁם הַפְּגָם יוֹתֵר. פֵּירוּשׁ, שֶׁמִּי שֶׁנִּשְׁמָתוֹ גְּבוֹהָה אֲזַי פּוֹגֵם הַחֵטְא בְּהִבָּטְלוֹ מִ"וַעֲשֵׂה טוֹב" וְשֶׁאֵינוֹ "עוֹבֵד אֱלֹקִים", וְיוֹתֵר גָּדוֹל הַנְּפִילָה שֶׁלּוֹ מֵהָעוֹן שֶׁל אִישׁ הַהֲמוֹנִי שֶׁאֵינוֹ "סוּר מֵרָע".

דְּהִנֵּה כְּתִיב (שׁוֹפְטִים כ, יט): "כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה", וּפֵירֵשׁ בַּזֹּהַר חֵלֶק ג' (דַּף ר"ב, ב'), שֶׁבְּחִינַת שׁוֹרֶשׁ נִשְׁמַת הָאָדָם הוּא בְּחִינַת "עֵץ דְּהַדְהוּא (תּוֹלְדוֹת כו, כז) שָׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ ה'" כו'", עַיֵּין שָׁם וּבְפֵירוּשׁ הָרַמַ"ז.

וְהִנֵּה עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, "עֵץ עוֹשֶׂה פְּרִי"[43], שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פֵּירוֹת שֶׁלְּמַטָּה סָמוּךְ לָאָרֶץ, וְיֵשׁ בּוֹ פֵּירוֹת שֶׁלְּמַעְלָה, "גְּבוֹהַּ מֵעַל גְּבוֹהַּ"[44]. וְהִנֵּה הַפֵּירוֹת שֶׁלְּמַעְלָה, עִם שֶׁהֵם עֶלְיוֹנִים יוֹתֵר, אַךְ כְּשֶׁהֵם נוֹפְלִים לְמַטָּה עַל יְדֵי שֶׁבָּא הָרוּחַ וְעוֹקְרָתָן, אֲזַי הֵם נוֹפְלִים לְמַטָּה בְּמֶרְחָק מֵהָאִילָן – יוֹתֵר מִן אוֹתָן הַגְּדֵילִים לְמַטָּה, שֶׁאַף כְּשֶׁנּוֹפְלִים לָאָרֶץ אֵינָן נוֹפְלִין בְּמֶרְחָק כָּל כָּךְ. וּכְמַאֲמַר רַז"ל[45]: "מֵאִיגְּרָא **רָמָא** – לְבִירָא **עַמִּיקְתָּא**". וְעַל דֶּרֶךְ זֶה אָמְרוּ רַז"ל[46]: "לְפִי **גְּדוּלָּתוֹ** הָיָה **מַפֵּלְתּוֹ**".

וְכָךְ הוּא בְּעִנְיַן פֵּירוֹת הָאִילָן "עֵץ הַחַיִּים", שֶׁהֵם הַנִּשְׁמוֹת. כִּי הִנֵּה "יִשְׂרָאֵל עָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה"[47], וּמַה שֶּׁהוּא לְמַעְלָה בְּמַדְרֵגָה – הַנְּפִילָה הוּא לְמַטָּה יוֹתֵר.

וּכְמוֹ כֵּן הוּא גַּם כֵּן בְּעִנְיַן שְׁבִירַת־הַכֵּלִים שֶׁמַּעוֹלָם הַתּוֹהוּ, שֶׁמַּה שֶּׁשָּׁרְשׁוֹ לְמַעְלָה גְּבוֹהַּ יוֹתֵר – לָכֵן נָפַל לְמַטָּה יוֹתֵר. שֶׁלָּכֵן הַצּוֹמֵחַ מְחַיֶּה הַבַּעַל־חַי וְהַבַּעַל־חַי אֶת הַמְדַבֵּר, כִּי בְּשָׁרְשָׁן הָיוּ גְּבוֹהִים יוֹתֵר, שֶׁלָּכֶן בְּשֶׁנָּפְלוּ – נָפְלוּ לְמַטָּה יוֹתֵר כו'[48]. וְלָכֵן הַפְּגָם שֶׁל הַנִּשְׁמָה הָעֶלְיוֹנָה, מִי שֶׁהוּא תַּלְמִיד־חָכָם, מַה שֶּׁפּוֹגֵם בְּ"וַעֲשֵׂה טוֹב" – גָּדוֹל עֲוֹנוֹ יוֹתֵר מִן הָעוֹן מַמָּשׁ שֶׁל הָעַם־הָאָרֶץ.

---

37. וְעַיֵּין בְּ"סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים" פֶּרֶק מ"א. וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר עַל פָּסוּק "וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם" (מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן תקס"ט עַמּוּד קמוד וְאֵילָךְ). וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי הֶהָרִים יָמוּשׁוּ" (לִקּוּטֵי תֵצֵא מא, ב: "הַמַּקְשֵׁר מַה שֶּׁלְּמַעְלָה מִמַּעְלָה מִסֵּדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת לָבוֹא לִידֵי גִּילּוּי . . בְּחִינַת צַדִּיק עֶלְיוֹן"). וְעַיֵּין בַּזֹּהַר חֵלֶק ג' (דַּף ק"י, עַמּוּד ב'), עַל פָּסוּק "וַעֲשֵׂה טוֹב שְׁכָן אֶרֶץ" ("כֵּיוָן דְּאַתּוּן עַבְדּוּן הַאי כו'". – אוֹר הַתּוֹרָה נ"ך בְּרֵךְ א עַמּוּד קד. וּבְיָהֵל אוֹר עַמּוּד שלא: "שֶׁעַל יְדֵי 'וַעֲשֵׂה טוֹב' מַמְשִׁיךְ לְמַעְלָה בְּחִינַת 'אִמְרוּ צַדִּיק כִּי טוֹב'". וּרְאֵה לְעֵיל שִׁלַּח מה. לִקְמָן בְּסָמוּךְ מַהֲזֹהַר שָׁם). (וְדַף רכ"ה, ב'). וּבְהַרַמַ"ז שָׁם (בְּדַף קי: "עִנְיַן 'וַעֲשֵׂה טוֹב', מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ חִידּוּשׁ מוּפְלָא בְּעֲשִׂיָּתוֹ כו', כִּי הִתְעוֹרְרוּ הַ' סְפִירוֹת, כִּי הֶקֵּמַת הַבְּרִית אָז הוּא חַי וְזוֹ הִיא בְּחִינַת עֲשִׂיָּתוֹ וְהֶבֵן עַל כֵּאן לְשׁוֹנוֹ". – אוֹר הַתּוֹרָה נַ"ך בְּרֵךְ א עַמּוּד קד).

38. (רְאֵה דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "לְהָבִין עִנְיַן פֶּסַח שֵׁנִי" תשל"ח – תּוֹרַת מְנַחֵם סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים חֵלֶק ג, אִיָּיר עַמּוּד רסו).

39. (רְאֵה תַּנְיָא חֵלֶק ב פֶּרֶק ז. לִקְמָן שַׁבָּת שׁוּבָה סה, ד וּבַסִּידּוּר שַׁעַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "אַד' שִׁפְתֵי תִּפְתָּח". סֵפֶר הַמִּצְוֹת לְהַצְּמַח צֶדֶק מִצְוַת אַחְדּוּת ה' – דֶּרֶךְ מִצְוֹתֶיךָ ס, א).

40. (תַּרְגּוּם: שֶׁהֲרֵי אָז הָאֵשׁ דּוֹלֶקֶת וְשׂוֹרֶפֶת אֶת הָעוֹלָם בְּשַׁלְהֶבוֹתֶיהָ).

41. ("אִתְתָּא, מִן יוֹמָא דְּאִתְעַבְּרַת, עַד יוֹמָא דְּיוֹלֶדֶת – לֵית לָהּ בְּפוּמָא אֶלָּא יְלִידוּ דִּילֵהּ – אִי לְחַיֵּי דִּכַר, וְעַל דָּא "אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר"". תַּרְגּוּם: אִשָּׁה, מִיּוֹם שֶׁמִּתְעַבֶּרֶת עַד הַיּוֹם שֶׁיּוֹלֶדֶת, אֵין לָהּ בְּפִיהָ אֶלָּא הַיְלוּד שֶׁלָּהּ – אִם יִהְיֶה זָכָר, וְעַל כֵּן – "אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר". וּרְאֵה לְעֵיל שִׁלַּח מ, ד).

42. עַיֵּין שָׁם בְּפֵירוּשׁ הָרַמַ"ז וְדוֹ"ק.

43. (עַל פִּי בְּרֵאשִׁית א, יא: "עֵץ פְּרִי עֹשֶׂה פְּרִי").

44. (עַל פִּי קֹהֶלֶת ה, ז).

45. (חֲגִיגָה ה, ב. וְשָׁם: "רָם").

46. (בְּרֵאשִׁית רַבָּה יט, א. לָקַח טוֹב בְּרֵאשִׁית ג, א. יְלִקּוּט שִׁמְעוֹנִי רֶמֶז כה).

47. (בְּרֵאשִׁית רַבָּה א, ד).

48. עַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר מִזֶּה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת" (לִקְמָן מַטּוֹת פא, ב) .

וְכֵן מַשְׁמָע בַּגְּמָרָא (יוֹמָא, פֶּרֶק יוֹם הַכִּפּוּרִים, דַּף פ"ו, עַמּוּד א'): "כְּגוֹן אֲנָא דִּמְסַגֵּינָא כו'"[49], עַיֵּין שָׁם. וְלָכֵן צָרִיךְ לִהְיוֹת הַתְּשׁוּבָה בְּ"וַעֲשֵׂה טוֹב" גְּדוֹלָה יוֹתֵר.

וְאֵין סְתִירָה לָזֶה מִמַּה שֶׁאָמְרוּ רַז"ל[50]: "עֲבַר אָדָם עַל מִצְוַת־עֲשֵׂה וְשָׁב – לֹא זָז מִשָּׁם עַד שֶׁמּוֹחֲלִין לוֹ", מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּלֹא־תַעֲשֶׂה דְּ"תְּשׁוּבָה תּוֹלָה, וְיוֹם־הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר". דְּנִמְצָא לִכְאוֹרָה, שֶׁעַל מִצְוֹת־עֲשֵׂה אֵין צָרִיךְ תְּשׁוּבָה כָּל כָּךְ כְּמוֹ עַל לֹא־תַעֲשֶׂה;

דִּכְבָר נִתְבָּאֵר זֶה בְּ"אִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה" (פֶּרֶק א), דְּמַה שֶׁאָמְרוּ רַז"ל "לֹא זָז מִשָּׁם עַד שֶׁמּוֹחֲלִין לוֹ", הַיְינוּ "שֶׁמּוֹחֲלִין לוֹ **הָעוֹנֶשׁ**", אֲבָל "מִכָּל מָקוֹם הָאוֹר נֶעְדָּר כו'". וְלָכֵן אֵין לִלְמוֹד מִשָּׁם שׁוּם קוּלָא לְמִצְוֹת־עֲשֵׂה כו'", עַיֵּין שָׁם.

אֲבָל כְּדֵי שֶׁיֵּעָשֶׂה תְּשׁוּבָה, שֶׁיִּתְמַלֵּא גַּם הָאוֹר שֶׁחָסֵר בְּבִיטּוּל מִצְוֹת־עֲשֵׂה – עַל זֶה צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה עֲצוּמָה, "מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ כו'" (תְּהִלִּים קל, א). וּתְשׁוּבָה זוֹ הוּא עִנְיַן הַבַּקָּשָׁה בַּתְּפִלָּה: "בָּרוּךְ אַתָּה ה'" – פֵּירוּשׁ: שֶׁהַבַּקָּשָׁה שֶׁל הַתְּשׁוּבָה שֶׁעַל הֶעְדֵּר "וַעֲשֵׂה טוֹב", הַיְינוּ, שֶׁהוּא לְהִתְקַשֵּׁר וּלְהִדָּבֵק בְּשֵׁם הַוָּיָ"ה שֶׁהוּא "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין" וּבְחִינַת מַקִּיף כו', וְהוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת "אֱלֹקֵינוּ" שֶׁהוּא בְּחִינַת "מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין". וְהַיְינוּ כִּי מִצְוֹת־עֲשֵׂה וּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה תְּלוּיִים בְּשֵׁם הַוָּיָ"ה, עַל כֵּן לְהַמְשִׁיךְ הָאוֹר הַנִּמְשָׁךְ עַל יְדֵי הַמִּצְוֹת – זֶהוּ עִנְיַן לְהִדָּבֵק בְּשֵׁם הַוָּיָ"ה מַמָּשׁ.

וְעַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּ"אִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה", שָׁם פֶּרֶק ח':

וּמֵאַחַר שֶׁ"רוּחַ עָבְרָה וַתְּטַהֲרֵם"[51], אֲזַי תּוּכַל נַפְשׁוֹ[52] לָשׁוּב עַד הַוָּיָ"ה בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ, וְלַעֲלוֹת מַעְלָה מַעְלָה לִמְקוֹרָהּ, וּלְדָבְקָה בוֹ יִתְבָּרֵךְ בִּיחוּד נִפְלָא כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה מְיוּחֶדֶת בוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּתַכְלִית הַיִּחוּד, בְּטֶרֶם שֶׁנִּפְחָהּ בְּרוּחַ פִּיו יִתְבָּרֵךְ כו', עַיֵּין שָׁם.

וְהַיְינוּ כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה כְּלוּלָה בְּשֵׁם הַוָּיָ"ה מַמָּשׁ.

(וְהִנֵּה לְפִי מַה שֶּׁכָּתוּב לְעֵיל דְּגַם פֵּירוּשׁ "אֱלֹקֵינוּ" הַיְינוּ עִנְיַן "הַוָּיָ"ה אֱלֹקֵינוּ", "כִּי חֵלֶק הַוָּיָ"ה עַמּוֹ"; אִם כֵּן מַהוּ הַהֶפְרֵשׁ בֵּין בְּחִינָה הָא' לִבְחִינָה זוֹ הַב' שֶׁהוּא לְהִדָּבֵק בְּשֵׁם הַוָּיָ"ה מַמָּשׁ?

אַךְ הָעִנְיָן, עַל פִּי מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיְדַבֵּר אֱלֹקִים כו'", **וּשְׁמִי הַוָּיָ"ה לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם"**[53], דְּהַפֵּירוּשׁ:

בְּחִינַת שֵׁם הַוָּיָ"ה קוֹדֶם שֶׁבָּא לִידֵי גִּילּוּי בְּמִדּוֹת כו'[54] – עַד:

"וְכָךְ הָיְתָה כַּוָּנַת יַעֲקֹב בִּתְפִלָּתוֹ (וַיֵּצֵא כח, כא): "וְהָיָה הַוָּיָ"ה לִי לֵאלֹקִים" – פֵּירוּשׁ: הַוָּיָ"ה לְבַדּוֹ, הוּא בְּעַצְמוֹ יִהְיֶה לִי בִּבְחִינַת "אֱלֹקִים" כו'".

וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר, עַל דֶּרֶךְ שֶׁיֵּשׁ ב' שִׁילּוּבִים[55]: שִׁילּוּב "הַוָּיָ"ה בְּאַדְנָי", וַאֲזַי **שֵׁם אַדְנִי גּוֹבֵר** – וְזֶהוּ הַבְּחִינָה הָא'. אָמְנָם שִׁילּוּב "אַדְנִי בַּהַוָּיָ"ה", אֲזַי **שֵׁם הַוָּיָ"ה גּוֹבֵר** – וְזֶהוּ הַבְּחִינָה הַב' דְּכָאן[()].

וְהִנֵּה עִנְיַן תְּשׁוּבָה זוֹ בְּ"וַעֲשֵׂה טוֹב" – שֶׁיִּהְיֶה עוֹשֶׂה הַמִּצְוָה **בְּשִׂמְחָה וְטוֹב לֵב**, וְלֹא "**מִצְוַת אֲנָשִׁים מְלוּמָּדָה**"[56] (יְשַׁעְיָה כט, יג). :

קִיצּוּר פֵּירוּשׁ "מַבְדִּילִים" – בְּ"אִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה" פֶּרֶק ד' וּבְרֵאשִׁית חָכְמָה שַׁעַר הָעֲנָוָה פֶּרֶק ו'. "אַלְבִּישׁ שָׁמַיִם קַדְּרוּת". "יַעֲקֹב חֶבֶל". "וְנִקָּה". וְהַתְּשׁוּבָה הַב' בְּ"וַעֲשֵׂה טוֹב". בְּחִינַת "טוֹב" מְחַבֵּר "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין" וּ"מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין". "עוֹבֵד אֱלֹקִים". "עֵץ הַשָּׂדֶה". וּתְשׁוּבָה זוֹ – לִיכָּלֵל בְּשֵׁם הַוָּיָ"ה מַמָּשׁ. וַעֲשִׂיּוֹת הַמִּצְוֹת בְּשִׂמְחָה כו'. :

ג. וְהַתְּשׁוּבָה הַשְּׁלִישִׁית הִיא, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהוּא "סוּר מֵרָע" בְּתַכְלִית וְגַם "וַעֲשֵׂה טוֹב" בְּתַכְלִית – אֲזַי הַתְּשׁוּבָה גְּדוֹלָה יוֹתֵר, וְהוּא כִּדְכְתִיב (מַלְאָכִי ג', ז): "**שׁוּבוּ אֵלַי** וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם". פֵּירוּשׁ: כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, בְּפֵירוּשׁ "כָּל יָמָיו בִּתְשׁוּבָה"[57], דְּאֵין רוֹצֶה לוֹמַר עַל עֲבֵירוֹת חַס וְשָׁלוֹם, דְּאִם כֵּן מַהוּ "כָּל יָמָיו"?! אֶלָּא הַתְּשׁוּבָה הִיא עַל הָרִיחוּק.

כִּי אַף שֶׁהוּא "עוֹשֶׂה טוֹב" וּמְקַיֵּים הַמִּצְוֹת, עִם כָּל זֶה יָכוֹל לִהְיוֹת עֲדַיִין בִּבְחִינַת יֵשׁ וְדָבָר. וְגַם אֲפִילּוּ "אַהֲבָה" – עֲדַיִין הוּא בִּבְחִינַת "**יֵשׁ** מִי שֶׁאוֹהֵב", וְעִיקַּר הַתְּשׁוּבָה הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (קֹהֶלֶת יב, ז): "וְהָרוּחַ **תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹקִים** כו'". דְּהַיְינוּ שֶׁיִּרְצֶה לָשׁוּב לִמְקוֹרוֹ וְשָׁרְשׁוֹ, בְּחִינַת "יִשְׂרָאֵל עָלָה בַּמַּחֲשָׁבָה". וְהַיְינוּ שֶׁיִּרְצֶה לִיכָּלֵל וְלִדָּבֵק בְּעַצְמוּת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁהוּא לְמַעְלָה מַעְלָה

---

49. ("הֵיכִי דָּמֵי חִילּוּל הַשֵּׁם? . . רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: כְּגוֹן אֲנָא דְּמְסַגֵּינָא אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלָא תּוֹרָה וּבְלָא תְּפִילִּין (וְאֵין הַכֹּל יוֹדְעִין שֶׁנֶּחֱלַשְׁתִּי בְּגִרְסָתִי, וּלְמַדִּין הֵימֶנִּי לְהַבְטֵל מִתַּלְמוּד תּוֹרָה). רַשֵּׁ"י).

50. (יוֹמָא פו, א).

51. (אִיּוֹב לז, כא).

52. (שָׁם: "נַפְשָׁם").

53. (תּוֹרָה אוֹר וְאַרָא, נו, ג־ד).

54. ("שֶׁהוּא מְקוֹר וְשֹׁרֶשׁ כָּל הַהֲוָיוֹת וּמְקוֹר הַחַיִּים כו' – "לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם", שֶׁאֵינוֹ בָא לִידֵי גִּילּוּי בַּנֶּפֶשׁ מֻחֱמֶת אִתְעָרוּתָא־דִלְתַתָּא . . הוּא בְּעַצְמוֹ יִהְיֶה "לָכֶם", בִּבְחִינַת "אֱלֹקִים" הַשּׁוֹרֶה עֲלֵיכֶם").

55. (רְאֵה לְקַמָּן שִׁבְּת שׁוּבָה סה, ד. אוֹר הַתּוֹרָה וְאֶתְחַנַּן (דִּבְרִים כֶּרֶךְ א) עַמּוּד סח).

56. וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "אֹסְרִי לַגֶּפֶן", בְּעִנְיַן "כִּבֵּס בַּיַּיִן לְבוּשׁוֹ כו'" (תּוֹרָה אוֹר וַיְחִי מו, ד – מז, א). וּמַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כו'" (תּוֹרָה אוֹר וְאֵרָא נז, ב וְאֵילֶךָ).

57. (שִׁבְּת קנג, א).

מִבְּחִינַת "מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין" וְ"סוֹבֵב כָּל עָלְמִין" – שֶׁאֵינוֹ בְּגֶדֶר "עָלְמִין" כְּלָל כו'. וּכְמַאֲמָר[58]: "**הַמִּתְנַשֵּׂא** מִימוֹת עוֹלָם".

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה נֶאֱמַר בְּקְרִיעַת יַם־סוּף (בְּשַׁלַּח טו, טז): "**עַד יַעֲבֹר** עַמְּךָ **הֲוָי"ה**", פֵּירוּשׁ: **לְמַעְלָה מִשֵּׁם הֲוָי"ה. כִּי** שֵׁם הֲוָי"ה – "יוֹ"ד – חָכְמָה כו'"[59], וְנִקְרָא "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין". וּבְקְרִיעַת יַם־סוּף הָיָה הַגִּילוּי מִלְּמַעְלָה מַעְלָה מִבְּחִינַת "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין", שֶׁעַל יְדֵי זֶה "הָפַךְ יָם לְיַבָּשָׁה" (תְּהִלִּים סו, ו), שֶׁעָלְמָא־דְּאִתְכַּסְיָא בָּא בְּאִתְגַּלְיָא מַמָּשׁ כו'. וְעַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁכָּתוּב בַּזֹּהַר חֵלֶק ג', פָּרָשַׁת שְׁלַח (דַּף קנ"ח, ב') עַל פָּסוּק (בְּשַׁלַּח יז, ז), "הֲיֵשׁ ה' בְּקִרְבֵּנוּ אִם אָיִן" – שֶׁבְּחִינַת "אַיִן" הוּא "עַתִּיק" שֶׁלְּמַעְלָה מִשֵּׁם הֲוָי"ה[60] כו'.

וְהִנֵּה שֹׁרֶשׁ נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הוּא מִבְּחִינָה זוֹ, כְּמַאֲמַר רַז"ל[61]: "דַּע **מֵאַיִן** בָּאתָ כו'"; "**אַיִן** – מַזָּל לְיִשְׂרָאֵל כו'"[62]; "וְנוֹזְלִים מִן לְבָנוֹן" (שִׁיר הַשִּׁירִים ד, טו); "אֲתִי מִלְּבָנוֹן כַּלָּה" (שִׁיר הַשִּׁירִים ד, ח). וְזֶהוּ עִנְיַן תְּשׁוּבָה עֲצוּמָה זוֹ – שֶׁיְּרֻצָּה לָשׁוּב וְלִיכָּלֵל בְּעַצְמוּת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ. וְזֶהוּ "שׁוּבוּ **אֵלַי**" – "אֵלַי" מַמָּשׁ[63].

וְהִנֵּה תְּשׁוּבָה זוֹ הִיא אֶל בְּחִינַת הַתּוֹרָה. שֶׁהַתּוֹרָה נִקְרָא "מְשַׁל **הַקַּדְמוֹנִי**"[64], שֶׁהִיא מָשָׁל וּלְבוּשׁ לִבְחִינַת "קַדְמוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם", מַה שֶׁאֵינוֹ בְּגֶדֶר "עָלְמִין" כְּלָל, שֶׁהוּא עַצְמוּת אוֹר אֵין־סוֹף מַמָּשׁ[65]. וְלָכֵן אָמְרוּ רַז"ל (סַנְהֶדְרִין צ"ט, ב'): "כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה מֵשִׁים שָׁלוֹם בְּפָמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה וּבְפָמַלְיָא שֶׁל מַטָּה". וּפֵירוּשׁ "בְּפָמַלְיָא שֶׁל **מַעְלָה**" מְבוֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר, דְּהַיְינוּ שֶׁמְּחַבֵּר בְּחִינַת "סוֹבֵב" וּ"מְמַלֵּא" כו', לְפִי שֶׁהִיא הַמְשָׁכַת בְּחִינָה עֶלְיוֹנָה יוֹתֵר מִ"סוֹבֵב כָּל עָלְמִין" וּ"מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין" כו'[66].

וְגַם, שֶׁעַל יְדֵי **הַמְּצוֹת** הַהַמְשָׁכָה הוּא בִּבְחִינַת **מַקִּיף**, אֲבָל עַל יְדֵי **הַתּוֹרָה** נִמְשַׁךְ הַגִּילוּי בִּבְחִינַת **פְּנִימִיּוּת**. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וְתוֹרָתְךָ **בְּתוֹךְ מֵעָי**" (תְּהִלִּים מ, ט); "**בְּקִרְבְּךָ** קָדוֹשׁ" (הוֹשֵׁעַ יא, ט), וְאָמְרוּ רַז"ל[67]: "כְּאִלּוּ **קָדוֹשׁ** שׁוֹרֶה **בְּתוֹךְ מֵעָיו**".

וְזֶהוּ גַּם כֵּן עִנְיַן מַאֲמַר רַז"ל מִדְּרַשׁ אֵיכָה בִּתְחִלָּתוֹ:

וִיתֵּר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא עַל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[68] וְעַל גִּילּוּיֵי־עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת־דָּמִים, וְלֹא וִיתֵּר עַל מָאֵסָה שֶׁל תּוֹרָה.

דְּהִנֵּה:

כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ בְּאָדָם אֵבָרִים הַחִיצוֹנִים, וְאֵבָרִים הַפְּנִימִים אֲשֶׁר הַחַיּוּת מַמָּשׁ תּוֹלֶה בָהֶם, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בָּאֵבָרִים הַחִיצוֹנִים, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁיַּחֲתוֹךְ יָדוֹ יוּכַל לִחְיוֹת, רַק שֶׁיִּהְיֶה בַּעַל מוּם. אֲבָל בָּאֵבָרִים הַפְּנִימִים, אֲפִילּוּ עַל יְדֵי נֶקֶב לְבַד שֶׁתִּינָּקֵב דָּרְיָאָה אוֹ קְרוּם שֶׁל מוֹחַ – הוּא טְרֵיפָה[69] וְאֵינוֹ יָכוֹל לִחְיוֹת, לְפִי שֶׁעִיקַּר הַנִּשְׁמָה וְהַחַיּוּת תּוֹלֶה בָּהֶם;

כֵּן לְמַעְלָה: הַמִּצְוֹת נִקְרָאִים "רְמַ"ח אֵבָרִים דְּמַלְכָּא"[70], שֶׁהֵם בְּחִינַת כֵּלִים וְאֵבָרִים הַחִיצוֹנִים. אֲבָל הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא חָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, הִיא כְּלִי וְאֵבֶר הַפְּנִימִי מַמָּשׁ, שֶׁאוֹר אֵין־סוֹף אֵינוֹ מְלוּבָּשׁ אֶלָּא **בְּחָכְמָה** דַּוְקָא, וְעַל כֵּן "לֹא וִיתֵּר כו'".

וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב בְּמַתַּן־תּוֹרָה (יִתְרוֹ כ, ב): "**אָנֹכִי הֲוָי"ה אֱלֹקֶיךָ**", פֵּירוּשׁ: "הֲוָי"ה אֱלֹקֶיךָ" הַיְינוּ "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין" וּ"מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין", אֲבָל "**אָנֹכִי**" – מִי שֶׁאָנֹכִי"[71] הוּא **עַצְמוּת** אוֹר אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מִ"סוֹבֵב כָּל עָלְמִין". וְהוּא הַמִּתְגַּלֶּה וְנִמְשָׁךְ לִהְיוֹת "הֲוָי"ה אֱלֹקֶיךָ" מַמָּשׁ – שֶׁבְּחִינַת שֵׁם הֲוָי"ה זֶה, נִמְשָׁךְ מִבְּחִינַת "אָנֹכִי" מַמָּשׁ.

וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קל, א): "**מִמַּעֲמַקִּים** קְרָאתִיךָ הֲוָי"ה", "מִמַּעֲמַקִּים" הַיְינוּ מֵעַצְמוּת אוֹר אֵין־סוֹף מַמָּשׁ, שֶׁמִּשָּׁם נִמְשָׁךְ לִהְיוֹת "הֲוָי"ה אֱלֹקֶיךָ" מַמָּשׁ, עַל יְדֵי עֵסֶק הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא גַּם כֵּן מִבְּחִינַת עוֹמֶק, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים צב, ו): "מְאֹד **עָמְקוּ מַחְשְׁבוֹתֶיךָ**".

---

58. (בְּרֵכַת "יוֹצֵר אוֹר").

59. (ה' בֵּינָה. ו' מִדּוֹת. ה' מַלְכוּת. רְאֵה זֹהַר וַיִּקְרָא יז, א. תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה ו, ב. אַגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה פֶּרֶק ד. סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרפ"ט עַמּוּד 167 הָעֶרָה 40).

60. (רְאֵה גַּם לְעֵיל שְׁלַח מב, סוֹף עַמּוּד ד).

61. (אָבוֹת ג, א).

62. (שַׁבָּת קנו, א).

63. וְעַיֵּן בְּ"עֵץ חַיִּים" שַׁעַר מ"א פֶּרֶק ג', דִּבְחִינַת יְחִידָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, בּוֹ מִתְלַבֵּשׁ הַנִּיצוֹץ אֱלֹקִי מַמָּשׁ – זֶהוּ דּוּגְמַת הַכֶּתֶר, שֶׁנִּקְרָא יְחִידָה, וּבוֹ מְלוּבָּשׁ בְּחִינָה תַּחְתּוֹנָה שֶׁבַּמַּאֲצִיל כו', עַיֵּן שָׁם. וְאִם כֵּן, תְּשׁוּבָה זוֹ הַיְינוּ שֶׁיָּשׁוּב וְיוּכְלַל בִּבְחִינַת שָׁרְשׁוֹ, שֶׁהוּא הַכֶּתֶר – אֲרִיךְ־אַנְפִּין וְעַתִּיק־יוֹמִין. וְזֶהוּ תְּשׁוּבָה הַג' דִּבְחִינַת נִשְׁמָה – שֶׁיָּשׁוּב וְיוּכְלַל בְּשָׁרְשׁוֹ בְּחִינַת 'חַיָּה יְחִידָה' כו' (רְאֵה הַגָּהָה בְּאוֹר הַתּוֹרָה בָּלָק עַמּוּד א' לב).

64. (שְׁמוּאֵל־א כד, יג. וּרְאֵה רַש"י שָׁם).

65. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּ"אַגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ", בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "דָּוִד זְמִירוֹת קָרִית לְהוּ" (הַנְיָא, קוּנְטְרֵס אַחֲרוֹן סִימָן ו). וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְאָהֲיָה אָצְלוֹ אָמוֹן" (לְעֵיל בַּמִּדְבָּר יח, ג וְאֵילֵךְ).

66. וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת", בְּעִנְיַן "גָּדוֹל תַּלְמוּד שֶׁמַּביא לִידֵי מַעֲשֶׂה" (לִקְמָן שְׁמִינִי עֲצֶרֶת פד, ב).

67. (תַּעֲנִית יא, סוֹף עַמּוּד א).

68. (עֲבוֹדָה זָרָה).

69. (חוּלִּין רֵישׁ פֶּרֶק "אֵלּוּ טְרֵפוֹת" מב, א).

70. (רְאֵה תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן לז).

71. (נִסְמָן לְעֵיל בַּמִּדְבָּר א, ב).

וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּרַבּוֹת סֵדֶר וַיִּקְרָא, סוֹף פָּרָשָׁה ג׳:

אַשְׁרֵי אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דִּבְרֵי תּוֹרָה וּשְׁמוּרִים בְּיָדוֹ כו׳, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: ׳מַיִם **עֲמוּקִים** – עֵצָה בְּלֵב אִישׁ׳ (מִשְׁלֵי כ׳, ה׳), וְאוֹמֵר: ׳**מִמַּעֲמַקִּים** קְרָאתִיךָ׳, וְאוֹמֵר (תְּהִלִּים קב, א): ׳תְּפִלָּה לְעָנִי׳. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

וְהַיְינוּ עַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה תְּחִלָּה, שֶׁיִּהְיֶה עוֹסֵק[72] בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ[73], כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה עֵסֶק הַתּוֹרָה אַחַר הָרְעוּתָא־דְּלִיבָּא בַּתְּפִלָּה כו׳.

וְזֶהוּ "**בָּרוּךְ אַתָּה הַוָיָ"ה אֱלֹקֵינוּ**", פֵּירוּשׁ: "**אַתָּה**" הַיְינוּ מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת שֵׁם הַוָיָ"ה – יוּמְשַׁךְ לִהְיוֹת "**הַוָיָ"ה אֱלֹקֵינוּ**" מַמָּשׁ. :

קִיצּוּר. תְּשׁוּבָה ג׳ – לְעַצְמוּת אוֹר אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִ"סוֹבֵב כָּל עָלְמִין" וּ"מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין", "עַד יַעֲבוֹר עַמְּךָ הַוָיָ"ה", וְהַיְינוּ "יְשׁוּבוּ אֵלַי" מַמָּשׁ. וְזֶהוּ עַל יְדֵי עֵסֶק הַתּוֹרָה, אֵיבָרִים הַפְּנִימִים.

וְזֶהוּ "אָנֹכִי הַוָיָ"ה אֱלֹקֶיךָ". :

ד. וְהִנֵּה כָּל הַג׳ תְּשׁוּבוֹת הַנַּ"ל נִקְרָאִים "**בְּכֹר**": כִּי ג׳ אוֹתִיּוֹת **בכר**[74] הֵן יְחִידוֹת, עֲשִׂירוֹת, מֵאוֹת: **הַבִּי**"ת – יְחִידוֹת, **הַכָּ**"ף – עֲשִׂירוֹת, **הָרֵי**"ש – מֵאוֹת[75]. וְהוּא:

כִּי הִנֵּה ג׳ תְּשׁוּבוֹת הַנַּ"ל הֵם נֶגֶד ג׳ **בְּחִינוֹת נְשָׁמוֹת**: דַּעֲשִׂיָּה, יְצִירָה, בְּרִיאָה. וְהֵן בִּכְלָל ג׳ בְּחִינוֹת: נֶפֶשׁ, רוּחַ, נְשָׁמָה שֶׁצָּרִיךְ לְבָרְרָם וּלְתַקְּנָם וּלְהַעֲלוֹתָם לְמַעְלָה עַל יְדֵי ג׳ תְּשׁוּבוֹת הַנַּ"ל.

וּפֵירוּשׁ:

כִּי **הַתְּשׁוּבָה הָא׳** שֶׁל "סוּר מֵרָע", הִיא שֶׁל בְּחִינַת **נֶפֶשׁ** וּבְחִינַת **עֲשִׂיָּה**. וְהִיא קְרוֹבָה יוֹתֵר לְחֵטְא גָּמוּר, מִפְּנֵי שֶׁעוֹלָם־הָעֲשִׂיָּה הוּא קָרוֹב לִמְדוֹר הַקְּלִיפּוֹת וְחִיצוֹנִים שֶׁהוּא הֵיצֶר־הָרָע, לְכָךְ הַנֶּפֶשׁ־דַּעֲשִׂיָּה יְכוֹלָה לַעֲשׂוֹת עֲבֵירָה גְּמוּרָה. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (וַיִּקְרָא ד, ב): "**נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא**". וְהַתְּשׁוּבָה שֶׁלּוֹ הוּא לַעֲקוֹר רְצוֹנוֹ מִן הָרַע, וְעַל יְדֵי עֲקִירַת רְצוֹנוֹ מְעוֹרֵר לְעֵילָא שֶׁלֹּא יוּמְשַׁךְ חַיּוּת לַחִיצוֹנִים מֵרָצוֹן־הָעֶלְיוֹן כו׳.

וְהַתְּשׁוּבָה הַב׳ הוּא שֶׁל בְּחִינַת **רוּחַ** וּבְחִינַת **יְצִירָה**.

וְהַתְּשׁוּבָה הַג׳ הִיא שֶׁל בְּחִינַת **נְשָׁמָה**. וְלָכֵן צָרִיךְ לָשׁוּב יוֹתֵר מֵעוֹמֶק הַלֵּב, כִּי נִפְילָתוֹ גְּדוֹלָה מִשְּׁנֵיהֶם.

וּכְמוֹ שֶׁאָמַר הָרַב הַמַּגִּיד נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן[76]:

שֶׁהַמַּחֲשָׁבוֹת זָרוֹת שֶׁל צַדִּיקִים גְּמוּרִים פּוֹגְמִים יוֹתֵר מֵעֲוֹנוֹת חֲמוּרוֹת שֶׁל הָעַם־הָאָרֶץ. וְזֶהוּ "וּסְבִיבָיו **נִשְׂעָרָה** מְאֹד כו׳" (בְּתִיּלִים סִימָן נ"ו, ג), וְאָמְרוּ רַז"ל: "מִלַּמֵּד שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא מְדַקְדֵּק עִם סְבִיבָיו **כְּחוּט הַשְּׂעָרָה**" (פֶּרֶק בַּתְּרָא דִּיבָמוֹת, קכ"א, ב׳)[77].

וְזֶהוּ עִנְיָן "**ג׳ אוֹתִיּוֹת בכר, שֶׁהֵם יְחִידוֹת, עֲשִׂירוֹת, מֵאוֹת**": כִּי בִּבְרִיאָה שֶׁהוּא נִשְׁמָה, הַסְּפִירוֹת כְּלוּלִים כָּל אֶחָד מִיּוּ"ד, וְיוּ"ד מִיּוּ"ד, עַל כֵּן הֵם בִּבְחִינַת מֵאוֹת; וּבִיצִירָה אֵינָן כְּלוּלִים רַק מִיּוּ"ד; וּבַעֲשִׂיָּה הֵם רַק בִּבְחִינַת נְקוּדָּה לְבַד. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"עֵץ חַיִּים" שַׁעַר מ"ז, פֶּרֶק ה׳, שֶׁבַּעֲשִׂיָּה הוּא בְּחִינַת נְקוּדָּה לְבַד. וְגַם בְּשַׁעַר הַפְּרָצוּפִים שַׁעַר כ"ט בְּסוֹפוֹ כָּתַב: עִנְיַן "נְקוּדָּה, סְפִירָה, פַּרְצוּף – כִּי הַסְּפִירוֹת דַּעֲשִׂיָּה הֵם קְטַנּוֹת בִּתַּכְלִית וְנִקְרָא נְקוּדָּה בְּעֵרֶךְ הַסְּפִירָה כו׳", עַיֵּן שָׁם.

וְג׳ אוֹתִיּוֹת אֵלּוּ מְרוּמָּזִים גַּם כֵּן בְּעִנְיַן הַבְּרָכוֹת: "בָּרוּךְ" הַיְינוּ עַל ג׳ הַהַמְשָׁכוֹת דְּ"אַתָּה, הַוָיָ"ה, אֱלֹקֵינוּ" כַּנַּ"ל. וְנִרְמַז בְּתֵיבַת "בֵּרַךְ"; "בְּכוֹרְתִּי"; "בִּרְכָתִי"[78] כו׳.

וְזֶהוּ "**קַדֵּשׁ לִי כָּל בְּכֹר**" (בֹּא יג, ב): שֶׁיּוּגְבְּהוּ הַשְּׁלֹשָׁה עוֹלָמוֹת בִּי"עַ, שֶׁהֵם נַר"נ, עַל יְדֵי הַשְּׁלֹשָׁה בְּחִינוֹת תְּשׁוּבָה הַנַּ"ל, וְיִתְבָּרְרוּ מִשְּׁבִירָתָן וְיִתְעַלּוּ לְעוֹלָם הָאֲצִילוּת. וְזֶהוּ "**לִי**"[79]. וְזֶהוּ "יָפָה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה", שֶׁיֵּשׁ יִתְרוֹן לָאוֹר מִן הַחוֹשֶׁךְ שֶׁנִּתְבַּרֵר, שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִתּוֹסֵף אוֹר כו׳.

(וְעַל ג׳ תְּשׁוּבוֹת אֵלּוּ דְּנַר"ן יֵשׁ לוֹמַר שֶׁאָמְרוּ[80]: "לֹא זָז מִחַבִּבָהּ עַד שֶׁקְּרָאָהּ **בִּתִּי**, עַד שֶׁקְּרָאָהּ **אֲחוֹתִי**, עַד שֶׁקְּרָאָהּ **אִמִּי**".

וְעִנְיָן "יִתְרוֹן הָאוֹר מִן **הַחֹשֶׁךְ**" (קֹהֶלֶת ב, יג), הַיְינוּ, שֶׁעַל יְדֵי שֶׁמְּהַפְּכִין חֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא מַמְשִׁיכִים תּוֹסֶפֶת אוֹר בַּאֲצִילוּת מִבְּחִינַת "יָשֶׁת **חֹשֶׁךְ** סִתְרוֹ" (תְּהִלִּים יח, יב);

---

72. (עוֹסֵק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ: אָבוֹת ו, א).

73. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר: בְּעִנְיַן (שִׁיר הַשִּׁירִים ב, יד) "הַרְאִינִי אֶת מַרְאַיִךְ, הַשְׁמִיעֵנִי אֶת קוֹלֵךְ כו׳" (לִקּוּטֵי שִׁיר הַשִּׁירִים טז, ג – כא, א). וְעִנְיַן (נְדָרִים פא, א): "עַל שֶׁלֹּא בֵּרְכוּ בַּתּוֹרָה תְּחִלָּה" (לִקּוּטֵי מִסְעֵי צא, ד. רְאֵה כט, א. כט, ג). וְעִנְיַן (בְּרָכוֹת ה, ד): "עַל תְּפִלָּתִי שֶׁתְּהֵא סְמוּכָה לְמִטָּתִי" (לִקּוּטֵי בְּרָכָה צו, ב. שִׁיר הַשִּׁירִים כו, ד).

74. (רְאֵה לִקּוּטֵי בְּרָכָה צג, א).

75. (רְאֵה גַּם אוֹר הַתּוֹרָה בֹּא (שְׁמוֹת כֶּרֶךְ א) עַמּוּד שלד).

76. (בְּתקס"ב – בְּשֵׁם הַבַּעַל שֵׁם טוֹב וְהָרַב הַמַּגִּיד. בְּמַאֲמָרֵי אַדְמו"ר הָאֶמְצָעִי בָּלָק עַמּוּד א׳תקצה: "וְכִידּוּעַ בְּשֵׁם הַבַּעַל שֵׁם טוֹב זַ"ל שֶׁאָמַר דְּמַחֲשָׁבוֹת זָרוֹת שֶׁלּוֹ בִּתְפִלָּה וְכָל הַיּוֹם פּוֹגְמִים יוֹתֵר מִכָּל הָעֲוֹנוֹת". וּרְאֵה בַּנִּסְמָן שָׁם).

77. (רְאֵה גַּם יָהֵל אוֹר עַמּוּד קכז). וְעַיֵּן טַעַם עַל זֶה בַּ"פַּרְדֵּס", שַׁעַר כ"ט, שַׁעַר הַטְּעָמִים פֶּרֶק ג׳, סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "פָּסַק" ("שְׁבַחִינַת חוּט הַשַּׁדְרָה הַנַּ"ל זֶהוּ הַפְּסִיק טַעֲמָא שֶׁבֵּין שְׁנֵי שְׁמוֹת הַוָיָ"". – יָהֵל אוֹר שָׁם). וּבְ"תִּיקּוּנֵי זֹהַר", רֵישׁ תִּקּוּן י"ט (דַּף ל"ז, עַמּוּד א׳).

78. (וַיֵּצֵא כח, ו: "וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי בֵרַךְ יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב". תּוֹלְדוֹת כז, לו: "אֶת בִּכְרָתִי לָקָח, וְהִנֵּה עַתָּה לָקַח בִּרְכָתִי").

79. וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "וְאַרְשׁוּתִיךָ לִי" (לְעֵיל בַּמִּדְבָּר ט, ד).

80. (שְׁמוֹת רַבָּה נב, ד. זֹהַר חֵלֶק ג רסג, א).

וּמִבְּחִינַת "קַדֵּשׁ לִי כָּל **בְּכוֹר**" נִמְשָׁךְ מִלְּמַעְלָה בְּחִינַת "**רָכַב** אֱלֹקִים רִבֹּתַיִם כו'" (תְּהִלִּים סח, יח), "סוֹלוּ **לְרֹכֵב** בָּעֲרָבוֹת"[81] (שָׁם, ה). וְהוּא גַּם כֵּן הַמִּשְׁכָּה מִבְּחִינַת נַר"נ שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת[82]. וְזֶהוּ עִנְיָן "אִם יָשִׂים אֵלָיו לִבּוֹ, רוּחוֹ וְנִשְׁמָתוֹ אֵלָיו יֶאֱסֹף"[83] (אִיּוֹב לד, יד)).

וְכָל זֶה הַיְינוּ עַל יְדֵי שֶׁלּוֹקֵחַ **הַבִּכּוּרָה** מִמֶּנּוּ, כִּי עֵשָׂו הָיָה בְּכוֹר[84], וְצָרִיךְ לִיקַּח מִמֶּנּוּ בְּכוֹרָתוֹ עַל יְדֵי הַתְּשׁוּבוֹת הַנַּ"ל. פֵּירוּשׁ: בַּעֲקִירַת הָרָצוֹן מִתַּאֲוֹוֹת עוֹלָם־הַזֶּה: הֵן בְּ"סוּר מֵרָע", וְזֶהוּ "קַדֵּשׁ לִי", "קַדֵּשׁ אֶת עַצְמְךָ בַּמּוּתָּר לְךָ"[85]; וְהֵן בִּרְצוֹנוֹ וְחֶפְצוֹ בְּ"וַעֲשֵׂה טוֹב" וּבְעֵסֶק הַתּוֹרָה, שֶׁעַל יְדֵי זֶה הָעֲקִירַת הָרָצוֹן נוֹטֵל מִמֶּנּוּ בְּכוֹרָתוֹ מַמָּשׁ.

כִּי הִנֵּה הַיֵּצֶר־הָרָע וְהַקְּלִיפּוֹת הֵם מְקַבְּלִים גַּם כֵּן חַיּוּת מֵרָצוֹן־הָעֶלְיוֹן, שֶׁאִם לֹא כֵּן לֹא הָיָה לָהֶם חַיּוּת. וְאַדְרַבָּה, הֵם מַגְבִּיהִים אֶת עַצְמָם לִינֹק לְמַעְלָה מֵהַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, מִבְּחִינַת "וְרַב חֶסֶד" (תְּשָׁא לד, ו), אֲשֶׁר שָׁם נֶאֱמַר (אִיּוֹב לה, ד־ו): ו"אִם צָדַקְתָּ כו', וְרַבּוּ פְשָׁעֶיךָ כו'". וְזֶהוּ "אִם תַּגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר"[86] (עוֹבַדְיָה א, ד).

וְכַאֲשֶׁר הָאָדָם הוּא מְסַלֵּק רְצוֹנוֹ מִתַּאֲוֹוֹת עוֹלָם־הַזֶּה, שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה בָּהֶם כְּלָל, מְעוֹרֵר כְּמוֹ כֵן לְמַעְלָה שֶׁיִּסְתַּלֵּק מֵהֶם רְצוֹן ה' מִלְּהַשְׁפִּיעַ לָהֶם אוֹר וְחַיּוּת מִבְּחִינַת "וְרַב חֶסֶד כו'", כִּי אִם בִּבְחִינַת צִמְצוּם, כְּדֵי חַיּוּתָן כו'.

וְהַכֹּחַ הַזֶּה הַיְינוּ לְפִי שֶׁ"יִשְׂרָאֵל עָלוּ בַּמַּחֲשָׁבָה", וְלָכֵן אֲפִילּוּ כְּשֶׁבְּחִינַת "וַאֲנִי בְתוֹךְ הַגּוֹלָה" (יְחֶזְקֵאל א, א) – הוּא עַל "נְהַר **כְּבָר**" (שָׁם), בְּחִינַת "מַחֲשָׁבָה הַקְּדוּמָה".

וְזֶהוּ "ה' צִלְּךָ" (תְּהִלִּים קכא, ה): כְּצֵל שֶׁהוּא פּוֹנֶה אַחַר הָאָדָם, כָּךְ הוּא יִתְבָּרֵךְ כִּבְיָכוֹל צֵל שֶׁלְּךָ. עַד שֶׁעַל יְדֵי זֶה שֶׁהָאָדָם מְסַלֵּק רְצוֹנוֹ מֵהָרָע מְעוֹרֵר כֵּן לְמַעְלָה מַמָּשׁ; וּבְמַה שֶׁמֵּשִׂים רְצוֹנוֹ וְחֶפְצוֹ בְּ"וַעֲשֵׂה טוֹב" גּוֹרֵם לְמַעְלָה גִּילּוּי פְּנִימִית רָצוֹן הָעֶלְיוֹן בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דִּקְדוּשָׁה כו'[87].

וְעִנְיָן עֲקִירַת־הָרָצוֹן הַיְינוּ מַה שֶׁכָּתוּב (תּוֹלְדוֹת כז, לה): "בָּא אָחִיךָ בְּמִרְמָה", פֵּירוּשׁ: שֶׁלֹּא יִהְיֶה הָאַחֲוָה וְהַדְּבֵיקוּת בְּעִנְיְנֵי עוֹלָם־הַזֶּה, אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה בְּהִתְקַשְּׁרוּת אֲמִיתִּית, כִּי אִם "בְּמִרְמָה", עַל דֶּרֶךְ מַאֲמַר רַז"ל[88] "כְּאִילּוּ כְּפָאוּ כו'". שֶׁיִּהְיֶה זֶה יְרִידָה אֲצִלּוֹ, אֶלָּא שֶׁמְּכַוְּנִין רַק בִּכְדֵי לְבָרֵר בֵּירוּרִים. וְהַיְינוּ שֶׁאוֹכֵל בִּכְדֵי שֶׁיִּתְפַּלֵּל בְּכֹחַ הָאֲכִילָה כו' (וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ אוֹרַח חַיִּים סִימָן רל"א). :

קִיצּוּר. ג' תְּשׁוּבוֹת. נַר"נ. וְהֵם: יְחִידוֹת, עֲשִׂירוֹת, מְאוֹת; נְקוּדָה, סְפִירָה, פַּרְצוּף. וְהַיְינוּ בִּי"עַ. וְ"קַדֵּשׁ לִי" – שֶׁיּוּבְרְרוּ עַל יְדֵי זֶה וְיוּכְלְלוּ בַּאֲצִילוּת. וּפֵירוּשׁ "קַדֵּשׁ": עַל יְדֵי שֶׁעוֹקֵר רְצוֹנוֹ – כְּמוֹ כֵן מְעוֹרֵר לְמַעְלָה.

וְעַל יְדֵי זֶה מַמְשִׁיךְ תּוֹסֶפֶת וְיִתְרוֹן אוֹר. "לְרֹכֵ"**ב** בָּעֲרָבוֹת"; "רָכַב אֱלֹקִים"; "נְהַר **כְּבָר**" כו'. וְהַיְינוּ עַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה נִמְשָׁךְ מִזֶּה ג' בְּחִינוֹת: "בִּתִּי, אֲחוֹתִי, אִמִּי" כו'. :

ה. וְזֶהוּ "מַה טּוֹבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב" (פָּרָשָׁתֵנוּ כד, ה) – פֵּירוּשׁ:

הַב' תְּשׁוּבוֹת שֶׁל "סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב" הֵם בְּחִינַת **יַעֲקֹב** – **יו"ד עָקֵב**, כִּי הֵם בְּחִינַת **מַעֲשֶׂה**, לִהְיוֹת "סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב", שֶׁעַל יְדֵי זֶה מַמְשִׁיךְ הַיּו"ד בִּבְחִינַת עָקֵב. וְגַם **יַעֲקֹב** בְּכָל מָקוֹם הַיְינוּ "ז' תַּחְתּוֹנוֹת", **וְיִשְׂרָאֵל** – **לִי רֹאשׁ** הוּא בְּחִינַת מוֹחִין, "ג' רְאשׁוֹנוֹת"[89].

וְהִנֵּה בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת הַז' תַּחְתּוֹנוֹת נִקְרָא בְּשֵׁם יַעֲקֹב כו'. וְז' תַּחְתּוֹנוֹת הוּא בְּחִינַת רוּחַ וְנֶפֶשׁ, וְג' רְאשׁוֹנוֹת הוּא נְשָׁמָה. וְעַל כֵּן ב' תְּשׁוּבוֹת הָרְאשׁוֹנוֹת דְּנֶפֶשׁ וְרוּחַ הֵם בְּחִינַת יַעֲקֹב, וְזֶהוּ "וַיַּעְקְבֵנִי זֶה **פַּעֲמַיִם**" (תּוֹלְדוֹת כז, לו), הַיְינוּ ב' תְּשׁוּבוֹת הַנַּ"ל.

וְנִקְרָא "**אֹהָלֶיךָ**": "אֹהֶל" הוּא בְּחִינַת **מַקִּיף**. כִּי עַל יְדֵי הַמִּצְוֹת נִמְשָׁכִים מַקִּיפִים, אֲבָל עֲדַיִין אֵין מִתְלַבֵּשׁ בְּתוֹכוֹ בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת מַמָּשׁ – שֶׁלְּהִיוֹת הַהַמְשָׁכָה בִּפְנִימִיּוּת מַמָּשׁ הוּא עַל יְדֵי הַתּוֹרָה.

וְכַנּוֹדָע מֵעִנְיָן "קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ"[90], שֶׁעַל יְדֵי הַמִּצְוֹת נַעֲשֶׂה בְּחִינַת **קְדוּשִׁין**, שֶׁהוּא רַק הַמְשָׁכַת אוֹר־מַקִּיף מִבְּחִינַת "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין", וּכְמוֹ **טַבַּעַת** קִדּוּשִׁין כו'[91]. וְעַל יְדֵי הַתּוֹרָה הוּא הַהַמְשָׁכָה בִּבְחִינַת פְּנִימִית, "בְּיוֹם חֲתוּנָּתוֹ – זוֹ מַתַּן־תּוֹרָה"[92], הַמְשָׁכַת טִפַּת חָכְמָה־עִילָּאָה כו'.

---

81. עַיֵּן בַּזֹּהַר חֵלֶק ב', תְּרוּמָה (קס"ה, ב'). וּבְהַרְמַ"ז שָׁם ("דִּמְפָרֵשׁ עֲרָבוֹת לְשׁוֹן תַּעֲרוֹבוֹת, וְהוּא הִתְכַּלְּלוּת חֶסֶד וּגְבוּרָה, אֵשׁ וּמַיִם". – יָהֵל אוֹר עַמּוּד קלז. רלג).

82. עַיֵּן בְּ"עֵץ חַיִּים", שַׁעַר אֲרִיךְ־אַנְפִּין, פֶּרֶק ד'.

83. וְעַיֵּן בַּזֹּהַר חֵלֶק ג', פִּינְחָס (דַּף רמ"ז, עַמּוּד א'. וְדַף רכ"ו, עַמּוּד ב') בְּעִנְיָן "נְהַר כְּבָר" (מוּבָא בְּאוֹר הַתּוֹרָה נַ"ך כֶּרֶךְ א עַמּוּד שצא. יָהֵל אוֹר עַמּוּד רלח).

84. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאַר: בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "רְאֵה רֵיחַ בְּנִי" (תּוֹרָה אוֹר כ, ג). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "בִּשְׁלַח פַּרְעֹה" (תּוֹרָה אוֹר בִּשְׁלַח סא, ב). וְזֶהוּ עִנְיָן שֶׁיָּצָא רִאשׁוֹן כו' (קְלִיפָּה קְדֻמָּה וּלְפָרֵי) – אוֹר הַתּוֹרָה). עַיֵּן שָׁם הֵיטֵב.

85. (יְבָמוֹת כ, א).

86. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאַר בְּמָקוֹם אַחֵר – בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיֵּאָבֵק אִישׁ" (תּוֹרָה אוֹר וַיִּשְׁלַח כו, ב).

87. (רְאֵה כֶּתֶר שֵׁם טוֹב הַשָּׁלֵם סִימָן עח עַמּוּד שכד).

88. (נְדָרִים כ, רֵישׁ עַמּוּד ב).

89. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"לִקּוּטֵי תּוֹרָה" [מֵהַאַרִיז"ל] סוֹף פָּרָשָׁה וַיֵּצֵא (רְאֵה גַּם אוֹר הַתּוֹרָה בְּרֵאשִׁית כֶּרֶךְ ב שפט, ב).

90. (נוֹסַח תְּפִלַּת הָעֲמִידָה דְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב. רְאֵה לְעֵיל סח, ב. בַּמִּדְבָּר ט, ג. ח, ד).

91. ("שֶׁהוּא עָגוֹל וּמַקִּיף עַל גַּבֵּי הַיָּד". תּוֹרָה אוֹר וַיִּגַּשׁ מד, ד).

92. (תַּעֲנִית כו, ב).

וְהִנֵּה, עַל יְדֵי "סוּר מֵרָע" נִמְשָׁךְ שֶׁיִּהְיֶה בְּחִינַת "אֱלֹקֵינוּ", וְעַל יְדֵי "וַעֲשֵׂה טוֹב" – בְּחִינַת גִּילוּי "שֵׁם הַוָיָ"ה". אָכֵן גִּילוּי זֶה – בִּבְחִינַת מַקִּיף וְאוֹהֶל. וְזֶהוּ "וְיַעֲקֹב אִישׁ תָּם יוֹשֵׁב **אֹהָלִים**" (תּוֹלְדוֹת כה, כז), **הַיְינוּ** ב' אוֹהָלִים הַנַּ"ל דְּהַמְשָׁכַת דַּ"הַוָיָ"ה[93] אֱלֹקֵינוּ כו'".

וּפֵירוּשׁ "**מַה טּוֹבוּ**": הַיְינוּ, כְּשֶׁהוּא בִּבְחִינַת **מַ"ה** וּבִיטּוּל וְאֵינוֹ נִרְאֶה לְיֵשׁ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (מִיכָה ו, ח): "**וְהַצְנֵעַ** לֶכֶת עִם אֱלֹקֶיךָ" – אֲזַי הֵם "**טוֹבוּ**"; כִּדְכְתִיב (בְּרֵאשִׁית א, ד): "כִּי טוֹב", אָמְרוּ רַז"ל[94]: "כִּי טוֹב" – **לִגְנוֹז**, הַיְינוּ בְּחִינַת "**וְהַצְנֵעַ** לֶכֶת כו'"[95].

"**מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל**" (פֵּרוּשָׁתָנוּ שָׁם) – פֵּירוּשׁ: שֶׁבִּבְחִינַת "יִשְׂרָאֵל" הוּא שׁוֹכֵן בִּבְחִינַת פְּנִימִית מַמָּשׁ וְלֹא בִּבְחִינַת אֹהֶל וּמַקִּיף לְבַד. וְהַיְינוּ עַל יְדֵי עֵסֶק הַתּוֹרָה. וּכְמַאֲמַר רַז"ל[96]: "מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אֵין לְהַקָּדּוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא בְּעוֹלָמוֹ אֶלָּא ד' אַמּוֹת שֶׁל הֲלָכָה". נִמְצָא שֶׁהַתּוֹרָה הִיא בְּחִינַת הַשְׂרָאָה **פְּנִימִית** כְּמוֹ "וְשָׁכַנְתִּי **בְּתוֹכָם**" (תְּרוּמָה כה, ח).

וְזֶהוּ עִנְיַן "**יִשְׂרָאֵל**" – **לִי רֹאשׁ**: שֶׁבָּרֹאשׁ הוּא גִּילוּי הַמּוֹחִין וּכְלָלוּת חִיּוּת הַנֶּפֶשׁ בִּבְחִינַת פְּנִימִית, מַה שֶּׁבִּשְׁאָר הָאֵבָרִים הוּא רַק בִּבְחִינַת מַקִּיף. כְּמוֹ הַמַּחֲשָׁבָה שֶׁהִיא מֵאִיר גַּם בָּרֶגֶל, שֶׁתֵּיכֶף כְּשֶׁעוֹלֶה בִּרְצוֹנוֹ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ לְנִעְנֵעַ רַגְלוֹ, תִּתְנַעְנֵעַ הָרֶגֶל וְאֵין צָרִיךְ שְׁהוּת כְּלָל – אֵין זֶה אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהַמַּחֲשָׁבָה מְאִירָה גַּם בָּרֶגֶל. אֲבָל אַף עַל פִּי כֵן הָאָרָה זוֹ הִיא רַק בִּבְחִינַת מַקִּיף – שֶׁאֵין הָרֶגֶל מַשִּׂיג מְהוּת הַמַּחֲשָׁבָה. אֲבָל בְּרֹאשׁ וּבַמּוֹחַ מֵאִיר הַמַּחֲשָׁבָה בִּבְחִינַת גִּילוּי בִּפְנִימִית כו'.

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה נִקְרָא **יַעֲקֹב** – **יו"ד עָקֵב**, שֶׁעַל יְדֵי הַמַּעֲשֶׂה מֵאִיר אוֹר הַ"סּוֹבֵב כָּל עָלְמִין" בִּבְחִינַת מַקִּיף. אֲבָל **יִשְׂרָאֵל** – **לִי רֹאשׁ** – עַל יְדֵי עֵסֶק הַתּוֹרָה מֵאִיר וּמִתְגַּלֶּה אוֹר הַ"סּוֹבֵב כָּל עָלְמִין" בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת מַמָּשׁ כו'.

וְזֶהוּ "וְלֹא יִקָּרֵא עוֹד כו'" (לֶךְ לְךָ יז, ה), "**כִּי שָׂרִיתָ** עִם אֱלֹקִים" (וַיִּשְׁלַח לב, כט), פֵּירוּשׁ: שֶׁהוּא **מִשְׂתָּרֵר** עַל שֵׁם "אֱלֹקִים"[97], עַל דֶּרֶךְ "וְתִגְזַר אֹמֶר וְיָקָם כו'" (אִיּוֹב כב, כח), כַּנִּזְכָּר הָעִנְיָן בְּזֹהַר חֵלֶק ג', בְּהַר (דַּף ק"י, עַמּוּד ב')[98]. וְהַיְינוּ, **כִּי** שֵׁם אֱלֹקִים הוּא בְּחִינַת מָגֵן לְשֵׁם הַוָיָ"ה. וְעַל יְדֵי הָעֵסֶק בַּתּוֹרָה גּוֹרֵם שֶׁלֹּא יִהְיֶה חָלָל וּמָקוֹם מַבְדִּיל. כִּי "כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה כְּנֶגְדּוֹ"[99] כו'. וְעַל כֵּן הוּא בִּבְחִינַת "כִּי שָׂרִיתָ כו'"[100].

אַךְ עִיקַּר פֵּירוּשׁ הַהֶפְרֵשׁ בֵּין "**אֹהָלֶיךָ**" לְ"**מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ**", הוּא עַל פִּי מַה שֶׁכָּתוּב (תְּרוּמָה כו, ז): "וְעָשִׂיתָ **יְרִיעֹת עִזִּים** לְאֹהֶל **עַל הַמִּשְׁכָּן**". אֲשֶׁר הַמִּשְׁכָּן הוּא: "עֶשֶׂר יְרִיעוֹת, **שֵׁשׁ** מָשְׁזָר, תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן כו'"[101].

"**שֵׁשׁ**" הוּא עִנְיַן שִׁשָּׁה מִדּוֹת שֶׁמֵּהֶם נִמְשָׁךְ כָּשֵׁר וּפָסוּל כו'. וְזֶהוּ גַּם כֵּן עִנְיַן הַגְּוָונִין[102]. וְזֶהוּ עִנְיַן הַתּוֹרָה. "וְתוֹלַעַת **שָׁנִי**" (שָׁם) – שֶׁ"אֵין כֹּחוֹ אֶלָּא **בְּפִיו** כו'"[103]. וְזֶהוּ עִנְיַן "מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל".

אַךְ עִנְיַן "**יְרִיעוֹת עִזִּים**" שֶׁהֵם הַנִּקְרָאִים "**אֹהֶל**", הָעִנְיָן: כִּי הֵם מְבַיְּרוּרִים שֶׁמִּתְבָּרְרִים מִקְּלִיפַּת־נוֹגַהּ עַל יְדֵי "סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב", שֶׁהֵם הַשְּׁנֵי תְּשׁוּבוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת.

כִּי הִנֵּה כְּתִיב (תּוֹלְדוֹת כז, יא): וְ"עָשָׂו אָחִי אִישׁ **שָׂעִיר**" – שֶׁמִּבְּחִינַת שַׂעֲרוֹת הָעִזִּים יוֹנְקִים הַחִיצוֹנִים[104]. אֲבָל בְּיַעֲקֹב כְּתִיב: "וְאָנֹכִי אִישׁ **חָלָק**" (תּוֹלְדוֹת שָׁם) – "**חֵלֶק הַוָיָ"ה** עַמּוֹ"[105] (הַאֲזִינוּ לב, ט) כַּנַּ"ל.

---

93. (בְּאוֹר הַתּוֹרָה: הַוָיָ").

94. (זֹהַר בְּרֵאשִׁית מה, סוֹף עַמּוּד ב. וּרְאֵה חֲגִיגָה יב, א)

95. (וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, שֶׁהַחֲסָדִים הַמְכוּסִים הוּא בְּחִינַת "עֵץ הַחַיִּים". וּמֵהֶחָזֶה וּלְמַטָּה שֶׁשָּׁם הִתְגַּלּוּת – נִקְרָא "עֵץ הַדַּעַת" כו' (דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת נֹחַ" – מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן תקס"ג חֵלֶק א עַמּוּד ד וְאֵילֶךְ; מַאֲמָרֵי אַדְמוּר הָאֶמְצָעִי בְּרֵאשִׁית עַמּוּד צג וְאֵילֶךְ תּוֹרַת חַיִּים נֹחַ מו, א וְאֵילֶךְ. אוֹר הַתּוֹרָה נֹחַ (בְּרֵאשִׁית כְּרַךְ ג) תקצז, ב וְאֵילֶךְ). וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּבֵּיאוּר דְּ"אֵלֶּה מַסְעֵי", בְּעִנְיַן מ"ב מַסָּעוֹת כו' (לְקַמָּן מַסְעֵי צב, א)).

וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְכָל הוּא" (בְּרֵאשִׁית ד, כ. תּוֹרָה אוֹר ז, ד), בְּעִנְיַן "אֲבִי כָּל" (שָׁם, כא), "יוֹשֵׁב אֹהֶל כו'" (שָׁם, ב).

96. (בְּרָכוֹת ח, א).

97. (שֶׁהוּא בְּחִינַת מַלְכוּת. – בּוּך 1102).

98. ("עַל פָּסוּק 'וַעֲשֵׂה טוֹב שְׁכָן אֶרֶץ כו'" – וְכֵיוָן דְּאִתְעַר לְקַבְּלָה הַאי 'טוֹב' כו', כְּדֵין 'וְתִגְזַר אֹמֶר וְיָקָם לָךְ' כו'. כִּי עַל יְדֵי יְסוֹד שֶׁמַּמְשִׁיךְ שֶׁפַע אוֹר אֵין סוֹף בְּמַלְכוּת נִמְתָּקִים הַדִּינִים". – אוֹר הַתּוֹרָה נ"ף כְּרַךְ א עַמּוּד תרסו).

99. (תְּנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ רִישׁ פֶּרֶק יח. יַלְקוּט שִׁמְעוֹנִי אֵיכָה רֶמֶז תתרלד בְּשִׁינּוּי לְשׁוֹן).

100. ("וְזֶהוּ מַה שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר חֵלֶק ג בְּלָק קפ"ז, ב': "בְּגִין דִּבְהַהִיא שַׁעְתָּא הֲוָה יְרֵית לָהּ לְשַׁלְטָאָה כו'". פֵּירוּשׁ: לִמְשׁוֹל עַל בְּחִינָה זוֹ וּלְצוּוֹת עָלֶיהָ כו'". – בּוּך 1102).

101. (שָׁם, א. וְשָׁם: "וּתְכֵלֶת").

102. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב מִזֶּה בַּזֹּהַר חֵלֶק ב' (תְּרוּמָה, קל"ט, א') (בְּעִנְיַן "תּוֹלַעַת שָׁנִי – תְּרֵין גְּוָונִין כַּחֲדָא". רְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה תְּרוּמָה (שְׁמוֹת כְּרַךְ ה) עַמּוּד א'תקב).

103. (רְאֵה תַּנְחוּמָא בְּשַׁלַּח ט: "אַל תִּירְאִי תּוֹלַעַת יַעֲקֹב (יְשַׁעְיָה מא, יד), לְמָה נִמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל לְתוֹלַעַת? לוֹמַר לָךְ, מַה תּוֹלַעַת הַזֹּאת אֵינוֹ מַכֶּה אֶת הָאָרָזִים אֶלָּא בְּפִיו וְהוּא רַךְ וּמַכֶּה אֶת הַקָּשֶׁה, כָּךְ אֵין לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא תְּפִלָּה". זֹהַר חֵלֶק א וַיִּשְׁלַח קעח, א: "כְּתוֹלְעָתָא דָּא דְּלֵית לָהּ תּוּקְפָּא וְחֵילָא אֶלָּא בְּפוּמָא, וּבְפוּמָא מִתְגַּבַּר כֹּלָּא. וְעַל דָּא אִקְרוּן יִשְׂרָאֵל תּוֹלַעַת". וּרְאֵה לְעֵיל חֵקֶת נט, א: "שֶׁהוּא הַדִּבּוּר דְּוַקָּא בְּאוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה וְהַתְּפִלָּה". וּרְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה חֵקֶת (בַּמִּדְבָּר כְּרַךְ ג) עַמּוּד שסז: "עִנְיַן ב' בְּחִינוֹת תּוֹלָע וְתוֹלַעַת, יֵשׁ לוֹמַר שֶׁהֵן ב' בְּחִינוֹת דְּהַיְינוּ אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה וְאוֹתִיּוֹת הַתְּפִלָּה", עַיֵּן שָׁם).

104. (רְאֵה בַּאוּרֵי הַזֹּהַר חַיֵּי שָׂרָה כז, ג. וְשָׁם נִסְמָן).

105. (אִישׁ חָזָק – חֵלֶק הַוָיָ"; בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה סה, טו).

אָמְנָם עַל יְדֵי הַבֵּירוּרִים בְּ"סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב" מְבָרֵר מִבְּחִינַת "שַׂעֲרוֹת הָעִזִּים", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תּוֹלְדוֹת כז, טז): "וְאֵת עוֹרוֹת גְּדְיֵי הָעִזִּים הִלְבִּישָׁה עַל יָדָיו כו'". וְהֵיינוּ גַּם כֵּן, שֶׁמֵּהֶם נַעֲשֶׂה הֶגְנָה לִהְיוֹת לְאֹהֶל וּמֵגֵן עַל הַמִּשְׁכָּן, שֶׁהוּא בְּחִינַת תּוֹרָה, לְהָגֵן עָלָיו מִן הַחִיצוֹנִים וְלִדְחוֹתָן.

וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּגְּמָרָא, פֶּרֶק י"ב דִּיבָמוֹת (דַּף ק"ו, עַמּוּד א'): "רַבָּה דְּעָסִיק בְּתוֹרָה – חַי מ' שְׁנִין, אַבַּיֵּי דְּעָסִיק בְּתוֹרָה וּבְגִמִילוּת־חֲסָדִים – חַי שִׁתִּין שְׁנִין". וְעַל דֶּרֶךְ זֶה גַּם כֵּן הַבַּעֲלֵי־עֲסָקִים מְגִינִים עַל הַתַּלְמִידֵי חֲכָמִים[106] כו' – שֶׁמִּתְפַּרְנְסִים עַל יָדָן כו'[107].

(וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר בְּעִנְיַן "אוֹהֲלִיךָ", עַל פִּי מַה שֶׁכָּתוּב בְּרַבּוֹת סֵדֶר נָשֹׂא, פָּרָשָׁה י"ב קָרוֹב לְסוֹפָהּ: "**מַה טּוֹבוּ אוֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב** – זֶה **אוֹהֶל מוֹעֵד** שֶׁבַּמִּדְבָּר, וְשֶׁבְּשִׁילֹה, וּבְנוֹב, וְגִבְעוֹן". מַשְׁמָע, אֲבָל "**מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל**" הֵיינוּ בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם.

וְהָעִנְיָן, כִּי הָ"אֹהֶל־מוֹעֵד" נִקְרָא "**דִּירַת עֲרָאי**"[108] שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא, אֲבָל הַמִּקְדָּשׁ שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם הָיָה "דִּירַת קֶבַע"[109]. וְכָךְ הוּא בְּחִינַת "יַעֲקֹב" וּבְחִינַת "יִשְׂרָאֵל": כִּי בַּעֲלֵי־עֲסָקִים נִקְרָאִים "יַעֲקֹב", וּכְשֶׁהֵם קוֹבְעִים עִתִּים לְתוֹרָה נִקְרָא "דִּירַת עֲרָאי". אֲבָל תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים שֶׁעוֹסְקִים תָּמִיד בַּתּוֹרָה בִּקְבִיעוּת נִקְרָא תּוֹרָתָם "דִּירַת קֶבַע".

וְזֶהוּ "וַיָּקֶם **עֵדוּת בְּיַעֲקֹב וְתוֹרָה שָׂם בְּיִשְׂרָאֵל**" (תְּהִלִּים עח, ה): שֶׁבְּחִינַת **הַתּוֹרָה עַצְמָהּ**, שֶׁהִיא חָכְמָה־עִילָּאָה הַנִּקְרָא "הֵיכָלָא עִילָּאָה דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ־הוּא"[110], שֶׁאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא שׁוֹרֶה שָׁם בִּתְמִידוּת, הוּא מִתְגַּלֶּה בִּבְחִינַת **יִשְׂרָאֵל**. אֲבָל בְּחִינַת "**עֵדוּת**" אֵינוֹ רַק הֶאָרָה מִבְּחִינַת חָכְמָה־עִילָּאָה, כְּעִנְיַן "נוֹבְלוֹת חָכְמָה"[111], הוּא נִמְשָׁךְ בִּבְחִינַת **יַעֲקֹב**, וְלָכֵן נִקְרָא "דִּירַת עֲרָאי"[112].

וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְזֹאת הַמִּצְוָה" (לְקַמָּן וְאִתְּחַנַּן י, א): שֶׁהַתּוֹרָה נִקְרֵאת גַּם כֵּן "בַּיִת", כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ[113]: "אַל תִּקְרֵי בָּנָיִךְ אֶלָּא **בּוֹנָיִךְ**". וְאִיתָא בְּ"עֵץ חַיִּים" שַׁעַר מ"א, פֶּרֶק ג' שֶׁיֵּשׁ לוֹמַר, דְּאֹהָלִים הוּא הַמְּמוּצָע בֵּין לְבוּשׁ לְבַיִת, עַיֵּין שָׁם. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה, כְּשֶׁקּוֹבְעִים רַק עִתִּים לַתּוֹרָה נִקְרָא "אוֹהֶל", שֶׁהוּא מְמוּצָע בֵּין בְּחִינַת "מַקִּיף דִּ**לְבוּשׁ**" לִבְחִינַת "מַקִּיף עֶלְיוֹן דְּ**בַיִת**", אֲבָל כְּשֶׁעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בִּקְבִיעוּת נִקְרָא "בּוֹנָיִךְ".

וְזֶהוּ "אוֹהֵב ה' שַׁעֲרֵי צִיּוֹן מִכֹּל מִשְׁכְּנוֹת יַעֲקֹב" (בְּתִלִּים סִימָן פ"ז, ב), וְאָמְרוּ רַז"ל (פֶּרֶק קַמָּא דִּבְרָכוֹת, דַּף ח' עַמּוּד א'): "אוֹהֵב ה' שְׁעָרִים הַמְּצוּיָּינִים בַּהֲלָכָה, יוֹתֵר מִבָּתֵּי־כְּנֵסִיּוֹת וּמִבָּתֵּי־מִדְרָשׁוֹת". וְהֵיינוּ עַל דֶּרֶךְ יִתְרוֹן בְּחִינַת "מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ" דְּיִשְׂרָאֵל עַל בְּחִינַת "אוֹהָלֶיךָ" דְּיַעֲקֹב. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קמז, יט): "מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב, חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל". וְהוּא כְּעִנְיַן "עֵדוּת" וְ"תּוֹרָה"[114].

גַּם יֵשׁ לוֹמַר, עַל דֶּרֶךְ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "הַבָּאִים יִשְׂרַשׁ יַעֲקֹב, **יָצִיץ וּפָרַח יִשְׂרָאֵל**"[115], שֶׁבְּחִינַת הַצְּמִיחָה שֶׁלָּעָתִיד זֶהוּ בְּחִינַת "יִשְׂרָאֵל", וְכָךְ הִתְגַּלּוּת פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא פְּנִימִית וְעַצְמוּת חָכְמָה־עִילָּאָה יִהְיֶה לְעָתִיד). :

ו. וַנַּחֲזוֹר לְעִנְיַן שְׁלִשָּׁה בְּחִינוֹת תְּשׁוּבָה:

דִּלְכְאוֹרָה, הֲרֵי לֹא מָצִינוּ בְּסִפָּרִים רַק שְׁנֵי בְּחִינוֹת תְּשׁוּבָה – הֵיינוּ תְּשׁוּבָה־תַּתְּאָה וּתְשׁוּבָה־עִילָּאָה[116]. כִּי

---

106. (רְאֵה חוּלִּין צב, א).

107. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, בְּפֵירוּשׁ "שֶׁעָרֶךְ כְּעֵדֶר הָעִזִּים שֶׁגָּלְשׁוּ כו'" (לְקַמָּן שִׁיר הַשִּׁירִים לוּ, ג לְעִיל אֲמוֹר לב, א). וְעַיֵּין מֵעִנְיַן "וְעָשִׂיתָ יְרִיעוֹת עִזִּים לְאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן" – בַּזֹּהַר חֵלֶק ב': תְּרוּמָה, (דַּף ק"ס, עַמּוּד א'). פְּקוּדֵי, (דַּף רל"ג, ב').

108. (אֹהֶל מוֹעֵד . . דִּירַת עֲרָאי . . הַמִּקְדָּשׁ . . דִּירַת קֶבַע: רְאֵה שִׁיר הַשִּׁירִים רַבָּה פָּרָשָׁה א, טז (ג): "עַד שֶׁלֹּא נִבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיְתָה הַשְּׁכִינָה מִשְׁתַּלְטֶלֶת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (שְׁמוּאֵל ב ז, ו): "וָאֶהְיֶה מִתְהַלֵּךְ בְּאֹהֶל וּבְמִשְׁכָּן"; מִשֶּׁנִּבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ (תְּהִלִּים קלב, יד): "זֹאת מְנוּחָתִי עֲדֵי עַד". זֹהַר חֵלֶק ב רמא, א. רַמְבַּ"ם הִלְכוֹת בֵּית הַבְּחִירָה פֶּרֶק א הֲלָכָה א. ג. תּוֹרָה. לִקּוּטֵי שִׁיחוֹת חֵלֶק לוֹ הוֹסָפוֹת עַמּוּד 177. וְשָׁם נִסְמָן).

109. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה" (תּוֹרָה אוֹר רֵישׁ פָּרָשַׁת וַיִּגַּשׁ מג, ג).

וְעַיֵּין זֹהַר חֵלֶק ב', תְּרוּמָה (קס"ד, ב') (מִשְׁמָע לִכְאוֹרָה, הָאוֹהֶל מוֹעֵד – מַלְכוּת כְּמוֹ שֶׁהִיא מִתְלַבֶּשֶׁת בִּבְרִיאָה יְצִירָה, וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ – בִּינָה דְּאַצִילוּת". – אוֹר הַתּוֹרָה בְּלָק א'לח). פְּקוּדֵי (דַּף רמ"א, א') (מַה שֶׁחִילֵק בֵּין אוֹהֶל מוֹעֵד לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ – "בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אִיהוּ דַּיְנֵיחָא דְּוָרָא וְזֹהַר חֵלֶק ב פְּקוּדֵי רמא, אז. – אוֹר הַתּוֹרָה שָׁם). וּבְ"עֵץ חַיִּים", שַׁעַר מֵיעוּט הַיָּרֵחַ, פֶּרֶק ב' (נֶעֱתַק בְּאוֹר הַתּוֹרָה שָׁם).

110. (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ב' ר, א).

111. (בְּרֵאשִׁית רַבָּה יז, ה).

112. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "רָנִי וְשִׂמְחִי", מֵעִנְיַן "עֵדוּת וְתוֹרָה" (תּוֹרָה אוֹר לוֹ, ד: "וּמִבְּחִינַת יַעֲקֹב נִמְשָׁךְ בְּחִינַת עֵדוּת, וּמִבְּחִינַת יִשְׂרָאֵל נִמְשָׁךְ בְּחִינַת תּוֹרָה"). וְסוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "תּוֹרָה צִוָּה" (לְקַמָּן בְּרָכָה צד, ד סָעִיף ד).

113. (סוֹף בְּרָכוֹת עַל הַפַּסּוּק (יְשַׁעְיָה נד, יג) "וְכָל בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי ה' וְרֹב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ".

114. וְעַיֵּין מֵעִנְיַן "מַגִּיד דְּבָרָיו כו'", בְּרַבּוֹת: סֵדֶר בֹּא (פָּרָשָׁה ט"ו, וּפָרָשָׁה י"ט). מִשְׁפָּטִים (פָּרָשָׁה ל').

115. (תּוֹרָה אוֹר שְׁמוֹת נג, ג – נד, א).

116. ("וּלְכְאוֹרָה סִגְנוֹן זֶה אֵינוֹ מוּבָן, דְּהָיָה לוֹ לוֹמַר מִלְּכַתְּחִלָּה שֶׁיֵּשׁ ד' בְּחִינוֹת תְּשׁוּבָה, וְלָמָּה מְבָאֵר תְּחִילָּה שֶׁיֵּשׁ ג' בְּחִינוֹת וְאַחַר כָּךְ מַקְשֶׁה עַל זֶה שֶׁיֵּשׁ רַק ב' וְרַק אַחַר כָּךְ מְבָאֵר שֶׁיֵּשׁ ד'.

וְיֵשׁ לוֹמַר דִּבְאוֹפֶן הַלִּימּוּד הֲרֵי הוּא מְרַמֵּז עַל הָעִנְיָן הַנִּלְמָד. דְּגַם הָעִנְיָן הַנִּלְמָד הוּא בְּאוֹפֶן כָּזֶה". – דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "מַה טּוֹבוּ" תשמ"א עַיֵּין שָׁם. רְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה בֹּא (שְׁמוֹת כְּרֶךְ א) עַמּוּד שלו).

תְּשׁוּבָה הַיְינוּ "תְּשׁוּב ה'"[117], וְיֵשׁ ה' תַּתְּאָה, ה' עִילָּאָה, וְהֵן ב' תְּשׁוּבוֹת הַנַּ"ל, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"רֵאשִׁית חָכְמָה" שַׁעַר הַתְּשׁוּבָה, פֶּרֶק ב'.

אַךְ הָעִנְיָן הוּא עַל פִּי מַאֲמַר הַזֹּהַר חֵלֶק ב', מִשְׁפָּטִים (דַּף ק"ו, סוֹף עַמּוּד ב') שֶׁהוּבָא בְּ"רֵאשִׁית חָכְמָה" שָׁם וְזֶה לְשׁוֹנוֹ:

וְכֵיוָן דְּאָחִיד בְּ"אִילָנָא דְּחַיֵּי", **כְּדֵין אִקְרֵי בַּעַל־תְּשׁוּבָה**. דְּהָא כְּנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל – "תְּשׁוּבָה" אוּף הָכִי אִקְרֵי, וְאִיהוּ "בַּעַל־תְּשׁוּבָה" אִקְרֵי. וְקַדְמָאֵי אָמְרוּ: בַּעַל־תְּשׁוּבָה **מַמָּשׁ**. וְעַל דָּא, אֲפִילוּ צַדִּיקִים גְּמוּרִים אֵינָם יְכוֹלִים לַעֲמוֹד בְּמָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי־תְּשׁוּבָה עוֹמְדִים[118]. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

וּפֵירֵשׁ בְּ"מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ" שָׁם בְּעִנְיַן "כְּדֵין אִקְרֵי בַּעַל־תְּשׁוּבָה":

פֵּירוּשׁ: כֵּיוָן שֶׁהוּא אָחוּז בִּזְעֵיר, לְכָךְ נִקְרָא בְּחִינַת "בַּעַל", הַיְינוּ מַשְׁפִּיעַ לִבְחִינַת ה' תַּתְּאָה. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: "דְּהָא כְּנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל" – שֶׁהִיא הַמַּלְכוּת – "תְּשׁוּבָה אוּף הָכִי אִקְרֵי".

וּרְצוֹנוֹ לוֹמַר, שֶׁנִּקְרָא גַּם כֵּן תְּשׁוּבָה כְּמוֹ הַבִּינָה, שֶׁהִיא ה' עִילָּאָה וְהִיא ה' תַּתְּאָה. וּמֵאַחַר שֶׁהַבַּעַל־תְּשׁוּבָה אוֹחֵז בְּ"עֵץ הַחַיִּים" שֶׁהוּא זָ"א, עַל כֵּן נִקְרָא **בַּעַל־תְּשׁוּבָה**. רְצוֹנוֹ לוֹמַר, שֶׁהוּא גּוֹרֵם הַמְשָׁכָה עֶלְיוֹנָה בְּבְחִינַת מַלְכוּת, וְהַיְינוּ הַמְשָׁכָה מִ"סוֹבֵב כָּל עָלְמִין" בְּ"מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין" עַל יְדֵי "וַעֲשֵׂה טוֹב", וְלָכֵן נִקְרָא "בַּעַל" מַמָּשׁ – מַשְׁפִּיעַ לִתְשׁוּבָה זוֹ כו'.

הֲרֵי מוּבָן אֵיךְ בִּבְחִינַת תְּשׁוּבָה־תַּתְּאָה שֶׁהוּא עִנְיַן "**תְּשׁוּב ה' תַּתְּאָה**" יֵשׁ **שְׁנֵי מַדְרֵיגוֹת** – וְהַיְינוּ הַתְּשׁוּבָה דְּ"סוּר־מֵרָע" וְהַתְּשׁוּבָה דְּ"וַעֲשֵׂה־טוֹב":

שֶׁעַל יְדֵי "סוּר מֵרָע" גּוֹרֵם שֶׁ"תְּשׁוּב ה' תַּתְּאָה לְגַבֵּי **ו'**", דְּהַיְינוּ שֶׁעַל יְדֵי הָעֲוֹנוֹת גּוֹרֵם הִתְלַבְּשׁוּת ה' תַּתְּאָה בְּנוֹגַהּ[119]; אָמְנָם עַל יְדֵי "סוּר מֵרָע" נִיתְקַן בְּחִינָה זוֹ[120], אַךְ כְּדֵי שֶׁיּוּמְשַׁךְ בָּהּ הַמְשָׁכַת תּוֹסֶפֶת אוֹר מֵאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ, מִבְּחִינַת "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין" – זֶהוּ עַל יְדֵי "וַעֲשֵׂה טוֹב", שֶׁעַל יְדֵי זֶה מַמְשִׁיךְ מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה, וְעַל זֶה מוֹרֶה הַיָּו"ד הַשֵּׁם הַוָּי"ה, שֶׁנִּקְרָא "עֵץ הַחַיִּים", וַאֲזַי נִקְרָא "בַּעַל־תְּשׁוּבָה", לְפִי שֶׁגּוֹרֵם יִחוּד בְּחִינַת ו"ה, שֶׁהוּא יִחוּד סוֹבֵב וּמְמַלֵּא.

וְהַתְּשׁוּבָה הַג' זֶהוּ עִנְיַן "**תְּשׁוּב ה' עִילָּאָה**", וְהוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין".

כִּי הַבִּינָה נִקְרָא "**לִפְנֵי** הַוָּי"ה", שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת זָ"א הַנִּקְרָא "הַוָּי"ה", "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין" כו'. וְגַם כִּי הִתְגַּלּוּת עַתִּיק הוּא בְּבִינָה[121].

וְהִנֵּה נוֹדָע מֵהָאֲרִיז"ל[122], דְּ**יִחוּד ו"ה** הוּא עַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת. אָכֵן **יִחוּד י"ה** זֶהוּ דַּוְקָא עַל יְדֵי **מְסִירַת־נֶפֶשׁ**. וְלָכֵן תְּשׁוּבָה זוֹ הוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת "וַעֲשֵׂה טוֹב" כו'. וְאַף עַל פִּי כֵן מְבוֹאָר כָּאן שֶׁתְּשׁוּבָה זוֹ הוּא עַל יְדֵי הַתּוֹרָה, כִּי הַתּוֹרָה מֵחָכְמָה וּבִינָה נָפְקַת[123], דְּהַיְינוּ שֶׁהִיא מוֹחִין דְּאַבָּא כו'.

וּלְפִי הָאֱמֶת יֵשׁ בִּתְשׁוּבָה־עִילָּאָה זוֹ גַּם כֵּן ב' בְּחִינוֹת שֶׁבִּתְשׁוּבָה־תַּתְּאָה. הַיְינוּ:

הָא'[124]: "תְּשׁוּב ה' עִילָּאָה לְגַבֵּי יו"ד"[125].

הַב': כְּשֶׁנִּקְרָא "בַּעַל־תְּשׁוּבָה". וְהַיְינוּ מַה שֶׁאָמְרוּ "וְקַדְמָאֵי אָמְרוּ – בַּעַל תְּשׁוּבָה מַמָּשׁ", וּפֵירֵשׁ בְּ"מִקְדַּשׁ־מֶלֶךְ": שֶׁהוּא עוֹלֶה לְאַבָּא וְנִקְרָא מַשְׁפִּיעַ לִבְחִינַת הַבִּינָה.

וְזֶהוּ כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר בְּפֵירוּשׁ תְּשׁוּבָה – "תְּשׁוּב ה' בְּמִילּוּי יו"ד"[126], שֶׁהוּא עִנְיַן "**מְמַעֲמַקִּים** קְרָאתִיךָ" – ב' עוֹמְקִים כו'. הַיְינוּ "בִּינָה – לִבָּא"[127], הוּא בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת־הַלֵּב, וּבְחִינַת חָכְמָה הַמְאִירָה בְּפְנִימִיּוּת־הַלֵּב וְהִיא "תַּעֲלוּמוֹת לִבּוֹ"[128].

גַּם יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁב' עוֹמְקִים אֵלּוּ הַיְינוּ: בִּינָה הִיא **אַהֲבָה רַבָּה** לִמְסִירַת־נֶפֶשׁ בְּ"אֶחָד", וְחָכְמָה־עִילָּאָה הִיא **יִרְאָה־עִילָּאָה**[129] כו'.

---

117. (זֹהַר חֵלֶק ג' נָשֹׂא רַעְיָא מְהֵימְנָא קכב, א).

118. (תַּרְגּוּם: וְכֵיוָן שֶׁאָחוּז בְּ"עֵץ הַחַיִּים", אָז נִקְרָא בַּעַל תְּשׁוּבָה, שֶׁהֲרֵי כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל נִקְרֵאת אַף כָּךְ תְּשׁוּבָה, וְהוּא נִקְרָא בַּעַל תְּשׁוּבָה. וְהָרִאשׁוֹנִים אָמְרוּ, בַּעַל תְּשׁוּבָה מַמָּשׁ. וְעַל זֶה אֲפִלּוּ צַדִּיקִים גְּמוּרִים אֵינָם יְכוֹלִים לַעֲמֹד בְּמָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה עוֹמְדִים).

119. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (רֵישׁ פֶּרֶק ו) בְּעִנְיַן "וּבְפִשְׁעֵיכֶם שׁוּלְּחָה אִמְּכֶם כו'".

120. וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב בְּ"רֵאשִׁית חָכְמָה" שָׁם. וְיוּבָן עַל פִּי מַה שֶׁיִּתְבָּאֵר לְקַמָּן בְּעִנְיַן "הַוָּי"ה צָלְלָה כו'" (בְּבוּרֵ 1102 נִמְצָא קָטַע זֶה בְּסָעִיף ג וְהַכַּוּוָנָה לַנִּדְפָּס לְעֵיל עד, ג).

121. (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ג קעח, ב).

122. (רְאֵה פְּרִי עֵץ חַיִּים שַׁעַר הַקְרִיאַת שְׁמַע פֶּרֶק יב).

123. (זֹהַר חֵלֶק ב פה, א).

124. (הָא: בְּבוּרֵ 1102 נִתְקַן בְּגוּף כְּתַב יָד קֹדֶשׁ הַצְּמַח צֶדֶק: הַבְּחִינָה הָאַחַת).

125. (רְאֵה לְקַמָּן בְּרָכָה צה, א וְשָׁם נִסְמָן).

126. (סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "תּוֹרָה צִוָּה" – לְקַמָּן בְּרָכָה צג, ד. רְאֵה פְּרֵדֵס שַׁעַר הַשַּׁעֲרִים פֶּרֶק ו: נ' שַׁעֲרֵי בִּינָה נִמְשָׁכִים מִן אוֹת ה', בִּינָה, כִּשְׂכִּלּוּלָה מִיּוּ"ד. וְהוּא תְּשׁוּבָה מֵאַהֲבָה. וּרְאֵה עֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ חֵלֶק הָעֲבוֹדָה פֶּרֶק לו. שָׁם חֵלֶק הַיִּחוּד רֵישׁ פֶּרֶק כד מִזֹּהַר חֵלֶק ג רסז, ב. אוֹר הַתּוֹרָה תּוֹלְדוֹת קמב, א).

127. (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה קמב, א).

128. (תְּעֲלוּמוֹת לַב: תְּהִלִּים מד, כב).

129. ("וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁאַרְבָּעָה מַדְרֵגוֹת אֵלּוּ כְּנֶגֶד ד' אוֹתִיּוֹת הַשֵּׁם הַוָּי', שֶׁהֵם דְּחִילוּ וּרְחִימוּ רְחִימוּ וּדְחִילוּ. כִּי הַתְּשׁוּבָה רִאשׁוֹנָה דְּ"סוּר מֵרָע" הִיא תְּשׁוּבָה מִבְּחִינַת יִרְאָה תַּתְּאָה, וְהַתְּשׁוּבָה דְּ"וַעֲשֵׂה טוֹב" זֶהוּ תְּשׁוּבָה מֵאַהֲבָה, וְהַתְּשׁוּבָה הַג' הִיא עַל יְדֵי אַהֲבָה רַבָּה, וּבְחִינָה הַד' הִיא יִרְאָה עִילָּאָה, שֶׁעַל זֶה אָמְרוּ רַז"ל "אִם אֵין חָכְמָה אֵין יִרְאָה כו'", שֶׁיִּרְאָה זוֹ נִמְשָׁךְ עַל יְדֵי הַחָכְמָה שֶׁהִיא עֵסֶק

וְאַף עַל פִּי כֵן אָמַר כָּאן רַק שְׁלֹשָׁה מַדְרֵגוֹת בִּתְשׁוּבָה, כִּי אַבָּא וְאִימָּא הֵן "תְּרֵין רֵיעִין דְּלָא מִתְפָּרְשִׁין"[130], עַל כֵּן הֵם שְׁנֵיהֶם מַדְרֵגָה אַחַת בִּכְלָל.

וְהִנֵּה מְבוֹאָר לְמַעְלָה, דִּג' תְּשׁוּבוֹת אֵלּוּ נִרְמָזִים בְּג' אוֹתִיּוֹת בכר, וּבְחִינָה זוֹ הָרְבִיעִית[131] נִרְמָז בִּכְלָלוּת תֵּיבַת בְּכֹר – שֶׁרוֹמֵז בְּחָכְמָה־עִילָּאָה, שֶׁנִּקְרָא בְּכֹר – **רֵאשִׁית הַגִּילוּי.**

וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר חֵלֶק א' בְּרֵאשִׁית (דַף י"ג, עַמּוּד ב'): "**קַדֵּשׁ לִי כָּל בְּכוֹר** (בא יג, ב) – **דָּא יו"ד, דְּאִיהוּ קֹדֶשׁ, בּוּכְרָא דְּכָל קוּדְשִׁין עִילָּאִין**"[132]. וּבְפָרָשַׁת וָאֶתְחַנַּן (דַף רס"ב, א').

וְעִנְיַן ב' בְּחִינוֹת אֵלּוּ לְמַעְלָה: הַיְינוּ כִּי "תְּשׁוּב ה' עִילָּאָה לְגַבֵּי יו"ד" זֶהוּ מִלְּמַטָּה־לְמַעְלָה. וְאַחַר כָּךְ כְּשֶׁנִּקְרָא "בַּעַל־תְּשׁוּבָה" הַיְינוּ כְּשֶׁנִּמְשָׁךְ מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה, מִבְּחִינַת עַתִּיק לְאַבָּא וּמֵאַבָּא לְאִימָּא.

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה נִתְבָּאֵר בַּזֹּהַר חֵלֶק ג', וַיִּקְרָא (דַף ט"ז, עַמּוּד א')[133] עַל פָּסוּק (מִיכָה ז, יט) "יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ": "מַאן יָשׁוּב? יָשׁוּב עַתִּיק לְאִתְגַּלְיָיא כו' בְּזָ"א". וְהוּא עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה[134].

וְזֶהוּ עִנְיַן "**פֶּטֶר כָּל רֶחֶם**" (בא שָׁם), וְכִדְפֵרֵישׁ בַּזֹּהַר חֵלֶק א', בְּרֵאשִׁית (דַף י"ג, סוֹף עַמּוּד ב')[135] "**פֶּטֶר כָּל רֶחֶם**": "**בְּהַהִיא שְׁבִיל דַּקִּיק דְּנָחֵת מִן יו"ד, דְּאִיהוּ אַפְתַּח רַחֲמָא לְמֶעְבַּד פֵּירִין** כו'"[136].

וְזֶה יִתְבָּאֵר מִמַּה שֶׁכָּתוּב בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "לֶךְ לְךָ"[137]:

שֶׁלְּהִיוֹת הַגִּילוּי לְמַטָּה מִבְּחִינַת חָכְמָה־עִילָּאָה, בָּא לָזֶה כֹּחַ מַעֲתִיק, מִקּוּצוֹ שֶׁל יו"ד לַקּוֹץ הַתַּחְתּוֹן, וּמִמֶּנּוּ לְה' עִילָּאָה כו', לִהְיוֹת "אִתְפְּרִיעוּ כָּל נְהוֹרִין"[138] כו'.

גַּם עַל דֶּרֶךְ "וַאֲנִי אֶפְתַּח לְךָ תַּרְעִין עִילָּאִין כו'"[139], וּ"כִּפְתְּחוֹ שֶׁל אוּלָם כו'"[140] – אִתְעֲרוּתָא־דִלְעֵילָא שֶׁלְּמַעְלָה מֵאִתְעֲרוּתָא־דִלְתַתָּא, בְּחִינַת "אֶת בִּרְכָתִי כו'"[141], שֶׁהִיא בְּחִינַת "**מִטַּל הַשָּׁמַיִם**" (תּוֹלְדוֹת כז, כח), שֶׁהַטַּל הוּא אִתְעֲרוּתָא־דִלְעֵילָא מִבְּחִינָה שֶׁאֵין אִתְעֲרוּתָא־דִלְתַתָּא מַגַּעַת שָׁם[142].

וְהַיְינוּ עַל יְדֵי שֶׁבַּתְּחִלָּה "קַדֵּשׁ לִי כָּל בְּכוֹר", כְּעִנְיַן "פִּתְחִי לִי כו'" (שִׁיר הַשִּׁירִים ה, ב), אִתְעֲרוּתָא־דִלְתַתָּא הַמְעוֹרֵר אִתְעֲרוּתָא־דִלְעֵילָא כו',

"**בְּאָדָם וּבְבְהֵמָה**" (בא שָׁם) – בְּחִינַת "זֶרַע אָדָם וְזֶרַע בְּהֵמָה"[143] (יִרְמְיָה לא, כו)*.

גַּם כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תֵּצֵא כא, טו): "וְהָיָה הַבֵּן הַבְּכֹר לַשְּׂנִיאָה"[144]. :

הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר". – בּוּך 1102. וּרְאֵה הַגָּהָה בְּאוֹר הַתּוֹרָה בָּלָק עַמּוּד א'לג).

130. (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ג ד, א וְעוֹד).

131. (רְאֵה "בְּאוּרִים לְאַגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה" סִימָן יד, שֶׁבְּכָל בְּחִינָה שֶׁבִּתְשׁוּבָה, גַּם בְּבְחִינָה הֲכִי תַּחְתּוֹנָה, נִכְלָלִים כָּל ד' הַבְּחִינוֹת. עַיֵּין שָׁם. – לִקּוּטֵי שִׁיחוֹת חֵלֶק ה עַמּוּד 111 הָעָרָה 38).

132. (וְזֶהוּ יו"ד שֶׁהוּא קֹדֶשׁ, הַבְּכוֹר שֶׁל כָּל הַקָּדָשִׁים הָעֶלְיוֹנִים).

133. (רְאֵה לְעֵיל אַחֲרֵי כט, א. לְקַמָּן נִצָּבִים מה, ד. אוֹר הַתּוֹרָה בָּלָק א'לב).

134. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי תִשְׁמַע", בְּעִנְיַן "לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה'" (לְקַמָּן פָּרָשַׁת רְאֵה כג, ד.).

135. (רְאֵה גַּם אוֹר הַתּוֹרָה בֹּא עַמּוּד שלו. שלט).

136. (תַּרְגּוּם: בַּשְּׁבִיל הַדֶּרֶךְ הַהוּא שֶׁיּוֹרֵד מִיו"ד, שֶׁהוּא פּוֹתֵחַ אֶת רַחֲמָה לַעֲשׂוֹת פֵּרוֹת).

137. (תּוֹרָה אוֹר יא, ג. רְאֵה גַּם אוֹר הַתּוֹרָה תִּשָּׂא (שְׁמוֹת כֶּרֶךְ ו) עַמּוּד א'תתקיג. עִנְיַן הַד' נִתְבָּאֵר בְּלִקּוּטֵי שִׁיחוֹת חֵלֶק כ עַמּוּד 89)

138. (נִתְגַּלּוּ בְּמְהֵירוּת כָּל הָאוֹרוֹת. רְאֵה זֹהַר חֵלֶק א וַיִּגַּשׁ רי, א).

139. (זֹהַר חֵלֶק ג אֱמוֹר צה, א).

140. (רְאֵה לְעֵיל קְרַח נה, א. לְקַמָּן שִׁיר הַשִּׁירִים לה, א).

141. (תּוֹלְדוֹת כז, לו: "עַתָּה לָקַח בִּרְכָתִי". בְּהַר כה, כא: "וְרִצּוּיִתִי אֶת בִּרְכָתִי").

142. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בָּמָקוֹם אַחֵר בְּעִנְיַן "פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶיךָ": בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי הָהָרִים יָמוּשׁוּ" (לְקַמָּן תֵּצֵא מ, ג). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "יְחַיֵּינוּ מִיּוֹמָיִם" (לְקַמָּן רֹאשׁ הַשָּׁנָה סד, א). וּמַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּעִנְיַן פֵּירוּשׁ 'מִפְּתָחוֹת הַפְּנִימִיּוֹת' – בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי תִשְׁמַע" הַנַּ"ל (לְקַמָּן פָּרָשַׁת רְאֵה כב, ד וְאֵילָךְ).

143. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים" (תּוֹרָה אוֹר מִשְׁפָּטִים עד, ג וְאֵילָךְ). (רְאֵה בְּהוֹסָפוֹת לְהָעָרוֹת וְציּוּנִים).

144. (וְעַיֵּין מַעְנְיַן "קַדֵּשׁ לִי כָּל בְּכוֹר", בְּרִבּוֹת: סוֹף פָּרָשַׁת בֹּא. וּבְשִׁיר הַשִּׁירִים, סוֹף פָּסוּק (ז, ב) "מַה יָּפוּ פְעָמַיִךְ". וּבְקֹהֶלֶת, בְּפָסוּק (ג, ט) "מַה יִּתְרוֹן הָעוֹשֶׂה".

וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מַעְנְיַן לֵידָה – בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם" (תּוֹרָה אוֹר וָאֵרָא נה, א וְאֵילָךְ), **וּמִשָּׁם יוּבָן גַּם כֵּן עִנְיַן "פֶּטֶר כָּל רֶחֶם").**

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(ל) **והדוגמא** מכ"ז יובן ג"כ בכנ"י שנק' בנים כמ"ש בנים אתם לה' כו' שרחמנותו עליהם כרחם אב על בנים. כמו הבן יקיר לי אפרים כו' המו מעי לו רחם ארחמנו כו'. והנה רחמנות זאת היינו כמו רחמנות הנשר על בניו כמ"ש ימצאהו בארץ מדבר כו' עד ישאהו על אברתו וכן מ"ש ואשא אתכם על כנפי

נשרים דוקא. והענין הוא כנ"ל שיש בכנפי נשרים ב' הפכים א' שמגביה עצמו בכנפיים בגובה השמים כדרך הנשר בשמים כו'. וכדוגמא זאת בבחי' רח"ר העליונים שבעצמות הוא שמתעורר לעלות לנש"י מעלה מעלה עד בחי' עצמותו ממש וכמ"ש ואביא אתכם אלי ממש. שזהו ההעלאה בתכלית עד בחי' ועצמות אא"ס ששמים ושמי השמים לא יכלכלוך כו'. וזהו מצד הרח"ר דוקא הוא שישמרם מכל קטרוג העולם כחץ יעוף יומם כו'. וע"כ ישאם על אברתו ברוממות העצמות שלא יגיע שם שום קטרוג. וזהו ואשא אתכם על כנפי נשרים כו' וכן בהיפוך בדרך ירידה והשפלה שהוא המשכת רח"ר העליונים הפשוטי' שבעצמות למטה מטה באשר הם שם בתחתית המדריגה בצרות נגלות כו'. וזהו על גוזליו ירחף להכניסם תחת כנפיו וכמו ופרוס עלינו סכת שלומך והסר שטן מלפנינו כו' ובצל כנפיך תסתירנו ששומר לכנ"י מכל פגע רע דגבורות קשות דכל שטן כו' וד"ל:

בראשית ברא כו'. יהי רקיע בתוך המים

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

ב) אַךְ לְהָבִין, דִּלְכְאוֹרָה יֵשׁ סְתִירָה לִדְבָרֵינוּ אֵלֶּה שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים שֶׁמְּצִיאַת ה' וְהֱיוֹתוֹ מְחַיֶּה הָעוֹלָם אֵינוֹ בִּכְלָל אֱמוּנָה אֶלָּא בִּבְחִינַת דַּעַת מַמָּשׁ, מִמַּאֲמַר הַיָּדוּעַ בַּזֹּהַר[37] דְּ"לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל", וּמַשְׁמָע שֶׁאֵין הַנִּבְרָאִים יְכוֹלִים לְהַשִּׂיג אוֹתוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּדִעָתָם וְהַשָּׂגָתָם כְּלָל!

אַךְ הִנֵּה בֶּאֱמֶת אֵין מִזֶּה הֲרִיסָה כְּלָל, וְהַכֹּל אֱמֶת וְיַצִּיב. וְהוּא עַל פִּי מַה שֶּׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם[38] שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ הוּא "הַיָּדוּעַ מְצִיאוּתוֹ וְלֹא מָהוּתוֹ", וְכֵן הוּא בְּכָל סִפְרֵי הָאֱמֶת[39]. וְרוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁאֲנַחְנוּ מִצַּד פְּעוּלּוֹתָיו נֵדַע שֶׁהוּא נִמְצָא, אֲבָל אֵינֶנּוּ מַכִּירִים אֵיךְ וּמַה הוּא, וְעַל זֶה כְּתִיב[40]: "הַחֵקֶר אֱלוֹהַּ תִּמְצָא".

וּבֵיאוּר עִנְיַן יְדִיעַת הַמְּצִיאוּת וְלֹא הַשָּׂגַת הַמָּהוּת[41], מוּבָן גַּם כֵּן בַּמָּשָׁל הַנַּ"ל – מִמַּה שֶׁהָאָדָם יוֹדֵעַ וּמַרְגִּישׁ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה, מֵחֲמַת שֶׁרוֹאֶה גּוּפוֹ בָּשָׂר וָדָם חַיִּים, שֶׁזֶּה גַּם כֵּן אֵינוֹ אֶלָּא יְדִיעַת הַמְּצִיאוּת בִּלְבַד. שֶׁזֶּה יָדוּעַ לוֹ בְּבֵירוּר שֶׁנִּמְצָא נֶפֶשׁ בְּגוּפוֹ, אֲבָל אֵינוֹ יוֹדֵעַ וּמַכִּיר מָהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ אֵיךְ וּמַה הִיא. וְגַם אֲפִילוּ אֵיכוּת הִתְלַבְּשׁוּתָהּ בְּגוּפוֹ אֵינֶנּוּ יוֹדֵעַ אֵיךְ הוּא;

הֲגַם שֶׁיּוֹדֵעַ בְּבֵירוּר שֶׁמְּלוּבֶּשֶׁת בְּכָל רְמַ"ח אֵיבְרֵי גּוּפוֹ, שֶׁהֲרֵי מִיָּד שֶׁיַּעֲלֶה בִּרְצוֹנוֹ לְנַעְנֵעַ בְּרַגְלוֹ תִּתְנַעְנֵעַ הָרֶגֶל תֵּיכָף וּמִיָּד בְּלִי שִׁיהוּי וְאִיחוּר כְּלָל, וְאִילוּ הָיָה הַנֶּפֶשׁ שׁוֹרֶה בְּמוֹחוֹ וְלִבּוֹ לְבַד, וּמִשָּׁם הָיָה הָרָצוֹן נִמְשָׁךְ בְּרֶגֶל וְאָז תִּתְנַעְנֵעַ, הָיָה צָרִיךְ לִהְיוֹת שְׁהִיַּית זְמַן בָּהּ[42] שֶׁיִּהְיֶה סִיפּוּק לְהִילּוּךְ הָרָצוֹן מִן הַמּוֹחַ לַלֵּב, וְאָנַחְנוּ רוֹאִים הֵיפֶךְ זֶה, שֶׁבּוֹ בְּאוֹתָהּ רֶגַע שֶׁיַּעֲלֶה הָרָצוֹן יִהְיֶה תְּנוּעַת הָרֶגֶל, מִזֶּה הוֹרָאָה שֶׁהַמַּחֲשָׁבָה יְשָׁנָה מַמָּשׁ בָּרֶגֶל[43].

וְהִנֵּה נִתְבָּרֵר **מְצִיאוּת** הִתְפַּשְׁטוּת אוֹר הַנֶּפֶשׁ בְּכָל אֵיבְרֵי הַגּוּף, וְעִם כָּל זֶה אֵינוֹ מַכִּיר **אוֹפֶן** הַהִתְלַבְּשׁוּת, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר **מָהוּת** הַנֶּפֶשׁ, מַה הִיא. וְזֶהוּ עִנְיַן יְדִיעַת הַמְּצִיאוּת וְלֹא הַשָּׂגַת הַמָּהוּת.

וּכְמוֹ כֵן הוּא יִתְבָּרֵךְ, הוּא הַיָּדוּעַ מְצִיאוּתוֹ – שֶׁאֲנַחְנוּ נֵדַע שֶׁיֵּשׁ בּוֹרֵא, מְקוֹר הַחַיִּים הַמְחַיֶּה וּמְהַוֶּה הָעוֹלָם, אֲבָל מָהוּתוֹ אֵינוֹ נוֹדָע. וְעַל זֶה נֶאֱמַר דְּ"לֵית מַחֲשָׁבָה **תִּפִּיסָא** בֵּיהּ", רוֹצֶה לוֹמַר לְהַכִּיר **מָהוּתוֹ** מַמָּשׁ, שֶׁזֶּה אֵינוֹ מוּשָׂג לְשׁוּם נִבְרָא בָּעוֹלָם, כִּדְכְתִיב[44]: "וּפָנַי לֹא יֵרָאוּ".

וְהִנֵּה "דַּעַת" בִּלְשׁוֹן הַתּוֹרָה, הוּא הַמּוֹרֶה עַל דְּבַר יְדִיעַת הַמְּצִיאוּת, אֲבָל עַל הַשָּׂגַת הַמָּהוּת נוֹפֵל לְשׁוֹן רְאִיָּה, שֶׁחוּשׁ הָרְאוּת הוּא כְּלִי לְהַשָּׂגַת מָהוּת דָּבָר הַמּוּחָשׁ; וְהַדַּעַת הוּא הַשָּׂגַת הַמְּצִיאוּת[45].

וְלָכֵן נֶאֱמַר "מִבְּשָׂרִי **אֶחֱזֶה**", שֶׁהוּא תַּרְגּוּם וַאֲחוֹרַיִּים שֶׁל "רְאִיָּה", כִּי הָרְאִיָּה הִיא הַשָּׂגַת הַמָּהוּת, וְהַדַּעַת הוּא

37. תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה, "פָּתַח אֵלִיָּהוּ" יז, א.

38. רְאֵה מוֹרֶה נְבוֹכִים חֵלֶק א פֶּרֶק מו וְאֵילֶךְ בַּאֲרִיכוּת. הִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה פֶּרֶק א הֲלָכוֹת ט־י.

39. רְאֵה מִשְׁנַת חֲסִידִים סֵדֶר זְרָעִים מַסֶּכֶת צְמָצוּם אוֹר אֵין סוֹף פֶּרֶק א אוֹת ב. וּרְאֵה סֵפֶר הָעִיקָּרִים מַאֲמָר שֵׁנִי פֶּרֶק א בְּתְחִילָּתוֹ. מַהַרְשָׁ"א תַּעֲנִית ד, א.

40. אִיּוֹב יא, ז.

41. יְדִיעַת הַמְּצִיאוּת וְלֹא הַשָּׂגַת הַמָּהוּת: רְאֵה מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן תקס"ה חֵלֶק ב עַמּוּד תשסז וְאֵילֶךְ. תקס"ג חֵלֶק א עַמּוּד רפד וְאֵילֶךְ. דֶּרֶךְ מִצְוֹתֶיךָ קעב, א וְאֵילֶךְ. תּוֹרַת מְנַחֵם הִתְוַעֲדוּיוֹת חֵלֶק נב עַמּוּד 24. וְעוֹד.

42. אוּלַי צָרִיךְ לִהְיוֹת: **מָה**. כִּדְלְעֵיל בְּמִצְוַת צִיצִית פֶּרֶק א. טו, א.

43. רְאֵה גַּם לְעֵיל מִצְוַת צִיצִית פֶּרֶק א. דַּף טו, א. לְקַמָּן מִצְוַת בִּנְיַן מִקְדָּשׁ פֶּרֶק א. דַּף פה, ב.

44. תִּשָּׂא לג, כג. וּרְאֵה לְעֵיל מִצְוַת מִשָּׂא הָאָרוֹן בַּכָּתוּב פֶּרֶק א.

45. רְאֵה דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "לְהָבִין עִנְיַן פֶּסַח וּמַצָּה" תשכ"ח.

הַשָּׂגַת הַמְּצִיאוּת, וּלְפִי שֶׁבֶּאֱלֹהוּת לֹא יִתָּכֵן הַשָּׂגַת הַמָּהוּת אֶלָּא יְדִיעַת הַמְּצִיאוּת בִּלְבַד, לָכֵן נֶאֱמַר "אֶחֱזֶה" – תַּרְגּוּם וַאֲחוֹרַיִּים שֶׁל הָרְאִיָּה[46].

וְכֵן הוּא פֵּירוּשׁ "**הָרְאֵת לָדַעַת** כִּי הַוְיָ' הוּא הָאֱלֹקִים"[47]: כְּלוֹמַר, עִנְיָן זֶה שֶׁ"ה' הוּא הָאֱלֹקִים" תּוּכַל לְהַגִּיעוֹ בִּבְחִינַת דַּעַת מַמָּשׁ, וְהוּא אִמּוּת חָזָק כְּמוֹ הָרְאִיָּה מַמָּשׁ. שֶׁמַּה שֶּׁאֵינוֹ מַשִּׂיג מָהוּתוֹ, אֵינוֹ שׁוּם רִפְיוֹן וְשִׁינּוּי בְּחִזּוּק אֲמִיתִּית בֵּרוּר מְצִיאוּתוֹ אֶצְלוֹ כְּאִילוּ רוֹאֶה מַמָּשׁ, מֵאַחַר שֶׁיּוֹדֵעַ מְצִיאוּתוֹ, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בַּאֲרוּכָּה מִמְּשַׁל הַנֶּפֶשׁ.

אֶלָּא שֶׁבְּהַשָּׂגַת מָהוּת הָאֱלֹקוּת יִהְיֶה תַּעֲנוּג עָצוּם וְנִפְלָא לְאֵין קֵץ וְתַכְלִית, כִּי הוּא מְקוֹר הַתַּעֲנוּגִים. וְזוֹהִי מַעֲלַת הַנְּבִיאִים שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם[48] "וַיֵּרָא אֵלָיו ה' וְכוּ'". וְלֶעָתִיד לָבֹא יִתְגַּלֶּה אֲלֵינוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וְרָאוּ כָל בָּשָׂר"[49]; "עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ"[50] כַּנּוֹדָע[51].

וּמִכָּל מָקוֹם יוּכַל כָּל מַשְׂכִּיל עַל דָּבָר לְהִתְעַנֵּג תַּעֲנוּג עָצוּם וְנִפְלָא מֵרוֹב כֹּל, בִּידִיעָה זוֹ שֶׁיְּצַיֵּיר בְּדַעְתּוֹ יִחוּד הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִשִּׂיג מָהוּתוֹ. וְעַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּמוֹ שֶׁשָּׁמֵחַ הָעָשִׁיר מֵהוֹן מַרְגְּלִיּוֹת הַצָּרוּר וּמוּנָּח אֶצְלוֹ אַף עַל פִּי שֶׁאֵינֶנּוּ רוֹאֶה בְּעֵינוֹ כָּל רֶגַע, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים פֶּרֶק ל"ג:

מִצְוַת הָאֲמָנַת אֱלֹקוּת, פָּרָשַׁת יִתְרוֹ

46. רְאֵה תּוֹרָה אוֹר מִשְׁפָּטִים עז, ד. עח, ג.

47. וְאֶתְחַנַּן ד, לה.

48. וַיֵּרָא יח, א.

49. יְשַׁעְיָה מ, ה.

50. יְשַׁעְיָה נב, ח.

51. רְאֵה תַּנְיָא פֶּרֶק לו. סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים מְלוּקָּט אֲדָר־סִיוָן עַמּוּד קצג. לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק יז עַמּוּד 93 וָאֵילָךְ.

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

אך עדיין צ"ל דמשמע ממארז"ל ר"ה די"ז א' למי נושא עון למי שעובר על פשע או לשארית כו' אלי' כו' למי שמשים עצמו כשיריים, שגם ביגמה"ר עצמן יש קצת דקדוק לדקדק דוקא למי שעובר על פשע ומשים עצמו כשיריים ואם לאו אינו נמשך יגמה"ר כו'. אך הענין יובן ע"פ משנ"ת בלק"ת בביאור ע"פ כה תברכו פ"ב גבי ואיך לא אשא פנים והם מדקדקין על עצמן עד כזית כו', שפי' ישא ה' פניו היינו בחי' חכמת אדם תאיר פניו לבחי' שלמעלה מקו המדה שהוא בחי' כתר שבכתר כו', ואעפ"כ יש שיעור ומדה עד כזית, כי גם המשכה זו שלמעלה מהשתלשלות ומקו המדה נמשך ועובר ע"י קו המדה דוקא, שהעולם א"א לו לקבל אלא ע"י בחי' קו המדה, וצ"ל אורות וכלים כו' דאל"כ לא יוכלו לקבל עכ"ל, עיי"ש. ועד"ז י"ל כאן הגם שיגמה"ר הם בחי' רחמים פשוטים שלמעלה מבחי' קו המדה, מ"מ צריך להיות עובר דרך קו המדה, ולכן נק' יגמה"ר מדות דוקא כמ"ש בלק"ת פ' עקב בד"ה ויאכילך את המן. ועמ"ש הרמ"ז בפ' ויקרא דט"ו ע"ב ובפ' אמור דף צ"ד ע"א בשם הלק"ת מהאריז"ל פ' תולדות שיש בדיקנא ב' בחי' השערות והפנימיות, והיינו השמן הטוב והלבשת השערות, והם מציאות אבא ומציאות אימא כו', ולכן שערות דדיקנא קשישין אינון הוא בחי' דקדוק מעט כו'. וזהו למי נושא עון למי שעובר על פשע כו'.

ויובן ג"כ ע"פ מ"ש בפרד"ס ש"א פ"ז ובפלח הרמון ש"א פ"ח בשם ברייתא המיוחסת לשמעון הצדיק שיגמה"ר הן ע"ס דאצי' וג' עולמות בי"ע, והרי הן המשכות הכתר אלא שנמשך דוקא ע"י ע"ס דאצי' ופנימיו' בי"ע. והיינו כי במשה נא' וימהר משה ויקוד ארצה וישתחו כי ארך אפים ראה אף לרשעי' כו', וכדי שלא יהי' יניקה לחיצוני' ג"כ זה הי' בקשת משה ונפלינו אני ועמך ביקש שלא תשרה שכינה כו', והבטיח לו הקב"ה גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה, הא אילו לא הבטיח לו כן הי' שורה כו', כמו בבלעם הגם שהי' מזוהם כו' לפי שהוא ית' כל יכול וכחשיכה כאורה כו' גם חשך כו' ומשם הי' גם יניקת פרעה כו' כמ"ש בלק"ת פ' צו בד"ה מצה זו תוך פ"ג. ונמצא כי ע"י מה שנמשך יגמה"ר ע"י ע"ס דוקא שראשיתם החכ', עי"ז נמשך שלא יומשך כ"א במקום הראוי, ולכן צ"ל עובר על פשע דהיינו להעביר על מדותיו שגם ע"פ החכ' יהי' זה ראוי שיומשך לו יגמה"ר. ולפי הברייתא הנ"ל דיגמה"ר עצמם הם נגד ע"ס ופנימיות ג' עולמות בי"ע, א"כ שפיר י"ל שגם ביגמה"ר עצמן שייך למי נושא עון למי שעובר על פשע.

אדם אדמה לעליון כו' יגמה"ר ע"ס ובי"ע או ג' ראשי ראשין בס"ד. (ש"פ מטו"מ, ל"ב).

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס העבודה

דְּהִנֵּה כַּאֲשֶׁר הָאַהֲבָה בָּאָה בְּצִירוּף הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּהָרִיחוּק כַּנַּ"ל, הֲרֵי מוּבָן אֵיךְ שֶׁפּוֹעֵל עַל הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית. אָמְנָם כְּמוֹ כֵן הוּא גַּם בְּהָאַהֲבָה דִּכְרִשְׁפֵּי הָאֵשׁ הָאֱמִיתִית – מְשׁוּם דְּ"אֵשׁ אוֹכְלָה אֵשׁ".

וּבֶאֱמֶת, גַּם בְּאַהֲבָה זֹאת יֵשׁ קְצָת תַּעֲרוֹבוֹת מְרִירוּת בְּהֶעְלֵם, אוֹ עַל כָּל פָּנִים שֶׁחוֹשֵׁב אוֹדוֹת הָרִיחוּק דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית,

(וּמוּכְרָח הָעִנְיָן לִהְיוֹת כֵּן, דְּמֵאַחַר שֶׁהוּא בִּבְחִינַת הִתְלַהֲבוּת רִשְׁפֵּי אֵשׁ, שֶׁהוּא בִּחִינַת רָצוֹא וְהַעֲלָאָה, נִרְגָּשׁ אֶצְלוֹ הַדָּבָר הָאוֹחֵז אוֹתוֹ (בְּכָל חַד וְחַד לְפִי עֵרֶךְ), וְאֵינוֹ מַנִּיחוֹ לְהִתְפַּשֵּׁט וְלַעֲלוֹת, וְצַר לוֹ מִזֶּה)

רַק הַהֶפְרֵשׁ הוּא, שֶׁבְּאוֹפֶן הָא', הֲרֵי בָּאָה הָאַהֲבָה מֵהֶרְגֵּשׁ הָרִיחוּק בְּצֵירוּף הַהִתְבּוֹנְנוּת בֶּאֱלִקוּת; וּבַאֲמִיתִית הָאַהֲבָה הַזֹּאת בָּא הֶרְגֵּשׁ הָרִיחוּק לְאַחַר שֶׁמִּתְפָּעֵל בְּאַהֲבָה מֵהַהִתְבּוֹנְנוּת בִּגְדוּלָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ וּכְהַאי גַּוְונָא.

(מִפְּנֵי שֶׁאוֹר נַפְשׁוֹ הָאֱלֹקִית הִיא בְּהִתְגַּלּוּת כַּנַּ"ל, וְהַחוּמְרִיּוּת הָאוֹחֵז אוֹתוֹ הוּא רַק בְּדַקּוּת, וּבִיכוֹלְתוֹ לְהִתְפָּעֵל מִגְּדוּלָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "בְּפָרְשַׁת נְסָכִים" סוֹף פֶּרֶק ב[68]: "לֶאֱסוֹף וּלְקַבֵּץ כָּל הַכֹּחוֹת כו' עַל יְדֵי עֲקִירַת הָרָצוֹן מֵהֶם, דְּהַיְינוּ לְהִתְחָרֵט כו', וְהַיְינוּ מִפְּנֵי שֶׁהוּא בְּחִינַת יִשְׂרָאֵל שֶׁעָלָה בַּמַּחֲשָׁבָה כו'").

וְזֶהוּ עִיקַּר הַיְגִיעָה בַּ"עֲבוֹדָה שֶׁבְּלֵב זוֹ תְּפִלָּה" – לְקָרֵב וּלְדַבֵּק נַפְשׁוֹ בֶּאֱלִקוּת עַל יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּהָאוֹר הָאֱלֹקִי הַמִּתְלַבֵּשׁ בָּעוֹלָמוֹת:

אִם בָּעוֹלָם הַתַּחְתּוֹן, מַה שֶּׁיֵּשׁ אוֹר וְחַיּוּת אֱלֹקִי בְּכָל נִבְרָא וְנִבְרָא וּבְכָל דָּבָר בִּפְרָט, דְּעֶצֶם הַהִתְבּוֹנְנוּת הַזֹּאת עַצְמָהּ מַסְפֶּקֶת גַּם כֵּן לְקָרֵב נַפְשׁוֹ בְּהֶרְגֵּשׁ הָאֱלֹקוּת וְהַטּוֹב וְהַיּוֹקֶר שֶׁבֶּאֱלִקוּת; וְיוֹסֵף אוֹמֵץ בָּזֶה בְּהִתְבּוֹנְנוּת זֹאת, אֵיךְ שֶׁהָעִיקָּר הוּא הָאֱלֹקוּת, וּבְעִנְיַן "רְאֵה כו' אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב כו'"[69].

אוֹ בְּהִתְבּוֹנְנוּת בְּאוֹפֶן הָאוֹר וְהַגִּילּוּי הַמִּתְלַבֵּשׁ וּמֵאִיר בָּעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים, כָּל חַד וְחַד לְפוּם שִׁיעוּרָא דִּילֵיהּ בְּהַשָּׂגָתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ.

שֶׁכָּל זֶה עוֹשֶׂה חֲלִישׁוּת גְּדוֹלָה בְּהַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, שֶׁאֵינוֹ נִמְשָׁךְ אַחֲרֵי הָעִנְיָנִים הַחוּמְרִיִּים, וְאֵינוֹ מִתְפַּשֵּׁט רְצוֹנוֹ בָּהֶם, וְיֵיגַע לְקָרֵב גַּם אֶת הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, שֶׁגַּם הוּא יָבִין אֶת הָעִנְיָן הָאֱלֹקִי, וְיִתְעוֹרֵר גַּם הוּא בִּבְחִינַת קֵירוּב לֶאֱלִקוּת. וּבְכָל זֶה יִתְחַזֵּק בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת – לְהִיוֹתָן אֱלֹקוּת כַּנַּ"ל.

וְהַגְּדֵלַת הָאַהֲבָה יוֹתֵר, הִיא בִּבְחִינַת "נַפְשִׁי אִוִּיתִיךָ" כְּשֶׁמִּתְבּוֹנֵן שֶׁ"אַתָּה ה' נַפְשִׁי כו'", (וִירֻצָּה מְאוֹד שֶׁיִּהְיֶה גִּילּוּי אֱלֹקוּת בְּקִרְבּוֹ עַל יְדֵי הַתּוֹרָה), וְכֵן בְּאַהֲבָה דְּ"כִבְרָא דְּאִשְׁתַּדַּל כו'" (וְגַם מִי שֶׁאֵינוֹ בְּדַרְגּוֹת אֵלּוּ לִהְיוֹת בּוֹ אַהֲבוֹת הַנַּ"ל בְּהִתְגַּלּוּת, יַרְגִּיל עַצְמוֹ בָּזֶה, לִהְיוֹת כִּי קָרוֹב הַדָּבָר אֵלָיו כו').

וּבְמַדְרֵיגוֹת גְּבוֹהוֹת יוֹתֵר, וְגַם בִּפְנִימִיּוּת יוֹתֵר – הִיא בְּהַהִתְבּוֹנְנוּת דְּ"כַמַּיִם הַפָּנִים אֶל הַפָּנִים כו'".

וְגַם יַלְהִי[ב] לִבּוֹ בִּבְחִינוֹת הִתְלַהֲבוּת בְּאַהֲבָה כִּרְשִׁפֵּי אֵשׁ (דְּאַהֲבָה זוֹ מִצַּד עַצְמָהּ מוּכְרָחַת לִהְיוֹת, מִפְּנֵי שֶׁבָּזֶה דַּוְקָא הִתְגַּלּוּת הָאוֹר דְּנֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית יוֹתֵר, וְגַם שֶׁזֶּהוּ עִיקַּר בְּחִינַת הָרָצוֹא לֶאֱלִקוּת), עַל יְדֵי שֶׁמִּתְבּוֹנֵן בְּמַעֲמָדוֹ וּמַצָּבוֹ אֵיךְ שֶׁהוּא מְרוּחָק כו'. וַאֲמִיתִית הָאַהֲבָה הַזֹּאת תִּהְיֶה עַל יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת בִּגְדוּלָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ כו', וְאֵשׁ זֶה הָאֱלֹקִי שׁוֹרֵף וּמְכַלֶּה אֶת הָאֵשׁ זָר דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וּמַעֲלֵהוּ לִהְיוֹת נִכְלָל גַּם כֵּן בֶּאֱלִקוּת בִּבְחִינַת הִתְלַהֲבוּת וְרִשְׁפֵּי אֵשׁ כו'.

וְעַל זֶה נֶאֱמַר "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם **וַהֲשֵׁבוֹתָ אֶל לְבָבֶךָ**"[70], לִהְיוֹת הָאַהֲבָה בְּהִתְגַּלּוּת בַּלֵּב. וְעִנְיַן "לְבָבְךָ", ב' לְבָבוֹת, הַיְינוּ, בְּחִינַת הַקֵּירוּב וְהַדְּבֵיקוּת דְּנֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית; וְהַזִּיכּוּךְ דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, שֶׁגַּם הוּא יִתְבַּטֵּל וְיָבוֹא לִבְחִינַת אַהֲבָה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן "וְאָהַבְתָּ כו' בְּכָל לְבָבְךָ" – "בִּשְׁנֵי יְצָרֶיךָ כו'"[71]. :

קִיצּוּר. הִנֵּה יֵשׁ ב' בְּחִינוֹת אַהֲבָה:

הָא' – אַהֲבָה הַנִּמְשֶׁכֶת כַּמַּיִם, הַבָּאָה עַל יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת בִּבְחִינַת הָאֱלֹקוּת שֶׁבָּעוֹלָמוֹת, שֶׁעַל יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה קֵירוּב וּדְבֵיקוּת נַפְשׁוֹ בֶּאֱלִקוּת, וּבְכָל דָּבָר יִרְצֶה רַק הָאֱלֹקוּת שֶׁבּוֹ, וְהִיא הַמְּבִיאָה אוֹתוֹ גַּם כֵּן לְעֵסֶק הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת; וּבְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית – פּוֹעֶלֶת בּוֹ הַחֲלִישׁוּת וְהַכְנָעָה.

וְהַב' – הָאַהֲבָה כִּרְשִׁפֵּי אֵשׁ, וְהוּא, שֶׁלְּאַחַר הַהִתְבּוֹנְנוּת טוֹבָה בֶּאֱלִקוּת, יִתְבּוֹנֵן אֵיךְ שֶׁהוּא מְרוּחָק בִּכְלָלוּת נַפְשׁוֹ, וּבְמַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁלּוֹ, שֶׁעַל יְדֵי זֶה יִתְלַהֵב לִבּוֹ בְּרִשְׁפֵּי

68. לִקּוּטֵי תּוֹרָה שְׁלַח מ, ד.

69. נִצָּבִים ל, טו: "רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב".

70. וְאָתְחַנַּן ד, לט.

71. בְּרָכוֹת רֵישׁ פֶּרֶק ט נד, א בַּמִּשְׁנָה. סִפְרֵי וּפֵירוּשׁ רַשִׁ"י עַל הַפָּסוּק (וְאָתְחַנַּן ו, ה).

אֵשׁ הַתְּשׁוּקָה וְהַצְּמָאוֹן. וְאֵשׁ זֶה שׁוֹרֵף וּמְכַלֶּה אֶת הָאֵשׁ הַטִּבְעִי דְּנֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית, לִהְיוֹת בִּבְחִינַת בִּיטּוּל מַמָּשׁ, וְעוֹלֶה וְנִכְלָל גַּם הוּא בִּבְחִינַת הִתְלַהֲבוּת וְרִשְׁפֵּי אֵשׁ הָאַהֲבָה לֶאֱלֹקוּת.

וְזֶהוּ תַּכְלִית הָעֲבוֹדָה דִּתְפִלָּה – לָבוֹא לִב' מִדְרֵיגוֹת אַהֲבָה הַנַּ"ל, שֶׁהֵן, בְּחִינַת הַקִּירוּב וְהַדְּבֵיקוּת לֶאֱלֹקוּת, וּבֵירוּר וְזִיכּוּךְ הַחוּמְרִיּוּת וְהַיְּשׁוּת דְּנֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית לִהְיוֹת גַּם הוּא עוֹלֶה כו'.

וְנִתְבָּאֵר עוֹד מִדְּרֵיגוֹת גְּבוֹהוֹת יוֹתֵר כִּב' בְּחִינוֹת אַהֲבָה הַנַּ"ל. :

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – קונטרסים

שאלה: מהו ג' שעות ראשונות הקב"ה יושב ועוסק בתורה. ענין יגיעה בתורה, שמבטל רצונותיו ולומד תורה. אם פגע בך מנוול זה, משכהו לביהמ"ד. ירושה בתורה – ע"י קיום המצוות יורשים הניצוצות שנפלו בשבירת הכלים דתהו, וע"י לימוד התורה מסירים את ההסתר שבעולם

וְהִנֵּה לְהָבִין שְׁלֹשָׁה עִנְיָנִים אֵלּוּ בַּתּוֹרָה, יֵשׁ לְהַקְדִּים תְּחִלָּה מַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (עֲבוֹדָה זָרָה ג, ב) שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, וְצָרִיךְ לְהָבִין מַהוּ עִנְיָן שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת אֵלּוּ, דַּהֲלֹא אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל "כָּל הַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה כְּנֶגְדּוֹ", וּמִצְוַת לִמּוּד הַתּוֹרָה הִיא תְּמִידִית, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְהוֹשֻׁעַ א, ח) "וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה", וּבְכָל הָעוֹלָם חֲרֵי זֶה לוֹמֵד בְּשָׁעָה זוֹ וְזֶה לוֹמֵד בְּשָׁעָה אַחֶרֶת, וּמֵאַחַר דְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה כְּנֶגֶד כָּל אֶחָד וְאֶחָד חֲרֵי הוּא קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה תָּמִיד, וְאִם כֵּן מַהוּ עִנְיָן דְּשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, וּמַהוּ עִנְיָן יוֹשֵׁב דַּוְקָא. אַךְ זֶה יוּבַן בְּהֶקְדֵּם תְּחִלָּה הַשְּׁלֹשָׁה עִנְיָנִים שֶׁבַּתּוֹרָה, דְּהָעִנְיָן הָרִאשׁוֹן הוּא "הַתְּקֵן עַצְמְךָ לִלְמֹד תּוֹרָה שֶׁאֵינָהּ יְרוּשָׁה לָךְ", שֶׁהָעִקָּר הִיא הָעֲבוֹדָה וִיגִיעָה שֶׁבַּתּוֹרָה, דְּהִנֵּה כְּתִיב (בַּמִּדְבָּר יט יד) "זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל" כו', וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל "כָּל הַמֵּמִית עַצְמוֹ בְּאָהֳלָהּ שֶׁל תּוֹרָה", וּפֵרוּשׁ מֵמִית עַצְמוֹ, שֶׁמְּסַגֵּף עַצְמוֹ, הֵינוּ שֶׁמְּבַטֵּל רְצוֹנוֹתָיו הַגַּשְׁמִיִּים וְהַחָמְרִיִּים בִּשְׁבִיל לִמּוּד הַתּוֹרָה. וְזֶהוּ עִנְיָן "מֵמִית עַצְמוֹ" "מְסַגֵּף עַצְמוֹ", דְּמַה לִּי קָטְלָא כֻּלָּהּ אוֹ קָטְלָא פַּלְגָּא[יט], וּבָזֶה יְבֹאַר הַכַּוָּנָה בַּמַּאֲמָר "אִם פָּגַע בְּךָ מְנַוֵּל זֶה" שֶׁהוּא הַיֵּצֶר הָרָע שֶׁנִּקְרָא מְנַוֵּל לְפִי שֶׁהוּא גַּם בְּעֶצֶם מַהוּתוֹ, דְּהַנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית (שֶׁהוּא הַמֹּחִין) שְׁמוֹ מוֹכִיחַ עָלָיו – נֶפֶשׁ הַבְּהֵמָה, וּמִכָּל שֶׁכֵּן יֵצֶר הָרָע, הִנֵּה "אִם פָּגַע בְּךָ כו' מְשָׁכֵהוּ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ", דְּהַיֵּצֶר הָרָע מֵסִית וּמַדִּיחַ אֶת הָאָדָם לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ אַחַר הָרְצוֹנוֹת זָרִים וְגַשְׁמִיִּים, דְּמִלְּבַד זֹאת אֲשֶׁר בָּזֶה הוּא מְגָרֵשׁ אֶת הָאָדָם מִלְּהִסְתַּפֵּחַ בְּנַחְלַת ה' בְּתוֹרָה וּתְפִלָּה, הִנֵּה עוֹד זֹאת עִנְיָנוֹ לְהַדִּיחַ אֶת הָאָדָם מֵעַל פְּנֵי ה' אֱלֹקִים, וְלָזֹאת הִנֵּה הֶעֱצָה הַיְּעוּצָה לָזֶה הוּא "מְשָׁכֵהוּ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ" – לִמְקוֹם הַתּוֹרָה (דְּבֵית הַכְּנֶסֶת – מְקוֹם הַתְּפִלָּה, וּבֵית הַמִּדְרָשׁ – מְקוֹם הַתּוֹרָה), וְעִנְיָן הַמְּשִׁיכָה הוּא לְהַמְשִׁיכוֹ בִּדְבָרִים וְלוֹמַר לוֹ שֶׁהוּא אַדַּעְתָּא דְּנַפְשֵׁיהּ, דַּהֲלֹא מֵעִקָּרָא כִּי קָעָבִיד אִינֵשׁ אַדַּעְתָּא דְּנַפְשֵׁיהּ קָעָבִיד[כ] לְתַקֵּן נַפְשׁוֹ הַבַּהֲמִית, וְאַחַר כָּךְ הִנֵּה מִתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא לִשְׁמָהּ, דְּפֵרוּשׁ לִשְׁמָהּ – לְשֵׁם הַתּוֹרָה, לְהַמְשִׁיךְ אוֹר אֵין סוֹף בַּתּוֹרָה. אֲבָל מִתְּחִלָּה צָרִיךְ לִהְיוֹת אַדַּעְתָּא דְּנַפְשֵׁיהּ, וְהֵינוּ דְּרֵאשִׁית דָּבָר צָרִיךְ לְהַמְשִׁיךְ אֶת הַמְנַוֵּל לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, וְהַהַמְשָׁכָה הִיא בִּדְבָרִים לוֹמַר לוֹ אַדַּעְתָּא דְּנַפְשֵׁיהּ שֶׁהוּא לְנַרְמֵיהּ[כא], וְאַחַר כָּךְ הִנֵּה מִתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא לִשְׁמָהּ. וְזֶהוּ עִנְיָן הַיְגִיעָה בַּתּוֹרָה, שֶׁעַל זֶה אוֹמֵר "כִּי אֵינֶהָ יְרוּשָׁה לָךְ" שֶׁתָּבוֹא בְּלֹא טֹרַח וִיגִיעָה, רַק "יָגַעְתִּי וּמָצָאתִי תַּאֲמִין". וְהַשְּׁנִית הִיא יְרוּשָׁה שֶׁבַּתּוֹרָה, וְהֵינוּ דִּכְתִיב "מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב", דְּכָל קְהִלַּת יַעֲקֹב יֵשׁ בָּהֶם דִּין וְתוֹרַת יְרוּשָׁה בַּתּוֹרָה, וְעִם הֱיוֹת דְּ"תוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה", דְּצִוָּה הוּא לְשׁוֹן הִתְחַבְּרוּת, וְהֵינוּ דְּמֹשֶׁה שֶׁהוּא בְּחִינַת דַּעַת הוּא הַמְקַשֵּׁר נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל בַּתּוֹרָה, וְעִנְיָן הַיְרוּשָׁה הוּא שֶׁיּוֹרְשִׁים אֶת הַנִּיצוֹצוֹת דְּשֶׁבַע מַלְכָּאִין דְּתֹהוּ שֶׁנָּפְלוּ בִּשְׁבִירָה[כב], דְּשָׁרְשָׁם הֵם מֵהַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֱדוֹם לִפְנֵי מְלֹךְ מֶלֶךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְכַיָּדוּעַ דְּהַשֶּׁבַע מִדּוֹת שָׁרְשָׁם מִשֶּׁבַע תַּחְתּוֹנוֹת דְּשֵׁם ס"ג שֶׁזֶּהוּ תֹּהוּ בִּכְלָל שֶׁקָּדַם אֶל

יט. מה ההבדל אם הרג את כל ה"בהמה" או את חציה. כ. על דעת (לטובת) עצמו, שהרי מתחילה כשאדם עושה (פעולה) - על דעת עצמו עושה. כא. לעצמו (שזהו בשבילו). כב. יוסבר בהמשך המאמר.

הַתִּקּוּן[כג], אֶלָּא שֶׁנִּפָּל בִּשְׁבִירָה, וְעַל יְדֵי זֶה שֶׁהַמִּדּוֹת נִתְלַבְּשׁוּ בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים, צִיצִית בְּצֶמֶר גַּשְׁמִי, תְּפִלִּין בְּקֶלֶף גַּשְׁמִי, וְאַרְבָּעָה מִינִים שֶׁבְּלוּלָב וְסֻכָּה וְהַדּוֹמֶה, הִנֵּה עַל יְדֵי זֶה מַעֲלִים וּמְבָרְרִים אֶת הַנִּיצוֹצוֹת שֶׁנָּפְלוּ בְּקֶלִפַּת נֹגַהּ, וּבִפְרָט עַל יְדֵי עֲבוֹדַת הַבֵּרוּרִים בְּאַרְבַּע גָּלֻיּוֹת בְּשִׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת דִּכְתִיב "כִּי כְּאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם פֵּרַשְׂתִּי אֶתְכֶם", וַהֲגַם דְּאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (פְּסָחִים פז) "צְדָקָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם יִשְׂרָאֵל שֶׁפִּזְּרָן לְבֵין הָאֻמּוֹת" (וְכִדְפֵרֵשׁ רַשִׁ"י שָׁם), אֲבָל בְּכָל זֶה חֲרֵי הוּא גָּלוּת וּפִזּוּר, וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל "כְּשֵׁם שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָעוֹלָם בְּלֹא רוּחוֹת כָּךְ אִי אֶפְשָׁר לָעוֹלָם בְּלֹא יִשְׂרָאֵל", דְּמַה שֶּׁאִי אֶפְשָׁר לָעוֹלָם בְּלֹא רוּחוֹת הַכַּוָּנָה דְּעוֹלָם הוּא לְשׁוֹן הֶעְלֵם, וְרוּחוֹת פֵּרוּשׁוֹ הַגְּבָלָה. וְזֶהוּ דִּכְשֵׁם שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְהֶעְלֵם בְּלִי הַגְּבָלָה, הִנֵּה כָּךְ אִי אֶפְשָׁר בְּלֹא יִשְׂרָאֵל, דְּיִשְׂרָאֵל מַעֲבִירִים אֶת הַהֶעְלֵם, וְהַיְנוּ שֶׁעַל יְדֵי לִמּוּד הַתּוֹרָה, דְּיִשְׂרָאֵל הוּא רָאשֵׁי תֵּבוֹת יֵשׁ שִׁשִּׁים רִבּוֹא אוֹתִיּוֹת לַתּוֹרָה, וְעַל יְדֵי אוֹר הַתּוֹרָה מְאִירִים מַחְשַׁכֵּי הָעוֹלָם, וְהוּא עִנְיַן עֲבוֹדַת הַבֵּרוּרִים, דְּבָזֶה מְלַקְּטִים אֶת הַנִּיצוֹצוֹת שֶׁנָּפְלוּ בִּשְׁבִירַת הַכֵּלִים וּמְסִירִים אֶת הַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר.

המאכל נותן כח לאדם, מפני שרשו בתהו שלמעלה מתיקון. וע"י הברכה, תורה ועבודה, מעלה את הניצוץ לקדושה. ולכן כתוב ואכלת את כל העמים – העלאת הניצוצות והמשכת אורות מרובים דתהו בכלים מרובים דתיקון

וּבָזֶה יוּבַן מַה שֶּׁכָּתוּב "וְאָכַלְתָּ אֶת כָּל הָעַמִּים", דְּלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן מַהוּ עִנְיַן אֲכִילָה זוֹ, דַּהֲלֹא לָאו בְּנֵי אֲכִילָה נִינְהוּ[כד]. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, כְּמוֹ הָאָדָם שֶׁאוֹכֵל אֶת הַמַּאֲכָל, חֲרֵי עַל יְדֵי זֶה נִתּוֹסֵף לוֹ כֹּחַ, דְּלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן דְּאָדָם הוּא מְדַבֵּר וְאֵיךְ הוּא מְקַבֵּל חִיּוּתוֹ מִצּוֹמֵחַ וְחַי דַּוְקָא, אֶלָּא שֶׁלֹּא עַל הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם, כִּי עַל כָּל מוֹצָא פִּי ה' יִחְיֶה הָאָדָם, דְּהַמּוֹצָא פִּי ה' שֶׁבַּלֶּחֶם שֶׁהוּא נִיצוֹץ דְּתֹהוּ חֲרֵי הוּא גָּבֹהַּ מֵהַנִּיצוֹץ שֶׁבָּאָדָם שֶׁהוּא מֵהַתִּקּוּן, וְלָכֵן הוּא נוֹתֵן כֹּחַ לְהָאָדָם בְּמַעֲלַת הַתֹּהוּ עַל הַתִּקּוּן, וְכַאֲשֶׁר הָאָדָם מְבָרֵךְ תְּחִלָּה וָסוֹף, וּבְכֹחַ הָאֲכִילָה הוּא עוֹסֵק בְּתוֹרָה וַעֲבוֹדָה, הִנֵּה אָז חֲרֵי הוּא מְבָרֵךְ וּמַעֲלֶה אֶת הַנִּיצוֹץ, וּכְמוֹ כֵן בַּעֲבוֹדַת הַבֵּרוּרִים בְּשִׁשֶּׁת יְמֵי הָעֲבוֹדָה בְּמַשָּׂא וּמַתָּן בֶּאֱמוּנָה, וּמֵהָרֵוַח חֲרֵי הוּא מְפַרְנֵס בָּנָיו וּבְנֵי בֵּיתוֹ, שֶׁעַל פִּי הַתּוֹרָה חֲרֵי בָּזֶה הוּא עוֹשֶׂה צְדָקָה בְּכָל עֵת שֶׁהוּא תָּמִיד בְּמַעֲלַת וּמַדְרֵגַת הַצְּדָקָה, וּבִפְרָט כַּאֲשֶׁר הַדְּרָכַת בָּנָיו וּבְנֵי בֵּיתוֹ הִיא בְּהִדּוּר מִצְוָה וְכוּ', וְכֵן הִנֵּה כָּל אֶחָד וְאֶחָד עוֹשֶׂה צְדָקָה לְפִי עֶרְכּוֹ, וּמֵהֶם יָתֵר מִכְּפִי כֹּחָם, וּכְמַאֲמַר "וְהַמַּלְוֶה סֶלַע לֶעָנִי בְּעֵת דָּחְקוֹ", דְּיָדוּעַ הַפֵּרוּשׁ – בְּעֵת דָּחְקוֹ שֶׁל הַמַּלְוֶה, דְּעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר (יְשַׁעְיָה נח, ט) "אָז תִּקְרָא וַה' יַעֲנֶה, תְּשַׁוַּע וְיֹאמַר הִנֵּנִי" וְכוּ', דְּאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל "גָּדוֹל הַמַּלְוֶה יוֹתֵר מִן הַנּוֹתֵן צְדָקָה, וְהַמַּטִּיל לַכִּיס יוֹתֵר מִכֻּלָּם", וְזֶה שֶׁהַמַּלְוֶה הוּא דָּחוּק הוּא מִפְּנֵי הַגָּלוּת, דְּבֶאֱמֶת חֲרֵי כָּל יִשְׂרָאֵל צְרִיכִים לִהְיוֹת מְרֻוָּחִים גַּם בְּגַשְׁמִיּוּת, וּכְבָר הָיָה כֵּן דְּאִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְאִישׁ כּוּ', אֶלָּא שֶׁבִּזְמַן הַגָּלוּת הֵם דְּחוּקִים כּוּ', וְלָזֹאת דְּכַאֲשֶׁר יוֹדֵעַ הַכַּוָּנָה הָאֲמִתִּית דְּעִנְיַן הַגָּלוּת הוּא בִּכְדֵי לְבָרֵר מַחְשַׁכֵּי אֶרֶץ, עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה בְּתוֹרָה וּתְפִלָּה, וְעוֹסֵק בְּהַבֵּרוּרִים, אָז הוּא מַעֲלֶה אֶת הַנִּיצוֹץ, דְּמַשָּׂא וּמַתָּן בֶּאֱמוּנָה בְּכְלָל וַעֲבוֹדַת הַבֵּרוּרִים בִּפְרָט הִיא מַדְרֵגָה גְּבֹהָה, וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (בְּרָכוֹת ח, א) דְּגָדוֹל הַנֶּהֱנֶה מִיגִיעוֹ יוֹתֵר מִירֵא שָׁמַיִם, דְּאִלּוּ בִּירֵא שָׁמַיִם "וְטוֹב לָךְ" לֹא כְּתִיב, וְיָדוּעַ דְּיִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי עֲבוֹדַת הַבֵּרוּרִים לְמַטָּה וּמַשָּׂא וּמַתָּן בֶּאֱמוּנָה מְמַשִּׁיכִים חִדּוּשׁ הַיְשָׁנוֹת בְּדֶרֶגְמַת עֲבוֹדַת הַבֵּרוּרִים שֶׁל הַמַּלְאָכִים בְּשִׁיר וְזִמְרָה שֶׁלָּהֶם לְמַעְלָה, וְהַהַמְשָׁכָה דְּחִדּוּשׁ הַיְשָׁנוֹת חֲרֵי שָׁרְשָׁהּ בְּיִחוּד חִיצוֹנִי דְּאַבָּא־וְאִמָּא[כה]. וְזֶהוּ "גָּדוֹל הַנֶּהֱנֶה מִיגִיעַ כַּפּוֹ יוֹתֵר מִירֵא שָׁמַיִם", דְּאִלּוּ יִרְאַת שָׁמַיִם הִיא יִרְאָה תַּתָּאָה[כו], וַהֲגַם דְּהַהַמְשָׁכָה דְּחִדּוּשׁ הַיְשָׁנוֹת הִיא גַּם כֵּן בִּבְחִינַת הַמַּלְכוּת[כז], אָמְנָם זֶה בִּבְחִינַת מַלְכוּת בְּכֹחַ הַמְהַוֶּה מְאַיִן לְיֵשׁ, דְּכֹחַ הַמְהַוֶּה מֵאַיִן לְיֵשׁ הוּא בְּחִינַת כֶּתֶר מַלְכוּת דְּנָעוּץ תְּחִלָּתָן בְּסוֹפָן וְסוֹפָן בִּתְחִלָּתָן, וְזֶהוּ "וְאָכַלְתָּ אֶת כָּל הָעַמִּים", שֶׁהוּא עִנְיַן הַעֲלָאַת הַנִּיצוֹצוֹת שֶׁנָּפְלוּ בִּשְׁבִירַת הַכֵּלִים מִשֶּׁבַע מַלְכָּאִין קַדְמָאִין דְּתֹהוּ[כח], וְעִנְיַן הִירוּשָׁה הִיא לִהְיוֹת בִּמְקוֹמָם וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "וַיִּירָשֵׁם וַיֵּשְׁבוּ תַחְתָּם", וּכְמוֹ הַיּוֹרֵשׁ שֶׁהוּא בִּמְקוֹם הַמּוֹרִישׁ, הִנֵּה כְּמוֹ כֵן עַל יְדֵי עֲבוֹדַת הַבֵּרוּרִים מַמְשִׁיכִים הָאוֹרוֹת דְּתֹהוּ שֶׁקָּדְמוּ בְּמַעֲלָה וּמַדְרֵגָה בְּהַכֵּלִים רְחָבִים דְּתִקּוּן, דְּתֹהוּ וְתִקּוּן הִנֵּה תֹּהוּ הֵם אוֹרוֹת מְרֻבִּים וְכֵלִים מוּעָטִים וְתִקּוּן כֵּלִים מְרֻבִּים וְאוֹרוֹת מוּעָטִים, דְּמִעוּט הַכֵּלִים בְּתֹהוּ הָיָה גְּרָם וְסִבָּה לְהַשְׁבִּירָה כַּנּוֹדָע, וְעִנְיַן הִירוּשָׁה הוּא שֶׁיּוֹרְשִׁים אוֹרוֹת דְּתֹהוּ וּמַמְשִׁיכִים אוֹתָם בְּכֵלִים רְחָבִים דְּתִקּוּן.

כג. הכוונה לעולם בו אנו נמצאים, שהכלים גדולים מספיק בשביל לקבל את האורות המועטים המשפיעים, ולכן נקרא "תיקון". כד. הם. כה. חכמה ובינה (שלמעלה). כו. תחתונה. כז. שהיא המדרגה התחתונה ביותר. כח. שבע מלכים (המכוונים למדות כנ"ל) של עולם התוהו.

תורה צוה לנו משה – מחבר נש"י עם התורה, וע"י התורה – מורשה קהלת יעקב,
יורשים ניצוצות דתהו בעבודת הבירורים יחד עם קביעות עתים לתורה

וּבָזֶה יְבֹאַר מַה שֶּׁכָּתוּב "תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה", דְּמֹשֶׁה הוּא מְחַבֵּר נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל עִם הַתּוֹרָה, וְאִתְּפַּשְׁטוּתָא דְּמֹשֶׁה בְּכָל דָּרָא[כט], דִּגְדוֹל הַדּוֹר מְחַבֵּר אֶת דּוֹרוֹ בַּתּוֹרָה, וְאָז הִגִּיעַ עַל יְדֵי הַתּוֹרָה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב, דְּיַעֲקֹב הוּא י' עָקֵב, שֶׁגַּם בִּבְחִינַת עֲקָבִים שֶׁהֵם בַּעֲלֵי עֲסָקִים וְיוֹשְׁבֵי קַרְנוֹת, אִם הִנְהֲגָתָם הִיא עַל פִּי הַתּוֹרָה בְּמַשָּׂא וּמַתָּן בֶּאֱמוּנָה אָז הֵם מְבָרְרִים בְּרוּרִים, שֶׁזֶּהוּ הָעִנְיָן דִּירוּשָׁה, שֶׁיּוֹרְשִׁים נִיצוֹצוֹת דְּתֹהוּ, דִּכְתִיב "וְיַעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֹהָלִים", דְּיַעֲקֹב שֶׁהוּא י' עָקֵב בַּעֲבוֹדַת הַבְּרוּרִים בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי הָעֲבוֹדָה, אִם הוּא יוֹשֵׁב אֹהָלִים בְּאָהֳלֵי הַתּוֹרָה בְּפֶרֶק אֶחָד שַׁחֲרִית וּפֶרֶק אֶחָד עַרְבִית, הוּא הַיּוֹרֵשׁ אֶת נִיצוֹצֵי הַתֹּהוּ כַּנַּ"ל, דְּסִדְרֵי הִירוּשָׁה בְּאֲמוּת הָעוֹלָם אֵינָם כְּסֵדֶר הִירוּשָׁה בְּיִשְׂרָאֵל, וְאִם כֵּן הֲלֹא אֶצְלָם בִּכְלָל הוּא עַל דֶּרֶךְ דִּכְתִיב "וּבֵן אֵין לוֹ כוּ' וּנְתַתֶּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְאֶחָיו", וּכְתִיב "הֲלֹא אָח עֵשָׂו לְיַעֲקֹב" כוּ', וְלָזֹאת יַעֲקֹב הוּא הַיּוֹרֵשׁ, וְהַיְנוּ דְּמִי שֶׁהוּא עוֹסֵק בַּעֲבוֹדַת הַבְּרוּרִים וְלוֹמֵד תּוֹרָה בִּקְבִיעוּת עִתִּים (וּבִפְרָט זֶה שֶׁזּוֹכֶה לְלַמֵּד גַּם לַאֲחֵרִים), הוּא יוֹרֵשׁ כָּל הַטּוֹב בְּנִיצוֹצוֹת דְּתֹהוּ שֶׁנִּפְלוּ בִּשְׁבִירָה.

כשעוסק בתורה ביגיעה – נמשכת לו מדרגת "מתנה" מלמעלה. ולכן ג' שעות ראשונות
– ג"ר דעתיק, הקב"ה יושב – משפיל עצמו בחכמה שבתורה, כדי שבמשך שאר שעות
היום – כל הקורא ושונה, ירגיש את אור התורה

וְהַמַּדְרֵגָה הַשְּׁלִישִׁית שֶׁבַּתּוֹרָה הִיא עִנְיַן הַמַּתָּנָה. דְּשֹׁרֶשׁ הַמַּתָּנָה הוּא מִמָּקוֹם גָּבֹהַּ וְנַעֲלֶה בִּמְאֹד, שֶׁאִתְעַרוּתָא דִּלְתַתָּא[ל] אֵין מַגִּיעַת לְשָׁם כְּלָל, רַק כַּאֲשֶׁר הוּא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וַעֲבוֹדָה וְיִגִיעָה כַּנַּ"ל, וּמַמְשִׁיךְ כָּל מַה שֶּׁאֶפְשָׁר לוֹ לְהַמְשִׁיךְ בַּעֲבוֹדָה וְיִגִיעָה, הִנֵּה אָז נִמְשָׁךְ לוֹ בְּחִינַת אִתְעַרוּתָא דִּלְעֵלָּא[לא] מִצַּד עַצְמָהּ, דִּבְחִינָה וּמַדְרֵגָה זוֹ הִיא בְּחִינַת מַתָּנָה. וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (כְּתֻבּוֹת קיא, ב) עַל פָּסוּק "כִּי טַל אוֹרֹת טַלֶּךָ", "כָּל הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּאוֹר תּוֹרָה, אוֹר תּוֹרָה מְחַיֶּיהוּ", וּבַיַּלְקוּט גּוֹרֵס "טַל תּוֹרָה מְחַיֶּיהוּ". וְהִנֵּה אוֹר תּוֹרָה הוּא אוֹר שִׁבְעַת הַיָּמִים[לב], וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "וַיַּרְא אֱלֹקִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב", וְאַחַר כָּךְ גְּנָזוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהֵיכָן גְּנָזוֹ – בַּתּוֹרָה, וְזֶהוּ אוֹר תּוֹרָה, וְטַל תּוֹרָה הוּא טָלָא דְּנָטִיף מְעַתִּיקָא[לג], דְּשָׁרְשָׁן מִשֶּׁלֹּשׁ רֹאשׁוֹנוֹת[לד] דְּעַתִּיקָא, אֲבָל אוֹר תּוֹרָה הוּא אוֹר שִׁבְעַת הַיָּמִים[לה], וּבָזֶה יוּבַן הָא[לו] דִּכְתִיב "כִּי שְׁאַל נָא לְיָמִים רִאשֹׁנִים", וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל בְּ[מַסֶּכֶת] חֲגִיגָה (יא, ב) "לְיָמִים רִאשֹׁנִים אַתָּה שׁוֹאֵל", דְּמוּבָן מִזֶּה שֶׁיֶּשְׁנָם יָמִים שֶׁהֵם יָמִים אֲבָל אֵינוֹ שַׁיָּךְ בָּהֶם עִנְיַן הַשְּׁאֵלָה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן יָמִים אֵלּוּ שַׁיָּךְ בָּהֶם שְׁאֵלָה, וְהַיְנוּ דִּבְשִׁבְעַת הַיָּמִים שֶׁהֵם שֶׁבַע תַּחְתּוֹנוֹת[לז] דְּעַתִּיק דְּשָׁם שַׁיָּךְ עִנְיַן הַשְּׁאֵלָה, כְּלוֹמַר שֶׁשָּׁם מַגִּיעַ עִנְיַן הָעֲבוֹדָה, וְזֶהוּ "כָּל הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּאוֹר תּוֹרָה אוֹר תּוֹרָה מְחַיֶּיהוּ", וּלְהַגְרָסָא "טַל תּוֹרָה מְחַיֶּיהוּ" הַכַּוָּנָה דְּכָל הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּאוֹר תּוֹרָה, דְּכַאֲשֶׁר מְגַיֵּעַ אֶת עַצְמוֹ בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה בַּעֲבוֹדָה וִיגִיעָה עַד אֲשֶׁר מַגִּיעַ לִבְחִינַת אוֹר הַתּוֹרָה שֶׁהוּא אוֹר שִׁבְעַת הַיָּמִים, הִנֵּה אָז טַל תּוֹרָה מְחַיֶּיהוּ, שֶׁנִּמְשָׁךְ לוֹ גִּלּוּי בְּחִינַת טַל תּוֹרָה שֶׁהוּא הַגִּלּוּי מִשֶּׁלֹּשׁ רִאשׁוֹנוֹת דְּעַתִּיק. וְזֶהוּ "שֶׁלֹּשׁ שָׁעוֹת רִאשׁוֹנוֹת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה", שֶׁהוּא עִנְיַן שֶׁלֹּשׁ רִאשׁוֹנוֹת דְּעַתִּיק, וּמְדַיֵּק הַלָּשׁוֹן יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק, דְּיָדוּעַ דִּישִׁיבָה הוּא עִנְיַן הַשְׁפָּלָה, וּכְמוֹ בָּאָדָם לְמַטָּה דְּכְשֶׁהוּא עוֹמֵד הֲרֵי רֹאשׁוֹ מֻגְבָּהּ, וְכַאֲשֶׁר הוּא יוֹשֵׁב הוּא מַשְׁפִּיל קוֹמָתוֹ, וְזֶהוּ "יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה", שֶׁזֶּהוּ הַשְׁפָּלַת אוֹר אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא בַּחָכְמָה שֶׁבַּתּוֹרָה. וּבָזֶה יוּבַן אֲשֶׁר לֹא יוּקְשֶׁה כְּלָל מֵהָא[לח] דְּאָמְרוּ "כָּל הַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה כְּנֶגְדּוֹ", וְאִם כֵּן הֲלֹא לִמּוּד הַתּוֹרָה הוּא תָּמִיד, דִּבְכָל הָעוֹלָם הֲרֵי זֶה לוֹמֵד בִּזְמַן זֶה וְזֶה לוֹמֵד בִּזְמַן אַחֵר וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה כוּ'. אֶלָּא הָעִנְיָן הוּא, דְּזֶה שֶׁאָמְרוּ "כָּל הַקּוֹרֵא כוּ' כְּנֶגְדּוֹ", הַכַּוָּנָה שֶׁיָּאִיר לוֹ אוֹר הַתּוֹרָה, דְּכַאֲשֶׁר לוֹמְדִים תּוֹרָה צְרִיכִים לְהַרְגִּישׁ (דְּאֹרֶךְ מֹעֵן דְּעֶרְהֶעֶרְען) אֶת אוֹר הַתּוֹרָה, וְהַיְנוּ דְּאוֹר הַתּוֹרָה תִּפְעֹל עָלָיו בְּכָל עִנְיָנָיו, דְּתוֹרָה אוֹר הֲרֵי הַתּוֹרָה צְרִיכָה לְהָאִיר כָּל עִנְיָנָיו (וְכַנַּ"ל דְּהָעוֹלָם הַזֶּה הוּא מְקוֹם הָאֲפֵלָה, וְהַתּוֹרָה הִיא הַנֵּר הַמֵּאִיר אֶת חֹשֶׁךְ הָעוֹלָם), וּכְמוֹ בַּהַשָּׁגָה שֶׁבַּתּוֹרָה הֲרֵי עַל יְדֵי הַיְגִיעָה בַּתּוֹרָה הוּא יוֹדֵעַ וּמַשִּׂיג הָעִנְיָן עַל בֵּרְיוֹ, וּכְמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל דְּכַאֲשֶׁר לוֹמֵד דְּבַר הֲלָכָה, וַאֲמוֹרָא זֶה אוֹמֵר כֵּן, וְזֶה אוֹמֵר כֵּן, הִנֵּה גַּם אִם יוֹדֵעַ הַכַּוָּנָה דְּכָל הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּאוֹר תּוֹרָה, דְּכַאֲשֶׁר מְגַיֵּעַ אֶת

כט. התפשטותו של משה - בכל דור. ל. התעוררות (האדם) שלמטה. לא. התעוררות מלמעלה. לב. הראשונים שבבריאת העולם. לג. טל הנוטף מעתיק (עתיק יומין - הדרגא הגבוהה ביותר בהשפעת האור האלקי בעולם). לד. שלשה מוחין. לה. שלמטה ממדריגת הטל. לו. זה. לז. שבע מדות. לח. מזה.

פְּסַק הֲהֲלָכָה שֶׁזֶּה אוֹמֵר כֵּן וְזֶה אוֹמֵר כֵּן, הֲרֵי יְדִיעָה זוֹ אֵין זוֹ יְדִיעָה כְּלָל, כִּי אִם עִקַּר הַיְדִיעָה הִיא אֲשֶׁר יֵדַע טַעֲמוֹ וְשִׁיטָתוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד, הִנֵּה כְּמוֹ כֵן עִקַּר הָעֲבוֹדָה שֶׁבַּתּוֹרָה הוּא שֶׁאוֹר הַתּוֹרָה יָאִיר בְּכָל עִנְיָנָיו, וּבִכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה כֵּן זֶהוּ עַל יְדֵי "שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת רִאשׁוֹנוֹת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה", וְזֶה נוֹתֵן כֹּחַ לִהְיוֹת דְּ"כָל הַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כו' כְּנֶגְדּוֹ" שֶׁיָּאִיר לוֹ אוֹר הַתּוֹרָה, וְלָכֵן יֵשׁ בָּזֶה חִלּוּקֵי מַדְרֵגוֹת, כְּמוֹ אֶחָד שֶׁיּוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, שְׁנַיִם כו', וַעֲשָׂרָה, דְּאָז הָוֵי חֲבוּרָה וַאֲגַדָּה, וְאַכֹּל בֵּי עֲשָׂרָה שְׁכִינְתָא שָׁרְיָא[לט] בְּגִלּוּי אוֹר מַקִּיף, וְנִמְצָא יֵשׁ שָׁלֹשׁ מַדְרֵגוֹת בַּתּוֹרָה, הָרִאשׁוֹנָה הִיא הָעֲבוֹדָה וִיגִיעָה כַּנַּ"ל, וְהַשֵּׁנִית הִיא מַה שֶּׁעַל יְדֵי אוֹר הַתּוֹרָה יוֹרֵשׁ נִיצוֹצוֹת דְּתוֹהוּ, וְהִיא יְרוּשַׁת יַעֲקֹב אִישׁ תָּם שֶׁהוּא יוֹשֵׁב אֹהָלִים בְּפֶרֶק אֶחָד שַׁחֲרִית וּפֶרֶק אֶחָד עַרְבִית שֶׁבָּזֶה כָּל יִשְׂרָאֵל שָׁוִין, שֶׁיֵּשׁ לָהֶם דִּין יְרוּשָׁה, וְהַשְּׁלִישִׁית הוּא עִנְיַן הָאוֹר וְטַל תּוֹרָה שֶׁנִּתְּנוּ בְּמַתָּנָה. וְעִם הֱיוֹת שֶׁזֶּהוּ אִתְעַרוּתָא דִּלְעֵלָא[מ] מִצַּד עַצְמָהּ, וּמִכָּל מָקוֹם הִנֵּה הַמַּתָּנָה נוֹתְנִים רַק לְמִי שֶׁהוּא רָאוּי (וְכַנַּ"ל דְּתָלוּי בְּקָרוּב הַדַּעַת), וְזֶהוּ מַה שֶּׁהַתּוֹרָה הִיא רְפוּאָה לָעוֹלָם, שֶׁמְּרַפְּאָה אֶת הַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר. וְזֶהוּ "אִם רוּחַ הַמּוֹשֵׁל", וְתִרְגֵּם אִין רוּחָא דְּיִצְרָא בִּישָׁא מְתַל בְּךָ[מא], וּפֵרוּשׁ מוֹשֵׁל קָאִי[מב] עַל הַיֵּצֶר הָרָע, שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה מְקוֹם הַחֹשֶׁךְ וְהָאֲפֵלָה בִּכְלָל, וּבִכְפָרָט בִּזְמַן הַגָּלוּת שֶׁיֵּשׁ כַּמָּה מְנִיעוֹת וְעִכּוּבִים עַל הַתּוֹרָה וַעֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב, הִנֵּה בְּמָקוֹם זֶה הוּא אִם פָּגַע מְנֻוָּל זֶה דִּבְעוֹלַם הַחֹשֶׁךְ הַזֶּה פּוֹגְעִים בְּהַיֵּצֶר הָרָע, דִּכְתִיב "עֵת אֲשֶׁר שָׁלַט הָאָדָם בְּאָדָם", שֶׁיֵּשׁ עֵת קְבוּעָה לַנְּשָׁמָה, וְהַיְנוּ בִּירִידָתָהּ לְמַטָּה בַּגּוּף, דְּשָׁם הוּא זְמַן שֶׁיָּכוֹל לִהְיוֹת אֲשֶׁר יִשְׁלֹט הָאָדָם בְּלִיעַל (שֶׁהֵם הַקְּלִפּוֹת וְסִטְרָא אַחֲרָא[מג]) בְּהָאָדָם דִּקְדֻשָּׁה. (וְעִם הֱיוֹת דְּזֶהוּ לְרַע לוֹ, שֶׁעַל יְדֵי זֶה מִתְבָּרֵר, וְכַנּוֹדַע בְּעִנְיַן "וַיְבָרֶךָ יַעֲקֹב אֶת פַּרְעֹה", שֶׁבֵּרְכוֹ שֶׁעַל יְדֵי הַשִּׁעְבּוּד בְּיִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי זֶה יִתְבָּרֵר, וּכְתִיב "וַיִּנָּצְלוּ אֶת" כו', עֲשָׂאוּהָ כִּמְצוּלָה כו', וּכְתִיב "וְגַם עֵרֶב רַב", ר"ב (202) נִיצוֹצוֹת כו', וּמִכָּל מָקוֹם הֲרֵי יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לִמְשֹׁל בָּאָדָם דִּקְדֻשָּׁה), וְגַם מִתְגַּבֵּר לְמִסַּק עֲלָךְ[מד], כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל דְּיִצְרוֹ שֶׁל אָדָם מִתְגַּבֵּר עָלָיו בְּכָל יוֹם, הִנֵּה הָעֵצָה לָזֶה הִיא מָשְׁכֵהוּ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, דְּזֶהוּ אֲתָרֵךְ טָב[מה] (מְקוֹם הַתּוֹרָה, דְּזֶהוּ מְקוֹמָהּ שֶׁל הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית) דִּי חֲזַיְתָא נָהֵג לְמֵיקַם בֵּיהּ[מו] (קֹדֶם הַיְרִידָה) לֹא תִּשְׁבֹּק[מז], לִהְיוֹת כִּי הַתּוֹרָה הִיא רְפוּאָה לָעוֹלָם, אֲשֶׁר עַל יְדֵי זֶה יַנִּיחַ חֲטָאִים גְּדוֹלִים, שֶׁחֲרֵי יָכוֹל לִהְיוֹת אֲשֶׁר כַּמָּה דְּבָרִים שֶׁאִם הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁעַל פִּי הַתּוֹרָה הֵם אֲסוּרִים הָיָה מוֹנֵעַ אֶת עַצְמוֹ מִלַּעֲשׂוֹתָם, וְלָכֵן עַל יְדֵי הַלִּמּוּד יִמְנַע עַצְמוֹ מֵחֲטָאִים גְּדוֹלִים, וְלָזֹאת הִנֵּה הַתּוֹרָה הִיא מְאִירָה לָאָדָם וּמַבְדִּילָתוֹ מִשְּׁאָרֵי עַמִּים, וְזֶהוּ "אִם רוּחַ הַמּוֹשֵׁל" כו', דְּכַאֲשֶׁר נִתָּן לָאָדָם אֵיזֶה מֶמְשָׁלָה וְהַנְהָגָה, יִתְנַהֵג בַּעֲנָוָה, וְעַל יְדֵי הָעֲנָוָה וְלִמּוּד הַתּוֹרָה יוּכַל לְהִתְגַּבֵּר עַל הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וּבָזֶה יַשְׁלִים הַכַּוָּנָה בִּבְרִיאַת הָאָדָם לְהָאִיר אֶת הָעוֹלָם עַל יְדֵי אוֹר הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת.

י"ב־י"ג תמוז, תרצ"ה

לט. ועל כל עשרה (כל מקום שיש עשרה יהודים) - השכינה שורה. מ. התעוררות מלמעלה. מא. אם רוח היצר הרע מושל בך. מב. הכוונה. מג. הצד האחר (המנגד לקדושה). מד. לעלות עליך. מה. מקומך הטוב. מו. שהיית נוהג לעמוד בו. מז. אל תעזוב.

ספר השיחות – ה'תש"ב־תש"ג בלה"ק

יא. אלה השומרים על השיעורים שב"היום יום" יכולים ללכת אחרת לקבלת התורה: הרי אתמול סיימו את החלק הראשון של ה"תניא".

יב. בי"ט כסלו תרס"ג בליובאוויטש[11] נדחפו חזק לשמוע, ואמר אז הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: ניכר הדבר שרוצים רק לשמוע ולא להרגיש, מהגעגועים ניכר באיזו דרגה נמצאים – בלשמוע או בלהרגיש.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק הסביר אז את מאמר הגמרא[12] : אמר רב יהודה, אשה לא תלוש אלא במים שלנו. דרשה רב מתנה בפפוניא, למחר אייתו כולי עלמא חצבייהו, ואתו לגבי' ואמרו לי' הב לן מיא, אמר להו אנא במים דביתו. כשחשבו בתחילה ש'מים שלנו' היינו המים השייכים לנו – באו כולם, לאחר מכן כשנודע להם שהכוונה היא ל'מים שלנו' הלילה, אין כבר מי שיבוא. 'מים' הם תורה. בתחילה כשהם חשבו 'מים השייכים לנו' – בלי תנאים, כלומר לשמוע בלבד, באו רבים. אך 'מים שלנו הלילה', שיש לעצור את רדיפות המים[13] – על זה אין כבר כלים.

---

11) ראה רשימת השיחה מאז בס' תורת שלום ע' כא ואילך.

12) פסחים מב, א.

13) הענין בעבודה, ראה 'אור התורה' לה'צמח צדק' פ' ויצא סד"ה ושבתי בשלום. המשך מים רבים תרל"ו פק"ל ואילך. ועוד.

– הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לא היה אומר "אין" ["עס איז ניטא"], אפילו במילי דעלמא, אלא היה אומר: "זה לא בנמצא" ["עס איז ניט פאראן"]. –

יג. פעם היו קוראים לניגונים בשמות, כמו: ניגון של תשובה, ניגון של אהבת רֵעים, ניגון של 'יחידות' (לפעמים קראו לו ניגון של 'יחידות' ולפעמים – ניגון המחול). הכרתי חסיד קשיש מליאדי, שידע את הניגון של תשובה, ואת הניגון של מחול ה'יחידות'.

יד. בחסידות מדובר ששלימות הכלים מתבטאת במה שהם מגלים את האור, על־ידי שהם מעלימים את האור. על־ידי־זה שהם מחלקים ומגבילים את האור, הם מגלים את האור. השכל האנושי אין ביכלתו להבין כיצד הדבר, שעל־ידי שמעלימים על האור – יהיה גילוי האור.

הענין של אור וכלי הוא על־דרך רב ותלמיד, משפיע ומקבל, רב הוא הרי משפיע, ומשפיע הוא הרי רב. ישנן בכך ארבע מדריגות: עצמות המשפיע ועצמות המקבל, משפיע כפי שהוא שייך למקבל שזהו 'מקבל שבמשפיע', ומקבל כפי שהוא בערך למשפיע שזהו 'משפיע שבמקבל'. עצמות המשפיע זוהי המדריגה העליונה ביותר במשפיע, ועצמות המקבל זוהי המדריגה התחתונה ביותר במקבל. הממוצע הם שתי הדרגות: 'מקבל שבמשפיע' ו'משפיע שבמקבל'.

זה הרי מובן, שהמקבל "לוקח" רק את הארת המשפיע ולא את עצם המשפיע, אך אמיתת הענין של כלי הוא – הזדככות. לא שהכלי מזוכך, אלא העמידה בהזדככות. בגשמיות אי־אפשר לעמוד תמיד בהזדככות, כי מציאות הכלי עלולה להתבטל, ואילו ברוחניות יכול להיות הענין של עמידה תמידית בהזדככות.

דוגמא לכך ישנה גם בגשמיות, בענין הציור. הצבעים והקווים הדקים, שהמראה מתגלה מהמעבר מקו אחד למשנהו.

בענין ההשגה זוהי השגת השלילה, לא השגת השלילה הבאה אחרי השגת החיוב, כי־אם שלילה עצמית.

לא כמו שהכלי הוא כלי לקבלה, כי־אם איך שהכלי מאבד את מציאותו, ה"לא" של הכלי.

על־דרך המדובר בענין כלי המוח וכלי השכל[14]. כלי המוח הם כמו ששכל נעשה מוח, למרות שזו דרגה בשכל, אך זה הרי כמו שהשכל יורד למטה. כלי השכל הם כמו שהמוח נעשה שכל, שהם החריצים שבמוח. לכן ענין שיש לו יגיעה רבה להבינו, זה בא לו אחר־כך בקלות.

העולם קורא לדבר שאינו במציאות בשם 'דמיון'. דבר זה שייך רק בענין שמציאותו האמיתית באה במישוש, הרי מה שאינו בא במישוש בידים – הוא אכן דמיון בלבד. אך, שכל שאינו בא במישוש, ואפילו איננו במציאות – אין זה בדמיון.

– אמר בדרך צחות: אילו יכלו לדחוק ולהכניס השכלה בידים – הייתי עושה זאת –

חז"ל אומרים[15] : גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהן. לכאורה מהו[16] "גדולים במיתתם", הרי צדיקים במיתתם הם גם־כן חיים. אלא המעלה היא במעבר מקו אחד למשנהו.

טו. כל האמור הוא הקדמה לאימרה שברצוני לומר:

הבעל־שם־טוב שומע. כל הנוכחים כאן צריכים לדעת, כשמזכירים את הבעל־שם־טוב, הוא שומע זאת. זה כבר מאה שמונים ושלש שנים שהוא עומד בהזדככות, יש לו עליות והולך "מחיל אל חיל", ולכן מובן, שהבעל־שם־טוב שומע כשמזכירים אותו. כפי שרואים בענין השמיעה, הרי מה שהאדם מוגבל בשמיעה הוא מצד הכלי, שהרי השני שומע טוב יותר, מכאן שאין זה מצד הנפש אלא מצד הכלי, ממילא מובן שכמה שהכלי מזוכך יותר – שומעים טוב יותר.

יום א' דחג השבועות בסעודת היום

14) ראה ד"ה כי שמש צ"ב ס"ה. כי לא יטוש תרצ"ד. לך לך ש"ת ס"ד.

15) חולין ז, ב.

16) כנראה צריך להיות: מדוע.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק כ"א – תורה ומוסר

לפני שנכתבו ה"תנאים" (שטר השידוכין) נסעו לליאזנא דודתו ואחותו של ברוך כדי להכיר את הכלה המיועדת, וכדי לסכם עם ה"מחותנים" את כל פרטי השידוך. עתה ידעו בבירור מה

רצונו של ברוך וכיצד יש בדעתו להסדיר את חייו לאחר הנישואין, שכן סוף־סוף גילה ברוך את לבו לפני קרוביו. הוא הסביר להם שאחת הסיבות העיקריות לרצונו להשתדך עם בתו של ר׳ אברהם הייתה העובדה שר׳ אברהם מתפרנס מגננות. גם הוא, רצה, כחותנו המיועד, להתפרנס כגנן, ולעסוק במקצוע שלמד ממנו עצמו.

משום כך רצו הדודה והאחות שר׳ אברהם יתחייב גם להקצות לברוך אדמה מתאימה על־מנת לקיים עליה גינה, ור׳ אברהם הסכים לכך. בביקורן של הקרובות בליאזנא אף הראה להן ר׳ אברהם את השטח עליו התכונן לבנות בית ולהכשיר קרקע לגינה, עבור החתן המיועד. השכונה בה היה השטח, נמצאה במרחק של מספר ויורסטים מליאזנא. שתי הגברות היו שבעות רצון.

הכלה, רבקה, מצאה מאד חן בעיני קרובותיה לעתיד, והן חזרו לוויטבסק, מלאות קורת רוח. עתה המתינו לר׳ אברהם, אשר כעבור זמן קצר בא אף הוא לוויטבסק, לחתום על ה"תנאים" בשעה טובה.

לפי ה"תנאים" היה צריך ברוך להישאר בוויטבסק משך שנה עד לנישואין וללמוד בישיבה שם. במשך שנה זו, המשיך ברוך להקשיב לשיעורי רבי פלטיאל ורבי יוסף יצחק, ולהתנהג בדרכו שמכבר, להקדיש שעות מסוימות ביום למלאכה, על־מנת להתפרנס. ברוך עסק במלאכות הקשות ביותר, הוא נשא משאות כבדים, ואף הוליך מריצות עמוסות מטען. שום מלאכה לא הייתה קשה או בזויה עבורו. בו בזמן שעסק במלאכתו היה משנן לעצמו בעל־פה את שלמד. את מותר הזמן מן היום וכן את חלקו הגדול של הלילה, הקדיש לתורה בבית־המדרש.

כך עבר הקיץ והגיע חודש אלול. השיעורים בישיבה הופסקו. התלמידים התפזרו בחלקם למקומות מגוריהם, ובחלקם נשארו ללמוד על חשבונם. ברוך ניצל את הזמן להתקדמות עצמית בלימודים ולחזרה על מה שלמד בעבר. בד בבד החל להתמסר ללימוד מסוג חדש, אשר גיסו רבי יוסף יצחק הורה לו והדריכו בו. היה זה לימוד תורת ה"מוסר". בשקידה מיוחדת עסק ברוך בספרי מוסר כ"שערי תשובה" לרבנו יונה, "שער התשובה" שבספר "ראשית חכמה", וכן הלכות תשובה לרמב"ם, וכמובן - מסכתות ראש־השנה ויומא.

ספרי המוסר הרשימו מאד את ברוך. הם פתחו לפניו עולם חדש, והדליקו בלבו אש שמעולם לא דלקה אצלו. עד אז הייתה התנהגותו של ברוך, באופן כללי, התנהגות מחושבת ו"קרירה". הגורם הפעיל בנפשו היה המוח ולא הלב, והכול היה אצלו בחשבון ומדה. נימי הלב לא הורעדו אצלו, וסערה לא פקדה מעולם את מעמקי נפשו. תפילותיו היו נעדרות חום והתרגשות הלב. כל אורח חייו התנהל על מי מנוחות, ומשום כך לא הייתה בו, עם כל צדקתו ויראת־השמים שלו, אותה שאיפה מתסיסה ומדרבנת להתעלות בשלבי הסולם שבו מטפס כל צדיק אמיתי.

עתה, כשברוך החל ללמוד ספרי מוסר ולהתעמק בהם, היה מסתכל על אורח חייו הקודם ברגש של מרירות ובתחושה של ספקנות בטיב מידותיו, הוא תהה על עצמו אם צעד בכלל בדרך הנכונה ואם הייתה עבודת־הבורא שלו חדורה אותה כוונה ואותו רגש שכל יהודי אמיתי צריך להיות חדור בהם. נכון, הוא למד תורה מתוך התמדה והשתדל לקיים בקפדנות את כל מצוות התורה, אך, כפי שחש עתה, עדיין חסר לו הרבה. ספרי המוסר הביאוהו לחשבון הנפש: הנה - היה נוהג לתת צדקה מפרוטותיו האחרונות, לחלוק מלחמו לדל, לעזור ולשרת את כל בעל מום וחסר ישע, ולהשתתף מפעם לפעם במניינים לתפילה עבור חולים או צרות אחרות, אך כל אלה

השאירוהו אדיש ולא הרעידו את ליבו ונפשו. ספרי המוסר הביאוהו למסקנה שכל מעשיו עד עתה היו בלי לב ובלי נשמה ונעשו כמתוך הרגל ובלי כוונה ורגש.

האש שהודלקה עתה בנפשו של ברוך, באמצעות ספרי המוסר, הביאה לידי כך שקרירותו הקודמת פגה ונמסה כשלג בעת זריחת השמש עליו. עתה נהייה רגיש יותר, רך יותר ופתוח יותר. הוא החל לחוש טעם חדש, פנימי ועמוק, הן בלימודיו, הן בתפילתו, והן במעשיו הטובים.

במצבו החדש היה עורך במחשבותיו השוואות למצבו הקודם. הוא היה נזכר במאורעות מסוימים בעברו הקרוב.

כך, למשל, אירע פעם בהיותו בינוביטש. הוא ישב אז בבית־המדרש ולמד. לפתע הרעיד את האוויר קול בכי מחריד. איש ואשה נכנסו בריצה לבית המדרש, התנפלו אל ארון הקודש והחלו להתחנן לפני הקב"ה שיציל את בתם ממוות. אחריהם הופיעו עוד אנשים ונשים שהצטרפו לתפילות ההורים. לפני ארון הקודש הפתוח החלו לומר פרקי תהלים. כולם היו אפופים צער וכאב.

ברוך הסתכל על המחזה מן הצד. מובן שבדרך הטבע השתתף בצערם של ההורים הכואבים, אך נימי ליבו לא זעו בקרבו. אי אפשר לומר שחש את עצמו מזועזע מן הטרגדיה של אבא ואמא יהודיים, שכן המשיך לשבת ליד הגמרא הפתוחה וללמוד כאילו אין העניין נוגע לו. לדידו חשוב הלימוד שלו יותר מן הכול, מה גם שמדובר באנשים בלתי מוכרים לו.

הוא נותר שוה־נפש גם כאשר מישהו התפרץ לבית־המדרש והודיע שהחולנית גוססת. האם התעלפה וצנחה על גבי הקרקע. האב הגביר את בכיו, בהטיחו ראשו בארון הקודש ומרט שערות ראשו הלבנות. יללת כל הנוכחים בבית המדרש עלתה עד לב השמים. ברוך המשיך עדיין לשבת ליד הגמרא וללמוד בניחותא.

מאוחר יותר נודע לברוך שאותם הורים, שבאו לבית־המדרש להתפלל עבור בתם, היו מחשובי העיר. הם היו ידועים בטוב לבם ובמידותיהם הטובות. שנים רבות היו חשוכי בנים. הם נסעו לצדיקים לקבל ברכתם ועשו "סגולות" שונות, עד שהקב"ה בירך אותם בבת יחידה.

כל מעייניהם היו בבתם היחידה. הם גידלוה באופן המוצלח ביותר, וחינכוה למידות הטובות בהן צריכה להתנהג כל בת ישראל כשרה. כך הייתה משוש לב הוריה וברכה לתושבי העיר.

גדולה הייתה שמחת האב והאם כאשר בגרה בתם, והגיעה השעה לדבר בה נכבדות. כראוי לבית נכבד בישראל חיפשו ההורים לבתם שידוך מתאים, ואמנם מצאו בחור בן־תורה ומיוחס. נכתבו "תנאים" והחתונה נקבעה לעוד חֳדָשִׁים. ההכנות לחתונה קויימו במלוא התנופה, שמלת־החופה של הכלה כבר נתפרה. כל בני ינוביטש והעיירות מסביב דיברו על החתונה המפוארת העומדת להיערך.

ולפתע נפלה הכלה למשכב. תחילה חשבו שתוך יום־יומיים תבריא, אך התברר שמצבה הולך ורע. מיום ליום החמירה מחלתה עד שעמדה לפני גסיסתה. כל ינוביטש רעשה. היו שרצו לבית־העלמין "למדוד את הקרקע". האחרים רצו לבית המדרש והתנפלו אל מול ארון הקודש.

עברו ימים מספר, וברוך הבחין, מפינתו הקבועה, שבבית־המדרש נערכים השולחנות, ומעמידים עליהם משקאות ומגדנות. קהל גדול החל להתאסף. במרכזה של השמחה, שנחוגה בבית־המדרש, עמדו אותם הורים של הבת החולנית שלרפואתה הרעישו שמים וארץ. לברוך

נודע שהשמחה היא על כך שהצעירה שבה לאיתנה. התפילות הועילו ומן השמים נשלחה לה רפואה שלימה. החתונה יכולה שוב להיערך במועד שנקבע, כשההורים יוליכו אז את בתם לחופה בלב שמח.

שמחה זו שימשה כ"הקדמה" לשמחה הגדולה יותר העתידה להיות - היא חגיגת הנישואין. כל ינוביטש, כגדול כקטן, השתתפה בשמחה הגדולה, שהייתה שמחת כולם. כל אחד בינוביטש חש שאין זו רק שמחת ההורים בלבד, כי־אם גם לו יש חלק בשמחה.

ברוך היה היחיד שהרגיש עצמו זָר למתרחש, כמי שאין הדברים נוגעים לו כלל. בשלווה ישב ולמד, וכשבבית המדרש גָדַל שאון השמחה - נכנס לחדר צדדי, שם ישב ולמד בשקידה, מבלי שיחוש במשהו את האווירה העליזה ששררה בבית המדרש.

כיום, לאחר שברוך רכש לעצמו, באמצעות ספרי המוסר גישה חדשה לחיים - היה מייסר את עצמו על אדישותו וזרותו של אז. הוא ידע שהדבר נבע מכך שאצלו פעל אז המוח, ואילו ליבו ונשמתו נשארו "צוננים".

עתה חש ברוך את היהדות גם בליבו ובעומק נשמתו, הוא הרגיש שעתה החל ללכת בדרך הנכונה.

אגרות קודש

[תחלת תמוז תרפ"א]

תלמידינו ידיד בן ידיד התמים מר
יהושע זעליג שי'

שלום וברכה

שילוחו ע"י רי"ל שי' קבלתי, והאל הטוב יהי' בעזרו להצליחו בגו"ר.

אמנם יקירי לא על הלחם הזה בלבד יחי' האדם, ולא רק זה הוא תעודתינו עלי אדמות. מדוע לא תזכור צור מחצבתך, מורך ורבך, אשר מהודו ואורו האציל גם עליך, קיוה לראות בך רוב נחת ועונג נפשי, האם רק בזה שתפריש איזה מאות שקלים, להחזקת בית מורך, האם בממון הקל, יתרפאו כל התחלאים הפנימיים, והאם רק בזה תמלא חובתך אליו ולאדונו, אבינו מלכינו, יתברך ויתעלה, הלא הוא, כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, אשר זכרו בטח לא סר מנגד עיניך, ואקוה כי לעד לא יסור, דורש במה אנו חסידים, אם את החסידות לא נלמוד, ואת התפלה לא נדע, והאם רק בריקוד של שמחה, וקריאת שם בעלמא. אבותינו רבותינו דורשים מאתנו עבודה בפועל, ללמוד לשמור לעשות ולקיים, ולא רק בדמיון ובדברי' בעלמא לבלות הזמן. כל אדם באשר הוא מחוייב הנהו בכל יום ויום ללמוד פעם ושתים, ולחשוב מחשבות איך לכלכל חייו וחיי ביתו, על בסיס נכון עפ"י התורה.

זכור יקירי את אשר דברו אִתָּך לא פעם ושתים, חשוב הדברים היטיב והביאם בחיים בפועל. שם מורך ורבך עליך נקרא, כבודו ויקר תפארתו על ידך נתונה, הזהר במו. ודע לך כי כאשר בדרך ישרה תלך יבקש עליך ועל ביתך רחמים, כי מאושרים תהיו כל ימי חייכם בגו"ר. הי' עברי נלהב, בן תורה, ללמוד מידי יום ביומו, דף גמרא פרק תניא ושיעור תהלים, אל יחסר המזג בשו"ע ולקו"ת, ובש"ק להוסיף וגם לעת מן העתים להתפלל. זכור נא זכור פני קודש הקדשים אשר זכית לשרת, להיות מקורב אל מלאך ה' צבאות, התחמם באור מדותיו המסולאים, וזכור בכל יום וחשוב בזה ותמצא ארחות חיים בגו"ר.

והי' ברכה כאו"נ והדו"ש במו"ר.

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

פרשת בלק

כב ב וַיַּרְא בָּלָק בֶּן־צִפּוֹר אֵת כָּל־אֲשֶׁר־עָשָׂה
יִשְׂרָאֵל לָאֱמֹרִי: ג וַיָּגָר מוֹאָב מִפְּנֵי הָעָם מְאֹד
כִּי רַב־הוּא וַיָּקָץ מוֹאָב מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
ד וַיֹּאמֶר מוֹאָב אֶל־זִקְנֵי מִדְיָן עַתָּה יְלַחֲכוּ הַקָּהָל
אֶת־כָּל־סְבִיבֹתֵינוּ כִּלְחֹךְ הַשּׁוֹר אֶת יֶרֶק הַשָּׂדֶה
וּבָלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ לְמוֹאָב בָּעֵת הַהִוא: (לוי)
ה וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר פְּתוֹרָה
אֲשֶׁר עַל־הַנָּהָר אֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹ לִקְרֹא־לוֹ לֵאמֹר
הִנֵּה עַם יָצָא מִמִּצְרַיִם הִנֵּה כִסָּה אֶת־עֵין
הָאָרֶץ וְהוּא יֹשֵׁב מִמֻּלִי: ו וְעַתָּה לְכָה־נָּא
אָרָה־לִּי אֶת־הָעָם הַזֶּה כִּי־עָצוּם הוּא מִמֶּנִּי
אוּלַי אוּכַל נַכֶּה־בּוֹ וַאֲגָרְשֶׁנּוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי
יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ וַאֲשֶׁר תָּאֹר
יוּאָר: ז וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי מוֹאָב וְזִקְנֵי מִדְיָן וּקְסָמִים
בְּיָדָם וַיָּבֹאוּ אֶל־בִּלְעָם וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו דִּבְרֵי בָלָק:
(ישראל) ח וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לִינוּ פֹה הַלַּיְלָה וַהֲשִׁבֹתִי
אֶתְכֶם דָּבָר כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה אֵלָי וַיֵּשְׁבוּ
שָׂרֵי־מוֹאָב עִם־בִּלְעָם: ט וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־
בִּלְעָם וַיֹּאמֶר מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ: י וַיֹּאמֶר
בִּלְעָם אֶל־הָאֱלֹהִים בָּלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב
שָׁלַח אֵלָי: יא הִנֵּה הָעָם הַיֹּצֵא מִמִּצְרַיִם וַיְכַס
אֶת־עֵין הָאָרֶץ עַתָּה לְכָה קָּבָה־לִּי אֹתוֹ אוּלַי
אוּכַל לְהִלָּחֶם בּוֹ וְגֵרַשְׁתִּיו: יב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
אֶל־בִּלְעָם לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם לֹא תָאֹר אֶת־הָעָם
כִּי בָרוּךְ הוּא: (ע"כ בחול)

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כח עמ' 275)

כִּי עָצוּם הוּא מִמֶּנִּי (כב, ו)

כָּתַב הַשֵּׂכֶל"ה, שֶׁבָּלָק הָיָה חָכָם גָּדוֹל וְיָדַע שֶׁהָעוֹצְמָה שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מַלְכוּת בֵּית דָּוִד וּמָשִׁיחַ, תֵּצֵא מִמֶּנּוּ (דָּוִד הַמֶּלֶךְ יָצָא מֵרוּת הַמּוֹאֲבִיָּה). לְפִי זֶה יֵשׁ לְבָאֵר מַה שֶּׁפָּרְשָׁה בַּתּוֹרָה נִקְרֵאת "בָּלָק", הֵפֶךְ "וְשֵׁם רְשָׁעִים יִרְקָב". שֶׁכֵּן, "בָּלָק" מוֹרֶה עַל אִתְהַפְּכָא בְּתַכְלִית הָעִלּוּי - הֲפִיכַת מֶלֶךְ מוֹאָב, כָּךְ שֶׁתֵּצֵא מִמֶּנּוּ מַלְכוּת בֵּית דָּוִד וּמָשִׁיחַ.

שני ז וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי מוֹאָב וְזִקְנֵי מִדְיָן וְקֶסֶם בְּיָדָם
וַיָּבֹאוּ אֶל־בִּלְעָם וַיֹּאמְרוּ לוֹ כֹּה אָמַר בָּלָק
בֶּן־צִפּוֹר אַל־נָא תִמָּנַע מֵהֲלֹךְ אֵלָי: ח כִּי־כַבֵּד
אֲכַבֵּדְךָ מְאֹד וְכֹל אֲשֶׁר־תֹּאמַר אֵלַי אֶעֱשֶׂה
וּלְכָה־נָּא קָבָה־לִּי אֵת הָעָם הַזֶּה: ט וַיַּעַן בִּלְעָם
וַיֹּאמֶר אֶל־עַבְדֵי בָלָק אִם־יִתֶּן־לִי בָלָק מְלֹא
בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוּכַל לַעֲבֹר אֶת־פִּי יְהוָה
אֱלֹהָי לַעֲשׂוֹת קְטַנָּה אוֹ גְדוֹלָה: י וְעַתָּה שְׁבוּ
נָא בָזֶה גַּם־אַתֶּם הַלַּיְלָה וְאֵדְעָה מַה־יֹּסִף יְהוָה
דַּבֵּר עִמִּי: כ וַיָּבֹא אֱלֹהִים | אֶל־בִּלְעָם לַיְלָה
וַיֹּאמֶר לוֹ אִם־לִקְרֹא לְךָ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים קוּם לֵךְ
אִתָּם וְאַךְ אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר־אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אֹתוֹ
תַּעֲשֶׂה:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם כג עמ' 152)

קוּם לֵךְ אִתָּם (כב, כ)

חֲז"ל לָמְדוּ מִכָּךְ שֶׁ"בַּדֶּרֶךְ שֶׁאָדָם רוֹצֶה לֵילֵךְ, בָּהּ מוֹלִיכִין אוֹתוֹ", וְכֵן שֶׁ"חֵצְפָּה אַפִּילוּ כְּלַפֵּי שְׁמַיָּא מְהַנֵּי". וְיֵשׁ לְבָאֵר זֹאת בַּעֲבוֹדַת ה'. לִפְעָמִים עוֹשֶׂה אָדָם חֶשְׁבּוֹן נֶפֶשׁ וּמַגִּיעַ לַמַּסְקָנָה שֶׁהוּא רוֹצֶה לָלֶכֶת בְּדַרְכָּהּ שֶׁל הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וְיֵשׁ לַחֹשֶׁשׁ אֵפוֹא שֶׁיּוֹלִיכוּ אוֹתוֹ בְּדֶרֶךְ זוֹ. וְהָעֵצָה הִיא, לְהִתְעַקֵּשׁ וְלִטְעוֹן בְּ"חֵצְפָּה" שֶׁאֵינֶנּוּ מַסְכִּים לְכָךְ, וְעַל־דֶּרֶךְ "כָּל מַה שֶּׁיֹּאמַר לְךָ בַּעַל הַבַּיִת עֲשֵׂה, חוּץ מִצֵּא".

שלישי כא וַיָּקָם בִּלְעָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־אֲתֹנוֹ
וַיֵּלֶךְ עִם־שָׂרֵי מוֹאָב: כב וַיִּחַר־אַף אֱלֹהִים כִּי־
הוֹלֵךְ הוּא וַיִּתְיַצֵּב מַלְאַךְ יְהוָה בַּדֶּרֶךְ לְשָׂטָן לוֹ
וְהוּא רֹכֵב עַל־אֲתֹנוֹ וּשְׁנֵי נְעָרָיו עִמּוֹ: כג וַתֵּרֶא
הָאָתוֹן אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה נִצָּב בַּדֶּרֶךְ וְחַרְבּוֹ
שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ וַתֵּט הָאָתוֹן מִן־הַדֶּרֶךְ וַתֵּלֶךְ
בַּשָּׂדֶה וַיַּךְ בִּלְעָם אֶת־הָאָתוֹן לְהַטֹּתָהּ הַדָּרֶךְ:
כד וַיַּעֲמֹד מַלְאַךְ יְהוָה בְּמִשְׁעוֹל הַכְּרָמִים גָּדֵר

מִזֶּה וְגָדֵר מִזֶּה: כה וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת־מַלְאַךְ
יְהוָה וַתִּלְחַץ אֶל־הַקִּיר וַתִּלְחַץ אֶת־רֶגֶל בִּלְעָם
אֶל־הַקִּיר וַיֹּסֶף לְהַכֹּתָהּ: כו וַיּוֹסֶף מַלְאַךְ־יְהוָה
עֲבוֹר וַיַּעֲמֹד בְּמָקוֹם צָר אֲשֶׁר אֵין־דֶּרֶךְ לִנְטוֹת
יָמִין וּשְׂמֹאול: כז וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה
וַתִּרְבַּץ תַּחַת בִּלְעָם וַיִּחַר־אַף בִּלְעָם וַיַּךְ
אֶת־הָאָתוֹן בַּמַּקֵּל: כח וַיִּפְתַּח יְהוָה אֶת־פִּי
הָאָתוֹן וַתֹּאמֶר לְבִלְעָם מֶה־עָשִׂיתִי לְךָ כִּי
הִכִּיתָנִי זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים: כט וַיֹּאמֶר בִּלְעָם
לָאָתוֹן כִּי הִתְעַלַּלְתְּ בִּי לוּ יֶשׁ־חֶרֶב בְּיָדִי כִּי
עַתָּה הֲרַגְתִּיךְ: ל וַתֹּאמֶר הָאָתוֹן אֶל־בִּלְעָם
הֲלוֹא אָנֹכִי אֲתֹנְךָ אֲשֶׁר־רָכַבְתָּ עָלַי מֵעוֹדְךָ
עַד־הַיּוֹם הַזֶּה הַהַסְכֵּן הִסְכַּנְתִּי לַעֲשׂוֹת לְךָ
כֹּה וַיֹּאמֶר לֹא: לא וַיְגַל יְהוָה אֶת־עֵינֵי בִלְעָם
וַיַּרְא אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה נִצָּב בַּדֶּרֶךְ וְחַרְבּוֹ
שְׁלֻפָה בְיָדוֹ וַיִּקֹּד וַיִּשְׁתַּחוּ לְאַפָּיו: לב וַיֹּאמֶר
אֵלָיו מַלְאַךְ יְהוָה עַל־מָה הִכִּיתָ אֶת־אֲתֹנְךָ זֶה
שָׁלוֹשׁ רְגָלִים הִנֵּה אָנֹכִי יָצָאתִי לְשָׂטָן כִּי־יָרַט
הַדֶּרֶךְ לְנֶגְדִּי: לג וַתִּרְאַנִי הָאָתוֹן וַתֵּט לְפָנַי זֶה
שָׁלֹשׁ רְגָלִים אוּלַי נָטְתָה מִפָּנַי כִּי עַתָּה
גַּם־אֹתְכָה הָרַגְתִּי וְאוֹתָהּ הֶחֱיִיתִי: לד וַיֹּאמֶר
בִּלְעָם אֶל־מַלְאַךְ יְהוָה חָטָאתִי כִּי לֹא יָדַעְתִּי
כִּי אַתָּה נִצָּב לִקְרָאתִי בַּדֶּרֶךְ וְעַתָּה אִם־רַע
בְּעֵינֶיךָ אָשׁוּבָה לִּי: לה וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה
אֶל־בִּלְעָם לֵךְ עִם־הָאֲנָשִׁים וְאֶפֶס אֶת־הַדָּבָר
אֲשֶׁר־אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אֹתוֹ תְדַבֵּר וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם
עִם־שָׂרֵי בָלָק: לו וַיִּשְׁמַע בָּלָק כִּי בָא בִלְעָם
וַיֵּצֵא לִקְרָאתוֹ אֶל־עִיר מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־גְּבוּל
אַרְנֹן אֲשֶׁר בִּקְצֵה הַגְּבוּל: לז וַיֹּאמֶר בָּלָק
אֶל־בִּלְעָם הֲלֹא שָׁלֹחַ שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ לִקְרֹא־לָךְ
לָמָּה לֹא־הָלַכְתָּ אֵלַי הַאֻמְנָם לֹא אוּכַל כַּבֶּדְךָ:
לח וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק הִנֵּה־בָאתִי אֵלֶיךָ
עַתָּה הֲיָכֹל אוּכַל דַּבֵּר מְאוּמָה הַדָּבָר אֲשֶׁר
יָשִׂים אֱלֹהִים בְּפִי אֹתוֹ אֲדַבֵּר:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קדש ב עמ' רסח)

וַיִּפְתַּח ה' אֶת פִּי הָאָתוֹן (כב, כח)

וְקָשֶׁה, לְאֵיזוֹ תּוֹעֶלֶת הָיָה מוֹפֵת זֶה. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה מְבֹאָר בַּזֹּהַר שֶׁיְּדִיעַת בִּלְעָם הָיְתָה בְּאֶמְצָעוּת הָאָתוֹן, וְעַל־יָדָהּ רָצָה לְהַמְשִׁיךְ קְלָלָה עַל יִשְׂרָאֵל; וְהָיָה כָּאן גַּם בְּתוֹךְ גַּס, שֶׁעַל יְדֵי הַוִּכּוּחַ עִם הָאָתוֹן דַּוְקָא הִתְחִיל בִּטּוּל מַחְשַׁבְתּוֹ. וּבְיוֹנַת אֵלֶם כָּתַב, שֶׁבִּלְעָם וַאֲתוֹנוֹ הֵם זְעִיר-אַנְפִּין וְנוּקְבָא דִּקְלִיפָּה, "וְהוּא טַעַם פְּתִיחַת פִּי הָאָתוֹן . . כְּדֵי שֶׁיִּקַּטְרְגוּ זֶה עַל זֶה, בְּסוֹד פִּזּוּר לָרְשָׁעִים".

רביעי לט וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם עִם־בָּלָק וַיָּבֹאוּ קִרְיַת
חֻצוֹת: מ וַיִּזְבַּח בָּלָק בָּקָר וָצֹאן וַיְשַׁלַּח לְבִלְעָם
וְלַשָּׂרִים אֲשֶׁר אִתּוֹ: מא וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיִּקַּח בָּלָק
אֶת־בִּלְעָם וַיַּעֲלֵהוּ בָּמוֹת בָּעַל וַיַּרְא מִשָּׁם
קְצֵה הָעָם: **כג** א וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק
בְּנֵה־לִי בָזֶה שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וְהָכֵן לִי בָּזֶה
שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים: ב וַיַּעַשׂ בָּלָק
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר בִּלְעָם וַיַּעַל בָּלָק וּבִלְעָם פָּר וָאַיִל
בַּמִּזְבֵּחַ: ג וַיֹּאמֶר בִּלְעָם לְבָלָק הִתְיַצֵּב עַל־
עֹלָתֶךָ וְאֵלְכָה אוּלַי יִקְרֶה יְהוָה לִקְרָאתִי וּדְבַר
מַה־יַּרְאֵנִי וְהִגַּדְתִּי לָךְ וַיֵּלֶךְ שָׁפִי: ד וַיִּקָּר
אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֶת־שִׁבְעַת
הַמִּזְבְּחֹת עָרַכְתִּי וָאַעַל פָּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ:
ה וַיָּשֶׂם יְהוָה דָּבָר בְּפִי בִלְעָם וַיֹּאמֶר שׁוּב
אֶל־בָּלָק וְכֹה תְדַבֵּר: ו וַיָּשָׁב אֵלָיו וְהִנֵּה נִצָּב
עַל־עֹלָתוֹ הוּא וְכָל־שָׂרֵי מוֹאָב: ז וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ
וַיֹּאמַר מִן־אֲרָם יַנְחֵנִי בָלָק מֶלֶךְ־מוֹאָב מֵהַרְרֵי־
קֶדֶם לְכָה אָרָה־לִּי יַעֲקֹב וּלְכָה זֹעֲמָה יִשְׂרָאֵל:
ח מָה אֶקֹּב לֹא קָבַה אֵל וּמָה אֶזְעֹם לֹא זָעַם
יְהוָה: ט כִּי־מֵרֹאשׁ צֻרִים אֶרְאֶנּוּ וּמִגְּבָעוֹת
אֲשׁוּרֶנּוּ הֵן־עָם לְבָדָד יִשְׁכֹּן וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב:
י מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב וּמִסְפַּר אֶת־רֹבַע יִשְׂרָאֵל
תָּמֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים וּתְהִי אַחֲרִיתִי כָּמֹהוּ:

יא וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם מֶה עָשִׂיתָ לִּי לָקֹב אֹיְבַי
לְקַחְתִּיךָ וְהִנֵּה בֵּרַכְתָּ בָרֶךְ: יב וַיַּעַן וַיֹּאמַר הֲלֹא
אֵת אֲשֶׁר יָשִׂים יְהוָה בְּפִי אֹתוֹ אֶשְׁמֹר לְדַבֵּר:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תנש"א ב עמ' 686)

לָקֹב אוֹיְבַי לְקַחְתִּיךָ, וְהִנֵּה בֵּרַכְתָּ בָרֶךְ (כג, יא)

הַיְינוּ בְּחִינַת אִתְהַפְּכָא, "וַיַּהֲפֹךְ ה' אֱלֹקֶיךָ לְךָ אֶת הַקְּלָלָה לִבְרָכָה", וּכְפִי שֶׁכָּתַב רש"י לְהַלָּן: "מִבִּרְכוֹתָיו שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע, אָנוּ לְמֵדִים מֶה הָיָה בְּלִבּוֹ לְקַלְּלָם". וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁמִּמַּשְׁעַם זֶה נִזְכָּר מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ בְּפֵרוּשָׁתֵנוּ דַּוְקָא (כד, יט), שֶׁכֵּן עִם בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ תִּתְהַפֵּךְ הַגָּלוּת לִגְאֻלָּה – כָּל הַצּוֹמוֹת יֵהָפְכוּ לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמוֹעֲדִים טוֹבִים.

חמישי יג וַיֹּאמֶר אֵלָיו בָּלָק לֵךְ־נָא אִתִּי אֶל־מָקוֹם
אַחֵר אֲשֶׁר תִּרְאֶנּוּ מִשָּׁם אֶפֶס קָצֵהוּ תִרְאֶה וְכֻלּוֹ
לֹא תִרְאֶה וְקָבְנוֹ־לִי מִשָּׁם: יד וַיִּקָּחֵהוּ שְׂדֵה צֹפִים
אֶל־רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וַיִּבֶן שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וַיַּעַל פָּר
וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ: טו וַיֹּאמֶר אֶל־בָּלָק הִתְיַצֵּב כֹּה
עַל־עֹלָתֶךָ וְאָנֹכִי אִקָּרֶה כֹּה: טז וַיִּקָּר יְהוָה אֶל־
בִּלְעָם וַיָּשֶׂם דָּבָר בְּפִיו וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל־בָּלָק וְכֹה
תְדַבֵּר: יז וַיָּבֹא אֵלָיו וְהִנֹּו נִצָּב עַל־עֹלָתוֹ וְשָׂרֵי
מוֹאָב אִתּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ בָּלָק מַה־דִּבֶּר יְהוָה:
יח וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר קוּם בָּלָק וְשָׁמָע הַאֲזִינָה
עָדֵי בְּנוֹ צִפֹּר: יט לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב וּבֶן־אָדָם
וְיִתְנָחֵם הַהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה וְדִבֵּר וְלֹא
יְקִימֶנָּה: כ הִנֵּה בָרֵךְ לָקָחְתִּי וּבֵרֵךְ וְלֹא אֲשִׁיבֶנָּה:
כא לֹא־הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב וְלֹא־רָאָה עָמָל בְּיִשְׂרָאֵל
יְהוָה אֱלֹהָיו עִמּוֹ וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ: כב אֵל
מוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם כְּתוֹעֲפַת רְאֵם לוֹ: כג כִּי לֹא־
נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב וְלֹא־קֶסֶם בְּיִשְׂרָאֵל כָּעֵת יֵאָמֵר
לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה־פָּעַל אֵל: כד הֵן־עָם כְּלָבִיא
יָקוּם וְכַאֲרִי יִתְנַשָּׂא לֹא יִשְׁכַּב עַד־יֹאכַל טֶרֶף
וְדַם־חֲלָלִים יִשְׁתֶּה: כה וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם
גַּם־קֹב לֹא תְקֻבֶנּוּ גַּם־בָּרֵךְ לֹא תְבָרְכֶנּוּ: כו וַיַּעַן
בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֶל־בָּלָק הֲלֹא דִבַּרְתִּי אֵלֶיךָ לֵאמֹר
כֹּל אֲשֶׁר־יְדַבֵּר יְהוָה אֹתוֹ אֶעֱשֶׂה:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשנ"ב א עמ' 128)

הֵן עָם כְּלָבִיא יָקוּם (כג, כד)

"כְּשֶׁהֵן עוֹמְדִין מִשֵּׁינָתָם שַׁחֲרִית הֵן מִתְגַּבְּרִים . . לַחְטֹף אֶת הַמִּצְוֹת" (רש"י). יֵשׁ לוֹמַר בְּדֶרֶךְ הַצַּחוּת, שֶׁהוּא עַל־דֶּרֶךְ מַאֲמַר רַז"ל "חָטַף וְאָכַל חָטַף וְאִשְׁתֵּי". וּלְהָעִיר, שֶׁ"חָטַף" בְּאִידִישׁ הוּא 'כַּאפְּן', שֶׁשַּׁיָּךְ גַּם לְ"עוֹמְדִים מִשֵּׁינָתָם", 'אוֹיִפְגֶעכַאפְּט'.

ששי כו וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם לְכָה־נָּא אֶקָּחֲךָ
אֶל־מָקוֹם אַחֵר אוּלַי יִישַׁר בְּעֵינֵי הָאֱלֹהִים
וְקַבֹּתוֹ לִי מִשָּׁם: כח וַיִּקַּח בָּלָק אֶת־בִּלְעָם רֹאשׁ
הַפְּעוֹר הַנִּשְׁקָף עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימֹן: כט וַיֹּאמֶר בִּלְעָם
אֶל־בָּלָק בְּנֵה־לִי בָזֶה שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וְהָכֵן לִי
בָּזֶה שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִם: ל וַיַּעַשׂ בָּלָק
כַּאֲשֶׁר אָמַר בִּלְעָם וַיַּעַל פָּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ:
כד א וַיַּרְא בִּלְעָם כִּי טוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה לְבָרֵךְ
אֶת־יִשְׂרָאֵל וְלֹא־הָלַךְ כְּפַעַם־בְּפַעַם לִקְרַאת
נְחָשִׁים וַיָּשֶׁת אֶל־הַמִּדְבָּר פָּנָיו: ב וַיִּשָּׂא בִלְעָם
אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־יִשְׂרָאֵל שֹׁכֵן לִשְׁבָטָיו וַתְּהִי
עָלָיו רוּחַ אֱלֹהִים: ג וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר נְאֻם
בִּלְעָם בְּנוֹ בְעוֹר וּנְאֻם הַגֶּבֶר שְׁתֻם הָעָיִן: ד נְאֻם
שֹׁמֵעַ אִמְרֵי־אֵל אֲשֶׁר מַחֲזֵה שַׁדַּי יֶחֱזֶה נֹפֵל וּגְלוּי
עֵינָיִם: ה מַה־טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב מִשְׁכְּנֹתֶיךָ
יִשְׂרָאֵל: ו כִּנְחָלִים נִטָּיוּ כְּגַנֹּת עַלֵּי נָהָר כַּאֲהָלִים
נָטַע יְהוָה כַּאֲרָזִים עֲלֵי־מָיִם: ז יִזַּל־מַיִם מִדָּלְיָו
וְזַרְעוֹ בְּמַיִם רַבִּים וְיָרֹם מֵאֲגַג מַלְכּוֹ וְתִנָּשֵׂא
מַלְכֻתוֹ: ח אֵל מוֹצִיאוֹ מִמִּצְרַיִם כְּתוֹעֲפַת רְאֵם לוֹ
יֹאכַל גּוֹיִם צָרָיו וְעַצְמֹתֵיהֶם יְגָרֶם וְחִצָּיו יִמְחָץ:
ט כָּרַע שָׁכַב כַּאֲרִי וּכְלָבִיא מִי יְקִימֶנּוּ מְבָרְכֶיךָ
בָרוּךְ וְאֹרְרֶיךָ אָרוּר: י וַיִּחַר־אַף בָּלָק אֶל־בִּלְעָם
וַיִּסְפֹּק אֶת־כַּפָּיו וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם לָקֹב
אֹיְבַי קְרָאתִיךָ וְהִנֵּה בֵּרַכְתָּ בָרֶךְ זֶה שָׁלֹשׁ
פְּעָמִים: יא וְעַתָּה בְּרַח־לְךָ אֶל־מְקוֹמֶךָ אָמַרְתִּי
כַּבֵּד אֲכַבֶּדְךָ וְהִנֵּה מְנָעֲךָ יְהוָה מִכָּבוֹד: יב וַיֹּאמֶר
בִּלְעָם אֶל־בָּלָק הֲלֹא גַּם אֶל־מַלְאָכֶיךָ אֲשֶׁר־

שָׁלַחְתָּ אֵלַי דִּבַּרְתִּי לֵאמֹר: יג אִם־יִתֶּן־לִי בָלָק מְלֹא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוּכַל לַעֲבֹר אֶת־פִּי יְהוָה לַעֲשׂוֹת טוֹבָה אוֹ רָעָה מִלִּבִּי אֲשֶׁר־יְדַבֵּר יְהוָה אֹתוֹ אֲדַבֵּר:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ב עמ' 337)

כָּרַע שָׁכַב כַּאֲרִי וּכְלָבִיא (כד, ט)

גַּם כְּשֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִמְצָאִים בַּגָּלוּת ("כָּרַע שָׁכַב"), וְיֵשׁ לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם שְׁלִיטָה עֲלֵיהֶם, אֵין זֹאת אֶלָּא בְּעִנְיְנֵי הַגּוּף, אֲבָל בְּכָל הַקָּשׁוּר לְקִיּוּם הַמִּצְוֹת אֵין אַף אֶחָד שֶׁהוּא "בַּעַל הַבַּיִת" עַל יְהוּדִי, כְּשֵׁם שֶׁעַל אֲרִי וְלָבִיא אֵין לְשׁוּם אָדָם שְׁלִיטָה (כנפסק ב'שולחן ערוך' חושן־משפט).

שביעי יד וְעַתָּה הִנְנִי הוֹלֵךְ לְעַמִּי לְכָה אִיעָצְךָ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמְּךָ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים: טו וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר נְאֻם בִּלְעָם בְּנוֹ בְעוֹר וּנְאֻם הַגֶּבֶר שְׁתֻם הָעָיִן: טז נְאֻם שֹׁמֵעַ אִמְרֵי־אֵל וְיֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן מַחֲזֵה שַׁדַּי יֶחֱזֶה נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם: יז אֶרְאֶנּוּ וְלֹא עַתָּה אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב דָּרַךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב וְקָם שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל וּמָחַץ פַּאֲתֵי מוֹאָב וְקַרְקַר כָּל־בְּנֵי־שֵׁת: יח וְהָיָה אֱדוֹם יְרֻשָּׁה וְהָיָה יְרֻשָּׁה שֵׂעִיר אֹיְבָיו וְיִשְׂרָאֵל עֹשֶׂה חָיִל: יט וְיֵרֶד מִיַּעֲקֹב וְהֵאֲבִיד שָׂרִיד מֵעִיר: כ וַיַּרְא אֶת־עֲמָלֵק וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר רֵאשִׁית גּוֹיִם עֲמָלֵק וְאַחֲרִיתוֹ עֲדֵי אֹבֵד: כא וַיַּרְא אֶת־הַקֵּינִי וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ וְשִׂים בַּסֶּלַע קִנֶּךָ: כב כִּי אִם־יִהְיֶה לְבָעֵר קָיִן עַד־מָה אַשּׁוּר תִּשְׁבֶּךָּ: כג וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אּוֹי מִי יִחְיֶה מִשָּׂמוֹ אֵל: כד וְצִים מִיַּד כִּתִּים וְעִנּוּ אַשּׁוּר וְעִנּוּ־עֵבֶר וְגַם־הוּא עֲדֵי אֹבֵד: כה וַיָּקָם בִּלְעָם וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב לִמְקֹמוֹ וְגַם־בָּלָק הָלַךְ לְדַרְכּוֹ: פ **כה** א וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת אֶל־בְּנוֹת מוֹאָב: ב וַתִּקְרֶאנָ לָעָם לִזִבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן וַיֹּאכַל הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲוּ לֵאלֹהֵיהֶן: ג וַיִּצָּמֶד יִשְׂרָאֵל לְבַעַל פְּעוֹר וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל: ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה קַח אֶת־כָּל־רָאשֵׁי הָעָם וְהוֹקַע אוֹתָם לַיהוָה נֶגֶד הַשָּׁמֶשׁ וְיָשֹׁב חֲרוֹן אַף־יְהוָה מִיִּשְׂרָאֵל: ה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־שֹׁפְטֵי יִשְׂרָאֵל הִרְגוּ אִישׁ אֲנָשָׁיו הַנִּצְמָדִים לְבַעַל פְּעוֹר: ו וְהִנֵּה אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּא וַיַּקְרֵב אֶל־אֶחָיו אֶת־הַמִּדְיָנִית לְעֵינֵי מֹשֶׁה וּלְעֵינֵי כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְהֵמָּה בֹכִים פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: ז וַיַּרְא פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן וַיָּקָם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֹמַח בְּיָדוֹ: ח וַיָּבֹא אַחַר אִישׁ־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַקֻּבָּה וַיִּדְקֹר אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶת אִישׁ יִשְׂרָאֵל וְאֶת־הָאִשָּׁה אֶל־קֻבָּתָהּ וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ט וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אָלֶף: פפפ

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וְיִקָּרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמָם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יח עמ' 319)

וַיַּרְא פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר (כה, ז)

פִּנְחָס סִכֵּן לֹא רַק אֶת גּוּפוֹ (כִּי שֵׁבֶט שִׁמְעוֹן רָצוּ לְהָרְגוֹ) אֶלָּא גַּם אֶת נַפְשׁוֹ (כִּי פָּעַל "שֶׁלֹּא בִּרְצוֹן חֲכָמִים"), וּבִלְבַד שֶׁתּוּסַר חֲמַת ה' מִיִּשְׂרָאֵל. וְיֵשׁ לְהָעִיר מִן הַמְּסֻפָּר עַל אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן, שֶׁפַּעַם פָּרְצָה שְׂרֵפָה בְּבֵיתוֹ וְנִשְׂרַף 'בִּיכֹל' חֲסִידוּת אֶחָד. אַחַר הַשְּׂרֵפָה שָׁאַל הָרַבִּי אִם מִישֶׁהוּ עִיֵּן בְּבִיכֹל זֶה. הֵשִׁיב לוֹ בְּנוֹ, אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי: הֲרֵי כָּתַבְתָּ עָלָיו 'חֵרֶם בָּזֶה וּבְבָא'! עָנָה הָרַבִּי: אֵיפֹה מְסִירַת־נֶפֶשׁ עַל חֲסִידוּת . . ?

ק"ד פסוקים, מנו"ח סימן.

מפטיר ז וַיַּרְא פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן

וַיָּקָם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֹמַח בְּיָדוֹ: ח וַיָּבֹא אַחַר אִישׁ־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַקֻּבָּה וַיִּדְקֹר אֶת־שְׁנֵיהֶם אֵת אִישׁ יִשְׂרָאֵל וְאֶת־הָאִשָּׁה אֶל־קֶבָתָהּ וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ט וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אָלֶף:

פפפ

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

עטרת מרים

ו וְהָיָה שְׁאֵרִית יַעֲקֹב בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים שֶׁיִּלְחֲמוּ עַל יְרוּשָׁלַיִם עִם גּוֹג וּמָגוֹג, וְיִהְיוּ יִשְׂרָאֵל בֵּינֵיהֶם כְּטַל מֵאֵת יְהוָה כִּרְבִיבִים עֲלֵי־עֵשֶׂב שֶׁאֵינוֹ בָּא לְעוֹלָם עַל יְדֵי אָדָם, כָּךְ יִהְיֶה אֲשֶׁר לֹא־יְקַוֶּה יִשְׂרָאֵל לְאִישׁ לְעֶזְרָה וְלֹא יְיַחֵל לִבְנֵי אָדָם כִּי־אִם בַּה׳: ז לָכֵן וְהָיָה שְׁאֵרִית יַעֲקֹב בַּגּוֹיִם בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים בֵּין הַגּוֹיִם כְּאַרְיֵה בְּבַהֲמוֹת בֵּין חַיַּת הַיַּעַר כִּכְפִיר בְּעֶדְרֵי־צֹאן אֲשֶׁר אִם־עָבַר שָׁם וְרָמַס וְטָרַף וְאֵין מַצִּיל

כֵּן הַיְּהוּדִים יַהַרְגוּ בְּחֵיל גּוֹג וּמָגוֹג וְאֵין

שי למורא

ו) שְׁאֵרִית יַעֲקֹב, אוֹתָם שֶׁיִּשָּׁאֲרוּ אַחֲרֵי שֶׁיִּצְרְפוּ. בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים, בְּתוֹךְ הָעַמִּים הָרַבִּים שֶׁיֵּאָסְפוּ עַל יְרוּשָׁלַיִם עִם גּוֹג וּמָגוֹג, וְיִהְיוּ בֵּינֵיהֶם יְהוּדִים. כְּטַל מֵאֵת ה׳, כְּמוֹ הַטַּל שֶׁבָּא מֵאֵת ה׳ מִן הַשָּׁמַיִם וְאֵין אֶחָד שֶׁיְּקַוֶּה לְאִישׁ שֶׁיְּבִיאֶנּוּ לוֹ, אֶלָּא לַה׳ יְקַוֶּה כִּי הוּא הַמַּבִּיא לָאָרֶץ טַל וּמָטָר. כִּרְבִיבִים, כִּטִּפּוֹת הַמָּטָר. יְיַחֵל, לְשׁוֹן תּוֹחֶלֶת וְתִקְוָה. ז) כְּאַרְיֵה בְּבַהֲמוֹת יַעַר, כָּךְ יִהְיֶה מַלְכָּם שׁוֹלֵט בַּכֹּל. כִּכְפִיר, הוּא אַרְיֵה צָעִיר.

הפטרה לפרשת בלק לקריאה בציבור

ולשמו"ת בתרי עשר במיכה פרק ה

ה ו וְהָיָה שְׁאֵרִית יַעֲקֹב בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים כְּטַל מֵאֵת יְהוָה כִּרְבִיבִים עֲלֵי־עֵשֶׂב אֲשֶׁר לֹא־יְקַוֶּה לְאִישׁ וְלֹא יְיַחֵל לִבְנֵי אָדָם: ז וְהָיָה שְׁאֵרִית יַעֲקֹב בַּגּוֹיִם בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים כְּאַרְיֵה בְּבַהֲמוֹת יַעַר כִּכְפִיר בְּעֶדְרֵי־צֹאן

שי למורא

ט) וְהִכְרַתִּי סוּסֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ, הִיא עֲזֶרֶת מִצְרַיִם שֶׁאַתֶּם נִשְׁעָנִים עֲלֵיהֶם שֶׁיָּבוֹאוּ לְעֶזְרַתְכֶם בְּסוּסִים וּמֶרְכָּבוֹת. **י)** וְהִכְרַתִּי עָרֵי אַרְצֶךָ וגו', "עָרִים" הֵן הַבְּצוּרוֹת בְּחוֹמָה סָבִיב. וְאָמַר שֶׁאָז לֹא יִהְיֶה צֹרֶךְ בְּעָרִים בְּצוּרוֹת וּבְמִבְצָרִים, כִּי לֹא יָבוֹאוּ עוֹד לְמִלְחָמָה עֲלֵיהֶם. פֵּרוּשׁ שֶׁכַּרְתִּי אֶת הֶעָרִים וְהַמִּבְצָרִים שֶׁל הַגּוֹיִם שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. **יא)** מִיָּדֶךָ, מֵרְשׁוּתְךָ, כְּמוֹ "וַיִּקַּח אֶת כָּל אַרְצוֹ מִיָּדוֹ" (במדבר כא,כו). וּמְעוֹנְנִים, מִינֵי כִּשּׁוּף, מְחַשְּׁבֵי עוֹנוֹת וְשָׁעוֹת (רְאֵה פֵּרוּשׁ רַשִּׁ"י וַיִּקְרָא יט,כו). **יג)** וְהִשְׁמַדְתִּי עָרֶיךָ, וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת שׁוֹנְאֶיךָ. כְּמוֹ "וַיְהִי עָרֶךְ" (שמואל־א כח,טו). **יד)** אֲשֶׁר לֹא שָׁמֵעוּ, אֲשֶׁר מֵעוֹלָם לֹא שָׁמְעוּ נְקָמָה מְפֻלֶּגֶת כָּזֹאת. **א)** אֶת הֶהָרִים, אֶל הֶהָרִים. כְּלוֹמַר, הֶרִים קוֹל לְהִתְוַכֵּחַ בְּפֵרְסוּם רַב. פֵּרוּשׁ אַחֵר, "הֶהָרִים" הֵם הָאָבוֹת אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב. וְ"הַגְּבָעוֹת" הֵם הָאִמָּהוֹת שָׂרָה רִבְקָה רָחֵל וְלֵאָה. **ב)** שִׁמְעוּ הָרִים וגו', כְּךְ תֹּאמַר לָהֶם "שִׁמְעוּ וגו'". וְהָאֵתָנִים, וְהַחֲזָקִים. מֹסְדֵי אָרֶץ, שֶׁהֵם יְסוֹדוֹת הָעוֹלָם. **ג)** הֶלְאֹתִיךָ, הֵבֵאתִי עָלֶיךָ יְגִיעָה לְהַכְבִּיד עֹל. עֲנֵה בִּי, הָעֵד בִּי, לוֹמַר הִנֵּה בָּזֶה הוֹנַעְתָּנִי. **ד)** וּמִרְיָם, שֶׁהִתְנַבְּאָה לַנָּשִׁים וְלִמְּדָה אוֹתָן דִּינֵי הַתּוֹרָה. **ה)** מִן הַשִּׁטִּים עַד הַגִּלְגָּל, זִכְרוּ אֶת הַטּוֹבָה שֶׁעָשָׂה לָכֶם, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁחָטָאתֶם בַּשִּׁטִּים בְּבַעַל פְּעוֹר, וְכִפֵּר לָכֶם בָּזֶה שֶׁהַמִּית מִקְצָת הַחוֹטְאִים בַּמַּגֵּפָה, וְהֶעֱבִירָכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן בִּיבֵשָׁה וְהֵבִיאָכֶם עַד הַגִּלְגָּל שֶׁהוּא בְּתִחִלַּת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִמַּעֲרַב לַיַּרְדֵּן. צִדְקוֹת ה', שֶׁעָשָׂה עִמָּכֶם לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין. **ו)** בַּמָּה אֲקַדֵּם ה', מִי יַעֲמוֹד נֶגְדּוֹ: **ח** בַּתְּחִלָּה תָּרֹם יָדְךָ עַל־צָרֶיךָ לְהִתְנַבֵּר עֲלֵיהֶם וְכָל־אֹיְבֶיךָ יִכָּרֵתוּ: **ט** אֲבָל וְהָיָה בַּיּוֹם־הַהוּא אַחַר מִלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג נְאֻם־יְהוָה לֹא יִצְטָרְכוּ עוֹד לְמִלְחָמָה כְּלָל וְהִכְרַתִּי סוּסֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ וְהַאֲבַדְתִּי מַרְכְּבֹתֶיךָ הַמּוּכָנִים לְעֵת מִלְחָמָה, כִּי כְּבָר אֵין צוֹרֶךְ בָּהֶם: **י** וְהִכְרַתִּי עָרֵי אַרְצֶךָ הַמּוּקָפוֹת חוֹמָה וְהָרַסְתִּי כָּל־מִבְצָרֶיךָ כִּי לֹא תִצְטָרֵךְ עוֹד לְעָרֵי מִבְצָר: **יא** בְּרֹאוֹתְךָ הִשָּׁמְחָתִי בְּךָ וְהִכְרַתִּי כְּשָׁפִים מִיָּדֶךָ כִּי לֹא תֵעָסוֹק עוֹד בִּכְשָׁפִים לָדַעַת הָעֲתִידוֹת וּמְעוֹנְנִים אֵלֶּה הַמִּסְתַּכְּלִים בָּעֲנָנִים לָדַעַת הָעֲתִידוֹת לֹא יִהְיוּ־לָךְ: **יב** וְהִכְרַתִּי פְסִילֶיךָ מַעַי וְאֶבֶן וּמַצֵּבוֹתֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ כִּי אָז תִּכִּיר שֶׁאֵין אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדַי וְלֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה עוֹד לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ לַפְּסִילִים: **יג** וְנָתַשְׁתִּי אֲשֵׁרֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ וְהִשְׁמַדְתִּי עָרֶיךָ שֶׁעָבְדוּ בָּם עֲבוֹדָה־זָרָה: **יד** וְעָשִׂיתִי בְּאַף בְּגִלּוּי וּבְחֵמָה בַּלֵּב נָקָם אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עוֹד לֹא שָׁמֵעוּ נְקָמָה מְפֻלֶּגֶת כָּזֹאת: **א** אוֹמֵר הַנְּבִיא לְיִשְׂרָאֵל, שִׁמְעוּ־נָא אֵת אֲשֶׁר־יְהוָה אֹמֵר קוּם רִיב הִתְוַכַּח עִם יִשְׂרָאֵל, שֶׁיִּשְׁמְעוּ אֶת־הֶהָרִים הָאָבוֹת שֶׁהֵם אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב וְתִשְׁמַעְנָה הַגְּבָעוֹת הָאִמָּהוֹת שָׂרָה רִבְקָה רָחֵל וְלֵאָה קוֹלֶךָ מַה שֶּׁנִּמְלוּ בְּנֵיהֶם לָאֵל יִתְבָּרֵךְ שְׁמוֹ: **ב** שִׁמְעוּ הָאֲזִינוּ הָרִים אֶת־רִיב יְהוָה וְהָאֵתָנִים הַדְּרִים הַתְּקִיפִים מֹסְדֵי אָרֶץ שֶׁהָיוּ הִיסוֹד לָאָרֶץ בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית כִּי רִיב לַיהוָה עִם־עַמּוֹ עַל שֶׁחָטְאוּ כְּנֶגְדּוֹ וְעִם־יִשְׂרָאֵל יִתְוַכָּח לְהַרְאוֹת שֶׁהוּא צַדִּיק בְּרִיבוֹ: **ג** עַמִּי תֵּן לִבְּךָ לְהַכִּיר מָה מְאֹד רוֹב טוֹב־עָשִׂיתִי לְךָ וּמָה הַדָּבָר אֲשֶׁר הֶלְאֵתִיךָ יַגַּעְתִּיךָ בּוֹ לְהַכְבִּיד הָעוֹל עַנֵּה בִּי הָעֵד בִּי: **ד** עָשִׂיתִי לְךָ טוֹבוֹת כִּי הֶעֱלִיתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם שֶׁהָיִיתָ שָׁם בַּעֲבוֹדָה קָשָׁה וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתִיךָ לִפְנֵי הַזְּמַן וָאֶשְׁלַח

עטרת מרים

אֲשֶׁר אִם־עָבַר וְרָמַס וְטָרַף וְאֵין מַצִּיל:
ח תָּרֹם יָדְךָ עַל־צָרֶיךָ וְכָל־אֹיְבֶיךָ
יִכָּרֵתוּ: ט וְהָיָה בַיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה
וְהִכְרַתִּי סוּסֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ וְהַאֲבַדְתִּי
מַרְכְּבֹתֶיךָ: י וְהִכְרַתִּי עָרֵי אַרְצֶךָ
וְהָרַסְתִּי כָּל־מִבְצָרֶיךָ: יא וְהִכְרַתִּי
כְשָׁפִים מִיָּדֶךָ וּמְעוֹנְנִים לֹא יִהְיוּ־לָךְ:
יב וְהִכְרַתִּי פְסִילֶיךָ וּמַצֵּבוֹתֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ
וְלֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה עוֹד לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ:
יג וְנָתַשְׁתִּי אֲשֵׁרֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ וְהִשְׁמַדְתִּי
עָרֶיךָ: יד וְעָשִׂיתִי בְּאַף וּבְחֵמָה נָקָם
אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא שָׁמֵעוּ: ו
א שִׁמְעוּ־נָא אֵת אֲשֶׁר־יְהוָה אֹמֵר קוּם
רִיב אֶת־הֶהָרִים וְתִשְׁמַעְנָה הַגְּבָעוֹת
קוֹלֶךָ: ב שִׁמְעוּ הָרִים אֶת־רִיב יְהוָה
וְהָאֵתָנִים מֹסְדֵי אָרֶץ כִּי רִיב לַיהוָה
עִם־עַמּוֹ וְעִם־יִשְׂרָאֵל יִתְוַכָּח: ג עַמִּי
מֶה־עָשִׂיתִי לְךָ וּמָה הֶלְאֵתִיךָ עַנֵּה בִּי:
ד כִּי הֶעֱלִיתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתִיךָ וָאֶשְׁלַח
לְפָנֶיךָ אֶת־מֹשֶׁה אַהֲרֹן וּמִרְיָם: ה עַמִּי זְכָר־נָא מַה־יָּעַץ בָּלָק
מֶלֶךְ מוֹאָב וּמֶה־עָנָה אֹתוֹ בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר מִן־הַשִּׁטִּים
עַד־הַגִּלְגָּל לְמַעַן דַּעַת צִדְקוֹת יְהוָה: ו בַּמָּה אֲקַדֵּם יְהוָה אִכַּף

לְפָנֶיךָ אֶת־מֹשֶׁה אַהֲרֹן וּמִרְיָם שֶׁהָיוּ נוֹזְנִים בִּזְכוּתָם, וְהָיוּ מוֹרִים אֶתְכֶם הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה: **ה** עַמִּי זְכָר־נָא הַחֲסֶד שֶׁעָשָׂה ה' עִם יִשְׂרָאֵל מַה־יָּעַץ בִּלְעָם אֶל בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב לְהַשְׁמִיד הַכֹּל וּמֶה־עָנָה אֹתוֹ בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר מָה אֵעוּם לֹא זָעַם ה' עַל יִשְׂרָאֵל מִן־הַשִּׁטִּים שֶׁחָטְאתֶם לִי שָׁם וְלֹא מְנַעְתִּי טוֹבָתִי וְעָזַרְתִּי מִכָּם עַד בֹּאֲכֶם עַד־הַגִּלְגָּל וְשָׁם עֲבַרְתֶּם אֶת הַיַّרְדֵּן בִּיבֵשָׁה וְכִבַּשְׁתִּי לְפָנֵיכֶם אֶת הָאָרֶץ, הַכֹּל זְכוֹר לְמַעַן דַּעַת צִדְקוֹת יְהוָה שֶׁעָשָׂה עִמָּךְ: **ו** אוֹמֵר הַנְּבִיא בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל בַּמָּה בְּאֵיזוֹ תְּשׁוּרָה אֲקַדֵּם יְהוָה אִכַּף אוּכַל לִהְיוֹת כָּפוּף לֵאלֹהֵי מָרוֹם לְבַקֵּשׁ סְלִיחָה, אוּלַי הֲאֲקַדְּמֶנּוּ בְּעוֹלוֹת בַּעֲגָלִים בְּנֵי שָׁנָה

עטרת מרים

שֶׁאָבִיא אֵלָיו שֶׁהֵם הַיּוֹתֵר טוֹבִים וְנִבְחָרִים: **ז הֵירְצֶה יְהוָה** וְכִי יִרְצֶה **יְהוָה בְּאַלְפֵי אֵילִים** לְקָרְבָּנוֹת, **בְּרִבְבוֹת נַחֲלֵי־שָׁמֶן** לְצֶקֶת עַל הַמִּנְחוֹת, אוֹ **הַאֶתֵּן בְּכוֹרִי פִּשְׁעִי פְּרִי בִטְנִי חַטַּאת נַפְשִׁי: ח הִגִּיד לְךָ אָדָם מַה־טּוֹב** בְּעֵינָיו **וּמָה־יְהוָה דּוֹרֵשׁ** מִמְּךָ אֵין חֶפְצִי בְּעוֹלוֹת כִּי אִם־עֲשׂוֹת **מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהַצְנֵעַ לֶכֶת עִם־אֱלֹהֶיךָ:** בִּדְרָכָיו בְּתֹם לֵבָב עִם־אֱלֹהֶיךָ:

שי למורא

וּבַמֶּה אֶתְרַצֶּה לָבוֹא לִפְנֵי ה׳. (מִכָּאן הוּא כְּמוֹ מַאֲמָר מֻסְגָּר, מַה שֶּׁאָמְרוּ יִשְׂרָאֵל אָז אַחֲרֵי שֶׁנִּכְשְׁלוּ בַּשִּׁטִּים בְּבַעַל פְּעוֹר). **אִכַּף לֵאלֹהֵי מָרוֹם,** אֶהְיֶה כָּפוּף וְנִכְנָע לֵאלֹהֵי מָרוֹם. **הַאֲקַדְּמֶנּוּ בְעוֹלוֹת,** וְכִי צָרִיךְ הוּא לְתִקְרוֹבוֹת. **ז) בְּרִבְבוֹת נַחֲלֵי שָׁמֶן,** בְּרִבּוּי שֶׁמֶן לַמִּנְחוֹת, כְּמוֹ נְחָלִים. **הַאֶתֵּן בְּכוֹרִי פִּשְׁעִי,** הַאִם בִּשְׁבִיל לְכַפֵּר עַל פִּשְׁעִי, שֶׁהוּא הַחֵטְא בְּמַזִּיד, הָיָה רָאוּי שֶׁאֶתֵּן לְקָרְבָּן אֶת בְּנִי הַבְּכוֹר. **פְּרִי בִטְנִי חַטַּאת נַפְשִׁי,** הַאִם בִּשְׁבִיל לְכַפֵּר עַל חַטַּאת נַפְשִׁי, שֶׁהוּא הַחֵטְא בְּשׁוֹגֵג, הָיָה רָאוּי שֶׁאֶתֵּן לְקָרְבָּן אֶת פְּרִי בִטְנִי שֶׁהֵם הַבָּנִים הַקְּטַנִּים. (עַד כָּאן הוּא הַמַּאֲמָר הַמֻּסְגָּר, מַה שֶּׁשָּׁאֲלוּ יִשְׂרָאֵל אָז). **ח) הִגִּיד לְךָ אָדָם מַה טּוֹב,** (זֹאת הִיא תְּשׁוּבַת הַנָּבִיא), הקב״ה הִגִּיד לְךָ אַתָּה הָאָדָם שֶׁאַתָּה

לֵאלֹהֵי מָרוֹם הַאֲקַדְּמֶנּוּ בְעוֹלוֹת בַּעֲגָלִים בְּנֵי שָׁנָה: ז הֵירְצֶה יְהוָה בְּאַלְפֵי אֵילִים בְּרִבְבוֹת נַחֲלֵי־שָׁמֶן הַאֶתֵּן בְּכוֹרִי פִּשְׁעִי פְּרִי בִטְנִי חַטַּאת נַפְשִׁי: ח הִגִּיד לְךָ אָדָם מַה־טּוֹב וּמָה־יְהוָה דּוֹרֵשׁ מִמְּךָ כִּי אִם־עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהַצְנֵעַ לֶכֶת עִם־אֱלֹהֶיךָ:

שׁוֹאֵל ״בַּמֶּה אֲקַדֵּם וגו׳״. **מַה טּוֹב,** מַה טּוֹב לַעֲשׂוֹת בְּמִצְוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ. **וּמָה ה׳ דּוֹרֵשׁ מִמְּךָ,** בְּמִצְוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם. **כִּי אִם עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד,** שֶׁלֹּא תַּעֲשֶׂה עָוֶל בַּעֲמִיתְךָ, וְלֹא תְּצַעֲרֶנּוּ בְּדִבּוּר אוֹ בְּחֶזְקַת מָמוֹן, רַק תַּעֲשֶׂה חֶסֶד עִמּוֹ בְּכָל יְכָלְתְּךָ. **וְהַצְנֵעַ לֶכֶת עִם אֱלֹהֶיךָ,** וְהַצְנֵעַ לֶכְתְּךָ עִם ה׳ לְבַדּוֹ, תֵּלֵךְ בִּדְרָכָיו בְּתֹם לֵבָב. וּכְמַאֲמַר רז״ל ״וְכָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם״ (אבות ב,יב), וְכִלְשׁוֹן הַכָּתוּב ״בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ״ (משלי ג,ו).

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

י וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יא פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן הֵשִׁיב אֶת־חֲמָתִי מֵעַל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקַנְאוֹ אֶת־קִנְאָתִי בְּתוֹכָם וְלֹא־כִלִּיתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי: יב לָכֵן אֱמֹר הִנְנִי נֹתֵן לוֹ אֶת־בְּרִיתִי שָׁלוֹם: (לוי) יג וְהָיְתָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם תַּחַת אֲשֶׁר קִנֵּא לֵאלֹהָיו וַיְכַפֵּר עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: יד וְשֵׁם אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמֻּכֶּה אֲשֶׁר הֻכָּה אֶת־הַמִּדְיָנִית זִמְרִי בֶּן־סָלוּא נְשִׂיא בֵית־אָב לְשִׁמְעֹנִי: טו וְשֵׁם הָאִשָּׁה הַמֻּכָּה הַמִּדְיָנִית כָּזְבִּי בַת־צוּר רֹאשׁ אֻמּוֹת בֵּית־אָב בְּמִדְיָן הִוא: פ (ישראל) טז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יז צָרוֹר אֶת־הַמִּדְיָנִים וְהִכִּיתֶם אוֹתָם: יח כִּי צֹרְרִים הֵם לָכֶם בְּנִכְלֵיהֶם אֲשֶׁר־נִכְּלוּ לָכֶם עַל־דְּבַר פְּעוֹר וְעַל־דְּבַר כָּזְבִּי בַת־נְשִׂיא מִדְיָן אֲחֹתָם הַמֻּכָּה בְּיוֹם־הַמַּגֵּפָה עַל־דְּבַר פְּעוֹר: כו א וַיְהִי אַחֲרֵי הַמַּגֵּפָה פ פסקא באמצע פסוק וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן לֵאמֹר: ב שְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה לְבֵית אֲבֹתָם כָּל־יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל: ג וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֹתָם בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל־יַרְדֵּן יְרֵחוֹ לֵאמֹר: ד מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּצְאִים מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

המשך ביאור למס' שבת ליום רביעי עמ' ב

הגמרא מביאה כמה הלכות בענין בציעת הפת בסעודת שבת: **אָמַר רַבִּי אַבָּא, בַּשַּׁבָּת חַיָּיב אָדָם לִבְצוֹעַ** [–לברך ברכת המוציא] **עַל שְׁתֵּי כִּכָּרוֹת, דִּכְתִיב** בפרשת המן (שם טז כב) 'וַיְהִי בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לָקְטוּ לֶחֶם מִשְׁנֶה', שלקטו ביום שישי מן כפול, וזכר לכך בוצעים על שתי כברות. **אָמַר רַב אַשִׁי, חֲזִינָא לֵיהּ** [–ראיתי] **לְרַב כַּהֲנָא, דְּנָקֵט תַּרְתֵּי וּבָצַע חָדָא** – שאחז בידו שתי כברות בשעת הברכה ובצע רק אחת, **אָמַר** רב כהנא, הטעם שאני עושה כן, משום ש'לָקְטוּ לֶחֶם מִשְׁנֶה' **כְּתִיב** – רק על לקיטת המן שהיא האחיזה כתוב לחם משנה, לכן צריך לאחוז את שתי הכברות, אבל על בציעת הפת לא כתוב לחם משנה, לכן אין צורך לבצוע את שתיהם.

רַבִּי זֵירָא חֲוָה כָּצַע אַכּוּלָּהּ שֵׁירוּתֵיהּ – היה בוצע פרוסה גדולה שתספיק לו לכל הסעודה, ועשה כן לכבוד שבת, שנראה מחבב את סעודת השבת להתחזק ולאכול בה הרבה. **אָמַר לֵיהּ רַבִינָא לְרַב אַשִׁי, כיצד זירא בצע פרוסה גדולה, וְהָא מִיחֲזֵי כְּרַעֲבָתָנוּתָא** – והרי זה נראה כרעבתנות. **אָמַר לֵיהּ, כֵּיוָן דְּכָל יוֹמָא לָא עָבִיד, וְהַאידָּנָא הוּא דְּקָעָבִיד** – כיון שכל יום אינו עושה כן, רק בשבת, **לָא מִיחֲזֵי כְּרַעֲבָתָנוּתָא** – אין זה נראה כרעבתנות, שניכר שלכבוד שבת עושה זאת.

רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי כִּי מִיקְּלַע לְהוּ רִיפְתָּא דְּעִירוּבָא – כאשר נזדמן להם פת של עירובי חצירות, **שָׁרוּ עֵילְוֵיהּ** – התחילו בה את הסעודה ובירכו עליה המוציא, **אָמְרֵי** רבי אמי ורבי אסי, **הוֹאִיל וְאִיתְעֲבִיד בָּהּ חָדָא מִצְוָה לִיתְעֲבִיד בָּהּ מִצְוָה אַחֲרִינָא** – כיון שנעשתה בה מצוה אחת של עירובי חצירות, תיעשה בה מצוה אחרת של ברכת המוציא.

שנינו במשנה: **כֵּיצַד נָפְלָה דְּלֵיקָה כו'** בלילי שבת מצילין מזון שלש סעודות.

הגמרא מביאה ברייתא המבארת מספר הסעודות שחייב אדם לאכול בשבת: **תָּנוּ רַבָּנַן, כַּמָּה סְעוּדוֹת חַיָּיב אָדָם לֶאֱכוֹל בַּשַּׁבָּת, שָׁלֹשׁ. רַבִּי חִידְקָא אוֹמֵר, אַרְבַּע** סעודות. **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וּשְׁנֵיהֶם** [–רבנן ורבי חידקא] **מִקְרָא אֶחָד דָּרְשׁוּ,** נאמר (שמות טז כה) בענין המן שאכלו ישראל במדבר ביום השבת, 'וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אִכְלֻהוּ הַיּוֹם, כִּי שַׁבָּת הַיּוֹם לַה', הַיּוֹם לֹא תִמְצָאֻהוּ בַּשָּׂדֶה', **רַבִּי חִידְקָא סָבַר, הָנֵי תְּלָתָא** 'הַיּוֹם' – אלו שלש פעמים 'היום' שנאמרו בפסוק זה מיותרים, וכולם אמורים על 'אכלוהו' הנאמר בתחילת הפסוק, ובאו ללמד שצריך לאכול שלש סעודות בשבת, **לְבַר מֵאוֹרְתָּא** – חוץ מהסעודה שעליו לאכול בליל שבת, כך שבסך הכל חייב אדם לאכול בשבת ארבע סעודות. **וְרַבָּנַן סָבְרִי, בַּהֲדֵי דְּאוֹרְתָּא** – שלש פעמים 'היום' שהוזכרו בפסוק זה כוללים גם את סעודת ליל שבת, כך שבסך הכל חייב אדם לאכול בשבת שלש סעודות.

הגמרא רוצה להוכיח שמשנתנו אינה כרבי חידקא: **תָּנַן** – שנינו במשנתנו, **נָפְלָה דְּלֵיקָה בְּלֵילֵי שַׁבָּת,**

פרק ה משנה ה

עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. לֹא הִפִּילָה אִשָּׁה מֵרֵיחַ בְּשַׂר הַקֹּדֶשׁ, וְלֹא הִסְרִיחַ בְּשַׂר הַקֹּדֶשׁ מֵעוֹלָם, וְלֹא נִרְאָה זְבוּב בְּבֵית הַמִּטְבָּחַיִם, וְלֹא אֵרַע קֶרִי לְכֹהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְלֹא כִבּוּ הַגְּשָׁמִים אֵשׁ שֶׁל עֲצֵי הַמַּעֲרָכָה, וְלֹא נִצְּחָה הָרוּחַ אֶת עַמּוּד הֶעָשָׁן, וְלֹא נִמְצָא פְסוּל בָּעֹמֶר וּבִשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וּבְלֶחֶם הַפָּנִים, עוֹמְדִים צְפוּפִים וּמִשְׁתַּחֲוִים רְוָחִים, וְלֹא הִזִּיק נָחָשׁ וְעַקְרָב בִּירוּשָׁלַיִם, וְלֹא אָמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ צַר לִי הַמָּקוֹם שֶׁאָלִין בִּירוּשָׁלַיִם:

נקודות משיחות קודש

הגמרא[1] מקשה - "פתח במקדש וסיים בירושלים". ומתרצת "איכא תרתי אחרנייתא במקדש". ואולם מכך שהמשנה בכל־זאת כוללת את שני הנסים שאירעו בירושלים בתוך רשימת עשרת הנסים ש"נעשו לאבותינו בבית־במקדש", מוכרחים לומר שגם שני אלה ("לא הזיק נחש ועקרב", "ולא אמר אדם לחבירו צר לי המקום") החלו בבית־המקדש ומשם התפשטו לכל ירושלים:

הסיבה לכך שנחש ועקרב לא הזיקו היתה - שתהיה מנוחת הנפש לאדם המקריב קרבן. מסיבה זו צריך היה הנס להתרחש בכל רחבי ירושלים, שכן שם שהה האדם בזמן הקרבת הקרבן ובעת אכילתו.

כעין זה גם בנס "שלא אמר אדם לחבירו צר לי המקום". מכיון שהקרבת הקרבן מחייבת לינה בירושלים, שהרי אי־אפשר ללון בעזרה[2], צריך היה להתרחש נס מיוחד - שכל מי שהקריבו את קורבנותיהם יוכלו ללון בלא דוחק בירושלים[3].

ובכל זאת היה הבדל בפרטי שני הנסים האלה, בין בית־המקדש לירושלים:

בירושלים היה הנס ש"לא הזיק נחש ועקרב", אף כי יתכן שהיו שם "נחש ועקרב"; ואילו בבית־המקדש כלל לא היו "נחש ועקרב", שהלא קל־וחומר הוא ממה שנאמר במשנתנו "ולא נראה זבוב בבית המטבחים" - ומה אם מציאותו של זבוב פוגמת בקדושת בית־המקדש, מציאותם של נחש ועקרב על־אחת־כמה־וכמה!

גם בנס השני ש"לא אמר אדם צר לי המקום שאלין בירושלים" - יתכן לומר שבפועל היה המקום צר לכולם, אך הדבר לא היה מורגש, (וזאת מסיבת היותם עסוקים בענינים רוחניים) ולכן בפועל איש "לא אמר" זאת. לעומת זה בבית־המקדש עצמו הנס היה גדול עוד יותר: המקום עצמו אכן היה מרווח - "עומדים צפופים ומשתחוים רוחים".

('תורת־מנחם - התוועדויות' תשמ"ג, כרך ד, עמ' 1914)

בביאור דברי המשנה המציינת שני בעלי חיים אלה דוקא, אף שלבטח גם שאר החיות לא הזיקו - יש לומר (על־פי פנימיות הענינים):

בספר ערכי־הכנויים[4] כתוב שהנחש ארסו חם [כנרמז בלשון הכתוב[5] - "הנחשים השרפים"] ואילו העקרב ארסו קר[6].

בעבודת האדם הנחש והעקרב מייצגים שני אופנים של התנגדות לקדושה:

"נחש שרף" - היינו החמימות וההתלהבות בעניני העולם ותאוותיו. ואולם לכך יש תקנה - להפוך את ההתלהבות לקדושה, אהבת ה' כרשפי אש.

"עקרב ארסו קר" - ענינו קרירות בעבודת ה'. הנהגה זו גרועה אף יותר משל הנחש, כי הקרירות היא סימן להפך החיים.

על־פי זה יובן מה שנאמר בגמרא[7] על אדם העומד בתפילת שמונה־עשרה, "נחש כרוך על עקבו לא יפסיק; עקרב כרוך על עקבו - יפסיק". כאשר יהודי עומד בתפילה ולפתע אוחזת בו חמימות לעניני העולם, אין לו להפסיק את תפילתו שכן סוף־סוף עם החיות והחמימות שבו, יכול הוא להפוך את ההתלהבות לעניני קדושה.

אבל כאשר עומד הוא בתפילה ולפתע אוחזת בו קרירות, הנה גם אם זו נאחזת ב"עקבו" בלבד, כלומר שעדיין לא השפיעה על מוחו ולבו - עליו להפסיק את תפילתו. כי קרירות היא (כאמור) סימן להפך החיים ואם זהו מצבו אות הוא שכל סדר עבודתו אינו כדבעי ועליו לשנותו ולהתחיל סדר עבודה אחר; עבודה מתוך חיות והתלהבות הבאה כתוצאה מלימוד פנימיות התורה - אילנא דחיי.

זהו אפוא הנס שהיה בירושלים, "שלימות היראה"[8] - לא היה בה נתינת־מקום לחמימות בעניני עולם וכל־שכן לא לקרירות.

(שיחות קודש תשל"ו - פרשת חוקת־בלק, לקוטי־שיחות כרך ב, עמ' 372)

---

1) יומא כא, א. 2) שהרי קל וחומר היא מהדין ש"אין ישיבה בעזרה" (יומא כה, א). 3) ויש לומר, שנס זה נפעל כתוצאה מהנס שאירע בבית־המקדש, "עומדים צפופים ומשתחוים רוחים". 4) מערכת נחש. 5) חוקת כא, ו. 6) ראה ברכות נח, ב "אלמלא חמה של כסיל וכו'". 7) ברכות ל, ב. 8) בראשית רבה נו, י.

לוח זמנים לשבוע פרשת בלק באה"ק (חוקת־בלק בחו"ל) - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	05:39	05:42	08:29	08:31	09:10	09:11	10:23	10:24	13:20	13:21	19:49	19:49	20:19	20:18	19:29	20:30
חיפה (ק)	05:34	05:37	08:25	08:27	09:07	09:09	10:20	10:22	13:19	13:20	19:56	19:55	20:23	20:22	19:25	20:35
ירושלים (ק)	05:36	05:39	08:26	08:28	09:07	09:09	10:20	10:22	13:18	13:19	19:54	19:54	20:19	20:18	19:14	20:30
תל אביב (ק)	05:37	05:40	08:27	08:29	09:09	09:11	10:22	10:23	13:20	13:21	19:51	19:51	20:21	20:21	19:31	20:33
אוסטריה, וינה (ק)	04:57	05:00	07:40	07:45	08:55	08:58	10:17	10:19	13:38	13:39	20:59	20:57	21:43	21:41	20:40	22:00
אוסטרליה, מלבורן (ח)	07:37	07:36	09:18	09:19	09:58	09:58	10:48	10:48	12:53	12:55	17:12	17:14	17:42	17:44	16:56	17:56
אוקראינה, אודסה (ק)	05:07	05:10	07:55	07:59	09:02	09:04	10:23	10:24	13:40	13:41	20:54	20:53	21:36	21:34	20:35	21:52
אוקראינה, דונייצק (ק)	04:32	04:35	07:16	07:21	08:30	08:32	09:52	09:54	13:12	13:13	20:32	20:31	21:16	21:14	20:13	21:33
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	04:41	04:44	07:24	07:28	08:40	08:42	10:02	10:04	13:23	13:24	20:45	20:44	21:30	21:28	20:26	21:47
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	04:57	05:01	07:27	07:35	09:01	09:04	10:25	10:27	13:50	13:51	21:20	21:18	22:08	22:05	21:00	22:26
אוקראינה, קייב (ק)	04:49	04:53	07:15	07:25	08:53	08:56	10:17	10:19	13:42	13:43	21:13	21:11	22:02	21:59	20:54	22:20
איטליה, מילאנו (ק)	05:37	05:41	08:27	08:30	09:30	09:32	10:50	10:52	14:06	14:07	21:19	21:17	21:56	21:55	21:00	22:12
אקוואדור, קיטו (ח)	06:14	06:15	08:43	08:44	09:14	09:15	10:16	10:17	12:48	12:49	18:21	18:22	18:45	18:46	18:04	18:55
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	08:01	08:01	09:49	09:50	10:27	10:28	11:19	11:19	13:27	13:28	17:54	17:57	18:23	18:25	17:38	18:37
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	09:12	09:11	10:46	10:46	11:28	11:28	12:16	12:17	14:19	14:20	18:26	18:29	18:59	19:02	18:10	19:14
ארה"ב, בולטימור (ק)	05:42	05:45	08:34	08:37	09:24	09:26	10:41	10:42	13:47	13:48	20:37	20:36	21:12	21:11	20:19	21:25
ארה"ב, ברוקלין (ק)	05:27	05:30	08:19	08:22	09:11	09:13	10:29	10:30	13:37	13:38	20:31	20:30	21:06	21:05	20:12	21:20
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	05:28	05:31	08:20	08:22	09:12	09:14	10:29	10:31	13:37	13:38	20:32	20:31	21:07	21:06	20:13	21:21
ארה"ב, דטרויט (ק)	05:58	06:01	08:50	08:53	09:45	09:47	11:03	11:05	14:14	14:15	21:13	21:12	21:50	21:49	20:54	22:04
ארה"ב, האוסטון (ק)	06:23	06:26	09:12	09:14	09:52	09:54	11:04	11:06	14:00	14:01	20:27	20:27	20:55	20:55	20:09	21:07
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	05:44	05:46	08:34	08:37	09:18	09:19	10:32	10:33	13:31	13:32	20:07	20:07	20:38	20:37	19:49	20:50
ארה"ב, מיאמי (ק)	06:32	06:34	09:19	09:21	09:56	09:58	11:07	11:08	13:59	14:00	20:17	20:17	20:44	20:44	19:59	20:55
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	05:21	05:24	08:13	08:16	09:06	09:08	10:24	10:25	13:33	13:34	20:29	20:28	21:05	21:04	20:10	21:19
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	05:52	05:55	08:44	08:47	09:36	09:38	10:53	10:55	14:01	14:02	20:54	20:53	21:30	21:29	20:36	21:43
ארה"ב, שיקגו (ק)	05:18	05:21	08:10	08:13	09:04	09:06	10:22	10:24	13:32	13:33	20:30	20:29	21:06	21:05	20:11	21:20
בוליביה, לה-פס (ח)	07:01	07:02	09:15	09:15	09:47	09:48	10:44	10:45	13:06	13:07	18:11	18:12	18:36	18:37	17:54	18:47
בלגיה, אנטוורפן (ק)	05:29	05:33	07:46	07:47	09:35	09:38	11:00	11:02	14:27	14:28	22:02	22:00	22:52	22:49	21:42	23:11
בלגיה, בריסל (ק)	05:32	05:36	07:46	08:02	09:37	09:39	11:01	11:03	14:27	14:28	22:00	21:58	22:49	22:47	21:41	23:08
ברזיל, סאן פאולו (ח)	06:49	06:49	08:54	08:55	09:28	09:28	10:23	10:24	12:40	12:41	17:36	17:38	17:57	17:59	17:19	18:09
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	06:36	06:36	08:41	08:42	09:15	09:16	10:11	10:12	12:28	12:29	17:20	17:23	17:47	17:49	17:04	17:59
בריטניה, לונדון (ק)	04:46	04:50	07:04	07:05	08:53	08:55	10:18	10:20	13:45	13:46	21:23	21:21	22:12	22:09	21:07	22:32
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	04:43	04:47	07:12	07:13	08:55	08:58	10:22	10:25	13:55	13:56	21:42	21:39	22:38	22:34	21:25	23:00
גרמניה, ברלין (ק)	04:46	04:51	07:10	07:11	08:56	08:59	10:22	10:24	13:52	13:53	21:35	21:33	22:27	22:23	21:15	22:48
גרמניה, פרנקפורט (ק)	05:18	05:22	07:50	07:58	09:21	09:24	10:45	10:47	14:10	14:11	21:39	21:37	22:27	22:24	21:20	22:45
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	06:56	06:56	08:57	08:57	09:31	09:32	10:26	10:26	12:41	12:42	17:33	17:35	17:53	17:55	17:17	18:05
הודו, מומבאי (ח)	06:04	06:06	08:46	08:48	09:21	09:22	10:29	10:30	13:15	13:16	19:20	19:20	19:46	19:46	19:02	19:56
הודו, פונה (ח)	06:01	06:03	08:43	08:45	09:17	09:19	10:26	10:27	13:11	13:12	19:15	19:15	19:41	19:41	18:57	19:51
הונגריה, בודפשט (ק)	04:49	04:53	07:35	07:39	08:46	08:48	10:08	10:10	13:27	13:28	20:45	20:43	21:28	21:26	20:26	21:45
טורקיה, איסטנבול (ח)	04:31	04:34	07:23	07:25	08:15	08:17	09:33	09:34	12:41	12:42	19:37	19:36	20:12	20:11	19:18	20:26
יוון, אתונה (ק)	06:05	06:08	08:57	08:59	09:45	09:47	11:01	11:02	14:05	14:06	20:52	20:51	21:25	21:24	20:33	21:38
מולדובה, קישינב (ק)	05:12	05:16	07:59	08:03	09:08	09:10	10:29	10:31	13:48	13:49	21:04	21:02	21:46	21:44	20:45	22:02

לוח זמנים לשבוע פרשת בלק באה"ק (חוקת־בלק בחו"ל) - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	06:00	06:02	08:43	08:45	09:18	09:19	10:26	10:28	13:12	13:14	19:18	19:18	19:44	19:44	19:00	19:55
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	08:11	08:10	09:34	09:34	10:20	10:20	11:05	11:06	13:03	13:04	16:55	16:58	17:31	17:34	16:39	17:48
נפאל, קטמנדו (ח)	05:11	05:13	07:58	08:00	08:37	08:38	09:48	09:50	12:42	12:43	19:03	19:03	19:32	19:32	18:45	19:43
סין, בייג'ין (ח)	04:48	04:51	07:40	07:43	08:31	08:33	09:48	09:49	12:55	12:56	19:47	19:46	20:22	20:21	19:26	20:35
סינגפור, סינגפור (ח)	07:02	07:03	09:32	09:33	10:03	10:04	11:06	11:07	13:38	13:40	19:14	19:15	19:38	19:39	18:57	19:48
פולין, ורשא (ק)	04:17	04:22	06:39	06:41	08:26	08:29	09:52	09:54	13:21	13:22	21:01	20:59	21:54	21:51	20:42	22:15
פרו, לימה (ח)	06:29	06:30	08:47	08:48	09:18	09:19	10:17	10:18	12:42	12:43	17:54	17:56	18:19	18:20	17:38	18:30
צרפת, ליאון (ק)	05:53	05:57	08:43	08:46	09:47	09:49	11:07	11:09	14:23	14:24	21:35	21:33	22:15	22:14	21:16	22:31
צרפת, פריז (ק)	05:50	05:53	08:31	08:36	09:50	09:52	11:13	11:14	14:34	14:35	22:00	21:58	22:44	22:41	21:41	23:01
קולומביה, בוגוטה (ח)	05:48	05:49	08:20	08:22	08:52	08:53	09:56	09:57	12:31	12:32	18:12	18:13	18:36	18:37	17:54	18:46
קנדה, טורונטו (ק)	05:39	05:42	08:30	08:33	09:28	09:30	10:47	10:49	13:59	14:00	21:06	21:05	21:41	21:40	20:47	21:56
קנדה, מונטריאול (ק)	05:08	05:12	07:58	08:01	09:01	09:03	10:21	10:23	13:37	13:38	20:48	20:47	21:28	21:26	20:29	21:43
קפריסין, לרנקה (ק)	05:34	05:37	08:25	08:27	09:10	09:11	10:24	10:26	13:25	13:26	20:03	20:03	20:35	20:34	19:45	20:47
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	04:21	04:26	07:00	07:01	08:38	08:41	10:07	10:09	13:43	13:44	21:38	21:35	22:39	22:35	21:18	23:05
רוסיה, מוסקבה (ח)	03:48	03:53	06:33	06:34	08:08	08:11	09:38	09:40	13:17	13:17	21:22	21:19	22:23	22:18	21:02	22:52
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	04:28	04:31	07:14	07:18	08:24	08:26	09:45	09:47	13:04	13:05	20:21	20:20	21:04	21:02	20:02	21:20
שוויץ, ציריך (ק)	05:32	05:35	08:18	08:22	09:28	09:31	10:50	10:52	14:09	14:10	21:32	21:30	22:10	22:08	21:13	22:26
תאילנד, בנגקוק (ח)	05:54	05:55	08:33	08:34	09:06	09:07	10:12	10:14	12:54	12:55	18:49	18:50	19:14	19:15	18:32	19:25

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל – P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: www.DvarMalchus.Org

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

...

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il

P.P.
שולם
1949
תל אביב

Dvar Malchus
Issue # **00739**
28/06/2020

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים